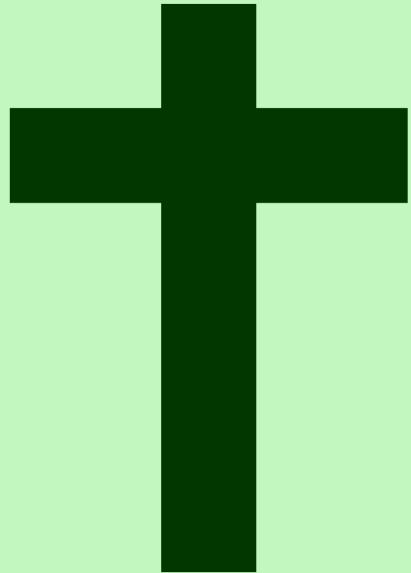

Cha' tso'o nu
nchcui' ji'i
Jesucristo nu xu'na na

New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino,
Tataltepec)

Cha' tso'o nu nchcui' ji'i Jesucristo nu xu'na na

New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino, Tataltepec)

copyright © 1981 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Chatino, Tataltepec

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Chatino, Tataltepec [cta], Mexico

Copyright Information

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Chatino, Tataltepec

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 29 Jan 2022
68385231-313d-5500-aff2-e6b6a207d978

Contents

SAN MATEO	1
SAN MARCOS	71
SAN LUCAS	113
SAN JUAN	185
LOS HECHOS	236
ROMANOS	304
1 CORINTIOS	335
2 CORINTIOS	365
GÁLATAS	384
EFESIOS	396
FILIPENSES	407
COLOSENSES	415
1 TESALONICENSES	422
2 TESALONICENSES	428
1 TIMOTEO	431
2 TIMOTEO	440
TITO	446
FILEMÓN	450
HEBREOS	452
SANTIAGO	477
1 PEDRO	485
2 PEDRO	495
1 JUAN	501
2 JUAN	509
3 JUAN	510
JUDAS	512
APOCALIPSIS	515

Quityi nu nguscua San Mateo ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Jyo'o cusu' ji'i Jesucristo

¹ Nde nscua na' qui'i ti cha' ji'i lcaa ñatí nu ngua jyo'o cusu' ji'i Jesucristo, cha' ñatí tya'a ji'i jyo'o David laca yu, lo'o jua'a ñatí tya'a ji'i jyo'o Abraham laca yu, masi tyijyu' ti.

² Jyo'o Abraham bi' ngua sti Isaac; li' jyo'o Isaac bi' ngua sti Jacob; li' jyo'o Jacob bi' ngua sti Judá lo'o cata'a tya'a ngula yu;

³ li' jyo'o Judá bi' ngua sti Fares lo'o Zara, lo'o Tamar ngua naa xtya'a ngu' bi'.

Li' jyo'o Fares bi' ngua sti Esrom; li' jyo'o Esrom bi' ngua sti Aram; ⁴ li' jyo'o Aram bi' ngua sti Aminadab; li' jyo'o Aminadab bi' ngua sti Naasón;

li' jyo'o Naasón bi' ngua sti Salmón; ⁵ li' jyo'o Salmón bi' ngua sti Booz, lo'o Rahab ngua naa xtya'a Booz bi'.

Li' jyo'o Booz bi' ngua sti Obed, lo'o Rut ngua naa xtya'a Obed bi'.

Li' jyo'o Obed bi' ngua sti Isaí;

⁶ li' jyo'o Isaí bi' ngua sti rey David; li' jyo'o rey David ngua sti Salomón, lo'o xtya'a Salomón bi' ngua nu cuna'a nu ngua clyo'o jyo'o Urías clyo.

⁷ Lo'o li' jyo'o Salomón bi' ngua sti Roboam;

li' jyo'o Roboam bi' ngua sti Abías; li' jyo'o Abías bi' ngua sti Asa;

⁸ li' jyo'o Asa bi' ngua sti Josafat;

li' jyo'o Josafat bi' ngua sti Joram;

li' jyo'o Joram bi' ngua sti Uzías;

⁹ li' jyo'o Uzías bi' ngua sti Jotam;

li' jyo'o Jotam bi' ngua sti Acaz;

li' jyo'o Acaz bi' ngua sti Ezequías;

¹⁰ li' jyo'o Ezequías bi' ngua sti Manasés;

li' jyo'o Manasés bi' ngua sti Amón;

li' jyo'o Amón bi' ngua sti Josías;

¹¹ li' jyo'o Josías bi' ngua sti Jeconías lo'o tya'a ngula yu.

Tyempo bi' ndyaa lo'o ngu' Babilonia ji'i ngu' Israel ca quichi tyi ngu' ca tyijyu', ne' chcuá ji'i ngu' Babilonia ndyaa quiña'a tsa ngu' Israel bi' li'.

¹² Ca tyijyu' bi' ngula Salatiel sñi' jyo'o Jeconías bi';

li' jyo'o Salatiel bi' ngua sti Zorobabel;

¹³ li' jyo'o Zorobabel bi' ngua sti Abiud;

li' jyo'o Abiud bi' ngua sti Eliaquim;

li' jyo'o Eliaquim bi' ngua sti Azor;

¹⁴ li' jyo'o Azor bi' ngua sti Sadoc;

li' jyo'o Sadoc bi' ngua sti Aquim;

li' jyo'o Aquim bi' ngua sti Eliud;

¹⁵ li' jyo'o Eliud bi' ngua sti Eleazar;

li' jyo'o Eleazar bi' ngua sti Matán;

li' jyo'o Matán bi' ngua sti Jacob.

¹⁶ Lo'o li' sñi' jyo'o Jacob bi' ngua José nu ngua clyo'o María xtya'a Jesús,

lo'o jua'a Cristo naa Jesús bi'.

¹⁷ Jua'a naa jyo'o ngu' cusu' bi', tii jlyacua tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'ú Abraham ña'a cuayá' nu ngula jyo'o David. La cui' jua'a tya tii jlyacua tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'ú jyo'o David, ña'a cuayá' nu ndyaa lo'o ngu' xa' tsu' ji'i ngu' Israel ca quichi tyi ngu', nu lo'o ngusu'ba ngu' ji'i ngu' Israel ne' chcuá ca quichi Babilonia tyijyu'. Lo'o la cui' jua'a tya tii jlyacua tya'a ba'a ngu', li' ngula nu laca Cristo.

Ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo

¹⁸ Nde nscua na' ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo. Cua ngüiñi cha' ji'i María bi', cha' caja clyo'o lo'o nu José sñi' Jacob bi'. Bilya tyalaa María slo José nu lo'o ngua cuayá' ti' nu María bi', cha' cua ntsu'u sñi'; cña ji'i Xtyi'i ycui' Ndyosi ngua bi', cha' ngua tana María bi'.

¹⁹ Pana nu José bi' ni, tya'na ti' yu ji'i María, tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i. Lo'o cua ndyuna yu cha' bi', ná nti' yu ta yu cha' tyuju'u ti' ji'i Mariá, masi nga'aa caja clyo'o yu lo'o xqui'ya sñi', ngua ti' yu; tye cha' jua'a

ti ngua ti' yu, cha' ná nti' yu sta yu qui'ya ji'í ca toni'í cña.

²⁰ Laja lo'o nclyacua ti' yu ni cha' laca ngua jua'a, li' ndu'u tucua sca xcä ji'í ycui' Ndyosi slo yu laja xcalá yu. Nchcui' xcä bi' lo'o yu li':

—José —nacui' xcä ji'í yu—, ñati ty'a ji'í jyo'o David laca nu'u —nacui—. Ná cutsii' nu'u caja clyo'o lo'o Mariá, cha' cäa cho' toni'í jinu'u. Si'i na cuxi ngua'ni María bi' tsiya' ti; cña nu ngua'ni Xtyi'í ycui' Ndyosi laca cha' ntsu'u sñi' Mariá juani.

²¹ Lo'o cala sñi' nu cuna'a bi', cubi' qui'yu caca nu bi'. Lo'o xcua xtañi cubi' bi' li', bi' ca naa Jesús. Lo'o nu Jesús bi' ni, bi' laca nu cua'ni lyaá ji'í ñati nu ntsu'u cha' ji'í lo'o ycui' Ni, cha' clyaa'ngu' ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu'.

²² Lo'o jua'a ngua cha' bi', cha' nu cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' sa'ni cha' jua'a caca. Tyempo sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í ycui' Ndyosi cha' bi' lo quityi. Ndi'ya nguscua ngu':

²³ Caca tana sca nu cuna'a nu ntucua ycui' ti, lo'o li' qui'yu caca sñi'; Emanuel ñacui'ngu' ji'í cubi' bi'. Jua'a nscua lo quityi, bi' cha' jua'a ngua ji'í María li'. Nu nchcui'ngu' Emanuel ni, ndi'ya nti' ñacui'cha' bi'; Ndi'í ycui' Ndyosi lo'o na.

²⁴ Lo'o li' ngue ti' José, ndu'u yu ndyaa yu slo María cha' caja clyo'o yu lo'o, ñi'ya nu nacui' xcä ji'í ycui' Ndyosi ji'í yu. Li' ñaa lo'o yu ji'í ca toni'í ji'í yu,

²⁵ pana ná ngujua' yu lo'o ña'a cuayá' nu cua ngula sñi'. Lo'o cua ngula cubi', li' ngua naa Jesús.

2

Lo'o ndyalaa ngu' tii

¹ La cui' tyempo lo'o ngula Jesús nde quichí Belén, sca nu cusu' nu naa Herodes ngua loo ji'í nasiyu' bi'. Ca loyuu su cuentya Judea, ca bi' ndi'í quichí Belén bi'. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' tii nde Judea bi'; ngutu'u ngu' tii bi' xa' quichí nde su ntyucua cuichaa, lo'o li' ndyalaa ngu' quichí Jerusalén.

Nchcui'ngu' tii bi' lo'o ngu' nu ndyacua tya'a lo'o ngu' tyucuii:

² —¿Macala ndi'í cubi' nu ngula tsubi' ti bi'? —nacui'ngu'—. Rey ji'í cu'mängu'judío laca cubi'bi'—nacui'ngu'—. Cua na'a ya cuii'cucui nu ndacui cuä cuentya ji'í cubi'bi', bi'cha'ndyalaa ya ca nde cha'cua'ni tlyu ya ji'í cubi'bi'juani.

³ Lo'o nu rey Herodes ni, ndyutsii tsa yu lo'o ndyuna yu cha'nu nchcui'ngu' tii bi', cha'cua'ni tlyu ngu'ji'í chaca rey. Lo'o jua'a lcaa ngu'quichi'Jerusalén ndyutsii tsa ngu'ñi'ya cua'ni rey Herodes.

⁴ Li'ngusi'ya rey Herodes bi'ji'í lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a ji'í mstru nu nclyu'u cha'jo'óne'laa cha'cäa ngu'slo. Nchcuane nu rey bi'ji'íngu'li':

—¿Ha ná jlo ti' mä macala nchcui'quityi cha'cala Cristo? —nacui'rey ji'íngu'.

⁵ —Cala bi'nde quichí Belén loyuu su cuentya Judea re —nacui'ngu'ji'í—. Ndi'ya nacui'quityi ji'íycui'Ndyosi:

⁶ Quichí sube ti laca Belén nu ntsu'u loyuu su cuentya Judea, nacui'ycui'Ni.

Pana quichítyisca ngu'tlyu tsa caca, masi quichísube laca juani, nacui'Ni.

Caca nu qui'yu tlyu bi'loo, lo'o jua'a ña'qasii yu ji'íngu' Israel 'na. Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁷ Lo'o cua ndyuna rey Herodes cha'bi', li'cuaana ti ngusi'ya yu ji'ínu ngu'tii bi', cha'cäa ngu'slo cha'ta yu sca cha'lo'o ngu'. Li'nchcuane rey bi'ji'íngu'ni jacua'na'a ngu'cha'ndyu'u tucua cuii'cucui bi'nde cuä.

⁸ Lo'o ndacha'ngu'ji'í, li' nchcui'rey lo'o ngu'cha'tsaa ngu'nde quichíBelén.

—Yaa clyaa mä —nacui'rey ji'íngu'tii bi'—, clyana mä ma ntucua tyicubi'bi'—nacui—. Lo'o si quiyeji'í mä, li'xtyu'mä slo na'chaca quiya'cha'caca cuayá'ti'na'macala ntsiya cubi'bi'. Lo'o na'tsaa'cua'ni tlyu na'ji'í cubi'bi'nta'.

⁹ Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' rey lo'o ngu'. Chaca quiya' na'āngu' cuii bi' laja lo'o ndyaa ngu' tyucuii cha' tsaa ngu' ca quichi Belén, la cui' cuii cucui nu na'āngu' clyo ca su ntyucua cuichaa. Lo'o ngulu'u cuii ji'i ngu' macala nscua ni'i su ndi'i cubi', ndyatu cuii su ntucua ni'i bi'.

¹⁰ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'āngu' cuii bi' chaca quiya'.

¹¹ Li' ndyatí ngu' ni'i bi', na'āngu' ji'i cubi' lo'o ji'i María xtya'āngu' cubi'. Hora ti ndyatú sti' ngu' tii bi' slo cubi' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i. Lo'o li' ngusati' ngu' yu'ba ji'i ngu' cha' ta ngu' msta ji'i cubi' bi'; nda ngu' oro ji'i cubi' bi', nda ngu' yana jo'ó nu quiña'ā tsa nga'ā, lo'o jua'ā nda ngu' mirra ji'i cubi' bi'. (Jua'ā naa sca taná yaca nu tyixi xtyi'i.)

¹² Nu lo'o ndyaa ngu' caja' ngu', li' nchcui' xcalá ngu'; nchcui' y cui' Ndyosi lo'o ngu' laja xcalá cha' nga'aa tsaa ngu' slo rey Herodes bi', cha' cuiñi tsa yu. Bi' cha' ngusñi ngu' xa' tyucuii cha' xtyu'u ngu' tyaa ngu' quichi tyi ngu' chaca quiya'.

Ngusna lo'o José ji'i María nde Egipto

¹³ Nu lo'o cua ndu'u ngu' tii ndyaa ngu' quichi tyi ngu', li' nchcui' xcalá José. Ndyu'u tucua sca xcä ji'i y cui' Ndyosi slo yu laja xcalá, nchcui' lo'o yu li':

—Que ti' nu'u —nacui xcä ji'i José—. Tyatu nu'u, xna clyá nu'u —nacui—, tsaa lo'o nu'u ji'i xtya'ā cubi' tyijyu' nde loyuu su cuentya Egipto. Tyi'i mä cajua ña'ā cuayá' nu cacha' hi cha' tso'o tyaa mä nde nasiyu re chaca quiya'. Tyaala tsa rey Herodes bi'; cua caä ti yu quichi re cha' clyana ji'i cubi', cha' cujuii ji'i cubi' nti' yu.

¹⁴ Hora ti ngue ti' José, li' ndyaa lo'o ji'i cubi' lo'o ji'i xtya'ā cubi' masi tya talya; ndyaa ngu' nde Egipto li'.

¹⁵ Lo'o li' ndyanu ngu' ca bi' ña'āngu' cuayá' nu cua ngujuii Herodes, rey nu tyaala bi'. La cui' cha' bi' nchcui'

jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi cua sa'ni la lo'o nchcui' ndi'yä: "Xi'ya na' ji'i Sñi' na' cha' tyu'u ca loyuu su cuentya Egipto, cha' xtyu'u yu tyaa yu quichi tyi yu", nacui y cui' Ndyosi nu Xu'na na. Bi' cha' jua'āngu' jui'ngu' tya li', cha' ndyalaa ngu' nde Egipto.

Ndyujuii Herodes ji'i cubi' ji'i ngu'

¹⁶ Lo'o nu rey Herodes bi' ni, ñasi' tsa yu lo'o ngua tii yu cha' nga'aa ñaa nu ngu' tii bi' slo. Li' ngulo rey bi' cña ji'i msu, cha' tsaa ngu' cujuii ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quichi Belén, lcaa cubi' nu bilya tye sna yija ji'i; lo'o jua'ā cujuii ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quichi sube cacua ti. Cua jlo ti' rey cha' nu cubi' bi' bilya tye sna yija, cha' jua'ā nchcui' ngu' tii bi' xqui'ya cuii cucui nu cua na'āngu'.

¹⁷ La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' Jeremías nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni la. Ndi'yä nacui:

¹⁸ Lye tsa nda xtyi'i ñatí nde quichi Ramá;

nxi'ya ngu', ndyunaa tsa ngu', cha' ngujuii sñi' Raquel.

Nxi'ya tsa nu cuna'ā bi', cha' cua ngujuii sñi'.

Ni sca ñatí ná ngua ji'i xaala' tyiquee nu cuna'ā bi', cha' nga'aa lu'ú sñi'.

Jua'ā cha' nscua lo quityi, masi bilya caca cha' bi' lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' nu nguscua cha' bi'. Bi' cha' jua'āngu' ji'i ngu' Belén, ngusi'ya tsa ngu' cha' ngujuii sñi' ngu'.

¹⁹ Ca tiya' la li' ngujuii rey Herodes bi', lo'o li' ndu'u tucua sca xcä ji'i y cui' Ndyosi slo José laja xcalá ti yu, cha' tya ndi'i José ca loyuu su cuentya Egipto:

²⁰ —Que ti' nu'u —nacui xcä ji'i yu—, tyatu clyá nu'u, tyaala lo'o nu'u ji'i nu piti lo'o ji'i xtya'ā yu nde nasiyu Israel chaca quiya' —nacui—, cha' cua ngujuii ngu' tyaala nu ngua ti' cujuii ji'i cubi' cua tya tsubi' la.

²¹ Lo'o li' ndyatu José, ndyaa lo'o ji'i nu piti lo'o ji'i xtya'a nu piti, ñaa ngu' nde nasiyuu Israel chaca quiya'.

²² Lo'o li' ndyuna yu cha' sñi' jyo'o Herodes laca loo nde Judea, la cui' sñi' yu nu naa Arquelao laca bi'; ndyutsii xi José xqui'ya cha' bi'. Li' xa' nchcui' xcalá yu ñi'ya cua'ni yu, bi' cha' ndyaa ngu' nde loyuu su naa Galilea li'.

²³ Ca bi' ndyalaa ngu' quichi Nazaret cha' tyi'i ngu'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni lo'o nchcui' ngu' ndi'ya: ngu' Nazaret cua'ni ngu' ji'i nu bi'. Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi' cua sa'ni, bi' cha' jua'a ndu'ni ngu' ji'i Jesús juani.

3

*Nda Juan cuiii lo'o ngu' ne' quixi' su
ná ndi'i ñati*

¹ Lo'o ngua tyempo, li' nguxana Juan nda yu cuiii lo'o ngu' nu ndya'a slo yu su ndi'i yu ycui' ti yu ne' quixi'; ntyucuatya yu ji'i ngu' li'. La cui' loyuu su cuentya Judea ndi'i yu; pana btyi tsa yuu su ndi'i Juan, ndi'i tsa quee, lo'o ná ndi'i xa' ñati cajua.

² —Ca tyuju'u ti' cu'ma —nacui Juan ji'i ngu'—, xtyanu ma ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma —nacui—. Cua xana ti cha' caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati chalyuu.

³ Lo'o nu Juan ni, laca yu la cui' ñati nu nchcui' jyo'o cusu' Isaías ji'i sa'ni, cha' jyo'o cusu' bi' ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi. Ndi'ya nscua lo quityi bi': Cuiii xi'ya sca ñati ne' quixi':

"Xaala clya ma sca tyucuii su caa ycui' nu Xu'na na;
xquiñi tso'o ma tyucuii su tyeje tacui ycui'", ñacui ñati bi'.

Jua'a nguscua jyo'o cusu' cuentya ji'i ñati bi', lo'o Juan laca ñati bi'.

⁴ Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha' camello, lo'o jua'a ndyaaca' juata sii'yu; ndacu yu tscu' lo'o cuiñaa' cuityuu.

⁵ Lo'o li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati slo yu; ñaa ngu' quichi Jerusalén slo yu, lo'o jua'a ñaa ngu' lcaa quichi sube ti

nu ndi'i loyuu su cuentya Judea bi' slo yu, lo'o ngu' nu ntsu'u cacua ti to' sta'a Jordán, ñaa ngu' slo yu.

⁶ Li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' nu ndya'a slo yu nde lo hitya Jordán, ntyucuatya yu ji'i lcaa ngu' nu nchcui' cha' ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'.

⁷ Lo'o ngua sca tsa na'a Juan ji'i tyuuu tya'a ngu' fariseo lo'o ngu' sadiuceo; tacati tsa ndu'ni ycui' ngu' ngua ti' ngu', lye tsa ndu'ni tyucuua ti' ngu' ji'i tya'a ngu'. Lo'o xi ngu' bi' lija' ngu' cha' tyucuatya Juan ji'i ngu', pana ná ndiya ti' Juan jua'a.

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma —nacui Juan ji'i ngu' bi'—. ¿Ha cua nchcutsii ngu' ji'i ma lacua? ¿Ha juani ndube ti' ma cha' ca ñasi'a tsa ycui' Ndyosi lo'o xcube' Ni ji'i ma nu lo'o tye chalyuu? —nacui yu—.

⁸ Tso'o lacua, culu'u ma ji'i ya si chañi cha' cua ngulochu'u ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma.

⁹ Ná culacua ti' ma cha' caca tso'o ji'i ma slo ycui' Ndyosi si xcui' ndyi'u ti' ma ji'i jyo'o cusu' ji'i ma, nu cusu' Abraham bi'. Ná talo ycui' Ni ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ma tsiya' ti, masi ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham laca ma, nchcui' ma. Na cuiñi ma. Si nti' ycui' Ndyosi, taca ji'i Ni cuiñá Ni ji'i ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham, masi lo'o quee to' sta'a re, taca ji'i Ni si nti' Ni. Nga'aa taquiya' Ni ji'i cu'ma li'.

¹⁰ Ñi'ya ndu sca ñati lo'o hacha ji'i cha' clyaja lo yaca si'yu ji'i yu, jua'a nti' ycui' Ndyosi; si'yu yu bi' ji'i lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o cha' tyaqui lo quii', lo'o jua'a xcube' Ni ji'i ñati nu ná ntaja'a xtyanu qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

¹¹ Lo'o na' ni, ntyucuatya na' ji'i ma lo'o hitya, si chañi cha' cua ngua tyuju'u ti' ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma; pana cua caa ti sca ñati nu tso'o la que na'. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na', masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' culo na'. Lo'o nu ñati bi' ni, ná tyucuatya yu ji'i ngu' lo'o hitya ti; pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycui'

Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' nu lo'o tyucuatya yu ji'i ngu', lo'o li' subii Ni ji'i ngu' lo'o xee ji'i Ni cha' caca lubii ne' cresiya ji'i ngu'.

¹² Ñi'yä ndu'ni xu'na ltya, jua'a cu'a'ni Ni; ñi'yä ndyu'u co'o yu nscua', pana ndaqüi yu cualya' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni ji'i ñati, lo'o li' su'ba Ni ji'i ñati cuxi cha' tyaquï ngu' lo quii' su nga'aa tye cha' tyaquï.

Jua'a ngulu'u Juan ji'i ñati nu ndya'a slo.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

¹³ Tyempo bi' lo'o nga'a Juan to' sta'a Jordán, ndu'u Jesús nde loyuu su cuentya Galilea liyä ca slo Juan, cha' lo'o ngua ti' Jesús cha' tyucuatya Juan ji'i.

¹⁴ Lo'o li' ngua ti' Juan cua'a yu ji'i Jesús.

—Ná tso'o tyucuatya na' jinu'u —nacui Juan ji'i—. Tso'o la tyucuatya y cui' nu'u jna'.

¹⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—Tso'o tyucuatya nu'u jna' juani —nacui Jesús ji'i Juan—, cha' jua'a tso'o si cua'ni na lcaa cña nu nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na.

Lo'o ndyuna Juan cha' nu nchcui' Jesús lo'o, ntyucuatya yu ji'i Jesús li'.

¹⁶ Lo'o cua ngua cha' bi', ndu'u Jesús lo hitya, li' cua ndyaala tyucuii nde cua_. Lo'o li' na'a Jesús cha' ngua'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi lo; ñi'yä nda'ya sca tyupe' lo yuu, jua'a ngua'ya Xtyi'i y cui' Ni lo Jesús.

¹⁷ Li' nguañi nchcui' y cui' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua_. Ndi'yä nacui Ni:

—Nu nde laca Sñi' na' —nacui Ni—. Tyaca'a tsa yu 'na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu.

4

Nchcui' cuayá' xu'na cuiñaja lo'o Jesús

¹ Lo'o li' ndyaa lo'o Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'i Jesús ca ne' quixi' su btyi tsa yuu, su ná ndi'i ñati, cha' tyacua tya'a yu lo'o nu xu'na cuiñaja cajua. Ngua ti' nu bi' tyijiloo ji'i Jesús.

² Lo'o li' tu'ba tsä tu'ba talya ná ndyacu Jesús tsiya' ti, ntyute' tsa yu li'.

³ Lo'o li' ndyu'u tucua nu xu'na cuiñaja bi', cha' chcui' cuayá' lo'o Jesús:

—Si chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi —nacui nu xña'a bi' ji'i Jesús—, xñi nu'u sca quee re lacua, cha' jua'a cuiñá nu'u xlyá lo'o quee re cha' cacu na.

⁴ Lo'o li' nguxacui Jesús cha' ji'i:

—Cua nscua sca cha' lo quityi ji'i y cui' Ndyosi —nacui Jesús ji'i—. Ndi'yä nchcui' cha' bi': “Si'i na cu'ú ñati chalyuu lo'o cacu ngu' tyaja ti, masi lo'o cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi, li' chañi cha' tyu'ú ngu'”. Jua'a nscua lo quityi.

⁵ Lo'o li' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja ji'i Jesús nde quichí Jerusalén, su tyaca'a tsa ji'i y cui' Ndyosi; ca hique laa tonu ji'i quichí bi' ndyaa ngu', cuä tsa ntucua ngu' li'.

⁶ —¿Ha chañi cha' nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi laca nu'u? —nacui nu xña'a ji'i Jesús—. Tso'o si tyú nu'u ca lo yuu lacua, cha' cua nscua sca cha' lo quityi ji'i y cui' Ndyosi ndi'yä:

Culo y cui' Ndyosi cña ji'i xcä ji'i Ni cha' ña'asii ngu' jinu'u, nacui quityi.

Lo'o jua'a nscua chaca cha':

Lo'o ya' ti xcä ji'i Ni xatü ngu' jinu'u, cha' ná ca quicha quiya' nu'u su tyú nu'u chü' quee.

Jua'a nscua lo quityi —nacui nu xña'a.

⁷ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu xña'a bi':

—Pana ndi'yä nscua cha' lo quityi ji'i y cui' Ndyosi: “Ná chcui' cuayá' ma lo'o y cui' Ndyosi nu Xu'na ma”, nacui quityi.

⁸ Lo'o ndye nchcui' ngu', xa' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja ji'i Jesús nde sca lo xlyá ca'ya nu cuä tsa. Li' ngulu'u nu xña'a bi' lcaa nasiyu tyucui ña'a chalyuu ji'i Jesús, cha' tso'o tsa ña'a chalyuu bi'.

⁹ Lo'o li' nchcui' cuayá' nu xña'a bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' caca nu'ū loo ji'i lcaa chalyuu nu ña'a nu'ū ca ndacua —nacui nu xña'a ji'i Jesús—, sca ti si tyu sti' nu'ū loo na', si cua'ni tlyu nu'ū jna', li' caca nu'ū loo.

10 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu xña'a bi':

—Tyaatsu' nu'ū slo na', Satanás —nacui Jesús—. Yaa clya nu'ū. Cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya: “Sca ti ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na mā cua'ni tlyu mā ji'i, sca ti cha' ji'i ycui' Ni nga'a cha' taquiya' mā ji'i nde chalyuu”, nacui quityi.

11 Li' ndu'u xu'na cuiñaja ndyaa. Li' ndu'u tucua xca ji'i ycui' Ndyosi cha' xtyucua ngu' ji'i Jesús, cha' ta ngu' xi juersa ji'i yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'i ycui' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea

12 Ca tiya'la ndu'u Jesús ndyaa, cha' ndyuna yu cha' cua ntejeya' ngu' ji'i Juan, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ne' chcuā. Li' nguxtyuu Jesús chaca quiya' nde quichí Nazaret, nde loyuu su cuentya Galilea.

13 Pana ná ndyanu yu nde Nazaret; nguxcutsa'a yu su ndi'i yu, ndyaa yu ca quichí Capernaum to' tayu'. Nscua quichí bi' loyuu su ndu'ni ngu' sa'ni cha' su cuentya Zabulón lo'o su cuentya Neftalí laca bi'.

14 La cui' ti cha' bi' cua nchcui' jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nacui:

15 Ntsu'u loyuu su cuentya Zabulón lo'o su cuentya Neftalí ca chaca tsu' sta'a Jordán.

Tyeje tacui na loyuu bi', li' tyalaa na to' tyujo'o, cha' loyuu bi' laca Galilea su ndi'i ñati nu si'i ngu' judío laca.

16 Cua ngujui'ji sca xee tlyu slo ngu' nu ndi'i su talya ña'a;

juani cua nguxee ji'i ngu', cua caja ti chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi',

masi cua tye ti chalyuu ji'i ngu' bi' tya tsubi' la.

Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi'. Bi' cha' loyuu bi' nguti'ji' Jesús li'.

17 Lo'o li' nguxana nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndya'a slo:

—Ca tyuju'u ti' mā —nacui Jesús ji'i ngu'—, xtyanu mā ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni mā, cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i mā.

Nxi'ya Jesús ji'i jacua tya'a ngu' nu ndyaa cuta cualya

18 Lo'o ngua sca tsā ndya'a Jesús to' tayu' Galilea bi'. Li' na'a yu ji'i Simón lo'o Andrés tya'a ngula Simón, nchcu ngu' taraya lo hitya cha' xñi ngu' cualya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsā. Lo'o nu Simón bi' ni, Pedro ndu'ni ngu' ji'i.

19 Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Tsaa mā lo'o na' juani —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Ñi'ya ngujui cualya ji'i mā lo'o nguta'a mā cuta cualya, jua'a caja xa' cña ji'i mā juani cuentya jna'; culu'u na' ji'i mā ñi'ya nu clyana mā ji'i ñati chalyuu re nu nguna' tsa ndu'ni, cha' caca ngu' ñati 'na.

20 Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i taraya ji'i ngu', ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

21 Lo'o nde loo la xi na'a Jesús ji'i Jacobo sñi' Zebedeo lo'o Juan tya'a ngula yu; nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ji'i ngu' lo'o sti ngu', ndyu'ni cho'o ngu' taraya ji'i ngu'. Li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' bi', cha' tsaa ngu' lo'o.

22 Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i sti ngu' lo'o yaca ni'i ji'i ngu', ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngulu'u Jesús ji'i quiña'a tsa ñati

23 Lo'o li' ndyaa ngu' lcaa quichí su cuentya Galilea lo'o Jesús. Lcaa quichí ndya'a nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío; nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua ngulala ti caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni yu jo'o ji'i lcaa nu quicha, masi quicha ti ti' ngu' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu'.

24 Li' nguañi cha' ji'i Jesús lcaa quichí, hasta ca nde loyuu Siria nguañi cha' ji'i yu; bi' cha' ñaa lo'o

ngu' ji'i lcaa ngu' quicha slo y cui' yu, cha' cua'ni yu jo'o ji'i ngu'. Naa lo'o ngu' ji'i nu quicha, masi ti'í tsa ngu' xqui'ya quicha nu ntsu'u ji'i ngu'; ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i ngu', masi nxalú cui'i ji'i ngu', masi nchcu' tyucu' tyucui ña'a'ngu', masi nchcuti sca tsu' ya'ngu'. Lo'o li'ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'.

²⁵ Bi' cha' ndu'u lca'a quiña'a tsa ñati ji'i, masi ngu' Galilea, masi ngu' lcaa quichi nde Decápolis, masi ngu' quichi Jerusalén, masi ngu' xa' quichi nde loyuu su cuentya Judea, masi ngu' quichi chaca tsu' sta'a Jordán. Quiña'a tsa quichi ngutu'u ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

5

Ni'ya ngulu'u Jesús ji'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

¹ Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati lijya ngu' slo yu, bi' cha' ndyacui yu ndyaa la yu nde sii' cua'a, ndyaca'a yu xi cajua. Lo'o ndyu'u ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i slo,

² li' nguxana Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' bi'. Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu':

Ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee

³ —Tso'o ntsu'u tyiquee ñati si jlo ti' cha' sca ti lo'o y cui' Ndyosi caca cua'ni ngu' cha' tso'o —nacui' Jesús—. Caca y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu' bi', pana ná caca ji'i ngu' si jua'a ti ngu'.

⁴ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati masi xñi'li ti' juani xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i, cha' ndu'ni y cui' Ni cha' caca tso'o tyiquee ñati bi'.

⁵ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu ná nti' tyijiloo ji'i tya'a ñati, cha' ca su ntucua y cui' Ni tyacua cha' tso'o nu ta y cui' Ni ji'i ñati bi' li'.

⁶ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati si tyaja'a tsa cua'ni lcaa cha' tso'o, lcaa cha' liñi; ji'i ñati bi' xtyucua y cui' Ndyosi cha' taca ji'i cua'ni lcaa cha' nu nti' y cui' Ni.

⁷ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu tya'na ti' ji'i tya'a ñati, cha' jua'a cua'ni tya'na ti' Ni ji'i y cui' ngu' bi'.

⁸ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu lubii cresiya ji'i, cha' ji'i ñati bi' cua nda y cui' Ni chacuayá' cha' ña'a'ji'i y cui' ca Ni nde loo la.

⁹ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu nxtyucua ji'i tya'a ñati cha' caca tso'o ti ngu' lo'o tya'a cusuu'ngu'. "Sñi' na'", ñacui' y cui' Ndyosi ji'i ñati nu jua'a xaala' tyiquee tya'a ngu'.

¹⁰ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati si talo tyiquee ji'i xa' ñati, masi lya' ti' ngu' ji'i, masi ti'í ti' ngu' ji'i, xqui'ya cha' tso'o nu ndu'ni cuentya ji'i y cui' Ni. Tso'o ntsu'u tyiquee ñati bi' si talo tyiquee ji'i ngu', cha' jua'a laca y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati bi'.

¹¹ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ma' masi xtyí lo'o ngu' ji'i ma' xqui'ya na', masi lya' tsa ti' ngu' ji'i ma', masi cuiñi tsa ngu', masi chcui' tsa ngu' cuentyu ji'i ma' xqui'ya na'.

¹² Li' caca tso'o tyiquee ma', ca chaa ti' ma' cha' cua laca nguxco'o y cui' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji'i sa scaa ma' ca su ntucua y cui' Ni. La cui' jua'a ngua lya' tsa ti' jyo'o cusu' sa'ni, nu lo'o na'a'ngu' ji'i jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi tyempo bi'.

Ni'ya nti' teje', ni'ya nti' xee, jua'a ndi'i ma chalyuu

¹³ 'Ni'ya nu ndu'nijo'o tsa teje' ji'na cha' cñi', cha' cua'ni tyuju' scuaa, jua'a laca cu'ma' nde chalyuu; na ndu'nijo'o tsa ma'ji'i y cui' Ndyosi cha' cua'ni ma' cñi'ji'i Ni. Si cua ngunu'u teje'ji'na, nga'aa cua'nijo'o bi'ji'na li'; tso'o si xcuaq'na ji'i teje'bi'li', masi to' tyucuii su ntyeje tacui ñati. Ná ndu'ni cha' masi sta quiya'ngu' hichu' teje'ngunu'u bi'. Ni'ya nti'ngu' lo'o teje'ngunu'u bi', jua'a nti' y cui' Ndyosi lo'o ñati nu ná taquiyaj i Ni.

¹⁴ 'Ni'ya nti' sca xee laca cu'ma, cha' culu'u ma' tyucuii ji'i y cui' Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu. Sca quichi nu ndi'i

lo xlya ca'ya ni, ná ca tyl'i bi' cuaana ti; ña'a lcaa ñatí quichí bi'.

15 Lo'o jua'a si cua'a ngu' sca quii' quityee, ná su'ba cuatsi' ngu' ji'i bi' ne' cajú li'; cuá sta ngu' quityee cha' clyane xee tyucui ña'a ni'i bi'.

16 Lo'o jua'a cu'ma ni, si xee laca ma nu culu'u tyucuiji'i ñatí, xcui' cha' tso'o cua'ni ma cha' ña'a xa' ñatí ña'a cha' tso'o nu ndu'ni ma, nu laca ma sñi' ycui' Ndyosi. Lo'o li' tyl'u ti' ngu' ji'i ycui' Ndyosi Sti na, cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua.

Nclyu'u Jesús cha' cuentya ji'i cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i jyo'o cusu' sa'ni

17 Ná culacua ti' ma cha' lijya na' ca nde cha' cua'ni tye na' ji'i cha' cusu'; masi lcaa cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés, masi lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la, ná cuityi na' ji'i cha' bi'. Pana cua lijya na' cha' culu'u liñi na' ji'i ñatí ñi'yá nu nti' ñacui lcaa cha' nu nscua lo quityi bi'.

18 Cha' liñi nda na' lo'o ma juani, cha' ni sca si'yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya ji'i ycui' Ndyosi, ná taca cuityi ngu' cha' bi' ña'a cuayá' nu tye chalyuu; chañi cha' caca lcaa ca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la.

19 Bi' cha' juani, nga'aa ta Ni su tyl'i ñatí slo ycui' Ni si ná taquiya' ngu' ji'i cua ña'a ca cña nu nda ycui' Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu', si culu'u ngu' ji'i tya'a ñatí ngu' cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'i cña bi'. Lo'o jua'a ta Ni su tyl'i ñatí ca slo ycui' Ni si taquiya' ngu' ji'i lcaa cña bi', si culu'u ngu' cña bi' ji'i tya'a ñatí ngu'.

20 Ndi'ya ñacui na' ji'i ma juani: ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma, si ná tso'o la cha' nu cua'ni ma, si'i ñi'yá nu ndu'ni ngu' tacati jua, nu ngu' fariseo bi' lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ob i.

Nclyu'u Jesús ji'i ngu' cha' tye cha' ñasi' ngu' lo'o tya'a ngu'

21 Cua ndyuna ma ñi'yá nu ngulo ycui' Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' sa'ni.

ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: "Ná cujuui ma ji'i tya'a ñatí ma", nacui ycui' Ni. "Si cujuui ngu' ji'i tya'a ngu', li' ntsu'u cha' tsaa ngu' ne' chcuá cha' cua'ni cuayá' bese ji'i ngu' bi'."

22 Pana quiña'a la cha' chcui' na' lo'o ma juani: masi ca ti'i ti' ngu' ji'i tya'a ñatí, li' ntsu'u cha' chcube' ngu' bi'; masi na chcui' ti ngu' cha' cuxi ji'i tya'a ñatí, ntsu'u cha' tsaa ngu' bi' slo ngu' nu laca loo ca Jerusalén, cha' caca cuayá' ji'i ngu' cajua li'. Lo'o jua'a si ñacui ngu' ji'i tya'a ñatí: "¡Na ple tsa nu'ú! ¡Na tonto tsa hique nu'ú!" lo'o ñasi' tsa ngu' ji'i tya'a ñatí, li' nga'a cha' tsaa ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' tyaquí quiui'.

23 Lo'o jua'a laja lo'o ndyaa ti ma ne' laa cha' ta ma msta ji'i ycui' Ndyosi, si tyl'u ti' ma cha' ntsu'u cha' ñasi' ti' ji'i ma lo'o tya'a ma,

24 li' tso'o la xtyuu ma lo'o msta ji'i ma chaca quiya' ca toni'i ji'i ma. Li' tsaa ma tsaa xaala' ma tyiquee tya'a ma tya clyo. Lo'o li' xa' squi'ya ma msta bi' toni'i ji'i ma, tsaa lo'o ma ji'i ne' laa chaca quiya'.

25 Pana ndi'ya cua'ni ma si ntsu'u ñatí nu sta qui'ya ji'i ma ca toni'i cña: hora ti xaala' ma cha' ji'i ma lo'o ñatí bi', laja lo'o bilya tyalaa ma slo ngu' tisiya cha' cua'ni cuayá' ngu' ji'i cha' cusu' bi'. Cuxi la cha' si tyaala tsa ngu' tisiya, cha' li' xi'ya ngu' ji'i ngu' policía cha' su'ba ngu' ji'i ma ne' chcuá.

26 Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' tiya' tsa tyl'u ma su lubii, cha' li' ntsu'u cha' ta ma lcaa ca centavo nu jña ngu' tisiya ji'i ma cha' tyl'u ma li'.

Nchcui' Jesús sca cha' ji'i ñatí nu ndu'ni suba'

27 Cua ndyuna ma ñi'yá ngulo ycui' Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: "Ná cua'ni suba' ma lo'o clyo'o xa' ñatí", nacui ycui' Ni.

28 Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o ma juani: si ña'a sca nu qui'yu ji'i sca nu cuna'a, lo'o li' culacua ti' yu cha' cua'ni suba' yu lo'o, stu'ba ntsu'u cha' bi' lo'o yu ñi'yá si cua laca

ngua'ni suba' yu lo'o nu cuna'q̄ bi', masi tyiquee ti yu ntsu'u cha' cuxi bi'.

²⁹ Tso'o la si culo m̄a si'yu cloo m̄a la'a tsu' cui, xcuaq̄ m̄a ji'i li', si si'yu cloo m̄a ndacui qui'ya cha' ndu'ni m̄a cha' cuxi. Masi cuityi' m̄a, tyanu lubii cresiya ji'i m̄a li', cha' ná tsaa m̄a su lye ndyaquí quii' ca bilyaa.

³⁰ Tso'o la xi'yu cu' m̄a ya' m̄a la'a tsu' cui, xcuaq̄ m̄a ji'i li', si ya' m̄a ndacui qui'ya cha' ndu'ni m̄a cha' cuxi. Masi cu' ya' m̄a, tyanu lubii cresiya ji'i m̄a li', cha' ná tsaa m̄a su lye ndyaquí quii' ca bilyaa.

Nchcui' Jesús sca cha' ji'i ñati nu nguxtyanu ji'i clyo'o

³¹ 'Ndi'yā nchcui' jyo'o cusu' sa'ni: "Si ñacui sca nu qui'yu ji'i clyo'o yu cha' tyaal slo sti chaca quiya', cha' nti' yu xtyanu yu ji'i clyo'o yu, li' ntsu'u cha' culo yu sca quityi cuentya ji'i nu cuna'q̄ bi'. Quityi bi' ñacui cha' nga'aa si'i clyo'o yu laca juani."

³² Pana, quiña'q̄ la cha' chcui' na' lo'o m̄a juani: ndyu'ni cuxi sca nu qui'yu si culo yu quityi cha' xtyanu yu ji'i clyo'o yu, si ná ndacui nu cuna'q̄ bi' qui'ya. Lo'o li' si xa' caja clyo'o nu cuna'q̄ bi' lo'o chaca ñati, li' ndacui nu cuna'q̄ qui'ya, lo'o jua'q̄ chaca yu bi' ndacui qui'ya, cha' clyo'o xa' ñati bi' laca nu cuna'q̄ bi'; pana tlyu la qui'ya nu ndacui ji'i nu qui'yu nu ngua clyo'o clyo.

Nclyu'u Jesús cha' ji'i ngu' cha' ná cua'ni ngu' jura

³³ 'Lo'o jua'q̄ cua ndyuna m̄a ñi'yā nu ngulo ycu' Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'yā nchcui' Ni: "Ná tso'o ta m̄a sca cha' lo'o ycu' Ndyosi cha' cua'ni m̄a sca cña, si cha' cuiñi ti nda m̄a. Nga'q̄ cha' cua'ni m̄a ñi'yā nu nacui m̄a ji'i Ni cha' cua'ni m̄a."

³⁴ Pana, quiña'q̄ la cha' chcui' na' lo'o m̄a juani, cha' ná tso'o tsiya' ti cua'ni m̄a jura nu lo'o chcui' m̄a sca cha': masi chcui' m̄a cuentya ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, ná cua'ni m̄a jura jua'q̄, cha' ca bi' ntucua ycu' Ni;

³⁵ masi chcui' m̄a cuentya ji'i yuu chalyuu re, ná chcui' m̄a jura jua'q̄,

cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca chalyuu re; masi chcui' m̄a cuentya ji'i quichi Jerusalén, ná cua'ni m̄a jura jua'q̄, cha' ca bi' laca ycu' Ni loo.

³⁶ La cui' ti cha' ná cua'ni m̄a jura cuentya ji'i scua' que ycu' ca m̄a, cha' sca ti ycu' Ni ngüiñá Ni ji'i cu'ma, lo'o ná caca ji'i m̄a cuiñá m̄a ni sca ca quichä' hique m̄a, ni nu ngata, ni nu ngati. Ná tso'o cuentya ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti cha' cua'ni m̄a jura.

³⁷ Tsa bi' ti cha' ñacui ma: "Chañi", si cha' liñi laca; lo'o jua'q̄ ñacui ma: "Si'i", si cha' cuiñi. Cua ña'q̄ ca cha' nu chcui' m̄a nu lo'o ndu'ni m̄a jura, cha' ji'i nu xña'q̄ laca bi'.

Nclyu'u Jesús ñi'yā cua'ni ngu' lo'o tya'a cusuu ngu'

³⁸ 'Lo'o jua'q̄ cua ndyuna m̄a cha' nu nchcui' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'yā ñacui: "Sca ñati tyaala ni, si cua ngüichu yu si'yu cloo tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña si'yu cloo ycu' yu cha' cati xqui'ya yu. Lo'o jua'q̄ si nguxtyú yu sca la'ya tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña la'ya ycu' yu, cha' cati xqui'ya yu." Jua'q̄ nchcui' ngu' nu ngua tya sa'ni li'.

³⁹ Pana, quiña'q̄ la cha' chcui' na' lo'o m̄a juani, cha' nga'aa xuu tya'a m̄a lo'o ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o m̄a. Lo'o quiji'i ya' ngu' loo m̄a la'a tsu' cui, li' ta m̄a chacuayá' quiji'i ngu' chaca tsu' loo m̄a, si nti' ngu'.

⁴⁰ Si nti' sca ñati tyaala xlyáá camxa ji'i m̄a, hora ti ta m̄a ji'i li'; lo'o jua'a ta m̄a xi xa' la late' ji'i yu, cha' tyaala' ji'i yu li'.

⁴¹ Jua'q̄ sca nu laca loo ni, si culo yu cña ji'i m̄a cha' tsaa lo'o m̄a yu'ba ji'i yu sca se'i, hora ti tsaa lo'o m̄a yu'ba bi' ji'i; lo'o jua'q̄ tso'o masi tya tsaa lo'o m̄a ji'i ca tyijyu' la xi, si jua'q̄ nti' yu.

⁴² Lo'o jña sca ñati cua ña'q̄ ca na ji'i m̄a, ta m̄a na bi' ji'i; jua'q̄ si jña ngu' xi cñi ji'i m̄a, tso'o ti chcui' m̄a lo'o ngu' bi' li'.

Nclyu'u Jesús cha' tso'o ti tyu'u tya' iquee ngu' ña'q̄ ngu' ji'i tya'a cusuu ngu'

43 'Cua ndyuna mā cha' nu nchcui' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nacui: "Cua'ni tyaca'a mā ji'i ngu' tya'a mā, lo'o jua'a ca ti'í ti' mā ji'i tya'a cusuu mā".

44 Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o mā juani, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a cusuu mā, lo'o jua'a tso'o ti chcui' mā ji'i ngu' nu nchcui' cuentyu ji'i mā, tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu' nu ti'í ti' ji'i mā; chcui' mā lo'o y cui' Ndyosi cuentya ji'i ngu', masi ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i mā, masi nxtyí lo'o ngu' ji'i mā.

45 Li' taca tyuloo ñati ji'i mā cha' laca mā sñi' y cui' Ndyosi nu ntucua nde cua. Ndu'ni Ni cha' stu'ba ti tyucua cuichaa, masi ca su ndi'í ñati cuxi, masi ca su ndi'í ñati tso'o; ndu'ni Ni cha' stu'ba ti ca'ya tyo, masi ca su ndi'í ñati tso'o, masi ca su ndi'í ñati cuxi. Bi' cha' tso'o la si stu'ba ti cua'ni mā lo'o lcaa ñati.

46 La cui' ti ná tso'o si xcui' ji'i ngu' tya'a tso'o ti mā tso'o ntsu'u tyiquee mā ña'a ma ji'i. Si'na tso'o la taquiya' y cui' Ndyosi ji'i mā si jua'a ti ndu'ni mā, cha' jua'a ndu'ni cua ña'a ca ñati; masi ñati tso'o, masi ñati cuxi, masi ngu' msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ji'i mā, lcaa ngu' bi' ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i tya'a tso'o ti ngu'.

47 Lo'o chcui' mā cha' tso'o sca ti lo'o tya'a tso'o mā, ná tso'o bi', cha' la cui' jua'a ndu'ni cua ña'a ca ñati; masi ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o y cui' Ndyosi tsiya' ti, lo'o ngu' bi' nchcui' tso'o lo'o tya'a tso'o ngu'. Quiña'a la cha' tso'o cua'ni mā nti' y cui' Ndyosi.

48 Y cui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cuā ni, xcui' cha' tso'o, xcui' cha' liñi, xcui' cha'lubii ndu'ni Ni; ñi'ya ndu'ni y cui' Ni, jua'a nga'a cha' cua'ni mā xcui' cha' tso'o lo'o lcaa ñati, si chañi cha' sñi' y cui' Ni laca mā.

6

*Nclyu'u Jesúsj'i'ngu'ñi'ya xtyucua
ngu'ji'iñatit'i'*

1 'Lo'o chaca cha' ni, ná ta mā sca na ji'i ngu' ti'i nu lo'o ña'a xa' ñati ji'i

mā, cha' ná ña'a mā ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni mā cuentya ji'i y cui' Ni. Ná taca xco'o y cui' Ndyosi Sti na sca cha' tso'o nu tyacua ji'i mā ca su ntucua y cui' Ni, si cha' ña'a xa' ñati ji'i mā ndyu'ni ma cha' tso'o ti.

2 Lo'o xtyucua mā ji'i ngu' ti'i ni, ná ntsu'u cha' cacha' mā cha' bi' ji'i xa' ñati. Ná cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu', nu nti' tsa cha' ña'a xa' ñati ji'i; nu lo'o nxtyucua ngu' bi' ji'i ngu' ti'i, masi ne' laa ji'i ngu' judío tya'a na, masi to' calle ti, sca ti nti' ngu' bi' cha' tso'o tsa chcui' ñati ji'i. Ná cua'ni mā jua'a. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā: lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' bi' ca slo y cui' Ndyosi nquicha', cua laca ngujui cha' bi' ji'i ngu' bi' nu lo'o cua na'a xa' ñati ti ji'i ngu'.

3 Lo'o cu'mā ni, nu lo'o ta mā sca na ji'i ngu' ti'i, ta mā ji'i cuaana ti, cha' ná ca cuayá' ti' xa' la ñati; masi tya'a mā, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cña ndyu'ni ma.

4 Sca ti y cui' Ndyosi Sti na caca cuayá' ti' Ni ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni mā cuaana ti, lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i mā nde loo la.

*Nclyu'u Jesúsj'i'ngu'ñi'ya chcui'
ngu'lo'o y cui' Ndyosi*

5 'Lo'o chaca cha' ni, lo'o chcui' ma lo'o y cui' Ndyosi, ná cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'. Ndu'ngu' cuiñi bi' slo ñati ne' laa ji'i ngu' judío tya'a na, cha' nti' ngu' chcui' ngu' lo'o y cui' Ndyosi laja lo'o ña'a ñati ji'i ngu' bi'; la cui' ti cha' bi' lo'o ndu'ngu' laja calle cha' chcui' ngu' lo'o y cui' Ni. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā: lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' bi' ca slo y cui' Ndyosi nquicha', cua laca ngujui cha' bi' ji'i ngu' nu lo'o cua na'a ñati chalyuu ti ji'i ngu'.

6 Lo'o cu'mā ni, nu lo'o chcui' ma lo'o y cui' Ndyosi, tsaa mā sca se'i su taca tyi'i mā cuaana ti. Si nga'a mā nde ni'i, li' tacu' mā toni'i, cha' jua'a cua'ni tlyu mā ji'i y cui' Ndyosi Sti na cajua; ndi'i y cui' Ndyosi cacua ti slo mā, masi ná nga'a xa' ñati slo mā.

Sca ti y cui' Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti, lo'o jua'a xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la.

⁷ 'Nu lo'o chcui' ma lo'o y cui' Ndyosi ni, ná chcui' ma la cui' ti cha' quiña'a tsa quiya', ni ná chcui' ma quiña'a tsa cha' nu ná nchca cuayá' ti' y cui' ca ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o y cui' Ndyosi tsiya' ti. Nclacua ti' ngu' bi', cha' tso'o la taquiya' jo'ó ji'i ngu' si quiña'a tsa cha' chcui' ngu', jua'a nti' ngu' bi'.

⁸ Pana, ná chcui' ma jua'a, cha' jlo ti' y cui' Ndyosi Sti na cua ña'a ca cha' nu lyiji ji'i ma, masi bilya jña ma cha' bi' ji'i Ni.

⁹ Tso'o la si ndi'ya chcui' ma lo'o y cui' Ni lacua:

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

¹⁰ Caa nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo ji'i ya.

Cua'ni nu'u cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu; ñi'ya nu ndu'ni nu'u ca su ntucua nu'u, jua'a caca nde lo yuu re li'.

¹¹ Ta nu'u na cacu ya tsä juani.

¹² Lo'o jua'a cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'i ya ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ya, cha' jua'a cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' ji'i ñatä nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ya.

¹³ Ná ta nu'u chacuayá' cha' cojolaqui cha' cuxi ji'i ya, pana cua'ni lyaá nu'u ji'i ya ya' nu xña'a.

Nu'u laca loo tsiya' ti; lcaa chacuayá' nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o jua'a chacuayá' nu ntsu'u nde cua, jinu'u ntsu'u lcaa chacuayá' bi'. Ná nga'a cha' tye cha' tlyu tsa laca nu'u. Jua'a caca cha' tu'ni.

Jua'a ñacui ma ji'i y cui' Ndyosi.

¹⁴ 'Si cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i ngu' nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ma, li' lo'o Sti na nu ntucua nde cua cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i ma;

¹⁵ pana si ná cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i tya'a ñatä ma, lo'o y cui' Ndyosi

Sti na, ná cua'ni clyu ti' Ni ji'i ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma li'.

Nclyu'u Jesúus cha' ji'i tsä nu ná ndacu ngu'

¹⁶ 'Lo'o chaca cha' ni: nu lo'o tyalaa tsä ji'i ma lo'o ná cacu ma xqui'ya cha' cua'ni tlyu ma ji'i y cui' Ni, ná tso'o si tylu cha' xñi'i ti' tyiquee ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'. Nti' ngu' bi' cha' ña'a ñatä ji'i cha' tacati tsa nu ndu'ni y cui' ca ngu', cha' ná ndyacu ngu' tsä bi'. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' cua laca ngujui cha' ji'i ngu'; lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' ca slo y cui' Ndyosi nquicha', cua ngujui cha' bi' ji'i ngu' nu lo'o cua na'a xa' ñatä chalyuu ti ji'i ngu'.

¹⁷ Pana cu'mä ni, lo'o tyalaa sca tsä nu ná cacu ma, cha' tso'o la cua'ni tlyu ma ji'i y cui' Ni, li' tso'o la tyaati loo ma, jua'a sube' ma chcuu hique ma,

¹⁸ cha' ná caca cuayá' ti' xa' ñatä ji'i ma cha' ná ndyacu ma tsä bi'. Sca ti y cui' Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti. Lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la.

Cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' ca su ntucua y cui' Ni

¹⁹ 'Lo'o chaca cha' ni: ná xco'o ma quiña'a tsa cha' tso'o cuentya ji'i y cui' ti ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu re. Yala ti quiñu'u cha' tso'o bi' jua'a ti; ntsu'u quiya' cacu tiña' ji'i, cacu cuixu' ji'i, cua'ni ñu'u ji'i li'. La cui' jua'a cuaana ngu' ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma, nguna' cha' bi' ji'i ma li'.

²⁰ Tso'o la lo'o xco'o y cui' Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ma ca su ntucua y cui' Ni; nga'aa cacu tiña' ji'i cha' tso'o bi', nga'aa quiñu'u, lo'o jua'a nga'aa caca cuaana ngu' ji'i cha' tso'o bi'.

²¹ Cha' nu tyaca'a la ji'i ma ni, tyanu cresiya ji'i ma ca su ntsu'u cha' bi', masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o ji'i ma nde chalyuu, masi cha' tso'o nu cua nchco'o Ni cuentya ji'i ma ca su ntucua y cui' Ni.

Nu laca xee ji'i tyucui ña'a ngu'

²² 'Nu si'yu cloo na ni, bi' laca nu nda xee ji'i tyucui ña'q̄ na. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo na, li' taca ña'q̄ na cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ntsu'u cha' cua'ni na, taca cua'ni na xcui' cha' tso'o.

²³ Pana si quicha si'yu cloo na, nga'aa caca cua'ni na cña, cha' talya xee ña'q̄ na li'. Lo'o jua'q̄ ne' cresiya ji'i ma ni, si ndyacu' xee ji'i ma cha' ntsu'u chalyuu cuxi ji'i ma, nga'aa tyu'u xee ne' cresiya ji'i ma tsiya' ti li'; talya tsa tyanu cresiya ji'i ma li'.

Ñi'ya nchcui' y cui' Ndyosi cha' ji'i cñi

²⁴ 'Ni sca ñat̄i ná taca ji'i ngu' cua'ni ngu' cña ji'i tucua tya'a xu'na ngu' sca tyempo ti. Ná taca taquiya' ma ji'i y cui' Ndyosi la cui' tyempo lo'o lye tsa ndya'q̄ cha' tyiquee ma cha' ji'i cñi. Si jua'q̄ ni, cua ntsu'u tucua tya'a xu'na ma li'. Ná tyiquee' li' ca ti'i ti' ma ji'i tsaca xu'na bi', lo'o jua'q̄ ca tiji' ti' ma ji'i chaca xu'na bi'. La cui' jua'q̄ taquiya' tso'o ma ji'i xu'na clyo bi', lo'o jua'q̄ cñilo'o ti ma ji'i chaca bi' li'.

Ña'asii tso'o y cui' Ndyosi ji'i sñi' Ni

²⁵ 'Ndube ti' y cui' Ni ji'i ma, bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' ma ñi'ya caca cha' cu'ú ma, na ca cacu ma, na ca co'o ma su ndi'i ma chalyuu. Ná culacua tsa ti' ma caja ste' ma. Cuayá' tsa cha' na lu'ú ti na juani, masi si'i quiña'q̄ tsa na nu cacu na; cuayá' tsa cha' tso'o ti tyucui ña'q̄ na, masi si'i na tso'o tsa ste' na.

²⁶ Culacua xi ti' ma ñi'ya nu ndyaca ji'i quiñi nu ndyacui cuä: ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ndiñá ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana y cui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cuä, nda Ni na cacu ni' jua'q̄ ti. Lo'o cu'ma ni, ¿ha xti la ntsu'u loo ma que quiñi bi' ca slo y cui' Ndyosi? Si'i. Quiña'q̄ la ntsu'u loo ma cuentya ji'i y cui' Ni.

²⁷ Pana nga'aa caca caluu la ma sa cla'be metro cua la, masi quiña'q̄ tsa cha' culacua ti' ma.

²⁸ 'Lo'o jua'q̄ cha' ji'i ste' ma, ¿ni cha' nclayacua tsa ti' ma ji'i cha' bi'? Culacua xi ti' ma lo'o ña'q̄ ma queé nu

ntsu'u lo quixi' cua. Tso'o ti nclyuu bi', masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca ji'i cuiñá late' cacu'.

²⁹ Nu jyo'o Salomón nu ngua rey culiya' tsa cua sa'ni ni, tso'o tsa ña'q̄ ngua ste' jyo'o bi'; pana ná stu'ba ña'q̄ aste' yu lo'o queé cua, cha' tso'o la ña'q̄ a queé.

³⁰ Ñi'ya lo'o tso'o tsa ngüiñá y cui' Ndyosi ji'i queé cua, cha' nda Ni sca lo ste' bi', masi sca ti tsä talo queé bi' lo'o li' tyaqui ntsu'u quiya'; la cui' jua'a ta y cui' Ni late' cacu' ma, masi xti tsa cha' jlya ti' ma ji'i y cui' Ni.

³¹ Bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' ma ñi'ya cha' cuxi tyacua ji'i ma ca nde loo la. Ná ñacui lye ma: "¿Ma caja na cacu ya?" Ná ñacui ma: "¿Ma caja hitya co'o ya?" Ni ná ñacui ma: "¿Ma caja ste' ya?"

³² Jua'q̄ a nclacua ti' ñat̄i nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o y cui' Ndyosi tsiya' ti. Pana jlo ti' y cui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cuä cha' lyiji cha' bi' ji'i ma,

³³ bi' cha' si'i ji'i cha' bi' clyana ma. Tso'o la si ta ma tyempo ji'i y cui' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ma, jua'q̄ tso'o la si cua'ni ma lcaa cha' nu nti' y cui' Ni cha' cua'ni ma nde chalyuu; li' ta Ni lcaa na nu lyiji xi ji'i ma.

³⁴ Lo'o jua'q̄ ná ntsu'u cha' culacua ti' ma cuentya ji'i ñi'ya nu caca ji'i ma tsä quee. Chaca tsä laca bi'. Sca ti ji'i tsä juani culacua xi ti' ma ñi'ya cua'ni ma cha' tyijiloo ma ji'i cha' cuxi nu tyacua ji'i ma juani.

7

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i tya'a ñat̄i

¹ 'Lo'o chaca cha' ni: ná sta ma qui'ya ji'i tya'a ñat̄i ma, cha' ná tyiquee' sta y cui' Ndyosi qui'ya ji'i ma si cua'ni ma jua'q̄.

² La cui' ñi'ya nchcui' cuxi ma ji'i xa' la tya'a ñat̄i ma, si tyaala tsa ma, la cui' jua'q̄ cua'ni cuayá' y cui' Ni ji'i ma. Lo'o jua'q̄, la cui' cuayá' milya ñi'ya nu nda ma ji'i tya'a ñat̄i ma, la cui' jua'q̄ ta y cui' Ni ji'i ma.

³ ¿Ni cha' yala tsa nchcui' mä ji'í sca cha' cuxi nu ntsu'u ji'í xa' la ty'a'a ñatí mä, masi ñi'yä ntí si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatí cloo ngu'? Pana ná ndube ti' mä cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u ji'í ycui' mä, ñi'yä ntí si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycui' ca mä.

⁴ ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee mä chcui' mä lo'o ty'a'a ñatí mä ndi'yä: "Ta nu'ú chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'ú"? Jua'ä ñacuï mä, masi ná ña'ä mä nguti nu ntsu'u cloo ycui' ca ma.

⁵ ¡Na cuiñi mä! Clyo la tyu'u nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycui' ca mä, lo'o li' taca ña'ä tso'o mä cha' culo mä satya yuu nu ntsu'u cloo ty'a'a mä.

⁶ 'Cha' lubii nu cuentya ji'í ycui' Ndyosi ni, ná tso'o si tsaa chcui' mä cha' bi' lo'o ñatí cuxi nu ná ntí cuna cha' bi' tsiya' ti, cha' ñi'yä ntí xne', jua'ä ntí ngu' bi'; su'ba ñasi' mä ji'í ngu' cuxi bi', cha' cua'ni lya' ti' ngu' ji'í mä li'. Lo'o jua'ä ná tso'o sta mä sca na tso'o nu quiña'ä tsa nga'ä su ndya'ä cube', cha' hora ti satá quiya' ni' na tso'o bi'.

Ñi'yä nu tso'o la jña ngu' sca cha' ji'í ycui' Ndyosi

⁷ 'Lo'o chaca cha' ni: jña mä sca cha' ji'í ycui' Ndyosi, lo'o jua'ä ta ycui' Ni cha' bi' ji'í mä li'; clyana mä ji'í ycui' Ni, lo'o jua'ä quiye Ni ji'í mä li'; tyucui tyiquee mä chcui' mä lo'o ycui' Ni, cuna Ni cha' nu chcui' mä lo'o Ni li'.

⁸ Cua ña'ä ca ñatí nu ndijña sca cha' ji'í ycui' Ndyosi, caja cha' bi' ji'í ngu' li'; cua ña'ä ca ñatí nu nclyana ji'í ycui' Ni, quiye Ni ji'í ngu' li'; lo'o jua'ä cua ña'ä ca ñatí nu tyucui tyiquee nchcui' lo'o Ni, cuna Ni cha' nu nchcui' ngu' lo'o Ni li'.

⁹ 'Ná ntsu'u ni tsaca cu'mä nu ta sca quee cacu sñi' lo'o jña nu piti xlyá cacu. ¿Ha ntsu'u?

¹⁰ Ni ná ntsu'u ñatí nu ta cuaña ji'í sñi' lo'o jña nu piti cualya cacu. ¿Ha ntsu'u?

¹¹ Bi' cha' lacua, si jlo ti' mä ñi'yä ta mä na tso'o ji'í sñi' mä, masi cuxi ntsu'u cha' tyiquee mä, la cui' jua'ä

caca cuayá' ti' mä cha' jlo la ti' ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cuä ñi'yä nu ta Ni na tso'o ji'í ngu' nu ndijña ji'í Ni.

¹² 'Nga'ä cha' cua'ni tso'o mä lo'o xa' ñatí si ntí mä cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o mä. La cui' cña bi' ngulo ycui' Ndyosi lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'ä cha' nu nguscua xa' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í ycui' Ndyosi sa'ni la; sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nchcui' lcaa ngu' bi' lo quityi.

To' lo'o chubi ti

¹³ 'Lo'o chaca cha' ni, nga'ä cha' tyeje tacui mä tolo'o chubi. Tlyu tsa tolo'o, lo'o jua'ä sii tsa tyucuiii su tsaa ngu' ca bilyaa; tso'o tsa ña'ä tyucuiii bi' ntí ngu', bi' cha' quiña'ä tsa ñatí ndya'ä tyucuiii bi'.

¹⁴ Pana chubi tsa tolo'o, lati tsa tyucuiii su tsaa ngu' nu ngujui chalyuu nu ná nga'ä cha' tye ji'í ngu'; xti ti ñatí nquije ji'í tyucuiii bi'.

Lo'o ña'ä na si'yu, li'jlo ti'na niyaca laca nu nda si'yu bi'

¹⁵ 'Lo'o chaca cha' ni: cua'ni tii ti' mä ña'ä mä ji'í ngu' cuiñi nu nchcui' cuiñi ti cha' cuentya ji'í ycui' Ndyosi nclu'u ngu' cha' ji'í mä. Sca na'ni tso'o laca nu naa xlyá'; lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ntí ngu' cha' culacua ti' mä cha' ñatí tso'o laca ngu' ñi'yä laca xlyá'. Tso'o tsa nchcui' ngu' bi' lo'o mä, tso'o tsa ndu'ni ngu' lo'o mä; pana cha' cuiñi laca nu nchcui' cha' tso'o tsa ngu' bi', cha' tyaala tsa ngu', cuiñi tsa ngu' bi'. Si'í ñi'yä laca xlyá' laca ngu' bi'; ñi'yä laca sca bo'o nu tyaala tsa, jua'ä laca ngu' bi'.

¹⁶ Taca ji'í mä tyuloo mä ji'í ngu' cuiñi bi' lo'o ña'ä mä ni cña ndu'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ndu'ni ngu'. Si'í ji'í quiche' yane nsuu na si'yu losu' tyixi, cha' ná ta lti bi' si'yu tyixi; jua'ä si'í ji'í yaca quiche' nsuu na si'yu tyixi.

¹⁷ Ji'í lcaa yaca tso'o nsuu na si'yu tso'o; pana yaca nu cua btyi ni, nga'aa nda bi' si'yu nu cacu na.

18 Ná ta sca yaca tso'o si'yu nu ná tso'o; jua'a sca yaca nu ná tso'o ni, ná ta bi' si'yu tso'o.

19 Lo'o li' si'yu ngu' ji'i yaca btyi bi', cha' nga'aa tso'o bi'; taqui ngu' yaca bi' li'.

20 Nchca cuayá' ti' mā ñi'ya ndu'ni sca yaca lo'o ña'a mā si'yu yaca bi', lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā si cuiñi ngu' bi' lo'o ña'a mā ñi'ya laca cña nu ndu'ni ngu'.

S'i'lcaa ñati nu tyatí ca su laca y cui' Ni loo

21 'Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o na': "Xu'na, Xu'na", nacui ngu' 'na; pana si'i lcaa ngu' bi' nu tyatí ca su laca y cui' Ni loo. Sca ti ngu' nu taquiya' ji'i cha' nu nchcui' Sti na' nu ntucua nde cua, bi' ngu' laca nu tyatí ca su laca y cui' Ni loo.

22 Nu lo'o tyalaa hora cha' cua'ni cuayá' y cui' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, tyu'u tucua quiña'a ñati nu ñacui 'na: "Xu'na, Xu'na", ñacui ngu' 'na, "lo'o cuare, cua nchcui' ya lo'o ñati cuentya jinu'u. Chacuayá' jinu'u ngulo ya ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati, lo'o jua'a cua ngua'ni ya xa' lo cha' tlyu chacuayá' jinu'u", ñacui ngu' bi' 'na.

23 Lo'o li' ntsu'u cha' xacui na' cha' ji'i ngu' bi' ndi'ya: "Ná nslo na' ji'i cu'mā tsiya' ti. Yaa clya mā cha' ngu' xña'a laca mā."

Tucua lo ña'a ngüiñá ngu' ni'i

24 'Lcaa ñati nu cuna tso'o cha' nu nchcui' na' re, lcaa ñati nu taquiya' tso'o ji'i cha' nu nchcui' na', laca ñati bi' ñi'ya laca sca ñati nu ngulacua xi ti' nu lo'o tya lyiji cuiñá yu ni'i ji'i. Lo'o li' ngüiñá yu bi' ni'i ji'i yu chū' sca quee cuaja'.

25 Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'i nu ntucua chū' quee bi'. Lo'o jua'a ndyaca tsa cui'i, pana ná nclyú ni'i bi', cha' tso'o tsa su ntucua chū' quee bi'.

26 Lo'o jua'a lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nchcui' na' re lo'o ngu', pana ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' bi', laca ngu' bi' ñi'ya laca sca ñati tonto nu ná

ngulacua ti' tsiya' ti; ngüiñá yu bi' sca ni'i lo yusi ti.

27 Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu nxly'a ba hitya yuu ji'i ni'i bi', lo'o jua'a lye tsa ndyaca cui'i. Nga'aa ndalo ni'i bi' li', ndyú bi', ndye bi', ngunu'u tsiya' ti li'; lo'o jua'a ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cha' jna', tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

28 Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cha' re ji'i ngu', li' ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a ji'i cha' nu ngulu'u yu ji'i ngu'.

29 Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu', si'i ñi'ya nclu'u mstru cha' jo'ó ti nclyu'u yu ji'i ngu'.

8

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

1 Lo'o li' ngua'ya Jesús ca'ya bi'. Quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a ji'i.

2 Lo'o li' ndu'u tucua sca nu quicha slo. Ndyatu sti' yu slo y cui' Jesús, cha' ntí yu cuane yu ji'i Jesús cha' cua'ni jo'o ji'i yu, cha' ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' ji'i yu bi'.

—Xu'na —nacui nu quicha bi' ji'i Jesús—, cua'ni jo'o 'na. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni nu'u cha' caca lubii cuaña' na'.

3 Li' ngutacui ya' Jesús lo nu quicha bi', ngusta ya' su ndyatsu' cuaña' yu.

—Cua'ni na' jo'o jinu'u —nacui Jesús ji'i nu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'u juani —nacui.

Hora ti ngua tso'o nu quicha bi', ngua lubii cuaña' yu.

4 Xa' nchcui' Jesús lo'o yu li':

—Yaa clya nu'u slo sti jo'ó —nacui—. Cajua ta nu'u mstā nu nacui jyo'o Moisés cha' ta na ji'i y cui' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na ji'i quicha nu ntsu'u ji'na. Ná cacha' nu'u ji'i xa' ñati. Taca ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ngua tso'o nu'u, nu lo'o cuna ngu' cha' cua ngusñi sti jo'ó mstā nu nda nu'u.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i msu ji'i xu'na sendaru

5 Lo'o li' ndyalaa Jesús to' quichi Capernaum. Quichi bi' ndyacua tya'a lo'o sca capitán ji'i sendaru romano nu ndijña ji'i Jesús cha' cua'ni jo'o ji'i sca nu quicha:

6 —Xu'na —nacui capitán bi' ji'i Jesús—, quicha tsa msu 'na. Na ntsiya ti yu to' tyi na' cha' nchcuy' tyucui tyucui ña'a yu; ti'í tsa nti' yu.

7 Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Tsa'a na'. Cua'ni na' cha' tyaca tso'o yu —nacui Jesús ji'i nu capitán bi'.

8 Hora ti nguxacui capitán cha' ji'i Jesús li':

—Xu'na —nacui yu ji'i Jesús—, ná tso'o tsaa nu'u to' tyi na', cha' si'i ñati tso'o laca na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' culo nu'u cña cha' cati quicha bi' tsiya' ti; jlo ti' na' cha' caca tso'o msu 'na li', masi tyijyu' ti tyu nu'u chcui'.

9 Xu'na sendaru laca na'; laca na' loo ji'i sca siyento tya'a sendaru, lo'o jua'a ntsu'u nu laca loo jna'. Si culo na' cña ji'i tsaca sendaru bi' ndi'ya: "Yaa clyá nu'u", hora ti tsaa yu, cha' nti' na' cha' tsaa yu. Jua'a si chcui' na' lo'o chaca yu: "Caa nu'u ca nde", hora ti caa yu slo na' li'. Jua'a si culo na' cña ji'i msu 'na: "Cua'ni sca cña 'na", ñacui na' ji'i; hora ti cua'ni yu cña bi' 'na —nacui capitán ji'i Jesús—. Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo cña cha' cati quicha bi'.

10 Ndube tsa ti' Jesús lo'o ndyuna cha' nu nchcui' capitán bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu lca'a ji'i:

—Liñi tsa cha' nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús ji'i ngu'—. Bilya ña'a na' tsiya' ti ji'i sca ñati nu tso'o tsa jlya ti' ji'i y cui' Ndyosi, ñi'y a jlya ti' nu capitán re; tyucui ña'a nasiyu' Israel re ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jua'a.

11 Chañi cha' tiya' la tyalaa quiña'a tsa ñati tyijyu', masi ngu' loyuu su ntyucua cuichaa, masi ngu' loyuu su ndyaa cuichaa, tsaa ngu' cha' tyucua ngu' to' mesa ca su laca y cui' Ndyosi loo nde cuá; stu'ba ti tsaa tucua ngu' to' mesa bi' lo'o jyo'o Abraham lo'o jyo'o Isaac lo'o jyo'o Jacob.

12 Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu laca sñi' y cui' Ndyosi nacui ngu', pana ná tyalaa ngu' bi' slo y cui' Ni. Culo Ni cña ji'i xcä ji'i Ni cha' tsaa xca xcuä ji'i ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; xi'ya tsa ngu' bi' ca bi', ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'.

13 Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu capitán bi':

—Yaa nu'u to' tyi nu'u lacua —nacui ji'i—. Jlya ti' nu'u, bi' cha' cua ndyaca tso'o nu quicha bi' jinu'u juani ti —nacui Jesús ji'i.

Lo'o la cui' hora ngua tso'o msu bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Pedro

14 Ca tiya' la ndyaa Jesús nde ni'j ji'i Pedro. Li' na'a Jesús cha' na ntsiya ti xtya'a laa Pedro lo qui'ña, cha' tlyu tsa tyique' ntsu'u ji'i ma'!

15 Li' ngusta ya' Jesús chü' ya' ma' cusu' bi', lo'o hora ti ndyu'u tyique' ji'i; ndyatü ma' cusu' bi' li', cha' caque' xi na cacu Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesúsjo'o ji'i tyuu tya'a angu' quicha

16 Lo'o cua ngusii, li' ndyalaa quiña'a ngu' slo Jesús, lijya lo'o ngu' ji'i ngu' quicha nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Li' ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi bi', cha' tyu'utsu' ji'i ngu' quicha; lo'o li' ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Jesús jo'o ji'i lcaa ngu' quicha nu ndya'a slo.

17 Jua'a ngua cha' ndyu'u tucua la cui' cha' nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'y a nscua cha': "Cua ngua tii y cui' Ni ma nde su ti'í ji'na, lo'o jua'a ñi'y a laca quicha nu ntsu'u ji'na; ngua'ni tye Ni quicha bi', ndyaca tso'o na li'". Jua'a nscua lo quityi, bi' cha' ndu'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha.

Ntsu'u ngu' nu nti' tya'a lo'o Jesús

18 Lo'o ngua sca tsa na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, bi' cha' ngulo yu cña ji'i ngu' tya'a ndya'a yu cha' tsaa lo'o ngu' ji'i y cui' yu ne' yaca ni'i ca chaca tsu' tayu' bi'.

19 Lo'o cua tsaa ti ngu', li' ndyalaa sca mstru cha' jo'ó cha' chcui' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui mstru bi' ji'i Jesús—, lo'o na' ntq'a tya'a na' lo'o nu'u lcaa macala su tsaa nu'u.

20 Nguxacui Jesús cha' ji'i mstru bi' li':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyuu ni' ndyu'ú ni'; lo'o jua'a quiñi sube, ne' xlyati ndyu'ú ni'. Pana na' ni, cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu re cha' caca na' ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña' na'.

21 Lo'o li' nchcui' chaca nu qui'yu nu ndya'a lo'o Jesús nquicha':

—Cusu' —nacui yu ji'i Jesús—, ta xi chacuayá' 'na cha' tsa'a na' to' tyi na' cha' ñia'asii na' ji'i sti na' ñia'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' xatsi' na' ji'i sti na' clyo. Li' tsa'a la lo'o nu'u.

22 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i yu:

—Tso'o la masi caa lca'a nu'u 'na juani ti —nacui Jesús ji'i—. Tya ntsu'u xi xa' la ñati chalyuu tya'a ma nu taca xatsi' ji'i ñati nu cua ngujuii.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

23 Lo'o li' ndyatí Jesús ne' yaca ni'ji piti; ndyatí ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o, ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

24 Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'i, lye tsa ndyatú clyoo' lo tayu'; cua quilyu'u ti yaca ni'ji bi' ne' hitya xqui'ya clyoo', pana laja' Jesús ntsu'u ne' yaca ni'ji bi'.

25 Li' nguxtyu'u ngu' tya'a ndya'a ji'i Jesús:

—Cusu' —nacui ngu' ji'i Jesús—, cua'ni lyaá clya ji'na. Cua quilyu'u ti yaca ni'ji re ne' hitya, cajaa na si nti'.

26 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ni cha' ntsii tsa ma? —nacui ji'i ngu'—. ¡Xi tsa tyempo ndalo ma, cha' ná jlya ti' ma ji'i ycui' Ndyosi cha' caca ji'i Ni cua'ni Ni cña!

Lo'o li' ndyatú Jesús, nchcui' lo'o cui'i lo'o clyoo' cha' cua'a ji'i cha' bi'; hora ti ngua ti bi' li'.

27 Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' ngua ti tsiya' ti clyoo' lo'o cui'i bi'.

—¿Ti ñati ta laca nu cusu' re? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ndaquiya' clyoo' ji'i, jua'a nduna cui'i cha' nu nchcui' nu cusu' re lo'o.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' Gadara nu ngusñi cui'i xña'a ji'i

28 Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' nde loyuu ji'i ngu' Gadara. Li' ndyacua tya'a tucua tya'a ngu' quicha lo'o Jesús; ngusñi cui'i xña'a ji'i tyucuaa ngu', bi' cha' tyaala tsa ngu' quicha bi'. Ndi'i ngu' ne' lo'o jyo'o, lo'o jua'a nga'aa nda ngu' chacuayá' tyeje tacui xa' ñati tyucuii jua.

29 Lo'o li' ngua'ni cui'i xña'a cha' cuiii tsa ngusi'ya ngu' quicha bi':

—¿Ni cha' ndya'a nu'u slo cua, Jesús? —nacui ngu' quicha ji'i—. Nu'u laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi. ¿Ha xcube' nu'u ji'i cua nti' nu'u, masi si'i tyempo juani caca cha' nchcube' bi'?

30 Lo'o ndejua la xi ndi'i quiña'a tsa cube', ndya'a nclyana ni' na cacu ni'.

31 Li' ngua'ni cui'i xña'a bi', cha' ngüijña ngu' quicha chacuayá' ji'i Jesús cuentya ji'i cui'i bi'.

—Jlo ti' ya cha' nti' nu'u culo cui'i nu ntsu'u ji'i ya, cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i ya —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. Bi' cha' ta xi chacuayá' ji'i cui'i cha' tsaa xñi ji'i cube' nu ndya'a jua.

32 Li' nda Jesús chacuayá' ji'i cui'i bi':

—Yaa clya ma —nacui Jesús ji'i cui'i bi'.

Lo'o li' ndyu'utsu' cui'i xña'a ji'i tyucuaa nu quicha bi', ndyaa cui'i bi' ngusñi ji'i cube'. Hora ti ngusna lcaa cube' bi', ngua'ya ni' to' cua'a, ndyu' ni' ne' hitya tayu', ndyi'o ni' hitya, ngujuii lcaa cube' bi' li'.

33 Lo'o na'a ngu' nu ñia'asii ji'i cube' bi' ñi'yä nu ngua ji'i ni', ndyutsii tsa ngu' li'. Ngusna ngu' ca quichí cha' cacha' ngu' ji'i ngu' quichí ñi'yä nu ngua ji'i ngu' quicha nu ngusñi cui'i xña'a ji'i, lo'o jua'a ndacha' ngu' ñi'yä nu ngua ji'i cube' bi'.

34 Lo'o ndyuna ngu' quichí cha' bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' slo Jesús. Lo'o

ndyacua ty'a' ngu' lo'o, li' lye tsa ngüijña ngu' bi' ji'i cha' nga'aa tyanu Jesús loyuu quichí tysi ngu', tyaa yu xa' se'i nti' ngu'.

9

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu quicha nu nchcu' tyucu' tyucui ña'q a yu

¹ Lo'o li' xa' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i bi', cha' tyeje tacui lo tayu' cha' tyaa quichí tysi.

² Lo'o ndyalaa quichí bi', li' ñaa lo'o ngu' ji'i sca nu quicha nu nchcu' tyucu' tyucui ña'q yu; ñaa ngu' slo Jesús cha' cu'a'ni jo'o ji'i nu quicha bi'. Ntsiya nu quicha bi' ne' sca catya. Pana jlo ti' Jesús cha' jlya ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' nchcui' lo'o nu quicha ndi'ya:

—Ca tso'o nu'u, sñi' —nacui Jesús ji'i nu quicha—. Cua ngua'ni clyu ti' na' ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u.

³ Lo'o li' ngulacua xi ti' mstru cha' jo'ó nu ndu cacua ti: "Cha' cuxi nchcui' nu qui'yu re cuentya ji'i y cui' Ndyosi". Jua'a ngulacua ti' ngu'.

⁴ Pana, ngua tii Jesús ji'i lcaa lo cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' chii nti' mä ña'q mä 'na juani? —nacui Jesús ji'i mstru bi'—.

⁵ Ná ndiya ti' mä si ñiacui na' ji'i nu quicha re: "Cua ngua'ni clyu ti' na' ji'i qui'ya nu ntsu'u hí". ¿Ha tso'o la si chcui' na' lo'o nu quicha lacua: "Tyatú nu'u, xa tu'ba catya hí cha' tyaa lo'o ji'i ca to' tysi"? —nacui Jesús—.

⁶ Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mä cha' ntsu'u chacuayá' 'na cuentya ji'i y cui' Ndyosi cha' cuityí na' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu, cha' nu cunda Ni 'na lijyaa cha' cacä ñati. Ca cuayá' ti' mä lo'o ña'q mä cha' tyaca tso'o nu quicha re juani.

Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu quicha bi':

—Tyatú nu'u —nacui Jesús ji'i—, xñi ji'i catya jinu'u cha' tsaa lo'o ji'i ca to' tysi.

⁷ Hora ti ndyatú nu quicha bi', ngusñi ji'i catya ji'i, ndu'u yu, ndyaa yu ca to' tysi yu.

⁸ Quiña'a tsa ñati na'a ji'i cha' bi', ndyutsji tsa ngu' li!. Ngua'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ndyosi li', cha' cua nda Ni chacuayá' ji'i ñati chalyuu cha' cua'ni cña tonu jua'a, ngua ti' ngu'.

Ngusi'ya Jesús ji'i Mateo

⁹ Ndu'u Jesús ndyaa, lo'o li' cua tyeje tacui ti to' ni'i su ntucua Mateo nxñi cñi cña loo ngu'. Nchcui' Jesús lo'o nu Mateo bi' li'!

—Tyu'u lca'a nu'u 'na —nacui Jesús ji'i.

Hora ti ndyatú Mateo, nguxtyanu cña ji'i, ndyaa lca'a ji'i Jesús li'.

¹⁰ Tiya' la li' nga'a Jesús nde ne' ni'i ji'i Mateo, ntucua yu to' mesa cha' ndyacu yu. Lo'o li' quiña'a la ñati ndyalaa slo Mateo cha' cacu ngu' lo'o. Ndi'i ngu' tya'a ndu'ni cña lo'o Mateo, lo'o xa' la ñati nu nacui ngu' ji'i cha' ná tso'o ñati bi', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús; stu'ba ti ndyacu lcaa ngu' bi'.

¹¹ Lo'o na'a ngu' fariseo cha' ndyacu Jesús lo'o ngu' bi', hora ti nchcui' ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu:

—¿Ni cha' stu'ba ti ndacu xu'na mä lo'o ngu' nu ná tso'o, masi lo'o ngu' re nu laca msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cña loo ji'i ngu'? —nacui ngu' fariseo bi'.

¹² Pana ndyuna Jesús cha' nu nda ngu' bi', bi' cha' nchcui' y cui' yu lo'o ngu' li'!

—Ngu' nu ná quicha ni, ná ntsu'u cha' caca jo'o ji'i ngu' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Sca ti ji'i ñati quicha ntsu'u cha' caca jo'o.

¹³ Yaa clyá mä cua'a jyaca mä ji'i cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi, nu ndi'ya nchcui': "Nti' na' cha' cu'a'ni tya'na ti' mä ji'i tya'a ñati mä, nacui y cui' Ni. Bi' nu tso'o la, masi ná ta mä quiña'a tsa mstá 'na; ni na'ní scu' mä, ná ndu'ni cha' ta mä mstá 'na." Jua'a nscua lo quityi. Ná lijyá na' chalyuu cha' chcui' na' lo'o ñati nu tso'o tsa y cui' ngu', nti' ngu'; cua lijyá na' chalyuu cha' chcui' na' lo'o ngu' nu jlo ti' cha' ntsu'u cha' cuxi

tyiquee ngu', cha' caca tyuju'u ti' ngu' li'. Xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'.

Ndacha' ngu' judío ji'i Jesús si ná cua'ni tacati yu ji'i tsaq nu ná ndacu ngu'

¹⁴ Lo'o li' ndyalaa sca taju ñatí slo Jesús, la cui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan laja lo'o ntyucuatyá ji'i ngu' laca ngu' bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—Ntsu'u tsaq nu ná ndacu cuare —nacui' ngu'—, lo'o ntsu'u tsaq nu ná ndacu ngu' fariseo, xqui'ya cha' ndu'ni tacati ya tsaq bi'; pana nu'u, lo'o jua'a ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, lcaa tsaq ndacu ma. ¿Ni cha' ta ndacu cu'ma lcaa tsaq lacua?

¹⁵ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o cutsii; ná ndi'i ngu' xñi'i ti' ngu' tsaq bi' lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacui' Jesús ji'i ngu' li'—. Pana nu lo'o tyalaa tsaq li', nu lo'o tyaa lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' re nde loo la.

¹⁶ 'Chaca cha' chcui' na' lo'o ma: ni sca ngu' ná cua'ni cho'o ngu' late' cusu' ji'i ngu' lo'o sa yu'be late' cucui, cha' lo'o cua ndyaatí late' bi', tyatsii' late' cucui bi'; tyatí' jlyacua su ngalya late' bi' li'.

¹⁷ La cui' ti cha', ná su'ba ngu' lcui nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcui tyalú li'. Ne' tyaca' cucui tyu'u lcui nu chca ndyu'u ti; jua'a talo tyucuua cha' bi', lo'o lcui lo'o tyaca' bi'. (Jua'a ngulu'u Jesús ji'i ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná tso'o quixa' ngu' cha' cucui nu nclyu'u yu cuentya ji'i y cui' Ndyosi lo'o cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' cha' cua'ni ngu!).

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyalaa ste' Jesús

¹⁸ Laja lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa sca ngu' judío nu laca

loo; ndatu stí' yu slo Jesús li', cha' jña yu sca cha' clyu ti' ji'i:

—Cua ngujuii ca ti sca nu piti cuna'a sñi' na' —nacui' nu cusu' ji'i Jesús. ¿Ha ná tsaa nu'u slo na' cha' sta ya' nu'u lo nu piti bi'? —nacui—. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni cha' tyu'u nu piti chaca quiya'.

¹⁹ Li' ndyatu Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' lo'o nu cusu' bi'.

²⁰ Pana tyucuii su ndyaa ngu' njyacua sca nu cuna'a quicha ji'i Jesús, lijyá nde chuí' yu cha' cala' ma' quiya' ste' yu; cua tii tyucuua yija quicha nu cuna'a bi', cha' ndyalú tañi.

²¹ Ndi'yá ngulacua ti' ma': "Masi cala' ti na' ste' Jesús, li' tyaca tso'o na!". Jua'a ti ngulacua ti' ma'.

²² Lo'o li' nguxtyacui' Jesús, nguxña'a ji'i nu cuna'a bi':

—Cua'ni cho'o tyiquee nu'u, sñi' —nacui' Jesús ji'i—. Jlyá ti' nu'u 'na, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u juani.

Lo'o hora ti ndyaca tso'o nu cuna'a bi'.

²³ Lo'o li' ndyalaa Jesús ca to' tysi nu laca loo bi', na'a cha' cua ndyalaa ngu' musca slo cha' nscua santo; nxí'ya tsa ngu' ndi'i ngu' toni'i ji'i nu cusu' bi'.

²⁴ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa mä tso'o la —nacui—. Na laja' ti nu piti re, si'i na ngujuii re.

Nxtyí lo'o tsa ngu' ji'i Jesús li',

²⁵ pana ngulo'o Jesús ji'i ngu' cha' caja su tyatí y cui' yu ne' ni'i ca slo nu piti bi'. Li' ngusñi yu ya' nu piti bi', ndaca'a nu piti li'.

²⁶ Lo'o jua'a ngua cha' nguañi cha' bi' lcaa quichi su ndi'i ngu' ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tucua tya'a ngu' cuityi'

²⁷ Lo'o li' ndu'u Jesús ca ne' ni'i bi' ndyaa yu, lo'o jua'a ndya'a lca'a tu-cua tya'a ngu' cuityi' ji'i yu. Ngusi'ya ngu' ji'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i cua, cusu', nu'u nu laca ñatí tya'a ji'i jyo'o David —ndu'ni ngu' ji'i.

²⁸ Lo'o cua ndyalaa Jesús ndyatí ni'i ji'i, lo'o nu ngu' cuityi' bi' lijyá ngu'

cacua la slo yu. Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—¿Ha jlya ti' mā cha' caca jna' cua'ni na' cha' tyaca tso'o mā? —nacui yu ji'i ngu'.

—Jlya ti' ya, cusu' —nacui nu ngu' cuityi' bi' ji'i.

29 Lo'o li' ndyala' Jesús cloo tyucuaa ngu' cuityi' bi':

—Tyaca tso'o mā lacua. Caca bi' ji'i mā si jlya ti' mā 'na —nacui Jesús ji'i ngu' cuityi' bi' li'.

30 Hora ti ngua tso'o si'yu cloo ngu', ña'q tso'o ngu' li'. Lo'o li' lye nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná cacha' mā ji'i ni sca ñati, cha' ná caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya ngua cha' ngua tso'o cloo mā —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

31 Pana ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndacha' ngu' ji'i lcaa ñati ñi'ya ngua cña nu ngua'ni Jesús lo'o ngu'; bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'q loyuu jua.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu cu'u

32 Lo'o cua ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', li' ndyalaa chaca latya ñati, yaq lo'o ngu' ji'i sca yu cu'u; na cu'u yu xqui'ya cui'ji' cuxi nu ngusñi ji'i yu.

33 Lo'o ngulo Jesús cui'ji' cuxi ji'i nu quicha bi', li' ngua nchcui' yu, masi cu'u yu tsā la. Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndu'ndacua li'.

—Bilya ña'q na sca cha' tlyu jua'q —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u ñati tyucui ña'q nasiyu Israel re nu caca cua'ni jo'o jua'q —nacui ngu'.

34 Pana xa' ña'q nchcui' ngu' fariseo bi':

—Na nclyo nu Jesús jua ji'i cui'ji' cuxi nu ngusñi ji'i ngu' xqui'ya nu xu'ná cuiñaja nu nda chacuayá' cha' cua'ni yu jua'q —nacui ngu' fariseo bi'.

Tya'na tsa ti' Jesús ji'i ngu' quiña'a

35 Lo'o li' ndyaa Jesús lcaa quichi sube, lcaa quichi tonu, cha' culu'u ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío; quiña'a q tsa cha' nda Jesús lo'o ñati ñi'ya tso'o caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'q ngua'ni jo'o ji'i lcaa

ngu' quicha, ji'i lcaa ngu' nu ngunu'u ti'.

36 Tya'na tsa ti' Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndya'a lca'a ji'i, cha' ná nchca ji'i ngu' bi'; nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu tyi'i tso'o la ngu'. Ñi'ya ndu'ni xlya'nu ná ntsu'u nu ña'qasii ji'i ni', jua'q ndu'ni ngu' quiña'a bi', ngua ti' Jesús.

37 Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nda yu sca cuij lo'o ngu' cuentya ji'i ngu' quiña'a bi'. Nacui yu cha' bilya cuna tso'o ngu' cha' ji'i ycuí' Ndyosi, cha' ñi'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi cha' cua ngulala ti caca clacula, jua'q laca ngu' bi'.

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re cha' chcui' na lo'o ñati cha' xni' ngu' cha' nu nchcui' na' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Lo'o jua'q, xti ti ngu' ntsu'u nu caca cua'ni cña re.

38 Bi' cha' chcui' mā lo'o Sti na' nu laca Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñati nu taca ji'i cua'ni cña re.

10

Nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ngusubi Jesús ji'i cha' ca tsa'a q ngu' ji'i

1 Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ca qa' ngu' slo. Nda yu chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' tsaa ngu' lo cña ji'i, cha' culo ngu' cui'ji' cuxi nu ngusñi ji'i ñati; jua'q nda yu chacuayá' cha' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha.

2 Nde nscua na' xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús: nu clyo ngusubi yu ji'i Simón, nu lo'o ndu'ni ngu' Pedro ji'i, lo'o Andrés tya'a ngula nu Simón bi'; li' ngusubi yu ji'i Jacobo, lo'o Juan tya'a ngula Jacobo, nu laca sñi' Zebedeo;

3 lo'o jua'q ngusubi yu ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i Mateo nu ngusñi cñi cña loo ngu' clyo; lo'o jua'q ngusubi yu ji'i Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Lebeo nu lo'o ndu'ni ngu' Tadeo ji'i;

4 ngusubi yu ji'i Simón nu ngua ji'i taju ngu' cananista, lo'o ji'i Judas Iscariote nu cujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tiya' la.

*Ngulo Jesúś cña ji'i nu tii tyucuaa
tya'a ngu' bi', cha' chcui' ngu' lo'o ngu'
xa' quichi*

⁵ Ngulo Jesúś cña ji'i nu tii tyucuaa
tya'a ngu' bi' ndi'ya:

—Ná tsaa mä tyucuij nde xa' tsu' su
ndi'i ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o
ycui' Ndyosi tsiya' ti, ni ná tsaa mä
quichi tyi ngu' Samaria —nacui Jesúś
ji'i ngu' bi'—.

⁶ Sca ti slo ngu' Israel tya'a mä tsaa
mä, cha' tya'na tsa ngu'; ñi'ya ndu'ní
xlya' nu cua nguna', jua'a ndu'ní ngu'
bi'.

⁷ Ta mä cha' lo'o ngu' lcaa quichi
cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycui'
Ndyosi loo.

⁸ Cua'ni mä cha' tyaca tso'o ngu'
quicha, cua'ni mä cha' chaca quiya'
tyu'ú ngu' nu cua ngujui; cua'ni mä
jo'o ji'i ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha'
nu xa' caca lubii cuaña' ngu' quicha
bi'; culo mä ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i
xa' la ñati. Ná ngusñi na' cñi lo'o nda
na' chacuayá' ji'i mä cha' cua'ni mä
jo'o ji'i ngu' quicha, bi' cha' ná cui'ya
mä caya' lo'o cua'ni mä jo'o ji'i ngu'.

⁹ Ná lo'o cñi cui'ya mä tsaa mä,
masi cñi oro, masi cñi plata, masi cñi
sube;

¹⁰ ni ná lo'o quixu tyaja qui'ya mä
tsaa mä. Lo'o jua'a ná qui'ya mä
chaca camxa, ni xa' caña, ni ná lo'o
yaca tyu'u ya' mä tsaa mä. Si cua
nguxtyucua mä ji'i ngu', nga'a cha'
xacu ngu' ji'i mä.

¹¹ 'Lo'o tyalaa mä sca quichi, masi
quichi tlyu, masi quichi sube ti, li'
clyana mä ji'i sca ñati nu tso'o ntsu'u
tyiquee ña'ya ju ji'i mä. Slo yu bi' tyi'i
mä ña'ya cuayá' nu tsaa mä xa' quichi.

¹² Nu lo'o tyatí mä to' tyi yu, jña mä
ji'i ycui' Ndyosi cha' ti ti tyi'i tyiquee
ngu' ca tyi.

¹³ Si chañi cha' nti' ngu' nu ndi'i ni'i
bi' cuna la ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi,
li' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu'
bi'; pana si ñilo'o ti ngu' ji'i mä cha'
nti' ngu' cuna ngu', nga'aa culacuä Ni
ji'i ngu' bi'. Li' nga'aa chcui' mä cha'
ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi'.

¹⁴ Lo'o si ná nti' ngu' cha' tyanu mä
slo ngu', si ná ntaja'a ngu' cuna ngu'
cha' nu nclu'u mä ji'i ngu', li' xtyanu
mä ji'i ngu' bi', masi xtyanu mä ji'i
quichi bi'; jua'a salú mä sñii yuu nu
ntsu'u quiya' mä lo'o tyu'u mä quichi
bi'.

¹⁵ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mä, cha'
nu lo'o tyalaa tsä nu cua'ni cuayá'
ycui' Ndyosi ji'i lcaa ñati, li' xcube' tsa
Ni ji'i ngu' quichi su ná ntaja'a ngu'
cuna ngu' cha' nu culu'u mä ji'i ngu';
tsä bi' ca tso'o la cha' ji'i ngu' cuxi
nu nguti'i quichi Sodoma, nu nguti'i
quichi Gomorra nu ngua sa'ni.

Cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mä

¹⁶ 'Cua'q jyacä mä 'na: Ta na' ji'i mä
cha' tsaa mä xa' quichi ñi'ya si laca
mä xlya' nu ndya'a laja bo'o tyaala;
bi' cha' tii ti ti' mä tya'a mä laja ñati,
ñi'ya nti' ndya'a cuaña nu tii tsa ti'.
Tso'o ti tya'a mä, ná cua'ni tyaala mä
ji'i ngu' tsiya' ti. Caca mä ñi'ya laca
paloma, cha' masu tsa ni', ná tyaala
ni' tsiya' ti.

¹⁷ Pana cua'ni tii ti ti' mä lo'o ñati;
ná tyiquee' tsaa lo'o ngu' ji'i mä slo
ngu' tsiya, masi ná tyaala mä ji'i
ngu'. Lo'o jua'a quiij'i ngu' ji'i mä ne'
laa ji'i ngu'.

¹⁸ Ntsu'u ngu' nu tsaa lo'o ji'i mä
slo ngu' nu laca loo cha' ñasi' ti ngu',
hasta tyalaa mä ca slo ycui' rey. Lo'o
xcube' ngu' ji'i mä xqui'ya na', li' caja
xi tyempo cha' ta mä xi cha' jna' lo'o
ngu' bi', masi lo'o ngu' xa' tsu'.

¹⁹ Nu lo'o tsaa lo'o ngu' ji'i mä slo
ngu' tsiya ni, ná culacua tsa ti' mä
ñi'ya caca cha' nu chcui' mä lo'o ngu'
bi', ñi'ya caca xacui' mä cha' ji'i ngu'
bi'. Cua'ni ycui' Ndyosi cha' quiye cha'
liñi nu chcui' mä lo'o ngu' bi',

²⁰ cha'si'i cha' ji'i ti mä nu chcui' mä
li'; cha' ji'i Xtyil'i ycui' Ndyosi Sti na,
bi' caca cha' nu chcui' mä lo'o ngu'.

²¹ 'Tii ti ti' mä tyi'i mä lacua, cha'
lo'o tya'a ngula mä tsaa lo'o ji'i mä
cha' cuiñi ti sta qui'ya ji'i mä slo ngu'
tyaala bi'; lo'o jua'a cujuui cuañi' sti
mä ji'i mä. Hasta sñi' mä, cujuui cuañi'
ngu' ji'i cu'mä nu laca mä sti ngu'

xtya'ā ngu' slo ngu' tyaala bi'; hasta cujuiī ngu' ji'ī mā nti' nu sube bi'.

²² Lo'o jua'ā caca ti'í ti' lcaā ngu' ña'ā ngu' ji'ī mā xqui'ya na'. Pana ñatī nu talo ji'ī lcaā cha' cuxi bi', clyaā ngu' li', caja chalyuu nu ná nga'ā cha' tye ji'ī ngu' bi'.

²³ Tso'o xna mā nde xa' quichí̄ nu lo'o lye tsa cua'nī lya' ti' ngu' ji'ī mā. Cha' liñī nchcui' na' lo'o ma juani: Bilya ta mā cha' 'na lo'o ngu' Israel tya'a na nde lcaā quichí̄ tyī ngu' nu lo'o caq̄ na' chalyuu chaca quiya', na' nu cuā nda Ni 'na lijyǟ cha' caca na' ñatī.

²⁴ 'Ñatī nu laca mstru ji'ī ngu', bi' laca nu jlo la ti', si'i na jlo la ti' ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'ā ca ti. Lo'o jua'ā ñatī nu laca xu'nā ngu', bi' laca loo ji'ī ngu', si'i msu nu laca loo.

²⁵ Sca ti cuayá' cha' ti'í caca ji'ī ngu' cuañi' bi' li', ñi'yǟ nu ndyaca ji'ī mstru ji'ī ngu'; sca ti cuayá' cñā ti'í caca ji'ī msu bi' li', ñi'yǟ nu ndyaca ji'ī xu'nā ngu'. Bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' ti'í tsa chcui' ngu' ji'ī mā nu ntsu'u cha' ji'ī mā lo'o na', cha' lacǟ nu Xu'nā ma; cuā nchcui' ngu' cha' Beelzebú nu xu'nā cuiñaja laca na'.

¿Tíji'ī cutsiī mā?

²⁶ 'Bi' cha' nacuī na' cha' ná cutsiī mā ji'ī ñatī chalyuu ti. Lcaā cha' nu ngua'nī ngu' cuaanā ti, nti' ngu', qui-jeloo cha' bi' ji'ī ñatī nde loo la; lcaā cha' nu ntsu'u cuatsi' ti ji'ī ngu', nti' ngu', caca cuayá' ti' ñatī ji'ī cha' bi' nde loo la.

²⁷ Lcaā cha' nu nchcui' na' lo'o cu'mā nde su ndi'ī mā y cui' ti mā, chcui' mā cha' bi' lo'o lcaā ñatī nde loo la; jua'ā scaā cha' nu nclyu'u na' ji'ī mā cuaanā ti, cuī chcui' mā cha' bi' lo'o lcaā ngu' quichi.

²⁸ Ná cutsiī mā ji'ī ngu' nu cujuiī ji'ī mā nde chalyuu ti, cha' ná nchcā ji'ī ngu' cujuiī ngu' ji'ī cresiya ji'ī mā; tso'o la si cutsiī mā ji'ī y cui' Ndyosi nu cua'nī cuayá' ji'ī mā nde loo la. Cutsiī mā ji'ī y cui' Ndyosi tu'ni, xqui'ya cha' cua'nī Ni cha' tye cha' ji'ī mā tsiya' ti si tsaa mā ca bilyaa.

²⁹ 'Cuā jlo ti' mā cha' tsa'ñña tsā nga'ā quiñī sube nu nduji' ngu', masi tucuā tya'a quiñī sube caja ji'ī mā sa paxu ti. Pana y cui' Sti na laca loo, lcaā cha' jlo ti' Ni; masi sca ti quiñī sube cajaa ni', pana cuā jlo ti' y cui' Ni cha' bi'.

³⁰ Lo'o jua'ā cuā ngulacua Ni ji'ī lcaā quicha' hique mā, jlo ti' Ni ni lcuā tya'a quicha' ntsu'u hique scaā ngu'.

³¹ Lo'o cu'mā ni, quiñia'ā tsā ntsu'u lo cu'mā ca slo y cui' Ndyosi; ná stu'ba mā tsiya' ti masi lo'o quiñia'ā tsā quiñī sube. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cutsiī mā ji'ī ñatī.

Cha' ji'ī ñatī nu ntsu'u cha' ji'ī lo'o Jesucristo

³² 'Lo'o chaca cha' ni: lcaā ñatī nu ntsu'u cha' ji'ī lo'o na', nu nchcui' cha' jna' lo'o xa' ñatī, jua'ā na', chcui' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cuā̄ cha' tya'a tso'o na' laca ñatī bi'.

³³ Lo'o jua'ā lcaā ngu' nu nchcui' lo'o xa' ñatī cha' ná ntsu'u cha' ji'ī ngu' lo'o na', jua'ā na', chcui' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cuā̄ cha' si'ī tya'a tso'o na' laca ñatī bi'.

Ná stu'ba cha' ji'ī ñatī chalyuu xqui'ya Jesús

³⁴ 'Ná culacua ti' mā cha' tí̄ ti tyi'ī tyiquee ñatī chalyuu xqui'ya cha' cuā lijyǟ na'. Ná caca jua'ā. Lye la xuū tya'ā ngu' xqui'ya na';

³⁵ xuū tya'ā scā ñatī lo'o sti yu xqui'ya na', xuū tya'ā scā nu cuna'ā lo'o xtya'ā cho' xqui'ya na', xuū tya'ā cuxiī ji'ī ngu' lo'o xtya'ā laa cho'.

³⁶ Xuū tya'ā ngu' jua'ā ña'ā cuayá' caca lcaā tya'ā ngu' tya'ā cusuū ngu'.

³⁷ 'Tso'o tsa lo'o ndu'ni tyaca'ā ngu' ji'ī sti ngu', ji'ī xtya'ā ngu'; pana si xti la ndu'ni tyaca'ā ngu' bi' na, ná taca tya'ā ngu' bi' lo'o na!. Lo'o jua'ā tso'o lo'o ndu'ni tyaca'ā ngu' ji'ī sñi'̄ ngu', masi sñi'̄ qui'yu, masi sñi'̄ cuna'ā; pana si xti la ndu'ni tyaca'ā ngu' bi' na, ná taca tya'ā ngu' bi' lo'o na!.

³⁸ Lo'o jua'ā ná taca ñacuī ngu' cha' na' lacǟ Xu'nā ngu', si ná nti' ngu' bi' tya'ā ngu' lo'o na' tyucuiī nu culu'u na' ji'ī ngu' cha' tsaā ngu'. Ntsu'u cha'

xñi ngu' tyucuiⁱⁱ bi', masi cujuui xa'
ñati ji*l*ⁱ ngu' bi' xqui'ya cha' jna'.

³⁹ La cui' jua'a^q ngu' nu ná ndyu-
juui ñati ji*l*ⁱ xqui'ya cha' lye la ndu'ní
tyaca'a ngu' ji*l*ⁱ y cui' ca ti ngu', ná
caja chalyuu nu ná nga'a^q cha' tye ji*l*ⁱ
ngu' bi'; pana caja chalyuu nu ná
nga'a^q cha' tye ji*l*ⁱ ngu' si cujuui ñati ji*l*ⁱ
xqui'ya cha' jna'.

*Cha' tso'o nu tyacua ji*l*ⁱ ngu' nde loo la*

⁴⁰ 'Chaca cha' ni: lo'o ta ñati su tyi*l*ⁱ
má to' tyi ngu', stu'ba ndyu'u cha'
ñi'yá si cua nda ngu' bi' su tyi*l*ⁱ na' to'
tyi ngu'. Lo'o jua'a, lo'o ta ngu' su tyi*l*ⁱ
na' lo'o ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'yá
si cua nda ngu' bi' su tyi*l*ⁱ y cui' Ndyosi
lo'o ngu', cha' la cui' y cui' Ndyosi laca
nu cua nda Ni 'na liyá na' ca nde.

⁴¹ Lo'o si ta ngu' su tyi*l*ⁱ sca ñati
nu laca tu'ba ji*l*ⁱ y cui' Ndyosi, cha'
cuentya ji*l*ⁱ y cui' Ndyosi ndya'a^q ñati
bi', tso'o tsa caca ji*l*ⁱ ngu' bi' nde
loo la. Li' tyacua sca cha' tso'o nu
cua nguxco'o y cui' Ndyosi cuentya ji*l*ⁱ
ngu' bi', stu'ba ti caca ji*l*ⁱ ngu' bi' lo'o
ji*l*ⁱ nu laca tu'ba bi'. Lo'o jua'a si ta
ngu' su tyi*l*ⁱ sca ñati nu tso'o tsa ty-
iquee xqui'ya cha' ndaquiya' yu cha'
ji*l*ⁱ y cui' Ndyosi, stu'ba caca ji*l*ⁱ ngu'
bi' lo'o ji*l*ⁱ nu tso'o tsa tyiquee bi' nde
loo la, cha' cua nguxco'o y cui' Ndyosi
sca cha' tso'o nu tyacua ji*l*ⁱ ngu' bi' ca
su ntucua y cui' Ni.

⁴² Lo'o jua'a, si ta ñati masi sca sca'
ti hitya co'o ngu' cuañi' re xqui'ya
cha' ngu' nu ndyaca tsa'a 'na laca
ngu', chañi cha' cua nguxco'o y cui'
Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji*l*ⁱ ñati
bi' nde loo la.

11

*Nda Juan ji*l*ⁱ ñati cha' tsaa slo Jesús*

¹ Nu lo'o ndye ngulu'u Jesús cha' bi'
ji*l*ⁱ nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca
tsa'a^q ji*l*ⁱ yu, ndu'u yu ndyaa yu cha'
chcui' yu lo'o ngu' tyuu tya'a quichi
nu ndi*l*ⁱ cacua ti; ngulu'u yu ji*l*ⁱ ngu'
quichi bi'.

² Tya nga'a^q Juan ne' chcuá, pana
cua ndyuna nu Juan bi' ji*l*ⁱ lcaa ña'a^q

cña nu ndyu'ni Jesús nu laca Cristo;
bi' cha' ngulo Juan cña ji*l*ⁱ ngu' nu
ndyaca tsa'a^q ji*l*ⁱ, cha' tsaa ngu' bi' slo
Jesús,

³ cha' xcuane ngu' bi' ji*l*ⁱ Jesús
cuentya ji*l*ⁱ Juan ndi'ya:

—¿Ha chañi cha' nu'ú laca y cui' nu
cua caq^a ti? —nacui^q ngu' bi' ji*l*ⁱ Jesús
li'—. ¿Ha tya caq^a la chaca nu caca y cui'
Cristo?

⁴ Li' nguxacui^q Jesús cha' ji*l*ⁱ ngu' bi':

—Yaa má cache' má ji*l*ⁱ Juan lcaa lo
cha' nu nduna má slo na', lcaa cha'
nu ña'a^q má slo na' —nacui^q Jesús ji*l*ⁱ
ngu'—.

⁵ Cacha' má cha' nu cua na'a^q má
ca nde ji*l*ⁱ yu; cache' má ji*l*ⁱ cha'
ndu'ní na' cha' ndyaca tso'o cloo ngu'
nu ngua cuityi^q, cha' ndya'a^q ngu' nu
ngua quicha quiya', cha' ngua lubii
cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha'
nduna ngu' nu ngua cu'ú jyacá, cha'
ndyu'ú ngu' chaca quiya' nu cua ngu-
juui, cha' nchca cuayá'ti' ngu' ti'i ñi'yá
nu cua'ni lyaá y cui' Ni ji*l*ⁱ ñati chalyuu
ji*l*ⁱ nu cuxi.

⁶ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu ña'a^q
ti tya nxñi cha' 'na, masi ná nchca
cuayá'ts o'o ti' lcaa cha'.

⁷ Lo'o cua ndyaa ngu' bi', li' ngux-
ana Jesús nchcui^q yu cha' ji*l*ⁱ Juan bi'
lo'o nu quiña'a^q tsa ñati nu ndi*l*ⁱ cajua:

—Nu lo'o ndyaa má ne' quixi^q su
nguti^lⁱ Juan ca su ná ndi*l*ⁱ ñati, ¿na
ca ngulacua ti' má cha' ña'a^q má ca
ndacula? —nacui^q Jesús ji*l*ⁱ ngu'—. ¿Ha
na'a^q má sca yaca quii nu nchcuta^q cui'ji*l*ⁱ? Si'i jua'a.

⁸ ¿Ni cha' laca ndyaa má cajua
lacua? ¿Ha na'a^q má ji*l*ⁱ sca nu qui'yu
nu tso'o tsa ña'a^q ste' yu? Si'i jua'a, cha'
nu ngu' nu lacu' ste' tso'o tsa ña'a^q ni,
ndi*l*ⁱ ngu' bi' slo ngu' culiya' nu laca
loo.

⁹ Ná tyiquee' ngua tii má cha' laca
Juan sca ñati nu laca tu'ba ji*l*ⁱ y cui'
Ndyosi. Chañi cha' laca yu jua'a, pana
tlyu la cña ngujui ji*l*ⁱ Juan.

¹⁰ Ndi'ya^q nguscua jyo'o cusu' cua
sa'ni la cha' ji*l*ⁱ cña nu ntsu'u ji*l*ⁱ Juan:
Culo na' cña ji*l*ⁱ sca msu 'na cha' tsaa
yu nde loo nu'ú,

cha' saala yu tyucuijj su caqa nu'u.
Jua'a nchcui' y cui' Ni ji'i Cristo.

11 Cha' liñi nchcui' na'l o'ma ji'i Juan nu ntyucuatya ji*l*ngu', cha' bilya cala sca ñati chalyuu nu jua'a ntsu'u cña tlyu la ji*l*j, ñi'yq nu ngua ji*l* Juan bi'. Pana cua lijyq na'cha' caca na'loo ne' cresiya ji*l*ñati; juani cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' 'na, tlyu la cha' ntsu'u ji*l*ngu' bi' que Juan, masi ti'i ti ngu', masi cuañi' ngu'.

12 Tya lo'o lijyq Juan bi' tya clyo hasta juani quiña'a tsa cha' nchcui' ngu', cha' nti' tsa ngu' cha' caca y cui' Ndyosi loo ji*l*ñati. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' nu lye tsa ndu'ni juersa cha' tyalaa ngu' slo y cui' Ndyosi jua'a ti.

13 Pana cua nchcui' lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji*l*y cui' Ndyosi sa'ni la ñi'yq caca lo'o xana caca y cui' Ni loo ne' cresiya ji*l*ñati; la cui' jua'a nchcui' cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, ñi'yq laca cña nu ngulo y cui' Ni ji*l*ñati. Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa Juan.

14 La cui' bi' laca ñi'yq ngua Elías, nu ngua tu'ba ji*l*y cui' Ndyosi cua sa'ni; la cui' cua sa'ni nscua cha' caqa nu bi' chaca quiya' juani, si tyaja'a mq xñi mq cha' bi'.

15 Cua'a jyaca tso'o mq ji*l*cha' nu nda na' re lo'o mq.

16 'Ná tso'o tsiya' ti ñi'yq nu ndu'ni ñati chalyuu tyempo juani. Ndu'ni ngu' ñi'yq si laca ngu' nu sube nu ndya'a ndijya ti clabe quichi, nu taja ti' ji*l*tya'a ndijya ngu' cha' ná nti' ngu' quiya ngu' lo'o tya'a ngu'. Bi' cha' nxi'ya ngu' ji*l*tya'a ngu'.

17 "¿Ni cha' ná ntyaja'a mq cula quiya' mq? Na ncly'a ya xi jii'cha' ji*l*mq", nacui' nu sube bi'. "¿Ni cha' ná ntyaja'a mq ca xñi'ji*l*ti' mq lo'o cua? Na ncly'a ya marcha, na nxi'ya ya ngu'ya." La cui' jua'a ndyu'ni cu'mq ñati chalyuu juani; xcui' na taja ti' mq, ná tso'o ntsu'u tyiquee mq tsiya' ti ña'a mq ji*l*tya'a ñati mq.

18 Nu lo'o ñaa Juan bi' ni, ntsu'u quiña'a tsa na nu ná ndacu yu, nu ná ndyi'yu yu. Lo'o li' nchcui' mq ji*l*

yu: "Ntsu'u cui'ji xña'a ji*l*yu, bi' cha' ndu'ni yu jua'a", nacui' mq.

19 Lo'o li' lijyq na' nu cua nda Ni 'na lijyq cha' caca na' ñati, ndacu na' lcaa lo na lo'o mq, ndyi'yu na' lcaa lo na lo'o mq, lo'o li' nchcui' mq 'na: "¡Ña'a mq ña'a! Ndacu tsa yu jua, cu'bi tsa yu", nacui' mq ji*l*tya'a mq. "Ná tso'o yu jua cha' tya'a tso'o yu laca ngu' nu nxñi cñi cña loo na, lo'o jua'a xi xa'la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu", nacui' mq 'na. Nacui' mq jua'a cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na', nti' mq; pana caca cuayá' ti' mq nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu' nu nacui' cha' cuentya ji*l*y cui' Ndyosi laca na'.

Quichi su nándaquiya'ngu'ji'iycui' Ni

20 Lo'o li' lye xi nchcui' Jesús cha' ji*l*quichi su lu'ba ti ndya'a yu, cha' quiña'a cha' tlyu cua ngua'ni yu slo ngu'ca tyi bi', pana ná ngua tyuju'u ti' ngu'ji*l*cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji*l*ngu'; ná nguxtyanu ngu'ji*l*cha' cuxi bi'.

21 —¡Tya'na tsa cu'mq ngu' quichi Corazín! —nacui' Jesús—. ¡Tya'na tsa cu'mq ngu' quichi Betsaida! —nacui'—. Cua quiña'a tsa cha' tlyu nu cua na'a cu'mq, pana ná nguju'u ti' mq tsiya' ti ji*l*cha' cuxi nu ndyu'ni mq, ná nguxtyanu mq cha' bi'. La cui' jua'a tya sa'ni la xña'a tsa ngu' quichi Tiro lo'o ngu' quichi Sidón, ngu'xa' tsu'ngua ngu' bi'. Pana ná ngujui ñi'yq caca tyuju'u ti' ngu' bi' ji*l*cha' cuxi nu ngua'ni ngu', ná ngulochu'ngu'ji*l*cha' cuxi bi', cha' bilya ña'a ngu' bi' cha' tlyu ñi'yq nu ña'a cu'mq ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi'ji*l*ti'ngu' bi'. Ná ndyacu'ngu'late'ngata, ní ná ngusu'ba ngu' jii hique ngu' ñi'yq nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o.

22 Liñi cacha' na'ji*l*mq, cha' caca tso'o la ji*l*jyo'o ngu' Tiro lo'o ji*l*jyo'o ngu' Sidón, nu lo'o tyalaa tsq tlyu lo'o cua'nícuayá'ycui' Ndyosi ji*l*ñati chalyuu; lye la xcube' Ni ji*l*cu'mq li'.

23 Lo'o cu'mq ngu' Capernaum ni, ¿ha tso'o tsa quichi tyi mq nti' mq? ¿Ha laca quichi tyi mq loo ji*l*xa' quichi

nti' mä? Pana nde loo la quiñu'ü tsiya' ti quichi tyi mä, tyaa ycui' mä ca bilyaa li'. Quiña'q tsa cha' tlyu ngua'ni na' slo cu'mä, lo'o ná jlya ti' mä 'na tsiya' ti. La cui' jua'q nu ngua sa'ni, xña'a tsa ngua ngu' quichi Sodoma; pana ná na'q jyo'o ngu' bi' cha' tlyu ñi'yä nu cua na'q cu'mä ngu' Capernaum. Si cua na'q ngu' cha' bi', cua ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu' li', cua ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi'; tya nscua quichi tyi ngu' bi' juani lacua.

²⁴ Liñi cacha' na' ji'i mä, cha' caca tso'o la ji'i jyo'o ngu' Sodoma bi' tsä tlyu lo'o cua'ni cuayá! Ni ji'i ñatí chalyuu; lye la xcube' Ni ji'i cu'mä li'.

Ti ti tyi'i tyiquee ngu' xqui'ya Jesús

²⁵ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu:

—Cua'ni tlyu na' jinu'ü, Sti na'; la cui' nu'ü laca Xu'na ya, masi nde cua, masi nde chalyuu —nacui Jesús ji'i ycui' Ndyosi—. Tsa xlyá'be hí cha' cua ngua'ni nu'ü cha' ngua cuayá' ti' ñatí nu ná jlo tso'o ti' nquicha'; pana xa' ñatí ñi'yä nti' ngu' tii, ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' jinu'ü. Masi ngu' nu nchca tsa ji'i, masi ngu' nu jlo tsa ti' lcaa cha' jinu'ü nti' ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ngu' bi'.

²⁶ Chañi cha' jua'q nti' ycui' nu'ü, cha' caca cuayá' ti' ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti.

²⁷ Lo'o li' tya ngulu'u la Jesús xi ji'i ngu':

—Lcaa chacuaya' ji'i Sti na' ndyanu ya' na'. Ni sca ñatí ná jlo ti' ñi'yä laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na nu lacä Sñi' ycui' Ni; sca ti ycui' Ndyosi Sti na' jlo ti' ñi'yä laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na. Lo'o jua'q, ni sca ñatí ná jlo ti' ñi'yä laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i Sti na'; sca ti na' nu lacä Sñi' ycui' Ni jlo ti' na', lo'o jua'q culu'u na' cha' bi' ji'i ñatí nu subi na' ji'i cha' ca tsa'q ngu' 'na.

²⁸ Lcaa cu'mä nu nga'aa talo ma cha' ti'i tsa cña nu ntsu'u ji'i mä nde chalyuu, nti' mä, caq mä tyu'u cha'

ji'i mä lo'o na' juani; ta na' chacuayá' cha' ti ti tyi'i tyiquee mä li'.

²⁹ Xñi mä cña nu ta na' ji'i mä, lo'o li' ca tsa'a mä lcaa cha' 'na. Tya'na tsa ti' na' ña'q na' ji'i mä, lo'o jua'q talo tsa tyiquee na' ji'i mä; ti ti tyi'i tyiquee mä lo'o cua ngüityi na' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i mä.

³⁰ Cha' tso'o laca cha' nu ca tsa'a mä 'na; ná tucui cha' bi', lo'o jua'q lasa ti cña nu ta na' ji'i mä.

12

Nsuu ngu' si'yu trigo tsä nu ndi'i cña' ngu'

¹ Lo'o ngua tsä ta'a nu ndi'i cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús su nscua xtya trigo ji'i ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Cua ntyute' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' cha' ngusuu ngu' xi si'yu trigo cha' cacu ngu' ña'a ye'e ti.

² Li' na'q ngu' fariseo cha' ndyu'ni ngu' jua'q, nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—¿Ha ná jlo ti' mä cha' ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na cña juani, cha' tsä nu ndi'i cña' na laca? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. Nu ngu' cua nu ndyaca tsa'a jinu'ü ni, ¿ni cha' laca ndyu'ni ngu' cña juani lacua?

³ Lo'o li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' mä lo quityi ji'i ycui' Ndyosi nu nscua ñi'yä nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsä ntyute' tsa yu li', lo'o jua'q ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu.

⁴ Pana jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca mstä ji'i ycui' Ndyosi lo mesa ne' ni'i nu cuentya ji'i Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'i bi', ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñatí ji'i; sca ti ji'i ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ngu' xlyá bi'.

⁵ Lo'o jua'q ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, cha' ngu' sti jo'ó ni, ná nga'q cña' sti jo'ó ne' laa tonu lo'o ndyaca tsä nu ndi'i cña' ngu'; ntsu'u cña nu ndu'ni ngu' sti jo'ó bi'. Pana la cui' ti ná ntsu'u qui'ya

ji'í ngu' bi' cuentya ji'í y cui' Ndyosi —nacui Jesús ji'í ngu' fariseo bi'—.

⁶ Chañi cha' nu nchcui' na', sca cha' nu ndulo la ji'í ma que laa tonu bi' ji'í ma.

⁷ Ná ndube ti' ma ñi'yä nu nchcui' cha' nu nacui y cui' Ndyosi, nu nscua lo quityi ndi'yä: "Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'í tya'a ñati ma", nacui Ni, "bi' cña nu tso'o la cha' cua'ni ma. Pana ná nti' na' cha' ta ma quiña'a tsa mstq 'na; ni na'ni scu' ma, ná ndu'ni cha' ta ma 'na." Si cua ngua cuayá' ti' ma ñi'yä nchcui' cha' nu nscua lo quityi bi', ná sta ma qui'ya ji'í ngu' cha' cuiñi ti.

⁸ Lo'o jua'a ta na' chaca cha' lo'o ma, cha' na' nu cua nda Ni 'na liyaa cha' caca na' ñati ni, laca na'loo, masi tsä nu ndi'í cña'ngu'.

Cha' ji'í sca yu quicha nu nchcu'ya'

⁹ Lo'o li' ndu'u Jesús, ndyaa yu xa' quichi, ndyatí yu ne' laa ji'í ngu' judío cajua.

¹⁰ Li'na'a yu cha' ndi'í sca nu qui'yu nu quicha ya', cha' cua nchcu' tyucu'i sca tsu' ya'. Li' nchcuane ngu' ji'í Jesús:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na jo'o ji'í ngu' quicha tsa ta'a, nu lo'o nga'a cha' tyi'í cña' na? —nacui ngu' ji'í Jesús.

Nti' tsa ngu' bi' sta ngu' qui'ya hichu' Jesús.

¹¹ Lo'o li' nguxacui yu cha' ji'í ngu':

—¿Ha ná culo ma ji'í sca xlyá' ji'í ma si tyú ni' ne' tyuu? —nacui Jesús ji'í ngu'—. Culo ma ji'í ni' tu'ni, masi tsa ta'a laca.

¹² Lo'o ñati ni, ndulo la cha' ji'í ñati que ji'í sca xlyá', bi' cha' ntsu'u chacuayá' xtyucua na ji'í ñati, masi tsä nu tacati tsa ji'na, nu ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na cña.

¹³ Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya! —nacui Jesús ji'í.

Lo'o nchquiñi nu quicha bi' ya', hora ti ndyaca tso'o ya' nu quicha, stu'ba ngua bi' lo'o chaca tsu' ya'.

¹⁴ Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu ngu', ndyaa

ngu'; ngua ti' ngu' si caja ñi'yä caca cua'ni tye ngu' cha' ji'í Jesús li'.

Ñi'yä nscua cha' ji'í Jesús lo quityi cua sa'ni

¹⁵ Pana ngua cuaya' ti' Jesús lcaa ñi'a cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' fariseo, bi' cha' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'í. Quiña'a tsa ngu' ngutu'u lca'a ngu' ji'í yu, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'.

¹⁶ Lo'o li' ngulo yu cña ji'í ngu' nu ngua quicha bi', cha' ná cachal ngu' tilaca laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o ngu'.

¹⁷ Tya sa'ni cua nda y cui' Ndyosi sca cha' lo'o jyo'o Isaías cuentya ji'í Cristo. Ndi'yä nscua cha' bi' lo quityi:

¹⁸ Ña'a ma ji'í msu 'na nu cua ngusubi na' ji'í, nacui y cui' Ni.

Tyaca'a tsa bi' jna', lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'í yu bi'.

Cua'ni na' cha' ca'ya Xtyi'í y cui' na' lo yu bi', cha' chcui' yu lo'o lcaa ñati, masi si'i ngu' judío laca ngu'.

Culu'u yu ji'í ngu' ñi'yä laca cha' liñi nu ndu'ni na' lo'o ñati, nacui y cui' Ndyosi.

¹⁹ Ná xuu ty'a yu, ni ná xi'ya yu cuii; ná cañi xtyi'í yu laja calle ti.

²⁰ Y cui' ca yu xtyucua yu ji'í ngu' cha' xñi la ngu' cha' jna', masi nti' ngu' ñi'yä nti' sca yaca quii nu cua catsa ti, cha' nguna'a tsa ti' ngu'.

Lo'o jua'a culu'u yu ji'í ngu' cha' caca cuayá' la ti' ngu' lcaa cha' nu cuentya ji'í y cui' na',

masi cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee ngu', masi laca ngu' ñi'yä laca sca candil nu cua tyubi' ti.

Jua'a tyijiloo nu cha' liñi bi' ji'í cha' cuxi.

²¹ Ndu ti' ñati tyucui ña'a chalyuu cha' cua caq ti yu.

Jua'a nscua cha' ji'í Cristo lo quityi bi'.

Nsta ngu' qui'ya ji'í Jesús

²² Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' ji'í chaca nu quicha slo Jesús; cua ngusñi cui'í xña'a ji'í, bi' cha' ngua cu'u tu'ba yu,

ju'a ngua cuityi' yu. Hora ti ngua'ni Jesús jo'o ji'i nu quicha bi', cha' xa' nchcui' yu, xa' nda Jesús xee ndyu'u cloo yu.

23 Ndube tsa ti' lcaa ngu' nu na'a ji'i cha' bi' li'.

—¿Ha la cui' nu ñati tya'a ji'i jyo'o David bi' laca nu qui'yu re? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

24 Lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' bi', xa' ña'a cha' nchcui' ngu' bi' ji'i Jesús:

—Sca ti chacuayá' ji'i Beelzebú nu laca xu'na lcaa lo cui'i cuxi, sca ti jua'a nchca ji'i nu qui'yu re culo ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati —nacui ngu' fariseo bi'.

25 Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Si tya'be tya'a ngu' sca nasiyu xqui'ya cha' nxuu tya'a ngu' nu laca loo, tye cha' ji'i ngu' bi' jua'a ti li' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Lo'o jua'a si xu'u tya'a ngu' sca quichi ti, tye cha' ji'i ngu' bi' jua'a ti; masi xu'u tya'a ngu' nu ndi'i sca ni'i ti, la cui' ti cha' caca, tye cha' ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tyaa ngu' li'.

26 La cui' jua'a ná talo Satanás si xu'u tya'a y cui' Satanás lo'o msu ji'i y cui'; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'.

27 ¿Ha cha' liñi nchcui' mä lacua, nu lo'o nchcui' mä cha' chacuayá' ji'i Beelzebú nclyo na' ji'i cui'i cuxi? Ná liñi nchcui' mä tsya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i mä ni, nclyo ngu' ji'i cui'i cuxi chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi, nacui ngu'. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' mä lacua; caca cuayá' ti' ma si cha' liñi nchcui' mä, si cha' cuiñi ti nchcui' mä.

28 Pana chacuayá' ji'i Xtyi'i y cui' Ndyosi nclyo na' ji'i cui'i cuxi, bi' cha' taca ca cuayá' ti' mä cha' cua nguxana cha' laca y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati.

29 'Sca ñati nguula ni, ná caja ñi'ya tyatí ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'i yu; sca ti si sca' ngu' ji'i xu'na ni'i clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i yu bi' li'.

30 'Ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna', na nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxtyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' ji'i tya'a ñati ngu' cha' ná xñi tya'a ngu' cha' jna' lacua.

31 'Bi' cha' ndacha' ji'i mä juani cha' taca cui'ya y cui' Ni cha' clyu ti' ji'i ñati xqui'ya lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', masi cuxi tsa nchcui' ngu' ji'i y cui' Ni; pana lo'o cuxi tsa nchcui' ngu' ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya y cui' Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' tsya' ti.

32 Cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i ñati nu nchcui' cha' cuxi jna' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati; pana lo'o chcui' ngu' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya y cui' Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' lcaa tsä lo'o tyi'i ngu' chalyuu, masi tyucui tyempo nde loo la.

Nslo na sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'

33 'Sca yaca ni, si tso'o yaca, ta si'yu tso'o li'; lo'o jua'a si ná tso'o yaca, ná ta si'yu nu cacu na li'. Jlo ti' na si tso'o yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'.

34 Pana, ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'mä! Ná nchca chcui' mä cha' tso'o laja lo'o ntsu'u tsa cha' cuxi tyiquee mä; ñi'ya nu ntsu'u tyiquee scaa na, jua'a ndyu'u cha' nu nchcui' na.

35 Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee, cuxi ti nchcui' ngu' bi' li'.

36 Ta na' sca cha' lo'o mä juani: nu lo'o tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' y cui' Ni ji'i lcaa ñati, li' ntsu'u cha' cachá' lyiji y cui' ca ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu cua nchcui' ngu' nde chalyuu.

37 Li' cui'ya Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu cua nchcui' mä chalyuu; ñacui Ni ji'i mä si ntsu'u qui'ya ji'i mä lo'o y cui' Ni, jua'a si ná ntsu'u qui'ya ji'i mä.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a sca cha' tlyu

38 Lo'o li' nga'ä xi mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' fariseo nga'ä, nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacuī ngu' bi' ji'i Jesús li'—, cua'ni nu'u sca cha' tlyu cha' ña'q cui'ya ya ji'i.

39 Li' nguxacuī Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Na xña'a tsa mä ca ta'a mä, cha' xcui' ndijña mä cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'q cui'ya mä ji'i; laca mä ñati nu ná jlya ti' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti —nacuī Jesús ji'i ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' mä na laca ngua ji'i jyo'o Jonás nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la.

40 Ni'yä ndyanu nu Jonás bi' nde ne' cualya tonu bi' sna tsä lo'o sna talya, jua'a na' nu cua nda Ni'na lijyäa cha' caca na' ñati, tyanu na' ne' tyuu sna tsä lo'o sna talya.

41 Lo'o tyalaa tsä nu cua'ni cuayá' ycui' Ndyosi ji'i lcaa ñati, li' sta jyo'o ngu' Nínive qui'ya ji'i cu'mä nu lu'ú chalyuu juani. Cacha' ngu' jyo'o bi' lcaa ña'cha' nu ndyuna ngu', cha' nu nda jyo'o Jonás lo'o ngu' tyempo bi', cha' li' ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; nguxtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i ycui' Ni. Pana ná stu'ba cha' nu ngulu'u jyo'o Jonás bi' ji'i ngu' sa'ni lo'o cha' nu nclyu'u na' ji'i mä juani; tlyu la cha' ji'i ycui' Ndyosi laca nu nclyu'u na' ji'i mä juani, pana ná nduna cu'mä cha' bi' tsiya' ti.

42 Lo'o caca cuayá' chalyuu ni, la cui' jua'a tyatu jyo'o reina nu ngua loo ji'i ngu' nde Sur, cha' sta nu cuna'a bi' qui'ya ji'i cu'mä nu lu'ú chalyuu juani. Li' chcui' ma' cusu' bi' ñi'yä ngua lo'o ndyaa ycui' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quichí tyi ma' reina bi'; pana cua ngujui cha' ji'i ma' cha' ngua tsa ji'i Salomón bi', cha' tso'o tsa cuii nu nda yu. Bi' cha' ndyalaa ma' slo nu rey bi' cha' cuna ma' cuii nu nda nu cusu' bi', masi xti la cha' ngulu'u jyo'o Salomón bi' que cha' nu nclyu'u na' ji'i mä juani. Tlyu la cha' ji'i ycui' Ndyosi laca nu nclyu'u na' ji'i mä juani, pana ná nduna mä tsiya' ti.

Cui'i cuxi nu xtyu chaca quiya'

43 'Lo'o xtyanu cui'i cuxi ji'i sca ñati, li' tyäa yu'u cui'i bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsaa cui'i cuxi bi' tsaana su chca'a cña' xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' bi' ni,

44 li' ñacuī: "Tya'a na' ni, xtyu na' nde su nguti'i na' clyo". Jua'a culacua ti' cui'i cuxi bi'. Lo'o tyalaa cui'i bi' slo ñati bi', li' ña'q cui'i bi' cha' tyala la ndi'i cresiya ji'i ñati su ngutu'ú nquicha'; si'i cha' ngua tso'o la ñati bi'.

45 Hora ti tsaa cui'i chaca quiya' tsaana ji'i tya tyacati tya'a cui'i nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'i bi' ji'i ñati bi', cha' caja su tyi'i cui'i bi' lo'o ñati nti'. Ca cuxi la cha' ji'i ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'i xñi ji'i li'. La cui' jua'a cuxi la caca cha' ji'i ñati nu ndi'i nde chalyuu juani, cha' xña'a tsa ngu'.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu

46 Tya nchcuī Jesús lo'o ngu', li' ndyalaa xtya'a lo'o tya'a Jesús, ndu ngu' nde liya' cha' nti' ngu' chcui' ngu' lo'o Jesús.

47 Li' ndachacha' sca ñati ji'i Jesús:

—Xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u, ndu ngu' nde liya' —nacuī yu ji'i Jesús—. Cua nti' ngu' chcui' ngu' lo'o nu'u.

48 Li' nguxacuī Jesús cha' ji'i nu qui'yu bi':

—¿Tilaca nu chañi ca laca xtya'a na'? —nacuī Jesús ji'i—. ¿Tilaca nu chañi ca laca tya'a na'?

49 Lo'o li' ngulu'u ya' yu ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na ñi'yä ndulo xtya'a na' 'na, ñi'yä ndulo tya'a na' 'na —nacuī Jesús—.

50 Tya'a na' laca lcaa ngu' nu ndu'ni ñi'yä nu nti' Sti na' nu ntucua nde cua cha' cua'ni ngu'; ñati bi' laca ñi'yä laca xtya'a na', ñi'yä laca tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a.

13

Cui'i ji'i ñati nu ndyataa si'yu

1 La cui' tsə bi' ndu'u Jesús toni'j, ndyaa yu to' tayu' bi', cha' chca'a xi ca bi'.

2 Li' ndyu'u ti'j quiña'a tsa ñatj slo Jesús, bi' cha' ndyatj yu ne' yaca ni'j pití, ndyaca'a yu xi li'. Lo'o jua'a ndyanu ñatj quiña'a bi' to' hitya ti bi'.

3 Lo'o li' nchcui' Jesús xi cujj lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' Jesús culu'u yu ji'j ngu'. Ndi'ya nchcui' yu:

—Ngua sca tsə ndyaa sca ñatj cataa si'yu trigo —nacui' Jesús—.

4 Li' lo'o nscui' yu si'yu bi', ndyú xi si'yu lo yuu tacalya to' tyucuij; hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni'.

5 Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su lati tu'ba yuu nscua chū' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana xti tsa yuu ntsu'u chū' quee bi',

6 bi' cha' ná ngua xñi sū' chū' quee bi', ni ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cuā.

7 Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su ngutu lti quiche'; yala la nguluu lti quiche' bi' chaca quiya', ni ná nda bi' chacuayá' caluu calya trigo tsiya' ti.

8 Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' lo yuu tso'o, su tso'o tsa nguluu calya; ngutu'u tsa si'yu lo jū' bi' li', hasta sca siyento tya'a si'yu nda sca jū', hasta snayala tya'a si'yu nda chaca jū', hasta calaa tyii tya'a si'yu nda chaca jū'.

9 Cua'a jyaca ma ji'j cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, si chañi cha' nti' mā cuna mā cha' tso'o bi'.

Ni cha' nda Jesús cujj bi'

10 Lo'o li' ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j cacua la slo Jesús. Nchcuane ngu' ji'j yu li':

—¿Ni cha' ndacha' nu'ū cha' bi' ji'j ngu' jua, ñi'ya nti' si nchcui' nu'ū sca cña cuā ti? —nacui' ngu' bi' ji'j Jesús.

11 Li' nguxacui' Jesús cha' ji'j ngu' bi':

—Cua nda y cui' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' mā sca cha' nu ntsu'u cuaana ti ji'j jyo'o cusu', ñi'ya caca lo'o caca y cui' Ni loo ne' cresiya ji'j ñatj. Xa' ñatj nu ná ngusñi cha' ji'j

y cui' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cujj nu nchcui' na'; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'.

12 Ñatj nu jlya ti' cha' nu nduna ngu' ji'j y cui' Ndyosi, tya ta la Ni cha' lo'o ngu' bi', cha' jua'a tso'o la xñi ngu' cha' ji'j y cui' Ni; pana ñatj nu ná jlya ti' cha' bi', nu ná nti' taquiya' ngu' ji'j cha' bi', cua'n i y cui' Ni cha' ná caca ji'j ngu' xñi ngu' cha' ji'j y cui' Ni tsiya' ti.

13 Bi' cha' nda na' cujj bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya tyu'u liñi cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nti' ñacui' cha' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' jna'.

14 Lo'o ña'a na ji'j ngu' bi', li' caca cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' ji'j y cui' Ndyosi nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya ñacui' cha' bi': Ná tyiquee' cuna mā cha' bi', pana ná caca cuayá' ti' mā ñi'ya nti' ñacui' cha' nu cua ndyuna mā, nacui' y cui' Ni.

Ná tyiquee' ña'a mā cha' bi', pana ná ta mā cuentya tsiya' ti ni cha' laca nu cua na'a mā.

15 Tacalya tsa cresiya ji'j ngu' tya'a mā, cha' ná nti' ngu' taquiya' ngu' jna'.

Ná nduna tso'o ngu', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' cha' jna'. Ná nti' ngu' ta ngu' cuentya, bi' cha' ná nchca ji'j ngu' ña'a tso'o ngu'.

Ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' cha' cuxi nu ntsu'u ji'j ngu', bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'j ngu' ji'j cha' cuxi bi', nacui' y cui' Ndyosi.

Jua'a nscua lo quityi ji'j y cui' Ni.

16 Pana tso'o ntsu'u tyiquee mā cha' tya ntucua yaala cloo mā, tya ntucua yaala jyaca mā, cha' ta tso'o mā cuentya ji'j sca cha' nu nchcui' y cui' Ni.

17 Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā, cha' quiñia'a ngu' nu ngua tu'ba ji'j y cui' Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a quiñia'a tsa ngu' nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'j y cui' Ndyosi, cua nta-jatya tsa ngu' bi' ji'j cha' nu ña'a mā

juani, cha' ña'āngu' ji'i; cua ntajatya tsa ngu' ji'i cha' nu nduna mā juani, cha' cuna ngu' ji'i. Pana ngujuii ngu' bi' li', masi bilya ña'āngu' cha' bi', bilya cuna ngu' cha' bi' tsiya' ti.

Ñi'yä ndyu'u cha' ji'i cuiii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

¹⁸ 'Ndi'yä laca cha' nu nda nu cuiii ji'i ñati nu ndyataa si'yu trigo bi':

¹⁹ Lo'o cuna ñati cha', ñi'yä nu caca lo'o laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca bi', hora ti cua'ni xu'na cuiñaja cha' cuityi cha' tso'o bi', cha' nga'aa xñi ngu' bi' cha' tso'o bi'. Laca ñati bi' ñi'yä laca lo'o ndyú si'yu to' tyucuii ti.

²⁰ Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chü' quee ni, bi' laca ñi'yä laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o nu ji'i ycui' Ndyosi.

²¹ Pana si lya' ti' xa' ñati ji'i ngu' bi', si xtyí lo'o ñati ji'i ngu' xqui'ya cha' tso'o nu cua ndyuna ngu' bi', ná talo ngu' li'. Laca ngu' bi' ñi'yä laca lo'o ná ngusñi tso'o sū si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chü' quee bi', cha' ná ndalo calya bi', ndyanaa bi' li'.

²² Si'yu nu ndyalú lo yuu su ngutü lti quiche' ni, bi' laca ñi'yä laca ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi', pana ndya'ā tsa cha' tyiquee ngu' bi' ñi'yä caca ji'i ngu' nde chalyuu, cha' nti' tsa ngu' caca culiya' ngu'. Bi' cha' ná nchca ji'i ycui' Ndyosi cua'ni sca cña tso'o ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

²³ Lo'o jua'ā si'yu nu ndyalú su ntsu'u yuu tso'o ni, bi' laca ñi'yä laca ngu' nu cua ndyuna cha' tso'o bi', lo'o nchca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; xcui' na ndaquiya'ngu' ji'i cha' bi', lo'o li' tso'o tsa cha' nu tyu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'ā laca ngu' bi' ñi'yä laca yuu tso'o bi'. Ntsu'u sca ti jǖ trigo nu nda hasta sca siyento tya'a si'yu, lo'o jua'ā ntsu'u jǖ nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'ā ntsu'u jǖ nu nda calaa tyii tya'a si'yu.

Cuiii ji'i quixi' nu ntyucua laja xtya trigo

²⁴ Lo'o li' nda Jesús chaca cuiii lo'o ngu':

—Chcui' na' chaca cha' lo'o cu'ma, cha' caca cuayá' ti' mā ñi'yä caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu'—. Laca ycui' Ni ñi'yä laca sca ñati nu ndyataa xcui' si'yu tso'o lo xtya trigo ji'i.

²⁵ Lo'o ngua talya, li' ngujua' ngu'. Pana laja lo'o laja' ti xu'na xtya bi', li' ñaa tya'a cusǖ yu, ngusañi si'yu quixi' laja xtya trigo ji'i yu. Lo'o ndye ngusañi si'yu quixi' bi', ndyaa tya'a cusǖ yu bi' li'.

²⁶ Stu'ba ti ntyucua tyucuaa lo si'yu, lo'o si'yu trigo, lo'o quixi' bi'; tso'o tsa ndyaluu calya bi' nquicha'. Tiya'la li' na'āngu' cha' si'i xcui' si'yu tso'o nu cua ndyataa bi' nu ntyucua; tyucui ña'ā lo xtya bi' nguixa' ntyucua trigo lo'o quixi'.

²⁷ Li' hora ti ndyaa msu slo xu'na xtya bi', ndyaa cacha' ngu' ji'i yu ñi'yä ndyaca: "Cusu!", nacui ngu' ji'i xu'na cña bi', "¿ha si'i xcui' si'yu tso'o ndyataa nu'u lo yuu jua? ¿Ni cha' laca ntyucua tsa xa' quixi' laja calya juani?"

²⁸ Lo'o li' nguxacui nu xu'na cha' ji'i msu bi': "La cui' tya'a cusǖ na' ngua'ni cha' lya' ti' lo'o calya 'na lacua", nacui xu'na xtya ji'i ngu'. "¿Ha nti' nu'u cha' tsaa ya scuaa ya quixi' bi', cusu'?" nacui msu ji'i xu'na xtya li'.

²⁹ "Ná tso'o jua'ā", nacui xu'na xtya ji'i ngu'. "¿Ñi'yä ta si lo'o calya trigo scuaa mā li'?

³⁰ Tso'o la jatya na xi cha' caluu tyucuaa lo, ña'ā cuayá' nu cumi trigo bi'. Li' clyo culo na' cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' xi'yu ngu' quixi', cha' tyaaca' cuentya yane ti cha' tyaqui lo quii'; li' caca clacua, nu lo'o si'yu ngu' lcaa trigo cha' tyu'u co'o ne' ja'ba."

Cuiii ji'i si'yu cuxee

³¹ Lo'o jua'ā nda Jesús chaca cuiii lo'o ngu':

—Chaca cha' chcui' na' lo'o mā, ñi'yä caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu'—.

Caca bi' ñi'yä laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa sca ñatä ne' lo'o ji'i yu.

³² Sube tsa si'yu cuxee bi', pana tonu tsa yaca laca lo'o nguluu bi', ña'q cuayá'nu ñaa quiñi cha' cuiñá ni' xlyati lo yaca bi'.

Cuij ji'i scua tiye'

³³ Lo'o jua'a nda Jesús chaca cuij lo'o ngu':

—Chaca cha' chcui' na' lo'o ma, ñi'yä caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cre-siya ji'i ñatä —nacui Jesús ji'i ngu'—. Caca bi' ñi'yä laca sa ycu' scua tiye', nu xñi sca nu cuna'a cha' su'ba ji'i lo sna sca' catyá xlyá; quixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacuí lcaa scua bi'.

Ni cha' nda Jesús cuij lo'o ngu'

³⁴ Ngulu'u Jesús ji'i nu quiñä' tsa ñatä nu ndi'i cajua jua'a, cha' xcui' cuij ti nchcui' Jesús lo'o ngu' bi'; ná ngulu'u yu ni sca cha' ji'i ñatä bi' si ná lo'o sca cuij nda yu.

³⁵ Cua nchcui' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ní la ji'i cha' bi'. Ndi'yä nchcui' yu:

Lo'o cuij ti chcui' na' lo'o ngu' cha' culu'u na' sca cha' ji'i ngu', nacui Ni.

Chcui' na' ji'i sca cha' nu ntsu'u cu-atsi' ti tya lo'o ngüiñá na' cha-lyuu re.

Ñi'yä ndyu'u cha' ji'i cuij ji'i quixi' nu ntyucua lo xtya ji'i ngu'

³⁶ Lo'o li' nguxtyanu Jesús ji'i nu quiñä' tsa ñatä bi', ndyaa nde ni'i. Li' ndyalaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu slo, nchcuane ngu' ji'i yu li':

—Cusu', culu'u nu'u ji'i cua ñi'yä ndyu'u cha' nu nda cuij nu cuentya ji'i quixi' nu ntyucua lo xtya ji'i ngu' —nacui ngu' ji'i Jesús.

³⁷ —Tso'o —nacui Jesús ji'i ngu'—. Na' nu cua nda Ni 'na liyä'cha' caca na' ñatä, nu lo'o nclyu'u na' ji'i ñatä ni, ndu'ni na' ñi'yä laca si ndyataa na' si'yu tso'o lo xtya 'na.

³⁸ Lo'o xtya 'na ni, bi' laca tyucui ña'q chalyuu; lo'o jua'a calya trigo nu ndyaluu lo'o ntyucua si'yu tso'o, bi' laca ñi'yä laca ñatä nu cua nda

chacuaya' cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o nu quixi' bi' ni, bi' laca ñi'yä laca ñatä nu ntsu'u cha' ji'i lo'o nu xña'a,

³⁹ cha' tya'a cusu' na' laca nu ngusañi si'yu quixi' bi' lo xtya 'na; la cui' nu xña'a laca bi'. Tsä nu lo'o xana clyaja xtyä ni, bi' laca ñi'yä laca tsä tlyu lo'o tye chalyuu; lo'o ñatä nu si'yu quixi' lo xtya bi' ni, bi' laca ñi'yä laca xcä ji'i ycui' Ndyosi.

⁴⁰ Lo'o xutil'i ngu' quixi' cha' tyaqui, jua'a laca ñi'yä caca ji'i ñatä lo'o tye chalyuu.

⁴¹ Tsä bi', na' nu cua liyä'cha' caca na' ñatä, ta na' ji'i xcä 'na cha' xutil'i xcä bi' ji'i lcaa ñatä nu ngulu'u qui'i ji'i tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tylu'u ti'i lcaa ñatä nu cuxi tyiquee, cha' ná ntsu'u chacuayá' tyanu ngu' bi' ca su laca ycui' Ndyosi loo.

⁴² Li' xcua' xcä ji'i ngu' bi' lo qui'i tlyu; xi'ya tsa ngu' ca bi' li', ca ñasi' tsa ngu' ña'q cuayá'nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'.

⁴³ Pana tyanu lcaa ngu' nu lubii tyiquee ca su laca ycui' Ndyosi Sti na loo; caca ndubi tsa ña'qloo ngu' bi' li', ñi'yä ndubi xee cuichaa, xqui'ya cha' ngua lubii cresiya ji'i ngu' tsiya' ti cuentya ji'i ycui' Ni. Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma, si chañi cha' nti' ma cuna ma.

Cuij ji'i sca yu'ba nu quiñä' nga'a nu nguatsi' ne' yuu

⁴⁴ Chaca cha' chcui' na' lo'o ma, ñi'yä caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cre-siya ji'i ñatä; laca ñi'yä laca sca yu'ba nu quiñä' tsa nga'a. Nguxatsi' ngu' ji'i yu'ba nu quiñä' nga'a bi' ne' yuu ne' lo'o ji'i ngu'. Nde loo la, li' nquije ji'i chaca ñatä mala ndyu'u cuatsi' bi', chaa tsa ti' yu li'; bi' cha' hora ti xa' ndacu' yu yuu lo su nguatsi' yu'ba bi', ndu'yu ndyaa yu lquichä'cha' cujui' yu lcaa na nu ntsu'u ji'i yu, cha' caja cñi ji'i yu cha' cui'ya yu ña'q tsaca lo'o bi' su nguatsi' yu'ba nu quiñä' nga'a bi'. Jua'a ngua cha' ngujui yu'ba nu quiñä' nga'a bi' ji'i yu.

Cuii ji'i sca perla nu quiña'a tsa nga'a

⁴⁵ 'Lo'o chaca cha' chcui' na' lo'o ma, ñi'yä caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Laca bi' ñi'yä laca si nclyana tsa sca ñati ji'i perla nu tso'o tsa ña'a. Jlo ti' yu na ca nu ndyaana yu, bi' cha' tyiquee' nclyana yu ji'i perla tso'o cha' cui'ya yu ji'i, nti' yu.

⁴⁶ Lo'o li' nquije sca perla nu quiña'a tsa nga'a ji'i yu bi'; hora ti ndyujui' yu lcaa na nu ntsu'u ji'i yu, cha' cui'ya nu sca ti perla bi', cha' nga'aa ntsu'u na tso'o la cui'ya yu, nti' yu.

(Cua nda Jesús tyucuua cuii bi' lo'o ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' sca ti cha' bi' ndulo tsa ji'na, cha' quiije chalyuu cucui su laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'na.)

Cuii ji'i taraya nu tsaa ngu' cuta cualya lo'

⁴⁷ —Lo'o chaca cha' chcui' na' lo'o ma, ñi'yä caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. Laca ñi'yä laca sca taraya tlyu nu ntucu ngu' ji'i lo hitya tyujo'o cha' xñi cualya, lo'o li' lcaa lo cualya ndyatí ne' taraya bi'.

⁴⁸ Li' tyojolaqui ngu' ji'i taraya ngutsa'a bi' cha' tyu'u ca to' hitya, tyaca'a ngu' xi cha' subi ngu' ji'i lcaa cualya nu tso'o; su'ba ngu' cualya tso'o bi' ne' chcubi, xcuqa ngu' cualya nu ná tso'o bi'.

⁴⁹ Lo'o jua'a caca tsä tlyu lo'o tye chalyuu; li' cäa xcä ji'i ycui' Ndyosi cha' sa'be tya'a xcä bi' ji'i lcaa ñati, cha' ná stu'ba tyl'i ngu' nu xña'a tyiquee lo'o ngu' nu lubii tyiquee.

⁵⁰ Xcuqa xcä bi' ji'i ñati xña'a lo quii' tlyu, masi xi'ya tsa ngu' bi' li'; ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacula'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'.

Cha' ji'i na nu quiña'a nga'a, masi cucui, masi cusu'

⁵¹ '¿Ha ngua cuayá' ti' ma lcaa cha' nu ngulu'u ca na' ji'i ma juani? —nacui Jesús ji'i ngu' li'.

—Ngua cuayá' ti' ya —nacui ngu' ji'i.

⁵² Li' xa' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Sca mstru cha' jo'ó ni, si ngusñi yu cha' jna', si ngua tsa'a yu ñi'yä caca lo'o laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—, li' laca yu bi' ñi'yä laca sca nu culiya' nu ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'u co'o toni'i ji'i; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu, bi' cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu caca culu'u yu ji'i xa' ñati, masi cha' cusu', masi cha' cucui.

Ndyalaa Jesús nde quichi Nazaret

⁵³ Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cuii bi' ji'i ngu', li' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'i.

⁵⁴ Ca tiya' la nu lo'o ndyalaa yu quichi tyi yu, li' ndyatí yu ne' laa ji'i ngu' jua, ngulu'u yu xi ji'i ngu' nu ndi'i ne' laa bi'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li':

—¿Mala ngua tsa'a nu qui'yu re lcaa cha' nu nchcui' yu? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ñi'yä ngua ji'i yu cha' nchca ji'i yu ndu'ni yu cha' tlyu?

⁵⁵ La cui' sñi' cuityi yaca laca yu re. ¿Ha si'i? Lo'o María laca xtya'a yu; lo'o Jacobo, lo'o José, lo'o Simón, lo'o Judas, ngu' bi' laca tya'a yu re.

⁵⁶ Lo'o jua'a nu cuna'a tya'a yu ni, tya ndi'i ngu' quichi re. ¿Macala ngua tsa'a yu cha' bi' lacua?

⁵⁷ Jua'a ngua cha' chii nti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús, bi' cha' ndi'yä nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa se'i ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu'—. Sca ti quichi tyi yu, ná nduna ngu' bi' cha' nu nchcui' yu tsiya' ti; ni tya'a yu, ná ndaquiya' ngu' ji'i yu.

⁵⁸ Xti tsa cha' tlyu ngua'ni Jesús quichi bi'. Ná jlya ti' ngu' ji'i tsiya' ti, bi' cha' ná ngua'ni yu quiña'a cha' tlyu ca bi'.

14

Ngujuii Juan nu ntyucuatayaji'i ngu'

¹ La cui' tyempo bi' cua ndyuna Herodes cha' ji'i Jesús, lo'o nu

Herodes bi' laca loo ji'i ngu' Galilea tyempo bi'.

² Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o msu ji'i:

—La cui' jyo'o Juan nu ntyucuatyá ji'i ngu', la cui' bi' laca nu qui'yu jua —nacui Herodes—. Cua ngujuii yu, pana ndyu'ú yu chaca quiya' nti' na', bi' cha' nchca ji'i yu cua'ni cha' tlyu jua'a.

³ Ntsii Herodes bi' ni, cha' cua ngusñi yu ji'i Juan bi' tya tsubi' la, ngusca' yu ji'i lo'o ngusu'ba yu ji'i ne' chcuá. Ngua'ni nu cusu' bi' cha' cuxi bi' xqui'ya Herodías clyo'o Felipe tya'a y cui' Herodes bi'.

⁴ Tya lu'ú nu Juan bi' lo'o nchcui' lo'o Herodes ndi'ya:

—Ná ntsu'u chacuayá' tyi'i nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacui Juan ji'i Herodes.

⁵ Nu ngua li' ngua ti' Herodes cujuui ji'i Juan bi', pana ndyutsii yu ji'i ñati, cha' ngua ti' ngu' cha' cua nchcui' Juan cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ngu'.

⁶ Lo'o ngua tsá ngula nu Herodes bi', li' ngua'ni yu sca ta'a. Tyuu tya'a ngu' ndyu'u ti'i ngu' slo yu, lo'o li' ñaa nu cuna'a sñi' Herodías, ndyula quiya' su ntucua y cui' Herodes. Ngua chaa tsa ti' nu cusu' bi' li',

⁷ bi' cha' ngua'ni yu jura cha' ta yu lcaa na nu jña cho' bi' ji'i yu.

⁸ Li' ndacha' xtya'a nu cuna'a bi' ji'i, na ca nu jña cho' ji'i Herodes. Ti'i tsa ti' Herodías ña'a ji'i nu Juan bi', bi' cha' ngua ti' cujuui ji'i Juan.

—Hique Juan nu ntyucuatyá ji'i ngu' ntá —nacui nu cuna'a cuañi' bi' ji'i Herodes li'—. Caq lo'o ngu' ji'i scua' que yu ne' sca tsí'yu —nacui.

⁹ Ngua xñi'i xi ti' Herodes nu laca loo bi' li'; pana cua ngua'ni yu jura slo lcaa ngu' nu ndya'a ta'a, bi' cha' ngulo yu cña cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nacui nu cuna'a bi'.

¹⁰ Ngulo yu cña ji'i sendaru cha' tsaa si'yu cu' ngu' scua' que Juan ca ne' chcuá.

¹¹ Li' ngusta ngu' scua' que yu bi' ne' tsí'yu, ñaa lo'o ngu' ji'i bi' li', nda ngu' ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndu'u

nu cuna'a bi' ndyaa, ndyaa lo'o tsi'yu bi' slo xtya'a.

¹² Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan, ngüi'ya ngu' ji'i jyo'o bi', cha' tsaa lo'o ngu' ji'i cha' tyatsi!. Lo'o cua nguxatsi' ngu' ji'i, li' ndyaa ngu' ndacha' ngu' ji'i Jesús ñi'ya ngua cha' bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹³ Lo'o ndyuna Jesús ñi'ya nu ngua ji'i jyo'o Juan, ndyatí yu ne' yaca ni'i cha' tyu'u yu chaca to' tayu'; ngua ti' yu tsaa sca se'i ca ne' quixi' su ná ntsu'u ñati. Pana yala ti ngua cuayá' ti' quiña'a ñati cha' ndyaa yu cajua, bi' cha' lo'o ti ndyaa lca'a ngu' ji'i yu, masi quiya' ti ngu' lijyá ngu' nde to' hitya ti. Lo'o ngu' tyuu tya'a quichi ndyaa ngu'.

¹⁴ Lo'o ndyalaa yaca ni'i bi' to' hitya, li' ngutu'u Jesús; na'a yu cha' cua ndyalaa quiña'a tsa ñati cajua li'. Tya'na tsa ti' yu ji'i lcaa ngu' bi', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha nu ndya'a ngu' lo'o.

¹⁵ Tyucui tsá ndi'i ngu'; lo'o cua ngusii, li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús:

—Ne' quixi' ntsu'u na re. Ná ntsu'u ñati cacua ti su ndi'i na re —nacui ngu' ji'i Jesús—. Lo'o jua'a cua ngusii tsa juani. Tso'o la masi culo nu'u cña ji'i nu ngu' quiña'a cua cha' tsaa ngu' lcaa quichi ca ndacua, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu'.

¹⁶ —Cu'ma ta mä na cacu ngu' bi' ca nde ti —nacui Jesús—. Ná nga'a cha' tyaa ngu'.

¹⁷ Ndube xi ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' li':

—Ca'yú tya'a ti xlyá teje' ntsu'u ji'na ca nde, cusu' —nacui ngu' ji'i Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u tucua tya'a ti cualya nde. Tsa bi' ti cha'.

¹⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caq lo'o mä ji'i ca nde —nacui ji'i ngu'.

¹⁹ Li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' xi lo quii. Li' ndaya' yu ji'i nu ca'yú tya'a xlyá teje' bi' lo'o ji'i nu tucua tya'a cualya

bi'; nxñā'q̄ yu nde cuq̄ li', ndya xlyā'be ji'j̄ y cui' Ndyosi, lo'o li' nguxana yu nsa'be yu xlyá lo'o cuala ya bi', nda yu yu'be bi' ji'j̄ ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'j̄ cha' tacha ngu' ji'j̄ ñat̄i bi'.

²⁰ Jua'q̄ ngua cha' ndyacu lcaa ngu', ña'q̄ cuayá' nu nguaala' ji'j̄ ngu'. Li' nxuti'j̄ ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o jua'q̄ ngutsa'q̄ tii tyucuua tya'a chcubi lo'o yu'be bi'.

²¹ Ca'yū mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu ngu' slo Jesús tsā bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'q̄ lo'o nu sube.

Ndyā'q̄ Jesús lo hitya tayu'

²² Lo'o li' ngulo Jesús cñā ji'j̄ nu ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'j̄, cha' tyat̄i ngu' ne' yaca ni'j̄ cha' tsaa ngu' nde loo la su tsaa y cui' ca chaca tsu' tayu' bi'; tyanu y cui' cha' chcui' salya' lo'o nu quiña'q̄ tsa ñat̄i bi', ngua ti' yu.

²³ Lo'o cua ndyaa lcaa ngu' bi', li' ndyaa Jesús nde sii' ca'ya cha' chcui' lo'o y cui' Ndyosi su ndu yu y cui' ti yu. Lo'o cua tsaa ti cuichaa, tya ndu Jesús y cui' ti nde sii' ca'ya.

²⁴ Laja li' tyijyu' ndya'q̄ yaca ni'j̄ bi' lo tayu'. Lqui'ya ti nxna yaca ni'j̄ bi', xqui'ya cha' lye tsa ndyat̄u clyoo' lo hitya, cha' lye tsa ndyaca cui'j̄.

²⁵ Lo'o cua quixee ti, li' lijyā Jesús ndya'q̄ lo hitya ti;

²⁶ pana lo'o na'q̄ ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'j̄ cha' ndya'q̄ yu lo hitya ti, ndyutsii tsa ngu' li'.

—Cua lijyā sca jyo'o! —nacui'ngu'.

Li' ngusi'ya tsa ngu' cha' ndyutsii'ngu'.

²⁷ Hora ti ndacha' Jesús ji'j̄ ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee mā —nacui' Jesús ji'j̄ ngu'—. Na'laca, ná cutsii' mā.

²⁸ Li' nguxacui' Pedro cha' ji'j̄:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca, cusu'? —nacui' Pedro ji'j̄ Jesús—. Si chañi cha' nu'u laca, culo nu'u cñā 'na lacua, cha' lo'o na' tya'q̄ na' lo hitya cha' tyalaa na' ca su ndu nu'u.

²⁹ —Caa nu'u ca nde —nacui' Jesús ji'j̄ Pedro li'.

Lo'o li' ngutu'u Pedro ne' yaca ni'j̄, ndya'q̄ yu lo hitya cha' tyalaa yu ca su ndu y cui' Jesús.

³⁰ Pana hora ti ngua tii yu cha' lye tsa ndyaca cui'j̄, ndyutsii tsa yu li', nguxana cha' nclyu'u yu ne' hitya li'. Lo'o ti ngusi'ya yu ji'j̄ Jesús:

—Xu'na —nacui' Pedro ji'j̄—, culo nu'u 'na ne' hitya re.

³¹ Hora ti ngusñi Jesús ya' Pedro.

—Xti tsa tyempo ndalo nu'u cha' jlyā ti' nu'u 'na —nacui' Jesús ji'j̄ Pedro bi'—. ¿Ni cha' ná jlyā tso'o ti' 'na?

³² Lo'o li' ndyalaa lo'o Jesús ji'j̄ Pedro ca su ndacui yaca ni'j̄, ndyat̄i ngu' ne' bi' li'; hora ti ngua t̄i cui'j̄ li'.

³³ Ngua'ni tlyu ngu' nu ndi'j̄ ne' yaca ni'j̄ bi' ji'j̄ Jesús, lo'o ti ndatu st̄i'ngu' slo yu.

—Chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi —nacui'ngu' ji'j̄.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'j̄ ngu' quicha nde Genesaret

³⁴ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' bi', ndyalaa ngu' nde Genesaret.

³⁵ Lo'o ndyuloo ngu' nu ndi'j̄ ca-jua ji'j̄ Jesús, li' hora ti nda ngu' cha' ndyaa lcaa quichi su cacua ti, cha' caca cuayá' ti' ngu' bi' cha' cua ndyalaa Jesús. Li' yaq̄a lo'o ngu' ji'j̄ lcaa ngu' quicha slo Jesús.

³⁶ Ndijñā ngu' chacuayá' ji'j̄ yu cha' cala' ngu' quicha bi' masi quiya' ste' ti yu; lo'o ndyala' ngu' quicha bi' ste' yu, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

15

Na laca nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ñati

¹ Li' ndyalaa sca taju ngu' tlyu slo Jesús. Ngu' quichi Jerusalén laca ngu' bi', ngu' fariseo lo'o ngu' mstru nu nclu'cha' jo'ó ne' laa laca ngu' bi'.

² —¿Ni cha' ná tso'o ndu'ni ngu' nu ndyaca tsa'q̄ jinu'u? —nacui'ngu' bi' ji'j̄ Jesús—. Ná stu'ba ndu'ni ngu' lo'o cha' nu cua nda jyo'o cusu' lo'o na sa'nīla, cha' tyaat̄i tso'o ya' na nu lo'o bilya cacu na. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'q̄ jinu'u ni, ná ndu'ni ngu' jua'a —nacui'ngu' li'.

³ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'j̄ ngu' tlyu bi':

—Lo'o cu'maq ni —nacui Jesús ji'i ngu'—, ¿ni cha' laca xti la cha' ntsu'u tyiquee ma ji'i cña nu ngulo y cui' Ndyosi ji'na? Lo'o jua'a lye tsa ndube ti' ma ji'i scaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na.

⁴ Cua nchcui' y cui' Ndyosi lo'o na: "Tucuá ma cña nu nchcui' sti ma, nu nchcui' xtya'a ma", nacui Ni. "Lo'o jua'a si chcui' ma cha' cuxi ji'i sti ma, ji'i xtya'a ma, li' ntsu'u cha' cujuui' ngu' ji'i ma", nacui Ni.

⁵ Pana cu'maq ni, xa' lo cha' nchcui' ma juani. Nclyu'u ma cha' tso'o tsa laca si ndi'yä chcui' na lo'o sti na, lo'o xtya'a na: "Cua nda na' lcaa na nu ntsu'u 'na ji'i y cui' Ndyosi, bi' cha' nga'aa caca xtyucua na'ji'i ma juani".

⁶ Jua'a laca cha' cuxi nu nclyu'u ma ji'i ngu', cha' nga'aa cua'ni tlyu ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu'; jua'a nchcui' ma, masi xa' ña'a ngulo y cui' Ndyosi cña ji'na. Nga'aa tso'o cha' nu nda y cui' Ni lo'o na, nti' ma; tso'o la cha' nu nda jyo'o cusu' cha' cua'ni na, nti' ma cuentya ji'i ma.

⁷ Cuiñi tsa ma, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma. Tya sa'ni la nchcui' jyo'o Isaías cha' liñi ji'i cu'ma. Ndi'yä cha' nu nguscua jyo'o bi' lo quityi:

⁸ Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacui y cui' Ni.

Si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' 'na.

⁹ Na cuiñi tsa ngu' re, cha' nacui ngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu' 'na, masi nclu'u ngu' cha' nu nchcui' ñati ti ji'i tya'a ngu'; pana nacui ngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna'ji'i tya'a ngu'.

Jua'a nguscua jyo'o Isaías bi' cuentya ji'i y cui' Ndyosi.

¹⁰ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua cha' caa ngu' cacua la xi, cha' chcui' yu lo'o ngu' li':

—Cua'q jyaca ma —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' caca cuayá' tso'o ti' ma —nacui—.

¹¹ Si'i sca na nu ndacu ti ngu' nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu';

cha' nu ndyu'u nde tu'ba ngu', masi lcaa cha' nu nchcui' ngu' ni, xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na si ngunu'u tyiquee ngu'.

¹² Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cacua la slo Jesús.

—Ná ndiya ti' nu ngu' fariseo bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu'u —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

¹³ —Y cui' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cuä, xcuä Ni lcaa quixi' nu si'i na cuiñii nu ndyataa Ni, cha' ná tso'o quixi' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—.

¹⁴ Lo'o jua'a ná tso'o ngu' fariseo jua cuentya ji'i y cui' Ni, bi' cha' nga'a cha' xtyanu ma ji'i ngu' bi'; ñi'yä nti' ngu' cuityi', jua'a nti' ngu' fariseo jua —nacui Jesús—. Si culu'u sca nu cuityi' tyucuiji'i chaca yu tya'a cuityi' ti yu, tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni tsaca ngu' ná nchca ña'a ngu' tyucuiji'i su lijyä ngu' li'.

¹⁵ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Culu'u nu'u ji'i cua ñi'yä ndyu'u cha' nu nda cuuiji'i na nu ndacu ngu' —nacui—. Ná nchca cuayá' ti' ya.

¹⁶ —¿Ha lo'o cu'ma, ná ngua cuayá' ti' ma? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—.

¹⁷ ¿Ha bilya ta ma cuentya? Lcaa na nu tyatí nde tu'ba ngu' ni, nteje tacui na bi' nde ne' ngu'. Lo'o tsaa ngu' liya', tye lyiji cha'ji'i li'.

¹⁸ Pana sca cha' nu nchcui' ngu' ni, stu'ba laca bi' lo'o cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; xqui'ya cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' nchca cuayá' ti' xa'la ñati si cua ngunu'u tyiquee ngu' bi'.

¹⁹ Ca ne' cresiya ji'i ñati ni, ca bi' ntsu'u súu lcaa cha' cuxi: masi cujuui' ngu' ji'i tya'a ngu', masi tylu'u cha'ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cha' cuiñi ji'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cuentyu ji'i tya'a ngu'.

²⁰ Si ntsu'u cha' cuxi bi' ne' cresiya ji'i ngu', bi' laca nu ndu'ni ñu'ji'i tyiquee ngu'; pana lo'o cacu na sca na ni, masi bilya tyaatí tso'o ya' na, ná

sca cha' cua'ni lo'o cresiya ji'na, cha' si'i jua'q̄ caca cuxi tyiquee na.

Jlya ti' sca nu cuna'q̄ xa' tsu' ji'i Jesús

²¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya quichi Tiro lo'o loyuu su cuentya quichi Sidón; lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'i ndyaa ngu' lo'o.

²² Lo'o li' ñaa sca nu cuna'q̄ ca tysi quichi bi' slo Jesús, ngusi'ya tsa nu cuna'q̄ bi' ji'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u 'na, Xu'na —nacui nu cuna'q̄ bi' ji'i Jesús—. Nu'u nu laca la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o cusu' David, cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na'. Nxalú tsa cui'ji'i sñi' na'.

²³ Ni sca cha' ná nguxacui Jesús ji'i nu cuna'q̄ bi'. Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'i lo'o Jesús:

—Culo nu'u cña ji'i nu cuna'q̄ re cha' tsaa ma' xa' se'i —nacui ngu' ji'i Jesús—, cha' nxil'ya tsa ji'na.

²⁴ —Nda ycui' Ni 'na lijyā na' nde chalyuu cha' sca ti lo'o ngu' Israel chcui' na' —nacui Jesús li'—, cha' ñi'yā ndu'ni xlyā' nu cua nguna', jua'q̄ ndu'ni ngu' bi' —nacui.

²⁵ Li' cacua la ndyalaa nu cuna'q̄ bi', ndyatū sti' slo Jesús.

—Xu'na —nacui ji'i Jesús—, xtyu-cua nu'u ji'i cua.

²⁶ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu cuna'q̄ bi':

—Ná tso'o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' cacu xne' ti —nacui.

²⁷ —Chañi cha' nu nchcui' nu'u, Xu'na —nacui nu cuna'q̄ bi'—, pana tya ntsu'u chacuayá' ji'i xne' cha' cacu ni' satya ti nu ndyalú to' mesa laja lo'o ndyacu xu'na ni'.

²⁸ —Chañi cha' jlya ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacui Jesús ji'i—. Caca cha' nu ntí' nu'u lacua —nacui.

Hora ti ndyaca tso'o sñi' nu cuna'q̄ bi' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i quiña'q̄ ngu' quicha

²⁹ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa, ndyalaa yu ca to' tayu' Galilea bi'. Ndyaa'q̄ yu xi to' tayu' bi', li' ndyacui

yu xi sii' ca'ya cha' chca'q̄ yu xi ndejava.

³⁰ Quiña'q̄ tsa ñati ndyalaa slo yu li'; ndya'q̄ lo'o ngu' ji'i quiña'q̄ tsa ngu' quicha, lo'o ngu' nu quicha quiya', lo'o ngu' cuityi', lo'o ngu' cu'u, lo'o nu cu' ya', nu cu' quiya', lcaa lo nu quicha. Nsta ngu' ji'i ngu' quicha bi' lo yuu slo Jesús, lo'o ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' li'.

³¹ Ndube tsa ti' ngu' quiña'q̄ lo'o na'a ngu' cha' xa' nchcui' ngu' nu ngua cu'u, xa' ngua tso'o tyucui ña'a ya' ngu' nu ngua cu' ya', xa' ndya'q̄ ngu' nu ngua quicha quiya', xa' tyaca' xee ña'a ngu' nu ngua cuityi'. Li' lye tsa ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ni nu laca ycui' Ndyosi ji'i ngu' Israel xqui'ya cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu jacua mil tya'a ñati

³² Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'i cha' caa' ngu' slo. Nchcui' lo'o ngu' li':

—Tya'na tsa ti' na' ji'i nu ngu' quiña'q̄ re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Cua sna tsä ndya'q̄ ngu' lo'o na' juani, lo'o nga'aa ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti. Ná tso'o culo na' cña ji'i ngu' re cha' tya'a ngu' ña'a lo'o jbi'ñā ti ndya'q̄ ngu', cha' ná talo ngu' tyucui' jua'q̄.

³³ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'i lo'o:

—¿Macala caja na cacu ngu' ji'na? Ne' quixi' nga'q̄ na re su ná ndi'i ñati —nacui ngu' ji'i Jesús—. Lo'o jua'q̄ quiña'q̄ tsa ñati ndya'q̄ lo'o na re.

³⁴ —¿Ni lcua tya'a xlyá ntsu'u ji'i ma? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o ji'i ya —nacui ngu' ji'i—, lo'o ntsu'u xi cualya sube —nacui ngu'.

³⁵ Li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' quiña'q̄ cha' tyaca'q̄ ngu' lo yuu.

³⁶ Li' ngusñi Jesús nu cati tya'a xlyá bi' lo'o cualya bi', ndya xlyá'be ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá lo'o cualya bi', nda yu'be bi' ji'i ngu' nu

ndyaca tsa'q̄ ji'l̄ cha' ta ngu' ji'l̄ nu
ngu' quiña'q̄ bi'.

³⁷ Li' ndyacu lcaa ngu' xlyá bi'
ñ'a cuayá' nu nguaala' ji'l̄ ngu'.
Lo'o nxuti'i ngu' lcaa yu'be nu tya'a
ndyanu su ndyacu ngu', li' ngutsa'a
cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'.

³⁸ Jacua mil tya'a nu qui'yu ndy-
acu ts̄ bi', lo'o xa' cuentya ngua nu
cuna'q̄ lo'o nu sube; lcaa bi' ndyacu.

³⁹ Lo'o ndye ndyacu ngu', li' nchcui'
salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'q̄ bi',
cha' tya'a ngu' to' tyi ngu'. Li' ndy-
atí Jesús ne' yaca ni'l̄ sube, ndu'u
yu ndyaa yu nde loyuu Magdala lo'o
ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'l̄.

16

Ñ'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús nti'ngu'

¹ Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu'
fariseo lo'o ngu' saduceo slo Jesús,
cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu, si caca
tyijiloo ngu' ji'l̄ yu nti'ngu'. Nchcui'
ngu' lo'o Jesús cha' culu'u sca cha'
tlyu ji'l̄ ngu', sca cha' tlyu nu tyu'u
tucua nde cuā chacuayá' ji'l̄ ycui'
Ndyosi.

² Li' nguxacui' Jesús cha' ji'l̄ ngu':

—Nu cu'm̄ ni, ndi'yq̄ nchcui' m̄
lo'o cua tsaa ti cuichaa: "Lubii cuā
caca la quee, cha' tso'o tsa ña'q̄ nscua
coo tyubi' cuā juani", nacui' m̄.

³ Lo'o ndi'yq̄ nchcui' m̄ nde tlyu
lo'o ña'q̄ m̄ nde cuā: "Ca'ya tyo juani
cha' lye xi ña'q̄ coo cuā, ngata tsa ña'q̄
coo", nacui' m̄. ¿Ni cha' laca, cha' jlo
tsa ti' m̄ ñi'yq̄ caca sca ts̄ nu lo'o ña'q̄
ti m̄ nde cuā? Pana ná jlo ti' m̄ tsiya'
ti ñi'yq̄ caca ji'l̄ cu'm̄ ngu' nasiyu' re
tyempo juani.

⁴ Na xña'q̄ tsa tyiquee m̄ ca ta'a m̄
cha' xcui' nti' m̄ cha' cua'ni na' sca
cha' tlyu cha' ña'q̄ cui'ya m̄ ji'l̄; laca
m̄ ñati nu ná jlya ti' ji'l̄ ycui' Ndyosi
tsiya' ti —nacui' Jesús ji'l̄ ngu'—. Pana
ná cua'ni na' ju'a. Nga'a cha' tyi'u ti'
m̄ na laca nu ngua ji'l̄ jyo'o Jonás nu
ngua tu'ba ji'l̄ ycui' Ndyosi cua sa'ni
la.

Nga'aa nchcui' la Jesús lo'o ngu' bi'
li', ndu'u yu ndyaa.

Ngu'fariseo laca ñi'yq̄ nti' scua tiye'

⁵ La cui' ts̄ bi', cua nteje tacui ngu'
lo tayu' lo'o yaca ni'l̄ bi'. Ngutu'u ngu'
chaca tsu', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca
tsa'q̄ ji'l̄ Jesús cha' cua ngujlyaa ti'
ngu' cha' qui'ya lo'o ngu' xlyá teje'
cha' cacu ngu' tyucui'.

⁶ Lo'o li' ndi'yq̄ nchcui' Jesús lo'o
ngu':

—Tii ti ti' m̄ tyl'i m̄ —nacui' Jesús
ji'l̄ ngu' bi'—. Cui'ya m̄ cuentya
ñi'yq̄ ndu'ni scua tiye' nu nda ngu',
la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo
—nacui'.

⁷ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'l̄
lo'o tya'a ngu':

—Cha' ná lo'o xlyá teje' ndya'a na,
bi' cha' nchcui' nu cusu' cha' ji'l̄ scua
tiye' lo'o na —nacui' ngu'.

⁸ Pana, ngua tii Jesús cha' ná ngua
cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' ndube ti' m̄ cha' ná lo'o
xlyá teje' lijya m̄? —nacui' ji'l̄ ngu'
bi'—. Xti tsa cha' jlya ti' m̄ ji'l̄ ycui'
Ndyosi.

⁹ ¿Ha chañi cha' bilya caca cuayá' ti'
m̄? ¿Ha ná ntsu'u ti' m̄ ji'l̄ nu ca'yu
tya'a ti xlyá teje' nu ndyacu ca'yu mil
tya'a ñati tsubi'? Tyuu tya'a chcubi
ngutsa'a lo'o yu'be xlyá tya'a ndyanu
lo'o ndye ndyacu ngu' ts̄ bi'.

¹⁰ Jua'q̄ nu cati tya'a xlyá teje' nu
ndyacu nu jacua mil tya'a ñati ni, la
cui' ti cha'; tyuu tya'a chcubi ngutsa'a
lo'o yu'be xlyá tya'a nu ndyanu lo'o
ndyacu ngu' li'.

¹¹ ¿Ni cha' laca nga'aa nda m̄
cuentya, cha' ná nchcui' na' cha' ji'l̄
xlyá nu ndacu ngu' lo'o nacui' na' cha'
ji'l̄ scua tiye'? Xa' cachaa' na' ji'l̄ ma,
cui'ya m̄ cuentya ñi'yq̄ ndu'ni scua
tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo
lo'o ngu' saduceo.

¹² Ngua cuayá' ti' ngu' li' cha'
nchcui' Jesús ji'l̄ lcaa cha' cuxi nu
nclu'u ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo
ji'l̄ ngu', cha' nga'aa tso'o xñi ngu' cha'
bi'; si'l̄ cha' ji'l̄ scua tiye' nu ndya' xlyá
lo'o nu nti' Jesús chcui' ts̄ bi'.

*Ndacha' liñi Pedro cha' ycui' Cristo
laca Jesús*

13 Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' loyuu su cuentya quichi Cesarea de Filipo. Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nchcuane yu ji'i ngu' li':

—¿Na laca nacui ñati cuentya 'na? ¿Tilaca laca na' nu cua nda Ni 'na lijyaa nde cha' caca na' ñati? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

14 —Ntsu'u ñati nu nacui cha' laca nu'u jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' ty a tsubi' la —nacui ngu' ji'i Jesús—. Lo'o xa' ñati ni, nacui ngu' cha' jyo'o Elías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu nacui cha' jyo'o Jeremías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nacui cha' chaca quiya' cua ndyu'ú chaca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ni nu ngua sa'ni, la cui' bi' laca nu'u, nacui ngu'.

Jua'a nacui ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús.

15 Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'ma ni, ¿tilaca laca na' nti' ma?

16 Hora ti nguxacui Simón Pedro cha' ji'i Jesús li':

—Cristo laca nu'u —nacui—. Sñi' y cui' Ndyosi nu lu'ú ca laca nu'u.

17 —Tso'o ntsu'u tyiquee nu'u Simón, sñi' Jonás —nacui Jesús ji'i li'—. Si'i ñati chalyuu ti nu ngulu'u cha' bi' jinu'u; pana y cui' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cuq, nda Ni cha' bi' nu ngua'ya hique nu'u.

18 Pedro naa nu'u, lo'o jua'a caca nu'u ñi'ya laca sca quee quiya' ni'i. Nu lo'o nchcui' nu'u tsa, cha' liñi laca nu nchcui' nu'u; bi' laca súu cha' ji'i ñati'na, cha' tso'o tsa ndyanu tachaa cha' nu nchcui' nu'u jua'a. Ná taca ji'i cuiñaja, ni cui'i cuxi, ni jyo'o, ni tsaca ñati, ná taca ji'i ngu' tsiya' ti tyijloo ngu' ji'i ñati'na, masi cajaa ñati'na xqui'ya cha' cuxi.

19 Ta na' lcaa chacuayá' jna' jinu'u, cha' taca tyatí ñati'na ca su laca y cui' Ndyosi loo. Nu lo'o ná cua'ni clyu ti' nu'u ji'i ñati xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati'bi', la cui' jua'a ná cua'ni clyu ti' y cui' Ndyosi Sti na' ji'i ñati'bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti'

nu'u ji'i ñati, la cui' jua'a cua'ni clyu ti' Ni ji'i ñati'bi'.

20 Li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ná cacha' ngu' ji'i ni sca ñati cha' Cristo laca y cui' yu.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti y cui'

21 Lo'o tyempo bi' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' cha' ntsu'u cha' tsaa yu nde quichi Jerusalén. Pana ca quichi bi' tyacua cha' ti'i ji'i yu xqui'ya cha' xcube' tsa ngu' cusu' bi' ji'i yu; jua'a sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lcaa ngu' bi' xcube' ngu' ji'i yu ña'ya cuayá' nu cujuui ngu' ji'i yu. Pana tyu'ú yu chaca quiya' tsa nchca tyuna, nacui yu.

22 Li' ngusñi Pedro ya' Jesús cha' chcui' lo'o:

—Cua'ni ty a'na ti' y cui' Ndyosi jinu'u, Xu'na —nacui Pedro ji'i—. Ná caca bi' ñi'ya nu nacui nu'u.

23 Hora ti nguxtyacui Jesús, na'a ji'i nu Pedro bi'.

—Tyu'utsu' nu'u Satanás, cha' nga'a cua'a nu'u'na —nacui Jesús ji'i Pedro—. Si'i ñi'ya nu nclacua ti' y cui' Ndyosi nclyacua ti' nu'u juani; ñi'ya nu nclacua ti' ñati chalyuu ti, jua'a nclyacua ti' nu'u juani.

24 Li' ngulu'u la Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

—Si ntsu'u ñati nu chañi cha' nti' ngu' tsaa ngu' lo'o na' —nacui—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' ji'i lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'i, cha' ty'a ngu' lo'o na' lcaa tsq, masi cujuui ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya na'.

25 Chcuna' chalyuu ji'i ñati nu xcui' nclyacua tsa ti' ñi'ya caca tso'o ji'i y cui' ca; pana quiye chalyuu ji'i ngu' ca slo y cui' Ni si tyaja'a ngu', masi cujuui ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya na'.

26 Ná tyanu cha' tso'o ji'i ngu' nu lo'o cajaa ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu; nguna' lcaa cha' lyuu ji'i ngu' bi' li', cha' ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu ji'i ngu'.

27 Chañi cha' chaca quiya' cäa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa na' cha' caca na' ñati, stu'ba ti cäa na' lo'o lcaa xca ji'i y cui' Ndyosi; ndubi tsa ña'ya loo

na' lo'o xee ji'i y cui' Ndyosi Sti na' li'. Lo'o li' ta na' xcaya' ngu', ni cña nu cua ngua'ni scaa ngu' lo'o ya a ngu' chalyuu.

²⁸ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndu lo'o na chalyuu re juani, nu lo'o tya lyiji ca- jaa ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca na' loo ne' cresiya ji'i ñati, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

17

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús ndu slo ngu'

¹ Lo'o cua ndya'a scuá tsa, li' ndyaa lo'o Jesús ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan tya'a ngula Jacobo bi'; jacua tya'a ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya cua.

² Li' laja lo'o na'a ngu' ji'i Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu li'; ndubi tsa ña'a loo yu ñi'y a ndubi xee cuichaa li'. Ñi'y a sca xee nu ngati tsa, jua'a ngati tsa ña'a ste' yu.

³ Lo'o li' ndu'u tucua jyo'o Moisés lo'o jyo'o Elías, ndu ngu' nchcui' ngu' lo'o Jesús. Lo'o nu ngu' tya'a ndya'a Jesús bi', na'a ngu' ji'i ngu' bi'.

⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacui Pedro ji'i—, tso'o tsa cha' nga'a ya re —nacui—. ¿Ha tso'o nti' nu'u si cuiñá na' sna tya'a chcuaya? Tsaca laca su tyi'i y cui' nu'u, chaca su tyi'i La Moisés, chaca su tyi'i La Elías.

⁵ Pana laja lo'o nchcui' Pedro, li' ndu'u tucua sca coo nu ngati tsa ña'a, nu ndubi tsa ña'a, ngüixii chu' ngu', tyucui ña'a su ndu ngu'. Li' nguañi xtyi'i sca ñati. Hora ti ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' nchcui' y cui' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca Sñi' na', tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu. Cua'a tso'o jyaca ma ji'i lcaa cha' nu chcui' Sñi' na' re lo'o ma.

⁶ Lo'o ndyuna nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cha' nu nchcui' y cui' Ni cuentya ji'i Jesús, li' ncliyú ngu' bi' nde lo yuu cha' ndyutsii tsa ngu' bi'.

⁷ Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' bi'.

—Tyatu ma —nacui Jesús ji'i ngu'—, ná cutsii ma tsiya' ti.

⁸ Laja li' nxña'a nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi' su ndu jyo'o bi' tsä la, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndu ngu' bi'; sca ti Jesús ndu ca bi' li'.

⁹ Lo'o lijyaa nda'ya ti'i ngu' sii' ca'ya bi', li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ná cacha' ma ji'i xa' ñati ñi'ya ngua cha' nu cua na'a ma lo xlya ca'ya jua tsä —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Nu lo'o cua ngujui y cui' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cacha' ma cha' bi' ji'i xa' ñati.

¹⁰ Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Ñi'y a ndyu'u cha' nu nchcui' cha' jo'ó lacua? Nchcui' cha' clyo la ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya' —nacui ngu' ji'i.

¹¹ —Chañi cha' caa Elías clyo cha' cua'ni cho'o ji'i lcaa lo na —nacui Jesús—.

¹² Pana cha' liñi cacha' na' ji'i ma juani cha' cua ñaa nu laca Elías; ná ndyuloo ngu' ji'i, bi' cha' cua ngua'ni cuxi ngu' lo'o. Lo'o jua'a xcube' ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

¹³ Li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ji'i jyo'o Juan nu ntyucuatyá ji'i ngu' laca cha' nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca yu cuañi' nu nxalú cui'i cuxi ji'i

¹⁴ Lo'o cua ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', xa' ndyalaa ngu' su ndi'i ngu' quiña'a lo'o nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús bi'. Hora ti ñaa sca nu qui'yu, ndyatu sti' yu slo Jesús, nchcui' yu bi' lo'o li':

¹⁵ —Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i sñi' na', cusu' —nacui yu bi' ji'i Jesús—. Quicha tsa ti' sñi' na' cha' lu'ba tsa nxalú cui'i cuxi ji'i yu; ndu'ni cui'i bi', cha' lu'ba tsa ncliyú yu lo quii', lu'ba ti nxtyú ji'i yu lo hitya.

16 Ñaa lo'o na' ji'i nu quicha bi' slo ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, pana ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o yu.

17 —Ná jlya ti' cu'maq tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu' bi'. Cuxi tsa cresiya ji'i ma. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'maq, nga'aa talo na' ji'i ma tsiya' ti. Pana caaq lo'o ma ji'i nu quicha jua slo na' juani.

18 Li' ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi bi', cha' tyu'utsu' tsiya' ti ji'i nu quicha bi'.

19 Ca tiya' la xi nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús su ntucua y cui' ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua ji'i ya culo ya ji'i cui'i cuxi bi' lacua? —nacui ngu' ji'i Jesús.

20 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Xti ti cha' jlya ti' ma ji'i y cui' Ni, bi' cha' ná ngua ji'i ma —nacui Jesús ji'i ngu' bi'. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' si chañi ca cha' jlya ti' ma cha' ji'i y cui' Ndyosi, masi tsa lo cua sca si'yu cuxee ti nu piti tsa, si jua'a ti jlya ti' ma cha' ji'i Ni, li' taca chcui' ma lo'o ca'ya cuánde: "Tyu'utsu' nu'u tyaa nu'u chaca se'i cajua la", nacui ma ji'i. Lo'o li' taquiya' ca'ya bi' cha' nu nchcui' ma lo'o, tyu'utsu' ca'ya bi' tsaa chaca se'i li'. Ná ntsu'u cha' nu ná caca cua'ni ma si chañi ca cha' jlya ti' ma 'na.

21 Lo'o jua'a cha' culo ma ji'i cui'i cuxi bi' ni, ná ca culo ma ji'i cui'i bi' si ná cua'a ma xi ji'i y cui' ca ma; tso'o si ná cacu ma tyaja laja lo'o chcui' ma lo'o y cui' Ndyosi cuentya ji'i nu quicha bi'. Jua'a cua'ni ma ña'a cuayá' nu tyu'u cui'i bi' tyaa.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa y cui' yu

22 Lo'o li' tyaa ndya'a ngu' xi loyuu su cuentya Galilea, nu Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Laja lo'o ndya'a ngu' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ntsu'u sca ñati nu cujui' cresiya 'na ji'i ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu'

lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati;

23 cujui' ngu' bi' jna' li'. Pana tyu'u na' chaca quiya' tsä nchca tyuna li'.

Ngua xñi'i tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

Nda ngu' cñi cuentya ji'i laa tonu

24 Cua tsä xi ndyalaa ngu' quichi Capernaum, lo'o li' ndyalaa xi ngu' nu laca cña ne' laa slo Pedro; nxuti'i ngu' bi' cñi cuentya ji'i laa tonu nu ntucua nde Jerusalén. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Pedro:

—Nu mstru ji'i ma ni, ¿ha lo'o yu nda yu cñi ne' laa bi'? —nacui ngu' ji'i Pedro.

25 —Nda yu —nacui Pedro ji'i ngu' li'.

Nu lo'o cua ndyalaa Pedro toni'i, li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ñi'yä nti' nu'u, Simón? —nacui Jesús ji'i Pedro. ¿Ti ji'i nclyo ngu' nu laca loo cñi? ¿Ha culo ngu' cñi ji'i sñi' ngu' nti' nu'u? ¿Ha si'i ji'i xa' ñati culo ngu' cñi?

26 —Ji'i xa' ñati nclyo ngu' nu laca loo cñi, si'i ji'i sñi' —nacui Pedro li'.

—Chañi hi. Ná lo'o sñi' ngu' nda caya' cuentya ji'i cha' bi' lacua —nacui Jesús ji'i Pedro.

27 Pana ná nti' na cha' ca ñasi' ngu' ji'na, ngu' nu laca loo ne' laa tonu, bi' cha' yaa clyaa nu'u to' tayu' cha' cu nu'u chcua xñi cualya lo hitya, cha' xñi nu'u ji'i sca cualya. Li' taya' nu'u ji'i cualya nu caja jinu'u clyo, scana tu'ba cualya bi', cha' culo nu'u cñi nu ntsu'u tu'ba ni'; tyu'u scua cñi bi' cha' ta nu'u cñi ji'i ngu' cuentya jinu'u, lo'o jua'a cuentya jna'.

18

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'i y cui' ca ngu'

1 La cui' tyempo bi' ndyalaa lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i slo Jesús cha' chcui' ngu' lo'o:

—¿Tilaca laca nu ndulo la cha' ji'i ca su laca y cui' Ndyosi loo? —nacui ngu' ji'i Jesús.

2 Li' ngusi'ya Jesús ji'i sca nu piti cha' cāq slo yu, cha' tyatū nu piti slo ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

3 —Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma—nacui Jesús ji'i ngu' bi'—, cha' ná caca tyatí ma cha' ji'i y cui' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i mā si ná cha'q cha' tyiquee mā; nga'a cha' caca tyiquee mā ñi'yā laca tyiquee nu piti re, cha' ná tyixi ndu'ni ngu' sube.

4 Sca ñati nu laca ñi'yā laca nu piti re, sca ñati nu ná tyixi tyiquee, nu ná nti' tyijiloo ji'i tya'a cha' caca y cui' sca ñati tlyu, bi' laca nu ndulo la cha' ji'i ca su laca y cui' Ndyosi loo.

5 Nu lo'o xtyucua mā ji'i sca ñati ñi'yā nti' nu piti re xqui'ya cha' ngusñi tso'o mā cha' jna', la cui' jua'a na nxtyucua mā 'na laca.

Cuxi tsa caca ji'na si ntsu'u sca qui'ya nu ndiya la ti' na

6 'Si ntsu'u ñati nu ndatsaa ji'i xa' ñati cha' cua'ni ngu' cha' cuxi', masi tatsaa ñati bi' ji'i nu piti re cha' cua'ni yu cha' cuxi, tso'o la masi tyaca' sca quichi tonu yane ñati cuxi bi', lo'o li' xtyú ngu' ji'i ñati bi' lo hitya tyujo'o cha' tye cha' ji'i tsiya' ti; tso'o la si cajaa ñati nu jua'a ndu'ni, cha' nga'aa tatsaa ji'i xa' la ngu' sube cha' cua'ni ngu' cha' cuxi.

7 ;Tya'na tsa ñati chalyuu re! Ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ñu'yu ji'i tyiquee ñati. Lcaa hora ntsu'u cha' cuxi jua'a nde chalyuu, pana tlyu tsa cha' caca ji'i ñati nu ndatsaa ji'i tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tlyu tsa cha' ti'i tyacua ji'i ñati bi' nde loo la.

8 'Nga'a cha' xtyanu mā tsiya' ti lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' mā ji'i, masi tiji' tsa ti' mā ji'i sca cha' bi' ñi'yā laca si ya' mā laca, ñi'yā laca si quiya' mā laca. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mā, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' mā ji'i, lo'o li' ná tyalaa mā su nga'aa tye tsiya' ti cha' tyaquí quii'.

9 La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' mā sca cha' cuxi nu ña'a mā ji'i, nga'a cha' xtyanu mā cha' bi' tsiya' ti, ñi'yā si culo mā ji'i y cui' cloo mā cha' nga'aa

taquiya' mā ji'i cha' cuxi bi' tsiya' ti. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mā, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' mā ji'i, cha' li' ná tsaa mā nde ca bilyaa su ná tye tsiya' ti cha' tyaqui quii'.

Cuii ji'i sca xlyā' nu cua nguna' ji'i ngu'

10 'Ná tso'o si ná taquiya' mā ji'i sca ñati 'na, masi ji'i sca nu piti. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā, cha' ntsu'u xca ca su ntucua y cui' Ni cuentya ji'i lcaa ngu' sube bi'; lcaa hora ntsu'u chacuayá' chcui' xca bi' lo'o y cui' Ndyosi Sti na' cuentya ji'i nu ngu' sube ji'i.

11 Cua nda Ni 'na lijyāq chalyuu chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi cha' caca na' ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'i ñati nu cua nguna' chalyuu ji'i xqui'ya cha' cuxi.

12 ¿Ñi'yā nti' mā ni? Cua ntsu'u sca siyento tya'a xlyā' ji'i sca ñati, lo'o li' nguna' tsaca ji'i yu. ¿Ñi'yā cua'ni yu li'? Ndil'yā cua'ni yu ñacuī na': xtyanu yu ji'i tajū xlyā' quiña'a bi' sii' ca'ya su tso'o ti ndi'i ni', cha' tsaa yu tsaana yu ji'i xlyā' nu nguna' ji'i yu bi'.

13 Lo'o quiye bi' ji'i yu, ca chaa tsa ti' yu li', cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i nu sca ca xlyā' nu cua nguna' ji'i yu; pana ná ntsu'u cha' culacua ti' yu ji'i nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a xlyā' nu ndyanu tso'o ti.

14 Ñi'yā nu ndu'ni nu xu'na xlyā' bi', cha' ná chcuna' ni sca xlyā' ji'i yu, la cui' jua'a ndu'ni y cui' Ndyosi Sti mā nu ntucua nde cua, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' chalyuu ji'i ni tsaca ñati xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'i. Ná nti' y cui' Ni tsiya' ti cha' tye cha' ji'i ngu', masi sube tsa ngu' nti' mā.

Ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' na ji'i tya'a na

15 'Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a mā nu ngua'ni sca cha' cuxi lo'o mā, li' tsaa mā slo ngu' tya'a mā bi', cha' cuaana ti cacha' mā ji'i ngu' bi' ñi'yā laca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' lo'o mā. Tso'o tsa li' si tyaja'a ngu' tya'a mā bi' cuna ngu' cha' nu chcui' mā lo'o

ngu'; ca xñi'í ti' ngu' li', xqui'ya cha' cua ngua'ni ngu' cha' cuxi bi'. Li' xa' caca stu'ba cha' ji'í mä lo'o ngu' ty'a'a mä bi'.

16 Pana si ná tyaja'ä ngu' ty'a'a mä bi' cuna ngu' cha' nu nchcui' mä lo'o ngu', tso'o la si tsaa mä slo ngu' bi' chaca quiya'; pana lo'o xi xa' la ngu' ty'a'a mä tsaa mä li', cha' lo'o ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcui' tyucuaa mä, cha' caca ngu' bi' testigo.

17 Lo'o li', si ná tyaja'ä ngu' ty'a'a mä bi' taquiya' ngu' tsiya' ti ji'í tucua sna ty'a'a mä, li' cacha' mä cha' bi' ji'í taju ñati' ji'í cu'mä, nu stu'ba ndu'ni tlyu mä ji'í y cui' Ndyosi. Lo'o li' si ña'ä ti ná tyaja'ä nu ngu' ty'a'a mä bi' taquiya' ngu' ji'í cha' nu nchcui' ca ta'a taju ty'a'a mä lo'o ngu', li' nga'aa cua'ni ty'a'a mä lo'o ngu' bi' lacua. Ñi'ya si cua laca ngu' ñati' nu ná ntsu'u cha' ji'í lo'o y cui' Ndyosi tsiya' ti, ñi'ya si laca ngu' msu ji'í ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'ä tsa cñi cña loo ji'í mä, jua'ä cua'ni mä lo'o ngu' bi' li'.

18 'Cha' liñi laca nu nchcui' na' re, cha' lo'o ná cua'ni clyu ti' mä ji'í ñati' xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati' bi', la cui' jua'ä ná cua'ni clyu ti' y cui' Ndyosi ji'í ñati' bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' mä ji'í ñati', la cui' jua'ä cua'ni clyu ti' Ni ji'í ñati' bi'.

19 'Chaca quiya' cacha' ji'í mä cha' chañi cha' cua'ni Sti na' nu ntucua nde cuä lcaa cha' nu ndijña mä ji'í Ni, masi tucua ty'a'a ti mä ndu' mä, si stu'ba cha' nu ntsu'u tyiquee tyucuaa mä.

20 Lo'o na' nga'ä na' lo'o mä macala su ndyu'u ti'í tucua sna ty'a'a ti mä chacuaya' 'na.

21 Li' ñaa Pedro cacua la cha' cacha' ji'í Jesús:

—Xu'na —nacui ji'í Jesús—, ¿ni lcua quiya' cui'ya na' cha' clyu ti' ji'í yu ty'a'a na' lo'o ndyu'ni yu cha' cuxi lo'o na'? —nacui—. ¿Ha tso'o cati quiya' cua'ni clyu ti' na' ji'í yu?

22 Li' nguxacui Jesús cha' ji'í Pedro: —Ná chcui' na cha' cati ti quiya' —nacui Jesús—. Tso'o cua'ni clyu ti'

na ji'í ty'a'a na masi snayala tyii ntucua cati quiya' —nacui.

Cui'ji'í msu nu ná nti' cua'ni clyu ti' ji'í ty'a'a msu yu

23 'Chcui' na' chaca cha' lo'o mä, cha' caca cuayá' ti' mä ñi'ya caca lo'o laca y cui' Ni loo ne' cresiya ji'í ñati': Chcui' na' cha' ji'í sca rey nu ngua ti' cua'ni tye tane', cha' ndacui tsa msu ji'í.

24 Lo'o nguxana ca ti nclyacua ti' rey jua'ä, hora ti ndu'u tucua ngu' slo rey bi', ñaa lo'o ngu' ji'í sca msu nu ndacui tyuü tsa miyu paxu ji'í.

25 Ná ntsu'u cñi tsiya' ti ji'í msu bi', cha' ty'a tane' bi' ji'í xu'na yu; bi' cha' ngulo xu'na yu cña cha' cujui' ngu' ji'í msu bi', lo'o ji'í clyo'o yu, lo'o ji'í ca ta'a sñi' yu, lo'o lcaa na nu ntsu'u ji'í msu bi' ca caya' cha' ty'a cñi nu ndacui ji'í xu'na yu li'.

26 Ndyutsüü tsa msu bi' li', nclyú yu lo yuu su ndu xu'na yu. Li' ndyatü stü' slo yu cha' jña xi tyempo ji'í xu'na yu: "Xu'na", nacui msu bi' ji'í rey, "talo xi 'na. Ta la xi tyempo 'na cha' ty'a na' lcaa cñi nu ndacui na' jinu'u ca tiya' la."

27 Ngua ty'a'na ti' xu'na msu bi' ji'í li', ngua'ni clyu ti' ji'í msu ji'í cuentya ji'í tane' bi'. "Cua ndye tane' jinu'u juani. Nga'aa ndacui nu'u jna", nacui xu'na yu ji'í yu. Cua ndu'u msu bi' ndyaa li'.

28 Tyucuiü nde su ndyaa yu, li' ndyacua ty'a'a yu lo'o ty'a'a msu yu nu ndacui xti ti cñi ji'í yu. Hora ti ngusñi yu yane ty'a'a, tyaala tsa ngua'ni yu ji'í ty'a'a msu yu. "¿Ni hora ty'a nu'u cñi nu ndacui nu'u 'na?" nacui yu ji'í ty'a'a msu yu.

29 Lo'o nu ndacui xti ti cñi bi' ni, ndyatü stü' slo msu tyaala bi', ndijña xi cha' clyu ti' ji'í yu tyaala bi', cha' caca ty'a'na ti' yu ji'í: "Talo nu'u xi 'na", nacui ji'í nu tyaala bi'. "Ta la xi tyempo 'na cha' ty'a na' lcaa cñi nu ndacui na' jinu'u ca tiya' la xi."

30 Pana nu msu tyaala bi' ni, ná ngua ty'a'na ti' yu ji'í ty'a'a msu yu tsiya' ti; hora ti ngusta yu qui'ya ji'í ca

toni'jicña, cha'su'ba ngu'ji'i ne'chcuq
ñ'a cuayá' nu tya cñi nu ndacui ji'i
yu.

³¹ Lo'o cua na'q lcaa tya'a msu yu
ñi'yä ngua cha' cuxi nu ngua'ni yu
tyaala bi', xñi'j xi ti' ngu' cuentya
ji'i nu nga'a ne' chcuq bi' li'. Bi'
cha' ndyaa ngu' ca slo xu'na ngu' bi',
ndacha' ngu' lcaa cha' bi' ji'i xu'na,
ñi'yä nu ngua ji'i nu ndacui cñi bi'.

³² Hora ti ngusil'ya xu'na yu ji'i msu
tyaala bi' cha' xa'tyaä yu ca slo. "Cuxi
tsa tyiquee nu'u", nacui xu'na ji'i msu
tyaala bi'. "Cua ngüijña nu'u cha' clyu
ti' na, lo'o jua'a ngua'ni clyu ti' na'
jinu'u nquicha', masi quiña'a tsa cñi
ndacui nu'u na'.

³³ Lo'o juani ni, ¿ni cha' ná ngua'ni
tya'na ti' nu'u ji'i tya'a msu nu ndacui
xti ti cñi hñ, ñi'yä ngua'ni tya'na ti' na'
jinu'u?

³⁴ Ngua ñasi' tsa xu'na msu bi' ji'i
msu tyaala bi' li', ngulo cña cha' xñi
policia ji'i, cha' su'ba ngu' ji'i ne'
chcuq, cha' xcube'ngu'ji'iñä'a cuayá'
nu tya msu tyaala bi' lcaa cñi nu
ndacui ji'i xu'na yu. Bi' laca cuii ji'i
rey lo'o msu ji'i.

³⁵ 'Ñi'yä ngua'ni rey bi' —nacui
Jesús ji'i ngu'—, jua'a cua'ni Sti na'
nu ntucua nde cuq lo'o lcaa ma nu
ná tyucui tyiquee ma ndyi'ya ma cha'
clyu ti' ji'i tya'a ma.

19

*Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu'
ji'i clyo'o ngu'*

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha'
bi' lo'o ngu', li' ndu'u yu loyuu su
cuentya Galilea bi', ndyaa yu nde
loyuu su cuentya Judea. Nteje tacui
Jesús sta'a Jordán,

² lo'o quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a
ji'i yu cha' cua'ni yu jo'o ji'i lcaa nu
quicha nu lijyä lo'o ngu' bi'; ngua'ni
Jesús jo'o ji'i ngu' quicha bi', ngua
tso'o ngu' bi' li'.

³ Laja li' lijyä xi ngu' fariseo slo
Jesús cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu si
caca tyijiloo ngu' ji'i yu, ngua ti' ngu'.

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya
ji'na cha' xtyanu sca ñati ji'i clyo'o yu

tsiya' ti, si nga'aa nti' yu ji'i nu cuna'a
bi'? —nacui ngu' ji'i Jesús.

⁴ —¿Ha bilya chcui' ma lo quityi cha'
ji'i ycui' Ndyosi? —nacui Jesús ji'i
ngu' bi'—. "Clyo ngüijña Ni ji'i ñati, sca
nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a", jua'a
nscua lo quityi bi'.

⁵ Lo'o jua'a ndi'yä nacui Ni: "Bi'
cha' tyu'utsu' sca nu qui'yu slo sti yu,
slo xtya'a yu, cha' caja clyo'o lo'o sca
nu cuna'a, cha' caca ngu' sca ti xtañi
tyucuaa ngu'".

⁶ Nga'aa si'i tucua tya'a ñati laca
ngu', cua laca ji'i ngu' ñi'yä si laca
ngu' sca ti ñati. Bi' cha' ná tso'o
xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu', cha' cua
nda ycui' Ndyosi cha' clyo'o ji'i ngu'.

⁷ Li' nguxacui' ngu' bi' cha' ji'i Jesús:
—¿Ni cha' laca ngulo jyo'o Moisés
cña ji'na lacua? Cha' tso'o ji'i sca nu
qui'yu, nacui jyo'o cusu' bi', si culo
yu sca quityi cha' xtyanu yu ji'i nu
cuna'a nu laca clyo'o yu.

⁸ Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Ná ndaquiya' ma ji'i ycui' Ndyosi
tsiya' ti, bi' cha' nda jyo'o Moisés
chacuayá' ji'i ma cha' xtyanu ma ji'i
clyo'o ma lo'o sca quityi ti —nacui
Jesús ji'i ngu'—. Pana si'i jua'a ngua
ti' ycui' Ni tya lo'o ngüijña Ni chalyuu.

⁹ Cuentya jna' ni, ta na' sca cuii
lo'o ma juani: Si ntsu'u sca ñati nu
nguxtyanu ji'i clyo'o cha' caja clyo'o
lo'o xa' nu cuna'a, ngua'ni tyucuaa
ti' yu lo'o nu cuna'a clyo'o yu. Sca
ti si clyo'o yu ngua'ni suba' lo'o xa'
nu qui'yu, liñi cha' xtyanu yu ji'i nu
cuna'a bi' li'. La cui' jua'a, nu cuna'a
nu cua nguxtyanu clyo'o ji'i bi', si xa'
caja clyo'o lo'o chaca ñati, cha' suba'
cua'ni ngu' bi' li'.

¹⁰ Lo'o li' nchcui' ngu' nu ndyaca
tsa'a ji'i lo'o Jesús:

—Tso'o la si ná caja clyo'o na tsiya'
ti, si jua'a laca cha' ji'i ngu' qui'yu lo'o
clyo'o ngu' —nacui ngu'.

¹¹ —Ntsu'u tsa ngu' qui'yu nu ná
talo ngu' cha' ntucua ngu' ycui' ti ngu'
—nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a
ji'i li'—. Sca ti si culo ycui' Ndyosi cña
ji'i sca ñati cha' ná caja clyo'o, li' talo

yu cha' ná cala' ji'i sca nu cuna'a tsiya' ti, si xtyucua ycui' Ndyosi ji'i yu bi'.

¹² Ntsu'u tyuu lo cha' nu ndu'ni cha' ná nchca caja clyo'o sca nu qui'yu: ntsu'u ngu' nu quicha ngu' tya lo'o ngula ngu'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu quicha ngu' xqui'ya cha' ngua'ni ñu'ñati ji'i ngu' bi'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i cha' cua'ni ngu' cña ji'i Ni, bi' cha' tso'o la masi ná caja clyo'o ngu' bi' li', nti' ngu', cha' sca ti ycui' Ndyosi caca loo ji'i ngu' li', nti' ngu'. Nu qui'yu bi' ni, ycui' yu nda yu cuentya si caca ji'i yu tyi'li yu ycui' ti yu; tso'o si talo yu bi' tyi'li yu ycui' ti yu lacua.

Ngulacua Jesús ji'i nu sube

¹³ Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' ji'i tyuu tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycui' Jesús hique nu sube bi', cha' chcui' yu lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i nu sube bi'. Li' ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ji'i ngu' bi',

¹⁴ pana hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—Ta mä chacuayá' ji'i nu sube cha' caa'ngu' slo na' —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Ná cua'a mä ji'i nu sube bi'. Ñi'ya laca lo'o jlya ti' nu sube ji'i sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñati ji'i ycui' Ndyosi nu lo'o caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'.

¹⁵ Li' ngusta ya' Jesús hique nu sube bi'. Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa.

Nchcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁶ Ca tiya' la li' ñaa sca nu qui'yu cuañi' slo Jesús.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'ñ —nacui' yu ji'i Jesús—. Cua'ni nu'ñ cha' tso'o cacha' nu'ñ jna': ¿Na laca nu tso'o cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui' yu.

¹⁷ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ni cha' nchcui' nu'ñ cha' tso'o tsa ndu'ni na'? —nacui' Jesús ji'i yu bi'—. Sca ti ycui' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni. Pana taquiya' nu'ñ ji'i lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i ma, si nti' nu'ñ caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'ñ.

¹⁸ —¿Ñi'ya nu laca cña bi' nti' nu'ñ —nacui' yu cuañi' bi' ji'i.

Li' ngulu'u Jesús xi cha' ji'i yu bi':

—Ná cujuui mä ji'i tya'a ñati mä. Ná cua'ni mä cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati, ni ná cuaana mä cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tya'a ñati mä. Ná chcui' mä cuentyu ji'i tya'a ñati mä.

¹⁹ Lo'o jua'a cua'ni tlyu mä ji'i sti mä, ji'i xtya'a mä. Cua'ni tya'na ti' mä ji'i tya'a ñati mä, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' mä ji'i ycui' ca ti mä.

²⁰ Li' nguxacui' yu bi' cha' ji'i Jesús:

—Tya lo'o cuañi' na' ndaquiya' na' ji'i lcaa cña bi' lcaa tsä —nacui' yu cuañi' bi' ji'i Jesús—. ¿Ha tya ntsu'u la cha' nu tya lyiji cua'ni na' lacua? —nacui'.

²¹ —¿Ha chañi cha' nti' nu'ñ cha' ca lubii cresiya ji'nu'ñ, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'ñ? —nacui' Jesús ji'i yu bi'—. Si chañi cha' nu nchcui' nu'ñ, yaa clyya cujui' nu'ñ lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'ñ; tylu'u cñi cha' ta nu'ñ ji'i ngu' ti'i li'. Lo'o li' sta ycui' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jinu'ñ ca su ntucua ycui' Ni. Lo'o cua ngua'ni nu'ñ cha' bi', li' caa' nu'ñ slo na' cha' tya'a nu'ñ lo'o na'.

²² Lo'o ndyuna yu cuañi' bi' cha' nu nda Jesús lo'o yu, ndu'u yu ndyaa yu li'; xñi'li xi ti' yu cha' nchcui' Jesús cha' bi', cha' culiya' tsa yu.

²³ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o mä juani —nacui'—, tucui tsa caca ji'i ngu' culiya' cha' tyatí ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'.

²⁴ Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya nti' sca camello, lasa la cha' bi'; tucui la tyalaa sca ngu' culiya' ca su laca ycui' Ni loo.

²⁵ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Tilaca laca nu taca ji'i clyáá ji'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' tyalaa ca slo ycui' Ndyosi lacua? —nacui' ngu' ji'i Jesús li'.

26 —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñati chalyuu; pana y cui' Ndyosi ni, nchca ji'i Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús ji'i ngu'.

27 Li' nchcui' Pedro xi lo'o Jesús:

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya lcaa na nu ntsu'u ji'i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'yä nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui Pedro ji'i Jesús—. ¿Na laca caja ji'i ya nde loo la li'?

28 —Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' nu lo'o caca chalyuu cucui bi' ni, li' caa na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati; tsaa tucua na' ca su tso'o tsa ña'a ca bi', cha' cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati chalyuu li'. Lo'o cu'mä nu ndya'a mä lo'o na', tiya' la tyucua mä lo tii tyucuaa tya'a yaca nu tso'o tsa ña'a, cha' cua'ni cuayá' mä ji'i tya'a ñati mä, nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel bi'.

29 Lo'o jua'a cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' tsaa tyijyu' cha' cua'ni ngu' cña cuentya jna', nu nguxtyanu lcaa na nu ntsu'u ji'i ngu' cha' ndyu'ni ngu' cña bi', ná xtyanu na' ji'i ngu' bi' jua'a ti; masi tysi ngu', masi tya'a ngula ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u ji'i ngu', masi xtyanu ngu' lcaa cha' bi', pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu'. Lo'o jua'a xa' caja quiña'a la cha' ji'i ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' ji'i ngu' bi' ngua ti' ngu'.

30 Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha' bi' laca ngu' nu caca nde loo la; nu ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' ngu' laca nu tyanu nde chü' la li'.

20

*Cuii ji'i ngu' nu ndya'a ne' xña ji'i
ñati*

1 'Chaca cha' nti' na' chcui' lo'o mä juani, cha' caca cuayá' ti' mä ñi'yä caca lo'o laca y cui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Chcui' na' sca cuii cuentya ji'i sca nu laca xu'na msu. Ngua sca tsä nde tlya la ndyaa yu lcaya'

cha' chcui' yu lo'o ngu' nu caca msu ji'i, si cua'ni ngu' cña ne' lo'o ji'i yu ca su ndyataa yaca si'yu losu' tyixi.

2 Ta yu xcaya' msu ñi'yä nu nda ti ngu' tyempo bi', nacui xu'na msu bi' ji'i ngu'; tso'o tsa nti' ngu' msu bi', si caja tsa lo cua caya' ji'i ngu'. Li' ndu'u msu bi' ndyaa ngu' ne' lo'o ji'i yu bi', cha' cua'ni ngu' cña.

3 Nu lo'o cua ndye sna hora ntsu'u ngu' cña, li' ndyaa xu'na ngu' bi' lcaya' chaca quiya'. Ndacua na'a yu ji'i xa' la ñati, pana ndu ti ngu' cha' bilya caja cña ji'i ngu'.

4 Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi': "Yaa clyya mä, cua'ni mä cña ne' lo'o 'na. Stu'ba cua'ni mä cña lo'o msu 'na, cha' cua ntsu'u ngu' ndyu'ni ngu' cña 'na juani. Ta na' caya' tso'o ji'i mä li'", nacui yu. Hora ti ndyaa ngu' ne' xña ji'i xu'na msu bi' li'.

5 Lo'o li' xa' ndyaa xu'na msu bi' lcaya' nde hora, jua'a chaca quiya' na'a yu ji'i xi xa' la ngu' cha' na ndu ti ngu'. La cui' ti cha' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li', lo'o li' la cui' jua'a ngua chaca quiya' hora cua sna nde ngusii.

6 Nu lo'o cua ngusii la ña'a ti tya ndu xi ñati lcaya' bi'. Nchcui' xu'na msu bi' lo'o ngu' li': "¿Ni cha' laca na ndu ti mä ca nde tyucui tsä?", nacui yu ji'i ñati bi'. "¿Ha ná ntsu'u cña ji'i mä lacua?"

7 "Ná ntsu'u ñati nu nti' msu juani", nacui ngu' ji'i. "Yaa clyya mä cua'ni mä xi cña ne' lo'o 'na lacua", nacui xu'na msu bi' ji'i ngu' li'.

8 Tiya' la li' lo'o cua tya'a ti cuichaa, li' nchcui' xu'na cña bi' lo'o nu laca loo ji'i msu: "Xi'ya nu'u ji'i lcaa msu juani cha' ta nu'u xcaya' ngu'", nacui. "Clyo ta xcaya' msu nu ndyalaa ca ti. Cuati su cua tye, li' ta nu'u xcaya' ñati nu ndyalaa tya tlya la."

9 Li' ndyalaa ngu' nu nguxana ca ti cña ca slo yu, pana nda yu xcaya' ngu' ñi'yä si ntsu'u ngu' cña tyucui tsä.

10 Ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' nu nguxana cña tya tlya la slo yu. Ngulacua ti' msu bi' cha' quiña'a la cña caja xcaya' ngu' li', pana stu'ba ti ngu' jui xcaya' lcaa msu ji'i.

11 Ñasí' xi msu nu nguxana cña tya tlya li'.

12 "Tyucui tsá ngua'ni ya cña jinu'ú", nacui msu bi' ji'i xu'na. "Masi tyique' tsa cuq nde hora, ña'a ti tya ngua'ni ya cña jinu'ú. Lo'o juani, stu'ba ngujui xcaya' lcaa tya'a ntsu'u ya cña, masi sca hora ti ngua'ni ngu' jua cña jinu'ú", nacui msu nu nguxana cña nde tlya bi'.

13 Li' nguxacui xu'na cña bi' cha' ji'i msu ñasí' bi': "Si'i cha' cuxi nu ndyu'ni na' lo'o mä. ¿Ha si'i na cua ngüifí cha' jna' lo'o mä ni tsa lo xcaya' nu ta na' ji'i mä? Lo'o jua'a, tsa lo cua cñi xcaya' cu'mä nda na' ji'i mä juani.

14 Xní mä xcaya' mä, tyaa mä li'. Ná ntsu'u cha' ca ñasí' cu'mä 'na. Si nti' na' cua'ni na' cha' stu'ba xcaya' cu'mä lo'o nu xa' la msu nu xti ti hora ngua'ni cña, tso'o tsa lacua.

15 Ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni na' ñi'yä nu nti' ti na' cua'ni na' lo'o cñi 'na. ¿Ha si'i jua'a? ¿Ni cha' laca liye' ti' mä ña'a mä 'na, cha' tso'o ti xcaya' nda na' ji'i lcaa msu 'na?", nacui xu'na msu bi'.

16 Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha', bi' laca ngu' nu caca nde loo la; ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' laca ngu' nu tyanu nde chü' la —nacui Jesús—. Cua ndacane Ni ji'i quiña'a tsa ñati cha' cua'a jyaca' ngu' ni cha' nda Ni, pana cua laca ti ñati nsubi Ni ji'i cha' caca ngu' ñati ji'i Ni.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa tiycui'

17 Tya ndya'a ngu' tyucuii cha' tsaa ngu' ca quichi Jerusalén. Li' ndu'utsu' Jesús xi to' tyucuii lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' chcui' xi lo'o ngu' bi' li'!

18 —Jlo ti' mä cha' tyacuí na tyaa na tyucuii nde ca'ya juani, cha' cua tsaa ti na nde Jerusalén —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati, cha' tsaa lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li',

chcui' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, cha' xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'.

19 Li' tsaa lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo, cha' xtyí lo'o ngu' bi' 'na. Lo'o jua'a quiji'i ngu' bi' 'na lo'o reta, cujui'i ca'a ngu' bi' 'na lo crusi li'. Pana, tsá nchca tyuna, li' tyu'ú na' chaca quiya' —nacui Jesús.

Ndijña xtya'a Jacobo sca cha' tso'o cuentya ji'i sñi'

20 Lo'o li' yaä xtya'a Jacobo lo'o Juan ca slo Jesús. Zebedeo laca sti tyucuaa nu qui'yu bi'. Stu'ba ti yaä nu cuna'a bi' lo'o tyucuaa sñi', li' ndyatü sti' ma' slo Jesús cha' jña ma' sca cha' tso'o ji'i.

21 Li' nchcuane Jesús ji'i nu cuna'a bi':

—¿Na laca nti' nu'ú? —nacui Jesús ji'i.

—Cua'ni nu'ú cha' tso'o ta nu'ú chacuayá' cha' stu'ba ti chca'a sñi' na' lo'o nu'ú ca su caca nu'ú loo nde loo la —nacui nu cuna'a bi'—. Culo nu'ú cña cha' chca'a tsaca yu la'a tsu' cui jinu'ú, chaca yu bi' chca'a yu la'a tsu' coca jinu'ú —nacui.

22 Li' nchcui' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Ná nchca cuayá' ti' mä ñi'yä laca cha' nu ndijña mä 'na juani —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha taca ji'i mä chcube' mä ñi'yä nu chcube' na', ñi'yä ca si ta ngu' sca taná nu clyaa' tsa cha' co'o na? ¿Ha talo mä si xcube' ngu' ji'i mä ñi'yä nu nga'a cha' xcube' ngu' jna', nu lo'o cujuii ngu' 'na?

—Taca ji'i cua —nacui ngu' bi' li'.

23 —Chañi cha' lo'o cu'mä co'o mä taná clyaa' nu ntsu'u cha' co'o na' bi', lo'o jua'a chcube' mä ñi'yä nu chcube' na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Pana ná ntsu'u chacuayá' ta na' sca se'i nde sii' na' cha' chca'a mä lo'o na' nde loo la, cha' cua laca ngusubi ycui' Ndyosi Sti na' ji'i ñati nu chca'a nde sii' na' tyempo bi'.

24 Lo'o ndyuna nu chaca tii tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, chii tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jacobo lo'o ji'i tya'a yu li'.

25 Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'í lcaa ngu' bi', cha' tyu'u ti'í ngu' slo.

—Jlo ti' mä cha' nu laca loo ji'í ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacui Jesús ji'í ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í. Lye tsa nclo ngu' nu laca loo bi' cña ji'í ngu' ca quichí tyi ngu';

26 pana nu cu'mä ni, ná cua'ni mä jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua mä ji'í tya'a ñati' mä, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni mä, si cua nti' mä cha' caca mä loo ji'í ngu'.

27 Lo'o jua'a, si nti' mä cha' ndulo la cha' ji'í mä cuentya ji'í ngu' tya'a mä, ntsu'u cha' cua'ni mä ñi'ya si laca mä msu ji'í tya'a mä, masi ná lo'o caya'.

28 Na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati, ná lijyä na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; y cui' na' laca na' msu ji'í ñati, bi' cha' lijyä na'. Na cua lijyä na' cha' cajaa na' cha' catí qui'ya nu ntsu'u ji'í ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'í quiña'a tsa ñati li' —nacui Jesús ji'í ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'í tucua tya'a ngu' cuityi'

29 Cua ndyalaa ngu' quichí Jericó. Cua tyu'u ti' ngu' tyaa ngu' li', lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndu'u lca'a ji'í Jesús.

30 To' tyucui su tyeje tacui ngu' nga'a tucua tya'a ngu' cuityi'; cua ndyuna ngu' cuityi' bi' cha' y cui' Jesús nteje tacui tyucui jua, bi' cha' cui'ngusi'ya ngu' ji'í yu:

—Xu'na, cua'ni tya'na ti' nu'ú ji'í ya. Jlo ti' ya cha' la cui' ñati tya'a ji'í jyo'o David laca nu'ú —nacui ngu' cuityi' bi' ji'í Jesús.

31 Pana ná ndiya ti' nu ngu' quiña'a bi', cha' lye tsa ngusi'ya ngu' cuityi' bi' ji'í Jesús.

—Cuaana ti cu'mä —nacui ngu' ji'í ngu' cuityi' bi'.

Ná ndyuna ngu' cuityi' bi', cui' la ngusi'ya ngu' bi' li':

—Xu'na, nu'ú nu laca la cui' tya'a ñati ji'í jyo'o David —nacui ngu' cuityi' bi' ji'í Jesús—, cua'ni tya'na ti' nu'ú ji'í ya.

32 Li' ndyatü Jesús, ngusi'ya ji'í ngu' cuityi' bi', cha' caqä ngu' slo.

—¿Na laca nti' mä cha' cua'ni na' lo'o mä? —nacui Jesús ji'í ngu' bi' li'.

33 —Xu'na —nacui ngu' bi' ji'í —, nti' ya cha' tyaca' tso'o xee cloo ya ñia'a ya chaca quiya'.

34 Tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'í ngu' bi'. Ngusta sne ya' yu chu' si'yu cloo ngu' bi' li', lo'o hora ti tyaca' tso'o xee loo ngu', ña'a yu chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', nguta'a yu bi' lo'o Jesús.

21

Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

1 Cua ngulala ti tyalaa ngu' quichí Jerusalén. Cua tyeje tacui ti ngu' sca quichí sube ti su naa Betfagé, sii' ca'ya Olivos ndi'í quichí bi'. Li' ngulo Jesús cña ji'í tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í:

2 —Yaa mä nde lquichí re —nacui—. Yala ti quiye sca huru nu ndu'ndyaaca' ji'í mä; ndu' ni' lo'o sñi' ni'. Xati' ma ji'í na'ni bi', cha' tyaa lo'o mä ji'í ni' ca nde.

3 Pana si xcuane ngu' ji'í ma: “¿Ni cña cua'ni mä lo'o huru jua?” Li' ñacui mä ji'í ngu' bi': “Ntsu'u cña cuentya ji'í y cui' nu Xu'na na cha' cua'ni huru re”. Li' hora ti ta ngu' chacuayá' ji'í mä cha' caqä mä caqä lo'o mä ji'í ni'.

4 La cui' ji'í cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

5 Cacha' mä ji'í ngu' quichí Sión: “Ña'a mä ña'a cha' cua lijyä ti nu laca loo ji'í mä.

Ná tyaala nu cusu' bi', hichu' huru ti ntyucua yu. Sca huru cuaní' laca ni', sñi' na'ni nu ndyi'ya yu'ba laca huru cuaní' bi'.”

6 Lo'o li' ndyaa nu tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í lquichí bi', ñi'ya nu ngulo Jesús cña ji'í ngu'.

7 Naa lo'o ngu' ji'í huru bi' lo'o sñi'. Li' ngusta ngu' ste' ngu' hichu' huru

cha' tyucua Jesús hichu' ni'. Li' ndyaa tucua Jesús hichu' ni'.

⁸ La cui' jua'q nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i ca bi' nguscana ngu' ste' ngu', ngusta ngu' ji'i tyucuij cha' caja tyucuij tso'o su ñaa Jesús ntucua hichu' huru bi'. Xa' la ñati ngusi'yu sta' yaca cha' sta ngu' tyucuij su ñaa yu.

⁹ Lo'o lcaa ngu' nxi'ya ngu' cha' chaa ti' ngu', masi ngu' nu ndyaa nde loo la, masi ngu' nu ñaa nde chu' la; chaa tsa ti' lcaa ngu' bi'.

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o rey David laca nu'u —nacuij ngu' ji'i Jesús—. Tso'o tsa cua'ni ycui' Ni lo'o nu'u cha' lijya nu'u lo'o chacuayá' ji'i ycui' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi —nacuij ngu'.

¹⁰ Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichi Jerusalén, ndyatí ngu' to' lo'o quichi bi!. Ndube tsa ti' ngu' quichi bi' li!. Cuij tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca laca nu lijya re? —nacuij ngu'.

¹¹ Li' nguxacuij nu quiña'a tsa ñati bi' cha' ji'i ngu' quichi bi':

—Jesús Nazaret laca nu nde. Loyuu su cuentya Galilea laca quichi tysi. Tu'ba ji'i ycui' Ndyosi laca yu re —nacuij ngu'.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹² Lo'o li' ndyalaa Jesús to' laa tonu su ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi. Ndyatí yu ndyaa yu ne' laa bi!. Li' ngulo'o yu ji'i lcaa ngu' nde liya', ngu' nu ndyujui' yu'ba nde ne' laa bi', jua'q lcaa ngu' nu ndi'i ndyi'ya yu'ba bi'; nguxasu Jesús mesa su nchcutsa'a ngu' cñi ji'i ngu', nguxasu yu yaca su ntucua ngu' nu ndujui' paloma.

¹³ —Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i laa re —nacuij Jesús li!—: “Ni'i su caca chcui' lcaa ñati lo'o ycui' Ndyosi, jua'q ñacuij ngu' cha' ji'i ni'i 'na, nacuij Ni.” Jua'q nscua lo quityi, pana juani, cua ngua'ni mä cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacuij Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁴ Li' ñaa xi ngu' cuityi' ca su ndu Jesús ca ne' laa tonu bi', lo'o jua'a ñaa xi ngu' nu quicha quiya'; ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi' li!.

¹⁵ Na'a sti jo'ó nu laca loo cha' tlyu nu ngua'ni Jesús; lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', na'a ngu' ñi'yä ngua cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi!. Lo'o jua'a na'a ngu' cha' ndi'i tyu'ya'a nu sube, cha' cuij tsa nchcui' nu sube bi' ndyu'ni chi'ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o rey David laca nu'u —nacuij nu sube bi'.

Nu lo'o ndyuna ngu' tlyu bi' ñi'yä nu nchcui' nu sube, ngua ñasi' tsa ngu' nu laca loo bi' li!.

¹⁶ Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—¿Ha ná ndyuna nu'u cha' cuiñi nu nchcui' nu sube re cuentya jinu'u? —nacuij ngu' bi' ji'i Jesús.

—Cua ndyuna na' —nacuij Jesús li!—. Si'i cha' cuiñi laca cha' nu nchcui' nu sube re. ¿Ha bilya chcui' mä lo quityi nu nscua sca cha' ndi'yä?:

Ndula tu'ba cubi', ndula tu'ba nu sube cuañi'; chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycui' Ndyosi.

¹⁷ Ndu'u Jesús ndyaa li!; ndu'u yu quichi tlyu, ndyaa nde sca quichi piti nu naa Betania. Ca bi' ngujua' yu talya.

Ngua'ni Jesús cha' ngüityi sca yaca quityi

¹⁸ Ca chaca tsä nguxtyu' Jesús ñaa nde quichi tlyu bi', ntyute' yu li!.

¹⁹ Lo'o li' na'a yu sca yaca quityi nu ndu to' tyucuij. Ndyaa na'a yu ji'i yaca bi' si ntsu'u si'yu lo yaca bi' cha' cacu yu; pana ná ntsu'u si'yu lo, xcui' laca' ti ntsu'u lo. Li' nchcui' Jesús ji'i yaca bi!:

—Nga'aa tyu'u tsiya' ti si'yu lo yaca cua chaca yija —nacui.

Hora ti ngüityi yaca bi'.

²⁰ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li!:

—¿Na laca ngua ji'i yaca quityi bi', cha' tsa tsiya' ca ngüityi yaca bi'? —nacuīngu' bi' ji'i Jesús.

21 Li' nguxacuī Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani —nacuī—. Si chañi cha' jlya ti' mā ji'i ycui' Ndyosi, si si'i cha' tucua ti cha' ntsu'u tyiquee mā nchcui' mā lo'o Ni, lo'o cu'mā caca ji'i mā cua'ni mā sca cha' tlyu jua'a. Si'i cha' quityi sca yaca ti chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi li', masi taca chcui' mā lo'o ca'ya jua ndi'ya: "Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o", nacuī mā ji'i. Lo'o li' jua'a caca ji'i, cha' tyu'utsu' ca'ya bi'.

22 Lcaa lo cha' nu jña mā ji'i ycui' Ndyosi ni, si chañi cha' jlya ti' mā ji'i ycui' Ni, caja cha' bi' ji'i mā li'.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi

23 Nu lo'o ndyalaa ngu' quichí tlyu bi', li' xa' ndyatí Jesús ndyaa ne' laa tonu bi'; nclyu'u yu ji'i ñatī chaca quiya'. Lo'o li' na'a sti jo'ó nu laca loo lo'o xa' la ngu' cusu' nu laca loo, na'a ngu' ji'i Jesús. Hora ti ñaa ngu' bi' slo yu cha' xcuane ngu' cha' ji'i yu li':

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u ñi'ya nu ndyu'ni nu'u juani? —nacuīngu' nu laca loo bi' ji'i Jesús—. ¿Ma nde ngujuī chacuayá' cua jinu'u? —nacuīngu' bi' ji'i.

24 —Lo'o na' xcuane na' sca cha' ji'i mā lacua, ñi'ya xacuī mā cha' na li' —nacuī Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Si caja ñi'ya xacuī mā cha' re 'na, lo'o na' xacuī na' cha' ji'i mā li'; cacha' liñi na' ji'i cu'mā tilaca laca nu nda chacuayá' 'na, cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndyu'ni na' re li'.

25 Tso'o lacua, nu lo'o tyu ntyucuatyua Juan ji'i ngu', ¿ha chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi ngua bi'? ¿Ha chacuayá' ji'i ñatī ti ngua bi'?

Li' cuaana ti nchcuīngu' nu laca loo bi' lo'o tyu'a ngu':

—¿Ñi'ya xacuī na cha' ji'i yu? Si nacuī na: "Chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi

ntyucuatyua Juan bi' ji'i ngu'", ná tso'o tyu'u cha' jua'a; hora ti ñacuī yu ji'nali': "¿Ni cha' ná ngusñi mā cha' nu nchcuī yu lacua?"

26 Lo'o si ñacuī na: "Chacuayá' ji'i ñatī ti ntyucuatyua Juan bi'", la cui' ti ná tso'o si ñacuī na jua'a, cha' ntsiī na ji'i lcaa ngu' quichí re, cha' lcaa ngu' jlya ti' ngu' cha' chañi cha' ngua Juan bi' tu'ba ji'i ycui' Ndyosi.

27 Bi' cha' ndi'ya nguxacuīngu' bi' cha' ji'i Jesús:

—Ná jlo ti' ya —nacuīngu' bi'.

—Tso'o lacua —nacuī Jesús ji'i ngu' bi'—. Ni na', ná cacha' na' ji'i mā tilaca laca nu nda chacuayá' 'na cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni na'.

28 Tya ngulu'u la Jesús xi cha' ji'i ngu' li':

—Chcui' na' sca cuijí re lo'o mā, lo'o li' xacuī mā cha' jna' —nacuī Jesús ji'i ngu'—. Cua ndi'ji sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu ji'i. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o sñi' nu ngula clyo: "Sñi!", nacuīji'i sñi' clyo bi', "yaa nu'u cua'ni cña ne' lo'o 'na juani, su ntsu'u yaca si'yu losu' tyixi 'na".

29 —Ná tsa'a—, nacuī sñi' yu li'. Pana tsa cua tsä ti xi ngua tyuju'u ti' sñi' cha' ná ndaquiya' ji'i sti, lo'o li' ndu'u ndyaa cña bi'.

30 Lo'o la cui' ti cña bi' ngulo sti ji'i nu chaca sñi' yu. "Tsa'a na', ná cube ti' nu'u", nacuī yu cuañi' bi' ji'i sti. Pana cha' cuiñi ti nchcui', cha' ná ndyaa cña ji'i sti.

31 ¿Ñi'ya nti' cu'mā ni? Nu tyucuaya qui'yu cuañi' bi' ni, ¿tilaca laca nu ngua'ni cña nu ngua ti' sti ngu' cha' cua'ni ngu'?

—Sñi' clyo yu, bi' laca bi' —nacuīngu' ji'i Jesús li'.

—Chañi cha' ji'i mā —nacuī Jesús ji'i ngu'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ntsu'u ngu' cuxi, ñi'ya nti' nu msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu', ntsu'u ngu' bi' nu yala la tyatí cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cre-siya ji'i ngu'; jua'a ntsu'u nu cuna'a calle ti nu yala la tyatí ngu' cha' ji'i

y cui' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cre-siya ji'í ngu'. Pana cu'maq ni, tiya' tsa tyalaa cu'maq ca su ntucua y cui' Ni.

³² Nu lo'o ñaa jyo'o Juan bi' ni, xcui' cha' liñi nchcui' yu lo'o ma. Liñi tsa ngua'ni yu, pana ná ngua'ni cuentya ma tsiya' ti ji'í cha' nu nchcui' yu lo'o ma. Lo'o nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' ni, cua ndaquiya' ngu' bi' ji'í cha' nu nchcui' Juan bi' li'; jua'a nu cuna'q calle bi', ndaquiya' ngu' ji'í cha' nu nchcui' Juan. Masi cua na'a ma ñi'yä jlya ti' nu ngu' cuxi tyiquee bi' cha' nu ngulu'u Juan, ná nchca caca tyuju'u ti' ma ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í y cui' ca ma, xqui'ya cha' ná ngusñi ma cha' nu nchcui' Juan bi' tsiya' ti.

Cuij ji'í msu xña'a

³³ 'Nde chcui' na' chaca cuij lo'o ma: Ngua sca ngu' culiya', li' ndyataa yu quiña'a tsa yaca si'yu losu' tyixi. Ngusu'ba yu culiya' bi' sca lo'o hichu' yaca bi' li', xcui' yaca ye'e ndya' lo'o bi'. Lo'o jua'a ngüiñá yu sca pilaya cha' tyatá si'yu losu' ndacua, cha' tyu'u hitya tyixi nu ntsu'u ji'í si'yu bi'. Li' ngüiñá yu sca ni'í su tyu' ngu' cua ji'í cña bi'.

'Li' nda nu xu'na yuu bi' yuu ngüijña xi xa' la ñati, cha' cua'ni ngu' cña ne' lo'o ji'í yu, cha' ntsu'u sca cña tsaa yu tyijyu'.

³⁴ Tiya'la lo'o cua ngulala ti tyempo xuu ngu' si'yu bi', tyijyu' ndi'í xu'na yuu bi'. Li' ngulo yu cña ji'í ngu' msu ji'í yu cha' tsaa ngu' ca su ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'í, cha' tsaa squi'ya ngu' msu bi' sa yu'be si'yu nu nga'q cha' tyanu ji'í xu'na yuu bi'.

³⁵ Pana lo'o na'a ti nu ngu' nu ndyu'ni cña bi' ji'í ngu' msu nu ngulaa bi', hora ti ndaya' ngu' ji'í ngu' msu bi'; ngujui'í ngu' ji'í tsaca yu, ndyujui'í ngu' ji'í chaca yu, ngujui'í ngu' quee ji'í xi xa' la ngu'.

³⁶ Li' nda xu'na yuu bi' ji'í chaca latya msu, cha' ndyaa ngu' slo nu ngu' nu ndyu'ni cña bi'; pana na'a ti ngu' bi' ji'í msu bi', li' la cui' ti cha' cuxi ngua'ni ngu' bi' lo'o msu bi'.

³⁷ Ca tiya' la li' nda xu'na yuu bi' ji'í sñi' y cui' ca ndyaa slo ngu' nu ndyu'ni cña bi'. "Ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' ji'í sñi' y cui' na", ngua ti' xu'na yuu bi'.

³⁸ Pana na'a ti ngu' bi' ji'í sñi' nu culiya' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': "Sñi' y cui' ndyalaa juani", nacui' ngu' ji'í tya'a ngu'. "Nu cua caca xu'na yaca si'yu re nde loo la, bi' cha' tso'o la si cujuui na ji'í yu, cha' tyanu lo'o re cuentya ji'na", nacui' ngu' bi'.

³⁹ Lo'o li' ndaya' ngu' bi' ji'í sñi' xu'na yuu bi', ndyaa lo'o ngu' bi' ji'í yu nde chu' lo'o, ndyujui'í ngu' bi' ji'í yu li'.

⁴⁰ ¿Na laca cua'ni xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' xña'a nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'í yu, nu lo'o tya'a yu chaca quiya', nti' ma? —nacui' Jesús ji'í ngu' li'.

⁴¹ —Cujuui clya xu'na yuu bi' ji'í lcaa ngu' tyaala bi' —nacui' ngu' ji'í Jesús—. Lo'o li' ta yu yuu bi' jña xa' ñati' cha' cua'ni ngu' cña lo yuu bi'. Culana xu'na yuu bi' ji'í ñati' tso'o nu tyaja'a ta xi si'yu ji'í yu, caya' lo yuu bi'; ta ngu' si'yu lcaa yija lo'o ndyaca tyempo nu nxuu ngu' si'yu bi'.

⁴² Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi': —¿Ha bilya chcui' ma lo quityi ji'í y cui' Ndyosi? Ndi'ya nscua cha': La cui' quee tonu nu nguxcuqa cuityi ni'í ji'í clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu', juani cua ngujui cña cua'ni quee bi'; ndu bi' su ndulo la cha' ji'í cuentya ji'í y cui' Ndyosi. Y cui' Ndyosi ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na ji'í cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' cha' nu nscua lo quityi nu ngua tya sa'ni;

⁴³ bi' cha' cacha' liñi na' ji'í ma juani, cha' nga'aa ta y cui' Ndyosi chacuayá' tyatí cu'maq cha' ji'í Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'í ma. Pana ta Ni chacuayá' tyalaa xa' la ñati' ca slo y cui' Ni, si tso'o ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' cña ji'í Ni.

⁴⁴ Lo'o cha' ji'í quee tonu bi' ni, na' lacä ñi'yä laca quee tonu bi'; ñi'yä nu ngua'ni cuityi ni'í lo'o quee bi', jua'a

ndyu'ni mā lo'o na'. Pana si nti' ñati tacu' ngu' lo cha' jna', nga'aa tso'o tyi'j ñati bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'j lcaa ñati chalyuu, tye cha' tsiya' ti ji'j ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna' nu lo'o yaa'ngu' nde chalyuu.

⁴⁵ Sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo ni, nu lo'o ndyuna ngu' cuij nu cua nchcui' ca ti Jesús lo'o ngu', nu nchcui' cha' ji'j ngu' tyaala nu ngua'ni cña ne' lo'o ji'j nu culiya' bi', lo'o jua'a nu nchcui' cha' ji'j ngu' cuityi ni'j nu ná tso'o, li' ngua tii ngu' nu laca loo bi', cha' nchcui' ca'a Jesús cha' ji'j ycui' ngu' bi'.

⁴⁶ Lye tsa ngua ti' ngu' bi' taya' ngu' ji'j Jesús, cha' cujuui'ngu' ji'j, ngua ti'ngu'; pana ná ngua ji'j ngu' bi', cha'ndyutsii'ngu' ji'j nu ñati quiña'a bi', cha' quiña'a tsa ngu' jlya ti'ngu' cha'laca Jesús sca ñati nu laca tu'ba ji'jycui' Ndyosi.

22

Cuij ji'j ta'a su ngujui clyo'o ngu'

¹ Nchcui' Jesús chaca cuij lo'o ngu' li':

² —Chcui' na' chaca cha' lo'o mācha' caca cuayá' ti' mā ñi'yā caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'j ñati —nacui' Jesús li'—. Caca bi' ñi'yā ngua sca tsa lo'o ngua ta'a ngujui clyo'o sñi'rey. Ngua'ni rey ta'a li'.

³ Ngulo cña ji'j msu ji'j cha' tsaa ngu', tsaa chcui'ngu' lo'o lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'j lo'o rey, cha' cua ndyalaa tsā nu caca ta'a bi'; pana ná ntaja'a ñati bi' cāa ngu' slo rey nu ngua tsā ta'a bi'.

⁴ Xa' ngulo rey bi' cña ji'j msu ji'j, cha' tsaa ngu' slo ñati bi' chaca quiya': "Chcui' mā lo'o lcaa ñati bi', cha' cua laca ngua'ni cho'o na' scuaa cha' cacu ngu'; cua ndyujui na' bata lo'o chqueru. Cua laca ntsu'u xlyaa cacu ngu' juani, si cua'ni ngu' cha'tso'o cāa ngu' ta'a re yala ti, cha' cua ngujui clyo'o sñi' na'", nacui' rey ji'j msu ji'j.

⁵ Pana ná ndu'u tucua ñati bi', cha' ná ndube ti'ngu' cha' ngujui clyo'o sñi' rey bi'; ndyaa ngu' cña ne' quixi',

ndyaa xi xa' la ngu' ndyujui'ngu' yu'ba ji'j ngu'.

⁶ Lo'o jua'a xi xa' la ñati bi' ni, ndaya'ngu' ji'j msu bi', nxtyílo'o ngu' ji'j msu bi'; cuati jua'a ntsu'u su ngujui'ngu' ji'j msu bi' ña'a cuayá' nu ndyujuii'ngu' ji'j.

⁷ Nu lo'o ndyuna rey cha' nu ngua'ni ngu' bi' lo'o msu ji'j, ngua ñasi' tsa rey bi' ña'a ji'j ñati xña'a bi'. Li' ngulo rey cña ji'j sendaru ji'j cha' cujuui'ngu' ji'j lcaa ñati xña'a bi', cha' su'ba ngu' quiui' tyaqui' quichi' tyi ñati bi'.

⁸ Li' nchcui' rey lo'o msu ji'j chaca quiya': "Cua ngua'ni cho'o na' scuaa cha' caca ta'a ngujui clyo'o sñi' na'", nacui' rey bi'. "Pana nu ngu' nu cua nchcui' na' lo'o tsa cha' cāa ngu' ta'a ca slo na', ná ntaja'a ngu' bi' cāa, bi' cha' ná cacu ngu' bi' scuaa tso'o nu ntsu'u 'na tsiya' ti.

⁹ Tso'o la tsaa clyaa mā nde calle tlyu juani; chcui' mā lo'o lcua ti tya'a ñati nu ña'a mā ji'j nde calle jua, cha' cāa ngu' ta'a ca slo na'!"

¹⁰ Li' ndu'u ngu' msu bi' ndyaa ngu' nde calle; nchcui'ngu' lo'o cua ña'a ca ñati nu ndyacua tya'a ngu' lo'o, masi ñati tso'o, masi ñati cuxi. Li' ndyu'u ti'j lcaa ñati bi' slo rey ña'a cuayá' nu ngutsa'á ni'j ji'j rey, ndi'j quiña'a tsa ñati nu cua ndyalaa ta'a slo rey bi'.

¹¹ Li' ndyatí'ycui' rey bi', ndyaa nde ni'j cha' chcui' lo'o lcaa ñati nu ndi'j ni'j bi'. Li' na'a rey cha' nga'a sca nu qui'yu nu ná lacu' late' ji'j ta'a.

¹² Li' nchcuane rey ji'j nu qui'yu bi': "Chocue", nacui, "¿ni cha' ndyatí' nu'ñi'j re lo'o ná lacu' nu'ñi'j late' ji'j ta'a nu cua nda na' jinu'ñi'?" Pana ná ngujui ñi'yā xacui' nu qui'yu bi' cha' ji'j rey li';

¹³ bi' cha' ngulo rey bi' cña ji'j msu ji'j: "Xñi mā ji'j nu qui'yu re, sca' mā ya'yu, lo'o jua'a sca' mā quiya'yu. Lo'o li' xcuaa mā ji'j yu nde ca bilyaa su talya tsa ña'a, ca su nxi'ya tsa ngu' ndi'j ngu', ca su lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi'ngu'", nacui' rey bi'.

¹⁴ Lo'o ycui' Ndyosi ni, ndacane Ni ji'j quiña'a tsa ñati cha' cua'a jyaca

ngu' ji'i lcaa cha' nu nchcui' Ni, pana cua laca ti ñati nu nsubi Ni ji'i cha' caca ngu' ñati ji'i Ni.

Cha' ji'i cñi cña loo ngu'

¹⁵ Li' ndu'u ngu' fariseo ndyaa ngu' cha' quiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu caca ji'i ngu' cñilo'o ngu' ji'i Jesús cha' chcui' yu sca cha' cuxi.

¹⁶ Li' ngulo ngu' bi' cña ji'i xi ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'q cha' ji'i ngu' fariseo, cha' chcui' cuayá' ngu' cuañi' bi' lo'o Jesús, ngua ti' ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' slo Jesús lo'o xi xa' la ñati nu ndya'q lo'o taju ngu' nu cuentya ji'i rey Herodes.

—Mstru —nacui nu ngu' cuañi' bi' ji'i Jesús li'—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'u; la cui' cha' liñi nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'u ji'i ngu'. Ná ndube ti' nu'u ñi'ya ndañi cha' nu nchcui' ngu' jinu'u; sca ti cuayá' nti' nu'u ña'a nu'u ji'i lcaa ñati, masi ngu' ti'i, masi ngu' tonu.

¹⁷ Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cacha nu'u cha' liñi ji'i ya: ¿Ha tso'o si ta na cñi cña loo na ji'i rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi'?

¹⁸ Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu nclyacua ti' ngu' bi', bi' cha' ndi'ya nguxacui' yu cha' ji'i ngu':

—Cuiñi tsa cu'maq ni. ¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma lo'o na? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—.

¹⁹ Culu'u ma sca cñi 'na, la cui' tya'a cñi plata nu nda na ji'i ngu' nu nxñi cñi cña loo na.

Li' ñaa lo'o ngu' ji'i sca cñi plata bi' slo Jesús.

²⁰ —¿Tilaca nu ca ji'i lcui nga'a chu' cñi re? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. ¿Ti ji'i laca xtañi nu nscua re? —nacui.

²¹ —Xtañi rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacui' ngu' li'.

—Tso'o —nacui Jesús li'—, ji'i rey tlyu bi' tya ma cñi cña loo nu nga'a cha' ta ma ji'i lacua, lo'o jua'a ji'i ycui' Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma ji'i Ni.

²² Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' nchca tsa ji'i Jesús xtyacui cha' lo'o ngu'. Ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu' li'.

Nchcuane ngu' ji'i Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ñati chaca quiya'

²³ Lo'o la cui' tsä bi' ñaa xi ngu' saduceo slo Jesús, bi' laca sca latya ñati nu nchcui' cha' nga'aa tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' ji'i Jesús li':

²⁴ —Mstru —nacui' ngu' bi' ji'i—, sa'ni la nda jyo'o Moisés sca cha' lo'o na cuentya ji'i tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujuii tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña ji'i tya'a ngula yu nu ntucua ycui' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'q nu ngua clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcui' ngu' ji'i sñi' clyo'ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujuii bi' laca bi', cha' ná chcuna' xtañi yu nu cua ngujuii bi'. Jua'a nchcui' Moisés sa'ni la.

²⁵ Ndi'ya ngua sca quiya': Ntsu'u cati tya'a nu qui'yu tya'a ngula, tya'a quichi tyi ya. Li' ngujui clyo'o nu ngula clyo, pana yala tsa ngujuii yu, lo'o bilya caja sñi' yu. Li' ndyanu nu cuna'a bi' cuentya ji'i tya'a yu.

²⁶ Li' ngujui clyo'o nu cuna'q bi' chaca quiya'. La cui' jua'a, yala ti ngujuii chaca nu qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. Jua'a ngua ji'i ca ta'a ngu' qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'.

²⁷ Ca su ndye, li' ngujuii nu cuna'a bi'.

²⁸ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ¿ñi'ya nu laca clyo'o ca nu cuna'q bi', cha' ca ta'a cati tya'a nu tya'a ngula ngu' ngujui clyo'o ngu' lo'o?

²⁹ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Ná jlo ti' ma tsiya' ti, cha' ná nchca cuayá' ti' ma ji'i quityi ji'i ycui' Ndyosi; ná nchca cuayá' ti' ma cha' nchca tsa ji'i ycui' Ni cua'ni Ni cña tonu.

³⁰ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' ca bi'; tyi'i ngu' li' ñi'ya ndi'i xca ji'i ycui' Ndyosi ca slo Ni.

³¹ Chañi cha' ntsu'u cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'. ¿Ha bilya chcui' ma cha' lo quityi nu nchcui' ycui'

Ndyosi lo'o ma? Ndi'ya nchcui' quityi bi':

³² "Ycui' Ndyosi Xu'na Abraham laca na!", nacui Ni, "ycui' Ndyosi Xu'na Isaac laca na', lo'o la cui' ti ycui' Ndyosi Xu'na Jacob laca na!", nacui Ni. Ná nacui quityi bi' cha' na cua ngua ycui' Ndyosi Xu'na ngu' bi'; ña'a ti tya laca ycui' Ndyosi Xu'na ngu' bi' juani, lo'o jua'a laca ycui' Ndyosi Xu'na lcaa ñati lu'ú.

³³ Lo'o ndyuna nu quiña'a tsa ñati nu nga'a slo cha' nu nclyu'u Jesús bi', ndube tsa ti' ngu' ji'i cha' bi' li'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya ji'i ycui' Ndyosi

³⁴ Nu lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' cua ngua'ni Jesús ngana ji'i nu ngu' saduceo bi', li' ndyu'u ti'i lcaa ngu' fariseo bi' slo Jesús.

³⁵ Lo'o jua'a nga'a sca ngu' fariseo nu jlo tsa ti' lcaa cha' ji'i ycui' Ndyosi nu nguscua jyo'o Moisés. Li' nchcuane yu ji'i Jesús cha' chcui' cuayá' yu lo'o:

³⁶ —Mstru —nacui yu bi' ji'i Jesús—, ¿ñi'ya cha' laca nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na, cha' nu nda ycui' Ni lo'o jyo'o Moisés sa'ni la?

³⁷ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i yu bi':

—“Ntsu'u cha' tyucui tyiquee ma tyu'u cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi; nu lo'o lubii ti cresiya ji'i ma, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique ma, tyu'u cha' ji'i ma lo'o Ni”.

³⁸ Bi' laca cha' nu tlyu la, nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na.

³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' tlyu: “Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i tya'a ñati ma, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' ma ji'i ycui' ca ma”.

⁴⁰ Suu lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya ji'i ycui' Ndyosi laca tyucuaa cha' bi', lo'o jua'a suu lcaa cha' nu nchcui' ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni laca cha' bi'.

Nchcuane Jesús ji'i ngu' cuentya ji'i Cristo

⁴¹ Laja lo'o tya ndyu'u ti'i lcaa ngu' fariseo bi' su ndu Jesús, li' nchcuane yu sca cha' ji'i ngu'!

⁴² —¿Ñi'ya nti' cu'ma cuentya ji'i Cristo nu ntsu'u cha' caa? —nacui Jesús ji'i ngu' bi!—. ¿Tilaca ngua jyo'o cusu' ji'i nu Cristo bi' nti' ma?

—Ñati tya'a ji'i jyo'o rey David caca nu bi' —nacui ngu' ji'i.

⁴³ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya ndyu'u ta cha' re nti' cu'ma, cha' cua nchcui' jyo'o David cha' Xu'na yu laca nu Cristo bi'? Cua ngulu'u Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' bi' ji'i David, bi' cha' nchcui' yu ndi'ya:

⁴⁴ Ycui' Ndyosi nu laca Xu'na na nacui ji'i Cristo nu Xu'na na' ndi'ya: “Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui 'na, ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusuu jinu'u, cha' caca nu'u loo ji'i lcaa ca cha”, nacui Ni ji'i Cristo.

⁴⁵ Xu'na na', nchcui' jyo'o David ji'i Cristo. ¿Ñi'ya caca chcui' na cha' ñati tya'a ji'i jyo'o David bi' laca Cristo lacua?

⁴⁶ Ná ntsu'u ni sca ñati ca bi' nu ngua ji'i xacui cha' ji'i Jesús li!. Lo'o jua'a xa' la tsu' nde loo la nga'aa nchcuane ngu' cha' ji'i yu tsiya' ti, cha' ntsii ngu' ji'i, ñi'ya nu xacui Jesús cha' ji'i ngu'!

23

Ngusta Jesús qui'ya ji'i ngu' fariseo lo'o jua'a ji'i mstru cha' jo'ó bi'

¹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i slo yu, jua'a lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

² —Nu ngu' fariseo bi', lo'o mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa ni, jlo ti' ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi.

³ Bi' cha' tso'o cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nclu'u ngu' bi' ji'i ma, tso'o taquiya' ma ji'i cha' nu nclu'u ngu' bi'; pana ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ti ngu' bi'. Tso'o ti nclu'u ngu' cha' jo'ó bi', pana ná ndaquiya' ycui' ca ngu' cha' bi'.

4 Lo'o jua'q̄ nu ngu' fariseo bi' ni, nclyo ngu' cña ji'í tya'a ngu' cha' tonu tsa yu'ba qui'ya ngu'; ti'í tsa yu'ba nsta ngu' bi' sc̄u ñati, pana ycui' ca ngu' ni, ná sicuā ngu' yu'ba bi' tsiya' ti.

5 Lcaa cha' nu ndu'ni nu ngu' bi' ni, ndu'ni ngu' ji'í cha' ña'q̄ ti ñati ji'í ngu'; bi' cha' ndyaaca' juata su nscua cha' ji'í ycui' Ndyosi hique ngu', lo'o jua'q̄ sc̄u ngu', cha' nti' ngu' cha' chcui' ñati ji'í ngu' cha' tacati tsa ndu'ni ngu'. Lo'o jua'q̄ nchcu' ngu' bi' payū nu tonu tsa lsu ndacui lo cha' ña'q̄ ñati ji'í.

6 Nu lo'o ndya'ā ngu' bi' sca ta'a, li' ndyaca'ā ngu' su tso'o la ña'q̄ nti' ngu'; cuati jua'a ne' laa, la cui' ti su tso'o la ña'q̄ nti' ngu', ca bi' ntucua ngu' bi'!

7 La cui' jua'q̄, si tyacua tya'a ñati lo'o ngu' bi' nde calle, lo'o chcui' ñati bi' lo'o ngu', na cua'ni chi ñati loo nti' ngu' fariseo bi'; jua'q̄ cua nti' ngu' cha' ñacui ñati ji'í, cha' mstru laca ngu'. Jua'q̄ nti' ngu' bi'!

8 'Pana cu'maq̄ ni, ná tso'o si ñacuī ngu' ji'í mā cha' mstru laca mā; tso'o la si sca ti cha' ntsu'u tyiquee mā lo'o tya'a mā, cha' sca ti mstru ntsu'u ji'í mā, bi' laca Cristo.

9 Lo'o jua'q̄ ná nga'ā cha' ñacuī mā cha' sti mā laca sca ñati chalyuu ti, cha' sca ti ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua, bi' laca Sti mā.

10 Lo'o jua'q̄ ná ta mā chacuayá' ji'í ñati cha' chcui' ngu' ji'í mā cha' xu'na ngu' laca mā, cha' sca ti Cristo laca Xu'na mā nu chañi ca.

11 Nu cu'maq̄ nu ndulo la cha' ji'í mā cuentya ji'í tya'a mā, nga'ā cha' cua'ni mā cua ña'q̄ ca cña nu culo lcaa tya'a mā ji'í mā, masi laca mā loo ji'í ngu'.

12 Ñati nu nti' cha' caca tlyu la cuentya ji'í tya'a ngu', ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' ca tiya' la; pana ñati nu ná ndu'ni tyixi lo'o tya'a ngu', ná nti' tyijiloo ji'í tya'a ngu', bi' laca nu chañi cha' caca tlyu la cuentya ji'í cu'maq̄.

13 ¡Tya'na tsa cu'maq̄ ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'q̄ cu'maq̄ ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Na

ndacu' mā tyucuiji'í ngu', cha' ná caca tyatí̄ ngu' cha' ji'í ycui' Ndyosi, cha' ná caca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'í̄ ngu'. Ni ycui' mā, ná caca tyatí̄ mā cha' bi', lo'o jua'q̄ ná nda mā chacuayá' cha' tyatí̄ xa'la ñati cha' bi'.

14 ¡Tya'na tsa cu'maq̄ ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'q̄ cu'maq̄ ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Nxlyaaá mā ni'í nu ntsu'u ji'í nu cuna'q̄ ti'i, lo'o li' tyiquee' nchcui' mā lo'o ycui' Ndyosi slo ñati cha' ña'q̄ ti ñati ji'í mā. Ná ca cuayá' ti' xa' ñati lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'í mā li'. Bi' cha' lye la chcube' mā ca nde loo la.

15 ¡Tya'na tsa cu'maq̄ ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'q̄ cu'maq̄ ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Tyijyu' tsa ndya'ā mā, masi tyucuiji'í nde lo yuu ti, masi tyucuiji'í nteje tacui mā tyujo'o ndya'ā mā, cha' clyana mā ji'í ñati, masi sca ti ñati nu tyaja'ā xtyanu ji'í nu xa' la jo'ó nu ndu'ni tlyu yu ji'í, cha' xñi yu cha' nu culu'u cu'maq̄ ji'í yu. Li' culu'u mā ji'í yu cha' caca yu sñi' cuiñaja nu tlyu la que cu'maq̄, cu'maq̄ nu ntsu'u cha' tsaa mā ca bilyaa.

16 ¡Tya'na tsa cu'maq̄! Na cua nti' mā culu'u mā ji'í xa' ñati; pana cuityi' ycui' ca cu'maq̄, cha' ná nda mā cuentya tsiya' ti. Ndi'yq̄ nchcui' mā: "Si cua'nī ngu' jura cuentya ji'í laa tonu re cha' cua'nī lyijī ngu' sca cña, ná sca cha' laca", nacuī mā. "Pana si cua'nī ngu' jura cuentya ji'í na oro nu ntsu'u ne' laa cha' cua'nī ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'nī ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcui' ngu'", nacuī mā.

17 ¡Ple tsa cu'maq̄, na cuityi' tsa mā! ¿Na laca nu ndulo la cha' ji'í nti' mā? ¿Ha tlyu la cha' ji'í na oro nu ntsu'u ne' laa bi'? ¿Ha tlyu la cha' ji'í laa tlyu su ntsu'u na oro bi', nti' mā? Sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'.

18 Lo'o jua'q̄ chaca cha' nchcui' mā: "Si cua'nī ngu' jura cuentya ji'í mesa nu ntsu'u ne' laa re, cha' cua'nī lyijī ngu' sca cña, ná sca cha' laca", nacuī mā. "Pana si cua'nī ngu' jura cuentya ji'í msta nu nsta ngu' lo mesa bi',

cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcui' ngu'", nacui ma'.

19 ¡Chañi cha' cuityi' cu'ma! ¿Na laca nu ndulo la cha' ji'i, nti' ma? ¿Ha tlyu la cha' ji'i msta bi? ¿Ha tlyu la cha' ji'i mesa su nscua msta bi', nti' ma? Sca ti cuayá' laca cha' bi'!

20 bi' cha' nu lo'o cua'ni ngu' jura cuentya ji'i mesa bi', cha' cua'ni ngu' sca cña, stu'ba ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i na nu nscua lo mesa bi'.

21 Lo'o jua'a, si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i laa tonu re, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i y cui' Ndyosi, cha' lo'o ne' laa bi' ndya'a y cui' Ni.

22 La cui' ti cha' ni, si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i sca na nu ntsu'u nde cua, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i su tlyu ca su ntucua y cui' Ni, lo'o jua'a cuentya ji'i y cui' Ni li'.

23 ¡Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tacati tsa ndu'ni ma lo'o y cui' Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u ji'i ma; si ntsu'u tii tya'a laca' tyunu' xlya ji'i ma ni, masi si'yu hañi, masi si'yu comino, hora ti nda ma tsaca ji'i y cui' Ndyosi li', masi ná ndaquiya' ma ji'i cha' nu ngulu'u Ni, nu ndulo la cha' ji'i. Cua nacui y cui' Ndyosi cha' liñi ti cua'ni cuayá' ma ji'i ñati, lo'o jua'a nacui Ni cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i ñati, cha' jlya tso'o ti' ma ji'i y cui' Ni; pana ná nduna ma cha' bi'. Ntsu'u cha' taquiya' ma ji'i cha' nu ndulo la bi', masi tya cua'ni ma cha' tso'o ñi'ya nu ndyu'ni ti ma nu lo'o nda ma msta sube ti bi'.

24 Nti' ma culu'u ma cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'i xa' ñati; pana na cuityi' y cui' ca ma, cha' ndyacu' hique ma ji'i lcaa cha' liñi bi'. Ñi'ya laca si nsuibii ma hitya cha' co'o ma, cha' ná co'o ma na'ni sube nu ntsu'u lo hitya bi', pana ná ndu'ni cuentya ma ji'i, si cua ntyucui' ma sca na'ni tlyu la, ñi'ya nti' sca camello.

25 ¡Tya'na cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo,

cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tso'o tsa ndyaatí loo ma, ndyaatí chu' cuaña' ma, ñi'ya nti' ndyaatí sca tasa, ndyaatí sca ca'ña; pana nde ne' cre-siya ji'i ma xcui' cha' cuxi ntsu'u, cha' nti' ma xlyaaá ma na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, cha' lya' ti' ma ji'i ñati.

26 Na cuityi' ma, lcaa cu'ma ngu' fariseo. Clyo cua'ni lubii ma ne' cre-siya ji'i y cui' ca ma, cha' tyanu lubii tyucui ña'a ma li', ñi'ya nti' ndyaatí sca tasa, sca ca'ña.

27 ¡Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó lo'o cu'ma ngu' fariseo, cha' tu-cua cha' ntsu'u tyiquee ma! Ñi'ya sca ni'i sube nu ndu'chu' cuaá nu ndu'ni ngati'ngu' ji'i, tso'o tsa ña'a ni'i bi' li', la cui' jua'a laca cu'ma. Pana xcui' tyijyä jyo'o ntsu'u ne' cuaá bi', xcui' na tyucu' ntsu'u bi'.

28 Lo'o jua'a cu'ma ni, tso'o tsa ña'a ma nde chu' ma, liñi tsa ndu'ni ma nti' ñati; pana lo'o ña'a y cui' Ndyosi ca nde ne' ma, tucua cha' ntsu'u tyiquee ma, cuxi tsa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, nti' Ni.

29 ¡Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tso'o tsa ña'a ni'i sube nu ndiñá ma chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu cua yaa nchcui' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ñati nu ngua sa'ni la; tso'o tsa ndalya' ma ji'i ni'i bi' nu ntucua chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu tso'o tsa tyiquee nu ngua sa'ni la.

30 "Cuxi tsa ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ya cua sa'ni", nacui ma. "Si cua nguti'i ya chalyuu nu ngua tyempo bi', ná lo'o cua ndyujuii ya ji'i ngu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi bi'", nacui ma.

31 Jlo ti' ma cha' laca ma la cui' tya'a ñati lo'o jyo'o cusu' ji'i ma nu cua ndyujuii ji'i ngu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni; ña'a ti cuxi tyiquee ma juani, ñi'ya nu cuxi tyiquee jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua li'.

32 Tso'o lacua. Tya cua'ni la ma cha' cuxi nu ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua sa'ni li'.

³³ 'j̄Ni'ya nti' cuaña, jua'a nti' cu'ma! Tajua' tsa ndyu'ni ma cha' cuxi. ¿Ha nti' ma cha' clyáá ma ji'i ycui' Ndyosi cha' ná chcube' ma ca bilyaa? Ná taca ji'i ma jua'a.

³⁴ Bi' cha' ta na' ji'i ñati' na cha' caa ca slo ma; masi ngu' nu laca tu'ba 'na, masi ngu' nu jlo ti' cha' jna', masi ngu' mstru nu cuentya jna', ta na' ji'i ngu' cha' caa ngu' ca slo ma. Jlo ti' na' cha' tyala tsa cu'ma; cujuii ma ji'i xi ñati' bi', cujui'i ca'a ma ji'i xi xa' la ñati' bi' lo crusi, quiji'i ma ji'i xi xa' la ñati' bi' lo'o reta. Masi ne' laa ji'i ma, cua'ni lya' tsa ti' ma ji'i ngu' bi' ña'a cuayá' nu culo'o ma ji'i ngu' bi', cha' ná tyanu ngu' bi' quichi tyi ma tsiya' ti.

³⁵ Bi' cha' lacua, tyanu qui'ya ji'i ma xqui'ya cha' cua ndyujuii jyo'o cusu' ji'i ma ji'i quiña'a tsa ñati' nu nchcui' cha' liñi tya sa'ni la, tya lo'o ngujuii Abel nu ngua tya clyo la, ña'a cuayá' nu ngujuii Zacarías sñi' Berequías. Nu jyo'o Zacarías ni, cua ndyujuii ngu' ji'i yu su ndu yu ne' laa, ca su laja cla'be to' mesa su ndyaqui mstq, nu lo'o cua tsaa ti yu ni'i su tacati tsa. Stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya laca si y cui' ca ma cua ndyujuii ma ji'i jyo'o cusu' bi', cha' la cui' cha' cuxi bi' ntsu'u tyiquee ma juani.

³⁶ Cha' liñi nchcui' na'lo'o ma juani, cha' bilya cajaa ma lo'o tlyu tsa cha' cuxi caca ji'i cu'ma ngu' nasiyu nde xqui'ya qui'ya nu ndyanu ji'i ma.

Ngusi'ya tsa Jesús xqui'ya quichi Jerusalén

³⁷ 'j̄Ty'a'nä tsa cu'ma ngu' Jerusalén! Tucui tsa cha' ntsu'u ji'i ma. Tya sa'ni la ndyujuii ma ji'i ñati' nu ngua'a lo y cui' Ndyosi cña ji'i, masi ngujui'i ma quee ji'i ngu' nu laca tu'ba ji'i Ni. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' ji'i ma cha' ná ca cuxi ji'i ma. Ñi'ya nti' sca su'u nu nxutii'ji'i sñi' ne' lu'be ni', jua'a ngua ti' na' cua'ni na' lo'o ma; pana ná nda ma chacuayá' na tsiya' ti.

³⁸ Bi' cha' xñi'i ti tyanu quichi tyi ma juani.

³⁹ Cha' liñi nchcui' na'lo'o ma juani, cha' nga'aa ña'a ma 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo lo'o chcui' ma cha' 'na: "Tso'o tsa ndyu'ni ycui' Ndyosi lo'o ñati' nu lijyä chacuayá' ji'i ycui' nu Xu'na na", ñacui ma li'.

24

Ngulala ti cati laa tonu

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ne' laa tonu bi'; na cua tyaa ti, lo'o lye tsa nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu lo'o yu cha' ji'i laa tonu bi', cha' tso'o tsa ña'a lcaa ni'lí nu cuentya ji'i laa bi'.

² Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi': —Ña'a tso'o ma ji'i lcaa cha' nu ntsu'u ji'i laa tonu re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' tye laa re cati ña'a cuayá' ni sca quee nu ntsu'u sii' laa re, nga'aa tyanu bi' hichu' tya'a.

Cha' ti'i nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Li' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos. Ca bi' ndyaca'a Jesús, lo'o li' cuaana ti nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o yu, nchcuane ngu' ji'i:

—Cuacha' nu'u ji'i cua, ¿ni jacua' caca cha' cuxi bi' ji'i laa tonu bi'? Lo'o jua'a, ¿ñi'ya caca cha' lo'o caa nu'u, nu lo'o cua tye ti chalyuu? —nacui ngu' bi' ji'i.

⁴ Li' ngulu'u la xi Jesús ji'i ngu' bi': —Cua'ni tii ti' ma, cui'ya ma cuentya cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma —nacui—.

⁵ Nde loo la caa tyuu tya'a ngu' cuiñi nu ñacui cha' cuentya jna' lijyä ngu'. "Cristo laca na!", ñacui ngu' bi' ji'i ma, lo'o jua'a cñilo'o ngu' ji'i quiña'a ñati' nu jlya ti' cha' bi'.

⁶ Tyempo bi' cañi cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' ji'i ma cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsii ma li'. Ntsu'u cha' caca jua'a, pana tya lyiji tye chalyuu li'.

⁷ Xuu tya'a ñati' sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', lo'o jua'a xuu tya'a ñati' sca quichi tlyu lo'o ñati' chaca quichi tlyu. Li' caja jbi'ñä ji'i ngu', caa quicha nu

xñi ji'í lcaa ngu', lo'o jua'a tyuu se'i clyacui chalyuu li'.

8 Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati chalyuu, si'i na cua ndye chalyuu li'.

9 'Nu lo'o xana cha' cuxi bi', tejeya' ngu' ji'í ma cha' xcube' ngu' ji'í ma, hasta ña'q cuayá' nu cujuii ngu' ji'í ma, cha' ntsu'u ngu' tyucui ña'q chalyuu nu caca ti'í ti' ngu' ña'q ngu' ji'í ma xqui'ya na'!

10 bi' cha' tyuu tya'a ngu' tya'a ma caca taja ti' ngu' jna', nga'aa talo ngu' cha' xñi la ngu' cha' 'na li'. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' tya'a ma nu cujuii cuañi' ngu' ji'í tya'a ma ya' ngu' cuxi, jua'a ntsu'u ngu' tya'a ma nu caca ti'í ti' ngu' ña'q ngu' ji'í xa' la ngu' tya'a ma li'.

11 La cui' jua'a tyu'u tucua quiña'a ngu' cuiñi, nu laca tu'ba ji'í ycui' Ndyosi, ñacui' ngu'. Cñilo'o ngu' bi' ji'í tyuu tya'a ma, cu'ma nu laca ma ñati 'na.

12 Quiña'a tsa cha' cuxi caca, ña'q cuayá' nu quiña'a tsa ngu' tya'a ma nga'aa cua'ni tya'na ti' ngu' ji'í xa' la ngu' tya'a ma.

13 Pana ná cube ti' ma, lcaa cu'ma nu talo tyiquee ma ji'í cha' cuxi bi', cua'ni lyaá na' ji'í cu'ma li', ña'q cuayá' nu tye chalyuu —nacui Jesús—.

14 Ntsu'u cha' culu'u ma cha' jna' ji'í ñati, lcaa cha' tso'o nu nchcui' na', ñi'yä caca lo'o laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'í ñati; ntsu'u cha' chcui' ma cha' bi' lo'o ñati tyucui ña'q chalyuu, cha' caca cuayá' ti' ngu' ji'í cha' bi' nde lcaa nasiyu. Lo'o li' tye chalyuu.

15 'Jyo'o Daniel nu ngua tu'ba ji'í ycui' Ndyosi cua sa'ni ni, cua nchcui' yu cuentya ji'í sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'ú ji'í lcaa na lubii. (Caca cuayá' ti' cu'ma ji'í cha' bi' nu lo'o chcui' ma lo quityi re.) Nu lo'o ña'q ma cha' ndu na suba' bi' ca su tacati tsa ne' laa tonu bi' —nacui Jesús—,

16 li' ca cuayá' ti' ma cha' tso'o la si xna lcaa ma nu ndi'í ma nde loyuu

su cuentya Judea, xna ma cha' tyu'u cuatsi' ma laja ca'ya.

17 Si ndu ñati que ni'í ji'í tsä bi', nga'aa ta tyempo tyatí ngu' ni'í cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u ji'í ngu'; nga'a cha' calya clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clya ngu' li'.

18 Lo'o jua'a si ntsu'u ngu' ne' quixi', nga'aa ta tyempo ji'í ngu' cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' nde to' tyi ngu', cha' squi'ya ngu' te' quichä' ji'í ngu'; nga'a cha' xna clya ngu' bi' li'.

19 Lo'o jua'a tya'na tsa caca ji'í nu cuna'a tana lo'o tyalaa tsä bi', tya'na tsa ngu' cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyatí li'.

20 Tso'o si jña ma cha' ji'í ycui' Ndyosi cha' ná ntsu'u cha' xna ma lo'o caca tyempo tlya', cha' ná ntsu'u cha' xna ma tsä ta'a nu ndi'í cña' ngu'.

21 Tyempo lo'o lye tsa chcube' ngu' caca bi', nu lo'o ntsu'u cha' xna ma li'; bilya chcube' ñati chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá ycui' Ni chalyuu hasta juani, lo'o jua'a nga'aa si'í jua'a chcube' ñati tyempo ca nde loo la.

22 Pana cua nacui ycui' nu Xu'na na cha' xti ti tsä caca tyempo nu chcube' ngu' jua'a; si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyáá ni tsaca ñati chalyuu li'. Pana tya'na ti' ycui' Ndyosi ña'q Ni ji'í ñati ji'í Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsä caca tyempo cuxi bi'.

23 'Nu lo'o caca tyempo bi', si ñacui' ngu': "Ña'a ma ña'q, cua ndyalaa Cristo ca nde"; jua'a si ntsu'u ngu' nu chcui' ndi'ya: "Cua ndyalaa Cristo quichi jua", ná taquia' ma ji'í cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' li',

24 cha' Cristo cuiñi caca nu bi'. Lo'o jua'a tyu'u tucua xi ngu' cuiñi nu chcui' cha' tu'ba ji'í ycui' Ndyosi laca ycui' ca ngu', nu cuiñi ti cua'ni cha' tlyu cha' cube tsa ti' xa' ñati; cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' nti' ngu' cua'ni ngu' ngana ji'í ma, lo'o jua'a ji'í lcaa ñati nu cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'í.

25 Cua ndacha' na' cha' bi' ji'í ma juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi',

26 cha' ná cua'a jyaca ma ji'í ngu' si ñacui' ngu': "Tsaa na slo Cristo. Nga'a

y cui' yu ne' quixi' jua juani." Ná tsaa mä lo'o ngu' li!. Ná taquiya' mä ji'li ngu' si ñacui' ngu' ji'i mä: "Cuaana ti ndi'i yu ne' ni'i jua juani". Ná xñi mä cha' nu chcui' ngu' bi' tsiya' ti.

27 Ñi'yä laca lo'o ndyubii xee tyl'yu tyucui ña'ä nde cuä, ña'ä lcaa ñati ji'li'; jua'ä caca lo'o cäa na' chaca quiya', la cui' na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati.

28 Nu lo'o ntsiya sca na tyucu, hora ti tyalaa culexu slo.

*Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa
y cui' nu cua lijyäa cha' caca ñati*

29 'Nu lo'o cua ndye tsä nu nga'ä cha' chcube' ngu', li' yala ti caca talya ña'ä xee cuichaa, lo'o jua'ä nga'aa ty-acä' xee co' li!. Tyalú cuii lo'o cuala ya nu ntsu'u nde cuä ca lo yuu, lo'o jua'ä xquiña Ni lcaa na nu ntsu'u nde cuä.

30 Li' nde cuä tyu'u tucua cuayá' nu sta na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati. Lye tsa caca xñi'li ti' lcaa ñati chalyuu nu ndi'i cua ña'ä ca quichi tyi ngu', xi'ya tsa ngu' li!. Lo'o na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati ni, ña'ä ngu' 'na cha' lijyäa na' laja coo nu ndubi tsa ña'ä; lye xi ña'ä caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na cäa na' li!.

31 Nu lo'o lye cañi cui' chcuä, li' culo na' cña ji'li quiña'ä tsa tya'a xca 'na cha' cäa xca bi', cha' xutii'li se'i ti ji'li lcaa ñati nu cua ngusubi y cui' Ni ji'li; macala su ndi'i ngu' tyucui ña'ä chalyuu tyu'u ngu' cäa ngu' li!.

32 'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'ä na lo'o ña'ä na yaca, masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua sati, li' caluu laca' bi'; jlo ti' na cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo li!.

33 Lo'o jua'ä, lo'o ña'ä mä cha' tycu'u tucua lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o mä tsä, li' ca cuayá' ti' mä cha' cua ngulala ti tyempo lo'o tye cha' re.

34 Cha' liñi chcui' na' lo'o mä juani, cha' bilya cajaa lcaa ñati nu lu'ú chalyuu juani lo'o caca cha' nu cua nchcui' na' ji'li tsä.

35 Masi tye lcaa na nu ntsu'u nde cuä, masi tye chalyuu re, pana ná tye

tsiya' ti cha' nu nchcui' na' re, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na'.

36 'Pana tsä bi' ni, ni sca ñati ná jlo ti' ni tsä caca, ni hora caca bi'. Ni xca ji'li y cui' Ndyosi ná jlo ti' ngu', ni na' nu laca nu sca ti Sñi' y cui' Ni, ná jlo ti' na'; sca ti y cui' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi'.

37 Ñi'yä ngua lo'o nguti'li jyo'o Noé chalyuu nu ngua sa'ni, jua'ä caca tsä nu cäa na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati; ná ca cuayá' ti' ñati ni tsä caca bi'.

38 Ñi'yä ngua tyempo ji'li Noé bi', nu lo'o bilya ca'ya tyo clyaa, jua'ä caca tsä bi'. Ndi'ya ngua sa'ni: ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngujui clyo'o ngu'; ná ntsu'u cha' ngulacua ti' ngu' tsiya' ti, ngua ti' ngu', hasta ña'ä cuayá' nu ndyatí Noé bi' ne' yaca ni'li ji'li.

39 Ná ngua tii ngu' hasta ña'ä cuayá' nu nguxana ngua'ya tyo clyaa. Li' ndye cha' ji'li lcaa ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' ji'li y cui' Ndyosi. La cui' jua'ä caca tsä lo'o cäa na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati, ná ca tii ngu' ni tsä caca bi'.

40 Nu tsä bi' ni, si nga'ä tucua tya'a ñati ne' quixi' cha' cua'ni ngu' cña, li' tyaa lo'o xca ji'li y cui' Ndyosi ji'li tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li!;

41 jua'ä tsä bi' si nga'ä tucua tya'a nu cuna'ä sca ni'li cha' coo ngu', li' tyaa lo'o xca ji'li y cui' Ndyosi ji'li tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li!.

42 'Bi' cha' cua'ni tii ti' mä, cha' ná jlo ti' mä tsiya' ti ni tsä laca nu cäa y cui' nu Xu'na mä.

43 Ñi'yä nti' sca xu'na ni'li si cua ngua tii yu ni hora nde talya cäa sca nu cuaana to' tyi yu. Ná tyiquee' cua tii ti ti' yu nga'ä yu ni'li ji'li yu li', cha' ná ta yu chacuayá' tsiya' ti tyatí nu cuaana bi' ne' ni'li ji'li yu li'.

44 Lo'o jua'ä lcaa tsä ntsu'u cha' tii ti' tyi'li mä chalyuu, cha' ná tyiquee' tsa tsiya' ca tycu'u tucua na' cäa na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati. ¿Ñi'yä cua'ni mä si ná ndi'i mä tii ti ti' mä li'?

*Cui*jí* i*msu tso'o lo'o msu xñá'a**

⁴⁵ ¿Ha ntsu'u ngu' cu'maq nu tyucui tyiquee mä ntaja'a mä cua'ni mä cña 'na? Ndi'yä cua'ni mä lacua: Sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña jí iyu cha' caca yu loo ne' ni'i jí iyu xu'na yu; culo xu'na yu cña jí iyu cha' xacu yu jí i lcaa ngu' nu ndi'i ni'i bi'.

⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o caq xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu jí iyu.

⁴⁷ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu jí i msu bi' li', cha' caca yu loo jí i lcaa cña nu ntsu'u jí i xu'na yu bi'.

⁴⁸ Pana sca msu nu xñá'a ni, masi ntsu'u cña nu ngulo xu'na yu jí iyu, ná ndube ti' yu; "Tiya' tsa caq xu'na na!", culacua ti' yu, bi' cha' hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu.

⁴⁹ Li' xana yu bi' cua'ni xñá'a yu, cua'ni tyala yu jí i ty'a' msu yu; tsaa yu cacu yu, tsaa yu co'o yu lo'o ty'a' cu'bi ti yu li'.

⁵⁰ Lo'o li' caq xu'na msu xñá'a bi' sca tsä lo'o ná tii yu bi' li', cha' ná jlo ti' msu bi' ni hora tyu'u tucua xu'na yu chaca quiya'.

⁵¹ Li' lye xcube' xu'na yu jí i msu xñá'a bi', ña'a cuayá' nu cajaa msu bi'; culo xu'na yu cña jí i msu bi', cha' tsaa yu ca bilyaa su lye tsa nchcube' ngu', ca su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a ndacu tsa la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'. Stu'ba ti tsaa yu lo'o ngu' cuiñi nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'.

25*Cui*jí* i*tii ty'a' nu cuna'a cuañi**

¹ 'Ta na' chaca cha' lo'o mä cha' ca cuayá' ti' mä ñi'yä caca lo'o laca y cui' Ni loo ne' cresiya jí i ñati: Ndyaa tii ty'a' nu cuna'a cuañi' ca to' tyi sca nu cuna'a nu laca cuxii jí i ngu'; ntsu'u candil jí i ca ta'a tii ty'a' ngu', cha' jatya ngu' jí i cutsii.

² Tonto xi nclacua ti' ca'yu ty'a' nu cuna'a bi', masi tso'o la nclacua ti' nu chaca ca'yu ty'a' ngu' cuna'a bi'.

³ Nu cuna'a tonto bi' ni, lo'o candil jí i ngu' ndya'a ngu', pana ná lo'o setye cha' tyu'u ne' candil bi', cha' tyu'u xee jí i.

⁴ Lo'o nu chaca ca'yu ty'a' ngu' cuna'a nu tso'o ti nclacua ti', lo'o candil ndya'a ngu', cuati lo'o caatyä setye ndya'a ngu'.

⁵ Lo'o li' tyiquee' tsa ntajatya ngu' jí i nu cutsii bi'; ngua'ya tsa xcalá ngu', ngujua' ngu' li'.

⁶ Cla'be talya tsiya' ti nguañi ngusi'ya sca ñati: "Cua liyä cutsii juani", nacui. "Tyu'u clya mä nde liya' cha' tsaa mä tyacua ty'a' mä lo'o yu, cha' tyaa lo'o mä jí i nde ni'i."

⁷ Hora ti ngue ti' lcaa ngu' cuna'a bi' li', ngusi'yu ngu' nchcubi' ntucua lo mecha jí i candil jí i ngu', lo'o cua su'ba ti ngu' xa' setye ne' candil bi'.

⁸ Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a tonto bi' jí i setye. ¿Ma caja bi'? Li' ngüijñä ngu' bi' jí i ty'a' ngu': "Ta mä xi setye jí i cuare, cha' cua tyubi' ti candil jí i cua", nacui ngu' tonto bi'.

⁹ "Setye nu ntsu'u ne' caatyä jí i cua, ná tyu'u scua jí i ca ta'a na cha' tyu'u ne' candil jí i lcaa na", nacui ngu' cuna'a bi'. "Tso'o la yaa clya mä ca tienda cha' cui'ya mä la xi."

¹⁰ Laja lo'o ndyaa ngu' cuna'a tonto bi', cha' cui'ya ngu' la xi setye, li' ndyalaa cutsii. Nu ngu' cuna'a nu cua laca ngua'ni cho'o candil jí i ngu' ni, ndyaa ngu' nde ni'i jí i cuxii lo'o cutsii bi', cha' cacu ngu' slo; hora ti ndyacu' toni'i li'.

¹¹ Ca tiya' la xi ndyalaa ngu' cuna'a tonto bi'. "Cua ndyalaa cuare juani", nacui ngu'. "Xaala clya toni'i cha' tyaa ya nde ni'i su ndi'i mä cua", nacui ngu' jí i cutsii.

¹² Li' nguxacui cutsii cha' jí i ngu' cuna'a tonto bi': "Ná nslo na' jí i mä tsiya' ti, ná jlo ti' na' ti ñati laca cu'mä", nacui nu cutsii bi' jí i ngu' li'.

¹³ Tya nchcui' la xi Jesús lo'o ngu' li': —Bi' cha' tii ti ti' tyi'i mä lcaa hora, cha' ná jlo ti' mä ni tsä ni hora caq na' chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati.

Cuij ji'i sna tya'a msu lo'o cñi

14 'Lo'o jua'a, ta na' chaca cha' lo'o mä, cha' ca cuayá' ti' mä ñi'yä caca lo'o laca y cui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñatj: Cua tsaa ti sca nu culiya' tyijyu', bi' cha' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu ji'i, cha' cña ngu' slo. Li' nguxtyanu xu'na ngu' xi cñi ji'i scaa msu bi', cha' cua'ni ngu' cña lo'o cñi bi' cuentya ji'i y cui' nu culiya' bi'.

15 'Nda nu cusu' ca'yu mil cñi plata ji'i msu nu yaqä tya clyo, lo'o jua'a nda yu tucua mil ji'i chaca msu, lo'o jua'a nda yu sca mil ji'i chaca msu, cha' jlo ti' xu'na ngu' ñi'yä caca ji'i scaa msu bi' cua'ni cña lo'o cñi bi'. Li' ndu'u xu'na ngu', ndyaa tyijyu'.

16 Hora ti ndyaa msu nu ntsu'u ca'yu mil cñi plata ji'i, ngüi'ya yu yu'ba lo'o cñi bi'. Li' ndyujui' yu yu'ba bi', ngua'ni yu ngana ña'ä cuayá' nu ngujui chaca ca'yu mil cñi plata ji'i.

17 Lo'o jua'a ngua'ni chaca msu nu ntsu'u tucua mil cñi plata ji'i, ngua'ni yu ngana ña'ä cuayá' nu ngujui chaca tyucuaa mil cñi plata ji'i yu.

18 Pana nu msu nu ntsu'u sca mil ti cñi plata ji'i ni, ngulu yu sca tyuu ne' yuu, ngusu'ba cuatsi' yu cñi ji'i xu'na yu ne' yuu bi' li'.

19 'Tyiquee' ndyaa xu'na msu bi', lo'o li' ndyalala yu to' tyi yu chaca quiya'. Li' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu bi', cha' cña ngu' slo, cha' ca cuayá' ti' y cui' ni cña ngua'ni ngu' lo'o cñi ji'i.

20 Clyo ndyalala msu nu nda xu'na ca'yu mil cñi plata ji'i. "Xu'na", nacui msu bi', "nda nu'ü ca'yu mil cñi 'na, lo'o nu juani cua ngujui la chaca ca'yu mil cñi 'na, nu lo'o cua ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'ü".

21 "Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'ü", nacui xu'na msu bi' ji'i. "Sca msu tso'o laca nu'ü, cha' tso'o tsa ndaquiya' nu'ü ji'i cha' 'na. Sca cña sube ti nda na' jinu'ü tsubi', pana ta na' cña nu cua tlyu la jinu'ü, cha' cua'ni nu'ü nde loo la. Stu'ba ti tyi'ü nu'ü slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'ü lo'o na'", nacui xu'na bi' li'.

22 Lo'o li' ndyalala chaca msu nu nda xu'na tucua mil cñi plata ji'i. "Xu'na", nacui msu bi', "nda nu'ü tucua mil cñi plata 'na, lo'o nu juani cua ngujui la tya tyucuaa mil cñi 'na cha' ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'ü".

23 "Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'ü", nacui xu'na msu bi' ji'i yu. "Sca cña sube ti nda na' jinu'ü tsubi', pana ta na' chaca cña nu cua tlyu la jinu'ü, cha' cua'ni nu'ü nde loo la. Stu'ba ti tyi'ü nu'ü slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'ü lo'o na'", nacui xu'na yu li'.

24 Lo'o li' ndyalala chaca msu nu nda xu'na sca mil cñi ji'i yu. "Xu'na", nacui msu bi', "jlo ti' na' cha' ñatj tiji tsa laca nu'ü, cha' ndu'ni nu'ü clacua masi xa' ñatj ngua'ni cña bi'; jua'a nscua' nu nchcuá' xa' ñatj, bi' laca nu caja jinu'ü.

25 Bi' cha' ndyutsii na', lo'o li' ndyaa na' nguxatsi' na' cñi jinu'ü ne' yuu. Nde laca cña jinu'ü lacua."

26 Ngua ñasi' xu'na lo'o msu bi' li'. "Sca msu xña'ä laca nu'ü", nacui xu'na ji'i msu bi'. "Taja tsa nu'ü", nacui. "Nacui nu'ü cha' jlo ti' nu'ü ñi'yä nu ndu'ni na', cha' nxuti'i na' ltya masi ná ndyataaa na' nscua'; lo'o jua'a tyaa lo'o na' ji'i nscua' masi ná ngua'ni na' cña ji'i", nacui nu'ü.

27 ¿Ni cha' ná nda nu'ü cñi 'na ji'i xa' ñatj lacua, cha' cua'ni ngu' cña lo'o? Li' chca'ä sñi' cñi bi' jna', cha' tya nu'ü jna' lo'o ndyalala na' chaca quiya'.

28 Tso'o la xñi mä nu sca ti mil nu ntsu'u ya' yu re, ta mä ji'i msu nu ntsu'u tii mil ji'i juani.

29 Jua'ä laca lo'o ñatj nu ntsu'u xi cha' ji'i, tya ta na' quiña'ä la cha' ji'i ñatj bi', cha' quiña'ä la cha' tso'o tyu'ü ji'i ngu' bi'; pana ñatj nu xixi ca cha' ntsu'u ji'i, si ná nti' ngu' cua'ni ngu' cña lo'o, hasta xlyaa ná nu xti ti cha' nu ntsu'u ji'i ngu' li'.

30 Nu juani tsaa lo'o mä ji'i msu xña'ä re, cha' xcuaa mä ji'i yu ca bilyaa, su nxí'ya tsa ngu', lo'o jua'a lye tsa ndacula'ya ngu' cha' ñasi' ngu', cha' lye tsa nchcube' ngu' cajua."

Cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa lo ñatí chalyuu

³¹ Nu lo'o tyaq na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, caa na' cha' caca na' loo tsiya' ti ji'i ñati. Stu'ba ti caa na' lo'o lcaa ngu' xcä 'na, lo'o li' tyaca'a na' su tlyu su cua cuä la xi, sca se'i su ndubi tsa ña'a laca bi'. Ca bi' cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati li'.

³² Ntsu'u cha' tyu'u ti'i se'i ti lcaa ñati tsiya' ti tyucui ña'a chalyuu; ca slo ycul' na' tyu'u ti'i ngu', cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ngu'. Li' sa'be tyaa na' ji'i ngu'. La cui' fi'ya nu ndu'ni ñati nu ña'asii ji'i xlya', jua'a cua'ni na'; sca tsu' tyi'i ña'a latya xlya' ji'i ngu', chaca tsu' tyi'i ña'a latya chivo ji'i ngu'.

³³ Jua'a cua'ni na', cha' la'a tsu' cui 'na tyi'i ña'a tsaca taju ñati 'na, ñi'ya ndi'i xlya' bi'; la'a tsu' coca su tyucua na', ca bi' tyi'i lcaa ñati cuxi, ñi'ya ndi'i chivo bi'.

³⁴ Ca li' lo'o caca na' loo tsiya' ti, chcui' na' lo'o taju ñati nu ndi'i la'a tsu' cui 'na: "Tyäa mä ca su ntucua ycul' Ni nu laca loo, lcaa cu'mä nu tso'o tsa nti' ycul' Ndyosi Sti na' ña'a Ni ji'i mä, cha' cua ngua'ni cho'o ycul' Ni su tyi'i mä slo Ni, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu.

³⁵ Cu'mä ni, cua nguxacu mä 'na lo'o ntyute' na' nguti'i na' nde chalyuu; nu lo'o nguityi na' hitya, cua nda mä hitya ndyi'o na' li'; masi ná ndyuloo mä 'na, pana cua nda mä to' tyi mä cha' nguti'i na' li';

³⁶ lo'o quichi' ti na' su nguta'a na' chalyuu, cua nda mä late' ndyacu' na' li'; lo'o ngua quicha na' nde chalyuu, cua yaä na'a mä 'na li', nguxtyucua mä 'na; lo'o nga'a na' ne' chcuä, ná ndyutsii mä ndyaa mä slo na' li'." Jua'a ñacui na' lo'o caca na' loo.

³⁷ Li' xacui ngu' nu lubii tyiquee cha' jna': "Xu'na, ¿ni jacua' na'a ya jinu'ü cha' ntyute' nu'ü? ¿Ni jacua' nguxacu ya jinu'ü? ¿Ni jacua' nda ya hitya ndyi'o nu'ü cha' ngüityi nu'ü hitya?

³⁸ ¿Ni jacua' nda ya su nguti'i nu'ü masi ná ndyuloo ya jinu'ü? ¿Ni jacua'

nda ya late' ndyacu' nu'ü lo'o nguta'a quichi' ti nu'ü?

³⁹ ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'ü lo'o ngua quicha nu'ü? ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'ü lo'o nga'a nu'ü ne' chcuä? Ná jlo ti' ya, Xu'na."

⁴⁰ Lo'o li' na' nu laca na' loo tsiya' ti, chcui' na' chaca quiya' lo'o ngu' bi': "Cha' liñi nchcui' na' lo'o mä juani, cha' lo'o nguxtyucua mä ji'i sca ngu' tya'a na' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', masi nguxtyucua mä ji'i sca ngu' ti'i ti, bi' tyempo ngua lo'o nguxtyucua mä 'na".

⁴¹ Lo'o li' chcui' na' lo'o taju ñati nu ndi'i la'a tsu' coca 'na: "Tyu'u mä liya', cu'mä nu ná ntsu'u su tyi'i mä slo ycul' Ndyosi. Yaa clya mä ca su ná tye tsiya' ti cha' ndyaqui quii', cha' stu'ba ti tyi'i mä lo'o nu laca xu'na cuiñaja lo'o lcaa xcä ji'i, lcaa cui'i cuxi; cuentya ji'i nu cuiñaja bi' nguxtyu'u ycul' Ni quii' bi'.

⁴² Cu'mä ni, ná nda mä na cacu na' tsiya' ti lo'o ntyute' tsa na' nguti'i na' nde chalyuu; ná nda mä hitya co'o na' lo'o ngüityi na' hitya li'.

⁴³ ná nda mä su tyi'i na' slo mä li', cha' ná ndyuloo mä 'na; ni ná nda mä late' cacu' na' lo'o quichi' ti na' nguta'a na' li'; ná ndyaa na'a mä 'na lo'o ngua quicha na', ni ná ndyaa mä slo na' lo'o nga'a na' ne' chcuä."

⁴⁴ Li' xacui ngu' nu cuxi tyiquee cha' jna' cha' laca na' loo: "Xu'na", ñacui ngu' bi', "¿ni jacua' na'a ya jinu'ü cha' ntyute' nu'ü? Nu lo'o ngüityi nu'ü hitya, nu lo'o quichi' ti nu'ü nguta'a, nu lo'o quicha nu'ü, nu lo'o nga'a nu'ü ne' chcuä, ¿ni jacua' ná nguxtyucua ya jinu'ü? Ná jlo ti' ya cha' bi'."

⁴⁵ Lo'o na' cha' laca na' loo, li' chcui' na' chaca quiya' lo'o ngu' cuxi bi': "Cha' liñi nchcui' na' lo'o mä juani, cha' ná nguxtyucua mä ji'i ni sca ngu' ti'i nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', bi' cha' nacui na' cha' ná nguxtyucua mä 'na tsiya' ti".

⁴⁶ Lo'o li' tyaa ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' chcube' ngu'; pana ngu' nu lubii tyiquee ni, caja chalyuu nu

ná nga'q̄ cha' tye tsiya' ti ji'j̄ ngu' bi'.

26

Cuaana ti ngüiñi cha' ji'j̄ ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'j̄ Jesús

¹ Lo'o cua ndye nchcui' Jesús lcaa cha' bi', li' nchcui' xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'j̄ bi':

² —Jlo ti' mä cha' tucua ti tsä lyiji cha' caca ta'a sii ji'j̄ ta'a pascua, lo'o li' tejeya' ngu' xña'q̄ jna' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati. Tyaa lo'o ngu' 'na cha' cujuui ngu' 'na lo crusil'i.

³ La cui' tyempo nu nchcui' Jesús, li' ndyu'u ti'j̄ tyuu tya'a sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' ji'j̄ ngu' judío; ndyu'u ti'j̄ ngu' slo Caifás nu laca xu'na lcaa sti jo'ó juua.

⁴ Li'ngua'ni stu'ba ngu' cha' ji'j̄ ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' tejeya' ngu' ji'j̄ Jesús cuaana ti, cha' cujuui ngu' ji'j̄.

⁵ —Pana ná tso'o tejeya' na ji'j̄ yu tsä ta'a —nacui' ngu' bi'—. Ca ñasi' tsa lcaa ñatí nu ndi'j̄ ta'a, lo'o tlyu tsa cha' cusuu caca bi' li' —nacui' ngu' bi'.

Nda'q̄ sca nu cuna'q̄ setye hique Jesús

⁶ Ngua sca tsä nga'q̄ Jesús nde quichi Betania, to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' yu.

⁷ Li'ndyalaa sca nu cuna'q̄ slo Jesús nu ndya'q̄ lo'o ji'j̄ sca caatyä quee alabastro nu tso'o tsa ña'q̄; ngutsa'q̄ caatyä bi' ntsu'u setye tyixi xtyi'i nu quiña'a tsa nga'a. Li'ngusalú nu cuna'q̄ bi' setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu to' mesa.

⁸ Lo'o na'q̄ ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'j̄ yu ñi'ya nu ngua'ni nu cuna'q̄ bi', ngua ñasi' q̄ngu' ji'j̄ nu cuna'q̄ bi' li'.

—¿Ni cha' ngusalú ñu'q̄ ti nu cuna'q̄ cua setye bi'? —nacui' q̄ngu' bi'—.

⁹ Quiña'a tsa nga'q̄ setye bi'. ¿Ni cha' ná ndyujui' q̄ngu' ji'j̄ cha' caja cñi ta ji'j̄ q̄ngu' ti'i? —nacui' q̄ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'j̄ bi'.

¹⁰ Lo'o ngua tii Jesús cha' nu ngua'ya hique q̄ngu' bi', nchcui' lo'o q̄ngu' li':

—¿Ni cha' ñasi' mä ji'j̄ nu cuna'q̄ re? —nacui' Jesús ji'j̄ q̄ngu' bi' li'—. Sca cha' tso'o tsa ngua'ni nu cuna'q̄ re lo'o na'.

¹¹ Lcaa tsä ndi'j̄ q̄ngu' ti'i lo'o mä nde chalyuu cha' xtyucua mä ji'j̄ q̄ngu', pana cua tye ti tsä nu tyi'j̄ na' lo'o mä.

¹² Cua ngusalú nu cuna'q̄ re setye lo na', masi tya lyiji cajaa na', cha' cua'ni cho'o tyucui ña'q̄ na' cha' tyatsi' na'.

¹³ Cha' liñi chcui' na' lo'o mä juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui ña'q̄ chalyuu, ca bi' cuna q̄ngu' lcaa cha' nu ngua'ni nu cuna'q̄ re juani, cha' tyi'u ti' q̄ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'q̄ re.

Ndyujui' Judas cresiya ji'j̄ Jesús ji'j̄ q̄ngu' nu laca loo

¹⁴ Lo'o Judas Iscariote ni, tya'a ndya'q̄ yu lo'o nu chaca tii chaca tya'a q̄ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'j̄ Jesús, ndu'u yu ndyaa yu slo sti jo'ó nu laca loo li'.

¹⁵ —¿Ni tsa lo cñi ta mä caya' 'na si culu'u na' tyucuiji'j̄ mä, cha' tsaa mä tejeya' mä ji'j̄ nu Jesús bi'? —nacui' Judas ji'j̄ sti jo'ó bi'.

Li'nda q̄ngu' calaa tyii tya'a cñi plata ji'j̄ Judas bi'.

¹⁶ Lo'o li' ncliana yu ñi'ya caca xtyucua yu ji'j̄ q̄ngu' bi', ni jacua' caca ji'j̄ yu cha' cuaana ti culu'u yu tyucuiji'j̄ q̄ngu', cha' tsaa q̄ngu' su nga'q̄ Jesús.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sii lo'o nu q̄ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'j̄ bi'

¹⁷ Lo'o ngua tsä clyo ji'j̄ ta'a nu lo'o ndacu q̄ngu' xlyá nu ná lo'o scuä tiye' ndya', li' ñaa nu q̄ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'j̄ slo Jesús. Ndi'ya nchcuane q̄ngu' ji'j̄ li':

—Macala nti' nu'q̄ cha' cua'ni cho'o ya cha' cacu na sii nu cuentya ji'j̄ ta'a pascua? —nacui' q̄ngu'.

¹⁸ —Tsaa mä lquichi ca su ndi'j̄ tya'a tso'o na' bi'. Ndi'ya chcui' mä lo'o: "Nacui mstru ji'na cha' cua ngulala ti hora ji'j̄. Lo'o juani nti' ycui' nu cusu' bi' cacu sii cuentya ji'j̄ ta'a pascua ca toni'j̄ jinu'q̄ lo'o nu q̄ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'j̄."

¹⁹ Li'ndu'u q̄ngu' nu ndyaca tsa'q̄ bi' ndyaa q̄ngu' lquichi, ngua'ni q̄ngu'

lcaa cña nu cua ngulo Jesús ji'i ngu'; ngua'ni cho'o ngu' lcaa na nu cua'nijo'o ji'i ngu' cha' cacu ngu' sii cuentya ji'i ta'a pascua.

20 Lo'o cua ngusii, li' ndyalaa Jesús ni'i bi!. Li' ndyaca'q ycui' lo'o ca ta'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i to' mesa, ndyu'ni ngu' sii.

21 Laja li'nguxana nchcui' Jesús lo'o ngu' bi!:

—Chañi cha' nchcui' na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u tsaca cu'maq nde nu cujui' cresiya 'na ji'i ngu' xña'a.

22 Xñi'i tsa ti' ngu' ngua lo'o ndyuna ngu' cha' bi!. Li' nguxana ngu' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ha na' nu ta jinu'u ya' ngu' xña'a, Xu'na? —nacui tsaca yu ji'i Jesús.

—¿Ha na'? —nacui chaca yu li'.

Lo'o jua'q nacui xi xa' la ngu'.

23 Nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' li!:

—Ntsu'u tsaca yu tya'a ndyacu na sii juani, nu sca ti ca'ña ndyacu yu lo'o na', bi'laca nu cujui' cresiya 'na ji'i nu ngu' xña'a bi!.

24 Ni'yä nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ni, jua'q nga'a cha' caca 'na, na' nu cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati. Pana tya'na tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'a, tso'o la ngua ji'i yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

25 Lo'o Judas nu ngua'ni cha' cuxi bi!, lo'o yu bi' nchcuane yu ji'i Jesús li!:

—Mstru —nacui Judas bi' ji'i Jesús—, ¿ha na' lacä nu ta jinu'u ya' ngu' xña'a?

—La cui' nu'u —nacui Jesús ji'i Judas li!.

26 Laja lo'o ndyacu ngu', li' ngusñi Jesús sca xlyá, ndya xlyá'be ji'i ycui' Ndyosi, ngusa'be ji'i xlyá bi!. Li' nda Jesús yu'be xlyá bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Cacu ma xlyá re, cha' ñi'yä nti' cuaña' na', jua'q nti' nu nde —nacui Jesús ji'i ngu' bi!.

27 Lo'o li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xlyá'be ji'i ycui' Ndyosi. Li' nda vaso vino bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Lcaa cu'maq co'o ma vino re —nacui Jesús—,

28 cha' ñi'yä nti' tañi na', jua'q nti' nu nde. Laca bi' sca cha' nu culu'u liñi ji'i ma cha' chaca quiya' quiñi cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu, nu lo'o tyalú tañi na' lo crusí. Jua'q cua'ni lyaá Ni ji'i quiña'a tsa tya'a ma, nu lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma.

29 Liñi tsa cha' nu chcui' na' lo'o ma juani, cha' nga'aa co'o na' vino juani, ña'a cuayá' nu tyalaa tsä bi' lo'o co'o na' ji'i stu'ba ti lo'o cu'maq slo ycui' Ndyosi Sti na', ca su ntucua ycui' Ni nu laca loo.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu ji'i Jesús tsiya' ti

30 Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jii ji'i ycui' Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos.

31 Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi!:

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'maq ña'a ma 'na talya ndyi. Caca bi' ñi'yä nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'yä nchcui' cha' bi!: “Lo'o cujuui na' ji'i nu ña'asii ji'i xlyá', li' xna lcaa xlyá' bi', tyaa ni”, nacui quityi bi!.

32 Pana ca tiya' la lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' nde loo la tsa'a na' nde Galilea cuentya ji'i cu'maq.

33 Li' nchcui' Pedro lo'o:

—Ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacui Pedro li!—. Masi ca ta'a ngu' xna ngu' jinu'u, pana na' ni, ná xna na' jinu'u.

34 Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i Pedro bi!:

—Cha' liñi cacha' na' jinu'u juani —nacui—, cha' nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya ndyi, sna quiya' chcui' nu'u cha' ná nslo nu'u 'na; jua'q ñacui nu'u ji'i ngu'.

35 Li' xa' nchcui' Pedro:

—Masi ntsu'u cha' cajaa na' stu'ba ti lo'o nu'u, ná chcui' na' lo'o ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui Pedro li!.

Lo'o la cui' jua'q cha' nguxacui' xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús li!.

Nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

36 Lo'o li' ndyalaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyatí ngu' ne'

sca lo'o su naa Getsemaní nu nga'q̄ ca to' quichi.

—Cua'q̄ ma xi ndacula ti —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—, laja lo'o tsa'q̄ ca nde la xi cha' chcui' na' lo'o y cui' Ndyosi Sti na'.

³⁷ Li' tya ndyaa la xi Jesús lo'o Pedro lo'o tyucuaa sñi' Zebedeo. Ngu'a ya sca cha' nu xñi'i tsa ti' Jesús xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti ji'i.

³⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o nu sna tya'a ngu' bi':

—Ne' cresiya 'na ntsu'u sca cha' nu xñi'i ti' na'. Nga'aa talo na' cha' xñi'i tsa ti' na'. Tyanu cu'ma nde ti, pana tii ti ti' ma tyi'i ma lo'o na'.

³⁹ Li' tya ndyaa la xi yu ca nde bi' la. Nde loo ti yu ndyaa stii yu lo yuu cha' xñi'i tsa ti' yu. Li' nchcui' yu lo'o y cui' Ndyosi, ndi'yä nu nacui yu:

—Sti na', ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'q̄ nu cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'ü? —nacui Jesús ji'i y cui' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cua'ni na' cña nu nti' nu'ü cha' cua'ni na'.

⁴⁰ Lo'o li' nxtyüü yu ñaa yu su ndi'i nu ca ta'a sna ngu' bi'. Laja' tsa ngu' li'. Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu Pedro bi':

—¿Ha ná nchca talo nu'ü ni sca hora ti nu tii ti ti' nu'ü tyi'i nu'ü lo'o na'? —nacui Jesús ji'i—.

⁴¹ Tii ti ti' ma tyi'i ma juani lacua, cha' chcui' ma lo'o y cui' Ndyosi cha' ná tyijiloo nu cuiñaja ji'i ma. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee ma ntaja'q̄ ma cua'ni ma cña re 'na, pana ná tyu'u scua juersa ji'i ma, yala tsa ndyaja' ma.

⁴² Li' xa' ndyaa Jesús, nchcui' lo'o y cui' Ndyosi chaca quiya':

—Sti na' —nacui yu ji'i Ni—, si ná ntsu'u xa' ña'q̄ nu cua'ni na' cña jinu'ü, tso'o la si chcube' na' lacua, cha' nti' na' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'ü cha' cua'ni na'.

⁴³ Li' xa' nxtyüü yu ñaa yu slo ngu' bi'; lo'o li' na'q̄ yu ji'i ngu' cha' laja' ngu' chaca quiya', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'.

⁴⁴ Lo'o li' nguxtyanu yu ji'i ngu' bi', ndyaa yu nchcui' yu lo'o y cui' Ndyosi

chaca quiya'; la cui' ti cha' nu nchcui' yu tya tsä la nchcui' yu chaca quiya'. Nu nchca sna quiya' nchcui' yu lo'o y cui' Ndyosi Sti yu.

⁴⁵ Lo'o li' nguxtyüü yu ñaa yu slo ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—¿Ha tya laja' ma? —nacui Jesús ji'i nu ngu' bi' li'—. ¿Ha bilya tyaala' xcalá ma? Que ti' ma juani, cha' cua ndyalaa hora nu xñi ngu' cuxi 'na, na' nu cua nda Ni 'na lijyä cha' caca na' ñati;

⁴⁶ tyatü ma cha' tyaa na, cha' cua ndyalaa yu nu ta 'na ya' ngu' cuxi bi'.

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

⁴⁷ Laja lo'o nchcui' Jesús jua'q̄, li' ndyalaa Judas slo. La cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca nu Judas bi'. Lo'o jua'q̄ quiña'q̄ tsa xa' la ñati lijyä lo'o yu, nu ntsu'u maxtyi cusüü ya', nu ntsu'u yaca ya'; lijyä ngu' tyaala bi' cña nu ngulo sti jo'ó nu laca loo, la cui' jua'q̄ cña nu ngulo lcaa ngu' cusu' nu laca loo lijyä ngu'.

⁴⁸ Lo'o Judas ni, bi' laca nu cua ta ti ji'i Jesús ya' ngu' tyaala bi'. Cua ndacha' yu ji'i ngu' cua tsä la: "Sca ti yu nu cacu na' saca' lo'o chcuicha' na' ji'i yu, ji'i bi' xñi ma". Jua'q̄ nacui yu ji'i ngu',

⁴⁹ bi' cha' ndyaa Judas bi' ca su ndu Jesús cha' chcuicha' ji'i yu.

—Nde ti ndu nu'ü, mstru —nacui Judas bi' ji'i Jesús.

Li' ndyacu Judas saca' Jesús.

⁵⁰ Li' nacui Jesús ji'i Judas bi':

—Tya'a tso'o na' ngua nu'ü nquicha' —nacui—. ¿Ni cña lijyä nu'ü ca nde juani?

Li' ntejeya' ngu' tyaala bi' ji'i Jesús, cha' tyaa lo'o ngu' ji'i.

⁵¹ Lo'o tsaca ñati nu ndya'q̄ lo'o Jesús, hora ti ngulo yu maxtyi cusüü ji'i yu, ngujui'i yu maxtyi ji'i msu ji'i xu'na sti jo'ó; ngusi'yu cu' jyacä msu bi' li'.

⁵² Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i yu bi':

—Xco'o nu'ü maxtyi cusüü cua hi —nacui ji'i yu bi'—. Lcaa ngu' nu nxüü tya'a lo'o maxtyi, jua'q̄ cajaa ngu' bi' xqui'ya maxtyi.

53 ¿Ha ná jlo ti' nu'ü cha' si jña na' ji'i Sti na', hora ti culo y cui' Ni cña cha' cäa tii tyucuaa tya'a taju xcä ji'i Ni, cha' xtyucua xcä bi' 'na?

54 Pana ná nti' ya jua'ä. Nga'ä cha' caca ñi'yä nu nscua cha' lo quityi cusu' ji'i y cui' Ndyosi Sti na'.

55 Li' nchcui' Jesús lo'o nu taju ñati tyala nu ñaa cha' xñi ngu' ji'i:

—¿Ni cha' lijyä mä lo'o maxtyi cusu' lo'o yaca ntsu'u ya'ä, cha' xñi ma 'na? —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha sca nu cuaana laca na' lacua? Tyuu tsa tsä ngua'ä na' ne' laa tonu ji'i mä, ngulu'u na' cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'i ñati, lo'o ná ngusñi ma 'na li'.

56 Pana ñi'yä nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni, la cui' jua'ä ndyu'ni mä lo'o na' juani.

Li' ndu'u lcaa ngu' nu ndyaca tsa'ä ji'i, ngusna ngu'.

Nu ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío ngua'ni cuayá' ji'i Jesús

57 Li' ndyaa lo'o ngu' tyala bi' ji'i Jesús slo Caifás, xu'na sti jo'ó. Ni'í bi' cua ndyu'u ti'í lcaa mstru cha' jo'ó lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo.

58 Lo'o nu Pedro bi' ni, tyijyu' ti ndu'u lca'a yu chü' ngu' bi', hasta ña'ä cuayá' nu ndyalaa ngu' ca to' lo'o ji'i xu'na sti jo'ó bi'. Li' ndyatí Pedro ne' lo'o, stu'ba ti ngua'ä yu lo'o ngu' policia, cha' nti' yu ña'ä yu ñi'yä caca lo'o cua'ni tye ngu' cha' ji'i Jesús.

59 Lo'o li' lcaa ngu' tisiya, lo'o lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o lcaa ngu' cusu' bi', nclyana ngu' ñi'yä ca sta ngu' qui'ya ji'i Jesús, cha' nti' tsa ngu' cujuui ngu' ji'i. Pana ná ndu'u tucua ñati nu cujuui cuañi' ji'i yu cuentya ji'i ngu' nu laca loo bi'.

60 Ná ngujui ñi'yä nu cua'ni ngu', masi quiña'ä tsa ngu' cuiñi ndyalaa ngu' slo ngu' nu laca loo bi', cha' sta ngu' qui'ya ji'i Jesús; ná stu'ba cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Su cua ndye, li' ndyalaa tucua tya'a ngu' cuiñi nu ndi'yä nchcui':

61 —Nacui nu qui'yu re: "Taca jna' cuityi na' laa tonu re ji'i y cui' Ndyosi,

lo'o li' xa' cuiñá na' ji'i chaca quiya'; chü' sna tsä ti tye tya' laa 'na", nacui Jesús jua —nacui ngu' cuiñi bi'.

62 Li' ndyatu xu'na sti jo'ó, nchcui' yu lo'o Jesús:

—¿Ni cha' ngusta ngu' qui'ya re jinu'ü? —nacui sti jo'ó bi'—. ¿Ni cha' ná nxacui nu'ü ni sca cha' ji'i ya?

63 Ni sca cha' nu nchcui' sti jo'ó, ná nguxacui Jesús ji'i tsiya' ti. Li' ngulo sti jo'ó bi' cña ji'i yu:

—Chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi nu lu'ü ca nclyo na' cña re jinu'ü juani: Cacha' clya nu'ü ji'i cua si chañi cha' laca nu'ü Cristo, nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi.

64 —La cui' laca na' —nacui Jesús li'—, ñi'yä nu nacui nu'ü laca na'. Lo'o chaca cha' cachä' na' ji'i mä juani, cha' nde loo la ña'ä mä 'na nu cua nda Ni 'na lijyä cha' caca na' ñati, nu lo'o tyucua na' la'a tsu' cui' ca su ntucua y cui' Ndyosi Sti na', nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni. Li' cäa na' chaca quiya' laja coo nde cua.

65 Lo'o li' nu xu'na sti jo'ó bi' ni, y cui' ca yu ngusaa' ste' yu cha' ñasi' tsa yu.

—Cuiñi tsa yu re, cha' suba' nchcui' yu re ji'i y cui' Ndyosi —nacui sti jo'ó bi' ji'i lcaa tya'a ngu' nu laca loo li'—. Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya ji'i yu re. Cua ndyuna na cha' suba' tonu tsa nu nchcui' yu re, nu lo'o nacui yu cha' Sñi' y cui' Ndyosi laca yu.

66 ¿Ñi'yä nu ntsu'u tyiquee cu'ma juani?

Hora ti nguxacui ngu' cha' ji'i xu'na sti jo'ó bi':

—Ntsu'u cha' cajaa yu —nacui ngu' bi'.

67 Li' ngutu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús, ngujui'ü ngu' ndacü' ji'i; jua'a ntsu'u xa'la ngu' nu ngujui'ü ya' saca' Jesús.

68 Li' nacui ngu' bi':

—Nacui nu'ü cha' Cristo laca nu'ü nu nda Ni ji'i lijyä chalyuu. Tso'o lacua. Cacha' liñi nu'ü ji'i ya, ¿ni naa yu nu ngujui'ü jinu'ü, si chañi cha' tii nu'ü? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

Nacui Pedro cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

⁶⁹ Lo'o nu Pedro bi' ni, nde liya' ti nga'a yu bi'. Li' ñaa sca nu cuna'a cua' slo yu.

—Lo'o nu'u ndya'a stu'ba ti lo'o Jesús nu ngu' Galilea jua —nacui nu cuna'a bi' ji'i Pedro.

⁷⁰ Li' cuij nguxacui Pedro cha' ji'i nu cuna'a ña'a cuayá' nu cuna lcaa ngu':

—Ná nchca cuayá' ti' na' cha' nu nchcui' nu'u —nacui Pedro ji'i.

⁷¹ Li' ndatsu' Pedro, ndyaa ndyatú cacua ti to' lo'o bi'. Lo'o li' na'a chaca nu cuna'a cua' ji'i yu, nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' nu ndu cacua ti:

—Stu'ba ti ndya'a nu qui'yu re lo'o Jesús Nazaret jua —nacui nu cuna'a bi' li'.

⁷² Chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro, ngua'ni yu jura li':

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui Pedro ji'i ngu' bi' li'.

⁷³ Ca tiya' la xi ñaa xi xa' la ñati nu nga'a ndacula ti, nchcui' ngu' lo'o Pedro li':

—Chañi cha' tya'a ndya'a nu'u lo'o nu qui'yu jua —nacui ngu' ji'i —, cha' stu'ba ti ndañi cha' nu nchcui' nu'u lo'o cha' nu nchcui' tya'a quichí tyi yu jua.

⁷⁴ Li' chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro cha' xcube' ycui' Ni ji'i yu si cha' cuiñi laca nu nda yu.

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui Pedro ji'i ngu'.

Hora ti ngusi'ya ndye'e li'.

⁷⁵ Lo'o li' ndyi'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús lo'o yu tya tsa la, nu lo'o ndi'yä nacui' Jesús ji'i yu: “Nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya juani, sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na”. Jua'a nacui' Jesús tsa la, bi' cha' ndu'u Pedro ndyaa yu li'; nxi'ya tsa yu ndyaa yu cha' xñi'i tsa ti' yu li'.

27

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo Pilato

¹ Lo'o nguxee chaca tsa, xa' ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' judío, cha' cua'ni stu'ba ngu' cha' lo'o tya'a ngu', ñi'ya taca cujuui' ngu' bi' ji'i Jesús.

² Li' ngusca' ngu' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i slo Poncio Pilato, nu ngua gobernador romano.

Ngujuui' Judas

³ Lo'o nu Judas nu ndyujui' ji'i Jesús ya' ngu' xña'a bi' ni, na'a yu cha' cua cujuui' ti ngu' ji'i Jesús; ngua xñi'i ti' yu li'. Hora ti ndya yu nu calaa tyii cñi plata ji'i ngu' nu laca loo bi' chaca quiya'.

⁴ —Ntsu'u qui'ya 'na —nacui Judas bi' ji'i ngu' nu laca loo —, cha' cua ndyujui' na' ji'i sca ñati lubii ji'i ma, cha' cujuui' ma ji'i —nacui.

Li' nguxacui' ngu' nu laca loo bi' cha' ji'i Judas:

—¿Ha cha' ji'i cua laca cha' bi'? —nacui' ngu' nu laca loo bi' —. Si ntsu'u qui'ya jinu'ü, cha' jinu'ü laca bi'.

⁵ Li' ngusalú Judas cñi plata bi' lo yuu ne' laa tonu bi' su nga'a ngu' nu laca loo bi', ndu'u yu ndyaa yu. Li' ndyujui' Judas ji'i ycui' ca; ngusca' yu reta yane yu, lo'o ngusca' loo reta laja yaca nde cua; cuati nguxtyú yu ji'i ycui' ca yu nde lo yuu, ngujuui' yu li'.

⁶ Ngusñi sti jo'ó nu laca loo ji'i cñi bi' li'.

—¿Ñi'ya cua'ni na lacua? —nacui sti jo'ó ji'i tya'a ngu' —. Ná ntsu'u chacuayá' quixa' cñi re lo'o mstá nu cua nda ngu' ji'i ycui' Ndyosi ne' laa re, cha' cñi nu ngujuui' ji'i yu cha' ndyujui' yu ji'i sca ñati laca cñi re —nacui sti jo'ó bi'.

⁷ Li' ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o cñi bi' cui'ya ngu' sca lo'o ji'i ngu' su ndiña ngu' quityu' nquicha', cha' caja su tyatsi' jyo'o ngu' xa' tsu' ne' lo'o bi'.

⁸ Bi' cha' juani ndu'ni ngu' ji'i yuu bi': Ne' lo'o su ndyalú tañi ñati; jua'a naa yuu bi' ji'i ngu' juani.

⁹ Nu jyo'o Jeremías nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi tya sa'ni la ni, cua

nguscua yu sca cha' lo quityi cuentya ji'í cñi plata bi', cha' nu caca nde loo la. Ndi'ya cha' nu nguscua yu: "Calaa tyii tya'a cñi plata, tsa lo cua ti cñi laca caya' nu ntsu'u lo sca ñati, nacui ngu' Israel tya'a na.

10 Li' ngusñi ngu' cñi bi', ngüi'ya ngu' sca lo'o ji'í ñati nu ndiña quityu' nquicha!. La cui' cña bi' laca nu ngulo y cui' nu Xu'na na 'na", nacui Jeremías.

Ndu Jesús slo Pilato

11 Lo'o li' ndyalaa Jesús slo nu laca gobernador bi', nchcuane yu nu laca loo bi' ji'í Jesús li':

—¿Ha la cui' nu'u laca rey ji'í ngu' judío? —nacui yu nu laca loo bi' ji'í Jesús.

—La cui' laca na' —nacui Jesús ji'í li'—, la cui' ñi'ya nu nacui nu'u laca na'.

12 Lo'o li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', ngusta ngu' qui'ya ji'í Jesús; pana ni sca cha' ná nguxacui Jesús ji'í ngu' bi'.

13 Li' xa' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nduna nu'u cha' cuxi nu nchcui' ngu' jinu'u? —nacui nu laca loo bi' ji'í Jesús.

14 Pana ná nguxacui Jesús cha' ji'í ngu' tsiya' ti; ni sca cha' ná nchcui', bi' cha' ndube tsa ti' nu Pilato bi' ña'á yu ji'í.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'í Jesús

15 Lcaa yija lo'o ndyaca tsä ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'í sca ti preso, la cui' preso nu ndijña ngu' judío ji'í.

16 La cui' tyempo bi', ntsu'u sca nu qui'yu nu naa Barrabás ne' chcuä, sca ñati nu ntsu'u tsa qui'ya ji'í ngua yu bi'.

17 Lo'o jua'á ngua cha' quiña'á tsa ngu' judío ndyu'u ti'í ngu' to' ni'í ji'í gobierno, li' nchcuane Pilato bi' ji'í ngu':

—¿Ti ji'í nti' mä cha' cua'ni lyaá na' ji'í juani? ¿Ha tso'o clyáá Barrabás, o tso'o la clyáá Jesús nu ndu'ni mä Cristo ji'í? —nacui Pilato ji'í ngu'.

18 Jlo ti' nu Pilato bi', cha' liye' tsa ti' ngu' nu laca loo bi' ña'á ngu' ji'í Jesús, bi' cha' cua ngusu'ba ngu' ji'í ne' chcuá.

19 Tya nga'á lcaa ñati bi' slo Pilato, lo'o jua'á tya ntucua y cui' yu lo yaca xlya cña su ndu'ni cuayá' yu ji'í ñati. Li' ndyalaa sca msu slo yu, yaa lo'o sca cha' nu cua nchcui' clyo'o Pilato bi': "Ná sca cha' cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu nu lubii tyiquee jua", nacui nu cuna'á bi' ji'í Pilato. "Lye tsa ngua ti' na' tyucui talya cuentya ji'í yu bi'. Cua nchcui' tsa xcalá na' xqui'ya yu bi!"

20 Pana nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', cua nchcui' tsa ngu' bi' lo'o nu quiña'á tsa ñati bi', cha' jña ngu' chacuayá' ji'í Pilato cha' culaá yu ji'í Barrabás nu ntsu'u ne' chcuä bi', cha' li' cujuui Pilato ji'í Jesús.

21 Li' xa' nchcuane gobernador bi' ji'í ngu' chaca quiya':

—¿Ti ji'í cua'ni lyaá na' lacua? —nacui nu Pilato bi'.

—Ji'í Barrabás —nacui ngu' quiña'á li'.

22 —¿Na laca cua'ni na' lo'o Jesús nu ndu'ni mä Cristo ji'í lacua? —nacui Pilato li'.

—Cujui'i ca'a mä ji'í lo crusí —nacui ngu' li'.

23 —¿Ni cha' laca nti' mä cha' cujuui na' ji'í yu re? —nacui Pilato bi' li'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u ji'í?

Cuij tsa nxí'ya lo'o ngu' ji'í li':

—Cujui'i ca'a mä ji'í lo crusí —nacui ngu'.

24 Li' na'á Pilato cha' tyaala tsa ndi'í loo ngu', cha' ñasi' tsa ngu'; jua'á ná ntaja'á ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' yu lo'o ngu' tsiya' ti. Bi' cha' ngulo yu cña cha' caa lo'o msu ji'í sca tsi'yu ntsu'u hitya. Li' ndyaatí ya' yu slo lcaa ñati.

—Lubii tyanu ya' na', cha' si'i cha' jna' cajaa yu nu lubii tyiquee re —nacui Pilato ji'í ngu'—, cha' ji'í cu'mä laca cha' bi'.

25 —Tso'o —nacui nu ngu' quiña'á bi'—, tyanu qui'ya hichu' ya, lcaa ya lo'o sñi' ya; pana ntsu'u cha' cajaa yu re.

26 Li' ngua'ni lyaá Pilato ji'i nu Barrabás bi', cuati ngujui'i ngu' ji'i Jesús lo'o reta. Li' ngulo nu Pilato bi' cña ji'i ngu' sendaru cha' tsaa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi.

27 Lo'o li' ntejeya' ngu' sendaru nu ndu cuá slo gobernador bi' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i nde ne' ni'i ji'i gobierno; ndacha' ngu' ji'i lcaa tya'a sendaru nu ndi'i ni'i bi', cha' tyu'u ti'i ngu' su ndu Jesús.

28 Li' ngulo ngu' ste' Jesús, nguxacu' ngu' ji'i lo'o sca late' nga'a ña'a.

29 Li' ngüixi*l* ngu' lti quiche' chü' tya'a cha' caca sca sne'; ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús, jua'a ngusta ngu' sca yaca quii ya' tsu' cui ji'i yu. Li' ndyatu*s*ti' ngu' slo Jesús. Ngua ti' ngu' xtyí lo'o ngu' ji'i, bi' cha' ngua'ni ngu' lcaa cha' bi', ñi'ya si laca yu sca rey nde chalyuu.

—Ndyu'ni tlyu ya jinu'u cha' laca nu'u rey ji'i ngu' judío —nacui ngu' sendaru ji'i Jesús li'.

30 Li' ndu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús; ngusñi ngu' yaca quii bi', ngujui'i ngu' hique Jesús lo'o yaca quii bi' li'.

31 Lo'o ndye ngustí lo'o ngu' ji'i yu, li' ngulo ngu' late' nga'a bi', nguxacu' ngu' ste' y cui' yu chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' sendaru bi', ndyaa lo'o ngu' ji'i yu to' quichí cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i ca lo crusi.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

32 Tyucui*l* su ndyaa ngu', li' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu naa Simón; ngu' Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo sendaru cña ji'i nu Simón bi', cha' qui'ya yu crusi bi' cuentya ji'i Jesús.

33 Lo'o li' ndyalaa ngu' lo sca cuati nu naa Gólgota (Gólgota nti' ñacui cha'cña ji'na: ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o).

34 Li' nda ngu' vino nguixa' lo'o sca taná clyaa' cha' co'o Jesús; pana lo'o cua ndyi'o cuayá' xi ca ti, li' nga'aa ntaja'a yu co'o yu ji'i vino bi' tsiya' ti.

35 Lo'o ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi lo'o clavo, li' ngüijya sendaru bi' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngana ngu' ji'i tya'a ngu', cha' tacha ste' Jesús ji'i ngu'. La cui' cha' bi' nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui quityi bi': "Ndacha ngu' ste' na' ji'i tya'a ngu' lo'o ngüijya ti ngu'".

36 Nga'a ngu' bi' cuá quiya' crusi.

37 Cua ngusta ngu' letra hique crusi nu nchcui' ni qui'ya ntsu'u ji'i Jesús: "Nu nde laca Jesús, rey ji'i ngu' judío", nacui letra bi'.

38 Lo'o la cui' tsä bi' ngujui'i ca'a ngu' ji'i tucua tya'a ngu' cuaana lo xa' la crusi tya'a ndu Jesús; tsaca yu nga'a la'a tsu' cui ji'i Jesús, lo'o chaca yu nga'a la'a tsu' coca ji'i.

39 Lo'o jua'a ntsu'u tsa ñatí nu nteje tacui su ndu crusi bi', nxtyí lo'o ngu' bi' ji'i Jesús.

40 —Nu'u laca nu cuityi ji'i laa tonu bi' nacui nu'u, lo'o li' nacui nu'u cha' cuiñá nu'u ji'i chaca quiya' chü' sna tsä ti, ngua ti' nu'u. Cua'ni lyaá nu'u ji'i y cui' ca lacua —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. Si chañi cha' nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi laca nu'u, cua'ya clya nu'u lo crusi cua juani —nacui ngu'.

41 Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mSTRU cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'i ngu' judío, ndya'a ngu' ndyaa na'a ngu' ca su nga'a Jesús lo crusi, cha' nxtyí lo'o ngu' bi' ji'i yu li'.

42 —Ngua'ni lyaá yu ji'i xa' ñatí, pana ji'i y cui' ca yu ná nchca ji'i yu cua'ni lyaá yu —nacui ngu' nu laca loo bi'—. Rey ji'i ngu' Israel laca yu, nacui yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi cua juani, jlya ti' na ji'i yu li' —nacui ngu' bi' ji'i tya'a ngu'—.

43 Ndu ti' yu ji'i y cui' Ndyosi cha' xtyucua Ni ji'i yu, nacui yu. Tso'o la si cua'ni lyaá y cui' Ndyosi ji'i yu juani, si chañi cha' tyaca'a yu ji'i Ni; "Sñi' y cui' Ndyosi laca na", ndu'ni yu re.

44 Lo'o jua'a nu ngu' cuaana nu tya'a ngujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi, lo'o ngu' bi' nxtyí lo'o ngu' ji'i Jesús.

*Ngujui*l* Jesús*

45 Lo'o li' ngua talya chalyuu chū' sna hora; nde hora nguxana cha' bi', hasta ña'q̄ cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusii.

46 Lo'o la cui' hora cua sna nde ngusii bi', cuii tsa ngusiiya Jesús:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —nacui. Ndi'ya nti' ñacui cha' cha'cña ji'na: Ndyosi Sti na', Ndyosi Sti na', ¿ni cha' laca cha' ngulaya' nu'u 'na?

47 Lo'o ndyuna xi ngu' nu ndu cacua ti cha' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Nxi'ya yu re ji'i jyo'o Elías —nacui ngu' bi'.

48 Hora ti ngusna tsaca ngu' bi' ndyaa qui'ya yu sca quiche, ngüicha' yu ji'i lo'o hitya tiye'. Li' ngusca' ji'i lo sca yaca cha' tyalaa su ntucua tu'ba Jesús cha' co'o yu.

49 Lo'o xi xa' la ñati nacui ji'i:

—Jatya na si caa jyo'o Elías cha' cua'ní Iyaá ji'i yu —nacui ngu' bi'.

50 Lo'o li' chaca tya quiya' cuii tsa ngusiiya Jesús; li' ngutu'u cresiya ji'i yu, ngujuii yu.

51 La cui' hora bi' ngutaa' late' tlyu nu ndacui ndyacu' sa cla'be ne' laa tonu. Ca cuä ngutu'u ngutaa' late' bi'; tsa cu' ti ngutaa', hasta ña'q̄ cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu. Lo'o li' lye tsa ngulacui chalyuu ña'q̄ cuayá' nu ngula'a quee tonu,

52 ña'q̄ cuayá' nu ndyaala cuaá su nguatsi' jyo'o. Li' tyuu tya'a ngu' jyo'o nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o ycu' Ndyosi nu ngua sa'ní la, ndyu'u jyo'o bi' chaca quiya'.

53 Ca tiya' la lo'o cua ndyu'u ycu' Jesús chaca quiya', li' ndu'u ngu' nu ngua jyo'o bi' ne' cuaá, ndyaa ngu' bi' nde quichí Jerusalén, quichí nu tacati tsa cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o li' tyuu tya'a ñati na'q̄ ji'i ngu' bi', cha' cua ndyu'u ngu' bi' chaca quiya'.

54 Lo'o nu sendaru nu nga'q̄ cuä ji'i Jesús bi', lo'o nu capitán ji'i sendaru bi', ngulacua tsa ti' ngu' bi' li'; tlyu tsa cha' ndyutsii ti' ngujui ji'i ngu' bi' lo'o na'q̄ ngu' ñi'ya ngua cha' bi', ñi'ya ngua lo'o ngulacui chalyuu.

—Chañi tsa cha' Sñi' ycu' Ndyosi laca jyo'o re —nacui nu ngu' sendaru bi'.

55 Laja li', tyijyu' ti xi ndu tyuu tya'a ngu' cuna'q̄ nu ndu'u nde Galilea; tya'a nguta'q̄ ngu' lo'o Jesús, nguxtyu' cua ngu' bi' ji'i yu. Ndú ti nu ngu' cuna'q̄ bi', na'q̄ ngu' ji'i crusí su nga'q̄ Jesús;

56 lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a Jacobo xtya'a José, lo'o jua'a xtya'a sñi' Zebedeo, na'q̄ ngu' bi' ñi'ya ngua ji'i Jesús.

Nguatsi' jyo'o Jesús

57 Lo'o cua ngusii la xi ñaa sca nu culiya', sca ngu' quichí Arimatea laca yu nu naa José. Lo'o nu José bi' ngua tsa'a yu ji'i Jesús.

58 Tya tsä la cua ndyaa yu slo Pilato, ngüijña yu chacuayá' cha' tsaa lo'o yu ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi'. Li' nda Pilato chacuayá' ji'i yu, ngulo Pilato cña ji'i ngu' sendaru cha' tya ngu' jyo'o bi' ji'i José.

59 Li' ngüixi yu José bi' sca tasá lubii hichu' jyo'o bi', ndyaa lo'o yu ji'i jyo'o cha' tyatsi'.

60 Nguxatsi' yu ji'i jyo'o bi' ne' sca tyuquee nu cua ngulu ca ti ngu' sii' cua'a, cha' caca cuaá su tyatsi' ycu' José nquicha!. Ndacu' José bi' to' cuaá lo'o sca quee tonu, ndu'u yu ndyaa yu li'.

61 Lo'o jua'a nga'q̄ María Magdalena lo'o nu chaca María, nga'a ngu' cacua ti to' cuaá bi'.

Ndu ngu' cuä to' cuaá su ndyatsi' jyo'o Jesús

62 Ca chaca tsä lo'o cua ndye ngua'ní yala ngu' cña ji'i ngu', cha' cua tyalaa ti tsä ta'a nu ntsu'u cha' tyi'i cña' ngu', li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi' ndyu'u ti'i ngu' slo Pilato.

63 Nchcui' ngu' lo'o li':

—Cusu' —nacui ngu' ji'i nu Pilato bi'—, ntsu'u ti' ya ji'i cha' nu cua nchcui' nu cuiñi bi' lo'o tya lu'ú yu: “Tyu'u scua sna tsä, li' tyu'ú na' chaca quiya!”, nacui yu.

64 Bi' cha' tso'o la si culo nu'ú cña cha' tyi'i ngu' cuá to' cuaá bi' sna tsá, cha' ná ta ngu' chacuayá' ji'i ngu' nu ngua tsá'a ji'i yu, cha' ná tsaa ngu' bi' cuaana ngu' ji'i jyo'o bi'. Ná caja ñi'ya nu chcui' ngu' cha' cua ndyu'ú jyo'o bi' chaca quiya' li'. Cua ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nchcui' jyo'o bi' tya tsubi' la; lo'o juani si jlyá ti' ñatí cha' ndyu'ú jyo'o bi', tlyu la cha' cuiñi caca si xñi ngu' cha' bi'.

65 Li' nguxacui Pilato cha' ji'i ngu' nu laca loo bi':

—Ndú ngu' sendaru cuentya ji'i ma —nacui Pilato—. Yaa clya ma lo'o ngu' sendaru bi', cha' tacu' tso'o ma to' cuaá bi' ñi'ya nu nti' ycu' cu'ma.

66 Li' ndu'u ngu' nu laca loo bi', ndyaa ngu' lo'o sca taju sendaru ji'i ngu', ndacu' tachaa ngu' to' cuaá bi' lo'o sca lo nguiña' tacalya nu ntsu'u sello ji'i, cha' ná cala' ngu' tsiya' ti quee tonu nu ndyacu' to' cuaá bi'. Li' nguxtyanu ngu' ji'i taju sendaru bi' cajua, cha' tyi'i ngu' cuá to' cuaá bi'.

28

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

1 Nu lo'o cua ndye tsá nu ndi'i cña' ngu', cua quixee ti tsá clyo ji'i semana, li' ndyaa María Magdalena lo'o nu chaca María bi', cha' nti' ngu' ña'a'ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús.

2 Li' ngulacui tsa chalyuu, cha' ngua'ya sca xca ji'i ycu' nu Xu'na na nu ntsu'u nde cuá, ngua'ya lo yuu ca to' cuaá bi'. Li' nguxasu ji'i quee tonu nu nscua to' cuaá, ndyaa tucua yu chu' quee bi'.

3 Ñi'ya ndubi xee tyi'yu, jua'a ña'a'loo xca bi', lo'o jua'a ngatí tsa ste' yu ñi'ya nu ngatí tlyá'.

4 Lo'o na'a ngu' sendaru ji'i xca bi', ndyutsii tsa ngu' li', ña'a' cuayá' nu nclyú ngu' lo yuu ñi'ya laca si na cua ngujuii ngu'.

5 Li' nchcui' xca bi' lo'o nu ngu' cuna'a bi':

—Ná cutsii ma —nacui ji'i ngu' cuna'a bi'—. Jlo ti' na' cha' nclyana ma ji'i Jesús nu ngujuii lo crusi.

6 Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', ñi'ya nu nacui ycu' yu ji'i ma tya tsubi' la. Cuá ma, caá ma ña'a' ma ca su ngustii jyo'o yu.

7 Li' yaa clya ma cacha' ma ji'i nu ngu' nu ndyaca tsá'a ji'i yu bi', cha' nga'aa ntsiya jyo'o bi' ne' cuaá re, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'; cua tsaa ti ycu' yu nde Galilea nde loo la ji'i cu'ma, ca bi' ña'a' ma ji'i yu. Tsa lo cua ti cha' ntsu'u cha' cacha' ji'i ma —nacui xcá ji'i nu ngu' cuna'a bi'.

8 Hora ti ndu'u nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá bi', ndyaa ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu', masi ndyutsii ngu' xi. Ngusna ngu' cha' ndyaa ngu' cacha' ngu' ji'i ngu' nu ndyaca tsá'a ji'i Jesús.

9 Li' ndyacua tya'a ycu' Jesús lo'o ngu' cuna'a bi', nchcui' yu lo'o ngu'. Hora ti ndyatú stí' nu ngu' cuna'a bi' slo Jesús, ngusñi ngu' quiya' yu, ngua'ní tlyu ngu' ji'i yu li'.

10 —Ná cutsii ma —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Yaa clya ma cacha' ma ji'i ngu' tya'a na' cha' ntsu'u cha' tsá'a na' nde Galilea; ca bi' tyacua tya'a ngu' lo'o na', ñacui ma ji'i ngu'.

Cha' nu nchcui' sendaru lo'o ngu'

11 Laja lo'o ndyaa nu ngu' cuna'a bi', ndyaa ngu' sendaru nu ndi'i cua to' cuaá bi'; lo'o ti ndyaa ngu' nde quichi, ndacha' ngu' ji'i sti jo'ó nu laca loo lcaa cha' ñi'ya nu ngua ca to' cuaá bi'.

12 Hora ti ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusú' ji'i ngu' judío, cha' ca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya ña'a' cha' nu ta ngu' lo'o lcaa ñatí. Li' nda ngu' nu laca loo bi' quiña'a xi cñi ji'i ngu' sendaru bi', cha' tacu' ngu' ji'i cha' ñi'ya nu ngua.

13 —Ndi'ya ñacui ma ji'i ñatí: "Talya laja lo'o laja' ti ya, li' ndyalaa nu ngu' nu ngua tsá'a ji'i jyo'o Jesús bi', nguaana ngu' bi' ji'i jyo'o bi'". Jua'a cha' ta ma lo'o ñatí —nacui ngu' nu laca loo bi' ji'i ngu' sendaru—.

14 Lo'o li' si cuna ycui' gobernador nu laca loo ji'na cha' re, li' chcui' ya lo'o yu cha' ná xcube' yu ji'í ma.

Jua'a cuii nda ngu' nu laca loo bi' lo'o ngu' sendaru.

15 Li' ngusñi ngu' sendaru bi' cñi bi'; ndu'u ngu' ndyaa ngu' nchcui' ngu' lo'o ñati ñi'yä nu ntsu'u cña ji'í ngu' cha' chcui' ngu'. Bi' cha' hasta juani ña'a ti jlya ti' ngu' judío cha' jua'a ngua ji'í jyo'o Jesús.

Nda Jesús sca cña ji'í ngu' nu cua ngusubi yu ji'í tya tsubi' la

16 Lo'o li' ndu'u nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í Jesús, ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Galilea; ndyu'u ti'í ngu' lo xlya ca'ya ca su nacui Jesús cha' tyacua tya'a ngu' lo'o li'.

17 Lo'o na'a ngu' ji'í Jesús cha' yaa yu nde slo ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'í yu, masi ntsu'u xi tya'a ngu' nu bilya jlya tso'o ti' ngu' ji'í.

18 Li' ñaa Jesús cacua la, nchcui' lo'o ngu':

—Cua nda ycui' Ndyosi Sti na' lcaa chacuayá' 'na cha' laca na' loo ji'í lcaa na, masi lcaa na nu ntsu'u ca slo ycui' Ni nde cuä, masi lcaa na nu ntsu'u nde chalyuu —nacui Jesús ji'í ngu'—.

19 Yaa ma lcaa quichi nde chalyuu cha' ca tsa'a lcaa ñati cha' jna'. Li' tyucuatya ma ji'í ngu' chacuayá' ji'í ycui' Ndyosi Sti na', jua'a chacuayá' jna' nu laca Sñi' ycui' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'í Xtyi'i ycui' Ndyosi.

20 Culu'u ma ji'í ngu' bi', cha' taquiya' ngu' lcaa cña nu cua ngulu'u na' ji'í ma. Lo'o jua'a tyi'u ti' ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' tyi'í na' lo'o ma lcaa tsä hasta ña'a cuayá' tye chalyuu.

Tsa lo cua ti cha' nacui Jesús.

Quityi nu nguscua San Marcos ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Nda Juan cuii lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

¹ Nde nscua cha' nu ntsu'u suu cha' tso'o ji'i Jesucristo, nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi.

² Cua sa'ni nguscua jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi ñi'ya nu caca xana cha' re. Ndi'ya nscua cha' bi':

Culo na' cña ji'i sca ñati nu caca xca 'na, nacui y cui' Ndyosi ji'i Cristo, cha' tsaa yu nde loo nu'u.

Bi' laca nu saala tyucuii su tsaa nu'u, nacui Ni.

³ Cuii xi'ya yu ne' quixi'. Ndi'ya ñacui y u: "Xaala clya mä sca tyucuii su caa y cui' nu Xu'na na; xquiñi tso'o mä tyucuii su tyeje tacui y cui".

⁴ Ñi'ya nu nguscua Isaías cha' bi', jua'a ndyu'u tucua Juan ne' quixi' su ná ndi'i ñati. Lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' cha' caca tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', cha' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi', cha' jua'a cua'ni clyu ti' y cui' Ndyosi ji'i ngu' bi'. Li' tyucuatya Juan ji'i ngu' bi'.

⁵ Ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Juan; ñaa ngu' quichí sube ti nu ndi'i loyuu su cuentya Judea slo yu, lo'o jua'a ñaa ngu' Jerusalén nu quichí tonu bi' slo yu. Nu ñati nu ngua tyuju'u tsa ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' ni, ngüijña ngu' ji'i y cui' Ndyosi cha' cuityi Ni cha' cuxi bi', lo'o li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' bi' lo hitya sta'a Jordán.

⁶ Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha' camello, lo'o ndyaaca' juata sii' yu. Ndacu yu tscu' lo'o cuiñaa' cuityu.

⁷ Ndi'ya laca cha' nu nchcui' yu lo'o ñati bi':

—Ntsu'u sca ñati nu cua caa ti; cua nda Ni 'na lijyaa yala la, pana ñati

bi' laca loo la —nacui Juan ji'i ngu'—. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata ti.

⁸ Lo'o hitya ti ntyucuatya na' ji'i ma, pana ná tyucuatya yu bi' ji'i ngu' lo'o hitya ti, masi cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' cha' caca lubii ngu' tsiya' ti, nu lo'o tyucuatya yu ji'i ngu'.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

⁹ Lo'o li' ca tiya' la xi ngutu'u Jesús quichí Nazaret nde loyuu su cuentya Galilea bi', ndyaa yu su ndi'i Juan ca to' sta'a Jordán. Li' ntyucuatya Juan ji'i y cui' Jesús lo hitya sta'a.

¹⁰ Lo'o cua tyu'u ti Jesús lo hitya, li' na'a cha' cua ndyaala tyucuii nde cuá. Li' ngua'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi su ndu Jesús; ñi'ya ndyacui sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi lo Jesús li'.

¹¹ Lo'o li' nguañi nchcui' y cui' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cuá. Ndi'ya nacui Ni:

—Nu sca ca Sñi' na' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u —nacui y cui' Ni ji'i Jesús—. Tyaca'a tsa nu'u 'na —nacui Ni.

Nti' nu xña'a tyijiloo ji'i Jesús

¹² Lo'o li' hora ti ndyaa lo'o Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'i Jesús nde ne' quixi' su ná ndi'i ñati.

¹³ Ndyaa Jesús li', tu'ba tsá ndyanu yu y cui' ti yu ne' quixi', lo'o jua'a ndi'i na'ni tyaala ne' quixi' bi'. Li' ndyalaa Satanás slo yu, ngua ti' tyijiloo ji'i Jesús si cua'ni ca yu cña cuxi. Lo'o cua ndye cha' bi', li' ndyalaa xca ji'i y cui' Ndyosi slo Jesús cha' xtyucua ngu' ji'i yu, cha' ta ngu' xi juersa ji'i yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'i y cui' Ndyosi Stiyu ca nde Galilea

¹⁴ Lo'o ca tiya' la ngusu'ba ngu' ji'i Juan ne' chcuá. Li' nguxtyuu Jesús nde loyuu su cuentya Galilea, nclyu'u yu ji'i ngu' ñi'ya laca cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi.

¹⁵ —Cua ndyalaa hora cha' caca y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati

—nacui Jesús—. Ca tyuju'u ti' mä ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i mä; cu-lochu' mä ji'i cha' cuxi bi', cha' li'taca xñi mä cha' tso'o nu ji'i y cui' Ndyosi nu cua'ni lyaá ji'i mä.

Ngusi'ya Jesús ji'i jacua tya'a ñati nu ndya'a cuta cuala

¹⁶ Lo'o ngua sca tsä nu ndya'a Jesús to' tayu' Galilea, li' na'a yu ji'i Simón, lo'o Andrés tya'a ngula Simón; ndya'a ngu' cuta cuala lo'o taraya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsä.

¹⁷ Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Tsaa mä lo'o na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Xa' cña culu'u na' ji'i mä juani, cha' clyana mä ji'i ñati chalyuu nu nguna' chalyuu ji'i xqui'ya cha' cuxi, cha' caca ngu' bi' ñati jna' —nacui.

¹⁸ Ndyuna ngu', lo'o hora ti nguxtyanu ngu' taraya ji'i ngu', ndu'u nu ndya'a ngu' lo'o Jesús li'.

¹⁹ Lo'o cua ndyaa la xi Jesús, li' na'a yu ji'i tyucuaa sñi' Zebedeo nu naa Jacobo lo'o Juan. Nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ti, ndyu'ni cho'o ngu' taraya ji'i ngu'.

²⁰ Li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' cha' tsaa ngu' lo'o yu. Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i Zebedeo sti ngu', ndyanu nu cusu' bi' lo'o msu ji'i ne' yaca ni'i sube ti. Ndu'u ngu' ndyaa tyucuaa sñi' nu cusu' bi' lo'o Jesús.

Ngusñi cui'i cuxi ji'i sca nu qui'yu

²¹ Lo'o li' ndyalaa ca ta'a ngu' ca quichi Capernaum. Tsä ta'a lo'o ndi'i cña' ngu', li' ndyaa Jesús ne' laa ji'i ngu' cha' culu'u yu ji'i ngu'.

²² Lo'o ndyuna ngu', li' ndube tsä ti' ngu' ñi'yä cha' nclyu'u Jesús ji'i ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsä chacuayá' ntsu'u ji'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu', si'i ñi'yä nclyu'u mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa.

²³ La cui' ne' laa bi' nga'a sca nu qui'yu nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i. Ngusi'ya tsä yu ji'i Jesús li'.

²⁴ —¿Ñi'yä cha' nti' nu'u chcui' lo'o na', Jesús Nazaret? —nacui nu quicha bi'—. ¿Ha cua nti' nu'u cua'ni tye nu'u cha' jna'? —nacui—. Pana nslo na' jinu'u. Y cui' nu lubii laca nu'u, lo'o

cua nda y cui' Ndyosi jinu'u lijya ca nde.

²⁵ Li' ngua'a Jesús ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i nu quicha, ngulo ji'i cui'i cuxi bi' cha' tyaa tsiya' ti.

—Nga'aa chcui' nu'u —nacui Jesús ji'i—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o nu'u.

²⁶ Li' nguxalú cui'i cuxi bi' ji'i nu quicha. Cuii ngusi'ya yu lo'o ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'.

²⁷ Ndyutsii tsa lcaa ngu' li'. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ndi'ya:

—¿Ñi'yä laca cha' re? —nacui ngu'—. ¿Ha xa' cha' nclyu'u nu jua ji'i ñati? —nacui ngu'—. Nchca ji'i yu jua culo yu cña, masi ji'i cui'i cuxi nclyo yu cña; hora ti nduna bi' cña nu ngulo yu ji'i, ndu'u nu cui'i bi', ndyaa li'.

²⁸ Yala ti nguañi cha' ji'i Jesús lcaa quichi nde loyuu su cuentya Galilea li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Simón Pedro

²⁹ Lo'o li' ngutu'u Jesús ne' laa bi' lo'o Jacobo lo'o Juan, ndyaa ngu' ca to' tyi Simón lo'o Andrés.

³⁰ Li' ndacha' ngu' ji'i Jesús cha' quicha tsa xtya'a laa Simón; tlyu tsä tyique' ntsu'u ji'i ma', ntsiya ti ma' lo qui'ñia.

³¹ Li' ndyaa Jesús slo nu quicha bi', ngusñi yu ya' ma' cha' xtyucua yu ji'i ma' tyatü ma'. Hora ti ndyu'u tyique' ji'i ma' bi'. Lo'o ti nguxana ma' ngua'ni cho'o xi scuaa cacu ngu' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i quiña'a tya'a ngu' quicha

³² Cua ngusii tsa li'. Lo'o ndyaa cuichaa, li' yaä lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha slo Jesús, masi nu ngusñi cui'i cuxi ji'i, masi nu ntsu'u xa' lo quicha ji'i.

³³ Ña'a tsaca quichi cua ndyu'u ti'i ngu' ca to' ni'i ji'i Simón.

³⁴ Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' li', masi quiña'a lo quicha ntsu'u ji'i ngu'; masi ngu' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i, ndyaca tso'o ngu' lo'o ngulo Jesús ji'i cui'i bi'. Pana ná nda Jesús chacuayá' chcui'

cui'j_i cuxi bi', cha' cua ndyuloo cui'j_i bi'
ji'j_i ycui' Jesús.

*Nda Jesús cha' jil_i ycui' Ndyosi lo'o
ngu' ca nde Galilea*

³⁵ Lo'o bilya quixee chaca tsa, li'
ndyat_u Jesús; ndu'u yu, ndyaa yu xi
nde ne' quixi' su t_i ti ndu chalyuu,
cha' chcui' yu lo'o ycui' Ndyosi cajua.

³⁶ Pana Simón lo'o xa' tya'a ndya'a
yu ni, ndyaa ngu' ndyaana ngu' ji'j_i
yu.

³⁷ Nu lo'o nquiye Jesús ji'j_i ngu', li'
nacui' ngu' ji'j_i Jesús:

—Nclyana tsa ngu' jinu'u —nacui'
ngu' ji'j_i Jesús.

³⁸ —Masi nclyana ngu' na ca nde,
pana tya tsaa la na nde xa' quichi
—nacui' Jesús ji'j_i ngu'. Lo'o ji'j_i ngu'
xa' quichi ntsu'u cha' culu'u na' cha'
tso'o nu cuentya jna' —nacui'. Bi'
cña ntsu'u na cha' cua'ni na' nde cha-
lyuu.

³⁹ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o yu
li'. Lcaa quichi su ndya'a Jesús nde
Galilea bi' ndyaa yu ne' laa ji'j_i ngu',
cha' culu'u yu ji'j_i ngu' bi'. Lo'o jua'a
ngulo yu cui'j_i cuxi nu ngusñi ji'j_i ngu',
cha' tyaca tso'o ngu' quicha nu ntsu'u
cui'j_i ji'j_i.

*Ngua'ni Jesús jo'o ji'j_i sca nu quicha
ndyatsu' cuaña'*

⁴⁰ Ngua sca ts_a ndyalaa sca ngu'
quicha slo Jesús, sca ngu' nu ndyatsu'
cuaña' xqui'ya quicha nu ngusñi ji'j_i.
Li' ndyat_u sti' yu quicha bi' slo Jesús,
nchcui' lo'o:

—Si nti' nu'u cha' tyaca na', jlo ti'
na' cha' taca jinu'u cua'ni cha' tyaca
na' —nacui' nu quicha ji'j_i Jesús.

⁴¹ Ngua tya'na ti' Jesús ji'j_i nu quicha
bi' li', ndyala' yu cuaña' yu quicha bi'
su ngutsu'.

—Tyaja'a na', cua'ni na' jo'o jinu'u
—nacui' Jesús ji'j_i yu quicha bi'—.
Tyanu lubii cuaña' nu'u juani.

⁴² Hora ti ndyaca tso'o su ngutsu'
cuaña'; ngua lubii cuaña', cha' cua
ndye quicha bi' ji'j_i tsiya' ti li'.

⁴³ Nu lo'o ngusalaya' Jesús lo'o, li'
lye nchcui' yu lo'o nu ngua quicha bi'
ndi'ya:

⁴⁴ —Ni sca ñat_i ná cacha' nu'u
ji'j_i tilaca laca nu ngua'ni jo'o jinu'u
—nacui' Jesús ji'j_i nu ngua quicha
bi'—. Yaa clya nu'u slo sti' jo'ó cha' ta
nu'u msta ji'j_i ycui' Ndyosi nu ngua'ni
cha' ndyaca tso'o nu'u. Ta nu'u msta,
tsa lo msta nu nacui' jyo'o Moisés sa'ní
cha' ta na ji'j_i ycui' Ndyosi lo'o ngua
lubii cuaña' na. Jua'a caca cuayá' ti'
lcaa ñat_i cha' cua ndyaca tso'o nu'u,
nu lo'o ña'a'ngu' lo'o xñi sti' jo'ó msta
nu ta nu'u.

⁴⁵ Pana ná ndyuna tso'o nu ngua
quicha bi'. Ndu'u ndyaa, nchcui' lo'o
lcaa ñat_i ñi'y_a ngua cha'ngua tso'o, bi'
cha' nga'aa ngua ji'j_i Jesús tyu'u ta'l_a
lquichi; ndyanu yu ne' quixi' ti su ná
ndi'j_i ñat_i. Li' ndya'a tsa ngu' slo yu,
masi ngu' xa' quichi tyijyu' la ngutu'u
ngu' ndyaa ngu' slo yu.

2

*Ngua'ni Jesús jo'o ji'j_i sca ñat_i nu
nchcui' tyucui' ña'a'yu*

¹ Ca tiya'la xi nguxtyuu Jesús ndyaa
ca quichi Capernaum bi'. Hora ti
nguañi cha' tyucui ña'a' quichi cha'
cua ndyalaa yu.

² Li' quiña'a tsa ñat_i ndyu'u ti'j_i ngu'
slo yu; ná ndyu'u scua nde ni'j_i su tyi'j_i
ngu', lo'o la cui' ti cha' to' ni'j_i nde liya'
tachaa tsa ndi'j_i ngu'. Lo'o li' nclyu'u
Jesús cha' tso'o ji'j_i ycui' Ndyosi ji'j_i
ngu'.

³ Li' ndyalaa jacua tya'a ñati, ndi'ya
ngu' ji'j_i sca nu quicha nu nchcui' tyu-
cuí tyucui ña'a.

⁴ Ná ngua ji'j_i ngu' tyalaa ngu' ca slo
Jesús lo'o nu quicha bi', cha' tachaa
tsa ndu ñati; bi' cha' ndyacuí ngu'
hique ni'j_i lo'o nu quicha bi'. Jlyacua
que ni'j_i bi'. Lo'o li' ngusaala ngu' que
ni'j_i su ndi'j_i Jesús cha' tyatí catya su
ntsiya nu quicha. Li' nda'ya ngu' ji'j_i
catya ca su nga'a' Jesús.

⁵ Lo'o na'a' Jesús cha' jlyu tsa ti'j_i ngu'
ji'j_i yu, li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Cua ngua'ni clyu ti na' jinu'u ji'j_i
qui'ya nu ntsu'u jinu'u, sñi' —nacui'
Jesús ji'j_i.

6 Lo'o li' ndube tsa ti' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nu nga'a ne' ni'i bi'.

7 “¿Ni cha' nchcui' yu re jua'a?” ngulacua ti' ngu'. “Sca ti ycui' Ndyosi caca cua'ni clyu ti' ji'i ñatí nu ntsu'u qui'ya ji'i. Sca qui'ya tlyu laca lo'o nchcui' nu qui'yu re cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i ñatí chalyuu, cha' ná nchca ji'i ni sca ñatí chalyuu cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ñatí.”

8 Pana nda Jesús cuentya ñi'yá laca cha' nu nclyacua ti' ngu'. Nchcui' yu lo'o mstru bi' li':

—¿Ni cha' cuxi tsa nclyacua ti' ma ndi'i ma? —nacui Jesús ji'i mstru bi'.

9 Ná ndiya ti' ma cha' cua nacui na' ji'i nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' jinu'u ji'i qui'ya nu ntsu'u hí”. ¿Ha tso'o la si chcui' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatu nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u cha' tyaa lo'o ji'i to' tyi”? —nacui Jesús—.

10 Tso'o lacua. Nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni clyu ti' na' ji'i ñatí chalyuu nu ntsu'u qui'ya ji'i; ntsu'u chacuayá' jna', xqui'ya cha' cua nda Ni 'na lijyáa lo yuu chalyuu cha' caca na' ñatí. Caca cuayá' ti' ma lo'o ña'a ma cha' tyaca tso'o nu quicha re juani —nacui Jesús.

Li' xa' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

11 —Culo na' cña jinu'u juani —nacui Jesús ji'i—. Tyatu nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u, cha' tsaa lo'o nu'u ji'i ca to' tyi.

12 Hora ti ndyatú nu quicha bi', ngusñi catya ji'i, ngutu'u ndyaa li'; na'a lcaa ngu' nu lo'o ndu'u nu ngua quicha bi' ndyaa lo'o catya ji'i. Ndube tsa ti' ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya cha' bi':

—Ni sca ya bilya ña'a ya sca cha' tlyu ñi'yá nu ngua'ni nu'u juani —nacui ngu' ji'i ycui' Ndyosi li'.

Ngusi'ya Jesús ji'i Levi

13 Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca to' tayu' bi' chaca quiya'. Li' ndyu'u ti'i quiña'a ñatí ca slo yu, cha' chaca quiya' nclyu'u yu ji'i ngu'.

14 Laja lo'o ndya'a ti Jesús, li' nteje tacui yu to' ni'i su ntucua Leví sñi' Alfeo nu nxñi cñi cña loo ngu' cuentya ji'i ngu' xa' tsu' nu laca loo.

—Tsaa nu'u lo'o na' —nacui Jesús ji'i nu Leví bi'.

Lo'o li' hora ti ndyatú Leví nguxana yu ndya'a yu lo'o Jesús.

15 Ca tiya' la ndyacu Jesús to' tyi Leví. Stu'ba ndyacu yu lo'o tyuútya'a ngu' cuxi, jua'a lo'o tyuútya'a ngu' ty'a ndyu'ni cña lo'o Leví, nu quiña'a tsa cña cña loo nxñi ji'i ñatí cuentya ji'i ngu' xa' tsu' bi'; quiña'a tsa ngu' bi' nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús. Nga'a Jesús ni'i bi' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

16 Li' nteje tacui xi ngu' fariseo lo'o mstru cha' jo'ó nu ty'a'a ndya'a ngu'. Tacati tsa ycui' ngu', nti' ngu', pana lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'i xa' ñatí. Na'a ngu' bi' ti lo'o ndyacu Jesús ne' ni'i bi'. Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' ndyacu nu xu'na ma lo'o ngu' cuxi jua, lo'o nu msu ji'i ngu' xa' tsu' nu quiña'a tsa cña cña loo ngu' nxñi ngu' jua?

17 Lo'o ndyuna Jesús cha' nu nchcui' nu ngu' tlyu bi', li' nacui yu:

—Ná ntsu'u cha' caca jo'o ji'i ñatí nu tso'o ti ti' —nacui Jesús ji'i ngu'—, caca jo'o ji'i ngu' quicha —nacui—. Lo'o na' ni, ná lijyá na' cha' culu'u na' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi ji'i ñatí nu nclyacua ti' cha' tso'o tsa ycui' ca ngu'; na cua lijyá na' ca nde cha' culu'u na' cha' tso'o bi' ji'i ñatí nu jlo ti' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' —nacui Jesús.

Ndacha' ngu' judío ji'i Jesús si ná cua'ni tacati yu ji'i tsá nu ná ndacu ngu'

18 Ngua sca tsá tacati ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Juan lo'o ji'i nu ngu' fariseo, nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu'. Ná ndacu ngu' tyaja tsá tacati bi'. Lo'o li' ndya'a xi ñatí slo Jesús, nchcui' ngu' lo'o yu:

—Ná ndacu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Juan tsá juani. La cui' ti jua'a

ngu' fariseo ni, ná ndacu ngu' juani —nacui^u ngu'—. Pana nu ngu' nu ndyaca tsa'a^u jinu'^u ni, ndacu ngu' juani. ¿Ni cha' ná stu'ba ndyu'ni^u ngu' cuentya jinu'^u lo'o cha' nu ndyu'ni^u ngu' bi? —nacui^u ngu' ji'i Jesús.

¹⁹ Li' nda Jesús sca cha' lo'o^u ngu' bi:
—Lo'o caja clyo'o^u ngu', lo'o^u ngu' nu ndya'a^u lo'o cutsii^u ndacu^u ngu'; ná ndi'i^u ngu' ntyute' ti^u ngu' tsə^u bi' lo'o^u ndi'i^u ngu' lo'o cutsii^u —nacui^u Jesús ji'i^u ngu' li'—. Chaa ti'^u ngu' lo'o^u ndi'i^u ngu' lo'o^u.

²⁰ Pana nu lo'o tyalaa tsə^u nu lo'o^u tyaa lo'o^u ngu' ji'i^u cutsii^u, li' ná cacu^u ngu' ty'a^ua tso'o^u cutsii^u, cha' caca xñi'i^u ti'^u ngu' li'. La cui' jua'a^u chaa ti' tya'a^u tso'o^u na' juani, pana caca xñi'i^u ti'^u ngu' nde^u loo la.

²¹ 'Chaca cha' ni, sca^u ngu' nu nchca ji'i^u jyacu^u late', nu lo'o^u cua'ni cho'o^u ste' cusu, ná talya sa^u yu'be late' cucui^u lo^u sca late' cusu, cha' tyatsii' late' cucui; hora ti^u tyati' jyacu^u su^u ngalya^u bi' li'.

²² La cui' ti^u cha', ná su'ba^u ngu' ji'i^u lcui^u nu chca ndyu'u^u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba^u ngu' ji'i^u ne' tyaca' cusu', yala^u ti^u catsu se'i^u tyaca' bi'; ndye^u ngula'a^u tyaca' li', tye^u lcui^u tyalú^u li'. Ne' tyaca' cucui^u tuy'u^u lcui^u nu lo'o^u chca ndyu'u^u ti.

Ngusuu^u ngu' si'yu^u trigo tsə^u ta'a

²³ Ngua sca^u tsə^u ta'a^u lo'o^u ndi'i^u cña^u ngu' judío, li' ndyaa^u Jesús^u su^u nscua^u xtya^u trigo ji'i^u ngu', ndyaa^u yu^u lo'o^u ngu' nu^u ndyaca^u tsa'a^u ji'i^u yu. Li' ngusuu^u nu^u ngu' nu^u ndyaca^u tsa'a^u bi' xi^u si'yu^u trigo^u cha' caca^u ngu' laja^u lo'o^u ndyaa^u ti^u ngu'.

²⁴ Lo'o^u li' na'a^u ngu' fariseo^u ñi'ya^u nu^u ngua'ni^u ngu' bi'. Li' nchcui^u ngu' fariseo bi'^u lo'o^u Jesús:

—Tsə^u ta'a^u, tsə^u ndi'i^u cña^u na^u laca juani —nacui^u ngu' fariseo ji'i^u Jesús—. Tsə^u tacati^u laca. ¿Ni cha' laca^u ndyu'ni^u ngu' bi'^u cña^u nu^u ntsu'u^u chacuayá^u cua'ni^u na^u tsə^u juani? —nacui^u ngu'.

²⁵ Nguxacui^u Jesús^u cha' ji'i^u ngu' li':

—¿Ha bilya^u ña'a^u ma^u lo^u quityi ji'i^u ycu'i^u Ndyosi^u nu^u nscua^u ñi'ya^u nu^u ngua'ni^u jyo'o^u David? Ngua sca^u tsə^u ntyute^u tsa^u ycu'i^u yu^u, lo'o^u jua'a^u ntyute^u tsa^u tya'a^u ndya'a^u yu^u —nacui^u Jesús ji'i^u ngu'—.

²⁶ Ngua jyo'o^u Abiatar^u loo^u ji'i^u lcaa^u sti^u jo'ó^u tyempo bi'^u, lo'o^u li' ndyatí^u jyo'o^u David bi'^u ne' ni'lí^u su^u cuentya ji'i^u ycu'i^u Ndyosi^u cajua, ngusñi^u yu^u xlyá^u nu^u laca mstə^u ji'i^u ycu'i^u Ndyosi^u, nu^u ntucua^u tacati^u lo^u mesa; ndyacu^u ngu' xlyá^u bi'^u, masi^u sca^u ti^u sti^u jo'ó^u ntsu'u^u chacuayá^u cacu^u ji'i^u nquicha' —nacui^u Jesús ji'i^u ngu' fariseo bi'^u.

²⁷ 'Ná nti' ycu'i^u Ndyosi^u xcube' ji'ná^u lo'o^u nchcui^u Ni cha' caca^u sca^u tsə^u nu^u tyi'i^u cña' na; tso'o^u la^u tyi'i^u na^u si^u caja^u sca^u tsə^u nu^u tyi'i^u cña' na, ngua^u ti' Ni.

²⁸ Lo'o^u jua'a^u ntsu'u^u chacuayá^u jna^u cha' laca na' loo, masi^u tsə^u nu^u ndi'i^u cña' ngu'^u, cha' cua^u nda Ni 'na lijya^u cha' caca na' ñatí.

3

Sca^u yu^u quicha^u nu^u nchcu'ya'yu

¹ Ngua chaca quiya' ndyaa^u ngu' ne' laa^u ca bi'^u tsə^u nu^u ndi'i^u cña' ngu'^u, lo'o^u nga'a^u sca^u nu^u quicha^u nu^u nchcu'ya^u sca^u tsu'ya^u.

² Ña'a^u tsa^u xi^u ngu' tacati, nu^u ngu' fariseo^u bi'^u, ña'a^u tsa^u ngu' ji'i^u Jesús^u si^u cua'ni^u yu^u jo'o^u ji'i^u nu^u quicha^u bi'^u, cha' tsə^u ta'a^u nu^u ndi'i^u cña' ngu' judío^u ngua. Nti' ngu' tlyu bi'^u quijeloo^u qui'ya^u cha' sta^u ngu' hichu' Jesús.

³ Lo'o^u li' nchcui^u yu^u lo'o^u nu^u quicha^u bi'^u:

—Ca^u nu'ü, tyu^u cla'be ne' laa re^u
—nacui^u Jesús^u ji'i^u.

⁴ Li' nchcuane^u Jesús^u ji'i^u lcaa^u ngu' bi'^u:

—¿Ha ntsu'u^u chacuayá^u ji'ná^u cua'ni^u na^u sca^u cha' tso'o^u tsə^u nu^u ndi'i^u cña' ngu'? —nacui^u yu^u ji'i^u ngu' tlyu bi'^u—. ¿Ha tso'o^u la^u si^u cua'ni^u na^u sca^u cha' cuxi^u tsə^u bi'^u? —nacui^u—. ¿Ha ná tso'o^u cua'ni^u ná^u jo'o^u ji'i^u ngu' li', nti' ma^u? ¿Ha tso'o^u la^u si^u ta^u na^u chacuayá^u cajaa^u ngu' quicha^u tsə^u bi'^u lacua? —nacui^u Jesús.

Ngalaa^u ngujui^u la^u ñi'ya^u chcui^u nu^u ngu' tlyu bi'^u lo'o^u Jesús^u li'.

⁵ Ñasi' xi^u Jesús^u ña'a^u yu^u ji'i^u ngu' bi'^u, jua'a^u xñi'i^u xi^u ti' yu^u cha' ná ntaja'a^u ngu' cui'ya^u ngu' cuentya ji'i^u cha' nu^u nclyu'u^u yu^u ji'i^u ngu'. Li' nchcui^u yu^u lo'o^u nu^u quicha^u bi'^u:

—Xquiñi^u nu'ü ya' —nacui^u Jesús^u ji'i^u.

Nguxquiñi yu ya' yu li', lo'o hora ti ngua tso'o ya' yu.

⁶ Lo'o ndu'u nu ngu' fariseo ne' laa bi', li' ndyaa ngu' cha' chcui' ngu' lo'o taju ngu' nu cuentya ji'i rey Herodes; chcui' ngu' ñi'yä cua'ni ngu' cha' caca cujuii ngu' ji'i Jesús.

Ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñatì to' tayu'

⁷ Lo'o li' ndyaa Jesús to' tayu' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Quiña'a tsa ngu' Galilea ndyaa ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i cha' cuna ngu' cha' nu nclyu'u yu.

⁸ Cua ndañi ñi'yä laca cha' tonu nu ndyu'ni Jesús hasta ca quichi tyijyu', bi' cha' lo'o ngu' tyijyu' ndyalaa ngu' cha' ña'a ngu' ji'i yu; ndyalaa ngu' Judea, lo'o ngu' Jerusalén, lo'o ngu' Idumea, lo'o ngu' chaca tsu'sta'a Jordán, lo'o ngu' Sidón, lo'o ngu' Tiro.

⁹ Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, li' nchcui' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu cha' culana ngu' sca yaca ni'i sube, cha' ná satá ngu' ji'i yu, cha' quiña'a tsa ngu' ndi'i.

¹⁰ Jlo ti' ngu' cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i quiña'a tsa ngu' quicha, bi' cha' tachaa tsa ndi'i ngu' quicha slo; cua nti' tsa ngu' cala' ngu' ji'i y cui' Jesús.

¹¹ Nu ngu' quicha nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i ngu' ni, nu lo'o na'a ngu' quicha bi' ji'i Jesús, li' ndyatü sti' ngu' nde loo su ndu yu. Cui'i nxi'ya ngu' xqui'ya cui'i cuxi, cha' nslo cui'i bi' ji'i Jesús:

—Nu' u laca nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi—ndu'ni ngu' quicha bi'.

¹² Hora ti ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi cha' ná cachá' ngu' ji'i xa' ñati tilaca laca y cui' yu.

Ngusubi Jesús ji'i tii tyucuaa tya'a ñati nu ca tsa'a ji'i

¹³ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa ndyacu'í yu sii' ca'ya, ngusi'ya yu ji'i tyuu tya'a ñati cha' caa' ngu' ca su ndu. Ndyaa ngu' bi' slo yu li'. Lo'o li' laja ngu' bi' ngusubi Jesús ji'i ñati nu cua'ni cña ji'i;

¹⁴ ngusubi yu ji'i tii tyucuaa tya'a ñati bi', cha' ca tsa'a ngu' ji'i yu. Bi' ngu' nu ta Ni ji'i cha' tsaa ngu' slo ñati

xa' quichi, cha' culu'u ngu' cha' tso'o ji'i y cui' Ni ji'i lcaa ñati.

¹⁵ Nda Jesús chacuayá' ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' cua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha, lo'o jua'a culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'.

¹⁶ Nde nscua xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús ji'i: Simón nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro ji'i yu, bi' laca tsaca;

¹⁷ lo'o li' ngusubi yu ji'i tyucuaa sñi' Zebedeo, nu Jacobo lo'o Juan, nu nchcui' Jesús cha' sñi' tyi'yu laca ngu', (jua'a ndyu'u cha' Boanerges cha'cña ji'i ngu' bi');

¹⁸ lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Andrés, lo'o ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Mateo, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i xa' Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Tadeo, lo'o ji'i xa' Simón nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ngu' cananista;

¹⁹ ngusubi yu ji'i Judas Iscariote nu tiya' la tya ji'i yu ya' ngu' xña'a xqui'ya cñi.

Nsta ngu' qui'ya ji'i Jesús

Ca tiya' la ndyalaa Jesús to' tyi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu.

²⁰ Xa' ndyu'u ti'i ñati ca slo Jesús li'. Cha' quiña'a tsa ñati ndi'i, ná ngujui tyempo cha' cacu yu lo'o tya'a ndya'a yu.

²¹ Lo'o ndyuna tya'a Jesús cha' bi', ngulacua tsa ti' ngu' li'. Hora ti ndu'u ngu' lijya ngu' slo Jesús, xqui'ya cha' ntsu'u ñati nu nacui' cha' cua ngua loco yu.

²² Lo'o li' lijya mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa tonu ca Jerusalén. Nchcui' mstru bi' lo'o ngu':

—Ngusñi Beelzebú xu'na lcaa lo cui'i cuxi ji'i Jesús cua —nacui' mstru bi'—, bi' cha' lo'o chacuayá' ji'i nu xña'a bi' nchcua ji'i yu culo ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati.

²³ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i mstru bi', cha' caa' ngu' slo; nda yu sca cui'i lo'o ngu' li':

—¿Ha culo Satanás ji'i ñati nu ji'i y cui' ca? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—.

24 Tyee cha' ji'i sca quichí jua'a ti si xcui' na xuu tya'a sca latya ngu' tisiya lo'o chaca latya ngu' tisiya.

25 La cui' jua'a lo'o ngu' tya'a ndi'i sca ni'i ti; si xcui' na xuu tya'a ngu', tya'be tya'a ngu' tyaa ngu' li'.

26 Bi' cha' ná talo Satanás si xuu tya'a y cui' Satanás lo'o msu ji'i y cui' ca; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'.

27 Sca ñatí nguula ni, ná caja ñi'ya nu tyatí ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'i yu. Sca ti si sca' ngu' ji'i xu'na ni'i clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i yu bi' li'.

28 Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' nchca ji'i ñatí jña ngu' cha' clyu ti' ji'i y cui' Ndyosi Sti na' cuentya ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', masi cha' cuxi nu ngua'ni ngu', masi cha' cuxi nu nchcui' ngu';

29 sca ti ji'i ñatí nu nchcui' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi, ná cua'ni clyu ti' y cui' Ni ji'i ñatí bi'. Ná cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñatí bi'.

30 Nda Jesús cuii bi' lo'o ngu' xqui'ya cha' nacui' ngu' cha' ngusñi cui'i cuxi ji'i yu.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'ayu

31 Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu to' ni'i su ndi'i Jesús. Nde liya' ndyanu ngu'. Li' nda ngu' cha' ndyaa ca su ndu' Jesús, cha' tyu'u yu nde liya' cha' chcui' ngu' lo'o yu, ngua ti' ngu'.

32 Pana tachaa tsa ndi'i ngu' su ndu' Jesús.

—Ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u nde liya' —nacui' ngu' ji'i Jesús—. Cua ntí' ngu' chcui' ngu' lo'o nu'u —nacui' ngu'.

33 —¿Tilaca nu chañi ca cha' laca xtya'a na'? ¿Tilaca nu chañi cha' laca tya'a na'? —nacui' Jesús ji'i ngu' li'.

34 Li' nxña'a Jesús ji'i ngu' nu nga'a cacua ti slo yu, xa' nchcui' yu lo'o nu ngu' quiñ'a bi':

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na, ñi'ya nu ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya nu ndulo tya'a na' 'na —nacui' Jesús—.

35 Lo'o jua'a lcaa ñatí nu taquiya' ji'i y cui' Ndyosi, nu cua'ni ñi'ya nu nti' y cui' Ni cha' cua'ni ngu', ngu' bi' ndu'ni ñi'ya nti' silaca ngu' xtya'a na', ñi'ya nti' si laca ngu' tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a —nacui Jesús.

4

Cuii ji'i ñatí nu ndyataa si'yu

1 Chaca quiya' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ñatí to' tayu' bi'. Cua ndyu'u ti'i quiñ'a tsa ñatí ca slo yu li'; hasta nga'aa ndyu'u scua yuu su tyu quiya' yu, bi' cha' ndyatí yu ca ne' sca yaca ni'i sube nu ndacui to' hitya ti. Ne' yaca ni'i bi' ndyaca'a Jesús, ndyanu nu xa' la ñatí quiñ'a lo yuu btyi to' tayu' bi'.

2 Li' quiñ'a tsa cuii nda Jesús lo'o ngu', cha' ca tsa'q a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' yu culu'u yu ji'i ngu'. Ndi'ya ngua sca cuii bi':

3 —Cua'a jyaca ma —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsá ndyaa sca ñati cataa si'yu trigo.

4 Nguscui yu si'yu ji'i, lo'o ndyú xi si'yu bi' lo yuu tacalya to' tyucuii. Hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni' ji'i.

5 Lo'o li' ndyalú xi si'yu su xti tsa yuu nscua chü' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana cha' xca ti yuu ndyacu' chü' si'yu,

6 bi' cha' ná ngua xñi suu chü' quee bi', ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua.

7 Lo'o chaca se'i ndyalú xi si'yu lo yuu su ndu yaca quiche'. Yala la nguluu yaca quiche' bi'; ná nda chacuayá' caluu tso'o calya trigo tsiya' ti, bi' cha' nga'aa ngutu'u si'yu lo bi' li'.

8 Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu lo yuu tso'o. Ntyucua tso'o si'yu bi'; tso'o tsa nguluu calaa tyii tya'a si'yu lo, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda sca siyento tya'a si'yu sca ti juu.

9 'Cua'a jyaca mā ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, si chañi cha' ntaja'a mā cuna mā cha' tso'o bi' —nacui Jesús ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

Ni cha' nda Jesús cuij lo'o ngu'

10 Ca tiya' la lo'o cua ndu'u ñati bi' ndyaa tsa tlyu ti, li' lija nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús slo yu, lo'o jua'a ñaa xa' la tya'a tso'o ngu' slo Jesús. Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ñi'ya ntsu'u cha' nu nda nu'u nu ngua tsā ti? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

11 —Cua nda y cui' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' mā sca cha' nu ntsu'u yacu' ti, ñi'ya nu caca lo'o laca y cui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Xa' ñati nu ná ngusñi cha' ji'i y cui' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cuij; tucui tsa cha' bi' ntí' ngu'.

12 Bi' cha' nda na' cuij bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya nu tyu'u cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu tyu'u cha' bi!. Jlo tā' cha' ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', bi' cha' ná nchca jna' cui'ya na' cha' clyu' ti' ji'i ngu' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

Ñi'ya nu ndyu'u cha' ji'i cuij ji'i ñati nu ndyataa si'yu

13 ¿Ha ná ngua cuayá' ti' mā ñi'ya ntí' ñacui cuij bi'? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. ¿Ñi'ya caca ta ma cuentya ji'i xi xa' la cuij lacua, si ná nduna mā cha' nu nchcui' na' bi'? —nacui—.

14 Ñi'ya laca ñati nu ndyataa si'yu bi', jua'a laca ñati nu nchcui' cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi lo'o xa' la ñati.

15 Ñi'ya laca si'yu nu ndyalú lo yuu tacalya to' tyucuij lo'o li' ndye si'yu ndyacu quiñi, jua'a laca ñati nu lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi, ná nduna tso'o ngu' li'. Ñi'ya laca yuu tacalya bi', jua'a laca cresiya ji'i ñati bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndyacu quiñi si'yu to' tyucuij, jua'a caa Satanás cha' cuityi cha' tso'o bi', cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi' li'.

16 Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chū' quee ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o bi' ji'i y cui' Ndyosi.

17 Pana si lyā' ti' xa' ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' tso'o nu ndyuna ngu' bi', si xtyí lo'o ñati ji'i ngu', ná talo ngu' li'; laca ngu' bi' ñi'ya laca si ná ngusñi tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chū' quee bi', lo'o li' ná ndalo calya bi' ndyanaa li'.

18 Si'yu nu ndyalú lo yuu laja yaca quiche' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi',

19 lo'o li' ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca culiya' ngu'; nclyana ngu' ñi'ya ca caja quiña'a tsa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu re ji'i ngu', cha' caca stu'ba ngu' lo'o ñati tlyu la. Bi' cha' ná nchca tyanu cha' tso'o ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

20 Ndi'ya ndyu'u cha' ji'i yuu tso'o su ndyalú si'yu: lo'o ntyucua si'yu, li' tso'o tsa nguluu calya, ngutu'u tsa si'yu lo li'; jua'a laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi', lo'o li' tso'o tsa ndaquiya' ngu' ji'i cha' bi'. Ntsu'u yuu su nda sca ti juu trigo hasta calaa tyii tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u snayala tya'a si'yu lo sca ti juu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u hasta sca siyento tya'a si'yu lo sca ti juu.

Cuij ji'i xee nu tyu'u ne' ni'i

21 Chaca quiya' nda Jesús sca cuij lo'o ngu' bi':

—Lo'o ngua'a na xee ni'i ca talya, ¿ha tacu' na lo xee bi'? ¿Ha sta na xee bi' ne' qui'ña? —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ná ndu'ni na jua'a —nacui—. Cuā xi sta na xee cha' tyaca' xee tyu' cui' ña'a nde ni'i.

22 Ndu'ni cha' tyu'u lo xee lcaa na nu ndyu'u cuatsi' ji'i ñati juani; ná sca cha' ntsu'u cuaana ti juani nu ná quijeloo ji'i ñati ca tiya' la.

23 Cua'a jyaca mā xi ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, si chañi cha' ntaja'a mā cuna mā cha' tso'o bi'.

24 Tya ngulu'u la xi Jesús ji'í ngu' li':
—Taquiya' tso'o ma ji'í cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús—. Ñi'yá nu ndu'ni ma lo'o xa' ñati, la cui' jua'a cua'ni y cui' Ndyosi lo'o ma li'. Lo'o jua'a lo'o cuna tso'o ma cha' jna', quiña'a la cha' tso'o tyu'u ne' cresiya ji'í ma li'.

25 Lo'o ñati nu jlya ti' cha' jna', nu ndyaca tsa'a cha' bi' ni, tya ta la y cui' Ni cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná ntí ca tsa'a ngu', cua'ni y cui' Ni cha' ná caca ji'í ngu' bi' ca tsa'a ngu' tsiya' ti cha' ji'í y cui' Ni li'.

Cuii ji'i su ntyucua si'yu

26 Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Ta na' sca cuii lo'o ma cha' caca cuayá' ti' ma ñi'yá nu caca lo'o laca y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'í ñati —nacui Jesús ji'í ngu'—. Ngua sca tsa ndyataa sca ñati nscua',

27 li' ngujua' yu talya; lo'o cua quixee ti chaca tsa ngue ti' yu. Jua'a nteje tacui tyuu tsa lo'o tyuu talya. Laja li' ntyucua si'yu bi', cua ndyaluu bi' li'. Ná jlo ti' yu ñi'yá caca caluu si'yu bi'.

28 Jua'a nchca ji'í sca si'yu nu lo'o cataa na ji'í. La cui' yuu su ndyataa si'yu bi' laca nu ta juersa ji'í si'yu cha' caluu. Tyucua calya cuañi' clyo, li' tyu'u tucua nchu', lo'o li' caja ltya ji'na.

29 Lo'o cua btyi ltya, li' caca clacua, cha' tyu'u ti'í ltya.

Cuii ji'i si'yu cuxee

30 Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' bi':

—Chaca cha' chcui' na' lo'o ma juani. Ta na' sca cuii lo'o ma ñi'yá nu caca lo'o y cui' Ndyosi laca loo ne' cresiya ji'í ñati —nacui Jesús—.

31 Caca bi' ñi'yá laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa ngu'. Si'yu bi' laca nu si'yu sube la tyucui ña'a chalyuu, cha' ná ntsu'u xa' si'yu nu sube la.

32 Pana lo'o cataa ngu' si'yu bi', yala ti tyucua, caluu yaca li' cha' caca sca yaca tlyu. Lo'o li' ca'ya quiñi laja sta'

yaca bi', chca'a cña' ni' su tyacala' laja laca' bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'o ngu'

33 Jua'a ti ngulu'u Jesús cha' ji'í ngu'; nda yu xi cuii lo'o ngu', cha' culu'u cha' ji'í y cui' Ndyosi ji'í ngu', ña'a cuayá' nu ta tso'o ngu' cuentya ñi'yá ntsu'u cha' ji'í y cui' Ni.

34 Xcui' lo'o cuii ti ngulu'u Jesús ji'í ñati quiña'a, masi ná nda tso'o ngu' cuentya ñi'yá cha' nda cuii bi'; pana tiya' la ngulu'u tso'o yu cha' bi' ji'í nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu.

Ngulo Jesús cña ji'i cuii lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

35 Lo'o cua ngusii tsa, cua ndyaa cuichaa, li' nchcui' Jesús xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í:

—Tyeje tacui na ca chaca tsu' tayu' re —nacui Jesús ji'í ngu' bi'.

36 Lo'o li' nguxtyanu ngu' ji'í nu quiña'a tsa ñati nu ndi'í cajua, ndyatí Jesús lo'o tya'a ndya'a yu ne' yaca ni'í su ngua'a yu cha' ngulu'u yu ji'í nu ngu' quiña'a bi' tsá la. Ndu'u ngu' ndyaa ngu', lo'o xa' yaca ni'í ndyaa lo'o.

37 Lo'o li' lye tsa ndyaca cuii, lye tsa ndyatu clyoo' lo tayu', ña'a cuayá' nu ndyatí tsa hitya clyoo' nde ne' yaca ni'í; cua cha'á ti yaca ni'í bi' ntsu'u hitya.

38 Pana laja' ti Jesús ntsu'u nde siyu' yaca ni'í, ngustii yu lo sca late' lcuti. Nguxtyu'u ngu' ji'í yu li':

—Cusu' —nacui ngu' ji'í Jesús—. Que ti' nu'u. ¿Ha ná ndube ti' nu'u cha' cua cajaa ti na? —nacui ngu'—. Cua quilyu'u ti yaca ni'í re.

39 Li' ndyatu Jesús, ngulo yu cña ji'i cuii, ngua'a ji'í clyoo' lo tayu'.

—Caca ti lo hitya re —nacui yu.
Hora ti ngua ti cuii, ngua ti clyoo'; ti ti ndyanu tayu' li'.

40 Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í:

—¿Ni cha' ntsii tsa ma? —nacui Jesús ji'í ngu'—. ¿Ni cha' laca ná jlya ti' ma ji'í y cui' Ndyosi cha' caca ji'í Ni cua'ni Ni jua'a? —nacui.

⁴¹ Ndube tsa ti' ngu' ña'q̄a ngu' ji'i Jesús li':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacuī
ngu' ji'i tya'a ngu'—, cha' lo'o cui'i
ndaquiya' ji'i yu, lo'o jua'q̄a nduna
clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacuī
ngu' ji'i tya'a ndyaca tsa'aq̄a ngu'.

5

Ngusñi cui'i xña'q̄a ji'i sca ngu' Gadara

¹ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu'
tayu bi', nde loyuu su cuentya
Gadara.

² Cua tyu'u ti Jesús ne' yaca ni'i lo'o
ndyu'u tucua sca nu quicha, sca ngu'
nu ngusñi cui'i xña'q̄a ji'i. Ndi'i nu
quicha bi' ne' lo'o jyo'o.

³ Su nguatsi' jyo'o ti ndi'i nu quicha
bi', cha' ná ngua ji'i ngu' sca' ji'i; ni
lo'o chcuä ná ngua ji'i ngu'.

⁴ Cua tyuu quiya' ngusca' ngu'
ji'i lo'o carena nquicha', ndyaaca'
quiya', ndyaaca' ya'; pana hora ti
ngusi'yu cu' chcuä bi', ndyat'i carena,
ndyanu yu'be ti chcuä nu ndyaaca'
nu quicha bi'. Ni sca ngu' ná ngué
ngu' cha' tyijiloo ji'i yu quicha bi'.

⁵ Lo'o nde tsä lo'o nde talya ndya'a
nxi'ya ne' lo'o jyo'o, ndya'a yu'u ti sii'
cuati. Lo'o jua'q̄a ngusi'yu ji'i ycui' ca
lo'o quee.

⁶ Juani tyijyu' ti ndu nu quicha bi'
na'q̄a ji'i Jesús. Li' ngusna lijyä ndatu
sti' slo Jesús, cha' cua'ni tlyu ji'i.

⁷ Cuii ngusi'ya nu quicha bi' ji'i
Jesús li':

—¿Ñi'ya cña nti' nu'u jna'?
—nchcuane yu quicha ji'i Jesús
li'—. Nu'u laca Jesús nu sca ti Sñi'
ycui' Ndyosi, ycui' Ni nu laca loo
la —nacui—. Chacuayá' ji'i ycui'
Ndyosi, ná xcube' nu'u jna'.

⁸ Tsä ti cua ngulo Jesús cña ji'i cui'i
xña'q̄a bi', cha' tyatsu' ji'i yu quicha bi',
bi' cha' tya'na nchcui' lo'o Jesús juani
cha' ná xcube' yu ji'i.

—Tyu'u nu'u, tyaa nu'u tsiya' ti
—nacui Jesús ji'i cui'i xña'q̄a tsä la.

⁹ Li' nchcuane Jesús ji'i yu quicha
bi':

—¿Ni naa nu'u? —nacui Jesús ji'i.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacui nu
quicha—, cha' quiña'a tsa tya'a cui'i
xña'q̄a ngusñi 'na —nacui.

¹⁰ Lo'o li' ndijña tsa nu quicha bi'
cha' ná cua'ni Jesús jo'o ji'i, cha' ná
culo Jesús ji'i nu cui'i xña'q̄a bi' cha'
tyaa; ná nti' cui'i xña'q̄a bi' cha' tsaa xa'
chalyuu tyijyu' la.

¹¹ La cui' tsä bi' ndi'i tsa cube' ndy-
acu ni' quixi' sii' ca'ya jua.

¹² Li' xa' ndijña yu quicha bi' ji'i
Jesús cuentya ji'i cui'i xña'q̄a nu ngusñi
ji'i:

—Ta nu'u chacuayá' tsaa cui'i cha'
xñi ji'i cube' jua —nacui.

¹³ Lo'o li' nda Jesús chacuayá' bi'
ji'i lcaa cui'i xña'q̄a bi'. Li' ndu'u cui'i
ndyaa, ngusñi ji'i cube'. Ndi'i tucua
mil tya'a cube', lo'o jua'q̄a ngusñi cui'i
bi' ji'i lcaa ni'. Ngusna ni' sii' cua'a li',
ndyú ca ta'a ni' ne' hitya tayu'; ndyi'o
ni' hitya, ngujuii lcaa cube' bi' li'.

¹⁴ Lo'o li' ndube tsa ti' ngu' nu
ñ'a'asii ji'i cube' bi', ngusna ngu' ca
quichi cha' cachá' ngu' ji'i lcaa ngu'
cacua ti ñi'yä cha' ngua bi'. Hora ti
ndu'u ngu' lijyä ngu' cha' ña'q̄a ngu' ji'i
cha' bi'.

¹⁵ Nu lo'o ngulaa ngu' slo Jesús,
li' na'q̄a ngu' ji'i nu qui'yu nu ngua
quicha bi'; na'a ngu' cha' tñi ti nga'a nu
qui'yu bi', lacu' ste', cha' cua ndyaca
tso'o. Nga'aa nxalú cui'i xña'q̄a bi' ji'i.
Ndyutsii tsa ngu' li'.

¹⁶ Nchcui' tsa ngu' nu ña'asii ji'i
cube' bi' ñi'yä ngua cha' ji'i nu quicha,
cha' tsa tlyu ti nguxtyanu cui'i xña'q̄a
ji'i. Li' ndu'u cui'i bi' ndyaa, ngusñi
ji'i lcaa cube' nu ndi'i bi'; ndye cha' ji'i
cube' bi' li'.

¹⁷ Nu lo'o ndyuna ngu' quichi cha'
bi', li' nchcui' tsa ngu' lo'o Jesús cha'
tyatsu' yu tyaa yu xa' se'i su tyijyu' la.

¹⁸ Lo'o cua tyat'i ti Jesús ne' yaca
ni'i sube cha' tyaa, li' nchcui' nu
ngua quicha bi' lo'o Jesús; ngüijña
chacuayá' ji'i Jesús cha' tsaa lo'o.

¹⁹ Pana ná nda Jesús chacuayá' ji'i.

—Xa' xtyuu nu'u tyaa nu'u to' tyi
—nacui Jesús ji'i—. Ta nu'u cha' lo'o
lcaa ngu' tya'a nu'u ñi'yä ngua cha'
tlyu nu ngua'ni ycui' Ndyosi nu Xu'na

na cha' ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o nu'u, cha' ngua'ni tya'na tsa ti' y cui' Ni jinu'u.

20 Lo'o li' ndu'u ndyaa nu qui'yu bi' lcaa quichí nde Decápolis, nda cha' lo'o ngu', lcaa lo cha' ñi'yä nu ngua'ni Jesús lo'o. Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi' li'.

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

21 Lo'o li' ñaa Jesús ne' yaca ni'i ca nde tsu' tayu' chaca quiya'. Xa' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñatí slo Jesús nde to' tayu' bi'.

22 Li' ndyalaa sca nu qui'yu nu laca loo ne' laa jua. Jairo naa nu cusu' bi'. Ndatu stí' nu cusu' bi' slo Jesús, ndacui nclyú hique yu hasta lyuu.

23 Tya'na tsa nchcui'yu lo'o Jesús li': —Cua cajaa ti sñi' na' —nacui'yu ji'i—. Cua'ni nu'u cha' tso'o tsaa nu'u ca su ntsiya nu cuna'a piti bi' 'na, cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cho'; sta ya' nu'u chü' nu piti cha' cu'ú cho'.

24 Lo'o li' ndyaa Jesús lo'o yu bi', jua'a ndyaa quiña'a ñatí lo'o ngu', hasta tachaa tsa ndi'i ngu' lo'o ndya'a ngu'.

25 Lo'o sca nu cuna'a quicha ndya'a laja ñatí quiña'a bi'. Cua tii tyucuua yijä ntsu'u quicha ji'i nu cuna'a bi', cha' ndyalú tsa tañi ma'.

26 Cua ndye lcaa lo jo'o ngua'ni ngu' ji'i ma' quicha bi', lo'o ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' jo'o ji'i. Ndyalaa cñi ji'i ma', ndye lcaa lo cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma' xqui'ya taná, lo'o lye la ngua quicha ma' li'.

27 Cua ndyuna ma' quicha bi' xi cha' ji'i Jesús, bi' cha' ñaa ma' laja ñatí nde chü' su ndu' Jesús. Ndyala' ma' quicha bi' ste' Jesús li'.

28 "Lo'o cala' ti na' ste' Jesús re, tyaca tso'o na' li'", ngua ti' ma' quicha bi'.

29 Hora ti ndyacu' cha' ndyalú tañi ma', tsa tsiya' ca ngua tii y cui' ca ma' cha' cua ndyaca tso'o li'.

30 Pana hora ti ngua tii Jesús cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i sca ñatí, masi ná na'a yu ji'i nu quicha bi'. Li'

nguxña'a yu ji'i nu ñatí quiña'a nu lijyä nde chü' yu.

—¿Tilaca ndyala' ste' na'? —nacui' yu ji'i ngu'.

31 Li' ndube tsa ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Tachaa tsa ndi'i ngu' re slo na —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús—. ¿Ni cha' laca nchcuane nu'u ji'i ngu', "Tilaca ndyala' 'na"?

32 Lo'o li' ña'a tsa Jesús ji'i lcaa ngu' cha' ca cuayá'ti' tilaca laca nu ndyala' ji'i.

33 Li' ñaa nu cuna'a bi', ndatu stí' slo yu. Nchcuaa ma' bi', cha' ndyutsii tsa ma', masi jlo ti' cha' cua ndyaca tso'o. Li' ndacha' liñi ma' ji'i Jesús ñi'yä ngua ji'i ma'.

34 —Tso'o tsa jlya ti' nu'u jna', sñi' —nacui' Jesús ji'i—, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u. Ti' ti tyi'i tyiquee nu'u juani. Tso'o ti tyaa nu'u, nga'aa xñi quicha bi' jinu'u chaca quiya'.

35 Lo'o tya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi', li' ndyalaa sca msu ji'i Jairo nu laca loo ne' laa bi', ndyacua tya'a lo'o ngu'. Nchcui' msu bi' lo'o xu'na cuentya ji'i nu piti quicha:

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu' —nacui' msu ji'i nu cusu' bi'—. Nga'aa ntsu'u la cha' chcui' nu'u lo'o mstru re.

36 Lo'o Jesús ndyuna cha' nu nchcui' msu bi', pana ná ndaquiya' Jesús ji'i cha' bi'.

—Ná cutsii nu'u —nacui' Jesús ji'i nu laca loo ne' laa bi'—. Tsa bi' ti cha' cua'ni nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na.

37 Lo'o li' ná nda Jesús chacuayá' ji'i ñatí cha' tsaa ngu' lo'o yu; sca ti ji'i Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan tya'a Jacobo, nda yu chacuayá' tsaa ngu' lo'o yu.

38 Li' ndyalaa ngu' to' ni'i ji'i nu laca loo ne' laa bi'. Cua quiña'a ñatí ndyu'u ti'i cajua, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu'. Lye tsa ngua cha' cua ngujuii nu piti bi'.

39 Ndyatí Jesús ni'i li'.

—¿Ni cha' laca nxi'ya tsa ma' ndi'i ma'? —nacui' Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' quiña'a tsa nclyacua ti' ma'?

Sí'i na ngujuii nu piti quicha re, na laja' ti ntsiya —nacui Jesús.

⁴⁰ Li' nxtyí lo'o ngu' ji'i. Bi' cha' ngulo'o Jesús ji'i lcaa ngu' nu nxi'ya ndi'i ngu'; ndyanu sti xtya'a nu piti quicha lo'o ca ta'a sna ngu' tya'a ndya'a lo'o Jesús, ndyaa ngu' bi' slo nu piti.

⁴¹ Li' ngusñi Jesús ya' nu piti bi':

—Talita, cumi —nacui Jesús ji'i, cha'cña ji'i ngu' bi'. (Ndi'yá ndyu'u cha' bi': Mbixu', nde cha' chcui' na' lo'o nu'u juani: Tyatú nu'u.)

⁴² Hora ti ndyatú nu cuna'a piti quicha bi', nguxana ndya'a li'. Tii tyucuaa ti yija ntsu'u cho'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li'.

⁴³ Lye nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', cha' ná chcui' ngu' lo'o xa' ñati ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o nu piti bi'. Li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' ta xi na cacu nu piti bi'.

6

Ndyaa' Jesús ca quichi Nazaret

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' ca quichi tyi yu.

² Ndyatú Jesús ndyaa ne' laa quichi bi' tsá nu ndi'i cña' ngu', tsá ta'a bi'. Li' ngulu'u yu ji'i ngu'. Ndube tsa ti' ngu' nu ndi'i ne' laa bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'.

—¿Mala ngua tsa'a yu re lcaa cha' nu nchcui' yu? —nacui ngu'—. ¿Ñi'ya ngua cha' ngua cuayá'tso'o ti' yu? ¿Ha tii yu? —nacui ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' nchca ji'i yu cua'ni yu cha' tlyu? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—.

³ ¿Ha si'i cuityi yaca laca yu re? —nacui ngu'—. La cui' sñi' María laca re; tya'a Jacobo, tya'a José, tya'a Judas, tya'a Simón laca yu re. Nde quichi tyi na ndi'i ngu' cuna'a tya'a yu re —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Chii nti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús,

⁴ pana ndi'ya laca cha' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa ngu' xa' quichi ni, ndu'ní tlyu ngu' ji'i sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ngu'

—nacui Jesús ji'i ngu'—, pana ngu' tya'a quichi tyi yu ni, ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' yu tsiya' ti —nacui Jesús—. Lcaa tya'a yu, jua'a ngu' tya'a ndi'i yu, ná nduna ngu' cha' nu nchcui' yu —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁵ Lo'o jua'a ngua cha' ná ngua cua'ni Jesús cha' tlyu slo ngu' bi', xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' ji'i; pana ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o xti ti ngu' quicha lo'o ngusta ya' ti yu lo ngu', tsa bi' ti cha' ngua'ni yu.

⁶ Ndube tsa ti' Jesús cha' ná jlya ti' ngu' bi' ji'i tsiya' ti. Lo'o li' tya ndya'a la yu ca xa' quichi sube ti nu ndi'i cacua ti, ngulu'u yu ji'i ngu' ca bi' li'.

Nda Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tsaa ngu' chcui' ngu' cha' ji'i yu lo'o ngu' xa' quichi

⁷ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', cha' chcui' yu lo'o ngu'. Ngulo yu cña ji'i ngu' bi', cha' tylu'u ngu' tsaa ngu' cuentya latya ti ngu'; stu'ba ti tsaa tucua tya'a ngu' scaa quichi. Li' nda Jesús chacuayá' ji'i ngu' cha' culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati.

⁸ Nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ná lo'o yu'ba qui'ya ngu' tsaa ngu'. Tsaa ngu' lo'o sca yaca xcá ti; ná lo'o cujui, ná lo'o tyaja, ná lo'o cñi tsaa ngu', nacui Jesús. Jua'a ti tsaa ngu'.

⁹ Tylu'u caña quiya' ngu', cacu' ngu' camxa, pana ná lo'o chaca camxa ji'i ngu' tsaa ngu'.

¹⁰ —Nu lo'o ta ngu' ni'i su caja' ma —nacui Jesús—, li' tyanu ma slo ngu' bi' ña'a cuayá' nu tylu'u ma tsaa ma xa' quichi.

¹¹ Si ntsu'u sca quichi su ná tyaja'a ngu' ta ngu' se'i tyanu ma, sca quichi su ná tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu chcui' ma lo'o ngu', li' tylu'u ma quichi bi', yaa clyá ma li'. Salú ma sñii yuu nu ntsu'u quiya' ma to' quichi bi'. Jua'a caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o ma. Cha' liñi cachá' na' ji'i ma juani —nacui Jesús—, lo'o tyalaa tsá cha' cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati, lye la xcube' Ni ji'i ñati quichi nu ná ntaja'a

cuna ngu' cha' nu nchcui' mä lo'o
ngu'; xti la xcube' Ni ji'i jyo'o ñatí cuxi
nu nguti'i quichi Sodoma, nu nguti'i
quichi Gomorra cua sa'ni.

Jua'a nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndy-
aca tsa'a ji'i.

¹² Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu'
nde tyuu tya'a quichi. Nda ngu' cui
lo'o ngu' quichi bi', cha' ca tyuju'u
ti' ngu' quichi ji'i lcaa cha' cuxi nu
ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu'
quichi ji'i cha' cuxi bi' li'.

¹³ Ngulo ngu' nu ndyaca tsa'a bi'
cui'li cuxi nu ngusñi ji'i tyuu tya'a ñati,
lo'o jua'a nda'a ngu' setye tyixi xtyi'i
lo xa' la ngu' quicha lo'o ngua'ni ngu'
jo'o ji'i ngu' quicha bi'; ndyaca tso'o
nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujuui Juan nu ntyucuatyaj'i ngu'

¹⁴ Tyempo bi' cua ndyuna rey
Herodes cha' ji'i cha' tlyu nu cua
ndyu'ni Jesús; lcaa quichi nguañi cha'
bi', cha' scaa cha' nchcui' scaa ñati ji'i
Jesús. Pana ndi'ya ngua ti' y cui' rey
bi':

—Jyo'o Juan nu ntyucuatyaj'i ngu'
tsubi' la, bi' laca Jesús re— nacui
Herodes bi'—. Ndyujuii ngu' ji'i Juan
bi', pana juani cua ndyu'ú chaca
quiya', bi' cha' nchca ji'i cua'ni cha'
tlyu jua'a —nacui rey.

¹⁵ —Si'i bi' —nacui xa' ñati—. Jyo'o
Elías laca nu qui'yu re.

—Si'i jua'a —nacui xa' la ñati—. Sca
ñati nu laca tu'ba ji'i y cui' Ndyosi laca
yu re, ñi'ya nu jyo'o cusu' nu nguti'i
sa'ni la nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ni.

¹⁶ Lo'o ndyuna Herodes cha' nu
nchcui' xa' ñati ji'i Jesús bi', xa'
nchcui' rey bi':

—Cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca
quiya' —nacui—. Na'ngulo na'cña ji'i
ngu', lo'o li' nteje cu' ngu' scua' que
Juan bi'; pana ná tyiquee' Juan laca
nu qui'yu re —nacui rey Herodes.

¹⁷ Tya tsubi' la ngulo rey Herodes
bi' cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' xñi ngu'
ji'i nu Juan bi', cha' tsaa lo'o ngu'
ji'i ne' chcua. Ngua'ni rey cha' cuxi
bi' xqui'ya Herodías nu ngua clyo'o
Felipe tya'a Herodes, cha' cua ngusna

lo'o Herodes ji'i nu cuna'a bi', cha'
caja clyo'o lo'o.

¹⁸ —Ná ntsu'u chacuayá' tyi'i nu'u
lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacui jyo'o
Juan ji'i rey Herodes tya li'.

Bi' cha' ngusu'ba rey ji'i Juan ne'
ni'i chcuä, cha' nchcui' yu jua'a lo'o
rey bi'.

¹⁹ Ñasi' tsa Herodías xqui'ya Juan,
cujuui ji'i yu ngua ti' nu cuna'a bi'.
Pana ná ngujui ñi'ya cujuui ji'i yu hora
ti,

²⁰ cha' ntsii rey Herodes ji'i Juan.
Jlo ti' rey cha' liñi tsa cha' nu ngua'ni
Juan, lubii tsa tyiquee Juan, lo'o jua'a
ná ntsu'u cha' cuxi ji'i yu; bi' cha'
nguna'asii rey ji'i yu cha' ná cua'ninu
cuna'a bi' ni sca cha' cuxi lo'o. Ndiya
ti' rey Herodes cuna cha' nu ngulu'u
Juan ji'i, masi ná ngua cuayá' tso'o ti'
rey ji'i cha' bi'.

²¹ Tso'o tsa nti' Herodías lo'o ngua
tsä ngula y cui' rey Herodes li'. Tsä
bi' ngua'ni rey ta'a, lo'o ndyacu tyuu
tya'a ngu' tlyu slo rey. Lo'o ngu' nu
laca loo cuentya ji'i rey bi', lo'o xu'na
sendaru ji'i rey, lo'o ngu' culiya' nde
Galilea bi', lcaa ngu' tlyu bi' ndyaa
ngu' ndyacu ngu' slo rey.

²² Li' ndyalaa sca nu cuna'a cuañi'
sñi' Herodías, ndyula quiya' nu
cuna'a bi' slo ngu'. Chaa tsa ti' rey
Herodes li', lo'o jua'a ndiya ti' ngu'
nu ndyacu slo lo'o na'a ngu' ji'i nu
cuna'a cuañi' ndyula quiya'. Nchcui'
rey lo'o nu cuna'a cuañi' bi' li':

—Cacha' clya nu'u jna' juani ti na
ca cha' tso'o nu nti' nu'u —nacui rey
ji'i—. Ta na' cha' tso'o bi' jinu'u
—nacui—.

²³ Xcube' y cui' Ndyosi 'na si ná ta
na'lcaa na nu jña nu'u 'na juani, masi
sa cla'be yuu su cuentya jna', ta na'
jinu'u —nacui rey ji'i nu cuna'a cuañi'
bi'.

²⁴ Li' ndu'u nu cuna'a cuañi' bi',
ndyaa slo xtya'a.

—¿Na ca jña na' ji'i rey? —nacui ji'i
xtya'a li'.

—Scua' que Juan nu ntyucuatyaj'i
ngu' —nacui xtya'a li'.

25 Yala ti ndyaa nu cuna'q̄ cuañi' bi' slo rey chaca quiya', cha' jñā cha' bi' ji'í.

—Scua' que Juan nu ntyucuatyā ji'í ngu' nti' na' —nacui nu cuna'q̄ bi'—. Nu juani ti nti' na scua' que yu bi' ne' sca tsi'yu —nacui ji'í rey.

26 Xñi'í tsa ti' rey li', masi ná ngua ji'í tacu' cha' ji'í nu cuna'q̄ bi'; ná caca jua'q̄, cha' slo ngu' tya'a ndyacu cua ngua'ni rey jura cha' ta lcaa na nu jñā nu cuna'q̄ cuañi' bi' ji'í.

27 Li' hora ti ngulo rey cña ji'í sca sendaru ji'í nu ndu cuq̄, cha' tsaa squi'ya sendaru scua' que Juan. Ndu'u sendaru ndyaa ni'í chcuq̄, nteje cu' scua' que Juan.

28 Li' ñaa lo'o sendaru ji'í ne' tsi'yu, nda ji'í nu cuna'q̄ cuañi' bi'. Li' ndyaa lo'o nu cuna'q̄ bi' ji'í slo xtya'q̄.

29 Ñi'ya ngua li', lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'í Juan cha' nscua jyo'o bi', hora ti ndyaa ngu' ca su ntsiya jyo'o Juan. Li' ndyaa ngu' nguxatsi' ngu' ji'í jyo'o bi'.

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

30 Ca tiya' la xi xa' ndyalaa ngu' tya'a ndya'q̄ Jesús slo yu, ngu' nu ndyaa nchcui' lo'o ngu' xa' quichi cha' ji'í Jesús. Nda ngu' cha' lo'o yu ñi'ya nu ngua'ni ngu', ñi'ya nu ngulu'u ngu' ji'í ñati ca bi'.

31 Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Tsaa na xi chaca se'i su tyi'í ma yci' ti, cha' chca'q̄ cña' mä xi —nacui Jesús ji'í nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi'.

Jua'q̄ nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', cha' quiña'q̄ tsa ñati ndi'í slo ngu', hasta nga'aa ngujui tyempo cacu ngu'.

32 Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'í sube ti, cha' tsaa ngu' xi su ná ntsu'u ñati.

33 Pana tyuu tya'a ñati na'q̄ mala ndyaa ngu'. Ndyuloo ñati bi' ji'í ngu', lo'o li' nguañi cha' bi' ca tyuu tya'a quichi. Bi' cha' ngusna ngu' quichi bi' ndyaa ngu' to' tayu', nde loo la ndyalaa ngu' su ndyaa Jesús lo'o tya'a ndya'q̄ yu.

34 Lo'o ndyalaa yaca ni'í sube ti to' tayu', ndu'u Jesús na'q̄ yu cha' quiña'q̄ tsa ñati ndi'í. Lo'o jua'q̄, tya'na tsa ti' Jesús ña'q̄ yu ji'í nu ngu' quiña'q̄ bi'; ngulacua ti' yu cha' ñi'ya nti' xlyā nu ná ntsu'u nu ña'asii ji'í, jua'q̄ ndya'a nu ñati quiña'q̄ bi', ngua ti' Jesús. Bi' cha' tyiquee' ngulu'u yu quiña'q̄ tsa cha' ji'í ngu' bi'.

35 Lo'o cua ngusii, li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'í yu slo yu cha' chcui' ngu' lo'o yu:

—Ná ndi'í ñati ca nde —nacui ngu'—, lo'o jua'q̄ ngusii tsa juani.

36 Tso'o la si culo nu'ü cña ji'í ñati quiña'q̄ re cha' tyaa ngu' ca quichi cacua ti, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu' —nacui ngu' ji'í Jesús.

37 —Cu'mä, ta mä na cacu ngu' re —nacui Jesús ji'í ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'í li'.

—¿Ha tyu'u scua tucua siyento paxu cui'ya ya xlyá teje' cacu ngu' re, cusu'? —nacui ngu' ji'í Jesús.

38 —¿Ni lcua tya'a xlyá teje' ntsu'u ji'í mä lacua? —nacui Jesús—. Cu-lacua mä xi ji'í —nacui ji'í ngu'.

Ngulana ngu' si lo'o xi na cacu ndya'q̄ ñati bi', li' xa' nchcui' ngu' lo'o Jesús.

—Ca'y u tya'a ti xlyá teje' lo'o tu-cua tya'a ti cualya lo'o ji'í ngu' nde —nacui ngu' ji'í Jesús li'.

39 Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'í ngu' quiña'q̄ cha' tyaca'q̄ ngu' xi lo quii sube cuentya taju ngu'.

40 Li' cuentya taju ti ndyaca'a ngu' lo yuu; cuentya sca siyento tya'a ñati sca taju, cuentya tu'ba tyii tya'a ñati sca taju, jua'q̄ ndyaca'a q̄ ngu'.

41 Li' ndaya' Jesús ji'í nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o nu tucua tya'a cualya bi', nguxña'q̄ yu nde cuq̄ cha' tya yu xlyá'be ji'í yci' Ndyosi xqui'ya xlyá, lo'o jua'q̄ xqui'ya cualya. Ndyosi'be xlyá li', nda yu xlyá yu'be ji'í nu ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'í cha' tacha ngu' ji'í nu ngu' quiña'q̄ bi'; la cui' jua'q̄ ngusa'be yu ji'í cualya cha' cacu ngu'.

42 Jua'q̄ ngua cha' ndyacu lcaa ngu', lo'o nguaala' ji'í ngu'.

43 Lo'o ndye ndyacu ngu', nguxuti'i ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o yu'be xlyá lo'o yu'be cuala; ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi' li'.

44 Jua'a ngua cha' ca'yu mil tya'a ngu' quilyu ndyacu xlyá lo'o cuala; nu ngua tsä bi'.

Nguta'a Jesús lo hitya tayu'

45 Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyatí ngu' ne' yaca ni'i sube ti, cha' tsaa ngu' nde loo la su tsaa ycui' ca chaca tsu' tayu' hasta ca quichi Betsaida. Tyanu Jesús cha' chcui' salya' lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' quichi ca to' tyi ngu'.

46 Lo'o cua nchcui' salya' lo'o ngu', ndu'u Jesús ndyaa ycui' ti yu nde sii' ca'ya cha' chcui' yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu.

47 Lo'o ndyaa cuichaa ntsu'u ngu' tyijyu' lo hitya ne' yaca ni'i sube ti, ndyanu Jesús ycui' ti nde lo yuu btyi.

48 Na'a Jesús cha' lye tsa ndyu'ni ngu' cña cha' xna yaca ni'i bi' lo hitya, cha' nguula tsa cui'i ndyaca lo hitya. Lo'o cua quixee ti, li' lijyä Jesús ndya'a lo hitya ti. Cua tyeje tacui ti Jesús,

49 lo'o li' na'a ngu' ji'i yu ndya'a yu lo hitya. Ngusi'ya tsa ngu' li', cha' sca jyo'o laca ngua ti' ngu'.

50 Na'a ca ta'a ngu' ji'i, lo'o jua'a ndyutsii tsa ngu' li'. Hora ti ndacha' Jesús ji'i ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee mä, na' laca —nacui yu—. Ná cutsii mä —nacui Jesús ji'i ngu'.

51 Li' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i lo'o ngu', hora ti ngua ti cui'i li'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu'.

52 Ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' nguta'a Jesús lo hitya. La cui' ti cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o ngusa'be yu ji'i xlyá bi'. Na cua ndyacu' hique ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quichande Genesaret

53 Li' ndyalaa yaca ni'i chaca tsu' tayu' lo'o ngu', ca loyuu su cuentya

Genesaret ndyalaa ngu' li'. Lo'o ngusca' ngu' ji'i yaca ni'i bi',

54 li' ndyu'u ngu'. Hora ti ndyuloo ñati nu ca tyi bi' ji'i Jesús.

55 Ngusna ngu' ndyaa ngu' ca slo ca ta'a ngu' quicha, cha' tyaa lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' slo Jesús; masi ngu' quichi cacua ti, masi ngu' tyijyu' la xi, ndyi'ya ngu' ji'i ngu' quicha lijyä. Masi ne' catyä, masi lo jaa' ti ndyaa ngu', cha' tyalaa ngu' ca su ndu' Jesús.

56 Tyuu tya'a quichi su ndyaa Jesús, lo'o quichi tlyu, lo'o quichi sube ti, lo'o to' tyi ñati ti ne' quixi', lcaa su ndya'a yu ñaa ngu' ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha ji'i ngu'. Ndijña ngu' chacuayá' ji'i Jesús cha' cala' ti ngu' quicha masi quiya' ste' ti yu. Lo'o lcaa nu quicha nu ndyala' ste' Jesús ni, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

7

Na laca nu cua'ni ñu'u ji'i tyiquee ñati

1 Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo, ndya'a ngu' lo'o xi mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nde quichi Jerusalén. Lijyä ngu' ca su ndu' Jesús.

2 Ndube ti' ngu' bi', cha' ntsu'u ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús nu ndacu tyaja masi bilya tyaati ya' ngu' ñi'ya lo'o nclu'u mstru cha' jo'ó ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'.

3 (Nu ngu' fariseo, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu' judío ni, ná cacu ngu' si bilya tyaati tso'o ya' ngu' ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni la cha' cua'ni ngu'.

4 Lo'o tsaa ngu' lcaya' cui'ya ngu' sca na cacu ngu', tyäq lo'o ngu' ji'i toni'i li'; pana ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' ji'i si bilya cua'ni lubii ngu' ji'i tyucui ña'a ngu'. Quiña'a tsa cña tacati jua'a cua ngulu'u jyo'o cusu' ji'i ngu' judío cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu tyaati tasa ji'i ngu', ñi'ya nu tyaati castyu, ñi'ya nu tyaati quityu' chcua, ñi'ya nu tyaati ca'ña, cha' caca lubii scaa na bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, ngua ti' ngu').

5 Bi' cha' ndi'ya nchcuane ngu' ji'i Jesús li', nu ngu' fariseo bi' lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni:

—¿Ni cha' laca ná tso'o ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'q jinu'u? —nacuī ngu' ji'ī yu—. Ná ndaquiya' ngu' bi' ji'ī cña nu cua ngulu'u jyo'o cusu' ji'na cua sa'ni la, cha' ná ndyaati tso'o ya' ngu' lo'o cacu ngu' tyaja —nacuī ngu' bi' ji'ī Jesús.

6 Li' nguxacuī Jesús cha' ji'ī ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu nchcuī jyo'o Isaías ji'ī mā sa'ni, cha' ñatī nu tu-cua cha' ntsu'u tyiquee mā laca mā. Ndi'ya nguscua nu cusu' Isaías bi' lo quityi ji'ī ycuī Ndyosi:

Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti
ngu', nacuī ycuī Ni,
si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu
ngu' 'na.

7 Na cuiñi tsa ngu' re; nacuī ngu' cha'
ndyu'ni tlyu ngu' 'na,
pana nclu'u ngu' cha' nu' nchcuī ñatī
ti ji'ī tya'a ngu',
masi nacuī ngu' cha' nclyu'u ngu'
cha' jna' ji'ī tya'a ngu', nacuī
ycuī Ni.

Jua'a nscua lo quityi.

8 Ná ndube ti' cu'mā ñi'ya nu ngulo
ycuī Ndyosi cña ji'ī ñatī chalyuu; ji'ī
cña nu ngulu'u jyo'o cusu' ji'na, bi' ti
cña ndaquiya' mā ji'ī —nacuī Jesús ji'ī
ngu' bi'.

9 Lo'o li' xa' nchcuī yu lo'o ngu' bi':

—Tso'o tsa ntī mā cha' nguxtyanu
mā cña nu ngulo ycuī Ndyosi ji'na;
ndulo la cha' nu ngulu'u jyo'o cusu'
ji'na, ntī mā —nacuī Jesús—.

10 ¿Ha ná ntsu'u ti' mā cha' nu
nchcuī jyo'o Moisés cuentya ji'ī ycuī
Ndyosi lo'o ñatī sa'ni? “Tucuá mā
cha' nu nchcuī sti mā, cha' nu nchcuī
xtya'a mā”, nacuī Ni. “Si chcuī mā
cha' cuxi ji'ī sti mā ji'ī xtya'a mā,
ntsu'u cha' cujuiī ngu' ji'ī mā li'”,
nacuī Ni.

11 Pana cuxi tsa cha' nu nchcuī
cu'mā. Na nclyu'u mā ji'ī ngu' cha'
tso'o laca si chcuī sca ñatī lo'o sti
ngu' lo'o xtya'a mā ndi'ya: “Nga'aa
caca 'na xtyucua na' ji'ī mā, cha'
Corbán laca Icaa cha' nu ta na' ji'ī

mā nquicha”. (Corbán ni, ndi'ya ntī
ñaciuī cha' bi' cha'cña ji'ī ngu' bi': sca
na nu cua nda ngu' ji'ī ycuī Ndyosi.)

12 Nga'aa nda mā chacuayá' cha'
xtyucua ngu' bi' ji'ī sti ngu' ji'ī xtya'a
ngu' li' —nacuī Jesús ji'ī ngu' bi'—.

13 Ná tso'o laca lo'o nclyu'u mā
jua'a. Nga'aa ndaquiya' mā ji'ī cña
nu ngulo ycuī Ndyosi ji'na, si jua'a
culu'u mā ji'ī ngu'; lye la ndaquiya'
mā ji'ī cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o mā.
Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la cha' cuxi
ndu'ni mā —nacuī Jesús ji'ī ngu'.

14 Ngua chaca quiya' ngusi'ya Jesús
ji'ī quiña'a tsa ñatī nu lca'a ji'ī cha' caa
ngu' cacua la xi.

—Cua'a jyaca lcaa cu'mā ji'ī cha' nu
ta na' lo'o mā, cha' ca cuayá' ti' mā sca
cha' —nacuī Jesús ji'ī ngu' li'—.

15 Ná ntsu'u na ndacu ngu' nu
cua'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu'
—nacuī yu—. Lo'o nchcuī ngu' sca
cha', lo'o ndyu'ni ngu' sca cña, jua'a
caca cuayá' ti' na si cuxi tyiquee ngu'
bi'.

16 Lcaa mā nu ntī cuna mā, cua'a
jyaca tso'o mā ji'ī cha' bi' juani
—nacuī Jesús ji'ī ngu'.

17 Lo'o ca tiya' la, li' ndyatí Jesús
ndyaa ne'sca ni'ī. Ndyanu nu quiña'a
ñatī bi' nde liya' ti. Lo'o li' nchcuane
nu ngu' nu ndyaca tsa'q ji'ī, ñi'ya
ndyu'u cha' ji'ī cuiiī nu nda ca ti yu.

18 —¿Ha lo'o cu'mā ná ngua cuayá'
ti' mā cha' bi'? —nacuī Jesús ji'ī ngu'
li'—. ¿Ha ná jlo ti' mā cha' si'i na nu
cacu na laca nu cua'ni cha' caca cuxi
tyiquee na? Ná taca.

19 Lo'o cacu na sca na, li' tyatí bi'
nde tyuu tu'ba na, ca ti'ī bi' nde ne' na
li'; lo'o tsaa na liya' tye lyiji cha' ji'ī li'
—nacuī Jesús.

Jua'a nchcuī Jesús cha' ca cuayá' ti'
na cha' tso'o cacu na lcaa na nu ndacu
ñatī.

20 Tya nchcuī la Jesús lo'o ngu' bi'
li':

—Sca cha' nu nchcuī ñatī, sca cha'
nu ndyu'ni ñatī, jua'a caca cuayá' ti'
na si ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'ī
ngu' bi'.

21 Si chañi cha' ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ñati, quiña'a tsa cha' cuxi taca cua'ni ñati bi' li': masi culacua cuxi ti' ngu', masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa' ñati, masi tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati, masi cujuui ngu' ji'i tya'a ngu',

22 masi ngu' cuaana caca ngu', masi tyacui ti' ngu' ji'i sca na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, masi caca lya' ti' ngu' ji'i xa' ñati, masi tucua cha' tyu'u tyiquee ngu', masi suba' tsa cua'ni ngu', masi caca liye' ti' ngu', masi cuentyu tsa caca ngu', masi caca tyixi tsa tu'ba ngu', masi ná cube ti' ngu' tsiya' ti.

23 Na cua ntsu'u tyiquee ñati ji'ilcaa cha' cuxi bi', bi' cha' ndiya ti' ngu' cua'ni ngu' ji'i. Bi' laca cha' nu ndu'ni cha' ná lubii cresiya ji'i ñati chalyuu.

Jlya ti' sca nu cuna'a xa' tsu' ji'i Jesús

24 Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa tyijyu' nde loyuu su cuentya quichi Sidón, nde su cuentya quichi Tiro li'. Ngua ti'yu cha'tyanu yu sca ne' ni'i cuaana ti cajua; pana ná ngua ji'i, cha' yala ti ngujui cha' ji'i ngu' macala ndi'i yu.

25 Lo'o jua'a ntsu'u sca nu cuna'a ngu' quichi bi'; ngua cuayá' ti' mala su ndi'i Jesús, bi' cha' yaq ma' su ndi'i yu. Cua ngusñi sca cui'i cuxi ji'i sca nu cuna'a piti, sñi' nu cuna'a bi'; bi' cha' ngutu sti' xtya'a nu piti nde loo Jesús,

26 ngüijña ma' cha' clyu ti' ji'i yu, cha' culo yu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i sñi', nti' ma'. Cha'cña ji'i ngu' griego nchcui' nu cuna'a bi', cha' ngu' xa' tsu' laca ma', ngu' sirofenicia.

27 —Clyo nda ngu' na cacu sñi' ngu' —nacui Jesús—. Ná tso'o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' ta ngu' ji'i xne' ti —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'.

28 —Chañi cha' jinu'u —nacui nu cuna'a—, pana ntsu'u chacuayá' cacu xne' satya nu ndyalú ne' mesa laja lo'o ndyacu nu sube —nacui ji'i Jesús.

29 —Tso'o nchcui' nu'u —nacui Jesús—. Tso'o ti tyaa nu'u to' tyi juani, cha' cua ndyaca tso'o sñi' nu'u juani —nacui yu ji'i nu cuna'a bi' li'.

30 Ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyalaa to' tyi su ntsiya sñi' lo qui'ñia. Li' na'a nu cuna'a cha' cua ndyaca tso'o sñi', nga'aa ntsu'u cui'i cuxi ji'i.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ñati cu'u

31 Lo'o li' ndu'u ngu' quichi Tiro, ñaa ngu', nteje tacui ngu' quichi Sidón, nteje tacui ngu' nde Decápolis, la cui' loyuu su nscua tii tya'a quichi. Li' nguxtyuu ngu' yaq nde to' tayu' Galilea.

32 Li' ñaa xi ñati slo Jesús, ñaa lo'o ngu' ji'i sca nu cu'u. Na cu'u jyaca yu, jua'a ná nchca chcui' tso'o yu. Li' nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' sta ya' hique nu quicha bi'.

33 Ndyaa lo'o Jesús ji'i nu quicha bi' sca se'i cacua ti su ná ndi'i ñati. Li' ndyojo' sne ya' Jesús tyuu jyaca nu quicha bi', ngutu'u hitya sañi' Jesús, cuati ngusta sne ya' lo ltse' nu quicha.

34 Li'nguxñi' Jesús nde cu'a, lye tsa ñaa xtyi'i li'.

—Efata —nacui Jesús ji'i nu quicha bi' li'. (Ndi'yä ndyu'u cha' bi' cha'cña ji'i yu: Tyaala tyuu jyaca nu'u, jua'a nti' ñacui cha' bi'.)

35 Hora ti ndyaala tyuu jyaca yu li'; nduna tso'o yu, ngua tso'o ltse' yu cha' tso'o ti nda yu cha' lo'o ngu'.

36 Li'ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná cachal' ngu' ji'i xa' ñati ñi'yaq ngua ji'i nu quicha bi'. Pana ná nduna ngu'; lye la nguañi cha' bi', masi lye ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná cachal' ngu' ji'i tya'a ngu'.

37 Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' ñi'yaq ngua cha' bi'.

—Tso'o tsa ndu'ni yu bi' —nacui ngu'—, lo'o ji'i ngu' nu cu'u jyaca nchca ji'i yu ndu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu'; hasta lo'o nchcui' ngu' quicha bi' chaca quiya' xqui'ya yu, masi ngua cu'u tu'ba ngu'.

8

Nda Jesús na ndyacu jacua mil tya'a ñati

1 Ngua chaca tsá. Tya tsubi' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús, bi' cha' nga'aa ntsu'u na cacu ngu' juani. Li'

nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

² —Tya'na tsa ti' na' ji'i nu ngu' quiña'a re —nacui—, cha' sna tsə cua nguta'a ngu' lo'o na'. Nga'aa ntsu'u tsiya' ti na cacu ngu' juani.

³ Ná tso'o culo na' cña ji'i ngu' re cha' tyaa ngu' juani, ña'a lo'o jbi'ñā ti ndya'a ngu'; nga'aa talo ngu' tyaa'ngu' tyucuii cha' tyalaa ngu' to' tyi ngu', cha' jua'a ndi'i xi ngu' nu tyijyu' tsa lijyä ngu' —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

⁴ —¿Ni'yä cua'ní na ca nde? —nacui ngu' bi' li'—, cha' ná ndi'i ni sca ñati. Ná caja ñi'yä ta na na cacu ngu' re —nacui nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'.

⁵ —¿Ni lcua tya'a xlyá ntsu'u ji'i ma? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o ji'i ya —nacui ngu' ji'i.

⁶ Li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' lo yuu. Ndaya' yu ji'i nu cati tya'a xlyá teje' bi', ndya xlyab'e ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be yu xlyá bi', nda yu yu'be ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' ji'i.

⁷ Lo'o xi cualya sube ntsu'u ji'i ngu'; bi' cha' lo'o ngulacuá Jesús ji'i cualya bi', li' ngulo yu cña cha' tacha ngu' yu'be cualya bi' ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' ji'i.

⁸ Lo'o ndyacu ngu' ji'i, nguaala' tsa ji'i ngu' li'. Lo'o li' nguxuti'i ngu' lcaa satya nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', ngutsa'a cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'.

⁹ La cui'tsə bi' cua ndyacu jacua mil tya'a ñati. Lo'o nchcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'a bi',

¹⁰ li' ndyatí yu ne' yaca ni'i sube lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa yu lo'o ngu' nde su naa Dalmanuta.

Ña'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu cua'ní Jesús, nti' ngu'

¹¹ Li' ndyu'u tucua xi ngu' fariseo slo Jesús cha' xuu ngu' lo'o yu. Ngua

ti' ngu' cha' caja ñi'yä chcui' ngu' sca cha' cuxi ji'i yu; bi' cha' ndijña ngu' fariseo bi' ji'i yu cha' culu'u yu sca cha' tlyu ji'i ngu', sca cha' tonu nu tyu'u tucua nde cuá chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi.

¹² Li' nda xtyi'i Jesús hasta ca ne' cresiya ji'i.

—Lcaa ñati nu lu'ú nde chalyuu tyempo juani ni, ¿ni cha' laca xcui' na nti' ngu' cha' cua'ni na' sca cha' tlyu chacuayá' ji'i y cui' Ni cha' ña'a ngu' ji'i? —nacui Jesús—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' ná ta y cui' Ni chacuayá' ña'a ma ni sca cha' tlyu —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

¹³ Lo'o li' nguxtyanu yu ji'i ngu' fariseo bi'; xa' ndyatí yu ne' yaca ni'i sube ti lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', nteje tacui ngu' lo tayu', ngutu'u ngu' chaca tsu' li'.

Ngu' fariseo laca ñi'yä nti' scua tiye'

¹⁴ Ngujlyaa ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' tsaa lo'o ngu' na cacu ngu' tsə bi', sca xlyá teje' ti ntsu'u ji'i ngu' nde ne' yaca ni'i sube.

¹⁵ Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Tii ti ti' ma tyi'i ma —nacui yu—, cui'ya ma cuentya ñi'yä ndu'ni scua tiye' nu nda ngu' bi', nu ngu' fariseo lo'o ngu' nu cuentya ji'i rey Herodes ni.

¹⁶ Cuaana ti nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o tya'a ngu' li':

—Xqui'ya cha' ná ntsu'u la xlyá teje' ji'na, bi' cha' nchcui' yu cha' ji'i scua tiye' lo'o na —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

¹⁷ Pana ngua tii Jesús cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca ndube ti' ma cha' ná ntsu'u na cacu ma? —nacui yu ji'i ngu' bi' li'—. ¿Ha ná jlo ti' ma? ¿Ha ná nchca cuayá' ti' ma? ¿Ha ndyacu' hique ma? —nacui yu—.

¹⁸ Ntsu'u si'yu cloo ma, ¿ha ná nchca ña'a ma? Ntucua jyaca ma, ¿ha ná nchca cuna ma? ¿Ha ná ndyi'u ti' ma tsiya' ti?

19 Nu lo'o ngusa'be na' ca'yu tya'a xlyá teje' ndyacu nu ca'yu mil tya'a ñatí bi' ni, ¿ni lcua tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá nu cua nguxuti'i ma li'? —nacui Jesús ji'i ngu'.

—Tii tyucuua tya'a chcubi —nacui ngu' ji'i.

20 —La cui' jua'a lo'o ngusa'be na' cati tya'a xlyá teje' ndyacu nu jacua mil tya'a ñatí bi', ¿ni lcua tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá nu cua nguxuti'i ma li'? —nacui yu ji'i ngu'.

—Cati tya'a chcubi —nacui ngu' ji'i.

21 —¿Ha bilya caca cuayá' ti' ma lacua? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'.

Ngua'ni Jesús jo'oji'i scangu' cuityi' ca Betsaida

22 Lo'o li' ndyalaa ngu' ca nde quichí Betsaida. Hora ti ñaa lo'o ngu' quichí ji'i sca nu cuityi' slo Jesús. Ndijña tsa ngu' ji'i yu cha' sta ya' yu hique nu quicha, ngua ti' ngu'.

23 Bi' cha' ndaya' Jesús ya' nu cuityi', ndyaa lo'o yu ji'i ca to' quichí. Ngutu'u hitya sañi' Jesús cloo nu quicha, ngusta ya' yu cloo nu cuityi' bi' li'.

—¿Ha cua ña'a nu'u sca na? —nacui Jesús ji'i nu quicha.

24 Cua ngulane ña'a nu quicha cacua ti li'.

—Cua nchca ña'a na' xi —nacui nu quicha—. Tsa lyiji tsa tyaca' ña'a na', ñi'yä ña'a yaca ña'a ngu' lo'o ndya'a ngu' —nacui nu quicha bi' ji'i Jesús.

25 Xa' ngusta ya' Jesús cloo nu quicha bi'. Lo'o nguxña'a tso'o nu quicha chaca quiya', li' cua ngua ña'a tso'o ji'i lcaa ñatí; cua ndyaca tso'o cloo li'.

26 Pana ngulo Jesús cña ji'i cha' tyaa to' tyi:

—Ná tsaa nu'u nde lquichí juani, ná cachaa' nu'u ji'i ñatí na ca nu ngua jinu'u —nacui Jesús ji'i nu ngua quicha bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycuí' Cristo laca Jesús

27 Tya ndyaa la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' tyuu tya'a quichí sube ti ca loyuu

su cuentya Cesarea de Filipo. Laja lo'o ndya'a ngu' tyucuij, li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—Lo'o nchcui' ñatí jna', ¿tilaca laca na', nti' ngu'? —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

28 —Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tya tsubi' la laca nu'u —nacui ngu'—. Xa' la ñatí ni, nchcui' ngu' cha' jyo'o cusu' Elías laca nu'u; lo'o xa' la ñatí ni, nchcui' ngu' cha' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi sa'ni la laca nu'u.

29 —Lo'o cu'ma ni —nacui Jesús—, ¿tilaca laca na' nti' ma? —nacui yu ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

Hora ti nguxacui Pedro cha' ji'i yu:

—Cristo laca nu'u —nacui Pedro li'.

30 Ngulo Jesús cña ji'i ngu' li', cha' ná cachaa' ngu' cha' bi' ji'i xa' la ñatí.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuí'

31 Lo'o li' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' ndi'ya:

—Ntsu'u cha' caq quiña'a tsa cha' ti'i nu caca ji'i ycuí' na', masi ycuí' Ndyosi cua nda Ni'na lijyäa cha' caca na' ñatí —nacui Jesús ji'i ngu'—. Nde loo la chcui' tsa ngu' cuentyu jna'; lo'o nu ngu' cusu', lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó ni, lcaa ngu' bi' chcui' ngu' cha' nu cuiñi laca na'. Lo'o jua'a cujuíi ngu' jna' li'; pana lo'o tyu'u scua sna tsä, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

32 Liñi ngulu'u Jesús cha' bi' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i; bi' cha' ngusñi Pedro ya' Jesús li', nchcui' lo'o yu cha' ngua ti' cua'a ji'i yu, cha' nga'aa chcui' Jesús jua'a.

33 Li' nguxtyacui Jesús su ndü ti, nxña'a yu ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i; ndacu' yu tsiya' ti cha' nu nchcui' Pedro li'.

—Tyu'utsu' nu'u 'na, Satanás —nacui yu ji'i Pedro—, cha' nga'aa tacu' loo nu'u cha' 'na. Si'i ñi'yä nu nclacua ti' ycuí' Ndyosi nclyacua ti' nu'u juani, sca cha' nu ndya'a

tyiquee ñati chalyuu ti nclyacua ti' nu'ú —nacui Jesús ji'i Pedro.

³⁴ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, lo'o ji'i nu quiña'a tsa ñati nu lca'a ji'i cha' tyaa' ngu' slo yu. Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Si ntsu'u ngu' nu chañi cha' ntí' ngu' tsaa' ngu' lo'o na' —nacui yu—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' lcaa' cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' ji'i, cha' tyaa' ngu' lo'o na' lcaa' tsá, masi cujuui ñati ji'i ngu' bi' cuentya 'na.

³⁵ Chcuna' chalyuu ji'i ngu' si xcui' nclyacua tsa ti' ngu' ñi'yá caca ji'i ycui' ti'ngu'; pana quiye chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' si tyaja'a' ngu', masi cujuui ñati ji'i ngu' cuentya 'na, xqui'ya cha' nchcui' ngu' cha' tso'o jna' lo'o xa' ñati.

³⁶ Ná tyanu cha' tso'o ji'i ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu nquicha'; lo'o cajaa' ngu', li' chcuna' lcaa' chalyuu ji'i ngu'.

³⁷ Ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu ji'i ngu'.

³⁸ Caca tyuju'u ti' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa'cha' caca na' ñati, nu lo'o ña'a na' ji'i scaa ñati chalyuu nu ntyuju'u ti' jna', masi tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i cha' tso'o nu nchcui' ti' na'. Si xqui'ya na' tyuju'u ti' ngu' bi' slo ngu'cuxi chalyuu juani, masi slo ngu' suba' chalyuu juani, li' caca tyuju'u ti' na' ji'i ngu' bi' nu lo'o caqá na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo ji'i ñati. Li' lye tsa ña'a xee caca lo'o tyaa' na' chaca quiya' chacuayá' ji'i Sti na'. Caqá na' lo'o xcá nu tacati tsa ji'i y cui' Ni, cha' lubii tsiya' ti'ngu' xcá bi' —nacui Jesús ji'i ngu'.

9

¹ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui yu—, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndu lo'o na chalyuu re juani, nu ca cuayá' ti' cha' cua nguxana cha' laca y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati chalyuu, nu lo'o tya lyiji cajaa' ngu'. Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i Ni lo'o caca Ni loo li'.

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús

² Lo'o cua ndya'a scuá tsá li' ndu'u Jesús ndyaa; lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan ndyaa lo'o. Jacua tya'a ti'ngu' bi' ndyaa'ngu' lo xlya ca'ya cua, ná lo'o xa' ñati ndyaa'ngu'. Ca bi' laja lo'o na'a'ngu' ji'i Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu.

³ Na'a'ngu' cha' ndubi tsa ña'a' ste' Jesús, ngati tsa ña'a. Ná nchcua ji'i sca ñati chalyuu qui'i ji'i ste'ngu' jua'a, masi jlo tsa ti'ngu' ñi'yá nu tyaatí late' ji'i ngu'.

⁴ Laja lo'o na'a'ngu', li'ndu'u tucua jyo'o Elías lo'o jyo'o Moisés, ndu jyo'o bi' nchcui'ngu' lo'o Jesús.

⁵ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—MSTRU —nacui—, tso'o tsa cha' ndi'i ya ca nde lo'o nu'ú. Ta nu'ú chacuayá' cuiña' ya sna tya'a chcuá'ya, tsaca laca su tyl'i ycui' nu'ú, chaca su tyl'i La Moisés, chaca su tyl'i La Elías —nacui Pedro ji'i Jesús.

⁶ Ndyutsii tsa Pedro lo'o tya'a ndya'a, bi' cha'nga'aa jlo ti'ngu' ñi'yá cha'nu chcuí'ngu'.

⁷ Lo'o li'ndu'u tucua sca coo nguxii tyucui ña'a hichu'ngu' su ndu'ngu', li'nguañi nchcui'ycui' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui'yu re laca nu sca ti Sñi'na' —nacui Ni—, tyaca'a tsa yu'na. Cua'a jyaca ma ji'i yu re lo'o chcuí'yu lo'o ma.

⁸ Hora ti nguxña'a'ngu' su ndu'jyo'o bi'tsa, pana na'a'ngu'cha'nga'aa ndu'nu ngu'bi'; sca ti Jesús ndu lo'o nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

⁹ Li'ndu'u ngu' ñaa'ngu'. Laja lo'o ngua'ya ngu' lo xlya ca'ya, ngulo Jesús cña ji'i ngu'cha' ná cacha'ngu'ji'i xa' ñati ñi'yá ngua'cha'nu cua na'a'ngu' lo xlya ca'ya.

—Nu lo'o cajaa'ycui'na'nu cua nda Ni 'na lijyaa'cha'caca na' ñati, lo'o li' tyu'úna'chaca quiya', li' taca cacha'ma cha'bi'ji'i xa' ñati —nacui Jesús ji'i ngu'bi'.

¹⁰ Ndaquiya'ngu'ji'i cha'nu nchcui'yu, masi ndube tsa ti'ngu'ji'i cha'nu nchcui'yu, nu lo'o cua nacui

yu cha' tyu'ú y cui' y u chaca quiya'
lo'o ngujuii y u.

11 Li' nchcuane ngu' bi' ji'i Jesús:

—Nu mstru cha' jo'ó bi' ni, ¿ñi'ya
ndyu'u cha' nu nchcui' mstru bi', lo'o
nacui' ngu' cha' clyo ntsu'u cha' cña
jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya'?
—nacui' ngu' ji'i Jesús.

12-13 —Chañi, ntsu'u cha' cña jyo'o
Elías clyo cha' cua'ni cho'o ji'i lcaa
na —nacui' Jesús—. Cacha' liñi na'
ji'i ma juani cha' cua laca ndyalaa
jyo'o Elías bi' nde chalyuu. Lo'o jua'a
cua ngua'ni ngu' lo'o y u ñi'ya nu
nscua lo quityi cha' caca ji'i —nacui
Jesús ji'i ngu' bi'—. La cui' jua'a,
cua nscua cha' jna' lo quityi ji'i y cui'
Ndyosi, cha' ntsu'u cha' chcube' na'
nu cua nda Ni'na liyaa cha' caca na'
ñati, lo'o jua'a nscua cha' ntsu'u cha'
chcui' ngu' cha' suba' jna'.

*Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca y u cuañi'
nu ngusñi cui'i cuxi ji'i*

14 Xa' ndyalaa ngu' su ndi'i nu xa'
la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús
chaca quiya'. Cua ndyu'u ti'i quiña'a
tsa ñati slo ngu', jua'a ndu xi mstru
cha' jo'ó lo'o ngu'; nxlyú mstru bi'
cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i
Jesús.

15 Ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a lo'o
na'a ngu' ji'i Jesús liyaa. Nxna ngu' slo
y u cha' chcui' ngu' lo'o y u li'.

16 —¿ñi'ya cha' nchcui' ma lo'o ngu'
jua? —nacui' Jesús ji'i ngu' li'.

17 Li' hora ti nguxana nchcui' sca
ñati nu ndu laja ngu' bi':

—Mstru —nacui' ji'i Jesús—, na cua
ya'a lo'o na' ji'i sñi' na' slo nu'u. Na
cu'u y u xqui'ya cui'i cuxi nu ngusñi
ji'i y u.

18 Lcaa se'i su nxalú cui'i cuxi bi' ji'i
y u nxlyú y u, li' ndyu'u ngo' tu'ba y u;
lye ndyacu la'ya y u, lo'o li' lye ndyaca
yaca cuaña' y u. Lo'o jua'a cua ndijña
na' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u
jua si tyaja'a ngu' cha' culo ngu' ji'i
cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i nu quicha re.
Pana ná ngua ji'i ngu' —nacui' sti nu
quicha bi' li'.

19 —Ná jlya ti' cu'ma tsiya' ti
—nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Cuxi tsa
cresiya ji'i ma. Nga'aa tso'o tyanu na'
slo cu'ma, nga'aa talo na' ji'i ma tsiya'
ti. Pana cña lo'o ma ji'i nu quicha jua
slo na' juani.

20 Li' ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha slo
Jesús. Nu lo'o na'a cui'i cuxi bi' ji'i
Jesús, hora ti nguxalú ji'i nu quicha
bi'; nclyú lo y uu, nxasu, nxasu, ntyu-
cua ngo' tu'ba li'.

21 Nchcuane Jesús ji'i sti nu quicha
li':

—¿Ni jacua' nguxana quicha bi'?
—nacui' Jesús.

—Tya lo'o cuañi' y u, tya li' ngusñi
quicha bi' ji'i y u —nacui' sti nu quicha
bi'—.

22 Tyu'u tsa quiya' cua nguxlyú bi'
ji'i y u lo quii', nguxtyú ji'i y u lo hitya
cha' ngua ti' cui'i cha' cujuu ji'i y u.
Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i ya, cua'ni
nu'u sca cha' tso'o, cua'ni nu'u jo'o
ji'i y u si nchca jinu'u —nacui' sti nu
quicha bi' ji'i Jesús.

23 —¿Ni cha' laca nacui' nu'u 'na
jua'a, si nchca 'na? —nacui' Jesús
ji'i—. Lcaa lo cña nchca ji'i sca ñati nu
jlya ti' ji'i y cui' Ndyosi —nacui'.

24 Hora ti nchcui' sti nu quicha bi'
li':

—Jlya ti' na' jinu'u —nacui—, xtyu-
cua nu'u 'na cha' jlya la ti' na' jinu'u
hora nu lo'o nga'aa jlya tso'o ti' na'
—nacui' ji'i Jesús.

25 Lo'o na'a Jesús cha' quiña'a la ñati
cua tyu'u ti'i ti ngu' slo, li' ngulo y u
cña ji'i cui'i cuxi bi':

—Cui'i cuxi nu'u ni, la cui' nu'u
laca nu ngua'ni cu'u ji'i nu quicha re
—nacui' Jesús—. Culo na' cña jinu'u
juani cha' tyu'u nu'u ji'i y u cuañi'
re. Nga'aa xlyú nu'u ji'i y u tsiya' ti
—nacui' Jesús ji'i cui'i cuxi.

26 Ngua'ni bi' cha' cui'i ngusi'ya nu
quicha, xa' lye tsa nguxalú cui'i ji'i nu
quicha bi' lo'o ndu'u cui'i ji'i li'. Nclyú
nu quicha bi', ntsiya nguliji ti'. Cua
quiña'a tsa ngu' na'a ji'i.

—Cua ngujuii y u —nacui' ngu' li'.

27 Li' ngusñi Jesús ya' nu quicha bi', nguxatuu Jesús ji'i. Ndatu nu quicha bi', cha' ngua tso'o hora ti.

28 Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu nde ne' ni'i. Li' nchcui' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o yu su ntucua ycu'i ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua ji'i ya culo ya ji'i cui'i nu ntsu'u ji'i nu quicha bi'? —nacui ngu' ji'i Jesús.

29 —Sca lo ti cui'i cuxi laca bi' —nacui Jesús—. Ná nchca ji'i mä culo mä ji'i sca cui'i jua'a, si ná jña ma chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi cha' caca.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaaycui'

30 Lo'o li' ndu'u ngu' bi' quichi bi', nteje tacui ngu' tyu'u tya'a quichi loyuu su cuentya Galilea bi'. Ná nti' Jesús cha' caja cha' ji'i ngu' quichi bi', cha' nteje tacui ycu'i yu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu,

31 cha' nti' Jesús culu'u la ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i laja lo'o ndya'a ycu'i ti ngu'.

—Ntsu'u sca ñati nu cujui' cresiya 'na ji'i ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui Jesús ji'i ngu'—. Cujuii ngu' bi' jna' li'. Pana lo'o tyu'u scua sna tsä tya lo'o cua ndyujuuii ngu' 'na, li' tyu'u na' chaca quiya' —nacui Jesús.

32 Ná ngua cuayá' ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ñi'yä cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; pana ná ndacha' ngu' ji'i yu ñi'yä nu nti' ñacui' cha' nu nda yu, cha' ntsii' ngu' chcui' ngu' lo'o yu li'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'i ycu'i ca ngu'

33 Lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichi Capernaum, ndyatí ngu' ne' sca ni'i. Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ni cha' nchcui' mä lo'o tya'a ma ca tyucuii bi' tsä? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'.

34 Ná ntaja'a ngu' cacha' ngu' ji'i yu ñi'yä cha' nu cua nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' tyucuii, cha' ntyuju'u ti' ngu'. Tyempo bi' cua nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' si ndulo la cha' ji'i tsaca tya'a ndya'a ngu'.

35 Li' ndyaca'a Jesús, xa' nchcui' yu lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ñati nu nti' caca loo la ji'i tya'a ngu' ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña sube ti cha' xtyucua ji'i tya'a ngu', ñi'yä ndu'ní sca msu cña ji'i xu'na —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'.

36 Lo'o li' ndu'u Jesús sca la'a ti, ñaa lo'o ji'i sca nu sube slo ngu'. Li' nguxatü yu ji'i nu piti bi' nde loo su ndi'i ngu'. Laja lo'o ngüityi Jesús ji'i nu piti bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

37 —Lo'o xtyucua mä ji'i sca ñati ñi'yä laca nu piti re xqui'ya na', la cui' jua'a na nxtyucua mä 'na laca —nacui' Jesús—. Lo'o jua'a, lo'o ndu'ní mä cña 'na, la cui' jua'a ndu'ní mä cña ji'i ycu'i Ni nu cua nda 'na lijyaa nde chalyuu —nacui' Jesús.

Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ngu' lo'o na si ná nxu'u tya'a ngu' bi' lo'o na

38 —Mstru —nacui' Juan ji'i Jesús—, cua na'a ya ji'i chaca ñati nu ngulo ji'i cui' i cuxi nu ngusñi ji'i ñati. Ndu'ní yu cña bi' chacuayá' jinu'u, nacui' yu, pana ná ndyaca tsa'a yu lo'o cua. Bi' cha' ngua ti' ya cua'a ya ji'i yu, cha' ná culo yu ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati —nacui' Juan.

39 —Ná cua'a mä ji'i —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Ñati nu cua'ni sca cha' tlyu chacuayá' jna' nacui' ngu', nga'aa ca chcui' ñati bi' cha' cuxi jna' nde loo la.

40 Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ñati lo'o na si si'i na nxu'u tya'a ngu' lo'o na.

41 Chañi cha' nu chcui' na' lo'o cu'mä juani: si ta laja ti cua ña'a ca ñati masi sca tasa ti hitya co'o mä xqui'ya cha' ñati ji'i Cristo laca mä, nde loo la tyacua cha' tso'o ji'i ñati bi'.

Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu ndulo la ji'i na

42 'Ná tso'o culu'u sca ñati tyucuii cuxi ji'i ñati nu jlya ti' na ñi'yä jlya ti' nu sube —nacui' Jesús—. Tso'o la masi tyaaca' sca quichi tonu yane yu cuxi bi', li' xtyú ngu' ji'i yu lo hitya tyujo'o.

43 Nga'a cha' xtyanu mä tsiya' ti ji'i sca cha' cuxi nu ndiya tsa ti' mä ji'i,

masi ndulo tsa cha' bi' ji'í ma, nti' ma, ñi'yá si laca ya' ma. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'í ma, masi ná lo'o cha' cuxi nu ndulo tsa ji'í ma nquicha', cha' li' ná tyalaa ma su cuxi tsa ca bilyaa. Ná ntsu'u cha' tye cha' ndyaqui qui'i ca bi', tsa cu' ti ndyaqui.

⁴⁴ Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaqui qui'i tsiya' ti.

⁴⁵ La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' ma ji'í sca cha' cuxi nu ndyu'ni ma, masi ndulo tsa cha' bi' ji'í ma nti' ma, ñi'yá si laca quiya' ma, nga'a cha' xtyanu ma tsiya' ti ji'í. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'í ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi', cha' li' ná tyalaa ma su cuxi tsa ca bilyaa.

⁴⁶ Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaqui qui'i tsiya' ti.

⁴⁷ La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' ma sca cha' cuxi nu ña'a ma ji'í, nga'a cha' xtyanu ma ji'í cha' bi' tsiya' ti, ñi'yá si na culo ma ji'í ycui' cloo ma. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'í ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu ndulo tsa ji'í ma nquicha', cha' li' ná tyalaa ma su cuxi tsa ca bilyaa.

⁴⁸ Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaqui qui'i tsiya' ti.

⁴⁹ 'Xní ycui' Ndyosi lcaa mstá nu tyucui tyiquee ngu' sta ngu' cha' tyaqui cuentya ji'í ycui' Ni. Lo'o xi teje' sta ngu' lo mstá bi'. Lo'o jua'qá xñi ycui' Ndyosi cha' ji'í cua ña'a ca ñati nu talo lo'o tyacua cha' ti'í ji'í ngu'.

⁵⁰ Tso'o tsa teje', ndu'nijo'o tsa ji'na, pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u ji'í, li' nga'aa cua'nijo'o ji'na, cha' nga'aa caca cñi' bi' chaca quiya'. Lo'o lcaa cu'ma ni, ñi'yá laca teje' laca ma; tso'o tsa cña ndu'ni teje' lo'o sca na cacu na, jua'qá tso'o tsa cña cua'ni ma laja ñati chalyuu si tso'o ti tyl'í ma lo'o tya'a ma.

10

Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu' ji'í clyo'o ngu'

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús quichi Caper-naum bi', ndyaa tyijyu' ca xa' quichi nu ntsu'u su cuentya Judea lo'o xa' la quichi nde chaca tsu' sta'a Jordán. Ca bi' ndyu'u ti'í quiña'a tsa ñati slo yu. Nclyu'u Jesús ji'í ngu' li', ñi'yá nu nclu'u ti yu ji'í ñati nde lcaa quichi su ndya'a yu.

² Li' ndyalaa xi ngu' fariseo slo yu cha' ngua ti' ngu' bi' tyijiloo ngu' ji'í Jesús. Li' nchcuane ngu' ji'í yu:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya ji'í cha' cusu' nu ntsu'u ji'na, cha' xtyanu sca ñati ji'í clyo'o yu? —nacui' ngu' bi' ji'í Jesús.

³ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—¿Ni cña ngulo jyo'o Moisés ji'í ma cua sa'ni la lacua? —nacui' Jesús ji'í ngu'.

⁴ —Nda jyo'o Moisés chacuayá' ji'í ngu' qui'yu tya'a na cha' culo quityi cha' xtyanu ngu' ji'í clyo'o ngu' tsiya' ti. Nu lo'o ndu'u quityi ji'í nu qui'yu, ndye cha' clyo'o ngu' tsiya' ti; nga'aa ntsu'u cha' clyo'o ngu' bi' li' —nacui' ngu' ji'í Jesús.

⁵ Nguxacui' Jesús cha' ji'í ngu' li':

—Xqui'ya cu'ma nguscua jyo'o Moisés cha' bi', cha' ná ndaquiya' ma tsiya' ti cha' ji'í ycui' Ndyosi —nacui' Jesús—.

⁶ Pana nu lo'o nguxana ntucua quiya' chalyuu, nu lo'o ngüiñá ycui' Ndyosi lcaa lo na, ná ngua'ni ycui' Ndyosi jua'a. "Ngüiñá Ni ji'í ñati; ngüiñá Ni ji'í sca nu qui'yu, lo'o jua'qá ji'í sca nu cuna'a ngüiñá Ni", nacui' quityi ji'í ycui' Ndyosi.

⁷ "Bi cha' lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu, li' tyu'utsu' yu to' tysi sti xtya'a yu, cha' tyl'í yu lo'o clyo'o yu,

⁸ cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu' li'." Nga'aa si'i tucua tya'a ñati laca ngu', cha' cua laca ji'í ngu' ñi'yá si laca ngu' sca ti ñati.

⁹ Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' ji'í clyo'o ngu', cha' cua nda ycui' Ndyosi cha' clyo'o ji'í ngu' —nacui' Jesús ji'í ngu'.

¹⁰ Lo'o ndyaa Jesús ne' ni'í ji'í ngu', li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a

ji'í cuentya ji'í cha' nu nda ca ti yu lo'o ngu'!.

11 Nguxacui Jesús cha' ji'í ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu ji'í clyo'o yu, cha' li' taca caja clyo'o yu lo'o chaca nu cuna'a nti' yu, cha' cuxi ndyu'ni yu lo'o nu chaca ñati bi' —nacui Jesús—.

12 Lo'o jua'a sca nu cuna'a nu culo quityi cha' xtyanu ji'í clyo'o, cha' li' taca caja clyo'o lo'o chaca nu qui'yu nti', la cui' ti cha' cuxi ndyu'ni bi' lo'o nu chaca ñati bi' —nacui Jesús ji'í ngu'!.

Ngulacua Jesús ji'í nu sube

13 Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' ji'í tyuu tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' y cui' Jesús hique nu sube bi'. Pana ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'í ngu', cha' ná caa lo'o ngu' ji'í nu sube.

14 Lo'o na'a Jesús ñi'yä nu ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í, ná ndiya ti' yu cha' ndyu'ni ngu' jua'a:

—Ta mä chacuayá' ji'í nu sube cha' caa ngu' ca slo na' —nacui Jesús ji'í ngu' bi'—. Ná cua'a mä chacuayá' ji'í nu sube bi', cha' caa ngu' scona!. Ñi'yä laca lo'o jlya ti' nu sube ji'í sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñati ji'í y cui' Ndyosi, nu lo'o laca Ni loo ne' cresiya ji'í ngu'!

15 Chañi cha' nu nchcui' na' —nacui—, cha' ná caca tyatí ngu' cha' ji'í y cui' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'í ngu', si ná tyucui ti' tyiquee ngu' ñi'yä nu ntsu'u tyiquee sca nu sube.

16 Lo'o li' ndyala' Jesús ji'í nu sube bi', ngulacua yu ji'í nu sube lo'o ngusta ya' yu hique ngu'!

Nchcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

17 Tya ndyaa la Jesús tyucui bi', lo'o li' nxna sca nu qui'yu lijya lca'a ji'í Jesús. Ndyatü sti' slo Jesús li'.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacui ji'í Jesús—. Cacha' nu'u jna', ¿na laca cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui yu.

18 —¿Ni cha' laca nti' nu'u cha' ñati tso'o laca na'? —nacui Jesús ji'í li'—.

Sca ti y cui' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni —nacui—.

19 Jlo ti' nu'u lcaa cña nu ngulo y cui' Ndyosi ji'í ñati cua sa'ni la: “Ná cujuui mä ji'í tya'a ñati mä; ná cua'ni mä cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati; ná cuaana mä cha' tso'o nu ntsu'u ji'í tya'a ñati mä; ná chcui' mä cuentyu ji'í tya'a ñati mä; ná cua'ni mä ngana ji'í tya'a ñati mä cuaana ti; lo'o jua'a, cua'ni tlyu mä ji'í sti mä, ji'í xtya'a mä, taquiya' mä ji'í cha' nu nchcui' ngu' bi'”.

20 —Mstru —nacui nu qui'yu bi' li'—, tya cuañi' na' ndaquiya' na' lcaa cña bi'; lcaa yija ndaquiya' na' ji'í cha' bi'.

21 Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a ji'í nu qui'yu bi'. Xa' nchcui' yu lo'o li'.

—Sca ti cña lyiji cua'ni nu'u —nacui Jesús ji'í—. Yaa clya cujui' nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u, cha' tyu'u cñi ta nu'u ji'í ngu' ti'li'; tyacua xi cha' tso'o jinu'u nde loo la ca su ntucua y cui' Ndyosi. Li' xa' tyaa nu'u ca slo na' cha' tya'a nu'u lo'o na'.

22 Lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o, xa' ña'a ngulacua ti' li'; xñi'í tsa ti' cha' culiya' tsa nu qui'yu bi'. Ndu'u ndyaa li'.

23 Nguxtyacui Jesús nxña'a ji'í ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í li'.

—Tucui tsa caca cha' tyalaa ngu' culiya' ca su laca y cui' Ndyosi loo —nacui Jesús ji'í ngu' bi' li'.

24 Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu li', cha' nchcui' yu jua'a cha' ji'í ngu' culiya'. Bi' cha' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Cu'mä ngu' cuañi' —nacui Jesús—, tucui tsa caca cha' caca y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'í ngu', si tiji' tsa ti' ngu' ji'í lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'í y cui' ca ngu'!

25 Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'yä sca camello. Lasa la cha' bi', tucui la tyatí sca ngu' culiya' cha' ji'í y cui' Ndyosi cha' caca y cui' Ni loo ne' cresiya ji'í yu.

26 Lo'o ndyuna ngu' cha' bi' ndube tsa ti' ngu' li'.

—¿Tilaca taca ji'í clyaaá ji'í nu cuxi nu ntsu'u chalyuu lacua, cha' tyalaa ca slo y cui' Ndyosi? —nacui ngu' ji'í Jesús li'.

²⁷ Lo'o ngua tii Jesús ñi'ya nu ncly-acua ti' ngu', li' nchcui' y u lo'o ngu' chaca quiya':

—Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ñati chalyuu; pana y cui' Ndyosi ni, nchca ji'í Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús ji'í ngu'.

²⁸ Nchcui' Pedro lo'o li':

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya ji'í lcaa na nu ntsu'u ji'í ya cha' tya'a ya lo'o nu'ú, ñi'ya nu nacui nu'ú cha' cua'ni ya —nacui Pedro ji'í Jesús.

²⁹ —Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui Jesús—, cha' cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' tsaa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya jna', lo'o jua'a nguxtyanu ngu' lcaa na nu ntsu'u ji'í ngu' cha' ndyu'ni ngu' cña bi', ná xtyanu na' ji'í ngu' bi' jua'a ti. Masi tya'a ngula ngu' masi qui'yu masi cuna'a, masi xtya'a ngu', masi sti ngu', masi sñi'ngu', masi yuu nu ntsu'u ji'í ngu', masi tyanu lcaa cha' bi',

³⁰ pana la cui' chalyuu juani xa' caja quiña'a la cha' ji'í ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' ji'í ngu' bi' ngua ti' ngu'. Caja su caca tya'a ngula ngu', caja nu caca xtya'a ngu', caja nu caca sñi'ngu', caja yuu su cua'ni ngu' cña; hasta sca siyento tsa lo cua cha'bi' caja ji'íngu'. Lo'o la cui' jua'a tyacua cha' ti'í ji'íngu', pana ca nde loo la caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'íngu' bi'.

³¹ Nde loo la caca ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; nde chu' la tyanu ngu' nu ndu'u tucua clyo —nacui Jesús ji'íngu'.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa tiycui'

³² Xa' ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndyaa Jesús lo'o nu ngu' tya'a ndya'a yu tyucuii tsaa ngu' nde Jerusalén. Nde loo ndyaa y cui' Jesús. Lye tsa ngulacua ti' ngu' tya'a ndya'a yu, jua'a nu xa' la ñati nu ndya'a lca'a

ji'íngu', ntsií tsa ngu'. Ndyaa lo'o Jesús ji'í nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í, ndyaatsu' ngu' sca la'a ti cha' chcui' Jesús lo'o ngu' bi' ñi'ya cha' nu caca ji'í y cui' y u nde loo la.

³³ —Cua'a jyacä mä —nacui Jesús ji'íngu' bi' li'—, cua ngusñi na tyucuii nde ca'ya juani cha' tsaa na Jerusalén. Cajua taya'ngu' na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' tsaa lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru cha' jo'ó. Cua'ni cuayá'ngu' bi' 'na li'. Chcui' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, lo'o jua'a xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'. Li' tsaa lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo ji'í lcaa na.

³⁴ Li' xtyí lo'o ngu' bi' 'na, tyu'u hitya sañi'ngu' bi' loo na', qui'ji'íngu' bi' 'na lo'o reta. Li' cujui'í ca'a ngu' bi' 'na lo crusí cha' cajaa na'. Pana lo'o tyu'u scua sna tsä, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

Ndijña Jacobo lo'o Juan sca cha' tso'o ji'í Jesús

³⁵ Lo'o li' ñaa Jacobo lo'o Juan tya'a slo Jesús. Sñi' Zebedeo laca ngu' bi'.

—Mstru —nacui ngu'—, tyu'u cha' clyu ti' jinu'ú, ntsu'u sca cha' nu nti' ya cha' cua'ni nu'ú cuentya ji'í ya —nacui ngu' ji'í Jesús.

³⁶ —¿Na laca nti' mä cha' cua'ni na' cuentya ji'í mä? —nacui Jesús ji'íngu' li'.

³⁷ —Cua'ni nu'ú cha' tso'o ta nu'ú chacuayá'ji'í ya cha' stu'ba ti tyaca'a ya lo'o nu'ú ca su tlyu su xee tsa, ca su caca nu'ú loo nde loo la —nacui ngu' bi'—. Tsaca ya tyaca'a ya la'a tsu' cui' su ntucua nu'ú, chaca ya tyaca'a ya la'a tsu' coca jinu'ú.

³⁸ —Ná jlo ti' mä ñi'ya cha' ndijña mä 'na juani —nacui Jesús ji'íngu'—. ¿Ha taca ji'í mä cha' co'o mä taná clyaa' nu nga'a cha' co'o na'? ¿Ha talo mä si xcube'ngu' ji'í mä ñi'ya nu nga'a cha' xcube'ngu' 'na nu lo'o cujuíngu' na?

³⁹ —Taca ji'í ya —nacui ngu' ji'í Jesús li'.

—Chañi cha' lo'o cu'mä nga'a cha' co'o mä taná clyaa' nu nga'a cha' co'o

y cui' na' —nacui Jesús—. Chañi cha' chcube' mā ñi'yā nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na.

⁴⁰ Pana, nu tyaca'a mā la'a tsu' cui' na, nu tyaca'a mā la'a tsu' coca 'na ni, ná ntsu'u chacuayá' 'na cha' ta na' su tyaca'a ñatí ca ndacula. Cua laca ngusubi y cui' Ni ji'i ñatí nu tyaca'a nde sii' na' tyempo bi' —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁴¹ Nu xa' la tii tya'a ngu' nu ndya'a lo'o Jesús ni, lo'o ngua tii ngu' ñi'yā cha' laca nu ngüijña Jacobo lo'o Juan ji'i Jesús, chii tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' bi' li'.

⁴² Pana nchcui' Jesús lo'o ca ta'a ngu' sca tyempo ti:

—Jlo ti' mā cha' nu ngu' nu laca loo ji'i ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacui Jesús—. Lye tsa nclyo ngu' bi' cña ji'i ngu' ca quichi tyi ngu'.

⁴³ Pana nu cu'mā ni, ná tso'o cua'ni mā jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua mā ji'i tya'a ñatí mā, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni mā, si cua nti' mā cha' caca mā loo ji'i ngu' bi'.

⁴⁴ Lo'o jua'a si nti' mā cha' ndulo la cha' ji'i mā cuentya ji'i ngu' tya'a mā, ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'yā si laca mā msu ji'i tya'a ñatí mā, masi ná lo'o caya'.

⁴⁵ Na' nu cua nda Ni 'na lijyā cha' caca na' ñatí, ná lijyā na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; y cui' na' laca na' msu ji'i ñatí, bi' cha' lijyā na'. Na cua lijyā na' cha' cajaa na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ñatí, cha' cua'ni lyaá na' ji'i quiñā'a tsa ñatí li' —nacui Jesús ji'i ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i Bartimeo nu cuityi'

⁴⁶ Lo'o li' ndyalaa Jesús ca quichi Jericó. Nteje tacui ngu' cla'be quichi bi'. Nu lo'o cua tyaa ti Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' quiñā'a tsa ñatí ndyaa lo'o ngu' bi'. Jua'a ngua li', to' tyucuii nga'a sca nu cuityi' nu naa Bartimeo, ndijña mstā ji'i ngu' nu lijyā bi'. Sñi' Timeo laca nu quicha bi'.

⁴⁷ Nu lo'o ngua tii yu quicha bi', cha' lijyā y cui' Jesús Nazaret, cuii ngusi'ya ji'i Jesús li':

—Jesús, ñatí tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —nacui—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacui nu quicha bi' ji'i Jesús.

⁴⁸ Tyuu tya'a ñatí ngua ti' cua'a ngu' ji'i nu quicha bi', cha' cuaana ti tyaca'a, ngua ti' ngu'; pana ná ntaja'a nu quicha bi', cuii la nxi'ya li':

—Cusu', ñatí tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —nacui nu quicha—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁹ Li' ndatu Jesús, se'i ti ndu yu li'.

—Ñacui mā ji'i yu cha' cāa yu ca nde —nacui Jesús.

Li' nacui ngu' ji'i nu cuityi' cha' tsaa ca slo Jesús.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u juani —nacui ngu' ji'i nu quicha bi'—. Tyatū nu'u, yaa clya nu'u slo La Jesús jua —nacui ngu'.

⁵⁰ Li' ngulo nu quicha plee ji'i, nxtyanu ji'i. Hora ti ndyatū ngusna ndyaa slo Jesús.

⁵¹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu quicha bi':

—¿Na laca nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacui yu ji'i.

—Mstru —nacui nu cuityi'—, cua'ni nu'u jo'o 'na, cha' xa' tyaca' tso'o xee cloo na' ña'a na' chaca quiya' —nacui ji'i Jesús.

⁵² —Tso'o —nacui Jesús ji'i—, tyaa nu'u to' tyi juani. Jlyā ti' nu'u 'na, bi' cha' cua ndyaca tso'o cloo nu'u.

Hora ti ngua tso'o cloo nu cuityi' bi', na'a chaca quiya'. Li' ndu'u lca'a ji'i Jesús tyucuii.

11

Ngua'ni chi ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹ Ca tiya'la ndyalaa ngu' cacua ti to' quichi Jerusalén su ndi'i tucua tya'a quichi sube ti nde sii' ca'ya Olivos. Betfagé lo'o Betania naa quichi sube bi'. Li' ngulo Jesús cña ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

² —Yaa mä ca quichí sube ti ndacua ti —nacui—. Lo'o tyalaa mä to' quichí bi', hora ti ñaa mä ndü sca huru ndyaaca' nu bilya tyucua ngu' chü'. Satí' mä ji'i, cha' tyaa lo'o mä ji'i ca nde.

³ Si ntsu'u ngu' nu cacha' ji'i mä ni cha' laca ndyu'ni mä jua'a, li' ñacui mä ji'i ngu' bi': "Ntsu'u cña nu cua'ni huru re cuentya ji'i y cui' nu Xu'na na. Hora ti tyaa lo'o ya ji'i ni' chaca quiya'." Jua'a ñacui mä ji'i ngu' bi' li'.

⁴ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' quichí sube ti bi'; nquiye huru ji'i ngu' su ndü to' calle, ndyaaca' ni' nde toni'i ji'i ngu'. Lo'o ngusatí' ngu' ji'i ni',

⁵ li' nchcui' sca ñati' nu ndü cacua ti lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ngusatí' mä ji'i huru jua? —nacui yu ji'i ngu'.

⁶ Ndacha' ngu' ji'i yu bi' ñi'yä cña nu ngulo Jesús ji'i ngu' cha' chcui' ngu' lo'o. Li' nda yu chacuayá' cha' tsaa ngu' lo'o huru.

⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'i huru slo Jesús li'. Ngusta ngu' camxa ji'i ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni', ndyaa tucua Jesús hichu' li'.

⁸ Lo'o jua'a ngusta ngu' xa' late' lo yuu tyucuii bi', jua'a ndyaa ngu' ngusi'yu ngu' sta' yaca cha' sta ngu' laca' lo yuu, cha' ca tso'o ña'a tyucuii su tyeje tacui huru lo'o Jesús.

⁹ Ngusi'ya ngu' nu ndyaa nde loo Jesús, ngusi'ya ngu' nu lijyä nde chü'; lye tsaa ndyu'ni chü' ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi —nacui ngu'—. Culacuä y cui' Ni ji'i nu qui'yu re nu lijyä lo'o chacuayá' ji'i y cui' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi —nacui ngu'—.

¹⁰ Tso'o tsa si cua'ni tlyu na ji'i yu re, cha' cua ngulala ti cha' caca y cui' Ndyosi loo ca nde. Li' caca ñi'yä nu ngua lo'o ngua jyo'o cusu' David loo cua sa'ni la —nacui ngu'—. Masi juani ti, cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi —nacui ngu'—.

¹¹ Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichí Jerusalén, ndyatí' ngu' to' lo'o ji'i quichí bi'. Hora ti ndyaa na'a Jesús

ne' laa tonu cajua li'. Na'a yu ji'i lcaa lo na nu ntucua cajua, lo'o li' nguxtyüü yu ñaa yu nde quichí Betania chaca quiya' lo'o nu tii tyucuaa ty'a'ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' ngusii tsa li'.

Ngusta Jesús yabe' ji'i sca yaca quityi nu ná lo'o si'yu

¹² Lo'o nguxee chaca tsä li' ndu'u ngu' quichí Betania. Cuati ntyute' tsa Jesús li'.

¹³ Na'a yu cua tyijyu' xi su ndü sca yaca quityi nu ntsu'u laca' ji'i. Ndyaa na'a yu si ntsu'u si'yu lo, pana laca' ti ntsu'u, ná ntsu'u si'yu lo bi' tsiya' ti, cha' tya lyiji tyalaa tyempo tyu'u si'yu lo yaca bi'.

¹⁴ —Nga'aa cacu ngu' tsiya' ti si'yu nu tyu'u lo yaca cua —nacui Jesús li'.

Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ni, ndyuna ngu' cha' nu nchcui' yu ji'i yaca bi'.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹⁵ Tya ndyaa la ngu' xi, ndyalaa ngu' quichí Jerusalén. Li' ndyatí' Jesús ndyaa ne' laa tonu jua, nguxana yu ngulo'o yu ji'i ngu' nu ndujui' yu'ba cajua; lo'o ji'i ngu' nu ndyi'ya yu'ba bi', ngulo'o yu ji'i ngu' bi'. Lo'o nu ngu' nu nchcutsa'a cñi ji'i ñati' ni, nguxasu yu mesa ji'i ngu' bi', jua'a nguxasu yu yaca xlyia ji'i ngu' nu nduji' paloma.

¹⁶ Ná nda Jesús chacuayá' tyeje tacui ngu' lo'o yu'ba ji'i ngu' ca ne' laa tonu bi'.

¹⁷ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' jua:

—Ndi'yä nscua lo quityi ji'i y cui' Ndyosi cuentya ji'i laa re: "Ni'i su caca chcui' lcaa ñati' lo'o y cui' Ndyosi, jua'a ñacui' ngu' cha' ji'i ni'i 'na, nacui Ni". Jua'a nscua lo quityi —nacui Jesús li'—, pana juani, cua ngua'ni mä cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁸ Ndyuna sti jo'ó nu laca loo cha' bi', jua'a ndyuna mstru cha' jo'ó. Na'a ngu' cha' quiña'a tsa ñati' ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nclyu'u Jesús ji'i ngu',

bi' cha' ntsii nu ngu' tlyu bi' si caca tlyu la Jesús; ngua ti' nu ngu' tlyu bi' si caja ñi'yä caca cujuii ngu' ji'i Jesús li'.

¹⁹ Lo'o cua ngusii tsa, li' ñaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'aq ji'i. Ná ndyanu ngu' nde quichí tlyu bi' talya.

Ngüityi yaca quityi bi'

²⁰ Nguxee chaca tsa, li' xa' nteje tacui ngu' cacua ti su ndu yaca quityi bi'. Cua ngüityi tsiya' ti yaca bi', tuyu cui ña'aq lo'o quiche súngüityi.

²¹ Li' ntsu'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús ji'i yaca bi' tya la caa.

—Mstru, ña'a xi ca nde ña'a —nacui Pedro ji'i Jesús—. Cua ngüityi yaca quityi nu ngusta nu'u yabe' ji'i.

²² —Nga'a cha' jlya ti' ma ji'i ycui' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu' li'—.

²³ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, cha' si chcui' ma lo'o ca'ya re: "Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o", ñacui ma, jua'a cua'ni ycui' Ni lo'o ca'ya bi'. Jua'a caca si chañi ji'i ma cha' jlya ti' ma cha' caca sca cha' nu jña ma ji'i Ni, pana si ná jlya ti' ma cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, ná caca bi' li'.

²⁴ Lo'o jua'a lcaa lo cha' nu ndijña ma ji'i ycui' Ni laja lo'o nchcui' ma lo'o Ni, chañi cha' ta ycui' Ni cha' bi' ji'i ma, si chañi cha' jlya ti' ma ji'i Ni.

²⁵ La cui' jua'a, lcaa quiya' nu lo'o ndu ma cha' chcui' ma lo'o ycui' Ndyosi, ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' ma ji'i tya'a ñati ma, si ntsu'u cha' ngusu'ba ñasi' ngu' ji'i ma. Li' ycui' Ndyosi Sti ma nu ntucua nde cua, caca ji'i Ni cua'ni clyu ti' Ni ji'i ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma.

²⁶ Pana ná cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi Sti ma ji'i ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma, si ná lo'o cua'ni clyu ti' ma ji'i tya'a ñati ma.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi

²⁷ Li' xa' ndyalaa ngu' nde Jerusalén. Xa' ndyatí Jesús ndyaa xi ne' laa tonu jua. Na'a sti jo'ó tlyu ji'i yu, lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó lo'o

ngu' cusu' nu laca loo ji'i quichí, na'aq ngu' ji'i yu. Li' ndyu'u ti'i ngu' slo yu.

²⁸ —¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña nu ndyu'ni nu'u? —nacui ngu' ji'i Jesús—. ¿Tilaca laca nu ngulo cña jinu'u? —nacui ngu'.

²⁹ —Lo'o jua'a na', xcuane na' sca cha' ji'i cu'ma —nacui Jesús li'—. Xacui ma cha' bi' na, lo'o li' cacha' na' ji'i ma tilaca laca nu nda chacuayá' na —nacui yu—.

³⁰ Ndi'yaq laca cha' bi': ¿Tilaca laca nu ngulo cña ji'i jyo'o Juan cha' tyucuatya yu ji'i ngu'? ¿Ha ycui' Ndyosi nda chacuayá' ji'i Juan bi' lijya? ¿Ha ñati chalyuu ti nda chacuayá' ji'i yu? Cacha' liñi cu'ma jna' —nacui Jesús ji'i ngu'.

³¹ Li' cuaana ti nchcui' nu ngu' tlyu bi' lo'o tya'a ngu':

—Si ñacui na cha' ycui' Ndyosi ngulo cña ji'i jyo'o Juan bi', li' xacui yu cha' ji'i cua: “¿Ni cha' laca ná ndaquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' yu lacua?”

³² ¿Ha tso'o la ñacui na cha' ñati chalyuu ti ngulo cña ji'i Juan? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Na cua ntsii nu ngu' nu laca loo bi' ña'a ji'i lcaa ngu' nu ndi'i quichí bi'. Jlo ti' nu ngu' tlyu bi' cha' lcaa ngu' bi' cua ngusñi ngu' cha' ji'i jyo'o Juan cha' tu'ba ji'i ycui' Ndyosi ngua.

³³ —Ná jlo ti' ya —nacui ngu' ji'i Jesús li'.

—Tso'o lacua —nacui Jesús—. Lo'o jua'a na' ni, ná cacha' na' ji'i ma tilaca laca nu ngulo cña 'na cha' cua'ni na' cña nu ndyu'ni na' —nacui yu ji'i nu ngu' tlyu bi'.

12

Cuii ji'i msu xñaa'a

¹ Lo'o li' nguxana Jesús nda yu sca cuii lo'o nu ngu' tlyu nu ndu cacua ti slo yu:

—Ntsu'u sca ñati, ndi'i xi tyuu tya'a yaca si'yu losu' tyixi ji'i nu cua ndyataa yu. Ngüiñá yu sca lo'o chü' yaca bi'. Li' ngulu yu sca pilya tlyu ne' quee su tyatá si'yu, cha' tyu'u hitya

tyixi ji'í si'yu bi!. Lo'o jua'a ngüiñá yu sca ni'í su tyi'í ngu' cua' ji'í yaca si'yu bi!.

'Li' nda yu ne' lo'o su ndu yaca bi' ngüijña xa' la ñati. Tsa cla'be ti si'yu nu tyu'u lo yaca bi' caja ji'í ycui' li'. Li' ndu'u yu ndyaa yu xa' quichí tyijyu' la.

² Lo'o ndyalaa co' nu nga'a cha' cumí si'yu losu' bi', li' ngulo yu cña ji'í msu ji'í cha' tsaa slo ñati bi', tsaa squi'ya xi si'yu losu' tyixi nu nga'a cha' tyacua ji'í ycui'.

³ Hora ti ntejeya' ngu' nu ndu loo cña bi' ji'í msu nu ndyalaa ca ti, nguji'í ngu' ji'í; ná nda ngu' ni sca ti si'yu losu' cacu xu'na cña bi'.

⁴ Xa' ngulo xu'na cña ji'í chaca msu cha' tsaa na'a msu bi' ji'í yaca si'yu ji'í yu. Chaca quiya' ngua'ni lya' tsa ti' ngu' bi' ji'í msu nu ndyala slo ngu'. Ngujui'í ndacu' ngu' scua' hique msu bi', lo'o jua'a ngu'ngu' quee ji'í.

⁵ Xa' ngulo xu'na bi' cña ji'í chaca msu, lo'o li' ndyujuii ngu' ji'í nu msu bi'. Tyuu' tya'a msu cua nda xu'na cña ji'í cha' tsaa squi'ya ngu' si'yu losu' bi', pana ngua'ni lya' tsa ti' nu ñati bi' ji'í ca ta'a msu nu ndyaa slo ngu'. Ntsu'u msu bi' ñaa ngujui'í ti ngu' ji'í, lo'o jua'a ntsu'u nu ndyujuii ngu' ji'í tsiya' ti.

⁶ 'Chaca tya ñati ndyanu ji'í xu'na cña bi', sca sñi' yu nu tyaca'a tsa ji'í yu laca bi'. Li' nda xu'na cña ji'í sñi' ycui' ca cha' tsaa na'a ji'í nu ngu' nu lya' ti' bi'. "Ná tyiquee' taquiya' ngu' ji'í sñi' na", ngua ti' xu'na bi'.

⁷ Pana lo'o na'a nu ngu' nu lya' ti' bi' ji'í sñi' ycui' xu'na cña bi', li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': "Nu jua caca xu'na yaca re nde loo la", nacui' ngu' ji'í tya'a ngu'. "Tso'o la si ca ta'a na cujuuii clya na ji'í yu, cha' tyanu yaca re cuentya ji'na tsiya' ti", nacui' ngu'.

⁸ Li' ngusñi ngu' bi' ji'í sñi' xu'na cña bi', ndyujuii ngu' bi' ji'í; nguxcuaqä ngu' ji'í jyo'o bi' ca chü' lo'o.

⁹ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu', nchcuane yu sca cha' ji'í ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni xu'na cña bi' li'? —nacui' Jesús ji'í ngu'—. Ná tyiquee' ndi'ya cua'ni yu: tyaqä ycui' xu'na cña bi' ca su ndu yaca bi'; li' cujuuii yu ji'í lcaa ñati nu lya' ti' bi', cuati ta yu ji'í yaca si'yu bi' jña xa' la ñati cha' cua'ni ngu' cña ndacua. Jua'a cua'ni xu'na cña bi'.

¹⁰ ¿Ha bilya chcui' mä lo quityi ji'í ycui' Ndyosi su nscua ndi'ya?: Ntsu'u sca quee nu nguxcuaqä cuityi ni'í ji'í clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu'; pana juani cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu bi' su ndulo la cha' ji'í cuentya ji'í ycui' Ndyosi.

¹¹ Ycui' nu Xu'na na ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na ji'í cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' quityi —nacui' Jesús.

¹² Lo'o li' ngua ñasi' nu ngu' tlyu bi' ji'í Jesús, cha' ngua tii ngu' bi', cha' cua nchcui' Jesús cha' ji'í ycui' ngu' bi' laja lo'o nda yu cuii' bi' lo'o ngu'. Xñi ngu' bi' ji'í Jesús ngua ti' ngu'; pana ná ngua ji'í ngu', cha' ntsii' ngu' ji'í nu ñati quiña'a bi'. Bi' cha' ndu'u nu ngu' tlyu bi', ndyaa ngu' li'.

Cha' ji'í cñi cña loo ngu'

¹³ Ca tiya' la li' ngulo nu ngu' tlyu bi' cña ji'í tucua sna tya'a ngu' fariseo, jua'a ji'í xi ñati nu cuentya ji'í rey Herodes, cha' tsaa ngu' ca slo Jesús, cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu.

¹⁴ Lo'o cua ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcui' ngu' lo'o yu:

—Mstru —nacui' ngu' ji'í Jesús—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'ü; la cui' cha' liñi nu ntsu'u ji'í ycui' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'ü ji'í ngu'. Ná ndube ti' nu'ü ñi'ya cha' nu nchcui' ngu' jinu'ü. Sca ti cuayá' nti' nu'ü ña'a nu'ü ji'í lcaa ñati, masi ngu' ti'í, masi ngu' tonu. Tyu'u cha' clyu ti' jinu'ü, ¿ha tso'o si ta na cñi cña loo na cuentya ji'í rey tlyu nu ndi'í xa' tsu' bi'? —nacui' ngu'—. ¿Ha ndu'ni tsa cha' ta na cñi bi' ji'í ngu'? ¿Ha ná tso'o la masi ná ta na cñi bi' tsiya' ti?

15 Ngua tii Jesús cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma'na jua'q? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Ta mä sca cñi plata 'na cha' ña'q na' ji'i.

16 Li' nda ngu' sca cñi ji'i. Nchcuane Jesús ji'i ngu' li':

—¿Tilaca nu ca ji'i lcui nu nga'q chü' cñi re? ¿Ti ji'i xtañi yu nu nscua chü' cñi re? —nacui Jesús ji'i ngu'.

—Xtañi nu rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'q chü' cñi cua —nacui ngu' li'.

17 —Tso'o —nacui Jesús li'—, ji'i rey tlyu bi' tya ma lcaa na nu nga'q cha' ta mä ji'i lacua, lo'o jua'q ji'i ycui' Ndyosi tya mä lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma' ji'i Ni.

Ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa ji'i Jesús xtyacui cha' lo'o ngu' bi'.

Nchcuane ngu' ji'i Jesús ñi'ya caca lo'o tylu'ú ngu' chaca quiya'

18 Lo'o li' ndyalaa xi ngu' saduceo slo Jesús; lo'o nu ngu' bi' ni, ná jlya ti' ngu' cha' tya tylu'ú jyo'o chaca quiya'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' ji'i Jesús li':

19 —Mstru —nacui ngu' bi'—, sa'ni la nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo quityi cuentya ji'i tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujuii tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña ji'i tya'a ngula yu nu ntucua ycui' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'q clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcui' ngu' ji'i sñi' clyo'ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujuii bi' laca bi', cha' ná chcuna' xtañi yu nu cua ngujuii bi'. Jua'q nchcui' Moisés cua sa'ni la.

20 ¿Ñi'ya caca li'? Ngua sca quiya' ndi'i cati tya'a nu qui'yu, xcui' tya'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu cusu' la, pana yala ti ngujuii li', lo'o bilya caja sñi' ngu'.

21 Lo'o jua'q ngujui clyo'o nu cuna'q ti'i bi' lo'o chaca yu tya'a ngula jyo'o bi'. La cui' jua'q ngujuii nu qui'yu bi', lo'o bilya caja sñi' ngu'. Xa' ngujui clyo'o nu cuna'q ti'i bi' lo'o chaca yu tya'a jyo'o bi'.

22 Lo'o jua'q ngua cha' ji'i lo'o nu cati tya'a ngu' qui'yu bi'. Ná ngujui sñi' ngu' tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngujuii nu cuna'q bi'.

23 Nu lo'o tylu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ¿tilaca caca clyo'o nu cuna'q bi', cha' nu ca ta'a cati tya'a ngu' bi' cua nguti'i lo'o nu cuna'q bi'?

24 —Ná jlo ti' mä tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—, cha' ná nchca cuayá' ti' mä ñi'ya cha' nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi. Ná nchca cuayá' ti' mä ñi'ya ña'q cña tonu tsa nu nchca ji'i ycui' Ndyosi cua'ni Ni.

25 Nu lo'o tylu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' li'. La cui' ñi'ya nu ndi'i xca ji'i ycui' Ndyosi ca su ntucua Ni, la cui' jua'q tyl'i ngu' li'.

26 ¿Ha ná jlya ti' mä cha' tylu'ú jyo'o chaca quiya'? ¿Ha bilya chcui' mä lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la? Tso'o la si chcui' mä ñi'ya nscua cha' ji'i yaca quiche' bi', nu lo'o nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Moisés ndi'ya: "Ycui' Ndyosi Xu'na Abram laca na", nacui ycui' Ni ji'i Moisés; "ycui' Ndyosi Xu'na Isaac laca na", ycui' Ndyosi Xu'na Jacob laca na".

27 Ná nacui quityi bi' cha' na cua ngua ycui' Ndyosi Xu'na ngu' bi', ña'q ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; lo'o jua'q laca ycui' Ndyosi Xu'na lcaa ñati lu'ú. Bi' cha' nacui na' cha' ná ngua cuayá' ti' mä tsiya' ti —nacui Jesús ji'i nu ngu' saduceo bi'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya ji'i ycui' Ndyosi

28 Ndü sca mstru cha' jo'ó slo Jesús li'. Ndyuna mstru bil' ñi'ya nu ngux-acui' ngu' cha' ji'i Jesús, ñi'ya ngua cha' tso'o tsa nchcui' Jesús lo'o ngu'. Lo'o li' nchcuane mstru bi' sca cha' ji'i Jesús:

—Ca ta'a cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na ni, ¿ñi'ya cña laca nu ndulo la cha' cua'ni na ji'i? —nacui ji'i Jesús.

29 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i mstru bi':

—Ndi'yä nchcui' cha' nu nscua clyo la bi': “Cu'mä ngu' Israel, cua'a jyaca mä cha' sca ti y cui' Ndyosi laca nu Xu'na na” —nacui Jesús ji'i—.

30 “Lo'o jua'ä ntsu'u cha' tyucui tyiquee mä tyu'u cha' ji'i mä lo'o y cui' Ndyosi nu Xu'na mä, nu lo'o lubii ti cresiya ji'i mä, jua'ä lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique mä, jua'ä lo'o tyucui juersa ji'i mä tyu'u cha' ji'i mä lo'o Ni.”

31 Lo'o jua'ä nscua chaca cha' nu nchcui' ndi'yä: “Cua'ni tya'na ti' mä ji'i tya'a ñati mä ñi'yä nu ndu'ni tya'na ti' mä ji'i y cui' ca mä”. Nga'aa ntsu'u xa' la cña nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na —nacui Jesús.

32 —Cha' liñi laca cha' nu nchcui' nu'u, mstru —nacui mstru bi' ji'i Jesús—, chañi cha' nu nchcui' nu'u cha' sca ti y cui' Ndyosi nu chañi cha' laca Ni Xu'na na; nga'aa ntsu'u chaca.

33 Lo'o jua'ä tyucui tyiquee na nga'ä cha' tyu'u cha' ji'na lo'o y cui' Ndyosi, jua'ä lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique na, jua'ä lo'o tyucui juersa ji'na tyu'u cha' ji'na lo'o Ni; ndu'ni tsa cha' cua'ni na jua'ä. Lo'o jua'ä cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ñi'yä nu tya'na ti' na ña'ä na ji'i y cui' ca na, tso'o tsa cha' bi'. Nulo'o cua'ni na cña jua'ä, quiña'ä tsa cha' tso'o ndyu'ni na li'. Xtyi la cha' ndulo ji'na cha' tsaa lo'o na msta nu caca ji'i y cui' Ndyosi, masi msta ndyaqui, masi na'ni lu'ü nu cujui na ca ne' laa cha' caca msta.

34 Ngua cuayá' tso'o ti' nu qui'yu bi', ngua ti' Jesús.

—Ná quiña'ä tsa lyiji jinu'u cha' tyatí nu'u cha' ji'i y cui' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jinu'u —nacui Jesús ji'i mstru bi'.

Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', nga'aa nchcui' ngu' xi xa' la cha' lo'o, cha' ntsii ngu' xi ji'i.

Nchcuane Jesús ji'i ngu' cuentya ji'i Cristo

35 Tya ndu Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa tonu bi'. Li' nchcuane yu ji'i ngu':

—Nchcui' nu mstru cha' jo'ó bi' cha' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o David caca

Cristo —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' mstru bi' jua'ä?

36 Cua nchcui' y cui' jyo'o David tya sa'ni la cha' Xu'na yu laca y cui' Cristo. Xqui'ya cha' ngulu'u Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'i David, bi' cha' ngus-cua yu ndi'yä:

Y cui' Ni nu laca Xu'na na nacui ji'i Cristo nu Xu'na na!:

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' 'na”, nacui Ni, “ñ'a'ä cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusuu jinu'u, cha' caca nu'u loo ji'i lcaa ca cha'”, nacui y cui' Ndyosi nu Xu'na na ji'i Cristo.

37 Xu'na na!, nchcui' jyo'o David ji'i Cristo —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' ngu' cha' ñati tya'a ji'i jyo'o David caca y cui' Cristo lacua?

Tso'o tsa ndyuna ñati cha' nu nda Jesús, lo'o jua'ä quiña'ä tsa ñati ndu ca bi'.

Ngusta Jesús qui'ya ji'i mstru cha' jo'ó bi'

38 Lo'o li' tya nclyu'u la Jesús ji'i ngu':

—Tii ti ti' mä cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó ji'i mä. Ndiya tsa ti' ngu' bi', cha' tyijiloo ngu' ji'i xa' la ñati —nacui Jesús—. Lacu' ngu' bi' late' tso'o ña'ä nu tyucui cu', cha' lye tsa cua'ni chi xa' ñati loo ngu' bi' lo'o ndya'ä ngu' lcaya'.

39 Ndiya ti' mstru bi' tyucua lo yaca xlya nu tso'o la ña'ä ne' laa, jua'ä tyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndyaca ta'a.

40 Hasta nxlyaá mstru bi' ni'i ji'i nu cuna'ä ti'i, jua'ä ji'i lcaa na nu ntsu'u ji'i nu cuna'ä bi' nxlyaá ngu'. Tyiquee' nchcui' mstru bi' lo'o y cui' Ndyosi; pana na cuiñi ti ndu'ni ngu' jua'ä, cha' ña'ä ñati ji'i ngu' nti' ngu'. Bi' cha' lye la xcube' Ni ji'i mstru bi', nu lo'o tyalaa tsä cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati.

Msta nu nda sca nu cuna'ä ti'

41 Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyaa tucua yu xi ne' laa bi' cacua ti su ndu cajü su nxu'ba ngu' cñi cha' caca msta. Na'ä yu ji'i nu quiña'ä tsa

ñat̄i nu ndya'q̄ nsu'ba mst̄a ne' caju cajua. Ndy'a'q̄ xi ngu' culiya', quiña'q̄ tsa cñi ngusu'ba ngu' culiya' bi' ne' caju bi'.

⁴² Li' ndyalaa sca nu cuna'q̄ ti'i, ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' caju bi', ñi'yä nti' si laca bi' sca centavo ti.

⁴³ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'i cha' caq̄a ngu' slo:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—, cha' tlyu la mst̄a nu nda nu cuna'q̄ ti'i jua que mst̄a nu nda lcaa lo xa' la ñat̄i nu ndya'q̄ re.

⁴⁴ Xa' ñat̄i ni, nda ngu' cñi nu ntyucua ti ji'i ngu'; pana nda nu cuna'q̄ ti'i jua lcaa na nu ntsu'u ti xi ji'i, lcaa nu nga'q̄ cha' caja xi na cacu ma' cua nda bi' juani.

13

Ngulala ti cat̄i laa tonu

¹ Lo'o li' cua tyu'u ti Jesús ne' laa tonu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'q̄ ji'i.

—Mstru —nacui' tsaca yu ji'i Jesús—, ña'q̄ tso'o nu'u xi ji'i laa tonu re cha' tso'o tsa ndya'. Tso'o tsa ña'q̄ quee nu ntsu'u sii' ni'i re —nacui'.

² —¿Ha cua na'q̄ ma cha' tonu tsa ni'i quee re? —nacui' Jesús ji'i li'—. Nde loo la tyalaa sca tsa lo'o cuityi ñat̄i ji'i ni'i re tsiya' ti, hasta nga'aa tyanu ni sca quee nu xñi ca'q̄ chu' tya'a.

Cha' ti'i nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos, ngua'q̄ ngu' xi su tyaca' tso'o laa tonu bi'. Nga'q̄ Jesús lo'o Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan lo'o Andrés, cuaana ti nchcuane ngu' bi' ji'i yu li':

⁴ —Cuacha' nu'u ji'i ya, ¿ni jacua' cuityi ngu' ji'i laa tonu jua? —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús—. ¿Ñi'yä caca ca cuayá' ti' ya nu lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁵ Ngulu'u la xi Jesús ji'i ngu' li':

—Cui'ya ma cuentya cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma —nacui' Jesús—.

⁶ Nde loo la caq̄a quiña'q̄ ñat̄i nu chcui' cha' cuiñi ti ji'i ycui' na'. Chcui' ngu' cha' ycui' Cristo laca ngu', lo'o jua'a cñilo'o ngu' bi' ji'i quiña'q̄ ñat̄i nu jlya ti' cha' bi'.

⁷ Tyempo bi' cañi cha' nxuū tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' ji'i ma cha' nxuū tya'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsii ma li'!

⁸ Xuū tya'a ñat̄i sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuū tya'a ñat̄i sca quichí tlyu lo'o ñat̄i chaca quichí tlyu, tyuū se'i clyacui' chalyuu li'. Lo'o jua'a lcaa ti se'i caja jbi'ña ji'i ngu'. Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñat̄i chalyuu, si'i na cua tye ti chalyuu li'.

⁹ Lo'o cu'ma ni, tii ti ti' ma tyi'i ma li' —nacui' Jesús—. Tejeya' ñat̄i cuxi ji'i ma, jua'a sta ngu' qui'ya ji'i ma slo ngu' tisiya; quiji'i ngu' bi' ji'i ma, masi ca ne' laa ji'i ngu'. Nga'q̄ cha' tsatu ma slo ngu' gobierno, slo ngu' nu laca loo; cuentya jna' cacha' ma lcaa cha' tso'o jna' ji'i ngu' bi'.

¹⁰ Pana tya lyiji tye chalyuu li', cha' clyo ntsu'u cha' cañi cha' tso'o cuentya jna' slo lcaa ñat̄i tyucui ña'a chalyuu.

¹¹ Ná cutsii ma lo'o tejeya' ngu' ji'i ma cha' tsaa lo'o ngu' ji'i ma slo ngu' tisiya cha' caca cuayá' ji'i ma lo'o ngu' bi', ni ná culacua tsa ti' ma ñi'ya cha' nu xacui' ma ji'i ngu' bi'; ta ycui' Ndyosi lcaa cha' nu nga'q̄ cha' chcui' ma tsä bi'. Nga'aa si'i ycui' ti ma chcui' ma li', cha' lo'o tyucui chacuayá' ji'i Xtyi'i ycui' Ndyosi chcui' ma.

¹² Cuxi tsa caca tyempo li'; cujuui cuañi' ñat̄i ji'i tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i, jua'a cujuui cuañi' ngu' ji'i sñi' ngu'. Lo'o nu ngu' cuañi' ni, caca ñasi' ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a q̄ ngu' li'; ta nu ngu' cuañi' bi' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a q̄ ngu' cha' cujuui ngu' cuxi ji'i.

¹³ Lye tsa caca ti'i ti' lcaa ñat̄i ji'i ma xqui'ya cha' ñat̄i jna' laca ma. Ná cube ti' ma; lcaa cu'ma nu talo ma ji'i cha' cuxi bi' ña'q̄ cuayá' nu tye chalyuu, cua'ni lyaá ycui' Ni ji'i ma li'.

14 'Cua nscua lo quityi ji'ijyo'o cusu' Daniel nu ngua tu'ba ji'ij y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' ca tiya' la ña'q mä cha' tyu sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u ji'ij lcaa na lubii—. (Caca cuayá'ti' mä cha' bi' nu lo'o chcui' mä lo quityi re.) —Nu lo'o ña'q mä cha' ndü na suba' bi' ca ne' laa tonu su ná ntsu'u chacuayá'ty —nacui Jesús—, li' tso'o la si xna lcaa mä nu ndi'j mä nde loyuu su cuentya Judea, xna mä cha' tyu'u cuatsi' mä laja ca'ya.

15 Xna clya mä tsa bi' li!. Si nga'a ñati que ni'i ji'ij li!, nga'aa caja tyempo ji'ij ngu' bi' tyaqä ngu' nde ne' ni'i, cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u ji'ij ngu'; nga'a cha' ca'ya clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clya ngu' li!.

16 Lo'o jua'a si nga'a ñati lo xtya tsa bi', nga'aa caja tyempo xtyu'u ngu' bi' ca to' tyi ngu' cha' squi'ya ngu' te' quichä' ji'ij ngu', cha' ntsu'u cha' xna clya ngu' bi' li!.

17 Tya'na tsa nu cuna'a tana; jua'a nu cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ntyi', tya'na tsa caca ngu' bi' lo'o caca tsä bi'.

18 Tso'o si jña mä cha' ji'ij y cui' Ndyosi cha' ná caca tyempo tlyä' bi' nu lo'o ntsu'u cha' xna ma,

19 cha' lye tsa chcube' ngu' tsa bi'. Ni sca quiya' bilya chcube' ñati chalyuu jua'a, tya lo'o ngüiñá y cui' Ndyosi chalyuu. Lo'o jua'a tyempo nu caca nde loo la, nga'aa chcube' ngu' chaca quiya' jua'a.

20 Pana cua nacui y cui' nu Xu'na na cha' xtyi la tsä caca tyempo nu chcube' ngu' ca li!. Si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyaá ni tsaca ñati chalyuu li!. Pana xqui'ya cha' tya'na ti' y cui' Ni ji'ij ñati ji'ij Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsä caca tyempo cuxi bi!.

21 'Ca nde loo la ndi'ya chcui' nu ngu' cuiñi lo'o mä: "Ña'a mä ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde", ñacui'ngu' cuiñi. Lo'o li!: "Ña'a mä ña'a, cua ndyalaa Cristo quichä'jua", ñacui'xa'la nu cuiñi li!. Ná taquiya' mä ji'ij cha' nu chcui' ngu' bi!.

22 Cristo cuiñi caca ngu' bi!. Lo'o

jua'a tyu'u tucua xi nu cuiñi nu chcui' cha' tu'ba ji'ij y cui' Ndyosi laca y cui' ca ngu'; cha' cuiñi ti cua'ni ngu' bi' cha' tlyu, cha' cube tsa ti' xa' ñati. Cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' tyijiloo ngu' ji'ij mä nti' ngu', lo'o jua'a ji'ij lcaa ñati nu cua ngusubi y cui' Ndyosi ji'ij.

23 Cua ndacha' na' cha' bi' ji'ij mä juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', cha' cui'ya mä cuentya ñi'ya caca cha' bi', cha' caca tii ti' mä li!.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa y cui' nu cua nda Ni ji'ij lijya cha' caca ñati

24 Tya ngulu'u Jesús la xi cha' ji'ij ngu' li!:

—Lo'o li! —nacui yu—, nu lo'o ndye nchcube' ñati, caca talya ña'q xee cuichaa li!, lo'o jua'a nga'aa tyaca' xee co'li!.

25 Tyalú cuii lo'o cuala nu ntsu'u nde cuä ca lo yuu li!, lo'o jua'a xquiña Ni ji'ij lcaa na nu ntsu'u nde cua.

26 Lo'o na' nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati ni, ña'q ngu' 'na, cha' caa na' laja coo nu ndubi tsa ña'a. Lye xi ña'q caca li!, cha' lo'o lcaa juersa 'na caa na'.

27 Li' culo na' cña ji'ij quiñä' q tsa tya'a xcä ji'ij y cui' Ndyosi, cha' tsaa xcä bi', cha' xuti'ij se'ij ti ji'ij lcaa ñati nu cua ngusubi y cui' Ni ji'ij; tsaa xcä bi' lcaa su ndi'j ñati bi' tyucui ña'a chalyuu.

28 'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'a na xi lo'o ña'a na masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua sati, li' caluu laca'; caca cuayá'ti' na li' cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo.

29 Lo'o jua'a caca cuayá'ti' mä cha' cua tye ti lcaa cha'; nu lo'o ña'a mä tyu'u tucua lcua ti cha' nu cua ndacha' na' ji'ij mä tsä, cua caa ti y cui' na'li!.

30 Chañi cha' nu nchcui' na'lo'o mä, cha' lo'o bilya tye cha' ji'ij lcaa ñati nu lu'ú chalyuu juani, li' caca lcaa cha' nde chalyuu ñi'ya nu ndacha' na' ji'ij mä tsä.

31 Tye cha' ji'ij lcaa na nu ntsu'u nde cuä, tye cha' ji'ij chalyuu, pana ná tye

tsiya' ti cha' nu cua nchcui' na' lo'o ma, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na'.

³² 'Ni sca ñatí ná jlo ti' ni tsä caca cha' bi', ni hora caca; masi xca ji'i ycui' Ndyosi, masi na' nu lacä nu sca ti Sñi' ycui' Ni, ná jlo ti' ya. Sca ti ycui' Ndyosi Sti na', jlo ti' Ni ni tsä caca bi'.

³³ 'Tii ti ti' ma tyi'i ma, cua'ni yala ma lo'o ntajatyä ti mä ji'i ycui' Ni, cha' ná jlo ti' ma ni jacua' caca tsä bi'.

³⁴ Ñi'ya laca lo'o cua tsaa ti sca ñati tlyu tyijyu': lo'o cua tsaa ti yu, ta yu cña ji'i msu cha' ña'asii ngu' to' tyi yu, sca cña scaa msu bi'; cuati culo nu xu'na ni'bi' cña ji'i nu qui'yu nu ndu cua ca to' lo'o cha' cua'ni tii ti' yu.

³⁵ Jua'q cu'mä ni, tii ti ti' ma tyi'i ma cha' ná jlo ti' ma ni jacua' tyaa nu Xu'na mä, masi nde ngusii, masi cla'be talya, masi hora nxí'ya ndye'e, masi lo'o cua nguxee chaca tsa.

³⁶ Tii ti ti' ma tyi'i ma lacua si tsiya' ca tyu'u tucua yu caä yu, cha' ná tyalaa ycui' nu Xu'na mä laja lo'o laja' ti ma.

³⁷ Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, jua'q lo'o lcaa ñatí: Tii ti ti' ma tyi'i ma lacua.

14

Cuaana ti ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'i Jesús

¹ Tya lyiji tya tyucuaa tsä cha' caca ta'a pascua, li' ndyaca ta'a su ndacu ngu' xlyá nu ná ndya' lo'o scua tiye'. Nclyana sti jo'ó nu laca loo, nclyana mstru cha' jo'ó, ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' caca tejeya' ngu' ji'i Jesús cuaana ti, cha' cujuui ngu' ji'i.

² Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cña bi':

—Ná tso'o tejeya' na ji'i yu tsä ta'a —nacui ngu'—. Caca ñasi' tsa lcaa ñatí nu ndi'i ta'a si jua'q, tlyu tsa cha' cusuu caca bi' li'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

³ Lo'o li' nga'a Jesús to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña'. Ca quichí Betania ntucua tysi nu Simón

bi'. Lo'o nga'q ngu' to' mesa ndyacu ngu', li' ndyalaa sca nu cuna'a slo ngu' lo'o sca caatyä quee alabastro, nu ngutsa'q lo'o setye tyixi xtyi'i nu laca setye nardo; quiña'q tsa nga'q setye bi'. Li' ngucha nu cuna'a bi' tu'ba caatyä, ngusalú setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu.

⁴ Bi' cha' ngua ñasi' xi ñatí tya'a ndyacu ngu' nu lo'o na'q ngu' cha' bi':

—¿Ni cha' ngusalú nu cuna'a setye cua jua'q ti? —nacui ngu'—.

⁵ ¿Ni cha' ná ndyujui' ji'i cha' caja xi cñi cha' ta ji'i ngu' ti'i? Sna siyento cñi plata nga'q tsa lo cua setye tyixi xtyi'i bi' —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Lye tsa nchcui' ngu' lo'o nu cuna'a bi' li'.

⁶ —Nga'aa chcui' lye mä lo'o nu cuna'a re —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ná cua'a mä ji'i. Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re cuentya jna'.

⁷ Lcaa tsä ndi'i ngu' ti'i lo'o mä nde chalyuu, bi' cha' taca cua'ni mä cha' tso'o lo'o ngu' ti'i ni jacua' nu nti' ti mä; pana nu na' ni, cua tye ti tsä nu tyi'i na' lo'o mä.

⁸ Cua ngua'ni nu cuna'a re lcaa ña'a cha' nu nchca ji'i. Na cua ngua'ni ma' cha' caca tyixi xtyi'i loo na' juani; masi tya lyiji cajaa na', yala la ngua'ni cho'o ma'ji'i tyucui ña'q na' cha' xatsi' ngu' 'na.

⁹ Chañi cha' nu chcui' na' lo'o mä juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui ña'q chalyuu, ca bi' cuna ñatí lcaa cha' nu ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re.

Ndyujui' Judas cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' xñaq

¹⁰ Lo'o Judas Iscariote ni, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'q ji'i Jesús laca bi'. Li' ndu'u nu Judas bi' ndyaa slo sti jo'ó nu laca loo, cha' cujuui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' bi'.

¹¹ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu ngu' tlyu bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Judas lo'o ngu', bi' cha' nacui ngu' tlyu bi' ji'i cha' ta ngu' cñi ji'i. Li'

nclyaná Judas ni hora caca ji'i ta ji'i Jesús ya' ngu' xña'a bi'.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sii lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

¹² Lo'o ngua tsə clyo ji'i ta'a nu ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scuə tiye' ndya' bi', tsə bi' ndujuii ngu' xlyá' cuañi' cha' cacu ngu' ta'a pascua. Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Macala cua'ni cho'o ya na cha' cacu na sii nu cuentya ji'i ta'a pascua? —nacuij ngu' ji'i yu.

¹³ Li' ngulo Jesús cña ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Yaa clya mä lquichí —nacuij yu ji'i ngu' bi'—. Cajua tyacua tya'a mä lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te'i hitya scu yu. Tsaa lca'a mä ji'i yu bi'.

¹⁴ Su tyatí yu ni'i, ndi'ya chcui' mä lo'o nu laca xu'na ni'i bi': “Ndi'ya nacuij nu mstru ji'na jinu'ü: Cua'ni nu'ü cha' tso'o cachá' nu'ü 'na, ¿macala ntsu'u su caa na' cha' cacu na' sii lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua?” Jua'a nacuij mä ji'i ngu' nu ca tysi bi'.

¹⁵ Li' culu'u yu sca se'i tlyu ji'i mä, sca ba'a ni'i nde cuá nu cua laca ngua tso'o, nu ntsu'u lcaa na nu cua'nijo'o ji'na li'. Ca bi' cua'ni cho'o mä sii cacu na —nacuij Jesús.

¹⁶ Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lquichí ndyalaa ngu' to' ni'i bi', lo'o ni'ya nu nacuij Jesús ji'i ngu', jua'a ngua cha' bi'. Ngua'ni cho'o ngu' na cacu ngu' sii cuentya ji'i ta'a pascua li'.

¹⁷ Lo'o cua ngusii, li' lijya Jesús lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

¹⁸ Laja lo'o nga'a ngu' ndyacu ngu', li' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mä —nacuij Jesús—; ntsu'u tsaca cu'mä nu stu'ba ti ndyacu lo'o na juani, nu cua cujui' ti cresiya 'na ji'i ngu' xña'a.

¹⁹ Xñi'i xi ti' ngu' ndi'i ngu' li'. Hora ti lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', nguxana nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—¿Ha na' nu tə jinu'ü ya' ngu' xña'a? —nacuij tsaca ji'i.

—¿Ha na'? —nacuij chaca ji'i li'.

²⁰ Sca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a mä, bi' laca nu cujui' cresiya 'na ji'i ngu' xña'a —nacuij Jesús ji'i ngu'—. Sca yu tya'a mä nu stu'ba ti ndyacu lo'o na ne' sca ti ca'ña scuaa re —nacuij—.

²¹ Na' nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñatí ni, caca cha' jna' ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cuentya jna' cua sa'ni la. Pana tya'na tsa ñatí nu ta 'na ya' ngu' xña'a li', tso'o la ngua ji'i yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

²² Tya ndyacu ngu' sii bi' lo'o ntejeya' Jesús ji'i sca xlyá, ndya yu xlyá'be ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i xlyá bi', ngusa'be yu ji'i, cha' tacha ji'i ngu' cha' cacu ngu'.

—Cacu mä xlyá re —nacuij Jesús ji'i ngu'—, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde.

²³ Li' ntejeya' Jesús ji'i sca vaso vino, ndya yu xlyá'be ji'i ycui' Ni, nda yu vaso ji'i ngu' cha' co'o ngu' li'. Ndyo'o lcaa ngu' vino bi' li'.

²⁴ —Ñi'ya nti' tañi na', jua'a nti' nu nde —nacuij Jesús ji'i ngu'—. Tyalú tañi na' cha' caja ñi'ya cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ñatí, cha' jua'a quiñi cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñatí chalyuu chaca quiya'.

²⁵ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mä, cha' nga'aa co'o na' vino chaca quiya', ña'a cuayá' tyalaa tsə bi' lo'o co'o na' vino cucui lo'o cu'mä ca su laca ycui' Ndyosi loo; xa' co'o na' ji'i li'.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

²⁶ Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jii ji'i ycui' Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos.

²⁷ Xa' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'mä ña'a mä 'na —nacuij Jesús ji'i ngu'—. Xtyanu mä xi 'na ca ndyi la. Li' caca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya: “Lo'o cujuii na' ji'i nu

ñ'a'asii ji'i xlya' bi', xna lcaa xlya' tyaa ni' li". Jua'a nchcui' quityi.

28 Pana nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', tsa'a na' nde Galilea nu tyaa lyiji tsaa cu'ma.

29 —Masi lcaa ngu' xtyanu ngu' jinu'u, pana nu na' ni, ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacui Pedro ji'i Jesús li'.

30 —Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u —nacui Jesús ji'i Pedro—. Ca ndyi sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na. Jua'a cha' ta nu'u lo'o ñati nu lo'o bilya xi'ya ndye'e tucua quiya' talya ndyi.

31 —Ná chcui' na' lo'o ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui Pedro ji'i Jesús—. Masi cujuii ngu' jinu'u, masi cua cujuii ti ngu' 'na, ná xacui na' cha' ji'i ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui.

Lye tsa nchcui' Pedro, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu', stu'ba ti nchcui' ngu'.

Nchcui' Jesús lo'o y cui' Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

32 Lo'o li' ndyaa ngu' sca ne' lo'o su ndu xi yaca tyacala' ca su naa Getsemaní.

—Cua'a ma ca ndacua ti —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. Tsa'a na' ca nde la xi cha' chcui' na' lo'o y cui' Ndyosi Sti na' —nacui.

33 Ndyaa yu la xi li', ndyaa lo'o yu ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan. Li' lye tsa ngua xñi'i ti' Jesús, ndya'a tsa cha' tyiquee yu xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti ji'i.

34 —Xñi'i tsa ti' na' juani —nacui Jesús ji'i ngu'—, nga'aa talo na' cha' xñi'i tsa ti' na'. Tyanu ma ca nde ti, tii ti ti' ma tyi'i ma —nacui.

35 Tya ndyaa Jesús la xi ca nde bi' la, ndyatu sti' yu lo yuu ti, ngüijña yu ji'i y cui' Ndyosi si caja ñi'ya nu caca cha' ná tyacua cha' cuxi ji'i.

36 —Sti na' —nacui Jesús ji'i y cui' Ndyosi—, lcaa lo cña nchca cua'ni nu'u. Bi' cha' juani, ná ta nu'u chacuayá' tyacua cha' cuxi re 'na, si cajá la ñi'ya nu caca cua'ni na' cña re —nacui Jesús ji'i y cui' Ndyosi Sti yu—. Pana si'i ñi'ya nu nti' na' cha' caca,

masi cua'ni nu'u lo'o na' ñi'ya nu nti' y cui' nu'u.

37 Li' ñaa Jesús chaca quiya' su nga'a nu sna tya'a ngu'. Na laja' ti ngu' bi' li'.

—Simón —nacui yu ji'i Pedro—, ¿ha laja' tsa nu'u? —nacui—. ¿Ha ná nchca talo nu'u ni sca hora tii ti nu'u xi?

38 Tii ti ti' ma tyi'i ma juani. Chcui' ma lo'o y cui' Ndyosi cha' ná cua'ni nu cuiñaja ngana ji'i ma. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee ma ntaja'a ma cua'ni ma cña re 'na; pana ná tyu'u scua juersa ji'i ma, bi' cha' yala tsa ndyaja' ma.

39 Xa' ndyaa Jesús xi, la cui' ti cha' ngüijña yu ji'i y cui' Ndyosi Sti yu chaca quiya'.

40 Li' ñaa yu chaca quiya' slo ngu' bi'; pana xa' laja' ngu' bi', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'. Li' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya xacui' ngu' cha' ji'i.

41 Xa' ndyaa Jesús li'. La cui' jua'a sna quiya' ñaa Jesús su ndi'i.

—¿Tya laja' ma? —¿Tya ntsiya cña' ma? —nacui Jesús ji'i.

—nacui—. Cuayá' juani, cua ndyalaa hora nu tyaa lo'o ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Cua ta ti ñati jna' ya' ngu' xña'a juani.

42 Tyatu ma, cha' tyaa na lacua, cha' cua ndyalaa yu nu cua ndyujui' cresiya jna' ji'i.

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

43 Laja lo'o nchcui' Jesús, li' ndyalaa nu Judas bi' slo, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca nu Judas bi'. Quiña'a tsa ngu' tyaala ndya'a ngu' lo'o Judas, ñati nu cua ngulo ngu' tisiya cña ji'i cha' caqai'ya ngu' ji'i Jesús; lo'o maxtyi cusuu, lo'o yaca ndyi'ya ngu' lijyaa ngu'. Sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu', bi' laca nu ngulo cña ji'i ngu' tyaala bi'.

44 Judas nu cua ta ti ji'i Jesús ya' ngu' cuxi bi' ni, cua nchcui' lo'o nu ngu' tyaala bi' cua tsä la, ñi'ya nu cua'ni:

—Chcuicha' na' ji'i nu qui'yu bi', cuati cacu na' saca' yu —nacui Judas

ji'í ngu' tyaala—. Xñi mä ji'í hora ti, yaa lo'o clya mä ji'í yu bi' —nacui.

45 Bi' cha' lijyä Judas bi' juani, ndyaa ca su ndu Jesús cha' chcuicha' ji'í yu.

—Nde ti ndu nu'u, mSTRU —nacui Judas.

Ndyacu Judas saca' Jesús li'.

46 Hora ti ntejeya' nu ngu' tyaala ji'í Jesús li', cha' tyaa lo'o ngu' ji'í yu.

47 Lo'o li' sca ngu' nu tya'a ndya'a Jesús ngusicuä maxtyi ji'í, ngusi'yu cu' jyacaä sca msu ji'í sti jo'ó nu laca loo la.

48 Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' tyaala bi':

—¿Ha lo'o maxtyi cusuü lo'o yaca ndya'a mä cha' tejeya' mä 'na? —nacui Jesús ji'í ngu' bi'—. ¿Ha sca ñati cuaana laca na'lacua?

49 Tyuuä tsa tsä na'a mä 'na lo'o nga'a na' ne' laa tonu, ngulu'u na' cha' ji'í ycui' Ndyosi ji'í ñati, pana ná ntejeya' mä 'na li'. Jlo ti' na' ñi'ya nu ndyaca juani, cha' la cui' ña'a cha' nu nscua lo quityi ji'í ycui' Ndyosi cuentya jna', jua'a ndyaca juani.

50 Li' nguxtyanu lcaa tya'a ndya'a Jesús ji'í yu, ngusna ngu'.

51 Sca ti yu cuañi' ndyanu, ndya'a lca'a ji'í ngu' nu ndyaa lo'o ji'í Jesús. Sca tasá ti ngüixiä chü' yu cuañi' bi'. Lo'o jua'a ngua ti' ngu' tyaala tejeya' ngu' ji'í yu cuañi' bi';

52 bi' cha' nguxtyanu ji'í tasá ji'í ya' ngu', ngusna masi quichi' ti.

Ndu Jesús slo ngu' tisiya

53 Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' ji'í Jesús slo xu'na sti jo'ó. Cua ndyu'u ti'í lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' lo'o mSTRU cha' jo'ó cajua, cua ndyu'u ti'í ngu' slo xu'na sti jo'ó bi'.

54 Tyijyu' ti ndyu'u lca'a Pedro chü' ngu' tyaala ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ne' lo'o ji'í xu'na sti jo'ó. Li' ngua'a Pedro slo ngu' nu nga'a cuä ca ni'í bi' su nga'a ngu' to'lquii' cha' caca chcatsu ngu'.

55 Ngua ti' sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' tisiya bi' sta ngu' qui'ya ji'í Jesús cha' cujuui ngu' ji'í yu, pana ná

nquiye ñi'ya nu cujuui cuañi' ngu' ji'í yu.

56 Ndyaa'a tsa ngu' cuiñi slo ngu' cha' sta ngu' qui'ya ji'í Jesús, pana ná stu'ba nchcui' ngu' bi'.

57 Su cua ndye li' ndu xi ngu' cuiñi, nchcui' ngu' lo'o nu ngu' tlyu bi':

58 —Cua ndyuna ya sca cha' nu nchcui' nu qui'yu re —nacui sca ngu' cuiñi bi'—. Ndi'ya nchcui' yu: "Cuityi na' ji'í laa tonu re nu ngüiñá ñati chalyuu ti. Chü' sna tsä ti cua'ni na' cha' tya' chaca nu ná cuiñá ñati chalyuu", nacui Jesús re. Cua ndyuna ya cha' jua'a nchcui' yu —nacui'ngu' cuiñi bi'.

59 Pana ná stu'ba nchcui' nu ngu' cuiñi bi'.

60 Lo'o li' ndyatü sti jo'ó nu laca loo la slo lcaa ngu' tlyu, nchcui'lo'o Jesús:

—¿Ha nga'aa ntsu'u cha' nu xacui nu'u ji'í cua, cha' tyu'u lubii nu'u cuentya ji'í qui'ya nu ngusta ngu' jinu'ü? —nacui sti jo'ó bi' ji'í Jesús.

61 Ti' ti ndu Jesús, ni sca cha' ná nguxacui yu tsiya' ti. Bi' cha' xa' nchcuane sti jo'ó nu laca loo la ji'í yu li':

—¿Ha chañi cha' Cristo laca nu'ü? —nacui—. ¿Ha nu'u laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'í? —nacui sti jo'ó bi' ji'í Jesús.

62 —Chañi cha' nu nda ma, na' laca nu bi' —nacui Jesús ji'í ngu' li'—. Lo'o jua'a nde loo la ña'a mä 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ña'a mä 'na lo'o ntucua na' la'a tsu' cui' su tlyu bi', ca su ntucua ycui' Ndyosi Sti na' nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'í Ni; ña'a mä 'na lo'o cäa na' chaca quiya' laja coo nde cua li'.

63 Ñasi' tsa sti jo'ó nu laca loo la, bi' cha' ngusaa' ste' ycui' slo ngu'.

—Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya ji'í nu qui'yu re —nacui sti jo'ó bi' ji'í ngu'—.

64 Na cua ndyuna mä cha' tonu tsa cha' suba' nu nchcui' yu re ji'í ycui' Ndyosi, nu lo'o nacui yu cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca ycui' yu. ¿Ñi'ya chcui' mä ji'í cha' bi'?

Lcaa ngu' nguxacuī ngu' cha' ji'i nu laca loo bi', cha' nga'a cha' cajaas Jesús.

⁶⁵ Li' nguxana ngu' ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i Jesús; ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu, jua'a ndyiji'lī ngu' ji'i laja lo'o ndyacu' loo yu lo'o sca late'.

—Juani ni, cua'ni nu'u cha' ca tii nu'u —nacuī ngu' ji'i Jesús li'—, cacha' nu'u ji'i ya, ¿tilaca laca nu ngujui'i hi?

Lo'o nu ngu' nu ndu cuá bi', ngujui'i ngu' ndacu' ji'i yu li'.

Nacuī Pedro cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

⁶⁶ Tya nga'a Pedro to' ni'i ji'i xu'na sti jo'ó, lo'o li' ndyu'u tucua sca nu cuna'a cua' nu ndu'ni cña ji'i sti jo'ó bi'.

⁶⁷ Nxña'a nu cuna'a bi' ji'i Pedro su nga'a to' lquii', li' xa' nxña'a tso'o ca ji'i chaca quiya'.

—Lo'o nu'u ndya'a lo'o Jesús Nazaret bi' —nacuī nu cuna'a bi' ji'i.

⁶⁸ —Si'i na' —nacuī Pedro—. Ná jlo ti' na'. Ná nchca cuayá' ti' na' ni cha'nchcui' nu'u —nacuī Pedro ji'i nu cuna'a bi'.

Li' ndu'u Pedro ndyaa to' lo'o ti. Nxi'ya ndye'e li'.

⁶⁹ Xa' na'a nu cuna'a bi' ji'i chaca quiya', nguxana nchcui' lo'o ngu' nu ndu cacua ti:

—Lo'o nu qui'yu jua laca tya'a ngu' bi' —nacuī nu cuna'a bi'.

⁷⁰ Xa' nchcui' Pedro cha' ná lo'o y cui'. Pana ca tiya' la xi nchcui' ngu' nu ndu cacua ti lo'o Pedro:

—Chañi cha' tya'a ndya'a ngu' bi' laca nu'u —nacuī ngu'—, cha' lo'o nu'u laca ngu' Galilea —nacuī ngu' ji'i Pedro.

⁷¹ Li' nguxana Pedro ngua'ni jura cha' xcube' y cui' Ni ji'i si cha' cuiñi chcui' lo'o ngu'.

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu nu nchcui' tsa mä cha' ji'i —nacuī Pedro ji'i ngu'.

⁷² Hora ti xa' ngusi'ya ndye'e. Li' ntsu'u ti' Pedro ñi'ya ngua cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o tsä: "Ndi'ya cua'ni nu'u ndyi, Pedro; chcui' nu'u

lo'o ñatí sna quiya' cha' ná nslo nu'u 'na, nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e tucua quiya'". Bi' cha' nxi'ya tsa Pedro li'.

15

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

¹ Lo'o nguxee chaca tsä tya ndi'i sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' cusu', lo'o mstru cha' jo'ó, ndi'i lcaa ngu' tisiya cha' chcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i cha' bi'. Li' ngusca' ngu' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i slo Pilato nu ngua gobernador romano cha' caca cuayá' ji'i. Nchcuane Pilato ji'i Jesús li':

² —¿Ha nu'u laca rey ji'i ngu' judío?

—La cui' ñi'ya nu nacuī nu'u, la cui' laca na' —nacuī Jesús ji'i gobernador bi'.

³ Lo'o li' ngusta sti jo'ó nu laca loo quiña'a qui'ya ji'i Jesús slo nu Pilato bi'.

⁴ Li' xa' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nchca xacuī nu'u cha' ji'i ngu' jua? —nacuī Pilato ji'i—. Na cua quiña'a qui'ya ngusta ngu' jinu'u.

⁵ Nga'aa nchcui' Jesús lo'o ngu' tsiya' ti, lo'o ndube tsa ti' Pilato li'.

Ngulo Pilato cña cha' cujuuī ngu' ji'i Jesús

⁶ Lcaa yija lo'o ndyaca tsä ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'i sca ti preso, cua ña'a ca preso nu ndijña ngu' judío ji'i.

⁷ Ntsu'u tyuū tya'a ngu' ne' chcua, ngu' nu cua ndyujuiji'i ñatí laja lo'o ngusuu tya'a ngu' lo'o nu ngu' xa' tsu' nu laca loo. Sca preso bi' laca Barrabás.

⁸ Li' ndyu'u ti'i quiña'a ñatí slo Pilato, ndijña ngu' ji'i cha' cua'ni lyaá ji'i sca preso ñi'ya nu ndu'ni nu laca loo lcaa yija.

⁹ —¿Ha cua nti' mä cha' cua'ni lyaá na' ji'i yu cua nu laca rey ji'i cu'mä ngu' judío? —nacuī Pilato ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

¹⁰ Cua nchcui' Pilato jua'a xqui'ya cha' ngua tii cha' liye' tsa ti' sti jo'ó nu laca loo ji'i Jesús, bi' cha' ndya'a lo'o ngu' ji'i yu slo y cui' Pilato.

11 Pana ndijña ngu' quiña'a ji'i Pilato cha' cua'ni lyaá ji'i Barrabás, si'i ji'i Jesús. Na cua nchcui' nu ngu' quiña'a bi' lo'o Pilato cha' clyaaá ji'i Barrabás, xqui'ya cha' la cui' sti jo'ó nu laca loo cua nchcui' tsa lo'o ngu' cha' jua'a jña ngu' cha' ji'i Pilato.

12 Xa' nchcuane Pilato ji'i ngu' li':

—¿Ni'ya cua'ni na' lo'o yu re, nu nchcui' mä ji'i cha' laca yu rey ji'i ngu' judío lacua? —nacui Pilato ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

13 Cuii ngusi'ya ngu' ji'i Pilato li':

—Cujuii clyaa ji'i yu lo crusi —nacui ngu' ji'i.

14 —¿Ni cha' laca cha' nti' mä cha' cujuii na' ji'i yu re? —nacui Pilato ji'i ngu'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u ji'i yu?

Lye la nxi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato li':

—Cujuii clyaa ji'i yu lo crusi.

15 Lo'o li' ngua'ni lyaá Pilato ji'i Barrabás cha' tyaala' tyiquee nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o lye ngujui'i sendaru ji'i Jesús lo'o reta, li' ngulo Pilato cña ji'i sendaru cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi.

16 Ndyaa lo'o sendaru ji'i Jesús nde ne' ni'i su ntucua ngu' nu laca loo bi', lo'o jua'a ndyu'u ti'i ña'a lcaa sendaru nu ntsu'u cajua.

17 Li' nguxacu' ngu' ji'i Jesús lo'o sca late' cuaa ña'a. Ngüixii ngu' lti quiche' chü' tya'a cha' caca sca sne', ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús.

18 Li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu cha' cuiñi ti:

—Tso'o ti tyi'i nu'u, rey ji'i ngu' judío —nacui sendaru ji'i.

19 Nguxana ngu' ngujui'i ngu' yaca quii hique Jesús li'. Lye ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu. Li' ndyatü sti' ngu' slo yu, ñi'ya si cua'ni tlyu ngu' ji'i yu, masi cha' cuiñi ti.

20 Nu lo'o ndye ngustí lo'o ngu' ji'i Jesús, li' ngulo ngu' late' cuaa ña'a bi' ji'i; xa' nguxacu' ngu' ste' y cui' ca yu li', cha' tsaa lo'o ngu' ji'i yu ca su cujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi. Ndu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

21 Tyucuii lo'o ndya'a ngu', li' na'a ngu' sendaru ji'i Simón ngu' Cirene; sti Alejandro lo'o Rufo laca nu Simón bi'. Cua ñaa Simón ca su ndyaa cña ne' quixi', lo'o li' ngulo sendaru cña ji'i cha' qui'ya crusi bi' cuentya ji'i Jesús.

22 Li' ndyalaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su naa Gólgota. (Nu Gólgota ni, ca'ya su nscua tyijyä hique jyo'o, jua'a nti' ñacui cha' bi' cha'cña ji'na.)

23 Li' nda ngu' vino nguxa' lo'o taná mirra cha' co'o Jesús, pana ná ntaja'a yu co'o yu vino bi'.

24 Li' ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o li' ngüijya ngu' sendaru lo'o tya'a ngu', cha' clyana ngu' cha' lo'o tya'a ngu' tilaca nu caja ste' Jesús ji'i. Jua'a ngua cha' ndye ndacha ngu' ste' Jesús ji'i tya'a ngu'.

25 Hora cua caa nde tlya ngua lo'o ngujui'i ca'a sendaru ji'i Jesús lo crusi.

26 Nde hique crusi bi' cua nscua letra nu nchcui' ni qui'ya nu ngusta ngu' ji'i Jesús: "Nu nde laca rey ji'i ngu' judío", nacui letra bi'.

27 La cui' tsä bi', ngujui'i ca'a ngu' ji'i tucua tya'a ngu' cuaana lo crusi se'i ti lo'o Jesús. Crusi ji'i tsaca ngu' cuaana bi' ndu la'a tsu' cui ji'i Jesús, crusi ji'i chaca ndu la'a tsu' coca bi'.

28 Jua'a ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni lo quityi ji'i y cui' Ndyosi, nu nchcui' ndi'ya: "Ngua ti' ngu' cha' tya'a ngu' cuxi laca yu". Jua'a cha' nscua lo quityi bi'.

29 Ngustí lo'o tsa ngu' ji'i Jesús lo'o nteje tacui ngu' tyucuii, nchcui' tsa ngu' cha' suba' ji'i yu.

—Jaa, nu'u laca nu nchcui' cha' cuityi ji'i laa tonu jua —nacui ngu' bi'—, lo'o li' nacui nu'u cha' xa' cuiñá nu'u ji'i chaca quiya' chü' sna tsä ti, ngua ti' nu'u.

30 Cua'ni lyaá nu'u ji'i y cui' ca lacua; cua'ya clyaa nu'u lo crusi cua juani, si caca jinu'u —nacui ngu'.

31 Lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a mstru cha' jo'ó, ngustí lo'o ngu' ji'i Jesús.

—Ngua'ni lyaá yu ji'i xa' ñati —nacui nu ngu' tlyu bi' ji'i tya'a

ngu'—, pana ná nchca clyáá y cui' ca yu.

³² Cristo laca yu, nu rey ji'i ngu' Israel tya'a na laca yu, nacui yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi y cui' ti yu, cha' ña'a na si caca ji'i yu. Jlya ti' na ji'i yu li' —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Lo'o jua'a nu ngu' cuaana tya'a ngujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi, lo'o ngu' bi' nchcui' ngu' cha' suba' ji'i Jesús.

Ngujuuii Jesús

³³ Lo'o ndyalaa nde hora ngua talya xee tyucui ña'a loyuu. Sna hora ndalo cha' talya xee.

³⁴ Pana lo'o ngua hora cua sna nde ngusii, li' cuii ngusi'ya Jesús:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —nacui. (Ndi'ya ntí' ñiacui cha' bi' cha'cña ji'na: Ndyosi 'na, Ndyosi 'na, ¿ni cha' laca ngulaya' nu'u 'na?)

³⁵ Ndyuna xi ngu' nu ndu cacua ti, pana ná ngua cuayá' ti' ngu' ni cha' nchcui' yu:

—Cua'a jyaca ma, nxi'ya yu ji'i jyo'o Elías —nacui ngu' bi'.

³⁶ Li' ngusna sca ñati ndyaa ndyiqui'ya sca quiche; ngüicha' ngu' ji'i quiche bi' lo'o vino tiye' li', ngusicua ngu' ji'i lo'o sca yaca quii cha' co'o Jesús.

—Jatya na xi —nacui nu ñati bi'—, ña'a na si ca'a jyo'o Elías cha' ta'ya ji'i Jesús lo crusi.

³⁷ Cuii ngusi'ya Jesús li', ngujuii li'.

³⁸ Hora ti ngutaa' late' tlyu nu ndacui ndyacu' tsa cla'be ne' laa tonu bi', nde cuá nguxana ngutaa' late' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu.

³⁹ Lo'o nu capitán nu laca loo ji'i sendaru nu ndu slo Jesús, na'a capitán bi' ñi'ya ngua'ni Jesús lo'o ngujuii yu.

—Chañi cha' Sñi' y cui' Ndyosi nu laca loo la laca jyo'o re —nacui capitán bi'.

⁴⁰ Laja li' tyijyu' ti ndu sca taju ngu' cuna'a ña'a cui'ya ngu' ji'i Jesús; lo'o María Magdalena, lo'o chaca María xtya'a Jacobo nu cuañi' la, la cui' xtya'a José laca bi', lo'o Salomé ndu.

⁴¹ Nu lo'o tya ndya'a Jesús nde Galilea nu ngua tya tsubi' la, la cui' taju nu cuna'a bi' ndya'a lo'o yu, cha' nguxtyucua ngu' ji'i yu lo'o ndyaque' ngu' na ndyacu ngu'. Lo'o jua'a ndu tyuu tya'a xa' la ngu' cuna'a caja, tya'a ndyalaa ngu' lo'o Jesús nde quichi Jerusalén.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁴² Cua ngusii xi, la cui' tsá ta'a sii laca bi', cha' chaca tsá bi' caca tsá nu tyi'i cña' ngu' judío.

⁴³ Lo'o jua'a ndi'i sca ngu' tisiya nu naa José, ngu' Arimatea ngua bi', sca ngu' tlyu. Lo'o José ndu ti' cha' cua tyalaa ti tsá cha' caca y cui' Ndyosiloo; bi' cha' ngua'ni tlyu tyiquee, ndyaa slo Pilato cha' jña ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi'.

⁴⁴ Ndube tsa ti' Pilato si chañi cha' ngujuii Jesús yala ti. Bi' cha' ngusi'ya ji'i nu capitán ji'i sendaru nu ndu cuá quiya' crusi cha' ca'a capitán bi' slo, cha' cachá'ji'i nu laca loo si chañi cha' ngujuii Jesús.

⁴⁵ Li' nacui capitán bi' ji'i Pilato cha' chañi cha' ngujuii jyo'o bi'; bi' cha' nda Pilato chacuayá'ji'i José cha' tsaa lo'o ji'i jyo'o bi', cha' tyatsi'.

⁴⁶ Li' ngüi'ya José sca tasá tso'o tsa ña'a; nda'ya nu cusu' ji'i jyo'o bi', ngüixi'i tasá cucui hichu' jyo'o. Li' ndyaa lo'o ji'i ca sca tylu quee nu ngulu ngu' nde sii' cuá, nguxatsi' ji'i jyo'o Jesús ne' tylu quee bi'. Li' nguxasu ngu' sca quee tonu to' tylu quee bi', tachaa ndacu' ngu' ji'i li'.

⁴⁷ Lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a José ni, na'a ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús.

16

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua ndye tsá nu ndi'i cña' ngu' judío, li' nu María Magdalena lo'o María xtya'a Jacobo lo'o Salomé ni, ndyaa ngu' ngüi'ya ngu' setye tyixi xtyi'i; tsaa lo'o ngu' ji'i setye bi', cha' ta'a setye bi' ña'a tsaca chü' jyo'o bi' nti' ngu'.

² Cua nguxee chaca tsə li', tsə clyo ji'í semana. Lo'o ntyucua cuichaa, li' hora ti ndu'u ngu' cuna'q bi' ndyaa ngu' su ntsu'u jyo'o Jesús tyuquee bi'.

³ Laja lo'o ndya'aq ngu' tyucuii nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca nu xtyucua ji'na cha' culotsu' na quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'? —nacui_ ngu' ji'í tya'a ngu'.

⁴ Lo'o ndyalaa ngu' cacua ti, li' nguxña'aq ngu' ji'í tyuquee bi', lo'o li' na'aq ngu' cha' cua ndyaatsu' quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'; ntucua yaala to' tyuquee bi' li'.

⁵ Ndyatí_ ngu' nde ne' tyuquee, na'aq ngu' ji'í sca nu qui'yu cuañi', ngua ti' ngu'; ngatí tsa ña'a late' tyucui_ cu' nu lacu' nu qui'yu bi' nu nga'a la'a tsu' cuí su nscua jyo'o bi' nquicha'. Ndube tsa ti' nu ngu' cuna'q bi' ña'aq ngu' ji'í.

⁶ —Ná cutsii mä —nacui_ nu qui'yu bi' ji'í nu ngu' cuna'q bi'—. Cua jlo ti' na' cha' ji'í Jesús Nazaret nu ndyujui_ ngu' ji'í lo crusi nclyana mä. Pana nga'aa ntsiya jyo'o bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu bi' chaca quiya'. Caq na'aq mä xi ca nde su ngusta ngu' ji'í jyo'o bi'.

⁷ Li' yaa clyá mä cache' mä ji'í Pedro lo'o ji'í xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu, cha' cua tsaa ti y cui' yu nde loo ji'í mä nde Galilea; tyacua tya'a mä lo'o yu ca bi', ñi'yä nu cua nacui yu ji'í mä tya' tsubi'.

⁸ Li' ndu'u ngu' tyuquee nxna ngu' ndyaa ngu'. Lye tsa nchcuä_ ngu', cha' ndube tsa ti' ngu'. Pana ná nchcui' ngu' lo'o xa' ñati_ tyucuii_ cha' ndyutsii_ tsa_ ngu'.

Ndyu'u tucua Jesús slo María Magdalena

⁹ La cui' tsə clyo ji'í semana ngua bi' lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Clyo ndyu'u tucua yu slo María Magdalena. Tya tsubi' la cua ngua'ni yu jo'o ji'í nu María bi', cua ngulo yu cati tya'a cui'í cuxi nu ngusñi ji'í nu cuna'q bi'.

¹⁰ Lo'o cua na'aq María ji'í y cui' Jesús, hora ti ndu'u María ñaa slo nu

xa'la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu, cha' cache' ji'í ngu' ñi'yä ngua cha'. Nxí'ya ngu' nga'aq_ ngu', cha' xñi'í tsa ti' ngu' cha' ngujuui_ Jesús.

¹¹ Pana masi jua'aq, ná nduna ngu' cha' nu nchcui' María lo'o ngu', cha' ná jlya ti' ngu' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'; ná jlya ti' ngu' tsiya' ti cha' cua na'aq María ji'í y cui' Jesús.

Ndyu'u tucua Jesús slo tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í

¹² Tiya' la xi, li' ndyu'u tucua Jesús chaca quiya', ngulu'u loo yu ji'í tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í. Tyucuii_ su ndya'aq_ ngu' nde ne' quixi', ca bi' ngulu'u loo y cui' Jesús ji'í ngu'.

¹³ Yala ti ñaa ngu' nde quichi, ndacha' ngu' cha' bi' ji'í tya'a ngu'; pana ná ndaquiya' ngu' ji'í cha' nu nchcui' nu tucua tya'a ñati_ bi'.

Cña nu ngulo Jesús ji'í nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í

¹⁴ Ca ngusii_ la xi, li' ndyu'u tucua Jesús slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í su nga'aq_ ngu' ndyacu_ ngu' to' mesa. Lye nchcui'_ yu lo'o ngu' bi' ni cha' laca ná jlya tso'o ti' ngu', ni cha' laca ndyacu' hique_ ngu'. Lo'o jua'aq_ nchcui'_ yu lo'o ngu' ni cha' laca ná ndaquiya' ngu' ji'í ngu' tya'a_ ngu', nu cua na'aq_ ji'í yu clyo lo'o ndyu'ú ca ti yu chaca quiya'.

¹⁵ —Tsaa mä tyucui_ ña'aq_ chalyuu —nacui_ Jesús ji'í ngu' bi' li'—. Ta mä cha' lo'o lcaa ñati_ cuentya jna'. Chcui'_ mä lo'o ngu' cha' taca clyáa_ ngu' ji'í nu cuxi xqui'ya na'.

¹⁶ Nu lo'o xñi_ ñati_ cha' 'na, tyucu- atya_ ngu' chacuayá' jna' li', clyáa_ ngu' bi' ji'í nu cuxi li'. Ñati_ nu ná tyaja'a xñi_ cha' 'na tsiya' ti, tyanu qui'ya ji'í ngu' li'.

¹⁷ Ñati_ nu xñi_ cha' 'na ni, cua'ni_ ngu' bi' cha' tonu chacuayá' jna', cha' cube tsa ti' xa' ñati: culo_ ngu' bi' ji'í cui'í cuxi nu ngusñi ji'í ñati; caja_ ñi'yä_ nu chcui'_ ngu' bi' cha'cña_ ji'í xa' ñati_ chacuayá' jna';

¹⁸ masi xñi_ ngu' ji'í cuaña tyaala, masi co'o_ ngu' taná tyaala, ná sca cha' cuxi caca ji'í ngu' bi' li'; lo'o sta

ya' ngu' bi' hichu' ngu' quicha, tyaca
tso'o nu quicha bi' —nacuií Jesús ji'i
ngu'.

Ndyaa Jesús nde cua

¹⁹ Lo'o ndye nchcui' Jesús nu Xu'na
na, li' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndu'u
yu ndyaa yu nde cua; ndyaa tucua
Jesús la'a tsu' cuií ji'i ycui' Ndyosi ca
bi'.

²⁰ Li' ndu'u ngu' nu ngua tsa'ä ji'i,
ndyaa ngu' lcaa quichií cha' chcui'
ngu' cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñatií. Nx-
tyucua tsa nu Xu'na na ji'i nu ngu'
nu ngua tsa'ä ji'i, hasta ngua cuayá'
tso'o ti' ngu'lcaa quichií su ndyaa ngu'
bi', cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu'
cuentya ji'i ycui' Ndyosi; ngua cuaya'
ti' ngu' quichií bi' lo'o na'ä ngu' cha'
tonu nu ngua'ni ngu' bi' chacuayá' ji'i
ycui' Ndyosi.

Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Lucas ñi'ya nu ngucha' ji'i Jesús

Cha'cña nu nscua clyo

¹ Cua quiña'a ñatí nguscua lo quityi ñi'ya nu ngua lcaa cha' ji'i Jesús nde su ndi'i ya, quityi historia laca bi'.

² Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ngulu'u cha' bi' ji'na; ngu' bi' ni, cua na'a ngu' cha' bi' clyo, tya lo'o nguxana Jesús ngua'ni yu cña, lo'o jua'a ndyaa ngu' nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús lo'o lcaa ñatí.

³ Bi' cha' lo'o na', ngulana tsa na' ñi'ya ngua lcaa cha' nu nteje tacui tya lo'o nguxana cha' bi'. Tso'o nti' na' si lo'o na' scua na' lcaa cha' bi', cha' tsaa slo nu'u, cusu' Teófilo,

⁴ cha' caca cuayá' ti' nu'u tso'o la lcaa cha' nu nda ngu' lo'o nu'u.

Ndyaa xca ji'i ycui' Ndyosi ca slo Zacarías nu caca sti Juan Bautista

⁵ Tyempo nu ngua rey Herodes cña, lo'o ngua yu loo ji'i ngu' loyuu su cuentya Judea, li' ndi'i sca sti jo'ó nu naa Zacarías. Bi' ndya'a lo'o taju sti jo'ó nu ndu cña su ngutu jyo'o Abías nquicha'. Elisabet naa clyo'o yu bi', laca ma' la cui' ñatí tya'a ji'i jyo'o Aarón nu ngua sti jo'ó tya clyo la.

⁶ Liñi tsa ndu'ni tyucuaa ngu' bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, ndaquiya' ngu' lcaa cña ji'i ycui' Ni; ndaquiya' tsa ngu' lcaa cha' nu cua nda Ni lo'o ñatí cua sa'ni la, jua'a ná tucui nchcui' cha' cuxi ji'i ngu' bi'.

⁷ Pana ná ntsu'u ni sca sñi' ngu'. Ná ndyiji sñi' Elisabet, lo'o jua'a ngusu' tsa juani.

⁸ Cua ndyalaa semana ji'i taju sti jo'ó lo'o nga'a Zacarías, cha' cua'ni ngu' cña ne' laa.

⁹ Ndi'ya ngua'ni sti jo'ó nu ngua li': lcaa taju ngu' ngusubi ngu' ji'i sca tya'a sti jo'ó ngu', cha' sca ti yu taca tyatí yu su tacati ne' laa tonu, cha' taqui yu yana jo'ó lo mesa ca bi'

li'. Lo'o juani ndyanu cña bi' ji'i ycui' Zacarías.

¹⁰ Hora nu ndyaquí yana jo'ó bi' ne' laa, li' ndyu'u ti'i ngu' quichí nde liya' ti, nchcui' tya'na ngu' lo'o ycui' Ndyosi.

¹¹ Li' ndu'u tucua sca xca ji'i ycui' nu Xu'na na ca slo Zacarías su ndi'i yu ne' laa, na'a yu cha' ndu xca bi' la'a tsu' cuí slo mesa tacati su ndyaquí yana jo'ó.

¹² Lo'o na'a Zacarías ji'i xca bi', nga'aa jlo ti' yu ñi'ya cua'ni yu, cha' ndyutsi tsa yu ji'i.

¹³ Nchcui' xca bi' lo'o yu li':

—Ná cutsii nu'u Zacarías —nacui—. Cua ndyuna ycui' Ndyosi cha' nu tya'na tsa nchcui' nu'u lo'o Ni, bi' cha' cala sca sñi' Elisabet clyo'o nu'u. Juan caca naa yu, jua'a caca xtañi nu sta nu'u ji'i.

¹⁴ Chaa tsa ti' caca tyiquee nu'u lo'o cua ngula nu piti bi'. Lo'o jua'a, tso'o tsa caca tyiquee quiña'a tsa ñatí lo'o ña'a ngu' ji'i nu piti bi',

¹⁵ cha' nu bi' caca sca ñatí tlyu nde loo ycui' Ndyosi. Ná co'o Juan bi' lcui ngatsi, lo'o jua'a ni sca lo lcui ná co'o yu. Tya hora nu cala yu, li' tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i yu.

¹⁶ Cua'ni yu cha' xa' caca tso'o cresiya ji'i quiña'a tya'a ngu' Israel, cha' taquiya' ngu' ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu'.

¹⁷ La cui' xtyi'i nu nguti'i ne' cre-siya ji'i jyo'o Elías nu ndyaa lo'o ycui' Ndyosi ji'i tya sa'ni la, la cui' xtyi'i bi' caja ji'i Juan juani. Ca nde loo la cña Juan chcui' lo'o ñatí, cha' tyaala' tyiquee ñatí, cha' nga'aa xuu tya'a ngu' lo'o sñi' ngu'. Li' taca cha'a lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' taquiya' ngu' ji'i lcaa cha' nu liñi. Jua'a chcui' Juan lo'o ngu' cha' cua'ni cho'o ngu' tyiquee ngu', cha' tyaja'a ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi. Li' cña ycui' Cristo.

¹⁸ Li' nchcuane Zacarías ji'i nu xca bi':

—¿Ñi'ya caca cha' ca cuayá' ti' na' si chañi ca cha' bi'? Cusu' tsa na',

lo'o jua'q̄ clyo'o na' cusu' tsa —nacui Zacarías ji'i xcā bi'.

¹⁹ —Gabriel naa na' —nacui xcā ji'i yu li'—. Na ndu ti na' ca slo y cui' Ndyosi; bi' laca nu nda 'na lijyāq̄ cha' chcui' na' lo'o nu'u, cha' ta na' cha' tso'o re lo'o nu'u.

²⁰ Cua'q̄ jyaca nu'u jna' juani: caca cu'u nu'u juani, cha' nga'aa caca chcui' nu'u ña'q̄ cuayá' nu cala cubi' bi' jinu'u; jua'q̄ caca jinu'u xqui'ya cha' ná jlya ti' nu'u jna'. Chañi tyalaa tyempo bi', li' caca cuayá' ti' nu'u cha' cha' liñi laca lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u —nacui xcā bi' ji'i Zacarías.

²¹ Tya ndi'i ngu' quichi' to' laa, ntajatya ngu' ji'i nu Zacarías bi' ña'q̄ cuaya' nu tylu'u yu nde liya'; pana quiña'a tsa ncliyacua ti' ngu' ni cha' tyiquee' tsa ngutu'u Zacarías nde ne' laa bi'.

²² Lo'o ndu'u Zacarías nde liya', li' nga'aa ngua chcui' yu lo'o ngu'. Ngua tii ngu' cha' ne' laa ngulu'uloo sca xee tlyu ji'i yu nu ndu'u yaa ca slo y cui' Ndyosi. Li' se'i ti ndu yu ndyu'ni ya' yu ji'i ngu', pana ndyanu cu'u ti yu.

²³ Lo'o cua ndye tsā lo'o ngua'ni Zacarías cña ne' laa, li' nguxtyuu yu ndyaa yu quichi' tylu.

²⁴ Tiya' la li', ngua tii clyo'o yu, nu naa Elisabet ni, cha' ngujui sñi' ma'. Li' cua ntsu'u cua ca'yu co' nu xcui' ne' ni'i ti ndyanu ma'.

²⁵ Ndi'ya ngulacua ti' ma': "Y cui' Ndyosi nu Xu'na na laca nu ngua'ni cha' re cuentya jna'. Cua ngua'ni Ni cha' nga'aa chcui' la ñati' cha' cuxi' jna'."

Nchcui' xcā ji'i y cui' Ndyosi lo'o María cha' cua cala ti Jesús

²⁶ Lo'o cua ntsu'u scuá co' nu ndya'q̄ tana Elisabet, li' ngulo y cui' Ndyosi cña ji'i sca xcā ji'i Ni, cha' tsaa ca quichi' Nazaret, sca quichi' nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o nu xcā bi' ni, la cui' Gabriel laca bi'.

²⁷ Nda y cui' Ndyosi ji'i xcā bi' ji'i Ni cha' tsaa slo sca nu cuna'q̄ nu ntucua y cui' ti. Na cua ngüiñi cha' ji'i nu cuna'q̄ bi', cha' caja clyo'o lo'o sca nu qui'yu nu naa José; David laca

xtañi nu qui'yu bi', sca ti xtañi yu lo'o jyo'o cusu' David nu ngutu'ú sa'ni la. María naa nu cuna'q̄ nu ntucua y cui' ti bi', lo'o jua'q̄ la cui' tya'a nu Elisabet bi' laca María.

²⁸ Lo'o ndyalaa xcā slo nu cuna'q̄ bi', li' nchcui' lo'o:

—Tso'o ti tyl'i nu'u —nacui xcā bi' ji'i—, tyaca'a tsa nu'u ji'i y cui' Ndyosi. Tso'o ndi'i Ni lo'o nu'u —nacui—. Quiña'a tsa cha' tso'o nda y cui' Ndyosi jinu'u, masi ná ndu'ni Ni jua'q̄ lo'o xa' la nu cuna'q̄.

²⁹ Cua na'a María ji'i xcā bi'. Lo'o ndyuna María cha' nu nchcui' yu, li' ngulacua tsa ti' ni cha' laca nchcui' xcā bi' jua'q̄. Ndyutsii tsa li'.

³⁰ Xa' nchcui' xcā bi' lo'o nu cuna'q̄ cuañi' bi' li':

—María —nacui—, ná cutsii nu'u cha' cua nda y cui' Ndyosi sca cha' tso'o hi —nacui xcā bi' ji'i—.

³¹ Caca tana nu'u, caja sñi' nu'u; ñacui nu'u cha' Jesús ca naa cubi' nu caja jinu'u.

³² Caca yu bi' sca ñati' tlyu. Ñacui ngu' ji'i yu cha' Sñi' y cui' Ndyosi nu Xu'na na nu tlyu la caca yu. La cui' tya'a cña tlyu nu ngua'ni jyo'o rey David, nu tya'a yu nu yaa chalyuu cua sa'ni la, bi' cña laca nu ta y cui' nu Xu'na na ji'i Jesús,

³³ cha' lcaa tsā ná tye cha' caca yu loo ji'i lcaa tya'a ngu' Israel; jua'a ná tye cha' culo yu cña ji'i lcaa ñati' chalyuu.

³⁴ Li' nchcui' María lo'o xcā bi':

—¿Ñi'ya caca re lacua, cha' nu bilya caja clyo'o na'? —nacui María ji'i xcā bi'.

³⁵ Li' nda xcā sca cha' lo'o:

—Ta y cui' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyaa su ndi'i nu'u, cha' tylu'u tyucui ña'q̄ nu'u; sca cha' tlyu nu cua'ni y cui' Ndyosi nu laca loo caca cha' bi'. Nu lo'o cala sñi' nu'u, sca ñati' nu lubii tsa cuentya ji'i y cui' Ndyosi caca cubi' nu cala bi', la cui' bi' laca nu caca naa Sñi' y cui' Ndyosi.

³⁶ Lo'o chaca cha' chcui' lo'o nu'u —nacui xcā ji'i—, cha' lo'o Elisabet tya'a cusu' nu'u nguxana ngua tana,

masi cusu' tsa ma'. Tya tsubi' la nacui
ngu' cha' ná ndyiji sñi' ma' tsiya' ti,
lo'o juani cua ndya'a scuá co' ntsu'u
sñi' ma'.

³⁷ Ni sca cha' ná tucui nti' ycui'
Ndyosi.

³⁸ Li' nacui María ji'i xcä bi' ndi'yä:
—Si nacui ycui' Ndyosi cha' cala
sñi' na' jua'ä, cua laca cha' li'. Tso'o
ntsu'u tyiquee na' cua'ni na' cña ji'i
Ni, lcaa ña'ä cña nu culo ycui' Ndyosi
nu Xu'na na 'na —nacui María.
Li' ndu'u xcä bi', ndyaa.

Ndyaa María nde slo Elisabet tya'a
³⁹ Li' ndu'u María ndyaa yala ti nde
sca quichi nu ndi'i laja ca'ya Judea.

⁴⁰ Li' ndyalaa María to' tyi Zacarías,
nguxana nchcui' lo'o Elisabet;

⁴¹ pana laja lo'o ndyuna Elisabet
cha' nu nchcui' María lo'o, hora ti
ngüiña xi cubi' nu ntsu'u ne' ma'.
Li' ngutsa'ä tyiquee Elisabet ntsu'u
Xtyi'i ycui' Ndyosi,

⁴² bi' cha' cuii tsa nchcui' ma' lo'o
María li':

—Tlyu tsa cha' tso'o nu nda ycui'
Ndyosi jinu'ü —nacui Elisabet ji'i
María—. Ná cua'ni Ni jua'ä lo'o xa'
la nu cuna'ä. Lo'o jua'ä tyaca'a tsa
cubi' nu ntsu'u jinu'ü cuentya ji'i
ycui' Ndyosi —nacui—.

⁴³ ¿Tilaca ta laca na' cha' cua
ndyalaa nu'ü nu caca xtya'ä nu Xu'na
na ca slo na'?

⁴⁴ Chañi cha' nu nda na' lo'o nu'ü,
cha' cua ngüiña xi cubi' nu ntsu'u ne'
na' cha' chaa ti' yu laja lo'o ndyuna
na' cha' nu nchcui' nu'ü lo'o na'.

⁴⁵ Tso'o tsa tyiquee nu'ü cha' jlya ti'
nu'ü cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua'ni
Ni lcaa cha' nu nda ycui' Ni lo'o nu'ü.

Jua'ä nacui Elisabet ji'i María.

⁴⁶ Li' ngua'ni tlyu María ji'i ycui'
Ndyosi:

Tyucui tyiquee na' cua'ni tlyu na'
ji'i ycui' nu Xu'na na', nacui
María.

⁴⁷ Ca chaa ti' cresiya jna' xqui'ya ycui'
Ndyosi nu ngua'ni lyaá jna'.

⁴⁸ Ndube tsa ti' ycui' Ni 'na cha' laca
na' msu ji'i Ni, masi sca ñati ti'i
laca na'.

Su nguxana ti juani, ñacui lcaa ñati
nu lijya chalyuu nde loo la cha'
tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'.

⁴⁹ Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycui' Ndyosi,
lo'o jua'ä tlyu tsa cha' nu
ndyu'ni Ni lo'o na';
lubii tsa ycui' Ndyosi, nacui María.

⁵⁰ Ná culaya' ycui' Ndyosi ji'i ñati nu
taquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni;
ñä'ä cuayá' lcaa tyempo lijya ñati
tyi'i chalyuu, chañi cha' cua'ni
tya'na ti' Ni ji'i ngu' bi'.

⁵¹ Quiña'ä tsa cña tlyu cua ngua'ni Ni.
Cua ngua'ni tye Ni cha' ji'i ñati nu
xcui' cha' tyixi ndu'ni ngu' lo'o
tya'a ngu'.

⁵² Cua ngulo'o Ni ji'i ñati tlyu ca su
ntucua tlyu ngu' nti' ngu',
cua nda Ni su tso'o la cha' tyi'i ngu'
ti'i, nacui María.

⁵³ Cua ngua'ni Ni cha' tyaala' ti' ñati
nu lyiji tsa cha' tso'o ji'i,
pana ngulo Ni cña cha' nga'aa caja la
cha' culiya' ji'i ngu' culiya'.

⁵⁴⁻⁵⁵ Nguxtyucua tsa Ni ji'i lcaa ngu'
Israel tya'a na, cha' laca na
msu ji'i ycui' Ni;
ts'o tsa ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o
cusu' ji'na.

Ná ngujlyaa ti' ycui' Ndyosi ji'na,
ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham na;
xcui' ngua tya'na ti' Ni ji'i ngu'
tya'a na.

Lo'o ña'ä ti tya cua'ni tya'na ti' Ni ji'na
lo'o ji'i sñi' na tyucui tyempo
nde loo la.

⁵⁶ Tya xna co' ndyanu María slo
Elisabet, li' ndu'u ñaa nde to' tyi.

Lo'o ngula Juan Bautista

⁵⁷ Cua ndyalaa tsä nu cala sñi' Elis-
abet. Qui'yu cubi' nu ngula ji'i.

⁵⁸ Lo'o ndyuna ngu' cha' ngula sñi'
ma' cusu' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee
lcaa ngu' tya'a, lo'o ngu' nu nga'ä
cacua ti. Li' ndyalaa ngu' slo cha' ta
ngu' cha' lo'o ma' cusu' bi', cha' tso'o
tsa ngua'ni tya'na ti' nu Xu'na na ji'i
ma'.

⁵⁹ Lo'o ndu'u scua snu' tsä, li' ñaa
ngu' toni'i cha' culacuä ji'i nu pití
cuentya ji'i ngu' judío lo'o ngusi'yu

quiji yu. Cua sta ti ngu' xtañi Zacarías ji'í nu piti bi' ñi'yä nu naa xtañi sti,

60 lo'o li' ngua'a xtya'ä nu piti bi' ji'í ngu':

—Nga'aa si'i jua'ä caca naa yu —nacui Elisabet ji'í ngu'—, Juan caca naa yu re.

61 —Ná ntsu'u tya'a ma' nu naa jua'ä —nacui ngu' tya'a ji'í ma' cusu' bi'.

62 Ngua'ni ya' ngu' ji'í sti nu piti li', cha' ña'ä ti tya cu'ü nu cusu' bi'. Nchcuane ngu' ji'í yu li':

—¿Ñi'yä xtañi nu piti re scua nu'u nti' nu'ü? —nacui ngu' ji'í.

63 Li' ndijña nu cusu' sca ngoca' piti cha' lo bi' scua letra. Ndi'yä nguscua nu cusu' bi' li': “Juan ca naa yu”. Li' ngulacua tsa ti' lcaa ñati nu ndi'í slo.

64 Hora ti ndyaala tu'ba Zacarías, nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'í y cui' Ndyosi li'.

65 Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndi'í cacua ti li'; lcuia ti su ndi'í ngu' nde quichi ca'ya su cuentya Judea bi', nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'yä nu ngua ji'í Zacarías.

66 Ngulacua tsa ti' lcaa ñati nu ndyuna cha' bi':

—¿Ni cña caca nu piti re? —nacui ngu' ji'í tya'a ngu'.

Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni y cui' Ndyosi lo'o nu piti bi'.

Ngua'ni chì Zacarías loo y cui' Ndyosi, ndyula tu'ba yu sca jii'

67 Cua ngutsa'ä tyiquee Zacarías ntsu'u nu Xtyi'í y cui' Ndyosi lo yu. Li' nguxana nu cusu' bi' nda cha' lo'o ñati ca bi', lcaa ña'ä cha' nu cua nda Ni lo'o y cui' yu. Ndi'yä nchcui' yu:

68 Ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'í y cui' Ndyosi nu Xu'na na, nu laca y cui' Ndyosi ji'na ngu' Israel, nacui nu cusu' bi' li'.

Cua chaca quiya' nguxana nchcui' Ni lo'o ngu' tya'a na nu laca na ñati ji'í y cui' Ni, juani ndyu'ni Ni cña cha' clyaa na ji'í nu cuxi.

69 Cua nda ca ti y cui' Ndyosi lijya sca nu tso'o tsa nchca ji'í, cha' cua'ni lyaá yu ji'na ji'í lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na;

bi' laca sca ñati nu la cui' ñati tya'a ji'í jyo'o David nu ngua'ni cña ji'í y cui' Ndyosi cua sa'ni la.

70 La cui' jua'ä cha' nu nda Ni lo'o ngu' tya'a na tya sa'ni la, cha' cua ngua tyuu siyento yija nu nda Ni cha' bi' lo'o jyo'o cusu' ji'na nu ngua tu'ba ji'í y cui' Ndyosi.

71 Nacui jyo'o cusu' bi', cha' cua'ni lyaá y cui' Ndyosi ji'na laja lo'o nxuu ty'a ñati cuxi lo'o na, lo'o jua'ä cua'ni lyaá Ni ji'na laja lo'o ti'í ti' ñati ña'ä ngu' ji'na.

72 Cua'ni tya'na ti' y cui' Ndyosi ji'na, lo'o jua'ä ji'í jyo'o cusu' ji'na; ná ngujlyaa ti' y cui' Ni cha' nu cua ngüiñi ji'í Ni lo'o jyo'o tya'a na cua sa'ni, nacui jyo'o cusu' bi'.

73 Nde laca cha' nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, nu lo'o ngua'ni jura y cui' Ndyosi lo'o yu:

74 nacui Ni cha' culo Ni ji'na laja ñati cuxi nu nxuu ty'a lo'o na; jua'ä cua'ni Ni cha' ná cutsii na, laja lo'o ndyu'ni na cña ji'í y cui' Ni tyucui tyempo lo'o ndi'í na nde chalyuu.

75 Ta Ni chacuayá' bi' ji'na si lubii tyiquee na, si tyucui tyiquee na taquiya' na ji'í Ni, nacui nu cusu' Zacarías li'.

76 Lo'o nu'u juani, sñi', nacui yu ji'í nu piti Juan, chcui' ngu' cha' nu'u laca nu ta cuii lo'o ñati cuentya ji'í y cui' Ndyosi nu laca loo. Tya'a nu'u ca nde loo la ji'í y cui' nu Xu'na na, cha' quiñi tso'o tyucuii su caa y cui'.

77 Culu'u nu'u ji'í ñati cha' ji'í y cui' nu Xu'na na; cua'ni nu'u cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cua'ni clyu ti' y cui' Ndyosi ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu', cha' li' taca clyaa ngu' bi' ji'í nu cuxi.

78 Ntsu'u tsa tyiquee y cui' Ndyosi ña'ä Ni ji'na; tya'na tsa ti' Ni ji'na, bi' cha' cua ta ti y cui' Ni ji'í Cristo cha' caa nde su ndi'í na. Bi' laca sca xee tlyu nu tyu'ú ne' cre-siya ji'na, ñi'yä nti' xee ndubi

nu ntyiji'í su ndi'í na lo'o lijya
ca ti cuichaa.

79 Li' ta Ni xee bi' cha' tyu'ú ne' cre-
siya ji'í ngu' nu nga'aa ndyiji
ñi'yá cua'ni ngu', cha' talya tsa
ñal'a ne' cresiya ji'í ngu' bi'.

Masi tya lu'ú ngu' bi', pana ñi'yá
nti' si na cua ngujuii nti' ngu',
xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ne'
cresiya ji'í ngu'.

Culu'u Cristo ji'na ñi'yá cua'ni na cha'
tyi'í ti ti na lo'o tya'a na.

Cua ndye cha' nu nda Zacarías li'.

80 Cua ndyaluu la nu piti, lo'o jua'a
cua ngua tlyu la tyiquee yu. Pana
xcui' ne' quixi' ndi'í yu ña'a cuayá'
nu nguluu yu, ña'a cuayá' nu ndu'u
tucua yu slo ngu' Israel tya'a yu.

2

Lo'o ngula Jesús

1 Tyempo bi', ñati nu laca loo la tyu-
cui ña'a chalyuu bi' ngua nu emper-
ador; Augusto naa yu, lo'o li'ngulo yu
cña cha' xcua xtañi ngu' lcaa quichi lo
quityi.

2 Bilya xcua xtañi ngu' jua'a
niquicha', clyo juani cua'ni ngu' cha'
xcua xtañi ngu'. La cui' tyempo laca
Cirenio gobernador nde loyuu su
cuentya Siria, cña ji'í nu emperador
bi'.

3 Li' ndyaa lcaa ñati quichi tyi jyo'o
cusu' ji'í ngu', cha' ca bi' nscua xtañi
ngu' li'.

4-5 Cua ndi'í sca quichi nu naa
Belén nde loyuu su cuentya Judea
bi'; quichi bi' laca quichi tyi jyo'o
David nu ngua jyo'o cusu' ji'í José, bi'
cha' ndu'u José quichi Nazaret su laca
quichi tyi yu, ndyaa yu nde quichi
Belén. Stu'ba ti ndyaa yu lo'o María
nu caca clyo'o yu, cha' xcua xtañi
ngu', masi ngua tana nu cuna'a bi'.

6 Li' cua ndyalaa hora cala sñi' nu
cuna'a bi', laja lo'o ndi'í ngu' quichi
Belén bi'.

7 Qui'yu cubi' nu ngula ji'í María bi',
sñi' clyo nu cuna'a bi' laca cubi' bi'.
Tso'o ngüixií xtya'a late' hichu' cubi'
bi', lo'o li' ngusta ji'í cubi' ne' canoa

su ndacu cuayu, cha' ná ngujui ni'í su
tyi'í ngu' tsiya' ti.

*Ngu' nu ntsu'u cua ji'í xlya' talya
bi' ndyuna cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi
lo'o*

8 Cacula ti to' quichi bi' ndya'a ngu'
nu ña'asii ji'í xlya' ji'í ngu'. Talya bi'
ntsu'u ngu' cua ji'í taju xlya' bi'.

9 Tsya' ca ndu'u tucua sca xcä ji'í
ycui' Ndyosi su ndi'í ngu' ca bi'; jua'a
ngujui'í sca xee tlyu su ndi'í ngu' bi',
xee ji'í ycui' Ndyosi laca bi'. Ndyutsii
tsa ngu' li'.

10 Pana nchcui' xcä bi' lo'o ngu':

—Ná cutsii ma' tsya' ti —nacui—.
Cua lijyá na' re cha' ta na' sca cha'
tso'o lo'o ma' —nacui—. Tso'o tsa caca
tyiquee lcaa ñati xqui'ya cha' nu ta
na' lo'o ma' juani —nacui xcä ji'í ngu'
bi'—.

11 Cua lijyá na' cache' na' ji'í ma
cha' juani cua ngula sca cubi' ca
quichi tyi ma', cha' la cui' quichi tyi
jyo'o David laca bi'; cubi' bi' laca nu
cuuityi qui'ya nu ntsu'u ji'í ma'. Bi' laca
nu Cristo nu laca ycui' nu Xu'na na,
nu cua nda ycui' Ndyosi ji'í cha' lijyá
lo yuu chalyuu —nacui—.

12 Si quiye ji'í ma' su ntsiya sca
cubi' nu tso'o tsa ngüixií late' chü', nu
ntsiya ne' canoa su ndacu cuayu, li'
caca cuayá' ti' ma' cha' bi' laca nu naa
Cristo.

13 Lo'o ndye nchcui' xcä bi' lo'o
ngu', li' nde cua ndu'u tucua chaca
taju xcä nu quiña'a la nu ndu'u nde
slo ycui' Ndyosi; tso'o tsa ndyu'ni
tlyu xcä bi' ji'í ycui' Ndyosi. Ndi'ya
nchcui' ngu' xcä bi' lo'o ngu':

14 Cua'ni tlyu na ji'í ycui' Ndyosi, masi
ca bi' ca su tlyu su ntucua Ni,
masi nde lo yuu chalyuu, cha'
tlyu tsa laca ycui' Ni, nacui
ngu' xcä bi' li'.

Cua'ni Ni cha' ti ti tyi'í tyiquee ñati
chalyuu lo'o ca cuayá' ti' ngu'
cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a
Ni ji'í ngu', nacui ngu' xcä li'.

15 Nguxtyu' xcä bi' ndyaa ngu' nde
cua ca slo ycui' Ndyosi. Lo'o nu ngu'
nu ndi'í cua ji'í xlya' bi' ni, nguxana
nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Tyaa clya na nde Belén —nacui ngu' ji'i tya'a ngu' li'—. Tsaa na'a na, na laca nu ndyaca jua, ni cha'laca nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o na.

16 Yala ti ndyaa ngu' li'; nquiye María lo'o José ji'i ngu', ndi'i ngu' lo'o sca cubi' nu ntsiya ti ne' canoa su ndacu cuayu.

17 Lo'o cua na'a ngu' ji'i cubi' bi', li' ndacha' ngu' cha' bi' ji'i xa' ñati, lcaa ña'a cha' nu nchcui' xcä bi' lo'o ngu' cuentya ji'i cubi' bi'.

18 Pana lo'o nchcui' ngu' nu ndya'a cuä ji'i xlyaa' cha' bi' li', ngulacua tsa ti' nu xa' la ngu' bi'.

19 Tyiquee ti María ndyanu cha' bi', quiña'a tsa ngulacua ti' cha' ngua jua'a.

20 Li' ngutu'u ngu' nu ndya'a cuä ji'i xlyaa', ndyaa ngu'; tso'o tsa ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i lcaa cha' nu cua ndyuna ngu', cuentya ji'i lcaa cha' nu cua na'a ngu'. Chañi cha' cua nteje tacui cha' bi', lcaa cha' nu cua nchcui' xcä lo'o ngu' bi'.

Ngusta ngu' xtañi cubi', lo'o jua'a ngulacua ngu' ji'i

21 Cua ndu'u scua snu' tsä, li' ngulacua ngu' ji'i nu cubi' cuañi' bi' cuentya ji'i ngu' judío. Li' ngusta ngu' xtañi cha' Jesús caca naa yu, nacui' ngu', cha' la cui' jua'a cua ndacha' xcä ji'i ycui' Ndyosi ji'i María lo'o tya lyiji caca tana.

22 Tiya' la li', lo'o ndye nguxco'o ngu' tsä cuentya ji'i lcaa cha' nu ngus-cua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni cha' cua ngula cubi', li' ndyaa lo'o ngu' ji'i nu piti Jesús bi' ca quichí Jerusalén cha' tya ngu' xlyaa'be ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i cubi' bi'.

23 Jua'a ngua'ni ngu', cha' ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na na: "Cubi' qui'yu nu ngula clyo ji'i mä ni, ta mä ji'i cha' caca yu cña ji'i ycui' Ndyosi", nacui' quityi.

24 Bi' cha' ndyalaa ngu' bi', cha' sta ngu' mstä nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nu mstä bi' laca tucua tya'a cru, masi tucua tya'a tyupe' sube ti.

25 Tyempo bi' nde quichí Jerusalén ndi'i sca nu cusu' nu naa Simeón; ñati tso'o laca yu, nu ndaquiya' tsa cña ji'i ycui' Ndyosi, nu ndalo tsa tyiquee nchcui' lo'o ycui' Ndyosi. Ntajatya tsa yu ji'i sca ñati tlyu nu ta ycui' Ndyosi ji'i cha' cäa nde chalyuu, bi' laca Cristo nu cäa cha' cua'ni lyaá ji'i ngu' Israel ji'i nu cuxi. Lo'o jua'a cua ndi'i Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o nu Simeón bi';

26 ngua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' yu cha' ná cajaa chca yu ña'a cuayá' tyalaa tsä nu ña'a yu ji'i nu Cristo, nu ta ycui' Ndyosi ji'i cha' cäa nde chalyuu.

27 Tsa bi' ngua'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' ndyaa nu cusu' bi' ca ne' laa tlyu, bi' cha' ndyaa clya nu cusu' bi' li'. Ndi'i yu lo'o ndyalaa sti xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' ji'i cubi' cha' cua'ni ngu' lo'o cua ña'a ca cha' cusu' nu nscua cha' cua'ni ngu' ne' laa.

28 Li' ndaya' Simeón ji'i nu cubi' bi', nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya cubi' bi' li'. Ndi'ya nacui' yu ji'i Ni:

29 Ndyosi Xu'na ya, cua nda nu'u chacuayá' cha' cajaa na' tso'o ti, nacui' yu ji'i ycui' Ndyosi. Cua ndye ngua'ni nu'u cña nu nacui' nu'u cha' caca jna', cha' ndyu'ni na' cña cuentya jinu'u, nacui' nu cusu' bi'.

30 Lo'o si'yu cloo ycui' ca na' cua na'a na' ji'i ycui' nu culo ji'i ñati laja cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu';

31 lo'o jua'a ñati tyucui ña'a chalyuu, ña'a ngu' cha' bi'.

32 Caca ycui' nu bi' sca xee tlyu nu tlyu'u ne' cresiya ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu; tlyu tsa cha' tso'o caca ycui' nu bi' cuentya ji'i ñati jinu'u, nu ngu' Israel bi'. Jua'a cha' nda nu cusu' Simeón bi' lo'o ycui' Ndyosi.

33 Li' ndube tsa ti' José lo'o xtya'a Jesús, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Simeón lo'o ycui' Ndyosi, ñi'ya nu caca ji'i nu cubi' bi'.

34-35 Lo'o li' ngulacu_q nu cusu' Simeón ji'i ngu' bi'. Nde laca cha' nu nda nu cusu' lo'o María xtya'_q Jesús li':

—Quiña'_q tsa cha' tso'o caca ji'i ngu' Israel xqui'ya cubi' re —nacui nu cusu' bi'—, masi ntsu'u ñat_i nu chii ntsu'u tyiquee ngu' ña'_q ngu' ji'i, pana ntsu'u ñat_i nu caja chalyuu cu-cui ji'i xqui'ya cubi' re. Culo tu_q cubi' re lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ne' cre-siya ji'i ñat_i; caca cubi' re sca cha' tlyu nu cua nda y cui' Ndyosi ji'i ñat_i, masi ná tyaja'_q lcaa ñat_i tucuá cha' ji'i —nacui Simeón ji'i María xtya'_q cubi' bi'—. Lo'o jua'_q jinu'_u —nacui nu cusu' bi'—, tyacua sca cha' xñi'i t_i jinu'_u xqui'ya cha' ná taquiya' ngu' ji'i sñi' nu'_u.

36 Ntsu'u sca nu cuna'_q nu laca tu'ba ji'i y cui' Ndyosi, nu ndi'i ne' laa bi'; Ana naa nu cuna'_q bi', sñi' Fanuel laca, lo'o la cui' ñat_i tya'a ji'i ngu' Aser laca nu cuna'_q bi'. Cusu' tsa ma' bi' juani. Tya cuañi' ma' lo'o ngujui clyo'o ma'; pana cati ti yija ngutili' ma' lo'o clyo'o ma', lo'o li' ngujui nu qui'yu bi'.

37 Ndyanu ti'i ma' tyucui tyempo lo'o ndi'i ma' chalyuu, lo'o nu juani ntsu'u jacuayala ntucua jacua yija ma'. Tyucui tyempo ndi'i ma' ca ne' laa tlyu bi', nde ts_a lo'o jua'_q nde talya ndyu'ni tlyu ma' ji'i y cui' Ndyosi; ná ndacu ma' tyaja hora lo'o nchcui' ma' lo'o y cui' Ndyosi.

38 Lo'o ndye nchcui' Simeón lo'o xtya'_q Jesús, la cui' hora bi' ndyalaa ma' Ana bi' ca su nga'_q ngu' lo'o Jesús ca ne' laa, la cui' cubi' bi' ni. Ndyo tsa ma' xlya'be ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya cha' cua na'a ma' ji'i nu cubi' bi'. Li' nchcui' tsa ma' lo'o tyu_u tya'a ngu' quichi tyi ma', jua'_q lo'o lcaa ngu' nu ndu' ti' ji'i Cristo ña'_q cuayá' tyalaa ts_a nu ca_q yu cha' cua'ni lyaá yu ji'i ngu' Jerusalén ya' ngu' xa' tsu'. Nacui ma' ji'i ngu' bi', cha' nu cubi' bi' laca nu culo lyiji ji'i ngu' ji'i yabe' nu cua nxtyanu y cui' Ndyosi ji'i ngu'.

Nguxtyu_u ngu' ndyaa ngu' nde quichi Nazaret

39 Lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cña nu nga'_q cha' cua'ni ngu', cña nu ngulo y cui' nu Xu'na na ji'i ngu' judío cua sa'ni la cha' cua'ni ngu', li' ngux-tyu_u ngu' ndyaa ngu' ca nde loyuu su cuentya Galilea; ndyalaa ngu' ca quichi Nazaret nu laca quichi tyi ngu' li'.

40 Ca Nazaret bi' nguluu nu piti bi'; ngua lye la juersa ji'i yu, cua nchca cuayá' la ti' yu. Lo'o jua'_q y cui' Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'_q Ni ji'i yu.

Nquije nu piti ji'i ngu' cusu' ca su nga'_q yu ne' laa

41 Lcaa yija ndya'_q ngu' cusu' ji'i nu piti bi' ta'a nde quichi Jerusalén, cha' ca bi' ndyu'ni tlyu ngu' ta'a pascua.

42 Cua ntsu'u tii tyucuaa yija Jesús, lo'o ndyaa ngu' ta'a ca Jerusalén ñi'y_a nu ndu'ni ti ngu' lcaa yija.

43 Nu lo'o cua ndyu'u ta'a, li' ngux-tyu_u ngu' ndyaa ngu' nde quichi tyi ngu'. Ndyanu y cui' ti Jesús ca quichi bi', pana ná ngua cuayá' ti' xtya'_q yu, ná jlo ti' y cui' José cha' cua ndyanu yu;

44 ngua ti' ngu' cha' ñaa yu laja tsa tlyu ti ñat_i nu ñaa tyucui_u bi'. Jua'_q cha' ngulacua ti' ngu', bi' cha' tya ndyaa la ngu' tyucui_u tyucui ts_a. Chacua' li' ngulana ngu' ji'i yu laja ngu' tya'a tso'o yu, laja ngu' tya'a yu. ¿Ma caja yu li'?

45 Ná nquije yu ji'i ngu' tsiya' ti; bi' cha' xa' nguxtyu_u ngu' chaca quiya' nde Jerusalén, nclyana ngu' ji'i nu piti Jesús bi' li'.

46 Lo'o jua'_q ngua li', ts_a nchca tyuna nquije nu piti bi' ji'i ngu', nga'_q yu ca ne' laa. Tyi'i ca ch_u' nu piti bi' ndi'i mSTRU nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna nu piti bi' lcaa cha' nu nchcui' ngu', lo'o jua'_q tyu_u tsa cha' nchcuane nu piti ji'i ngu' bi' li'.

47 Lcaa ñat_i nu nga'_q cacua ti, ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cua ña'_q ca cha' nu nda nu piti bi'; ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa ji'i yu.

48 Lo'o jua'_q ngu' cusu' ji'i nu piti bi' ni, ndube tsa ti' ngu' bi' lo'o na'_q ngu'

ji'í yu cha' stu'ba ti ntucua yu lo'o ngu' tlyu bi'. Li' nchcui' xtya'q̄ yu lo'o yu:

—¿Ni cha' laca ngua'ni nu'u jua'a, sñi'? —nacui—. Quiña'a tsa ngulacua ti' na' lo'o sti nu'u macala su ndyanu nu'u.

49 Li' nchcui' Jesús lo'o xtya'q̄ yu:

—¿Ni cha' ndya'q̄ mä nclyana mä jna'? ¿Ha ná jlo ti' cu'mä cha' ntsu'u cha' cua'ni na' cña ji'í Sti na'? —nacui Jesús li'.

50 Pana, ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a.

51 Li' ndu'u nu piti bi' ndyaa nde Nazaret chaca quiya' lo'o ngu' cusu' ji'í yu. Ña'q̄ ti tyā ndaquiya' tsa yu ji'í cha' nu nchcui' ngu' bi'. Lo'o jua'a xtya'q̄ yu ni, nchco'o ma' lcaa cha' bi' ne' cresiya ji'í.

52 Ñi'yä nu lijyä ndyaluu Jesús, jua'a lijyä ndyaca cuayá' la ti' yu. Tso'o tsa nti' y cui' Ndyosi ña'q̄ Ni ji'í yu; lo'o jua'a ñatí chalyuu, tso'o nchcui' ngu' lo'o ña'q̄ ngu' ji'í yu.

3

Nda Juan cuii lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'í ñati

1 Cua ntsu'u ti'yü yijä cha' laca Tiberio emperador nu laca loo ji'í ñati tyucui ña'q̄ chalyuu: Poncio Pilato laca loo nde loyuu su cuentya Judea cuentya ji'í nu Tiberio bi' li'; lo'o jua'a nu naa Herodes bi' ni, laca yu loo loyuu su cuentya Galilea tyempo bi'; lo'o Felipe, tya'a ngula Herodes bi', laca yu loo loyuu su cuentya Iturea lo'o jua'a loyuu su cuentya Traconite la cui' tyempo bi'; lo'o chaca nu naa Lisanias, laca yu loo loyuu su cuentya Abilinia li'.

2 La cui' tyempo bi' laca Anás lo'o Caifás xu'na sti jo'ó. Li' nda y cui' Ndyosi cha' lo'o Juan sñi' Zacarías ca su ndya'q̄ yu ne' quixi',

3 bi' cha' ndu'u Juan ndya'q̄ yu nde natí tyucui ña'q̄ to' sta'q̄ Jordán bi'; nchcui' tsa Juan lo'o lcaa ñati nu ndyu'u ti'í slo yu, cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu', cha'

xtyanu ngu' lcaa cha' cuxi bi'. Li' ntyucuatyā Juan ji'í ngu' bi'. Jua'a cui'ya y cui' Ndyosi cha' clyu ti' ji'í ngu' bi' li', nacui Juan.

4 Laca cha' bi', ñi'yä laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' Isaías nu nda cha' ji'í y cui' Ndyosi lo'o ñatí cua sa'ni la. Ndi'yä nchcui' quityi bi':

Cuii ndañi nxi'ya sca ñatí ne' quixi': "Xaala clyā mä sca tyucuii su cäa y cui' nu Xu'na na", nacui nu nxi'ya bi'.

"Xquiñi tso'o mä tyucuii su tyeje tacui y cui'.

5 Cua'ní cha'á mä lcaa laja cua'a, jua'a cuityi mä lcaa ca'ya, lcaa cuati yuu; cua'ní liñi mä lcaa su nxtyi'i tyucuii, jua'a cua'ni stu'ba tso'o mä tyucui ña'q̄ tyucuii", nacui.

6 "Cua ngulala ti cha' ña'q̄ ngu' tyucui ña'q̄ chalyuu, cha' taca cua'ní lyaá y cui' Ndyosi ji'í ñatí."

Jua'a nguscua jyo'o Isaías lo quityi bi'.

7 Quiña'a ñatí ndyalaa su ndu Juan cha' tyucuatyā ngu'. Li' nchcui' Juan lo'o ngu' quiña'a bi':

—Ñi'yä nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'mä —nacui Juan—. ¿Ha cua nchcutsii ngu' ji'í mä lacua? ¿Ha juani ndube ti' mä cha' xcube' y cui' Ndyosi ji'í mä lo'o tye chalyuu? —nacui—.

8 Tso'o lacua, culu'u mä ji'í ya si chañi cha' cua ngulochu' mä cha' cuxi nu ntsu'u ji'í mä; ná ñacui mä cha' sñi' y cui' Ndyosi laca mä, xqui'ya cha' ndyu'u mä ji'í jyo'o Abraham. Cha' liñi ta na' lo'o mä —nacui Juan—, cha' taca ji'í y cui' Ndyosi subi Ni ji'í xa' la ñatí nu caca sñi' Abraham ñi'yä laca na juani, masi nti' mä cha' na ple ti nu xa' la ñatí bi', masi nti' mä cha' ñi'yä laca quee re, jua'a ti laca ngu' —nacui Juan ji'í ngu'—.

9 Ñi'yä ndu sca ñatí lo'o hacha ji'í cha' clyaja lo yaca si'yu ji'í yu, jua'a nti' y cui' Ndyosi. Si'yu yu bi' lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o, cha' tyaquí yaca bi' lo quii'; jua'a xcube' Ni ji'í ñatí nu ná ntaja'a xtyanu cha' cuxi nu ntsu'u ji'í.

10 Lo'o ndye ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' ji'i Juan bi':

—¿Ni cña cua'ni ya lacua?

11 Li' ngulu'u Juan ji'i ngu':

—Nde laca cña nu cua'ni ma —nacui Juan—. Si ntsu'u tucua tya'a camxa ji'i sca ma, ta ma tsaca ji'i sca ñati ti'i nu ná ntsu'u ji'i tsiya' ti; si ntsu'u na cacu ma, li' sa'be ma xi cha' ta ma xi cacu ñati nu ná ntsu'u tsiya' ti ji'i —nacui Juan ji'i ngu'.

12 Lo'o jua'a yaa xi ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' cuentya ji'i ngu' xa' tsu', yaa ngu' cha' tyucuatyua Juan ji'i ngu'. Li' nchcuane ngu' bi' ji'i Juan:

—¿Ñi'ya cña cua'ni ya, mstru? —nacui ngu' bi' ji'i Juan.

13 —Ná tyeje tacui cuayá' cha' culo ma cñi cña loo ngu' —nacui Juan ji'i ngu' bi'.

14 Lo'o xi ngu' sendaru ndyalaa cha' cacha' ji'i Juan li':

—Jua'a cuare, ¿ñi'ya cña cua'ni ya? —nacui sendaru bi'.

—Nga'aa xlyáá ma na nu ntsu'u ji'i ñati, ni nga'aa xcutsii ma ji'i ngu'; nga'aa sta ma qui'ya laja ti ji'i ngu', cha' caja cha' bi' ji'i ma. Lo'o jua'a, nga'aa ñacui ma cha' xti ti caya' ndyiji ji'i ma —nacui Juan ji'i ngu' sendaru bi'.

15 Nclyacua tsa ti' ngu' su ndi'i ti ngu', cha' ngua ti' ngu' cha' Juan laca nu Cristo nu cua caqá ti chalyuu.

16 Li' nchcui' Juan lo'o lcaa ngu' nu ndi'i bi':

—Lo'o hitya ti ntyucuatyua na' ji'i ma —nacui Juan—, pana cua caqá ti chaca ñati slo cu'ma nu nchca la ji'i que na'. Lo'o na' cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'. Tso'o tsa cña ngujui 'na nti' na', masi caña ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata. Lo'o nu ñati bi' ni, ná tyucuatyua yu ji'i ngu' lo'o hitya ti, pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu', nu lo'o tyucuatyua yu ji'i ngu'. Lo'o li' cua'ni lubii Ni ji'i ngu' bi' lo'o xee ji'i Ni, cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' —nacui—.

17 Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu ji'i nscua' pana ndaqui yu cuala' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni ji'i ñati. Li' su'ba Ni ji'i ñati cuxi cha' tyaqui ngu' lo qui' nu nga'aa ca tyubi'.

18 Jua'a quiña'a tsa cuii nda Juan lo'o ñati, nu lo'o nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu caca ji'i Jesús.

19 Lo'o li'ngusta Juan qui'ya ji'i gobernador Herodes cha' nguaana y cui' nu cusu' bi' ji'i Herodías clyo'o tya'a yu nu naa Felipe. Lo'o jua'a tya ntsu'u la xa' cha' cuxi nu ngua'ni nu cusu' Herodes bi'.

20 Pana ná ndaquiya' Herodes bi' ji'i cha' nu nchcui' Juan lo'o, masi cuxi la ngua'ni yu, cha' ngusu'ba yu ji'i Juan ne' chcuá.

Ntyucuatyua Juan ji'i Jesús

21 Nu lo'o tya lyiji tsaa Juan bi' ne' chcuá, tya ndu yu to' sta'a ntyucuatyua yu ji'i quiña'a tsa ñati, li' ndyalaa Jesús slo cha' tyucuatyua Juan ji'i. Laja lo'o ntyucuatyua yu ji'i Jesús, li' nchcui' Jesús lo'o y cui' Ndyosi; ndyaala tyu cuii ca nde cua li'.

22 Ngua'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi su ndu Jesús; ñi'ya nu ndyacui sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi lo xlyá hiique Jesús. Li' nguañi nchcui' y cui' Ndyosi nde cuá:

—Sñi' na', tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jinu'u. Tyaca'a tsa nu'u jna' —nacui y cui' Ndyosi ji'i Jesús.

Jyo'o cusu' ji'i Jesucristo

23 Calaa tyii yija cua ntsu'u Jesús lo'o nguxana ndyu'ni yu cña ji'i y cui' Ndyosi Sti yu. Ngua ti' ngu' cha' José ngua sti yu,

lo'o sti José bi' ngua jyo'o Elí;

24 lo'o sti Elí bi' ngua jyo'o Matat;

Leví ngua naa sti Matat bi';

Melqui ngua naa sti Leví bi';

Jana ngua naa sti Melqui bi';

lo'o chaca José ngua sti Jana bi';

25 Matatías ngua naa sti José bi';

Amós ngua naa sti Matatías bi';

Nahum ngua naa sti Amós bi';

Eslí ngua naa sti Nahum bi';

Nagai ngua naa sti Eslí bi';

26 Maat ngua naa sti Nagai bi';
 lo'o chaca nu naa Matatías ngua sti
     Maat bi';
 Semei ngua naa sti Matatías bi';
 lo'o chaca nu naa José ngua sti Semei
     bi';
 sñi' Judá ngua nu José bi';
27 Joana ngua naa sti Judá bi';
 Resa ngua naa sti Joana bi';
 Zorobabel ngua naa sti Resa bi';
 Salatiel ngua naa sti Zorobabel bi';
 Neri ngua naa sti Salatiel bi';
28 lo'o chaca nu naa Melqui ngua sti
     Neri bi';
 Adi ngua naa sti Melqui bi';
 Cosam ngua naa sti Adi bi';
 Elmodam ngua naa sti Cosam bi';
 Er ngua naa sti Elmodam bi';
29 Josué ngua naa sti Er bi';
 Eliezer ngua naa sti Josué bi';
 Jorim ngua naa sti Eliezer bi';
 lo'o chaca Matat ngua sti Jorim bi';
30 lo'o chaca nu naa Leví ngua sti
     Matat bi';
 Simeón ngua naa sti Leví bi';
 lo'o chaca nu naa Judá ngua sti
     Simeón bi';
 lo'o chaca nu naa José ngua sti Judá
     bi';
 Jonán ngua naa sti José bi';
 Eliaquim ngua naa sti Jonán bi';
31 Melea ngua naa sti Eliaquim bi';
 Mainán ngua naa sti Melea bi';
 Matata ngua naa sti Mainán bi';
 Natán ngua naa sti Matata bi';
32 David ngua naa sti Natán bi';
 Isaí ngua naa sti David bi';
 Obed ngua naa sti Isaí bi';
 Booz ngua naa sti Obed bi';
 Salmón ngua naa sti Booz bi';
 Naasón ngua naa sti Salmón bi';
33 Aminadab ngua naa sti Naasón bi';
 Aram ngua naa sti Aminadab bi';
 Esrom ngua naa sti Aram bi';
 Fares ngua naa sti Esrom bi';
 lo'o chaca nu naa Judá ngua sti Fares
     bi';
34 Jacob ngua naa sti Judá bi';
 Isaac ngua naa sti Jacob bi';
 Abraham ngua naa sti Isaac bi';
 lo'o nu naa Taré ngua sti Abraham
     bi';

Nacor ngua naa sti Taré bi';
35 Serug ngua naa sti Nacor bi';
 Ragau ngua naa sti Serug bi';
 Peleg ngua naa sti Ragau bi';
 Heber ngua naa sti Peleg bi';
 Sala ngua naa sti Heber bi';
36 Cainán ngua naa sti Sala bi';
 Arfaxad ngua naa sti Cainán bi';
 Sem ngua naa sti Arfaxad bi';
 Noé ngua naa sti Sem bi';
 Lamec ngua naa sti Noé bi';
37 Matusalén ngua naa sti Lamec bi';
 Enoc ngua naa sti Matusalén bi';
 Jared ngua naa sti Enoc bi';
 Mahalaleel ngua naa sti Jared bi';
 lo'o chaca nu naa Cainán ngua sti
     Mahalaleel bi';
38 Enós ngua naa sti Cainán bi';
 Set ngua naa sti Enós bi';
 Adán ngua naa sti Set bi';
 lo'o liñi la ñacui_ na cha' ycui' Ndyosi
     laca sti jyo'o Adán bi', cha' ycui'
     Ni laca nu cua ngüiñá ji'í nu
     Adán bi'.

Lcaa ngu' nu nscua xtañi lo quityi
 re ni, ngua ngu' jyo'o cusu' ji'í Jesu-
 cristo nde chalyuu.

4

Ngua ti' nu xña'a q tyijiloo ji'í Jesús

1 Ngutsa'á tyiquee Jesús ndi'í Xtyi'i
 ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'í, nu lo'o
 ndu'u Jesús to' sta'a Jordán ñaa chaca
 quiya'; nde sca natí_ btyi su ná ndi'í
 ñatí_ ndyaa li',

2 cha' tu'ba tsä ndyaa lo'o Xtyi'i
 ycui' Ndyosi ji'í yu. Ca bi' nchcui'
 cuayá' nu xña'a lo'o Jesús. Nu lo'o
 ndu'u scua tu'ba tsä, ntyute' tsa Jesús
 li', cha' ná sca na ndyacu yu tsiya' ti.

3 Lo'o li' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu:
 —Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui'
 Ndyosi laca nu'ú —nacui_ nu xña'a bi'
 ji'í—, cua'ni nu'ú cha' caca nu quee re
 sca xlyá cacu na lacua.

4 Li' nchcui' Jesús lo'o:
 —Lo quityi ji'í ycui' Ndyosi nscua
 cha' ndilya: "Si'í na cu'ú ñatí_ chalyuu
 cha' cacu ngu' tyaja ti; lo'o cuna ngu'
 lcaa cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, li'
 chañi cha' tyu'ú ngu'", —nacui_ Jesús
 ji'í nu xña'a bi'.

⁵ Li' ndyaa lo'o nu xña'a bi' ji'i yu ca lo xlyaa ca'ya cuā. Sca hora ti ngulu'u nu xña'a bi' tyucui ña'a chalyuu ji'i Jesús.

⁶ Li' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo ji'i lcaa chalyuu jua —nacui nu xña'a bi'—, cha' caja lcaa na nu ndi'i jua jinu'u —nacui—. Ntsu'u chacuayá' bi' jna'. Lo'o jua'a ta na' chacuayá' bi' ji'i cua ña'a ca ñatí nu ntí na' cha' caca loo —nacui—.

⁷ Sca ti si tyu stí' nu'u loo na', si cua'ni tlyu nu'u jna', li' caja chacuayá' bi' jinu'u —nacui nu xña'a bi' ji'i Jesús.

⁸ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i:

—Tyatsu' nu'u slo na', Satanás —nacui—. Lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya nchcui': “Sca ti ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na mä cua'ni tlyu mä ji'i, sca ti cha' ji'i ycui' Ni nga'a cha' taquiya' mä nde chalyuu”. Si'i loo nu'u tyu stí' na' lacua —nacui Jesús ji'i.

⁹ Li' ndyaa lo'o nu xña'a bi' ji'i Jesús nde quichi Jerusalén, ngusacui ji'i Jesús ndyaa ca que laa tonu bi'. Lo'o li' xa' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca nu'u —nacui—, xtyú lo'o nu'u ji'i ycui' ca nu'u ca chcua'a re.

¹⁰ Lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya nchcui':

Culo ycui' Ndyosi cña ji'i xca ji'i Ni cha' ña'asii ngu' jinu'u.

¹¹ Lo'o ya' ti xca xatü ngu' jinu'u li', cha' ná caca quicha quiya' nu'u su tyú nu'u chü' quee.

Jua'a nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi —nacui nu xña'a bi' ji'i Jesús.

¹² Li' chaca quiya' nguxacui' Jesús cha' ji'i nu xña'a bi':

—Lo'o jua'a ndi'ya nchcui' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi: “Ná chcui' cuayá' mä lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na mä”, nacui quityi.

¹³ Cua ndye nchcui' nu xña'a bi' lo'o Jesús li', lo'o ná ngua ji'i tyijiloo ji'i yu tsiya' ti. Hora ti ndu'u nu xña'a bi' ndyaa li'; ca tiya' la caja ñi'ya caca nu tyijiloo ji'i Jesús, ngua ti'.

Cua nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'i ycui' Ndyosi ca Galilea

¹⁴ Li' nguxtyuu Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea chaca quiya'. Tlyu tsa chacuayá' ngujui ji'i Jesús xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi, ña'a cuayá' tyucui ña'a loyuu ca bi' ndañi nchcui' ngu' cha' ji'i yu.

¹⁵ Lcaa quichi su ndya'a yu nda yu cha' lo'o ngu' ca ne' laa ji'i ngu' judío, lo'o jua'a lcaa ñati ngua'ní chí ngu' loo Jesús.

Lo'o ndi'i Jesús nde quichi Nazaret

¹⁶ Li' ndyalaa Jesús nde quichi Nazaret, su nguluu yu. Lo'o ndyalaa tsä nu ndi'i cña' ngu', li' ndyaa yu ne' laa ji'i ngu', cha' xcui' jua'a ndu'ni yu tsä bi'. Li' ndatü Jesús cha' chcui' yu lo quityi nu nscua cha' ji'i ycui' Ndyosi;

¹⁷ quityi nu nguscua jyo'o Isaías, bi' laca quityi nu nda ngu' ji'i Jesús cha' chcui' yu lo. Li' nguscana Jesús quityi bi', ngulana macala nscua cha' nu nchcui' ndi'ya:

¹⁸ Cua ngulacuā ycui' Ndyosi nu Xu'na na jna', nacui lo quityi bi'.

Cua ngua'a loo Ni jna', bi' cha' cua ndi'i Xtyi'i ycui' Ndyosi lo na', cha' chcui' na' cha' tso'o lo'o ngu' ti'i.

Cua nda Ni jna' lijyaa cha' cua'ni cho'o na' tyiquee ñati nu xñi'i tsa ti', nacui lo quityi bi'.

Ntsu'u cha' chcui' na' lo'o ngu' nu laca preso ji'i nu xña'a, cha' cua tyu'u ti ngu' ya' nu xña'a bi'.

Ta na' xee nu tyu'u ne' cresiya ji'i ñati nu ndyacu' hique ngu'.

Lo'o lya' tsa ti' ngu' ji'i tya'a ngu' ni, li' ta na' chacuayá' ji'i ngu' cha' tyu'u ngu' laja ti.

¹⁹ Na lijya ti na' cha' chcui' na' lo'o ngu', cha' cua ndyalaa tyempo tso'o la nu nda ycui' Ndyosi nu Xu'na na ji'i ngu'.

Jua'a nscua lo quityi su nchcui' Jesús.

²⁰ Li' nguxcatya'a Jesús quityi bi', xa' ndya yu quityi bi' ji'i xirta ne' laa bi', xa' ndyaa tucua Jesús li'; pana

lcaa ngu' nu ndi'i ne' laa bi' ña'a tsa
ngu' ji'i yu.

21 Li' nguxana Jesús nda yu cha' lo'o
ngu':

—Hasta juani cua ndu'u tucua
cha' bi' su ntucua y cui' mā, cha' nu
ndyuna ca ti mā —nacui Jesús.

22 Ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i
Jesús cha' tso'o tsa nchcui' yu, jua'a
ndiya tsa ti' ngu' cha' nu nda yu lo'o
ngu'. Ndi'yā cha' nu nchcui' ngu' lo'o
tya'a ngu' ji'i yu li':

—¿Ha si'i ca sñi' José laca yu re?
—nacui ngu'

23 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu'
bi':

—Ná tyiquee' tiya' la xi ta mā cha'
re lo'o na': “Si nu jo'o laca nu'ū, cua'ni
nu'ū jo'o ji'i y cui' ca lacua”. Lo'o
jua'a ná tyiquee' ñacui mā jna': “Cua
ndyuna ya cha' ji'i lcaa cña tonu nu
ngua'ni nu'ū nde quichi Capernaum
bi'”, ñacui mā. “La cui' jua'a cua'ni
nu'ū nde quichi tyi na lacua, cha' ña'a
ya xi”, ñacui mā 'na li'.

24 Ta na' sca cha' liñi lo'o mā lacua
—nacui Jesús—. Macala su chcui' sca
ñati' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ngu'
tya'a quichi tyi yu, ná taquiya' ngu'
ji'i cha' nu nchcui' yu, cha' la cui' tya'a
quichi tyi ngu' laca yu.

25 Tyempo lo'o nguti'i jyo'o cusu'
Elías chalyuu —nacui—, ntsu'u ti' mā
cha' cua nteje tacui sna yija ntucua
scuá co' nu ná ngua'ya tyo tsiya' ti;
tlyu tsa jbi'ñā ngua tyucui ña'a cha-
lyuu li'. Tyuu tsa tya'a nu cuna'a ti'i
nguti'i loyuu re tyempo bi';

26 pana nda y cui' Ndyosi ji'i Elías
cha' tsaa yu slo sca ti nu cuna'a ti'i nu
ndi'i nde quichi Sarepta, sca quichi
tyijyu' la nde loyuu su cuentya Sidón.
Ná ndyaa Elías slo ni sca nu cuna'a ti'i
tya'a quichi tyi ngu' Israel.

27 La cui' jua'a ngua lo'o nguti'i
jyo'o Eliseo. La cui' tyempo bi', nguti'i
tsa ngu' quicha nu ngutsu' cuaña' nde
loyuu re; pana ni sca ngu' bi', ná ndy-
aca tso'o ngu' ji'i quicha bi'. Sca ti nu
Naamán bi', sca ti nu bi' ndyaca tso'o;
sca ngu' xa' tsu' ngua yu, cha' loyuu

su cuentya Siria laca su ngutu'u yu
—nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

28 Laja lo'o ndyuna ngu' cha' nu
nchcui' Jesús su ndi'i ngu' ne' laa bi',
ngua ñasi' tsa ngu' bi' li'.

29 Lo'o li' ndyatú ngu' ndyaa lo'o
ngu' ji'i Jesús, ngulo'o ngu' ji'i yu cha'
tyu'u yu ca to' quichi. Li' ntejeya'
ngu' ji'i Jesús, ntojolaqui ngu' ji'i yu
ñā'a cuayá' ndyalaa ngu' lo'o yu ca to'
cua'a, sca to' yuu nu ntsu'u to' quichi
bi'. Ngua ti' ngu' cha' xtyú ngu' ji'i yu
tsaa yu nde chcua'a,

30 pana tso'o ca ti ndu'u Jesús ya'
ngu'; ntejetacui yu laja ngu', ndyaa
yu li'.

Sca ñati' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i

31 Li' cua ndi'i Jesús nde quichi
Capernaum, sca quichi nu ndi'i nde
loyuu su cuentya Galilea bi'. Nu lo'o
ngua tsā nu ndi'i cña' ngu', li' ngux-
ana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' ca ne' laa
ji'i ngu'.

32 Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna
ngu' cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ngu'.
Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá'
ntsu'u ji'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu'.

33 Ca ne' laa bi' ntsu'u sca nu qui'yu
nu ngusñi sca cui'i cuxi ji'i. Cuii tsa
ngusi'ya nu quicha bi' ji'i Jesús lo'o
na'a cha' lijyā yu nde ne' laa:

34 —¿Ni cña cua'ni nu'ū ca nde, Jesús
Nazaret? —nacui nu qui'yu quicha
bi'—. ¿Ha na cua nti' nu'ū cua'ni tye
nu'ū cha' 'na tsiya' ti? Nslo tso'o na'
jinu'ū, cha' y cui' nu lubii laca nu'ū;
cua nda y cui' Ndyosi jinu'ū lijyā ca
nde.

35 Ngua'a Jesús cha' ji'i nu quicha
li'; ngulo yu cña ji'i cui'i cuxi bi', cha'
nga'aa cua'ni cuxi lo'o yu quicha bi'.

—Chca'a tī nu'ū —nacui Jesús—.
Nga'aa cua'ni xñā'a cui'i lo'o nu'ū.

Li' nguxlyú nu cui'i cuxi bi' ji'i yu
quicha nde loo su ndi'i ngu' quiñā'a
bi'. Lo'o li' ndu'u nu cui'i cuxi bi'
ndyaa, nga'aa ngua'ni cuxi lo'o nu
quicha bi' li'.

36 Ngulacua tsa ti' ngu' li', nguxana
nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Macala ngujui cha' nu nchcui' Jesús cua? —nacuīngu'—. ¿Ni cha' laca cha' tso'o tsa ngujui chacuayá' ji'ī yu cua cha' culo yu cña ji'ī cui'ī cuxi? Hora ti nduna cui'ī cuxi cha' nu nchcui' yu lo'o, ndu'u cui'ī bi' ndyaa li' —nacuīngu' ji'ī tya'a ngu'.

³⁷ Bi' cha'nguañi cha'bi' tyucui ña'a loyuu ca bi', nchcui' tsa ngu' cha' ji'ī Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Simón Pedro

³⁸ Li' ndu'u Jesús nde ne' laa, ndyaa yu to' tysi Pedro. Quicha tsa xtya'a laa Simón Pedro bi', cha' tlyu tsa tyique' ngusñi ji'ī ma'. Tya'na tsa nchcui' ngu'lo'o Jesús cha' tsaa na'a xi ji'ī ma'.

³⁹ Ndu ti Jesús slo ma' ña'a tsa yu ji'ī ma'. Li'ngua'a yu ji'ī tyique' bi', cha' tyu'u tyique' ji'ī ma'. Hora ti ndaca'a ma', ngua'ni cña ti' ma' cha' caja xi na cacu ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tyuu tya'a ngu' quicha

⁴⁰ Lo'o ndyaa cuichaa, li'ndyaa lo'o ngu'ji'ī lcaa tya'a ngu'nu quicha tsa cha'ngusñi tyuu lo quicha ji'īngu', ndyalaa ngu'ca slo Jesús. Li'ngusta ya' Jesús hichu'ngu' quicha cuentya scaa ti ngu'. Hora ti ndyaca tso'o ngu'li'.

⁴¹ Lo'o jua'a ngutu'u cui'īcuxi ji'ītyuu tya'a ngu'quicha bi'li'. Ndu'u si'ya cui'ībi'lo'o ndu'uji'īngu':

—Sca ti nu'u laca Sñi' ycu' Ndyosi —nacui cui'ībi'ji'ī Jesús.

Li'ngua'a Jesús chacuayá'ji'īcui'īcuxi cha'nga'aa chcui'bi'tsiya'ti. Cua ndyuloo cui'ībi'ji'ī Jesús, cha'la cui'Cristo nu cua nda ycu' Ndyosi ji'īlijyachalyuu laca yu bi'.

Nda Jesús cuiii lo'o ngu' ca nde Galilea

⁴² Lo'o nguxee chaca tsä, li'ndu'u Jesús ndyaa yu ca chaca se'i su tysi'licui' ti yu ca ne'quixi'. Ngulana tsa ngu'ji'īli', ña'a cuayá'nquijeji'īngu'macala su nga'a yu. Ngua ti'ngu'tatsaa ngu'ji'ī Jesús cha'nga'aa tsaa yu xa'se'i.

⁴³ Li' nacuī Jesús ji'īngu':

—Lo'o nde xa' quichí ntsu'u cha' ta na'cha' tso'o nu ji'īycui' Ndyosi lo'o ñati, cha' cua ndyalaa tyempo cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'ī ñati chalyuu. Bi'laca cña nu cua nda Ni jna'lijyaa cha'chcui'na'cuenta ji'īycui' Ni.

⁴⁴ Jua'a ti ndya'a Jesús lcaa ne' laa ji'īngu'ca nde Galilea, nda yu cuiīlo'o ngu'.

5

Nguxtyucua Jesús ji'īngu'lo'o ndyaa ngu'cuta cuala

¹ Ngua sca tsa ndyaa Jesús to' tayu' Genesaret. Tyuu tsa tya'a ñati lca'a ji'īyu. Li' tachaa tsa ndi'īngu'ca su ndu yu to' tayu'bi', cha'ngua ti'ngu'cuna ngu'lo'o nchcui'yu cha'ji'īycui' Ndyosi.

² Cua na'a Jesús su ndacui tucua tya'a yaca ni'īsube ti ca to' tayu'bi'. Ná tucui ngaa'ne' yaca ni'īsube bi' tsiya'ti, pana cacua ti bi'ndu ngu'ngui'īngu'taraya ji'īngu', cha'cua ndye ngua'ni ngu'cña.

³ Li'ndyatí Jesús ne'sca yaca ni'īji'īSimón, nchcui'lo'o yucha' tucuni'jiyu ji'īyaca ni'īcha' tsaa ca lo hitya la xi. Ndyaa tucua Jesús nde siyu'ti yaca ni'ībi', li'nguxana Jesús nclyu'u cha'ji'īycui' Ndyosi ji'īngu'quiña'a bi'.

⁴ Lo'o cua ndye ngulu'u Jesús ji'īngu', li' nacuiji'īSimón:

—Yaa mä lo'o yaca ni'īre ca su clyaa la hitya. Ca bi'cü mä taraya cha' caja cuala ji'īmä —nacuī Jesús.

⁵ Li'nguxacuīSimóncha'ji'ī:

—Cusu' —nacui—, tyucui talya nguta'a ya lo tayu'ngu'ya taraya; ni sca na nángujuiji'īya tsiya'ti. Pana si jua'a culo nu'u cña'na, tsaa ya ca su nacui nu'u cha'cü ya taraya cajua —nacui Simón li'.

⁶ Li' jua'a ngua'ni Simón lo'o tya'ayu, lo'o quiña'a tsa cuala ngujuiji'īngu'li'. Xqui'ya cha' quiña'a tsa cuala ndyatíne'tarayaji'īngu', hasta ngutaa tarayaji'īngu'li';

⁷ bi'cha'ngua'ni ya'ngu'ji'ītya'a ngu'nu nga'a ne'chaca yacan'ībi',

cha' caq̃a ngu' xtyucua ngu' ji'i. Hora ti yaq̃a ngu' li', ndojolaqui ngu' taraya ngutsa'á ne' ntsu'u cualya, cha' su'ba ngu' ji'i ne' yaca ni'i. Xi tya lyiji cha' clyu'u tyucuaa yaca ni'i bi' ne' hitya xqui'ya cualya bi'.

⁸ Lo'o na'a Simón Pedro lcaa cualya bi', ngua cuayá' ti' yu cha' xqui'ya Jesús ngujui cualya ji'i ngu'. Hora ti ndyatu sti' yu loo Jesús li', nchcui' yu lo'o:

—Tyu'u clya nu'u nde slo na', Xu'na —nacui Simón ji'i—. Ntsu'u tsa xqui'ya na' cha' ñati chalyuu ti laca na'.

⁹ Ndube tsa ti' Simón, lo'o jua'a tya'a ndya'a yu ne' yaca ni'i ndube tsa ti' ngu', xqui'ya cha' quiña'a tsa cualya ngusñi ca ti ngu'.

¹⁰ Lo'o tyucuaa nu qui'yu sñi' Zebedeo nu nga'a ne' chaca yaca ni'i bi', nu naa Jacobo lo'o nu naa Juan ni, lo'o ngu' bi' ndyutsii tsa ngu'; la cui' tya'a ndya'a Simón cña laca ngu' bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o Simón:

—Ná cutsii ma —nacui—. Tya tsubi' la cua laca ti cña ngua'ni ma, xcui' cña cuta cualya ngua'ni ma; pana juani, ta na' xa' cña ji'i ma, cha' caq̃a lo'o ma ji'i xa' ñati ca slo na' —nacui Jesús ji'i Simón, jua'a ji'i tya'a ndya'a yu cña.

¹¹ Lo'o ndyalaa yaca ni'i bi' ca to tayu' chaca quiya', li' nguxtyanu ngu' bi' ji'i yaca ni'i, ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca ñati nu nchcui' tyucui ña'a yu

¹² Lo'o ndi'i ti Jesús sca quichi, li' ndyalaa sca yu quicha slo; lye tsa ndyatsu' cuaña' yu quicha bi'. Lo'o na'a yu ji'i Jesús, hora ti ndyatu sti' yu, ndyanu tu'ba yu hasta ca lo yuu. Tya'na tsa nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Si nti' nu'u cha' tyaca tso'o na', jlo ti' na' cha' taca jinu'u cua'ni jua'a jna' —nacui nu quicha bi'.

¹³ Li' ngusta ya' Jesús chü' yu su ndyatsu' cuaña' yu:

—Tyaja'a na' —nacui Jesús ji'i—. Caca lubii tyucui ña'a nu'u juani ti.

Laja lo'o nchcui' Jesús jua'a, hora ti ndatsu' quicha nu ndyatsu' cuaña' yu li'.

¹⁴ Lo'o li' nacui Jesús ji'i yu, cha' ná cacha' yu ji'i ñati ñi'yä ngua ji'i yu. Ndi'ya nchcui' lo'o yu:

—Yaa clya nu'u chcui' lo'o sti jo'ó nu ndi'i ne' laa —nacui Jesús ji'i nu quicha bi'—. Cajua ta nu'u mst̃a nu nacui jyo'o Moisés cha' ta na ji'i ycui' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na ji'i quicha nu ntsu'u ji'na. Jua'a ca cuayá' ti' ñati lo'o ycui' sti jo'ó cha' cua ngua lubii tyucui ña'a nu'u. Nga'aa ca quicha nu'u juani.

¹⁵ Lcaa tsä cua nguañi la cha' ji'i Jesús li', cha' nchcui' tsa ngu' cha' ji'i. Bi' cha' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i slo Jesús, cha' cuna ngu' ña'a cha' nu nda yu lo'o ngu', cha' cua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' ji'i quicha nu ntsu'u ji'i ngu'.

¹⁶ Pana ntsu'u quiya' ndu'u Jesús ndyaa yu ca ne' quixi', ca su caca tyi'i yu ycui' ti yu, cha' chcui' yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca ñati nu nchcui' tyucui ña'a yu

¹⁷ Ngua sca tsä nclyu'u Jesús cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i tyu'u tya'a ñati. Quichi tyi ngu' bi' laca lcaa quichi sube ti nu ntsu'u nde Galilea, nu ntsu'u nde Judea, nu ndi'i cacua ti quichi Jerusalén. Laja nu tsa tlyu ti ñati bi', cua ndi'i tyu'u tya'a ngu' fariseo. (Tacati tsa ycui' ngu', nti' ngu'; lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'i xa' ñati.) Lo'o jua'a ndi'i tyu'u tya'a mstru nu ngulu'u cha' jo'ó ne' laa. Ngua tii lcaa ngu' nu ndi'i ca bi', cha' ycui' Ndyosi laca nu nxtyucua ji'i Jesús lo'o ndyu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha.

¹⁸ Li' ndyalaa lo'o ngu' ji'i sca nu quicha nu ntsiya ne' catya, cha' cua nchcui' tyucui ña'a yu quicha bi'. Ngua ti' ngu' cha' tyatí ngu' toni'i su nga'a Jesús, cha' tsaa lo'o ngu' ji'i nu quicha bi' ca su ndu ycui' Jesús, ña'a lo'o catya ngua ti' ngu'.

19 Pana ná ngujui ñi'ya nu tyatí ngu' lo'o nu quicha bi' ni'i, cha' tachaa tsa ndi'i ñati; bi' cha' ndyacuí ngu' nde que ni'i. Li' ngulotsu' ngu' cuxi'ña, ngucha ngu' yaca que ni'i, cha' jua'a ngujui ñi'ya nda'ya ngu' ji'i nu quicha bi' liñi ca su nga'a Jesús cla'be la su ndi'i ñati.

20 Lo'o ti ngua cuayá' ti' Jesús cha' jlya tsa ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' nacui ji'i yu quicha bi':

—Cusu' —nacui—, na cua ngua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi jinu'u ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacui Jesús ji'i yu quicha bi'.

21 Li' ngulacua tsa ti' ngu' mstru cha' jo'ó lo'o ngu' fariseo: “¿Tilacalaca nu qui'yu re? ¿Ni cha' laca re? Cuxi tsa nchcui' yu cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o nchcui' yu jua'a”, nclyacua ti' ngu'. “Ná taca ji'i sca ñati chalyuu ñi'ya nti' yu re, ná taca cua'ni clyu ti' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; sca ti ycui' Ndyosi taca ji'i Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati.” Jua'a nclyacua ti' ngu'.

22-23 Cua jlo ti' Jesús ni cha' laca nu nclyacua ti' ngu'. Li' nchcuane yu ji'i ngu' bi':

—¿Ni cha' laca nti' ma' jua'a? ¿Ha nti' ma' cha' tucui la laca si ñacui na'ji'i nu quicha cua cha' cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i yu? ¿Ha nti' ma' cha' yala la caca si ñacui na'ji'i nu quicha: “Tyatú clyá nu'u tya'a nu'u”? ¿Ni cña yala la cua'ni na' cuentya ji'i yu cua lacua?

24 Cua nti' na'cha' caca cuayá' ti' ma' cha' cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' jna', cha' cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati laja lo'o ndi'i na' nde chalyuu —nacui Jesús—. Xqui'ya cha' bi' cua nda Ni 'na lijyaa nde chalyuu cha' caca na' ñati.

Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu nu nchcu' tyucui ña'a yu:

—Nde laca cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacui Jesús ji'i yu—, tyatú clyá nu'u juani cha' tyaa nu'u nde to' tyi nu'u; tyaa lo'o nu'u ji'i catya su ngustii nu'u juani.

25 Hora ti ndyatú yu quicha bi', laja lo'o na'a lcaa ñati bi' ji'i. Li' ndyaa lo'o yu ji'i catya su ngustii yu tsá la. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu lo'o ndu'u yu ndyaa yu, bi' cha' ndyu'ni tlyu yu ji'i ycui' Ndyosi.

26 Ndube tsa ti' ngu' ca su ndi'i ti ngu', li' lcaa ngu' ca bi' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi:

—Bilya ña'a na cha' ngua'ni ycui' Ndyosi sca cha' tlyu tsa lo cua —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Na ntsii ti ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' jua'a.

Ngusi'ya Jesús ji'i Leví cha' tya'a yu lo'o

27 Ca tiya' la lo'o ndyaa Jesús xi lquichi, li' na'a yu ji'i sca ñati ca su ntucua yu nclyo yu cñi cña loo ngu'; Leví naa nu qui'yu bi'. Cña laca yu cha' culo yu cñi ji'i ñati cuentya ji'i ngu' xa' tsu'. Li' nacui Jesús ji'i yu:

—Tyaa lca'a nu'u jna' —nacui.

28 Li' ndyatú Leví, nguxtyanu yu cña ji'i yu cha' tya'a yu lo'o Jesús li'.

29 Tiya' la li' ngua'ni Leví sca ta'a tlyu ca to' tyi yu, cha' cua'ni chì yu loo Jesús. Lo'o jua'a ndyalaa tyu yu tya'a ngu' slo, tya'a ndyu'ni Leví cña nclyo cñi cña loo ñati; jua'a ndi'i xi xa' la ñati.

30 Li' nguxana ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu', lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús.

—¿Ni cha' laca cha' stu'ba ti ndacu ma' tyaja, stu'ba ti nga'a ma' lo'o ngu' cuxi cua? —nacui ngu'—. Msu ji'i ngu' xa' tsu' laca ngu' cua, nu cuiñi ti nxñi quiñ'a tsa cñi cña loo ñati. Lo'o jua'a ntucua xi xa' la ngu' nu ndya'a calle ti.

31 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Ñati nu tso'o tyucui ña'a, ná clyana ngu' bi' ji'i sca nu jo'o; ngu' quicha laca nu ndyaana ji'i sca nu jo'o —nacui—.

32 Lo'o jua'a na', ná lijyaa na' cha' culana na' ji'i ñati nu nclyacua ti ti' cha' tso'o tsa ycui' ca ngu'; na cua lijyaa na' cha' chcui' na' lo'o ngu' cuxi,

cha' culochu' ngu' qui'ya nu ntsu'u ji'i
ngu'.

*Ca chaa ti' ngu' laja lo'o ndi'i Jesús
chalyuu*

³³ Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—Lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ngu' fariseo, ¿ni cha' lu'ba ti nchcui' ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi? Lo'o jua'a ná ndacu ngu' tyaja tsā bi' lo'o nchcui' ngu' lo'o Ni. Pana ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, xa' ña'ndu'ni ngu' bi'; xcui' tso'o tsa ndacu ngu', xcui' tso'o tsa ndyi'yu ngu' —nacui' ngu' ji'i Jesús.

³⁴ Ndi'ya nguxacui Jesús cha' ji'i
ngu' bi' li':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu
ngu' nu ndya'a lo'o ji'i cutsii; ná ndi'i
ngu' ntyute' ti' ngu' tsā bi', nu lo'o ndi'i
ngu' lo'o cutsii —nacui' Jesús—.

³⁵ Pana nu lo'o tyalaa tsā nu tyaa
lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu'
tya'a tso'o cutsii; caca xñi'i ti' ngu' li'.
La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na'
juani, pana caca xñi'i ti' ngu' nde loo
la —nacui' Jesús li'.

³⁶ Lo'o li' nda Jesús cuiii re lo'o ngu':

—Ná nsa'be ngu' sa yu'be ste' cucui
ngu' cha' calya lo'o sca late' cusu' ji'i
ngu'. Si jua'a cua'ni ngu', ná tyanu
tso'o late' cucui bi' li', tyati' jlyacuu su
ngalya bi'; lo'o nu yu'be late' bi', ná
stu'ba xee loo lo'o nu late' cusu' bi'.

³⁷ Lo'o chaca cha' ni —nacui' Jesús
ji'i ngu'—, ná nsu'ba ngu' ji'i lcui nu
chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si
su'ba ngu' ji'i ne' tyaca' cusu', yala ti
catsu se'i tyaca' bi'; cly'a tyaca', tye
lcui tyalú li'.

³⁸ Ne' tyaca' cucui tyu'ú lcui lo'o
chca ndyu'u ti.

³⁹ Pana lo'o cua ndyi'o ngu' lcui nu
cua cusu', ná nti' ngu' co'o ngu' lcui
nu chca ndyu'u ti. “Tyixi la ndyi'yu
lcui nu cua cusu' bi'”, nacui' ngu'.

Jua'a ngua cha' nu nda Jesús lo'o
ngu'.

6

*Ná ndiya ti' ngu' cña nu ngua'ni
tya'a ndya'a Jesús*

¹ Lo'o ngua sca tsā nu ndi'i cña'
ngu', li' ndya'a Jesús tyucuiii, lijyā yu
lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nteje
tacui ngu' su nscua xtyā trigo ji'i ñatī.
Laja lo'o nteje tacui ti' ngu', ngusu
ngu' xi si'yu trigo. Li' ngusatá ngu' ji'i
tyuu ya' ti' ngu' cha' tyalú si'yu trigo
bi'; ndyacu ngu' xi si'yu li'.

² Lo'o li' ntsu'u xi' ngu' fariseo nu
ndya'a lca'a ji'i ngu' bi', nu lye tsa
nchcui' lo'o ngu' taju ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca ndyu'ni mā cña
jua'a, cha' ngusu mā si'yu trigo cua?
—¿Ha ná jlo ti' mā cha' tsā tacati laca
juani? Ná ntsu'u chacuayá' ji'ná
cua'ni na cña tsā tacati —nacui' ngu'
fariseo bi'.

³ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' mā lo quityi
ji'i ycui' Ndyosi su nscua ñi'yā nu
ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacui'
Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsā ntyute'
tsa yu, lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu'
tya'a ndya'a yu.

⁴ Jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca
msta ji'i ycui' Ndyosi lo mesa ne' ni'i
nu cuentya ji'i ycui' Ni cajua. Bi' cha'
ndyaa ngu' ne' ni'i bi'; ndyacu ngu'
xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá'
cacu cua ña'ca ñatī ji'i, cha' sca ti ji'i
ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' ndacu
ngu' xlyá bi' —nacui' Jesús ji'i ngu'.

⁵ Lo'o li' chaca cha' nchcui' Jesús
lo'o ngu':

—Lo'o na'nu cua nda ycui' Ni lijyāa
cha' caca na' ñatī ni, laca na'loo, masi
tsā nu ndi'i cña' ngu'.

Sca yu quicha nu nchcu'ya'

⁶ Ngua chaca tsā ta'a, tsā tacati ji'i
ngu', li' ndya'a Jesús ca ne' laa. Ca bi'
ndyaa tucua yu, li' nguxana nclyu'u
yu cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ñatī. Ca
bi' nga'a sca ñatī nu ngüityi ya' yu la'a
tsu' cui' ji'i yu.

⁷ Lo'o jua'a nga'a ngu' mstru cha'
jo'ó ne' laa bi', lo'o ngu' fariseo nga'a
lo'o. Ña'a tsa ngu' bi' ji'i Jesús, si
cua'ni Jesús jo'o ji'i nu quicha bi' tsā

tacati; nclyana ngu' cha', ñi'ya caca sta ngu' qui'ya ji'i.

⁸ Pana hora ti ngua cuayá' ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu nclyacua ti' ngu'. Li' nacui Jesús ji'i yu nu nchcu' ya' bi':

—Tyatu clya nu'u, yaa tyu cla'be laja ngu' jua —nacui Jesús ji'i nu quicha bi'.

Li' ndyatú yu quicha bi', ndyaa yu cajua su nacui Jesús ji'i yu.

⁹ Li' nda Jesús sca cha' lo'o nu ngu' nu ndu'ni ti cha' tacati bi':

—¿Ni cña tso'o la cha' cua'ni na tsq tacati lacua? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. ¿Ha sca cña tso'o cua'ni na li'? ¿Ha tso'o la cua'ni na sca cña cuxi li', nti' ma? —nacui—. ¿Ha tso'o la si cua'ni lyaá na ji'i ñatí tsq bi', cha' ná cajaa ngu' li'? ¿Ha tso'o la nti' cu'ma masi ta na chacuayá' cajaa ñatí li'? —nacui Jesús ji'i ngu'.

¹⁰ Li' nguxña'a Jesús ji'i lcaa ñati nu ndi'i cacua ti slo, nchcui' lo'o nu quicha bi' li':

—Xquiñi nu'u ya'.

Jua'a ngua'ni yu bi', li' hora ti ndyaca tso'o ya' yu.

¹¹ Li' ngunasí' tsa nu ngu' nu ndu'ni cha' tacati bi', nguxana ngu' nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na cha' cua'a na ji'i yu jua cha' nga'aa cua'ni yu jua'a? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

Ngusubi Jesús ji'i tii tyucuua tya'a ñati nu ca tsa'a ji'i

¹² Tyempo bi' y cui' ti Jesús ndyaa sca ca'ya cha' chcui' lo'o y cui' Ndyosi Sti yu. Tyucui talya ngua'a yu nchcui' yu lo'o y cui' Ndyosi li'.

¹³ Lo'o nguxee chaca tsq, li' ngusi'ya yu ji'i ñati nu ndya'a lo'o yu cha' tyaqä ngu' slo yu. Li' ngusubi yu ji'i tii tyucuua tya'a ngu'; nda yu chacuayá' ji'i nu ngu' bi', cha' tsaa culu'u ngu' ji'i xa' ñati.

¹⁴ Ndi'ya naa xtañi ngu' nu ngusubi Jesús ji'i nu ngua tya li': Simón, nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro naa yu, bi' laca tsaca ngu'; jua'a Andrés tya'a ngula Simón, jua'a Jacobo, jua'a Juan, jua'a Felipe, jua'a Bartolomé,

¹⁵ jua'a Mateo, jua'a Tomás, jua'a chaca Jacobo sñi' Alfeo, jua'a chaca Simón nu laca ji'i taju ngu' cananista,

¹⁶ jua'a Judas tya'a Jacobo, jua'a Judas Iscariote nu cujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tiya'la; jua'a naa ngu' nu cua ngusubi Jesús ji'i.

Ngulu'u Jesús ji'i quiñaa tsa ñati

¹⁷ Li' nguxtyuu Jesús ngua'ya sii' cua'a bi' lo'o nu taju ñatí bi' ji'i, nguti'xi nde sca su ñatí' lo'o nu tyu tya'a ñatí nu ndyaca tsa'a ji'i bi'. Lo'o jua'a ndyalaa quiñaa tsa xa'la ñatí slo Jesús, ngu' nu ndu'u loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u nde quichi Jerusalén, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u to' tyujo'o su ndi'i quichi Tiro, su ndi'i quichi Sidón. Cua ndyalaa ngu' ca bi', cha' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; jua'a nti' ngu' cha' cua'ni Jesús jo'o ji'i quicha nu ntsu'u ji'i ngu'.

¹⁸ Lo'o nu ñatí nu ngusñi cui'ji cuxi ji'i ni, lo'o ngu' bi' nti' ngu' cha' tyaca tso'o ngu'.

¹⁹ Lcaa ngu' bi' nti' ngu' sta ya' ngu' chu' Jesús; nti' ngu' cha' cua'ni yu jo'o ji'i lcaa ñati quicha bi', xqui'ya cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i yu. Ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi' li'.

Ñi'ya nu ngulu'u Jesús ji'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

²⁰ Nguxña'a Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' nguxana nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi ti'i ti ndi'i ma nde chalyuu —nacui—. Y cui' Ndyosi laca nu ña'asii ji'i ma, cha' bi' nu laca Xu'na ma.

²¹ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi ñi'ya nti' si ntyute' tsa ma juani, cha' lye tsa nti' ma cuna ma sca cha' liñi —nacui—. Ca tiya'la, li' caca tyaala' ti' ma.

'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi xñi'i ti ti' cu'ma ndi'i ma chalyuu juani, cha' ca tiya'la ca chaa ti' ma li' —nacui Jesús—.

²² 'Lo'o jua'a tso'o ti caca tyiquee cu'ma masi ti'i ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma, masi culo'o ngu' ji'i ma ca su ndi'i

mä, masi suba' tsa chcui' ngu' lo'o
mä, masi hasta nga'aa nti' ngu' chcui'
ngu' lo'o mä, xqui'ya cha' jlya ti' ma
jna', na' nu cua nda Ni lijyaa cha' caca
na' ñati;

²³ tso'o tsa caca tyiquee mä li', caca
chaa ti' mä, masi cua'ni ngu' lcaa cha'
ly'a ti' lo'o mä jua'ä. Ná cube ti' mä,
cua laca ndyu'u co'o ycui' Ndyosi sca
cha' tso'o nu cua tlyu xi nu tyacua ji'ä
scaa mä ca su ntucua ycui' Ni —nacui
Jesús li'—. La cui' jua'ä ngua tya sa'ni
la, cha' lya' tsa ti' jyo'o cusu' ji'ä ñati
nu ngua tu'ba ji'ä ycui' Ndyosi cha'
nchcui' Ni lo'o ñati —nacui Jesús—.

²⁴ 'Pana tya'na tsa cu'mä ngu'
culiya'; masi chaa tsa ti' mä nquicha',
cua laca ti tyempo caca chaa ti' mä
—nacui—.

²⁵ 'Lo'o jua'ä tya'na tsa cu'mä nu
tso'o tsa nguaala' ti' mä nde chalyuu
juani, cha' quiña'ä tsa cha' caca nu
lyiji ji'ä mä nde loo la —nacui Jesús—.

'Lo'o jua'ä tya'na tsa cu'mä nu lye
tsa nxtyí lo'o mä ji'ä tya'a ñati mä; ca
tiya' la, li' lo'o cu'mä xi'ya mä cha' lye
tsa caca xñi'ä ti' mä —nacui Jesús—.

²⁶ 'Lo'o jua'ä tya'na tsa cu'mä lo'o
tso'o tsa nchcui' lcaa ñati ji'ä mä. La
cui' jua'ä ngua'ni jyo'o cusu' ji'ä mä
nu ngua sa'ni, cha' tso'o tsa nchcui'
ngu' ji'ä ngu' nu nchcui' cha' cuiñi ti
ji'ä ycui' Ndyosi lo'o ngu'; ndiya tsa ti'
ngu' ji'ä cha' cuiñi bi'.

Jua'ä ngulu'u Jesús ji'ä lcaa ngu' nu
ndyaca tsa'ä ji'ä.

Tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'ä na ji'ä tya'a cusuu na

²⁷ Tya nchcui' la Jesús li':

—Ndi'ya chcui' na' lo'o cu'mä nu
tyaja'ä mä cua'ä jyaca mä ji'ä cha' nu
nchcui' na': Tso'o ti tyu'u tyiquee mä
ña'ä mä ji'ä tya'a cusuu ma, tso'o ti
cua'ni mä lo'o ñati nu ti'í ti' ña'ä ngu'
ji'ä mä.

²⁸ La cui' tso'o ti chcui' mä lo'o ñati
nu nda qui'ya ji'ä mä, jua'ä chcui' mä
lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'ä ñati nu
nchcui' cha' suba' lo'o mä.

²⁹ Lo'o qui'ya ji'ä ngu' ndacu' hique
mä, li' xtyacui mä ta mä chaca tsu'

saca' mä cha' qui'ya ji'ä mä chaca
quiya' li'. Lo'o xlyaa sca ñati late'
tonu tu'ba nu nchcui' mä, li' ta mä
chacuayá' cha' lo'o camxa ji'ä mä
qui'ya ngu' tsaa ngu'!

³⁰ Ta mä ji'ä ngu' na laca nu jña ngu'
ji'ä mä; lo'o qui'ya ngu' sca na ji'ä mä,
nga'aa jña mä ji'ä chaca quiya'.

³¹ Nga'ä cha' cua'ni tso'o mä lo'o
ngu', si nti' mä cha' tso'o ti cua'ni ngu'
lo'o mä.

³² 'Jlo ti' na' cha' tso'o ntsu'u ty-
iquee mä ña'ä mä ji'ä cua laca ti ñati
nu jua'ä tso'o nti' ngu' ña'ä ngu' ji'ä
mä; pana lo'o ñati cuxi, taca ji'ä ngu'
cua'ni ngu' tsa lo cua ti cha'. Cua nti'
Ni cha' ña'ä tso'o mä ji'ä cua ña'ä ca
ñati, ni si'i sca ti ji'ä tya'a tso'o ti mä.

³³ Lo'o jua'ä ndu'ni mä cha' tso'o
lo'o ñati nu cua ngua'ni sca cha' tso'o
lo'o mä; pana lo'o ñati cuxi, taca ji'ä
ngu' cua'ni ngu' la cui' jua'ä. Cua nti'
Ni cha' cua'ni mä cha' tso'o lo'o cua
ñia'ca ñati, ni si'i sca ti lo'o tya'a tso'o
ti mä.

³⁴ Na ndijñi' ti mä ji'ä ñati nu xtyu-
cua sca cha' tso'o ji'ä mä, nti' mä. ¿Ha
tso'o tsa ndu'ni mä nti' mä li'? Lo'o
ñati cuxi ni, stu'ba ti ndu'ni ngu' lo'o
tya'a ngu', si xtyucua tya'a ngu' sca
cha' tso'o ji'ä ngu' li'.

³⁵ Pana nu cu'mä ni, ntsu'u cha'
tyu'u tso'o tyiquee mä ña'ä mä ji'ä
tya'a cusuu mä, cua'ni mä cha' tso'o
lo'o ngu' bi'. Ta mä jñi' ngu', ná tu' ti'
mä sita ngu' sca cha' tso'o ji'ä mä, si ná
ta ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o tyacua ji'ä
mä ca slo ycui' Ndyosi si tso'o ntsu'u
tyiquee mä ña'ä mä ji'ä ngu', cha' jua'ä
ndu'ni ñati nu laca sñi' ycui' Ndyosi.
Lo'o ycui' Ndyosi ni, tya'na ti' Ni ji'ä
ngu', masi xña'ä ngu', masi ná ndya
ngu' xlyab'e ji'ä Ni;

³⁶ bi' cha' cua'ni tya'na ti' mä ji'ä
ngu' lacua, ñi'ya nu tya'na ti' ycui'
Ndyosi Sti na ji'ä ngu'.

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'ä tya'a ñati ngu'

³⁷ 'Ná sta mä qui'ya ji'ä tya'a ñati mä,
cha' li' ná ntsu'u cha' sta ycui' Ndyosi
qui'ya ji'ä mä. Ná xcube' mä ji'ä tya'a
ñati mä, cha' li' ná ntsu'u cha' xcube'

y cui' Ndyosi ji'í mä. Cui'ya mä cha' clyu ti' ji'í tya'a ñati mä, cha' li' cui'ya y cui' Ndyosi cha' clyu ti' ji'í mä.

³⁸ Ta mä cha' tso'o ji'í tya'a ñati mä, cha' li' ta y cui' Ndyosi cha' tso'o jua'a ji'í mä; tso'o tsa cuayá' ngutsa'á su'ba Ni cha' tso'o ne' cresiya ji'í mä li'. Ñi'ya nti' sca milya nu tachaa tsa nsu'ba ngu' na ne', cua nscui_ ngu' ji'í cha' ca'ya ti'í la na bi', ntucua tsa tu'ba milya bi', jua'a laca lo'o cha' tso'o nu su'ba Ni ne' cresiya ji'í mä. Ñi'ya nu ndu'ni mä lo'o tya'a ñati mä, jua'a cua'ni y cui' Ndyosi lo'o cu'mä.

³⁹ Nde laca cuii_ nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Sca nu cuityi' ni, ¿ha taca culu'u tyucuij_ ji'í tya'a cuityi'? Ná taca. Cuxi ti caca ji'í ngu' li', stu'ba ti tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni sca ngu' bi' ná nchca ña'a ngu' tyucuij_ su lijya ngu'.

⁴⁰ Sca yu cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti, ná tyijilo yu ji'í mstru ji'í yu; tsa bi' ti cha', lo'o tye ca tsa'a yu, li' stu'ba ti cuayá' ngua tsa'a yu lo'o mstru ji'í yu.

⁴¹ ¿Ni cha' yala tsa chcui' mä ji'í sca cha' cuxi nu ntsu'u ji'í xa' la tya'a ñati mä, masi ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatí cloo ngu'? Pana ná ndube ti' mä cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u ji'í y cui' mä, ñi'ya nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo y cui' ca ma.

⁴² ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee mä cha' chcui' mä lo'o tya'a ñati mä ndi'ya: "Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u"? Jua'a ñacui mä, masi ná ña'a mä nguti nu ntsu'u cloo y cui' ca mä. ¡Na cuiñi mä! Clyo la tyu'u nu nguti tlyu nu ntsu'u cloo y cui' ca mä, li' taca ña'a mä tso'o la cha' culo mä satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a ñati mä.

Nslo na ji'í sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'

⁴³ 'Sca yaca tso'o, ná ta bi' si'yu nu ná tso'o. Jua'a sca yaca nu cua btyi ti, nga'aa ta bi' si'yu nu cacu na.

⁴⁴ Lcaa yaca nslo ngu' ji'í lo'o ña'a mä ngu' ni si'yu laca ndyu'u lo. Ná nsuu

ngu' si'yu tyixi ji'í sca yaca quiche'; la cui' ti jua'a, ná nsuu ngu' si'yu losu' tyixi ji'í lti quiche' yane.

⁴⁵ Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee ni, cuxi ti nchcui' ngu' bi' li'. Cua ña'a ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'í scaa ngu', jua'a nchcui' ngu'.

Tucua lo quiya' ni'í ngüiñá ngu'

⁴⁶ Tya nda Jesús chaca cuii_ lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ndu'ni tsa mä jna' cha' Xu'na mä laca na', pana ná ndaquiya' mä ji'í cha' nu nchcui' na' lo'o mä? —nacui—.

⁴⁷ Bi' cha' ta na' sca cuii_ lo'o ma juani, ñi'ya laca sca ñati nu lijya ca slo na' cha' cuna yu cha' nu nchcui' na', lo'o li' ndaquiya' yu cha' bi':

⁴⁸ cua laca yu ñi'ya laca sca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'í. Tso'o tsa ngüiñi tyuu su ndu' quiya' ni'í ji'í, cha' chü' quee tsya' ti nscua quiya' ni'í bi'. Li' lye tsa ngua'ya tyo. Lo'o cua ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'í bi', cua xlyá'ba ti ji'í ni'í; pana ná ngua ji'í hitya yuu bi' xlyú' ji'í ni'í bi', cha' tachaa tsa ndu' quiya' ni'í chü' quee bi'.

⁴⁹ Pana ndi'ya laca chaca ñati nu cua ndyuna cha' nu nchcui' na' lo'o, lo'o li' ná ndaquiya' yu ji'í cha' bi': bi' laca ñi'ya laca chaca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'í ji'í lo yusi ti. Ná qui'ñi ndyaa quiya' ni'í ji'í yu bi'. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa, ndyalaa hitya sta'a ca quiya' ni'í bi'. Li' nguxlyú hitya yuu ji'í ni'í bi', ndye tsya' ti nguxlyá'ba hitya yuu bi' ji'í.

7

Ngua'ni Jesús jo'o ji'í sca msu ji'í xu'na sendaru

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús lo'o ñati bi', li' ndu'u yu ndyaa yu ca quichi Capernaum.

² Ca bi' ndi'í sca capitán nu laca loo ji'í sendaru ji'í ngu' romano. Ntsu'u sca msu ji'í nu tyaca'a tsa ji'í; pana quicha tsa nu msu bi', cua cajaa ti.

3 Lo'o cua ndyuna nu capitán bi' quiña'a cha' nu nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús, li' nchcui' xi lo'o ngu' cusu' nu ca tyi quichi bi', cha' tsaa ngu' chcui' ngu' lo'o Jesús cuentya ji'i, cha' jña ngu' ji'i Jesús cha' caa yu cua'ni yu jo'o ji'i msu quicha bi' ji'i.

4 Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Lo'o ndyalaa ngu' bi' ca slo Jesús, li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o yu cuentya ji'i nu capitán bi'.

—Tso'o tsa nu capitán bi' —nacui ngu' ji'i Jesús—. Ndulo tsa yu jinu'u cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i msu quicha bi' ji'i yu —nacui ngu'—.

5 Cua ngui'i tsa nu cusu' bi' ji'na cha' ndi'i yu quichi tyi na, hasta y cui' yu cua nda yu cñi cha' tya' laa ji'na quichi re —nacui ngu'.

6 Li' ndyaa Jesús lo'o ngu' bi'. Lo'o bilya tyalaa ngu' lo'o Jesús ca ni'i ji'i nu capitán bi', li' nda capitán ji'i xa' tya'a tso'o cha' tsaa ngu' tyacula tya'a ngu' lo'o Jesús ca tyucui su lijya:

—Ndi'ya nchcui' nu capitán bi' —nacui ngu' ji'i Jesús li'—: “Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' nu'u, cusu'”, nacui, “masi ná caa nu'u to' ni'i jna”, nacui.

7 “Bi' cha' ná lo'o na' ndya'a ngu' ndyi'qui'ya ngu' jinu'u tsa”, nacui. “Tsa bi' ti cña nti' na', si culo nu'u cña, tyaca tso'o msu jna' jua'a ti.” Jua'a nacui nu capitán bi', cha' chcui' ya lo'o nu'u.

8 Chaca cha' nacui yu ji'i cua: “Lo'o jua'a na'”, nacui yu, “ntsu'u xa' ñati nu laca loo la nu nclyo cña 'na. Lo'o jua'a nclyo na' cña ji'i sendaru nu cuentya jna”, nacui. “Tsaa ngu' lquichi 'na, si culo na' cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu'; lijya ngu' slo na', si xi'ya na' ji'i ngu' cha' caa ngu'; hora ti cua'ni msu jna' sca cña, si culo na' cña bi' ji'i yu”, nacui nu capitán bi'. “Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo nu'u cña cha' cati quicha bi'.” Tsa bi' ti cha' nti' capitán chcui' lo'o nu'u —nacui ngu' tya'a tso'o nu capitán bi' ji'i Jesús.

9 Lo'o cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' ngu' lo'o, ndube tsa ti' yu.

Li' nguxtyacui Jesús su ndu tyucui, nchcui' yu lo'o ñati nu ndya'a lo'o yu:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús—, cha' bilya ña'a na' ji'i sca ñati nu jlya tsa ti' ji'i y cui' Ndyosi ñi'ya nu jlya ti' nu capitán bi'. Tyucui ña'a nasiyu Israel re, ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jna' jua'a —nacui Jesús ji'i ngu'.

10 Lo'o li' nguxtyu tya'a tso'o nu capitán bi', ndyaa ngu' ca to' ni'i ji'i. Li' nquije cha' ji'i ngu' na'a ngu' ji'i msu quicha bi', cha' cua ndyaca tso'o.

Ngua'ni Jesús cha' chaca quiya' ndyu'u sca yu cuañi' nu ngujuii ca ti

11 Tiya' la li' ndyaa Jesús sca quichi ca su naa Naín; ndyaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o, lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñati ndyaa ngu' lo'o.

12 Lo'o cua ndyalaa ngu' ca to' quichi bi', li' na'a ngu' cha' ndyaa lo'o ngu' quichi bi' ji'i sca jyo'o cha' cua tyatsi'. Sñi' sca nu cuna'a ti'ilaca jyo'o bi'; cua ndyanu ma' y cui' ti ma' nu lo'o ngujuii sñi' ma', cha' nu sca ti sñi' qui'yu ma' laca yu nu ngujuii bi'. Tyuu tsa tya'a ngu' quichi bi' ndya'a ngu' lo'o ma'.

13 Lo'o na'a Jesús nu Xu'na na ji'i jyo'o bi', ngua tya'na ti' yu ji'i nu cuna'a ti'i xtya'a jyo'o bi'. Li' nchcui' yu lo'o ma':

—Ná xi'ya nu'u —nacui.

14 Li' yaq Jesús cacua la slo ngu' bi', ngusta ya'yu chu' caju. Li' ndatu ngu' nu ndyi'ya ji'i jyo'o bi', nchcui' Jesús lo'o nu jyo'o bi':

—Yu cuañi' nu'u —nacui—. Tyaca'a clya nu'u.

15 Hora ti ndaca'a nu ngua jyo'o bi', nguxana nchcui' yu lo'o ngu' li'. Xa' ndya Jesús ji'i nu qui'yu cuañi' bi' ji'i xtya'a yu li'.

16 Ndube tsa ti' lcaa ñati ca bi' lo'o na'a ngu' ji'i yu nu ngujuii bi'. Li' nguxana ngu' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ndyosi.

—Tlyu tsa ñati ndyalaa slo na juani —nacui ngu'—, bi' laca nu chcui' lcaa cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o na.

Jua'q^a nacuiⁱ ngu' li'. Lo'o chaca cha' nacuiⁱ ngu':

—Cua ndyalaa y cui' Ndyosi juani cha' xtyucua Ni ji'i ñatiⁱ y cui' Ni —nacuiⁱ ngu'.

¹⁷ Cua ngañi lye cha' ji'i lcaa cña tonu nu ndyu'ni Jesús tyucui ña'q^a loyuu su cuentya Judea; jua'q^a lcaa quichiⁱ cacua ti, lo'o bi' ngañi cha' bi'.

Nda Juan ji'i ñatiⁱ ji'i cha' tsaa ngu' ca slo Jesús

¹⁸ Ngujui cha' ji'i Juan ñi'y^a nu ngua cajua, cha' nu ngu' cuañiⁱ nu ndya'a lo'o Juan, bi' laca ngu' nu cua ndacha' ji'i yu.

¹⁹ Li' ngusi'ya Juan ji'i tucua tya'a ngu' tya'a ndya'a yu bi'. Ngulo yu cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu', tsaa xcuane ngu' ji'i Jesús si chañi cha' y cui' yu laca yu Cristo, nu ñatiⁱ tlyu nu cua cña ti; si tya ntsu'u cha' jatya la xi ngu' ña'q^a cuayá' nu cña chaca ñatiⁱ nu cua tlyu la.

²⁰ Li' ndyalaa ñatiⁱ ji'i Juan ca su nga'a Jesús. Ndi'y^a nacuiⁱ ngu' ji'i:

—Cua nda Juan nu ntyucuaty^a ji'i ngu' ji'i ya lijy^a ya —nacuiⁱ ngu'—, cha' xcuane ya jinu'u si chañi cha' la cui' Cristo laca nu'u, nu ñatiⁱ tlyu nu cua cña ti nde chalyuu. Cua nti' ya cha' caja cha' liñi ji'i ya si tya ntsu'u cha' jatya la ya ji'i chaca ñatiⁱ nu tlyu la.

²¹ Nu lo'o ndi'i^a ngu' bi' slo Jesús, li' ngua'ni Jesús jo'o ji'i tyu^u tya'a ñatiⁱ; masi cua sa'n^a ngusñi quicha ji'i^a ngu', masi quicha ndya'a ti, masi ngusñi cui'i^a cuxi ji'i^a ngu', hora ti ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o nu cuityiⁱ, ngua'ni Jesús cha' ngulane xee cloo ngu' ña'q^a ngu' chaca quiya'.

²² Bi' cha' ndi'y^a nguxacuiⁱ Jesús cha' ji'i^a ngu' bi' li':

—Yaa clya m^a cacha' m^a ji'i^a nu Juan bi' lcaa cha' nu cua na'a m^a slo na', lcaa cha' nu cua ndyuna m^a ca nde. Ñacuiⁱ m^a ji'i^a yu cha' xa' nda na' xee ña'q^a tyu^u tya'a ngu' nu ngua cuityiⁱ; lo'o juani tso'o tsa ndya'aⁱ ngu' nu ngua quicha quiya'; jua'q^a cua ngua lubii cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña';

lo'o juani cua nduna tso'o ngu' nu ngua cu'u jyaca; jua'q^a xa' ndyu'ú^a ngu' chaca quiya', ngu' nu cua ngujui; jua'q^a ngu' ti'i ni, nduna ngu' cha' tso'o nu nda na' lo'o ngu' ñi'y^a ndu'ni lyaá Ni ji'i^a ngu' ji'i^a nu cuxi. Jua'q^a ñacuiⁱ ma ji'i^a Juan bi'.

²³ Taca caca tso'o tyiquee m^a si ná caca tyuju'u ti' m^a ña'q^a m^a jna' —nacuiⁱ Jesús ji'i^a ngu'.

²⁴ Li' nguxtyu^u ngu' ndyaa^a ngu', ñatiⁱ nu nguane Juan ji'i^a cha' caa bi'. Li' nguxana Jesús nchcuiⁱ cha' ji'i^a nu Juan bi' lo'o ñatiⁱ nu ndyanu slo.

—¿Na laca ngua ti' m^a, nu lo'o ndyaa na'a m^a ji'i^a nu Juan bi' ca ne' quixiⁱ su ná ndi'i^a ñatiⁱ? —nacuiⁱ Jesús—. Ngua ti' m^a cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee yu nu lo'o nchcuiⁱ yu lo'o ñatiⁱ, ñi'y^a nti'lo'o ndyaa^a yaca quii tyucuua chuy^a ca lo'o lijy^a cui'i^a. ¿Ha jua'q^a nti' m^a?

²⁵ ¿Na laca ngua ti' m^a lo'o na'a m^a ji'i^a yu bi' lacua? ¿Ha tso'o tsa ste' yu lo'o na'a m^a ji'i^a yu ca bi'? Cua jlo ti' m^a cha' si'i ne' quixiⁱ ndi'i^a ñatiⁱ nu tso'o tsa ste', si'i ne' quixiⁱ ndi'i^a ñatiⁱ nu ntsu'u tsa cña ji'i^a cha' culiji jua'q^a ti; to' tyi nu culiya' nu laca rey, ca bi' ndi'i^a ngu' bi'.

²⁶ Ná tyiquee' ngua tii m^a cha' laca nu Juan bi' sca ñatiⁱ nu nda cha' ji'i^a y cui' Ndyosi lo'o ñatiⁱ; chañi cha' laca yu jua'q^a, pana lo'o sca cña tlyu la ngujui ji'i^a Juan.

²⁷ Ndi'y^a nscua lo quityi cusu' cha' ji'i^a cña nu ntsu'u ji'i^a Juan bi': Culo na' cña ji'i^a sca msu jna' cha' tsaa yu ca nde loo la su tya'a nu'u, cha' saala clya yu tyucuiⁱ su cña y cui' nu'u, nacuiⁱ y cui' Ndyosi ji'i^a Cristo.

²⁸ Tya nchcuiⁱ la Jesús lo'o ngu' li':

—Cha' liñi nchcuiⁱ na' lo'o m^a ji'i^a Juan nu ntyucuaty^a ji'i^a ngu', cha' bilya cala sca ñatiⁱ chalyuu nu jua'q^a tlyu tsa cña nu ntsu'u ji'i^a, ñi'y^a nu laca ji'i^a Juan bi'. Pana cua lijy^a na' cha' caca na' loo ji'i^a ñatiⁱ, lo'o juani cua ña'q^a ca ñatiⁱ nu jlya ti' 'na, tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i^a ngu' bi' que Juan, masi ti'i^a ti' ngu', masi cuañiⁱ ngu' —nacuiⁱ Jesús.

29 Lo'o ñat_i nu ndyaa slo Juan cha' tyucuatya yu ji'_i ngu' tya tsubi' la ni, lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ngua'ni tlyu lcaa ngu' bi' ji'_i ycui' Ndyosi, masi nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu', masi xa' la ñati.

30 Pana nu ngu' fariseo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó nu ná ntaja'a cha' tyucuatya Juan ji'_i ngu' nu ngua li', ná ngua'ni ngu' cuentya ji'_i cña nu ndyu'ni ycui' Ndyosi cha' nguxtyu-cua Ni ji'_i ñati. Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

31 —Ná tso'o tsiya' ti ñi'y_a nu ndu'ni ñati chalyuu tyempo juani —nacui—.

32 Ñi'y_a ndu'ni nu sube nu ndya'a ndijya ti cla'be quichí, jua'a ndu'ni ñati chalyuu juani. Taja ti' nu sube ji'_i tya'a quiyya ngu', cha' ná nti' tya'a ngu' quiyya la lo'o ngu' bi!. Li' nxi'ya nu sube ji'_i tya'a ngu': “¿Ni cha' ná ntaja'a m_a cula quiyya' m_a? Na nclyá'a ya xi jii cha' ji'_i m_a”, nacui nu sube. “¿Ni cha' ná ntaja'a m_a ca xñi'i ti' m_a lo'o cua? Na nclyá'a ya marcha, na nxi'ya ya nga'a ya.” Lo'o cu'm_a ni —nacui Jesús—, la cui' jua'a ndyu'ni cu'm_a ñati chalyuu juani; xcui' na taja ti' m_a, cha' ná tso'o ntsu'u tyiquee m_a tsiya' ti ña'a m_a ji'_i tya'a ñati m_a.

33 Nde nclyú ti nchcui' m_a —nacui Jesús ji'_i ngu'—. Lo'o y_a Juan nu ntyucuatya ji'_i ñati chalyuu, ná ndyacu yu lo'o m_a, ná ndyi'o yu lcui lo'o m_a; li' nacui m_a cha' ntsu'u cui'li xñá'a ji'_i yu —nacui Jesús ji'_i ngu'—.

34 Tiya' la li' ndu'u tucua na' nu cua nda ycui' Ndyosi lijy_a cha' caca na' ñati; tso'o ti ndacu na' lo'o ma li', stu'ba ti nga'a na' lo'o m_a. Bi' cha' nchcui' m_a jna': “Ña'a na ñi'y_a nu ndu'ni nu jua juani”, nacui m_a ji'_i tya'a m_a, “xcui' na cacu ti yu jua nti' yu, xcui' na cu'bi ti yu ndya'a yu. Ná tso'o yu jua cha' laca yu tya'a tso'o ngu' nu nxñi cñi cña loo na, lo'o jua'a xi xa' la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu”, nacui m_a 'na.

35 Lo'o jua'a nacui m_a cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na'; pana caca cuayá'

ti' m_a nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu', cha' cuentya ji'_i ycui' Ndyosi laca na'.

Ndyacu Jesús xlyaa ca slo sca ngu' fariseo

36 Ntsu'u sca ngu' fariseo nu nchcui' lo'o Jesús cha' tsaa cacu xlyaa lo'o yu ca toni'i ji'_i yu. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycui' ngu', nti' ngu'. Li' ndyaa Jesús ca toni'i ji'_i yu, ndyaa tucua ca to' mesa.

37 La cui' quichí bi' ndi'i sca nu cuna'a nu quiña'a tsa nu qui'yu ntsu'u ji'i. Lo'o ngua cuaya' ti' nu cuna'a bi' cha' cua ndyalaa Jesús cacu xlyaa ca slo yu fariseo bi', li' cha' ji'_i ti ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa ca slo Jesús; ñaq_a lo'o cho' sca caatyá setye nu tyixi tsa xtyi'i.

38 Ndyaca'a cho' cacua ti slo quiyya' Jesús li'. Ndyunaa tsa cho', hasta ndyalú hitya cloo cho' chu' quiyya' Jesús; lo'o quicha' hique cho' nsube' cho' chu' quiyya' Jesús cha' xquityi ji'i quiyya' yu. Nchcuicha' cho' quiyya' Jesús li', nda'a cho' setye tyixi xtyi'i bi' chu' quiyya' Jesús.

39 Lo'o nu yu fariseo nu cua nchcui' lo'o Jesús cha' tsaa cua'ni xlyaa ca slo yu ni, lo'o cua na'a yu ji'_i nu cuna'a bi', ndi'y_a cha' ngua'ya hique yu li': “Si'i cha' chañi laca re, cha' laca yu sca ñati nu laca tu'ba ji'_i ycui' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o na. Si la cui' laca yu, li' ta yu cuentya tilaca laca nu cuna'a nu nsta ya' lo quiyya' yu juani; caca cuayá' ti' yu cha' sca nu cuna'a nu chiya'a tsa ndu'ni su ndi'i chalyuu laca nu cua.”

40 Li' nguxana Jesús nchcui' lo'o nu yu fariseo bi':

—Ntsu'u sca cha' nu ta na' lo'o nu'ü, Simón —nacui Jesús ji'_i.

—Cuacha' clya nu'ü jna', cusu' —nacui yu fariseo ji'_i li'.

41 Li' nchcuane Jesús sca cha' ji'_i yu fariseo bi':

—Ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ntsu'u tane' hichy_a ngu', cha' ngüijñi' ngu' cñi ji'_i sca nu culiya!. Tsaca yu ndacui yu ca'yu siyento paxu ji'_i nu culiya'

bi', lo'o chaca yu ndacui yu tu'ba tysi
ti paxu ji'i li'.

⁴² Pana tyucuaa ngu' ná ngua ji'i
ngu' tya ngu' cñi ji'i nu culiya' bi' li'.
Bi' cha' nguta'achu' nu culiya' bi' ji'i
cha' nu ndacui ngu' ji'i; ngüityi yu
cuentya ji'i ngu', ngua'ni tye tane' ji'i
tyucuaa ngu' jua'a ti. Cuacha' clyia
nu'u jna' lacua —nacui Jesús ji'i yu
fariseo bi'—, ¿tilaca laca nu tso'o la
ntsu'u tyiquee ña'a ji'i nu culiya' bi'?
Si tsaca yu, si chaca yu.

⁴³ Li' nguxacu*í* Simón cha' ji'i Jesús:
—Bi' laca nu quiña'a la ndacui, nu
ngüi'ya nu culiya' bi' cha' clyu ti' ji'i.
Jua'a ntí' na' —nacui Simón.

—Chañi cha' nu nchcui' nu'u
—nacui Jesús li'.

⁴⁴ Lo'o nxña'a Jesús ca su nga'a nu
cuna'a bi', li'xa' nchcui' lo'o nu Simón
bi':

—Cui'ya nu'u xi cuentya ñi'ya nu
ndyu'ni nu cuna'a cua —nacui—.
Nu lo'o ndyalaa na' toni'i jinu'u tsa,
ná nda nu'u hitya tyaatí quiya' na';
pana nu cuna'a cua ni, cua ngui'i
cho' quiya' na' lo'o hitya cloo cho',
cua nguxquityi cho' quiya' na' lo'o
quichá' que cho'.

⁴⁵ La cui' jua'a ná nchcuicha' nu'u
jna' lo'o ndyalaa na' ni'i re; pana nu
cuna'a cua ni, tya lo'o ndyatí na' ñaa
na' nde ni'i re, tya lyiji tye chcuicha'
cho' ji'i quiya' na'.

⁴⁶ Lo'o jua'a ná nda'a nu'u setye
hique na' tsá; pana nu cuna'a cua ni,
cua ngusalú cho' setye tyixi xtyi'i chuy'
quiya' na'.

⁴⁷ Nde laca cha' nu ndacha' na'
jinu'u juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni
tya'na ti' nu cuna'a cua jna', bi' cha'
ca cuayá' ti' na cha' cua ngüityi y cui'
Ndyosi qui'ya nu ntsu'u ji'i cho', masi
quiña'a tsa qui'ya ntsu'u ji'i cho' ca slo
Ni. Pana ñati nu ná lye ntsu'u qui'ya
ji'i cha' cuityi y cui' Ndyosi ji'i, xti la
xi cha' ndube ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i
y cui' Ni —nacui Jesús ji'i Simón.

⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a
bi':

—Cua ngüityi y cui' Ndyosi lcaa
qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacui.

⁴⁹ Lo'o nu ñati nu ñaa stu'ba ti lo'o
Jesús cha' cacu ngu' xlyaa slo Simón,
nguxana ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o
tya'a ngu':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? ¿Macala
ngujui chacuayá' ji'i yu cha' cuityi yu
qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'? —nacui
ngu'.

⁵⁰ Pana ndi'ya nchcui' Jesús lo'o nu
cuna'a bi' li':

—Cua ngulaá nu'u ji'i cha' cuxi nu
ntsu'u jinu'u xqui'ya cha' jlya ti' nu'u
'na. Ti ti tyi'i tyiquee nu'u, tyaa nu'u
lacua.

8

Nu ngu' cuna'a nu nxyucua ji'i Jesús

¹ Tiya' la li', ndu'u Jesús ndyaa yu
tyuu tya'a quichi, masi quichi tonu,
masi quichi sube. Nchcui' tsa yu cha'
tso'o ji'i y cui' Ndyosi lo'o ngu' quichi
bi'; nchcui' yu cha' cua lijyá ti y cui'
Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya
ji'i ñati. Stu'ba ndya'a Jesús lo'o nu
tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a
ji'i.

² Lo'o jua'a, tyuu tya'a nu cuna'a
ndyaa lo'o ngu'; cua ngua quicha nu
ngu' cuna'a bi' tya tsubi' la, pana cua
ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu',
lo'o jua'a cua ngulo yu cui' Cuxi nu
ntsu'u ji'i ngu' bi'. Ndy'a'a sca nu
cuna'a nu naa María Magdalena lo'o
ngu', ji'i bi' cua ngutu'u cati tya'a cui' i
cuxi.

³ Lo'o jua'a Juana naa chaca nu
ndya'a lo'o ngu'; clyo'o sca nu naa
Chuza laca nu Juana bi', sca yu nu
ndyi'ya cña loo rey Herodes laca
clyo'o bi'. Jua'a Susana, lo'o jua'a tya
tyuu tya'a ngu' cuna'a nu nxyucua
ji'i Jesús lo'o cña nu ntsu'u ji'i ngu'.

Cui' ji'i ñati nu ndyataa si'yu

⁴ Lo'o li' quiña'a tsa ngu' quichi
cacua ndu'u ngu' ñaa ngu' se'i ti cha'
ñaa'ngu' ji'i Jesús. Nu lo'o cua ndyu'u
ti'i ngu' quiña'a bi' tsa tlyu ti, li' nda
Jesús sca cui' lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu
ngulu'u yu ji'i ngu' bi' li':

⁵ —Cua ndyaa sca ñati cataa nscua'
trigo ji'i. Ndi'ya ngua su nguscui yu

si'yu bi': ndyú xi si'yu bi' tyucuiii su nteje tacui ngu', ngusatá quiya' ngu' si'yu bi' li'; jua'a ñaa quiñi ndyacu ni' ji'i.

⁶ Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su lati tsa tu'ba yuu nscua chu' quee. Lo'o ntyucua si'yu bi', ná ngua caluu tso'o cha' ná quiñi ndyaa quiche su; ndye calya bi' ndyanaa li', cha' ná tyacala' yuu bi'.

⁷ Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su ndu yaca quiche' nquicha'; li' yala la ntyucua nu yaca quiche' bi', ña'a cuaya' nga'aa nda tyempo caluu calya trigo bi' tsiya' ti.

⁸ Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su tso'o tsa yuu; tso'o tsa nguluu calya bi', quiña'a tsa si'yu ngutu'u lo ju bi' li'. Su ndyataa sca ti milya si'yu, ca bi' tso'o tsa ngutu'u hasta sca siyento tya'a milya si'yu li'.

Lo'o ndye nda Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' cuiii tsa nchcui' yu ndi'ya:

—Cua'a jyaca ma si ntí' ma cuna ma cha' tso'o nu nchcui' na' lo'o ma.

Nde nchcui' Jesús ni cha' laca nda yu cuiii lo'o ngu'

⁹ Li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús bi' ñi'ya ndyu'u cha' bi'.

¹⁰ Ndi'ya nguxacui Jesús cha' ji'i ngu':

—Cu'ma nu ndya'a ma lo'o na', ntsu'u tsa cha' nu nxtyucua ycu' Ndyosi ji'i ma cha' caca cuayá' ti' ma scaa cha' nu ntsu'u yacu ti cua sa'ní la; bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma ñi'ya culo Ni cña ji*i* ñatí. Pana lo'o xa' ñatí ni, xcui' lo'o cña cua nchcui' na' lo'o ngu' cha' ta na' sca cuiii lo'o ngu', cha' jua'a ná caca cuayá' ti' ngu', masi na'a ngu' nquicha'; ná sca cha' tyanu hique ngu', masi cua ndyuna ngu' nquicha'.

Nchcui' Jesús ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuiii ji'i ñatí nu ndyataa si'yu

¹¹ Ndi'ya ndyu'u cha' ji'i cuiii bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ñi'ya laca nu si'yu nu cua nscui yu bi', jua'a laca cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñatí.

¹² Ñi'ya laca nu tsa ycu' si'yu nu ndyú tyucuiii bi', jua'a laca lo'o ñatí nu cua ndyuna cha'tso'o bi' nquicha', lo'o li' hora ti lijya nu xña'a cha' cuityi cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'; nga'aa ndyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi', ni ná nchca clyaaá ngu' bi' ji'i nu cuxi li'.

¹³ Ñi'ya laca nu chaca ycu' si'yu nu ndyú lo yuu lati tu'ba chu' quee, jua'a laca lo'o ñatí nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o bi' nquicha'. Pana ñi'ya ntí' nu calya sube bi', cha' ná quiñi ndyaa quiche su chu' quee bi', jua'a ntí' ñatí bi', cha' xti ti tyempo ndalo ngu' lo'o ngusñi ngu' cha' tso'o bi'; lo'o lya' ti' xa' ñatí ji'i ngu' bi', yala ti tya'achu' ngu' li'.

¹⁴ Ndi'ya laca cha' ji'i si'yu nu ndyalú laja yaca quiche': bi' laca ñi'ya lacal o'o ñatí nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', pana ntsu'u tsa cña ji'i ngu', ntsu'u tsa cña ji'i ngu', lo'o jua'a ntsu'u tsa su culiji ngu' cña cha' ji'i ti ngu'; bi' cha' ná nchca tyanu tso'o cha' tso'o bi' ne' cresiya ji'i ngu'.

¹⁵ Ñi'ya laca si'yu nu ndyú su tso'o tsa yuu, jua'a laca lo'o ñatí nu tyucui tyiquee ngu' ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu'; ntaja'a ngu' ndaquiya' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Ni lo'o ngu'. Ndalo ngu' bi' li', ná xutacui ngu' cha' ngusñi ngu' cha' bi'. Li' tso'o tsa cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

Cuiii ji'i xee nu tyu'u ne' ni'i

¹⁶ 'Ná cua'a ngu' xee ni'i, lo'o hora ti tacu' ngu' loo xee bi' li'; la cui' ti, ná sta ngu' ji'i sca xee sca ne' quiñá ti. Ná ndu'ni ngu' jua'a. Ndi'ya ndu'ni ngu' lo'o sca xee: nsta ngu' ji'i su cua, cha' clyane xee cha' tyaca' ña'a ngu' nu ndi'i ni'i bi'.

¹⁷ Lcaa cha' nu nsu'ba yacu' ngu' ji'i, quijeloo cha' bi' ji'i ngu' ca tiya' la; lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti, quije cha' bi' ji'i ngu' ca tiya' la, cha' caca cuayá' ti' na ji'i cha' bi' li'.

¹⁸ 'Bi' cha' cua'a tso'o jyaca ma. Nu ñatí nu jlya ti' cha' nu ndyaca tsa'a

ngu' ji'i Ni ni, tya ta la y cui' Ndyosi cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná ntí ca tsa'q̄a ngu', cua'ni y cui' Ni cha' ná caca ji'i ngu' bi' ca tsa'q̄a ngu' cha' ji'i y cui' Ni tsiya' ti.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o nu ngu' qui'yu tya'a Jesús

19 Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' qui'yu tya'a yu, ndyalaa ngu' su ndi'i yu li'. Ná ngua caa'q̄a ngu' cacua la slo, cha' quiña'a q̄a tsa ñati ndi'i.

20 Bi' cha' ndyaa cha' slo Jesús li':

—Nde liya' ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u. Cua ntí ngu' chcui' ngu' lo'o nu'u —nacui' ngu' ji'i.

21 Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu':

—Ñati nu nduna cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o, jua'aq̄a ndu'ni ngu' bi' cua ña'a q̄a ca cña nu nclyo Ni ji'i ngu', ñati bi' ndu'ni ñi'yä si laca ngu' xtya'a na', ñi'yä si laca ngu' tya'a na' —nacui' Jesús ji'i ngu'.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

22 Ngua sca tsä ndu'u Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'q̄a ji'i bi', ndyaa ngu' to' tayu'. Li' ndyaa ngu' ca ne' sca yaca ni'i piti ti.

—Ya'a mä tsaa na nde chaca tsu' tayu' re —nacui' Jesús ji'i ngu'.

Ndyaa ngu' li'.

23 Lo'o tya ndyaa ngu' lo'o yaca ni'i bi' lo hitya, ndyu'u tsa xcalá Jesús; hora ti ngujua' yu. Li' nguxana cui'i, lye tsa ndyaca cui'i lo tayu' bi'. Li' ndyatü clyoo', ntyucua hitya ne' yaca ni'i bi'; cua quilyu'u ti bi' ne' hitya.

24 Li' ndyaa nguxtyu'u ngu' ji'i Jesús ca su ntsiya laja'. Nchcui' ngu' lo'o li':

—Cusu', cusu' —nacui' ngu' ji'i —, que ti' nu'u. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re, cajaa na li'.

Ndaca'a Jesús li', ngulo yu cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' bi'. Hora ti ngua ti bi' li'; nga'aa ndyaca cui'i, nga'aa ntyucua clyoo'.

25 Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'q̄a ji'i bi':

—¿Ni cha' ná jlya ti' ma ji'i y cui' Ndyosi cha' caca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'.

Pana ntsii tsa ngu' bi', ndube tsa ti' ngu' ña'aq̄a ngu' ji'i Jesús li'.

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacui' ngu' ji'i tya'a q̄a ngu' —, cha' lo'o cui'i ndaquiya' ji'i yu, lo'o jua'aq̄a nduna clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacui' ngu' ji'i tya'a ndyaca tsa'q̄a ngu'.

Ngulo Jesús ji'i cui'i xña'a q̄a nu ntsu'u ji'i sca ñati

26 Nde tsu' tayu' bi', loyuu su cuentya Galilea laca; lo'o nu chaca tsu' tayu' bi' loyuu su cuentya ngu' Gadara laca. Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i piti ti bi', ndyalaa ngu' ca loyuu ji'i ngu' Gadara li'.

27 Lo'o cua ndu'u ngu' ne' yaca ni'i bi', li' ndyacua tya'a Jesús lo'o sca nu qui'yu ngu' Gadara nu ntsu'u cui'i xña'a ji'i. Cua sa'ni ngusñi cui'i ji'i yu; tya li' ná nchcu' yu late', ná ndi'i yu ni'i. Na ndya'a q̄a yu'u ti yu, ndyija' yu ne' lo'o jyo'o.

28 Lo'o cua na'a q̄a yu ji'i Jesús, li' cui'i ngusi'ya yu, nclyu yu nde loo Jesús.

—¿Na laca cua'ni nu'u lo'o na', cusu' Jesús? —nacui' yu quicha bi' —. Jlo ti' na'cha' nu'u laca Sñi' y cui' Ndyosi nu laca loo la. Cua'ni nu'u cha' clyu ti' jna', ná cua'ni nu'u cha' ti'i lo'o na' —nacui' yu quicha bi' ji'i Jesús.

29 Jua'aq̄a nacui' yu cha' cua ngulo Jesús cña ji'i cui'i xña'a q̄a bi', cha' nga'aa xña'i cui'i bi' ji'i yu. Tya tsubi' la quiña'a quiya' cua nguxalú cui'i bi' ji'i yu; bi' cha' nguti'i q̄a ngu' cu'a ji'i yu, ndyaaca' ya' yu, ndyaaca' quiya' yu lo'o cadena chcua. Pana ná ngüi'ya yu cuentya ji'i cadena bi', yala ti ngusi'yu cu' chcu'a bi'. Li' ngujolaqui cui'i xña'a q̄a bi' ji'i yu, ngusna yu ca ne' quixi' su ná ndi'i ñati.

30 Lo'o ndyacua tya'a Jesús lo'o yu quicha bi', li' nchcuane ji'i yu:

—¿Ni naa nu'u? —nacui' Jesús ji'i yu.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacui' yu quicha bi' ji'i, cha' quiña'a q̄a tsa cui'i xña'a q̄a ndyu'ni lya' ti' ji'i yu.

31 Ntsii tsa cui'i xña'a q̄a bi' si culo Jesús cña ji'i cha' tyaa cui'i bi' ca su laca tyi cui'i ca ne' yuu. Bi' cha'

ngua'ni cui'i cha' ngüijña yu quicha bi' ji'i Jesús cha' ná culo yu cña cha' tyu'u cui'i bi'.

32 Lo'o jua'a tlyu tsa taju cube' nu ndya'a sii' ca'ya nu ndi'i cacua ti. Li' ngüijña yu quicha bi' chacuayá' ji'i Jesús cha' tyanu cui'i xña'a lo'o cube' bi'. Nda Jesús chacuayá' ji'i cui'i bi' li'.

33 Lo'o li' ndu'u cui'i xña'a bi' ji'i nu qui'yu quicha bi', ngusñi ji'i cube' li'. Hora ti ngusna cube' bi' sii' cua'a ca'ya, ndyú ni' ca lo hitya tayu' ngujuui ni' li', cha' ndye ndyi'o ni' hitya tayu' bi' li'.

34 Lo'o na'a ngu' cha' bi', ngu' nu ndya'a lo'o cube' bi' ni, ngusna clya ngu' li'. Ndyaa ngu' nde quichi tyi ngu', ndyaa cacha' ngu' cha' bi' ji'i tya'a quichi tyi ngu'; lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ne' quixi' cacua ti, ndacha' ngu' ji'i ngu' bi' ñi'ya ngua cha' bi'.

35 Li' ndu'u ngu' quichi bi', ndyaa na'a ngu' xi ji'i, na ca ngua. Lo'o ndyalaa ngu' su nga'a Jesús, li' na'a ngu' ji'i nu qui'yu nu ntsu'u cui'i xña'a ji'i tsala, cha' juani tso'o ti yu; lacu'yu ste' yu, ti ti ntucua yu nde slo quiya' Jesús. Ndyutsii tsa ngu' li'.

36 Lo'o nu ñati nu cua na'a lo'o ngulo Jesús cui'i bi' ji'i yu, ndacha' ngu' bi' ji'i tya'a ngu' ñi'ya nu ngua cha' ngua tso'o yu.

37 Li' nchcui' tsa lcaa ngu' quichi bi' lo'o Jesús cha' tyu'utsu', cha' nga'aa tyanu la Jesús loyuu bi'; ntsii tsa ngu' ca tyi bi'. Bi' cha' ndu'u Jesús ndyaa yu ne' yaca ni'i piti bi'.

38 Laja li' ndijña tsa nu qui'yu nu cua ngutu'u ca ti cui'i xña'a ji'i, cha' lo'o yu tsaa yu lo'o Jesús ne' yaca ni'i bi'; pana ná nda Jesús chacuayá' tya'a yu lo'o.

39 —Xa' xtyuu nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacui Jesús ji'i yu nu ngua quicha bi'—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu', cua ña'a ca cha' tlyu nu cua ngua'ni y cui' Ndyosi lo'o nu'u.

Ndyaa yu li', nda yu cha' lo'o lcaa ñati tya'a quichi tyi yu, lcaa ña'a cha' tlyu nu cua ngua'ni Jesús lo'o yu.

Sñi' Jairo lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús'

40 Lo'o li' nguxtyuu Jesús ñaa nde tsu' tayu' chaca quiya'. Chaa tsa ti' ngu' su ndi'i ngu' cha' ndyalaa yu tsu' re chaca quiya' li'; tso'o tsa nchcui' ngu' lo'o yu, cha' ntajatya tsa ngu' ji'i yu ni jacua' tyaa y cui' yu chaca quiya'.

41 Lo'o cua ndyalaa Jesús, li' hora ti ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Jairo slo; ngu' cusu' laca yu, loo laca yu ne' laa ji'i ngu' bi'. Yaa yu li', ndu sti' yu nde loo Jesús, lye tsa ndijña yu cha' clyu ti' ji'i Jesús cha' tsaa toni'i ji'i yu.

42 Sca ti sñi' ntsu'u ji'i nu Jairo bi', sca nu cuna'a cuañi' nu ntsu'u tii tyucuaa ti yija. Pana juani quicha tsa nu piti bi', cua cajaa ti. Li' ndyaa Jesús lo'o nu cusu' bi', lo'o quiña'a tsa ñati tya'a ndya'a lo'o; cha' quiña'a ñati ni, tachaa tsa ndi'i ngu' slo Jesús.

43 Laja ngu' bi' ndi'i sca nu cuna'a quicha. Ndyaa tii tyucuaa yija quicha tsa nu cuna'a bi', lu'ba ti nda'ya tañi ma'. Cua ndye cñi ji'i ma' cusu' nguliji xcaya' ngu' jo'o, pana ni sca ñati ná ngua ji'i cua'ni jo'o ji'i ma'.

44 Nu juani cua lijyä ma' bi' nde chu' Jesús, ndyala' quiya' ste' yu; hora ti ngusi'yu cu' cha' ndyalú tañi ma', ngua tso'o ma'.

45 Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' nu ndi'i slo:

—¿Tilaca laca nu ndyala' 'na?
—nacui.

Lcaa ñati nchcui' cha' ná tucui ndyala' ji'i Jesús. Bi' cha' lo'o Pedro lo'o jua'a xa' tya'a ndya'a yu, nguxacui' ngu' cha' ji'i Jesús li':

—Cusu' —nacui' ngu'—, tyi'i ca chu' nu'u tachaa tsa ndi'i ñati, hasta nsata tsa ngu' chu' na. Ni cha' nchcui' nu'u lacua: “¿Tilaca laca nu ndyala' 'na?”

46 Li' xa' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' cua ndyala' sca ñati jna' —nacui—. Ngua tii na' cha' juersa 'na ndyaa ngua'ni jo'o ji'i sca ñati.

47 Li' jlo ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquiye cha' ji'i Jesús, bi' cha' yaa ma'

nchcui' lo'o yu, masi nchcuq̄a tyucui
ñ'a ma' lijȳa ma' cha' ndyutsii ma'.
Li' ndyatū st̄i' ma' nde su ndu Jesús;
slo lcaa ñat̄i nu ndu ca bi' ndacha' ma'
ji'i yu ni cha' laca ndyala' ma' ste' yu,
lo'o li' hora ti ngua tso'o ma'.

48 Li' nchcui' Jesús lo'o ma' cusu' bi':

—Cha' jlya ti' nu'u cha' caca ji'i
ycui' Ndyosi cua'ni Ni cña tonu bi',
bi' cha' ngua tso'o nu'u, sñi' —nacui
Jesús ji'i nu cuna'q̄a bi'—. Ná cube ti'
nu'u, tyaa clya nu'u juani.

49 Tya nchcui' Jesús, lo'o li' ndyalaa
sca ñat̄i nu ndu'u to' tyi Jairo, nu cusu'
bi' nu laca loo ne' laa ji'i ngu' ca bi'.
Ñat̄i bi' ndyaa nchcui' lo'o ycui' Jairo
li':

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu'
—nacui yu—. Nga'aa chcui' nu'u lo'o
nu cusu' jua cha' c̄a q̄a toni'i jinu'u.

50 Pana cua ndyuna Jesús cha' nu
nchcui' yu lo'o nu cusu' bi':

—Ná cutsii nu'u —nacui Jesús—,
sca ti si jlya ti' nu'u cha' caca ji'i ycui'
Ndyosi, li' caca tso'o nu piti sñi' nu'u
—nacui Jesús ji'i Jairo.

51 Lo'o ndyalaa ngu' to' tyi Jairo, li'
ná nda Jesús chacuayá' tyaa tsa tlyu
ti ngu' ne' ni'i lo'o yu; cua laca ti ñati
tyaq̄a nde ni'i nacui yu.

—Lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan,
lo'o sti xtya'a nu piti quicha re, tsa
lo cua ti tya'a ngu' tyaq̄a ngu' ni'i re
—nacui yu.

52 Nxí'ya tsa xi xa' la ngu' ndi'i
ngu' nde liya' xqui'ya cha' ngujuii nu
cuna'q̄a piti bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o
ngu' bi':

—Ná xi'ya m̄a —nacui—. Si'i na
ngujuii nu quicha re, na laja' ti re
—nacui Jesús ji'i ngu'.

53 Nxtyí lo'o ngu' ji'i Jesús li', cha' jlo
ti' ngu' cha' chañi cha' ngujuii nu piti
bi'.

54 Li' ndyatí Jesús ni'i, ngusñi ya' nu
piti, jua'a cuii nchcui' lo'o li':

—Tyaca'a nu'u, mbixu' —nacui.

55 Li' xa' ndyalaa cui'i cresiya ji'i
nu cuna'q̄a piti bi', hora ti ndaca'a li';
ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ta ngu' na
cacu nu piti bi' li'.

56 Ndube tsa ti' ngu' cusu' ji'i nu piti
bi', pana ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha'
ná chcui' ngu' lo'o xa' ñati ñi'ȳa nu
ngua cha' bi'.

9

*Ngulo Jesús cña ji'i nu tii tyucuaa
tya'a ngu' bi', cha' tsaa ngu' chcui' ngu'
lo'o ngu' xa' quichi*

1 Nguxuti'i Jesús ji'i nu tii tyucuaa
tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a q̄a bi', cha' ta
yu chacuayá' ji'i ngu' cha' culo ngu'
ji'i lcaa lo cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati,
lo'o jua'a q̄a cua'ni ngu' jo'o ji'i lcaa lo
quicha nu ntsu'u ji'i ñati.

2 Ngulo yu cña ji'i nu tii tyucuaa
tya'a ngu' bi', cha' ta ngu' cha' tso'o
ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' quichi su
tsaa ngu', lo'o li' cua'ni ngu' cha' tyaca
tso'o ngu' quicha.

3 Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná sca na ná cui'ya m̄a tsaa ma
tyucuii —nacui yu ji'i ngu'—, ni yaca
xca, ni cuiji, ni tyaja, ni cñi, ná cui'ya
lo'o m̄a ji'i. Sca ti camxa nu ntsu'u ti
m̄a cui'ya m̄a tsaa ma, ná cui'ya m̄a
chaca.

4 Cua ña'a q̄a ca toni'i su tyalaa m̄a ni,
ca bi' tyanu m̄a hasta ña'a cuayá' nu
tyu'u m̄a quichi bi' tyaa m̄a li'.

5 Si ntsu'u quichi su ná ndiya ti'
ngu' cha' nu nchcui' m̄a lo'o ngu', su
ná nti' ngu' cha' tyanu m̄a slo ngu',
hora ti tsaa m̄a xa' se'i. Lo'o jua'a salú
m̄a sñii yuu nu ntsu'u quiya' m̄a lo'o
tyu'u m̄a quichi bi'; xqui'ya cha' bi',
caca cuayá' ti' ngu' quichi cha' cuxi
tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o m̄a li'.

6 Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndya'a
ngu' lcaa quichi sube ti cajua. Li'
nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi bi'
ñi'ȳa ndu'ni lyaá Ni ji'i ngu'; jua'a
ngua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha nu
ndi'i lcaa quichi bi', ndyaca tso'o nu
ngu' quicha bi' li'.

Ngujuuii Juan nu ntyucuatya ji'i ñati

7 Tyempo bi' Herodes naa nu laca
gobernador. Cua ngua cuayá' ti' yu
lcaa cña nu ngua'ni Jesús, lo'o nu
juani nclyacua tsa ti' yu: “¿Ti ñati laca
nu Jesús bi'?” Tyuu tya'a ngu' nchcui'

ngu' cha' cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya'.

⁸ Lo'o jua'q ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' Jesús laca jyo'o Elías nu nguti'í chalyuu sa'ni la, cha' chaca quiya' ndyu'u tucua jyo'o bi'; jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' la cui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í ycui' Ndyosi sa'ni la laca Jesús, cha' cua ndyu'ú jyo'o cusu' bi' chaca quiya', nacui'ngu'.

⁹ Pana ndi'yä nacui' Herodes:

—Ycui' na' ngulu cña cha' teje cu' ngu' scua' que Juan. Lo'o nu Jesús bi' ni, nu quiña'q tsa cha' ndañi nu nchcui'ngu' ji'í, ¿tilaca laca yu lacua?

Lo'o li' lye tsa ngua ti' Herodes cha' ña'a ji'í ycui' Jesús.

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati'

¹⁰ Nu lo'o nguxtyuu ngu' tya'a ndya'q Jesús ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcui'ngu' lo'o yu lcaa ña'a q cña nu ngua'ni ngu' ca su ndyaa ngu' bi'. Li' ndyaa yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'q ji'í bi' sca se'i su ná ntsu'u ñati'ngua ti' yu, sca se'i cacua ti quichí Betsaida.

¹¹ Pana nu lo'o cua ngua jlo ti' xa' ñati' macala su ndyaa Jesús, li' ndu'u lca'a ñati' bi' ji'í yu. Lo'o ndyalaa ngu' slo yu, li' ndyanu ngu' cha' culu'u yu ji'í ngu' ñi'ya caca nde loo lo'o caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'í ñati'. Lo'o jua'a lijya ngu' quicha cha' cua'ni yu cha' tyaca tso'o ngu', nti'ngu'.

¹² Nu lo'o cua ngusii, li' ndyu'u ti'í ñati' nu ndyaca tsa'q ji'í Jesús ca slo yu cha' chcui'ngu' lo'o yu:

—Chcui' nu'ü lo'o ngu' jua cha' tsaaaana ngu'na cacu'ngu', su caja'ngu' talya ca quichí sube ti jua —nacui'ngu' nu ndyaca tsa'q ji'í—. Su ndi'í na re, ná ntsu'u na cacu'ngu' tsiya' ti —nacui'ngu' bi' ji'í Jesús.

¹³ —Cu'mä ta mä na cacu'ngu' quiña'q jua —nacui' Jesús ji'í nu ngu' nu ndyaca tsa'q ji'í li'.

—Xti tsa na ntsu'u ji'í ya re —nacui'ngu'—. Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o ji'í ya. Sca

ti si tsaa ya tsaaaana ya scuaa cha' cacu lcaa ngu' re —nacui'ngu' ji'í Jesús li'.

¹⁴ Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti ndi'íngu' bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'q ji'í:

—Chcui' ma lo'o ngu' jua cha' tyaca'q ngu' lo yuu cuentya qui'i ti, tu'ba tyii tya'a ngu' sca qui'i —nacui' yu ji'íngu'.

¹⁵ Lo'o jua'q ngua'ni nu tii tyucuaa tya'a ngu' lo'o nu ngu' quiña'a bi', hora ti ndyaca'q ngu'.

¹⁶ Li' ndaya' Jesús ji'í nu ca'yu tya'a xlyá teje'lo'o ji'í nu tucua tya'a cualya bi'. Nde cuq nguxña'q yu cha' ndya xlyábe ji'í ycui' Ndyosi xqui'ya scuaa bi'. Li' ngusa'be yu scuaa bi', cuati nda yu yu'be bi' ji'íngu' tya'a ndya'q yu cha'tacha ngu' ji'íngu' quiña'q bi'.

¹⁷ Lcaa ngu' ndyacu ngu' scuaa bi' li', nguaala' ji'í lcaa ngu'. Ca tiya' la ngutsa'á tii tyucuaa tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá lo'o cualya nu ndyanu, la cui' tya'a na nu ndyacu ngu' bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycui' nu Cristo laca Jesús

¹⁸ Ngua sca tsä ndi'í Jesús ycui' ti nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi. Li' lijya'ngu' nu ndyaca tsa'q ji'í ca slo yu. Nchcuane Jesús ji'íngu' bi' li':

—¿Tilaca ta laca na' nacui'ngu'? —nacui' Jesús ji'íngu' bi'.

¹⁹ —Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'íngu' tya' tsubi' la laca nu'ü —nacui'ngu' ji'í—, lo'o jua'q ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Elías laca nu'ü, jua'a q ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' cha' nu'ü laca sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í ycui' Ndyosi sa'ni la; cua sa'ni tsa'ngu'juui' ñati' bi', pana juani ndyu'ú chaca quiya' nacui'ngu' bi'.

²⁰ —Cu'mä ni —nacui' Jesús ji'íngu' bi' li'—, ¿tilaca laca na' nti' cu'mä?

Li' nacui' Pedro ji'í:

—Cristo nu nda ycui' Ndyosi ji'í lijya' nde chalyuu, bi' laca nu'ü —nacui' Pedro ji'í.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycui'

21 Lye tsa nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ná cacha' ngu' tsiya' ti ji'i xa' ñatí cha' Cristo laca y cui'.

22 —Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñatí —nacui Jesús—, nscua cha' lye tsa xcube' ngu' jna'. Lo'o la cui' ti xtyanu ti'i ngu' cusu' jna'; lo'o ngu' nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, xtyanu ti'i ngu' jna'. Nga'a cha' cujuii ngu' 'na; pana lo'o tyu'u scua sna tsa, li' tyu'ú na' chaca quiya' ca su ntsiya na' cha' nguatsi' na'.

23 Lo'o nteje tacui xi tyempo, li' nchcui' Jesús lo'o lcaa ngu':

—Si ntsu'u cu'maq nu chañi cha' nti' maq tsaa maq lo'o na' —nacui yu—, nga'a cha' xtyanu maq lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee maq ji'i, cha' tya'a maq lo'o na'lcaa tsa, masi cujuii ñatí ji'i maq xqui'ya na'.

24 Chcuna' chalyuu ji'i maq si xcui' nclyacua tsa ti' maq ñi'yaa caca ji'i y cui' ca maq; pana si tyaja'a maq xñi maq cha' jna', masi cujuii ñatí ji'i maq xqui'ya na', quiye chalyuu ji'i maq ca slo y cui' Ndyosi li'.

25 Ná xtyucua tsiya' ti cha' culiya' nu ntsu'u ji'i maq, masi tlyu tsa chalyuu caja ji'i maq, si xqui'ya cha' bi' chcuna' maq cuentya ji'i y cui' Ndyosi.

26 Ca tyuju'u ti' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñatí lo'o ña'a na' ji'i maq, si cua ngua tyuju'u ti' maq ña'a maq jna', masi ntyuju'u ti' maq ji'i cha' tso'o nu nchcui' ti na'; nu lo'o caq na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo ji'i ñatí, li' ca tyuju'u ti' na' lo'o ña'a na' ji'i maq. Ndubi tsa ña'a loo na' caca xqui'ya xee ji'i y cui' Ndyosi Sti na' li'; stu'ba ti caq na' lo'o lcaa xca ji'i y cui' Ni, xca nu lubii tsiya' ti.

27 Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o maq, cha' ntsu'u ngu' nu ndu lo'o na chalyuu re juani, nu tya lyiji cajaa ngu' lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca y cui' Ndyosi loo nde chalyuu.

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús ndu slo ngu'

28 Nu lo'o cua ndu'u scua snu' tsätya lo'o nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyacuí yu sca ca'ya cha' chcui' yu lo'o y cui' Ndyosi; ndyaa lo'o yu ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan.

29 Nu lo'o ndu Jesús nchcui' lo'o y cui' Ndyosi Sti yu, li' hora ti ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús; ñi'yaa ña'a sca xee nu ngatí tsa, jua'a ngatí tsa ña'a ste' yu.

30 Li' ndu'u tucua tucua tya'a ngu' quiyu ca slo Jesús, ndu ti ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o Jesús; jyo'o cusu' Moisés lo'o jyo'o cusu' Elías nu nguti'i chalyuu sa'ni ngua ngu' bi'.

31 Lo'o jua'a tyucui ña'a su ndu ngu' ntyiji'i sca xee nu lye tsa ña'a. Nchcui' ngu' lo'o Jesús ji'i lcaa ña'a cña nu cua nda y cui' Ndyosi Sti yu cha' cua'ni yu nde loo la xi, nu lo'o cajaa yu nde quichi Jerusalén.

32 Masi ndyu'u tsa xcalá Pedro lo'o xa' tya'a ndi'i yu ca jua, pana tya tii ngu'; bi' cha' na'a ngu' bi' lcaa cha' tso'o ji'i Jesús, lo'o ji'i tyucuaa ngu' jyo'o nu nga'a slo yu.

33 Nu lo'o cua tyaa ti tyucuaa ngu' bi', li' nacui Pedro ji'i Jesús:

—Xu'na —nacui—, tso'o tsa cha' ndi'i ya nde. Cuiñá ya sna tya'a chcu'a'ya: tsaca laca su tyl'i y cui' nu'u, chaca su tyl'i La Moisés, lo'o chaca su tyl'i La Elías —nacui.

Pana nu Pedro bi' ni, ná ngua cuayá' ti' yu ñi'yaa ndyu'u cha' nu nchcui' y cui' ca yu.

34 Tya nchcui' yu, lo'o li' ñaa sca coo nu ngüixi hichu' ngu'. Lye tsa ndyutsii ngu' su ntsu'u ngu' ne' coo bi', cha' lye tsa ña'a coo bi'.

35 Li' nguañi xtyil'i sca ñatí, pana hora ti ngua cuayá' ti' ngu' cha' nchcui' y cui' Ndyosi laja coo bi'.

—La cui' yu re laca Sñi' na'; tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—. Cua'a jyaca maq ji'i cha' nu chcui' yu re lo'o ma —nacui Ni.

36 Lo'o cua ndyuna ngu' ña'a cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi ji'i Jesús, li' na'a ngu' cha' sca ti Jesús ndu bi'. Cuaana tya ndyaa ti'i ngu'; ni sca cha'

nga'aa nchcui' ngu' lo'o xa' ñati, ñi'ya
ngua cha' nu na'a ngu' sii' ca'ya bi'.

*Ngu'a ni Jesú斯 jo'o ji'i sca yu cuañi'
nu ngusñi cui'i cuxi ji'i*

³⁷ Ca chaca tsä nu lo'o ngua'ya ngu'
sii' ca'ya bi', tyuū tsa tya'a ngu' ndyaa
ngu' ndyacua tya'a ngu' lo'o Jesú斯.

³⁸ Ndi'i sca nu qui'yu laja ñati
quiña'a bi' nu cuii nchcui' lo'o Jesú斯:

—Mstru —nacui' yu ji'i—, cua'ni
cha' tso'o ña'a nu'u xi ji'i sñi' na', cha'
sca ti bi' laca sñi' na' nu ntsu'u 'na.

³⁹ Ntsu'u tsä nxalú cui'i ji'i yu,
ndu'nib'i cha' cuii nxi'ya yu li'; nxasu
nu cui'i bi' ji'i yu ña'a cuayá' ndyu'u
ngo' tu'ba yu. Cuxi tsa ndu'ni cui'i bi'
lo'o yu, cha' ná ntaja'a bi' culaá ji'i yu.

⁴⁰ Bi' cha' lye tsa ndijña na' ji'i nu
ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u cha' culo
ngu' ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i sñi'
na', pana ná ngua ji'i ngu' culo ngu'
ji'i tsiya' ti.

⁴¹ Li' nguxacui' Jesú斯 cha' ji'i ngu':
—Ná jlya ti' mä 'na tsiya' ti, cu'mä
ñati chalyuu —nacui' Jesú斯—, cha'
cuxi tsa cresiya ji'i mä. Nga'aa tso'o
tyanu na' slo mä, nga'aa talo tyiquee
na' ji'i mä tsiya' ti —nacui' Jesú斯 ji'i
ngu'—. Cäa lo'o ji'i sñi' slo na' —nacui'
Jesú斯 ji'i sti nu quicha bi' li'.

⁴² Pana nu lo'o ñaa nu quicha bi'
cacua la, li' nguxlyú cui'i cuxi bi' ji'i
yu quicha bi' nde lo yuu, lo'o li' lye
tsa nguxalú cui'i ji'i yu. Li' ngulo Jesú斯
cña ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i yu cha'
tyu'u bi' tyaa, cua ndyaca tso'o yu
quicha bi' li'. Cuati nacui' ji'i sti yu
cha' cäa qui'ya ji'i sñi', lo'o li' ndya
Jesú斯 ji'i yu nu ngua quicha bi' ji'i sti
yu chaca quiya'.

⁴³ Lcaa ngu' ndube tsa ti' ngu' lo'o
ñaa'a ngu' cha' tlyu nu ndyu'ni ycuí'
Ndyosi.

*Xa' nchcui' Jesú斯 lo'o ngu' cha'
ntsu'u cha' cajaa ycuí'*

Lcaa ngu' ndiya tsa ti' ngu' ñaa'a
ngu' cña nu ndyu'ni Jesú斯. Pana laja
lo'o ndube ti' ngu', li' nacui' Jesú斯 ji'i
nu ngu' nu ndya'a lo'o yu:

⁴⁴ —Cua'a jyaca mä ji'i cha' re, cu-
lacua xi ti' mä ji'i: Ntsu'u sca ñati nu

cujui' cresiya 'na ji'i ngu' tisiya cha'
cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi na' nu
cua nda Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati
—nacui' Jesú斯.

⁴⁵ Pana ná nda nu ngu' nu ndy-
aca tsa'a ji'i yu bi' cuentya, ná ngu-
juí ñi'ya caca ca cuayá' ti' ngu' cha'
bi'; jua'a ntsii tsa ngu' cha' xcuane
ngu' ji'i ycuí' Jesú斯 ñi'ya tyu'u cha' nu
nchcui' yu lo'o ngu'.

*Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'i
ycui' ca ngu'*

⁴⁶ Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi'
ni, lye tsa nchcui' tube ngu' ñi'ya nu
tya'a ngu' laca nu ndulo la cha' ji'i.

⁴⁷ Pana Jesú斯 ni, hora ti ngua cuayá'
ti' lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee
ngu'. Li' ngusñi yu ya' sca nu piti,
ngusta yu ji'i nu piti cacua ti slo ycuí'
yu.

⁴⁸ Li' nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Lo'o xtyucua mä ji'i cua ña'a ca
ñati cuentya jna', masi ñati ñi'ya laca
nu piti re, la cui' jua'a na nxtyucua
mä jna' laca —nacui' Jesú斯—. Jua'a
ngu' nu tucuá cña jna', lo'o cña ji'i
ycui' Ndyosi tucuá ngu' bi' li', cha'
ycui' Ni laca nu nda jna' lijyäa ca slo
cu'mä. La cui' nu piti la ji'i tya'a mä,
nu ná ndulo cha' ji'i bi' ntí' mä, bi'
laca nu ndulo la cha' ji'i cuentya jna',
ntí' na'.

*Sca ñati nu ná nxuū tya'a lo'o na ni,
bi' laca nu taca ji'i xtyucua ji'na*

⁴⁹ Li' nacui' Juan ji'i Jesú斯:

—Mstru —nacui—, cua na'a ya cha'
ndu chaca ñati nu nclyo ji'i cui'i cuxi
nu ntsu'u ji'i ñati chacuayá' jinu'u,
nacui' yu. Bi' cha' ngua'a ya ji'i yu bi',
cha' nga'aa cua'ni yu jua'a, cha' ná
lo'o yu bi' ndya'a yu ndyaca tsa'a yu
lo'o ya.

⁵⁰ Pana ndi'ya nacui' Jesú斯 ji'i li':

—Ná cua'a mä ji'i, cha' sca ñati nu
ná nxuū tya'a lo'o na, ná tyiquee'taca
ji'i bi' xtyucua ji'na.

Ngu'a Jesú斯 ji'i Jacobo lo'o ji'i Juan

⁵¹ Nu lo'o cua tyalaa ti tyempo cha'
tyaa Jesú斯 nde cua, li' ngüiñi ti' yu cha'
tyaa yu nde Jerusalén.

52 Nda yu ji'í nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu cha' tsaa ngu' tyucuii nde loo la, cha' chcui' ngu' lo'o ngu' quichi sube ti su tyeje tacui yu lo'o ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' sca quichi sube ti, sca quichi tyi ngu' Samaria; ngulana ngu' su tyi'í ngu' li'.

53 Pana ná ntaja'a ngu' quichi sube bi' ta ngu' chacuayá' cha' tyanu ngu' bi' quichi, cha' jlo ti' ngu' quichi bi', cha' nde quichi Jerusalén tsaa ngu'.

54 Nu lo'o ndyuna tya'a ndya'a Jesús cha' bi', Jacobo lo'o Juan naa nu ngu' bi', li' nacui' ngu' bi' ji'í Jesús:

—Cusu' —nacui' ngu' bi'—, ¿ha ná nti' nu'u cha' jña ya quii' nde cuā cha' tyalú nde lo yuu su ndi'í ngu' jua? Cua'ni tye bi' tsiya' ti ji'í ngu' jua, tyaquí ngu'. Jua'a ngua'ni jyo'o cusú Elías sa'ní —nacui' ngu' ji'í Jesús.

55 Li' ña'a tsa Jesús ji'í ngu' bi', nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ná nda mä cuentya tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' mä —nacui' Jesús—, si'i Xtyi'í ycui' Ndyosi laca nu ngulu'u ji'í mä cha' chcui' mä cha' cuxi jua'a; nu xña'a laca nu ngulu'u ji'í mä cha' chcui' mä jua'a.

56 Si'i cha' cua'ni tye na' chalyuu ji'í ñatí nda ycui' Ndyosi Sti na' 'na lijyaa cha' caca na' ñatí; cha' cua'ni lyaá Ni ji'í ñatí chalyuu, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni na' —nacui' Jesús.

Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' xa' quichi sube ti.

Ñati nu chañi cha' nti' tya'a lo'o Jesús

57 To' tyucuii su ndyaa ngu' na'a ngu' ji'í sca nu qui'yu.

—Cusu' —nacui' yu—, lo'o na' nti' na' tsaa'a lo'o nu'u, macala su tsaa nu'u tsaa'a na' lo'o nu'u.

58 Li' nguxacui' Jesús cha' ji'í nu qui'yu bi':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyú ni' ndyu'u ni'; lo'o nu quiñi sube ni, ne' xlyatí ndyu'u ni'; lo'o na' ni, cua lijyaa na' chalyuu cha' caca na' ñatí, pana ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña' na'.

59 Lo'o li' nacui' Jesús ji'í chaca nu qui'yu:

—Caa tya'a nu'u lo'o na' —nacui'.

—Cusu' —nacui' yu ji'í Jesús li'—, ta nu'u xi tyempo jna'cha' tyanu na' lo'o sti na' ña'a cuayá' nu caja a sti na', cha' ña'a na' ji'í tyatsi'.

60 Li' nacui' Jesús ji'í yu:

—Tya ntsu'u xi xa' la tya'a ñatí ma nu taca xatsi' ji'í nu cua ngujuii; pana nu'u ni, ntsu'u cha' tsaa nu'u lo'o na' cha' chcui' nu'u cha' tso'o ji'í ycui' Ndyosi lo'o ñatí.

61 Li' nacui' chaca nu qui'yu ji'í Jesús:

—Cusu', lo'o na' ntä' tsa'a lo'o nu'u —nacui' yu—, pana ta xi tyempo 'na cha' tsa'a na' salya' na' lo'o ngu' toni'i 'na.

62 Li' nguxacui' Jesús cha' ji'í nu qui'yu bi':

—Sca ñatí nu nguxana sca cña ni, ná caca tyu'u scua cña bi' ji'í yu si tya'ächu' yu ji'í; ñi'yä nti' ñatí nu ncly'a yuu, ná ca cula'a tso'o yu yuu si ña'a yu nde chü' yu; la cui' jua'a lo'o caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'í cu'mä ñatí chalyuu ni, ná ta Ni cña cua'ni mä cuentya ji'í ycui' si nti' mä tya'ächu' mä ji'í Ni.

10

Nda Jesús ji'í snayala tyii tya'a ngu' ndyaa

1 Nu lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' ngusubi Jesús chaca snayala tyii tya'a ngu' cha' tsaa ngu' nde loo ji'í yu; cuentya tucua tya'a ti ngu' tsaa ngu' lcaa se'i lo'o lcaa quichi su nga'a cha' tsaa yu nti' yu.

2 Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re, cha' chcui' na lo'o ñatí cha' xñi ngu' cha' nu nchcui' na' —nacui' Jesús ji'í ngu' bi'—. Lo'o jua'a, xti ti ngu' nu caca cua'ni cña re; bi' cha' chcui' mä lo'o Sti na', ycui' nu Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñatí nu taca ji'í cua'ni cña re.

3 Yaa clyá mä lacua. Su ta na' ji'í mä tsaa mä, ca bi' tyi'í mä laja ñatí cuxi ñi'yä si ndi'í xlyá' cuañi' laja bo'o

tyaala; pana tyi'í y cui' Ni lo'o mä cha' ná sca caca ji'í mä li'.

⁴ Ná cui'ya mä cuiji su tyu'u cñi, ni xa' cuiji, ni caña ná chca'a quiya' mä. Lo'o jua'a ná tyu mä tyiquee' tyucuií lo'o ta mä cha' lo'o ñati.

⁵ Nu lo'o tyalaa mä toni'í ji'í sca ñati, li' ndi'yä chcui' mä lo'o y cui' Ndyosi cuentya ji'í ñati nu ndi'í ni'í bi': "Ti ti tyi'í tyiquee ngu' nu ca tyi re", ñacui mä ji'í y cui' Ndyosi li'.

⁶ Lo'o si chañi cha' nti' ngu' nu ndi'í ni'í bi' cuna la ngu' cha' ji'í y cui' Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' tì ti tyi'í tyiquee ngu' bi'; pana si ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', nga'aa culacuä Ni ji'í ngu' bi' jua'a.

⁷ Tyanu mä toni'í ji'í ngu' tso'o bi', cacu mä co'o mä cua ña'ä ca na nu cacu ngu' bi'; sca ñati nu ndyu'ni cña ni, ntsu'u chacuayá' ji'í cha' cacu yu tyaja. Pana ná tya'a mä lcua ti toni'í ji'í ngu'.

⁸ Lo'o tyalaa mä sca quichí su tso'o tsa chcui' ñati lo'o ma, cacu mä lcaa na nu ta ngu' ji'í mä,

⁹ cua'ni mä jo'o ji'í ngu' quicha nu ndi'í bi'. Lo'o li' ñacui mä ji'í ngu' bi': "Cua ngulala cha' caca y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'í cu'mä".

¹⁰ Pana lo'o tyalaa mä sca quichí su ná nti' ngu' cha' chcui' mä cha' ji'í y cui' Ndyosi lo'o ngu', hora ti tyu'u mä nde to' calle ti. Li' ñacui mä ji'í ngu':

¹¹ "Scui ya quiya' ya cha' tyalú snii yuu ji'í quichí tyi mä nu ngusñi ca'a quiya' ya; jua'a ca cuayá' ti' mä li' cha' xqui'ya cha' cuxi tyiquee mä, bi' cha' tyu'u ya quichí tyi mä tyaa ya. Pana masi cuxi mä, ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mä cha' cua ngulala cha' caca y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'í mä", ñacui mä ji'í ngu' quichí bi'.

¹² Nchcui' na' cha' bi' lo'o mä juani, cha' nulo'o tye chalyuu, li' tlyu la cha' ti'í caca ji'í ngu' quichí bi'; xti la cha' chcube' ngu' jyo'o quichí Sodoma nu cuxi tsa ngua'ni cua sa'ni la.

Quichí su ná ntucuá ñati cña ji'í y cui' Ndyosi

¹³ '¡Tya'na tsa cu'mä ngu' quichí Corazín! Lo'o jua'a, ¡tya'na tsa cu'mä ngu' quichí Betsaida! Cua quiña'a tsa cha' tlyu nu cua na'a cu'mä, lo'o ná nguju'u ti' mä tsiya' ti ji'í cha' cuxi nu ndyu'ni ma. Cua sa'ni la xña'a tsa ngua ngu' quichí Tiro, lo'o ngu' quichí Sidón; ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná ngujui ñi'yä caca tjuju'u ti' ngu' bi' ji'í cha' cuxi nu ngua'ni ngu', cha' bilya ña'ä ngu' bi' ni sca cha'tlyu ñi'yä nu cua na'a cu'mä ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi'í ti' ngu', ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hique ngu' ñi'yä nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o.

¹⁴ Liñi cacha' na' ji'í mä cha' caca tso'o la ji'í ngu' jyo'o quichí Tiro, lo'o ji'í ngu' jyo'o quichí Sidón, nu lo'o tyalaa tsä tlyu lo'o cua'ni cuayá' y cui' Ndyosi ji'í ñati chalyuu; lye la xcube' Ni ji'í cu'mä li', cha' ná nduna mä tsiya' ti.

¹⁵ Lo'o cu'mä ngu' quichí Capernaum ni, nti' mä cha' tso'o tsa caca ji'í quichí tyi mä. ¿Ha ná lo'o xcube' Ni ji'í mä nti' mä? Pana culo'o Ni ji'í mä cha' tyaa mä ca bilyaa.

Tya nchcui' la Jesús lo'o nu snayala tyii tya'a ngu' bi' li':

¹⁶ —Ñati nu cua'a jyaca ji'í cha' nu ta cu'mä lo'o, ñi'yä si ndaca'a jyaca ngu' bi' ji'í cha' nu ta na'lo'o ngu'laca; lo'o ñati nu xlyú cha' hichu' cu'mä, ñi'yä si nxlyú ngu' bi' cha' hichu' na' laca. Lo'o jua'a ñati nu xlyú cha' hichu' na' ni, na nxlyú ngu' cha' bi' hichu' y cui' Ndyosi nu nda jna' lijyaa; jua'a laca cha' —nacui Jesús ji'í ngu'.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

Cua nguxtyuu ngu' nu ngua'a loo Jesús cña ji'í ñaa ngu'

¹⁷ Ca tiya' la nguxtyuu nu snayala tyii tya'a ngu' ñaa ngu' slo Jesús. Chaa tsa ti' ngu'.

—Cusu' —nacui ngu' ji'í Jesús—, lo'o nu cui'í cuxi ndaquiya' ji'í cña nu ngulo ya ji'í chacuayá' jinu'u —nacui ngu'.

¹⁸ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Jua'q_a tu'ni. Lo'o na' na'q_a na' ji'i Satanás lo'o ndyú yu lo yuu; ñi'y_a ndyalú tyi'yu nde lo yuu, jua'q_a ndyú yu. Ngulo'o y cui' Ndyosi ji'i nu xña'a b_i' ca su tlyu su ntucua Ni nde cua_a, ndyú yu lo yuu li'; bi' cha' ndaquiya' cui'i cuxi bi' ji'i cha' nu nchcui' ma juani.

¹⁹ Lo'o jua'q_a cua nda na' chacuayá' ji'i cu'm_a cha' sta quiya' ma hichu' cuaña, lo'o hichu' chuni'i; chacuayá' jna' cua'a ma chacuaya' ji'i nu xña'a tsiya' ti. Lo'o jua'q_a ná ca cuxi ji'i ma tsiya' ti, ni sca cha' cuxi ná tyacua ji'i ma li'.

²⁰ Pana ná ntsu'u cha' ca chaa ti' ma cha' ndaquiya' cui'i cuxi bi' ji'i cña nu ngulo ma ji'i, tso'o la ca chaa ti' ma cha' cua nscua xtañi ma ca su ntucua y cui' Ndyosi nde cua_a.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús

²¹ Sca hora bi' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús xqui'ya cha' ndi'i Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o yu. Bi' cha' nchcui' Jesús lo'o y cui' Ndyosi Sti yu li':

—Sti na', cua'ní ch_i na' loo y cui' nu'u juani. Nu'u laca y cui' Ni nu laca loo nde cua_a, jua'q_a laca nu'u loo nde lo yuu. Cua ngutu'u yacu_t ti cha' bi' cuentya ji'i ñat_i nu ngua tya sa'ní la, cha' ná ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tsiya' ti, masi nchca tsa ji'i ngu'; pana tsa xlya'be h_i cha' cua ngulu'u tso'o nu'u cha' bi' ji'i ñat_i jua'q_a ti juani, masi ná jlo tso'o ti' ñat_i bi'. Ndyosi' nti' tlyu na' jinu'u cha' jua'q_a ngua ti' y cui' nu'u cha' caca —nacui Jesús ji'i y cui' Ndyosi.

²² Li' nchcui' yu lo'o ngu' nu ndyaa cuentya ji'i yu bi':

—Cua nda Sti na' lcaa na jna!. Ná tucui jlo ti' cha' laca na' Sñi' y cui' Ni; sca ti y cui' Sti na', bi' nu jlo ti!. Ná tucui jlo ti' tilaca laca y cui' Sti na'; sca ti na', jlo ti' na' tilaca laca Ni. Lo'o jua'q_a ca jlo ti' xi xa' la ñat_i nu nti' na' cha' culu'u na' ji'i ngu' tilaca laca y cui' Sti na', ca cuayá' ti' ngu' bi' li'.

²³ Li' nguxtyacui Jesús ca su ndu nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndu y cui' ti ngu' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñat_i nu ña'q_a cua ña'q_a ca cha' tlyu nu cua na'q_a cu'm_a juani.

²⁴ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma re, cha' quiña'q_a tsa ngu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'q_a quiña'q_a rey nu ngua loo sa'ni la, cua ntajatya tsa ngu' bi' ji'i cha' tlyu nu cua na'q_a ma juani, cha' ña'q_a ngu' ji'i nquicha'; cua ntajatya tsa ngu' bi' ji'i cha' nu nduna ma juani, cha' ngua ti' ngu' cuna ngu' nquicha'. Pana ngujui ngu' li', lo'o bilya ña'q_a ngu' cha' bi', bilya cuna ngu' cha' bi' tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

Sca cha' tso'o nu ngua'ni sca ngu' samaritano

²⁵ Li' ndatu sca mstru cha' jo'ó cha' chcui' cuayá' yu lo'o Jesús. Lo'o li' nchcuane yu ji'i Jesús:

—Mstru —nacui—, ¿ñi'y_a cua'ní na' cha' caja chalyuu nu ná nga'q_a cha' tye tsiya' ti jna'?

²⁶ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o yu:

—¿Ni cña ngulo y cui' Ndyosi ji'ná nu nscua lo quityi nu ngua sa'ní? ¿Ñi'y_a ndyu'u ta cha' bi' nti' nu'u?

²⁷ Li' nchcui' mstru cha' jo'ó bi':

—Ndi'y_a nchcui' cha' cusu' bi' —nacui mstru bi'—, cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee na ña'q_a na ji'i y cui' Ndyosi, jua'q_a tyucui tyiquee na taquiya' na ji'i y cui' Ni, jua'q_a cua'ní tlyu na ji'i Ni lo'o lcaa cha' nu ca'y_a hique na, jua'q_a tyucui juersa ji'ná cua'ní tlyu na ji'i y cui' Ni. Lo'o jua'q_a ngl'a cha' cua'ní tya'na ti' na ji'i tya'a ñat_i na, ñi'y_a nu nti' na cha' cua'ní tya'na ti' xa' ñat_i ji'ná.

²⁸ Li' nacui Jesús ji'i yu bi':

—Tso'o tsa cha' nu nguxacui nu'u 'na. Si jua'q_a cua'ní nu'u, caja chalyuu bi' jinu'u li'.

²⁹ Pana nu mstru cha' jo'ó bi' ni, cua nti' yu cha' tyu'u liñi la cha' nu cua nchcui' yu, bi' cha' nacui yu ji'i Jesús:

—¿Tilaca laca tya'a ñat_i na' lacua?

³⁰ Li' nchcui' Jesús cui*j* re cha' xacui cha' ji'i mstru bi':

—Ngutu'u sca ngu' tya'a quichí tyi na nde Jerusalén, ndya'a yu lijyá yu tyucuiii ndyaa nde calacui, nde quichi Jericó. Lo'o li' ndu'u tucua xi tucua sna tya'a ngu' cuaana, nguxlyáa ngu' lcaa na nu lo'o ji'i yu; ngulo ngu' ste' yu, li' ti'í tsa ngujuií ngu' xñá'a bi' ji'i yu ña'a cuayá' nu cua cajaa ti yu. Li' nguxtyanu ngu' ji'i yu ña'a ntsiya ti yu.

³¹ La cui' ti tyucuiii bi' nteje tacui sca sti jo'ó tya'a quichí tyi na. Pana lo'o na'a sti jo'ó bi' ji'i nu quicha bi', li' yala ti nteje tacui chaca tsu' tyucuiii, ndyaa li'.

³² Lo'o li' ñaa sca xirta, sca ngu' Levi, la cui' tyucuiii bi'. Ndyaa na'a xi ji'i yu quicha bi'; pana lo'o na'a ji'i, tsa ndyubi ti nteje tacui xirta ndyaa li'.

³³ Lo'o la cui' tyucuiii bi' ndya'a sca nu qui'yu ngu' Samaria, sca ngu' xa' chalyuu. Lo'o na'a ji'i yu quicha bi', hora ti ngua tya'na ti' ji'i yu.

³⁴ Lo'o li' ndyaa ca su ntsiya yu quicha bi', ngua'ni jo'o ji'i lcaa su quicha ji'i yu bi' lo'o setye, cuati lo'o vino ngua'ni jo'o ji'i yu su quicha bi'. Li' ngüixii late' chu' yu su quicha bi', ngusta ji'i yu quicha bi' hichu' huru ji'i y cui', ndyaa lo'o ji'i yu ca to' tysi sca ñati; ca bi' ña'asiiii ngu' ji'i nu quicha bi' ngua ti'.

³⁵ Ca chaca tsa lo'o cua tsaa ti nu ngu' samaritano bi', li' ngulo tucua tya'a cñi plata cha' ta ji'i ngu' nu ca ji'i ni'i su ntsiya nu quicha bi'. Ndi'ya nacui ji'i ngu' ca tysi: “Ña'asii ma ji'i yu quicha re. Lo'o si tya culiji la ma cñi lo'o yu, lo'o xtyuu na' caa na' slo cu'ma chaca quiya', li' tya na' cñi ji'i ma”, nacui nu samaritano bi'.

Lo'o cua ndye nda Jesús cuiii re lo'o ngu', li' nchcuane yu ji'i mstru bi':

³⁶ —Tso'o lacua. Nu sna tya'a ñati nu nteje tacui tyucuiii su ntsiya nu quicha bi' ni, ¿tilaca nu nguna'asii tso'o la ji'i yu nu ngua quicha bi'? ¿Tilaca laca nu chañi cha' laca tya'a ñati lo'o nu quicha bi'?

³⁷ —Nu ngua'ni tya'na ti' ji'i yu quicha bi' —nacui mstru cha' jo'ó bi' ji'i Jesús.

Li' nacui Jesús ji'i mstru bi':

—Yaa nu'u lacua, lo'o la cui' jua'a cua'ni nu'u lo'o tya'a ñati nu'u.

Nga'a Jesús ca su ndi'i Marta lo'o María

³⁸ Ngusñi Jesús tyucuiii, ndyaa yu lo'o ngu' tya'a ndya'a yu. Lo'o li' ndyalaa ngu' sca quichi piti ti su ndi'i sca nu cuna'a nu naa Marta. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Marta cha' ndyalaa Jesús slo, cha' ntí tsa ma' cuna ma' lcaa ña'a cha' nu nda yu.

³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u sca tya'a ngula Marta nu naa María. Hora ti ndyaca'a nu María bi' cacua ti slo Jesús cha' cuna cha' nu chcui' yu;

⁴⁰ pana nu Marta bi' ni, quiña'a tsa cña ntsu'u cha' cua'ni ma'. Li' nchcui' ma' lo'o Jesús:

—Cusu' —nacui Marta ji'i—, ¿ha ná ndube ti' nu'u cha' quiña'a tsa cña nguxtyanu María tya'a na' cha' cua'ni na' y cui' ti na'? Bi' cha' tso'o la si chcui' nu'u lo'o cho' lacua, cha' caa cho' xtyucua xi cho' 'na.

⁴¹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i Marta:

—Marta, Marta, ntsu'u tsa cña jinu'u —nacui Jesús—. Quiña'a tsa nclyacua ti' nu'u xqui'ya lcaa cña sube nu ntsu'u jinu'u.

⁴² Pana tya lijyí sca cha' nu tso'o cua'ni nu'u, sca cha' nu ndulo la; bi' laca cha' nu cua ntí María cua'ni juani. Cua ndyu'ni cho' sca cña nu tso'o la, lo'o ná ntsu'u cha' xlyáa xa' ñati cña bi' ji'i cho'.

11

Ñi'ya nu chcui' na lo'o y cui' Ndyosi

¹ Ngua sca tsa nga'a Jesús ndyu'ni tlyu ji'i y cui' Ndyosi. Lo'o ndye nchcui' yu lo'o Ni, li' nacui sca ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Cusu' —nacui—, culu'u nu'u ji'i ya ñi'ya caca chcui' ya lo'o y cui' Ndyosi, tsa ña'a nu ngulu'u jyo'o Juan ji'i ngu' nu nguta'a lo'o.

² Li' nacui Jesús ji'i:

—Nu lo'o chcui' ma lo'o y cui' Ndyosi, ndi'ya chcui' ma: Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

Caa nu'ū nde chalyuu cha' caca nu'ū
loo ji'i ya.

Cua nti' ya cha' caca lcaa cha' nu nti'
nu'ū cha' caca nde chalyuu,
ñi'ya nu ndyaca cha' nu nti'
nu'ū nde cuā.

3 Ta nu'ū na cacu ya tsā juani.

4 Cui'ya nu'ū cha' clyu ti' ji'i ya ji'i lcaa
cha' cuxi nu ngua'ni ya, cha'
jua'ā cua ngüi'ya ya cha' clyu
ti' ji'i ñati' nu ngua'ni cha' cuxi
lo'o ya.

Ná ta nu'ū chacuayá' cha' cojolaqui
cha' cuxi ji'i ya, pana cua'ni
lyáá nu'ū ji'i ya ya' nu xña'a.

Jua'ā ngulu'u Jesús ji'i nu ngu' nu
ndyaca tsa'ā ji'i bi'.

5 Li' xa' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Nde chcui' na' sca cha': Sca yu
tya'a cu'mā ntsu'u sca tya'a tso'o yu.
Lo'o li' sca talya ntsu'u cla'be talya,
ndyaa yu toni'ji'i tya'a tso'o yu cha'
ñacui' yu ji'i: "Tyocue, ta xi sna tya'a
tyaja jñi' ti na' xi.

6 Cua ndyalaa ca ti sca yu tya'a tso'o
na' toni'ji'i na, lo'o ná ntsu'u tsiya' ti na
nu ta na' cha' cacu yu."

7 Lo'o li' nu yu ca tysi nu ntsu'u nde
ni'ji'i nguxacui' cha' ji'i yu: "Ná nta'
cha' chcui' cua ña'ā ti lo'ū. Cua ndy-
acu' toni'ji'i na. Lo'o nu sube 'na, cua
ntsiya ngu' lo qui'ñalaja'ngu'lo'ū. Ná
caca tyatū na' cha' ta na' hi', nacui'
tya'a tso'o yu ji'i yu bi'.

8 Ndi'ya' nacui' na' —nacui' Jesús ji'i
ngu'—, masi ná ntaja'ā tya'a tso'o yu
tyatū cha' ta tyaja bi' ji'i yu bi', masi
tso'o ti lo'o yu, pana tiya' la ngua ti'
tya'a tso'o yu ta cha' bi' ji'i yu, xqui'ya
cha' nga'aa nti' cha' xa' tsaa yu xtyu'u
yu ji'i chaca quiya'; bi' cha' ndyatu
tya'a tso'o yu li', nda lcaa na nu nti' yu
bi'.

9 Ndi'ya' nchcui' na' lo'o mā lacua:
Lo'o jña mā sca cha' ji'i ycui' Ndyosi,
ta Ni cha' bi' ji'i mā li'; lo'o culana mā
ji'i ycui' Ni, quijeloo Ni ji'i mā li'; lo'o
tyucui tyiquee mā chcui' mā lo'o ycui'
Ni, taquiya' Ni ji'i cha' nu chcui' mā
lo'o Ni li'.

10 Lcaa ñati' nu jña sca cha' ji'i ycui'
Ndyosi ni, caja cha' bi' ji'i ngu' li';

jua'ā lcaa ñati' nu culana ji'i ycui' Ni,
quijeloo Ni ji'i ngu' li'; la cui' jua'ā,
lcaa ñati' nu tyucui tyiquee chcui' lo'o
Ni, taquiya' Ni ji'i cha' nu chcui' ngu'
lo'o Ni li'.

11 Nu cu'mā ñati' chalyuu nu ntsu'u
nu sube ji'i mā, ná nda mā sca na
cuxi cacu sñi' mā lo'o jña ngu' na cacu
ngu'. Ñi'ya' nti' si jña ngu' xlyá cacu
ngu', ná ta mā sca quee cacu ngu' li';
si jña ngu' cualya cacu ngu', ná ta mā
cuaña ji'i ngu' li';

12 si jña ngu' sca xcube, ná ta mā sca
chuni' i'cacu ngu' li'.

13 Bi' cha' lacua, si jlo ti' mā cha' ta
mā na tso'o cacu sñi' mā, masi xña'a
tyiquee mā, la cui' jua'ā jlo ti' ycui'
Ndyosi Sti mā nu ntucua nde cuā; lyé
la cua'ni tya'na ti' Ni ji'i mā, cha' tya
ta Ni Xtyi' i' ycui' Ni tyanu ne' cresiya
ji'i mā si jña mā cha' bi' ji'i Ni.

Ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús

14 Ntsu'u sca nu qui'yu nu ngua
cu'ū cha' cua ngusñi sca cui'ji'i cuxi ji'i
yu, pana ngulo Jesús ji'i cui'ji'i cuxi nu
ngusñi ji'i yu, ndyaa bi' li'. Nu lo'o
ngutu'u cui'ji'i nu ntsu'u ji'i nu qui'yu
cu'ū bi', ngua ji'i yu nchcui' yu li'.
Ndube tsa ti' ñati' lo'o na'ā ngu' cha'
bi'.

15 Pana ntsu'u ngu' nu nchcui'
ndi'ya' :

—Nelyo nu qui'yu cua ji'i cui'ji'i cuxi
chacuayá'ji'i Beelzebú, nu laca xu'na
lcaa lo cui'ji'i cuxi —nacui' ngu'.

16 Lo'o li' xa' la ñati' ngua ti' ña'ā
cuayá'ngu' ji'i Jesús, bi' cha' ngüijñá
ngu' ji'i Jesús cha' cua'ni yu chaca
cha' tlyu chacuayá'ji'i ycui' Ndyosi
nu ntucua nde cuā.

17 Pana cua ngua tii Jesús lcaa cha'
nu nclyacua ti' ngu', bi' cha' nchcui'
yu lo'o ngu' ndi'ya':

—Tye cha' ji'i cua ña'ā ca quichí si
xcui' cha' cusúu cua'ni ngu' lo'o tya'a
ngu', si tsaca latya ngu' tisiya xúu
tya'a ngu' lo'o chaca latya ngu'. La
cui' jua'ā lo'o ngu' tya'a ndi'ji'i ni'ji'i, si
ntsu'u cha' cusúu ji'i ngu' lo'o xa' la
tya'a ngu', nga'aa caja ñi'ya' tyi'ji'i ngu'
lo'o tya'a ngu' sca ti ni'ji'i bi'.

18 Bi' cha' ná talo cha' ji'i Satanás si xuu tyaa nu Satanás bi' lo'o msu ji'i ycu'; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'. Pana nu na' ni —nacui Jesús—, cua nacui ma cha' ngulo na' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati chacuayá' ji'i Beelzebú nu laca xu'na cui'i cuxi bi', jua'a nchcui' ma' na.

19 ¿Ha cha' liñi nchcui' ma lo'o nchcui' ma cha' chacuayá' ji'i Beelzebú nclyo na' ji'i cui'i cuxi? Ná liñi nchcui' ma tsya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ma nclyo ngu' ji'i cui'i cuxi; chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi nclyo ngu' cui'i bi', nacui ma. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' ma lacua; caca cuayá' ti' ma si cha' liñi nchcui' ma, si cha' cuiñi ti nchcui' ma.

20 Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi nclyo na' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati, bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' cua ndyalaa tsä cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ma.

21 'Ñi'yä nti' sca ñati tyala, ndu yu cua nde toni'i ji'i yu. Cua laca ndi'i maxtyi ji'i yu cacua ti su ndu yu, cha' jua'a ná sca caca ji'i yu'ba nu ntsu'u ji'i yu.

22 Sca ti lo'o caq xa' la ñati nu xña'a la, tyijiloo ngu' bi' ji'i yu li'; xlyaaá ngu' lcaa chcuä nu ntsu'u ji'i yu su ndu yu cua, cuaana ngu' yu'ba ji'i yu bi', cha' caja xi ji'i ca ta'a ngu' li'.

23 'Ñati nu ná nti' xñi cha' jna', na nxuu tyaa'ngu' bi' lo'o na' li', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxtyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' ji'i tyaa' ñati ngu' cha' ná xñi ngu' cha' jna' lacua.

Lo'o xtyuu cui'i cuxi chaca quiya'

24 'Lo'o xtyanu cui'i cuxi ji'i sca ñati, li' tyaa'ngu' bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsaa cui'i cuxi bi' tsäana su chca'a cña' cui'i xi. Lo'o ná quiye su chca'a cña' cui'i bi' ni, li' ñacui: "Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti'i na' clyo".

25 Lo'o tyalaa cui'i bi' slo ñati bi' chaca quiya', li' ña'a cha' laja ti ndi'i cresiya ji'i ñati bi', si'i na ngua tso'o la yu bi'.

26 Hora ti tsaa cui'i chaca quiya', tsaana ji'i chaca cati tyaa' cui'i cuxi nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'i bi' ji'i ñati bi'; caja su tyl'i cui'i bi' lo'o ñati bi' ntí. Caca cuxi la cha' ji'i ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'i xñi ji'i yu li'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o ntsu'u tyiquee na

27 Lo'o ndye nchcui' Jesús jua'a, li' nchcui' sca nu cuna'a lo'o Jesús. Laja ñati quiña'a bi' ndu nu cuna'a lo'o nchcui' bi':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma' cusu' xtya'a nu'ü nu ngua'ni cala jinu'ü, nu nda ndyati' nu'ü —nacui nu cuna'a bi'.

28 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i:

—Si'i cha' bi' —nacui—. Tso'o la ntsu'u tyiquee ñati nu cua'a jyaca ji'i lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu', nu taquiya' ji'i lcaa cha' bi'.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a ngu' sca cha' tlyu

29 Tya ndyu'u ti'la ngu' slo Jesús tsa tlyu ti, li' chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Xña'a tsa ñati chalyuu juani —nacui Jesús—. Cua nti' ngu' cha' cua'ni na' sca cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ña'a cui'ya ngu' ji'i ñi'yä si laca sca cuxe' ti. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyl'u ti' ma ñi'yä nu ngua ji'i jyo'o Jonás lo'o nguti'i yu chalyuu tyasani la.

30 Tlyu tsa cha' ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o nu Jonás bi' tyucui, nu lo'o ndyaa yu ca quichi Nínive cha' chcui' yu cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi'. La cui' jua'a tlyu tsa cha' cua'ni Ni lo'o na' nu liyäa cha' caca na' ñati —nacui Jesús—, cha' caja ñi'yä chcui' na' cha' ji'i Ni lo'o ñati chalyuu juani.

31 Lo'o jua'a cua laca ntsu'u yabe' ji'i cu'mä ñati chalyuu ca slo ycu' Ndyosi lo'o tye chalyuu xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ma; li' tyl'u tucua sca jyo'o cusu' nu ngua reina nu ngua loo chalyuu sa'ni la, cha' sta ma' qui'ya ji'i ma slo ycu' Ni. Li' chcui' ma' cusu' bi' ñi'yä ngua lo'o ndyaa ycu' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu'

tsa quichí tyi ma' reina bi', pana cua ngujui cha' ji'i ma' cha' ngua tsa ji'i nu rey Salomón bi', cha' tso'o tsa cuji nda yu lo'o ñati; bi' cha' ndyalaa ma' slo rey bi' li', cha' cuna ma' cuji nu nda rey bi'. Pana cu'ma ni, ná ntaja'a ma cuna mā cha' ji'i y cui' Ndyosi, masi tlyu la cña ndyu'ni Ni juani, cha' ndi'i na' chalyuu; xti la cha' ngua ji'i jyo'o Salomón tya li'.

³² Lo'o jua'a lo'o ngu' jyo'o quichí Nínive ni, sta ngu' qui'ya ji'i cu'ma tsā bi' lo'o cua'ni cuayá' y cui' Ni ji'i cu'ma. Cua ndyuna ngu' Nínive bi', nu lo'o nchcui' Jonás lo'o ngu' chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi; ngua tyuju'u ti' ngu' bi', nguxtyanu ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' li'. Pana cu'ma ni, ná ntaja'a mā cuna mā cha' nu nda na' lo'o mā, masi tlyu la cña ndyu'ni y cui' Ndyosi juani; xti la cha' ngua lo'o ndyaa jyo'o Jonás ca Nínive tyempo bi'.

Na laca nu ta xee nu tyu'ú ne' cre-siya ji'i ñati

³³ 'Ná tucui xtyu'u ji'i sca quii' cha' li' su'ba cuatsi' ti ngu' ji'i. Ná su'ba cuatsi' ngu' ji'i ne' sca caju; masi ca cuā ti sta ngu' xee bi' to' candyeru, cha' ta xee lcaa su ndya'a ngu' ni'i.

³⁴ Lo'o jua'a cu'ma ni, nda si'yu cloo mā xee cha' tyaca' ña'a mā chalyuu. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo mā, li' taca ña'a mā cha' cua'ni mā lcaa lo cña nu ntsu'u cha' cua'ni mā, taca cua'ni mā xcui' cña tso'o; pana si quicha si'yu cloo mā, ná caca cua'ni mā cña, cha' talya xee ña'a mā li'.

³⁵ Tii ti' mā lacua; cui'ya mā cuentya cha' chañi cha' ntsu'u xee ne' cresiya ji'i mā, cha' si'i chalyuu cuxi ntsu'u tyiquee mā.

³⁶ Lo'o lubii ti tyucui ña'a mā, lo'o ná ntsu'u cha' ji'i ma' tsiya' ti lo'o chalyuu cuxi bi', li' xee ti' mā, ñi'ya si tso'o tsa ntyiji'i sca xee tyucui ña'a mā.

Nchcui' Jesús ji'i ngu' nu tacati tsa ndu'ni y cui' ngu', nti' ngu'

³⁷ Nu lo'o ndye nchcui' Jesús, li' nchcui' sca ngu' fariseo lo'o cha' tsaa

to' tyi yu fariseo bi', cha' cacu ngu' xlyaa. Bi' cha' ndyaa Jesús lo'o yu, li' ndyaa tucua to' mesa ji'i yu.

³⁸ Ndube xi ti' yu fariseo bi', nu lo'o na'a yu cha' ná ndyaatí ya' Jesús ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o cua cacu ti ngu' tyaja.

³⁹ Li' nchcui' y cui' nu Xu'na na lo'o yu fariseo bi':

—Cu'mā ngu' fariseo —nacui Jesús—, tso'o tsa ndyaatí loo mā, ndyaatí hichu' cuaña' mā, ñi'ya nti' ndyaatí sca tasa, ndyaatí sca ca'ñna. Pana nde ne' cresiya ji'i mā ni, xcui' cha' cuxi ntsu'u; nti' mā xlyáá mā na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, lya' ti' mā ji'i ñati.

⁴⁰ Tonto tsa cu'mā. ¿Ha si'i sca ti y cui' Ndyosi nu ngüiñá tyucui ñia'a na, masi nde ne' na, masi nde chu' na? Ngüiñá Ni ya' na, lo'o jua'a ña'a Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'ná.

⁴¹ Pana si tyucui tyiquee mā ta mā lcaa cha' tso'o ji'i mā cha' xtyucua ma ji'i ngu' ti'i, li' tucuá y cui' Ndyosi cña nu ngua'ni mā cha' lubii cresiya ji'i ma.

⁴² 'Tya'na tsa cu'mā ngu' fariseo —nacui Jesús—. Tacati tsa ndu'ni mā lo'o y cui' Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u ji'i mā, jua'a lo'o nda mā mstā ji'i Ni ne' laa; sa yu'be lcaa quixi' nu tso'o xtyi'i, sa yu'be lcaa quixi' nu nda xtyi'i ji'i scuua, nda mā cha' bi' ji'i y cui' Ndyosi clyo lo'o ngüi'ya ca ti ma ji'i. Pana ná liñi ndu'ni cuayá' mā ji'i ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i y cui' Ndyosi tsiya' ti; bi' laca cña nu nga'a cha' cua'ni mā yala la, masi ña'a ti cua'ni mā nu xa' la cña sube bi'.

⁴³ 'Tya'na tsa cu'mā ngu' fariseo. Ndiya tsa ti' mā tyucua mā lo bancu su tso'o la ne' laa, jua'a ndiya tsa ti' mā cha' cua'ni chí ngu' loo mā lo'o ndu' mā lcaya'.

⁴⁴ 'Tya'na tsa cu'mā ngu' fariseo, lo'o cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, cha' na ndu'ni ti mā cha' tacati mā. Ñi'ya laca sca cuaá nu ntsiya ne' lo'o jyo'o, su ná sca na nscua chu', ni quee ná

nscua, hasta nsta quiya' ngu' chü' bi', cha' ná jlo ti' ngu' cha' cuaá laca; jua'a laca cu'mä, cha' na ñilo'o ti mä ji'i ñatí.

45 Li' nchcui' sca mstru cha' jo'ó lo'o Jesús:

—Mstru —nacui—, lo'o nchcui' nu'u jua'a, lo'o ji'i cuare nsta nu'u qui'ya.

46 Nguxacui JesúS cha' ji'i yu bi' li':

—Lo'o cu'mä ngu' mstru cha' jo'ó, tya'na tsa cu'mä. Ti'i tsa cña nu nda mä cha' cua'ní ñatí, ña'a cuayá' ná nchca ji'i ngu' tsiya' ti cua'ní ngu' cña bi'. Lo'o cu'mä ni, ná nda mä xi ya' mä ji'i ngu' cha' xtyucua mä ji'i ngu'; ni sca tsu' ya' mä, ná xtyucua mä ji'i ngu'.

47 'Tya'na tsa cu'mä, cha' tso'o tsa ni'i ndiña mä hique cuaá su ntsiya jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi cua sa'ní la; pana la cui' jyo'o cusu' tya'a mä laca nu ndyujuii ji'i jyo'o cusu' tso'o tyiquee bi'.

48 Lo'o jua'a caca cuayá' ti' na cha' sca ti cuayá' cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee mä lo'o jyo'o cusu' tya'a mä; na cua ndyujuii jyo'o cusu' bi' ji'i ñatí nu ngua'ní cña ji'i y cui' Ndyosi cua sa'ní la, lo'o juani cu'mä laca nu ndiña mä ni'i hique cuaá su ntsiya ngu' jyo'o nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi bi'.

49 'Tii tsa y cui' Ndyosi, bi' cha' ndi'ya nchcui' Ni tya sa'ní la: "Tya culo na' cña ji'i ngu' cha' cäa ngu' slo ñatí chalyuu. Chcui' ngu' bi' cha' liñi lo'o xa' ñatí cuentya'na. Lo'o li' cujuui ñatí chalyuu ji'i tyuü tya'a ngu' bi', jua'a cua'ní lya' ti' ñatí ji'i xa' la ngu' bi'", nacui quityi ji'i y cui' Ndyosi bi'.

50 Pana xcube' y cui' Ndyosi ji'i ñatí nu ndi'i chalyuu re juani, xqui'ya cha' ndyujuii ngu' ji'i lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi tya sa'ní la, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu tya clyo la;

51 tya lo'o ndyujuii jyo'o Abel, ña'a cuayá' nu ndyujuii jyo'o Zacarías, ndyujuii tsa ngu' ji'i ñatí ji'i y cui' Ni. Lo'o nu Zacarias bi' ni, cla'be ne' laa ndu yu; sca la'a ti ntucua mesa su ndyaqui msta, chaca la'a nscua ni'i nu tacati tsa ji'i y cui' Ndyosi, cla'be

laja bi' ndyujuii ngu' ji'i yu. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mä, cha' xcube' y cui' Ni ji'i cu'mä ñatí chalyuu juani, xqui'ya cha' ndyujuii ngu' bi' cua sa'ní la.

52 'Tya'na tsa cu'mä, mstru cha' jo'ó. Cua nquijeloo ji'i mä ñi'ya nu ca tsa'a mä lcaa lo cha' nquicha', pana ná ntaja'a y cui' ca mä ca tsa'a mä cha' bi' tsiya' ti; jua'a ndacu' mä cha' ji'i xa' ñatí nu lo'o ngua ti' ngu' ca tsa'a mä ngu'.

53 Nu lo'o ndye nchcui' JesúS cha' bi', li' nguxana ngu' mstru cha' jo'ó bi', lo'o ngu' fariseo bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' y cui' JesúS. Cuxi tsa tyiquee ngu' bi', bi' cha' quiña'a tsa cha' tucui nchcuane ngu' ji'i JesúS li'.

54 Ngua ti' ngu' bi' cuna ngu' sca cha' cuxi si tyu'u tsaa tu'ba JesúS, cha' li' caja ñi'ya nu sta ngu' bi' qui'ya ji'i yu.

12

Nchcui' JesúS ji'i ñatí nu tucua cha' ntsu'u tyiquee

1 Cua ndyu'u ti'i tyuü tsa mil tya'a ñatí slo JesúS li'. Tachaa tsa ndi'i ngu' bi', ña'a cuayá' nu nsatá quiya' ngu' ji'i tya'a ngu'. Laja li' nchcui' JesúS lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Tii ti' mä ji'i cña nu ndyu'ní ngu' fariseo, nu ngu' nu tacati tsa ndu'ní y cui' ca ngu', nti' ngu'.

2 Tiya' la quijeloo ji'i ñatí lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ti juani; jua'a tiya' la caja ñi'ya nu ca cuayá' la ti' ñatí lcaa cha' nu ndyaca cuaana ti juani.

3 Lcaa cha' nu cua nda mä lo'o ngu' toni'i ti ji'i ngu', ca nde loo la cuna lcaa ñatí cha' bi'; lcaa cha' nu cua nchcui' cuaana ti mä lo'o ngu', masi nga'a ya' ni'i su ndi'i mä, ca nde loo la cuij tsa cañi xi'ya ngu' cha' bi' tyucui ña'a lquichi.

Nde cha' nu chañi cha' cutsii na ji'i

4 'Tya'a tso'o na' laca cu'mä, bi' cha' chcui' na' cha' re lo'o mä, cha' ná cutsii mä ji'i ñatí chalyuu nu caca cujuui ji'na, cha' nu nga'aa caca cua'ní ngu' xa'la cha' cuxi ji'na ca tiya'la, nu lo'o cua ndyujuii na.

5 Cacha' na' ji'í mā juani, ti ji'í nu chañi cha' nga'a cha' cutsii mā ji'í: y cui' Ndyosi ni, cutsii mā ji'í Ni. Nu lo'o qui'ya Ni cresiya ji'í ñati, li' ntsu'u chacuayá' ji'í Ni cha' culo Ni cña ji'í cresiya ji'í ngu' cha' tsaa ca bilyaa, si nti' Ni. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani: tso'o la si cutsii mā ji'í y cui' Ndyosi lacua.

6 'Cua jlo ti' mā cha' tsa'ña tsa nga'a quiñi sube nu ndujui' ngu', hasta ca'yu tya'a quiñi sube caja ji'í mā chu' tucua paxu ti; pana y cui' Ndyosi ni, ña'qasii Ni ji'í lcaa na'ní sube bi'.

7 Lo'o jua'a cu'mā, nda Ni cuentya ji'í scaa mā, cua jlo ti' Ni ni lcaa tya'a quichaq' hique scaa mā; bi' cha' ná cutsii mā, cha' quiñ'a q tsa ntsu'u loo cu'mā ca slo y cui' Ndyosi. Ná stu'ba ntsu'u loo quiñi sube lo'o mā tsiya' ti, masi lo'o quiñ'a q tsa bi'.

Ñati nu ná ntsii chcui' cha' liñi ji'i Jesús, masi slo xa' ñati

8 'Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā juani: lo'o ná ca tyuju'u ti' mā chcui' mā slo xa' ñati chalyuu cha' laca mā ñati 'na, la cui' jua'a na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, ná ca tyuju'u ti' na' chcui' na' cha' laca mā ñati 'na; chcui' na' jua'a ca su tyi'í na' lo'o xcā ji'í y cui' Ndyosi nde cuá.

9 Pana si ntsu'u sca mā nu chcui' lo'o xa' ñati cha' ná ntsu'u cha' ji'í tsiya' ti lo'o na', la cui' jua'a na', tacu' na' cha' ji'í ñati bi' slo xcā ji'í y cui' Ndyosi nde cuá.

10 'Cua'ni clyu ti' y cui' Ndyosi ji'í ñati nu chcui' cha' cuxi jna' nu lijyaa cha' caca na' ñati; pana ñati nu chcui' cha' cuxi ji'í cña nu ndu'ni Xtyi'í y cui' Ndyosi, nga'aa cua'ni clyu ti' Ni ji'í ñati bi'.

11 'Cu'mā nu laca mā ñati 'na ni, ná cutsii mā nu lo'o chcui' cuayá' ngu' lo'o mā ne' laa, masi nu lo'o cua'ni cuayá' ngu' ji'í mā slo ngu' nu laca cña. Ná culacua tsa ti' mā ñi'ya caca cha' nu chcui' mā lo'o ngu' bi', cha' clyáá mā ji'í ngu';

12 Xtyi'í y cui' Ndyosi culu'u ji'í mā ñi'ya nu chcui' mā lo'o ngu' lo'o tyalaa tyempo bi'.

Nu culiya' tonto

13 Nga'a sca nu qui'yu laja ñati quiñ'a. Nguxana yu nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Cusu' —nacui yu—, cuacha' clya nu'u ji'í yu tya'a na' cha' tya'be cha' culiya' nu nguxtyanu sti ya ji'í ya lo'o yu.

14 Li' nguxacui Jesús cha' ji'í yu bi':

—Si'i cña 'na laca cua, cha' cua'ni cuayá' na' ji'í mā; si'i cña 'na laca bi', cha' sa'be na' cha' culiya' nu tyacua ji'í scaa mā.

15 Lo'o li' chaca cha' nchcui' Jesús lo'o ñati nu nga'a slo:

—Tii ti' mā tyi'í mā chalyuu. Ná tyacui tsa ti' mā ji'í lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'í ñati nu lo'o ndil'í mā nde chalyuu; ná caja chalyuu chañi ca ji'na xqui'ya cha' culiya' na, ni si'i xqui'ya cha' ntsu'u quiñ'a q tsa cha' tso'o ji'na.

16 Lo'o li' nda Jesús cuíí re lo'o ngu':

—Ntsu'u sca yu culiya'. Tso'o tsa yuu nu ntsu'u ji'í yu, quiñ'a q tsa ltya ngujui ji'í yu li'.

17 Lo'o li' nguxana nu culiya' bi', ngulacua ti' yu ndi'ya: “¿Na ca cua'ni na' ni? Ná tyu'u scua su tyuco'o ltya 'na.

18 Ndi'ya cua'ni na' lacua: tso'o la cuityi na' lcaa ja'ba 'na cha' tya' xa' ni'í tlyu la. Ca bi' xco'o na' ltya 'na, lo'o jua'a lcaa lo yu'ba 'na.

19 Li' chaa ti' na' ñacui na': Tso'o tsa chalyuu nu ngujui 'na juani. Quiñ'a q tsa cha' tso'o cua ntsu'u co'o 'na, nu tyu'u scua tyuu yija 'na. Juani lasa ti tyi'í na' chalyuu; ntsu'u tsa na cacu na' nde loo la ni, masi co'o na' lcui, masi tya'a na' pasiya.”

20 Li' nchcui' y cui' Ndyosi lo'o yu: “Tonto tsa nclyacua ti' nu'u. Talya ndyi ti cajaa nu'u”, nacui Ni ji'í nu culiya' bi'. “¿Ti ji'í tyanu lcaa cha' tso'o nu cua nguxco'o ca ti nu'u, cha' caja jinu'u nquicha'?” nacui Ni ji'í nu culiya' bi'.

²¹ Jua'q caca ji'i ñatⁱ nu xcui' cha' caca culiya' ycui' ti ngu' ndya'a tyiquee ngu', pana ná ndube ti' ngu' si caca ngu' ñatⁱ tso'o cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

Ña'asii ycui' Ndyosi ji'i sñi' Ni nu ndi'i lo yuu chalyuu

²² Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ndi'ya cha' chcui' na' lo'o m^a juani: Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' m^a na laca nu lyiji ji'i m^a cha' cacu m^a su ndi'i m^a chalyuu, ni ná culacua tsa ti' m^a cha' ji'i ste' m^a.

²³ Cuayá' cha' lu'ú ti na, masi si'i quiña'a tsa na cacu na; cuayá' tsa si tso'o ti' na, masi si'i tso'o tsa ña'a ste' na.

²⁴ Culacua xi ti' m^a ñi'ya laca ji'i na'ní nu naa cuitya'; ná ntyaa ní' nscua', ná ndu'ní ni' clacula, ná ntsu'u ñi'i ji'i ni', ni ná ndiñá ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'm^a ni, quiña'a la ntsu'u loo cu'm^a que cuitya' bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

²⁵ Nga'aa caca caluu la m^a ni sa cla'be metro cu^a la, masi quiña'a tsa cha' culacua ti' m^a;

²⁶ masi cha' xca ti laca bi', ná nchca cu'a ni m^a ji'i tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' m^a ji'i sca cha' nu cu^a tonu la.

²⁷ 'Ña'a m^a xi queé nu ntsu'u laja quixi' jua. Tso'o tsa nda bi' queé, masi ná ndu'ní bi' cña, masi ná nchca ji'i bi' cu'a ni cha' caja late' cacu'. Ndi'ya ñacui na' ji'i m^a cuentya ji'i jyo'o Salomón: culiya' tsa jyo'o bi', tso'o tsa ña'a ste' yu; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé jua, cha' nu queé jua ni, tso'o la ña'a bi'.

²⁸ La cui' jua'a lo'o quii nu ndi'i ne' quixi' jua juani, ndyaluu quii bi' tso'o ti; pana chaca tsa, li' nga'aa tyaca' cha' cu'a ndyaqui. Ycui' Ndyosi ndu'ní cha' tso'o tsa ña'a quii; jua'a cu'm^a ni, chañi cha' ta ycui' Ni late' cacu' m^a, masi xti tsa cha' jlya ti' m^a ji'i Ni.

²⁹ Bi' cha' juani, nga'aa quiña'a tsa cha' culacua ti' m^a: "¿Na ca cacu na

juani? ¿Na ca co'o na juani?" Si'i na xcui' tya'a lube m^a tsaana ma ji'i cha' bi'.

³⁰ cha' xcui' jua'a nclacua ti' lcaa ñatⁱ chalyuu nu ndi'i jua'a ti. Pana cu'm^a ni, ná cube ti' m^a, jlo ti' ycui' Sti m^a ñi'ya caca caja lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'i m^a chalyuu.

³¹ Si'i xcui' cuentya ji'i ycui' ca ti m^a culacua ti' m^a. Ndi'ya cua'ni ma: taquiya' m^a ji'i lcaa cha' nu nchcui' ycui' Ni, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i m^a su ndi'i m^a nde chalyuu; jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji xi ji'i m^a li'.

Lcaa na nu ntsu'u ji'na tya na ji'i ycui' Ndyosi

³² 'Ná cutsii cu'm^a. Ñati 'na laca m^a, masi xti ti ngu' tya'a m^a, cu'm^a nu laca m^a taju ñati ji'i ycui' Ndyosi; cua ngujui chalyuu tso'o ji'i m^a cha' ycui' Ndyosi Sti na laca loo ji'i m^a, cha' jua'a ntí' ycui' Ni.

³³ Ná cube ti' m^a, cujui' m^a na nu ntsu'u ji'i m^a cha' ta m^a cñi ji'i ngu' ti'i. Lo'o jua'a nga'aa casu cuiji su ntsu'u cñi ji'i m^a, nga'aa tye na nu nguxco'o m^a ca slo ycui' Ndyosi nu ntucua nde cu^a; ca bi' nga'aa caca tyucuaana ngu' cñi bi', nga'aa caca cacu cuixu' ji'i.

³⁴ Cua ña'a ca cha' nu tyaca'a la ji'i m^a chalyuu, tyanu cresiya ji'i m^a ca su ntsu'u cha' bi', masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o ji'i m^a nde chalyuu, masi cha' tso'o nu cua nchco'o Ni cuentya ji'i m^a ca su ntucua ycui' Ni.

Tii ti' na tysi'i na chalyuu

³⁵⁻³⁶ 'Tii ti ti' m^a tysi'i m^a chalyuu cha' caca cu'a ni yala m^a, ñi'ya lo'o ndu'ní yala ngu' msu nu ndi'i na'asii ni'i ji'i ngu'. Talya laca lo'o cu'a ndyaa xu'na ni'i bi' ta'a su caja clyo'o ngu'. Tya tii msu bi', tya lacu' ngu' ste' ngu', ña'a ti ntsu'u xee ni'i bi' su ndyanu ngu' msu to' tyi xu'na ngu'; tya tii ngu' cha' ntajatya ngu' ji'i xu'na ngu', ni jacua' tyalaa ycui' xu'na bi'. Lo'o tyalaa ycui', cujui' ja' ya' yu toni'i nde liya', yala ti saala msu bi' toni'i ji'i li'.

³⁷ Tso'o tsa caca ji'i msu bi', si tya tii ngu' nu lo'o tyalaa xu'na ngu' cha'

cua'ni clya ngu' cña ji'i xu'na ngu'. Cha' liñi ta na' lo'o mä, cha' ndi'ya ñacui xu'na ni'i bi' ji'i ngu' msu ji'i: "Cua'a clya mä to' mesa". Li' cua'ni cña ti' ycui' xu'na ngu' cha' xacu ji'i ngu'.

³⁸ Tso'o tsa caca ji'i ngu' bi' si tyaa tii ngu', masi talya tsa tyalaa ycui' nu laca loo bi', masi tyeje tacui cla'be talya tyalaa yu.

³⁹ 'Nda mä cuentya ñi'yä nu cua'ni sca xu'na ni'i, si jlo ti' yu ni hora tyalaa sca yu cuaana ni'i; cua'a yu toni'i, cha' ná ta yu chacuayá' cuaana ngu' na nu ntsu'u ni'i.

⁴⁰ Lo'o jua'a cu'mä ni, tii ti ti' tyi'i mä chalyuu; tyäa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná tyiquee' tyäa na' sca hora nu ná culacua ti' mä cha' cäa na'.

Nu msu nu ndaquiya' tso'o ji'i xu'na yu

⁴¹ —Cusu' —nacui Pedro ji'i Jesús li'—, ¿ha lo'o cuare ti nda nu'u cuii bi'? ¿Ha ná tso'o la si cuna lcaa ñati cha' bi', nti' nu'u? —nacui Pedro.

⁴² Li' nguxacui Jesús cha' ji'i yu:

—¿Ha ntsu'u cu'mä nu tyucui tyiquee mä ntaja'a mä cua'ni mä cña 'na? Ndi'ya cua'ni mä lacua: sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña ji'i yu cha' caca yu loo ne' ni'i ji'i xu'na yu; culo xu'na yu cña ji'i yu cha' xacu yu ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ni'i bi'.

⁴³ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o cäa xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu ji'i yu.

⁴⁴ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mä juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu ji'i msu bi' li', ña'a cuayá' caca yu loo ji'i lcaa cña nu ntsu'u ji'i xu'na yu bi'.

⁴⁵ Pana sca msu nu ná ndube ti' ji'i cña nu ngulo xu'na yu ji'i yu, hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu: "Tiya' tsa cäa xu'na na'", culacua ti' yu. Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu; cua'ni tyaala yu ji'i tya'a msu yu, masi cuna'a, masi qui'yu ngu'. Tso'o tsa cacu yu scuaa, tsa cu' ti co'o yu lcui, tsa cu' ti tya'a yu cu'bi yu.

⁴⁶ Lo'o li' tsiya' ca tyu'u tucua xu'na yu sca tsä lo'o ná tii yu. Ná jlo ti' yu ni hora tyu'u tucua ycui' nu xu'na yu chaca quiya', la cui' ti ná jlyaa ti' yu si tyalaa xu'na yu tsä bi'. Li' ti'i tsa xcube' xu'na yu ji'i yu xña'a bi'. Stu'ba ti tsaa yu ca bilyaa cha' chcube' yu lo'o ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti.

⁴⁷ 'Lo'o jlo ti' msu bi' ni cña ngulo xu'na yu ji'i yu, lo'o li' ná yala ti' yu cha' cua'ni yu cña bi', xcube' xu'na yu ji'i yu li'; ti'i tsa quiji'i xu'na yu ji'i yu.

⁴⁸ Pana chaca msu nu ná ngua cuayá' ti' ni cña ngulo xu'na yu ji'i yu, xti la cha' chcube' yu bi' li'; jo'o la xi quiji'i xu'na yu ji'i yu, masi ndacui cha' chcube' lye yu xqui'ya cña nu ná ngua'ni yu bi'. Nu lo'o ta ycui' Ndyosi tyuu lo cha' ji'na, jua'a tyuu lo cña ndu'ni cha' cua'ni na cuentya ji'i Ni; la cui' ti cha' lo'o xtyanu ñati quiña'a tsa cña ji'na, li' ndu'ni cha' cua'ni na quiña'a la cña cuentya ji'i ngu' bi'.

Xuu tya'a ñati chalyuu xqui'ya Jesús

⁴⁹ Cua lijya na' nde chalyuu cha' cua'a na' quii' su ndi'i ñati, pana tso'o la nti' na' si cua laca ndyaquí quii' bi'.

⁵⁰ Cua xana ti sca cha' tlyu, cua tyatí ti na' sca cña, ñi'yä laca lo'o cua ntyucuatyaa ngu' 'na; bi' cha' lye tsa nclyacua ti' na' juani: ¿Ni jacua' xcua se'i cña bi'?

⁵¹ ¿Ha xcui' ti ti tyi'i ñati chalyuu xqui'ya cha' cua lijyä na' lo yuu, nti' mä? Si'i. Ná nchca tyi'i ti ñati chalyuu, cha' na xuu tya'a ngu' nti' ngu'.

⁵² Ndi'ya caca juani: su ntsu'u ca'yu tya'a ñati tya'a ndi'i sca ti ni'i, li' xana sna tya'a ngu' nu ná ngusñi ngu' cha' jna', xuu tya'a ngu' bi' lo'o nu tucua tya'a ngu' nu ngusñi cha' jna'; masi ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ná ngusñi cha' jna' lo'o sna tya'a ngu' nu ngusñi cha' bi', la cui' ti xuu tya'a ngu' xqui'ya na' —nacui Jesús—.

⁵³ Xuu tya'a sca ñati lo'o sñi' qui'yu yu, jua'a xuu tya'a sca yu qui'yu lo'o sti yu; xuu tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' cuna'a, jua'a xuu tya'a sca cuna'a

cuañi' lo'o xtya'a; xuu tya'a sca ma'
cusu' lo'o sñi' xii, jua'a xuu tya'a sca
cuxii lo'o xtya'a laa cho' xqui'ya na'
—nacui Jesús.

Ná nchca ca tii ngu' na laca nu lijya nde loo la

⁵⁴ Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o
ñati, nu lo'o ndi'i ngu' slo:

—Nu cu'maq ni, ntsu'u quiya' ña'a
maq ndyatu coo nde su ndyaa cuichaa,
lo'o li' ñacui maq: "Tyo ca'ya". Chañi
cha' ji'i maq, ca'ya tyo tu'ni.

⁵⁵ Lo'o xana tyucua cui'i lijya nde
calacui, li' ñacui maq: "Cua xana caca
tyique' juani". Lo'o chañi, jua'a caca
li'.

⁵⁶ ¡Cuiñi tsa cu'maq! Nchca ji'i maq
ña'a maq sca na nu ndyaca nde cha-
lyuu, masi sca na nu ndyaca nde cuá;
cua nslo maq ji'i cha' bi!. ¿Ni cha' laca
ná nchca ca tii maq tsiya' ti na ca ndy-
aca jna' nde chalyuu juani? —nacui
Jesús ji'i ngu'.

Tso' o la xquiñi cly a na cha' ji' na lo' o tya'a cusuu na

⁵⁷ ¿Ni cha' laca ná nchca quiñi tso'o
cha' ji'i maq lo'o tya'a ma?

⁵⁸ Ndi'ya tso'o la cua'ni maq, si
ntsu'u cha' tsaa lo'o sca ñati ji'i maq
slo beso cha' sta yu qui'ya ji'i maq:
cua'ni cña ti' maq cha' xquiñi maq cha'
ji'i maq lo'o yu laja lo'o tya ndyaa ti maq
tyucui. Pana si ná cua'ni maq jua'a, li'
tya beso ji'i maq ya' policia. Lo'o ngu'
bi' ni, su'ba ngu' ji'i maq ne' chcuá li'.

⁵⁹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o maq, cha'
nga'aa tyu'u maq tsiya' ti ña'a cuayá'
nu ta maq lcaa ca centavo nu ndijña
ñati bi' ji'i maq.

13

Nga'a cha' culochu' na ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni na

¹ La cui' tyempo bi' ndi'i xi ñati ca su
ndu Jesús. Ndacha' ngu' bi' ji'i yu li',
ñi'ya ngua lo'o ndyujui gobernador
Pilato ji'i tyu'u tya'a ngu' Galilea. Laja
lo'o ndyu'ni tacati nu ngu' Galilea bi'
ne' laa, nu lo'o ndyujui ngu' na'ní nu
caca msta ji'i ycui' Ndyosi, li' ndyujui

sendaru nu ji'i nu Pilato bi' ji'i ngu'
bi', nacui ngu'.

² Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu'
Galilea, bi' cha' ndyujui Pilato ji'i
ngu', ntí' maq? Ná xña'a lye ngu' bi'.
Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya nu ndu'ni
tya'a quichi tysi ngu'.

³ si'i na cuxila ngua'ni ngu' bi'. Lo'o
jua'a cu'maq ni, si ná ca tyuju'u ti' maq
ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni maq, cha'
culochu' maq cha' bi', la cui' ti cha'
nscua cha' cajaa maq li' —nacui Jesús
ji'i ngu'—.

⁴ Lo'o nu xa' taju ti'ñu xna tya'a ñati
bi' ni, ngujuii ngu' bi' ca to' hitya Siloé
lo'o ncluyú ni'ji cuá bi' hichu' ngu' li'.
¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' ngua
jua'a ntí' cu'maq? Ná xña'a lye ngu'
bi'. Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya nu ndu'ni
tya'a ngu' quichi Jerusalén,

⁵ si'i na cuxila ngua'ni ngu' bi'. Lo'o
jua'a cu'maq ni, si ná ca tyuju'u ti' maq
ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni maq, cha'
culochu' maq cha' bi', la cui' ti cha'
nscua cha' cajaa cu'maq.

Yaca quityi nu ná nda si'yu tsiya' ti

⁶ Li' ndacha' Jesús cha' re ji'i ngu':

—Ndi'i sca lo ñati nu ntsu'u sca
yaca quityi nu tso'o tsa ji'i, yaca nu
nda si'yu tyacala'; ndu yaca bi' laja
su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi.
Tiya' la li' ndyaa na'a yu ji'i yaca
quityi bi' si ntsu'u si'yu lo. Ni sca si'yu
ná nga'a lo, ná sca na ngujui ji'i yu
tsiya' ti.

⁷ Bi' cha' nacui ycui' yu ji'i nu
ndyu'ni cña ne' lo'o bi': "Ndacui sna
yija ñaa na', ya'a na'a na'si ntsu'u si'yu
lo yaca quityi re, lo'o ná ngujui 'na
tsiya' ti. Xi'yu ji'i, culo ji'i tsiya' ti, cha'
na ndu laja ti yaca re; tso'o la si xa' la
na cataa na lo yuu re", nacui nu ca ji'i
yuu bi'.

⁸ Li' nguxacui nu ndyu'ni cña ne'
lo'o bi' cha' ji'i xu'na yu: "Xtyanu
nu'ji'i yaca re chaca tya yija, cusu'",
nacui yu. "Xtyi'i na' yuu su ntucua
suum yaca re, su'ba na' quiñ'a xi yuu
cataa suum.

9 Ná tyiquee' si tyaja'q si'yu, tyu'u jua'a li'; pana si ná tyu'u tsiya' ti, si'yu nu'u ji'i ll'."

Sca tsaq ta'a ngua'ni Jesús jo'oji'i scana cuna'q nu nchcu' tyucuí

10 Ngua sca tsaq ta'a lo'o ndi'i Jesús ne' laa nclyu'u yu ji'i ñati.

11 Ndacua nga'a sca nu cuna'q nu ngusñi cui'i jí cuxi jí. Xqui'ya cui'i bi' ngua quicha ma' ti'ñu xna yijá; cua nchcu' hichu' ma' tsiya' ti, ña'a cuayá' nu nga'aa ngua ji'i ma' xquiñi ji'i y cui'ma'.

12 Lo'o na'a Jesús ji'i ma' cusu' bi', li' nchcui' yu lo'o ma':

—Cua ndyaca tso'o nu'u juani, nga'aa tyacua quicha jua jinu'u chaca quiya' —nacui yu ji'i ma' cusu' bi'.

13 Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ma'. Hora ti ngüiñi tyucuí hichu' ma'. Li' nacui ma' cha' tlyu tsa cña ndu'ni y cui' Ndyosi.

14 Pana nu qui'yu nu laca loo ne' laa bi' ni, ngunasi' tsa yu bi', cha' ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' tsaq ta'a.

—Scuá tsaq tso'o cha' cua'ni na cña —nacui nu laca loo bi' —, bi' tsaq tso'o cha' tya'a ma' cha' caca jo'o ji'i ma'; nga'aa cqa'a ma' tsaq ta'a li' —nacui.

15 —Cuiñi tsa nu'u —nacui Jesús ji'i nu laca loo ne' laa bi' li' —. Lcaa cu'ma lo'o tya'a ma' nsati' ma' toro ji'i ma', masi huru ji'i ma', cha' tsaa lo'o ma' ji'i ni' cha' co'o ni' hitya, masi tsaq ta'a —nacui yu —.

16 Lo'o jua'a nu cuna'q re nu la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham ni, cua ti'ñu xna yijá nguta'q ma' ndatsaa Satanás ji'i ma'. ¿Ha ná tso'o nti' ma' si cua'ni lyaá na' ji'i ma', masi tsaq ta'a? —nacui Jesús.

17 Nguju'u tsa ti' ngu' tya'a cusuu Jesús cha' nguxacui' yu cha' ji'i nu laca loo bi' jua'a. Pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu xa'la ñati nu ndu' ca bi', cha' na'a ngu' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús.

Cuiji'i si'yu cuxee

18 Li' xa' ngulu'u Jesús sca cha' ji'i ngu':

—Chaca cha' chcui' na' lo'o ma juani, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'yá caca lo'o laca y cui' Ni loo ne' cresiya ji'i ma:

19 Laca cha' bi' ñi'yá nti' sca ti si'yu cuxee, nu ndyaa lo'o sca ñati ji'i ndyataa yu ji'i ne' lo'o ji'i yu. Lo'o li', lo'o cua ndyaluu la, sca yaca tonu tsa laca bi'. Li' nguxana ndyalaa quiñi cha' cuiñá ni' xlyatí laja sta' yaca bi', cha' tso'o tsa tonu yaca bi'.

Cuiji'i scua tiye'

20 Chaca quiya' nda Jesús sca cuii lo'o ngu':

—Chaca cha' chcui' na' lo'o ma ñi'yá caca lo'o laca y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ma —nacui—.

21 Laca cha' bi' ñi'yá laca sca ycu' scua tiye' nu ngusu'ba sca nu cuna'q lo sna tya'a sca' catyá xlyá, nguixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacuí scua bi'.

Nu toni'i chubi ti

22 Tyucuii su ndyaa Jesús lo'o ngu' ca Jerusalén, ndya'a ngu' nde tyuu tya'a quichi tonu; lo'o jua'a tyuu tya'a quichi sube ndya'a ngu', cha' chcui' yu cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ngu' quichi bi'.

23 Laja li' nchcuane sca ñati ji'i yu:

—¿Ha xti ti ñati nu cua'ni lyaá Ni ji'i lo'o cua tye ti chalyuu, cusu'? —nacui.

Nguxacui' Jesús cha' ji'i ñati bi' li':

24 —Chubi tsa toni'i su tyatí ma ca bi', bi' cha' cua'ni yala ma' cha' quiye tyucuii ji'i ma' nu tyalaa ca toni'i bi'. Ndi'ya ñacui na' ji'i ma: Ntsu'u quiña'a tsa ñati nu cua nchcui' cha' cua tyatí ti ngu' toni'i bi', pana na ndu'ni ti ngu' jua'a; ná nchca quiye ji'i ngu' tsiya' ti ñi'yá caca nu tyatí ngu' toni'i bi'.

25 Li' tyatú xu'na ni'i bi', cha' tacu' yu toni'i bi'. Lo'o tyalaa cu'ma, li' xana ma' cujui'i ya' ma' toni'i bi', chcui' ma' lo'o: "Xaala ma toni'i, cusu'". Li' ñacui yu ji'i ma: "Ná jlo ti' na' ti ñati laca cu'ma".

26 Lo'o li' xacui ma' cha' ji'i: "Cusu', cua ndyacu ya tyaja lo'o nu'u, cua ndyi'o ya hitya lo'o nu'u. Cua ndyaa

nu'ü ngulu'u nu'ü ji'i tya'a quichi tyi ya", ñacui ma.

²⁷ Chaca quiya' chcui' yu lo'o ma li': "Ná jlo ti' na' tsiya' ti, ti ñati laca cu'ma. Tyaa clya ma tso'o la; nga'aa nti' na' ña'a na' ji'i ma, cha' ñati cuxi laca ma."

²⁸ Xi'ya tsa ma li', cacu la'ya ma cha' lye tsa ñasi' ma. Ca xñi'i tsa ti' ma lo'o ña'a ma su ndi'i quiña'a tsa ñati slo y cui' Ndyosi ca lo'o tye chalyuu; masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob, masi lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi sa'nila, ña'a ma ji'i ngu' ndi'i ngu' ca bi!. Lo'o cu'ma ni, xtyanu Ni ji'i ma nde liya'.

²⁹ Lcaa quichi chalyuu ntsu'u ngu' nu tyaqä ngu' cacu ngu' lo'o y cui' Ndyosi, nu lo'o caca Ni loo lo'o tye chalyuu; nde su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' tyaqä ngu', jua'a tyu'u ngu' nde su ndyaa cuichaa, lo'o nde tyä' tyu'u ngu', lo'o nde calacui tyu'u ngu', tyaqä lcaa ngu' ca su tlyu su ntucua y cui' Ni.

³⁰ Lo'o li' nde loo la caca xi ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; jua'a nde chu' la tyanu xi ngu' nu ndu'u tucua clyo.

Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a ji'i ngu' quichi Jerusalén

³¹ La cui' tyempo bi' lijyä xi tya'a ngu' fariseo cha' chcui' lo'o Jesús:

—Tyaa clya nu'ü juani —nacui ngu' ji'i—. Tyu'u nu'ü su ndi'i nu'ü re, yaa nu'ü tyi'i chaca se'i, cha' cua nti' rey Herodes cujuui jinu'ü.

³² Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Yaa cacha' ma cha' re ji'i nu cusu' tyaala bi!: "Tsä juani lo'o tsä quee tya tyi'i na' xi chalyuu re cha' culo na' cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati, cha' cua'ni na' cha' tyaca tso'o xa' la ngu' quicha. Cuati tsä nu nchca tyuna, li' tye cña nu nda y cui' Ndyosi Sti na' cha' cua'ni na!." Jua'a ñacui ma ji'i nu cusu' bi!.

³³ Tya'a na' re juani. Tya quiña'a xi tyucuiji lyiji su tya'a na' juani, jua'a la quee, jua'a tsä nu nchca tyuna li'. Y cui' cu'ma jlo ti' ma cha' nde quichi Jerusalén ndyijii lcaa ngu' nu laca

tu'ba ji'i y cui' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu' fariseo bi'—. Bi' cha' tsa'a na' ca quichi bi' cha' cajaa na', si jua'a laca na' tu'ba ji'i y cui' Ndyosi nti' ma —nacui Jesús li'—.

³⁴ Tya'na tsa cu'ma ngu' Jerusalén, cha' tucui tsa cha' nu ntsu'u ji'i ma. Tya sa'ni ndujuii ma ji'i ngu' nu laca tu'ba ji'i y cui' Ndyosi, ngujui'i ma quee ji'i ñati nu ngua'a lo Ni cña ji'i. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' ji'i ma, cha' ná ca cuxi ji'i ma; ñi'ya nti' sca su'ü nu nxuti'i ji'i sñi' ne' lu'be ni', jua'a nti' na' cua'ni na' lo'o ma, pana ná nda ma chacuayá' na tsiya' ti.

³⁵ Bi' cha' xñi'i ti' tyanu quichi tyi ma juani. Nga'aa ña'a ma 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo nu chcui' ma cha' 'na: "Tso'o tsa ndyu'ni y cui' Ndyosi xqui'ya yu nu lijyä chacuayá' ji'i y cui' nu Xu'na na", ñacui ma li'.

14

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu qui'yu nu nchcube' tsa quicha quii ji'i

¹ Sca tsä nu ndi'i cña' ngu' ndyaa Jesús ndyacu yu xlyaa to' tye xu'na ngu' fariseo. Lo'o xa' ngu' fariseo ni, na'a tsa ngu' ji'i Jesús li'.

² Nde loo Jesús nga'a sca nu qui'yu nu nchcube' quicha quii ji'i.

³ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' mstru cha' jo'ó lo'o ji'i ngu' fariseo bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o ji'i sca nu quicha tsa ta'a, nti' ma? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. ¿Ha ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o ji'i ngu' li'?

⁴ Pana nga'aa nchcui' ngu' bi' tsiya' ti. Li' ntejeya' Jesús ji'i nu quicha bi', ngua'ni cha' ndyaca tso'o yu. Lo'o li' nchcui' lo'o yu bi':

—Tyaa nu'ü to' tye —nacui Jesús ji'i yu.

⁵ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' fariseo bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya nti' cu'ma? ¿Ñi'ya cua'ni ma si tyú sca huru ji'i ma, si tyú sca toro ne' tyuu tsä nu ndi'i cña' ngu'?

¿Ha si'i hora ti tsaa mä culo mä ji'í ni', masi tsä ta'a tlyu laca?

6 Lo'o ná ngujui ñi'yä nu xacui ngu' cha' ji'í Jesús tsiya' ti li'.

Ñatí nu tsaa tyi'í lo'o ngu' ta'a nu caja clyo'o ngu'

7 Li' na'ä Jesús cha' ngulana tsa ngu' fariseo bi' yaca xlya cha' tyucua ngu' su tso'o la nu nde que mesa. Bi' cha' nda Jesús cuij re ji'í ngu' bi' li':

8 —Nu lo'o tsaa mä su ndyaca ta'a caja clyo'o ngu', ná tyaca'ä mä su tlyu su tyucua ngu' nu laca loo. ¿Ñi'yä cua'ni mä si tyalaa xa'ñatí nu cua tlyu la cha' ntsu'u ji'í que cu'mä?

9 Lo'o li' nu ñatí nu ndyu'ni ta'a nu cua nchcui' lo'o mä ty a clyo cha' cäa mä ni, ná tyiquee' chcui' yu lo'o mä ndi'yä: "Ta mä su ntucua mä ji'í nu cusu'cua", ñacui yu. Lo'o li' ca tyuju'u tsa ti' mä, tsaa mä tyaca'ä mä ca su ná ntsu'u yaca xlya, ca bi' tyaca'ä mä tsiya' ti li'.

10 Si'i xcui' na clyana mä su tso'o tyaca'ä mä lacua. Nu lo'o tsaa mä sca ta'a, yaa mä tyucua mä sca la'a ti su taca tyucua cua ña'ä ca ñatí. Lo'o li' cäa nu laca loo ji'í ta'a cha' chcui' yu lo'o mä: "Cusu'", ñacui yu ji'í mä, "cuäa nu'ü cha' tyucua xi ca su tso'o la re". Jua'ä caca chilä loo ycui' cu'mä laja ñatí quiña'ä nu ntucua to' mesa li'.

11 Cua ña'ä ca ñatí nu nti' cha' tlyu la cha' laca ji'í ycui', bi' laca nu ca tyuju'u ti' ca tiya'la; lo'o nu ñatí nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ycui' yu, xtyucua ycui' Ndyosi ji'í yu bi' li', cha' caca tlyu la tyiquee yu ca tiya' la.

12 Li' ndi'yä nacui Jesús ji'í nu ñatí nu cua nchcui' lo'o cha' cäa tyi'í ta'a ca slo yu:

—Nu lo'o chcui' mä lo'o ngu' cha' cäa ngu' cacu ngu' xlyaa lo'o mä, si'i lo'o ty'a tso'o ti mä chcui' mä, ni si'i lo'o ty'a ngula ti mä chcui' mä, ni si'i lo'o ty'a tyijyu' ti mä chcui' mä, ni si'i lo'o ngu' culiya' ti nu ntucua tyi cacua ti slo mä chcui' mä li'. Stu'ba ti cua'ni ngu' bi' lo'o mä ca tiya' la, nu lo'o ntsu'u sca ta'a ji'í ngu'; ñi'yä nu

ngua'ni mä lo'o ngu', jua'ä cua'ni ngu' bi' lo'o mä li'.

13 Pana si'i jua'ä cua'ni mä; nu lo'o cua'ni mä sca ta'a, li' xuti'í mä ji'í ngu' ti'i, lo'o ji'í ngu' quicha, lo'o ji'í ngu' nu cu' quiya', lo'o ji'í ngu' cuityi' cha' cacu ngu' lo'o mä.

14 Li' tso'o tsa tyi'í mä chalyuu si jua'ä cua'ni mä, cha' nu ngu' quicha bi' ni, ná caja ñi'yä nu tya ngu' cha' tso'o ji'í mä. Pana tiya' la caja cha' tso'o ji'í mä, nu lo'o tyu'ú mä chaca quiya' lo'o lcaa ngu' jyo'o nu ngua tso'o cresiya ji'í ngu' cuentya ji'í ycui' Ndyosi lo'o tya nguti'í ngu' chalyuu.

Cuij ji'í sca ta'a tlyu nu ngua'ni ngu'

15 Tya ndi'í ngu' to' mesa, ngua'ä jyaca'ä ngu' ji'í cha' nu nda Jesús lo'o ngu'. Li'nguxacui' sca yu tya'a ntucua ngu' cha' ji'í Jesús:

—Tso'o tsa caca ji'í ñatí nu cacu scuaa ca su laca ycui' Ndyosi loo —nacui' yu bi'.

16 Li'nguxacui' Jesús sca cuij ji'í yu, cha' ca cuayá' ti' ngu' ñi'yä caca ji'í ñatí chalyuu lo'o cäa ycui' Ndyosi cha' caca Ni loo.

—Sca nu qui'yu ngua'ni sca ta'a, nda yu sca sii' cha' cacu ngu' —nacui' Jesús ji'í ngu'—. Cua nchcui' yu lo'o quiña'ä tsa ñatí cha' tyi'í ngu' ta'a.

17 Nu lo'o cua ndyalaa hora caca sii', li' ngulo yu cña ji'í msu ji'í cha' tsaa chcui' lo'o ngu' ndi'yä: "Cua laca ngua tso'o scuaa nu caca sii' ji'í mä, nacui' xu'na na!".

18 Li' lcaa ngu' nu cua nchcui' yu lo'o tya tsubi' la cha' cäa ngu' ta'a bi', nguxana ngu' ndijña ngu' cha' clyu ti' ji'í yu. Ndi'yä nacui' tsaca ngu': "Cua'ni clyu ti' nu'ü jna', ná caca 'na cäa na' slo nu'ü juani. Ntsu'u cha' tsäa na'ä na' sca se'i su ngüi'ya ca ti na' yuu, bi' cha' nti' na' cha' cua'ni clyu ti' nu'ü 'na'."

19 Lo'o li' nacui' chaca yu: "Na ngüi'ya ca ti na' ca'yu latya toro masu; bi' cha' tsäa'ä cua'ni cuayá' na' lo'o ni', si cua caca cua'ni ni' cña. Cua'ni clyu ti' nu'ü jna', ná caca 'na cäa na' slo nu'ü juani."

20 Li' nacui chaca yu: "Na ngujui clyo'o ca ti na', bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' cña na' slo nu'u juani".

21 Lo'o ndyalaa msu slo xu'na chaca quiya', li' lcaa cha' nu nacui ngu' ji'i ndacha' ji'i xu'na. Lye tsa ngunasi' xu'na ni'i bi' li'. Lo'o li' nacui yu ji'i msu bi': "Yaa clya nu'u lquichí chaca quiya' cha' chcui' nu'u lo'o ngu' nu ntsu'u nde calle jua, cha' cña ngu' ta'a slo na'. Chcui' nu'u lo'o ngu' ti'i, lo'o ngu' quicha, lo'o ngu' nu cu' quiya', lo'o ngu' cuityi', lo'o lcaa ngu' quicha; li' tyaa lo'o ji'i lcaa ngu' bi' ca nde", nacui xu'na msu bi'.

22 Ca tiya' la li' nacui nu msu bi' ji'i xu'na: "Cusu", nacui, "cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, lo'o ña'q ti tyaa ntsu'u la se'i su tyi'i ngu' ta'a re."

23 Li' nacui y cui' nu xu'na msu bi': "Yaa nu'u nde calle, lcaa tyucuij, cua'ni nu'u juersa lo'o ngu' cha' tyaa ngu' ne' ni'i 'na, cha' cha'q ni'i re 'na tyi'i ñati.

24 Ndi'yä cha' ta na' lo'o nu'u, cha' ni tsaca ngu' nu cua nchcui' na' lo'o tya clyo la, nga'aa cacu ngu' bi' sii re 'na tsiya' ti", nacui xu'na ni'i bi'.

Cua ndye cui' nu nda Jesús lo'o ngu' li'.

Tlyu tsa cña caca lo'o xñi na cha'ji'i Jesús

25 Quiña'q tsa ñati ndya'q lo'o Jesús, lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

26 —¿Ha nti' ma' tya'q ma' lo'o na'? Ná caca ji'i ma' xñi ma' cha' jna' si lye la ntsu'u tyiquee ma' ji'i sti ma', masi ji'i xtya'q ma', masi ji'i clyo'o ma', masi ji'i sñi' ma', masi ji'i tya'a ngula ma' masi qui'yu masi cuna'a; masi lye la ntsu'u tyiquee ma' ji'i y cui' ca ti ma' cha' ña'asii ma' ji'i y cui' ca ma', ná taca caca ma' ñati jna' jua'q.

27 Si ná tyaja'q ma' xñi ma' tyucuij nu culu'u na' ji'i ma', ná caca ma' ñati jna' li'; ntsu'u cha' xñi ma' tyucuij bi', masi cujuij ñati ji'i ma' xqui'ya cha' jna'.

28 Si ntsu'u cu'ma' nu nti' ma' cuiñá ma' sca ni'i tlyu, ¿ha ná culacua ti' ma' clyo ni tsa lo cña cua'nijo'o ji'i ma'

cha' tyu'u scua cña bi'? Clyo culo ma' cuentya ni tsa lo cña cua'nijo'o ji'i ma', cha' ña'q ma' si tyu'u scua cña ji'i ma' ña'q cuayá' nu xcua se'i cña bi'.

29 Si cuiñá ma' quiya' ni'i, lo'o ca tiya' la ná caca cua'ni tye ma' ni'i bi', xtyí lo'o ti ngu' ji'i ma' li'. Lcaa ñati, nu lo'o ña'q ngu' cña bi', li' xana chcui' ngu'; xtyí lo'o ngu' ji'i xu'na cña bi' li':

30 "Nu ñati jua ngua ti' cuiñá yu sca ni'i tlyu, pana ná ngua ji'i yu sta se'i yu cña bi'", ñacui ngu'.

31 'Ñi'yä nti' sca rey nu nti' xüü tya'a lo'o chaca rey. ¿Ha ná culo yu cuentya clyo si tyu'u scua tii mil tya'a ti sendaru, cha' tyijiloo ji'i chaca rey nu lo'o calaa mil tya'a sendaru lijya cusuu?

32 Lo'o si jlo ti' cha' ná caca ji'i rey bi', nu lo'o tya tyijyu' lijya nu chaca rey bi', li' hora ti ta yu ji'i ñati cha' tsaa ngu' slo nu chaca rey bi', cha' ca ti cha' cusuu bi' hora ca ti. Jua'q cua'ni rey bi' —nacui Jesús—.

33 Lo'o jua'q cua ña'q ca cu'ma' nu lye la ntsu'u tyiquee ma' ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma', ná taca caca ma' ñati jna' li'.

Cha'ji'i teje' nu ná tso'o tsiya' ti

34 'Tso'o tsa teje'; pana si tye cha' cña' nu ntsu'u ji'i, nga'aa caja ñi'yä nu cua'nijo'o teje' bi' ji'i ngu' li'.

35 Ná tso'o tsiya' ti, ni cha' salú na ji'i lo yuu cha' xtyucua ji'i yuu, ná tso'o; masi quixa' na ji'i lo'o yuu cataa, ná tso'o tsiya' ti, bi' cha' nga'a cha' xcuqa na ji'i —nacui Jesús—. Cua'q jyacä tso'o ma' ji'i cha' nu nda na' lo'o ma', si tyaja'q ma' cuna ma' —nacui Jesús ji'i ngu'!

15

Cuijji'i sca xlyá' nu cua nguna' ji'i ngu'

1 Lcaa nu msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'q tsa cña cña loo ngu' bi' ni, ñaa ngu' slo Jesús cha' cuna ngu' ni cha' nda yu; jua'q xa' la ngu' cuxi, ñaa ngu' slo Jesús li'.

² Bi' cha' nguxana ngu' fariseo, lo'o jua'a ngu' mstru cha' jo'ó, ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús:

—Ndiya ti'yu re cua'ni tya'a yu lo'o ngu' cuxi jua. Stu'ba ti ndacu yu tyaja lo'o ngu' cuxi —nacui ngu' bi'.

³ Li' nda Jesús sca cuij lo'o ngu':

⁴ —Nu cu'ma ni, si ntsu'u sca siyento tya'a xly'a' ji'i ma, lo'o li' nguna' tsaca ji'i ma —nacui Jesús—, ¿ha ná xtyanu ma ji'i nu quiña'a la tya'a xly'a' nu ndyanu taju ti su tso'o ti ndi'i ni' ne' quixi'? Lo'o li' tsaa ma tsaana ma ji'i xly'a' nu nguna' bi' ji'i ma ña'a cuayá' nu quiye bi' ji'i ma.

⁵ Nu lo'o cua nquiye xly'a' bi' ji'i ma, tso'o tsa caca tyiquee ma li'. Hora ti sta ma ji'i ni' tyijya scu ma,

⁶ tyaa lo'o ma ji'i toni'i. Lo'o cua ndyalaa ma to' tyi ma, li' xutii ma ji'i lcaa tya'a tso'o ma lo'o ji'i tya'a nga'a ti ma, cha' ñacui ma ji'i ngu' ndi'ya: "Ca chaa ti' ma lo'o ya juani cha' cua nquiye xly'a' nu cua nguna' ji'i ya".

⁷ Ndi'ya ñacui na' ji'i ma: ca chaa tsa ti' y cui' Ndyosi lo'o ñati ji'i Ni ca su ntucua y cui' Ni —nacui Jesús ji'i ngu' fariseo li'—, ca chaa ti' ngu' bi' masi sca ti ñati chalyuu ca tyuju'u ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i, culochu' yu ji'i cha' cuxi bi' li'. Ná ntsu'u cha' culacua ti' Ni cuentya ji'i nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a ñati tso'o nu ná ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu', nti' ngu'.

Cuij ji'i sca cñi nu cua nguna' ji'i ngu'

⁸ Nda Jesús chaca cuij lo'o ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni sca nu cuna'a nu ntsu'u tii tya'a cñi plata ji'i? Si nguna' sca cñi plata bi' ji'i, ¿ñi'ya cua'ni li'? Nti' na' cha' cua'a ma' xi quii' cha' culaja tso'o ni'i bi', ña'a cuayá' nu quiye cñi bi' ji'i.

⁹ Lo'o cua nquiye cñi bi' ji'i, li' xutii nu cuna'a bi' ji'i lcaa tya'a tso'o lo'o ji'i lcaa tya'a nga'a cacua ti, cha' cacha' ji'i ngu' ndi'ya: "Ca chaa ti' ma lo'o na' juani, cha' cua nquiye cñi nu nguna' bi' jna!".

¹⁰ Chaa ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquiye cñi ji'i; la cui' jua'a ca slo y cui'

Ndyosi, chaa tsa ti' y cui' Ni lo'o ñati ji'i Ni nde cuá, masi sca ti ñati chalyuu ca tyuju'u ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i, culochu' yu ji'i cha' cuxi bi' li'.

Sca nu qui'yu cuañi' nu ntucuna' y cui' ca ti yu chalyuu ji'i

¹¹ Nda Jesús chaca cuij lo'o ngu' li':

—Ntsu'u sca nu cusu' nu ntsu'u tu-cua tya'a sñi' qui'yu ji'i yu.

¹² Lo'o nu cuañi' la ni, nacui yu ji'i sti yu: "Sti na'", nacui, "xtyanu cly'a nu' lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' tyacua jna)". Lo'o li' hora ti ndachaa sti yu cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tyucuaa sñi'.

¹³ Cua xtyi tyempo ndyaca, li' ndyujui' nu qui'yu tya cuañi' la lcaa cha' tso'o nu nda sti yu ji'i. Lo'o ngujui cñi ndyi'ya yu, ndyaa yu tyijyu' li'. Ca chaca tsu' su ndyalaa yu, li' xcui' na ngua'ni ñu' ti yu chalyuu ji'i yu; nguliji ñu' ti yu cñi bi' ji'i yu.

¹⁴ Pana nu lo'o cua ndye cñi ji'i yu nguliji yu, li' ngua sca jbi'ña tlyu ca loyuu su ndya'a yu; ná ntsu'u na cacu yu, lye tsa ntyute' yu li'.

¹⁵ La cui' quichi su ntsu'u yu bi' ndyaa yu ne' xña ji'i sca ñati; ngulo nu ñati bi' cña ji'i yu, li' ndyaa yu ne' sca lo'o ji'i ñati bi' su ntsu'u cube' ji'i, cha' xacu yu ji'i cube' bi' ji'i ngu'.

¹⁶ Lo'o li' ngua ti' yu si tyaala' la ji'i yu lo'o cacu yu si'yu quixi' tya'a nu ndacu cube', cha' ná tucui nda na cacu yu, lo'o jua'a ntyute' tsa yu li'.

¹⁷ Hasta li' ngulacua tso'o ti' yu: "¿Ni lcua tya'a msu ntsu'u to' tyi sti na' ndyu'ni cña? Ná ndyiji jbi'ña ji'i ngu' bi', hasta ntyucua na ndyacu ji'i ngu'. Lo'o na' ni, nga'a na' ca nde ndyiji jbi'ña 'na cha' nga'aa ndyiji na cacu na'.

¹⁸ Tso'o la tya'a na' nde to' tyi sti na' cha' chcui' na' lo'o: Sti na', ñacui na' ji'i, cua ntsu'u tsa qui'ya hichu'na' cuentya ji'i y cui' Ndyosi lo'o cuentya jinu'u, cha' nguta'a yu'u ti na'.

¹⁹ Nga'aa ntsu'u cha' ñacui nu'cha' sñi' nu' laca na'; tso'o la masi ñi'ya nu ndu'ni nu' lo'o msu jinu'u, jua'a ti cua'ni nu' lo'o na'." Jua'a ngulacua ti' yu cha' chcui' yu lo'o sti yu.

20 Li' ngutu'u yu ndyaa yu tyucuiii cha' ñaa yu nde to' tyi sti yu.

'Tya tyijyu' ñaa yu lo'o na'a sti yu ji'i yu. Hora ti ndyaa sti yu ndyacua tya'a lo'o yu; ngüityi sti yu ji'i yu li', nchcuicha' sti yu ji'i yu cha' ngua tya'na ti' sti yu ji'i yu.

21 Li' nacuiii yu ji'i sti yu: "Sti na'", nacuiii yu, "cua ntsu'u tsa qui'ya hichu' na' cuentya ji'i ycui' Ndyosi lo'o jua'a cuentya jinu'u. Nga'aa ntsu'u cha' ñacuiii nu'u cha' sñi' nu'u laca na!."

22 Li' nacuiii ycui' nu cusu' ji'i msu: "Yaa clya mä culo mä late' nu tso'o la cha' xacu' mä ji'i yu re. Sta mä sca cui' sne ya' yu, su'ba mä caña quiya' yu.

23 Lo'o li' tsaa squi'ya mä chqueru nu taala la cha' cujuii mä ji'i cha' cacu na. Cua'ni na sca ta'a,

24 cha' ngua ti' na cha' cua ngujuii sñi' na' re, lo'o juani xa' ndyu'u tucua yu; cua nguna' yu ngua ti' na', lo'o xa' ndyalaa yu." Hora ti nguxana ngua'ni ngu' sca ta'a li'.

25 Jua'a ndyaca cha' lo'o ndyalaa sñi' nu cua cusu'la, ndyalaa yu ndyaa yu cña. Cua tyalaa ti yu toni'i ji'i yu, lo'o ndyuna yu nclyá'a ngu' musca, cha' cua laca ndyaca jii lo'o ndyalaa yu.

26 Li' ngusi'ya yu ji'i sca yu cuañi', nchcuane yu ji'i: "¿Na laca ndyaca jua?"

27 Li' nguxacuiii nu yu cuañi' bi' ji'i yu: "Yu tya'a nu'u nu ndya'a yu'u, cua xa' ndyalaa yu bi' juani", nacui. "Bi' cha' nacuiii sti nu'u cha' cujuii ya chqueru nu tso'o la ña'a bi', cha' tso'o tsa ntí' sti nu'u cha' cua ndyalaa yu tso'o ti."

28 Ngunasi' tsa sñi' nu cua cusu' la bi' li'. Lo'o na'a sti yu cha' ná ntaja'a yu tyaq yu ca toni'i, li' ndyaa sti yu cha' chcui' lo'o yu.

29 Li' nacuiii yu ji'i sti yu: "Jlo ti' nu'u ni cua lcua yija ndi'i na' ndyu'ni na' cña jinu'u, lo'o ni sca quiya' ná ngua'ni xña'a na' lo'o nu'u; lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, ngua'ni na' ji'i. Pana ni sca quiya' ná nda nu'u masi

sca chivo piti ti jna' cha' cua'ni na' ta'a lo'o tya'a tso'o na'.

30 Nu juani chaca quiya' ndyalaa sñi' nu'u nu ndye cñi jinu'u nguliji ñu'u ti yu lo'o sa'a yu. Lo'o ndyalaa yu bi', hora ti ndyujuui mä chqueru taacha' caca ta'a ji'i", nacui sñi' nu cua cusu'la.

31 Li' nacuiii nu cusu' sti yu ji'i yu: "Chañi cha' lcaa tsä ndi'i nu'u lo'o na'. Lo'o jua'a lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jna', na jinu'u laca lcaa cha' bi'.

32 Pana juani, tso'o la cha' cua'ni na sca ta'a cha' ndyalaa tya'a nu'u chaca quiya'. Ngua ti' na cha' cua ngujuii yu, pana xa' ndyu'u tucua yu chaca quiya'; cua nguna' yu ngua ti' na, pana ndyalaa yu chaca quiya'. Bi' cha' ndyu'ni na sca jii juani, cha' chaa tsa ti' na."

16

Sca msu laca loo nu tajua' ti ngua'ni, masi cuxi ti tyiqueeyu

1 Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ntsu'u sca nu culiya', lo'o jua'a cua ntsu'u sca ñati nu laca loo ji'i msu ji'i yu culiya' bi'. Lo'o li' ndacha' ngu' ji'i nu culiya' bi', cha' cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'i yu, cha' nguliji ñu'u ti msu nu laca loo ji'i cha' tso'o bi'.

2 Li' ngusi'ya xu'na ji'i msu nu laca loo bi', cha' xcuane ji'i msu bi': "¿Ni cha' ta laca nu nchcui' ngu' lo'o na' cha' jinu'u?", nacui yu. "¿Ni cña ndyu'ni nu'u nu cua nchcui' ngu' lo'o na'?" Tya nu'u cuentya jna' juani, cuacha' clya nu'u cha' jna', ña'a cha' nu cua ngua'ni nu'u. Nga'aa caca nu'u loo ji'i msu 'na juani."

3 Quiña'a tsa ngulacua ti' msu nu laca loo bi' li': "¿Na laca cua'ni na' juani, si nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'?" Nga'aa jlo ti' na' ñi'yä cua'ni na' li'. Ná qué na' cha' cua'ni na' cña lo yuu; lo'o si tsa'a jña na' msta, la cui' ti jua'a ca tyuju'u tsa ti' na' li'.

4 Pana cua jlo ti' na' ñi'yä nu cua'ni na' cha' caja su tyil'i na' toni'i ji'i ñati, nu lo'o nga'aa ta xu'na na' cña nu

cua'ni na'." Jua'q^a ngulacua ti' msu bi', cha' cuxi ti tyiquee yu.

⁵ Li' ngusi'ya yu ji'ⁱ lcaa ñatⁱ nu ndacui ji'ⁱ xu'na yu, nchcuane yu ji'ⁱ ngu' li': "¿Ni tsa lo ta ndacui nu'u ji'ⁱ xu'na na?" nacui yu ji'ⁱ tsaca ngu'.

⁶ "Sca mil tya'a litro setye ndacui na' ji'ⁱ", nacui ngu' bi' li'. Hora ti nacui msu nu laca loo bi' ji'ⁱ ngu' bi': "Nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u. Cua'q^a clya nu'u re cha' cuiñá chaca quityi, nu ñacui cha' ca'y^a siyento ti litro setye ndacui nu'u ji'ⁱ nu cusu' bi'", nacui msu bi' ji'ⁱ.

⁷ Li' nchcuane yu ji'ⁱ chaca ngu': "Nu'u ni, ¿ni tsa lo ndacui ji'ⁱ xu'na na??" "Sca siyento tya'a cujui nscua' trigo", nacui ngu' bi' li'. "Haa", nacui yu, "nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u", nacui nu msu bi'. "Cua'q^a clya nu'u ca nde cha' scua chaca quityi nu ñacui cha' jacuayala tya'a cujui ti, tsa bi' ti ndacui ji'ⁱ nu cusu'."

⁸ Tiya' la ngua cuayá' ti' y cui' nu laca xu'na yu ñi'y^a nu ndyu'ni yu. "Tajua' tsa ndyu'ni msu nu laca loo bi' 'na laja lo'o ndyu'ni yu cña", nacui nu cusu' culiya' bi'.

Lo'o li' tya nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'ma ni, nu nti' tsa ma taquiya' ma ji'ⁱ lcaa cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi —nacui—, taca ca tsa'q^a ma xi lo'o ña'q^a ma ñi'y^a nu ndu'ni xa' la ñatⁱ chalyuu lo'o tya'a ngu', masi cuxi ti ngu'.

⁹ 'Ndi'y^a chcui' na' lo'o ma lacua: Tso'o ti cua'ni ma lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'ⁱ ma nde chalyuu; xtyucua ma ji'ⁱ xa' ñatⁱ lo'o cha' tso'o nu ntsu'u ji'ⁱ ma ña'q^a cuayá' tye chalyuu ji'ⁱ ma, cha' jua'q^a caja tya'a tso'o ma nde chalyuu. Lo'o li' ta y cui' Ndyosi su tyi'ⁱ ma slo Ni, su ná nga'q^a cha' tye chalyuu ji'ⁱ ma li'.

¹⁰ 'Ñatⁱ nu tso'o tsa ngua'ni lyiji sca cña piti ti, jua'q^a tso'o tsa cua'ni ngu' bi', masi sca cña nu cua tlyu la; pana ñatⁱ nu ñilo'o ji'ⁱ xu'na ngu' lo'o cua'ni ngu' sca cña piti ti, ná tyiquee' ná caca cua'ni ngu' bi' sca cña nu cua tlyu la.

¹¹ Si ná nchcua cña'q^asii ma sca cha' tso'o nu ntsu'u ji'ⁱ ma nde chalyuu, ni ná ta y cui' Ndyosi sca cña tso'o la cha' cu'a'ni ma cuentya ji'ⁱ y cui' Ni.

¹² Lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'ⁱ ma chalyuu, na nda y cui' Ndyosi cha' bi' jña ti ma; si ná cua'ni tso'o ti ma lo'o cha' bi', ¿ñi'y^a cua'ni ma lo'o cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'ⁱ ma?

¹³ 'Sca msu ni, ná caca cua'ni yu cña ji'ⁱ tucua tya'a xu'na yu sca tyempo ti; ji'ⁱ sca ti xu'na yu taca cua'ni yu cña. Ná tyiquee' ti'í ti' yu ña'q^a yu ji'ⁱ tsaca ñatⁱ li', cuati ji'ⁱ chaca ñatⁱ bi' tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'q^a yu ji'ⁱ; hasta tso'o la cua'ni yu cña ji'ⁱ ñatⁱ bi', pana ji'ⁱ tsaca ñatⁱ bi', lasa la cua'ni yu cña ji'ⁱ. Ná caca xñi na cha' ji'ⁱ y cui' Ndyosi nu Xu'na na si ntsu'u tsa tyiquee na ña'q^a na ji'ⁱ cñi, cha' ñi'y^a si laca chaca xu'na na, jua'q^a laca cñi bi' li'.

¹⁴ Pana ntsu'u tsa tyiquee ngu' fariseo cha' ji'ⁱ cñi, bi' cha' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús, ngustí lo'o ti ngu' ji'ⁱ yu.

¹⁵ Li'nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—Cu'ma —nacui yu—, tso'o tsa ndu'ni ma cha' ña'q^a ti xa' ñatⁱ ji'ⁱ ma, pana cua jlo ti' y cui' Ndyosi lcaa ña'q^a cha' nu ntsu'u tyiquee ma. Ñati nu tlyu tsa ndu'ni ji'ⁱ y cui' ca ngu', xtyanu ti'í y cui' Ndyosi ji'ⁱ ngu' bi'!

Ñi'y^a ndyaca lo'o cha' tso'o nu ji'ⁱ y cui' Ndyosi

¹⁶ 'Nu tyempo cua sa'ni la ni, ntsu'u cha' cusu' ji'ⁱ ñati, la cui' cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o Moisés, jua'q^a lo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'ⁱ Ni tya sa'ni la; pana nu lo'o ñaa Juan, tya li' nguxana ngañi cha' tso'o ji'ⁱ y cui' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' tyiquee ñati. Quiñia'q^a tsa ñatⁱ, lye tsa nda ngu' juersa cha' xñi ngu' cha' ji'ⁱ y cui' Ndyosi.

¹⁷ Ná tlyu cña tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, jua'q^a tye tyucui ña'q^a chalyuu; pana ná tye tsiya' ti ni sca si'y^a cha' ji'ⁱ lcaa cha' nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o na nu ngua sa'ni la.

*Nchcui' Jesús cha' ji'i ñatí nu xtyanu
ti'i ji'i clyo'o*

18 Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Lo'o culo sca ñatí quityi cha' xtyanu yu ji'i clyo'o yu, cha' xa' caja clyo'o yu lo'o xa' nu cuna'a, cha' suba' ndyu'ni yu bi' li!. Lo'o jua'a lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a nu cua nguxtyanu clyo'o ji'i, masi cuentya ji'i ley, la cui' ti cha' suba' laca nu ndyu'ni nu qui'yu bi' li'.

*Cha' ji'i sca nu culiya' lo'o scayu ti'i
nu naa Lázaro*

19 'Cua ntsu'u sca nu culiya', lo'o xcui' late' quiña'a nga'a, xcui' late' tso'o ña'a nchcu' yu. Lo'o jua'a lye tsa ndyu'ni yu, lcaa tsə ndyaca ta'a slo yu.

20 Pana ntsu'u sca ñatí ti'i nu naa Lázaro, nu xcui' quichu' ntucua tyuci' ña'a yu. Toni'i ti ji'i nu culiya' bi' nchca'a Lázaro lcaa tsa.

21 Cua nti' yu ti'i bi' masi cacu yu satya na nu ndyalú to' mesa su ndyacu nu culiya' bi' li!. Lo'o jua'a ndya'a xne' su nga'a yu cha' nclye'e' loo quichu' nu ntsu'u hichu' yu ti'i bi'.

22 Ndyalaa tsə nu ngujuii nu ti'i bi'; lo'o nu xcə ji'i ycui' Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' ji'i ca slo jyo'o cusu' Abraham, ca su tlyu nu ngua'ni cho'o ycui' Ndyosi. Lo'o jua'a ngujuii nu culiya' bi', nguxatsi' ngu' ji'i li'.

23 Pana nu lo'o cua ntsu'u nu culiya' bi' su nchcube' yu ca bilyaa, li' ngusikuq hique yu na'a yu ji'i jyo'o cusu' Abraham tyijyu' ti, lo'o jua'a na'a yu cha' stu'ba ti ntucua jyo'o Lázaro lo'o.

24 Li' ngusi'ya nu culiya' bi' ji'i Abraham: "Sti ya Abraham, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'. Ta nu'u ji'i Lázaro jua cha' caq calo'o xi hitya cha' co'o na', masi lo'o sne ti yu cuicha' yu xi tu'ba na' cha' ca'ya tyacala' xi ltse' na', cha' lye tsa tyique' nti' na' su ntsu'u na' lo quii' re."

25 Li' nacui' jyo'o Abraham ji'i: "Sñi", nacui, "tso'o tsa ngua hi lo'o nguti'i nu'u nde chalyuu. Lo'o Lázaro re ni, si'i jua'a ngua ji'i yu, cha' lye tsa nchcube' yu su nguti'i yu chalyuu. Bi'

cha' caja su tso'o tyi'i yu ca nde juani; lo'o nu'u ni, nga'a cha' chcube' nu'u.

26 Tya ntsu'u la cha' ji'i cuare nde su ndi'i ya, ntsu'u sca laja cua'a tlyu cla'be laja su ndi'i cuare lo'o cu'ma; bi' cha' si ntsu'u ngu' nu nti' tsaa nde slo cu'ma, ná caca ji'i ngu' tyaa ngu'. Lo'o jua'a cu'ma nu ntsu'u ma nde jua, ná caca ji'i ma tyaa ma ca nde."

27 Li' tya'na tsa nchcui' nu culiya' bi' lo'o: "Cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na', Abraham sti na'", nacui nu culiya' bi'. "Ta ji'i Lázaro cha' tsaa yu to' tyi sti na',

28 ca su ntsu'u ca'yu tya'a ngu' tya'a na', cha' chcui' yu lo'o ngu', cha' ná caa ngu' ca nde su ntsu'u na' nchcube' na'."

29 Pana nacui Abraham ji'i: "Cua jlo ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu nguscua jyo'o Moisés; jua'a nu xa' la quityi ji'i ycui' Ndyosi nu nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni, ntsu'u bi' ji'i ngu' tya'a nu'u. Tso'o si cua'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nscua lo quityi bi'."

30 Li' nguxacui' nu culiya' bi' cha' ji'i: "Tso'o lacua, sti na' Abraham. Pana si tsaa sca ngu' jyo'o re ca su ndi'i ngu', li' culochu' ngu' cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'."

31 Xa' nchcui' jyo'o Abraham lo'o nu culiya' bi' li': "Lo'o ná nti' ngu' taquiya' ngu' ji'i cha' nu nguscua Moisés, lo'o jua'a ná taquiya' ngu' ji'i jyo'o cusu' nu ngua'a loo ycui' Ndyosi cña ji'i cha' chcui' lo'o ñatí, la cui' jua'a ná taquiya' ngu' ji'i xa' la cha' nu ta Ni lo'o ngu', masi tyu'u sca nu cua ngujuii chaca quiya' cha' chcui' lo'o ngu'".

17

*Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu
ndulo la ji'na*

1 Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o na cha' cua'ni na sca cha' cuxi, pana tya'na tsa sca ñatí nu ndatsaa ji'i tya'a cha' cua'ni cha' cuxi lo'o.

2 Tso'o la si tsaa ngu' xcuqaq ngu' ji'i yu lo tyujo'o lo'o sca quee quichi

tyaaca' yane yu, cha' nga'aa caja ñi'ya nu tatsaa yu ji'i ni sca ñatí ñi'ya nti' nu sube re, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o yu.

3 'Cui'ya mä cuentya si cua'ni sca ngu' tya'a ndya'a mä sca cha' cuxi lo'o mä. Li' chcui' mä lo'o yu cha' nga'aa cua'ni yu cha' cuxi bi' lo'o mä. Lo'o si tya'achu' yu ji'i cha' cuxi bi', cua'ni mä cha' clyu ti' ji'i yu li';

4 masi cati quiya' ta yu cha' ñasi' ti' ji'i mä sca tsä, lo'o cati quiya' caä yu cha' chcui' yu lo'o mä: "Cui'ya mä cha' clyu ti' jna', nga'aa cua'ni na' jua'a juani", ñacui yu, li' nga'ä cha' cui'ya mä cha' clyu ti' ji'i yu.

Quiña'ä tsa cha' caca ji'na si jlya ti' na ji'i ycui' Ndyosi

5 Li' nacui nu ngu' nu ndyaca tsa'ä ji'i Jesús:

—Xtyucua nu'u ji'i ya cha' taca jlya la ti' ya cha' jinu'u —nacui ngu' ji'i.

6 —Jlo ti' mä cha' piti tsa sca si'yu cuxee —nacui Jesús ji'i ngu'—, lo'o jua'a cu'mä ni, ná quiña'ä tsa cha' nchca ji'i mä. Pana masi xti ti cha' jlya ti' mä ji'i ycui' Sti na', taca ñacui mä ji'i yaca quityi re: "Tyu'utsu' nu'u ca su ndu re, yaa nu'u tyu nde lo hitya tyujo'o". Lo'o li' ña'ä mä cha' taquiya' yaca bi' cha' nu cua nchcui' mä lo'o.

Ñi'ya nu nga'ä cha' cua'ni na si ndyu'ni na cña ji'i ycui' Ndyosi

7 ¿Ñi'ya nti' cu'mä ni? ¿Ñi'ya cua'ni mä si ntsu'u sca msu ji'i mä nu ndyaa ne' quixi' cha' cula'a yuu cuentya ji'i mä, masi ndyaa yu cha' cña'asii yu ji'i bata ji'i mä? Nde ngusii lo'o ndyalaa ca ti msu bi' ndyaa yu cña bi', ná tyiquee' ná chcui' mä lo'o yu ndi'ya: "Tyaa clya cua'ä to' mesa cha' cua'ni nu'u sii juani".

8 Ná yala ñacui mä ji'i yu jua'ä, nti' na'. Ná tyiquee' ndi'ya chcui' mä lo'o yu: "Cua'ni cho'o clya caque' sii cha' cacu ya. Clyo cacu ya co'o ya, cuati cacu co'o nu'u", ñacui mä ji'i msu bi'.

9 ¿Ha tya mä xlyabe ji'i msu bi', cha' ndaquiya' yu cña nu ngulo mä ji'i? Ná ndu'ni xu'na msu jua'ä.

10 Ñi'ya laca msu, jua'ä laca cu'mä; nu lo'o ngua'ni mä lcaa cña nu culo ycui' Ndyosi ji'i mä, nga'ä cha' ñacui mä li': "Msu cuxi ti laca cuare, cha' cña nu nga'ä cha' cua'ni ti ya, tsa bi' ti cña ngua'ni ya", ñacui mä.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tii tya'a ñatí nu ngusii quicha nu ndyatsu' cuaña'ji'i

11 Nu lo'o ngusii Jesús tyucuii ndyaa nde Jerusalén, li' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Galilea, ndyaa ngu' nde loyuu su cuentya Samaria.

12 Nu lo'o ndyalaa Jesús sca quichi pití bi', li' ndyacua tya'a yu lo'o tii tya'a ngu' quicha nu cua lijya ngu' slo yu; quicha nu ndyatsu' cuaña' ntsu'u ji'i ngu' bi'. Pana tyijyu' ti ndyatü ngu' slo Jesús,

13 cuii tsa nchcui' ngu' lo'o yu li':

—Cusu' Jesús —nacui' ngu' li'—, cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i cua.

14 Nu lo'o na'ä Jesús ji'i ngu', li' nacui yu:

—Yaa clya mä slo sti jo'ó cha' ña'ä yu ji'i tyucui ña'ä mä —nacui.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Pana su ndyaa ngu' tyucuii ti, ngua tii ngu' cha' xa' ngua lubii cuaña' ngu'; ndye cha' quicha ngu' li'.

15 Bi' cha' nguxtyu'u tsaca yu quicha bi', cuii tsa nchcui' yu ndyu'ni chi yu loo ycui' Ndyosi.

16 Li' ndyatü sti' yu slo Jesús, ndyaa stii yu lo yuu nde loo yu cha' ndya yu xlyabe ji'i Jesús. Ngu' Samaria laca yu bi', ngu' xa' tsu' laca yu.

17 Li' nacui Jesús:

—¿Ha si'i tii tya'a ngu' nu ndyatsu' cuaña' ngu' ndyaca tso'o ngu' tsä? ¿Mala ngua nu chaca caa tya'a ngu' bi' juani?

18 Sca ti yu re nu si'i ngu' Israel tya'a na laca, bi' laca nu nguxtyu'u cha' cua'ni tlyu yu ji'i ycui' Ndyosi.

19 Li' nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu bi':

—Tyatü nu'u cha' tyaa nu'u juani —nacui—. Cua ngua tso'o nu'u juani cha' jlya ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u.

Ndi'ya caca lo'o tyalaa tyempo cha' cacaycui' Ndyosi loo ne' cresiyaji'i ñati

20 Lo'o li' nchcuane ngu' fariseo ji'i Jesús ni jacua' tyalaa tyempo cha' caca ycui' Ndyosi loo ji'i ñati. Ngux-acui Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Si'i sca na nu tyaca' lijyä tyijyu' laca cha' bi'.

21 Ná caca ñacui na ndi'ya: "Nde ti ndu bi"; masi ndi'ya ná ñacui na: "Ndejua ntucua bi". Na cua laca ycui' Ni loo ca ne' cresiya ji'i ñati juani.

22 Li' nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Nde loo la tyalaa tyempo nu nti' tsa mä ña'q mä 'na, masi chaca tya tsände chalyuu tya tyi'i na' lo'o mä nti' mä, na' nu cua nda ycui' Ni 'na lijyäa cha' caca na' ñati; pana nga'aa ña'q mä 'na li'.

23 Chcui' ngu' lo'o ma cha' jna' li': "Nde ti ndu yu"; lo'o jua'q chcui' ngu': "Ndacua ndu ycui' yu". Pana ná tsaa mä, ná taquiya' mä ji'i cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—.

24 Se'i ti ntyiji'i xee tyi'yu nu lo'o ndyubi, pana tyaca' ña'q ngu' xee bi' tyucui nde cuä; jua'q caca lo'o na' nu lijyäa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyalaa tsäbi' lo'o ña'q ngu' jna' cha' cäa na' chaca quiya'.

25 Pana clyo nscua cha' lye tsa chcube' ycui' na'. La cui' jua'q ngu' tya'a quichí tyi na xtyanu ti'i ngu' 'na.

26 Ñi'yä ngua ji'i ñati nu nguti'i chalyuu sa'ni la, tya'a stu'ba ngu' lo'o jyo'o Noé bi', jua'q caca ji'i ñati chalyuu lo'o chaca quiya' tyäa na' nu lijyäa cha' caca na' ñati.

27 Tya'a stu'ba jyo'o Noé bi' ni, ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngujui clyo'o ngu'; tsa bi' ti cha' ndube ti' ngu' ña'q cuayá' nu ndyalaa tyempo ngüiñá nu Noé bi' yaca ni'i tonu. Li' ndyatí yu ne' yaca ni'i bi' lo'o lcaa na nu ntsu'u ji'i yu. Lo'o li' ngua'ya tya clyaa bi', ndye ñati chalyuu ngujuii ngu'.

28 Lo'o la cui' ñi'yä ngua ji'i ngu' quichí su nguti'i jyo'o Lot, jua'q caca ji'i ñati chalyuu tsäbi'. Tya'a quichí tyi Lot ni, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngüi'ya ngu' yu'ba, ndyujui' ngu'

yu'ba, ndyataa ngu' xtyä, ngüiñá ngu' ni'i; tsa bi' ti cña nu ndiya ti' ngu' ngua'ni ngu' bi',

29 ña'q cuayá' nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i yu Lot bi' nde quichí Sodoma bi'. Li' ngusalú Ni quii' lo'o yuu sufri ndyaquí lo yuu. Ndye cha' ji'i lcaa ngu' Sodoma bi'; tya'a stu'ba Lot ni, ngujuii lcaa ngu'.

30 Jua'q caca tsäbi' lo'o tyäa na' nu lijyäa cha' caca na' ñati; lo'o ña'q ngu' 'na chaca quiya', ná ca tii ngu' ni tsa caca bi'.

31 'Nu lo'o tyalaa tsäbi', si ntsu'u ngu' nu ndu ca que ni'i ji'i ngu', lo'o ca'ya ngu' ná caja tyempo ji'i ngu' cha' culo ngu' yu'ba ji'i ngu' nu ndi'i nde ni'i ji'i ngu'. Lo'o jua'q si ntsu'u ngu' ne' quixi', ná caja tyempo ji'i ngu' cha' xtyuu'ngu' tyäa ngu' nde to' tyi'ngu'.

32 Tyi'u ti' mä ñi'yä nu ngua ji'i nu cuna'a ji'i Lot tyempo bi'; ngua ti' ma' xtyuu' ma' nde quichí, li' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndyaca ma' sca quee.

33 Chcuna' chalyuu ji'i mä si xcui' nclyacua tsa ti' mä ñi'yä nu caca ji'i ycui' ca mä; pana quiye chalyuu ji'i mä si tyaja'a mä, masi cujuii ñati ji'i mä xqui'ya na'.

34 'Cacha' na' ji'i mä ñi'yä nu caca si talya lo'o cäa na'; si ntsiya tucua tya'a ñati laja' lo sca qui'ñä ti, qui'ya ycui' Ndyosi ji'i tsaca, tyanu chaca ycui' ti li'.

35 Lo'o jua'q si nga'q tucua tya'a nu cuna'a ndyoo ngu' ndacua, qui'ya Ni ji'i tsaca, tyanu chaca li'.

36 Lo'o jua'q si ntsu'u tucua tya'a nu qui'yu lo cña ji'i ngu' ne' quixi', qui'ya Ni ji'i tsaca, tyanu chaca li'.

37 Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' ji'i Jesús:

—¿Macala caca jua'q, cusu'? —nacui'ngu'.

Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu':

—Ca su ntsiya sca na tyucu, ca bi' tyu'u ti'i culexu; jua'q nu lo'o tyu'u ti'i ñati lo'o tye chalyuu, chcube' tsa ngu' li'.

18

Cuij ji'i nu cuna'a ti'i nu cua ndat-saa ji'i bese

¹ Ngulu'u Jesús ji'i ngu' cha' lu'ba ti chcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi, cha' ná ca taja ti' ngu' tsiya' ti lo'o chcui' ngu' lo'o Ni. Ndi'ya ndyu'u cuij nu nda Jesús lo'o ngu' li':

² —Sca quichí ntsu'u sca bese nu ná ndu'ní chí loo ycui' Ndyosi, lo'o jua'a ná sca cha' ndube ti' yu.

³ La cui' quichí bi' ntsu'u sca nu cuna'a ti'i. Li' ndyaa ma' bi' ndyaa na'a ma' ji'i bese bi', cha' ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ní xa' ñati lo'o ma'; ngua ti' ma' cha' quiñi tso'o cha' ji'i ma' lo'o tya'a cusúu ma' slo bese.

⁴ Tyuu quiya' ndyaa ma' bi' slo bese, lo'o ná ndaquiya' bese bi' ji'i cha' nu nda ma' bi' lo'o. Ca tiya' la li' ngulacua ti' nu bese bi': "Masi ná ndaquiya' na' ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, ni ji'i cha' nu nchcui' sca ñati chalyuu ná ndube ti' na';

⁵ pana cua'ní na' tisiya ji'i cha' nu nchcui' nu cuna'a ti'i re, cha' ña'a ti ndya'a nu cuna'a re nchcui' cua ña'a ti lo'o na'. Bi' cha' cua'a na' xi ji'i", nacui bese bi', "cua'ní na' tisiya ji'i cha' nu nchcui' ma' re, cha' nga'aa caa la ma' su'ba ñasi' ma' na."

⁶ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Jua'a nchcui' nu bese xña'a bi', li' nguxtyucua yu ji'i ma' bi', masi ná tso'o tyiquee yu —nacui Jesús ji'i ngu'—.

⁷ Pana tso'o tsa tyiquee ycui' Ndyosi, yala ti xtyucua Ni ji'i ñati nu cua ngusubi Ni ji'i, nu tya'na tsa nxi'ya ji'i Ni tsa lo'o talya. ¿Ha tiya' tsa xtyucua Ni ji'i ngu' nti' ma?

⁸ Ñacui na' ji'i ma cha' hora ti xtyucua Ni ji'i ngu' bi', cua'ní Ni cha' ti ti tyi'i ngu'. Pana nu lo'o chaca quiya' tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ¿ha ña'a ti tya quiye 'na ñati nu jlya ti' ji'i ycui' Ndyosi Sti na'?

Sca cuij ji'i tucua lo ñati nu ndyaa ne' laa

⁹ Nde chaca cuij nu nda Jesús lo'o ngu'; sca cuij cuentya ji'i ngu' nu tyixi

tsa ndu'ní ji'i ycui' ca ti ngu', cha' xcui' cha' liñi ndu'ní ngu' bi' nti' ngu', cha' xcui' nxtyí lo'o ti ngu' bi' ji'i xa' ñati. Ndi'ya nchcui' Jesús li':

¹⁰ —Tucua tya'a ñati ndyaa ne' laa tlyu cha' chcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi. Tsaca ngu' bi' laca ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ní ycui' ngu', nti' ngu'; chaca ngu' laca sca ngu' cuxi nu nclyo cñi cña loo ngu' cuentya ji'i ngu' xa' tsu'.

¹¹ Nu yu fariseo bi' ni, na ndu ti yu, ndi'ya nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi li': "Ndyosi", nacui, "tsa xlyabe jinu'ü cha' ná ndu'ní na' ñi'ya nu ndu'ní xa' ñati; xña'a tsa ndu'ní ngu', cuaana tsa ngu', suba' tsa ndu'ní ngu' lo'o clyo'o xa' ñati. Pana na' ni, ná ndu'ní na' jua'a, ni ná ndu'ní na' ñi'ya ndu'ní yu cuxi cua nu cuiñi ti nxñi quiñi a tsa cñi cña loo ngu'", nacui nu yu fariseo bi' ji'i ycui' Ndyosi.

¹² "Tucua quiya' sca semana ná ndacu na' tyaja cha' ndu'ní tlyu na' jinu'ü. Lo'o jua'a nda na' sa yu'be lcaa na nu ngua'ní na' ngana scaa semana jinu'ü", nacui yu fariseo bi'.

¹³ Pana nu qui'yu nu nclyo cñi cña loo ngu' ni, tyijyu' ti ndyatu yu; ná ntsu'u tyiquee yu cha' sicuña yu xi cloo yu nde cua, cha' xñi'i tsa ti' yu ndu yu ndyu'ü ti yu tyiquee yu laja lo'o nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi: "Cua'ní tya'na ti' nu'ü jna', Ndyosi Sti na', cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'", nacui nu qui'yu bi'. Tsa bi' ti cha' nchcui' yu.

¹⁴ Ndi'ya laca cha' nu nti' na' chcui' na' lo'o ma, cha' nu qui'yu nu nclyo cñi cña loo ngu' bi' ni, cua ngüityi ycui' Ndyosi qui'ya nu ntsu'u ji'i yu bi'; tso'o ti tyiquee yu lo'o nguxtyuu yu ndyaa yu to' tyi yu. Pana ná ngua ji'i yu fariseo bi' jua'a, cha' nu ñati nu tlyu tsa ndu'ní ji'i ycui' ca ti, ntsu'u cha' caca tyuju'u ti' ñati bi' ca tiya' la; pana ñati nu tyuju'u tsa ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i juani, ca tiya' la caca tso'o la cresiya ji'i cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

Ngulacua Jesús ji'i nu sube

15 Lo'o li' ñaa lo'o ngu' ji'i nu sube cuañi' cha' sta ya' ycui' Jesús hique ngu' sube bi'. Pana nu lo'o na'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'i ñatí nu lijyä lo'o nu sube bi', lo'o ti nguxana ngu' bi' ngua'ni tyalaal ngu' ji'i ñatí nu lijyä bi'.

16 Li' ngusi'ya Jesús ji'i nu sube cha' caā ngu' slo yu. Li' nchcui' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

—Ta mä chacuayá' cha' caā nu sube ca slo na' —nacui—, cha' sca nu sube ni, tso'o tsa nxñi cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi tyucui tyiquee bi' tsiya' ti. Lo'o jua'a taca culo Ni cña ji'i ñatí nu jua'a jlyá ti' ji'i Ni, ñi'yä lo'o jlyá ti' nu sube ji'i Ni.

17 Cha' liñi nda na' re lo'o mä: Ñati nu ná xñi cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi ñi'yä nu nxñi sca nu sube cha' bi', ná ntsu'u chacuayá' tyatí ñatí bi' ca su laca ycui' Ni loo.

Nchcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

18 Ndacua ndu sca ñatí tlyu nu laca loo ji'i ngu' judío. Li' nchcuane yu bi' ji'i Jesús:

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacui—. ¿Ñi'yä cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui nu qui'yu bi'.

19 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i yu:

—¿Ni cha' laca nacui nu'u cha' tso'o tsa na'? —nacui Jesús ji'i yu bi'—. Sca ti ycui' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni.

20 Cua jlo ti' nu'u lcaā cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i ñatí tya sa'ni la, cha' nu nchcui' quityi ndi'ya: "Ná cua'ni mä cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñatí", nacui quityi bi!. "Ná cujuui mä ji'i tya'a ñatí mä; ná cuaana mä; ná chcui' mä cuentyu ji'i tya'a ñatí mä; cua'ni tlyu mä ji'i sti xtya'a mä, jua'a tucuá mä cha' nu nchcui' ngu' cusu' ji'i mä lo'o mä." Jua'a cha' nu nguxtyanu ycui' Ndyosi ji'na tya sa'ni la.

21 —Tya lo'o cuañi' na' cua ndaquiya' na'lcaā cha' bi' —nacui nu qui'yu bi' ji'i Jesús.

22 Nu lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacui:

—Chaca tya cha' tya lyiji cua'ni nu'u: yaa cujui' lcaā cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u, cha' tyu'u cñi nu ta ji'i ngu' ti'i; tyacua xi cha' tso'o jinu'u nde loo la ca su ntucua ycui' Ndyosi li'. Lo'o cua ngua'ni nu'u cña bi', li' taca tya'a nu'u lo'o na'.

23 Nu lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús, hora ti ngua xñi'i ti' yu, cha' culiya' tsa yu.

24 Lo'o na'a Jesús cha' xñi'i tsa ti' yu, li' nacui ji'i ngu' nu ndi'i slo:

—Tucui tsa laca cha' ji'i ngu' culiya' cha' tyatí ngu' lo cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'.

25 Lasa la cña laca cha' tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu, ñi'yä laca sca camello. Lasa la cha' bi'; tucui la cña laca cha' tyatí sca ngu' culiya' ca su laca ycui' Ndyosi loo —nacui Jesús.

26 Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', ndube tsa ti' ngu'.

—¿Tilaca taca ji'i clyáá ji'i nu cuxi lacua, cha' tyalaa ca slo ycui' Ndyosi? —nacui ngu'.

27 —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñatí chalyuu; pana ycui' Ndyosi ni, nchca ji'i Ni cua'ni Ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

28 —Cusu' —nacui Pedro ji'i—, cua nguxtyanu ya lcaā cha' nu ntsu'u ji'i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'yä nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui.

29 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i yu:

—Cha' liñi nda na' lo'o mä juani, cha' ná ntsu'u ni sca ñatí nu ndyaa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya ji'i ycui' Ndyosi, lo'o li' nguxtyanu na' ji'i ngu' bi' jua'a ti. Ntsu'u quiya' ndyanu lcaā cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' bi', nu lo'o ndyaa ngu' cuentya ji'i ycui' Ni; masi tyi ngu', masi clyo'o ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', nguxtyanu ngu' lcaā bi'.

30 Pana quiña'a la cha' tso'o caja ji'i ngu' bi' chalyuu juani, tsa ña'a cha' nu nguna' ji'i ngu' bi', ngua ti' ngu';

ju'a nde loo la, li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' caja tiycui'

³¹ Sca se'i ti ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyu'u ti'i ngu' slo yu cha' chcui' yu lo'o ngu':

—Tsaa na nde Jerusalén juani —nacui yu—, su caca lcaa cña nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la, nu nguscua ngu' ji'i cua ña'a ca cha' nu caca 'na, na' nu lijyaa cha' caca na' ñati.

³² Cua ta ti ngu' 'na ji'i ngu' xa' tsu' cha' xtyí lo'o ngu' 'na, cha' chcui' ngu' cha' ti'i 'na, lo'o jua'a tu'u ngu' hitya sañi' ngu' 'na.

³³ Clyo quiji'i ngu' 'na lo'o reta, cuati cuuii ngu' 'na. Pana tsä nchca tyuna ni, li' tyu'u na' chaca quiya'; ná tyanu na' lo'o ngu' jyo'o.

³⁴ Lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús bi', ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi', ni ná jlo ti' ngu' ni cha' laca nchcui' yu jua'a. Sca cha' tucui ngua, ná nda ngu' cuentya ñi'yä ndyu'u cha' bi'.

Ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o sca nu cuityi' ngu' Jericó

³⁵ Cua tyalaa ti Jesús to' quichi Jericó li'. Ca bi' nga'a sca nu cuityi' to' tyucuii, ndijña yu mstä.

³⁶ Cha' quiña'a tsa ñati ndaño lijyä tyucuii, bi' cha' nchcuane nu cuityi' bi' ji'i xa' ñati:

—¿Na ca ndyaca re? —nacui yu.

³⁷ Li' nacui yu cha' Jesús Nazaret bi' lijyä tyucuii juani.

³⁸ Li' cuuii tsa ngusi'ya nu cuityi' bi':

—Jesús, cha' David ngua jyo'o cusu' jinu'u —nacui yu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacui.

³⁹ Ngu' nu ndyaa nde loo bi' ngusi'ya lo'o ngu' ji'i yu cha' ca ti' yu cha' nxi'ya yu; pana ná ndyuna yu, cuuii la nxi'ya yu li':

—Nu'u ni, nu tya'a ñati ji'i jyo'o David —nacui yu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁰ Li' ndatü Jesús cha' chcui' lo'o ngu' cha' caä lo'o ngu' ji'i yu quicha bi' slo. Nu lo'o cua ndü yu cacua ti slo, li' nchcuane Jesús ji'i yu cuityi' bi':

⁴¹ —¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacui Jesús ji'i.

—Cusu' —nacui yu—, nti' na' cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i si'yu cloo na' —nacui nu cuityi' bi'.

⁴² —Caca tso'o cloo nu'u lacua —nacui Jesús ji'i—. Xqui'ya cha' jlya ti' nu'u cha' 'na, bi' cha' tyaca tso'o nu'u juani —nacui Jesús.

⁴³ Hora ti ndyaca tso'o loo nu cuityi' bi', ngua ji'i yu na'a yu. Lo'o li' ndu'u yu ndya'a yu lo'o Jesús, ndyu'ni tlyu yu ji'i ycui' Ndyosi. Lo'o jua'a lcaa ñati nu na'a cha' bi', lo'o ngu' bi' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi li'.

19

Jesús lo'o Zaqueo

¹ Lo'o li' ndya'a Jesús ndyaa yu clabe quichi Jericó bi'.

² Ca bi' ntsu'u sca nu qui'yu culiya' nu naa Zaqueo, xu'na ngu' nu nclyo cñi cña loo ngu' laca yu.

³ Cua nti' yu tyuloo yu ji'i Jesús, pana ná nchca ña'a yu ji'i cha' quiña'a tsa ñati ndi'i. Lo'o Zaqueo ni, sata' ti yu.

⁴ Li' ngusna yu ndyatü yu nde loo ngu'; cha' ña'a cuaana ti yu ji'i Jesús, ndyacu' yu lo sca yaca quityi tyucuii su nga'a cha' tyeje tacui Jesús cacua ti.

⁵ Nu lo'o nteje tacui ti, li' nguxña'a Jesús nde cua, nchcui' lo'o Zaqueo bi':

—Zaqueo —nacui Jesús ji'i yu—, cua'ya clyá nu'u, cha' nga'a cha' tyalaa na' to' tyi nu'u juani.

⁶ Yala ntcha ti ngua'ya Zaqueo, cha' ndiya tsa ti' yu cha' nu nchcui' Jesús lo'o yu; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ta yu su tyi'i Jesús.

⁷ Nu lo'o na'a ngu' cha' ndyaa Jesús slo Zaqueo bi', lcaa ngu' lye tsa nchcui' tube ngu' cha' ndyaa Jesús cha' tyanu toni'i ji'i sca ngu' cuxi, sca ñati nu ntsu'u tsa qui'ya ji'i.

⁸ Li' ndatü Zaqueo cha' chcui' lo'o Jesús:

—Ña'q xi ya'q, cusu' —nacui yu—. Ta na' sa cla'be cha' tso'o nu ntsu'u 'na ji'i ngu' ti'i. Si tya ntsu'u na nu nguaana na' cha' cua ngüiñilo'o na' ji'i ngu', tya na' na bi' ji'i ngu', masi jacua tsa lo cua quiye ji'i ngu' —nacui Zaqueo li'.

⁹ —Juani cua ngulaá ngu' nu ndi'i ni'i re ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' —nacui Jesús li'—, cha' jua'a nu qui'yu re ni, tya'a ñati na lo'o jyo'o Abraham laca yu.

¹⁰ Cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati cha' clyana na' ji'i ñati nu nguna' chalyuu ji'i xqui'ya nu cuxi, lo'o jua'a cua'ni lyaá na' ji'i ngu' bi'.

Cuij ji'i tii tya'a cñi oro

¹¹ Laja lo'o nga'a ti ngu' ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu', li'nda yu sca cuij lo'o ngu'. Na cua ngulala ti tyalaa ngu' lo'o Jesús to' quichi Jerusalén, lo'o ngua tii ngu' cha' y cui' Jesús laca nu Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti chalyuu; ngua ti' ngu' cha' la cui' hora nu caca Niloo ji'i ngu' laca li'.

¹² Bi' cha' nda Jesús cuij re lo'o ngu': —Ntsu'u sca nu qui'yu, sca ñati tso'o. Cua tsaa ti yu tyijyu' ca chaca chalyuu, ca su caja cña ji'i yu cha' caca yu loo ji'i ngu' tya'a quichi tyi yu; lo'o cua ngujui cña bi' ji'i yu, hora ti xtyuu yu tyaa yu chaca quiya', nti' yu.

¹³ Nu lo'o tya lyiji tsaa yu, li'ngusi'ya yu ji'i tii tya'a ñati nu laca msu ji'i yu, cha' ta yu sca cñi ji'i scaa ngu', sca cñi oro nu quiña'a ntsu'u loo. Li' nacui yu ji'i ngu' msu bi': "Cua'ni mä ngana lo'o cñi re tyucui tyempo nu tsa'a juani, ña'a cuayá' nu tyaa na' chaca quiya'", nacui yu ji'i ngu'.

¹⁴ Pana nu ñati tya'a quichi tyi yu, ná tso'o nti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu. Li'ngua'a lo ngu' bi' cña ji'i sca taju ñati cha' tsaa lca'a ngu' ji'i yu, cha' ñacui ngu' ji'i nu laca loo tyijyu' ndilya: "Ná nti' ya cha' caca nu qui'yu jua rey ji'i ya, cha' caca yu loo quichi tyi ya", nacui ngu'. Pana ná ndube ti' nu laca loo tsiya' ti bi', cha' nchcui' ngu' jua'a.

¹⁵ Bi' cha' ñaa yu lo'o cua ngujui cña cha' laca yu rey, ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya' li'. Nu lo'o ndyalaa yu, li'ngulo yu cña cha' tyaa ngu' msu nu nda yu cñi ji'i cha' cua'ni ngu' cña lo'o, cha' ca cuayá' ti' yu ni tsa lo ngua'ni ngu' ngana lo'o scaa cñi bi'.

¹⁶ Nacui msu nu ndyalaa clyo bi': "Tii tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana", nacui msu bi' ji'i yu.

¹⁷ Li' nguxacui rey cha' ji'i msu bi': "Tso'o tsa lacua. Sca msu tso'o laca nu'u. Liñi tsa ngua'ni nu'u, masi lo'o sca cña xti ti; bi' cha' ta na' chacuayá' cha' caca nu'u loo ji'i tii tya'a quichi cuentya jna'!"

¹⁸ Ndyalaa chaca msu li': "Cusu'", nacui, "ca'yu tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana", nacui.

¹⁹ La cui' ti cha' nacui rey bi' ji'i: "Culo nu'u cña ji'i ca'yu tya'a quichi cuentya jna' lacua", nacui rey ji'i msu bi'.

²⁰ Li' ndyalaa chaca msu bi': "Cusu'", nacui, "nde ñaalo'o na' cñi jinu'u, cha' cua nguxco'o tso'o na' ji'i ne' sca pañito.

²¹ Ntsij na' xi ña'a na' jinu'u, cha' sca qui'yu tiji laca nu'u. Nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu ndyiji jinu'u; lo'o jua'a ndu'ni nu'u clacula, masi xa' ñati ngua'ni cña bi'."

²² Li' nacui rey bi' ji'i: "Msu nu xña'a tsa laca nu'u. Xqui'ya cha' nchcui' nu'u jua'a, bi' cha' sta na' qui'ya hi li'", nacui rey. "Jlo ti' nu'u cha' laca na' sca ñati tiji, cha' nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu caja jna'; jua'a ndu'ni na' clacula, masi xa' ñati ngua'ni cña bi', nacui nu'u.

²³ ¿Ni cha' laca ná nda nu'u cñi 'na jña xa' ñati lacua, cha' nu lo'o xtyuu na' tyaa na' chaca quiya', quiye cñi 'na li'? Lo'o xi sñi' cñi quiye 'na li' cha' tya ngu' 'na."

²⁴ Li' nacui rey ji'i ngu' nu ndi'i bi': "Xñi mä cñi ji'i yu re cha' ta mä ji'i msu tso'o nu cua ntsu'u tii tya'a cñi oro ji'i".

²⁵ "Cusu'", nacui ngu' bi' ji'i rey bi' li', "na cua ntsu'u tii tya'a cñi oro ji'i

yu bi'. ¿Ni cha' tya caja la xa' cñi ji'i
yu?"

26 Nguxacui rey cha' ji'i ngu' li': "Jua'a laca lo'o ñatí nu ntsu'u sca cha'
ji'i, tya ta na' quiña'a la cha' ji'i ñatí bi';
pana ñatí nu xixi ca cha' ntsu'u ji'i ni,
si ná ntí cua'ní cña lo'o, hasta xlyaa
na' nu xti ti cha' nu ntsu'u ji'i li'.

27 Lo'o juani ni, nu ngu' tya'a cusúu
na' nu ná ngua ti' cha' caca na' rey ji'i
ngu', tyaa lo'o clya mä ji'i ngu' bi' ca
nde, cha' cujuuii mä ji'i ngu' ca slo na'."

*Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo'o
ndyalaa yu nde quichi Jerusalén*

28 Lo'o cua nchcui' Jesús cha' bi', li'
ndu'u yu ndyaa yu tyucuii tsaa nde
Jerusalén.

29 Nu lo'o cua tyalaa ti ngu' to'
quichi Betfagé, jua'a to' quichi Beta-
nia nu nscua sii' ca'ya Olivos, li' ngulo
Jesús cña ji'i tucua tya'a ngu' nu ndy-
aca tsa'a ji'i.

30 —Yaa mä ca quichi piti jua nu
cacua ti ndyaca. Nu lo'o tyalaa mä
jua, li' quiye sca huru cuañi' ji'i mä
nu ndu' ndyaaca' ni', nu bilya tyucua
ngu' chu' tsiya' ti. Xati' mä ji'i cha'
tyaa mä tyaa'lo'o mä ji'i ni' ca nde.

31 Si ntsu'u nu ñacui ji'i mä: "¿Ni cha'
laca nxatí' mä ji'i huru cua?", li' ñacui
mä ji'i ngu' bi': "Jesús nu Xu'na mä
ntí ji'i ni".

32 Ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'.
La cui' ñi'yä nu cha' nu nacui Jesús,
jua'a ngua.

33 Nu lo'o ndu' ngu' nxatí' ngu' huru
bi', li' nchcuane nu laca xu'na huru
bi' ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca nxatí' mä huru cua?

34 Li' nguxacui' ngu' cha' ji'i:

—Na cua'nijo'o ni' ji'i nu Xu'na na.

35 Ñaa lo'o ngu' ji'i huru bi' slo Jesús
li'. Ngusta ngu' ste' ngu' hichu' ni',
lo'o li' ngusacui' ngu' ji'i Jesús hichu'
ni' bi'.

36 Ñi'yä su ndyaa Jesús tyucuii,
jua'a nguscana ngu' late' lo yuu li'.

37 Cua ca'ya ti' i ti ngu' sii' ca'ya
Olivos, li' lo'o ti nguxana ngu' ndyu'ni
tlyu ngu' ji'i y cui' Ndyosi, cha' quiña'a

tsa cha' tlyu cua na'a ngu'; cuii
ngusi'ya ngu' cha' chaa tsa ti' ngu' li':

38 —Tso'o tsa ndyu'ni y cui' Ndyosi
xqui'ya yu nu lijya re chacuayá' ji'i
y cui' Ni nu Xu'na na, cha' caca nu nde
loo ji'na —nacui' ngu'—. Ti' ti tyl'i lcaa
na nu ntsu'u nde cua, nu cuentya ji'i
y cui' Ni laca. Masi juani ti cua'ní tlyu
na ji'i y cui' Ndyosi.

39 Ntsu'u sca tucua ti ngu' fariseo
laja ñatí bi', lo'o li' nchcui' ngu' lo'o
Jesús:

—Mstru —nacui' ngu' bi'—, chcui'
nu'ü lo'o ñatí nu ndya'a lo'o nu'ü cua,
cha' ti ti chca'a tu'ba ngu' xi.

40 Nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Si ca ti' ngu' re juani, xi'ya cua
ña'a ca quee li' —nacui' Jesús.

41 Lo'o cua ndyalaa Jesús cacua ti
to' quichi Jerusalén, ngusi'ya tsa yu
lo'o na'a yu quichi bi'. Li' nacui' yu ji'i
ngu':

42 —Masi tsä juani ti nu lo'o tya ndy-
iji xi tyempo ji'i mä, si tyaja'a mä cuna
mä, taca ta na' sca cha' lo'o mä; tso'o
tsa caca ji'i mä li', ti' ti tyl'i mä li'. Pana
juani —nacui' Jesús—, ná nchca ca
cuayá' ti' mä cha' re, cha' cua ntsu'u
yacu' ti cha' re ji'i mä —nacui'—.

43 Pana tyalaa sca tsä cuxi ji'i mä.
Lo'o li' cuiñá ngu' tya'a cusúu mä
ngutu yuu tyucui ña'a to' quichi. Li'
su'ba lo'o ngu' bi' tyucui ña'a to'
quichi.

44 Cuityi' ngu' quichi tyi mä, ña'a lo
yuu ti, cujuuii ngu' ji'i tya'a ndi'i mä;
ná xtyanu ngu' ni sca quee nscua chu'
tya'a quichi tyi mä, xqui'ya cha' ná
ndyuloo mä jna' hora juani lo'o ñaa
na' nu laca na' Sñi' y cui' Ndyosi ca su
ndi'i mä.

*Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u
ne' laa tonu*

45 Lo'o li' ndyaa Jesús lquichi, ndy-
atí yu ndyaa yu ne' laa tonu bi'.
Li' nguxana yu ngulo'o yu ji'i ngu'
nu ndyujui' yu'ba; jua'a ji'i ngu' nu
ndyi'ya yu'ba ca bi', lo'o ji'i ngu' bi'
ngulo'o Jesús li'.

46 Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi ji'i y cui' Ndyosi cuentya ji'i laa re —nacui Jesús—: “Ni'i su caca chcui' lcaa ñati lo'o y cui' Ndyosi, jua'a ñacui ngu' cha' ji'i ni'i 'na”, nacui y cui' Ndyosi. Jua'a nscua lo quityi, pana juani cua ngua'ni mā ji'i cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

⁴⁷ Lcaa tsā ndya'a Jesús nclyu'u ji'i ngu' ne' laa bi'. Lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'i quichí, ndya'a ngu' nclyana ngu' ñi'ya caca cua'ni ngu' cha' cujuii ngu' ji'i Jesús.

⁴⁸ Pana ná ngujui ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' cuxi bi', cha' cua quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o yu, lo'o jua'a ndiya tsa ti'ngu' nduna ngu' cha' nu nchcui' yu.

20

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi

¹ Ngua sca tsā nga'a Jesús ne' laa nclyu'u yu ji'i ñati; nchcui' yu cha' ji'i y cui' Ndyosi, ñi'ya nu ndu'ni lyaá Ni ji'i ngu'. Lo'o li' lijyā lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'i quichí bi', stu'ba ti lijyā ngu' slo Jesús.

² Nchcuane ngu' bi' ji'i Jesús li':

—Cacha' clya ji'i ya: ¿tilaca nda chacuayá' jinu'cha' cua'ni cña nu ndyu'ni nu'ü? —nacui ngu'.

³ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Jua'a na' xcuane na' sca cha' ji'i mā cha' xacui mā cha' na:

⁴ ¿Tilaca nda chacuayá' ji'i jyo'o Juan cha' ntyucuatya yu ji'i ngu' lacua? ¿Ha y cui' Ndyosi? ¿Ha ñati chalyuu nda chacuayá' ji'i yu?

⁵ Lo'o li' nguxana ngu' nchcui' tube ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ni'ya ñacui na juani? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. Si ñacui na cha' y cui' Ndyosi nda chacuayá' ji'i Juan bi', li' ndi'ya xacui yu jua cha' ji'na: “¿Ni cha' ná jlyá ti' mā cha' nu ngulu'u yu lacua?”

⁶ Si ñacui na cha' ñati chalyuu nda chacuayá' ji'i Juan bi' ni, li' cujuii nu

quiña'a tsa ñati nu ndi'i re ji'na lo'o quee, cha' tu'ba ji'i y cui' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati ngua jyo'o Juan bi', ntí'ngu'.

⁷ Li' nguxacui nu ngu' tlyu bi' cha' ná jlo ti'ngu' tilaca nda chacuayá' ji'i jyo'o Juan bi', cha' ntyucuatya yu ji'i ngu'.

⁸ Li' nacui Jesús ji'i ngu':

—La cui' ti na', ná cacha' na' ji'i mā tilaca nda chacuayá' cha' cua'ni na' cña re —nacui.

Cuii ji'i msu xña'a ji'i ngu'

⁹ Lo'o ti nguxana Jesús nda sca cuii lo'o ngu' nu ndu' slo:

—Ntsu'u sca nu qui'yu nu ntsu'u sca lo'o su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi ji'i yu. Lo'o li' nda yu yuu su ndu'ni yu cña ngüijña xa' ñati. Chacua' li' ndu'u yu ndyaa yu tyijyu' tyuu tsa tyempo.

¹⁰ Nu lo'o cua ndyalaa tyempo suu ngu' si'yu bi', li' ngulo nu xu'na yuu bi' cña ji'i sca msu ji'i yu, cha' tsaa jña ji'i ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'i yu, cha' ta ngu' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyacua ji'i xu'na yuu bi'. Pana nu ngu' bi' ni, ngujui'i ngu' ji'i msu bi', ngulo'o ngu' ji'i; lo'o nguxtyuu yu ñaa yu slo xu'na yu, ni sca na ná nda ngu' ji'i.

¹¹ Li' nda xu'na yuu bi' chaca msu ndyaa. Pana la cui' jua'a ngua'ni ngu' lo'o nu chaca msu bi'; chiya'a tsa nchcui' ngu' lo'o, li' ngujui'i ngu' ji'i, lo'o la cui' jua'a ná nda ngu' ni sca si'yu ji'i.

¹² Xa' nda xu'na yuu bi' ji'i chaca msu ndyaa, cha' jña yu na nu ntsu'u lo cña bi'. Pana lo'o yu bi', ti'í tsa ngua'ni quicha ngu' nu ndyu'ni cña bi' ji'i, ña'a cuayá' nu ngulo'o ngu' ji'i nde chy' lo'o bi'.

¹³ Lo'o li' ngulacua ti' xu'na yuu bi': “¿Ni'ya cua'ni na' juani? Ndi'ya cua'ni na': Ta na' ji'i sñi' y cui' ca na' nu tyaca'a tsa jna' cha' tsaa ca bi'. Ná tyiquee' tyaja'a ngu' taquiya' ngu' ji'i yu bi'”, nacui xu'na yuu bi' li'.

¹⁴ Nu lo'o na'a ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' ji'i yu cuañi' cha' lijyā yu,

li' ndi'yä nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': "Yu cua laca nu nti' cha' qui'ya ji'í cña re. ¿Ni'í yä cua'ni na cha' cujuíi na ji'í cha' tyanu cña re ji'na, cha' caca na xu'na lo'o re?" nacui' nu ngu' cuxi bi' ji'í tya'a ngu' li'.

¹⁵ Hora ti ngulo'o ngu' ji'í sñi' xu'na yuu bi' chü' lo'o. Li' ndyujui' ngu' ji'í.

Li' nchcuane Jesús ji'í ngu' nu ndyuna cuii' bi':

—¿Na laca cua'ni nu xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' cuxi bi', nti' mä?

¹⁶ Nclyacua ti' na' cha' caä y cui' xu'na yuu tu'ni, cha' cujuíi ji'í nu ngu' cuxi bi', lo'o li' ta yuu bi' ji'í xa' ñati' cha' cua'ni ngu' cña ndacua.

Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nacui' ngu':

—¡Ná cua'ni y cui' Ndyosi jua'ä!

¹⁷ Na'ä tsa Jesús ji'í ngu', li' xa' nchcui' lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ni cha' laca nu nchcui' quityi cusu' ji'í y cui' Ndyosi lacua? Ndi'ya nchcui' quityi bi':

La cui' quee tonu nu nguxcuaa cuityi
    ni'í ji'í cha' ná tso'o ña'ä nti'
        ngu',
cua ngujui cña nu cua'ni quee bi'
    juani;
ndu bi' su ndulo la cha' ji'í cuentya ji'í
    y cui' Ndyosi.

¹⁸ Na' lacä ñi'yä laca quee tonu bi'
—nacui' Jesús—, cha' ñi'yä nu ngua'ni cuityi ni'í lo'o quee bi', jua'ä ndyu'ni mä lo'o na'. Pana si nti' ñati' cua'a ji'í cha' jna', nga'aa tso'o tyi'í ñati' bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'í lcaa ñati' chalyuu, tye cha' tsiya' ti ji'í ñati' nu ná ntaja'ä xñi cha' jna' lo'o tya nguti'í ngu' nde chalyuu.

Cha' ji'í cñi cña loo ngu'

¹⁹ Lo'o li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, ngua ti' ngu' cha' xñi ngu' ji'í Jesús cha' tyaa lo'o ngu' ji'í preso la cui' hora bi'; cua ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' ji'í y cui' ngu' nchcui' Jesús lo'o nchcui' yu cuii' bi'. Pana ntsii' ngu' xi ji'í ñati' quichí bi'.

²⁰ Li' ngusta ngu' ji'í ñati' cha' tyu cua ji'í Jesús, cha' cui'ya ngu' cuentya ni cha' ta yu; cuaana ti ngua'ni ngu'

jua'ä, cha' culacua ti' Jesús cha' ñati' tso'o laca ngu'. Na cua nti' ngu' cha' cuna ngu' sca cha' nu tyu'u tu'ba Jesús, lo'o li' xqui'ya cha' bi' taca ji'í ngu' sta ngu' qui'ya ji'í yu. Li' tyaa lo'o ngu' ji'í yu ya' ngu' gobierno, cha' cua'ni cuayá' ngu' ji'í yu.

²¹ Bi' cha' nchcuane ngu' cuiñi bi' ji'í Jesús li':

—Mstru—nacui' nu ngu' cuiñi bi'—, jlo ti' ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' nu'ü. Tso'o tsa ndyu'u lcaa cha' nu ngulu'u nu'ü. Si'i na tyaca'a la ndu'ni nu'ü ji'í sca ngu'; masi culiya' ngu', masi nchca tsa ji'í ngu', stu'ba ti ndu'ni nu'ü lo'o cua ña'ä ca ñati'. Cha' liñi ji'í y cui' Ndyosi nclu'u nu'ü.

²² Tyu'u cha' clyu ti' jinu'ü, cacha' liñi nu'ü ji'í ya: ¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cha' ta na cñi cña loo na ji'í rey tlyu nu ndi'í xa' tsu' bi', o tso'o la si ná ta na cñi cña loo ji'í rey bi'? —nacui' ñati' bi' ji'í Jesús.

²³ Ngua tii Jesús ña'ä cha' cuiñi nu ntsu'u tyiquee ngu' lo'o nchcuane ngu' ji'í yu jua'ä. Li' nacui' yu ji'í ngu':

—¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' mä jua'ä lo'o na'? —nacui' yu ji'í ngu'—.

²⁴ Culu'u mä sca cñi plata 'na.
Li' ngulu'u ngu' nu cñi plata bi' ji'í yu.

—¿Tilaca laca nu ca ji'í lcui' nu nga'ä chü' cñi re? ¿Ti ji'í xtañi yu nu nscua chü' cñi re? —nacui' Jesús ji'í nu ngu' cuiñi bi' li'.

²⁵ Nguxacui' ngu' cha' ji'í yu li':

—Xtañi rey tlyu nu ndi'í xa' tsu', bi' nga'ä chü' cñi cua —nacui' ngu' li'.

—Tso'o —nacui' Jesús li'—, ji'í rey tlyu bi' tya mä lcaa na nu nga'ä cha' ta mä ji'í lacua; jua'ä ji'í y cui' Ndyosi tya mä lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma ji'í Ni.

²⁶ Ná ngujui ñi'yä nu sta ngu' qui'ya ji'í Jesús nde su ndi'í ngu' quichí bi'. Pana ndube tsa ti' ngu' ji'í yu xqui'ya cha' nu cua nguxacui' yu ji'í ngu' bi', bi' cha' ti' tya ndyaa ti'í ngu' bi' li'.

Nchcuane ngu' ji'í Jesús ñi'yä caca nu lo'o tyu'ú jyo'ó ñati' chaca quiya'

²⁷ Ca tiya' la li' ndyalaa chaca taju ngu' judío, ndyaa na'ä ngu' ji'í Jesús.

Ngu' saduceo laca ngu' bi', ngu' nu nacui cha' ná ntsu'u ni sca jyo'o nu taca ji'i tyu'ú chaca quiya'.

28 Lo'o li' nacui ngu' bi' ji'i Jesús:

—Mstru —nacui ngu'—, nu ngua sa'ni nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo quityi nu ndyanu ji'na. Ndi'ya nchcui' cha' bi': nu lo'o cua ngujuii sca nu qui'yu lo'o ndyanu ti'i clyo'o yu, si ná ndi'ji ni sca sñi' ngu', li' ntsu'u cha' ji'i tya'a ngula yu nu ntucua y cui' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a ti'i bi'. Lo'o caja sñi' ngu' li', sñi' tya'a yu nu cua ngujuii laca sñi' clyo nacui ngu'.

29 Pana ndi'ya ngua sca quiya': Nguti'i cati tya'a ngu' qui'yu xcui' tya'a ngula ngu'. Ngujuii clyo'o nu cusu' la, pana ngujuii yu lo'o bilya caja ni sca sñi' yu.

30 Tya'a ngula yu nu nchca tyucuua ngujuii clyo'o lo'o nu cuna'a ti'i bi' li', pana la cui' ti ngujuii yu lo'o bilya caja sñi' yu.

31 Lo'o jua'a tya'a ngula yu nu nchca tyuna, bi' ngujuii clyo'o lo'o nu cuna'a bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' bi', ngujuii clyo'o ngu' lo'o nu cuna'a bi'. Pana ngujuii ca ta'a cati tya'a ngu' qui'yu bi', lo'o ni sca sñi' ngu' ná ntsu'u lo'o nu cuna'a bi'.

32 Ca su ndye cha' li', lo'o nu cuna'a bi' ngujuii li' —nacui ngu' ji'i Jesús—.

33 Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', ¿tilaca laca nu caca clyo'o nu cuna'a bi' chañi ca? Lo'o ngutu'ú nu cuna'a bi' chalyuu, ngujuii clyo'o cho' lo'o tsaca yu, lo'o li' ngujuii clyo'o cho' lo'o chaca yu, ña'a cuayá' nu ngujuii clyo'o lo'o ca ta'a cati tya'a ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu chañi ca cha' ngua clyo'o cho' bi'?

34 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Nde chalyuu cua ña'a ca ngu' qui'yu lo'o ngu' cuna'a ndyiji clyo'o ngu'.

35 Pana ñati nu caja chaca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' ca slo y cui' Ndyosi ni, nu lo'o tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', nga'aa caja clyo'o ngu', ni nga'aa ta ngu' ji'i sñi' ngu' cha' caca clyo'o ngu',

36 cha' ca bi' nga'aa ntsu'u cha' ca jaa ngu' tsiya' ti. Caca ngu' bi' ñi'ya laca xcä nu ndi'ji slo y cui' Ndyosi; caca ngu' sñi' y cui' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'.

37 Jyo'o cusu' Moisés ndacha' ji'na cha' chañi cha' tyu'ú jyo'o ñati chaca quiya'. Lo quityi bi' nguscua Moisés ñi'ya ngua lo'o na'a yu yaca ca'cña ti nu ndyatü quii' tyucui ña'a lo yaca bi', pana ná ndye ndyaqui bi'. Li' nguañi nchcui' y cui' Ndyosi laja quii' bi' lo'o nacui Ni cha' Xu'na jyo'o Abraham laca Ni, Xu'na jyo'o Isaac laca Ni, Xu'na jyo'o Jacob laca Ni. Ñati tya'a na nu nguti'i chalyuu re cua sa'ni la ngua ngu' jyo'o bi'.

38 Pana ná nacui quityi bi', cha' na cua ngua y cui' Ndyosi Xu'na ngu' bi', masi ña'a ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; jua'a ndyu'u cha' bi'. Bi' cha' lo'o ji'i ñati lu'ú laca Ni loo, lo'o jua'a nti' tsa Ni cha' lcaa ñati chalyuu tyi'i cuentya ji'i y cui' Ni —nacui Jesús.

39 Li' nacui sca tucua ti mstru cha' jo'ó bi' ji'i Jesús:

—Cusu', tso'o tsa nchcui' nu'u —nacui ngu' ji'i.

40 Ndyutsii ngu' li'. Nga'aa ngua'ni tyiquee ngu' cha' chcui' ngu' xi xa' la cha' lo'o Jesús.

Nchcuane Jesús ji'i ngu' cuentya ji'i nu Cristo

41 Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca nacui ngu' cha' rey David ngua jyo'o cusu' ji'i Cristo?

42 Ndi'ya cha' nguscua y cui' David bi' lo quityi Salmos:

Y cui' Ndyosi nu laca Xu'na na nacui ji'i Cristo nu Xu'na na!:

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' 'na, cha' stu'ba ti caca nu'u loo lo'o na!”, nacui Ni,

43 “ñ'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusu'u nu'u”, nacui y cui' Ndyosi ji'i Cristo li'.

44 Xu'na na', ngua'ni y cui' David ji'i Cristo. ¿Ñi'ya caca chcui' ngu' cha' jyo'o cusu' ti ji'i Cristo ngua David lacua?

Ngusta Jesús qui'ya ji'i mstru cha' jo'ó bi'

⁴⁵ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Lo'o jua'a lcaa ñatí nu ndi'i slo nchca'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' bi'.

⁴⁶ —Tii ti ti' ma cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó jua ji'i ma. Ndiya tsa ti' mstru bi', cha' laca ngu' tlyu; bi' cha' lacu' ngu' bi' late' tyucui cu', cha' lye tsa cua'ni chì ngu' loo ngu' bi' lo'o tsaa ngu' bi' lcaya', jua'a nti' ngu' mstru bi'. Xcui' lo yaca xlya nu tso'o la ña'a ntyucua ngu' bi' ne' laa ji'i ngu', jua'a ntyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a.

⁴⁷ Hasta nxlyáá ngu' bi' ña'a tsaca ni'i ji'i nu cuna'a ti'i. Cñilo'o ti ngu' bi' ji'i ñatí cha' ñatí tso'o laca ngu' bi'; bi' cha' quiña'a tsa cha' jo'ó nchcui' ngu', tyiquee' tsa nchcui' ngu' lo'o y cui' Ndyosi li'. Pana tucua cha' ntsu'u tyiquee' ngu' bi'; bi' cha' tlyu la cha' ti'i caca ji'i ngu' bi', lye la chcube' ngu' bi' li'.

21

Cha' tso'o ji'i nu cuna'a ti'i

¹ Lo'o li' na'a Jesús ji'i ngu' culiya' nu ndya'a ne' laa, cha' nsu'ba ngu' cñi ne' cñá' su tyu'u msta.

² Lo'o jua'a na'a yu ji'i sca nu cuna'a ti'i nu ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' cñá' bi'.

³ Li' nchcui' Jesús lo'o tya'a ndya'a yu:

—Chañi cha' nu nda na' lo'o ma, cha' quiña'a la cñi nda nu cuna'a ti'i jua que lcaa xa' ñatí.

⁴ Nu ngu' culiya' jua ni, nda ngu' xi cñi nu cua ntyucua ti ji'i ngu'; lo'o nu cuna'a ti'i jua ni, ti'i tsa, pana cua nda ma' lcaa nu ntsu'u ti xi ji'i ma' cha' tyiji yu'u ji'i ma' chalyuu re.

Ngulala ti cati nu laa tonu bi'

⁵ La cui' hora ndu xi ñatí nchcui' ngu' cha' ji'i laa tonu bi', lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' ji'i quee nu tso'o tsa ña'a nu ntsu'u ji'i laa bi'; nchcui' ngu' cha' ji'i na nu tso'o tsa ña'a, na nu cua nda ngu' ña'a msta ti ji'i cha' caca

tso'o la ña'a ne' laa bi'. Li' nchcui' Jesús cha' ji'i laa bi':

⁶ —Tyalaa tsä nu tye cha' ji'i lcaa na nu ña'a cu'ma re juani catí, ña'a cuayá' nu nga'aa tyanu ni sca quee nu xñi ca'a chu' tya'a.

Cha' ti'i nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

⁷ Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—Mstru, ¿ni jacua' caca cha' bi'? —nacui' ngu' ji'i Jesús—. ¿Ñi'ya caca ca cuayá' ti' ya lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁸ —Cui'ya ma cuentya —nacui' Jesús li'—, cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma. Quiña'a tsa ngu' caa' ngu' nu ñacui' cha' Cristo laca y cui' ca ngu': “Juani ndyalaa tyempo bi'”, ñacui' ngu' bi'. Pana ná xñi ma cha' ji'i ngu' bi'.

⁹ Nu lo'o caja cha' ji'i ma cha' cua lijyá tyempo cusúu, masi nde quichi tyi ma, masi tyijyu', ná cutsii ma li'. Nga'a cha' caca lcaa cha' bi' clyo la, pana tya lyiji tyalaa hora tye chalyuu.

¹⁰ Li' tya nda la Jesús cha' lo'o ngu':

—Xuu tya'a ñatí sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuu tya'a ñatí sca quichi tlyu lo'o ñatí chaca quichi tonu.

¹¹ Lye tsa clyacui chalyuu li', lye tsa caca jbi'ña ji'i ngu'; cua ña'a ca quichi caa' quicha tyaala nu xñi ji'i lcaa ngu' li'. Lye tsa ña'a caca nde cua, tyi'ji yutsii tya chalyuu lo'o ña'a ngu' sca na tlyu nu tyaca nde cua.

¹² 'Lo'o cu'ma ni, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi', li' xñi ngu' ji'i ma cha' sca' ngu' ji'i ma, ta ngu' cha' ti'i ji'i ma, sta ngu' qui'ya ji'i ma su ndyu'u ti'i ngu' ne' laa; lo'o jua'a su'ba ngu' ji'i ma ne' chcuá, tsaa lo'o ngu' ji'i ma slo rey, jua'a slo xa' ngu' nu laca loo, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' 'na.

¹³ Masi cuxi tsa caca cha', pana caja tyempo ji'i ma cha' chcui' ma cha' jna' lo'o ngu' li'.

¹⁴ Ná quiña'a tsa cha' clyacua ti' ma yala la, ñi'ya nu chcui' ma lo'o ngu' nu laca cña cha' cua'ni lyaá y cui' ca ti ma ji'i ma.

¹⁵ La cui' hora bi' cua'ni na' cha' ca'ya cha' hique ma cha' ca jlo ti' ma

ñi'ya nu chcui' mä lo'o ngu' bi', cha' ná caja cha' nu xtyacui tya'a cusuu mä lo'o mä, cha' ná caja ñi'ya nu chcui' loo ngu' ji'i mä.

16 La cui' sti mä, la cui' ngu' tya'a ngula mä, masi tya'a tyijyu' ti mä, masi tya'a tso'o mä, la cui' ca ngu' bi' tsaa lo'o ngu' ji'i mä slo ngu' tisiya. Lo'o ntsu'u cu'mä nu cujuii ngu' ji'i mä li'.

17 cha' tyucui ña'ä chalyuu ntsu'u quiña'ä tsa ngu' nu ti'í ti' ngu' ña'ä ngu' ji'i mä xqui'ya na'.

18 Pana ná chcuna' ni sca quicha' hique cu'mä cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

19 Nu lo'o cua ndalo mä ji'i lcaa cha' cuxi bi', li' tya caja chalyuu ji'i mä lo'o cua ndye cha'.

20 'Pana nu lo'o ña'ä mä cha' nsu'ba lo'o ngu' cusuu tyi'i ca to' quichi Jerusalén re, li' ca cuayá' ti' mä cha' cua tye ti cha' ji'i quichi tyi mä re.

21 Lo'o li' lcaa cu'mä, lo'o lcaa ngu' nu tya ndi'i loyuu su cuentya Judea re, nga'ä cha' xna mä tyaa mä tyu'u cuatsi' mä nde ca'ya; jua'ä ngu' nu ndi'i quichi Jerusalén re, ntsu'u cha' tyu'utsu' ngu' quichi re; jua'ä ngu' nu ndi'i ne' quixi', nga'aa caja tyempo cha' tyää ngu' nde quichi.

22 Tsa chcube' mä caca tsa bi', lo'o li' nga'ä cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' caca.

23 Tya'na tsa caca ji'i ngu' cuna'ä nu ntsu'u sñi' tsä bi'; jua'ä tya'na tsa caca ji'i nu ngu' cuna'ä nu ntsu'u cubi'cuañi' nu tya ndyati', cha' lye tsa tyu'u cha' ti'í lo yuu; cuxi tsa cha' ti'í caca ji'i ngu' li'.

24 Ntsu'u ngu' nu cajaa laja cha' cusuu bi', lo'o jua'ä ntsu'u xa' la ngu' nu tyaa ngu' preso lcaa lo yuu su cuentya ji'i xa' nasiyu tyijyu' la. Satá quiya' ngu' xa' tsu' bi' ji'i quichi Jerusalén re, ña'ä cuayá' nu tye tyempo nu ngujui chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo ca nde.

*Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa
ycui' nu cua nda Ni ji'i lijya cha' caca
ñati*

25 'Tyu'u tucua cuayá' nu tyaca' ña'ä ngu' lo cuichaa li', jua'ä lo co', la cui' jua'ä lo cualya nu ntsu'u nde cuä. Lo'o li' lye tsa quichi cha' hique ñati chalyuu; cutsii tsa ngu' li', xqui'ya cha' lye tsa cañi ntyiji' clyoo' lo hitya tyujo'o.

26 Hasta tyucua ti ti'í ñati, xqui'ya cha' cutsii tsa ngu' laja lo'o ntajatya ngu' si tya caca la cha' cuxi bi'; lye tsa culacua ti' ngu' na ca caca chalyuu. Lo'o jua'ä lye tsa quiña lcaa cuii nu ntsu'u nde cuä.

27 Li' ña'ä ngu' ji'i ycui' na' nu cua nda Ni 'na lijyaä cha' caca na' ñati, ña'ä ngu' lo'o tyää na' laja coo nu ndubi tsa ña'ä. Tlyu tsa chacuayá' ngujui jna' cha' tyää na' li'; jua'ä lye tsa quiji' xee loo na' lo'o cää na' li', nu lo'o caca na' loo.

28 Nu lo'o xana caca cha' bi', li' cua'ni tlyu mä tyiquee mä, taca ca chaa ti' mä chaca quiya' cha' cua ngulala tsa clyaa mä li' —nacui Jesús.

29 Lo'o jua'ä nda Jesús chaca cuii re lo'o ngu' li':

—Ña'ä mä xi ji'i cua ña'ä ca yaca quityi, ña'ä mä xi ji'i yaca ntsati;

30 lo'o ña'ä mä cha' cua ntyucua laca', li' nchca cuayá' ti' mä cha' cua ngulala ti caca ni tyo.

31 La cui' jua'ä caca lo'o caca lcaa cha' nu cua nchcui' na', li' ca cuayá' ti' mä cha' cua cää ti ycui' Ndyosi cha' caca Ni loo.

32 Chañi cha' nu nda na' lo'o mä —nacui Jesús—, caca lcaa cha' bi' lo'o bilya tye cha' ji'i ñati nu lu'ú chalyuu juani.

33 Tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cuä, tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde lo yuu, pana ná tye cha' ji'i cha' nu cua nchcui' na' lo'o mä; nga'ä cha' caca cha' bi'.

34 'Cui'ya mä cuentya, cua'a mä ji'i ycui' ca mä cha' tii ti ti' mä tyi'i mä lo'o tyalaa tsä bi'; si culiji yu'u ti mä chalyuu ji'i mä jua'ä ti lo'o ndya'ä tsa mä calle, lo'o cu'bi ti mä, la cui' jua'ä si ntsu'u tyuü tya'a cha' nu ndube tsa ti' ma ji'i, ná caca tyi'i mä tii ti ti' ma li'. Ñi'ya ndyacu' sca lco'o,

³⁵ jua'q̄ caca nu lo'o tyalaa ts̄a bi'
ca su ndi'j̄ lcaa ñat̄ lu'ú tyucui ña'a
chalyuu.

³⁶ Tii ti ti' m̄a tyi'j̄ m̄a chalyuu
lacua. Lcaa tyempo chcui' m̄a lo'o
ycui' Ndyosi cha' xtyucua Ni ji'j̄ ma,
cha' talo m̄a lo'o caca cha' cuxi bi'
chalyuu. Lo'o li' caja ñi'ȳa nu tyalaa
m̄a su tyucua ycui' na' nu cua nda
Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñat̄, cha'
cua'ni cuayá' na' ji'j̄ ma —nacui Jesús
ji'j̄ ngu'!

³⁷ Lcaa ts̄a ndacuq̄ ndya'q̄ Jesús
nclyu'u yu ji'j̄ ngu' ne' laa tonu ca
quichi Jerusalén bi'; lcaa talya ndyu'u
yu ndyaa yu ndi'j̄ yu nde lo ca'ya nu
ntucua cacua ti, nu naa ca'ya Olivos.

³⁸ Lcaa ts̄a, tlya tsa ndya'q̄ quiña'q̄
ñat̄ ne' laa tonu bi', cha' cuna ngu' ni
cha' nda Jesús.

22

*Cuaana ti ngüiñi cha' ji'j̄ ngu' lo'o
tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'j̄ Jesús*

¹ Cua ngulala ta'a nu lo'o ndacu
ngu' judío sca lo xlyá nu ná lo'o scuā
tiye' ndya'; ta'a pascua, jua'q̄ naa ta'a
bi'.

² Lo'o nu ngu' stijo'ó nu laca loo lo'o
mstru cha' jo'ó bi' ni, nclyana ngu'
ñi'ȳa caca cha' cujuui ngu' ji'j̄ Jesús,
masi ntsii'ngu' ji'j̄ ñat̄ quichi.

³ Li' ndyatí'ycui' nu xña'q̄ nu naa Sa-
tanás ne' cresiya ji'j̄ Judas Iscariote,
masi la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a
ji'j̄ Jesús laca yu bi'.

⁴ Bi' laca nu ndyaa, ndyaa na'a ji'j̄
ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ji'j̄ ngu'
nu laca cña ne' laa. Li' nchcui' yu lo'o
ngu' bi' ñi'ȳa nu cua'ni yu cha' tya yu
ji'j̄ Jesús ya' policía, cha' tyaq̄ lo'o ngu'
ji'j̄ slo sti jo'ó bi'.

⁵ Tso'o tsa ngua ti' ngu' sti jo'ó bi'.
Lo'o li' nacui'ngu' bi' ji'j̄ yu cha' ta
ngu' cñi ji'j̄;

⁶ ngüiñi cha' ji'j̄ yu lo'o ngu', bi'
cha' nguxana yu ngulana yu ñi'ȳa nu
cua'ni yu cha' tyaq̄ lo'o yu ji'j̄ Jesús
laja lo'o ná ndi'j̄ ñat̄.

*Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sii
lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j̄*

⁷ Li' ndyalaa ts̄a ta'a nu ndacu ngu'
xlyá tiji; la cui' ts̄a bi' ntsu'u cha'
cujuui'ngu' xlyá' cuañi' cha' cacu ngu'
sii' ta'a pascua bi'.

⁸ Li' ngulo Jesús cña ji'j̄ Juan lo'o ji'j̄
Pedro:

—Yaa clya m̄a cha' cua'ni cho'o m̄a
sii' nu cacu na cuentya ji'j̄ ta'a pascua
—nacui' yu ji'j̄ ngu' bi'!

⁹ Li' nchcuane ngu' bi' ji'j̄ yu:
—¿Macala nti' nu'ñu cha' cua'ni cho'o
ya sii' bi'?

¹⁰ Nguxacui' Jesús cha' ji'j̄ ngu' bi' li':

—Nu lo'o tyalaa m̄a to' quichi, li'
tyacua tya'a m̄a lo'o sca nu qui'yu nu
ntucua sca te'l̄ hitya scū yu —nacui' Jesús—.
Tyu'u lca'q̄ m̄a ji'j̄ yu ña'a
cuayá' nu tyalaa m̄a toni'j̄ su tyatí yu
ni'j̄.

¹¹ Li' chcui' m̄a lo'o ngu' ca tysi
bi': “Ndi'ya ñacui' mstru ji'na jinu'ñu:
¿Macala ntucua cuarto su caq̄ na' cha'
cacu na' sii' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a
'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua re?”
ñacui' m̄a ji'j̄ yu.

¹² Li' culu'u yu sca cuarto ji'j̄ m̄a,
sca cuarto tlyu ca cuq̄ la nu cua laca
ngua tso'o. Ca bi' cua'ni cho'o m̄a sii'
bi' —nacui' Jesús ji'j̄ ngu'.

¹³ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' bi' li'; lo'o
ñi'ȳa nu nacui' Jesús ji'j̄ ngu' cha' caca
cha' bi', jua'q̄ ngua cha'. Li' ngua'ni
cho'o ngu' sii' cuentya ji'j̄ ta'a pascua
bi'.

¹⁴ Nu lo'o ndyalaa hora cha' cacu
ngu' sii', li' ndyaa tucua Jesús to' mesa
lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j̄ bi'.

¹⁵ Li' nacui' yu ji'j̄ ngu' bi':

—Tya sa'ni nti' tsa na' cha' cacu na'
sii' ta'a pascua re lo'o cu'm̄a, nu lo'o
tya lyiji ti cajaa na' —nacui' Jesús—.

¹⁶ Nti' na' cacha' na' ji'j̄ m̄a cha' ni
chaca quiya' nga'aa cua'ni na' ta'a re
lo'o cu'm̄a ña'a cuayá' nu tye chalyuu,
lo'o li' cacu na stu'ba ti lo'o caca ycui'
Ndyosi loo ji'j̄ lcaa ñat̄.

¹⁷ Li' ngusñi Jesús sca vaso vino,
ndya xlyá'be ji'j̄ ycui' Ndyosi li'.
Ndi'ya ñacui' yu ji'j̄ nu ngu' nu ndyaca
tsa'a ji'j̄ bi' li':

—Co'o mā vino nu ntsu'u ne' vaso re, lo'o jua'a ta mā vino re co'o ca ta'a tya'a mā —nacui Jesús li'—.

¹⁸ Chañi cha' nu ndacha' na' ji'i mā, cha' nga'aa co'o na' vino lo'o mā ña'a cuayá' nu caca ycui' Ndyosi loo ji'i lcaa ñati.

¹⁹ Nu lo'o cua ntsu'u xlyá bi' ya' Jesús, li' ndya xlyá'be ji'i ycui' Ndyosi, cuati ngusa'be yu xlyá bi', cha' tacha ji'i ngu'. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—Nde laca na', ycui' cuaña' na' laca re. Na cua nda ycui' Ndyosi Sti na' 'na cha' cajaa na' cha' caca tso'o cha' ji'i cu'mā. Tyi'u ti' mā 'na lo'o cacu mā xlyá re.

²⁰ La cui' jua'a ngua'ni Jesús lo'o vaso bi' lo'o ndye ndyacu ngu'.

—Lo'o co'o mā vino re tyi'u ti' mā ji'i cha' cucui nu cua quiñi ti ji'i ycui' Ndyosi lo'o mā —nacui Jesús li'—. Nu lo'o cajaa na' lo crusí, li' tyalú tañi na' xqui'ya cu'mā.

²¹ Pana nga'a yu juani la cui' yu nu cujui' cresiya 'na ji'i ngu' cuxi; stu'ba ti nga'a yu bi' to' mesa re lo'o na' —nacui Jesús li'—.

²² Nga'a cha' tsa'a na' nu cua liyaa cha' caca na' ñati, tsa'a tyucuij su cua nscua cuayá' cha' tsa'a cuentya ji'i ycui' Ndyosi Sti na'. Pana tya'na tsa nu qui'yu nu cua cujui' ti cresiya 'na ji'i ngu' cuxi bi'.

²³ Li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ndi'i ti ngu':

—¿Tilaca laca nu tya ji'i mstru ji'na re ya' ngu' xña'a? —nacui ngu'.

Nchcui' tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu'

²⁴ Lo'o ti nguxana ngu' nchcui' tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu', nchcui' ngu' cha' ji'i tilaca nu caca loo la ji'i tya'a ngu'.

²⁵ Laja li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Cua ña'a ca xu'na chalyuu, tso'o tsa nclyo bi' cña ji'i ñati ji'i; ñati nu tso'o tsa ndu'ni laca nu laca loo bi', nacui ngu' li'.

²⁶ Pana cu'mā ni, ná ntsu'u cha' cua'ni mā jua'a lo'o tya'a mā. Ndi'ya

cua'ni mā tso'o la: nu lo'o nti' mā cha' ndulo la cha' ji'i mā que cha' ji'i tya'a mā ni, li' nga'a cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā nu cuañi' la ji'i tya'a mā —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Jua'a cu'mā nu nti' mā culo mā cña ji'i tya'a mā ni, nga'a cha' cua'ni mā cña cuentya ji'i lcaa tya'a mā.

²⁷ ¿Tilaca laca nu ndulo la cha' ji'i lacua? ¿Ha nu ntucua to' mesa cha' cacu? ¿Ha msu nu nxacu ji'i yu? Chañi cha' yu nu ntucua to' mesa ni, bi' laca nu ndulo la cha' ji'i, cha' bi' laca xu'na ngu'. Pana nu na' ni, ñi'ya si laca na'sca msu ji'i mā, jua'a ti ndi'i na'laja cu'mā —nacui Jesús—.

²⁸ 'Cu'mā ni, cua ndi'i mā lo'o na' lcaa tyempo lo'o nchcube' na' ndi'i na' chalyuu re,

²⁹ bi' cha' ta na' sca cña tso'o nu cua'ni mā cha' caca mā cña lo'o na'; cña bi' caca ñi'ya laca cña nu nda Sti na' 'na, cha' caca na' loo.

³⁰ Nga'a cha' stu'ba ti cacu mā co'o mā lo'o na' ca su tlyu bi' su tyucua na'; nga'a cha' stu'ba ti tyi'i mā lo'o na' nu lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati; lo'o jua'a cua'ni cuayá' mā ji'i tya'a ñati mā, nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel tya'a na.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu ji'i Jesús tsiya' ti

³¹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o Simón Pedro bi':

—Simón —nacui—, laca cha' ñi'ya laca si cua ngüijña Satanás chacuayá' cha' cua'ni lya' ti' ji'i lcaa cu'mā; cua nti' yu cua'ni cuayá' yu ji'i mā, cha' xcutsii yu ji'i mā. Ñi'ya laca lo'o nscuij ngu' ji'i si'yu trigo cha' tyubii ji'i, jua'a cua'ni yu lo'o mā, nti' yu.

³² Pana cua ngüijña na' ji'i ycui' Ndyosi Sti na' cha' jinu' u Pedro, cha' ná tye cha' jlya ti' nu' u 'na. Lo'o cua nteje tacui cha' cuxi bi' h̄i, nu lo'o xa' chcui' nu' u cha' 'na, li' taca xtyucua nu' u ji'i xa'la tya'a mā cha' tso'o la xñi ngu' cha' 'na.

³³ —Cusu' —nacui Simón li'—, ná ndu'ni cha' jna' masi tsa'a lo'o nu' u ne' chcuá, masi cajaa na' lo'o nu' u —nacui ji'i Jesús.

34 —Ndi'ya nchcui' na' lo'o nu'u juani, Pedro —nacui Jesús ji'i—, cha' nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacui nu'u cha' ná nslo nu'u na.

Cua ngulala ti hora nu chcube' Jesús

35 Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—Nu lo'o ngulo na' cña ji'i mä cha' tsaa mä xa' quichí nu ná lo'o cujuí cñi ji'i mä, ná lo'o xa' cujuí, ná lo'o caña ji'i mä, ¿ha ntsu'u na nu lyiji ji'i mä li'?

—Ná sca na lyiji ji'i ya li' —ngux-acui ngu' cha' ji'i.

36 Li' nacui Jesús ji'i ngu':

—Jua'a ngua tu'ní, pana xa' ña'a nga'a cha' cua'ni mä juani. Nu cu'mä nu ntsu'u cujuí cñi ji'i mä ni, lo'o bi' cui'ya mä tsaa mä, lo'o xa' cujuí lo'o; si ná ntsu'u maxtyi cusúu ji'i mä, nga'a cha' cujuí mä ste' mä cha' cui'ya mä maxtyi.

37 Jua'a cha' nchcui' na' lo'o mä cha' nga'a cha' tyu'u tucua cha' cuxi nu nchcui' quityi cusu' cha' caca 'na. Ndi'ya nscua cha': “Ñi'ya nu ndu'ní ngu' lo'o ñatí cuxi, jua'a cua'ni ngu' lo'o y cui' Cristo”. Lcaa cha' nu nscua cha' caca 'na, jua'a caca 'na tu'ní —nacui Jesús ji'i ngu'.

38 Li' nacui ngu' bi' ji'i:

—Cusu', nde ntsu'u tucua tya'a maxtyi cusúu —nacui ngu'.

—Cuayá' cua lacua —nacui Jesús li'.

Nchcui' Jesús lo'o y cui' Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

39 Li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca lo ca'ya Olivos, ñi'ya nu ndu'ní ti yu. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', ndu'u lca'a ngu' ji'i yu li'.

40 Nu lo'o ndyalaa ngu' ca bi', li' nacui Jesús ji'i ngu':

—Chcui' mä lo'o y cui' Ndyosi Sti na' cha' ná tyijiloo nu xña'a ji'i mä —nacui.

41 Li' ndu'utsu' Jesús nde slo ngu' ña'a cuayá' nu tyalaa sca quee cu na, ca bi' ndyatü sti' Jesús cha' chcui' lo'o y cui' Ndyosi.

42 —Sti na' —nacui yu—, ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu caca cua'ni na'

cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'u? —nacui Jesús ji'i y cui' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

43 Li' ndu'u tucua sca xca nu ngutu'u slo y cui' Ndyosi nde cua, cha' ta la juersa ji'i Jesús.

44 Nu lo'o lye tsa nchcube' Jesús, li' lye la nchcui' yu lo'o y cui' Ndyosi. Lo'o li' ntyucua jatá Jesús, ndyalú nchcua' lo yuu; ñi'ya si nchcua' tañi y cui', jua'a ña'a.

45 Ndye nchcui' Jesús lo'o y cui' Ndyosi Sti yu, li' nguxtyu yu ñaa yu slo nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu. Li' nquije ngu' ji'i yu, ndi'i ngu' laja' ngu' cha' ndye juersa ji'i ngu', cha' xñi'ji tsa ti' ngu'.

46 Li' nacui yu ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca ndi'i mä laja' ti mä? Tyatu clya mä cha' chcui' mä lo'o y cui' Ndyosi, cha' ná tyijiloo nu xña'a ji'i mä.

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

47 Tya nchcui' ca Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa quiña'a tsa ñatí. Nu naa Judas bi', tsaca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ni, ngulu'u yu tyucui ji'i ngu' quiña'a bi'. Ñaa yu ca slo Jesús cha' chcuicha' yu saca' Jesús.

48 Li' nchcui' Jesús lo'o yu bi':

—Judas —nacui—, ¿ha bi' cha' chcuicha' nu'u 'na cha' tya nu'u 'na ya' ngu' cuxi, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñatí?

49 Lo'o na'a ngu' nu ndu lo'o Jesús ñi'ya caca cha' bi', li' nchcuane ngu' ji'i yu:

—Cusu' —nacui ngu'—, ¿ha cua'a ya jinu'u lo'o maxtyi, cha' ná cña ngu' cua?

50 Li' ngusicuä tsaca tya'a ngu' bi' maxtyi ji'i yu, ngusi'yu yu jyacä sca msu ji'i xu'na sti jo'ó; ngusi'yu cu' yu scua' jyacä la'a tsu' cui ji'i yu.

51 Li' nacui Jesús ji'i ngu':

—Cuayá' tsa lo cua ti. Ta ti'i ma maxtyi ji'i mä.

Li' ngusta ya' Jesús lo scua' jyaca msu bi', ngua tso'o ca scua' jyaca yu li'.

⁵² Lo'o ti nchcui' Jesús lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' nu laca cña ne'laa, jua'a lo'o ngu' cusu' ji'i quichí, lcaa ngu' nu ñaa cha' tyaa lo'o ngu' ji'i:

—¿Ha na ndu'u cu'maq lijya ma lo'o maxtyi ji'i ma, lo'o yaca ji'i ma, cha' quiyi'i yaca ma 'na ñi'yä nu ntyiji'i na ji'i sca cuaana?

⁵³ Lcaa tsä lo'o nguti'i na'lo'o cu'maq ne'laa tonu bi', ni sca quiya' ná ngusacui ya' cu'maq 'na. Pana cua ngujui xi tyempo ji'i ma cha' cua'ni ma cha' cuxi bi' juani, cha' cua nda nu xña'a chacuayá' ji'i ma; la cui' nu bi' laca loo ji'i ma.

Lye tsa nchcui' Pedro cha' ná nslo yu ji'i Jesús

⁵⁴ Lo'o li' ngusñi ngu' ji'i Jesús cha' caca preso, ndyaa lo'o ngu' ji'i nde toni'i ji'i xu'na sti jo'ó. Lo'o Pedro ni, ndyaa lca'a yu ji'i ngu' tyijyu' ti li'.

⁵⁵ Ca bi' nguxtyu'u ngu' xi qui'i cla'be la su laja to' ni'i, lo'o li' ndyu'u ti'i ngu' to' lquii' bi'; lo'o Pedro ndyaca'a laja ngu'.

⁵⁶ Li' na'a sca nu cuna'a cua'ji'i ngu' cha' lo'o Pedro nga'a to' lquii' bi'. Ña'a tsa nu cuna'a bi' ji'i yu, li' nchcui' lo'o ngu':

—Lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o nu Jesús bi' —nacui ji'i ngu'.

⁵⁷ Hora ti nguxacui Pedro cha' ji'i nu cuna'a bi':

—Ma' cusu', ná nslo na' ji'i yu jua —nacui Pedro li'.

⁵⁸ Ca tiya' la xi na'a chaca ñati ji'i.

—Lo'o nu'u laca tya'a ndya'a ngu' jua —nacui ñati bi' ji'i Pedro.

—Si'i na' —nacui yu.— Ná laca na' tya'a ndya'a ngu' jua —nacui Pedro ji'i ngu'.

⁵⁹ Cua nteje tacui sca hora, li' nchcui' chaca ñati lo'o tya'a ndya'a ti yu ndacua:

—Chañi cha' lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o preso jua, cha' lo'o yu re laca ngu' Galilea —nacui yu li'.

⁶⁰ —Chocue —nacui Pedro li'—, ná jlo ti' na' ni cha' nchcui' nu'u.

La cui' hora nu lo'o tya ndu Pedro nchcui', li' ngusi'ya sca ndye'e.

⁶¹ Li' nguxtyacui loo Jesús su ndu ne' ni'i, cha' ña'a ji'i Pedro. Hora ti ndyi'u ti' Pedro cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o yu tya tsä la. Ndil'ya'ngua cha' bi': “Nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacui nu'u cha' ná nslo nu'u 'na”, nacui Jesús tya li'.

⁶² Li' ndu'u Pedro nde liya', lye tsa ndyunaa yu cha' ngua xñi'i tsa ti' yu.

Nxtyí lo'o ngu' ji'i Jesús

⁶³ Lo'o ngu' nu ndu cua ji'i Jesús ni, nxtyí lo'o tsa ngu' ji'i Jesús, lo'o jua'a ngujui'i ngu' ji'i yu.

⁶⁴ Ndacu' ngu' cloo Jesús lo'o sca late', cuati ngujui'i ya' ngu' saca' yu. Li' nacui ngu' ji'i yu:

—Ca tii nu'u, ¿tilaca laca nu ngujui'i jinu'u lacua?

⁶⁵ Lo'o jua'a quiña'a la cha' suba' nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús li'.

Ndu Jesús nde loo ngu' nu laca cña

⁶⁶ Lo'o nguxee, li' ndyu'u ti'i ngu' cusu' ji'i ngu' judío, lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús nde loo ña'a taju ngu' tisiya bi'. Ca bi' nguxana ngu' ndacha' ngu' ji'i yu:

⁶⁷ —Cuacha' clya nu'u ji'i ya si nu'u laca Cristo —nacui ngu' ji'i yu.

Nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Masi ñacui na'ji'i ma jua'a, ná jlya ti' ma 'na.

⁶⁸ Masi xcuanne na' sca cha' ji'i ma, ná xacui ma cha' 'na. Cua jlo ta' cha' ná culáa ma 'na.

⁶⁹ Pana nde loo la tyucua na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, tyucua na' nde la'a tsu' cui' ji'i y cui' Ndyosi nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni.

⁷⁰ Lo'o ti nchcuane lcaa ngu' tonu ji'i yu:

—¿Ha nu'u laca Sñi' y cui' Ndyosi lacua?

Li' xa' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' nu nchcui' cu'maq lo'o nacui' ma cha' bi' laca na' —nacui' yu ji'i ngu'!

⁷¹ —Nga'aa nti' culana na xa' la ñatj nu jlo ti' —nacui' ngu' li'—. Cua ndyuna lcaa na cha' nu nchcui' yu re. Tu'ba y cui' ca yu cua ndu'u cha' cuiñi.

23

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

¹ Ndatu lcaa ngu' tisiya li', ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo Pilato nu ngua gobernador romano tyempo bi'.

² Ca bi' nguxana ngu' ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús:

—Cua ngusñi ya ji'i nu qui'yu re, cha' ndatsaa tsa yu ji'i ngu' judío tya'a ya. Nacui' yu cha' ná ntsu'u chacuayá' ta ya cñi cña loo ya ji'i nu laca cña ji'i cu'maq, ngu' romano; lo'o jua'q lye tsa nchcui' yu cha' y cui' yu laca Cristo, ñi'yä si laca yu rey ji'i ya —nacui' ngu' ji'i Pilato.

³ Li' nchcuane Pilato ji'i Jesús:

—¿Ha rey ji'i ngu' judío laca nu'u? —nacui.

Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i Pilato bi':

—La cui' cha' nu cua nchcui' nu'u, la cui' bi' laca na' —nacui.

⁴ Li' nacui' Pilato ji'i ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ji'i xa' la ngu' nu ndya'a lo'o:

—Ná nquije ni sca cha' cuxi 'na cha' sta na' qui'ya ji'i yu re —nacui' Pilato.

⁵ Pana nu ngu' bi' ni, chaca quiya' lye la nchcui' ngu', cuij tsa ngusi'ya ngu' ji'i Pilato bi' li':

—Na ngusu'ba ñasi' ti yu re ji'i lcaa ñatj Judea lo'o cha' nu ngulu'u yu ji'i ngu' —nacui' ngu'—. Nde Galilea nguxana yu re, lo'o hasta ca nde nclyu'u yu cha' cuxi bi' ji'i ngu' juani.

Ndu Jesús nde loo Herodes

⁶ Lo'o cua ndyuna Pilato cha' bi', li' nchcuane yu ji'i ngu' si nde Galilea ngutu'u Jesús lijya.

⁷ —La cui' —nacui' ngu'.

Li' ndyi'u ti' Pilato cha' ndi'i Herodes quichi Jerusalén tsä bi'. Lo'o nu Herodes ni, laca yu loo loyuu su

cuentya Galilea; bi' cha' nda Pilato ji'i Jesús ndyaa slo Herodes bi' li'.

⁸ Lo'o na'q Herodes ji'i Jesús, tso'o tsa ngua tyiquee yu li', cha' cua sa'ni tsa nti' yu ña'q yu ji'i Jesús. Cua ndyuna yu lo'o nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús, lo'o nti' tsa yu ña'q yu sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús.

⁹ Quiña'q tsa cha' nchcuane yu ji'i Jesús li', pana ná nguxacui' Jesús cha' ji'i yu tsiya' ti.

¹⁰ Lo'o jua'q ndi'i ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ngu' bi' laca nu ngusta qui'ya ji'i Jesús, lo'o juani tya quiña'q tsa cha' cuxi nchcui' ngu' bi' ji'i.

¹¹ Li' ngua'ni lya' ti Herodes ji'i Jesús; jua'q sendaru ji'i yu, cuxi tsa ngua'ni ngu' lo'o. Cha' caja ñi'yä nu xtyí lo'o ngu' ji'i, li' nguxacu' ngu' late' tso'o tsa ña'q ji'i; late' ndubi ña'q ñi'yä ña'q ste' rey nguxacu' ngu' ji'i. Lo'o li' nda Herodes ji'i Jesús ndyaa chaca quiya' slo Pilato.

¹² Tsa bi' ngua stu'ba cha' ji'i Herodes lo'o Pilato chaca quiya'; tya'a cusu'q ngu' ngua ngu' bi', pana juani cua ndyaca tya'a tso'o ngu'.

Ngulo Pilato cña cha' cujuii ngu' ji'i Jesús

¹³ Li' nguxuti'i Pilato ji'i lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o ji'i lcaa ngu' tisiya, lo'o ji'i lcaa ñatj.

¹⁴ Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—La cui' cu'maq ñaa lo'o ma ji'i nu qui'yu re slo na', nu nacui' ma cha' lye tsa ndu'ni yu cha' ná tyi'i ti ti ngu' —nacui' yu ji'i ngu'—. Pana cua nchcui' na' lo'o yu re slo lcaa cu'maq; cua na'q ma cha' ná nquije ni sca qui'ya ji'i yu 'na, ñi'yä nu qui'ya nu ngusta cu'maq ji'i yu.

¹⁵ La cui' jua'q Herodes, ná ngujui ñi'yä qui'ya nu sta nu cusu' bi' ji'i nu Jesús re, bi' cha' cua nda nu cusu' bi' ji'i yu ñaa slo na' chaca quiya'. Ná sca cha' cuxi ná ngua'ni yu lacua, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu cuentya jna'.

16 Xcube' na' xi ji'i yu clyo, cuati culaá na' ji'i yu li' —nacui Pilato ji'i ngu'.

17 Lcaa yija lo'o ndyaca tsá ta'a pas-cua bi', li' ndu'ni lyaá nu laca gober-nador ji'i sca ti preso jua'a ti;

18 bi' cha' nguxana ngu', tyucui ña'a taju ngu' stu'ba ti, cuii tsa nxi'ya ngu' ndijña ngu' chaca preso ji'i Pilato:

—Si'i nu qui'yu re cua'ni lyaá nu'u ji'i —nacui ngu'—. Yaa lo'o ji'i yu re. Culaá ji'i nu Barrabás bi' cha' tyu'u.

19 Na cua ngusu'ba ngu' ji'i nu Barrabás bi' ne' chcuá xqui'ya cha' ndatsaa tsa ji'i ñatí quichí cha' xuu ty'a ngu' lo'o ngu' xa'tsu' nu laca loo. Cuati cua ndyujuui Barrabás ji'i ñatí.

20 Pana ngua ti' Pilato culaá ji'i Jesús, bi' cha' xa' nchcui' yu lo'o ngu'.

21 Cuii la nguxacui nu quiña'a tsa ñatí bi' cha' ji'i Pilato li':

—¡Cujui'i ca'a clya ji'i yu lo crusí cha' cajaa yu! —nacui ngu'—. ¡Cujui'i ca'a clya ji'i yu lo crusí! —nacui ngu' quiña'a bi' li'.

22 Nu nchca tyuna quiya' nchcui' Pilato lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' cuxi ngua'ni yu re? Ná nquiye ni sca cha' cuxi ji'i yu 'na —nacui Pilato—, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu. Tso'o la si na xcube' ti na'ji'i yu, ca tiya' la li' culaá na'ji'i yu.

23 Li' cuii la ngusi'ya ngu' nguxacui ngu' cha' ji'i nu Pilato bi', cha' cujui'i ca'a clya ji'i Jesús lo crusí. Lye tsa nchcui' ngu', jua'a sti jo'ó nu laca loo nchcui' tsa ngu', bi' cha' ntaja'a Pilato cua'ni ña'a cha' nu ngua ti' ngu'.

24 Li' nda yu chacuayá' cha' caca cha' nu ngüijña ngu'.

25 Lo'o jua'a ngulo laja ti ji'i yu Barrabás nu ngua'ni tsa cha' cusúu, hasta ndyujuui ji'i ñatí, cha' bi' laca nu ngusubi ngu' quichí cha' tyu'u ne' chcuá tyaa tsá bi'. Lo'o li' ndya Pilato ji'i Jesús ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' ña'a cha' nu nti' ti ngu' cua'ni ngu' lo'o.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusí

26 Lo'o li' ndyaa ngu' sendaru, ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusí. Li' ndyacua

tya'a ngu' sendaru lo'o sca ñatí nu naa Simón, nu lo'o ñaa yu ndyaa yu ne' quixí'; ngu' quichí Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo ngu' cña ji'i yu cha' tsaa lo'o yu ji'i crusí cuentya ji'i Jesús.

27 Quiña'a tsa ñatí lca'a ngu' ji'i Jesús ndyaa. Jua'a ndya'a quiña'a tsa nu cuna'a, ndyunaa tsa ngu'; cuii tsa nxi'ya ngu' cha' tiji' tsa ti' ngu' ji'i Jesús.

28 Li' nguxña'a Jesús su ndu ngu' cuna'a bi', cha' chcuí' lo'o ngu':

—Cu'ma ngu' cuna'a Jerusalén re, ná xi'ya mä xqui'ya na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Tso'o la xi'ya mä xqui'ya ycui' ca ti mä, cuati xqui'ya sñi' mä.

29 Cua tyalaa ti tyempo cuxi, lo'o li' ñacui ngu' ndi'ya: "Juani tso'o la ndi'ji nu cuna'a nu ná ngujui sñi', nu bilya cua'ni cala sca ñatí, nu bilya ta cati' sca nu sube", ñacui ngu'.

30 Li' xana ñatí xi'ya ngu': "Tso'o la si clyú ca'ya cuá hichu' na, masi tyacu' cuatí yuu hichu' na, cha' tye cha' ji'na tsiya' ti". Jua'a ñacui ngu' li'.

31 Ña'a mä ñi'ya nu ndyu'ni ngu' lo'o na' juani. ¿Ñi'ya ta cua'ni ngu' lo'o cu'mä ngu' judío li' lacua? Tso'o tsa cha' nu ntsu'u jna'; ntsu'u tsa chalyuu jna', cha' ñi'ya nti' sca yaca cuañi', jua'a nti' na'. Pana cu'mä ni, ná tso'o cha' nu ntsu'u ji'i mä; na culiji yu'u ti cha' bi' ji'i mä jua'a ti, cha' ñi'ya nti' sca yaca ncui, jua'a nti' cu'mä —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

32 Lo'o jua'a ndyaa lo'o ngu' ji'i tya tyucuua tya'a ñatí nu tlyu tsa qui'ya ntsu'u ji'i; ndyaa lo'o ngu' ji'i tyucuua ñatí bi', cha' cujuui' ngu' ji'i ñatí bi' stu'ba ti lo'o Jesús.

33 Lo'o ndyalaa ngu' su naa La Calavera (ca'ya su nscua tyijyá hique jyo'o), li' ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusí ca bi'. La cui' jua'a ngujui'i ca'a ngu' ji'i tyucuua ñatí nu ntsu'u qui'ya tlyu ji'i bi'; ngujui'i ca'a ngu' ji'i tsaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusí nu ndu la'a tsu' cui' ji'i Jesús, cuati ngujui'i ca'a ngu' ji'i chaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusí nu ndu la'a tsu' coca.

34 Lo'o tya ndi'j ngu' nu ngujui'j ca'a ji'j ngu' lo crusi, li' nchcui' Jesús lo'o y cui' Ndyosi Sti yu:

—Sti na' —nacuij yu—, cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'j ngu' re, cha' ná jlo ti' ngu' ni cha' laca ndyu'ni ngu' jua'q.

Li' ndacha ngu' sendaru bi' ste' Jesús ji'j tya'a ngu' laja lo'o ndijya ti ngu' lo'o tya'a ngu'.

35 Lo'o jua'a ndi'j tsa ñati cha' ña'a cui'ya ngu' ji'j Jesús. Lo'o ngu' tisiya ni, nxtyí lo'o ngu' ji'j Jesús li!. Ndi'ya nacuij ngu' bi':

—Ngua'ni lyaá yu ji'j xa' ñati nquicha'; pana juani ntsu'u cha' cua'ni lyaá yu ji'j y cui' ca ti yu, si chañi cha' laca yu Cristo nu ngusubi y cui' Ndyosi ji'j lijyä chalyuu re —nacuij ngu' bi'.

36 Lo'o jua'a ngu' sendaru bi', ngustí lo'o ngu' ji'j yu ñaa ngu' cacua ti su ndu crusi, cuati nda ngu' vino tiye' cha' co'o yu.

37 Li' ndu'ni ngu' bi' ji'j yu ndi'ya:

—Cua'ni lyaá nu'u ji'j y cui' ca si laca nu'u rey ji'j ngu' judío —nacuij ngu' sendaru bi' ji'j Jesús.

38 Cua nscua letra nde que la su nga'a Jesús lo crusi bi'; ndi'ya nchcui' letra bi': “Nu nde laca rey ji'j ngu' judío”. Sna lo cha'cña ji'j ngu' nscua cha' bi': cha'cña ji'j ngu' griego nscua, lo'o cha'cña ji'j ngu' latin nscua, lo'o cha'cña ji'j ngu' judío nscua.

39 Li' chiya'a tsa nchcui' sca nu cuaana tya'a nga'a Jesús lo crusi:

—Si chañi cha' Cristo laca nu'u, cua'ni lyaá nu'u ji'j y cui' ca nu'u lacua; lo'o jua'a cua'ni lyaá nu'u ji'j cuare —nacuij ji'j Jesús.

40 Li' nguxacuij chaca nu cuaana cha' ji'j tya'a:

—¿Ha ná ntsii nu'u ji'j y cui' Ndyosi lacua? Stu'ba nchcube' ngu' ji'j ca ta'a sna na juani —nacuij ji'j tya'a cuaana—.

41 Liñi tsa ntsu'u cha' nchcube' ngu' ji'na, cha' bi' laca caya' ji'j cha' cuxi nu ngua'ni na; pana nu ñati re ni, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni yu.

42 Li' nacuij yu bi' ji'j Jesús:

—Cusu' Jesús —nacuij—, tucuá nu'u cha' jna' nu lo'o xana nu'u cha' caca nu'u loo nde chalyuu —nacuij nu cuaana bi'.

43 Nguxacuij Jesús cha' ji'j li':

—Chañi cha' nda na' lo'o nu'u —nacuij—, juani ti taca tyi'j nu'u lo'o na' ca su tso'o nde cua, ca su ntucua y cui' Ndyosi —nacuij Jesús ji'j.

Ngujuuij Jesús

44 Lo'o cua ngua nde hora, li' ngua talya tyucui ña'a loyuu; ngua cha' bi' hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusii,

45 jua'a ngua talya loo cuichaa. Lo'o jua'a nu late' tlyu nu ndacui ne' laa tonu bi', ndya'be late' bi' cla'be la.

46 Hora bi' cuij tsa ngusi'ya Jesús:

—Sti na', qui'ya nu'u cresiya 'na —nacuij yu.

Nu lo'o cua nchcuij yu cha' bi', hora ti ngujuij yu li'.

47 Lo'o na'a nu capitán ji'j sendaru romano ñi'ya ngua cha' bi', li' ngua'ni tlyu ji'j y cui' Ndyosi. Ndi'ya nchcuij li':

—Chañi cha' ná ntsu'u qui'ya ji'j jyo'o re tsiya' ti —nacuij nu capitán ji'j sendaru bi'.

48 Li' lcaa ñati nu ndi'j hora bi', nu na'a lcaa cha' nu ngua bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Ndyu'u tya ngu' tyiquee ngu' ndyaa ngu' cha' xñi'j tsa ti' ngu'.

49 Pana ndyanu lcaa ngu' tya'a tso'o Jesús ca su ndu crusi, jua'a nu cuna'a nu cua ndya'a lo'o yu nu lo'o nguxana ti cña ji'j yu nde Galilea, ndyanu ngu' bi' tyijyu' ti ña'a cui'ya ngu' cha' nu ndyaca bi'.

Nguatsi'jyo'o Jesús

50 Cua ntsu'u sca ñati tso'o nu ndyu'ni tlyu ji'j y cui' Ndyosi, José naa nu qui'yu bi'. Arimatea laca quichi tysi; loyuu su cuentya Judea, bi' ndi'j quichi tysi. Sca nu laca cña laca nu José bi', stu'ba ti ntucua lo'o lcaa ngu' tisiya ji'j ngu' judío.

51 Tya tsubi' cua ntajatya nu José bi' ni jacua' caq y cui' Ndyosi cha' caca Ni loo nde chalyuu, bi' cha' ná ngua

stu'ba cha' ji'i lo'o tya'a ngu' tisiya lo'o ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús.

⁵² Ndyaa José li', ndyaa slo Pilato cha' jña chacuayá' tsaa lo'o ji'i jyo'o Jesús cha' xatsi' ji'i jyo'o bi'.

⁵³ Lo'o cua nda'ya ngu' ji'i jyo'o bi' lo crusí, li' ngüixii José sca tasá lubii hichu' jyo'o Jesús; ndyaa lo'o ji'i jyo'o bi' ngusu'ba ji'i ne' cuaá nu ngulu ngu' sii' cua'a, su bilya xatsi' ngu' ji'i ñatí tsiya' ti.

⁵⁴ Tsa ta'a sii laca, bi' cha' tii ti ndi'i ngu' cha' cua xana ti ta'a.

⁵⁵ Lo'o nu ngu' cuna'a nu ñaa lo'o Jesús nde Galilea ni, ndyaa lca'a ngu' ji'i nu José bi', ndyaa na'a ngu' cuaá ji'i, cha' cui'ya ngu' cuentya mala ngusta ngu' ji'i jyo'o Jesús bi'.

⁵⁶ Li' nguxtyuu' ngu' ñaa ngu' nde quichi chaca quiya'. Li' ngua'ni cho'o ngu' hitya tyixi xtyi'i, jua'a setye nu tso'o tsa xtyi'i cha' tyu'u chü' jyo'o bi'. Pana ngua'a cña' ngu' tsä ta'a bi', ñi'ya nu nscua cña lo quityi nu ngua sa'ní cha' cua'ni ngu'.

24

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua quixee ti tsä clyo ji'i semana bi', tlya tsa ndyaa nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá su nguatsi' jyo'o Jesús. Ndyi'ya ngu' hitya tyixi xtyi'i nu cua ngua'ni cho'o ngu'. Lo'o xa'nu cuna'a ndyaa ngu' lo'o.

² Ngulaa ngu' to' cuaá, li' na'a ngu' quee nu ndyacu' to' cuaá bi', cha' nga'aa ntsiya quee bi' to' cuaá; ntucua yaala ti cuaá bi'.

³ Li' ndyatí ngu' ne' cuaá cha' ña'a ngu', pana nga'aa ntsiya jyo'o Jesús.

⁴ Ndyutsii tsa ngu' li', nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu'. Li' na'a ngu' cha' ndu tucua tya'a nu qui'yu slo ngu'; ndubi tsa ña'a late' lacu' nu ngu' qui'yu bi'.

⁵ Ntyucua tii ti'i ngu' li', ndyaca'a ngu' lyuu cha' ndyutsii tsa ngu' ji'i nu ngu' qui'yu bi'. Lo'o li' nchcui' ngu' qui'yu bi' lo'o ngu':

—¿Ni cha' laca nclyana ma ji'i sca nu lu'ú laja ngu' jyo'o re? —nacui ngu'—.

⁶ Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Tyi'u ti' ma ñi'ya nu nacui yu ji'i ma lo'o tya ndi'i ma ca Galilea.

⁷ Cua nacui yu cha' ycu' nu lijya cha' caca yu ñatí ni, nga'a cha' ta ngu' ji'i yu ya' ngu' xña'a, cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusí. Lo'o chü' sna tsä, li' tyu'ú yu chaca quiya' nacui yu.

⁸ Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya tsubi' la cuentya ji'i ycu' yu.

⁹ Nguxtyuu' ngu' ñaa ngu' nde quichi, ndyalaa ngu' slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús. Li' ndacha' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' bi' ji'i ngu', lo'o jua'a lcaa ngu' nu nguta'a lo'o Jesús ndyuna ngu' cha' bi' li'.

¹⁰ Ndi'ya naa ngu' cuna'a nu ndyaa to' cuaá bi': ndyaa María Magdalena, cuati Juana, lo'o María xtya'a Jacobo, lo'o xi xa' la ngu' cuna'a.

¹¹ Pana si'i jua'a ngua, ngua ti' ngu' nu ngua tsa'a bi'; na nguichi tsa cha' hique ngu' cuna'a bi', ngua ti' ngu'. Ná jlya ti' ngu' cha' nu nda ngu' cuna'a bi' lo'o ngu' tsiya' ti.

¹² Sca ti Pedro, hora ti ngusna ndyaa to' cuaá bi'. Chacua' na'a Pedro ne' cuaá bi', cha' ntsiya ti tasá nu ngüixii hichu' jyo'o Jesús nquicha', na'a cha' chaca se'i nde la'a ti ntsiya late' bi'; lo'o li' ngutu'u Pedro ñaa nde toni'i, ngulacua tsa ti' na laca ngua cha' ndyaa jyo'o bi'.

Su ndyaa ngu' tyucuii nde Emaús

¹³ La cui' tsä bi' ndu'u ndyaa tucua tya'a ngu' nde quichi Emaús. Quichi bi' ntsu'u tii chaca kilómetro cuayá' tyijyu' ji'i Jerusalén.

¹⁴ Ndyaa'q ti ngu' tyucuii, nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i lcaa cha' nu ngua bi'.

¹⁵ Tya nchcui' tube ngu' ji'i cha' bi', lo'o li' ndyalaa ycu' Jesús slo ngu', stu'ba ti ndya'a yu lo'o ngu'.

16 Masi na'q̄ ngu' xi ji'i Jesús, pana ná ngua tyuloo tso'o ngu' ji'i yu, cha' ntsu'u sca cha' nu ngua'a ji'i ngu'.

17 Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ni cha' nchcui' tube cu'maq̄ lo'o lijyā ma tyucuii re? ¿Ni cha' laca xñi'i ti' ma? —nacui Jesús ji'i ngu'.

Se'i ti ndyatū ngu',

18 lo'o li' nguxacui tsaca nu naa Cleofas cha' ji'i Jesús:

—Tyucui ña'q̄ chalyuu cua jlo ti' ngu' na laca nu ngua nde Jerusalén tsä nu nteje tacui ca ti. ¿Ha sca ti nu'u nu ná jlo ti' na laca nu ngua nde Jerusalén bi'? Jlo ti' lcaa ngu' xa' quichí nu ñaa ta'a.

19 —¿Na laca ngua? —nacui Jesús ji'i ngu'.

Li' nguxacui ngu' cha' ji'i yu:

—Cha' ji'i Jesús Nazaret —nacui ngu'—, tu'ba ji'i y cui' Ndyosi ngua yu bi' nchcui' Ni lo'o ñati. Ngua tsa ji'i cha' tu'ba, lo'o jua'q̄ ngua tsa ji'i ngua'ni quiña'a tsa cha' tlyu cuentya ji'i y cui' Ndyosi; jua'q̄ quiña'a tsa ñati na'a ji'i cha' tlyu bi'.

20 Li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' nu laca cña, nda ngu' ji'i yu ndyaa cha' cujuii ngu' ji'i yu lo crusí.

21 Cua sna tsä nteje tacui nu ngua cha' bi'. Lo'o cuare ni, jlya tsa ti' ya ji'i yu nquicha', cha' bi' laca nu cua'ni lyaá ji'i ngu' Israel tya'a na, cha' nga'aa caca loo ngu' xa' tsu'ji'na, cha' tyi'i tso'o ti na loyuu quichí tyi na, ngua ti' ya.

22 Pana juani nchcutsii xi ngu' cuna'a tya'a ndya'a ya ji'i ya, cha' tlyu tsa juani ndyaa ngu' cuna'a bi' to' cuaá,

23 lo'o nga'aa nquije jyo'o Jesús bi' ji'i ngu'. Naa ngu' li', nda ngu' cha' lo'o ya cha' cua na'a q̄ ngu' sca cha' tlyu. Na ngulu'uloo ti tucua tya'a xca ji'i y cui' Ndyosi ji'i ngu' ngua ti' nu ngu' cuna'a bi'; nacui xca bi' ji'i ngu' cha' lu'ú Jesús juani.

24 Lo'o ti ndyaa xi ngu' tya'a ngua tsa'a q̄ cua to' cuaá li'. Lo'o li' na'a q̄ ngu' ji'i xca bi' ñi'yä nu nacui ngu' cuna'a bi' ji'i ya, pana ná na'a q̄ ngu' ji'i y cui' Jesús.

25 Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu tya'a ndyaa yu tyucuii:

—Lyiji tsa cha' ji'i cu'maq̄ cha' ca cuayá ti' ma scaa cha'; tiya' tsa nxñi ma lcaa cha' nu nda ngu' jyo'o nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi sa'ni la.

26 ¿Ha si'i na cua ntsu'u cha' chcube' nu laca Cristo bi' ñi'yä nu ngua juani? Tiya' la li' tyalaa Cristo su tso'o tsa ña'q̄ su tyucua y cui' li'.

27 Li' nguxana Jesús ngulu'u yu cha' ji'i ngu', ña'q̄ cha' nu cua nscua lo quityi cusu' cha' ji'i y cui' yu. Nguxana ngu' lo'o quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o li' nchcui' ngu' lo lcaa quityi nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni.

28 Cua tyalaa ti ngu' ca quichí su tsaa ngu', li' ngua'ni Jesús ñi'yä si na tya tsaa la yu tyucuii tyijyu' la.

29 Pana ndatsaa tsa ngu' ji'i yu cha' tyanu yu slo ngu'. Nacui ngu' ji'i yu:

—Tyanu nu'u lo'o cua cha' cua ngusii tsa juani, cua ca talya ti.

Li' ndyatí Jesús ndyaa ni'i cha' tyanu yu lo'o ngu'.

30 Pana nu lo'o cua nga'q̄ yu lo'o ngu' to' mesa, li' ngusñi yu sca xlyá, ndya yu xlyá'be ji'i y cui' Ndyosi; lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi', cha' ta yu ji'i ngu'.

31 Bi' hora laca nu ndyaala cloo ngu', cha' ndyuloo tso'o ngu' ji'i yu. Li' nguliji yu'u yu slo ngu', nga'aa na'a q̄ ngu' ji'i yu li'.

32 Hora ti nacui tsaca ji'i tya'a:

—¿Ha ná chañi cha' tso'o tsa ngua ti' na? —nacui—. Ti ti nguti'i cresiya ji'na lo'o lijyā y cui' nchcui' lo'o na tyucuii, nu lo'o nda yu cha' lo'o na, ñi'yä nu nchcui' quityi cusu' —nacui ji'i tya'a.

33 Li' xtyi'i ti ndyanu ngu', hora ti ngusñi ngu' tyucuii nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde Jerusalén chaca quiya'. Ca bi' ndyalaa ngu' ca su ndyu'u ti' i nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi', lo'o xi xa' la tya'a ndya'a q̄ ngu' ndi'i ngu' bi'.

34 Hora ti nchcui' ngu' nu nga'q̄ ni'i bi' lo'o ngu' nu ndyalaa ca ti li':

—Chañi cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'—nacui₁ ngu'—. Cua na'a Simón ji'i₁ yu.

³⁵ Lo'o nu ngu' nu ndyaa nde Emaús ni, nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua ji'i₁ ngu' tyucuii; nacui₁ ngu' ñi'ya ngua cha' ndyuloo ngu' ji'i₁ ycui' Jesús nu lo'o ngulacua yu ji'i₁ xlyá bi'.

Ngulu'uloo Jesús ji'i₁ ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i₁ yu

³⁶ Tya nchcui' ti ngu' ji'i₁ cha' bi' lo'o tya'a ngu', lo'o li' ñaa ycui' Jesús. Ndatu₁ yu cla'be laja ngu' cha' chcui' yu lo'o ngu':

—Ti₁ ti tyi'i₁ tyiquee mā —nacui₁ yu ji'i₁ ngu' bi' li'.

³⁷ Ntsii₁ tya ngu' ndi'i₁ ngu' li', nclyacua tsa ti' ngu', cha' sca cui'i₁ ti na'a₁ ngu', nti' ngu'.

³⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ntsii₁ mā ndi'i₁ mā? —nacui₁—. ¿Ni cha' laca nclyacua tsa ti' mā? —nacui₁ yu ji'i₁ ngu'—.

³⁹ Ña'a mā ya' na', ña'a mā quiya' na'; la cui' ti na' laca. Cala' mā 'na, cha' taca jlya ti' mā cha' na' laca. Sca cui'i₁ ti ni, ná ntsu'u cuaña' ji'i₁, lo'o jua'a tyijyā ná ntsu'u ji'i₁; pana cua na'a mā cha' ntsu'u cuaña' 'na —nacui₁ Jesús ji'i₁ ngu'.

⁴⁰ Li' ngulu'u ya' ycui' yu, ngulu'u quiya' yu ji'i₁ ngu'.

⁴¹ Ná ngua tyuloo tso'o ngu' ji'i₁ yu xqui'ya cha' chaa tsa ti' ngu' ngua, cha' ndube tsa ti' ngu' ña'a mā₁ ngu' ji'i₁ yu. Bi' cha' nacui₁ Jesús ji'i₁ ngu':

—¿Ha ntsu'u na cacu na' ji'i₁ mā?

⁴² Li' nda ngu' sa yu'be cualaña ngüi'i ji'i₁ yu, lo'o sa yu'be jble' cuiñaa' cuityu.

⁴³ —Tso'o —nacui₁ Jesús li'.

Ngusñi yu ji'i₁ na bi', ndyacu yu ji'i₁ nde slo₁ ngu' li'.

⁴⁴ Lo'o ti nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cha' nu ngua ca ti 'na, bi' laca cha' nu cua ndacha' na' ji'i₁ mā lo'o tya ndi'i₁ na' lo'o cu'mā tya tsubi' la —nacui₁ yu—. Cua nacui₁ na' ji'i₁ mā cha' nga'a₁ cha' caca 'na lcaa cha' nu cua nscua cuentya 'na lo quityi nu

nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a₁ lo quityi nu nguscua jyo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'i₁ ycui' Ndyosi nu ngua sa'ní, lo'o jua'a₁ lo quityi Salmos nscua cha' bi'.

⁴⁵ Li' ngulu'u Jesús ji'i₁ ngu' ña'a₁ cha' nu nchcui' quityi cusu' bi'.

⁴⁶ Nacui₁ yu ji'i₁ ngu':

—Cua sa'ní nscua cha' cajaa ycui' na' nu laca na' nu Cristo bi', lo'o tsā nchca tyuna lo'o cua ngujuui na', li' nscua cha' tyu'ú na' chaca quiya'.

⁴⁷ Li' ntsu'u cha' ta ngu' cha' ji'i₁ ycui' na' lo'o ñati₁ tyucui ña'a₁ chalyuu. Nde Jerusalén xana mā₁ cacha' mā₁ cha' bi' ji'i₁ ngu' clyo. Nga'a₁ cha' chcui' mā₁ lo'o ñati₁ cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i₁ cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' xtyanu₁ ngu' ji'i₁ cha' cuxi nu ndu'ni₁ ngu'; li' cua'ni₁ clyu ti' ycui' Ndyosi ji'i₁ lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i₁ ngu'.

⁴⁸ Lo'o cu'mā ni, taca chcui' ma cuentya jna', cha' jlo ti' mā₁ lcaa ña'a₁ nu cua ngua 'na.

⁴⁹ Lo'o jua'a₁ ta na' Xtyi'i ycui' na' ji'i₁ mā₁, cha' cua nchcui' Sti na' cha' ta Ni Xtyi'i ycui' Ni ji'i₁ mā₁; bi' cha' tyanu mā₁ nde Jerusalén re, ña'a₁ cuayá' nu caja juersa ji'i₁ Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i₁ mā₁. Tyu'u bi' nde cuā₁ cha' cā₁ tyanu ne' cresiya ji'i₁ mā₁.

Ndyacuí Jesús ndyaa yu nde cua

⁵⁰ Li' ndu'u Jesús quichi₁ Jerusalén bi', ndyaa lo'o yu ji'i₁ ngu' ca to' quichi₁ Betania bi'. Nde bi' ngusicua ya' Jesús cha' culacuā₁ yu ji'i₁ ngu'.

⁵¹ Laja lo'o nclyacuā₁ yu ji'i₁ ngu', hora ti ndu'u yu ndyaa yu nde cuā₁ li'.

⁵² Ngua'ni₁ tlyu₁ ngu' bi' ji'i₁ yu, li' xa' nguxtyuū₁ ngu' ñaa₁ ngu' nde Jerusalén. Tso'o tsa ngua tyiquee ngu' li'.

⁵³ lu'ba tsa ndya'a₁ ngu' ne' laa cha' ndyu'ni₁ tlyu₁ ngu' ji'i₁ ycui' Ndyosi. Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Juan ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Ngua nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi ñati

¹ Nu ngua tya clyo la ndi'i y cui' Ndyosi, lo'o jua'a ndi'i yu nu laca tyu-cui cha' ji'i y cui' Ndyosi; nguti'i yu bi' lo'o y cui' Ndyosi. Nu yu nu laca cha' bi', stu'ba ntsu'u cha' ji'i yu lo'o y cui' Ndyosi.

² Stu'ba ti nguti'i yu bi' lo'o y cui' Ndyosi nu ngua tya clyo la.

³ Lo'o yu bi' ngüiñá Ni lcaa lo na; ni sca na nu ntsu'u chalyuu, ná ngüiñá Ni ji'i si ná lo'o yu bi'.

⁴ Ca slo y cui' Ndyosi ndu'u yu bi' yaa cha' caca tso'o cresiya ji'i ñati chalyuu na. Ngua'ni yu cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' liñi, xqui'ya xee nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na.

⁵ Ña'a ti tya ntyiji'i xee bi' su talya nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' cuxi, cha' ná caca ji'i ngu' cuxi xubi' xee bi'.

⁶⁻⁷ Nda y cui' Ni ji'i Juan cha' chcui' lo'o ñati cha' ji'i xee nu cua ta ti Ni cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati. Cua yaa Juan cha' ta cha' bi' lo'o ñati, cha' xñi lcaa ñati cha' ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya cha' nu nchcui' Juan lo'o ngu'.

⁸ Si'i nu xee nu nda y cui' Ndyosi laca y cui' Juan, na yaa ti Juan cha' culu'u cha' bi' ji'i ñati.

⁹ Nu laca xee nu chañi ca, cua lijya yu bi' lo yuu cha' ta xee nu caca tyu'ú ne' cresiya ji'i cua ña'a ca ñati.

¹⁰ Ndi'i yu bi' lo yuu, la cui' ti cha' nu cua nda y cui' Ni lo'o ñati. Lo'o yu bi' ngüiñá Ni chalyuu, pana ná ndyuloo ñati chalyuu ji'i yu bi' li'.

¹¹ Yaa yu bi' chalyuu su laca tyi nquicha', lo'o jua'a ñati chalyuu nu ngüiñá yu, ná ndyuloo ngu' ji'i yu.

¹² Pana ndi'i xi ñati nu cua ngusñi cha' ji'i yu, jlya ti' ngu' bi' ji'i yu li'; ji'i ñati bi' nda Ni chacuayá' cha' caca ngu' bi' sñi' y cui' Ndyosi.

¹³ Lo'o ñati nu laca sñi' y cui' Ndyosi ni, ná nclya ngu' bi' ñi'ya nu nclya scaa sñi' ñati; sñi' y cui' Ndyosi laca ngu' bi', si'i sca ñati chalyuu laca nu ndu'ni cucui cresiya ji'i ngu' bi'.

¹⁴ Ngua yu bi' ñati, la cui' yu nu laca cha' ji'i y cui' Ndyosi. Stu'ba ti nguti'i yu lo'o na nde chalyuu. Cua na'a ya ji'i yu cha' tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i yu, cha' laca yu nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi. Xcui' tso'o tsa ndu'ni yu lo'o na, xcui' cha' liñi nchcui' yu.

¹⁵ Nde laca cha' nu nchcui' Juan cha' ji'i nu Jesús bi'. Cuii nchcui' Juan li':

—Nu nde laca nu qui'yu nu ni na' ji'i ma cha' tyu'u tucua tiya' la nde chalyuu —nacui Juan—, masi tlyu la cha' ntsu'u ji'i y cui' yu que na'. Jua'a ni na' ji'i ma, cha' nu lo'o bilya cala na' cua lu'ú y cui' yu.

¹⁶ Lcaa na tsya' ti ntsu'u ji'i Jesús, lo'o lcaa tsä ndyiji cha' tso'o ji'na xqui'ya Jesús.

¹⁷ Cua sa'ni nda jyo'o Moisés cha' lo'o ñati, lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ñati cuentya ji'i y cui' Ndyosi. Pana nu lo'o yaa Jesucristo ni, xa' ña'a ngua'ni Ni; nda tsa Ni cha' xlyabe ji'na, ngulu'u Ni cha' liñi ji'na li'.

¹⁸ Ni sca ñati ná na'a ngu' ji'i y cui' Ndyosi; sca ti Jesús nu ngulu'u ji'na ñati chalyuu na ñi'ya laca y cui' Ndyosi. Lo'o nu Jesús bi' ni, laca yu nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi, nu tyaca'a tsa ji'i Ni.

Nchcuane ngu' judío ji'i Juan Bautista: ¿Tilaca laca nu'u?

¹⁹ Nda Juan cha' lo'o tyuu tya'a sti jo'ó lo'o ngu' xirta; ngutu'u ngu' nde quichí Jerusalén, ndyalaa ngu' su ndi'i nu Juan bi' li'. Cua ngulo ngu' judío nu ndi'i ca bi' cña ji'i ngu' bi', cha' caq̄a ngu' slo Juan cha' xcuane ngu' ji'i Juan tilaca laca.

²⁰ Ná ntyuju'u ti' Juan; liñi nda cha' lo'o ngu' cha' si'i y cui' laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni ji'i cha' caq̄a nde chalyuu.

²¹ —¿Tilaca laca nu'u lacua? —nacui ngu'—. ¿Ha jyo'o Elías laca nu'u?

—Si'i bi' laca na' —nacui Juan.

—Cua tyu'u tucua ti sca nu cusu' nu chcui' cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ya, ntí ya —nacui ngu'—. ¿Ha si'i nu bi' laca nu'ú?

—Si'i na' —nacui Juan li'.

²² —¿Tilaca ta laca nu'ú? —nacui ngu'—. Ntsu'u cha' xacui ya cha' ji'i ñatí nu ngulo cña ji'i ya cha' caa ya ca nde. ¿Ni'ya cha' nchcui' ta nu'ú cha' ji'i ycui' ca?

²³ Li' nguxacui Juan cha' ji'i ngu' bi':

—Ndi'ya cha' ndu'ni na' lo'o cuii nchcui' na' nda na' cha' lo'o ñatí su ndu' na' ne' quixi': "Xquiñi clya ma tyucuii su caa nu Xu'na na". Bi' laca sca cha' ji'i ycui' Ndyosi nu cua nchcui' jyo'o Isaías lo'o ngu' sa'ni.

²⁴ Lo'o xi ngu' fariseo ngutu'í laja ngu' nu yaa slo Juan. Tacati tsa ndu'ni ngu' bi'.

²⁵ Nchcui' ngu' bi' lo'o Juan li':

—¿Ni cha' laca ndu' nu'ú ntyucu atya nu'ú ji'i ngu' si si'i nu ñatí tlyu bi' laca nu'ú, si si'i jyo'o Elías laca nu'ú, si si'i nu cusu' nu chcui' cha' ji'i ycui' Ndyosi laca nu'ú?

²⁶ —Lo'o hitya ti ntyucu atya na' ji'i ngu' —nacui Juan—. Pana ndu' chaca ñatí slo cu'ma juani, masi ná nslo ma ji'i yu bi'. Tiya' la yaa nu ndu' bi' nde chalyuu, na' ngulä yala la; pana tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i ycui', sube la cha' jna' —nacui Juan ji'i ngu'—.

²⁷ Tso'o tsa cña ngujui 'na ntí' na' —nacui—, masi caña nu ntsu'u quiya' ñatí bi' satí' na' juata.

²⁸ Jua'a ngua nde loyuu su cuentya Betábara, ca su ndu' Juan ntyucu atya ji'i ngu'. Nde chaca tsu' sta'a Jordán ntsu'u Betábara bi'.

Nu mstq lu'ú cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ñatí

²⁹ Ca chaca tsä na'a Juan cha' cua lijya' ti Jesús slo. Lo'o li' nacui Juan ji'i ñatí nu ndu' slo:

—Ña'a tso'o ma ji'i nu cusu' cua —nacui—. Cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i nu cua cha' caca yu sca mstq lu'ú, cha' cuityi lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ñatí chalyuu —nacui—.

³⁰ Cha' ji'i yu bi' nchcui' na', nu lo'o ni na' ji'i ma cha' cua tyu'u tucua ti sca ñatí loyuu re. Tlyu la cha' ji'i yu bi' que na', masi tiya' la ndu'u tucua bi'. Jua'a ni na' ji'i ma cha' nu lo'o tya lyiji cala na', cua lu'ú yu bi'.

³¹ Lo'o na' ni, ná ndyuloo na' ji'i ycui' yu bi'; pana cua yaa na' ntyucu atya na' ji'i ñatí lo'o hitya ti cha' caca tyuloo ngu' Israel ji'i yu bi'.

³² Chaca quiya' tso'o tsa nchcui' Juan cha' ji'i Jesús lo'o ngu':

—Cua na'a na' lo'o ngutu'u Xtyi'i ycui' Ndyosi nde cua yaa ngua'ya lo Jesús ñi'ya nda'ya sca paloma —nacui—.

³³ Ná ndyuloo na' ji'i Jesús clyo, pana ycui' Ndyosi laca nu ndacha' cha' bi' 'na, ycui' Ndyosi laca nu ngulo cña jna' cha' tyucu atya ji'i ngu'. Ndi'ya nchcui' Ni lo'o na': "Lo'o ña'a nu'ú cha' lijya' nda'ya Xtyi'i ycui' Na' lo sca ñatí", nacui Ni, "li' caca cuayá' ti' nu'ú cha' yu bi' laca nu tyucu atya ji'i ngu' lo'o Xtyi'i ycui' Na', nga'aa si'l lo'o hitya ti".

³⁴ Ycui' ti na' cua na'a na' ji'i cha' bi'. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' yu bi' laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi; na cua ngusubi Ni ji'i yu bi'.

Ñatí nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús nu ngua clyo

³⁵ Ngua chaca tsä, xa' ndu' Juan, ndu' lo'o tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i; yaa Jesús li'.

³⁶ Na'a Juan ji'i yu, lo'o li' nchcui' Juan cha' ji'i Jesús:

—Nu cua caca mstq lu'ú nu cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i cha' cajaa yu xqui'ya na.

³⁷ Lo'o ndyuna nu tucua tya'a ngu' bi' cha' nu nacui Juan, li' ndyaa lca'a ngu' bi' ji'i Jesús.

³⁸ Nguxtyacui Jesús tyucuii su yaa, na'a yu cha' lca'a ngu' bi' ji'i. Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Na laca tsaana cu'ma?

—Mstru —nacui ngu' ji'i Jesús—, ¿macala ndi'ji nu'ú?

—Caa na'a ma xi 'na —nacui Jesús li'.

39 Bi' cha' ndyaa ngu' ni'i ca su ndyalaa Jesús, ndyaa chcui' ngu' lo'o yu. Ngua hora cua jacua nde ngusii lo'o ndyalaa ngu' ca bi', lo'o li' ndyanu ngu' lo'o yu tyucui nde ngusii.

40 Ngua tucua tya'a ñati nu ngutu'u lca'a ji'i Jesús li', nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Juan lo'o ngu'. Tsaca yu bi' nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca.

41 Hora ti ndyaa Andrés ndyaana ji'i tya'a, la cui' nu Simón bi!. Li' nchcui' Andrés lo'o:

—Cua nquijeloo ji'i ya ñi'yä nu laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni ji'i lijya nde chalyuu —nacui.

42 Lo'o li' ndyaa lo'o ji'i Simón ca slo Jesús. Ña'q tsa Jesús ji'i Simón bi', ndi'yä nacui yu ji'i li':

—Simón naa nu'u —nacui—, sñi' Jonás laca nu'u; pana Cefas ca naa nu'u nde loo la —ñi'yä nti' na chcui' na cha'cña ji'na: sca quee; stu'ba ti ndyu'u cha' bi' lo'o Pedro.

Ngusi'ya Jesús ji'i Felipe lo'o ji'i Natanael

43 Ca chaca tsä, li' ngua ti' Jesús tyaa yu nde Galilea. Li' ndyacua tya'a yu lo'o sca nu qui'yu nu naa Felipe:

—Ya'a nu'u lo'o na' —nacui Jesús ji'i Felipe li'.

44 La cui' ngu' Galilea laca Felipe bi', jua'a laca Andrés lo'o Pedro; quichi Betsaida laca quichi tyi ngu'.

45 Li' ndyaa Felipe cha' chcui' lo'o Natanael tya'a ndya'a nu Felipe bi':

—Cua na'a ya ji'i Cristo, nu ñati tlyu nu cua sa'ni nguscua jyo'o Moisés cha' ji'i lo quityi ji'i ycui' Ndyosi —nacui Felipe—. La cui' cha' ji'i yu bi' cua nchcui' lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi sa'ni. Jesús naa yu bi', sñi' sca nu naa José. Nazaret laca quichi tyi yu.

46 —¿Ha tso'o quichi bi'? —nacui Natanael—. ¿Ha ntsu'u ñati tso'o nde quichi Nazaret bi'?

—Yaa na'a nu'u xi ji'i lacua —nacui Felipe.

47 Lo'o na'a Jesús cha' lijya Natanael slo, li' nacui:

—Nde cua lijya sca ngu' Israel nu chañi cha' ndyu'ni tlyu ji'i ycui' Ndyosi. Ná ntsu'u cha' cuiñi ji'i yu jua tsiya' ti.

48 Nchcuane Natanael ji'i Jesús li':

—¿Ñi'yä ngua jinu'u, cusu', cha' ndyuloo nu'u jna'?

Li' nacui Jesús:

—Lo'o tya lyiji chcui' Felipe lo'o nu'u, tya li' na'a na' jinu'u ca su ndu ne' yaca quityi ca bi'.

49 —MSTRU —nacui Natanael—, chañi cha'nú laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi, nu'u laca Rey nu laca loo ji'i ngu' Israel.

50 Lo'o li' nguxacui Jesús cha' ji'i Natanael:

—¿Ha bi' cha' jlya ti' nu'u jna' —nacui yu—, xqui'ya cha' cua nchcui' na' lo'o nu'u cha' cua na'a na' jinu'u ca ne' yaca quityi bi'? —nacui—. Cha' xca ti laca bi', tonu la cha' ña'a nu'u nde loo la.

51 Lo'o li' nacui Jesús ji'i ngu':

—Ta na' sca cha' liñi lo'o ma juani —nacui yu—. Nde loo la ña'a ma cha' tyucua yaala ca su ntucua ycui' Ndyosi nde cuä. Li' caca cuayá' ti' ma cha' cua nda Ni 'na lijyä cha' caca na' ñati chalyuu. Lo'o ca su tyü na' bi', ca bi' ña'a ma ji'i ngu' xcä nu ndi'i slo ycui' Ndyosi; tya'a ngu' bi', tyacui ngu' bi' nde cuä, ca'ya ngu' bi' nde su tyü na'.

2

Ndyaa Jesús su ngujui clyo'o ngu'

1-2 Lo'o ngua sna tsä, li' ndyaa xtya'a Jesús su ngujui clyo'o ngu' ca quichi Caná nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o jua'a cua nguane ngu' ji'i Jesús lo'o ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a.

3 Lo'o li' nga'aa ngujui vino co'o ngu' nu ndi'i ta'a bi', ndye bi'. Li' ndyaa xtya'a Jesús ndyaa cacha' ji'i yu:

—Cua ndye vino ndyo'o ngu' —nacui.

4 NguxacuiJesús cha' ji'i xtya'a li':

—¿Ha cña 'na laca cua? Tya lyiji tyalaa hora cha' culu'u loo na' ji'i ñati tilaca laca na'.

5 Masi jua'a nchcui' yu, ndi'ya nchcui' xtya'a yu lo'o msu li':

—Cua'ni mä ñi'yä nu ñacui yu cha' cua'ni mä —nacui.

6 Nde cua ti ndu scuá tya'a quityu'
hitya, quityu' tonu ndya' lo'o quee
laca bi'. Lo'o ngutsa'a quityu' bi',
ntsu'u masi jacuayala litro, masi sca
siyentu litro hitya, cha' cua laca cña
nu ntsu'u ji'i ngu' judío bi', cha' qui'i
quiya' ngu' lo'o tsaa ngu' ni'i.

7 Li' nacuiJesús ji'i msu bi':

—Cua'ni cha'á mä quityu' cua lo'o
hitya.

Ngua'ni cha'á ngu' quityu' bi' ña'a
cuayá' nu ngutsa'a tso'o.

8 —Culo mä xi hitya —nacuiJesús
li'—. Yaa lo'o mä ji'i cha' co'o nu ñati
nu ndyu'ni ta'a re.

Jua'a ngua'ni ngu' li', nda ngu' xi
hitya co'o ngu'.

9 Ndyo'o cuayá' nu laca loo ji'i ta'a
bi', lo'o li' vino ndyaca. Ná jlo ti' nu
cusu'bi' macala ngutu'u vino bi', msu
ti jlo ti' cha' hitya ndyaa ndyiqui'ya
ngu' tsä laca vino bi'. Li' ngusi'ya nu
laca loo ji'i ta'a bi' ji'i cutsii, nchcui'
lo'o:

10 —Xa' ñati ni —nacui—, xcui' vino
nu tso'o la laca nu nda ngu' ndyi'yu
ñati lo'o nxana ti ta'a; ña'a cuayá' nu
nguaala' ti' ngu' cha' ndyo'o tsa ngu'
vino bi', ca li' nda ngu' vino cuxi la
cha' co'o ngu' nu ndi'i ta'a —nacui
nu laca loo ji'i ta'a ji'i cutsii—. Pana
nu'u ni, masi cua tye ti ta'a, hasta li'
nda nu'u vino nu tso'o la cha' co'o na.
Tso'o tsa bi'.

11 Ca quichí Caná nde loyuu su
cuentya Galilea ngua cha' bi' lo'o
nguxana ngua'ni Jesús cha' tlyu
cuentya ji'i y cui' Ndyosi. Lo'o cha'
tlyu bi' ngulu'u loo y cui' Jesús ji'i ngu',
cha' ña'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu
ntsu'u ji'i y cui' yu. Bi' cha' nguxana
ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu, jlya ti'
ngu' ji'i y cui' ca Jesús.

12 Tiya' la li' ngutu'u Jesús ndyaa
yu nde quichí Capernaum. Ndyaa yu
lo'o xtya'a yu, lo'o ngu' qui'yu tya'a
yu, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu
ndyaa ngu'; pana xti ti tsä ndyanu
ngu' ca bi'.

*Ngulo'o Jesúsjii'ingu'cuxinu ntsu'u
ne' laa tonu*

13 Cua ngulala ti ta'a pascua ji'i ngu'
judío bi', lo'o li' ndyaa Jesús ta'a nde
Jerusalén.

14 Ndyaa Jesús ne' laa tonu ca bi',
lo'o li' na'a yu cha' ndi'i tsa ngu'
ndyu'ni ngu' ngana ne' laa bi'; ndujui'
tsa ngu' toro, ndujui' ngu' xlyá', ndujui'
ngu' paloma cha' caca mstä ji'i
ngu' ne' laa. Lo'o jua'a nga'a ngu' nu
ndu'ni ngana ji'i ñati lo'o nchcutsa'a
ngu' cñi nu cua'nijo'o ji'i ngu' ne' laa,
ntucua ngu' bi' to' mesa ji'i ngu'.

15 Lo'o li' ngusñi Jesús sca reta cha'
quiji'i yu ji'i ngu' nu ndyu'ni ngana
bi', cha' culo'o yu ji'i ngu' bi' tyu'u
ngu' to' laa bi'; lo'o xlyá' ji'i ngu', lo'o
toro ji'i ngu', lo'o lcaa yu'ba ji'i ngu',
ngulo'o yu ji'i ngu' ndu'u ngu' nde
liya'. Li' nguxlyú yu mesa su ntucua
ngu' nu nchcutsa'a cñi, nchcuqa yu
ji'i cñi bi'.

16 Li' nacuiJesús ji'i ñati nu ndujui'
paloma bi':

—Yaa lo'o mä ji'i yu'ba cua nde liya'
—nacui yu—. Nga'aa cua'ni mä cha'
ni'i lcaya' caca ni'i tlyu re ji'i Sti na'.

17 Li' ndyi'u ti' nu ngu' nu ndyaca
tsa'a bi' ji'i sca cha' nu nscua lo quityi
ji'i y cui' Ndyosi cua sa'ni la: "Caca
ñu'u ti' na' cha' tiji' tsa ti' na' ji'i ni'i su
laca tysi nu'u", nacui quityi bi'.

18 Ñasi' tsa ngu' judío li', bi' cha'
nchcuane ngu' ji'i Jesús ndi'ya:

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha'
cua'ni nu'u jua'a? ¿Ñi'yä cua'ni nu'u
cha' jlya ti' ya hi?

19 —Cuityi mä ni'i re —nacui
Jesús—, lo'o li' chü' sna tsä xa' cuiñá
na' ji'i chaca quiya'.

20 Li' nacui ngu' ji'i Jesús:

—Tu'ba ntucua scuá yija ndye
ndya' laa tlyu re —nacui ngu'—. ¿Ha

taca jinu'ü cuiñá ji'i chaca quiya' chü' sna tsä ti?

²¹ Pana si'i cha' ji'i laa tlyu nchcui' Jesús, masi nda yu sca cha' lo'o ngu' ñi'yä nu caca ji'i ycui' ca yu, ñi'yä nu tyu'ü ycui' chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu.

²² Bi' cha' lo'o cua ndyu'ü Jesús chaca quiya', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'ä ji'i ñi'yä nu nacui' Jesús ji'i ngu' tsä bi'; li' jlya ti' ngu' cha' nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni, lo'o jua'ä jlya ti' ngu' ña'ä cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya li'.

Jlo ti' Jesús ñi'yä nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati

²³ Lo'o ndi'i Jesús Jerusalén ta'a pas-cua bi', li' nxana quiña'ä ñati jlya ti' ngu' cha' ji'i ycui' yu, nu lo'o cua na'ä ngu' lcaa cha' tlyu nu ngua'ni yu.

²⁴ Pana jlo ti' Jesús cha' ná jlya tso'o ti' ngu' ji'i, cha' tso'o tsa ndyuloo yu ji'i ngu', lcaa ña'ä cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i scaa ñati.

²⁵ Ná ntsu'u cha' cacha' xa' ñati ji'i yu ñi'yä ntsu'u cresiya ji'i scaa ngu', cha' jlo tsa ti' ycui' ca yu ñi'yä ntsu'u cresiya ji'i lcaa ñati.

3

Jesús lo'o Nicodemo

¹ Ntsu'u sca ngu' cusu' ji'i ngu' judío nu naa Nicodemo, ngu' fariseo laca. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycui' ngu', nti' ngu'.

² Ndyaa nu cusu' bi' sca talya su nga'ä Jesús:

—Mstru Jesús —nacui—, jlo ti' ngu' cha' nu'ü laca sca mstru nu nda ycui' Ndyosi ji'i lijyä chalyuu, cha' ná ngua jinu'ü cua'ni ni sca cha' tlyu si ná nxtyucua ycui' Ndyosi jinu'ü. Ná nchca ji'i ñati chalyuu cua'ni ngu' jua'ä —nacui Nicodemo ji'i Jesús.

³ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'ü juani: ndu'ni ycui' Ndyosi Sti na' cha' cala ñati chaca quiya', si nti' ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu' —nacui.

⁴ —¿Ñi'yä caca cala na chaca quiya' si cua cusu' na? —nacui Nicodemo ji'i Jesús— ¿Ha taca tyatí na ne' xtya'ä na chaca quiya' cha' xa' cala na? —nacui.

⁵⁻⁶ —Ta na' sca cha' liñi lo'o nu'ü juani —nacui Jesús—. Ñati laca nu nclya lo'o ndu'ni cala ñati chalyuu ji'i, pana Xtyi'i ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' cha'ä cresiya ji'i ngu' —nacui Jesús—. Ntsu'u cha' caca cu-cui cresiya ji'i ma si cua nti' ma cha' culo ycui' Ndyosi cña ji'i ma. Ntsu'u cha' tyu'u ma lo hitya, lo'o jua'ä ntsu'u cha' tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma —nacui Jesús ji'i Nicodemo—.

⁷ Ná culacua tsa ti' nu'ü cha' nchcui' na' lo'o nu'ü cha' ntsu'u cha' cala ñati chaca quiya'.

⁸ Cui'i ni, nchca cui'i macala su nti'; masi nduna na cha' ndañi nchca cui'i li', pana ná nchca cuayá' ti' na macala ngutu'u, ma nde tsaa cui'i bi' li' —nacui yu—. La cui' jua'ä laca lo'o Xtyi'i ycui' Ndyosi, ná nchca cuayá' ti' ngu' ñi'yä nu ndu'ni Ni cha' caca cui cresiya ji'i ngu' —nacui Jesús ji'i.

⁹ —¿Ñi'yä jua'ä? ¿Ñi'yä caca cha' bi'? —nacui Nicodemo li'.

¹⁰ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o:

—¿Ha si'i mstru cusu' laca nu'ü ji'i ngu' judío? ¿Ni cha' laca ná nda nu'ü cuentya ji'i cha' bi' lacua? —nacui yu—.

¹¹ Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'ü. Nu cuare, liñi nchcui' ya ji'i sca cha' nu cua jlo ti' ya, sca cha' nu cua na'ä ya, pana ná ntucuá ma tsiya' ti cha' nu nchcui' ya —nacui yu—.

¹² Ntsu'u cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma cuentya ji'i chalyuu re, pana ná jlya ti' ma cha' bi'. ¿Ñi'yä caca cha' jlya ti' ma jna' si chcui' na' lo'o ma scaa cha' nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi nu laca loo? —nacui Jesús ji'i Nicodemo—.

¹³ 'Bilya tsaa ni tsaca ñati ca slo ycui' Ndyosi. Sca ti na' nu nda ycui' Ndyosi 'na lijyäa cha' caca na' ñati, cua ndya'ä na' cajua, cha' cajua laca tysi na'.

14 Lo'o nguti'i jyo'o Moisés nde natí' btyi bi' cua sa'ni la, ngusicuā yu ji'i sca cuaña chcuā nu ndacui chū' yaca cha' ña'a ngu' cuaña bi', cha' caca jo'o ji'i quicha nu ntsu'u ji'i ngu' bi' —nacui Jesús—. Ñi'yā nu ngusicuā ji'i cuaña bi', jua'a nga'a cha' sicuā ngu' jna'lo crusí, na'nu lijyācha' caca na' ñatí.

15 Lo'o li' cua ña'a ca cu'má nu xñi mā cha' jna', li' caja chalyuu tso'o ji'i mā, chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacui Jesús ji'i Nicodemo—.

Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñatí

16 'Ntsu'u tsa tyiquee y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ñatí chalyuu, bi' cha' cua nda y cui' Ni jna' nu lacā Sñi' y cui' ca Ni lijyā na' chalyuu. Ná tsaa ñatí ca bilyaa si xñi ngu' cha' jna', nulacā sca ti Sñi' y cui' Ndyosi; caja chalyuu tso'o ji'i ngu' bi', chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacui Jesús—.

17 Si'i cha' sta y cui' Ndyosi Sti na' qui'ya ji'i ñatí chalyuu nda Ni jna' lijyā na' chalyuu, na cua lijyā na' cha' cuityí na' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñatí chalyuu; bi' cha' cua nda Ni jna' lijyā na' —nacui Jesús—.

18 'Ná xcube' y cui' Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñatí nu xñi cha' jna'. Cua ngua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñatí nu ná nxñi cha' jna', cha' xcube' Ni ji'i ngu', cha' ná ntaja'a ngu' jlyā ti' ngu' jna' cha' lacā nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi —nacui Jesús—.

19 Na cua nda y cui' Ndyosi xee lijyā lo yuu, pana ná ntaja'a ñatí chalyuu tyi'i su xee bi'. Ntsu'u tsa ngu' nu ndiya la ti' tyi'i ngu' su talya ña'a, cha' xña'a tsa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta Ni ji'i ngu' bi'.

20 Ná nti' nu ñatí xña'a bi' cha' ta y cui' Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresíya ji'i ngu'. Tyijyu' ti ndya'a ngu' bi' su ná ña'a xa' ñatí ji'i ngu', xqui'ya cha' xcui' cha' cuxi ndu'ni ngu' bi' —nacui Jesús—.

21 Ñatí nu xñi lcaa cha' liñi nu nda Ni lo'o ñatí ní, nda y cui' Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresíya ji'i ngu' bi'. Ndij'i ngu' su xee bi', cha' taca ca jlo ti' xa'

ñatí cha' ndyu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nclyo y cui' Ndyosi ji'i ngu'.

Xa' nda Juan Bautista cha' ji'i Jesús lo'o ñatí

22 Tiya' la li' ndyaa Jesús, ndyaa lo'o ñatí nu ndyaca tsa'a ji'i yu, nguti'i ngu' xi nde loyuu su cuentya Judea. Ntyucuatya Jesús ji'i ngu' ca bi'.

23 Lo'o jua'a nga'a Juan cacua ti, cha'lo'o tya ntyucuatya Juan ji'i ngu'. Sca se'i su naa Enón, ca bi' ngutu Juan, cacua ti ji'i sca se'i su naa Salim. Ca bi' ntyucuatya ji'i ngu' cha' ca bi' ntsu'u tsa hitya. Ndy'a'a tsa ngu' cha' tyucuatya ji'i ngu'.

24 Tya lyiji su'ba ngu' ji'i Juan ne' chcuā tyempo bi'.

25 Lo'o li' nda xi ngu' judío cha' cusuū lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan; nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu' ñi'yā nu tso'o la cua'ni ngu' cha' caca lubii cresíya ji'i ngu' cuentya ji'i y cui' Ndyosi.

26 Bi' cha' yaā ngu' slo Juan cha' chcuī' ngu' lo'o:

—Mstru —nacui ngu'—, nu ñatí nu yaā slo nu'u nde chaca tsu' sta'a Jordán tya tsubi' la, la cui' nu nacui nu'u cha' loo la laca y cui' yu, cua ndyalaa yu bi' ntyucuatya yu ji'i ñatí nde tsu' re juani. Ndy'a'a tsa ngu' slo.

27 Li'nguxacui Juan cha'ji'i ngu' bi':

—Tsa lo cua ti cña nchca ji'i scaa na cua'ni na, tsa ña'a nu nda y cui' Ndyosi chacuayá' cua'ni scaa na —nacui—.

28 Cua ndyuna mā ñi'yā nu ni na' ji'i mā tsubi' tí, cha' si'i na' lacā Cristo, nu ñatí tlyu nu cua cāq ti chalyuu. Cua laca ti cña ntsu'u jna' cha' yala la ngutu'u tucua na' loyuu re cha' quiñi tyucuij su cāq y cui' —nacui Juan—.

29 Ñi'yā nu laca lo'o ngujui clyo'o ngu', sca ti nu cutsii bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuxii; pana lcaa tya'a tso'o cutsii nu ndi'i ca bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Ñi'yā lo'o chaa ti' ngu' ndi'i ngu' lo'o ngujui clyo'o ngu', jua'a na' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ña'a na' ji'i ngu' nu ndya'a lo'o Jesús —nacui Juan—.

³⁰ Lo'o jua'q̄ caca tlyu la y cui' y u, sube la nscua cha' caca na' li'.

Nde slo y cui' Ndyosi ngutu'u Jesús

³¹ Loo la laca y cui' Cristo cha' ngutu'u y u nde cuā ca su ntucua y cui' Ndyosi, yaq̄ y u nde chalyuu. Pana nu Juan ni, sñi' sca ñat̄ chalyuu ngua bi'; nde chalyuu ntsu'u tyi, nchcui' ñi'y a nu nchcui' ñat̄ ti. Nu Jesucristo ni, yaq̄ y u bi' nde cuā ca su ndi'i y cui' Ndyosi,

³² nda y u cha' liñi lo'o na cuentya ji'ilcaa na nu cua na'a y u, lcaa cha' nu cua ndyuna y u ca bi'. Pana ná ntaja'a ñat̄ xñi cha' nu nda y u lo'o ngu'.

³³ Si taquiya' na ji'i cha' nu nda Jesús, li' ndu'ni na lo'o tya'a na cha' liñi tsa laca cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o na.

³⁴ Nda Ni ji'i nu Jesucristo bi' yaq̄ chalyuu, lo'o jua'q̄ xcui' cha' ji'i y cui' Ndyosi nda y u lo'o na xqui'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi. Lo'o y cui' Ndyosi ni, ná ntsu'u cha' tye cha'ta Ni Xtyi'i y cui' Ni ji'na.

³⁵ Ntsu'u tsa tyiquee y cui' Ndyosi Sti yu ña'q̄ Ni ji'i Sñi' Ni, la cui' Jesús bi'; lo'o jua'q̄ lcaa chacuayá' nu ntsu'u ji'i y cui' Ni, la cui' ti cua nda Ni ji'i Sñi' Ni lijya.

³⁶ Lo'o xñi ñat̄ cha' ji'i Jesús, Sñi' y cui' Ndyosi, ná nga'q̄ cha' tye chalyuu tso'o nu ta Ni ji'i ngu' bi'. Pana ñat̄ nu ná taquiya' tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' Jesús, ná ta Ni chalyuu tso'o ji'i ngu' bi'; xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' li'.

4

Nu cuna'aq̄ ngu' Samaria

¹ Lo'o li' ndyuna ngu' fariseo, nda ngu' cuentya cha' quiña'a la ñat̄ ndya'a lo'o Jesús cha' caca tsa'a q̄ ngu' ji'i y u, jua'q̄ ntyucuatya y u ji'i ngu'; xti la ngu' ndi'i nu ndyaca tsa'a ji'i Juan.

² Pana si'i y cui' Jesús nu ntyucuatya ji'i ngu' bi'; nu ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' laca nu ntyucuatya ji'i ngu'.

³ Nu lo'o ngua cuayá' ti' Jesús cha' cua ndyuna ngu' fariseo cha' bi', li'

ndu'u y u nde loyuu su cuentya Judea, ndyaa y u chaca quiya' ca loyuu su cuentya Galilea bi' li'.

⁴ Nu lo'o ndyaa Jesús tyucuii, nteje tacui y u nde loyuu su cuentya Samaria.

⁵ Li' ndyalaa y u quichi Sicar, sca quichi su ndi'i ngu' Samaria. Ndi'i quichi bi' lo yuu nu nda jyo'o Jacob ji'i jyo'o José sñi'.

⁶ Ca bi' ndu sca tyuu pilya nu nacui ngu' cha' tyuu ji'i jyo'o Jacob laca bi'. Nde hora ngua li', lo'o jua'q̄ ngua cña' tsa Jesús tyucuii. Li' ndyaa tucua y u to' tyuu bi'.

⁷⁻⁸ Cua ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lquichi, ndyaa ngu' cui'ya ngu' na cacu ngu'. Lo'o li' yaq̄ sca nu cuna'a q̄ ngu' Samaria yaa qui'ya hitya.

—¿Ha ná ta xi hitya co'o na'? —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'.

⁹ —Ngu' judío laca nu'u —nacui nu cuna'a bi'—, lo'o na', ngu' Samaria laca na'. ¿Ni cha' laca ndijñña nu'u hitya jna' cha' co'o nu'u? —nacui nu cuna'a bi'.

Nacui jua'q̄ cha' ná ntsu'u cha' ji'i ngu' Samaria lo'o ngu' judío tyempo bi'.

¹⁰ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu cuna'a bi':

—¿Ha ná jlo ca ti' nu'u ña'a cha' tso'o nu nda y cui' Ndyosi ji'i ñat̄? —nacui Jesús—. Si jlo ca ti' nu'u tilaca laca nu ngüijñña hitya co'o jinu'u, ná tyiquee' chcui' nu'u lo'o na' cha' ta na' hitya co'o y cui' nu'u li' —nacui—, lo'o li' ta na' hitya co'o nu'u nu chañi ca cha' cua'ni cu'ú cresiya jinu'u.

¹¹ —Cusu' —nacui nu cuna'a bi' ji'i Jesús—, qui'ñi tsa tyuu re; ná lo'o cubeta jinu'u —nacui—. ¿Ni'ya caca culo nu'u hitya cha' cua'ni cu'ú nu'u 'na? —nacui—.

¹² —¿Ha tlyu la nu'u que jyo'o cusu' Jacob ji'na nu nda tyuu re ji'i ya? —nacui—. Ndyi'yu jyo'o bi' hitya tyuu re, lo'o jua'q̄ ndyi'yu sñi' y u, lo'o scu'ngu' ndyi'yu hitya re.

¹³ —Lo'o co'o ngu' hitya tyuu re —nacui Jesús—, xa' tyucua nguityi ngu' tiya' la —nacui y u—.

14 Lo'o co'o ngu' hitya nu ta na', nga'aa tyucua ngeuityi ngu' tsiya' ti li' —nacui—. Ta na' sca lo hitya co'o ngu' nu cua'ni cu'ú cresiya ji'i ngu'. Ndi'ya laca bi': ñi'ya si laca sca súu hitya nde ne' cresiya ji'i ngu', jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' li'.

15 Li' nguxacui nu cuna'a bi' cha' ji'i Jesús:

—Ta clya nu'u hitya bi' co'o na', cusu' —nacui—, cha' nga'aa tyucua ngeuityi na', cha' nga'aa ta cña 'na cha' caq̄a qui'ya na' hitya ca nde.

16 Li' nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Yaa clya nu'u yaaqui'ya ji'i clyo'o cha' caq̄a ca nde.

17 —Ná ntsu'u clyo'o na' —nacui nu cuna'a bi' li'.

—Liñi nchcui' nu'u lo'o na' cha' ná ntsu'u clyo'o nu'u —nacui Jesús li'—.

18 Cua ca'yu quiya' ngujui clyo'o nu'u sa'ni la, lo'o jua'a si'i clyo'o laca nu qui'yu nu nga'a lo'o nu'u juani —nacui—. Liñi tsa cha' nu nchcui' nu'u lo'o na'.

19 —Cusu' —nacui nu cuna'a bi'—, cua ngua cuayá' ti' na' juani cha' tii tsa nu'u; sca nu laca tu'ba ji'i y cui' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati laca nu'u —nacui—.

20 Ca'ya cua cua ni, tacati tsa ca'ya cuá cua ji'i jyo'o cusu' ji'i ya, cha' nde bi' ti ngua'ni tlyu ngu' jyo'o bi' ji'i y cui' Ndyosi; pana xa' cha' nti' cu'ma ngu' judío, cha' nacui ma cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi sca ti ca ne' laa tlyu ca Jerusalén.

21 —Cua'a jyacá nu'u jna' —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'—. Cua ngulala ti tyempo cha' nga'aa cua'ni tlyu ma ji'i y cui' Ndyosi nde ca'ya tacati cua, ni si'i ca quichí Jerusalén —nacui—.

22 Cu'ma ngu' Samaria ni, lo'o ndu'ni tlyu ma ji'i y cui' Ndyosi ná nslo ma ti ji'i ndu'ni tlyu ma; pana ngu' judío cuare, nslo ya ti ji'i ndu'ni tlyu ya, cha' sca ngu' quichí tyi'ya laca nu ñati tlyu nu cua'ni lyaá ji'i lcaa ñati —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'—.

23 Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyaca juani, cha' cua'ni tlyu

ma ji'i y cui' Ndyosi tyucui tyiquee ma. Lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i y cui' Ni ji'i ma li', cha' jua'a nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na ji'i Ni.

24 Ná taca ña'a na ji'i y cui' Ndyosi; ñi'ya laca sca xee nu tso'o tsa ntyiji lijya, jua'a laca y cui' Ndyosi. Ñatí nu chañi cha' nti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ni, nga'a cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i Ni tyucui tyiquee ngu'; xtyucua Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'i ngu' bi' li'.

25 Lo'o li' nguxtyacui nu cuna'a bi' cha' lo'o Jesús chaca quiya':

—Nda na' cuentya cha' cua caa ti sca ñati tlyu nu ta y cui' Ndyosi ji'i cha' caq̄a chalyuu, nu caca naa Cristo —nacui—. Lo'o caq̄a yu bi', li' culu'u liñi yu lcaa cha' tucui ji'ná.

26 Li' nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi':

—La cui' bi' laca na' nu nchcui' lo'o nu'u juani.

27 Li' xa' yaq̄a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i, ndube tsa ti' ngu' cha' ntucua Jesús ndya cha' lo'o sca nu cuna'a. Pana ná nchcuane ngu' ji'i nu cusu' bi': ¿Ni cha' nti' nu cuna'a cua lo'o nu'u? ¿Ni cha' nda nu'u lo'o nu cuna'a cua?

28 Li' ngusta nu cuna'a bi' te'í hitya lo yuu, ngutu'u ndyaa lquichi; ndyaa cho' ndyaa ndacha' cho' ji'i ngu' quichi cha' tsaa ngu' tsaa na'a ngu' ji'i Jesús.

29 —Cajua ti ndu sca ñati nu tii tsa —nacui nu cuna'a bi'—. Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yaa na' chalyuu, lcaa cha' bi' cua ndacha' nu cusu' bi' jna'. ¿Ha bi' nu laca Cristo nu ñati tlyu nu cua caq̄a ti, nti' cu'ma?

30 Li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' ca su ntucua Jesús.

31 Laja li' ndu ñati nu ndyaca tsa'a ji'i, tya'na nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' cacu yu xi tyaja.

—MSTRU —nacui ngu'—, cacu nu'u xi.

32 —Cua nguaala' ti' na' —nacui Jesús li'—. Cua ntsu'u xi na ndyacu na're nu ná nslo ma ji'i.

33 Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o tya'a ngu':

—¿Ha yaq̃a ngu' yaq̃a lo'o ngu' na cacuyu? —nacuī ngu'!

³⁴ Ndi'ya nacuī Jesús ji'ī ngu' bi' li':

—Lo'o ndu'ni na' cña ji'ī ycui' Ndyosi Sti na', li' ndyaala' ti' na' ñi'ya si cua ndyacu na', ñi'ya si cua ndyo'o na' hitya —nacuī yu—. Nga'a cha' cua'ni tye na' cña nu nda Ni 'na lijyaa nde chalyuu —nacuī—.

³⁵ ¿Ha ná chañi cha' nu nchcui' ngu' ndi'ya? “Lo'o caca jacua co', lo'o ti caca clacula” —nacuī Jesús ji'ī ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī—. Pana chaca cha' ñacuī na' ji'ī mä juani, cha' xña'a mä xi ji'ī ñat̃i quiña'a jua nu cua lijyä ti slo na —nacuī—. Nti' tsa ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcui' na' lo'o ngu'. Ñi'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi, cha' cua ngulala ti caca clacula, jua'a laca ngu' bi'.

³⁶ Caja xcaya' msu 'na nu cua'ni clacula bi', ni ná nga'a cha' tye cña nu cua'ni msu bi'. Lo'o li' stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ngu' nu cua ngusañi si'yu, la cui' ñat̃i nu ngusañi cha'tso'o ji'ī ycui' Ndyosi lcaa su ndi'ji ñat̃i tya clyo la; stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ñat̃i nu cua na'a lo'o ndyat̃i ca cha' bi' ne' cresiya ji'ī ngu' —nacuī Jesús ji'ī ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī—.

³⁷ Chañi laca cha' nu nchcui' ngu': “Tsaca laca nu ndyataa nscua', chaca laca nu cua'ni clacula”.

³⁸ Nu cu'mä ni, cua ngulo na' cña ji'ī mä —nacuī Jesús—, cha' tsaa mä cua'ni tye mä sca cña nu bilya cua'ni mä, cha' tyaa mä tyaa lo'o mä ji'ī ñat̃i ca slo na', cua ña'a ca ñat̃i nu xñi cha' 'na. Xa' ñat̃i cua ngua'ni cña bi' yala la, lo'o juani ña'a mä ñi'ya nu ndu'u tucua cña nu ngua'ni ngu' tya li'.

³⁹ Lo'o jua'a tyuu tya'a ngu' Samaria, ngu' ca tysi ni, cua ngusñi ngu' cha' ji'ī Jesús xqui'ya cha' nu nda nu cuna'a bi' lo'o ngu': “Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yaq̃a na' chalyuu, lcaa cha' bi' nchcui' nu cusu' bi' lo'o na”, nacuī nu cuna'a bi' ji'ī ngu'.

⁴⁰ Lo'o li' ndyalaa ngu' Samaria bi' ca su ntucua Jesús, tya'na nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tyanu la xi quichi

tyi ngu'. Bi' cha' ndyanu Jesús ca bi' tya tyucuaa tsä li'.

⁴¹ Lo'o ndyuna la ngu' cha' nu nda ycui' Jesús lo'o ngu', cua quiña'a la ngu' ngusñi ngu' cha' ji'ī yu.

⁴² Li' nacuī ngu' bi' ji'ī nu cuna'a bi':

—Si'i xqui'ya nu'ü ngusñi ya cha' ji'ī yu juani. Na cua nchcui' ycui' yu lo'o ya, bi' cha' jlya ti' ya cha' nu nchcui' yu; cua nda ya cuentya cha' chañi cha' laca nu cusu' re Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti cha' cua'ni lyaá ji'ī lcaa ñati chalyuu.

Ngu'a'ni Jesús jo'o ji'ī sñi' ngu' laca cña

⁴³ Lo'o ndu'u scua tucua tsä bi', li' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Samaria ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea.

⁴⁴ Cua nacuī yu cha' nga'aa ndu'ni chí ngu' loo ñat̃i tya'a quichi tyi ngu', si ta ñat̃i bi' cha' ji'ī ycui' Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ndyaa yu nde Galilea chaca quiya'.

⁴⁵ Lo'o cua ndyalaa yu nde loyuu bi', tso'o tsa nchcui' ngu' Galilea lo'o. Cua na'a ngu' bi' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyaa yu ta'a quichi Jerusalén bi', cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a.

⁴⁶ Lo'o li' xa' ndyaa Jesús ca quichi Caná loyuu su cuentya Galilea chaca quiya'; quichi bi' ngua su ngüiñá Jesús vino lo'o hitya ti, cha' co'o ngu' nu nguti'li ta'a bi'. Ca bi' ntsu'u sca ñat̃i tlyu nu ndya'a ne' xña ji'ī rey, pana quicha tsa sñi' ntsiya ca to' tysi nu cusu' bi' nde quichi Capernaum.

⁴⁷ Lo'o cua ndyuna nu laca cña bi', cha' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Judea ndyalaa yu sca quichi cacua ti su ndi'ji nu cusu' bi', la cui' nde loyuu su cuentya Galilea, li' ndyaa nu cusu' bi' slo Jesús. Ndijña tsa cha' clyu ti' ji'ī Jesús cha' tsaa yu quichi tysi nu cusu' bi', cha' tsaa yu cua'ni yu jo'o ji'ī nu pití quicha bi', cha' cua cajaa ti.

⁴⁸ —¿Ni jacua' jlya ti' mä ji'ī ycui' Ndyosi? —nacuī Jesús ji'ī nu cusu' bi' li'—. ¿Ha ná jlya ti' mä cha' caca cua'ni Ni cña si ná lo'o cua'ni na' sca cña tonu cha' ña'a cui'ya mä xi ji'ī?

49 —Cusu' —nacui nu laca cña bi' ji'i Jesús—, cua'ni cha' tso'o tsaa nu'u to' tyi na' juani, nu lo'o bilya cajaa ti sñi' na'.

50 —Tyaa nu'u ca to' tyi —nacui Jesús ji'i—, ca tso'o sñi' nu'u jua'a ti. Ná cajaa bi'.

Jlya ti' nu laca cña bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o. Li' ngutu'u nu cusu' bi' ndyaa quichi tyi.

51 Tyucuii bi' su nguxtyuu ndyaa, ndyacua tya'a lo'o msu ji'i:

—Tya lu'u sñi' nu'u, cusu' —nacui msu ji'i—. Nga'aa cajaa bi' juani.

52 —¿Ni hora ngua tso'o la sñi' na'? —nchcuane nu laca cña bi' ji'i msu li'.

—Tya la caa, hora cua tsaca nde ngusii, li' ndyu'u tyique' ji'i —nacui msu ji'i.

53 Li' ngua cuayá' ti' sti nu piti bi', cha' la cui' hora lo'o nchcui' Jesús lo'o cha' tyaca tso'o sñi', la cui' hora bi' ngua tso'o sñi'. Li' jlya ti' nu cusu' ji'i Jesús, lo'o jua'a jlya ti' lcaa ngu' nu ndi'i ca to'ni'i ji'i.

54 Cua ngua tucua quiya' nu ngua'ni Jesús sca cña tonu cuentya ji'i y cui' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea bi', tya lo'o nguxtyuu yu nde Galilea.

5

Ngu' nu nchcu' tyucui nu ntsiya to' tayu'

1 Chaca yija lo'o ngua ta'a nde Jerusalén cuentya ji'i ngu' judío, ndyaa Jesús ta'a chaca quiya' li'.

2 Nde Jerusalén bi' ntsu'u sca to' lo'o quichi su naa to' lo'o ji'i xlyá!. Ca bi' nscua sca tayu' piti, Betesda naa tayu' bi' cha'cña ji'i ngu' judío bi'.

3 Tyi'i ca to' tayu' piti bi' ndacui ca'yu tya'a corredor su ndi'i quiña'a tsa ngu' quicha; nu cuityi', nu cu' quiya', nu nchcu' tyucui, ndi'i ngu' ca bi' ntajatya ngu' ña'a cuayá' nu quiña lo hitya tayu' bi'.

4 Nda ti' ngu' quichi bi', cha' tyijyu' ndacui cuayá' ti' nda'ya sca xcä ji'i y cui' Ndyosi nu yaa nde cua, ndyaa ne' hitya tayu' bi', cha' xquiña lo hitya bi'; nu quicha nu ndyaa yala la

ndyaata chcu to' hitya bi' lo'o nguiña ca ti lo hitya, bi' laca nu ndyaca tso'o ji'i cua ña'a ca quicha nu ntsu'u ji'i, nacui ngu'.

5 Cua ntsiya sca nu quicha quiya' ca bi'; cua calaa tyii ntucua snu' yija ntsiya quicha.

6 Lo'o na'a Jesús ji'i nu quicha bi' ca su ntsiya, li' ngua cuayá' ti' yu cha' cua sa'ni ntsiya. Li' nchcuane Jesús ji'i nu quicha bi' si chañi cha' nti' tyaca tso'o.

7 —Cusu' —nacui ji'i Jesús—, ná tu-cui ntsu'u 'na nu caca xtyucua xi 'na cha' tsaa lo'o 'na to' hitya lo'o nguiña lo hitya bi'. Ndatu ca na' lo'o yala la ndyaa xi xa' ñatj lo tayu' cua.

8 —Tyatü clya nu'u juani —nacui Jesús li'—, xcu' late' cua hi lo'o jaa' cua, tyaa lo'o ji'i to' tyi.

9 Lo'o li' jua'a ngua, hora ti ndyaca tso'o nu quicha bi'. Li' nguxana ndu'u ta'a, ndyaa lo'o ji'i jaa' ji'i. Tsä saru ngua li'. Tacati tsa tsä bi' ji'i ngu' judío, nga'aa ndu'ni ngu' cña li'.

10 Bi' cha' nchcui' nu ngu' judío bi' lo'o nu ngua quicha bi':

—Tsä nu ndi'i cña' ngu' laca juani —nacui ngu' bi' ji'i—. Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u tsiya' ti cha' tya'a lo'o ji'i jaa' cua hi juani.

11 Li' nguxtyacui nu ngua quicha cha' lo'o ngu':

—Nu ngua'ni jo'o 'na, bi' laca nu ngulo cña 'na cha' tya'a na' tyaa lo'u ji'i jaa' re toni'i 'na li' —nacui.

12 —¿Tilaca ngulo cña hi cha' tyaa lo'o ji'i jaa' cua hi? —nacui ngu' bi'.

13 Ná jlo ti' nu ngua quicha quiya' bi' tilaca ngua'ni jo'o ji'i. Nguti'i tsa ngu' ca bi', lo'o ná tucui na'a ji'i Jesús lo'o ngutu'u ndyaa.

14 Ca ngusii la xa' ndyacua tya'a Jesús lo'o nu ngua quicha bi' lo'o ndya'a yu ne' laa. Li' nacui Jesús ji'i:

—Cua ndyaca tso'o nu'u juani —nacui yu—, bi' cha' xtyanu nu'u tyucuii cuxi cua hi cha' nga'aa tyacua xa' quicha tlyu la hi'.

15 Ndyaa nu ngua quicha bi' li', ndyaa ndacha' ji'i ngu' judío bi', cha'

Jesús naa nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o.

¹⁶ Ngua cuayá' ti' ngu' bi' li', cha' ngua'ni Jesús cha' tlyu lo'o nu quicha bi' tsä ta'a lo'o ndi'j cña' ngu', bi' cha' ngunasi' tsa ngu' judío bi' ji'i Jesús. Nguxana ngu' bi' ngulacua cuxi ti' ngu' ña'q̄a ngu' ji'i yu, ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'i yu.

¹⁷ Pana nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tya lyiji tye cu'a'ni Sti na' cña —nacui Jesús—, lo'o jua'q̄a na', tya ndyu'ni na' cña.

¹⁸ Bi' cha' chii tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío bi' ña'q̄a ngu' ji'i Jesús, ntsu'u tsa ngu' bi' nu nti' cujuui ji'i Jesús li'. Ti'í ti' ngu' bi' ña'q̄a ngu' ji'i yu, cha' ná ndaquiya' yu tsä ta'a ji'i ngu', nacui ngu'. Ná ndiya ti' ngu' tsiya' ti cha' nacui Jesús cha' ycui' Ndyosi laca Sti yu, cha' stu'ba nti' ycui' ca yu lo'o ycui' Ndyosi.

Ycui' Ndyosi Sti yu laca nu cua nda chacuayá' ji'i Jesús

¹⁹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' judío bi':

—Ta na' sca cha' liñi lo'o mä juani —nacui yu—. Ná sca cña caca cua'ni na' ycui' ti na', na' nu lacä Sñi' ycui' Ndyosi. Ñi'ya cña nu ña'q̄a na' cha' ndu'ni Sti na', jua'q̄a ti cña ndu'ni na' —nacui—.

²⁰ Ycui' Sti na' ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'q̄a Ni jna', cha' Sñi' ycui' Ni laca na' —nacui Jesús—. Lcaa cña nu ndu'ni Sti na', nclu'u Ni jna'. Lo'o jua'q̄a tya cua'ni la Ni cña tonu nu bilya ña'q̄a mä ji'i, cha' cube ti' mä ji'i ycui' Ni.

²¹ Xa' ta ycui' Ndyosi chalyuu ji'i ngu' chaca quiya', ji'i cua ña'q̄a ca ñati nu nti' Ni cha' ta Ni chalyuu ji'i; lo'o jua'q̄a la cui' cña ndu'ni na' nu lacä Sñi' ycui' Ni, ta na' chaca chalyuu ji'i lcua ti ñati nu nti' na' cha' ta ji'i —nacui Jesús ji'i ngu'—.

²² Ná ndu'ni cuayá' Sti na' ji'i ñati chalyuu; na cua nda Ni chacuayá' jna', cha' Sñi' ycui' Ni lacä, cha' cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati.

²³ Cua nti' Ni cha' cua'ni chi lcaa ñati loo na' ñi'ya nu ndu'ni chi' ngu' loo ycui' Ni. Pana si ná tyaja'q̄a ñati cua'ni chi' ngu' loo na' nu lacä Sñi' ycui' Ni, la cui' jua'q̄a ná taca cua'ni chi' ngu' loo ycui' Ndyosi nu nda 'na lijyaa.

²⁴ 'Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani: Cua ña'q̄a ca ñati nu taquiya' ji'i lcaa cha' nu chcui' na' lo'o ngu', lcaa ñati nu jlya ti' ji'i ycui' Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijyaa, bi' ngu' laca nu ná nga'q̄a cha' tye chalyuu tso'o nu ta ycui' Ndyosi ji'i ngu' bi'. Ná cua'ni cuayá' Ni ji'i ngu' bi', ná nscua cha' cajaa ngu' bi'; lcaa tyempo tyi'i ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu'—.

²⁵ Lo'o jua'q̄a ta na' chaca cha' liñi lo'o mä —nacui—. Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyalaa juani, cha' xi'ya na' nu lacä Sñi' ycui' Ndyosi ji'i lcaa ñati nu ndi'i chalyuu; ñi'ya laca si na cua ngujuii ngu' laca, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'. Lo'o cuna ngu' bi' cha' nu chcui' na' lo'o ngu', li' caja chalyuu tso'o ji'i ngu', lcaa ñati nu xñi cha' jna' —nacui Jesús ji'i ngu'—.

²⁶ Nchca ji'i ycui' Ndyosi Sti na' cua'ni cha' xtyacui cresiya ji'i ngu' cuxi bi', nchca ji'i Ni ta Ni chalyuu nu ná nga'q̄a cha' tye ji'i ngu'. Lo'o jua'q̄a stu'ba nchca jna' lo'o Sti na', cha' cua nda Sti na' chacuayá' cha' cua'ni na' jua'q̄a —nacui Jesús—.

²⁷ Lo'o jua'q̄a ntsu'u chacuayá' jna' cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ñati chalyuu, xqui'ya cha' cua lijyaa na' chalyuu laca na' ñati.

²⁸ Ná quiña'q̄a tsa cha' culacua ti' mä; chañi cha' tyalaa hora lo'o cañi xi'ya ycui' Ndyosi Sti na' ji'i lcaa jyo'o ca su ndi'i ngu' nguatsi' ngu'. Li' taquiya' ngu' bi' cha' nu chcui' Ni, tyu'u ngu' ne' cuaá tyaa ngu' mala su ntsu'u cha' tsaa ngu'.

²⁹ Ñati nu ngua tso'o cresiya ji'i ni, tyaa ngu' bi' tysi'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi; pana ñati nu ntsu'u cha' cuxi ji'i, tyaa ngu' bi' ca su xcube' Ni ji'i ngu', su tye tsiya' ti cha' ji'i ngu'

—nacui Jesús—.

*Chañi cha' stu'ba cha' nu ntsu'u ji'i
Jesús lo'o ycui' Ndyosi Stiyu*

³⁰ 'Ná sca cña caca 'na si sca ti na' —nacui Jesús—. Lo'o ndyu'ni cuayá' na' ji'i ñati, ndu'ni na' ñi'yä nu nacui Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Stu'ba ndu'ni cuayá' na' ji'i cua ña'q ca ñati, cha' ndu'ni na' ñi'yä nu nti' ycui' Sti na' nu nda 'na lijyä chalyuu; ná ndu'ni na' sca cha' nu nda'ya hique ti na' —nacui Jesús li'—.

³¹ Ni si'i na ngulo hique ti na' cha' nu nchcui' na' lo'o mä. Ná jlya ti' xa' ñati si jua'a ti chcui' na'.

³² Ntsu'u chaca nu jlo ti' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na', lo'o jua'a jlo ti' na' cha' liñi nchcui' nu bi' —nacui—.

³³ Cua nda mä msu nu ndyaa slo nu Juan bi', lo'o chañi cha' nu nchcui' Juan lo'o msu bi' cuentya jna'.

³⁴ Pana ná ntsu'u cha' caja sca nu chcui' cha' liñi cuentya jna'. Na nda ti na' cha' bi' lo'o mä cha' caja ñi'yä clyáa ycui' mä tsä bi' lo'o caca cuayá' ji'i mä slo ycui' Ndyosi.

³⁵ Nu Juan ni —nacui Jesús li'—, nda yu cha' jna' lo'o ngu' ñi'yä si laca yu sca xee nu ndubi tsa, nu nda xee tyi'i ca chü' su ndi'i yu bi'. Lo'o jua'a tso'o xi ngua ti' mä lo'o nchcui' Juan lo'o mä li' —nacui—.

³⁶ Pana xti ti cha' 'na nchcui' Juan lo'o mä; cua quiña'a la cha' caca ña'q mä juani cuentya jna', nu lo'o ña'q mä cña tonu nu nda Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Tya cua'ni na' cña bi' ña'q cuayá' tye bi'. Xqui'ya cña bi' caca cuayá' ti' mä cha' ycui' Sti na' ngulo cña jna' cha' cäq na' nde chalyuu re —nacui Jesús—.

³⁷ Jua'a ngulu'u liñi Sti na' cha' 'na ji'i mä, cha' la cui' Sti na' laca nu cua nda jna' lijyäa. Lo'o cu'mä ni, bilya cuna mä cha' nu nchcui' Ni, bilya ña'q mä ji'i ycui' Ni.

³⁸ Ná ndyanu cha' nu nchcui' Sti na' ne' cresiya ji'i mä, cha' ná jlya ti' mä jna' cha' laca na' Sñi' ycui' Ndyosi nu cua nda Ni 'na lijyäa chalyuu —nacui—.

³⁹ Lcaa tsä nchcui' tsa mä lo quityi cusu' ji'i ycui' Ndyosi; nti' mä cha' lo'o chcui' mä lo quityi bi', li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mä. Chañi cha' nu nscua lo quityi bi', jua'a taca tyuloo ñati jna' lo'o chcui' ngu' lo quityi bi'.

⁴⁰ Pana ná ntaja'a mä jña mä chalyuu tso'o bi' jna'.

⁴¹ Si'i na nti' na' cha' cua'ni chü ñati loo na' —nacui Jesús ji'i ngu'—.

⁴² Pana cu'mä ni, jlo ti' na' cha' xa' ña'q ndu'ni cu'mä, xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee mä tsiya' ti ji'i ycui' Ndyosi Sti na'.

⁴³ Cua nda ycui' Ndyosi 'na lijyä na' cha' cua'ni na' cña ji'i Ni, pana ná ndaca'a jyacä mä ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o mä. Si cäq xa' ñati nu cua'ni cña ji'i ycui' ca ti ngu', hora ti xni mä cha' ji'i ngu' bi' li'.

⁴⁴ Bi' cha' ná caja ñi'ya caca xñi mä cha' ji'i ycui' Ndyosi —nacui Jesús—. Ndulo cha' ji'i mä cha' tso'o ti chcui' ñati ji'i mä, pana ná ndulo cha' ji'i mä cha' tso'o ti cua'ni ycui' Ndyosi lo'o mä.

⁴⁵ Si'i na' nu stä qui'ya ji'i mä slo ycui' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu'—. Cua laca nscua qui'ya ji'i mä xqui'ya cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o mä nu ngua tya sa'ni bi', la cui' cha' nu jlya tsa ti' mä ji'i, nacui mä.

⁴⁶ Yala ti xñi mä cha' jna' si chañi cha' ngusñi mä cha' nu nda jyo'o Moisés bi' lo'o mä —nacui Jesús li'—. Cha' jna' nguscua jyo'o bi' lo quityi bi',

⁴⁷ pana ná ngusñi mä tsiya' ti cha' nu nguscua jyo'o bi'. Lo'o jua'a ¿ñi'yä cua'ni mä cha' xñi mä cha' nu chcui' na' lo'o mä lacua?

6

*Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a
ñati*

¹ Tiya' la li' ndu'u Jesús ndyaa nde chaca tsu' tayu' Galilea, la cui' tayu' Tiberias naa tayu' bi'.

² Tsa tlyu ti ndyaa lca'a quiña'a ñati ji'i yu, bi' ñati laca nu cua na'a cña

tonu nu ngua'ni yu lo'o ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha.

³ Li' ndyaa Jesús sca lo cuatii, ndyaa tucua xi ca bi' lo'o ñatí nu ndyaca tsa'a ji'i.

⁴ Cua ngulala ti ta'a pascua ngua bi' li', ta'a tlyu ji'i ngu' judío.

⁵ Lo'o li' na'a Jesús cha' tsa tlyu ti ndyalaa quiña'a tsa ñatí ca su ntucua y cui'. Li' nchcuane yu ji'i Felipe:

—¿Macala cui'ya na tyaja cha' cacu ñatí quiña'a cua? —nacui Jesús.

⁶ Jlo ti' Jesús ñi'yá cua cua'ni ti y cui', pana cua nti' yu cua'ni cuayá' yu ji'i Felipe ñi'yá ña'a cua'ni nu Felipe bi'.

⁷ Lo'o li' nguxacuji Felipe cha' ji'i yu:

—Ná tylu'u scua tucua mil paxu cha' cui'ya na na cacu lcaa ngu' re, masi xca ti caja xi cacu scaa ngu' —nacui.

⁸ Pana ndu sca yu nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca bi'. Nchcui' Andrés lo'o Jesús li':

⁹ —Ndú sca nu piti qui'yu re —nacui Andrés—, lo'o xi ca'yu tya'a xlyá teje' ji'i, lo'o tucua tya'a cualya sube ji'i —nacui—. Pana ná tylu'u scua cha' bi' cha' cacu ñatí quiña'a re —nacui Andrés ji'i Jesús.

¹⁰ —Chcui' mä xi lo'o ñatí quiña'a cua cha' tyaca'a ngu' xi lo yuu —nacui Jesús li'.

Sii xi loyuu su tso'o bi' lo'o quiña'a tsa quii sube ndi'i ca bi'. Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti nguti'i tsä bi', nu nguti'i lo quii bi'.

¹¹ Lo'o li' ndaya' Jesús ji'i xlyá bi', ndya yu xlyá'be je ji'i y cui' Ndyosi cha' cua nda Ni na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá bi', nda yu ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, lo'o ngu' bi' laca nu ndacha xlyá ji'i ngu' quiña'a bi' ca su ndi'i ngu'. Lo'o cualya bi' nda Jesús cacu ngu'. Li' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' lcaa ngu'.

¹² Lo'o cua ndye ndyacu ngu', li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i chaca quiya':

—Xuti'i ma lcaa yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu' jua cha' ná chcuna' bi' —nacui yu.

¹³ Jua'a ngua'ni ngu' li', lo'o ndyanu tii tyucuaa tya'a chcubi ngutsa'á ntsu'u xlyá yu'be bi', yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu'.

¹⁴ Lo'o cua na'a ngu' cña tonu nu ngua'ni ca Jesús, li' nacui ngu':

—Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu chcui' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o na, nu cua tylu'u tucua ti nde chalyuu.

¹⁵ Hora ti ngua tii Jesús cha' ngua ti' ngu' taya' ngu' ji'i, cha' tsaa lo'o ngu' ji'i cha' caca yu rey nu caca loo ji'i ngu'. Bi' cha' ndu'utsu' Jesús ndyaa cuaana ti nde ca'ya, ndyaa yu sca ti yu.

Ndyaa'ja Jesús lo hitya tayu'

¹⁶ Cua ndyaa cuichaa li', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ni, cua ndyaa ngu' nde to' tayu' chaca quiya'.

¹⁷ Ndyatí ngu' ne' yaca ni'i cha' xa' xtyuu ngu', cha' tylu'u ngu' nde chaca tsu' tayu', cha' tyalaa ngu' ca quichi Capernaum chaca quiya', ngua ti' ngu'. Cua ngua talya li', pana bilya tyalaa Jesús su ndi'i ngu'.

¹⁸ Lye tsa nchca cui'i lo hitya tayu' bi', hasta ndyatü clyoo'.

¹⁹ Cua ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yaca ni'i ji'i ngu' xi ca'yu scuá kilómetro cuayá' tyijyu', li' na'a ngu' cha' lijyä Jesús su ndi'i ngu'; cuayá' lo ti hitya ndya'a yu lijyä yu lo hitya. Ndyutsii tsa ngu' lo'o na'a ngu' ji'i yu.

²⁰ Bi' cha' hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Ná cutsii mä, na' lacä re —nacui.

²¹ Tso'o tsa ngua ti' ngu' cha' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i bi'. Lo'o li' yala ti ngutu'u yaca ni'i chaca tsu' tayu' bi'.

Lijya lca'a ngu' ji'i Jesús

²² Ca chaca tsä li', tya ndi'i ñatí tsa tlyu ti la cui' ca to' tayu' bi'. Sca ti yaca ni'i bi' na'a ngu' ngutacui to' hitya ngusii la caa, pana jlo ti' ngu' cha' ná ndyaa Jesús ne' yaca ni'i bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i; y cui' ti ngu' ndyaa ngu'.

²³ Lo'o li' ngulaa xi xa' la yaca ni'i nu ngutu'u nde quichi Tiberias, ndyacui to' hitya cacua ti su ndyacu ngu'

xlyá nu cua nda ycui' nu Xu'na na xlyá'be ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i.

²⁴ Lo'o cua ngua cuaya'ti' ngu' cha' nga'aa ndi'i Jesús to' tayu' bi', lo'o jua'a ngaa ndi'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ca bi', li' ndyatí ngu' ne' yaca ni'i nu ndyalaa bi', ndyaa ngu' ca quichí Capernaum ndyaana ngu' ji'i Jesús.

Sca lo tyaja nu chañi cua'ni cha' tyala' ti' na'

²⁵ Ca chaca tsu' bi' njyacua ngu' ji'i Jesús. Lo'o ti nchcuane ngu' ji'i yu li':

—Mstru —nacui' ngu'—, ¿ni hora ngutu'u nu'u lijya ti nde?

²⁶ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu':

—Ndube tsa ti na' cha' cua lijya ma yaana ma jna' xqui'ya cha' nda na' xlyá nu ndyacu mä tsubi' ti —nacui—. Nguaala' ti' mä lo'o ndyacu mä li'. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' lijya mä yaana mä jna', si'i xqui'ya cña tonu nu ngua'ni na' cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

²⁷ Tso'o la —nacui' Jesús li'—, si cua'ni cña ti' mä cha' caja sca cha' nu talo ji'i mä; chañi cha' tyala' ti' mä li', si caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mä. Nu na cacu na ni, xtyi'i ti talo na bi', yala ti quiñu'u na bi'. Pana na' nu lijya cha' caca na' ñati, ta na' sca cha' tso'o ji'i mä nu cua'ni cha' tyala' ti' mä, lo'o ná tye tsiya' ti cha' bi' ji'i mä —nacui—. Na cua nda ycui' Ndyosi Sti na' chacuaya' jna' cha' ta na' cha' tso'o bi' ji'i mä.

²⁸ Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ni'yä cua'ni ya lacua, cha' caca cua'ni ya cña nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni ya?

²⁹ —Ndi'yä laca cña nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni mä —nacui' Jesús—. Xñi mä cha' jna', cha' na'laca Sñi' ycui' Ndyosi, cha' cua nda Ni 'na lijya cha' chalyuu.

³⁰ Li' tya nchcuane la ngu' ji'i Jesús:

—¿Ni'yä ña'a cña nu cua'ni nu'u lacua? ¿Ni'yä ña'a cña tonu nu cua'ni nu'u cha' ña'a cui'ya ya xi ji'i, cha' xñi ya cha' jinu'u li'? —nacui' ngu' ji'i Jesús—.

³¹ Cua nda ycui' Ndyosi na ndyacu jyo'o cusu' ji'na lo'o nguta'a yu'u ngu' lo natí' btyi nu ngua sa'ni li'. Ndi'yä nscua lo quityi cusu' ji'i cha' bi': “Cua nda Ni na ndyacu ngu', na nu ngutu'u ca su ntucua ycui' Ndyosi ngua'ya nde lo yuu”.

³² Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o mä juani: Ycui' Ndyosi Sti na' laca nu ta cha' tso'o nu cacu mä, la cui' cha' bi' laca nu ndyu'u nde su ndi'i ycui' Ni; si'i la cui' cha' ñi'yä nu nda jyo'o Moisés ndyacu ngu' cua sa'ni —nacui—.

³³ Juani ta Sti na' sca lo cha' tso'o nu cacu mä nu chañi cha' cua'ni cha' tyala' ti' mä lo'o caja cha' bi' ji'i mä, ñi'yä laca lo'o ndyacu mä tyaja. Ndu'u cha' tso'o bi' ca su ndi'i ycui' Ndyosi, lijya bi' nde lo yuu, nda bi' chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mä.

³⁴ —Cusu' —nacui' ngu' ji'i Jesús—, ta cuya nu'u cha' tso'o bi' cacu ya, lo'o li' cacu ya ji'i lcaa tsä.

³⁵ —Ñi'yä ndu'ni tyaja lo'o ndye ndyacu na ji'i, jua'a cua'ni na' lo'o ñati, si xñi ngu' cha' jna' —nacui' Jesús li'—. Ta na' sca chalyuu ji'i ngu' su xcui' ndyaala' ti' ngu' —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Lo'o lcaa ñati nu tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o na', nga'aa jña la ngu' xa' lo na cacu ngu'; lo'o xñi ngu' cha' jna', nga'aa tyucua nguityi ngu' li' —nacui—.

³⁶ Pana nu cu'mä ni, ñi'yä nu ni na' ji'i mä tsubi' cha' ná jlya ti' mä jna', masi cua na'a mä jna' —nacui' Jesús—.

³⁷ Lcaa ñati nu cua nda Sti na' jna', ngu' nu ngusñi cha' jna' ni, caca ngu' bi' ñati 'na li'. Tucuá na' cha' ji'i ngu' bi', ná culo'o na' ji'i ngu' cha' tyaa ngu' chaca se'i.

³⁸ Cua ngutu'u na' nde slo ycui' Ndyosi Sti na', lijya na' nde lo yuu cha' cua'ni na' cña nu ngulo Sti na' 'na; si'i cha' cua'ni na' ñi'yä nu nta' cua'ni ta —nacui' Jesús—.

³⁹ Na cua nti' Sti na' cha' ná chcuna' ni sca ñati nu cua ngusñi cha' 'na. Lo'o li' cua'ni na' cha' tyu'ú ngu'

chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacui—.

⁴⁰ Nde laca cña nu nti' Sti na' nu cua nda jna' lijyaa cha' caca: cua nti' Ni cha' ná tye chalyuu su tyi'i ngu' lo'o Ni, lcaa ñati nu ndyuloo jna' cha' laca Sñi' Ni, lcaa ñati nu xñi cha' jna'. Lo'o li' chañi cha' cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu.

⁴¹ Lo'o li' ná ndiya ti' ngu' judío cha' nchcui' Jesús lo'o ngu' ndi'ya: "Ñi'ya nu ndu'ni tyaja, jua'q cua'ni na' si xñi sca ñati cha' jna'. Sca ti na' nu ngutu'u ca su ntucua ycui' Ndyosi, sca ti na' taca cua'ni na' cha' tyaala' ti' ñati", nacui Jesús. Nda tsa ngu' cha' lo'o tya'a ngu' cha' ná tso'o cha' bi'.

⁴² Li' nacui' ngu':

—¿Ha si'i Jesús sñi' José laca nu jua? —nacui' ngu'—. Cua nslo na ji'i sti yu lo'o xtya'a yu. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' yu jua cha' cua ngutu'u yu ca su ntucua ycui' Ndyosi?

⁴³ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu':

—Nga'aa chcui' tsa mä lo'o tya'a mä ji'i cha' nu nda na' lo'o mä tsa —nacui—.

⁴⁴ Ná tucui caca ñati jna' si ná lo'o ycui' Ndyosi Sti na' ngua'ni cha' caca ngu' jua'a. Lo'o li' na' lacä nu cua'ni cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacui' Jesús—.

⁴⁵ Ndi'ya nchcui' sca cha' nu ngus-cua sca jyo'o cusu' lo quityi nu ngua sa'ni: "Ycui' Ndyosi laca nu culu'u cha' ji'i ycui' Ni ji'i ñati", nacui quityi bi'. Bi' cha' ñati 'na caca lcaa ñati nu taquiya' cha' ji'i ycui' Ndyosi Sti na', lcaa ñati nu caca tsa'q cha' nu culu'u Ni ji'i ngu'.

⁴⁶ 'Ná nacui na' cha' cua na'q ñati chalyuu ji'i Sti na' —nacui' Jesús—. Bilya. Sca ti na' cua na'q na' ji'i ycui' Ni, cha' cua ngutu'u na' ca slo Ni.

⁴⁷ Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o ma juani, cha' ñati nu ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi ni, cua laca ngujui chalyuu nu ná nga'q cha' tye ji'i ngu' —nacui—.

⁴⁸ Ta na' sca chalyuu ji'i ngu' su xcui' ndyaala' tso'o ti' ngu'.

⁴⁹ Cua ndyacu jyo'o cusu' ji'i mä na nu nda ycui' Ndyosi ji'i ngu', ngua'ya bi' lo yuu lo natí' btyi ca su nguti'i ngu'; pana nga'aa lu'ú ngu' bi' juani, masi ndyacu ngu' na bi' sa'ní la.

⁵⁰ Ndilya nchcui' na' lo'o mä juani —nacui' Jesús—, cuentya ji'i la cui' cha' tso'o nu ta Ni ji'i ñati, nu chañi cua'ni cha' tyaala' ti' ngu': slo ycui' Ndyosi ngutu'u cha' tso'o bi', lijyä bi' chalyuu; chañi cha' lo'o cacu sca ñati ji'i na bi', ná nga'q cha' tye chalyuu ji'i ngu' li'.

⁵¹ Na' laca nu cha' tso'o nu caja ji'i ñati —nacui' Jesús—. Ngutu'u na' nde slo ycui' Ndyosi lijyä na' chalyuu cha' caca na' ñati, cha' caja ñi'ya nu tyaala' ti' ngu'. Nu lo'o xñi ñati cha' jna', ná nga'q cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi' li'; ta na' tyucui ña'q na' ji'i ngu', cha' jua'a caja chalyuu cucui ji'i ngu'.

⁵² Li' nguxana ngu' judío bi', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'.

—¿Ñi'ya cua'ni nu jua si ta yu cuaña' ycui' ca yu cha' cacu na? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

⁵³ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o mä juani —nacui—, ná taca ca tso'o cre-siya ji'i mä si ná caja lcaa cha' nu ji'i ycui' na' ji'i mä, na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati. Nga'q cha' tyatí cha' bi' ne' cresiya ji'i mä, ñi'ya si cacu mä, si co'o mä sca na —nacui' Jesús—.

⁵⁴ Cua ña'q ca ñati nu jua'q ti caja tyucui ña'q ycui' na' ji'i ngu', ná nga'q cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi'. Cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacui' Jesús—.

⁵⁵ Chañi cha' taca caja tyucui ña'q ycui' na' ji'i mä, ñi'ya laca si caja cuaña' na' cha' cacu mä, ñi'ya laca si caja tañi na' cha' co'o mä.

⁵⁶ Lo'o cua ña'q ca ñati nu jua'q cacu ngu', nu jua'q co'o ngu' cha' nu ta na' ji'i ngu' —nacui—, lcaa tsa tyl'i ngu' bi' lo'o na', tyl'i na' lo'o ngu' bi' li'.

⁵⁷ Lcaa tyempo lu'ú Sti na' nu nda 'na lijyaa ca nde, lo'o jua'q chacuayá' ji'i ycui' Ni lu'ú na'; chacuayá' 'na

tyu'ú ñatí nu xñi cha' 'na, ñatí nu caja tyucui ña'q na' ji'i.

⁵⁸ Na' lacä nu cha' tso'o nu cacu ngu' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' ngutu'u na' nde slo y cui' Ndyosi li- jya na' lo yuu; si'i la cui' tya'a na nu ndyacu jyo'o cusu' ji'na lo natí btyi cua sa'ní —nacui—. Nga'aa lu'ú ngu' bi' juani, masi cua ndyacu ngu' cha' bi' nu ngua sa'ní li'; pana lo'o caja cha' tso'o bi' ji'i ma' cha' cacu ma' —nacui—, ná nga'q cha' tye chalyuu ji'i ma' li'.

⁵⁹ Jua'q cha' ngulu'u Jesús ji'i ngu' Capernaum nde ni'i su ndyu'u ti'i ngu' cha' cuna ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi.

Taca caca cucui cresiya ji'na si taquiya' na cha' nu nda Jesús

⁶⁰ Lo'o ndyuna tyu'ú tya'a ñatí nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' nu nchcui' yu, li' nacui ngu' bi':

—Tlyu tsa cha' nchcui' nu cusu' re lo'o na. Tso'o la si nga'aa cuna na cha' bi' tsiya' ti.

⁶¹ Jlo ti' Jesús cha' nchcui' tsa nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i cha' nu cua nda ca ti yu lo'o ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ha ngua tyu'ú ti' ma' 'na xqui'ya cha' nu nchcui' na' lo'o ma' —nacui yu—.

⁶² ¿Ñi'yä ta culacua ti' ma' lo'o ña'q ma' jna' cha' tya'a na' ca su ngutu'u na' clyo, na' nu lijya q chalyuu cha' caca na' ñatí? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—.

⁶³ Nu xtyi'i nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, bi' laca nu nda chalyuu tso'o ji'na; si'i xqui'ya juersa nu ntsu'u ji'i cuaña' ti na lu'ú na —nacui Jesús—. Lo'o jua'q lcaa cha' nu nda na' lo'o ma' juani, cuentya ji'i sca na nu ta y cui' Ndyosi ji'i ñatí laca cha' bi', sca cha' nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñatí laca bi'; caja chalyuu ji'i ngu' si taquiya' ngu' ji'i cha' bi'.

⁶⁴ Pana tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndya'q ma' nu ná jlya ti' jna' —nacui Jesús li'.

Tya lo'o nguxana ti cha', tya li' ngua tii Jesús tilaca laca nu ná jlya ti' ji'i yu, tilaca laca nu cujui' cresiya ji'i yu ca tiya' la.

⁶⁵ Li' nacui Jesús:

—Bi' cha' nacui na' ji'i ma' tsä cha' ná tucui caca ñatí jna' si ná cua'ni Sti na' cha' ñatí 'na caca ngu' bi'.

⁶⁶ Lo'o jua'q ngua li', ngua tyu'ú ti' tyu'ú tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a q ji'i Jesús; nga'aa ntaja'q ngu' bi' tya'a lo'o yu.

⁶⁷ Li' nchcuane Jesús ji'i nu tii tyu' cuua tya'a ñatí bi':

—¿Ha lo'o cu'ma nti' ma' xtyanu ma' 'na?

⁶⁸ Li' nguxacui Simón Pedro cha' ji'i Jesús:

—Cusu' —nacui—, ¿ma nde ntsu'u chaca se'i su tsaa ya cha' cuna ya lcaa ña'q cha' liñi nu nchcui' nu'ú? Ná nga'q cha' tye chalyuu ji'i ya si cua'q jyacä ya ji'i cha' nu nchcui' nu'ú —nacui—.

⁶⁹ Jlya ti' ya jinu'ú. Cua jlo ti' ya cha' y cui' Ndyosi laca nu cua ngusubi jinu'ú, cha' sca ti nu'ú nu chañi cha' laca nu'ú Sñi' y cui' Ndyosi nu lijya chalyuu.

⁷⁰ Li' nacui Jesús:

—Jua'q na', cua ngusubi na' ji'i ca ta'a tii tyu' cuua tya'a ma', masi cuiñaja caca tsaca ma'.

⁷¹ Nu nti' Jesús ñacui cha' Judas sñi' Simón Iscariote, bi' laca nu ta ji'i Jesús ji'i ngu' xña'q ca tiya' la. Lo'o nu Judas bi' ni, lo'o bi' nga'q laja nu tii tyu' cuua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús.

7

Nájlya ti' tya'a Jesús ji'i yu

¹ Tiya' la li' xcui' nde loyuu su cuentya Galilea ndya'q Jesús; nga'aa ndya'q yu loyuu su cuentya Judea bi', cha' nti' tsa ngu' bi' cujuu ngu' ji'i.

² Cua ngulala sca ta'a ji'i ngu' judío, nu ndu'ni ngu' ji'i: ta'a chcu'a'ya.

³ Lo'o li' nacui nu ngu' qui'yu tya'a Jesús:

—Tyu'ú nu'ú su ndi'i nu'ú re, yaa nu'ú nde loyuu su cuentya Judea tso'o la —nacui tya'a yu ji'i Jesús—. Ntsu'u

tsa ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ca-jua; tso'o culu'u nu'u xi cha' tlyu nu ndu'ni nu'u ji'i ngu' bi'.

⁴ Ná cua'ni nu'u cña bi' cuaana ti si nti' nu'u cha' tyuloo lcaa ñatí hi'; culu'u loo ycui' nu'u ji'i lcaa ñatí cha' taca jinu'u cua'ni cha' tlyu jua'a.

⁵ Jua'a nchcui' ngu', cha' lo'o ngu' ty'a Jesú ni, ná jlya ti' ngu' ji'i yu.

⁶ Li' nacui Jesús:

—Tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu ty'a na' ca bi'. Cua ña'a ca tsa tso'o cha' tsaa cu'ma —nacui Jesús—,

⁷ cha' ná liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' 'na, cha' nchcui' liñi na' lo'o ngu' cuentya ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu' —nacui—.

⁸ Yaa clya ycui' ca ma ta'a bi'; ná tsa'a na', cha' tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu ty'a ca bi'.

⁹ Nga'aa nchcui' la Jesús li!. Ndyanu yu nde Galilea.

Ndi'i Jesús ta'a chcuaya

¹⁰ Ndyaa nu ngu' qui'yu tya'a Jesús ta'a. Ca tiya' la lo'o ycui' Jesús ndyaa. Ná ndyaa yu tsa tlyu ti lo'o xa' ñati, ycui' ti yu ndyaa yu cha' ná ña'a ñati ji'i yu.

¹¹ Lo'o ndyaca ta'a bi', li' ndya'a ngu' judío ndya'ana ngu' ji'i yu:

—¿Macala ndya'a yu bi'? —ndu'ni ngu'.

¹² Quiña'a tsa cha' nda ngu' quichi bi' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i Jesús. Ntsu'u ngu' nu nchcui' ndi'ya: "Tso'o tsa ñati bi". Lo'o ntsu'u xi xa' la ngu' nu ndu'ni: "Si'i. Xcui' cha' cuiñi nda yu, na ñilo'o ti yu ji'i ngu!".

¹³ Pana ntsii ngu' si cuna ngu' judío cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' cuaana ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

¹⁴ Sca semana ndalo ta'a bi'. Lo'o jua'a tsa nchca jacua ji'i ta'a, li' ndyaa Jesús ne' laa tonu; nguxana yu nclyu'u yu ji'i ngu' ca bi' li'.

¹⁵ Ndube tsa ti' ngu' judío cha' nchca tsa ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' nchca tsa ji'i yu jua nclyu'u yu ji'i ñati? Ná tyuu

yija nguta'a yu scuelya, ná ngua tsa'a tso'o yu jua —nacui ngu'.

¹⁶ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' nu ndi'i ne' laa bi':

—Ná nclyu'u na' ji'i ngu' cha' nu nda'ya hique ycui' ca ti na'; ña'a cha' nu nclyacua ti' ycui' Ndyosi nu nda 'na lijyaa chalyuu, bi' laca cha' nu nclyu'u na' ji'i ngu' —nacui Jesús—.

¹⁷ Si nti' ma cu'a ni ma cña nu nti' ycui' Ndyosi cha' cu'a ni ma, li' caca cuayá' ti' ma mala ngutu'u cha' nu nclyu'u na' ji'i ngu', si slo ycui' Ndyosi ngutu'u cha' bi', si sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' bi' —nacui yu—.

¹⁸ Sca ñati nu nchcui' cha' ji'i ycui' ca lo'o ngu', jua'a nti' yu cha' caca tlyu ycui' ca ti yu. Xa' ña'a ndu'ni na', cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni tlyu na' ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na na' nu ngulo cña 'na caa na' nde chalyuu. Ná ntsu'u cha' cuiñi 'na tsiya' ti.

¹⁹ ¿Ha si'i la cui' jyo'o cusu' Moisés nu ngulu'u ji'na cha' cu'a ni na lcaa cña nu nti' ycui' Ndyosi? Pana ná ndaquiya' ma tsiya' ti ji'i cha' bi' —nacui Jesús—. Lo'o nu juani nti' ma cujuui ma jna'. ¿Ni cha' laca bi'?

²⁰ —Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —ndu'ni ngu' ji'i Jesús li'—. ¿Tilaca nti' cujuui jinu'u lacua?

²¹ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Sca ti quiya' ngua'ni na' sca cha' tlyu tsa ta'a tsaa nu tacati tsa ji'i ma, lo'o li' ndube tsa ti' ma.

²² Ntsu'u sca cña nü ndaquiya' tsa ma ji'i —nacui yu—, sca cña laca nu nda jyo'o Moisés cha' lo'o ma sa'ni cha' cu'a ni ma; ni si'i Moisés bi' ngua nu nda cha' bi' lo'o ma, cha' cu'a sa'ni la lo'o bilya cala ycui' Moisés ndu'ni jyo'o cusu' ji'i ma cña bi'. Ndyi'u tsa ti' ma cha' si'yu ma lo quiji nu sube qui'yu sñi' ma cha' culacuña ngu', masi tsa nu ndi'i cña' ngu' laca bi' —nacui Jesús—.

²³ Nu lo'o ndu'u scua snu' tsa tya lo'o ngula sñi' ma, ndu'ni ma cña bi', masi ndi'i cña' ngu' cha' ta'a, cha' ndaquiya' ma lcaa cha' nu cu'a nda Moisés lo'o na. Bi' cha' juani, ¿ni

cha' laca cha' ñasi' mä 'na? —nacui Jesús—. Laca cha' ngua'ni na' cha' ngua tso'o sca ñati, masi sca tsä ndi'i cña' ngu' ngua bi'.

²⁴ Ná tso'o cua'ni cuayá' mä ji'i sca ñati lo'o ña'a ti mä ji'i —nacui yu—. Ñi'ya nu tyu'u liñi cha' ji'i sca ngu', jua'a cua'ni cuayá' mä ji'i ngu' tso'o la.

Nchcui' Jesús mala ngutu'u yu lijya yu

²⁵ Lo'o ndyuna xi ngu' quichi Jerusalén cha' bi', li' nguxana nchcui' ngu' ji'i:

—Nu ñati jua, ¿ha si'i na nclyana ngu' ji'i yu cha' cujuui ngu' ji'i? —nacui ngu'—.

²⁶ Lo'o juani ña'a mä ñi'ya nu ndyu'ni yu jua, ndu yu nchcui' yu su ndi'i lcaa ñati. Ná nchca ji'i ngu' tsiya' ti cua'a ngu' ji'i yu cha' nga'aa chcui' yu —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha ngujui cha' ji'i nu laca loo ji'na lacua, cha' nu jua laca Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti?

²⁷ Pana jlo ti' na macala ngutu'u yu jua. Si'i jua'a caca lo'o nu Cristo nu ñati tlyu nu ntajatya na ji'i cha' caa. Lo'o caa nu bi', ná tucui caca cuayá' ti' mala tyu'u nu bi' caa.

²⁸ Bi' cha' cuui nchcui' Jesús ca su ndu yu nclyu'u ji'i ngu' ne' laa tonu bi':

—Chañi cha' nslo mä 'na, chañi cha' jlo ti' mä mala ngutu'u na' —nacui—, pana si'i cuentya jna' lijyaa na' ca nde. Sca ti ycui' Ndyosi nda 'na lijyaa chalyuu, lo'o jua'a ná nslo mä ji'i nu bi' —nacui—.

²⁹ Nslo na' ji'i ycui' Ni, cha' ca slo Ni ngutu'u na' lijyaa; ycui' Ni laca nu ngulo cña 'na cha' caa na' ca nde.

³⁰ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyalaa xi ngu' slo yu, ngua ti' ngu' cha' taya' ngu' ji'i yu. Pana ni sca ngu' ná ndaya' ngu' ji'i yu, cha' tya lyiji tyalaa tyempo ji'i Ni cha' xñi ngu' ji'i yu.

³¹ Masi jua'a ngua'ni ngu' bi', tya ndi'i quiña'a ñati nu ngusñi cha' ji'i yu. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—La cui' ña'a cña tonu cuentya ji'i ycui' Ndyosi ndu'ni yu re, ñi'ya nu nscua lo quityi cha' cua'ni nu ñati tlyu nu cua caa ti; bi' laca yu re, nti' ya —nacui ngu'.

Ngua ti' ngu' fariseo su'ba ji'i Jesús ne' chcua

³² Cua ndyuna ngu' fariseo ña'a cha' nu nchcui' ngu' quichi ji'i Jesús. Bi' cha' ngulo ngu' cña ji'i policía ne' laa cha' tsaa ngu' taya' ngu' ji'i Jesús. Jua'a ngua'ni sti jo'ó nu laca loo lo'o nu ngu' fariseo bi'.

³³ Li' nacui Jesús ji'i ñati nu ndi'i ne' laa tonu bi':

—Tya tyi'i na' la xi lo'o mä nde lo yuu chalyuu —nacui—, lo'o li' tya'a na' slo ycui' nu Xu'na na' nu nda 'na lijyaa ca nde —nacui—.

³⁴ Li' tsaaa mä jna' macala su ndi'i na', lo'o ná quije na' ji'i mä tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa mä ca su tyi'i na' li'.

³⁵ —¿Macala tsaa yu jua, su ná taca quije yu ji'na? —nacui nu ngu' judío bi' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha tsaa yu tyijyu' la ca su ndi'i xa' la ngu' judío tya'a na? ¿Ha tsaa yu cha' culu'u yu cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i xa' ñati nu ndi'i ca bi'? —nacui ngu'—.

³⁶ ¿Ñi'ya nti' yu jua cha' nchcui' yu ndi'ya: “Tsaana mä jna' macala su ndi'i na', lo'o ná quije na' ji'i mä tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa mä ca su tyi'i na' li”? —nacui ngu'.

Suu hitya nu tyu'u ne' cresiya ji'i ngu'

³⁷ Lo'o cua tye ti ta'a, tsä ycui' ta'a li' tya ndu Jesús ne' laa tonu. Cuii nchcui' yu lo'o ñati ca bi':

—Lo'o nguityi ca mä hitya, caa ma ca slo na' cha' ta na' hitya co'o ma —nacui yu—.

³⁸ Ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na' caca ji'i ngu' bi' ñi'ya laca si ntsu'u sca suu hitya ne' cresiya ji'i ngu'. Tlyu tsaa cha' tso'o ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi', cha' cua'ni tso'o ngu' bi' lo'o tya'a ñati ngu' li' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Lo quityi ji'i ycui' Ndyosi nguscua cha' jua'a caca ji'i ngu' bi'.

39 Cua nti' Jesús chcui' lo'o ngu' cha' cua ta ti Ni Xtyi'i y cui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati nu cua ngusñi cha' ji'i y cui' Ni, bi' cha' nacui' yu jua'a. Bilya ta y cui' Ndyosi Xtyi'i y cui' Ni caa nde chalyuu, xqui'ya cha' bilya tyaa Jesús ca su tlyu su ntucua y cui' Ndyosi Sti yu.

Ná stu'ba nchcui' ngu' ji'i Jesús

40 Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', ntsu'u ngu' nu nchcui' ji'i Jesús ndi'ya:

—Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu cua caa ti cha' chcui' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o na.

41 Lo'o jua'a nchcui' xi xa' la ngu' cha' ji'i yu:

—Yu jua laca nu ñati tlyu nu nda y cui' Ndyosi ji'i cha' caa —nacui' ngu'.

Li' nguxtyacui xa' la ngu' quichi cha' lo'o tya'a ngu':

—Pana si'i nde Galilea tyu'u nu ñati tlyu bi', si'i jua'a caca.

42 Lo quityi cusu' bi' nscua cha' sca ñati tya'a ji'i jyo'o David caca nu ñati tlyu bi'; quichi Belén cala yu bi', cha' quichi tyi ngu' David laca bi'.

43 Ná ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ji'i Jesús.

44 Pana ná tucui ntejeya' ji'i yu, masi ntsu'u ngu' nu ngua ti' ngu' xñi ngu' ji'i.

Ná jlya ti' ngu' laca cña ji'i Jesús

45 Chaca quiya' ndyaa nu policía ne' laa bi' slo sti jo'ó nu laca loo, slo ngu' fariseo. Li' nchcuane ngu' ji'i policía:

—¿Ni cha' laca ná lo'o yu bi' lijya ma slo cua?

46 Li' nacui' policía:

—Bilya cuna ya nchcui' sca ñati ñi'ya nu nchcui' yu jua.

47 Nguxacui' ngu' fariseo cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ha lo'o ji'i cu'ma ñilo'o yu jua lacua? —nacui' ngu'—.

48 Ná ntsu'u ni sca ñati nu laca loo ji'na nu ngusñi cha' ji'i yu bi'. Ni ngu' fariseo cua, ná jlya ti' ya cha' nu nchcui' yu —nacui' ngu'—.

49 Ná tso'o ngu' quichi, xcui' cha' cuxi ntsu'u ji'i ngu', xqui'ya cha' ná

ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o na.

50 Li' ndyatu tsaca ngu' fariseo laja ngu' bi'; Nicodemo naa yu, la cui' nu cusu' nu cua ndyaa slo Jesús talya bi' laca yu.

51 —Lo'o cua'ni cuayá' na ji'i sca ñati —nacui' Nicodemo li'—, ná nscua chacuayá' ji'na cha' xcube' na ji'i ñati bi' si tya lyiji cuna na lcaa cha' nu ta yu, si bilya caca cuayá' ti' na ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni yu bi' —nacui'.

52 —¿Ha la cui' ngu' Galilea laca nu' u lacua? —nacui' tya'a fariseo ji'i Nicodemo li'—. Lo quityi ji'i y cui' Ndyosi nu nscua sa'ni ña'a nu' u xi, cha' caca cuayá' la ti' nu' u cha' si'i nde Galilea tyu'u ñati nu culu'u cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'na.

Ngusta ngu' qui'ya ji'i sca nucuna'a

53 Li' ndyaa ngu' to' tyi ngu'.

8

1 Li' ndu'u Jesús, ndyaa yu sca ti nde ca'ya Olivos cha' chcui' yu lo'o y cui' Ndyosi.

2 Pana tsa cua cuxee ti, xa' ndatu Jesús ne' laa tonu. Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati ca slo yu. Ca bi' ndyaca'a yu ngulu'u yu cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'i ngu'.

3 Li' yaq ngu' fariseo bi' slo Jesús, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, yaq lo'o ngu' ji'i sca nu cuna'a nu ndacui qui'ya ji'i. Cua ngujui nu cuna'a bi' ji'i ngu' la cui' tyempo nu ngua'a cho'lo'o clyo'o xa' ñati. Li' nguxatu' ngu' bi' ji'i nu cuna'a bi' cla'be laja su ndi'ji'ngu'.

4 Nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—Mstru —nacui' ngu' bi'—, cua ngujui nu cuna'a re ji'i ya la cui' tyempo lo'o ngua'a cho'lo'o clyo'o xa' ñati —nacui' ngu' ji'i Jesús—.

5 Cuentya ji'na, cuentya ji'i cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o na, ntsu'u cha' cujui'i na quee ji'i cho' cua cha' cujuii na ji'i. ¿Ñi'ya ñacui' ta nu' u ji'i?

6 Na nchcui' cuayá' ti' ngu' bi' lo'o Jesús, cha' cua nti' ngu' caja cha' ji'i ngu' ñi'ya caca sta ngu' qui'ya ji'i Jesús. Bi' cha' ñi'ya nu nga'a ti yu

ndati'ichu' yu xi, nguscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu.

⁷ Lo'o jua'a nchcuane ngu' ji'i Jesús chaca quiya'. Li' ndaca'a liñi Jesús, nchcui' yu lo'o ngu' nu yaq̄a lo'o ji'i nu cuna'a bi':

—Lo'o ntsu'u tsaca cu'maq̄ nu ná ntsu'u qui'ya ji'i ma —nacui yu—, bi' caca nu cujui'i quee ji'i nu cuna'a cua clyo.

⁸ Li' xa' ndati'ichu' Jesús nscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu, nga'aa nchcui' yu li'.

⁹ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', nguxana ngu' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' li', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ycu'i ngu'. Clyo la ndyaa nu ngu' cusu' la, li' ndyaa lcaa ngu' cuentya sca ti ngu'. Li' ndyanu Jesús chaca tya yu, lo'o ña'a ti ndu nu cuna'a bi' ntajatya ji'i yu ni jacua' chcui' yu lo'o.

¹⁰ Ndaca'a Jesús chaca quiya', li' nacui yu ji'i nu cuna'a bi':

—¿Macala ndyaa ngu' jua? —nacui—
¿Ha tya ndu nu ngusta qui'ya jinu'u?

¹¹ —Ná tucui ndu nu ngusta qui'ya 'na, cusu' —nacui nu cuna'a bi'.

—Tso'o lacua —nacui Jesús ji'i—. Jua'a na', ná ntsu'u qui'ya nu sta na' jinu'u. Tyaa clya nu'u juani —nacui—, nga'aa cua'ni la nu'u cha' cuxi.

Xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñatí laca Jesús

¹² Chaca quiya' nda Jesús cha' lo'o ngu' ne' laa bi'.

—Na'laca nu nda xee cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ñatí —nacui yu—. Tyanu xee lubii jna' ne' cresiya ji'i ñatí nu xñi cha' jna', lo'o jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi' li'; nga'aa ntsu'u cha' tya'a yu'u ngu' bi', ñi'yq̄a nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u xee jna' ne' cresiya ji'i tsiya' ti.

¹³ Li' nacui ngu' fariseo ji'i Jesús:

—Sca ti nu'u nda cha' liñi cuentya ji'i ycu'i ca. Ná tucuá ngu' cha' jinu'u si chcui' nu'u jua'a.

¹⁴ Nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tucuá ngu' cha' nu ta na' lo'o ngu' tu'ni. Masi sca ti na' nda cha' liñi

cuentya ji'i ycu'i ca na' —nacui yu—. Cua jlo ti' na' macala ngutu'u na', lo'o cua jlo ti' na' ma nde tsa'a; pana nu cu'maq̄ ni, ná jlo ti' ma tsiya' ti mala ngutu'u na', ná jlo ti' ma ma nde tsa'a —nacui Jesús ji'i ngu'—.

¹⁵ Cua laca ngusta ma yabe' chu' na'. Lo'o ndyu'ni ma jua'a, ndyu'ni ma ñi'yq̄a ndu'ni ñatí chalyuu ti. Si'i na liyq̄a na' chalyuu cha' sta na' yabe' chu' ñatí —nacui—,

¹⁶ pana taca cua'ni cuayá' na' ji'i ñatí. Lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i ngu' ni, liñi cha' nu ta na' li', cha' si'i ycu'i ti na' cua'ni cuayá' na' ji'i ngu' li'; lo'o na'lo'o ycu'i Ndyosi nu nda jna' liyq̄a re, stu'ba ti cua'ni cuayá' ya ji'i ngu' li' —nacui Jesús—.

¹⁷ Ndaquiya' tsa na ji'i cha' cusu' nu nscua lo quityi cua sa'ni la; ndacua nscua sca cha' nu nchcui' cha' tyu'u lubii ñatí ji'i scaa cha' nu ntsu'u ji'i, nu lo'o stu'ba ti chcui' tucua tya'a ngu' ji'i cha' bi'.

¹⁸ Tsaca ngu' bi' laca na' —nacui Jesús—, cha' nchcui' na' cha' liñi cuentya ji'i ycu'i ca na'; nu chaca ngu' bi' laca Sti na' nu nda jna' liyq̄a re.

¹⁹ —¿Macala ntsu'u Sti nu'u lacua? —nacui ngu' ji'i Jesús li'.

—Ná nslo ma jna' tsiya' ti, lo'o la cui' ti ná nslo ma ji'i Sti na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Si cua ndyuloo ma jna', la cui' jua'a cua ndyuloo ma ji'i Sti na' li'.

²⁰ Nacui Jesús jua'a lo'o ngulu'u yu ji'i ngu' ne' laa tonu, ntucua yu cacua ti su ndu cñá' su cujui'i ngu' cñi nu caca mstq̄ ji'i ngu' ne' laa. Lo'o ná tucui ngua'ni cha' tejeya' ji'i Jesús, cha'tsaa lo'o ji'i yu ni'ji' chcuq̄, cha' tya lyiji tyalaa tyempo ji'i yu cha' xcube' ngu' xña'a ji'i yu.

“Ná caja chacuayá' tsaa ma ca su tyi'i na”

²¹ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Tsa'a na' —nacui yu—, li' tsaana ma jna' ca su ndya'a na', pana ná quiye na' ji'i ma tsiya' ti —nacui—. Tya lyiji quiye na' ji'i ma lo'o cajaa ycu'i ma ña'a lo'o cresiya cuxi ji'i ma,

pana ná caja chacuayá' tsaa mā ca su tyi'í na' li'.

²² —¿Ha cujuui yu ji'í y cui' ca yu? —nacuī ngu' judío ji'í tya'a ngu'—. ¿Ha jua'q̄ ntsu'u tyiquee yu lo'o nacuī yu: “Ná caja chacuayá' tsaa mā ca su tyi'í na' li'”?

²³ Bi' cha' tya nda la Jesús xi cha' lo'o ngu' bi':

—Nde chalyuu su ndi'í cu'mā cuxi tsa ndu'ni ñati; pana na' ni, chaca chalyuu ca slo y cui' Ndyosi ngutu'u na' —nacuī yu—. Cua ngui'i mā ji'í nu cuxi nu ndu'ni ñati chalyuu; pana na' ni, ntsu'u tyiquee na' ji'í y cui' Ndyosi Sti na' ca su ntucua y cui' Ni —nacuī Jesús—.

²⁴ Bi' cha' ni na' ji'í mā cha' cajaa y cui' mā ña'q̄ lo'o cresiya cuxi ji'í mā; chañi cha' bi': cajaa mā ña'q̄ lo'o cresiya cuxi ji'í mā, si ná jlyaa ti' mā cha' laca na' ñi'ya nu ni na' ji'í mā cha' laca na'.

²⁵ —¿Tilaca laca nu'ú lacua? —nacuī ngu' ji'í Jesús li'.

—Tya tsubi' ni na' ji'í mā tilaca laca na' —nacuī Jesús li'—.

²⁶ Tya quiña'q̄ la cha' taca chcui' na' lo'o mā nquicha' cuentya ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í mā; pana liñi tsa cha' nu nda y cui' Ndyosi nu nda 'na lijyaa, lo'o jua'q̄ cua ña'q̄ ca cha' nu nda Ni lo'o na', bi' ti cha' laca nu nda na' lo'o ñati chalyuu.

²⁷ Ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' nu nchcuī Jesús lo'o ngu' cha' ji'í y cui' Ndyosi Sti yu.

²⁸ Bi' cha' tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Tiya' la lo'o sicutā mā jna' lo crusi, li' caca cuayá' ti' mā cha' laca na' ñi'ya nu ni na' ji'í mā, na' nu lijyaa chalyuu cha' caca ñati —nacuī Jesús—. Ná sca cña ndu'ni na' chacuayá' ji'í y cui' ca na'; y cui' Ndyosi Sti na', bi' laca nu ngulu'u 'na lcaa ca cha' nu nchcui' na' —nacuī—.

²⁹ Lcaa tsā ndi'í Ni lo'o na', y cui' Ni laca nu nda jna' lijyaa re. Ná nguxtyanu Sti na' jna', cha' xcui' cña nu ndiya ti' Ni, bi' laca cña nu ndu'ni na'.

³⁰ Lo'o ndyuna ngu' cha' nchcuī Jesús jua'q̄, tyuú tya'a ngu' ngusñi hique ti ngu' cha' nu nchcuī yu.

“Nga'aa tatsaa ngu' ji'í mā cha' cua'ni mā cña cuxi”

³¹ Lo'o li' nda Jesús cha' lo'o ngu' judío nu jlyaa ti' ji'í yu.

—Lo'o tyanu cha' nu nclyu'u na' ji'í mā ne' cresiya ji'í mā, cha' ji'í y cui' Ndyosi bi', li' chañi cha' laca mā ñati nu ndyaca tsa'q̄ jna' —nacuī Jesús ji'í ngu'—.

³² Li' taca ca cuayá' ti' mā lcaa cha' liñi; ná tucui caca tatsaa ji'í mā cha' cua'ni ma cña cuxi ca su ndi'í ma, xqui'ya cha' jlo ti' mā cha' liñi bi'.

³³ —Ñati ji'í jyo'o Abraham laca ya —nacuī ngu' judío bi'—, ni sca ñati bilya tatsaa ji'í ya cha' cua'ni ya cña cuxi. ¿Ñi'ya nti' ta nu'ú lo'o nacuī nu'ú cha': “Nga'aa tatsaa ngu' ji'í mā cha' cua'ni mā cña cuxi ca su ndi'í mā”? —nacuī ngu' judío bi' ji'í Jesús.

³⁴ —Liñi tsa cha' ta na' lo'o mā juani —nacuī Jesús li'—, cha' cua laca ntsu'u xu'na ñati chalyuu, lcaa ca ñati nu ntsu'u qui'ya ji'í ngu'.

³⁵ Lo'o sca ñati nu ntsu'u xu'na ni, cua laca ti hora ndyiji cha' tso'o ji'í ca su ndi'í yu to' tyi xu'na yu, cha' si'i ñi'ya laca sñi' laca msu nu ndi'í slo xu'na yu. Pana sñi' nu xu'na bi', lcaa tyempo ndi'í sñi' lo'o sti, ndyiji tsa cha' tso'o ji'í —nacuī Jesús—.

³⁶ Na' nu lacā nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi ni, lo'o cua'ni lyaá na' ji'í mā, chañi cha' nga'aa caca tatsaa ngu' ji'í mā cha' cua'ni ma cña cuxi chaca quiya' ca su ndi'í mā —nacuī—.

³⁷ Cua jlo ti' na' cha' tya'a ñati ji'í jyo'o Abraham laca cu'mā, pana cua nti' mā cujuui mā jna' cha' ná ntucuá mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā —nacuī Jesús—.

³⁸ Nclyu'u na' ji'í mā cua ña'q̄ ca cha' nu cua na'q̄ na' slo y cui' Ndyosi Sti na', bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o mā. Lo'o cu'mā ni, ndu'ni mā lcaa ña'q̄ cña nu ngua tsa'q̄ mā ji'í sti mā, bi' cña ndu'ni mā.

³⁹ Li' nguxtyacuī ngu' cha' lo'o Jesús:

—Jyo'o Abraham bi' ngua jyo'o cusu' ji'i ya, nu nguti'i cua sa'ni la —nacui ngu'.

—Si chañi cha' laca mä ty'a'a ñati ji'i jyo'o Abraham bi', li' cua'ni mä ñi'ya nu ngua'ni y cui' Abraham bi' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—.

⁴⁰ Pana juani nti' tsa mä cujuui mä jna', masi xcui' cha' liñi nclu'u na' ji'i mä, la cui' cha' liñi nu nda y cui' Ndyosi lo'o na.

⁴¹ Ná ngua'ni jyo'o Abraham jua'a —nacui Jesús—. Chaca nu laca sti cu'mä, lo'o jua'a cña nu nclyo nu bi', bi' laca cña nu ndiya la ti' mä cha' ndu'ni mä.

—Si'i sñi' nu xña'a laca ya —nacui ngu'—. Sca ti y cui' Ndyosi laca Sti ya —ndu'ni ngu' judío lo'o Jesús li'.

⁴² —¿Ha y cui' Ndyosi laca Sti cu'mä lacua? ¿Ni cha' laca ná ntsu'u tyiquee mä ña'a mä jna' lacua? —nacui Jesús—. Nde slo y cui' Ndyosi ngutu'u na'; xqui'ya Ni, bi' cha' ndi'i na' nde chalyuu —nacui Jesús—. Si'i cuentya ji'i y cui' ca ti na' lijyä na' chalyuu, ngulo y cui' Ndyosi cña jna' cha' caa na'.

⁴³ ¿Ni cha' laca ná ndaca'a jyaca mä ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o mä? —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. Ná nchca ji'i mä tsiya' ti caca cuayá' ti' mä cha' nu nda na' lo'o mä —nacui yu ji'i ngu' judío bi'—.

⁴⁴ Y cui' nu xña'a laca sti cu'mä, lo'o jua'a nti' mä cua'ni mä la cui' cña nu ngulo nu bi' ji'i mä. Tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' nguxana ndyu'ní ñu'ü nu bi' ji'i cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. Ná ngutu'u nu bi' ca su ntsu'u suu'cha' liñi, ná ntsu'u cha' liñi ji'i nu bi' tsiya' ti —nacui—. Lo'o nilo'o nu bi' ji'i ñati, xquicha' y cui' ca laca cha' cuiñi nu nda nu bi' lo'o ngu'. Sca nu cuiñi laca nu xña'a, bi' laca sti lcaa nu cuiñi.

⁴⁵ Nda na' cha' liñi lo'o mä, bi' cha' ná jlya ti' mä jna' tsiya' ti, cha' si'i cha' cuiñi nda na' lo'o mä.

⁴⁶ Ná caca ñacui mä cha' ntsu'u xqui'ya na'; pana lo'o ta na' sca cha'

liñi lo'o mä, ¿ni cha' laca ná jlya ti' mä 'na li'?

⁴⁷ Lcaa ñati nu nacui cha' y cui' Ndyosi laca Sti ngu', tyaja'a ngu' bi' cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu' —nacui Jesús ji'i ngu' judío bi'—. Pana si'i sñi' y cui' Ndyosi laca cu'mä, bi' cha' ná nti' mä cuna mä cha' nu nchcui' na' lo'o mä tsiya' ti.

Cua laca lu'ú Jesús lo'o nguti'i jyo'o Abraham ty'a sa'ni la

⁴⁸ Li'nguxtyacui ngu' judío cha' lo'o Jesús:

—Liñi cha' nu nchcui' ya jnu'ü juani, cha' ngu' Samaria laca nu'ü. Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'ü —nacui ngu' li'!

⁴⁹ —Ná ntsu'u cui'i juxi jna' tsiya' ti —nacui Jesús—. Chi tsa ndu'ni na' loo y cui' Ndyosi Sti na'; lo'o cu'mä ni, ná ndu'ni chi' mä loo na'.

⁵⁰ Pana si'i cha' nti' na' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i y cui' na', cha' y cui' Ndyosi Sti na' ndu'ni cha' caca tlyu na'. Sca ti y cui' Ndyosi laca nu cua'ni cuayá' ji'i lcaa ñati.

⁵¹ Lo'o chañi tsa cha' nu ta na' lo'o cu'mä ndi'ya: Lo'o taquiyá' ngu' ji'i cha' nu nclyu'u na' ji'i ngu', ná tye chalyuu tso'o nu ta na' ji'i ngu' bi', masi cajaa ngu'.

⁵² Li' xa' nchcui' ngu' judío bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Juani jlo ti' ya cha' ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'ü —nacui ngu'—. Sa'ni ngujuii jyo'o Abraham, sa'ni ngujuii nu xa' la jyo'o cusu' nu nda cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ñati. ¿Ñi'ya nti' nu'ü lo'o nacui ca ti nu'ü: “Ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ñati nu taquiyá' ji'i cha' nu nclyu'u na' ji'i”? —nacui ngu'—.

⁵³ ¿Ha nti' nu'ü cha' xti la cha' jlo ti' jyo'o cusu' Abraham ji'i ya, quiña'a la cha' jlo ti' y cui' nu'ü lacua? ¿Ha jua'a nti' nu'ü? Lo'o jyo'o Abraham, lo'o nu xa' la jyo'o cusu' bi', cua ngujuii lcaa ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu'ü, nti' nu'ü?

⁵⁴ Lo'o li' nacui Jesús:

—Ná tso'o na' tsiya' ti si cua'ni na' cha' caca tlyu y cui' ca ti na', pana

y cui' Ndyosi Sti na' ndu'ni cha' caca tlyu na' —nacui—. Ndu'ni mā cha' Sti mā laca y cui' Ndyosi;

⁵⁵ masi ná ndyuloo mā ji'i Ni, pana jua'a ndu'ni mā. Nslo na' ji'i Ni tu'ní. Ná taca ñacui na' cha' ná nslo na' ji'i Ni; cuiñi na' si jua'a ñacui na', ñi'yā laca cu'mā, cha' cuiñi tsa mā. Chañi cha' nslo na' ji'i Ni, jua'a ndaquiya' na' ji'i lcaa cha' nu nchcui' Ni lo'o na' —nacui Jesús ji'i ngu' judío bi'—.

⁵⁶ Nu Abraham jyo'o cusu' ji'i mā ni, lye tsa ngua ti' yu ña'a yu jna' lo'o cala na' chalyuu. Lo'o li' ndi'yā ngua, cha' cua na'a nu cusu' jna', tso'o tsa ndyu'u tyiquee yu li'.

⁵⁷ Li' lye nchcui' ngu' judío lo'o Jesús:

—Bilya caca tu'ba tyi yija nu'u —nacui ngu' ji'i—. ¿Ñi'yā ngua cha' cua na'a nu'u ji'i jyo'o Abraham lacua?

⁵⁸ —Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o cu'mā juani —nacui Jesús—, cha' cua laca lu'u na' lo'o ngula jyo'o Abraham bi'.

⁵⁹ Li' ngusñi ngu' quee cha' cu ngu' ji'i Jesús cujuíi ngu' ji'i li', pana ndyu'u cuatsi' yu ji'i ngu'. Ngutu'u yu ne' laa bi', nteje tacui yu clabe su ndi'i ñati ndyaa yu li'.

9

Nu qui'yu nu ca ña'a cuityi' lo'o ngula

¹ To' tyucui su ndyaa Jesús, na'a yu ji'i sca ngu' cuityi', ca ña'a cuityi' lo'o ngula nu quicha bi'.

² Li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'i Jesús:

—Mstru —nacui ngu'—, ¿tilaca ntsu'u qui'ya ji'i cha' cuityi' cloo yu cua lo'o ngula yu? ¿Ha y cui' yu? ¿Ha ngu' cusu' ji'i yu ndacui qui'ya ji'i?

³ —Si'i xqui'ya yu cua, si'i xqui'ya ngu' cusu' ji'i yu —nacui Jesús ji'i ngu'—. Na cuityi' yu lo'o ngula yu cha' taca ña'a ngu' ñi'yā laca cña tonu nu cua'ni y cui' Ndyosi lo'o cua'ni Ni cha' tyaca tso'o yu.

⁴ Lo'o tya xee nga'a cha' cua'ni na cña —nacui Jesús—, lo'o cua ndyaa

cuichaas nga'aa caca cua'ni ni sca na cña li'. Lo'o jua'a laca lo'o na' —nacui—, nga'a cha' cua'ni na' lcaa ña'a cña nu ngulo y cui' Ndyosi jna' lo'o nda Ni jna' lijyā na' ca nde —nacui Jesús—.

⁵ Lo'o tya tyl'i na' chalyuu, tya ta na' xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati.

⁶ Ndye nchcui' Jesús, li' ngusalú yu xi hitya sañi' lo yuu, cha' nguxa' xi lo'o yuu cha' caca nana'. Nda'a yu nana' bi' chū' scua' cloo nu quicha bi'.

⁷ Li' nacui Jesús ji'i:

—Yaa nu'u, caata chcu nde tojo'o Siloé —tojo'o bi' naa Siloé cha'cña ji'i ngu', ñi'yā nti' si ñacui na cha'cña ji'na: tojo'o "su nacui ji'i ngu' cha' tsaa ngu"—.

Bi' cha' ndyaa nu quicha bi' ndyaata tojo'o bi' li'. Lo'o ñaa li', cua ndyaca tso'o cloo.

⁸ Lo'o li' nu ngu' nu ndi'i cacua ti su ndi'i nu ngua quicha bi', nu cua na'a su ngüijña mstā tsubi' la, li' nchcui' ngu' bi' ji'i:

—Nu qui'yu re, ¿ha la cui' yu re laca nu ngua'a calle ngüijña yu mstā ji'i ngu'?

⁹ —La cui' yu bi'— nacui tsaca ngu'.

—Si'i yu bi', masi sca ti cuayá' ña'a loo yu bi'— nacui chaca ngu'.

Lo'o li' nguxacui y cui' nu qui'yu bi' cha' ji'i ngu' bi':

—La cui' yu bi' laca na'.

¹⁰ Li' nchcuane ngu' ji'i yu:

—¿Ñi'yā ngua cha' ndyaca tso'o cloo nu'u juani?

¹¹ —Nu ñati nu naa Jesús, bi' laca nu nguxa' xi nana' cha' nguta'a chū' scua' cloo na' —nacui nu qui'yu bi'—. Lo'o li' ngulo yu bi' cña 'na cha' ts'a'a na' caata nde tojo'o Siloé, bi' cha' ndya'a ndyaata ca bi'; hora ti ngua tso'o cloo na', tyaca' tso'o ña'a na' juani.

¹² —¿Ma nde ndyaa yu bi'? —nacui ngu' ji'i li'.

—Ná jlo ti' na' —nacui.

Nchcui' ngu' fariseo lo'o nu ngua cuityi'

13 Ndyaa lo'o ngu' ji'i nu qui'yu nu ngua cuityi' bi' slo ngu' fariseo ne' laa.

14 Tsə nu ndil'i cña' ngu' ngua bi', tsə tacati ngua nu lo'o nguxa' Jesús nana' bi', ngua'ni yu jo'o ji'i cloo nu cuityi' bi'.

15 Lo'o li' nguxana ngu' fariseo, nchcuane ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi': —¿Ni'ya ngua cha' ngua tso'o cloo nu'u?

—Nguta'a yu nana' chū' scua' cloo na' —nacui nu qui'yu bi'—, li' ndyaa na' ndyaata chcu, tyaca' tso'o ña'a na' juani —nacui.

16 Li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu nacui:

—Si'i slo ycui' Ndyosi yaa nu Jesús bi', bi' cha' ná ndaquiya' yu tsə ta'a ji'i ngu'.

Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' ñati nu nchcui' ji'i yu ndi'ya:

—¿Ni'ya caca ji'i yu bi' cua'ni yu cña tonu cuentya ji'i ycui' Ndyosi si jua'a ntsu'u tsa qui'ya ji'i yu?

Ná stu'ba cha' nu nchcui' ngu' bi' ji'i Jesús.

17 Li' xa' nchcuane ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi':

—Nu'u ni, ¿ni'ya chcui' ta nu'u cha' ji'i yu bi' juani, cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i cloo nu'u?

Li' nguxacui nu qui'yu bi' cha' ji'i ngu':

—Sca nu cusu' nu nda cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati, jua'a laca yu bi' —nacui.

18 Ná jlya ti' nu ngu' judío bi', cha' ca ña'a cuityi' nu qui'yu bi' lo'o ngula, lo'o nu juani tyaca' tso'o xee ña'a. Sude cha', li' ngusi'ya ngu' ji'i ngu' cusu' ji'i.

19 Li' nchcuane ngu' ji'i ngu' cusu' bi':

—¿Ha sñi' cu'ma laca yu re? —nacui ngu'—. ¿Ni'ya ngua li'? ¿Ha ca ña'a cuityi' yu lo'o ngula yu? ¿Ni'ya ngua cha' ña'a yu juani?

20 Li' nguxacui sti xtya'a cha' ji'i ngu' fariseo bi':

—Jlo ti' ya cha' sñi' ya laca yu, jlo ti' ya cha' ca ña'a cuityi' yu lo'o ngula yu —nacui ngu'—,

21 pana ná nda ya cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' ngujui xee nu ntsu'u cloo yu juani. Ná jlo ti' ya tilaca laca nu ngua'ni jo'o ji'i yu. Xcuane ma ji'i ycui' yu; cua tlyu yu bi', ycui' yu taca ta liñi yu cha' lo'o ma.

22 Jua'a nacui sti xtya'a nu qui'yu bi' ji'i ngu', cha' ntsii tsa ngu' ji'i ngu' judío bi'; na cua ngua'ni stu'ba ngua' laca cña cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngua' cha' culo'o ngu' ji'i ñati ne' laa, cua ña'a ca ñati nu ñacui cha' Jesús laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda ycui' Ndyosi ji'i lijya chalyuu. Nga'aa ta ngua' judío bi' chacuayá' tsaa ngu' ne' laa li'.

23 Bi' cha' nacui sti xtya'a nu ngua cuityi' bi': “Xcuane ma ji'i ycui' yu, cua tlyu yu bi”.

24 Tya ngusi'ya ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi' chaca quiya', lo'o li' lyé nchcui' ngu' lo'o:

—Chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi, ta nu'u cha' liñi lo'o ya juani —nacui ngu' ji'i—. Cua jlo ti' ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'i nu Jesús bi'.

25 —Ná nda na' cuentya si ntsu'u qui'ya ji'i yu —nacui nu ngua cuityi' bi'—. Jlo ti' na' cha' cuityi' na' clyo, lo'o juani cua ntsu'u xee cloo na'. Tsa bi' ti cha' jlo ti' na'.

26 —¿Ni'ya ngua'ni yu bi' lo'o nu'u lacua? —nacui ngu'—. ¿Ni'ya ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o cloo nu'u juani?

27 —Cua ndacha' na' ji'i ma tsaca quiya' tsə, lo'o ná ngua'a jyaca ma ji'i cha' bi' —nacui nu qui'yu bi'—. ¿Ni'cha' laca xa' nti' ma cuna ma cha' bi' chaca quiya'? ¿Ha lo'o cu'ma nti' ma caca tsə'a ma cha' ji'i yu?

28 Li' nchcui' nu ngu' judío bi' cha' ti'i lo'o:

—Nu'u laca sca nu ndyaca tsə'a ji'i yu bi' —nacui ngu'—, cuare laca ya ñati nu ndyaca tsə'a ji'i jyo'o cusu' Moisés.

29 Jlya ti' ya cha' nda ycui' Ndyosi cha' lo'o nu Moisés bi', pana ná jlo ti' ya tsiya' ti ma nde ngutu'u nu Jesús bi' lijya.

30 Li' nguxtyacui nu qui'yu bi' cha' lo'o ngu' fariseo bi':

—Tlyu tsa cha' nda mā lo'o na' juani —nacui—. Nde cua ti ndu sca nu qui'yu nu ngua'ni ca ti jo'o cloo na', lo'o ná jlo ti' mā tsiya' ti ma nde ngutu'u yu lijyā yu —nacui—.

³¹ Jlo ti' lcaa tyaa na cha' ná ndaquiya' ycui' Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' ñati cuxi lo'o Ni; ndaquiya' Ni ji'i ngu' lo'o nchcui' ñati nu ndu'ni tacati, ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni ji'i —nacui—.

³² Tya lo'o nguxana chalyuu, bilya cua'ni ngu' cha' tyu'u xee cloo ñati chaca quiya' nu lo'o ca ña'a cuityi' ngu' lo'o ngula ngu'.

³³ Ná caca ji'i yu bi' cua'ni yu cña bi' si si'i ca slo ycui' Ndyosi ngutu'u yu.

³⁴ —Ngu' cuxi laca nu'u, pana nt'i nu'u culu'u xi cha' jo'o ji'i ya —nacui ngu' judío li'—. Cuxi nu'u lo'o ngula nu'u, jua'a cuxi ti nguluu nu'u —nacui ngu'.

Lo'o li' ngulo'o ngu' ji'i nu qui'yu bi', nga'aa nda ngu' chacuayá' tsaa ne' laa tsiya' ti.

Na cuityi' ngu' cha' ná jlya ti' ngu'

³⁵ Li' ngujui cha' ji'i Jesús, ndyuna yu cha' ngulo'o ngu' ji'i nu qui'yu bi' ne' laa. Lo'o nguiyacua Jesús ji'i, nchcuane yu ji'i li':

—¿Ha jlya ca ti' nu'u ji'i ycui' nu cua lijyā chalyuu cha' caca ñati? —nacui Jesús ji'i.

³⁶ —¿Tilaca laca yu bi', cusu'? —nacui nu qui'yu bi'—. Nti' tsa na' xñi na' cha' ji'i.

³⁷ —Cua na'a nu'u ji'i yu bi' —nacui Jesús—. Na' lacā bi', na' nu nchcui' lo'o nu'u juani ti.

³⁸ Hora ti ndyatū sti' nu qui'yu bi' slo Jesús.

—Jlya ti' na' jinu'u, Xu'na —nacui.

³⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Cua lijyā na' chalyuu cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ñati, tilaca laca nu xñi cha' jna', tilaca laca nu ná tyaja'a xñi cha' jna' —nacui Jesús—. Ta na' xee nu tyu'u ne' cresiya ji'i ngu' nu xñi cha' jna', masi ñi'ya nti' cuityi' ti ngu' ndii'ji' ngu' chalyuu; tacu' na' xee ji'i ngu' nu ná tyaja'a xñi cha' jna' tsiya'

ti, masi ndu'ni ngu' cha' tso'o tsa ycui' ngu'.

⁴⁰ Ndu xi ngu' fariseo slo Jesús lo'o nchcui' yu jua'a.

—¿Ha cuityi' cua lacua? —nacui ngu' ji'i yu.

⁴¹ —Ná ntsu'u qui'ya ji'i mā, si jlo ti' mā cha' cuityi' ti mā —nacui Jesús—. Cha' nchcui' mā cha' taca ña'a mā, bi' cha' ña'a ti ntsu'u qui'ya ji'i mā.

10

Cuui ji'i lo'o su ndyi'i xly'a' talya

¹ 'Ta na' sca cha' liñi lo'o mā juani —nacui Jesús ji'i ngu' judío li'—. Tachaa tsa ndya' lo'o su ndyi'i xly'a' talya. Lo'o ndya'a ngu' ne' lo'o bi', sca ti to' lo'o nga'a cha' tyatí ngu'. Nu cuaana laca nu ndyacuí que lo'o, ndyatí chaca se'i li' —nacui Jesús—.

² Nde to' lo'o ndyatí nu laca xu'na xly'a' bi'.

³ Nslo nu ntsu'u cuā to' lo'o ji'i xu'na xly'a', bi' cha' nda chacuayá' ndyatí yu bi' ne' lo'o —nacui Jesús—. Nslo xly'a' xtyi'i xu'na ni'; lo'o nxi'ya yu ji'i xly'a' ji'i ycui' ca, lijyā ni' slo yu, ndya'a lo'o yu ji'i xly'a' bi' li'.

⁴ Lo'o cua ngutu'u lcaa xly'a' nde liya', li' nde loo la ntyucua nu laca xu'na ni', nde chū' la lca'a xly'a' ji'i yu, cha' nduna ni' lo'o nxi'ya xu'na ni' ji'i ni'.

⁵ Ná ndyu'u lca'a ni' ji'i xa' ñati; lo'o nduna ni' cha' nu nchcui' xa' ñati lo'o ni', xna ni' li', cha' ná nslo ni' xtyi'i xa' ñati.

⁶ Bi' ngua sca cha' nu nchcui' ne' ti Jesús lo'o ngu', pana ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' li'.

Ña'asii tso'o Jesús ji'i xly'a' ji'i yu

⁷ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o mā —nacui Jesús—. Ycui' ti na' lacā to' lo'o bi', cha' nchca'a na' to' lo'o su ndyatí ni'.

⁸ Ná ndaquiya' xly'a' bi' ji'i ñati nu yaa yala la, cha' xcui' nu cuaana laca

ngu' bi'; tsa cu' ti ntyucuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ngu' —nacui—.

⁹ Nu nga'a to' lo'o, tso'o tsa ña'asii ji'i xlyaa' ji'i; lo'o jua'a na', tso'o tsa ña'asii na' ji'i ñati 'na —nacui Jesús—. Taca tyeje tacui ngu' cha' tyatí ngu' ne' lo'o su nga'a na', cha' ná caca cuxi ji'i ngu' bi' li'. Tso'o ti tyatí ngu' ne' lo'o su nga'a na', tso'o ti tyu'u ngu' chaca quiya', ñi'ya nu ndu'ni xlyaa'. Caja ñi'ya tyiji yu'u ji'i ngu' bi' li', ñi'ya laca lo'o ndyiji na ndacu xlyaa'.

¹⁰ 'Tsa cu' ti cña cuaana ndu'ni nu ngu' cuaana bi' —nacui Jesús—. Ndyaa'q ngu' bi' cha' cua'ni ñu'u ngu' ji'i ñati, cha' chcuna' cresiya ji'i ñati bi'; na cua lijya na' cha' ta na' chalyuu tso'o ji'i ñati, su caca tyi'ji' ngu' tyucui tyiquee ngu' li' —nacui—.

¹¹ Tso'o tsa ña'asii na' ji'i xlyaa' 'na. Ycui' ca na' tyaja'a Na' cajaq cha' ná cajaa xlyaa' jna', cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ngu' —nacui—.

¹² Sca msu ti ni, ná ña'asii tso'o ji'i xlyaa', xna yu lo'o ña'a yu cha' lijya bo'o. Si'i ycui' yu nu laca loo ji'i xlyaa', si'i ycui' yu nu ca ji'i ni', nti' yu. Bi' cha' caca lya' ti' bo'o ji'i taju xlyaa' bi', li' tyijyu' cañi xlyaa' xna ni' —nacui Jesús—.

¹³ Nxna msu tyijyu' cha' ne' xña ti ji'i ngu' ndya'a yu, si'i na ji'i yu laca xlyaa' bi'.

¹⁴ 'Tso'o tsa ña'asii na' ji'i xlyaa' 'na. Nslo na' ji'i ñati jna', lo'o jua'a cua ngui'i ñati bi' jna'.

¹⁵ Ñi'ya nslo Sti na' jna', jua'a nslo na' ji'i Sti na'; ñi'ya ntsu'u cha' ji'i Sti na' lo'o na', jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o ñati jna'. Ycui' ca na' tyaja'a na' cajaa cha' ná tye cresiya ji'i ñati 'na —nacui Jesús ji'i ngu'—.

¹⁶ Tya ntsu'u la xa' ñati 'na nu ndi'i xa' quichj, nu ná stu'ba nga'a lo'o taju ñati re; nga'a cha' tsa'a na' tsaqui'ya na' ji'i ngu' bi', cha' lo'o ngu' bi' tyaa' ngu' ca ne' lo'o re. Lo'o li' cuna ngu' cha' nu chcui' na' lo'o ngu'; caca ngu' sca ti taju ñati 'na, lo'o jua'a caca na' nu sca ti Xu'na ngu' —nacui Jesús—.

¹⁷ 'Tye chalyuu 'na, cajaa na' cha' tyu'u na' chaca quiya' ca tiya' la, bi'

cha' ntsu'u tsa tyiquee Sti na' ña'a 'na.

¹⁸ Ná tucui xlyaa' cresiya 'na, ycui' ca ti na' ntaja'a na' cajaq —nacui Jesús—. Taca cua'ni na' jua'a, cha' cua nda ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá' cajaa na', lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' tyu'u na' chaca quiya'.

¹⁹ Tya chaca quiya' ná stu'ba cha' ji'i ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' nchcui' Jesús jua'a.

²⁰ Ntsu'u tsa ngu' nu nacui ndi'ya: —Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' yu cua. Na tonto yu. Ná ntsu'u cha' cuna na cha' nu nchcui' yu cua.

²¹ Li' nacui xa' la ñati:

—Ná taca chcui' ngu' ñi'ya nu nchcui' yu cua juani si ntsu'u cui'ji xña'a ji'i ngu'. ¿Ha caca ji'i nu xña'a cua'ni cha' tyaca tso'o cloo nu cuityi'? Ná taca ji'i.

Nxuu tya'a ngu' judío lo'o Jesús

²² Tyempo tlya' ngua li', nu lo'o sube tsa tsä. Nde quichj Jerusalén ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ta'a su ngulacua ji'i laa tonu ca bi'.

²³ Ndyaa Jesús to' laa ca su nchcui' ngu' ji'i: "Corredor ji'i Salomón".

²⁴ Li' ndyu'u ti'ji' tyuu tya'a ngu' judío slo Jesús, nchcuane ngu' ji'i yu:

—¿Ni jacua' chcui' liñi nu'u lo'o cua, cha' caca cuayá' ti' ya si nu'u laca nu ñati tlyu nu ta ycui' Ndyosi ji'i caa? —nacui' ngu' ji'i Jesús—. Ná talo ya si ná cacha' nu'u lcaa cha' ji'i cua. Tso'o si chcui' liñi nu'u juani.

²⁵ —Jua'a ni na' tsaca quiya' ji'i ma —nacui' Jesús ji'i ngu' bi' li'—, lo'o ná jlya ti' ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma tsiya' ti —nacui'—. Lo'o ña'a ma cha' ndu'ni na' cña tonu bi' chacuayá' ji'i Sti na', ndyiji cha' liñi ji'i ma li';

²⁶ pana ná jlya ti' ma ji'i cña bi', cha' si'i taju ñati 'na laca ma. Nacui' na' jua'a ji'i ma tsubi' —nacui' Jesús ji'i ngu'—.

²⁷ Ñi'ya ndu'ni xlyaa', jua'a nduna ñati 'na jna' lo'o nchcui' na' lo'o ngu'. Cua nslo na' ji'i ngu', cua ndya'a ngu' lo'o na'.

²⁸ Ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' ji'i ngu' bi', ná chcuna' cresiya ji'i

ngu' li'. Ná tucui caca ji'í xlyaaá ji'í ñati bi' na, cha' tso'o tsa ña'asii na' ji'í ñati bi' —nacui Jesús—.

²⁹ Na cua nda Sti na' ñati bi' jna', lo'o jua'a nga'aa ntsu'u chaca nu stu'ba tlyu lo'o y cui' Ni; bi' cha' ná tucui caca ji'í xlyaaá ji'í ngu' bi', nu lo'o ña'asii Sti na' ji'í ngu'.

³⁰ Lo'o jua'a stu'ba ntsu'u cha' ji'í y cui' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacui Jesús.

³¹ Chaca quiya' ngusñi nu ngu' judío bi' quee cha' cu' ngu' ji'í Jesús, cujuui ngu' ji'í.

³² Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Cua quiña'a tsa cña tso'o ngua'ni na' chacuayá ji'í Sti na' slo cu'ma, lo'o jua'a cua na'a ma cña nu ngua'ni na'. ¿Ha xqui'ya sca cña tso'o nu ngua'ni na', bi' cha' nti' ma cuta ma quee 'na?

³³ Li' nguxtyacui nu ngu' judío bi' cha' lo'o Jesús:

—Ná cujuui ya jinu'u lo'o quee xqui'ya sca cña tso'o nu ngua'ni nu'u —nacui ngu'—, xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' nu'u ji'í y cui' Ndyosi, bi' cha' cu' ya quee jinu'u. Sñi' ñati chalyuu ti laca nu'u, pana ndu'ni nu'u cha' laca nu'u y cui' Ndyosi.

³⁴ Li' nacui Jesús ji'í ngu':

—Lo quityi nscua cha' cusu' nu jlya tsa ti' ma, ntsu'u sca cha' nu nchcui' ndi'yä: “Ndyosi laca lcaa cu'ma cuentya jna!” —nacui Jesús—.

³⁵ Jlo ti' na cha' ná caca ji'na tacu' na ni sca cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o na. Sca cha' nu nchcui' quityi bi' ni, nacui cha' ñi'yä laca y cui' Ndyosi, jua'a laca ñati nu ndaquiya' cha' nda Ni lo'o.

³⁶ ¿Ni cha' laca ngusta cu'ma qui'ya jna' slo y cui' Ndyosi lo'o nacui ma cha' nchcui' na' cha' cuxi ji'í y cui' Ni? —nacui Jesús—. Cua ngusubi Sti na' jna', nda Ni 'na lijyä nde chalyuu. ¿Ni cha' laca ná tso'o nti' ma cha' nacui na' cha' nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi laca na'?

³⁷ Ná ntsu'u cha' jlya ti' ma jna' —nacui Jesús li'—, si ná ndu'ni na' cua ña'a ca cña nu ndu'ni Sti na' —nacui—.

³⁸ Pana nu lo'o ndu'ni na' cña ji'í y cui' Ndyosi, li' caca jlya ti' ma jna' xqui'ya cña nu ndu'ni na' bi', masi ná jlya ti' ma cha' nu nchcui' na'. Lo'o li' caca cuayá ti' ma, caca jlo ti' ma, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'í Sti na' lo'o na', stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na'.

³⁹ Chaca quiya' ngua'ni cuayá ngu' si caca taya' ngu' ji'í Jesús. Li' nga'aa ndyanu yu, laja ti ngu' ngutu'u yu ngulaá yu ji'í ngu'.

⁴⁰ Li' ndyaa Jesús chaca quiya', ndyaa chaca tsu' sta'a Jordán ca su ngutu Juan ntyucuatya ji'í ngu' tya clyo. Nde bi' nguti'í yu, lo'o jua'a ndya'a tsa ngu' slo.

⁴¹ Li' nacui ngu' ji'í tya'a ngu':

—Ná ngua'ni Juan ni sca cña tonu cha' cube ti' na ji'í. Pana liñi tsa ndyu'u lcaa cha' nu nchcui' nu Juan bi' tya tsubi' la cuentya ji'í nu qui'yu re.

⁴² Lo'o li' cua nguxana tyu'u tya'a ngu', jlya ti' ngu' ji'í Jesús lo'o nguti'í ngu' nde bi'.

11

Ngujuui Lázaro

¹ Ndi'í sca nu qui'yu nu naa Lázaro. Quicha tsa bi'. Ngu' quichí Betania laca, lo'o jua'a María lo'o Marta laca tya'a ngula nu qui'yu bi'.

² (Tya'a ngula María laca Lázaro nu quicha bi', lo'o jua'a María laca nu su'ba setye tyixi xtyi'í chu' quiya' Jesús nde loo la, lo'o li' sube' cho' quicha' que y cui' cho' quiya' Jesús cha' quityi.)

³ Cua nda tyucuaa nu cuna'a bi' cha' ndyaa ca slo Jesús:

—Tyu'u cha' clyu' ti' jinu'u, Xu'na —nacui ngu' cuna'a bi'—, nde lijyä cha', cha' caca cuayá ti' nu'u cha' ntsiya tya'a tso'o nu'u, quicha tsa yu.

⁴ Lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacui:

—Ná nga'a cha' cajaa nu quicha bi'. Na quicha yubí' cha' caca tlyu la y cui' Ndyosi, cha' cua'ni tlyu ngu' jna', cha' na' lacä nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi. Lo'o ña'a ngu' ñi'yä cña tonu nu cua'ni

na' cha' caca jo'o ji'i yu, li' cua'ni tlyu
ngu' ji'i ycui' Ndyosi.

⁵⁻⁶ Lo'o ndyuna Jesús cha' quicha Lázaro, li' tyaa tsaa su ndi'i bi', masi ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu ji'i ca ta'a sna ngu' bi', ji'i Marta, lo'o ji'i nu chaca cho' tyaa Marta, lo'o ji'i ycui' Lázaro.

⁷ Tiya' la, li' nacui' Jesús ji'i ñati nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Tyaa na xtyuú na nde loyuu su cuentya Judea —nacui'.

⁸ Li' nguxacui' ngu' bi' cha' ji'i:

—Mstru —nacui' ngu'—, ná sa'ni ngua bi' lo'o ngua ti' ngu' judío bi' cu' ngu' quee jinu'ú cha' cujuui' ngu' jinu'ú, ngua ti' ngu'. ¿Ha cua tsaa ti nu'ú nde jua chaca quiya'? —nacui' ngu'.

⁹ Li' nacui' Jesús ji'i ngu' bi':

—Tii tyucuua ti hora ntsu'u ji'i sca tsaa. Lo'o tyaa'na na ndacua, ná sca na tyacua quiya' na, tyaca' su ndya'na na cha' tyaa xee —nacui'—.

¹⁰ Lo'o tyu'u ta'a na talya, li' tyacua sca na nga'a tyucui' quiya' na, cha' ná tyaca' xee ña'a na ji'i li'.

¹¹ Lo'o cua nchcui' Jesús jua'a, li' nacui':

—Cua laja' Lázaro tyaa tso'o na. Nde jua tsa'a na' juani cha' xtyu'ú ji'i yu.

¹² —Mstru —nacui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—, lo'o laja' ca yu, li' tyaca tso'o yu.

¹³ Ngua ti' ngu' cha' ndyu'u xcalá yu, masi nti' Jesús ñacui' ji'i ngu' cha' chañi cha' ngujuui' yu.

¹⁴ Lo'o li' liñi nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Nuguuii Lázaro —nacui'—.

¹⁵ Tso'o ti nti' na' cha' ná nguti'i na' nde jua lo'o ngujuui' yu. Juani taca tyu'u tso'o cha' ji'i ycui' ma, taca xñi tso'o la ma cha' jna' —nacui'—. Tyaa na ca su nscua jyo'o.

¹⁶ Li' nchcui' Tomás nu Culaca' lo'o tyaa'ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—Tyaa na lo'o nu cusu' lacua, cha' stu'ba ti cajaa na lo'o —nacui' Tomás.

"Tyu'ú tyaa ngula nu'u chaca quiya"

¹⁷ Lo'o ndyalaa Jesús ca bi', ngujuí cha' ji'i yu cha' cua jacua tsaa nguatsi' jyo'o Lázaro.

¹⁸ Ná tyijyu' ndyi'ya tyaa'quichí Be-tania bi' lo'o quichí Jerusalén, ntsu'u xi tucua ti kilómetro cla'be cuayá' tyijyu' ndi'i quichí bi'.

¹⁹ Lo'o li' quiña'á ngu' quichí tonu bi' ndyaa cha' xtyucua ngu' ji'i Marta lo'o ji'i María cha' ngujuui' tyaa'ngula ngu'.

²⁰ Tya cuayá' ndyuna ngu' cha' cua lijyá Jesú, hora ti ngutu'u Marta ndyaa cha' tyacua tyaa'lo'o Jesús tyu-cuii. Sca ti María ndyanu ni'i.

²¹ Lo'o li' nchcui' Marta lo'o Jesús:

—Ná ngujuui' tyaa'ngula na' si nguti'i nu'ú ca nde, cusu' —nacui' nu cuna'á bi' ji'i Jesús—.

²² Pana jlo ti' na' cha' masi juani cua'ni ycui' Ndyosi lcaa cha' nu jña nu'ú ji'i Ni.

²³ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i Marta bi':

—Tyu'ú tyaa ngula nu'ú chaca quiya'.

²⁴ —Jlo ti' na' cha' chaca quiya' tyu'ú yu bi' nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o lo'o cua tye ti chalyuu —nacui' Marta.

²⁵ Li' nguxacui' Jesús cha' lo'o nu cuna'á bi':

—Na' lacá nu ndu'ni cha' tyu'ú ñati, na' lacá nu ndu'ni cha' chañi caca tso'o cresiya ji'i ñati —nacui' Jesús—. Masi cajaa ngu', tyaa tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', caja chalyuu cucui ji'i ngu' si cua ngusñi' ngu' cha' jna' —nacui' Jesús ji'i Marta—.

²⁶ Lo'o jua'a lcaa ñati nu tso'o ti ndi'i tyiquee cha' ngusñi' ngu' cha' jna', ná nscua cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. ¿Ha jlya ti' nu'ú cha' bi'?

²⁷ —Chañi cha' jlya ti' na', cusu' —nacui' nu cuna'á bi'—. Hasta juani jlya ti' na' cha' nu'ú laca Cristo nu ñati tlyu bi', nu'ú laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi, lo'o jua'a cua nda Ni jinu'ú lijyá.

Lo'o Jesús ndyunaayu

28 Ndye nchcui' Marta, li' ndyaa nu cuna'a bi', cuaana ti ngusi'ya ji'i María tya'a ngula:

—Cua tyalaa ti nu Mstru bi' juani —nacui__. Nxi'ya yu jinu'u cha' tsaa nu'u slo yu.

29 Lo'o ndyuna María cha' bi', hora ti ngutu'u ndyaa slo Jesús li'.

30 Tya lyiji tyalaa Jesús quichi, tya naga'q̄a yu su ndyacua tya'a Marta lo'o yu tya tsā la.

31 Lo'o nu ngu' judío nu ndi'i nxtyu-cua ji'i María ni'l̄ ni, lo'o na'q̄a ngu' cha' tsa tsiya' ca ngutu'u María ndyaa, li' ndyaa lca'a ngu' ji'i cho'; ngua ti' ngu' cha' to' cuaá ndyaa cho' cha' cunaa cho'.

32 Lo'o li' ndyalaa María ca su ndu Jesús. Lo'o na'q̄a cho' ji'i yu, hora ti ngutu sti' cho' slo Jesús. Lo'o li' nacui María bi':

—Si nguti'i nu'u tsubi', cusu' —nacui__, ná ngujuii tya'a ngula na' li'.

33 Xñi'i tsa ñaa xtyi'i Jesús li', ndube tsa ti' yu cha' ndyuna María, lo'o jua'q̄a ngusi'ya tsa ngu' judío tya'a ndya'q̄a María.

34 Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Macala nguxatsi' ma ji'i jyo'o bi'?

—Tsa na'q̄a na xi ji'i, cusu' —nacui ngu' li'.

35 Lo'o Jesús ngusi'ya li'.

36 —Tyaca'a tsa jyo'o bi' ji'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee yu ña'q̄a yu ji'i —nacui ngu' judío bi'.

37 Lo'o jua'q̄a ndi'i xi ngu' nu nacui:

—¿Ni cha' laca ná ngujui ñi'ya nu cua'ni yu cha' ná cajaa Lázaro nquicha'? Nchca ji'i yu cua'ni yu cha' tyaca tso'o cloo ngu' cuityi'.

Ndyu'ú Lázaro chaca quiya'

38 Ca chaca quiya' xñi'i tsa ñaa xtyi'i Jesús, lo'o li' ndyaa yu ca to' cuaá. Sca tyuquee laca, lo'o ndu sca quee tlyu ndyacu tu'ba tyuquee bi'.

39 —Clyatsu' ma quee cua —nacui Jesús.

Li' nchcui' Marta tya'a ngula jyo'o bi' lo'o Jesús:

—Tyucu tsa xtyi'i caca si tyu'utsu' quee cua, cusu' —nacui__. Cua jacua tsā nguatsi' jyo'o re.

40 Li' nacui Jesús:

—Caca ña'a ma cha' tlyu tsa nu ndu'ní y cui' Ndyosi nu lo'o jlya ti' ma ji'i Ni. ¿Ha si'i jua'q̄a ni na' ji'i ma tsā?

41 Li' ngulotsu' ngu' quee nu ndyacu' tu'ba tyuquee bi'. Li' nguxña'a Jesús nde cua.

—Sti na' —nacui Jesús li'—, tsa xlyab'e h̄i cha' cua ndyuna nu'u cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u.

42 Lcaa tsā cua jlo ti' na' cha' nduna nu'u lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u; pana nchcui' na' lo'o nu'u juani xqui'ya ñat̄i nu ndi'i re, cha' taca ca jlya ti' ngu' jna' cha' chañi cha' cua nda nu'u jna' lijyā chalyuu.

43 Li' cuii tsa nchcui' Jesús:

—Lázaro, tyu'u nu'u su ntsu'u nu'u ndacua, tyāa nu'u nde liya' re.

44 Li' ngutu'u nu ngua jyo'o bi'; ña'q̄a ti tya ngüixii late' ngat̄i tyucui ña'a hichu', ña'q̄a ti tya ndyacu' chaca late' loo.

—Xat̄i' clyá ma late' nu ntsu'u chu' yu cua —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' ta ma chacuayá' tya'a yu.

Nchcui' ngu' ñi'ya caca cujuii ngu' ji'i Jesús

45 Lo'o li' quiña'a tya'a ngu' judío bi' jlya ti' ngu' ji'i Jesús, ñat̄i nu ndi'i nxtyucua ji'i María tsā la, cha' cua na'q̄a ngu' cha' tlyu nu ngua'ni ca ti Jesús cuentya ji'i y cui' Ndyosi.

46 Pana ntsu'u xi ngu' bi' nu hora ti ndyaa slo ngu' fariseo, nda ngu' cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús.

47 Bi' cha' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi', nguxana nxí'ya ngu' ji'i lcaa ngu' tisiya, cha' tlyu'u ti'ji'ngu'. Lo'o li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na juani? —nacui ngu'—. Quiña'a tsa cha' tlyu ndyuu'ni nu qui'yu bi'.

48 Lo'o ta na chacuayá' ji'i yu cha' tya cua'ni la yu jua'q̄a, li' xñi lcaa ngu' quichi cha' ji'i yu. Li' caq̄a ngu' romano cha' cuityi' ngu' laa tlyu ji'na,

culo'o ngu' ji'i ñati tya'a na su ndi'i ngu' —nacui ngu'.

⁴⁹ Li' ndatu tsaca ngu'; Caifás naa yu, lo'o jua'q yija bi' laca yu xu'na sti jo'ó. Nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ni sca na ná jlo ti' ma,

⁵⁰ ná nchca tii ma tsiya' ti —nacui yu—. Tso'o la caca ji'i ma si cajaa sca ti ñati, cha' ná cajaa lcaa ngu' quichi tyi na. Cuxi la cña caca si cuityi ngu' tyucui ña'q nasiyu re.

⁵¹ Si'i cha' nu ngua'ya hique ycui' ca yu nchcui' yu jua'q; cha' yija bi' ngua yu xu'na sti jo'ó, bi' cha' nacui yu jua'q, cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi nda yu cha' lo'o ngu', ni cña caca ji'i Jesús ca nde loo la lo'o cajaa Jesús lo crusi. Si'i xqui'ya ñati chalyuu jua ti cajaa Jesús,

⁵² masi cajaa Jesús cuentya ji'i lcaa ñati lcua ti ña'q chalyuu, cha' stu'ba ti caca tyiquee lcaa ñati nu jlya ti' ji'i ycui' Ndyosi, ngu' nu cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i cha' caca ngu' sñi' Ni.

⁵³ Lo'o li' nguxana nchcui' ngu' nu laca cña lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu caca cujui' ngu' ji'i Jesús;

⁵⁴ bi' cha' nga'aa ndyaa Jesús su ndi'i ngu' judío, ngutu'u yu loyuu bi', ndyaa yu chaca loyuu su tyijyu' la xi, ca to' yuu btyi. Ndyalaa yu sca quichi su naa Efraín li', ca bi' nguti'i Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

⁵⁵ Cua ngulala tsa ta'a pascua, bi' laca sca ta'a ji'i ngu' judío. Quiña'a ngu' ngutu'u ngu' quichi tyi ngu', masi quichi ne' quixi', ndyalaa ngu' quichi Jerusalén li'. Yala ti ngua'ni lubii ngu' tyucui ña'q ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, nu lo'o tya lyiji ti caca ta'a.

⁵⁶ Li' ndyaa ngu' ndyaana ngu' macala ntsu'u Jesús. Lo'o ndi'i ngu' ne' laa, li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya nti' ma? —nacui' ngu'—.
¿Ha caa yu ta'a nti' ma?

⁵⁷ Ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo bi', lo'o ngu' fariseo, cua ngulo ngu' cña ji'i lcaa ngu' quichi; nacui' sti jo'ó cha' lo'o caja cha' ji'i ngu' macala ntsu'u Jesús, hora ti ntsu'u cha' cach'a' ngu' ji'i ngu'

nu laca loo. Li' tsaa ngu' policía xñi ngu' ji'i Jesús, nti' ngu' nu laca loo bi'.

12

Nda'a sca nu cuna'a setye chu' quiya' Jesús

¹ Tya lyiji tya xcuá tsa cha' caca ta'a pascua, li' ñaa Jesús nde quichi Betania chaca quiya'. Laca Betania quichi tyi Lázaro nu ngujuii tya tsubi' la, lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú yu chaca quiya'.

² Li' nda ngu' sca sii ji'i Jesús, cha' tso'o tsa nti' ngu' cha' ndyalaa yu slo ngu'. Nda Marta na ndyacu ngu' li', lo'o jua'q stu'ba ti ntucua Lázaro lo'o ngu' su ndyacu ngu' sii lo'o Jesús.

³ Li' ndyalaa lo'o María ji'i sca lyura setye tyixi xtyi'i. Quiña'a tsa nga'a setye bi' ji'i, cha' tyucui setye ji'i quixi' nardo laca. Li' nda'a María setye bi' chu' quiya' Jesús, lo'o quicha' que ycui' María ngusube' chu' quiya' yu; tyucui ña'q ni'lí ntyucua xtyi'i setye tyixi xtyi'i bi' li'.

⁴ Nga'a Judas sñi' Simón Iscariote lo'o ngu', cha' ñati nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca. La cui' bi' laca nu cujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tiya' la. Na'a nu Judas bi' ñi'ya nu ngua'ni María, lo'o li' lye nchcui' ni cha' laca ngua'ni María jua'a:

⁵ —¿Ni cha' laca ná ngua caya' setye tyixi xtyi'i ji'i nu cuna'a cua cha' caja cñi xtyucua ji'i ngu' ti'i? —nacui' nu Judas bi'—. Ná tyiquee' caja tyuu mil paxu lo setye bi'.

⁶ Cha' cuaana Judas, bi' cha' nacui' jua'a, si'i cha' tya'na ti' ji'i ngu' ti'i. Ycui' ca Judas laca loo ji'i cuiji su ntsu'u cña ji'i ngu' tya'a ndya'a lo'o Jesús, pana na ntyucuaana Judas cña' nu ntsu'u ji'i lcaa ngu' bi'.

⁷ —Ta ma chacuayá' cua'ni nu cuna'a cua jua'a —nacui' Jesús—. Na cua nguxco'o cho' setye bi' cha' cua'ni jo'o ji'i ngu' lo'o cua ngulala ti xatsi' ngu' jna' —nacui'—.

⁸ Lcaa tyempo ndi'i ngu' ti'i lo'o ma nde chalyuu, lcaa tsa taca xtyucua

mä ji'í ngu' bi' nquicha'; pana nu na' ni, ná tyuu tsä tysi'í na' slo cu'mä.

*Lo'o ji'i Lázaro ngua ti' ngu' cujuui
ngu'ji'i*

⁹ Ngujuui cha' ji'í ngu' cha' ndi'í Jesús ca bi', lo'o li' ndyaa quiña'a ty'a a ngu' judío; tsa tlyu ti ngu' ndyaa na'a ngu' ji'í Jesús. Lo'o jua'a nti' ngu' ña'a ngu' ji'í nu ngua jyo'o Lázaro bi', cha' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú chaca quiya'.

¹⁰ Lo'o li' ngua'ni stu'ba sti jo'ó nu laca loo cha' ji'í ngu' lo'o ty'a a ngu', cha' lo'o ji'í Lázaro cujuui ngu',

¹¹ cha' xqui'ya nu Lázaro bi', bi' cha' nguxtyanu quiña'a ty'a a ngu' judío ji'í sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' cha' ji'í Jesús.

*Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo'o
ndyalaa yu nde Jerusalén*

¹² Quiña'a tsa ñati ndyaa ngu' ta'a bi'. Ca chaca tsä, li' ndyuna ngu' cha' cua lijyä ti Jesús nde Jerusalén; bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tsa tlyu ti cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús.

¹³ Ndyaa lo'o ngu' ste' ngä, lo'o jua'a cuii ngusi'ya ngu' li':

—Cua'ni tlyu na ji'í y cui' Ndyosi Sti na —nacui ngu' ji'í Jesús—. Culacuä Ni jinu'ü cha' lijyä nu'ü lo'o chacuayá' ji'í y cui' nu Xu'na na. Masi juani ti, culacuä Ni jinu'ü cha' nu'ü laca Rey nu laca loo ji'í ngu' Israel.

¹⁴ Li' ngujui sca huru ji'í Jesús, ndyaa tucua yu chu' huru bi', cha' ndi'ya nscua cha' lo quityi cusu':

¹⁵ Ná cutsii cu'mä ngu' ca tysi' quichi Sión;
cua lijyä nu Xu'na mä,
ntucua yu chu' sca huru.

¹⁶ Tyempo li' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Pana ca tiya'la, lo'o cua ngua lcaa cha' tlyu nu ndyanu cha' cua'ni Jesús lo'o yaa yu lo yuu, nu lo'o ngua tlyu Jesús ca su ntucua yu lo'o y cui' Ni nde cua, li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu, ndyi'u ti' ngu' ji'í cha' nu nscua lo quityi bi' cua sa'ni la; ndyi'u ti' ngu' cha' la cui' jua'a ngua ji'í Jesús.

¹⁷ Jua'a ngua li!. Nu ñati nu nguti'i slo Jesús nu lo'o ngusi'ya Jesús ji'í jyo'o Lázaro ca tyuquee su nguatsi'

cha' tyu'ú Lázaro chaca quiya', nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi ñi'ya nu ngua cha' bi',

¹⁸ bi' cha' ngutu'u ñati quiña'a bi', ndyaa ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús tyucuii, cha' cua ndyuna ngu' ñi'ya ngua'ni Jesús cña tonu bi' lo'o Lázaro.

¹⁹ Li' nchcui' ngu' fariseo lo'o ty'a a ngu':

—Ña'a mä ji'í yu bi!. ¿Ñi'ya cua'ni na juani? Ná caca ji'na tsiya' ti tacu' na cha' ji'í yu bi!. Tyucui ña'a chalyuu ngusñi ngu' cha' ji'í yu juani.

*Lijyaxingu'xa'tsu'nclyana ngu'ji'i
Jesús*

²⁰ Lo'o ngu' griego ndyalaa laja ñati nu ndya'a ta'a bi' nde Jerusalén.

²¹ Naa xi ngu' griego bi' slo Felipe li!. Quichi Betsaida laca quichi tyi nu Felipe bi'; nde loyuu su cuentya Galilea, ca bi' ndi'í quichi bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Felipe:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'ü, cusu', cua nti' ya tyacua tya'a ya xi lo'o Jesús —nacui ngu'.

²² Li' ngutu'u Felipe ndyaa slo Andrés tya'a quichi tyi; stu'ba ti ndyaa ngu', ndyaa cacha' ngu' ji'í Jesús.

²³ Lo'o li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu':

—Cua ndyalaa hora cha' caca tlyu y cui' na' lo'o cajaa na', na' nu cua lijyäa chalyuu cha' caca ñati —nacui Jesús—.

²⁴ Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mä juani, cha' sca si'yu nu ndyataa ngu' ni, ñi'ya laca sca si'yu trigo, tyanu si'yu bi' jua'a ti si ná cataa ngu' ji'í lo yuu —nacui—. Lo'o cua ndyataa ngu' si'yu bi' lo yuu, li' catsu' scua' si'yu bi', ñi'ya laca si na ngujuii ti. Pana nu lo'o tyucua si'yu bi', quiña'a tsa si'yu tyu'u lo bi' li'.

²⁵ Jua'a laca lo'o ñati nu nti' xñi cha' 'na —nacui Jesús—. Cua ña'a ca ñati nu lye tsa ndu'ni tyaca'a ji'í y cui' ca ngu', chcuna' chalyuu ji'í ngu'; pana ñati nu ná ntsii cajaa ngu' xqui'ya na', bi' laca nu caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'í ngu'.

26 Lo'o nti' ñatiⁱ cua'ni cña 'na —nacui Jesús li'ⁱ, nga'a cha' tsaa ngu' mala nti' na' cha' tsaa, cha' li' taca tyi'ⁱ msu bi' 'na ca su ndi'ⁱ y cui' na'; lo'o y cui' Sti Na' cua'ni chⁱ Ni loo ngu' nu cua'ni cña 'na li'.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa tiy cui'yu

27 Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Quiña'aⁱ tsa cha' nclyacua ti' na' juani. ¿Ha tso'o la si jña na' ji'ⁱ y cui' Ndyosi Sti na' cha' cua'ni Ni cha' ná tyacua cha' cuxi re'na? Si'i, ná chcui' na' jua'aⁱ. Cua ndyalaa hora 'na juani cha' caca lcaa cña nu nga'a cha' caca 'na.

28 Li' nchcui' Jesús lo'o y cui' Ndyosi Sti yu:

—Sti na', tso'o la si caca tlyu y cui' nu'u.

Li' nguañi nchcui' y cui' Ndyosi nde cu^a. Ndi'ⁱya nchcui' Ni:

—Cua laca ndu'ni tlyu ngu' ji'ⁱ y cui' ca na', lo'o jua'aⁱ tya caca tlyu la na' chaca quiya' xqui'ya nu'u.

29 Li' nacui nu ñatiⁱ quiña'aⁱ nu ndi'ⁱ cacua ti cha' nguañi nchcui' tyi'ⁱ yu, ngua ti' ngu'. Xa' la ñatiⁱ nacui cha' nde cu^a ndyu'u cha' nu nda sca xca ji'ⁱ y cui' Ndyosi lo'o Jesús.

30 Pana ndi'ⁱya nacui y cui' Jesús:

—Xqui'ya cu'maⁱ laca cha' nguañi nchcui' y cui' Ndyosi nde cu^a, si'i xqui'ya na' —nacui Jesús—.

31 Cua ndyalaa hora cha' cua'ni cuayá' Ni ji'ⁱ lcaa ñatiⁱ chalyuu, nu lo'o tyijiloo na' tsiya' ti ji'ⁱ nu xña'aⁱ nu laca loo nde chalyuu —nacui Jesús ji'ⁱ ngu'—.

32 Lo'o sicutⁱ ngu' cuxi jna' ca su ndi'ⁱ na' lo yuu, cujui*j* i ca'aⁱ ngu' jna' lo crusí, li' cuane na' ji'ⁱ lcaa ñatiⁱ cha' xñi ngu' cha' 'na.

33 Jua'a nacui Jesús cha' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ⁱya nu caca lo'o cujuiⁱ ngu' ji'ⁱ yu.

34 Li' nguxtyacuiⁱ ngu' cha' lo'o Jesús:

—Cua ndyuna ya lo'o nchcui' ngu' lo quityi cusu'ji'na, cha' ndi'ⁱya nscua, cha' ná nga'aⁱ cha' tye tsⁱ qⁱ cujuiⁱ Ni loo tlyu nu ta y cui' Ndyosi ji'ⁱ lijya

—nacuiⁱ ngu'—. ¿Ñi'ⁱya ndyu'u cha' nu nchcui' nu'u cha' ntsu'u cha' cujui*j* i ca'aⁱ ngu' ji'ⁱ lo crusí, ji'ⁱ Cristo nu yaaⁱ chalyuu cha' caca ñatiⁱ? ¿Ñi'ⁱya ña'aⁱ ñatiⁱ laca nu Cristo bi'?

35 Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu':

—Tya xi ca tsⁱ tya tyi'ⁱ na' slo cu'maⁱ, na' nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'ⁱ ñatiⁱ —nacui Jesús—. Bi' cha' juani yaa maⁱ su nga'aⁱ cha' tsaa maⁱ lo'o tya xee ti, cha' ná cua'ni nu cuxi ngana ji'ⁱ maⁱ, nu cuxi nu nda talya chalyuu. Nu lo'o talya ña'aⁱ su ndya'aⁱ na, ná jlo ti' na ma nde ndya'aⁱ na li'.

36 Lo'o jua'a cu'maⁱ —nacui Jesús ji'ⁱ ngu'—, tso'o la si xñi maⁱ cha' jna' laja lo'o tya ndi'ⁱ na' chalyuu, na' nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'ⁱ cu'maⁱ ñatiⁱ chalyuu. Li' tyucui tyiquee maⁱ caca maⁱ ñatiⁱ ji'ⁱ y cui' Ndyosi.

Ndye nchcui' Jesús jua'a lo'o ngu', li' ngutu'u yu ndyaa yu ca su ná quiye yu ji'ⁱ ngu'.

Suu cha' xqui'ya bi' ná jlya ti' ngu' judío ji'ⁱ Jesús

37 Masi cua ngua'ni Jesús quiña'aⁱ cha' tlyu slo ñatiⁱ bi', ná ntaja'aⁱ ngu' xñi ngu' cha' nu nchcui' yu.

38 Jua'aⁱ ngua cha' caca lcaa cha' nu nguscua jyo'o Isaías lo quityi ji'ⁱ y cui' Ndyosi cua sa'ni la:
Ndyosi Xu'na na', nacuiⁱ lo quityi bi' ji'ⁱ, ná ntaja'aⁱ ngu' re xñi ngu' cha' jinu'u, cha' nu nda ya lo'o ngu'.

Ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti si nu'u ndu'ni cha' tlyu slo ngu'.

Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'.

39 Bi' cha' ná ngua ji'ⁱ ngu' judío bi' xñi ngu' cha' ji'ⁱ Jesús. Lo'o jua'aⁱ ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Isaías bi':

40 Cua ndacuⁱ y cui' Ndyosi hique ngu' bi', ngua'ni Ni cha' cu'u ti hique ngu' bi'.

Jua'aⁱ ngua cha' ná ña'aⁱ ngu' ni cha' laca bi', cha' ná caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'.

Lo'o jua'aⁱ ná ntaja'aⁱ ngu' culochu' ngu' ji'ⁱ cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu',

bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu
ti' ji'í ngu' ji'í cha' cuxi bi' li',
nacui' y cui' Ni.

41 Nguscua jyo'o Isaías jua'a cha' cua
ngua tii cha' tlyu tsa caca nu Cristo;
cha' ji'í y cui' yu bi' nchcui' jyo'o Isaías
li'.

42 Lo'o jua'a ngua, ndi'i xi ngu' nu
laca cña nu jlya ti' ji'í Jesús; pana ntsii
ngu' bi' ji'í ngu' fariseo, bi' cha' ná
ntaja'a ngu' chcui' ngu' cha' ji'í Jesús
ca slo ñati. Ntsii ngu' si cua'a ngu'
fariseo ji'í ngu' cha' nga'aa ca tsaa
ngu' ne' laa ji'í ty'a ngu' judío.

43 Ndiya la ti' ngu' bi' cha' tso'o ti
chcui' ñati chalyuu cha' ji'í y cui' ngu'.
Ná ntí' ngu' cha' caca tso'o tyiquee
y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'í ngu'.

Tilaca laca nu sta qui'ya ji'í ñati cha- lyuu

44 Li' cuii tsa nchcui' Jesús lo'o ngu':
—Nu lo'o ngusñi ñati cha' jna' ni, si'i
ji'í sca ti na' jlya ti' ngu' bi' li'; lo'o
ji'í y cui' Ndyosi nu nda 'na lijyaa nde
chalyuu xñi ngu' cha' li' —nacui—.

45 Lo'o ña'a ñati jna', li' ña'a ngu' ji'í
y cui' Ni nu nclyo cña jna'.

46 Cua lijyaa na' chalyuu cha' caca
na' ñi'ya laca sca xee nu tyu'ú ne'
cresiya ji'í ñati. Lo'o xñi ñati cha' jna',
li' nga'aa tyi'í ngu' chalyuu ñi'ya laca
si ná ntsu'u xee ne' cresiya ji'í ngu'
xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

47 Nda na' cha' lo'o ngu'; pana si
cuna ngu' cha' bi', lo'o li' ná taquiya'
ngu' ji'í cha' bi', si'i na' nu stq qui'ya
ji'í ngu' bi' li' —nacui Jesús—. Ná
lijyaa na' cha' cua'ni cuayá' na' ji'í ñati
chalyuu; cha' cua'ni lyaá na' ji'í ngu',
bi' cha' lijyaa na'.

48 Pana cua ndyuna ñati lo'o nchcui'
na' lo'o ngu'; bi' laca cha' nu tyanu
cuentya ji'í ngu', nu lo'o cua'ni cuayá'
y cui' Ndyosi ji'í ngu' lo'o cua' ndye
chalyuu —nacui Jesús—. Ca li' cua'ni
cuayá' Ni ji'í lcaa ñati nu ná ndaquiya'
ji'í cha' nu nchcui' na', nu ná ntaja'a
xñi cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'.

49 Si'i chacuayá' ji'í y cui' ca ti na'
nchcui' na' lo'o ñati; y cui' Ndyosi Sti
na' nu cua nda jna' lijyaa chalyuu, bi'

laca nu ngulo cña 'na ñi'ya cha' nu ta
na', ñi'ya ña'a cha' nu chcui' na' lo'o
ñati —nacui yu—.

50 Jlo ti' na' cha' talo tsa lcaa cña nu
nda Sti na' cha' cua'ni mä, ná nga'a
cha' tye chalyuu ji'í ma si taquiya' ma
ji'í cha' bi' —nacui Jesús ji'í ngu'—. Bi'
cha' tsa ña'a cha' nu cua nchcui' Sti
na' lo'o na', bi' laca cha' nu nchcui' na'
lo'o mä juani.

13

Ngui'í Jesús quiya' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í

1 Tyucuua tsq tya lijyi cha' caca ta'a
pascua bi'; jlo ti' Jesús cha' cua ngu-
lala tyempo ji'í, cha' tyu'u yu chalyuu
re tyaa yu ca slo y cui' Ndyosi Sti yu.
Xcui' cua ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a
ji'í ñati chalyuu nu ngusñi cha' ji'í yu;
lo'o ña'a ti tya ntsu'u tsa tyiquee yu
ñá'a yu ji'í ñati bi' li', ña'a cuayá' nu
tye chalyuu ji'í.

2 Laja li' cua ngua'ni nu xña'a cha'
ngua'ya cha' hique Judas sñi' Simón
Iscariote cha' cujui' cresiya ji'í Jesús
ji'í ngu' cuxi.

3 Jlo ti' Jesús cha' lcaa cha' nu ntsu'u
ji'í y cui' Ndyosi Sti yu cua nda Ni
ji'í yu. Lo'o jua'a jlo ti' yu cha' cua
ngutu'u yu ca slo y cui' Ndyosi yaq yu
chalyuu, cha' cua tyaa ti yu ca slo
y cui' Ndyosi chaca quiya'. Masi jlo ti'
Jesús cha' bi',

4 pana ndatu Jesús to' mesa laja lo'o
ndyacu ngu' sii, ngulo yu late' tyucui
nu lacu' yu, ndaya' yu chaca late' cha'
sca' yu sii' yu;

5 li' ngujui'í yu hitya ne' sca ts'i yu,
ndyaa ngui'í yu quiya' ngu' nu ndy-
aca tsa'a ji'í, nguxquityi yu quiya'
ngu' lo'o late' nu ndyaaca' sii' yu.

6 Lo'o ndyalaa Jesús ca su ntucua
Simón Pedro, li' nchcui' Pedro lo'o yu:

—¿Ha nu'ú, cusu'? ¿Ha qui'í nu'ú
quiya' na'? —nacui Pedro ji'í.

7 —Ná nchca cuayá' ti' nu'ú juani
ni cha' laca ndyu'ni na' jua'a —nacui
Jesús ji'í—, pana ca tiya' la xi caca
cuayá' ti' nu'ú.

8 —Ná caja chacuayá' jinu'u qui'í nu'u quiya' na' tsiya' ti —nacuil Pedro li'.

Nguxtyacui Jesús cha' lo'o Pedro li':

—Ná caca tyu'u cha' jinu'u lo'o na' si ná qui'í na' quiya' nu'u —nacuil yu.

9 —Tso'o lacua, cusu' —nacuil Simón Pedro li'—. Si'i quiya' ti na' qui'í nu'u lacua, lo'o ya' na' lo'o scua' que na' xcaata nu'u.

10 —Lubii tsa tyucui ña'aq na si cua ndyaata na chcu —nacuil Jesús li'—, nga'aa nti' na caata na chcu chaca quiya' li'. Pana quiya' ti na tyaatí lo'o tyatí na ni'í. Lo'o jua'aq cu'maq, masi lubii tsa cresiya ji'í maq, tya ntsu'u chaca yu laja cu'maq nu ná lubii cresiya ji'í.

11 Jua'aq nacuil Jesús: "Ntsu'u chaca yu laja cu'maq nu ná lubii cresiya ji'í", nacuil, cha' cua jlo ti' Jesús tilaca laca nu cujuil cresiya ji'í yu ji'í ngu' cuxi.

12 Lo'o ndye ngui'í Jesús quiya' ngu', xa' ndyacu' ste' yu, xa' ndyaa tucua yu to' mesa. Li' nchcuil yu lo'o ngu':

—¿Ha ngua cuayá' ti' maq na laca nu ngua'ni na' lo'o ngui'í na' quiya' maq jua'aq? —nacuil yu—.

13 "MSTRU", ndu'ni ma 'na; "XU'NA YA", ndu'ni ma 'na, lo'o chañi tsa cha' bi'. Jua'aq laca na' cuentya ji'í maq —nacuil yu—.

14 Na' nu lacá Xu'na maq, na' nu lacá MSTRU ji'í maq ni, cua ngui'í na' quiya' maq; bi' cha' jua'aq ntsu'u cha' qui'í yuci' maq quiya' tya'a maq —nacuil yu—.

15 Ngua ti' na' cha' ña'aq maq ñi'ya nu ngua'ni na', cha' ñi'ya ngua'ni na' lo'o nguxtyucua na' ji'í maq, jua'aq ntsu'u cha' cua'ni maq cha' xtyucua ma ji'í tya'a maq —nacuil Jesús ji'í ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í—.

16 Cha' liñi nchcuil na' lo'o cu'maq, cha' ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo ji'í ngu', si'i msu nu laca loo; ñati nu nclyo cña ji'í nu tsaa lquichi, bi' laca loo, si'i nu ndya'a lquichi ti.

17 Lo'o juani lo'o ngua cuayá' ti' maq lcaa ña'aq cha' nu nda ca ti na' lo'o maq, tso'o tsa caca tyiquee ma- li'
, si taquiya' ma ji'í cha' bi' —nacuil—.

18 'Ná nchcuil na' ji'í lcaa cu'maq. Jlo ti' na' ti ji'í ngusubi na' cha' caca tsa'aq ngu' jna' —nacuil Jesús—. Tya sa'ni nguscua ngu' sca cha' ji'í yuci' Ndyosi lo quityi ndi'ya: "La cui' ñati nu stu'ba ndyacu tyaja lo'o na', bi' laca nu xuuu tya'a lo'o na' juani"; jlo ti' na' cha' nga'aq cha' caca cha' bi' —nacuil Jesús—.

19 Na nda ti na' sca cha' lo'o ma juani, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi'; lo'o cua ngua jua'aq, li' caca jlya ti' ma jna', cha' chañi cha' laca na' nu sca ti Sñi' yuci' Ndyosi nu lijya chalyuu, ñi'ya nu ni na' ji'í maq.

20 Ta na' sca cha' liñi lo'o ma —nacuil yu—. Nu lo'o taquiya' ma ji'í sca ñati nu ta na' cha' tya'aq slo ma, li' stu'ba laca si taquiya' ma jna'; lo'o taquiya' ma jna', li' stu'ba laca si taquiya' ma ji'í yuci' Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijyaa.

Ndacha' Jesús ji'í ngu' tilaca laca nu cujui' cresiya ji'í yu ji'í ngu' xña'aq

21 Lo'o nchcuil Jesús jua'aq, ti'í tsa nti' cresiya ji'í yu nda yu cha' lo'o ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u sca ngu' tya'a maq nu cujuil cresiya 'na ji'í ngu' cuxi —nacuil Jesús li'.

22 Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í, nguxña'aq ngu' ji'í tya'a ngu' li'; ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ti ji'í cha' nu nchcuil yu.

23 Pana ntsiya tsaca lo ngoca' cacua ti su ntucua Jesús; tyaca'a tsa nu qui'yu bi' ji'í Jesús,

24 bi' cha' ngua'ni que ti Simón Pedro ji'í yu bi', nchcuane ji'í:

—¿Ti ji'í nchcuil nu cusu' lo'o nacuil jua'aq?

25 Bi' cha' ngusni yane nu qui'yu bi' nde chuy' ña'aq ntsiya ti, cha' caca cacua la ji'í Jesús. Li' nchcuil lo'o Jesús:

—Xu'na, ¿tilaca laca nu bi'? —nacuil.

26 —Ndi'ya cua'ni na' —nacuil Jesús ji'í li'—. Ta'a na' sa yu'be tyaja 'na ne' ca'ña scuaa re. Ñati nu ta na' yu'be

tyaja bi' ji'i cha' cacu, nu bi' laca nu ni na' ji'i mā.

Li' nda'a Jesús sa yu'be tyaja ne' ca'ña, nda ji'i Judas, sñi' Simón Iscariote.

²⁷ Lo'o ngusñi Judas ji'i tyaja bi', la cui' hora bi' ndyatí y cui' nu xña'a nu naa Satanás, ndyaa ne' cresiya ji'i nu Judas bi'. Li' nacui Jesús ji'i:

—Yaa clya nu'u lquichí cua hi.

²⁸ Ná tucui nu ntucua to' mesa ngua cuayá' ti' ni cha' laca nchcui' Jesús lo'o Judas jua'a.

²⁹ La cui' Judas laca nu laca loo ji'i cujui cñi nu tsa tlyu ntsu'u cñi ji'i lcaa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u ngu' nu ngua ti' cha' cua ngulo Jesús cña ji'i cha' tsaa cui'ya sca na nu cua'nijo'o ji'i ngu' cha' caca ta'a; jua'a ngua ti' xa' la ngu' cha' ntsu'u cña ji'i Judas cha' tsaa ta mstā ji'i ngu' ti'.

³⁰ Bi' cha' lo'o ndye ndyacu Judas tyaja bi', ngutu'u ndyaa ña'a talya ti li'.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

³¹ Lo'o ngutu'u Judas ndyaa, li' nchcui' Jesús lo'o ñati nu ndyanu bi':

—Cua ndyu'ni y cui' Ndyosi cha' caca tlyu na', na' nu cua lijyaq chalyuu cha' caca na' ñati —nacui yu—. Lo'o ji'i y cui' Ni cua'ni tlyu ngu' xqui'ya na' —nacui—.

³² Nu lo'o ndu'ni na' cha' caca tlyu Sti na' xqui'ya cha' laca na' Sñi' y cui' Ni, la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tlyu la na'; yala ti cua'ni Ni jua'a.

³³ Sñi' na' —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—, tya xi ca tsā tya tyi'i na' nde chalyuu lo'o mā. Ñi'yā nu ni na' ji'i ngu' judío tya tsubi', la cui' ti cha' ta na' lo'o mā juani: Tsaana mā jna', pana ná caja chacuayá' tsaa mā ca su tsā —nacui yu—.

³⁴ Nde chcui' na' sca cña cucui lo'o mā cha' cua'ni mā: Nga'a cha' tso'o ti tylu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā; ñi'yā ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i mā, la cui' jua'a nga'a cha' tylu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā.

³⁵ Li' caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' ñati nu ndyaca tsa'a 'na laca mā, si

tso'o ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā —nacui Jesús.

Nacui Jesús cha' cua xtyanu ti Pedro ji'i

³⁶ Li' nchcui' Simón Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacui—, ¿macala tsaa nu'u?

—Ná caja chacuayá' cha' tya'a nu'u lo'o na' ca su tsaa —nacui Jesús—. Ca tiya' la tsaa nu'u.

³⁷ Li' nchcuane Pedro ji'i yu:

—¿Ni cha' laca ná nti' nu'u cha' tya'a na' lo'o nu'u ca su tsaa nu'u juani ti? —nacui—. Cajaa na' si caca clyaaá y cui' nu'u.

³⁸ —¿Ha chañi hí cha' tyaja'a nu'u cajaa cha' clyaaá na'? —nacui Jesús ji'i—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: Lo'o tya lyiji ti xi'ya ndye'e nde tlyia, sna quiya' xacui nu'u cha' ji'i ngu' cha' ná nslo nu'u 'na.

14

Nclyu'u Jesús chaca tyucuii cucui ji'na

¹ 'Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' mā cuentya 'na —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. Cua ngusñi mā cha' ji'i y cui' Ndyosi, jua'a xñi tso'o mā cha' jna' li'.

² Quiña'a tsa su tso'o ntsu'u su tyi'i mā ca slo y cui' Ndyosi Sti na'. Tsa'a na' ca bi' cha' cua'ni cho'o na' su tyi'i mā. Ná nchcui' na' lo'o cu'mā jua'a, si si'i cha' liñi nu nchcui' na' lo'o mā —nacui Jesús—.

³ Lo'o jua'a tsa'a na' cha' cua'ni cho'o na' su tyi'i mā, li' cāq na' lo yuu chaca quiya', cāqui'ya na' ji'i mā cha' tyi'i mā lo'o na'.

⁴ Cua jlo ti' mā macala su tsa'a na', jlo ti' mā ñi'yā nu cua'ni na' cha' tsa'a ca jua.

⁵ —Cusu' —nacui Tomás—, ná jlo ti' ya macala tsaa nu'u. ¿Ñi'yā cua'ni ya cha' quiye tyucuii bi' ji'i ya? —nacui ji'i Jesús.

⁶ —Na' lacā nu nclyu'u tyucuii —nacui Jesús li'—, na' nclyu'u lcaa cha' nu liñi ca; na' ndā chalyuu tso'o ji'i ngu', chalyuu nu ná nga'a cha'

tye. Ná taca ji'í ngu' tyalaa ngu' ca slo ycui' Ndyosi si ná lo'o na' —nacui Jesús—.

⁷ Ndyuloo mä 'na, bi' cha' jua'a cua ndyuloo mä ji'í Sti na' li'; cua ndyuloo mä ji'í Ni juani, cha' cua na'a mä ji'í ycui' Ni nu lo'o cua na'a mä jna'.

⁸ Li' nchcuane Felipe ji'í Jesús:

—Cusu' —nacui—, culu'u nu'u ji'í Sti nu'u ji'í ya, tsa bi' ti cha' nti' ya.

⁹ —Felipe —nacui Jesús ji'í—, cua tyuu tsa tsä ndi'í na' lo'o cu'mä, ¿ha tya lyiji tyuloo mä jna'? —nacui—. Cua na'a mä 'na, bi' cha' jua'a ji'í Sti na' cua na'a ma li'. ¿Na laca nti' nu'u lo'o ndi'ya nchcui' nu'u lo'o na': Culu'u nu'u ji'í Sti nu'u ji'í ya? —nacui Jesús ji'í Felipe—.

¹⁰ ¿Ha ná jlya ti' mä cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycui' Ndyosi Sti' na'? Lo'o jua'a lcaa hora ndi'í ycui' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacui—. Si'i cha' nu ngulo hique ti na' nu nchcui' na' lo'o mä; stu'ba ntsu'u cha' ji'í Sti na' lo'o na', lo'o ycui' Ni laca nu nclyo cña 'na, ñi'ya nu cua'ni na'.

¹¹ Xñi mä cha' jna' lacua, cha' nu nacui na' ji'í mä cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycui' Ndyosi Sti na'. Si ná caca jlya ti' mä 'na jua'a, li' tso'o masi xqui'ya cña tonu nu ndu'ni na', bi' cha' jlya ti' mä jna' —nacui Jesús—.

¹² Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mä juani, cha' lcaa ñati nu xñi cha' jna', taca cua'ni ngu' la cui' ña'a cña tonu nu ndu'ni ycui' na'; lo'o jua'a tlyu la cña caca cua'ni ngu' bi' li', cha' cua tya'a ti na' ca su ndi'í ycui' Ndyosi Sti na' —nacui Jesús—.

¹³ Bi' cha' juani lcaa cha' nu jña mä ji'í ycui' Ndyosi chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' —nacui—. Jua'a ji'í ycui' Ndyosi Sti na' cua'ni tlyu ngu', nu lo'o cua'ni tlyu ngu' 'na nu lacä Sñi' ycui' Ni.

¹⁴ Lcaa cha' nu jña mä ji'í Sti na' chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' li'.

Caa Xtyi'i ycui' Ndyosi xtyucua Ni ji'na

¹⁵ 'Taquiya' mä ji'í lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o mä, si chañi cha'

ntsu'u tyiquee mä 'na —nacui Jesús—.

¹⁶ Lo'o tya'a na', li' chcui' na' lo'o ycui' Ndyosi Sti na' cha' ta Ni chaca nu xtyucua ji'í mä; bi' laca Xtyi'i ycui' Ndyosi nu laca suu lcaa cha' lifi. Tyanu nu bi' lo'o mä ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacui—.

¹⁷ Ná caca tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'í ñati cuxi, cha' ná nchca ña'a ngu' bi' ji'í Ni, ná nslo ngu' tilaca laca ycui' Ni. Nu cu'ma, nslo ma ji'í Ni xqui'ya cha' ndi'í nu bi' lo'o mä, lo'o jua'a cua tyanu ti Ni ne' cresiya ji'í mä —nacui Jesús ji'í ngu'—.

¹⁸ Ná xtyanu na' ji'í mä ycui' ti mä, ñi'ya si laca mä ñati nu ná tucui ntsu'u ji'í mä —nacui—, tya caa na' su ndi'í mä chaca quiya'.

¹⁹ Ca tiya' la xi, li' nga'aa ña'a ñati chalyuu jna'; pana cu'mä, tya ña'a mä jna'. Li' caca tso'o tyiquee mä, xqui'ya cha' lu'ú na'.

²⁰ Lo'o jua'a caca cuayá' ti' mä cha' stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na', cha' ntsu'u cha' ji'í mä lo'o na' —nacui Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o cu'mä.

²¹ Lcaa ñati nu chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', bi' laca ñati nu cua'a jyaca ji'í lcaa cha' nu chcui' na' lo'o ngu'; taquiya' ngu' bi' ji'í cha' bi' —nacui—. Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', jua'a Sti na' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'í ngu' bi' li'. Lo'o na', tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'í ngu' bi', cuati culu'u na' ji'í ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu laca ycui' Na'.

²² Li' nchcui' nu chaca Judas bi', si'i nu naa Judas Iscariote:

—Nu lo'o nacui nu'u cha' culu'u nu'u ñi'ya nu laca ycui' ca nu'u ji'í cuare ti, ná lo'o ji'í xa' ñati, ¿ñi'ya ta nti' nu'u, Xu'na? —nacui nu Judas bi' ji'í Jesús.

²³ —Ñati nu chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee jna', taquiya' ngu' ji'í lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o ngu' —nacui Jesús—. Lo'o li' tso'o tsa caca tyiquee ycui' Ndyosi Sti na' ña'a Ni ji'í ngu' bi'.

Cuati cāq ya lo'o Sti na' cha' tyanu ya lo'o ngu' bi' —nacui Jesús—.

²⁴ Pana ñat̄i nu ná ntsu'u tyiquee jna', ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'. Cua ndyuna cu'mā cha' nu nda Sti na' 'na cha' culu'u ji'i mā, cha' si'i sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' nu nda na' lo'o mā.

²⁵ 'Cua nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o tya ndi'i ti na' lo'o mā.

²⁶ Tiya' la li' caca cuayá' la ti' mā lcaa cha', nu lo'o culu'u Xtyi'i y cui' Ndyosi cha' bi' ji'i mā —nacui Jesús—. Na cua ta ti y cui' Ndyosi Sti na' ji'i Xtyi'i y cui' Ni cha' cāq Ni chalyuu cha' xtyucua Ni ji'i mā lcaa hora chacuayá' jna'. Lo'o jua'a cua'ni nu bi' cha' tyi'u ti' mā lcaa cha' nu cua nchcui' na' lo'o mā.

²⁷ 'Ndi'yā cua'ni na' lo'o mā cha' cua tya'a ti na': cua'ni na' cha' ti' ti tyi'i tyiquee mā. Ná nchca ji'i ñat̄i chalyuu tyi'i ti' ti ngu', pana y cui' na' cua'ni na' cha' ti' ti tyi'i mā —nacui Jesús—. Nga'aa culacua tsa ti' mā, nga'aa cutsii mā —nacui—.

²⁸ Cua ndyuna mā lo'o nchcui' na' ndi'yā: "Tya'a na', pana ca tiya' la li' cāq na' su ndi'i mā chaca quiya'". Bi' cha' taca ca chaa ti' mā lo'o cuna mā cha' cua tya'a ti na' slo y cui' Ndyosi Sti na', si chañi cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna'. Cua tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i y cui' Ndyosi Sti na', sube la cha' jna' —nacui Jesús—.

²⁹ Jua'a ni na' ji'i mā lo'o tya lyiji caca cha' bi'; pana lo'o cua ndya'a na', li' taca jlyā ti' mā cha' bi'.

³⁰ 'Nga'aa quiña'a tsa cha' chcui' na' lo'o mā juani —nacui Jesús li'—. Cua lijyā nu xña'a nu laca loo nde chalyuu, cua lijyā nu bi' ca su ndi'i na re. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i nu bi' cha' caca loo jna'.

³¹ Pana nga'a cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i y cui' Ndyosi Sti na', bi' cha' ndu'ni na' lcaa cña nu nclyo y cui' Ni 'na —nacui Jesús—. Pana juani tyatu clyā mā, ya'a clyā mā lo'o na'.

15

Yaca si'yu lo'o sta' yaca si'yu bi'

¹ 'Na' lacā ñi'yā laca sca sū yaca nu nda si'yu tyixi, jua'a laca na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Lo'o y cui' Ndyosi Sti na' laca nu ca ji'i yaca bi'.

² Tso'o tsa ña'asii Sti na' ji'i lcaa sta' yaca bi', lo'o na' laca yaca bi'. Ca quiya' sta' yaca nsi'yu Ni ji'i, nu lo'o ná nda si'yu lo tsiya' ti. Nsubii Ni xi lo yaca nu nda si'yu tso'o, cha' tya quiña'a la si'yu tyu'u lo bi';

³ lo'o jua'a cu'mā ni —nacui Jesús—, cua laca ngusubii na' ji'i mā nu lo'o ngusñi mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā.

⁴ Cua'ni stu'ba tyiquee mā lo'o na', cha' stu'ba ti nchca tyiquee na' lo'o mā. Ndi'yā laca ñi'yā si laca na' sca sū yaca, lo'o jua'a cu'mā laca mā sta' yaca bi' —nacui—. Pana sca sta' yaca si'yu ni, nga'aa ta sta' bi' si'yu si si'yu ngu' ji'i ca quiya' sta' bi'; sca ti si stu'ba ti caluu sta' bi' ñi'yā ntucua ti ji'i sū yaca, li' ta sta' bi' si'yu —nacui—. Jua'a lo'o cu'mā, ná taca tyu'u cha' tso'o ne' cresiya ji'i mā cha' xtyucua mā ji'i xa' ñat̄i si ná stu'ba caca tyiquee mā lo'o na'.

⁵ 'Ñi'yā laca sū yaca nu nda si'yu tyixi ji'i, jua'a laca na' cuentya ji'i mā, cha' na' laca sū cha' tso'o nu ntsu'u ji'i mā —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ñi'yā laca sta' yaca bi', jua'a laca cu'mā, si ngusñi mā cha' 'na. Stu'ba ti caca tyiquee mā lo'o na', li' caja quiña'a la cha' tso'o nu tyu'u ne' cresiya ji'i mā su ndi'i mā chalyuu, si laca na' sū cha' tso'o ji'i mā. Ni sca cha' ná caca ji'i mā si ná stu'ba caca tyiquee mā lo'o na' —nacui Jesús—.

⁶ Culaya' Sti na' ji'i ñat̄i nu ná stu'ba nchca tyiquee ngu' lo'o na', ñi'yā lo'o nchcuāa ngu' sta' yaca nu cua ndyanaa; nxutil'i montón ngu' sta' yaca btyi bi', nsta ngu' ji'i lo quii' cha' tye tyaquí bi'.

⁷ 'Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee mā lo'o na' —nacui Jesús—, nu lo'o tyanu cha' nu nchcui' na' ne' cresiya ji'i mā, li' taca jña mā sca cha' ji'i Sti na', lo'o jua'a ta Ni cha' bi' ji'i mā.

⁸ Cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi Sti na', si ña'aq̄ ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni m̄a lo'o xa' ñat̄i. Li' caca cuayá' ti' xa' ñat̄i cha' ñat̄i nu ndyaca tsa'aq̄ 'na laca m̄a —nacui—.

⁹ Ñi'ȳa nu ntsu'u tyiquee Sti na' ña'aq̄ Ni jna', jua'aq̄ ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aq̄ na' ji'i cu'm̄a.

¹⁰ Lcaa tsa tyi'u ti' m̄a su ndi'i ma cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aq̄ na' ji'i m̄a. Jua'aq̄ tso'o tsa caca tyiquee na' ña'aq̄ na' ji'i m̄a si taquiya' m̄a ji'i lcaa cha' nu nda na' lo'o m̄a. Lo'o jua'aq̄ na' —nacui Jesús— cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo Sti na' 'na. Jlo ti' na' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'aq̄ Ni jna' tyucui su ndi'i na'.

¹¹ 'Nchcui' na' jua'aq̄ lo'o cu'm̄a, cha' lo'o ña'aq̄ m̄a cha' chaa ti' na' ndu'ni na' cña ji'i ycui' Ndyosi Sti na', la cui' jua'aq̄ cu'm̄a, ná nga'aq̄ cha' tye cha' caca chaa ti' m̄a.

¹² Nde laca cña nu ta na' ji'i m̄a —nacui Jesús—, cha' tso'o ti caca tyiquee m̄a ña'aq̄ m̄a ji'i tya'a ñat̄i m̄a, ñi'ȳa ntsu'u tyiquee na' ña'aq̄ ji'i m̄a.

¹³ Si jua'aq̄ ntsu'u tyiquee na' ña'aq̄ na' ji'i tya'a tso'o na, li' cua'ni lyaá na ji'i ngu' bi', masi cajaa ycui' na; nga'aa ntsu'u xa' cña tlyu la nu caca cua'ni na cha' xtyucua na ji'i tya'a tso'o na.

¹⁴ Tya'a tso'o na' laca cu'm̄a si taquiya' m̄a ji'i cha' nu nda na' lo'o m̄a —nacui Jesús—,

¹⁵ nga'aa ñacui' na' cha' msu jna' laca m̄a. Sca msu ti ni, ná jlo ti' yu lcaa cña nu ntsu'u ji'i xu'na yu. Ni na' cha' tya'a tso'o na' laca m̄a, cha' cua ngulu'u na' ji'i m̄a lcaa cha' nu cua ndyuna na' slo Sti na'.

¹⁶ Si'i cu'm̄a nu ngusubi m̄a 'na cha' tya'a m̄a lo'o na' —nacui Jesús—, na' lacä nu cua nchcui' na' lo'o ma clyo. Tya li' ngulo na' cña ji'i m̄a cha' xcui' cha'tso'o tyu'u ne' cresiya ji'i m̄a, cha' jua'aq̄ talo cña tso'o nu ndu'ni m̄a; li' cua'ni Sti na' lcaa cha' nu jña m̄a ji'i Ni chacuayá' 'na.

¹⁷ Bi' cha' juani ndulo tsa cña re ji'i m̄a cha' cua'ni m̄a: cha' tso'o tsa caca tyiquee m̄a ña'aq̄ ma ji'i tya'a ñat̄i m̄a.

Na lya' ti' ñat̄i chalyuu ji'i Jesús lo'o jua'aq̄ ji'i ñat̄i ji'i

¹⁸ Tya nchcui' la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'aq̄ ji'i li':

—Chañi cha' ntsu'u quiya' liye' ti ti' tya'a ñat̄i m̄a ji'i m̄a. Ná cube tsa ti' m̄a li', cua jlo ti' m̄a cha' tya clyo la jua'aq̄ ngua'ni liye' ti' ngu' jna' —nacui Jesús—.

¹⁹ Si cua'ni m̄a ñi'ȳa nu ndu'ni ñat̄i cuxi nde chalyuu, li' chcui' tso'o ngu' lo'o m̄a, ñi'ȳa si laca m̄a tya'a ngu'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha' ji'i m̄a lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu, cha' cua ngusubi na' ji'i m̄a cha' caca m̄a ñat̄i 'na; bi' cha' liye' tsa ti' ngu' ña'aq̄ ngu' ji'i m̄a —nacui—.

²⁰ Tyi'u ti' ma cha' nu nchcui' na' lo'o m̄a tsubi': "Nu laca loo laca nu nclyo cña, si'i ngu' msu ti". Ñi'ȳa ndu'ni lya' ti' ngu' jna', jua'aq̄ cua'ni lya' ti' ngu' ji'i m̄a. Ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu ngulu'u na' ji'i ngu', la cui' jua'aq̄ ná taquiya' ngu' ji'i cha' nu chcui' cu'm̄a lo'o ngu' bi'.

²¹ Jua'aq̄ cua'ni ngu' lo'o cu'm̄a xqui'ya na' —nacui Jesús—, cha' ná nslo ngu' tilaca laca nu nda 'na lijyaa nde chalyuu.

²² 'Ná ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi' lo'o bilya caaq̄ na' chcui' na' lo'o ngu'; pana juani ni, nga'aa cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'i ngu' bi' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

²³ Nu lo'o liye' ti' ngu' ña'aq̄ ngu' jna', jua'aq̄ ji'i ycui' Ndyosi Sti na' liye' ti' ngu' ña'aq̄ ngu' ji'i Ni —nacui Jesús—.

²⁴ Ná ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi' clyo, pana juani ni, cua nguti'ji'i na' slo ngu' bi', cua ngua'ni na' cña nu ná caca ji'i xa' ñat̄i cua'ni; cua na'aq̄ ngu' lcaa ña'aq̄ cña tonu nu ngua'ni na', bi' cha' liye' ti' ngu' ña'aq̄ ngu' jna'. Lo'o jua'aq̄ ji'i Sti na' liye' ti' ngu' ña'aq̄ ngu' ji'i Ni, bi' cha' cua ndyanu yabe' hichu' ngu' bi' —nacui Jesús—.

²⁵ Nga'aq̄ cha' caca cha' jua'aq̄, cha' nu nscua lo quityi cusu' ji'i ngu' bi'; ndi'ȳa nchcui' cha' bi': "Liye' ti' ngu' ña'aq̄ ngu' jna', masi ná ntsu'u s̄u cha' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' jua'aq̄".

26 'Cua'ni na' cha' c̄aq nu laca Xtyi'i y cui' Ni lo yuu, Xtyi'i nu ndu'u slo y cui' Ndyosi —nacui Jesús—. Bi' laca nu culu'u ji'í m̄a lcaa cha' nu liñi ca, bi' laca nu xtyucua ji'í m̄a lcaa tyempo chacuayá' 'na. Nu lo'o caa nu bi' lo yuu, li' culu'u Ni lcaa cha' liñi nu ntsu'u 'na ji'í m̄a —nacui Jesús—.

27 Lo'o cu'm̄a ni, cua nguti'í m̄a lo'o na' tya clyo, bi' cha' taca ji'í m̄a chcui' liñi m̄a cha' jna' lo'o xa' ñati—.

16

1 'Yala la nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o m̄a, cha' ná xtyanu m̄a cha' jna' lo'o cua'ni lya' ti' ngu' ji'í ma,

2 masi ná ta ngu' chacuayá' ji'í m̄a cha' tsaa m̄a ne' laa ji'í ngu' li' —nacui Jesús—. Tyalaa sca tyempo nu culacua ti' ngu' cha' cña tacati cua'ni ngu' si cujuui ngu' ji'í ngu' tya'a m̄a.

3 Jua'á cua'ni ngu' bi', cha' ná nslo ngu' ji'í y cui' Ndyosi Sti na'; la cui' jua'á ná nslo ngu' jna' —nacui Jesús—.

4 Cua nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o ma juani, cha' nu lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca tyi'u ti' m̄a ñi'ya nu cua nchcui' na' lo'o ma juani.

Cña nu ndu'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi

'Tya clyo ná nda na' cha' bi' lo'o m̄a, cha' tya ndi'í na' lo'o m̄a —nacui Jesús—.

5 Pana juani cua tsa'a ti na' ca su ndi'í y cui' Ndyosi Sti na' nu nda 'na lijyaa, masi bilya xcuane m̄a jna' ma nde tsa'a.

6 Xñi'í tsa ti' m̄a xqui'ya cha' nu nda na' lo'o m̄a tsa.

7 Pana ná cube tsa ti' m̄a. Cha' liñi nda na' lo'o m̄a juani —nacui Jesús—, cha' tso'o la tyi'í m̄a si cua ndya'a na'. Ná c̄aq Xtyi'i y cui' Ni nu xtyucua ji'í m̄a lcaa tsa si ná tya'a na', cha' nu lo'o tya'a na', li' ta na' ji'í nu bi' c̄aq Ni.

8 Nu lo'o c̄aq Xtyi'i y cui' Ndyosi lo yuu chalyuu —nacui Jesús—, cua'ni Ni cha' cube ti' lcaa ti tya'a ñati chalyuu cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta y cui' Ndyosi ji'í ngu'; jua'á cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ñati jna', cha' liñi tsa laca y cui' na'; jua'á cua'ni Ni cha' ca

cuayá' ti' ñati cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' y cui' Ndyosi ji'í lcaa ñati cha' lyuu —nacui—.

9 Cua'ni Xtyi'i y cui' Ni cha' cube ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'í ngu' cuentya ji'í y cui' Ndyosi, xqui'ya cha' jlo ti' ngu' cha' ná ndaquiya' ngu' ji'í cha' nu nchcui' na' —nacui Jesús—.

10 Lo'o jua'á cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ngu' jna' cha' liñi tsa ndu'ni na', cha' liñi tsa cha' nu nchcui' na'; pana cua tsa'a ti na' slo y cui' Ndyosi Sti na', lo'o li' nga'aa ña'á m̄a 'na —nacui—.

11 Jua'á cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' y cui' Ndyosi ji'í lcaa ñati chalyuu, xqui'ya cha' cua ngusta Ni yabe' hichu' nu xña'á nu laca loo ji'í ñati chalyuu.

12 'Tya quiña'á la cha' ntsu'u cha' nti' na' chcui' na' lo'o m̄a nquicha' —nacui Jesús ji'í ñati nu ndyaca tsa'á ji'í—, pana ná talo m̄a cua'á jyaca ma ji'í cha' bi' juani, cha' tucui tsa cha' bi'.

13 Nu lo'o caa Xtyi'i y cui' Ndyosi nu tyu'u nde slo y cui' Ni, li' culu'u nu bi' lcaa cha' nu liñi ca ji'í m̄a; li' chcui' liñi nu bi' lo'o m̄a lcaa cha' nu cuentya 'na —nacui—. Ná chcui' nu bi' chacuayá' ji'í y cui' ca Ni; tsa ña'á cha' nu cua ndyuna ti Ni ca slo y cui' Ndyosi, bi' ti cha' ta nu bi' lo'o m̄a —nacui Jesús—. Lo'o jua'á ta nu bi' cha' lo'o m̄a, lcaa cha' nu caca jna'.

14 Cua'ni tlyu Xtyi'i y cui' Ni jna'. Lcaa cha' nu culu'u nu bi' ji'í m̄a, cha' jna' laca bi'; na' laca s̄u cha' bi' —nacui Jesús ji'í ngu' nu ndyaca tsa'á ji'í—.

15 Lcaa cha' nu ntsu'u ji'í y cui' Ndyosi Sti na' cua nda Ni 'na; bi' cha' ni na' ji'í m̄a lacua, cha' lcaa cha' nu culu'u Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'í m̄a, cha' jna' laca bi'.

Caca chaa ti' na, masi xñi'í tsa ti' na ndi'í na

16 'Ca tiya' la xi, nga'aa ña'á m̄a jna', xqui'ya cha' tya'a na' slo y cui' Ndyosi Sti na'; pana tiya' la li' ña'á m̄a jna' chaca quiya' —nacui Jesús.

17 Lo'o li' ntsu'u xi ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús nu ndi'ya nchcui' ngu' lo'o ty'a' ngu':

—Nacui nu cusu' cha' ngulala ti cha' nga'aa ña'a na ji'i ycui' yu —nacui ngu' bi'—. Lo'o li' nacui yu cha' tiya' la ña'a na ji'i yu chaca quiya'. Lo'o jua'a chaca cha' nacui nu cusu', cha' tsaa yu ca slo ycui' Ndyosi Sti yu.

18 ¿Ñi'ya ntsu'u ta cha' nu nchcui' nu cusu' jua cha' "tiya' la xi"? —nchuane ngu' ji'i ty'a' ngu'—. Ná jlo ti' na ni cha' laca nchcui' nu cusu' jua'a.

19 Cua jlo ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu nti' ngu' xcuane ngu' ji'i, bi' cha' nguxtyacui yu cha' lo'o ngu' bi' li':

—Cua nacui na' ji'i ma cha' ca tiya' la xi nga'aa ña'a ma jna', lo'o jua'a ca tiya' la, li' ña'a ma jna' chaca quiya'. ¿Ha xqui'ya cha' bi' nchcui' tsa ma lo'o tya'a ma?

20 Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—, cha' chañi xi'ya ma, chañi cunaa ma nu lo'o cua ndya'a na', masi chaa ti' xa' la ñati chalyuu. Pana ná cube tsa ti' ma, masi xñi'i ti' ma; caca chaa ti' ma lo'o tyu'u na' chaca quiya' li'.

21 Lo'o cua ndyalaa hora cha' cala sñi' sca nu cuna'a ni —nacui Jesús—, ti' tsa cña caca ji'i nu cuna'a bi'; pana lo'o ngula cubi' bi', li' cjlyaa ti' nu cuna'a bi' cha' ti' tsa cña bi' ji'i, tso'o tsa ntsu'u tyiquee cha' cua laca ngula sca ñati.

22 Lo'o jua'a cu'ma —nacui—, xti ti tyempo caca xñi'i ti' ma; pana ca'a na' ca'a na' ji'i ma chaca quiya', lo'o li' caca chaa ti' ma chaca quiya'. Ná tucui taca cua'a ji'i ma cha' ná caca chaa ti' ma li'.

23 'Nu lo'o tyalaa tyempo bi', nga'aa si'i jna' jña ma sca cha' —nacui Jesús—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma, cha' lcaa cha' nu jña ma ji'i ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá' na, ta Ni cha' bi' ji'i ma —nacui—.

24 Si'i chacuayá' na ngüijña ma cha' ji'i ycui' Ndyosi Sti na' sa'ni la; pana jua'a jña ma cha' ji'i Ni juani, cha' caja

cha' bi' ji'i ma, cha' xcui' na caca chaa ti' ma su ndi'ji'i ma li'.

Cua ntijiloo Jesús ji'i nu xña'a

25 'Xcui' cuii ti nda na' lo'o ma —nacui Jesús—, cha' caca cuayá' ti' ma sciaa cha'; pana tyalaa sca tsä lo'o nga'aa si'i cuii ti chcui' na' lo'o ma li', liñi ti ta na' cha' lo'o ma cha' ji'i ycui' Ndyosi Sti na'.

26 Nu lo'o tyalaa tyempo bi' —nacui—, li' taca jña ma cha' ji'i ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá' na. Ná ni na' ji'i ma cha' chcui' na' lo'o Sti na' cuentya ji'i ma, cha' jua'a ta Ni lcaa cha' nu jña ma ji'i Ni;

27 la cui' ycui' Ndyosi Sti na' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma. Ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jna', jua'a jlyaa ti' ma cha' ca slo ycui' Ndyosi ngutu'u na', bi' cha' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma —nacui—.

28 Nde su ndi'ji'i Sti na' ngutu'u na' lijyä na' nde chalyuu; lo'o juani cua tyu'u ti na' chalyuu, tsa'a na' ca slo Sti na' chaca quiya'.

29 Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o Jesús:

—Tso'o tsa nchca cuayá' ti' ya cha' nu nda nu'lo'o ya juani —nacui ngu' ji'i—, nga'aa si'i ñi'ya nchcui' sca cuii ti nda nu'u cha',

30 bi' cha' ná ntsu'u cha' xcuane ngu' ni tsaca cha' jinu'u. Juani tso'o tsa nchca cuayá' ti' ya cha' jlo ti' nu'u lcaa ca cha', bi' cha' jlyaa ti' ya cha' ca slo ycui' Ndyosi ngutu'u nu'u.

31 Li' nacui Jesús ji'i ngu':

—¿Ha jlyaa ti' ma jna' juani? —nacui Jesús—.

32 Cua'a jyaca ma xi ji'i cha' nu chcui' na' re lacua: Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyaca juani cha' tyaa ma toni'ji'i scaa ma. Li' tyanu na' ycui' ti na' —nacui—, pana si'i sca ti na' tyanu na', cha' stu'ba ndi'ji'i Sti na' lo'o na'.

33 Cua nda na' lcaa cha' bi' lo'o ma cha' ti ti tyi'ji'i tyiquee ma xqui'ya na' —nacui—. Nde chalyuu ti'í ti' ñati ña'a ji'i ma. Pana ná cube ti' ma, cua'ni tlyu tyiquee ma; na' laca

loo nde chalyuu, cha' cua ntijiloo na'
tsiya' ti ji'í nu xña'a.

17

*Nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti
yu cuentya ji'í ñati ji'í*

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li'
nguxña'a yu nde cuä, lo'o jua'a cuii
tsa nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu:

—Chcui' na' lo'o nu'u, cha' nu'u
laca Sti na' —nacui—. Cua ndyalaa
hora 'na cha' cajaä. Lo'o juani cua'ni
nu'u cha' caca tlyu la na', cha' laca na'
Sñi' nu'u, cha' li' taca cua'ni na' cha'
caca tlyu la ycui' nu'u.

² Na cua nda nu'u chacuayá' jna'
cha' caca na' loo ji'í lcaa ñati, cha'
ta na' chaca chalyuu ji'í ñati nu nda
nu'u 'na, chalyuu nu ná nga'a cha' tye
—nacui' Jesús ji'í ycui' Ndyosi Sti yu—.

³ Chalyuu nu ta na' ji'í ngu' laca cha'
tyuloo ngu' jinu'u, nu'u nu laca sca ti
ycui' Ndyosi nu ntucua nde cuä; lo'o
jua'a tyuloo ngu' jna', cha' laca na'
Jesucristo nu nda nu'u liyaa.

⁴ 'Nde lo yuu re su nguti'i na'
cua ngua'ni na' cha' tlyu tsa laca
nu'u —nacui' Jesús—, jua'a cua ndye
ngua'ni na' lcaa cña nu nda nu'u 'na
cha' cua'ni na' ca nde.

⁵ Sti na' laca nu'u, bi' cha' cua'ni
nu'u cha' caca tlyu la na', ñi'yä ngua
nu lo'o nguti'i na' lo'o nu'u tya clyo
lo'o tya lyiji xana chalyuu. Cua'ni
nu'u cha' caca tlyu na', la cui' ñi'yä
laca tlyu nu'u ca su ntucua nu'u.

⁶ Lcaa ca cha' ñi'yä laca ycui' nu'u
ni, cua ndye nchcui' na' cha' bi' lo'o
ñati chalyuu nu cua ngusubi nu'u ji'í
cha' caca ñati jna', ña'a cuayá' nu
ndyuloo tso'o ngu' jinu'u —nacui—.
Ñati jinu'u laca ngu' bi', pana cua nda
nu'u ngu' bi' jna'. Cua ndaquiya' ngu'
lcaa cha' nu nda nu'u lo'o ngu'.

⁷ Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' ngu'
juani cha' nu'u laca nu nda lcaa cña
nu ngua'ni na', cha' lcaa ca cha' nu
ntsu'u jna', na cua nda nu'u jna'.

⁸ Lo'o jua'a cua ngulu'u na' ji'í ngu'
lcaa cha' nu ngulu'u nu'u 'na —nacui'
Jesús—, ndaquiya' tsa ngu' cha' bi'
juani. Jlo tsa ti' ngu' cha' ca slo nu'u

ngutu'u na' liyaa, jlya ti' ngu' cha'
nu'u laca nu cua nda jna' liyaa.

⁹ 'Sti na', chcui' na' lo'o nu'u juani
—nacui Jesús—, cha' xtyucua nu'u ji'í
ngu' bi'. Ná chcui' na' ji'í cua ña'a
ca ñati chalyuu, sca ti ji'í ñati nu nda
nu'u jna' chcui' na' cha' lo'o nu'u, cha'
laca ngu' bi' ñati jinu'u.

¹⁰ Lcaa ngu' nu ngusñi cha' 'na, laca
ngu' bi' ñati jinu'u —nacui—. La cui'
ti cha', ñati jna' laca ngu', xqui'ya cha'
laca ngu' ñati ji'í ycui' nu'u. Lo'o ña'a
xa' ñati chalyuu ji'í ngu' bi', hora ti
caca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha'
tso'o ntsu'u jna'.

¹¹ 'Nga'aa tyi'í na' lo yuu chalyuu
—nacui' Jesús—, cha' cua tyäa ti na'
nde su ntucua nu'u; pana ngu' bi', tya
tyi'í la ngu' nde chalyuu. Lubii tsa
laca nu'u, Sti na', bi' cha' ndijña na'
cha' clyu ti' jinu'u cuentya ji'í ngu' nu
cua nda nu'u 'na. Cua nti' na' cha'
cua'a nu'u ji'í ngu' bi' lo'o juersa ji'í
ycui' nu'u, cha' ná quiñu'u tyiquee
ngu'. Ñi'ya nu stu'ba cha' jinu'u lo'o
na' —nacui—, jua'a cua'ni nu'u lo'o
ngu' bi', cha' caca stu'ba cresiya ji'í
ngu' bi' lo'o tya'a ngu' nu ngusñi cha'
jinu'u.

¹² Lo'o tya ndi'í na' lo'o ñati nu nda
nu'u 'na —nacui' Jesús—, li' ndaca'a
na' ji'í ngu' bi' lo'o juersa ji'í ycui'
nu'u. Ná nda na' chacuayá' tyacua
cha' cuxi ji'í ngu'; ni tsaca ngu' bi', ná
nguna' chalyuu ji'í ngu'. Sca ti nu ñati
nu nguscua tya sa'ni la cha' chcuna'
cha' ji'í, bi' laca nu ndye cha' ji'í tsiya'
ti, cha' nga'a cha' caca lcaa cha' nu
nguscua ngu' lo quityi cusu' cuentya
jinu'u.

¹³ 'Bi' cha' juani tyäa na' su ntucua
nu'u, Sti na' —nacui' Jesús ji'í ycui'
Ndyosi Sti yu—. Lo'o tya ndi'í na'
nde chalyuu, li' nda na' cha' bi' lo'o
ngu', cha' ñi'yä lo'o chaa ti' ycui' na'
re, jua'a caca chaa ti' ngu' bi' tyucui
tyiquee ngu'.

¹⁴ Lcaa cha' nu cua nchcui' nu'u
lo'o na', cua nda na' cha' bi' lo'o ngu'
bi' —nacui—. Lo'o juani, ñi'ya lo'o
liye' ti' ñati chalyuu 'na, jua'a ca liye'
ti' ñati ña'a ji'í ngu' bi', xqui'ya cha'

ná ntsu'u cha' ji'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

¹⁵ Bi' cha' chcui' na' lo'o nu'u juani, Sti na' —nacui Jesús—, cha' nti' na' cha' ña'asii nu'u ji'i ngu' bi', cha' ná cua'ni lya' ti' nu xña'a ji'i ngu', masi si'i cha' cäa cäqui'ya nu'u ji'i ngu' bi' chcui' na' lo'o nu'u.

¹⁶ Jua'a na' lo'o ngu' bi', ná ntsu'u cha' ji'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu —nacui—.

¹⁷ Liñi tsa cha' nu nda nu'u, lo'o jua'a tya ta la nu'u cha' liñi bi' lo'o ngu' bi', cha' cha'a cresiya ji'i ngu'; nga'aa si'i cha' cuxi tya'u tyiquee ngu' bi', ñi'yä lo'o ntsu'u tyiquee ngu' tya sa'ní la.

¹⁸ Ñi'yä nda nu'u 'na cha' lijyäa nde chalyuu —nacui Jesús ji'i ycui' Ndyosi Sti yu—, jua'a cua nda na' ji'i ngu' bi', cha' tsaa ngu' culu'u ngu' cha' jinu'u nde lo tyucui ña'a chalyuu.

¹⁹ Lo'o juani ta na' tyucui ña'a ycui' ca na' cuentya ji'i ñatí bi', cha' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na' —nacui—. Lo'o jua'a lcaa ñatí nu ngusñi cha' jinu'u ni, nti' na' cha' cha'a cresiya ji'i ngu', cha' ta nu'u cha' liñi nu tyanu ne' cresiya ji'i ngu' cuentya jinu'u.

²⁰ 'Si'i sca ti ji'i ngu' nu cua ngusñi cha' 'na chcui' na' lo'o nu'u —nacui Jesús ji'i ycui' Ndyosi Sti yu—, lo'o chcui' na' cha' ji'i lcaa ñatí nu xña cha' jna' ca tiya'la, nu lo'o chcui' ngu' lo'o ñatí bi'; lo'o cha' ji'i ñatí bi' chcui' na' lo'o nu'u juani —nacui—.

²¹ Ndijña na' jinu'u cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Sti na', ñi'yä stu'ba ntsu'u cha' jinu'u lo'o na', ñi'yä stu'ba nchca tyiquee na' lo'o nu'u, jua'a cua'ni nu'u cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o na; li' taca jlya ti' xa' ñatí cha' nu'u nda 'na lijyäa —nacui Jesús—.

²² Cua ngua'ni nu'u cha' caca tlyu na' nde chalyuu, lo'o jua'a cua ngua'ni na' cha' caca ñatí bi' ñi'yä laca ycui' na'. Ñi'yä lo'o stu'ba tsa nchca tyiquee nu'u lo'o na', jua'a nti' na' cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'.

²³ Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee nu'u lo'o na' —nacui—, li' chañi cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' lo'o tya'a ngu'. Lo'o li' caca cuayá' ti' xa' ñatí chalyuu cha' cua nda nu'u 'na lijyäa lo yuu, cha' ñi'yä lo'o tyaca'a na' jinu'u, jua'a cua'ni tyaca'a nu'u ji'i ngu' nu ngusñi cha' 'na.

²⁴ 'Sti na' —nacui Jesús ji'i ycui' Ndyosi Sti yu—, cua nti' na' cha' tyi'i ñatí nu nda nu'u 'na ca su tyucua na'. Li' ña'a ngu' bi' 'na nde su tlyu la su nda nu'u 'na, cha' tyaca'a tsa na' jinu'u tya lo'o tya lyiji xana chalyuu.

²⁵ Sti na' —nacui Jesús—, xcui' cha' liñi ndu'ni nu'u. Nslo na' jinu'u, masi ná nslo ñatí chalyuu jinu'u. Pana jlo ti' ñatí nu ngusñi cha' jna' cha' nu'u laca nu nda 'na lijyäa nde chalyuu.

²⁶ Cua ngulu'u na' ji'i ngu' bi' lcaa cha' nu nda nu'u jna', lo'o jua'a tya cua'ni la na' cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' bi' tilaca laca nu'u. Bi' cha' taca caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ñatí ngu', ñi'yä ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u 'na, lo'o li' tyanu Xtyi'i ycui' na' ne' cresiya ji'i ngu'.

18

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

¹ Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' ngutu'u Jesús ndyaa yu lo'o ngu'. Nteje tacui ngu' ndyaa ngu' ca chaca tsu' sta'a Cedrón, sca sta'a lati nu nscua to' quichi Jerusalén. Tacala' xi lo yuu nde bi' su ndi'i xi yaca cuiñii ji'i ngu', ca bi' ndyaa Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

² Lo'o nu Judas nu cua ndyuju'i cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ni, lo'o Judas jlo ti' mala su ndyaa ngu', cha' cua tyuu quiya' ndyu'u ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús ca bi'.

³ Bi' cha' ndyaa lo'o Judas ji'i sca taju sendaru lo'o policía nu nda ngu' tlyu ji'i ndyaa, la cui' sti jo'ó nu laca loo bi' lo'o ngu' fariseo. Lo'o xee lámpara, lo'o quii' quityee, lo'o chcua cusuu ntucua ya' ngu' ndyaa ngu'. Li'

ndyaa lo'o Judas ji'í ngu' bi' ca su ndi'í yaca cuiñii bi'.

⁴ Jlo ti' Jesús lcaa cha' nu nga'a cha' cua'ni ngu' lo'o yu, bi' cha' ndyaa yu ndyacua tya'a yu lo'o ngu' xña'a bi' tyucui su lijya ngu'. Li' nchcuane Jesús ji'í ngu':

—¿Ti ji'í lijya mä yaana mä?
—nacui yu ji'í ngu' bi'.

⁵ —Ji'í Jesús, ngu' Nazaret, bi' laca nu nclyana ya ji'í —nacui ngu'.

—Na' laca bi' —nacui Jesús ji'í ngu' li'.

Lo'o jua'a stu'ba ti ndü Judas lo'o ngu', nu Judas nu cua ndyujui' cre-siya ji'í Jesús ji'í nu ngu' xña'a bi'.

⁶ Lo'o cua nchcui' Jesús cha': "Na' lacä bi'", nacui yu, hora ti nguta'achu' ngu' li', ndyaa stii ngu' lo yuu.

⁷ Chaca quiya' nchcuane Jesús ji'í ngu':

—¿Ti ji'í nclyana mä ndya'a mä?
—nacui.

—Ji'í Jesús, ngu' Nazaret, yu bi' laca nu nti' ya —nacui ngu'.

⁸ —Cua ni na'ji'í mä tsä cha' na' lacä bi' —nacui Jesús ji'í ngu' li'—. Si jna' ti nti' mä, ta mä chacuayá' tyaa laja ti nu xa' la ngu' tya'a ndya'a na' re.

⁹ Nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a, cha' caca ñi'ya nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu, nu lo'o cua nacui yu ndi'ya: "Ni tsaca ñati nu cua nda nu'u'na, ná nguna' ngu' 'na".

¹⁰ Li'ngulo Simón Pedro xlyu cusuu nu nga'a sii', ngujui'í Pedro xlyu ji'í ngu', ngusi'yu cu' jyaca la'a tsu' cui sca nu naa Malco; msu ji'í xu'na sti jo'ó laca bi'.

¹¹ Hora ti nchcui' Jesús lo'o Pedro:

—Xco'o clya xlyu cua hí ne' quiji.
Na cua nda ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá' ji'í ngu' cha' xcube' ngu' 'na. ¿Ha ná tso'o cha' jua'a caca 'na nti' nu'u?

Ndu Jesús nde loo xu'na sti jo'ó

¹² Cua ngua li', lo'o nu sendaru, lo'o xu'na sendaru, lo'o policía ji'í ngu' judío, ntejeya' ngu' ji'í Jesús, tachaa ngusca' ngu' ji'í yu li'.

¹³ Clyo ndyaa lo'o ngu' ji'í yu slo sca nu cusu' nu naa Anás, sti laa Caifás nu ngua xu'na sti jo'ó yija bi'.

¹⁴ La cui' Caifás ngua nu nda cha' lo'o ngu' judío tya tsubi' la cha' caca tso'o la xi ji'í ngu' quichi masi cajaa sca ñati, cha' ná ntsu'u cha' cajaa lcaa ñati li'.

Ndyutsii Pedro cha' tyuloo ji'í Jesús slo ñati

¹⁵ Ndyaa'a Simón Pedro lca'a ji'í Jesús tyijyu' ti. Lo'o jua'a chaca nu ndyaca tsa'a ji'í Jesús, lo'o nu qui'yu bi' lca'a ji'í Jesús. Ndyuloo tso'o nu bi' ji'í sti jo'ó Anás, bi' cha' ndyaa lca'a ji'í Jesús ca nde ni'í tlyu, nu laca to' tyi sti jo'ó bi'.

¹⁶ Pana ndyanu Pedro nde liya'; bi' cha' ndyaa nu chaca, ndyaa nchcui' lo'o sca nu cuna'a cua' nu ndü cuä toni'í. Li'ndyaa lo'o ji'í Pedro nde ni'í.

¹⁷ Nacui nu cuna'a cua' nu ndü toni'í bi' ji'í Pedro:

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a ji'í yu jua lacua? —nacui nu cuna'a bi' ji'í.

—Si'i na' —nacui Pedro.

¹⁸ Laja li' nu ngu' msu lo'o ngu' policía bi', cua nguxtyu'u ngu' quii' nchcubi' nde bi', cha' tlyá' tsa; ndü ngu' to' lquii' bi', cha' caca chcatsu' ngu'. Lo'o Pedro ndü lo'o ngu' bi' li', cha' lo'o nti' caca chcatsu' ti' to' lquii'.

Nchcuane sti jo'ó nu laca loo ji'í Jesús

¹⁹ Nchcuane sti jo'ó nu laca loo ji'í Jesús li':

—¿Tilaca laca nu ndyaca tsa'a jinu'u? ¿Ñi'ya cha' laca nu nclu'u nu'u'í ji'í ngu'?

²⁰ Li'nguxacui' Jesús cha' ji'í sti jo'ó bi':

—Lcua ti se'i su ndya'a na', liñi nchcui' na' lo'o ngu' ña'a cuayá' nu cuna lcaa ñati —nacui yu—. Masi ne' laa sube ti, masi ne' laa tlyu, lcaa su ndyu'u ti'í ngu' judío, ca bi' ngulu'u na' ji'í ngu'; ni sca quiya' ná nchcui' na' cuaana ti lo'o ngu'.

²¹ ¿Ni cha' laca nchcuane nu'u'í jna'? Cuacha' nu'u'í ji'í ñati nu cua ndyuna cha' nu nchcui' na' ni cha' nda na'

lo'o ngu' bi'. Jlo ti' ngu' lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i ngu'.

²² Lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ngu-jui'i ya' sca policía tu'ba yu:

—Ná tso'o xacuji nu'u cha' jua'a ji'i sti jo'ó nu laca loo —nacuji policia li'.

²³ —Si cuxi ti nchcui' na' ngua ti' ma, cuacha' clya ma'na ni cha' cuxi laca bi' —nacuji Jesús li'—. Pana cua nchcui' na' cha' liñi lo'o ma. ¿Ni cha' laca ngujui'i ya' ma tu'ba na' li'? —nacuji Jesús.

²⁴ Li' ngulo nu cusu' Anás cña ji'i ngu' cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús, ña'a ndyaaca' ti, slo Caifás, nu laca xu'na sti jo'ó bi'.

Tya chaca quiya' ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'

²⁵ Laja li' ndu Pedro to' lquii' cha' caca chcatsu ti!. Nchcui' nu xa' ñati nu ndil'i nde bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a ji'i yu jua?

Ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'.

—Ná lo'o na' —nacuji.

²⁶ Lo'o nde bi' ndil'i sca msu ji'i xu'na sti jo'ó bi', la cui' tyaa lo'o nu ngusi'yu cu' Pedro jyaca bi'. Nchcui' msu bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha ná cua na'a na' hi tsaca quiya' tsq lo'o ndyaa nu'u lo'o yu jua ne' yaca cuiñii bi'? —nacuji msu bi'.

²⁷ Xa' nchcui' Pedro cha' ná lo'o ndyaa, lo'o la cui' hora li' ngusi'ya ndye'e.

Ngua cuayá ji'i Jesús slo Pilato

²⁸ Li' ngutu'u ngu' slo Caifás, ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su ndil'i nu gobernador romano nu naa Pilato. Cua cuxee ti ndyaca li', bi' cha' ná ntaja'a nu ngu' judío bi' tyatí ngu' ne' ni'i ji'i gobernador; tacati tsa ndu'ni ngu' bi' xqui'ya ta'a. Ngua ti' ngu' cha' quiñu'u cha' ji'i ngu' si tyatí ngu' ne' ni'i ji'i ngu' xa' tsu', cha' ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' sij ta'a bi' li';

²⁹ bi' cha' ngutu'u nu naa Pilato, nu laca gobernador bi', ndyaa slo ngu' judío cha' xcuane ji'i ngu' ndi'ya:

—¿Ni qui'ya ngusta ma hichu' yu re? —nacuji Pilato ji'i ngu'.

³⁰ Li' nguxtyacui ngu' cha' lo'o Pilato:

—Si ná ntsu'u qui'ya ji'i yu, ná caa lo'o ya ji'i yu slo nu'u, cusu' —nacuji ngu' ji'i.

³¹ —Yaa lo'o ma ji'i yu re cha' cua'ni cuayá' ma ji'i yu cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ycui' ca ma —nacuji Pilato ji'i ngu' li'.

Nguxacuji nu ngu' judío bi' cha' ji'i Pilato li':

—Ná ntsu'u chacuayá' ji'i ya cha' cujuui ya ji'i sca ñati jua'a, cha' ngu' judío laca ya —nacuji ngu'.

³² Lo'o ngua'ni ngu' jua'a, li' ngutu'u tucua cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o ngu', ñi'ya ña'a cajaa ycui' ca.

³³ Li' nguxtyuji Pilato ndyaa toni'i ji'i, ngusil'ya ji'i Jesús cha' tyaa slo:

—¿Ha nu'u laca rey nu laca loo ji'i ngu' judío? —nacuji Pilato ji'i Jesús.

³⁴ Nchcui' Jesús lo'o nu cusu' bi' li':

—¿Ha cha' ngua'ya hique ycui' ca nu'u laca cha' cua? ¿Ha xa' ñati ndacha' jinu'u cha' jua'a laca na'? —nacuji Jesús ji'i Pilato.

³⁵ —¿Ha ngu' judío laca na' nti' nu'u? —nacuji Pilato li'—. Jlo ti' nu'u cha' ñati tyaa quichi tyi nu'u, lo'o jua'a sti jo'ó nu laca loo ji'i ngu', bi' ngu' laca nu cua yaq lo'o jinu'u cha' ca cuayá' jinu'u slo na'.

³⁶ —Si laca na' sca rey jua'a —nacuji Jesús—, li' cua nxuu tyaa ngu' tyaa ndya'a na' lo'o ngu' judío jua cha' ná xñi ngu' 'na —nacuji—. Pana si'i ñati chalyuu laca nu cua ngusta 'na cha' caca na' loo ji'i ngu'.

³⁷ —¿Ha laca nu'u rey lacua? —nacuji Pilato.

Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o nu cusu' bi' chaca quiya':

—Nu'u nacuji cha' laca na' rey. Cña nu ntsu'u 'na laca cha' chcui' liñi na' ji'i lcaa cha' nu ntsu'u slo ycui' Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ngula na' chalyuu, bi' cha' lijyä na' lo yuu cha' chcui' liñi na' lcaa cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati.

Cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' na' si
ná ndyacu' hique ngu' ji'i cha' liñi bi'.

³⁸ Li' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—Ná jlo ti' na' si ntsu'u cha' liñi
jua'a nde chalyuu —nacui.

Ngulo Pilato cña cha' cujuii ngu' ji'i Jesús

Li' ngutu'u Pilato nde liya', ndyaa
nde su ndu nu ngu' judío bi' chaca
quiya'.

—Cuentya jna', ná ntsu'u qui'ya ji'i
yu jua, ná ntsu'u cha' xcube' na' ji'i yu
—nacui Pilato ji'i ngu' judío—.

³⁹ Pana cua ngui'i mä cha' ndu'ni
lyaa na' ji'i sca ngu' preso lcaa yija
lo'o nchca tsa ta'a pascua —nacui Pi-
lato li'—. ¿Ha cua nti' mä cha' cua'ni
lyaa na' ji'i yu jua nu laca rey ji'i
cu'mä ngu' judío?

⁴⁰ Cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i chaca
quiya':

—Si'i ji'i yu jua nti' ya. Ji'i Barrabás
cua'ni lyaá nu'u —nacui ngu'.

Lo'o nu naa Barrabás ni, si'i ñati
tso'o laca bi'; tyala tsa Barrabás, la
cui' ñati cuaana laca.

19

¹ Li' ngulo Pilato cña cha' tyaa lo'o
ngu' ji'i Jesús, cha' ti'i tsa quiji'i ngu'
ji'i yu lo'o juata.

² Ngüiñá ngu' sendaru sca sne'
quiche' cha' sta ngu' hique Jesús, li'
nda ngu' sca late' cuaa ña'a cha' cacu'
yu, ñi'yä ña'a si laca yu rey.

³ Li' lu'ba ti, lu'ba ti ndyaa ngu' slo
yu cha' chcuicha' ngu' ji'i yu; na cuiñi
ti ngu' cha' ndyu'ni chì ngu' loo yu.

—Tso'o ti tyi'i nu'u, cusu', cha' nu'u
laca rey nu laca loo ji'i ngu' judío
—ndu'ni ngu' ji'i Jesús li'.

Lo'o li' ngujui'i ya' ngu' loo Jesús.

⁴ Chaca quiya' ngutu'u Pilato ni'i
ndyaa su ndi'i ngu' judío.

—Cua lijyä yu jua —nacui Pilato—,
lijyä lo'o na' ji'i yu jua slo mä chaca
quiya', cha' caca cuayá' ti' mä cha' ná
ntsu'u qui'ya ji'i yu cuentya jna'.

⁵ Li' ngutu'u Jesús lo'o sne' quiche'
ntucua hique yu, lo'o late' cuaa ña'a
lacu' yu.

—Ña'a mä ji'i yu cua ña'a —nacui
Pilato li'.

⁶ Lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o msu
ji'i ngu' ni, cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i
Pilato lo'o na'ä ngu' ji'i Jesús lijyä.

—Cujuii clya mä ji'i yu! Cujuii clya
mä ji'i yu jua! —nacuii ngu' ji'i.

Nchcui' Pilato lo'o ngu' li':

—Ycui' ca mä yaa lo'o mä ji'i yu cha'
cujui'i ca'a mä ji'i lo crusí —nacui Pilato
ji'i ngu'—. Cuentya jna' ná ntsu'u
qui'ya ji'i yu.

⁷ Li' nguxacuii ngu' judío cha' ji'i
Pilato bi':

—Ntsu'u sca cha' ji'i cuare —nacui
ngu'—. Cuentya ji'i ya ntsu'u qui'ya
ji'i yu, cha' nacui yu cha' laca yu nu
sca ti Sñi' ycui' Ndyosi; xqui'ya cha'
bi' ntsu'u cha' cajaa yu.

⁸ Lo'o ndyuna Pilato cha' bi',
ndyutsii tsa yu li'.

⁹ Xa'nguxtyuñ Pilato ndyaa nde ni'i
ji'i, nchcuane ji'i Jesús:

—¿Macala ngutu'u nu'u lijyä?

Ná nguxacui Jesús cha' ji'i tsiya' ti
li'.

¹⁰ —¿Ni cha' laca ná nti' nu'u chcui'
lo'o na'? —nacui Pilato ji'i Jesús—.
Cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u chacuayá'
'na cha' cua'ni lyaá na' jinu'u, lo'o
jua'a ntsu'u chacuayá' 'na cha' cujuui
na' jinu'u lo crusí.

¹¹ —Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u
tsiya' ti cha' caca nu'u loo jna' —nacui
Jesús ji'i Pilato—. Ycui' Ndyosi nu laca
loo la, bi' laca nu ta chacuayá' ji'na;
bi' cha' tlyu la qui'ya ntsu'u ji'i yu nu
cua ndyuñui' cresiya 'na jinu'u.

¹² Li' nguxana ndyu'ni cña ti' Pilato,
si caja ñi'yä nu cua'ni lyaá yu ji'i Jesús.
Pana ña'a ti ndu'ni nu ngu' judío bi',
cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato:

—Si cua'ni lyaá nu'u ji'i nu qui'yu
jua ni, li' nga'aa tso'o nu'u cuentya
ji'i César nu laca xu'na cu'mä ngu'
romano —nacuii ngu'—. Cua nacui nu
qui'yu jua cha' sca rey laca yu, bi' cha'
tya'a cusuñ yu ji'i César nu laca xu'na
mä.

¹³ Lo'o ndyuna Pilato ñi'yä nacui
ngu' judío bi', li' ndu'u yu ndyaa tu-
cua yu ca su ndu'ni cuayá' yu ji'i ngu'.

Li' ngulo yu cña cha' caq lo'o ngu' ji'i Jesús ca su ntucua yu, la cui' se'i su ntsiya quee cuaja' nu ngua naa Gabata cha'cña ji'i ngu' judío.

¹⁴ Nde hora ngua bi', tsaq ta'a sii ji'i ta'a pascua. Lo'o li' nacui Pilato ji'i ngu' judío:

—Yu re laca rey nu laca loo ji'i mä.

¹⁵ Lye tsa nchcui' ngu' judío lo'o Pilato li':

—¡Yaa lo'o ma ji'i yu! ¡Yaa lo'o ma ji'i yu! Cujui clya mä ji'i yu lo crusi.

—¿Ha nti' mä cha' cujui ya ji'i rey nu laca loo ji'i mä? —nacui Pilato ji'i ngu'.

—Nga'aa ntsu'u chaca rey nu laca loo ji'na —nguxacui' ngu' ji'i—. Sca ti César laca loo ji'na.

¹⁶ Bi' cha' jua'a ngua li'. Ngulo Pilato cña ji'i sendaru cha' cujui ngu' ji'i Jesús, cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi li'.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

¹⁷ Li' ndaya' sendaru ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su cajaa yu. Ngüi'ya Jesús ji'i crusi nu ji'i ycu'i ca yu, ndyaa yu li'. Ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde su naa Gólgota cha'cña ji'i ngu' judío, nu jua'a nti' tyu'u cha'cña bi': Su nscua tyijyä hique jyo'o.

¹⁸ Ca bi' ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi, lo'o tya tyucuaa tya'a ñati tya'a ndyujuii ngu' ji'i lo'o Jesús; la'a tsu' cui' nguxtyu' ngu' crusi ji'i tsaca yu, la'a tsu' coca nguxtyu' ngu' crusi ji'i chaca yu li'. Crusi ji'i Jesús nguxtyu' ngu' clabe la.

¹⁹ Li' ngulo Pilato cña cha' ndi'ya scua sca cha' hique crusi bi': "Nu nde laca Jesús Nazaret, rey ji'i ngu' judío". Jua'a cha' nguscua bi'.

²⁰ Quiña'a tsa ngu' judío na'a ji'i cha' nu nscua hique crusi bi', cha' ná tyijyu', to' quichí ti ngua su ndyujuii ngu' ji'i Jesús lo crusi. Sna lo cha'cña ji'i ngu' nscua cha' bi' hique crusi: cha'cña ji'i ngu' judío nscua bi', cha'cña ji'i ngu' latín nscua bi', lo'o cha'cña ji'i ngu' griego nscua bi'.

²¹ Bi' cha' ndyaa sti jo'ó nu laca loo ji'i ngu' judío, ndyaa cacha' ngu' ji'i Pilato:

—Ná tso'o cha' nguscua nu'u cha' rey laca yu bi', cha' laca yu loo ji'i cuare ngu' judío—nacui'ngu'—. Tso'o la si scua nu'u cha' ycu'i yu nacui' yu cha' laca yu rey ji'i ngu' judío.

²² Li' nguxacui' Pilato cha' ji'i ngu':

—Tyanu cha' bi' ñi'yä nu nscua ti, na cua nscua juani —nacui'.

²³ Lo'o cua ngujui'i ca'a sendaru ji'i Jesús lo crusi, li' ndaya' sendaru bi' ste' yu. Ndi'i jacua tya'a sendaru ca bi' lo'o cua ngusa'be ngu' ste' Jesús cha' caja xi ndaca ji'i ca ta'a jacua ngu'. Lo'o late' tyucui ji'i Jesús ndaya' ngu' ji'i. Ña'a tsa cu' ti ngalya late' bi', ná ntsu'u su nguyjacu'a late' bi'.

²⁴ Bi' cha' nacui'ngu' ji'i tya'a ngu':

—Ná cusaa' na late' re. Quijya na lo'o tya'a na cha' quiye cha' ji'na tilaca nu ca ji'i late' re.

Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' na cha' chañi cha' nu nscua lo quityi cusu cua' sa'ni, nu nchcui' ndi'ya: "Cua ngusa'be ngu' ste' na' lo'o tya'a ngu', cua ngüijya ngu' lo'o tya'a ngu' cha' quiye cha' ji'i ngu' tilaca nu ca ji'i late' bi'". Jua'a nacui' lo quityi bi', lo'o la cui' jua'a ngua'ni ngu' sendaru bi' li'.

²⁵ Laja li' ndu xtya'a Jesús cacua ti su ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi bi'. Ndu lo'o sca nu cuna'a tya'a ngula, lo'o María clyo'o Cleofas, lo'o María Magdalena.

²⁶ Na'a Jesús ji'i xtya'a yu, lo'o jua'a na'a yu ji'i sca nu qui'yu nu ndyaca tsa'a ji'i nu tyaca'a tsa ji'i Jesús bi', na'a yu cha' stu'ba ti ndu ngu' cacua ti slo crusi. Li' nacui' Jesús ji'i xtya'a yu:

—Ma'a —nacui—, yu cua caca sñi' nu'u juani.

²⁷ Lo'o jua'a nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu bi':

—Ma' cusu' cua caca xtya'a nu'u juani.

Li' ndyaa lo'o nu qui'yu bi' ji'i xtya'a Jesús, nda su tyi'i ma' ca toni'i ji'i li'.

Ngujuui Jesú

²⁸ Jua'q^a ngua lo'o cua ngua tii Jesús cha' cua ngua lcaa cha' nu ntsu'u cha' caca ji'i ycui' yu, li' nacui^u yu ñi'y^a nu nacui^u sca cha' nu nscua lo quityi cusu':

—Nguityi tsa na' hitya —nacui^u yu.

²⁹ Nde jua ndu^u sca te'í vino tiye'. Li' ngujuiⁱ ngu' sca quiche ne' te'í su ntsu'u vino bi', ña'q^a cuayá' nu ngutsa' tso'o ti; ngusta ngu' quiche bi' si' chcuq^a cha, ngusicuq^a ngu' ji'i quiche ña'q^a cuayá' nu tyalaa ca su ntucua tu'ba Jesús.

³⁰ Lo'o cua nguxcui Jesús vino bi', li' nacui^u yu:

—Cua ngua lcaa cha'.

Li' ngua'ya tacui hique yu, ngujui^u yu li'.

Ndyojo' sendaru chcuq^a cha sii' Jesús

³¹ Ta'a sii^u pascua ngua, lo'o jua'q^a ná nti' nu ngu' judío bi', cha' tyanu jyo'o lo crusí chaca tsá. Ndube tsa ti' ngu' cha' tacati tsa tsá ta'a bi'; bi' cha' ndyaa ngu' slo Pilato, ngüijña ngu' cha' ji'i nu cusu' cha' cul'a sendaru tyijya quiya' ngu' nu ndacui lo crusí, cha' cajaa clyá ngu' li'. Hasta li' caja ñi'y^a nu caca ta'ya ngu' ji'i jyo'o bi' lo yuu.

³² Bi' cha' ndyaa sendaru ca su ndu^u crusí ji'i tya'a ngujui^u Jesús; ngula'a^u ngu' quiya' su ndyaa^u ngu' clyo, li' ngula'a^u ngu' quiya' nu chaca.

³³ Pana lo'o ndyaa^u ngu' ca su ndu^u crusí ji'i Jesús, li' na'q^a ngu' cha' cua laca ngujui^u yu, bi' cha' nga'aa^u ngula'a^u ngu' quiya' Jesús.

³⁴ Ña'q^a cuayá' nu ndyojo' sca sendaru chcuq^a cha sii' Jesús, li' tsiya' ca ndyalú tañi nguxa' lo'o hitya lubii.

³⁵ Lo'o na' nu nscua quityi re, Juan laca na', na'q^a na' cha' jua'q^a ña'q^a ngua cha' bi'. Chañi cha' jlo ti' na', bi' cha' nchcui^u na' cha' liñi lo'o cu'ma^u, cha' lo'o ma^u taca jlyá ti' ma^u cha' bi'.

³⁶ Cua ngua jua'a, ñi'y^a nu nscua cha' lo quityi ji'i ycui^u Ndyosi ndi'y^a: "Ná catsa ni tsaca tyijya yu".

³⁷ Lo'o ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi bi' nu nchcui^u ndi'y^a: "Ndyojo' ñati^u chcuq^a cha sii' yu, lo'o li' nguxña'q^a ngu' bi' ji'i nu quicha bi!".

Nguatsi' jyo'o Jesú

³⁸ Nde ngusii^u la ndyaa tsaca yu nu naa José Arimatea slo nu Pilato bi'. La cui' ñati^u nu ngua tsa'a ji'i Jesús laca bi', masi cuaana ti ndyaca tsa'a^u nu José bi'. Ntsii^u yu si ca cuayá' ti' ngu' judío tya'a quichí tyi yu cha' ndyaca tsa'a^u yu ji'i Jesús. Ndyaa yu ngüijña yu chacuayá' ji'i Pilato cha' tsaa lo'o yu ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi', lo'o li' nda Pilato chacuayá' tyaa lo'o yu ji'i. Li' ndyaa José ca su ndu^u crusí, ndyaa ndyiqui'ya ji'i jyo'o Jesús, cha' tsaa lo'o yu ji'i ca to' cuaá.

³⁹ Lo'o Nicodemo nguxtyucua ji'i yu, la cui' Nicodemo nu ndyaa slo Jesús talya tya sa'ní xi bi'. Ndyaa lo'o Nicodemo sca yu'ba styi' yaca nu tyixi xtyi'i; mirra naa sca lo styi' yaca bi', nguxa' lo'o chaca nu naa áloes. Calaa tyii kilo cuayá' ti'i yu'ba bi'.

⁴⁰ Ngusta ngu' na tyixi xtyi'i bi' lo sca late'lati loo, li'ngüixii^u ngu' late' bi' tyucui ña'q^a hichu^u jyo'o Jesús, ñi'y^a nu ndu'ní ngu' judío nu lo'o nxatsi' ngu' ji'i jyo'o nu ndyijii ji'i ngu'.

⁴¹ Ca su ngujuiⁱ ca'a^u ngu' ji'i^u ngu' lo crusí, ca bi' ntsu'u sca lo'o su ndi'i yaca tyacala' ji'i^u ngu'. Ne' lo'o bi' ntsu'u sca tyuquee nu ngulu ca ti ngu' sii' cua'a^u cha' caca cuaá ji'i^u ngu'. Bilya tyatsi' ngu' ne' cuaá bi'.

⁴² Cacua ti ntucua tyuquee bi', bi' cha' ndacua ti nguxatsi' ngu' ji'i^u jyo'o Jesús li', cha' cua ca talya ti ta'a sii^u pascua, cuentya ji'i^u ngu' judío.

20

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Ndyu'u scua cuacha li', tsá clyo ji'i semana; jua'a^u tya lyiji quixee tso'o ti, lo'o ngutu'u María Magdalena ndyaa to' cuaá. Na'q^a cha' cua laca ngutu'u tsu' quee tlyu nu ndyacu^u to' cuaá bi',

² bi' cha' ngusna María ndyaa ca su nga'q^a Simón Pedro lo'o chaca nu

qui'yu nu ndyaca tsa'a nu tyaca'a tsa ji'i Jesús. Ndacha' María ji'i ngu' bi':

—Cua ngulo ngu' ji'i jyo'o Xu'na na su nguxatsi' ngu' ji'i ne' tyuquee —nacui María ji'i ngu'—. Ná jlo ti' ya mala ndyaa lo'o ngu' ji'i.

³ Li' ngutu'u Pedro lo'o nu chaca yu, ngusna ngu' ndyaa ngu' nde to' cuaá.

⁴ Tyucuaa ngu' ngusna ngu', pana lye la ngusna nu chaca yu, yala la ngulaa bi' to' cuaá.

⁵ Li' nguxñ'a yu ne' tyuquee bi', na'a yu cha' tya ntsiya late' lati loo nu ngüixi'ngu' chu' jyo'o, pana ná ndyaa yu ca ne' tyuquee bi'.

⁶ Li' ngulaa Simón Pedro to' cuaá lijyä lca'a ji'i nu chaca yu bi'. Hora ti ndyatí Pedro ndyaa ne' tyuquee, na'a cha' ndi'i late' lati loo bi' tyuquee bi'.

⁷ Lo'o jua'a na'a Pedro late' nu ndyacu' loo jyo'o, nguxcu' ti late' bi', ntsiya chaca se'i; nga'aa ntsiya lo'o late' lati loo nu ngüixi'chu' jyo'o, ycui' ti late' bi' ntsiya.

⁸ Li' lo'o nu chaca yu nu ngulaa yala la, lo'o yu bi' ndyatí yu ne' tyuquee, ndyaa na'a yu ñi'yä ña'a ne' cuaá. Ca li' jlyä tso'o ti' yu;

⁹ li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ñi'yä nu nscua lo quityi cusu' cha' ntsu'u cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o nguatsi', jua'a ngua cha' bi'.

¹⁰ Li' nguxtyu'u ngu', tyucuaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi', ndyaa ngu' su ndi'i ngu' tya'a ngua tsa'a ngu'.

Ngutu'u tu Jesús su ndu María Magdalena

¹¹ Pana nu María bi' ni, ndyanu cho' to' tyuquee bi', ndyunaa tsa cho'. Laja lo'o ndyunaa ti cho', li' nguxñ'a cho' nde ne' tyuquee bi',

¹² na'a ji'i tucua tya'a xcä ji'i ycui' Ndyosi nu ngutu'u yaa nde cua. Ngati tsa ña'a ste' ngu' nu ndu'u tucua nde bi'. Ca su nguscua jyo'o Jesús tya la ti ti, ca bi' ndyaa tucua ngu'; tsaca yu ndyaa tucua nde su nguscua hique jyo'o bi', chaca yu ndyaa tucua nde su nguscua quiya' yu.

¹³ Li' nchcuane xcä bi' ji'i María:

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyunaa nu'u?

Li' nguxacui María cha' ji'i xcä bi':

—Cua ngulo ngu' ji'i jyo'o Xu'na na' —nacui—, lo'o ná jlo ti' na' mala ndyaa lo'o ngu' ji'i ndyaa.

¹⁴ Lo'o ndye nchcui' María lo'o xcä bi', nguxñ'a cho' nde chu' cho', lo'o li' na'a cho' cha' ndu Jesús nde bi', pana ná ndyuloo María ji'i yu.

¹⁵ Li' nchcuane Jesús ji'i:

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyunaa nu'u? —nacui yu ji'i nu María bi'—. ¿Ti ji'i nclyana nu'u ndya'a?

Ngua ti' María cha' nu ca ji'i yaca tycacala' laca nu ndu bi', bi' cha' nchcui' lo'o yu li':

—Si nu'u laca nu ngulotsu' ji'i jyo'o nu nguatsi' re, cusu' —nacui ji'i yu—, cua'ni nu'u cha' tso'o cuacha' clyxa xi'na mala ndyaa lo'o nu'u ji'i, cha' li' tsaa lo'o na' ji'i jyo'o bi' chaca se'i su tso'o la.

¹⁶ —¡María! —nacui Jesús ji'i li'.

Lo'o li' nguxtyacui María na'a su ndu Jesús.

—¡Raboni! —nacui. (Sca cha' hebreo laca; La Mstru 'na, jua'a nti' ñacui cha' bi').

¹⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o María:

—Ná cala' nu'u jna' cha' tya lyiji tya'a na' nde cuä ca su ntucua Sti na' —nacui—. Nu juani, yaa clyxa nu'u su ndi'i nu xa' la ñatí nu cua ngusñi cha' 'na, yaa cacha' nu'u ji'i ngu' bi', cha' cua tyacu' ti na'tya'a na' ca su ntucua ycui' Ndyosi Sti na', nu laca Sti ma. Tya'a na' ca su ntucua ycui' Ndyosi nu Xu'na na', nu bi' nu laca ycui' Ndyosi nu Xu'na ma.

¹⁸ Li' ndyaa María Magdalena su ndi'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i, ndyaa cacha' ji'i ngu':

—Cua na'a na' ji'i ycui' nu Xu'na na tsä —nacui.

Lo'o li' nda nu cuna'a bi' cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' nu cua nacui Jesús ji'i.

Xa' la tyempo lo'o ndu'u tucua Jesús slo ñatijí ji'i

¹⁹ La cui' talya tsä clyo ji'i semana bi', cua nga'a ya' ni'i su ndyu'u ti'i

ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús, cha' ntsii
ngu' ji'i ngu' judío. Li' yaq Jesús,
ndatū slo ngu' bi'.

—Tí ti tyi'i tyiquee mä, ná culacua
tsa ti' mä —nacui yü ji'i ngu' bi'.

²⁰ Li' ngulu'u Jesús tyuu ya' yü ji'i
ngu', ngulu'u yü sii' yü ji'i ngu', su
ngua quicha yü. Lo'o na'a ngu' nu
ngua tsa'a ji'i ycui' nu Xu'na ngu',
tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'.

²¹ Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o
ngu' li':

—Tí ti tyi'i tyiquee mä, ná culacua
tsa ti' mä —nacui yü ji'i ngu'—. Ñi'ya
lo'o nda Sti na' 'na lijyaa chalyuu,
jua'a ta na' ji'i mä cha' tsaa mä tyucui
ñna'a chalyuu.

²² Ngulo tu'u Jesús lo ngu' bi' li'.

—Tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cre-
siya ji'i mä juani —nacui yü ji'i ngu'
bi'—.

²³ Cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'i
qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati lo'o chcui' mä
lo'o ngu' cha' cua'ni clyu ti' Ni ji'i ngu',
lo'o jua'a tyanu qui'ya nu ntsu'u ji'i
ñati lo'o chcui' mä lo'o ngu' cha' ná
cua'ni clyu ti' Ni ji'i ngu'.

Na'a Tomás ji'i ycui' Jesús

²⁴ Cua ntsu'u sca nu qui'yu tya'a nu
tii tyucuaa tya'a ngu', nu naa Tomás
nu Culaca'. Ná lo'o Tomás ndi'i lo'o nu
xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a bi', nu lo'o
ndyaa Jesús slo ngu'.

²⁵ Li' nacui ngu' tya'a ngua tsa'a ji'i
Tomás:

—Cua na'a ya ji'i ycui' nu Xu'na na
—nacui ngu'.

Li' nchcui' Tomás lo'o ngu':

—Lo'o cua na'a na' ca su ngujuo'
ngu' clavo ya' ycui', li' jlya ti' na' cha'
la cui' yü laca bi' —nacui—. Lo'o cua
ndyojo' sne ya' na' cuityu su ngujuo'
ngu' clavo ya' yü, lo'o cua ndyojo' ya'
na' ca su ntucua cuityu sii' yü, ca li'
jlya ti' na' —nacui Tomás.

²⁶ Li' cua ndu'u scua snu' tsä,
ndyalaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús
toni'i chaca quiya'; lo'o Tomás ndi'i
lo'o ngu' li'. Cua ndyacu' toni'i, li'
ndyatí Jesús ni'i jua'a ti, ndyatú yü
slo ngu' bi'. Li' nchcui' yü lo'o ngu':

—Tí ti tyi'i tyiquee mä.

²⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o ycui' Tomás:

—Cuqa nu'u ca nde, cojo' sne
ya' nu'u su ntucua cuityu ya' na'
—nacui—. Ña'a tso'o nu'u su ntucua
cuityu ya' na' re. Cuqa nu'u, cojo' ya'
sii' na'. Nga'aa cua'ni nu'u cha' ná
jlya ti' nu'u 'na, taca jlya tso'o ti' nu'u
'na juani —nacui Jesús.

²⁸ —Xu'na na' laca nu'u, cusu'
—nacui Tomás ji'i Jesús—, lo'o jua'a
Ndyosi jna' laca nu'u.

²⁹ —Jlya ti' nu'u juani cha' cua na'a
nu'u jna' —nacui Jesús ji'i Tomás—,
pana tso'o la caca tyiquee ñati nu jlya
ti' 'na lo'o bilya ña'a ngu' 'na.

Ni cha' laca cua nscua quityi re

³⁰ Chañi cha' ngua'ni Jesús quiña'a
la cha' tlyu cha' cube ti' ñati ji'i ycui'
Ndyosi Sti yu. Na'a ngu' nu ngua tsa'a
ji'i cha' bi', masi ná nchcui' quityi re
cha' ji'i lcaa cha' bi'.

³¹ Cha' nu nscua lo quityi re ni,
nscua bi' cha' taca jlya ti' mä cha'
Jesús laca Cristo nu cua nda ycui'
Ndyosi ji'i lijyaa chalyuu, cha' taca xñi
mä cha' ji'i Jesús, cha' laca yü nu
sca ti Sñi' ycui' Ndyosi. Li' caja cha-
lyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye ji'i mä
chacuayá ji'i ycui' Jesús.

21

Ngutu'u tucua Jesús su ndu ngu' to' tayu'

¹ Tiya' la xi xa' ngulu'u loo Jesús
ji'i nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i, nu lo'o
ndyaa ngu' nde to' tayu' Tiberias.
Ndi'yä ngua cha' bi':

² Tsa tlyu ti ndyaa Simón Pedro,
lo'o Tomás nu Culaca', lo'o Natanael
ngu' quichí Cana, sca quichí nu ndi'i
nde loyuu su cuentya Galilea; lo'o sñi'
Zebedeo, lo'o tya tyucuaa tya'a ngu'
nu ngua tsa'a ji'i Jesús, ndyaa ngu' to'
tayu' bi'.

³ Li' nacui Simón Pedro ji'i ngu' bi':

—Tsaa na cuta cualya —nacui.

—Tsa taju ti na tsaa na lacua
—nacui ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

Ndyatí ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' li', pana ná sca na ngujui ji'i ngu' ndyaa ngu' talya bi'.

⁴ Tsa cua cuxee ti chaca tsá, li' ndu Jesús to' tayu'. Tya ntsu'u ngu' lo hitya, pana ná jlo ti' ngu' nu ngua tsá ji'i ya si la cui' Jesús laca nu ndu to' tayu' bi'.

⁵ Li' ngusi'ya lo'o Jesús ji'i ngu':

—¿Ha ngujui xi na cacu mä, La?

—Ná sca na ngujui ji'i ya tsiya' ti —nacui ngu' ji'i yu li'.

⁶ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ntsu'u lo hitya bi':

—Cu mä taraya ji'i mä nde la'a tsu' cui', tsu' bi' caja xi cualya ji'i mä —nacui yu.

Ngua'ni ngu' jua'a, lo'o nga'aa ngua ji'i ngu' tyojolaqui ngu' ji'i taraya tyaa nde ne' yaca ni'i bi'; quiña'a tsa cualya ndyatí ne' taraya ji'i ngu'.

⁷ Li' nchcui' nu qui'yu nu ngua tsá ji'i Jesús nu tyaca'a tsa ji'i yu, nacui ji'i Pedro:

—Nu ndu ca bi' laca ycui' nu Xu'ná na —nacui.

Nu lo'o ndyuna Pedro cha' bi', li' ndyacu' ste' cha' quichi' ti ndyu'ni cña, ngutacua Pedro ndyú lo hitya, ngutu'u to' tayu'.

⁸ Tiya' la ngutu'u nu xa' la ñati bi' lo'o yaca ni'i; ndyojolaqui ngu' ji'i taraya ngutsa'a ntsu'u cualya ne', ngutu'u ngu' to' hitya. Ná tyijyu' ntsu'u ngu' to' tayu' bi', cuayá' sca siyento metro ti ndyaa ngu' lo hitya bi'.

⁹ Lo'o ngua'ya ngu' to' hitya, ngutu'u ngu' ne' yaca ni'i bi', li' na'a ngu' cha' cua laca ndyu'u tu'u quii' nchcubi'; nscua cualya nchqui'i lo quii', lo'o xi xlyá nscua.

¹⁰ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa lo'o mä xi cualya nu ngujui ji'i mä ca nde —nacui yu ji'i ngu'.

¹¹ Li' ndyatí Pedro ne' yaca ni'i, ngujolaqui taraya ngutu'u ca lo yuu btyi; ngutsa'a ne' taraya bi' ntsu'u cualya tonu. Sca siyento cla'be ntucua sna tya'a cualya ndyatí ne' taraya ji'i ngu', ni ná ngutaa' taraya, masi quiña'a tsa cualya ndyatí ne'.

¹² —Tyaa mä cacu mä msaa —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'.

Pana ná tucui ngua ti' xcuane ji'i: ¿tilacalaca nu'u? Jlo ti' ngu' cha' la cui' Jesús nu Xu'na ngu' laca yu bi'.

¹³ Li' ndyaa Jesús slo ngu', ndaya' xlyá cha' ta yu cacu ngu' bi'; jua'a lo'o cualya nda yu ndyacu ngu'.

¹⁴ Cua ngua sna quiya' li' nu ngulu'u loo Jesús ji'i nu ngu' nu ngua tsá ji'i, tya lo'o ndyu'u yu chaca quiya' lo'o ngujui yu.

Nchcui' Jesús lo'o Simón Pedro

¹⁵ Lo'o ndye ngua'ni ngu' msaa, li' nchcuane Jesús ji'i Simón Pedro:

—Simón, sñi' Juan —nacui Jesús ji'i, ¿ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a jna'? ¿Ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a ji'i tya'a tso'o nu'u?

Li' nguxacui Pedro cha' ji'i Jesús:

—Cua jlo ti' nu'u, Xu'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a q jinu'u —nacui Pedro ji'i.

—Culu'u nu'u cha' 'na ji'i ñati nu ngusñi ca ti cha' bi' lacua, ñi'yä lo'o ña'asii nu'u ji'i na'ni cuañi' scü' nu'u —nacui Jesús ji'i Pedro.

¹⁶ Xa' nchcui' Jesús lo'o chaca quiya':

—Simón, sñi' Juan —nacui—, ¿ha chañi cha' hí cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a 'na?

—Xu'nä, cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a q jinu'u —nacui Pedro ji'i Jesús.

—Ña'asii nu'u ji'i ñati 'na lacua —nacui Jesús ji'i li'.

¹⁷ Cua ngua sna quiya' nu nchcuane Jesús ji'i:

—¿Ha chañi hí cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a 'na?

Cua xñi'i ti' Pedro cha' cua sna quiya' nchcuane Jesús ji'i si chañi cha' ntsu'u tyiquee ña'a ji'i yu, bi' cha' nchcui' ndi'ya:

—Lcaa ca cha' jlo ti' nu'u, Xu'na —nacui Pedro ji'i yu—. Cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u.

—Culu'u nu'u cha' 'na ji'i ñati 'na lacua —nacui Jesús ji'i—.

¹⁸ Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani, cha' nu lo'o ngua cuañi' nu'u ni —nacui Jesús—, li' ngua ji'i y cui' ca nu'u sca' nu'u juata ndi'i sii' nu'u, ngua jinu'u tsaa macala su nti' nu'u tsaa li'; pana lo'o casu' nu'u, li' xquiñi nu'u scu cha' sca' tachaa ngu' xa' chalyuu jinu'u, li' tsaa lo'o ngu' jinu'u macala su ná nti' nu'u tsaa.

¹⁹ Nacui Jesús jua'a cha' caca cuayá' ti' Pedro ñi'yä ña'a cujuui ngu' ji'i ca tiya' la; xqui'ya cha' cajaa Pedro jua'a, bi' cha' lye la cua'ni tlyu xa' ñati ji'i y cui' Ndyosi li'.

—Tya'a nu'u lo'o na' lacua —nacui Jesús ji'i Pedro li'.

Nu qui'yu nu tyaca'a tsa ji'i Jesús

²⁰ Li' nguxña'a Pedro ca su ndi'i nu xa' la tya'a ngu', na'a cha' lca'a nu qui'yu nu ngua tsa'ä ji'i Jesús, nu tyaca'a tsa ji'i yu, lijyä lca'a bi' ji'i ngu'. La cui' bi' laca nu tya tsubi' la nguxni yane nde chü' cha' caca cacua la slo Jesús su ndyacu ngu' sii, cha' nchcuane ji'i Jesús ndi'yä: “¿Xu'na, tilaca laca nu cujui' cresiya jinu'u ji'i ngu' cuxi?” nacui.

²¹ Na'a Pedro cha' lca'a nu qui'yu bi' ji'i ngu', bi' cha' nchcuane Pedro ji'i Jesús:

—¿Na ca caca ji'i yu bi' nde loo la?
—nacui Pedro ji'i.

²² Nguxacui Jesús cha' ji'i Pedro li':
—Ná culacua tsa ti' nu'u —nacui yu ji'i—. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u ji'i cha' bi'
—nacui Jesús—. Nu'u ni, tya'a nu'u lo'o na'.

²³ Lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'ä ji'i Jesús cha' bi', nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' cha' nga'aa nscua cha' cajaa nu qui'yu bi' ngua ti' ngu'. Pana liñi la cha', ná nacui Jesús cha' ná cajaa chca; tsa bi' ti cha' nacui yu: “Ná culacua tsa ti' nu'u. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u”. Tsa bi' ti cha' nda Jesús lo'o ngu'.

²⁴ Lo'o na' lacä nu qui'yu nu ngua tsa'ä ji'i Jesús bi'. Na' nguscua cha'

re lo quityi, lo'o jlo ti' na' cha' liñi tsa nchcui' na' lo'o ma. Jlo ti' na' cha' liñi laca lcaa cha' nu nscua na' re.

²⁵ Lo'o jua'a tya ntsu'u quiña'a la cha' nu ngua'ni Jesús; si lo quityi scua ngu' cha' ji'i lcaa ca cha' nu ngua'ni Jesús nu lo'o yaä yu nde chalyuu, ná tyu'u scua tyucui ña'a chalyuu cha' tyuco'o quityi bi', nti' na'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' re.

Ndi'ya ngua'ni ñati tya cloyo lo'o ngua tsa'a ngu' ji'i Jesús

Nchcui' Jesús cha' caa Xtyi'i y cui' Ni

¹ Tya tsubi' la cua nscua na' sca quityi nu ndyaa slo nu'u, Teófilo. Quityi bi' ndacha' ji'i cua ña'a ca cña nu ngua'ni Jesús, cua ña'a ca cha' nu ngulu'u Jesús tya lo'o nguxana ndyu'ni yu cña,

² lcaa cha' nu ngua'ni yu lo'o nguti'i yu nde chalyuu. Bilya tyaa Jesús ca slo y cui' Ndyosi lo'o ngusubi yu ji'i nu tii tyucuua tya'a ngu' nu tsaa chcui' cha' ji'i y cui' yu nde chalyuu. Nguxtyucua Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'i Jesús lo'o ngulo yu cña ji'i nu tii tyucuua tya'a ngu' bi', ñi'ya ntsu'u cña nu cua'ni ngu' bi'.

³ Lo'o cua ngujuii Jesús, ndyu'ú yu chaca quiya', li' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'. Tya tu'ba tsä ndya'a Jesús chalyuu, lo'o jua'a tyuú quiya' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'; tso'o tsa ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulu'u yu ji'i ngu' bi' ñi'ya nu caca y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati.

⁴ Bilya tyaa Jesús lo'o nchcui' yu lo'o ngu' bi', cha' tyanu ngu' quichi Jerusalén.

—Jatya ma ca quichi re —nacui Jesús ji'i ngu'—, ña'a cuayá' nu caa Xtyi'i y cui' Ndyosi cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya nchcui' Sti na' tya sa'nila; jua'a nda na'l a cui' ti cha' lo'o ma tsubi' ti.

⁵ Clyo cua ntyucuaty Juan ji'i ñati lo'o hitya ti; pana cua tyalaa ti tsä nu caa Xtyi'i y cui' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, jua'a tyucuaty y cui' Ndyosi ji'i ma.

Ndyaa Jesús nde cua

⁶ Li' lcaa tya'a ngu' cua ndyu'u ti'i ngu' se'i ti, nchcuane ngu' bi' ji'i Jesús li':

—Xu'na —nacui ngu'—, ¿ha si'i juani nu cua'ni nu'u cha' tyanu cha' ji'i cua, cha' caca ya loo ji'i loyuu su cuentya quichi tyi ya chaca quiya', cha' la cui' ngu' Israel laca ya?

⁷ Nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Ná ndyi'ya ma chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ma ni tsä caca, ni tyempo caca nu cua'ni y cui' Ndyosi cña. Sca ti y cui' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi', nguxtyanu tso'o Ni cha' ji'i.

⁸ Juani xa' chcui' na' lo'o ma, cha' caja ñi'ya cua'ni ma nu lo'o tyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, cha' li' taca chcui' ma cha' tso'o lo'o lcaa ñati, nu cha' ji'i y cui' na'. Chcui' ma lo'o ngu' nde quichi Jerusalén, jua'a lo'o ngu' loyuu su cuentya Judea, jua'a lo'o ngu' loyuu cacua ti nu naa Samaria bi'; chcui' ma lo'o ngu' lcaa quichi su ndi'i ngu' chalyuu.

⁹ Lo'o cua ndye nchcui' Jesús cha' bi', laja lo'o na'a ngu' ji'i ndyiqui'ya y cui' Ndyosi ji'i yu ndyaa yu nde cua li'. Ndyacu' sca coo hichu' yu cha' nga'aa tyaca' ña'a ngu' ji'i yu.

¹⁰ Hora nu ndyaa bi', li' nguxña'a ngu' nde cua. Lo'o ti ndu tucua tya'a ñati nu ngati ste'. Ndu ngu' slo ngu' bi' li',

¹¹ nchcui' ngu' lo'o ngu' bi':

—Cu'ma ngu' Galilea —nacui ngu'—, ¿ni cha' laca ndu ma ña'a ma nde cua? —nacui ngu'—. Jesús nu nguxtyanu ca ti ji'i ma cua ndyaa nde cua, tya caa yu lo yuu chaca quiya'. Ñi'ya nu tyaca' lo'o ndyaa yu, jua'a tyaca' lo'o caa yu chaca quiya' —nacui ngu' nu ngati ste' bi' li'.

Ngusubi ngu' ji'i Matías cha' cua'ni cña loo Judas

¹² Li' ndu'u ngu' nde lo cuati Olivos, nguxtyuú ngu' nde quichi Jerusalén. Cacua ti ndi'i quichi; ná ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' judío cha' tsaa ngu' tyijyu' la tsä ta'a, nu lo'o ndi'i cña' ngu'.

¹³ Yala ti ndyalaa ngu' quichi bi', li' ndyaa ngu' ni'i tucua ba'a su

ndi'i ngu': ndyaa Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o Andrés, lo'o Felipe, lo'o Tomás, lo'o Bartolomé, lo'o Mateo, lo'o chaca Jacobo sñi' Alfeo, lo'o Simón nu ngua sca ngu' ji'i taju cananista, lo'o Judas tya'a Jacobo.

¹⁴ Stu'ba ti nclacua ti' ngu' bi', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi. Lo'o tya'a Jesús ndi'i lo'o ngu' bi', lo'o María xtya'a Jesús, lo'o tyuu tya'a nu cuna'q nu ndya'a lo'o yu.

¹⁵ Ngua sca tsā ndyu'u ti'i lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo ca quichí bi'; sca siyento ntucua calaa tya'a ñati ntsu'u nu ngutu'u ti'i tsā bi'. Li' ndatū Pedro cha' chcui' yu lo'o ngu' bi'.

¹⁶ —Cu'maq tya'a ndi'i na re —nacui Pedro ji'i ngu' bi'—, nu ngua sa'ní nguxtyucua Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i jyo'o cusu' David lo'o nguscua jyo'o bi' lo quityi ñi'ya caca cña nu cua'ni jyo'o Judas nde loo la. Ycui' Judas ngulu'u tyucuiji'i ngu' xña'a lo'o ngusñi ngu' ji'i Jesús preso; pana ñi'ya nu ndyanu cha' caca ji'i yu, jua'a ngua cha' bi'.

¹⁷ Stu'ba ti nguta'a jyo'o Judas lo'o na, stu'ba ti ngua'ni yu cña lo'o na nquicha'.

¹⁸ Lo'o li' ndyaa jyo'o bi' ngüi'ya sca yuu lo'o caya' nu nda ngu' ji'i yu cha' ngua'ni yu cha' cuxi, nu lo'o ndyujuji' yu cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a bi'. Ycui' ca yu nguxtyú yu ji'i yu lo yuu, ngutaa' ne' yu ndu'u tri se'i yu, ngujiui yu li'.

¹⁹ Hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ngu' quichí Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' cha'cña ji'i ngu' cha' Acéldama naa yuu su ncluyú yu; ndi'ya ndyu'u cha'cña bi': "Yuu su ndyalú tañi ñati".

²⁰ Lo'o jua'a ngutu'u tucua cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi Salmos nu nchcui' ndi'ya:
Laja ti tyanu tyi yu,
nga'aa tyanu ñati lu'ú cajua.
Lo'o xa' nchcui' quityi bi' chaca quiya':
Cua'ni xa' ñati cña su ndu yu.

'Jua'a nchcui' quityi bi' —nacui Pedro ji'i ngu'—,

²¹⁻²² bi' cha' juani tso'o si cua'ni xa' ñati tya'a na cña loo jyo'o Judas. Ñati bi' caca sca ngu' tya'a na nu ndya'a lo'o na lcaa tsā lo'o nguti'i Jesús lo'o na chalyuu re. Ndyaa'a yu lo'o na, masi clyo lo'o ntyucuatya jyo'o Juan ji'i ñati, masi tsubi' ti lo'o ndu'u Jesús ndyaa nde cua. Ñati bi' cua na'a ñi'ya ngua lo'o ndyu'lú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuii, bi' cha'taca chcui' yu lo'o xa' ñati cha' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua cha' bi'.

²³ Li' ngusubi ngu' tucua tya'a nu qui'yu; sca yu nu naa José Barsabás nu nchcui' ngu' cha' Justo naa yu, lo'o chaca yu nu naa Matías.

²⁴ Li' nchcui' lcaa ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi:

—Ndyosi nu Xu'na ya —nacui ngu'—, jlo ti' nu'u ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati chalyuu. Culu'u nu'u ji'i ya ti ji'i nu tucua tya'a nu qui'yu re nu cua ngusubi ycui' nu'u ji'i,

²⁵ cha' taca tsaa yu bi' xa' quichí, cha' chcui' yu cha' jinu'u cña su ndu jyo'o Judas nquicha'. Na cua nguxtyanu jyo'o bi' cña cha' xña'a tsa bi', lo'o li' ndyaa ca su ndyanu cha' tsaa.

²⁶ Li' ngua'ni ngu' sca cña cha' ngusubi ngu' ji'i tsaca ngu', ti ji'i tyanu cña bi'. Jua'a nquijeloo ji'i ngu' cha' Matías caca ñati bi'. Li' stu'ba ti ndya'a yu bi' lo'o nu tii chaca tya'a ngu' cha' caca tya'a ngu' nu nda Ni cña ji'i cha' chcui' cha' ji'i Jesucristo nde lo yuu chalyuu.

2

Ndyala Xtyi'i ycui' Ndyosi

¹ Ngua tsā ta'a Pentecostés, sca ta'a ji'i ngu' judío, li' ndyu'u ti'i lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo ca bi' se'i ti.

² Hora ti nguañi nde ne' ni'i su nga'a ngu' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyaca cui'i. Lcaa ngu' bi' ndyuna ngu' lo'o nguañi bi'.

³ Li' ndu'u tucua tyuu tya'a na ñi'ya slu quii' ti ña'a, ngutacui bi' lo xlyahique lcaa ngu' bi';

⁴ jua'q̄ ngua lo'o ndyanu Xtyi'i y cui'
Ndyosi ne' cresiya ji'l̄ lcaa ngu' bi'. Li'
nguxana nchcui' ngu' cha'cñā ji'l̄ xa'
ñati, cha' Xtyi'i y cui' Ndyosi ngua'ni
lo'o ngu' cha' ngua ji'l̄ ngu' li'.

⁵ Tyempo nu ndyaca ta'a bi' nde
quichi Jerusalén ndi'l̄ quiña'a tsa ngu'
judío; ngutu'u ngu' lijya ngu' tyuu
quichi loyuu tyijyu', cha' ndu'ni tlyu
ngu' bi' ji'l̄ y cui' Ndyosi.

⁶ Li' nguxana ndyu'u ti'l̄ ngu' bi' ca
su ndañi cha' bi'. Ná ngua cuayá'
ti' ngu' bi' tsiya' ti ñi'yä nu ngua,
cha' lcaa ngu' tyijyu' ndyuna ngu'
cha' nchcui' nu ñati ji'l̄ Jesucristo bi'
cha'cñā ji'l̄ y cui' ca ngu' tyijyu' bi'.

⁷ Ndube tsa ti' ngu' tyijyu' bi' li',
ngulacua tsa ti' ngu' bi':

—¿Ha si'i xcui' ngu' quichi su
cuentya Galilea laca ngu' jua?
—nacui ngu' bi' lo'o tya'a ngu'—.

⁸ ¿Ni cha' laca ndyuna na nchcui'
ngu' jua cha'cñā ji'ná? —nacui
ngu'—.

⁹ Quiña'a tsa quichi ndu'u na: laca
na ngu' Partia, ngu' Media, ngu'
Elam, ngu' Mesopotamia, ngu' Judea,
ngu' Capadocia, ngu' Ponto, ngu'
loyuu su cuentya Asia,

¹⁰ ngu' Frigia, ngu' Panfilia, ngu'
Egipto, ngu' Africa nu ndi'l̄ nde loo
la ji'l̄ quichi Cirene; lo'o jua'a ngu'
romano, lo'o ndi'l̄ ngu' bi' ca nde
—nacui ngu' bi'—. Ntsu'u nu laca sñi'
ngu' judío tya'a na, lo'o jua'a ntsu'u
xa' ngu' romano nu stu'ba ti ndyu'ni
tlyu ji'l̄ y cui' Ni lo'o na.

¹¹ Lo'o jua'a ndi'l̄ ngu' Creta, ndi'l̄
ngu' Arabia. Pana lcaa na lo'o tya'a
na ndyuna na nchcui' ngu' cha'cñā
ji'ná, stu'ba ti ndyuna na lcaa ña'a
cha' tlyu nu ngua'ni y cui' Ndyosi.

¹² Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi'. Ná
jlo ti' ngu' tsiya' ti na ca ngua. Tya
nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—¿Na laca ndyaca re? —nacui ngu'
bi'.

¹³ Lo'o jua'a nxtyí lo'o xa' la ñati ji'l̄
ñati ji'l̄ Jesucristo bi':

—Cu'bi tsa ngu' jua cha' nchcui'
ngu' jua'a —nacui ngu'.

Cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'

¹⁴ Lo'o li' ndu Pedro lo'o nu tii chaca
tya'a ñati bi', cuii nchcui' yu lo'o nu
ngu' quiña'a bi' li':

—Ngu' cusu' cu'ma, ngu' judío
—nacui Pedro—, lo'o lcaa cu'ma
nu ndi'l̄ nde quichi Jerusalén juani
—nacui yu—, cua'a jyacä ma ji'l̄ cha'
nu chcui' na' lo'o ma —nacui yu—.

¹⁵ Cu'bi cuare, nti' ma; pana si'i na
cu'bi cuare, cha' hora cua caa nde
tlyu ti laca juani.

¹⁶ Ndi'yä ndyaca cha' re: na cua
ngua cha' tlyu bi', ñi'yä nu nchcui'
cha' nu cua nguscua jyo'o cusu' Joel
nu ngua sa'ní la. Ndi'yä nchcui'
quityi bi':

¹⁷ Tyempo nde loo la lo'o cua tye ti
chalyuu, nacui y cui' Ndyosi,
ta na' Xtyi'i y cui' na' cha' tyanu ne'
cresiya ji'l̄ ñati chalyuu, nacui
Ni.

Li' ta sñi' ma cha' jna' lo'o ngu'.
Lo'o jua'a ña'a ngu' cuañi' cha' tlyu nu
ndu'ni y cui' Ni,
culu'u na' cha' tlyu bi' ji'l̄ ngu';
lo'o jua'a chcui' xcalá ngu' cusu'.

¹⁸ Ta na' Xtyi'i y cui' na' cha' tyanu ne'
cresiya ji'l̄ lcaa ñati nu ndu'ni
cña nu nclyo na' ji'l̄ ngu' bi',
nacui Ni.

Li' chcui' ñati bi' lcaa cha' nu ta na'
lo'o ngu' cha' chcui' ngu'.

¹⁹ Cua'ni na' cha' tlyu nde cua,
lo'o jua'a cua'ni na' cha' tlyu nde lo
yuu;
lye tyalú tañi li', tyaqui quii' tonu,
xcui' snii caca nde lo yuu,
nacui Ni.

²⁰ Na' laca y cui' nu Xu'na ma;
cua tyalaa ti tsä lo'o cua'ni cuayá' na'
ji'l̄ lcaa ñati chalyuu.
Cua'ni na' cha' tyacu' lo xee cuichaa,
cha' nga'a ña'a caca co', ñi'yä tañi
ñá'a, nacui Ni.
Sca tsä tlyu tsa caca bi', liñi caca
cuayá' ti' lcaa ñati chalyuu lo'o
tyalaa tsä bi'.

²¹ Pana cua'ni lyaá na' ji'l̄ lcaa ñati nu
ndijña cha' clyu ti' na.

Jua'q nchcui' y cui' Ndyosi. Nguscua jyo'o Joel cha' bi' lo quityi —nacui Pedro—.

²² 'Cu'ma ngu' Israel —nacui yu—, cua'a jyaca mä ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma juani: Ngu' Nazaret laca Jesús. Nguxtyucua y cui' Ni ji'i yu lo'o ngua'ni yu xcui' cña tonu ca slo mä. Ngulacua tsa ti' ma lo'o na'a ma cña tonu bi', lo'o ngua cuayá' ti' ma cha' xcui' cña ji'i y cui' Ndyosi ngua.

²³ Cua sa'ní la cua jlo ti' y cui' Ndyosi, tya li' cua nchcui' Ni ñi'ya nu caca ji'i Jesús. Ndacha' lo Ni ji'i ngua' cha' cujuii ñati cuxi ji'i y cui' Jesús. Jua'q ngua li'; tsubi' ti ngusñi ma ji'i yu, ngujui'i ca'a ma ji'i yu lo crusi. Cua ndyujuii ma ji'i yu lo'o nda ma cña ji'i ñati cuxi bi', cha' cua ngua'ni ngu' cña cuxi bi' cuentya ji'i ma, ñi'ya nu nacui Ni cha' caca.

²⁴ Pana ná nscua cha' tyanu Jesús ne' cuaá ña'q jyo'o ti yu, bi' cha' ngua'ni y cui' Ndyosi Sti yu cha' ndyu'ú yu chaca quiya'.

²⁵ Cua ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o cusu' David sa'ní la nu nchcui' cuentya ji'i Jesús ndi'ya: Xu'na, nacui yu, xcui' ndya'q nu'u

lo'o na';
cacua tsa nga'q nu'u slo na', cha' caca tlyu tyiquee na' lo'o nxtyucua nu'u jna';

²⁶ bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na', jua'q tso'o tsa nchcui' na' xqui'ya nu'u, cha' chaa tsa ti' na'.

Ti ti ndi'i tyucui ña'q na' xqui'ya cha' ndi'i nu'u cha' ña'asii nu'u jna'.

²⁷ Ná tyanu cresiya jna' su ndi'i jyo'o, xqui'ya cha' ná ta nu'u chacuayá' catsu' cuaña' na' jua'q ti, cha' ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'q nu'u jna';

²⁸ cua ngulu'u nu'u tyucuii su tsa'a na' cha' tyi'i na' ca slo nu'u.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' stu'ba ti tyi'i na' lo'o nu'u li'.

Jua'q nguscua jyo'o David lo quityi.

²⁹ 'Pana jlo ti' cu'ma cha' chañi cha' ngujuii David, nu jyo'o cusu' ji'na —nacui Pedro—. Sa'ní tsa ngujuii

bi'; nguxatsi' ngu' ji'i li', lo'o jua'q tya ntsiya cuaá ji'i jyo'o bi' juani.

³⁰ Tu'ba ji'i y cui' Ndyosi ngua jyo'o David bi'; jlo ti' yu cha' nda Ni cha' liñi lo'o yu lo'o nchcui' Ni cha' sca ñati tya'a natí ji'i y cui' yu cala nde loo la, bi' caca nu Cristo. Caca Cristo bi' rey, ñi'ya lo'o ngua y cui' David rey.

³¹ Ngua cuayá' ti' yu tya sa'ní la cha' ntsu'u cha' tyu'ú nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua ngujuii, bi' cha' nchcui' yu cha' ná tyanu cresiya ji'i Cristo su ndi'i jyo'o, ná catsu' cuaña' Cristo li'.

³² Cha' liñi laca cha' ngua'ni y cui' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' —nacui Pedro—. Liñi nda ya cha' lo'o cu'ma, cha' cua na'a ya ji'i yu chaca quiya' cha' lu'ú yu.

³³ Li' ñaa y cui' Ndyosi yaqui'ya Ni ji'i Jesús cha' tyaa yu ca slo y cui' Ni. Juani ndi'i Jesús nde la'a tsu' cui su tlyu ca su ntucua y cui' Ndyosi. Cua nda y cui' Ndyosi Sti yu Xtyi'i y cui' Ni ji'i Jesús, lo'o nu juani cua nda Jesús Xtyi'i y cui' Ni cha' tyalaa nde chalyuu. Lcaa cha' nu cua ndyuna ma, lcaa cha' nu cua na'a ma tsä juani, bi' laca cña nu ngua'ni y cui' Jesús.

³⁴ Ná ndyaa jyo'o David ña'q lu'ú ti ca slo y cui' Ndyosi, bi' cha' jlo ti' na cha' si'i cha' ji'i y cui' ca yu nchcui' cha' nu nguscua nu David bi' lo quityi, nu ndi'ya nchcui': Cua nchcui' y cui' Ndyosi lo'o nu Xu'na na':

"Tyucua nu'u la'a tsu' cui jna'.

³⁵ Caca nu'u loo ji'i lcaa ñati nu laca tya'a cusu'u nu'u", nacui y cui' Ndyosi ji'i.

Jua'q nguscua jyo'o David lo quityi —nacui Pedro—.

³⁶ 'Ntsu'u sca cha' ji'i y cui' Jesús nu nga'q cha' ca cuayá' ti' lcaa na nu laca na ngu' Israel: La cui' Jesús nu ngujui'i ca'a na ji'i lo crusi cha' cujuii na ji'i, la cui' yu bi', cua nda y cui' Ndyosi chacuayá' ji'i yu cha' caca yu Xu'na na, cha' laca yu nu Cristo.

³⁷ Lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, ntyuju'u tsa ti' ngu' li'.

Nchcuane ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i lcaa
ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tyo clyo:

—¿Ni'ya cua'ni ya juani? —nacui
ngu' ji'i ngu' bi'.

³⁸ —Tso'o si caca tyuju'u ti' mā ji'i
cha' cuxi, lcaa cha' cuxi nu ntsu'u
tyiquee mā xtyanu mā ji'i li' —nacui
Pedro ji'i ngu'. Lo'o jua'a tyucuatya
ngu' ji'i mā chacuayá' ji'i Jesús li'. Cu-
ityí Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i mā li',
jua'a ta Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu Ni
ne' cresiya ji'i ma.

³⁹ Liñi tsa cha' nu nda ycui' Ndyosi
lo'o mā lo'o nchcui' Ni cha' tyanu
Xtyi'i ycui' Ni ne' cresiya ji'i mā, lo'o
ne' cresiya ji'i sñi' mā tyanu Xtyi'i
ycui' Ni, lo'o ne' cresiya ji'i ngu' nu
ndi'i tyijyu' tyanu Ni; tyanu Ni ne'
cresiya ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi
ycui' Ndyosi ji'i.

⁴⁰ Tya quiña'a la cha' nchcui' Pedro
lo'o ngu' li'. Liñi tsa ngulo yu cña ji'i
ngu':

—Xtyanu mā ji'i ñati nu ndu'ni xcui'
cha' cuxi —nacui yu ji'i ngu'.

⁴¹ Lcaa ngu' nu jlya ti' cha' nu
nchcui' Pedro lo'o ngu', ndyaa ngu'
bi' cha' tyucuatya ngu' ji'i ngu' bi'
chacuayá' ji'i Jesús. La cui' tsā bi'
nguxana sna mil tya'a ñati ngusñi
ngu' cha' ji'i Jesucristo.

⁴² Ndyuna tso'o lcaa ngu' bi' cha' nu
ngulu'u ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo
tya clyo ji'i ngu'. Tso'o ntsu'u
tyiquee ngu' bi', stu'ba ti ndi'i ngu',
lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi;
stu'ba ti ndacu ngu', stu'ba ti ndyu'ni
tlyu lcaa ngu' bi' ji'i Jesucristo.

Ndi'ya ngua'ni ñati ji'i Jesucristo clyo

⁴³ Ndube tsa ti' lcaa ngu' quichí bi'
ji'i cña nu ndyu'ni ycui' Ndyosi, cha'
cua quiña'a cña tonu ngua'ni ngu'
nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo
chacuayá' ji'i Ni.

⁴⁴ Lcaa ngu' stu'ba ti ndi'i ngu' lo'o
tya'a ngu' nu ntsu'u cha' ji'i Jesucristo,
nda ngu' cha' tso'o nu ntsu'u
ji'i ngu' cha' tacha ngu' ji'i tya'a ngu';

⁴⁵ ndyujuui' ngu' lcaa na nu ntsu'u
ji'i ngu', cha' caja cña nu tacha ngu' ji'i

tya'a ngu' nu ná ntsu'u cha' tso'o ji'i
tsiya' ti.

⁴⁶ Lcaa tsā ndyu'u ti'i ngu' bi' ne'
laa tonu ji'i ngu' judío, jua'a stu'ba ti
ndacu ngu' bi' to' tya'a ngu'. Tso'o
tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi', tso'o ti
nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu',

⁴⁷ cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycui'
Ndyosi. Tso'o nchcui' lcaa ñati quichi
ji'i ngu' bi', jua'a lcaa tsā quiña'a la
ñati ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo;
ndyu'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi' li'. Bi' cha'
quiña'a la ñati ndyatū nu ndyu'u ti'i
lo'o taju ñati ji'i Jesucristo bi' li'.

3

Ngua'ni ngu' jo'o ji'i nu quicha quiya'

¹ Ngua sca tsā ndyaa Pedro lo'o
Juan ne' laa tonu. Hora cua sna nde
ngusii ngua, bi' hora laca nu nchcui'
ngu' loyuu bi' lo'o ycui' Ndyosi.

² Nga'a sca nu quicha quiya' to' laa,
ca ña'a quicha quiya' yu nu lo'o ngula
yu. Lcaa tsā ndya'a lo'o tya'a nu
quicha bi' ji'i yu to' laa tonu, nu to' laa
nu nda'ya tsa ña'a ndu'ni ngu' quichi
ji'i. Nga'a yu to' laa ndijñña yu mstā ji'i
ngu' nu lo'o lijyā ngu' to' laa li'.

³ Cua na'a nu quicha bi' ji'i Pedro
lo'o ji'i Juan, lijyā ngu' cha' tsaa ngu'
ne' laa, ngüijñña yu mstā ji'i ngu' bi' li'.

⁴ Ndyatū se'i ti Pedro lo'o Juan cha'
ñ'a tso'o ngu' ji'i nu quicha bi'. Li'
ndacha' Pedro ji'i yu:

—Ña'a nu'u xi ji'i ya —nacui Pedro
ji'i yu.

⁵ Ndyuna tso'o yu, ngua ti' yu cha'
cua ta ti ngu' mstā ji'i yu.

⁶ —Ná ntsu'u cñi jna' —nacui Pe-
dro ji'i—, chaca lo cña ntsu'u jna'
cha' cua'ni na' lo'o nu'u —nacui—.
¡Chacuayá' ji'i Jesucristo Ñazaret ni!,
tyatū nu'u cha' tya'a nu'u ycui' ti.

⁷ Li' ngusñi Pedro ya' yu tsu' cui
cha' xatu ji'i yu li'. Hora ti ngua tso'o
quiya' yu, lo'o yane quiya' yu ngua
tso'o.

⁸ Tajua' tsa ndatū yu bi', nguxana
yu ndya'a yu li'; ndyatí yu ndyaa yu
ne' laa tonu lo'o ngu' bi' li', ndya'a

yu ndyacuā yu cha' chaa tsa ti' yu, cha' ngua tso'o quiya' yu ndya'a yu. Ngua'ni tlyu yu ji'i y cui' Ndyosi cha' ngua'ni Ni cha' ngua tso'o quiya' yu.

⁹ Cua na'a lcaa ñati ji'i yu ne' laa, cha' tso'o ti nchca ndya'a yu, cha' ndyu'ni tlyu yu ji'i y cui' Ndyosi.

¹⁰ Nslo ngu' ji'i yu, cha' la cui' yu quicha quiya' nu cua nchca'a to' laa bi'ndijñia yu msta ji'i ngu' lcaa tsā laca yu bi'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu' cha' cua ngua tso'o quiya' yu.

Cha' nu nda Pedro lo'o quiña'a ñati

¹¹ Ndu Pedro lo'o Juan to' laa tonu su nacui ngu' "Corredor ji'i Salomón" li'. Lo'o nu qui'yu nu ngua tso'o quiya' bi' ni, ndu yu lo'o ngu'; ña'a ti nga'a yu ngusñi yu ya' ngu' bi'. Li' quiña'a tsa ngu' quichi ngusna lijyā slo ngu' bi', cha' ndube tsa ti' nu ngua' quiña'a bi' ñi'yā nu ngua, cha' ngua tso'o quiya' yu quicha bi' li'.

¹² Cua na'a Pedro ji'i ñati cha' quiña'a tsa ngu' ndyalaa ngu' slo. Li' nchcui' Pedro lo'o ngu' quiña'a bi' ñi'yā nu ngua ji'i nu quicha bi':

—Cu'ma ngu' Israel —nacui Pedro ji'i ngu'—, ¿ni cha' laca ndube tsa ti' ma? —nacui—. Na ndu ti ma nxña'a tsa ma ji'i ya —nacui—. Ndube tsa ti' ma ña'a ma na ca ndyaca ji'i nu qui'yu re. Nacui ma cha' nchca tsa ji'i ya; ngua'ni ya cha' ndyaca tso'o yu re xqui'ya cha' tso'o tsa cha' nu ndu'ni ya lcaa tsā, nti' ma. Si'i jua'a. Jesús laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o quiya' yu re.

¹³ Y cui' Ndyosi Sti na ni, la cui' Ni laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'na ji'i tyo sa'ni la, masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob; lcaa jyo'o cusu' ji'na ngua'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ndyosi bi'. Y cui' Ndyosi laca nu cua nda chacuayá' ji'i Jesús Sñi' y cui' Ni cha' caca tlyu yu. Ntejeya' ma ji'i nu Jesús bi' tsubi' ti, ndyaa lo'o ma ji'i yu, ndyaa ma ngusta ma qui'ya ji'i yu slo ngu' nu laca loo; nu lo'o ngua ti' gobernador Pilato cha' tyu'u Jesús laca ti, ná ntaja'a ma li'.

¹⁴ Xcui' cha' tso'o ngua'ni nu Jesús bi', xcui' lubii cresiya ji'i yu, lo'o ná nda ma chacuayá' tyu'u yu laja ti li'. Ngüijñia ma chacuayá' ji'i gobernador bi', cha' tyu'u laja ti chaca nu laca preso, nu cua ndyujuiji'i tyuu ty'a ñati.

¹⁵ Lo'o li' ngüijñia ma chacuayá' cujuui ngu' ji'i Jesús, masi y cui' Jesús laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ñati. Li' ngua'ni y cui' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuiji'i yu. Jlo ti' ya cha' chañi laca cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' cua na'a ya ji'i yu ña'a lu'ú ti yu chaca quiya'.

¹⁶ Cua nslo ma ji'i nu qui'yu re nu ngua quicha yu nquicha' —nacui Pedro ji'i ngu'—. Lo'o juani cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o yu re, xqui'ya cha' jlya ti' ya ji'i Jesús. Nchca tsa ji'i nu Jesús bi' cua'ni cha' tyaca tso'o ñati; taca ña'a ma cha' chañi cha' bi', cha' ngua tso'o yu re juani.

¹⁷ Cu'ma ngu' ty'a quichi tyi na, jlo ti' na' cha' ná ngua tii ma tilaca ngua Jesús nu lo'o ngüijñia ma chacuayá' cha' cujuui sendaru ji'i yu. Lo'o jua'a nu ngua'nu laca loo ji'i ma, ná ngua tii ngua'na laca nu ngua'ni ngua', si cha' tso'o, si cha' cuxi ngua'ni ngua' li'.

¹⁸ Cua laca cha' juani, la cui' cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na sa'ni la, la cui' cha' nu nguscua ngua' lo quityi ji'i y cui' Ndyosi. Quityi bi' nchcui' cha' ti' tsa cua'ni quicha ngua' ji'i Jesucristo; jua'a cujuui ngua' ji'i Jesús, la cui' Jesús nu nda y cui' Ndyosi ji'i yaq lo yuu chalyuu.

¹⁹ Bi' cha' ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma ji'i, cuati jña ma cha' clyu ti' ji'i y cui' Ndyosi cha' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma. Cua'ni nu Xu'na na cha' taca ca tso'o cresiya ji'i ma chaca quiya' li'.

²⁰ Cuati culo y cui' Ndyosi cña ji'i Jesús cha' tyaa chaca quiya', la cui' Jesús nu ngusubi Ni ji'i cha' caca nu Xu'na na.

²¹ Ntsu'u cha' tyanu Jesús ca slo Ni nu juani ti; pana tiya' la, li' tyalaa

sca tsə lo'o chaca quiya' cua'ni cucui y cui' Ndyosi ji'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu, cha'l'i tyaa Jesús. Jua'a laca cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, cha' nu nguscua ngu' lo quityi cua sa'ni la.

²² Tyempo bi' ndi'yə nguscua jyo'o Moisés bi': "Ñi'yə ngulo y cui' Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' ji'i Ni lo'o ma, jua'a culo nu Xu'na na cña ji'i sca nu cusu' tya'a quichi tyi na ca nde loo la. Taquiya' ma lcaa cha' nu chcui' nu cusu' bi' lo'o ma.

²³ Si ntsu'u sca ñati nu ná ntí' taquiya' cha' nu ta nu cusu' bi', tye cha' ji'i ñati bi' li'; ná caca ñati bi' ñati ji'i y cui' Ndyosi." Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

²⁴ 'La cui' jua'a nguscua lcaa jyo'o cusu' ji'na lo quityi ji'i y cui' Ndyosi sa'ni la; masi quityi nu nguscua jyo'o Samuel, masi quityi nu nguscua lcaa jyo'o cusu' bi', nguscua ngu' cha' cña Jesucristo lo yuu chalyuu. Lo'o juani cua ngua cha' nu nchcui' ngu' bi'.

²⁵ Lcaa na laca na tya'a ñati ji'i jyo'o cusu' nu nguscua quityi ji'i y cui' Ndyosi bi'; na cua ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na bi', lo'o jua'a ngua cha' ndyanu cha' bi' cuentya ji'na juani, cha' tya'a ñati ji'i jyo'o cusu' bi' laca na. Ndi'yə nchcui' y cui' Ndyosi lo'o Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na bi': "Sca ñati tya'a nu'u nu tyl'i chalyuu nde loo la", nacui Ni ji'i, "bi' laca nu cua'ni cho'o cresiya ji'i lcaa lo ñati chalyuu".

²⁶ Ngua'ni y cui' Ndyosi cha' ndyu'u nu sca ti Sñi' y cui' ca chaca quiya' lo'o ngujuii yu, jua'a ngulo Ni cña ji'i yu cha' clyo cña yu ca slo na ca nde. Cua nti' Ni cha' ca lubii cresiya ji'na, bi' cha' cua ñaa Sñi' y cui' Ni cha' xtyucua ji'na, cha' caca culotsu' na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na.

4

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan

¹ Tya ndu Pedro lo'o Juan nchcui' lo'o ngu' ne' laa nu lo'o ngulaa sti jo'ó. Yaa ngu' lo'o xu'na ngu' policía

nu ndi'i cuä ne' laa tonu, lo'o nu ngu' saduceo yaa.

² Ñasi' tsa ngu' bi', cha' nclyu'u Pedro lo'o Juan ji'i ñati; nclyu'u ngu' cha' ñi'yə lo'o ndyu'u Jesucristo chaca quiya' lo'o ngujuii yu, jua'a nga'a cha' tya'u lcaa jyo'o ñati chaca quiya' nde loo la.

³ Li' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' policía ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, cha' su'ba ngu' ji'i ne' chcuä sca talya, cha' ngusii tsa lo'o ngujui ngu' bi' ji'i ngu'.

⁴ Tso'o tsa ndyuna quiña'a ñati cha' ji'i y cui' Ndyosi nu ngulu'u ngu' bi' ji'i ngu', hora ti ngusñi ngu' cha' bi'. Cua ntsu'u ca'yu mil tya'a nu qui'yu ti nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo li'.

⁵ Ca chaca tsə ndyu'u ti'i ngu' nu laca loo ji'i ngu' quichi Jerusalén, lo'o ngu' cusu' ji'i quichi, lo'o ñati nu nclu'u cha' jo'ó ji'i ngu' ne' laa.

⁶ Nga'a Anás nu ngua xu'na sti jo'ó, jua'a nga'a Caifás, lo'o Juan, lo'o Alejandro, nga'a lcaa tya'a sti jo'ó nu laca loo.

⁷ Ngulo ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan ne' chcuä, ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ca slo ngu' nu laca loo. Li' nchcuane nu ngu' cusu' bi' ji'i ngu':

—¿Ñi'yə ngua'ni ma cha' ndyaca tso'o yu quicha quiya' bi'? —nacui ngu' ji'i ngu'—. ¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni ma jo'o ji'i yu?

⁸ Li' tso'o tsa nguxtyucua Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'i Pedro, bi' cha' ngua ji'i yu nguxacui yu cha' ji'i ngu' nu laca loo, jua'a ji'i ngu' cusu' bi':

—Cu'ma ngu' cusu' nu laca loo ji'i ya —nacui Pedro ji'i ngu'—,

⁹ cua nchcuane ma ji'i ya ni cha' laca nguxtyucua ya ji'i yu re nu ngua quicha quiya' —nacui—, ni cha' ngua'ni ya jo'o ji'i yu re —nacui—.

¹⁰ Cua'a jyacä ma xi lacua. Ta na' sca cha' lo'o ma, lo'o lcaa ngu' loyuu re, cha' y cui' Jesucristo laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu quicha re. La cui' Jesús Nazaret nu ndyujuui ma ji'i lo crusi, bi' laca nu cua ngua'ni y cui' Ndyosi cha' ndyu'u chaca quiya' lo'o ngujuii. Y cui' Jesús bi' nda

chacuayá' cha' ngua tso'o quiya' yure, bi' cha' ndu yu ca nde tso'o ti yu juani.

11 Ñi'ya laca sca cuityi ni'i nu nchcuaq̄ sca quee tonu cha' ná tso'o nti' cuityi, masi stu'ba tsa ña'q̄ loo, jua'q̄ laca cu'maq̄ cha' ná ntaja'q̄ ma cuna mā cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o mā; ñi'ya laca quee bi' nu cua nchcuaq̄ mā ji'i, jua'q̄ laca ycui' Jesús, cha' ná ndaquiya' mā ji'i yu tsiya' ti. Pana juani loo la laca nu Jesús bi',

12 bi' cha' nchca ji'i cua'ni lyaá ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na; ná ntsu'u xa' ñat̄i tyucui ña'q̄ chalyuu nu nchca la ji'i, cha' sca ti ji'i Jesús cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' cua'ni cña bi'.

13 Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, cuati ña'q̄ tsa ngu' ji'i Pedro lo'o Juan:

—¿Ni cha' laca ná ntsii ngu' re nchcui' ngu' lo'o na? —nacui' ngu'—. Si'i ñat̄i tlyu laca ngu', si'i ñat̄i nu ngua tsa'q̄ quityi laca ngu' re.

Li' ngua tii ngu' cusu' cha' cua nguta'q̄ ngu' lo'o Jesús.

14 Nga'aa ngujui la cha' nu chcui' ngu' cusu' lo'o ngu' bi', cha' stu'ba ti ndu ngu' lo'o yu nu ngua quicha bi'.

15 Li' ngulo ngu' cña cha' tyu'u nu ca ta'a sna ti ngu' bi' nde liya', cha' cuaana ti chcui' ngu' cusu' lo'o tya'a ti ngu':

16 —¿Ñi'ya cua'ni na lo'o ngu' jua? —nacui' ngu' cusu'—. Cua ngua'ni ngu' sca cha' tlyu, lo'o jlo ti' lcaa ngu' quichi Jerusalén re cha' bi' —nacui' ngu'—. Ná taca ñacui' na cha' cha' cuiñi laca bi' —nacui' ngu'—.

17 Pana ná tso'o si cuna xa' la ñat̄i cha' ji'i Jesús; bi' cha' tso'o si xcutsii na ji'i ngu' jua, cha' ná culu'u ngu' ji'i xa' ñat̄i tilaca laca Jesucristo.

18 Li' ngusi'ya ngu' cusu' ji'i ngu' bi', cha' tya'a ngu' nde ni'i chaca quiya'. Ngulo ngu' cusu' cña ji'i ngu' bi' li':

—Nga'aa chcui' mā tsiya' ti cha' ji'i Jesucristo lo'o xa' ñat̄i —nacui' ngu' cusu' ji'i ngu'.

19 Nguxacui' Pedro lo'o Juan cha' ji'i nu ngu' cusu' bi' li':

—Ná cube tsa ti' cu'mā, ngu' cusu' —nacui' ngu' ji'i ngu' bi'—. ¿Ha ntsu'u cha' cua'ni ya cña nu culo cu'mā ji'i ya? ¿Ha ná tso'o la nti' cu'mā cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i ya?

20 Tso'o la nti' ya cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i ya; bi' cha' ná tye chca cha' chcui' ya lo'o ñat̄i, lcaa cha' nu cua na'a ya ji'i Jesús, lo'o lcaa cha' nu cua ndyuna ya, cha' nu nchcui' yu lo'o ya.

21 Ngua ti' ngu' cusu' xcutsii' ngu' ji'i Pedro lo'o Juan, bi' cha' chaca quiya' lye la nchcui' ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. Lo'o li' nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti; ná ngua ji'i ngu' nu laca loo xcube' ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, cha' ndyutsii' ngu' cusu' bi' ji'i ngu' quichi, cha' nu ngu' quichi ni, lye tsa ndya xlya'be ngu' ji'i ycui' Ndyosi cha' ngua tso'o yu quicha quiya' bi'.

22 Cua nteje tacui tu'ba yija ntsu'u nu quicha bi' lo'o ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o yu.

Ca ta'a ñat̄i ji'i Jesucristo nchcui' lo'o ycui' Ndyosi

23 Nu lo'o nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti, li' hora ti ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca slo nu ngu' tya'a ndya'a ngu'. Nda Pedro lo'o Juan cha' lo'o lcaa tya'a ngu', lcaa ña'q̄ cha' nu nchcui' sti jo'ó, lcaa ña'q̄ cha' nu nda ngu' cusu' bi' lo'o ngu'.

24 Lo'o cua ndyuna tya'a ngu' cha' bi', stu'ba ti nchcui' lcaa ngu' lo'o ycui' Ndyosi li':

Ndyosi Sti ya —nacui' ngu'—, nu'ú laca nu Xu'na ya, nu'ú laca nu laca loo la —nacui' ngu'—. Cua ngüiñá nu'ú lcaa chalyuu, lo'o lcaa nde cua, lo'o lcaa tyujo'o; cua ngüiñá nu'ú lcaa na nu ntsu'u chalyuu —nacui' ngu'—.

25 Nda nu'ú Xtyil'i ycui' nu'ú ji'i David jyo'o cusu' ji'i ya, nu lo'o ngus-cua yu cha' cuentya jinu'ú lo quityi. Ndi'ya nscua cha' lo quityi bi':
¿Ni cha' laca tyaala tsa ngu' xa' loyuu?
Nclyacua tsa ti' ngu' bi', cha' cua'ni

cuxi ngu'; pana ná nchca ji'i
ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

26 Cua ndyu'u ti'í lcaa nu laca xu'na chalyuu re lo'o nu laca loo ji'í lcaa quichi,
cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o y cui' Ndyosi nu Xu'na na, jua'a lo'o Cristo nu ngusubi y cui' Ndyosi ji'í.

27-28 'Ñi'yá nu cua nchcui' quityi jinu'ú nu nguscua jyo'o David sa'ni la bi' —nacui'ngu' ji'í y cui' Ndyosi Stina—, jua'a cua ndyu'u ti'íngu' nu laca loo ji'í quichi re cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Jesús Sñi' y cui' nu'ú, masi xcui' lubii tsiya' ti cresiya ji'í nu Jesús bi'; la cui' yu laca nu ngusubi nu'ú ji'í —nacui'ngu'—. Ndyu'u ti'í Herodes lo'o Poncio Pilato, lo'o ngu' xa' loyuu, lo'o ngu' tya'a ya nde loyuu re. Li'ngua'ni ngu' lcaa cña nu nda nu'ú chacuayá'ji'íngu'bi'cha'cua'ni ngu'; ñi'yá nu nda nu'ú cha' lo'o ngu' sa'ni, la cui' jua'a ngua cha' yija re —nacui'ngu' ji'í y cui' Ndyosi—.

29 Xu'na ya, ña'á nu'ú ca nde juani cha' tyaala tsa ngu' ña'á ngu' ji'í ya. Nti' ya cua'ni ya cña nu ngulo nu'ú ji'í ya, bi' cha' xtyucua nu'ú ji'í ya juani cha' caja juersa ji'í ya, cha' ná cutsii ya nu lo'o ta ya cha' jinu'ú lo'o ñati re —nacui'ngu'—.

30 Ta nu'ú chacuayá' cha' tyaca tso'o ngu' quicha; cua'ni Jesús Sñi' nu'ú nu xcui' lubii cresiya ji'í quiña'á tsa cña tonu, cha' jua'a cube tsa ti'ngu'jinu'ú. Tsa lo cua ti cha' chcui' ya juani.

31 Lo'o cua ndye cha' nchcui'ngu' lo'o y cui' Ndyosi, li' ngüiña ni'í su nga'ángu'bi'. La cui' hora jlo ti'ngu' cha'chañi cha'ndyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'ílcaa ngu'bi'li', bi'cha'nga'aa ndyutsii'ngu'lo'o nda ngu'cha'ji'íy cui' Ndyosi lo'o xa'ñati.

Lcaa na nu ntsu'u ji'íngu'ngusa'be ngu'ji'ílo'o lcaa tya'a ngu'

32 Se'i ti ndi'í lcaa ngu' nu ngusñi cha'ji'í Jesucristo, stu'ba tsa ndu'ni lcaa ngu'bi'lo'o tya'a ngu', sca ti cha'ntsu'u tyiquee lcaa ngu'. Nda ngu' lcaa na nu ntsu'u ji'íngu'cha' xtyucua ji'ílcaa ngu'lo'o tya'a ngu'.

33 Lo'o nu ngu' nu ngua tsa'á ji'í Jesucristo tya clyo ni, tlyu tsa tyiquee ngu'nchcui'ngu'lo'o xa'ñati cha'cua na'a y cui' ca ngu'ji'í Jesús nu Xu'na na lo'o cua ndyu'ú yu chaca quiya', nu lo'o ngujuii yu. Lo'o jua'a nguxtyucua y cui' Ni ji'ílcaa ngu'bi', cha'tso'o ti cua'ni ngu'lo'o lcaa ñati.

34 Tso'o tsa tyiquee lcaa ngu' nu ntsu'u cha'ji'ílo'o Jesucristo, bi'cha'ni sca tya'a ngu'nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'íngu', cha'lcaa ngu'nu ntsu'u ni'íji'í, lcaa nu ntsu'uxiyuuji'í, ndyujui'ngu'na bi', cha' caja ñi'yátyiji yu'úji'íngu'lo'otya'a ngu'.

35 Nda ngu'cñibi'ji'íngu'nu ngua tsa'áji'í Jesucristo tya clyo cha'tacha ngu'cha'bi'ji'ítya'a ngu'li'. Ngu'bi'jlo ti'si ntsu'u na nu lyiji ji'íxa'tya'a ngu'.

36 La cui' jua'a ngua'ni sca ngu' Chipre nu naa José. Ngu' Leví laca yu; ñi'yándu'ni xirta cña ne'laa, jua'a ndu'ni ngu' Leví bi'cña. Xa'xtañi ngusta nu tii tyucuaa tya'a ngu'bi'ji'ínu José bi'; Bernabé ngua xtañi yu li', cha'tso'otsa nxaala'yu tyiquee tya'a ñati.

37 Ntsu'u xi yuuji'íyu bi'. Lo'o cua ndyujui'yu yuu bi'ji'íxa'ñati, li'ñaa nu Bernabé bi', nda yu lcaa cña caya'lo yuu bi'ji'íngu'nu ngua tsa'áji'í Jesucristo tya clyo.

5

Nilo'o Ananías lo'o Safira ji'íy cui' Ndyosi

1 Lo'o jua'a ntsu'u chaca yu nu naa Ananías, lo'o clyo'o yu naa Safira. Ndyujui'ngu'xi yuuji'íngu'ji'íxa'ñati.

2 Li'ndyaa nu qui'yu bi'slo nu tii tyucuaa tya'a ngu'nu ngua tsa'áji'í Jesucristo tya clyo; pana tsa clabe ti cñi nda yuji'íngu', cha'cuaana ti nguxco'oyu nu chaca tya clabe cñi bi'toni'íji'íyu. Lo'o jua'a ngua cuayá'ti'clyo'o yu lcaañaa'nu ngua'ni yu bi'.

3 Nchcui' Pedro lo'o yu li':
—Ananías—nacui'—, ¿na laca ngua hí? ¿Ni cha'laca nda nu'úchacuayá'

ji'í nu xña'a nu naa Satanás cha' caca loo ne' cresiya jinu'u? Bi' laca nu ngua'ni cha' nguñilo'o nu'u ji'í Xtyi'i ycui' Ndyosi —nacui Pedro ji'í yu bi'—. Nacui nu'u cha' nde laca lcaa cñi nu ngujui jinu'u lo yuu bi', lo'o si'i lcaa cñi laca re.

⁴ Yuu jinu'u laca bi' nquicha', lo'o jua'a cua ntsu'u chacuayá' jinu'u cua'ni na laca nu nti' nu'u cua'ni lo'o cñi bi'. ¿Ni cha' laca nguñilo'o nu'u ji'í ya lacua? Ná liñi cha' nu ngua'ni nu'u, cha' nu cua nacui nu'u cha'lcaa cñi bi' laca re, lo'o si'i jua'a laca bi'. Si'i lo'o ñatí ti nda nu'u cha' cuiñi bi', lo'o ycui' Ndyosi cua nda nu'u cha' cuiñi bi' —nacui Pedro ji'í nu qui'yu bi'.

⁵ Lo'o ndyuna Ananías cha' bi', li'nclyú yu lo yuu. Na nclyú ti yu, ngujuui yu li!. Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ndi'í cacua ti li!.

⁶ Yala ti lijya xi ngu' cuañi', ngüixií ngu' late' chü' jyo'o bi', ngulo ngu' ji'í nde liya'. Li' ndyaa lo'o ngu' ji'í, ndyaa cha' tyatsi'.

⁷ Cua nteje tacui sna hora lo'o ñaa clyo'o jyo'o bi' li!, pana ná jlo ti' ma' na laca ngua ji'í jyo'o bi'.

⁸ Li' nchcui' Pedro lo'o nu cuna'a bi':

—Cacha' nu'u jna' —nacui ji'í—, ¿ha tsa lo cua ti cñi nda ngu' ji'í mä cha' ndyujui' mä yuu bi' ji'í ngu'?

—Chañi —nacui nu cuna'a bi'—, la cui' tsa lo cua ti cñi nda ngu' ji'í ya.

⁹ —¿Ni cha' laca ngua'ni mä jua'a? —nacui Pedro li'—. Tyucuua mä, cua ngua'ni stu'ba mä cha' lo'o tya'a mä cha' cua'ni cuayá' mä ji'í Xtyi'i ycui' Ndyosi, si jlo ti' Ni, si ná jlo ti' Ni cha' cuiñi mä —nacui—. Cua'a jyacä xi ñi'yä ndañi quiya' ngu' cuañi' nu lijya ndyaa nguxatsi' ngu' ji'í jyo'o clyo'o nu'u. La cui' jua'a tsaa lo'o ngu' jinu'u juani.

¹⁰ Hora ti nclyú nu cuna'a bi' lo yuu; slo ti Pedro nclyú, ngujui ca li!. Li' ñaa ngu' cuañi' na'a ngu' cha' lo'o nu cuna'a bi' ngujui. Hora ti ndyi'ya ngu' ji'í jyo'o ma', ndyaa lo'o ngu' ji'í, ndyaa cha' tyatsi' sii' ti cuaá su

nguatsi' jyo'o clyo'o; ca bi' nguxatsi' ngu' ji'í.

¹¹ Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'í Jesucristo cha' jua'a ngua ji'í jyo'o Ananías lo'o clyo'o yu, lo'o jua'a ndyutsii tsa lcaa ñatí nu ndyuna cha' bi'.

Ngua'ni ngu' tyuu tya'a cha' tlyu chacuayá' ji'í ycui' Ndyosi

¹² Quiña'a tsa chacuayá' nda ycui' Ndyosi ji'í ngu' nu ngua tsa'a ji'í Jesucristo tya clyo, bi' cha' ngua'ni ngu' quiña'a tsa cha' tlyu ca su ndi'í ngu' quichi. Ngulacua tsa ti' ngu' quichi xqui'ya cña tlyu bi!. Lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'í Jesucristo ni, ndyu'u ti'í ngu' ca su nacui ngu': "Corredor ji'í Salomón", cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' bi'; ca to' laa tonu laca corredor bi'.

¹³ Xa' la ngu' quichi ni, ndyutsii tsa ngu'; ná ndya'a ngu' slo ngu' bi', masi tso'o tsa nchcui' ngu' ji'í lcaa ñatí nu ntsu'u cha' ji'í lo'o Jesucristo.

¹⁴ Li' ndyuna tyuu tya'a ñatí cha' ji'í ycui' Jesucristo nu Xu'na na, jlya ti' ngu' cha' bi' li!. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' bi', masi nu cuna'a, masi nu qui'yu, ngusñi ngu' cha' ji'í ycui' nu Xu'na na.

¹⁵ Li' ndyaa ngu' quichi bi', ndyaa qui'ya ngu' ji'í ngu' quicha nu ntsiyya slo ngu'. Li' ngusta ngu' ji'í ngu' quicha bi' lo jaa', masi lo qui'ña, cha' tsaa lo'o ngu' ji'í ngu' quicha bi' ca to' calle su tyeje tacui Pedro. Ngua ti' ngu' masi cua'a ti tyacala' nu nda Pedro loo ngu' quicha bi', nu lo'o nteje tacui yu. Tyaca tso'o nu quicha bi' li'.

¹⁶ Nguañi cha' bi' lcaa quichi cacua ti, lcaa su ndi'í ñatí quicha; bi' cha' ñaa lo'o ngu' ji'í lcaa ngu' quicha nu ntsu'u slo ngu', lo'o ji'í ngu' nu cua ngusñi cui'í cuxi ji'í. Ñaa lo'o ngu' ji'í ngu' quicha bi' nde quichi Jerusalén slo Pedro, lo'o jua'a ngua tso'o lcaa nu ngu' quicha bi' li'.

Nchcube' ngu' ji'í Pedro lo'o Juan

¹⁷ Ñasi' tsa xu'na sti jo'ó ña'a ji'í ngu' nu ngua tsa'a ji'í Jesús tya clyo, xqui'ya cha' quiña'a tsa cña tlyu

ndyu'ni ngu' cuentya ji'i Jesús. Lo'o jua'a ngu' saduceo nu tya'a ndya'a sti jo'ó ni, ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' bi'.

18 Bi' cha' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' ji'i ca ta'a nu tii tyucuua tya'a ngu' bi', cha' tsaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcuä.

19 Nu lo'o ngua talya, li' ndyalaa sca xcä ji'i ycui' Ndyosi, ngusaala toni'i su ntsu'u ngu' ne' chcuä cha' tyu'u ngu' nde liya'. Lo'o cua ngutu'u ngu' nde liya', li' nchcui' xcä bi' lo'o ngu':

20 —Yaa clya mä —nacui—, yaa mä ne' laa tonu jua cha' culu'u mä cha' ji'i Jesús ji'i tya'a ñati mä —nacui—. Ta mä cha' lo'o ngu' ñi'ya caca cucui cresiya ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

21 Ndaquiyá' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' xcä bi' lo'o ngu'; bi' cha' lo'o nguxee, li' ndyatí ngu' bi' ndyaa ngu' ne' laa tonu cha' culu'u ngu' cha' bi' ji'i ñati nu ndi'i ca bi'.

Li' ndyaa xu'na sti jo'ó lo'o ngu' tya'a ndya'a yu, ngulo yu cña cha' tyu'u ti'i lcaa ngu' cusu', lcaa nu laca loo ji'i ngu' Israel. Cuati ngulo yu cña cha' tsaa ngu', tsaa culo ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u ne' chcuä bi', cha' tyaa ngu' bi' slo yu.

22 Ndyaa ngu' li'; pana nu lo'o ndyalaa ngu' toni'i chcuä, nga'aa tucui ntsu'u ne' chcuä bi'. Hora ti nguxtyuu ngu' ñaa ngu' slo nu ngu' cusu' bi'.

23 —Ndyalaa ya toni'i chcuä —nacui ngu' ji'i ngu' nu laca loo bi'—. Nga'a ya' toni'i chcuä bi', lo'o ña'a ti tya ndi'i ngu' cuä —nacui—. Pana nu lo'o ngusaala ya toni'i chcuä, nga'aa tucui ndi'i ne' chcuä na'a ya li'.

24 Ngulacua tsa ti' sti jo'ó lo'o nu laca loo ji'i ngu' policía nu nga'a cuä, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nga'aa ntsu'u preso bi'.

25 Li' ndyalaa sca ñati slo ngu':

—¿Ha ná jlo ti' mä mala ndi'i ngu' nu ngusu'ba mä ji'i ne' chcuä la caa? —nacui yu ji'i nu ngu' cusu' bi'—. Cua ndi'i ngu' bi' ne' laa tonu nclyu'u ngu' ji'i ñati ca bi'.

26 Hora ti ndu'u nu laca loo ji'i ngu' nu nga'a cuä bi', ndyaa ndyiqui'ya ji'i preso bi'. Lo'o nu ngu' policía nu nga'a cuä ni, ndyaa ngu' lo'o. Ná ngulo policía juersa ji'i ngu' lo'o ngusñi ngu' bi' ji'i ngu', cha' ntsii policía ji'i ngu' quichí, ñi'ya si cu ngu' quee ji'i ycui' policía.

27 Ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' slo ngu' cusu' cha' ca cuayá' ji'i ngu' bi'. Li' nguxana sti jo'ó nu laca loo bi' nchcui' lo'o ngu':

28 —Cua ngulo ya cña ji'i mä —nacui sti jo'ó ji'i ngu' preso—, cha' ná culu'u mä cha' ji'i jyo'o Jesús bi' ji'i ñati —nacui—. ¿Na laca ngua ji'i mä juani? ¿Ni cha' laca ná nduna mä? —nacui—. Nclyu'u mä cha' bi' ji'i lcaa ngu' quichí Jerusalén re, lo'o jua'a ntí' mä sta mä qui'ya ji'i ya cha' ndyujui ya ji'i Jesús.

29 Nguxacui Pedro cha' ji'i sti jo'ó bi' li', cuentya ji'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo nchcui' yu:

—Ntsu'u cha' taquiyá' ya ji'i cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i ya, masi xa' cña culo ñatí chalyuu ji'i ya —nacui Pedro ji'i ngu'—.

30 Cua ndyujui mä ji'i Jesús, nguji'i ca'a mä ji'i lo crusí. Lo'o juani ni, ycui' Ndyosi nu ngua ycui' Ndyosi ji'i lcaa jyo'o cusu' ji'na, bi' laca Ni nu ngua'ni cha' ndyujui Jesús chaca quiya'!

31 Nchca ji'i Jesús bi' cuityí yu cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu. Ycui' Jesús laca nu Xu'na na, bi' cha' la'a tsu' cuí ca su ntucua Ni nda ycui' Ndyosi su tysi'i Jesús. Ngua'ni Ni jua'a cha' caja ñi'ya caca tyuju'u ti' na nu laca na ngu' Israel ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na li'.

32 Cha' liñi nchcui' ya lo'o mä cha' cua na'a ya ji'i ycui' Jesús bi'. Cua nda ycui' Ndyosi Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni ji'i ngu'. Lo'o jua'a Xtyi'i ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' taca ca jlo ti' ya cha' chañi laca cha' ji'i Jesucristo nu nclyu'u ya ji'i lcaa ñati.

³³ Lye tsa ngunasi' ngu' cusu' li', lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'; nti' tsa ngu' cujuui' ngu' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo bi' li'.

³⁴ Pana hora ti ndatū sca nu cusu' slo ngu' li'. Gamaliel naa nu cusu' bi'. Ngu' fariseo laca nu Gamaliel bi', nu tso'o tsa nclyu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i tya'a quichi tyi yu. Nclyu'u yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi sa'nii, lo'o jua'a ndiya tsa ti' lcaa ñati ña'a'ngu' ji'i nu cusu' bi'. Juani nchcui' yu lo'o ngu' cha' tso'o la si tsaa nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo bi' nde liya' sca hora ti.

³⁵ Lo'o li' nchcui' nu Gamaliel bi' lo'o lcaa ngu' cusu' bi':

—Cu'maq, laca mā loo ji'i ngu' Israel —nacui yu ji'i ngu'—, tso'o la si cui' ya na cuentya ñi'yā cña nu cua'ni na lo'o ngu' nu ndu nde liya' bi' —nacui—.

³⁶ Ntsu'u ti' na cha' tya tsubi' la ngulaa sca nu qui'yu nu tyaala tsa, nu naa Teudas; ngutil'i yu xi loyuu re. Jlya tsa ti' ngu' cha' nu nchcui' yu bi', cha' nacui yu cha' ñati tlyu ngua yu. Li' ndya'a jacua siyento tya'a ñati lo'o yu; pana nu lo'o ndyujuii ñati ji'i yu, li' ngusna lyiji nu ñati tya'a ndya'a yu li'. Ndye cha' ji'i yu jua'a ti li'.

³⁷ Chaca quiya' ndyalaa sca ngu' Galilea tyempo lo'o nguscua ngu' nu laca cña xtañi ngu' quichi, jyo'o Judas ngua bi'. Ngusi'yana jyo'o Judas bi' ji'i tyuu tya'a ñati cha' tyu'u lca'a'ngu' ji'i yu, cha' xuu tya'a ngu' lo'o ngu' sendaru. Lo'o li' ñi'yā nu ngua ji'i Teudas bi', jua'a ngua lo'o Judas bi', cha' ndyujuii ñati ji'i yu. Ndye cha' ji'i yu jua'a ti li', ngusna lcaa ngu' tya'a ndya'a yu.

³⁸ Bi' cha' juani, tso'o la si ná sca na cua'ni na lo'o ngu' nu ndu nde liya' bi'; tso'o la si nga'aa cala' na ji'i ngu' bi'. Si ñati ti ngulo cña ji'i ngu' bi', tye cha' ji'i ngu' jua'a ti li';

³⁹ si chañi cha' ycui' Ndyosi laca nu ngulo Ni cña ji'i ngu' bi', cu'maq ná nchca ji'i mā cua'ni tye mā cha' ji'i ngu' bi' li'. Na nxuu tya'a mā lo'o ycui' Ndyosi laca si cua'a ma ji'i ñati ji'i Ni.

⁴⁰ Ndyuna ngu' cusu' cha' nu

nchcui' nu cusu' bi' lo'o ngu'. Li' ngusi'ya ngu' ji'i ngu' nu ndu nde liya' bi' cha' tyaa'ngu' nde ni'i chaca quiya'. Ngulo ngu' cña ji'i xca cha' quiji'i ji'i preso bi'. Li' liñi tsa ngulo ngu' cusu' bi' cña ji'i preso bi', cha' nga'aa chcui' ngu' cha' ji'i Jesucristo lo'o xa' ñati. Lo'o cua ndye cha', li' ndyaa laja ti ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo.

⁴¹ Ndu'u ngu', chaa tsa ti' ngu' li', masi cua nchcube' ngu' nu laca loo bi' ji'i ngu' xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús.

⁴² Lcaa tsā nclyu'u ngu' ji'i ñati ne' laa tonu, lo'o jua'a nde to' tyi ñati; xcui' nclyu'u ngu' cha' ji'i Jesucristo ji'i ngu', cha' Jesús laca ycui' nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ntajatya tsa ngu' ji'i tya tsubi' la.

6

Nda ngu' cña ji'i nu cati tya'a ñati

¹ Tyempo bi' ngua quiña'a la ngu' tya'a ngu' judío nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo, pana ná stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' nu nchcui' cha' griego lo'o ngu' nu nchcui' cha'cña ji'i ngu' judío:

—Ná stu'ba ndacha ngu' na cacu nu cuna'a ti'i —nacui ngu' nu nchcui' cha' griego—. Ná tso'o ndu'ni ngu', cha' nda ngu' ji'i nu cuna'a ti'i nu nchcui' cha'cña ji'i ngu' judío, lo'o jua'a ná nda ngu' ji'i nu cuna'a ti'i tya'a ya nu nchcui' cha' griego —nacui ngu'!

² Bi' cha' nguane nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ji'i ngu' cha' tyu'u ti'i lcaa ngu' nu laca ñati ji'i Jesucristo, cha' chcui' ngu' lo'o ñati bi':

—Ntsu'u cña ji'i ya cha' culu'u ya cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i lcaa ñati —nacui' ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi'—, bi' cha' ná tso'o si xcui' ndya'a tyiquee ya ji'i na cacu ngu' re —nacui' ngu' bi'—.

³ Cu'maq ngu' tya'a na, tso'o la si subi mā tya chcati tya'a ngu' tya'a ma nu caca cña bi', cha' stu'ba ti xtyucua ngu' ji'i lcaa ngu' ti'i tya'a na. Nga'a

cha' caca ngu' bi' ñati nu tso'o tsaa nchcui' ngu' ji'i, ñati nu ncliyacua tso'o ti', ñati nu ntsu'u Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i cha' ta la juersa ji'i, cha'taca cña'asii tso'o ngu' lcaa na nu ntsu'u ji'na. Tso'o si jua'a laca ñati nu cua'a lo ma cña ji'i cha' caca ngu' cña bi'.

⁴ Li' caja la xi tyempo cha' chcui' ya lo'o y cui' Ndyosi, cha' culu'u ya cha' ji'i Jesucristo ji'i xa' ñati.

⁵ —Tso'o lacua —nacui lcaa ngu'—, jua'a cua'n'i ya.

Li' ngusubi ngu' ji'i Esteban, sca yu nu jlya tsa ti' ji'i Jesucristo; chañi cha' ntsu'u Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i yu bi'. Lo'o jua'a ngusubi ngu' ji'i Felipe, lo'o ji'i Prócoro, lo'o ji'i Nicanor, lo'o ji'i Timón, lo'o ji'i Parmenas, lo'o ji'i Nicolás nu ngu' quichí Antioquía. Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío, jua'a jlya ti' Nicolás nu ngua tya clyo la.

⁶ Li' ndyaa lo'o lcaa ñati nu ndi'i bi' ji'i nu cati tya'a ngu' bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo. Lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ni, nchcui' ngu' lo'o y cui' Ndyosi cha' ji'i nu cati tya'a ngu' bi'. Cuati ngusta ya' ngu' hique nu cati tya'a ngu' bi' chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi, cha' tyanu ngu' lo cña bi'.

⁷ Lcaa tsä nda ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o quiña'a la ñati nu ntaja'a cua'a jyaca ji'i cha' bi'. Jua'a ngua quiña'a la ngu' nu ndyaca tsa'a cha' ji'i Jesucristo nde quichí Jerusalén, lo'o jua'a ngua tyuu tya'a sti jo'ó ji'i ngu' judío nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo li'.

Ngusñi ngu' ji'i Esteban

⁸ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Esteban bi' xqui'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi. Cua nda y cui' Ndyosi chacuayá' cha' ngua'n'i yu tyuu tya'a cña tonu cha' cube tsa ti' xa' ñati.

⁹ Pana ntsu'u ñati nu lijyä ngutu'u nde xa' loyuu nu naa Cirene, lo'o ngu' quichí Alejandría, lo'o ngu' Cilicia, lo'o ngu' Asia; ca ta'a ngu' ndya'a ngu' ne' laa ji'i ngu' libertades, su ndyu'u ti'i ngu' nu ngua preso ji'i ngu' tsubi'

la. Li' nguxana ngu' bi' nxuu tya'a tsa ngu' lo'o Esteban.

¹⁰ Ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i Esteban, cha' cua nda Xtyi'i y cui' Ndyosi juersa ji'i yu cha' caja ñi'ya xtyacui yu cha' lo'o ngu' bi'.

¹¹ Li' nguane ngu' bi' ji'i xa' ñati cha' ta ngu' xi cha' cuiñi lo'o ngu' quichí. Nacui ngu' cuiñi bi' cha' cua ndyuna ngu' cha' suba' nu nchcui' Esteban ji'i y cui' Ndyosi; lo'o jua'a ji'i jyo'o Moisés nchcui' yu cha' cuxi, nacui ngu' cuiñi bi'.

¹² Nda ngu' cuiñi bi' cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichí, masi lo'o ngu' cusu', masi lo'o ngu' nu ncliyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi' lo'o ngu', ngunasí' tsa ngu' ji'i Esteban li'. Ngusñi ngu' ji'i yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu slo ngu' nu laca loo cha' caca cuayá' ji'i yu lo'o ngu'.

¹³ Lo'o jua'a ndacua nga'a ngu' nu nchcui' cha' cuiñi bi':

—Lcaa tsä chiya'a nchcui' nu qui'yu re —nacui ngu' cuiñi bi'—. Nchcui' ca'a yu ji'i laa tonu re, lo'o jua'a nchcui' ca'a yu ji'i quityi nu nscua cña lo, la cui' cña nu ngulo y cui' Ndyosi ji'na —nacui.

¹⁴ Cua ndyuna ya lo'o nchcui' yu re cha' cua'ni ñu'ü Jesús ji'i laa tonu re, la cui' Jesús Nazaret ni. Lo'o jua'a xa' la cha' ngulu'u yu ji'i ñati, nu ná stu'ba lo'o cha' nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la; pana cua nguscua liñi jyo'o Moisés lcaa ña'a cña ji'i y cui' Ndyosi nu nga'a cha' cua'n'i na —nacui nu ngu' cuiñi bi' ji'i ngu'.

¹⁵ Ña'a tsa ngu' cusu' nu laca loo bi' ji'i Esteban li', cha' ñi'ya ña'a loo xcä ji'i y cui' Ndyosi, jua'a ña'a loo Esteban, cha' laca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya ji'i.

7

Cha'nun chcui' Esteban lo'o ngu' nu laca loo

¹ Li' nchcuane xu'na sti jo'ó ji'i Esteban:

—¿Ha cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re? —nacui.

² Nguxacui Esteban cha' ji'i li':

—Cu'maq̄ ngu' cusu', cu'maq̄ ngu' ty'a quichi tyi na —nacuī yu—, cui'ya ma cha' clyu ti' 'na, chcui' na' xi lo'o ma —nacuī yu—. Tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i Ni. Cua sa'ni ngulu'u loo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na nu ngua naa Abraham. Tya ndi'i jyo'o cusu' bi' nde quichi tyi yu, nde loyuu su cuentya Mesopotamia, cha' bilya tyalaa yu ca quichi Harán nu ngua li'.

³ "Xtyanu nu'u ji'i loyuu quichi tyi nu'u, tyu'utsu' nu'u ji'i ngu' ty'a nu'u", nacuī ycui' Ndyosi ji'i Abraham bi' li'. "Tsaa nu'u ca chaca chalyuu ca su culu'u na' jinu'u cha' tyl'i nu'u", nacuī Ni.

⁴ Bi' cha' ngutu'u Abraham loyuu ji'i ngu' Caldea, ndyaa yu quichi Harán, ndyanu yu ca quichi bi' tyu yija. Nu lo'o ngujui sti Abraham, li' ngulo ycui' Ndyosi cña ji'i yu cha' tsaa yu tyijyu' la ña'q̄ cuayá' nu ndyalaa yu loyuu re su ndi'i na juani.

⁵ Pana ná nda ycui' Ndyosi chacuayá' caja yuu ji'i yu tsiya' ti, lo'o jua'q̄ ni sca sñi' Abraham ná ntsu'u tyempo bi'. Li' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o yu: "Ta na' yuu re jinu'u, jua'q̄ ji'i sñi' nu'u ca tiya' la, nu lo'o cua ntsu'u nu sube jinu'u", nacuī ycui' Ndyosi ji'i yu.

⁶ Lo'o li' nda ycui' Ndyosi cha' lo'o Abraham chaca quiya': "Tsaa sñi' ste' nu'u nde ca chaca chalyuu", nacuī Ni. "Li'tyanu ñati jinu'u tyijyu' chaca tya-jacua siyento yija, su xcube' ngu' ca tyi ji'i ñati jinu'u", nacuī Ni. "Ntsu'u cha' cua'ni ngu' cña ji'i ngu' ca tyi bi' laja ti, ná lo'o caya".

⁷ Li' xcube' na' ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' ti'i tsa xcube' ngu' ji'i ñati jinu'u. Tyu'u ñati jinu'u loyuu bi' li', tyqā ngu' ca nde chaca quiya', cua'ni tlyu ngu' bi' jna'li'."

⁸ Ngüinī cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham li'; bi' cha' ngulo Ni cña ji'i yu cha' xlyu ngu' quiyi lcaa nu quiyu sñi' yu, cha' jua'q̄ tyi'u ti' sñi' yu cha' cua ngüinī cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o sti ngu'. Jua'q̄ ngua cha', ngusi'yu jyo'o Abraham quiyi sñi' nu

ntsu'u cua snu' ti tsä ngula; la cui' Isaac ngua naa sñi' yu. Nu lo'o cua ngusu' jyo'o Isaac bi', li' ngula sñi' yu, lo'o la cui' jua'q̄ ngua'ni yu, cha' ngusi'yu quiyi sñi' yu. Jacob ngua naa sñi' yu, lo'o li' tii tyucuaa tya'a sñi' ngula ji'i jyo'o Jacob bi'; jyo'o cusu' ji'i lcaa na laca ngu' bi'.

⁹ 'Tsaca sñi' Jacob ngua naa José. Ngua sca tsä ngua ñasí tsa tya'a yu ji'i nu José bi', bi' cha' ndyujui' ngu' ji'i yu ji'i xa' ñati. Ngüi'ya ngu' ji'i nu José bi', ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ca loyuu su cuentya Egipto. Pana ná ngulaya' ycui' Ndyosi ji'i José,

¹⁰ ngua'ni Ni cha' nga'aa ngua'ni cuxi ngu' lo'o yu li'. Tyempo bi' ntsu'u rey ji'i ngu' Egipto nu ngua naa Faraón, lo'o li' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' Faraón cha' ngu' tii ngua nu José bi'. Bi' cha' ndiya ti' rey Faraón ji'i yu, nda rey cña ji'i yu, cha' ngua nu José bi' loo ji'i lcaa ngu' Egipto, lo'o jua'q̄ ji'i lcaa msu nu ntsu'u toni'i ji'i rey Faraón bi'.

¹¹ 'Lo'o li' ndyalaa sca jbi'ñā loyuu Egipto, lo'o jua'q̄ ca loyuu su cuentya Canaán. Ti'i tsa ña'q̄ ndyanu ngu', nga'aa ngujui na cacu jyo'o cusu' ji'na.

¹² Li' ngujui cha' ji'i Jacob cha' tya ntsu'u na cacu ngu' ca loyuu Egipto, bi' cha' ngulo yu cña ji'i sñi' yu cha' tsaa squi'ya ngu' nscua' cha' cacu ngu' lo'o tya'a ngu', la cui' sñi' yu bi' laca jyo'o cusu' ji'na. Li' ndyaa ngu' bi' sca quiya'.

¹³ Lo'o ndyaa ngu' nu nchca tyucuaa quiya', li' ngua cha' ndyuloo ngu' ji'i jyo'o José, cha' la cui' tya'a ngu' laca yu. Ngua cuayá' ti' rey Faraón tilaca laca sti José, tilaca laca tya'a yu li'.

¹⁴ Lo'o li' nda José cha' ndyaa cachai' ji'i sti yu cha' tyqā nu cusu' ca su ndi'i yu lo'o lcaa tya'a yu. Cua ntsu'u snayala tyii nga'yu tya'a ngu' tya'a sti José tyempo bi'.

¹⁵ Ndyaa nu Jacob bi' nde loyuu su cuentya Egipto lo'o lcaa tya'a ngu' li', jua'q̄ tya ndalo nu cusu' xi tyu yija hasta ña'q̄ cuayá' nu ngujui yu. Li'

ngujuii lcaa sñi' jyo'o Jacob, nu jyo'o cusu' ji'na bi' ni.

¹⁶ Pana ná ndyanu tyijya jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto, cha' nu lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu', ndyaa lo'o ngu' ji'i tyijya jyo'o bi', cha' xatsi' ngu' ji'i tyijya chaca quiya' ne' tyuquee nde quichí Siquem; tyuquee bi' ngua nu ngüi'ya jyo'o Abraham ji'i ngu' Hamor nu ngua tya sa'ni la, cha' tsaa sñi' tsaa xatsi' ji'i y cui'.

¹⁷ 'Cua ndyatu la tya'a jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto; li' ndyalaa tyempo nu nchcui' y cui' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la, tyempo cha' tyu'u ngu' tyaa ngu'.

¹⁸ Xa' rey ngua loo ji'i ngu' Egipto li', nu bilya cuna tilaca ngua jyo'o José bi'.

¹⁹ Nguñilo'o rey bi' ji'i jyo'o cusu' ji'na, nguxcube' rey bi' ji'i ngu'. Jua'a ngulo rey bi' cña cha' xcuaqä ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu ji'i ngu', cha' caja cubi', cha' nga'aa catu la ngu' bi'.

²⁰ Tyempo bi' ngula jyo'o Moisés, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee y cui' Ndyosi ña'a ji'i nu piti bi'. Sna co' ti nguti'i yu lo'o xtya'a yu lo'o sti yu, cha' nguxcati' xtya'a yu ji'i yu.

²¹ Li' ndyalaa tyempo nu ntsu'u cha' xcuaqä ngu' cusu' ji'i cubi' bi'. Pana sca nu cuna'a sñi' rey xña'a bi' nquije cubi' bi' ji'i, ndyi'ya ji'i ndyaa to' tyi li' cha' caca cubi' sñi' miña'a.

²² Nu lo'o cua ngusu' la nu Moisés bi', ngua tsa'a yu lcaa cha' nu jlo ti' ngu' tii nde loyuu su cuentya Egipto. Jlo tsa ti' nu Moisés bi' ña'a cha' nu chcui' yu lo'o ngu', cha' ngua tsa ji'i yu.

²³ 'Cua ntsu'u tu'ba yija Moisés, lo'o nti' tsa yu tsaa na'a yu ji'i ngu' Israel tya'a yu, si tso'o ndi'i ngu'.

²⁴ Li' na'a yu ji'i sca ngu' Egipto nu ti'i tsa nchcube' ji'i sca ngu' Israel. Nguxtyucua Moisés ji'i nu ngu' tya'a yu bi', ngujui'i yu ji'i nu ngu' Egipto bi' ña'a cuayá' nu ndyujuii yu ji'i bi'.

²⁵ Ndi'ya ngulacua ti' Moisés li': "Juani ngua cuayá' ti' tya'a na' cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' Israel tya'a na'

xqui'ya na'". Jua'a ngulacua ti' nu Moisés bi', pana si'i cha' bi' nti' ngu' Israel tya'a yu.

²⁶ Nguxee chaca tsä ndyalaa yu ca su ngusüü tya'a tucua tya'a ngu' Israel. Ná ndiya ti' Moisés cha' nxüü tya'a ngu' bi': "¿Ni cha' laca nxüü tya'a ma?" nacui yu ji'i ngu' li'. "La cui' ca ngu' tya'a na laca ma. Ná tso'o cha' nxüü tya'a ma."

²⁷ Li' ntejeya' chaca nu xña'a qä la bi' ji'i Moisés, nguxacui cha' ji'i yu ndi'ya: "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo ji'i cua?" nacui ji'i nu Moisés bi', "¿Ha cua'ni cuayá' nu'u ji'i cua?" nacui.

²⁸ "Ñi'ya nu ndyujuii nu'u ji'i nu ngu' Egipto bi' la caa, ¿ha jua'a cujuíi nu'u jna' nti' nu'u juani?"

²⁹ Nu lo'o ndyuna Moisés cha' bi', li' ngusna yu, ndyaa yu ca chaca chalyuu su naa Madián. Ngu' xta laca nu Moisés bi', nu nguti'i yu loyuu bi'. Ngujui clyo'o yu li', lo'o jua'a ngujui tucua tya'a sñi' qui'yu yu.

³⁰ 'Cua nteje tacui tu'ba yija, li' ntsu'u sca tsä nga'a Moisés sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu'. Cacua ti sca ca'ya nu naa Sinaí, ca bi' ndya'a yu li'. Na'a yu sca yaca quiche' ndyaqui, pana laja quii' bi' ngulu'u loo sca xcä ji'i y cui' Ndyosi ji'i yu.

³¹ Ndube tsa ti' Moisés li'. Ndyaa yu cacua la xi slo yaca quiche' bi', lo'o li' ndyuna yu cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi nu Xu'na na lo'o yu:

³² "Y cui' Ndyosi laca na'", nacui nu Xu'na na. "La cui' na' laca, ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jinu'u jna'", nacui Ni. "Lo'o jyo'o Abraham, lo'o jyo'o Isaac, lo'o jyo'o Jacob ngua'ni tlyu ngu' 'na." Ndyutsii tsa nu Moisés bi' li', hasta nchcuä tya yu; nga'aa ngua ña'a cui'ya yu ji'i qui' tsiya' ti.

³³ Chaca quiya' nchcui' y cui' nu Xu'na na lo'o yu li': "Clyo clya nu'u caña nu nga'a quiya' nu'u", nacui Ni, "cha' slo na' ndu nu'u. Tacati tsaa ca nde cha' y cui' Ndyosi laca na'.

³⁴ Cua na'a na' ji'i lcaa ngu' Israel tya'a nu'u ca su ndi'i ngu' nde

loyuu Egipto. Cua ngusubi na' ji'i lcaa cu'maq cha' caca mañati 'na, pana juani lye tsa nchcube' ngu' cuxi bi' ji'i ñati 'na. Ndyuna na' cha' xñi' tsa ndañi nxi'ya ngu', bi' cha' ndyalaa na' cha' cua'ni lyaá na' ji'i ngu'. Juani culo na' cña jinu'u cha' xtyu'u nu'u tyaa nu'u nde loyuu su cuentya Egipto chaca quiya!"

35 'Nu ngua sa'ni la ná ntaja'a ngu' Israel tya'a yu cha' caca nu Moisés bi' loo ji'i ngu': "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo ji'i cua, cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i cua?" nacuij ngu' ji'i yu sa'ni la. Pana la cui' Moisés bi' ni, cua ngusubi y cui' Ndyosi ji'i yu cha' caca yu loo ji'i ngu' Israel tya'a yu, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi', cha' ti' tsa nchcube' ngu' bi'; bi' cha' ngulo y cui' Ndyosi cña ji'i Moisés nu lo'o na'q yu ji'i xcä ji'i y cui' Ndyosi ndu laja yaca quiche' su ndyaqui bi'.

36 Nda y cui' Ndyosi chacuayá' ji'i jyo'o Moisés cha' cua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ca loyuu su cuentya Egipto. Xqui'ya cha' ngua ji'i yu ngua'ni yu cña tonu bi', bi' cha' ngua ji'i yu ngulo yu cña ji'i lcaa ngu' Israel tya'a yu, cha' ngutu'u ngu' loyuu su cuentya Egipto nguta'a lo'o Moisés ji'i ngu' bi'. Xa' ngua'ni yu cña tonu to' tyujo'o nu naa Tyujo'o Nga'a. Li' nguta'a yu lo'o ngu' nde sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu', lo'o jua'a chaca quiya' ngua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ji'i y cui' Ndyosi. Cua tu'ba yija nguta'a nu Moisés bi' lo'o ngu'.

37 La cui' Moisés ngua nu nchcui' lo'o ngu' bi' ndi'yä: "Cua ngulo y cui' Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' ji'i Ni lo'o ma, la cui' jua'a culo Ni cña ji'i chaca ngu' tya'a na nde loo la", nacui nu Moisés bi' ji'i ngu' nu ngua li'.

38 La cui' Moisés bi' nga'a lo'o ngu' ca su ndyu'u ti'i ngu' cla'be loyuu btyi bi'. Li' nchcui' xca ji'i y cui' Ndyosi lo'o nu cusu' bi' ca lo xlyá ca'ya su naa Sinaí. Lo'o jua'a nda Moisés cha' bi' lo'o lcaa ngu' bi', la cui' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu cha' nu cua

nchcui' Moisés lo'o ngu' bi' li', ná nga'a cha' tye cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' tya ntsu'u cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi', cha' ca cuayá' ti' na ji'i juani.

39 'Pana ná ndyuna tso'o jyo'o cusu' ji'na cha' nu nda Moisés lo'o ngu', cha' ná nti' ngu' cua'a jyaca'ngu' ji'i. Ndyi'u tsa ti' ngu' cha' ji'i loyuu su cuentya Egipto, bi' cha' ngua ti' ngu' xtyu'u ngu' loyuu bi' chaca quiya'.

40 Tya ntsu'u nu Moisés bi' lo ca'ya, lo'o li' ndi'yä nguane ngu' ji'i jyo'o Aarón nu ngua sca sti jo'ó: "¿Ha ná cuiñá nu'u sca jo'ó cuentya ji'na cha' cua'ni tlyu na ji'i, fi'ya ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca jo'ó?" nacuij ngu' ji'i nu Aarón bi'. "Cua ngulu'u Moisés tyucuij ji'na su ngutu'u na loyuu su cuentya Egipto, pana juani nga'aa jlo ti' na na laca ngua ji'i yu bi'."

41 Li' ngüiñá ngu' sca toro cuañi' lo'o oro cha' caca bi' jo'ó ji'i ngu'. Ndyujuij ngu' bata ca slo jo'ó bi' ji'i ngu', cha' ta ngu' msta'ji'i jo'ó, cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó bi'. Chaa tsa ti' ngu' lo'o na'q yu' ji'i jo'ó nu ngüiñá y cui' ca ngu' ji'i.

42 Xa' ña'a cha' ngulacua ti' y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu': "Culaya' na' ji'i ngu' jua tsiya' ti cha' ndyu'ni ngu' cña cuxi bi' li'", nacuij Ni. "Xcui' cha' xña'a nti' ngu' jua." Jua'a ngulacua ti' y cui' Ndyosi, bi' cha' nguxtyanu Ni ji'i ngu' cha' cua'ni tlyu ngu' bi' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cuä; jo'ó laca cuichaa ngua ti' ngu' li', jo'ó laca co'ngua ti' ngu', lo'o cualya, lo'o cuii. Xcui' cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. Cuentya ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', bi' laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi ji'i y cui' Ndyosi ndi'yä: Ngu' Israel laca lcaa ma; nguta'a yu'u ma tu'ba yija lo natí' btyi, nacuij y cui' Ndyosi.

¿Ni cha' laca ná ngua'ni tlyu ma 'na tyempo bi' lo'o ndyujuuij ma na'ni bi'?

Si'i na tyucui tyiquee ma nda ma na'ni bi', cha' caca ni' msta'na.

43 Ndyi'ya lo'o ma ji'i ni'ji sube ji'i jo'ó Moloc,

ndyi'ya lo'o mā ji'i sca cuii nu laca jo'ó
Renfán;
tucua tya'a jo'ó bi' ngüiñá mā cha'
caca jo'ó bi' xu'na mā.
Bi' cha' cua'ni na' cha' tsaa lo'o ngu'
xa' tsu' ji'i mā nde chaca cha-
lyuu nu tyijyu' la;
tsaa mā chaca tsu', nde quichi Babilo-
nia cha' chcube' mā cajua.
Jua'q nchcui' y cui' Ndyosi lo'o ngus-
cua jyo'o cusu' cha' ji'i Ni lo quityi nu
ngua sa'ni.

44 'Nguta'q yu'u jyo'o cusu' ji'na ca
lo natí btyi. Ntsu'u sca ni'i quiyi
na'ni ti ji'i ngu', nu ndyi'ya lo'o ngu'
ji'i ndya'q ngu', cha' ndyi'u ti' ngu'
ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya ni'i quiyi bi'.
Y cui' Ndyosi ngulu'u cña ji'i jyo'o
Moisés bi' ñi'yä nu cuiñá ngu' ni'i bi'.

45 Nu lo'o ngujuii nu Moisés bi', li'
ngusubi Ni ji'i jyo'o Josué cha' caca
yu loo ji'i jyo'o cusu' ji'na. Lo'o ni'i
quiyi bi', ñaa lo'o ngu' ji'i lo'o ndyalaa
ngu'loyuu re. Li'ngulo'o y cui' Ndyosi
ji'i xa' la ñatí, ngulo'o Ni ji'i lcaa ngu'
ca tyi bi', cha' tyanu yuu re laja ti.
Nguxtyanu ngu' ji'i ni'i quiyi bi' to' tyi
sca ñati hasta ña'q cuayá' nu ndyalaa
tyempo lo'o ngua jyo'o David loo ji'i
ngu'.

46 Tso'o tsa ntsu'u tyiquee y cui'
Ndyosi ña'q Ni ji'i nu David bi'. Li'
ngua ti' David cuiñá sca ni'i su caca
tyi y cui' Ndyosi, cha' y cui' Ndyosi
laca loo ji'i ñatí ji'i Jacob.

47 Pana ná tso'o nti' y cui' Ndyosi
cha' cua'ni David jua'q; nu lo'o cua
nguluu sñi' jyo'o David nu ngua
naa Salomón, li' nda y cui' Ndyosi
chacuayá' ji'i yu cuañi' bi', cha' cuiñá
yu ni'i bi'.

48 Lo'o y cui' Ndyosi ni, ná ntaja'q
Ni tyanu Ni ne' ni'i nu ngüiñá ñati
ti, cha' laca y cui' Ndyosi loo ji'i lcaa
ca chalyuu. Ñi'yä nguscua sca jyo'o
cusu' cha' cuentya ji'i y cui' Ndyosi tya
sa'ni la:

49 Ntsu'u tyi na' nde cuä, nacui y cui'
Ndyosi nu Xu'na na.
Sca ti na' ndyi'ya loo na' ji'i tyucui
ñi'a chalyuu, nacui Ni,

bi' cha' ná ca cuiñá sca ñati chalyuu
sca ni'i su tyi'li na', nacui Ni,
ná ntsu'u su xtyii cña' na'.

50 Y cui' na' ngüiñá na' lcaa na nu
ntsu'u tyucui ña'q chalyuu.

51 Tya nchcui' la Esteban lo'o ngu'
cusu' li':

—Ná ntaja'q mā taquiya' mā cha'
nu nchcui' y cui' Ndyosi lo'o mā.
Tacalya tsa hique mā, cha' ná nduna
mā cha' ji'i y cui' Ndyosi tsiya' ti; jua'q
lcaa tsä chii nti' mā lo'o ncliyacua ti'
mā cha' ji'i Xtyi'li y cui' Ndyosi. La
cui' ñi'yä ngua'ni jyo'o cusu' ji'na cha'
cuxi sa'ni, la cui' jua'q ndyu'ni mā
juani.

52 Cua nguxcube' jyo'o cusu' ji'na
ji'i lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i
y cui' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati
cua sa'ni. Cua ndyujuuii ngu' bi' ji'i
jyo'o cusu' nu nguscua cha' ji'i y cui' Ndyosi
ndi'ya: "Tyalaa sca ñati nde
chalyuu re; xcui' lubii tsa cresiya ji'i
yu bi' caca", nacui jyo'o cusu' bi'. Lo'o
jua'q tsubi' ti cua ndyalaa la cui' ñati
nu nchcui' quityi cha' ji'i. Chiya'q tsa
ngua'ni mā nu lo'o ndyujuuii mā ji'i yu.

53 Xca ji'i y cui' Ndyosi laca nu nda
cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o mā sa'ni la,
cña nu ngulo y cui' Ni ji'i mā laca cha'
bi'. Tya ntsu'u quityi bi' ji'i mā juani,
pana ná ntaja'q mā taquiya' mā ji'i
cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi lo'o mā
lo quityi bi'.

Ndyujuuii ngu' ji'i Esteban

54 Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu
nchcui' Esteban, ngua ñasi' tsa ngu'
li', tyaala tsa ndi'i cloo ngu' cha' ñasi'
ngu'.

55 Nxña'q Esteban nde cuä, li' na'a
yu sca xee tlyu tsa nu ngua'ni Xtyi'li
y cui' Ndyosi cha' ña'q yu ji'i; xee ji'i
y cui' Ndyosi ngua bi'. Lo'o li' na'q yu
ji'i y cui' Jesús ndu la'a tsu' cui' ca su
ntucua y cui' Ndyosi.

56 —Ña'q mā yi'a —nacui Esteban
ji'i ngu' li'—, cua ngusaala y cui' Ndyosi
nde cuä —nacui—. Cua na'a
na' ji'i y cui' nu nda Ni ji'i lijyä cha'
laca yu ñati, ndu yu la'a tsu' cui' ca su
ntucua y cui' Ndyosi.

⁵⁷ Cuij tsa ngusi'ya ngu' li', ndacu' ngu' jyaca' ngu' cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban.

⁵⁸ Ntejeya' ngu' ji'i nu Esteban bi', lo'o li' yala ntchaa ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde to' quichi. Li' ngu' ngu' quee ji'i yu cha' cujuii' ngu' ji'i yu, pana ngusta ngu' bi' ste' ngu' ca su ndu' sca yu cuañi' nu naa Saulo.

⁵⁹ Laja lo'o ngu' quee ji'i nu Esteban bi', nchcui' yu lo'o Jesús:

—Jesús Xu'na na' —nacui' Esteban—, cu'a'ni nu'u cha' tso'o qui'ya nu'u cresiya jna'.

⁶⁰ Li' ngucha sti' yu lo'o lye tsa nchcui' yu chaca quiya':

—Xu'na na' —nacui' yu—, ná sta nu'u qui'ya ji'i ñati' re cha' ngu' ngu' quee jna' —nacui' Esteban ji'i Jesús.

Lo'o jua'q̄ tsa tsiya' ca ngujuii yu li'.

8

Tyaala tsa Saulo ji'i ñati ji'i Jesucristo

¹ Tso'o tsa ngua ti' nu Saulo bi', cha' cu'a ndyujuuii ngu' ji'i Esteban. La cui' tsaq bi' nguxana yu, ti'i tsa nchcube' yu ji'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo ca quichi Jerusalén. Lya' tsa ti' yu ji'i ngu' bi'; bi' cha' ngusñi ngu' tyucuii, ndyaa ngu' xa' la quichi nde loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'q̄ loyuu su cuentya Samaria. Pana nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo ni, ndyanu ngu' bi' nde Jerusalén.

² Lo'o jua'q̄ ntsu'u ngu' nu xñi'i tsa ti' xqui'ya cha' ngujuii Esteban. Tyuu tya'a ngu' bi', ngu' nu tyucui tyiquee ngu' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' bi' ji'i jyo'o Esteban ca su nguatsi'; jua'q̄ nxii'ya tsa ngu' nu ndyaa lo'o ji'i bi'.

³ Lo'o nu Saulo bi' ni, ngua ti' yu cha' lye tsa xcube' yu ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo li'. Ndyatí yu ca ni'i ji'i ngu', ntejeya' yu ji'i ngu' qui'yu bi', ntejeya' yu ji'i ngu' cuna'q̄ bi', cha' tyaa lo'o yu ji'i ngu' ne' chcu'a.

Ndyalaa cha' ji'i Jesús loyuu su cuentya Samaria

⁴ Lo'o nu ngu' nu ndyaa xa' quichi bi' ni, nda ngu' cha' ji'i Cristo nu Xu'na na lo'o ngu' lcaa quichi ca su ndyaa ngu'.

⁵ La cui' jua'q̄ ndya'q̄ sca ñati nu naa Felipe, ndyaa yu nde loyuu su cuentya Samaria; li' ndyalaa yu sca quichi ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichi bi'.

⁶ Tso'o tsa ndyuna lcaa ngu' quichi cha' bi', lo'o jua'q̄ na'a ngu' cña tonu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua'ni Felipe slo ngu'.

⁷ Ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o tyuu tya'a ngu' quicha, jua'q̄ ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Cuij nxii'ya ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i, cuati ndu'u nu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi' ndyaa. Lo'o jua'q̄ ngua tso'o ngu' nu quicha quiya', ngua tso'o ngu' nu nchcui' tyijya.

⁸ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichi bi' li'.

⁹ Quichi bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, ngu' cucha'q̄ laca bi'. Nchcui' nu Simón bi' cha' ngu' tlyu laca ycu'i ca; lo'o jua'q̄ ngusñi ngu' quichi cha' nu nchcui', jlya ti' ngu' cha' laca nu Simón bi' sca ñati tlyu.

¹⁰ Ndaquiya' ngu' culiya' ji'i; lo'o jua'q̄ ngu' ti'i, lo'o ngu' nu laca loo ji'i quichi, lo'o nu sube, lcaa ngu' lo'o tya'a ngu' ndyuna tso'o ngu' lcaa cha' nu nchcui' nu Simón bi'.

—Cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' ji'i nu qui'yu re cha' cu'a'ni cua ña'q̄ ca cña tonu nu nti' yu cu'a'ni yu —nacui' ngu' quichi bi' li'.

¹¹ Cua tyuu yija ngua'ni cucha'q̄ nu Simón bi' ji'i lcaa ñati quicha, bi' cha' jlya ti' ngu' lcaa cha' nu nchcui' yu cucha'q̄ bi', nu lo'o bilya tyalaa Felipe quichi bi'.

¹² Li' ndyalaa Felipe ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ngu' quichi; ndacha' yu ji'i ngu' ñi'yä caca si laca ycu'i Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Felipe li', ngusñi ngu' cha' bi'; bi' cha'

ntyucuatya yu ji'í lcaa ñatí nu ngusñi cha' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a.

¹³ Lo'o ycui' Simón ni, ngusñi cha' bi' li', jua'a ntyucuatya Felipe ji'í. Li' lcaa tsa' ndya'a lca'a ji'í Felipe, cha' ndube tsa ti' Simón lo'o na'a lcaa cña tonu nu ngua'ni nu Felipe bi'.

¹⁴ Li' ndyuna ngu' nu ngua tsa'a ji'í Jesucristo nu ndyanu ca Jerusalén cha' lo'o ngu' Samaria bi', cua ngusñi ngu' cha' ji'í ycui' Ndyosi. Cuati ngulo ngu' bi' cña ji'í Pedro lo'o Juan cha' tsaa ngu' ca loyuu su cuentya Samaria bi'.

¹⁵ Ndyalaa ngu' ca bi', li' nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'í lcaa ngu' quichí nu cua ngusñi cha' ji'í Jesucristo ca bi', ngüijña ngu' ji'í ycui' Ndyosi cha' ta Ni Xtyi'i ycui' Ni, cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'í ngu' bi'.

¹⁶ Bilya tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'í ngu' bi', masi cua ntyucuatya Felipe ji'í ngu' nu lo'o ngua ti' ngu' caca ngu' ñatí ji'í Jesucristo.

¹⁷ Ngusta ya' Pedro lo'o Juan hique ngu', li' ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'í ngu' bi'.

¹⁸⁻¹⁹ Na'a Simón cha' nu lo'o ngusta ya' ngu' nu ngua tsa'a ji'í Jesucristo hique ngu', ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'í ngu' li'. Nchcui' Simón lo'o ngu' bi' li':

—Ta na' cñi ji'í ma si xtyucua ma jna' cha' jua'a cua'ni na' xi cña jua —nacui Simón—. Lo'o na' ntá' cha' sta ya' na' hique ñatí cha' tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'í ngu' —nacui.

²⁰ —Stu'ba ti cua'ni tye ycui' Ndyosi jinu'u lo'o lcaa cñi jinu'u —nacui Pedro ji'í Simón li'—. Nu cha' tso'o nu ntsu'u ji'í ycui' Ndyosi, ná taca ca caya' bi' —nacui—.

²¹ Ná ntsu'u cha' jinu'u lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' ná ta Ni chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña lo'o ya.

²² Culochu' nu'u ji'í cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' caca chcui' nu'u lo'o ycui' Ndyosi cha'

cui'ya Ni cha' clyu ti' jinu'u ji'í lcaa cha' cuxi nu ngua'ni nu'u.

²³ Jlo ti' na' lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' tyaala tsa nu'u; ya' nu xña'a cua ntsu'u nu'u, bi' cha' ndacha' na' jinu'u juani cha' culochu' nu'u ji'í cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u.

²⁴ Nguxacui Simón cha' ji'í ngu' li':

—Cua'ni ma cha' tso'o chcui' ma lo'o ycui' nu Xu'na na cuentya jna' —nacui Simón ji'í ngu'—, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' 'na —nacui—, cha' nga'aa cua'ni ycui' Ndyosi ñi'yä nu nacui ma jna'.

²⁵ Quiña'a la cha' ji'í ycui' Ndyosi ngulu'u Pedro lo'o Juan ji'í ngu' li', nchcui' ngu' ñi'yä ngua lcaa cha' ji'í Jesús. Lo'o li' ndu'u ngu' yaa'ngu' nde Jerusalén. Cla'be tyucuii nteje tacui ngu' tyuu quichí loyuu su cuentya Samaria, ngulu'u ngu' ji'í ngu' lcaa quichí bi' ñi'yä nu ndu'ni lyaá Jesús ji'í ñatí chalyuu.

Ndyacua tya'a Felipe lo'o sca ngu' Etiopía

²⁶ Lo'o li' nchcui' sca xca ji'í ycui' Ndyosi lo'o Felipe:

—Nslo nu'u tyucuii nu ndu'u Jerusalén ndyaa nde quichí Gaza. Tsaa nu'u xi tyucuii bi' —nacui xca bi' ji'í Felipe.

Nscua tyucuii bi' nde sca natí' btyi su ná ntsu'u hitya.

²⁷ Li' ndu'u Felipe ndyaa tyucuii bi', lo'o li' na'a ji'í sca nu qui'yu ngu' Etiopía. Sca ñatí tlyu laca nu cusu' bi', cha' laca yu loo ji'í lcaa cñi nu ntsu'u ji'í reina nu laca loo ji'í loyuu Etiopía bi'; nu cuna'a reina bi' ngua naa Candace. Cua ndyaa nu qui'yu bi' Jerusalén cha' cua'ni tlyu yu ji'í ycui' Ndyosi.

²⁸ Li' nguxtyuu tyucuii ñaa yu cha' tyaa quichí tyi yu. Ntucua yu ne' carreta nu ntojolaqui cuayu ji'í, nchcui' yu lo quityi nu nguscua jyo'o Isaías cuentya ji'í ycui' Ndyosi.

²⁹ Nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Felipe li'; Xtyi'i ycui' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'í Felipe nchcui' ndi'yä:

—Yaa nu'ü cha' jyacua ji'i carreta
jua —nacui Ni ji'i Felipe.

³⁰ Ngusna tsa Felipe ndyaa lca'a
ji'i carreta li'. Sii' ti carreta ndya'a
xi, lo'o jua'a ndyuna cha' nu nchcui'
nu cusu' bi' lo quityi laja lo'o ntucua
ne' carreta; la cui' quityi nu nguscua
jyo'o Isaías ngua bi!. Li' nguxana
nchcui' Felipe lo'o nu cusu' bi!:

—¿Tsaa xi la? —nacui Felipe ji'i.

—Tsa'a xi.

—¿Ha nchca cuayá' ti' nu'ü cha' nu
nchcui' nu'ü lo quityi cua? —nacui
Felipe ji'i.

³¹ —Ná nchca jna' cha' ná ntsu'u nu
culu'u 'na —nacui nu cusu' bi' li'—.
Tyacuí nu'ü ne' carreta re cha' tyaa
na stu'ba ti.

Li' ndyaa tucua Felipe ne' carreta
lo'o nu cusu' bi!.

³² Stu'ba ti nchcui' tyucuaa ngu' lo
quityi ji'i y cui' Ndyosi nu ntsu'u ya'
nu cusu' bi'; la cui' laca' quityi su
na'a cui'ya nu cusu' bi', la cui' se'i
bi' nchcui' tyucuaa ngu' li!. Ndi'ya
nchcui' quityi bi!:

Tsaa lo'o ngu' ji'i yu cha' cujuii ngu'
ji'i, ñi'ya si laca yu sca xlya'.

Lo'o jua'a, ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná
nxí'ya lo'o nsi'yu ngu' quicha'
hichu' ni',
jua'a cua'ní yu nu cala nde loo la;
masi cujuii ngu' ji'i yu, ná sca cha'
xacui yu ji'i ngu' bi' li!.

³³ Lye tsa xcube' ngu' ji'i yu bi', cha' ná
liñi cua'ní cuayá' ngu' nu laca
loo ji'i yu.

La cui' jua'a, ná caca chcui' na cha'
tya caja sñi' yu,
xqui'ya cha' cua cujuii ti ngu' ji'i yu
bi'; nga'aa tyiquee' tyi'i yu nde
chalyuu li!.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi!.

³⁴ Li' nchcuane nu cusu' Etiopía bi'
ji'i Felipe:

—Cua'ni nu'ü cha' tso'o culu'u xi
jna' lo quityi re —nacui yu ji'i—.
¿Ti ji'i cujuii ngu' nacui quityi re?
—nacui yu—. ¿Ha nguscua ca jyo'o
cusu' Isaías cha' ji'i y cui' ca ti? ¿Ha si'i
cha' ji'i chaca nu qui'yu nguscua jyo'o
cusu' bi?

³⁵ Nguxacui Felipe cha' ji'i nu cusu'
bi' li'; ngulu'u Felipe ñi'ya nu ndyu'u
cha' nu nscua lo quityi bi' ji'i, lcaa
cha' ji'i Jesucristo ngulu'u ji'i nu cusu'
bi' li'.

³⁶ Nu lo'o ndyaa ngu' tyucui bi', li'
ndyalaa ngu' ca su ntsu'u hitya. Li'
nchcui' nu cusu' bi' lo'o Felipe:

—Nde nscua hitya —nacui yu—.
¿Ha ná cua'ní cha' tso'o ta chacuayá'
tyucuatya nu'ü jna'?

³⁷ —Tso'o —nacui Felipe ji'i—.
Tso'o si chañi cha' tyucui tyiquee
nu'ü ngusñi nu'ü cha' ji'i Jesucristo.

—Cua ngusñi na' cha' bi' tu'ni
—nacui nu cusu' bi'—. Jlyá ti' na' cha'
sca ti Jesucristo laca Sñi' y cui' Ndyosi.

³⁸ Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o msu
ji'i cha' tsatu' carreta ji'i cha' ca'ya
nu cusu' bi' loyuu lo'o Felipe. Ndyaa
ngu' lo hitya, ntyucuatya Felipe ji'i nu
cusu' bi' li'.

³⁹ Ndye ntyucuatya ji'i, li' ndu'u
ngu' lo hitya bi!. Hora ti ndyaa Felipe,
ndyaa lo'o Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'i cha'
tsaa chaca se'i; nga'aa na'a nu cusu'
bi' ji'i Felipe li!. Ndyaa nu cusu', nu
ngu' Etiopía bi' ni, ndyaa yu ca loyuu
quichi tyi yu li'; jua'a tso'o tsa ntsu'u
tyiquee nu cusu' bi' li'.

⁴⁰ Nu lo'o ngua tii nu Felipe bi', cua
ndyalaa quichi Azoto. Ndyaa nde
su ndi'i tyu'u tya'a quichi cha' culu'u
cha' ji'i Jesucristo ji'i ñatí bi!. Ca tiya'
la, li' ndyalaa Felipe nde quichi Ce-
sarea.

9

Nguxcutsa'a y cui' Ndyosi cresiya ji'i Saulo

¹ Ña'a ti ñasi' tsa Saulo ji'i lcaa ngu'
nu ngusñi cha' ji'i y cui' nu Xu'na na.
Nti' tsa Saulo xcube' yu ji'i ngu' bi',
ñi'a cuayá' nu cujuii yu ji'i ngu' nti'
yu; bi' cha' ndyaa yu ca slo xu'na sti
jo'ó ji'i ngu' judío,

² cha' nti' yu culo yu quityi
chacuayá' ji'i cha' tsaa sca' yu ji'i ngu'
nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Nti' yu
tsaa yu quichi Damasco cha' culu'u
yu quityi chacuayá' bi' ji'i ngu' nu
laca loo ne' laa bi!, nu laa ji'i ngu'

judío bi'. Li' nti' Saulo sca' ji'i ñati ji'i Jesucristo quichí bi', cha' xtyuu yu tyaa lo'o yu ji'i ngu' nde Jerusalén; masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, lcua ti ña'a ñati bi' tejeya' yu ji'i ngu', nti' yu.

³ Ngusñi yu tyucuij ndyaa yu ca quichí Damasco bi' li'. Cua tyalaa ti yu quichí bi', li' tsi tsiya' ca ngua'a sca xee tlyu ji'i ycui' Ndyosi slo yu; lcaa su ndu Saulo ntyiji'i xee bi' lo yuu.

⁴ Nclyú yu lo yuu lo'o ndyuna yu cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o yu:

—Saulo, Saulo —nacui Ni—, ¿ni cha' laca lye tsa nxuu ty'a nu'u lo'o na'?

⁵ —¿Tilaca laca nu'u, Cusu'? —nacui Saulo.

—Jesús laca na' —nacui Ni—. Na nxuu ty'a nu'u lo'o na' laca —nacui Ni—. La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycui' nu'u. Ñi'yá nu ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u; na ntyiji'i quiya' toro la cui' se'i su ndatú ngu' yaca cha siyu' ni', lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i ycui' ca ti nu'u.

⁶ Lye tsa nchcuá Saulo cha' ndyutsii yu li'.

—¿Ñi'yá nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na? —nacui Saulo li'.

—Tyatú nu'u ni —nacui Jesús ji'i— cha' tye tyalaa ca quichí Damasco jua. Ca ndacula ndi'i sca ñati nu culu'u jinu'u ñi'yá caca cña nu cua'ni nu'u cuentya jna'.

⁷ Ndyutsii tsa ngu' tya'a ndya'a Saulo, nga'aa ngua chcuí' ngu' li'; cua ndyuna ngu' cha' nchcuí' ycui' Ndyosi lo'o Saulo, masi ná na'a ngu' ji'i Ni, tilaca laca nu cua nchcuí'.

⁸ Li' ndatú Saulo, ngusaala yu cloo yu; pana nga'aa ngua ña'a yu, ngua talya loo yu tsiya' ti. Li' ntejeya' chaca ñati ya' yu cha' nga'aa ngua ña'a yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichí Damasco.

⁹ Sna tsá ndyanu yu sca ni'i ti; ná sca na ndyacu yu chu' sna tsa, ni xixi ca na, ná ndyo'o yu, lo'o xcui' talya ña'a xee cloo yu.

¹⁰ La cui' quichí Damasco ndi'i sca nu qui'yu nu naa Ananías, nu ngusñi

cha' ji'i Jesucristo. Ñi'yá laca lo'o nchcuí' xcalá na, jua'a nchcuí' ycui' nu Xu'na na lo'o Ananías bi'.

—Ananías —nacui Ni.

—Nde ti nga'a na', Xu'na —nacui Ananías.

¹¹ —Yaa nu'u toni'i ji'i Judas nu ntucua to' calle liñi bi' —nacui nu Xu'na na—, yaa xcuane nu'u ji'i ngu' bi' si ndi'i Saulo nu ca tyi quichí Tarso ndacula. Nta' cha' tsaa nu'u ca slo yu bi', xqui'ya cha' nga'a yu nchcuí' yu lo'o ycui' Ndyosi Sti'na juani.

¹² La cui' jua'a cua ngua'ni Ni cha' nchcuí' xcalá yu; laja xcalá yu na'a yu jinu'u cha' ndyaa nu'u slo yu cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cloo yu, cha' sta ya' nu'u lo yu cha' tyaca tso'o cloo yu chaca quiya'.

¹³ —Xu'na —nacui Ananías—, tyuu quiya' cua ndañi cha' nu nchcuí' ngu' ji'i nu Saulo bi', cha' tyaala tsa yu ji'i ñati jinu'u nu ndi'i nde quichí Jerusalén.

¹⁴ Lo'o juani cua ndyalaa yu quichi re, ndyi'yá lo'o yu ji'i quityi chacuayá' ji'i xu'na sti jo'ó cha' sca' ji'i cua, lcaa ngu' tya'a ya nu ngusñi ya cha' ji'i ycui' nu'u.

¹⁵ Nguxacui ycui' nu Xu'na na cha' ji'i Ananías li':

—Ntsu'u cha' tsaa nu'u ca slo nu Saulo bi' —nacui Ni ji'i—. Cua ngusubi na' ji'i yu cha' cua'ni yu cña jna' —nacui Ni—. Tsaa yu bi' ca slo ngu' xa' loyuu, tsaa yu ca slo nu laca xu'na loyuu tyijyu', lo'o jua'a tsaa yu ca slo tya'a mä, nu ngu' Israel bi'. Ta yu cha' jna' lo'o lcaa ñati ca su tya'a yu, bi' laca cña jna' nu cua'ni yu.

¹⁶ Culu'u na' ji'i yu ñi'yá cha' ti'í nu tyacua ji'i yu lo'o ta yu cha' jna' lo'o ñati.

¹⁷ Li' ndyaa Ananías slo Saulo ca to' tyi Judas bi'. Ndyatí Ananías ni'i, ngusta ya' yu lo Saulo, nchcuí' yu lo'o nu Saulo bi' li':

—Saulo, tya'a na' —nacui yu—. La cui' Jesucristo nu laca Xu'na na cua ngulu'uloo Ni jinu'u tyucuij su lijya nu'u ca quichí re. Lo'o nu juani cua ngulo nu Xu'na na cña 'na cha' caa

na' slo nu'u cha' cua'ni na' jo'o ji'i cloo nu'u, cha' caca ñ'a'a nu'u chaca quiya'; bi' cha'llyaq na'slo nu'u juani, xqui'ya cha' nti' Xtyi'i y cui' Ndyosi tyanu ne' cresiya jinu'u.

18 Nu lo'o ndyaala cloo Saulo, ngua ti' yu cha' ngutu'u sca na cloo yu, ñi'ya si laca sa yu'be quijsi. Hora ti ngua tso'o cloo yu li', ña'a tso'o yu chaca quiya'. Li' ntyucuatyá Ananías ji'i yu.

19 Lo'o li' ndyacu Saulo cha' quijsi juersa ji'i yu chaca quiya', cha' ñi'ya ngua yu tya tsubi' la, jua'a ndyaca yu chaca quiya'. Li' stu'ba nguti'li yu xi lo'o ñati ji'i Jesucristo ca quichi Damasco bi'.

Nchcui' Saulo cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichi Damasco

20 Hora ti nguxana Saulo ndya'a yu lcaa ne' laa ji'i ngu' judío quichi bi', ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' laca Jesús nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi.

21 Quiña'a tsaa ngulacua ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Ha si'i Saulo jua laca nu lye tsa nchcube' ji'i ñati ji'i Jesucristo ca quichi Jerusalén? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha si'i nu jua laca nu ndyalaa nde quichi re cha' sca' ji'i ñati bi', cha' caca cuayá' ji'i ngu' ca slo xu'na sti jo'ó?

22 Lye la ngulu'u Saulo ji'i ngu' cha' chañi cha' Cristo laca y cui' Jesús, la cui' nu cua nda y cui' Ndyosi ji'i yaa chalyuu. Nga'aa ngujui la ñi'ya nu xacui' ngu' cha' ji'i nu Saulo bi' li', lcaa tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi Damasco bi'.

Ngulaá Saulo ji'i ngu' judío

23 Cua nteje tacui tyuú tsa, li' nguane ngu' judío ji'i tya'a ngu' cha' cujui' ngu' ji'i Saulo.

24 Pana ngua tii Saulo cha' cua nti' ngu' cujui' ngu' ji'i. Ca to' quichi bi' ntsu'u sca lo'o tlyu, xcui' quee laca lo'o bi'; cuá tsa lo'o bi', lo'o jua'a lcaa to' lo'o bi' nga'a ngu' cuá cha' xñi' ngu' ji'i Saulo. Ntsu'u ngu' cuá to' lo'o tsa talyá.

25 Ngua sca talyá, li' ndyalaa xi tya'a ñati ji'i Jesucristo; ndyacu' ngu' que lo'o bi', cha' culo ngu' ji'i Saulo ne' lo'o. Li' ndyatí Saulo ne' sca chcubi tlyu, lo'o li' nda'ya ngu' ji'i Saulo, ngua'ya yu chaca chu' lo'o lo'o reta; ndu'u yu ne' chcubi li', ngusñi yu tyucui' ndyaa yu.

Ndyalaa Saulo ca Jerusalén

26 Ndyalaa Saulo ca quichi Jerusalén li', ndyalaa yu slo ñati ji'i Jesucristo ca quichi bi'. Pana ndyutsii' ngu' bi' ji'i Saulo, cha' ná jlya ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngusñi yu cha' ji'i Jesús.

27 Li' ndyaa lo'o Bernabé ji'i yu slo ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, cha' chcui' yu lo'o ngu':

—Cua na'a Saulo re ji'i y cui' nu Xu'na na —nacui' Bernabé ji'i ngu'—. Cua na'a yu ji'i y cui' Jesús nu lo'o ndya'a yu nde quichi Damasco, nchcui' Ni lo'o yu li' —nacui'—. Lo'o jua'a ná ndyutsii' Saulo li', ngulu'u yu cha' ji'i Jesucristo ji'i ngu' quichi bi'.

28 Li' jlya tso'o ti' ngu' cha' nu nchcui' Bernabé ji'i Saulo, bi' cha' ndyanu Saulo lo'o ngu' quichi Jerusalén cha' tya'a ndya'a ngu' cña laca yu.

29 Lo'o jua'a ná ndyutsii' yu, nda yu cha' ji'i y cui' Jesús lo'o ngu' quichi bi'. Pana ndi'i xi ngu' judío nu nchcui' cha' griego, nchcui' ngu' bi' lo'o Saulo li'; lye tsa nxuú tya'a ngu' lo'o yu li', hasta ngua ti' ngu' bi' cujui' ngu' ji'i yu.

30 Ngua tii nu ngu' tya'a ndya'a lo'o Saulo cha' nti' ngu' bi' cujui' ngu' ji'i yu, bi' cha' ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichi Cesarea. Nchcui' ngu' lo'o Saulo li', cha' tso'o la si tyaa yu ca quichi Tarso.

31 Li' ndyaa ti'i tì ñati ji'i Jesucristo, masi ca loyuu Judea, masi ca loyuu Galilea, masi ca loyuu Samaria; lcaa tsa ndyaca tsa'a la ngu' cha' ji'i Jesucristo. Ndyu'ni tlyu ngu' ji'i Jesús, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' lcaa cña nu nti' y cui' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ngu'. Xtyi'i y cui' Ndyosi nda juersa ji'i

ngu' bi', lo'o jua'a ndyatu la ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús li'.

Ngua'ni Pedro jo'o ji'i Eneas

³² Lo'o nu Pedro bi' ni, ndya'a Pedro slo lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, lcua ti quichi su ndi'i ngu' bi'. Li' ndyalaa yu ca su ndi'i ñati ji'i Jesucristo bi' ca quichi Lida.

³³ Lo'o jua'a ndi'i sca nu qui'yu quicha nu naa Eneas quichi bi'; cua nchcu' tyucuí yu, cua snu' yija ntsiya yu lo qui'ña li'.

³⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o yu quicha bi':

—Eneas —nacui— cua ngua'ni Jesucristo cha' ndyaca tso'o nu'u juani —nacui—. Bi' cha' tyatu nuu, xcua tso'o late' lo qui'ña cua.

Hora ti ndatu Eneas li'.

³⁵ Lcaa ñati na'a ngu' ji'i nu Eneas bi', cha' ndyaca tso'o yu; na'a ngu' ty'a quichi tyi yu, lo'o jua'a ngu' quichi Sarón na'a ngu' ji'i yu. Li' ngusñi ngu' cha' ji'i ycui' Jesús nu Xu'na na, ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'.

Ndyu'ú Dorcas chaca quiya'

³⁶ Cua ndi'i sca nu cuna'a nu naa Tabita nde quichi Jope, jua'a ñati ji'i Jesucristo laca ma' bi'. Dorcas nchcui' ngu' cha'cña ji'i ngu' griego ji'i ma'. Tso'o tsa tyiquee nu cuna'a bi', tso'o tsa nxtyucua ma' ji'i lcaa ngu' ti'i.

³⁷ Pana la cui' tyempo nu lo'o ndi'i Pedro quichi Lida, ngusñi sca quicha ji'i ma', ngujuii ma' li'. Nu lo'o cua nguxcaata ngu' ji'i jyo'o, li' ndyaa lo'o ngu' ji'i ngusta ngu' ji'i ca chaca ba'a ni'i bi' nde cua.

³⁸ Cua ngujui cha' ji'i ngu' cha' ndi'i Pedro quichi Lida, bi' cha' nguane nu ñati ji'i Jesucristo ji'i tucua ty'a ñati ji'i cha' tsaa ngu' cuane ngu' ji'i Pedro cha' caa yu hora ti, cha' cacua ti quichi Jope ndi'i quichi Lida bi'. Ngulaa ngu' slo Pedro li', nchcui' ngu' lo'o yu:

—Cua'ni cha' tso'o caa nu'u nde quichi Jope lo'o ya hora ti —nacui' ngu' ji'i nu Pedro bi' li'.

³⁹ Hora ti ndu'u Pedro lija lo'o ngu' li'. Nu lo'o ndyalaa ngu' ca toni'i, ngulu'u ngu' ji'i Pedro macala su nscua jyo'o bi'. Ndi'i lcaa nu cuna'a ti'i ca slo, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu' cha' cua ngujuii. Nda ngu' cha' lo'o Pedro cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni nu jyo'o bi' lo'o ngu', jua'a ngulu'u ngu' ji'i yu lcaa late' nu cua ngujyacuá nu jyo'o bi' cha' ta xlya'be ti ji'i ngu'.

⁴⁰ Nchcui' Pedro lo'o ngu' li':

—Tyu'u ma xi nde liya' —nacui' yu ji'i ngu'.

Nu lo'o ndye ndu'u ngu' nde liya', li' ndyatu sti' Pedro nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi. Nu lo'o ndye nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi, li' ndyaa yu nde su nscua jyo'o bi', nchcui' yu lo'o jyo'o bi' li':

—Tabita —nacui' yu—, tyatu nu'u juani.

Lo'o li' tsa tsiya' ca nguxuti'i Tabita bi' cloo; li' nguxña'a ji'i Pedro, hora ti ndaca'a li'.

⁴¹ Ngusñi Pedro ya' ma', nguxatu yu ji'i ma'; li' ngusi'ya yu ji'i ngu' nu ndi'i nde liya'. Hora ti ñaa nu ñati ji'i Jesucristo bi' nde ni'i lo'o lcaa nu cuna'a ti'i bi', na'a ngu' ji'i Tabita cha' cua ndyu'ú ma' chaca quiya'.

⁴² Lcaa ngu' quichi Jope ni, nu lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' ji'i nu cuna'a bi', ndube tsa ti' ngu' li'; quiña'a tsa ngu' bi' ngusñi ngu' cha' ji'i ycui' Jesús nu Xu'na na li'.

⁴³ Ndyanu Pedro tyuu tsa quichi Jope bi' li'; to' tyi Simón nu cuityi quiji, ca bi' ndyanu yu.

10

Nchcui' Pedro lo'o Cornelio

¹ Ndi'i sca nu qui'yu nu naa Cornelio ca quichi Cesarea; laca Cornelio capitán ji'i sca latya ngu' sendaru nu nacui' ngu' cha' latya Italiano laca ngu'.

² Ndyu'ni tlyu nu Cornelio bi' ji'i ycui' Ndyosi lo'o lcaa ngu' ty'a nga'a ti yu, masi ngu' xa' tsu' laca yu. Tso'o tsa tyiquee yu, nxtyucua tsa yu ji'i

ngu' ti'i. Lcaa tsə ntsu'u yu nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi.

³ Lo'o li' ntsu'u sca tsə ndyalaa sca xcə ji'i ycui' Ndyosi slo yu bi', hora cua sna nde ngusii ndyalaa xcə bi'. Ni'yə ngua si nchcui' xcalá ti yu, jua'a ngua cha' bi'. Li' nchcui' xcə bi' lo'o yu:

—Cornelio —nacui' xcə ji'i yu.

⁴ Ndyutsii tsa Cornelio lo'o na'a yu ji'i xcə bi' li'.

—Xu'na —nacui' yu—, ¿ñi'yə cha' laca nti' nu'u jna'?

—Cua ndyuna ycui' Ndyosi cha' nu cua nchcui' nu'u lo'o Ni —nacui' xcə bi'—. Lo'o jua'a cua na'a Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i, bi' cha' cua ndyi'u ti' ycui' Ndyosi jinu'u.

⁵ Juani culo nu'u cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' quichi Jope. Quichi bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro.

⁶ Cua ndyalaa yu toni'i ji'i chaca Simón nu laca cuityi qui'ji nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Ta nu Simón Pedro bi' sca cha' lo'o nu'u, ni cña ntsu'u cha' cua'ni nu'u.

⁷ Ndu'u xcə ji'i ycui' Ndyosi bi', ndyaa li'. Lo'o li' ngusi'ya Cornelio ji'i tucua tya'a msu ji'i, lo'o ji'i sca sendaru nu ndu'ni cña ji'i; lo'o sendaru bi' ndyu'ni tlyu yu ji'i ycui' Ndyosi.

⁸ Li' nchcui' Cornelio lo'o nu ca ta'a sna ngu' lcaa ña'a cha' nu ngua ji'i ycui' tsə; li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' tsaqu'ya ngu' ji'i Pedro ca quichi Jope bi'.

⁹ Nguxee chaca tsə ndya'a ngu' nde tyucuii Jope. Lo'o ndyalaa nde hora, xi tya lyiji tyalaa ngu' quichi bi'. La cui' hora bi' ndyacui' Pedro ndyaa yu que ni'i cha' chcui' yu lo'o ycui' Ndyosi. Jlyacua tsa que ni'i bi'.

¹⁰ Li' ntucua Pedro ntyute' tsa yu, jña tsa ti' yu cacu yu li'; na cua nguxana ndyique' ngu' scuaa, pana tya lyiji xi caque'. Lo'o li' ngua'ya xcalá yu, nchcui' xcalá yu ña'a nu ntucua ti yu que ni'i bi'.

¹¹ Laca cha' nxña'a yu nde cua, na'a yu ngusaala ycui' Ndyosi nde cua;

ngutacui ñi'yə nti' sca tasá tlyu tsa nu ndyaaca' juu ca ta'a jacua jyaca, lijya ndati'i tasá bi' lo yuu. Jua'a ña'a nti' yu.

¹² Tyuu tsa tya'a na'ni cuxi ntsu'u ne' tasá nu ndati'i nde lo yuu bi': ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni lu'be, lo'o jua'a ntsu'u cuaña.

¹³ Li' ndyuna Pedro cha' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o yu, ngua ti' yu:

—Pedro —nacui' Ni ji'i yu—, cujuu clya nu'u ji'i na'ni cua cha' cacu nu'u ji'i.

¹⁴ —Ná nchca jna', Xu'na —nacui' Pedro ji'i—. Ni sca quiya' bilya cacu na' cuaña' na'ni jua; na'ni cuxi laca jua cuentya ji'i cuare.

¹⁵ Xa' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o yu li':

—Ná tso'o ñacui' nu'u cha' na'ni cuxi laca jua, si cua nacui' ycui' Ndyosi cha' lubii ni'.

¹⁶ Sna quiya' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Pedro jua'a, li' ndyuco'o tasá bi' ndyaa nde cua cha' quiya', ña'a ndacui ti lo'o juu.

¹⁷ Laja lo'o ndube tsa ti' Pedro, cha' ná ngua cuayá' ti' yu ni cha' laca nchcui' xcalá jua'a, li' ndyalaa ngu' bi' to' ni'i; la cui' nu ca ta'a sna ngu' nu ngulo Cornelio cña ji'i cha' caa' ngu' laca ngu' bi'. Cua nchcuane ngu' ji'i ngu' quichi mala ntucua tyi Simón nu laca cuityi qui'ji, jua'a ndyalaa ngu' to' ni'i.

¹⁸ Li' cuii' ndacha' ngu' ji'i nu laca tyi si nga'a Simón Pedro.

¹⁹ Laja li' quiña'a tsa ngulacua ti' Pedro ni cha' nchcui' xcalá yu, lo'o li' nchcui' Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o yu:

—Cua ndyalaa sna tya'a ñati' nclyaná ngu' jinu'u —nacui' Ni ji'i Pedro ña'a ntucua ti yu que ni'i—.

²⁰ Cua'ya nu'u yala ti cha' tsaa nu'u lo'o ngu' re. Ná cube ti' nu'u cha' ji'i ngu', na' ngulú cña ji'i ngu' cha' caa' ngu' ca nde.

²¹ Li' hora ti ngua'ya Pedro cha' chcui' lo'o ngu' bi'.

—La cui' na' laca nu ndya'a ma' nclyaná ma' —nacui' Pedro ji'i ngu'—. ¿Ni cña cua'ni ta na' ji'i ma' nti' ma?

22 —Cua ngulo nu cusu' Cornelio cña ji'i ya cha' caa ya ca nde —nacui ngu' ji'i Pedro—. Tso'o tsa tyiquee nu Cornelio bi', ndu'ni tlyu yu ji'i y cui' Ndyosi, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' lcaa ngu' judío tya'a nu'u ji'i nu cusu' bi'. Cua ndacha' xcä ji'i y cui' Ndyosi ji'i Cornelio cha' ta yu ji'i ya caa ya ca nde, caqui'ya ya jinu'u cha' tsaa na ca slo nu cusu' bi', ca quichi Cesarea. Ntsu'u cha' cuna y cui' Cornelio cua ña'a ca cha' nu chcui' nu'u lo'o.

23 —Tyaa mä ni'i —nacui Pedro ji'i ngu'—. Ntsu'u su caja' mä ca nde. Ca la quee tsaa na cajua.

Nguxee chaca tsä, li' ndu'u ngu' quichi Jope ndyaa ngu', ndyaa ngu' lo'o tucua sna tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ca tyi quichi bi'.

24 Tsä nchca tyucuua ndyalaa ngu' quichi Cesarea. Nga'a Cornelio ntajatya ji'i ngu'; cua laca ndyu'u ti'i ngu' toni'i ji'i, lcaa ñati tya'a nu cusu' lo'o tya'a ndya'a ti ngu'.

25 Nu lo'o ndyalaa Pedro to' tyi Cornelio, li' ndu'u nu cusu' ñaa nde liya', ndyatü stü nde loo Pedro cha' cua'ni tlyu ji'i yu ngua ti' Cornelio, ñi'ya ndu'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi.

26 Hora ti ndaya' Pedro ya' Cornelio, nguxatu yu ji'i nu cusu' bi' li'.

—Tyatü nu'u, cusu' —nacui Pedro ji'i—, tyucuua na laca na ñati chalyuu ti.

27 Ty a nchcui' la Pedro lo'o ngu' lo'o ndyatü ngu' ndyaa ngu' ni'i. Li' na'a Pedro cha' cua quiña'a ñati ndyu'u ti'i ni'i bi'.

28 Nda Pedro cha' lo'o ngu' bi' li':

—Jlo ti' mä cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i cua nu laca ya ngu' judío, cha' tyu'u ti'i ya lo'o cu'mä ngu' xa' tsu' —nacui Pedro ji'i ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' tyatü ya ni'i ji'i ngu' xa' tsu' —nacui—. Pana cua ngulu'u y cui' Ndyosi jna' cha' ná tso'o chcui' na' ji'i xa' ñati cha' ñati cuxi laca ngu', cha' si'i ñati lubii laca ngu', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'.

29 Bi' cha' lijya na' ca nde juani. Nu lo'o ndyalaa ti msu jinu'u ca slo na', hora ti ndu'u na' lijya na' lo'o ngu'

re; nga'aa nchcui' tsa na' lo'o msu bi!. Bi' cha' juani, ¿ni cña cua'ni ta na' ji'i cu'mä nti' mä?

30 Nguxacui Cornelio cha' ji'i Pedro li':

—Cua ngua jacua tsä nchcui' na' lo'o y cui' Ndyosi su nga'a na' ni'i re —nacui ji'i Pedro—, lo'o hora ti ndyalaa sca ñati slo na' nu lacu' late' ngati, hasta ntyiji'i xee ndubi lo late' bi'. Hora cua sna nde ngusii ndyalaa yu bi', nu lo'o bilya cacu na' li'.

31 Nchcui' yu bi' lo'o na': "Cornelio", nacui yu, "cua ndyuna y cui' Ndyosi cha' nu nchcui' nu'u lo'o Ni, jua'a cua na'a y cui' Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i; bi' cha' cua ndyi'u ti' y cui' Ndyosi jinu'u.

32 Juani culo nu'u cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' quichi Jope; quichi bi' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. Tsaa ngu', tsaa cacha' ngu' ji'i yu cha' caa yu ca nde. Cua ndi'i yu to' tyi chaca Simón nu laca cuityi quiji nu ntucua tysi cacua ti to' tyujo'o. Nu lo'o tyalaa yu ca nde, li' culu'u yu sca cha' nu tso'o tsa jinu'u."

33 Jua'a nacui ñati bi' jna' —nacui Cornelio—. Bi' cha' hora ti ngulo na' cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' ca su ndi'i nu'u. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ndyalaa nu'u slo na' juani; bi' cha' cua ndyu'u ti'i lcaa tya'a ya se'i ti chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi, cha' cuna ya lcaa cha' nu cua nda y cui' Ni lo'o nu'u cha' chcui' lo'o ya.

Cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu' slo Cornelio

34 Li' nguxana Pedro ngulu'u yu ji'i ngu' bi':

—Juani cua ngua cuayá' ti' na' cha' stu'ba tsa ndu'ni y cui' Ndyosi lo'o lcaa ñati chalyuu —nacui—.

35 Tso'o tsa ntsu'u tyiquee y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'i lcaa ñati chalyuu nu chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ni, ñati nu ndu'ni lcaa ña'a cha' nu nti' Ni.

36 Cua nda y cui' Ndyosi cha' lo'o ya nu laca ya ngu' Israel, cha' ti ti

tyi'í cresiya ji'í ñati chalyuu xqui'ya Jesucristo, nu laca Xu'na lcaa ñati.

³⁷ Jlo tso'o ti' ma ña'a cha' nu nteje tacui ty a tsubi' la loyuu re, su ca tyi ngu' judío. Clyo nda Juan cha' bi' lo'o ngu' nu lo'o ntyucuaty a ji'í ngu', li'nda Jesús cha' bi' lo'o ngu' ca loyuu su cuentya Galilea. Tiya' la li' nda Jesús cha' bi' lo'o lcaa ngu' ty a'a ngu' Israel.

³⁸ Jlo ti' ma ñi'ya nguti'í Jesús cha-lyuu, la cui' Jesús Nazaret. Cua ngusubi y cui' Ndyosi Sti yu ji'í Jesús, nda la Ni juersa ji'í nu Jesús bi' nu lo'o ndyalaa Xtyi'í y cui' Ni lo yu. Lcaa su nguta'a yu ngua'ni yu cha' tso'o lo'o ñati, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu quicha tsa, masi ñati nu ntsu'u tsa cha' ti'í ji'í xqui'ya cha' ngusñi cui'í cuxi ji'í ngu'. Ngua'ni Jesús cña jua'a, cha' nguxtyucua y cui' Ndyosi ji'í yu.

³⁹ Cua na'a ya lcaa cña nu ngua'ni Jesús ca quichi Jerusalén, lo'o jua'a cña nu ngua'ni yu lcaa quichi tyi ngu' judío ty a'a ya. Na cua nguta'a ya lo'o yu, bi' cha' chañi cha' nu nchcui' ya lo'o ma. Li' ntejeya' ngu' ji'í Jesús, ngujui'i ca'a ngu' ji'í yu lo crusi; jua'a ngujuii yu li'.

⁴⁰ Pana nu lo'o ndya'a sna tsa, li' ngua'ni y cui' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'.

⁴¹ Li' ndu'u tucua yu nde su ndi'í ya; ná na'a lcaa ngu' quichi bi' ji'í yu, cua laca ti ñati ty a'a ya na'a ya ji'í yu. Cua ngusubi y cui' Ndyosi ji'í ya cha' culu'u ya cha' ji'í y cui' Ni ji'í xa' ñati, bi' cha' cua na'a ya ji'í Jesús lo'o ndyu'ú yu chaca quiya'. Stu'ba ti ndyacu ya lo'o y cui' yu li'.

⁴² Tya li' cua ngulo Jesús cña ji'í ya cha' ta ya cha' liñi ji'í y cui' lo'o ñati, cha' cua nda y cui' Ndyosi cña ji'í nu Jesús bi', cha' cua'ni cuayá' yu ji'í lcaa ñati chalyuu, masi nu cua ngujuii, masi nu ty a lu'ú.

⁴³ Na cua nguscua jyo'o cusu' xi cha' lo quityi ji'í y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni; lcaa quityi bi' nchcui' cha' ntsu'u cha' caq sca ñati tlyu lo yuu chalyuu tyempo nde loo la; bi' laca

nu cuityi yabe' nu ntsu'u ji'í lcaa ñati, si xñi ngu' cha' ji'í yu, nacui cha' nu nscua lo quityi bi'. Na cua ndyalaa yu bi' lo yuu re juani, Jesús naa yu.

Ndyanu Xtyi'í y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'í ngu' xa' tsu'

⁴⁴ Tya ndu Pedro nchcui' lo'o ngu' bi', lo'o li' ndyalaa Xtyi'í y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'í lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nclyu'u Pedro ji'í ngu'.

⁴⁵ Ndube tsa ti' ñati ji'í Jesucristo ty a'a ndya'a Pedro. Ngu' judío laca ngu' bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o ngu' xa' tsu', cua nda y cui' Ndyosi Xtyi'í y cui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'í ngu'.

⁴⁶ Li' jlo ti' nu ngu' judío bi', cha' chañi cha' cua nda y cui' Ndyosi Xtyi'í y cui' Ni ji'í Cornelio lo'o ji'í ty a'a yu, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' ngu' bi' cha' cña ji'í ngu' xa' quichi, masi bilya chcui' ngu' jua'a nquicha'. Lo'o jua'a lye tsa ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'í y cui' Ndyosi. Li' nchcui' Pedro lo'o ty a'a ndya'a yu:

⁴⁷ —Ni'ya nu lo'o ndyanu Xtyi'í y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'na, la cui' jua'a cua ndyanu Xtyi'í y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'í ngu' re juani —nacui Pedro ji'í ty a'a ndya'a yu—, bi' cha' tso'o la si tyucuaty a na ji'í ngu' re.

⁴⁸ Li' nchcui' ngu' bi' lo'o ñati ty a'a Cornelio bi':

—Tso'o la si tyucuaty a ya ji'í ma juani, cha' ca cuayá' ti' ngu' quichi re cha' ñati ji'í Jesucristo laca ma.

Lo'o li' xa' nchcui' nu ngu' ca tyi lo'o Pedro cha' tyanu yu la xi lo'o ngu' bi'.

11

Nchcui' Pedro lo'o ñati ji'í Jesucristo ca Jerusalén

¹ Cua ngujui cha' ji'í quiña'a ñati nu ndi'í loyuu su cuentya Judea, cha' lo'o ngu' xa' tsu' cua ngusñi ngu' cha' ji'í Jesús; cua ngujui cha' ji'í ngu' nu ngua tsa'a ji'í Jesucristo ty a clyo, lo'o jua'a cua ngujui cha' bi' ji'í lcaa ñati ji'í Jesucristo nu ndi'í ca bi'.

² Bi' cha' lo'o nguxtyuq Pedro ñaa yu nde quichi Jerusalén, ndyacua

tya'a yu lo'o xi ngu' judío nu ngusñi cha' ji'i Jesús, pana ña'q ti tya tiji' ti' ngu' ji'i cha' cusu'.

³ Li' nchcuane ngu' ji'i Pedro:

—¿Ni cha' laca ndyaa nu'u slo ngu' xa' tsu'? —nacuīngu' ji'i Pedro—. ¿Ni cha' laca ndyacu nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'?

⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o ngu' ñi'yä nu ngua lo'o ndyaa yu slo ngu' bi':

⁵ —Ngua sca tsä nga'q na' ca quichi Jope —nacuī Pedro—. Laja lo'o nchcui' na' lo'o y cui' Ndyosi, li' ñaa sca xcalá na'. Laja lo'o nchcui' xcalá, li' nguxña'a na' nde cua; ñi'yä sca tasá tlyu, jua'a ña'a na nu lijyä ndati'i nde cua cha' ca'ya nde lo yuu. Ca ta'a jacua jyacä tasá bi' ntucua juu, jua'a tso'o ti lijyä tasá bi' ndati'i lo yuu ca su nga'q na'.

⁶ Li' na'a tsa na' ji'i na nu ntsu'u ne' tasá bi', cha' na'a na' cha' ntsu'u tyuútsa lo na'ni: ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni tyaala, lo'o jua'a ntsu'u cuaña, ntsu'u na'ni lu'be.

⁷ Li' nchcui' y cui' Ndyosi lo'o na': "Pedro", nacuī Ni, "cujui clya nu'u ji'i na'ni cua cha' cacu nu'u ji'i".

⁸ Lo'o li' nguxacuī na' cha' ji'i Ni: "Ná nchca 'na cacu na'ni nu ña'a jua'a, Xu'na", nacuī na' ji'i Ni. "Ni sca quiya' bilya cacu na'ji'i na'ni cuxi jua, cha' nchcui' cuare cha' ná tso'o cacu ya na'ni nu ña'a jua'a."

⁹ Li' xa' nguañi nchcui' y cui' Ni nde cua: "Ná tso'o ñacuī nu'u cha' laca bi' na'ni cuxi, cha' na cua nacuī y cui' Ndyosi cha' laca bi' na'ni lubii".

¹⁰ Sna quiya' nteje tacui cha' bi' su nga'q na', li' nguxtyacui tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya'.

¹¹ Hora ti ndyalaa sna tya'a ñatī ca ni'i su nga'q na'li'. Cua ngulo sca ngu' quichi Cesarea cña ji'i ngu' bi', cha' cäa ngu' su ndil'i na'.

¹² Nchcui' Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o na'li', cha' ná culacua tsa ti' na', cha' tsa'a na' lo'o ngu' bi'. Ca ta'a scua ñatī re ndyaa ngu' lo'o na' slo ñatī bi' ca quichi Cesarea.

¹³ Li' nda nu cusu' bi' cha' lo'o ya ñi'yä ngua cha' bi'. Cua na'a yu sca

xca ji'i y cui' Ndyosi nu ndyatí lijyä ni'i ji'i yu cha' ta sca cha' lo'o yu: "Culo nu'u cña ji'i msu jinu'u", nacuī xca bi' ji'i nu cusu' bi', "cha' tsaa msu ca quichi Jope, cha' tsaa cacha' ji'i Simón Pedro cha' caa yu ca nde.

¹⁴ La cui' Simón bi' ta cha' lo'o nu'u, lo'o lcaa tya'a nu'u, cha' caja ñi'yä nu cua'ni lyaá y cui' Ndyosi ji'i ma". Jua'a nacuī xca bi' ji'i nu cusu' bi'.

¹⁵ Li' ndyalaa ya ca to' tyi ngu' bi'. Nguxana na' ngulu'u na' cha' ji'i ngu', lo'o li' hora ti ngua'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi lo ngu'. La cui' ñi'yä ndyanu Xtyi'i y cui' Ni ne' cresiya ji'na nu ngua tya clyo, la cui' jua'a ndyanu Xtyi'i Ni ne' cresiya ji'i ngu' bi' li'.

¹⁶ Ntsu'u ti' na' li', cha' tya tsubi' la nchcui' y cui' nu Xu'na na lo'o na ndi'yä: "Tsubi' cua ntyucuatya Juan ji'i ñatī lo'o hitya ti", nacuī, "pana xa' ña'a cua'ni y cui' Ndyosi cha' caca lubii cresiya ji'i ma nu lo'o tyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma".

¹⁷ Na cua nda y cui' Ndyosi Xtyi'i y cui' Ni ji'i ngu' xa' tsu' la cui' ñi'yä nu nda Ni Xtyi'i y cui' Ni ji'na, nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na; bi' cha' ná tso'o si cua'a na cña nu ndu'ni y cui' Ndyosi lacua.

¹⁸ Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', nga'aa ngua chcui' tyaala ngu' bi' lo'o Pedro. Li' ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'i y cui' Ndyosi. Ndi'yä nchcui' ngu' lo'o Ni li'.

—Ndyosi Sti ya, tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' xa' tsu', masi si'i ngu' judío laca ngu' bi' —nacuī ngu' ji'i y cui' Ndyosi—. Ndu'ni nu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'q cha' tye ji'i ngu' bi'.

Ñatī ji'i Jesucristo nde quichi Antioquia

¹⁹ Cua sa'ni xi ngua lo'o ndyujuu ngu' ji'i Esteban, lo'o la cui' tyempo bi' ngua ti' ngu' xcube' ngu' ji'i lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesús; bi' cha' tyuútsa tya'a ngu' bi' ndatsu' ngu' ndyaa ngu' tyijyu'. Ntsu'u ngu' nu ndyaa ca loyuu su

cuentya Fenicia, ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Chipre, lo'o jua'a ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca quichi Antioquia. Lcaa su ndyaa ngu' ngulu'u ngu' cha' tso'o ji'i Jesucristo ji'i tya'a ngu' judío ti, nángulu'u ngu' cha' bi' ji'i xa' ñati.

²⁰ Tiya' la li', ndyaa xi xa' la ñati ji'i Jesús ca quichi Antioquia; ngu' ca tyi loyuu su cuentya Chipre lo'o jua'a loyuu su cuentya Cirene laca ngu' bi'. Nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' ñati; ngulu'u ngu' cha' tso'o ji'i Jesucristo ji'i lcaa ngu' quichi bi'.

²¹ Tlyu tsa chacuayá! ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya Jesús nu Xu'na na, bi' cha' ngusñi quiña'a ñati cha' ji'i ycui' Ni, bi' cha' nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'i clyo.

²² Li' ngujui cha' bi' ji'i taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i nde Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' lo'o Bernabé cha' tsaa yu ca quichi Antioquia.

²³ Li' ndu'u Bernabé ndyaa yu, ndyalaa yu ca quichi bi', na'a yu ñi'yä laca cha' tso'o nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Bernabé li!. Nda yu sca cuii lo'o taju ñati ji'i Jesucristo ca bi', cha' tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña lcaa tsä, lcaa ña'a cña nu nti' ycui' nu Xu'na na cha' cua'ni na.

²⁴ Tso'o tsa tyiquee Bernabé; cua ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i yu, lo'o jua'a tso'o tsa jlya ti' yu ji'i Jesucristo. Bi' cha' quiña'a la ñati cua ngusñi ngu' cha' ji'i nu Xu'na na xqui'ya nu Bernabé bi' li'.

²⁵ Lo'o li' ndu'u yu bi' ndyaa yu nde quichi Tarso, ndyaana yu ji'i Saulo. Lo'o nquije yu ji'i, li' ngutu'u yu ñaa lo'o yu ji'i Saulo ca quichi Antioquia chaca quiya'.

²⁶ Li' nguti'i ngu' sca yija lo'o taju ñati ji'i Jesucristo ca bi', nclu'u ngu' ji'i quiña'a ñati. Quichi Antioquia bi' ngua su ngutu'u suu cha' nu nchcui' ngu' cha' ngu' cristiano laca ñati nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo.

²⁷ Tyempo bi' ndyalaa tucua sna la tya'a ñati nu ngua tu'ba ji'i ycui'

Ndyosi. Ndu'u ngu' quichi Jerusalén ndyalaa ngu' quichi Antioquia li'.

²⁸ Agabo naa tsaca ngu' bi'. Cua nda Xtyi'i ycui' Ndyosi sca cuii lo'o nu Agabo bi' cha' chcui' yu lo'o ngu'. Li' nchcui' Agabo lo'o ngu' cha' cua cäa ti sca jbi'ñä tlyu tsa tyucui ña'a chalyuu. Chañi cha' jua'a ngua cha' nu nda Agabo bi', pana nde loo la ngua cha' bi', nu lo'o ngua Claudio rey nu laca loo.

²⁹ Li' ngüiñi cha' ji'i ñati ji'i Jesús lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' msta ji'i tya'a ti'i ti ngu', ngu' nu ndi'i quichi su cuentya Judea.

³⁰ Jua'a ngua'ni ngu' li!. Nda ngu' msta bi' ji'i Bernabé lo'o ji'i Saulo cha' tsaa lo'o ngu' ji'i, cha' ta ngu' cña bi' ji'i ngu' cusu' ca bi'. Li' tacha ngu' cña bi', caja xi ndaca ti ji'i tya'a ti'i ti ngu'.

12

Ndyujuii ngu' ji'i Jacobo lo'o ngusu'ba ngu' ji'i Pedro ne' chcuä

¹ Nu ngua tyempo bi', rey nu ngua naa Herodes ni, nchcube' tsa ji'i ñati ji'i Jesucristo.

² Ngulo rey bi' cña ji'i msu ji'i cha' cujuii ngu' ji'i Jacobo lo'o maxtyi. (Jacobo bi' ngua tya'a ngula Juan.)

³ Chaa tsa ti' ngu' judío cha' ndyujuii rey ji'i Jacobo, bi' cha' lo'o ji'i Pedro ntejeya' nu rey bi' li'. La cui' tsa nu ngusñi rey ji'i yu, li' ngua sca ta'a ji'i ngu' judío, ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá tiji nu ná lo'o scua tiye' ndya'.

⁴ Ntejeya' ngu' ji'i Pedro, li' ndyaa lo'o ngu' ji'i, ngusu'ba ngu' ji'i ne' chcuä. Li' ndyatu jacua latya sendaru cuä ji'i, jacua tya'a sendaru ntsu'u ji'i sca latya ngu'; ndi'i ngu' bi' cuä to' ni'i chcuä su ntsu'u Pedro. Nu lo'o tye tsä ta'a pascua, li' tyu'u ti'i lcaa ngu' quichi cha' cua'ni cuayá' nu Herodes bi' ji'i Pedro, nti' ycui' rey bi';

⁵ bi' cha' ntsu'u cha' ña'asii tso'o sendaru ji'i yu lo'o ntsu'u yu ne' chcuä. Pana laja li' lye tsa nchcui' tya'a ñati ji'i Jesucristo lo'o ycui' Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni ji'i Pedro.

Nclyo ycui' Ndyosi ji'i Pedro ne' chcuá

⁶ Cua ngua talya li'. Chaca tsa cua culo ti Herodes ji'i Pedro cha' ca cuayá' ji'i yu slo ngu' quichí bi!. Cua ngusca' ngu' ji'i Pedro lo'o tucua tya'a carena, sca carena ntsu'u ya' sca sendaru. Lo'o jua'a ndu xa' la sendaru cuá toni'i chcuá nde liya!. Li' ngua'ya xcalá ti Pedro.

⁷ Laja lo'o laja' ti yu, hora ti ndu'u tucua sca xcá ji'i ycui' Ndyosi su nga'a yu. Tso'o tsa xee ngulane ne' ni'i chcuá li'. Nguxtyu'u xcá bi' ji'i Pedro, nchcui' xcá lo'o yu li':

—Tyatú clya nu'u —nacui xcá bi' ji'i yu.

Hora ti ndyati' carena chcuá nu ndyaaca' ya' yu.

⁸ Xa' nchcui' xcá lo'o yu li':

—Xca' nu'u sii' —nacui—. Xu'ba nu'u caña quiya'.

Ngua'ni Pedro jua'a, lo'o li' nchcui' xcá lo'o yu chaca quiya':

—Quixii nu'u te' quichá' hichu'. Ya'a clya tyu'u lca'a nu'u jna' —nacui xcá bi' ji'i.

⁹ Li' ndu'u lca'a Pedro ji'i xcá bi', pana ná ngua tii yu cha' chañi cha' ndyalaa xcá ji'i ycui' Ndyosi slo yu; ngua ti' yu cha' laja xcalá ti yu ngua cha' bi'.

¹⁰ Nteje tacui ngu' slo sendaru nu nga'a cuá ne' ni'i chcuá, lo'o jua'a nteje tacui ngu' slo xi xa' la sendaru nu nga'a cuá. Li' ndyalaa ngu' ca toni'i chcuá tlyu, xcui' chcuá laca toni'i bi'. Lo'o li' ndyalaa toni'i bi' ycui' ti; jua'a ngua ngutu'u ngu' to' calle, ndyaa ngu' ndyalaa ngu' nde sca jyaca calle bi'. Lo'o li' ndu'u nu xcá bi' ndyaa, chaca tya Pedro ndyanu calle bi'.

¹¹ Li' nda Pedro cuentya:

—Juani nchca cuayá' ti' na' cha' cua ngulo ycui' nu Xu'na na' cña ji'i xcá bi' ji'i Ni, cha' nu ñaa ngulo jna' ni'i chcuá jua —nacui yu—. Ngua ti' Herodes xcube' jna', cha' xña'a tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío tya'a na' ña'a ngu' jna'; pana ná ngua ji'i cua'ni cña cuxi bi'.

¹² Ngulacua tsa ti' Pedro su ndu ycui' ti yu. Nu lo'o ngua cuayá' ti' yu, li' ndyaa yu ca slo María xtya'a Juan Marcos. Ca ni'i bi' ndyu'u ti'i tyu' tya'a ñatí ji'i Jesús, nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi.

¹³ Ngujui'i ya' yu toni'i, lo'o li' sca nu cuna'a cuañi' nu naa Rode, bi' nu ndyaa na'a toni'i. Ña'a ndu ti nu cuna'a bi' toni'i nde ni'i ti.

¹⁴ Hora ti ndyuloo nu cuna'a bi' xtyi'i Pedro lo'o nchcui' yu. Chaa tsa ti' cho' li'. Ngusna cho' ndyaa chcui' lo'o tya'a ndi'i cho' ni'i bi', pana ña'a ti tya ndu ycui' Pedro nde liya' cha' bilya saala ngu' toni'i.

¹⁵ —Cua ngua tonto hique nu'u —nacui ngu' ji'i Rode li'.

Pana Iye la nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' li', cha' chañi cha' Pedro laca nu ndu toni'i bi' nde liya'.

—Si'i —nacui ngu' li'—. ¿Ha si'i nu xcá ji'i ycui' Ndyosi nu ña'asii ji'i Pedro laca bi'? —nacui ngu' ji'i.

¹⁶ Ña'a ti tya ndu Pedro nde liya' ntyiji'i ya' yu toni'i. Li' ndyaa ngu' cha' saala ngu' toni'i. Lo'o na'a ngu' ji'i Pedro ndu, li' ndube tsa ti' ngu' cha' cua ndyalaa ycui' yu.

¹⁷ Ngua'ni ya' yu ji'i ngu' li', cha' ca ti ti ngu'. Ndacha' yu ji'i ngu' ñi'ya ngua lo'o ngua'ni ycui' Ndyosi nu Xu'na na cha' tso'o cha' ngulo Ni ji'i yu ne' chcuá.

—Chcui' mä lo'o Jacobo lo'o lcaa ngu' tya'a ndya'a na —nacui Pedro ji'i ngu'—, ta mä cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ni lo'o na' lo'o ngulo Ni 'na ne' chcuá.

Ndu'u yu ni'i ndyaa yu xa' se'i li'.

¹⁸ Nu lo'o nguxee chaca tsa quiña'a tsa ngulacua ti' sendaru bi', cha' nga'aa ngua cuayá' ti' ngu' macala ndyaa Pedro.

¹⁹ Li' ngulo rey Herodes cña ji'i sendaru cha' tsaa ngu' tsaana ngu' ji'i yu. Ndyaa ngu' li', pana nga'aa nquije yu ji'i sendaru bi'. Li' nchcuane Herodes ji'i sendaru nu nga'a cuá ji'i Pedro ni'i chcuá, pana nga'a ndyiji ñi'ya nu xacui sendaru cha' ji'i rey,

cha' ná jlo ti' ngu' ñi'yä ngua ji'í Pedro; bi' cha' ngulo Herodes cña ji'í xa' sendaru cha' cujuui ngu' ji'í lcaa sendaru nu ngua'a cua ji'í nu Pedro bi'. Li' ndu'u rey bi' loyuu su cuentya Judea, ndyaa ca quichi Cesarea, cha' ca bi' tyi'í xi ngua ti'.

Ngujuii Herodes

²⁰ Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu Herodes bi' ji'í ngu' quichi Tiro, lo'o jua'a ji'í ngu' quichi Sidón. Nu ngua tya clyo la cua nda rey Herodes na cacu ngu' quichi bi', lo'o li' nga'aa nda rey na cacu ngu', cha' ñasi' tsa ti' rey ña'a ji'í ngu'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichi bi' lo'o tya'a ngu', cha' tsaa ngu' slo rey cha' chcui' ngu' lo'o. Li' tso'o tsa nchcui' ngu' quichi lo'o nu cusu' Blasto nu laca cña ji'í rey bi'; bi' cha' tso'o nchcui' nu Blasto bi' lo'o rey cuentya ji'í ngu' quichi bi', cha' tyaala' cha' ji'í rey lo'o ngu' bi'.

²¹ Li' ngusta Herodes sca tsä cha' tyu'u ti'í ngu' sca se'i ti. Ndyacu' Herodes lcaa late' tso'o nu ntsu'u ji'í cha' laca rey, ndyaa ntucua lo yaca xlya tso'o su ntyucua ycui' rey, cha' ta sca cuii lo'o ngu' nu lo'o ndyu'u ti'í ngu' slo. Li' nguxana rey nda cuii lo'o ngu' bi'.

²² Cuii tsaa ngusi'ya lo'o ngu' ji'í rey li':

—Ndyosi laca nu'u —nacui' ngu' ji'í rey—. Si'i sca ñati chalyuu ti laca nu'u nu nchcui' lo'o cuare juani.

²³ Hora ti ndyalaa sca xcä ji'í ycui' Ndyosi slo rey cha' ta sca quicha tlyu ji'í nu Herodes bi', ndyatí conu' ne' rey bi' li'. Ti'í tsa ne' rey li', cha' ndyacu conu' bi' ne'. Ngujuii rey li', cha' cua nda chacuayá' ji'í ngu' cha' ngua'ni tlyu ngu' ji'í rey ñi'yä nu ndu'ni tlyu na ji'í ycui' Ndyosi; masi sca ñati chalyuu ti ngua rey bi', pana nda chacuayá' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'í.

²⁴ Li' quiña'a tsa ñati ndyuna cha' ji'í ycui' nu Xu'na na, ndyatí la ngu' nu ngusñi cha' ji'í Jesucristo li'.

²⁵ Nu lo'o cua ndye cña ji'í Bernabé lo'o Saulo ca quichi Jerusalén, li'

nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi Antioquia chaca quiya'. Ñaa lo'o ngu' ji'í Juan, la cui' nu naa Juan Marcos.

13

Nguxana Bernabé lo'o Saulo ngua'ni ngu' cña ji'í ycui' Ndyosi

¹ Nu taju ñati ji'í Jesucristo ca quichi Antioquia bi' ni, laja ngu' bi' ntsu'u xi ngu' nu laca tu'ba ji'í ycui' Ndyosi. La cui' jua'a laja ngu' bi' tya ntsu'u la xa' tya'a ngu' nu tso'o tsa nclyu'u cha' ji'í ycui' Ndyosi ji'í tya'a ngu'; ngu' nu nclyu'u ji'í tya'a ngu' ngua Bernabé, lo'o Simón nu ngata, lo'o Lucio Cirene, lo'o Saulo, lo'o Manaén. (Nu Manaén bi' ngua tya'a miña'a Herodes nu laca gobernador ji'í loyuu su cuentya Galilea.)

² Ngua sca tsä nu lo'o tyucui tsä ná ndyacu ngu' taju bi', xqui'ya cha' ngua'ni tlyu ngu' ji'í ycui' Ndyosi nu Xu'na na. Li' nchcui' Xtyi'í ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Ta mä chacuayá' ji'í Bernabé lo'o jua'a ji'í Saulo, cha' tsaa ngu' xa' quichi cha' cua'ni ngu' cña nu ta na' ji'í ngu' cha' cua'ni ngu' —nacui' ycui' Ndyosi ji'í ngu'.

³ Tyuú hora ná ndyacu ngu' li', cha' tsa cu' ti nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi. Li' ngusta ya' lcaa tya'a ñati ji'í Jesucristo bi' hique Bernabé, lo'o jua'a hique Saulo, cha' tso'o ti tsaa ngu' ca su cua'ni ngu' cña cuentya ji'í ycui' Ndyosi.

Nda ngu' cha' ji'í ycui' Ndyosi ca loyuu su cuentya Chipre

⁴ Li' ndyaa Bernabé lo'o Saulo ca quichi Seleucia cha' tyatí ngu' ne' yaca ni'i, cha' tsaa ngu' chaca tsu' tyujo'o ca loyuu su naa Chipre. Ca bi' cua'ni ngu' cña nu ngulo Xtyi'í ycui' Ndyosi ji'í ngu'.

⁵ Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichi Salamina. Lo'o ndyalaa ngu' chaca tsu' bi', li' ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji'í ngu' judío quichi bi', cha' culu'u ngu' cha' ji'í ycui' Ndyosi ji'í ñati nu ndi'í ne' laa bi'. Tyempo bi'

tya ndya'a Juan lo'o ngu' cha' xtyucua ji'i ngu'.

⁶ Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyuu tya'a quichi nde Chipre bi', ndyaa ngu' ndyalaa ngu' ca quichi Pafos li'. Quichi bi' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu cucha'a tsa nu naa Barjesús. Ngu' judío laca nu qui'yu bi', lo'o jua'a nacui yu cha' laca yu tu'ba ji'i ycui' Ndyosi; pana si'i cha' liñi nda yu.

⁷ Ndi'i nu cucha'a bi' slo gobernador nu naa Sergio Paulo. Ngu a tsa nu gobernador bi', lo'o jua'a nti' tsa cuna cha' ji'i ycui' Ndyosi; bi' cha' nguane gobernador ji'i Bernabé lo'o ji'i Saulo cha' caa ngu' ca slo, cha' culu'u ngu' cha' bi' ji'i.

⁸ Pana ná ndiya ti' nu cucha'a bi' nu lo'o ndyuna gobernador cha' ji'i ycui' Ndyosi. (Elimas naa nu cucha'a bi' cha'cña ji'i ngu' quichi Pafos bi'.) Lye tsa nxuu tya'a yu lo'o Saulo lo'o Bernabé, cha' cua nti' yu cua'a yu ji'i gobernador cha' nga'aa xñi nu cusu' bi' cha' ji'i ycui' Ndyosi nu nchcui' ngu' lo'o.

⁹ Li' na'a tsa Pablo ji'i nu cucha'a bi'. (Nu juani naa Pablo nu ngua naa Saulo clyo.) Xtyi'i ycui' Ndyosi laca nu nda juersa ji'i nu Pablo bi',

¹⁰ bi' cha' nchcui' lo'o nu cucha'a bi':

—Lye tsa ñilo'o nu'u ji'i ngu' —nacui Pablo ji'i nu cucha'a bi'—. Liye' tsa ti' nu'u ña'a nu'u ji'i ya, cha' msu ji'i nu xña'a laca nu'u —nacui—. Ndaca'a tsa nu'u ji'i ngu' cha' ná cua'ni ngu' sca cha' tso'o ti; bi' cha' juani culo na' cña jinu'u cha' nga'aa cua'a nu'u ji'i ngu' nu nti' xñi cha' ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na ya.

¹¹ Xcube' nu Xu'na ya jinu'u juani, cha' nga'aa caja ñi'yä ña'a nu'u xee cua; tyuu tsä tyanu cuityi' ti nu'u li'.

Hora ti ngua cuityi' yu cucha'a bi' li', nga'aa ngua ña'a yu tsiya' ti. Li' nclyanu yu ji'i sca ñati nu xñi ya' yu cha' tsaa lo'o ji'i yu nde liya'.

¹² Lo'o na'a gobernador cha' ngua cuityi' nu cucha'a bi', li' hora ti ngusñi nu cusu' bi' cha' ji'i Jesucristo. Jua'a

ndube tsa ti' nu cusu' bi' ji'i cha' nu ngulu'u ngu' ji'i cuentya ji'i ycui' nu Xu'na na.

Ndyaa Pablo lo'o Bernabé ca quichi Antioquía Pisidia

¹³ Lo'o li' ndu'u Pablo lo'o tya'a ndya'a yu, ndu'u ngu' quichi Pafos ndyaa ngu'!. Ndyatí ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o, ndyalaa ngu' ca quichi Perge ca loyuu su cuentya Panfilia li'. Nga'aa ndya'a Juan lo'o ngu' li', na cua ndyaa yu quichi tyi yu.

¹⁴ Ndu'u ngu' quichi Perge ndyaa ngu' chaca quichi Antioquía ca loyuu su cuentya Pisidia. Nu ngua tsä ta'a nu ndi'i cña' ngu', li' ndyatí Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío. Ca bi' ndyaa tucua ngu' xi.

¹⁵ Li' nchcui' sca nu cusu' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi cha' cuna lcaa ñati nu ndi'i ne' laa bi'; nchcui' lo quityi nu nscua cña nu ngulo Ni ji'i ngu', li' nchcui' nu cusu' bi' sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni. Lo'o li' nchcuane nu cusu' nu laca loo ne' laa bi' ji'i Pablo lo'o Bernabé:

—¿Ha ntsu'u sca cuiji ji'i ma cha' ta ma lo'o ya juani? —nacui ji'i ngu'!

¹⁶ Li' ndyatü Pablo ngua'ni ya' yu ji'i ngu' cha' cua'a jyaca ngu' ji'i yu. Nchcui' Pablo lo'o ngu' li':

—Tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma cua'a jyaca ma ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma juani —nacui Pablo ji'i ngu'—. Ngu' Israellaca na, lo'o jua'a ndu'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi.

¹⁷ La cui' ycui' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i, la cui' Ni laca nu ngusubi ji'i jyo'o cusu' ji'na cha' tyu'u tucua quiña'a ñati ji'i ngu' nde loo la. Tya ndi'i jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto lo'o ndyatü quiña'a tsa tya'a ngu', masi si'i quichi tyi ngu' ngua quichi bi'. Li' tlyu tsa cña ngua'ni ycui' Ndyosi, cha' ngulo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto bi'. Jua'a ngua cuayá' ti' xa' ñati chalyuu cha' tonu tsa cña nu ndu'ni ycui' Ndyosi nde chalyuu.

18 Nu lo'o nguta'q ngu' loyuu btyi bi' tyá tu'ba yijá, ndalo tsa tyiquee y cui' Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na li', masi quiña'a tsa cha' cuxi ngua'ni ngu' bi'.

19 Li' ngua'ni tye Ni cha' ji'i cati tyá'a nación ñati nu nguti'i loyuu su cuentya Canaán, la cui' ñati nu nguti'i loyuu bi' tya clyo la; nda Ni yuu bi' cha' caja su tyi'i jyo'o cusu' ji'na li'.

20 Lo'o jua'a nda Ni ñati nu ngua loo ji'i jyo'o cusu' ji'na cuentya ji'i y cui' Ndyosi. Li' cua ndya'a jacua siyento cla'be yijá, tya lo'o ndyalaa ngu' loyuu Canaán bi', ña'a cuayá' nu ngula jyo'o Samuel nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi.

21 Li' ngüijña ngu' ji'i y cui' Ndyosi cha' ta Ni sca rey cha' caca loo ji'i ngu', bi' cha' nda Ni ji'i jyo'o Saúl sñi' Cis ji'i ngu'; ngua yu bi' loo ji'i ngu' tu'ba yijá li'. Jyo'o Saúl bi' ngua tya'a ñati ji'i ngu' Benjamín.

22 Nu lo'o ndye tu'ba yijá, li' nga'aa nda Ni cña bi' ji'i yu bi', nda Ni jyo'o David cha' caca loo ji'i ngu' cña su ndu Saúl nquicha'. Cua nchcui' y cui' Ndyosi cha' ji'i nu jyo'o David bi': "Ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i David sñi' Isaí", nacui y cui' Ndyosi. "Cua nda na' cuentya cha' laca yu bi' sca ñati nu tyaja'q cua'ni lcaa cña nu ntí' na' cha' cua'ni yu."

23 Cua sa'ni nda y cui' Ndyosi cha' lo'o na cha' nde loo la cala sca ñati tya'a ji'i jyo'o David bi', nu cua'ni lyaá ji'i lcaa na nu laca na ngu' Israel; yu bi' laca Jesús.

24 Nu lo'o bilya xana Jesús culu'u cha' ji'i ngu' tya'a quichi tyi na, nda jyo'o Juan cha' lo'o ngu' tya'a na, cha' ca tyuju'u ti' ngu' tya'a na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o y cui' Ndyosi. Lo'o li' ntyucuatya jyo'o Juan bi' ji'i ngu' nu ngusñi cha' bi'.

25 Nu lo'o cua tye ti cña ji'i jyo'o Juan bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' tya'a quichi tyi na ndi'ya: "Xa' ñati ntajatya ma ji'i", nacui Juan ji'i ngu'; "sí i na' laca", nacui yu. "Ca nde loo la caa sca ñati nu tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'i. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u

quiya' ñati bi' sati' na' juata ti." Jua'a nchcui' jyo'o Juan cuentya ji'i Jesús.

26 'Lcaa na nu laca na la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham, lo'o jua'a lcaa ma nu ndaquiya' ma ji'i y cui' Ndyosi, cuentya ji'i lcaa na laca cha' tso'o nu nda Ni lo'o na, cha' tso'o nu nchcui' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni ji'i ñati chalyuu.

27 Ná ngua cuayá' ti' ngu' quichi Jerusalén tilaca laca Jesús, lo'o jua'a ná ngua cuayá' ti' ngu' nu laca loo ji'i quichi bi' tilaca laca yu. Ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi sa'ni; masi ndyuna ngu' lo'o ndya'a nchcui' ngu' lo quityi bi' ne' laa lcaa tsá nu ndi'i cña' ngu', ná nda ngu' cuentya si cha' ji'i y cui' Jesús nchcui' quityi bi'. Bi' cha' cuxi tsa cña ngua'ni ngu' lo'o Jesús nu lo'o ngusta ngu' qui'ya ji'i yu. La cui' tya'a cña nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi cha' cua'ni ngu' lo'o yu, cua ngua'ni ngu' li'.

28 Masi ná ntsu'u qui'ya ji'i Jesús tsiya' ti, ngüijña ngu' ji'i gobernador, la cui' nu Pilato bi', cha' culo cña ji'i ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Jesús.

29 Nu lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cha' ñi'ya nchcui' lo quityi bi' cha' caca ji'i Jesús, li' nda'ya ngu' ji'i jyo'o bi' su nga'a lo crusí, nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi' li'.

30 Pana ngua'ni y cui' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya' li'.

31 Tyuú tsá ndu'u tucua y cui' ca Jesús su ndi'i ngu' tya'a ndya'a yu. La cui' ngu' nu cua ñaa lo'o yu tya lo'o ndu'u ngu' nde Galilea ñaa ngu' ca quichi Jerusalén, bi' ngu' laca nu nda cha' liñi ji'i Jesús lo'o ñati juani.

32 'Lo'o juani cua lijyá ya ca nde cha' culu'u ya cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi bi' ji'i cu'ma. Tya sa'ni la cua ngüiñi cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na;

33 lo'o nu juani cua ngua'ni Ni cha' bi' cuentya ji'na, nu lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ndi'ya nchcui' Salmo nu nchca tyucuua cha' ji'i Jesús: "Sñi' na' laca nu'u", nacui

y cui' Ni ji'i Jesús. "Juani cua ngua'ni na' cha' tyu'ú nu'u chalyuu."

³⁴ Chaca cha' nchcui' quityi cha' ji'i y cui' Ndyosi cha' tyu'ú Jesús chaca quiya'lo'o ndyujuii ngu' ji'i, lo'o jua'a nchcui' quityi bi' cha' ná quiñu'u cuaña' Jesús ne' cuaá. "Ta na' lcaa cha' tso'o ji'i ma, la cui' ña'a cha' tso'o nu nchcui' na' lo'o David cha' caja ji'i ma", nacui y cui' Ni.

³⁵ Lo'o jua'a ntsu'u chaca Salmo, chaca jii ji'i y cui' Ndyosi, nu nchcui' ñi'yä nu nacui Jesús ji'i y cui' Ni: "Jlo ti' na' cha' ná ta nu'u chacuayá' quiñu'u cuaña' na', cha' na' lacä Sñi' y cui' nu'u", nacui.

³⁶ Ngua'ni jyo'o David cña ji'i y cui' Ndyosi lcaa tyempo lo'o nguti'i nu cusu' bi' chalyuu. Lo'o ngujuii yu, li' nguxatsi' ngu' ji'i se'i tilo'o xa' la jyo'o cusu' ji'na; ndye cuaña' yu ngutsu' li'.

³⁷ Pana Jesús ni, ná ngunu'u cuaña' Jesús lo'o nguatsi' yu, xqui'ya cha' ngua'ni y cui' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya'.

³⁸ Bi' cha' ntsu'u cha' ca cuayá' ti' lcaa cu'mä, cha' xqui'ya Jesús cua'ni clyu ti' y cui' Ndyosi ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma;

³⁹ taca tyu'u laja ti ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma si xñi ma cha' ji'i Jesús. Ná ndu'ni cha' masi tso'o tsa ndaquiya' ma ji'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni, ná nchca ji'i cha' bi' cuityi quilya nu ntsu'u ji'i ma.

⁴⁰ Tso'o la si cui'ya mä cuentya cha' ná tyacua cha' cuxi ji'i ma, la cui' cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya ji'i cu'mä nu nchcui' ndi'ya:

⁴¹ Clyacua tso'o ti' ma, lcaa cu'mä nu nti' ma xtyí lo'o ma ji'i y cui' Ndyosi; cube xi ti' ma, tyaa ma cuaana ti li'. Y cui' Ndyosi laca na', nu tlyu tsa cña tonu cua'ni na' tyempo nu ndi'i ma chalyuu, nacui Ni.

Ná caca jlya ti' ma cha' ndu'ni na' cña bi' tsiya' ti,

masi tso'o tsa culu'u ñatí ñi'ya laca cha' bi' ji'i ma.

Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu' li'.

⁴² Na cua tyu'u ti ngu' ne' laa tsaa ngu', lo'o li' ngüijña tsa tyu'u tya'a ñatí bi' ji'i Pablo lo'o ji'i Bernabé cha' culu'u la ngu' cha' ji'i Jesús ji'i ngu' chaca quiya' ca xnu' tsä.

⁴³ Jua'a lo'o ndye ndyu'u ti'i ngu' ne' laa bi', li' ndyaa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé. Tyu'u tya'a ngu' judío ndyaa ngu' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a xa' ñatí nu ndu'ni tlyu ji'i y cui' Ndyosi stu'ba ti lo'o nu ngu' judío bi', la cui' ti ndyaa ngu' lo'o ngu' bi' li'. Ngulu'u la ngu' bi' ji'i nu quiña'a ngu' bi' li', cha' tso'o ti tyanu cha' ji'i Jesús tyiquee ngu', cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'i lcaa ñatí chalyuu.

⁴⁴ Nu lo'o ngua snu' tsä, li' ndyu'u ti'i lcaa tya'a ngu' quichí ne' laa bi', cha' cuna ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi chaca quiya'.

⁴⁵ Nasi' tsa nu ngu' judío bi' lo'o na'a ngu' ji'i nu quiña'a tsa ñatí bi'. Nchcui' suba' ngu' judío lo'o Pablo li', nacui ngu' cha' cuiñi tsa cha' nu nclu'u yu bi'.

⁴⁶ Pana ná ndyutsii Pablo lo'o Bernabé cha' xacui ngu' cha' ji'i ngu' judío bi':

—Clyo ntsu'u cha' chcui' ya cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ma nquicha', cha' ngu' judío tya'a na laca ma. Pana juani tsaa ya culu'u ya cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná ntaja'a ma cuna ma cha' nu nchcui' ya. Na cua ngüiñi cha' ji'i ma lo'o tya'a ma, cha' ná nti' ma caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma.

⁴⁷ Jua'a cña ngulo y cui' nu Xu'na na ji'i ya nu nchcui' quityi cusu' bi' ndi'ya:

Ñi'ya nti' sca xee ndubi nu nclyu'u xee tyijyu',
jua'a nga'a cha' ta ma cha' jna'
lo'o ngu' xa' tsu', nacui y cui' Ndyosi,
cha' ca cuayá' ti' lcaa ñatí chalyuu
tilaca laca nu cua'ni lyaá ji'i
ngu'.

⁴⁸ Ndyuna nu ngu' xa' tsu' cha' bi',
lo'o li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'.
Tso'o tsa laca cha' ji'i y cui' Ndyosi

nu Xu'na na, ngulacua ti' ngu' bi'; jua'a ngusñi ngu' cha' bi'. Jlya ti' ngu' bi' cha' ji'i Jesús, lcaa ngu' nu cua ngusubi y cui' Ndyosi ji'i; nguui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi' li'.

⁴⁹ Jua'a ngua, lo'o li' ndyaa ngu', ndya'a nchcui' ngu' cha' ji'i nu Xu'na na lo'o lcaa ñati lcaa quichi ca loyuu bi'.

⁵⁰ Hora ti nchcui' ngu' judío lo'o ngu' nu laca loo ji'i quichi, jua'a lo'o ngu' cuna'a tlyu, cha' su'ba ñasi' ji'i ngu' quichi lo'o ña'a ngu' ji'i Pablo lo'o Bernabé. Ngua ti'í ti' ngu' ji'i ngu' bi' li', ngulo'o ngu' ji'i ngu' bi', cha' tsaa Pablo lo'o Bernabé xa' se'i.

⁵¹ Lo'o li' nu Pablo lo'o Bernabé bi' ni, ngusalú ngu' snii yuu nu ntsu'u quiya' ngu' to' quichi. Jua'a ngua'ni ngu' cha' ta ngu' quichi bi' cuentya cha' ná tso'o cña nu ngua'ni ngu', nu lo'o ngulo'o ngu' quichi ji'i tyucuuaa ngu' bi'. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichi Iconio li'.

⁵² Lo'o nu ñati ji'i Jesucristo nu ndyanu quichi Antioquia bi' ni, chaa ti' ndyanu ngu' quichi tyi ngu' cha' cua ndyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu'.

14

Ndi'i Pablo lo'o Bernabé ca quichi Iconio

¹ Lo'o cua ndyalaa Pablo lo'o Bernabé ca quichi Iconio, ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío tya'a ngu'. Ndejua ngulu'u ngu' cha' ji'i Jesús; bi' cha' quiña'a tsa ngu' ngusñi ngu' cha' bi', masi ngu' judío, masi xa' ñati.

² Li' hora ti ngunasi' xa'la tya'a ngu' judío, ngu' nu ná jlya ti' cha' bi'. Su'ba ñasi' ngu' ji'i xa' ñati nti' ngu', cñilo'o ngu' ji'i ngu' quichi nti' ngu', cha' ca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' nu ngusñi cha' bi'.

³ Tyiquee' xi ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichi bi', cha' ná ndyutsii ngu' culu'u ngu' cha' ji'i nu Xu'na na ji'i ngu' quichi bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña tonu

chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi, bi' cha' ngua ji'i ngu' quichi ta ngu' cuentya cha' xcui' cha' liñi nclyu'u ngu' bi' ji'i ngu'.

⁴ Ná stu'ba cha' ji'i ngu' quichi lo'o tya'a ngu' li'. Ntsu'u ngu' nu ndaquiya' tsa ji'i tya'a ngu' judío, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ndaquiya' ji'i cha' nu nda ngu' nu ndya'a nchcui' cha' ji'i Jesucristo bi'.

⁵ Li' ngüiñi cha' ji'i ngu' judío bi' lo'o xa' ñati tya'a quichi tyi ngu', lo'o nu laca loo ji'i quichi, cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Pablo lo'o tya'a ndya'a yu; nti' ngu' cu'ngu' quee ji'i ngu' bi'.

⁶ Pana ngua cuayá' ti' Pablo lo'o tya'a ndya'a yu cha' bi', ngusna ngu' ndyaa ngu' ca xa' quichi loyuu su cuentya Licaonia li', ndyalaa ngu' ca quichi Listra. Lo'o li' ndyaa lye la ngu' ca quichi Derbe lo'o lcaa quichi cacua ti.

⁷ Ngulu'u ngu' cha' bi' ji'i ngu' lcaa quichi, cha' ndu'ni lyaá Jesús ji'i ñati chalyuu.

Ngu' ngu' quee ji'i Pablo ca quichi Listra

⁸ Ndi'i sca nu qui'yu ca quichi Listra bi' nu ná nchca tya'a tsiya' ti, cha' quicha quiya'. Ni sca quiya' ná ngua ji'i nu qui'yu bi' tyatu, xqui'ya cha' quicha quiya' tya lo'o ngula; xcui' na nchca'a ti nu quicha bi'.

⁹ Tso'o tsa ndyuna nu quicha bi' laja lo'o nclyu'u Pablo ji'i ngu'; li' na'a yu ji'i nu quicha bi', ngua cuayá' ti' yu cha' jlya ti' nu quicha cha' taca ji'i y cui' Ndyosi cua'ni cha' tyaca tso'o.

¹⁰ Li' nchcui' Pablo lo'o nu quicha bi':

—Tyatu liñi nu'ü juani —nacui Pablo ji'i.

Hora ti ndatú nu quicha bi', ngua ji'i ndya'a li'.

¹¹ Quiña'a ñati cua na'a ñi'ya nu ngua ji'i nu quicha bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu'. Li' nxi'ya lo'o tsa ngu' ji'i tya'a ngu':

—Cua ndyalaa tucua tya'a jo'ó ca slo na juani —nacui ngu'—. Ñi'ya ña'a ñati, jua'a ña'a jo'ó re —nacui ngu' ji'i tya'a ngu' cha'cña ji'i ngu' Licaonia.

12 Nchcui' ngu' cha' jo'ó Júpiter laca Bernabé, lo'o jo'ó Mercurio laca Pablo nacui' ngu', xqui'ya cha' nda tsa Pablo cha' lo'o ngu'.

13 Ntsu'u sca laa ji'i jo'ó Júpiter ca to' quichi bi', lo'o jua'a ndi'i sca sti jo'ó cuentya ji'i laa bi'. Li' yala ti ndyalaa sti jo'ó bi' lo'o toro, lo'o jua'a ndi'i tyaaca' queé yani toro bi'. Ngua ti' lcaa ngu' bi' cujuui ngu' ji'i toro bi' li', cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i nu tucua tya'a jo'ó nu ndyalaa ca ti slo ngu'.

14 Ñati nu ndya'a tyijyu' nchcui' cha' ji'i Jesucristo laca Pablo lo'o Bernabé ni, bi' cha' ngua xñi'i tsa ti' tyucuaa ngu' lo'o nda ngu' cuentya ñi'yä nu ndyu'ni ngu' quichi bi'. Li' ngusaal' ycui' ca ngu' ste' ngu', cha' caca cuayá' ti' ngu' quichi cha' ná tso'o cña nu ndyu'ni ngu'. Li' ngusna Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' lcaa laja ñati quiña'a bi', cuii tsa ngusi'ya lo'o ngu' ji'i ngu' quichi bi':

15 —Ngu' cusu' cu'mä —nacui Pablo lo'o Bernabé ji'i ngu' quichi—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma jua'a? —nacui ngu'—. Laca ya ñati chalyuu ti, ñi'yä nu laca cu'mä; si'i ndyosi laca ya. Cua ndyalaa ya ca nde cha' ta ya cha' lo'o mä, cha' ji'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca. Ná tso'o cua'ni tlyu mä ji'i xa' la jo'ó, sca ti ji'i ycui' Ndyosi nu lu'ú nga'a cha' tyu'u tyiquee mä ji'; bi' laca nu ngüiñá lcaa na nu ntsu'u lo yuu, lo'o lcaa na nu ntsu'u nde cua, lo'o lcaa tyujo'o, lo'o lcaa na nu ntsu'u ca bi'.

16 Cua sa'ni la ndalo tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, masi ngua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu nti' ngu' cha' cua'ni ngu'.

17 Lo'o jua'a nda Ni lcaa cha' tso'o nu ndyiji ji'na: nda Ni tyo nu nda'ya lo yuu cha' caluu tso'o si'yu nu ntynaan, cha' tso'o caca clacua ji'na li'; ndyiji cha' bi' ji'na cha' cacu tso'o na, cha' jua'a tso'o tsa caca tyiquee na li'. Jua'a laca cha' nu nclyu'u ycui' Ndyosi ji'na cha' caca cuayá' ti' na tilaca laca Ni.

18 Tyucuaa ngu' bi', lye tsa nchcui' ngu' lo'o ngu' quichi, pana lqui'ya tsa ngua cuayá' ti' ngu' quichi cha' ná

tso'o tsiya' ti' si cujuui ngu' toro cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ngu' bi'.

19 Lo'o li' ndyalaa la xi ngu' judío nu xña'a tsa tyiquee, ngu' nu ndu'u quichi Antioquía bi'; lo'o xa' la tya'a ngu' nu ndu'u quichi Iconio ndyalaa ngu'. Nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' quichi cha' su'ba ñasi' ngu' ji'i ngu' quichi bi' lo'o Pablo. Li' ngu' ngu' quichi quee ji'i Pablo cha' ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'i yu bi'. Lo'o ngua ti' ngu' cha' cua ngujui yu, li' ngujolaqui ngu' ji'i yu ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ca to' quichi.

20 Pana ndyu'u ti'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo slo Pablo su ntsiya yu; li' ndaca'a yu, ndyaa yu nde quichi lo'o ngu' chaca quiya'. Ca chaca tsä ndu'u Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quichi Derbe.

21 Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi ñi'yä nu ndu'ni lyaá Jesús ji'i ñati chalyuu, bi' cha' quiña'a ngu' quichi bi' ntaja'a ngu' xñi' ngu' cha' ji'i Jesús. Li' nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ñaa ngu' nde quichi Listra lo'o quichi Ico-nio lo'o quichi Antioquía bi' chaca quiya'.

22 Ca ta'a quichi su ndyaa ngu' bi', nchcui' ngu' lo'o ñati ji'i Jesucristo cha' tso'o la tyatí tyiquee ngu' lo cha' ji'i Jesús, cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' ná cutsii ngu' tsiya' ti.

—Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na tu'ni —nacui Pablo lo'o Bernabé ji'i ngu'—, lo'o jua'a xcube' ngu' ji'na; pana lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' tsaa na tyi'i na su laca ycui' Ndyosi loo.

23 Lo'o jua'a ngusubi Pablo lo'o Bernabé ji'i ñati cha' caca ngu' loo ji'i scaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i scaa quichi tyi' ngu'; ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña bi' lcaa quichi su ndyaa ngu'. Tyuu hora ná ndyacu ngu' tyaja tsä nu lo'o nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi cha' subi ngu' ji'i ñati nu caca loo ji'i taju tya'a ngu'. Ndijña ngu' ji'i ycui' nu Xu'na na cha' cua'a Ni ji'i ngu' bi', cha' ná caca cuxi ji'i ngu', cha' tso'o tsa ngusñi lcaa ñati bi' cha' ji'i ycui' Ni.

Nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quichi Antioquía Siria

²⁴ Ndu'u nu Pablo lo'o Bernabé bi', ndyaa ngu' li', nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Pisidia, ndyalaa ngu' loyuu su cuentya Panfilia li',

²⁵ cha' tsaa ngu' ca quichi Perge. Ngulu'u ngu' ji'i ngu' quichi bi' ñi'yä laca cha' ji'i Jesucristo. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichi Atalia,

²⁶ ndyatí ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o bi' ca quichi Antioquía su ngutí'i ngu' clyo. La cui' quichi bi' ndi'i ngu' nu lo'o ngusta ya' tya'a ngu' lo ngu' cuentya ji'i Jesucristo, nu lo'o cua tsaa ti ngu' tyijyu' tya clyo. Cua ndye cña su ndyaa ngu' tyijyu' juani,

²⁷ bi' cha' ndyalaa ngu' chaca quiya' quichi Antioquía bi'. Li' ndyu'u ti'i lcaa ñatí ji'i Jesucristo slo ngu'; ndu Pablo lo'o Bernabé nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu cua ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o ngu' ca su ndyaa ngu' tyijyu', cha' jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' xñi ngu' xa' tsu' cha' ji'i Jesucristo.

²⁸ Tyiquee' ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichi bi', stu'ba ti ndi'i ngu' lo'o tya'a ñatí ji'i Jesucristo quichi bi'.

15

Ndyu'u ti'i ngu' ca quichi Jerusalén

¹ Ngua sca tsá ndyalaa xi ñatí nu ndu'u nde loyuu su cuentya Judea, ndyalaa ngu' quichi Antioquía bi'. Li' nguxana nclyu'u ngu' ji'i ñatí ji'i Jesucristo cha' ná chañi cha' cua'ni lyaá ycui' Ndyosi ji'i ngu', si bilya xi'yu ngu' qui'ji ngu' qui'yu bi', cha' culacuá ngu'. Jua'a laca cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'i ngu' sa'ni cha' cua'ni ngu', nacui ngu' bi'.

² Li' nguxana Pablo lo'o Bernabé nxlyú ngu' cha' hichu' ngu' bi'. Xqui'ya cha' ná nchca caca stu'ba cha' bi' lo'o ngu' tsiya' ti, bi' cha' nu ñatí ji'i Jesucristo bi' ni, ngusubi ngu' ji'i Pablo, lo'o ji'i Bernabé, lo'o ji'i xi xa' la ñatí, cha' tsaa ngu' nde quichi Jerusalén. Tsaa ngu' slo ngu' nu ngua

tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, slo ngu' cusu' nu ji'i la cui' tya'a taju ngu', cha' chcui' tube ngu' ñi'yä caca cha' bi' ji'i ngu': si xi'yu ngu' qui'ji ngu', si ná xi'yu ngu' qui'ji ngu'.

³ Li' nchcui' salya' ngu' lo'o tya'a ngu', lcaa ngu' taju ñatí ji'i Jesucristo quichi Antioquía ngusalya' lo'o Pablo, lo'o Bernabé, lo'o tya'a ndya'a ngu'. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyucuii nu tsaa nde Jerusalén. Nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Fenicia, lo'o loyuu su cuentya Samaria, nchcui' ngu' lo'o lcaa taju ñatí ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi tyucuii su nteje tacui ngu'. Ndacha' ngu' ñi'yä nu ngua'ni ycui' Ndyosi, cha' nguxcutsa'a Ni cre-siya ji'i ngu' xa' tsu', cha' juani cua ngusñi ngu' xa' tsu' cha' ji'i ycui' Ndyosi. Lo'o ndyuna ngu' quichi bi' cha' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li', cha' lo'o ñatí xa' tsu' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo; nga'aa si'i ngu' judío ti nu ngusñi cha' bi'.

⁴ Ndyalaa Pablo lo'o Bernabé lo'o tya'a ndya'a ngu' ca quichi Jerusalén li'. Tso'o nchcui' ñatí ji'i Jesucristo bi' lo'o ngu' li'; jua'a ndi'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo, ndi'i ngu' nu laca loo ji'i taju ñatí quichi bi'. Lo'o li' nguxana Pablo lo'o Bernabé ndacha' ngu' ji'i ngu' bi' ñi'yä nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o ñatí xa' tsu' ca su ndyaa ngu'.

⁵ Pana lo'o xi ngu' fariseo nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo nga'a lo'o ngu' bi'. Li' ndatu ngu' fariseo bi' cha' chcui' ngu':

—Nga'a cha' xi'yu ngu' qui'ji nu qui'yu ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús, cha' culacuá ngu' —nacui' ngu' fariseo bi'—. Ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni —nacui' ngu'.

⁶ Li' ndyu'u ti'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo lo'o lcaa ngu' nu laca loo ji'i taju ñatí bi'; nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', si tso'o cha' culacuá ngu' jua'a, si ná tso'o laca cha' culacuá ngu'.

⁷ Lye tsa nchcui' tube ngu' cha' bi', lo'o li' ndatu Pedro nchcui' lo'o ngu':

—Cu'maq̄ tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo —nacui Pedro—. Jlo ti' ma tilaca laca na'. Clyo ngusubi y cui' Ndyosi jna' nu lo'o tya nguti'i na' lo'o cu'maq̄, cha' tsa'q̄ culu'u na' ji'i ngu' xa' tsu' ñi'yä ndu'ni lyaá Jesús ji'i ñati chalyuu. Lo'o jua'q̄ ngusñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús li'.

⁸ Cua na'a y cui' Ndyosi lcaa ña'q̄ nu ntsu'u tyiquee ngu' bi', lo'o li' nda Ni Xtyi'i y cui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ngu' bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Ñi'yä nu ngua'ni y cui' Ndyosi lo'o na, la cui' jua'q̄ ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' bi';

⁹ stu'ba ngua'ni Ni, masi lo'o na, masi lo'o ngu' xa' tsu' bi'. Nu lo'o ngusñi ngu' cha' ji'i Ni, li' ngua'ni lubii Ni cresiya ji'i ngu' bi'.

¹⁰ Lo'o nu juani, ná ndiya ti' ma cña nu ngua'ni y cui' Ni lo'o ngu' bi'; nti' ma cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña ñi'yä nu nguxtyanu jyo'o Moisés ji'na. Pana tucui tsa cña bi', ná ngua ji'na tsiya' ti cua'ni na lcaa cña bi'; ni lcaa jyo'o cusu' ji'na, ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' cña tucui bi'.

¹¹ Ná tso'o cha' chcui' ma jua'q̄. Cua ngusñi na cha' ji'i Ni, cha' ngua'ni lyaá y cui' Jesús ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' tso'o ti nti' Ni ña'q̄ Ni ji'na; la cui' jua'q̄ ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' ji'i Ni.

¹² Cuaana ti ndi'i lcaa ngu' li!. Tso'o ti ndyuna ngu' lo'o nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', lcaa ña'q̄ cha' tlyu nu ngua'ni y cui' Ndyosi ca su nguta'a ngu' slo ñati xa' tsu'.

¹³ Lo'o ndye nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', li' nchcui' Jacobo lo'o lcaa ngu' bi':

—Cu'maq̄ tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo —nacui Jacobo ji'i ngu'—, cua'q̄ jyaca ma xi'na.

¹⁴ Cua nchcui' Simón Pedro lo'o na ñi'yä nu ngua'ni y cui' Ndyosi tya clyo, nu lo'o nguxana ndyuna ngu' xa' tsu' cha' ji'i Ni. Li' nguxana Ni ngusubi Ni ji'i tyu' tya'a ñati bi', cha' lo'o ngu' bi' caca ngu' ñati ji'i y cui' Ndyosi.

¹⁵ Cua sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi la cui'

tya'a cha', nu lo'o nchcui' quityi ji'i y cui' Ndyosi ndi'yä:

¹⁶ Tyaaq̄ na' chaca quiya', nacui y cui' Ni.

Ñi'yä laca sca ni'i ngunu'u, jua'q̄ nti' cu'maq̄, cha' cua ngujlyaa ti' ma jna', nacui Ni.

Pana ñi'yä lo'o ndu'ni tiji ngu' sca ni'i nu cua ngunu'u bi', la cui' jua'xa' cua'ni na' cha' taquiya' ma jna'.

Li' taca taquiya' ma jna' ñi'yä ndaquiya' jyo'o cusu' ji'i ma jna', nu lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' David.

¹⁷ Na' lacä nu Xu'na nu laca loo. Jua'q̄ cua'ni na' lo'o ma, cha' clyana cua ña'q̄ ca ngu' xa' tsu' jna'; na cua ngusubi na' ji'i ñati bi' sa'ni, cha' caca ngu' ñati jna'.

¹⁸ Jua'q̄ nacui y cui' Ndyosi lo'o nda Ni cha' lo'o jyo'o cusu' nu ngua sa'ni, cha' cua jlo ti' Ni lcaa ña'q̄ cña nu cua'ni Ni nde loo la.

¹⁹ Bi' cha' nti' na' cha' ná tso'o si tatsaa na ji'i ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús cha' taquiya' ngu' lcaa cha' cusu' ji'i ngu' judío tya'a na juani, nu lo'o nguxana ca ti cha' nchcutsa'a Ni cresiya ji'i ngu' cha' caca ngu' ñati ji'i y cui' Ni —nacui Jacobo—.

²⁰ Tsa bi' ti cha' cua'ni na, nti' na'; scua na xi cha' tso'o cha' tsaa slo ngu' bi' nu nacui ndi'yä: Ná tso'o si cacu ngu' mstq̄ ji'i jo'ó, xqui'ya cha' cua'ni ñu'q̄ mstq̄ bi' ji'i cresiya ji'na si cacu na ji'i; lo'o jua'q̄ ná tso'o tsiya' ti tyu' cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati; ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndye ndyalú tañi ji'i ni', nu lo'o cua ndyujuii ngu' ji'i; ni ná tso'o cacu ngu' tañi.

²¹ Pana cuentya ji'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, tsa lo cua ti cha' scua na cha' tsaa slo ngu' xa' tsu', cha' jua'q̄ ntsu'u quityi nu nguscia jyo'o bi' ne' laa ji'i ngu' judío lcaa quichi. Ndyä'q̄ ngu' ne' laa tsä nu ndi'i cña' ngu', lcaa semana ña'q̄ ngu' lo quityi bi'.

Nga'aa nchcui' la Jacobo bi' li'.

²² Ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' li', lcaa ñati ji'i Jesucristo

nde Jerusalén, lo'o ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' nu laca loo ji'i taju ngu'. Li' ngua ti' ngu' cha' subi ngu' xi xa' la tya'a ngu' cha' tsaa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé ca quichi Antioquía; ngusubi ngu' ji'i Judas nu laca xtañi Barsabás, lo'o ji'i Silas, ñati nu ndaquiya' tsa ngu' bi' ji'i.

23 Ndyaa lo'o ngu' ji'i quityi nu nguscua ngu' Jerusalén bi'.

"Xlyo ni'i ji'i lcaa mä", nacui quityi bi', "lcaa cu'mä nu laca ma ñati ji'i Jesucristo tya'a na, masi ngu' xa' tsu' laca mä, masi ndi'i mä ca quichi Antioquía, masi ndi'i mä ca quichi loyuu su cuentya Siria, masi ndi'i mä ca quichi loyuu su cuentya Cilicia. Cuare nu nguta'a ya lo'o Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' cusu' ji'i taju tya'a na re, lo'o tyu'u tya'a ñati ji'i Jesús ca nde, stu'ba ti nscua ya quityi re cha' caa ca slo mä.

24 Cua ndyuna ya cha' cua ndyaa xi ngu' tya'a ya ca slo cu'mä, lo'o jua'a cua ngulu'u ngu' ji'i mä cha' ntsu'u cha' xi'yu mä quiji ngu' qui'yu tya'a mä; nacui ngu' bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni mä lcaa cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi nu ngua sa'ni. Pana ná ngulo ya cña ji'i ngu' bi', cha' tsaa ngu' slo cu'mä; jlo ti' ya cha' xñi'i xi ti' mä ndi'i mä nu lo'o ná nchca cuayá' ti' mä si cha' liñi laca cha' bi'.

25 Bi' cha' juani cua ngua stu'ba cha' ji'i ya lo'o tya'a cuare, ngusubi ya tucua tya'a ngu' tya'a ya, la cui' ñati ji'i Jesucristo tya'a na laca ngu'; tsaa ngu' slo ma lo'o Bernabé lo'o Pablo tya'a na. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i nu ngu' tya'a na bi'.

26 masi ntsu'u tyu'u tya'a ñati nu ngua ti' cujuui ngu' ji'i tya'a na bi' xqui'ya cña nu ngulo Jesucristo nu Xu'na na ji'i ngu' tya'a na bi'.

27 Judas lo'o Silas laca ngu' nu cua ngulo ya cña ji'i cha' tsaa ngu' slo mä, cha' ta ngu' cha' liñi lo'o mä.

28 Nguxtyucua Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'i cuare lo'o nchcui' ya lo'o tya'a ya, bi' cha' ndi'yä ti chcui' ya lo'o ma juani, cha' ná tso'o si culo ya xa' la cña tucui ji'i mä:

29 Ná tso'o cacu mä cuaña' na'ni nu laca mstä, nu cua nda ngu' ji'i jo'o; ná tso'o cacu mä tañi; ná tso'o cacu mä na'ni nu ná ndye ndyalú tañi lo'o ndyujuii ngu' ji'i; la cui' ti cha' ná tso'o tsiya' ti si tyu'u cha' ji'i mä lo'o clyo'o xa' ñati. Si taquiya' mä ji'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o ti tyi'i mä li'. Tsa lo cua ti cha' nscua ya."

30 Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o quityi bi', ndyalaa ngu' ca quichi Antioquía. Ndyu'u ti'i lcaa ñati ji'i Jesucristo quichi bi' lo'o nda ngu' quityi ji'i ñati bi'.

31 Lo'o cua nchcui' ngu' bi' lo quityi, li' tso'o tsa ngua tyiquee ngu' xqui'ya cha' nu nchcui' quityi lo'o ngu'.

32 Tu'ba ji'i y cui' Ndyosi ngua nu Judas lo'o Silas bi', bi' cha' ngua ji'i ngu' ngulu'u ngu' xi ji'i ngu' quichi bi'; li' tlyu la ngua tyiquee lcaa ñati ji'i Jesucristo bi', xqui'ya cha' nu ngulu'u ngu' bi' ji'i ngu'.

33 Tyiquee' xi nguti'i ngu' bi' quichi Antioquía, li' nchcui' salya' ñati ji'i Jesucristo lo'o ngu'. Nti' tya'a ngu' cha' xtyucua y cui' Ndyosi ji'i ngu' tyucuii su ñaa ngu' nde slo xa' la tya'a ngu'.

34 Li' nacui Silas cha' nga'aa tyaa y cui' yu, tyanu yu lo'o ngu'.

35 Lo'o jua'a ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichi Antioquía bi'; ngulu'u la ngu' ji'i tya'a ngu', nda la ngu' cha' ji'i y cui' nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'. Lo'o jua'a tya ntsu'u tya tyu'u la tya'a ngu' nu ndi'i ndejua nu nchcui' cha' ji'i y cui' nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'.

Ndyaa Pablo chaca quiya' cha' chcui' cha' ji'i Jesucristo nde xa' quichi

36 Ngua sca tsä nchcui' Pablo lo'o Bernabé:

—Tyaa na —nacui—, tsaa na chaca quiya' slo ñati nu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, ngu' nu ndi'i tyijyu' —nacui Pablo ji'i Bernabé—. Xa' tsaa na lcaa quichi su ngulu'u na cha' ji'i Jesucristo tsubi', tsaa na'a na si tso'o ti ndi'i tya'a na bi'.

³⁷ Ngua ti' Bernabé cha' lo'o Juan tsaa Juan lo'o ngu', la cui' nu Juan Marcos bi'.

³⁸ Pana ná ntí' Pablo tsaa lo'o ji'i Juan, cha' lo'o ngulaa ngu' nde loyuu su cuentya Panfilia tya clyo, ndu'u Juan ndyaa li', cha' nga'aa ndalo Juan cha' cua'ni cña bi'.

³⁹ Ná stu'ba ntsu'u tyiquee Pablo lo'o Bernabé li', nga'aa ndya'a ngu' stu'ba ti; bi' cha' ndyaa Bernabé ndyatí ne' yaca ni'i cha' tsaa ca loyuu Chipre chaca quiya'; lo'o nu Marcos bi' ndyaa lo'o Bernabé li'.

⁴⁰ Li' ngusubi Pablo ji'i Silas cha' tsaa lo'o. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', nu lo'o cua nchcui' tya'a ngu' lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na na cha' xtyucua Ni ji'i ngu' tyucuii.

⁴¹ Ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Siria, li' ndyaa la ngu' ca loyuu su cuentya Cilicia; nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ndyu'u ti'i tsa tlyu ti ca bi', cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' tyatí tachaa la cha' ji'i Jesús tyiquee ngu'.

16

Ndyaa Timoteo lo'o Pablo lo'o Silas

¹ Ndyalaa Pablo lo'o Silas ca quichi Derbe, li' ndyalaa ngu' ca quichi Listra. Quichi bi' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca yu cuañi' tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo nu naa Timoteo. Xtya'a yu laca sca nu cuna'a judío nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, pana ngu' griego ngua sti yu.

² Nu ñati ji'i Jesús ca quichi Listra bi', tso'o tsa nchcui' ngu' cha' ji'i nu Timoteo bi', lo'o jua'a tso'o nchcui' ngu' ji'i yu bi' ca quichi Iconia.

³ Ngua ti' Pablo cha' tsaa Timoteo lo'o ngu' li', bi' cha' ngusi'yu Pablo quiji Timoteo cha' culacua yu. Ná ca ñasi' ngu' judío lcaa quichi su tya'a yu lo'o ngu' li', masi jlo ti' lcaa ngu' cha' ngu' griego ngua sti yu.

⁴ Nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati ji'i Jesús lcaa quichi su ndya'a ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu nguscua ngu' Jerusalén lo quityi bi'; nguscua ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús

tya clyo lo'o ngu' cusu' quityi bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' xa' tsu' lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' nu laca ñati ji'i Jesucristo.

⁵ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' cua ngua tlyu la tyiquee ngu' cha' ji'i Jesucristo; nga'aa ndyutsii ngu' li'. Lo'o jua'a ngua cha' lcaa tsá ndyatú la ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo.

Nchcui' sca ngu' Macedonia lo'o Pablo laja xcalá yu

⁶ Lo'o li' ná nda Xtyi'i ycui' Ndyosi chacuayá' ji'i ngu' cha' culu'u ngu' cha' ji'i Jesucristo ca quichi nde loyuu su cuentya Asia, bi' cha' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Frigia, lo'o jua'a loyuu su cuentya Galacia,

⁷ ndyalaa ngu' tyucuii nu tsaa ca loyuu su cuentya Misia li'. Ngulacua ti' ngu' cha' tya tsaa la ngu' ca loyuu su cuentya Bitinia, pana ná nda Xtyi'i ycui' Jesús chacuayá' cha' tsaa ngu' cajua;

⁸ bi' cha' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Misia ndyaa lye la ngu', ndyalaa ngu' quichi Troas ca to' tyujo'o li'.

⁹ Ngua sca talya laja lo'o ndi'i Pablo quichi bi', li' nchcui' xcalá yu. Cua na'a Pablo sca ngu' Macedonia nu ndacha' ji'i yu: "Tyeje tacui mā chaca tsu' tyujo'o, caa mā xa' tsu' ca nde Macedonia, loyuu quichi tyi na'", nacui nu qui'yu bi', "cha' xtyucua mā ji'i cua", nacui ji'i Pablo laja xcalá.

¹⁰ Lo'o li' ngusñi ya tyucuii cha' tsaa ya chaca tsu' tyujo'o bi' ca loyuu Macedonia, xqui'ya cha' nchcui' xcalá Pablo. (Lo'o na' ndya'a na' lo'o ngu'. Lucas naa na', na' nu nscua quityi re.) Jlo ti' ya cha' ycui' Ndyosi laca nu ngulo cña ji'i ya cha' tsaa ya ndejua, cha' ta ya cha' ji'i Jesucristo lo'o ñati nu ndi'i ndejua.

Ndi'i Pablo lo'o Silas ca quichi Filípos

¹¹ Hora ti ndyaa ya ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsaa ya chaca tsu', ndu'u ya ndyaa ya li'. Cuati na'a ya ca su naa Samotracia, sca loyuu piti ti cla'be tyujo'o laca bi'. Ca chaca tsá ndyalaa

ya chaca tsu' tyujo'o bi', ca quichi Neápolis.

¹² Ca bi' ngusñi ya tyucuiii ndyaa ya nde quichi Filipos, quichi nu laca loo ji'i lcaa quichi loyuu su cuentya Macedonia laca quichi Filipos bi'. (Lo'o nguxana ti quichi bi', ngüiñá ngu' romano ji'i.) Lo'o li' ndyanu ya tyuuu tsa quichi bi'.

¹³ Lo'o nu ngua tsä nu ndi'i cña' ngu' judío, li' ndu'u ya quichi ndyaa ya ca to' sta'a su ndyu'u ti'i ngu' judío cha' chcui' ngu' lo'o y cui' Ndyosi tsä bi'; ngulu'u ya xi ji'i ngu' cuna'a nu ndyu'u ti'i ndacua ti.

¹⁴ Lidia naa sca nu cuna'a bi'; ngu' Tiatira laca, lo'o cña ji'i laca cha' ndu-jui' late' nde quichi Filipos bi', sca lo late' nu cuaa ñia'aq, nu tso'o xi ñia'aq. Ndu'ni tlyu ma' cusu' bi' ji'i y cui' Ndyosi, cha' tso'o ndyuna ma' cha' ji'i y cui' Ndyosi nu Xu'na na; jua'a nguxtyucua Ni ji'i ma' cha' cui'ya tso'o cuentya ñi'ya nu ndyu'u cha' nu ngulu'u Pablo ji'i ngu'.

¹⁵ Li' ntyucuatya ngu' ji'i Lidia lo'o ji'i lcaa tya'a ngu' nu ndi'i slo.

—Si chañi cha' ncliyacua ti' mä cha' laca na' ñati ji'i Jesucristo —nacui nu cuna'a bi' ji'i ya—, tyaq mä to' tyi na', tyanu mä xi slo cua lacua.

Tyuu quiya' nchcui' ma' lo'o ya cha' tsaa ya, bi' cha' ndyaa ya lo'o ma' ca toni'i ji'i ma'.

¹⁶ Ngua sca tsa ndyaa ya su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcui' ngu' lo'o y cui' Ndyosi, lo'o li' ndyacua tya'a ya lo'o sca nu cuna'a cuañi tyucuiii. Quicha nu cuna'a bi', cha' cua sa'n'i tsa ngusñi cui'i ji'i. Cuentya ji'i cui'i bi' nchca tii nu cuna'a bi' ñi'ya nu lijya tyempo ji'i ngu' ca nde loo la, bi' laca cha' nu nda cui'i bi' lo'o nu cuna'a bi'. Msu nu ngüi'ya ti ngu' laca nu cuna'a bi', lo'o ná nda xu'na cho' caya' ji'i. Ngua'n'i tsa xu'na cho' ngana, cha' nda ngu' quichi quiña'a tsa cñi ji'i xu'na cho', cha' caja cha' ji'i ngu' ñi'ya nu caca ji'i ngu' nde loo la lo'o nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu'.

¹⁷ Ndyaa lca'a cho' ji'i Pablo lo'o ji'i cuare. Cuiii tsa ngusi'ya nu cuna'a

quicha bi' lijya:

—Msu ji'i y cui' Ndyosi nu laca loo laca ngu' re —nacui nu quicha bi'—. Culu'u ngu' ji'i mä ñi'ya nu cua'n'i lyaá y cui' Ndyosi ji'i mä.

¹⁸ Tyuu tsä lca'a nu cuna'a bi' ji'i ya, lo'o la cui' jua'a nxi'ya tsa. Li' nga'aa ndiya ti' Pablo cha' nxi'ya cho'. Nguxtyacui yu nde chu' yu tyucuiii su ndyaa yu, nchcui' yu lo'o nu cuna'a quicha bi' cha' ji'i cui'i nu ngusñi ji'i cho', cha' tyu'u cui'i bi' tyaa li':

—Chacuayá' ji'i Jesucristo nchcui' na' —nacui Pablo ji'i. —Tyu'u cui'i nu ntsu'u laja cuaña' nu'ü juani, tyaa nde liya'.

Hora ti ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'. Ngua tso'o nu cuna'a bi' li'.

¹⁹ Tyaala tsa ngu' nu laca xu'na nu cuna'a bi'. Hora ti ngusñi xu'na bi' ji'i Pablo lo'o ji'i Silas, ndyaa lo'o xu'na bi' ji'i ngu' slo ngu' nu laca loo ji'i quichi, cha' nda xu'na nu cuna'a bi' cuentya cha' nga'aa caca cua'n'i ngu' ngana lo'o nu cuna'a bi' si nga'aa ntsu'u cui'i cuxi ji'i.

²⁰ Ngusta ngu' qui'ya ji'i Pablo lo'o Silas ca slo bese li':

—Ngu' judío laca ngu' re —nacui ngu' ji'i bese—. Cuxi tsa ndyu'n'i ngu' re, bi' cha' ñasiii tsa ngu' quichi juani.

²¹ Xa' cha' nclu'u ngu' re ji'na nu ná ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'n'i na, cha' ngu' romano laca na.

²² Ñasiii tsa lcaa ngu' quichi li'. Ngulo bese cña cha' tyu'u ste' Pablo lo'o ste' Silas, cha' quiji'i ngu' ji'i ngu' bi' lo'o yaca.

²³ Quiña'a tsa quiya' ngujui'i yaca ngu' ji'i ngu' bi', li' ngusu'ba ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcuq. Lo'o jua'a ngulo ngu' cña ji'i ngu' nu nga'a cuá to' ni'i chcuq cha' tso'o tsa ña'asiiii ngu' ji'i ngu' bi'.

²⁴ Bi' cha' ngua'n'i clya nu laca loo ji'i ni'i chcuq bi', ngusu'ba yu ji'i ngu' ne' cuarto clabe ni'i chcuq bi', lo'o li' ngusca' yu quiya' ngu' lo'o yaca.

²⁵ Nu lo'o ngua clabe talya nga'a Pablo lo'o Silas ne' chcuq bi'; nchcui' ngu' lo'o y cui' Ndyosi, ndyula tu'ba

ngu' jii ji'i ycui' Ni. Lo'o jua'a ndyuna lcaa preso ty'a ntsu'u ngu' ne' chcuá.

²⁶ Tsi tsiya' ca ngulacui chalyuu li', lye tsa ngüiña ni'i chcuá; ndyaala lcaa toni'i chcuá bi' li', xqui'ya cha' ngulacui tsa chalyuu, lo'o jua'a ngusil'yu cu' juu chcuá su ndyaaca' ngu'.

²⁷ Hora ti ngue ti' nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', na'a yu cha' ntucua yaala toni'i. Ndyutsii tsa yu li', cha' ngulacua ti' yu cha' cua ngusna lcaa preso ji'i. Hora ti ngusñi yu maxtyi ji'i cha' cujuii yu ji'i ycui' ca yu.

²⁸ Cuii ngusi'ya Pablo ji'i yu li':

—Ná ntsu'u cha' cua'ni nu'u jua'a —nacui Pablo ji'i yu—. Nde ti ndi'i lcaa cuare.

²⁹ Ngusi'ya nu laca loo cha' caa lo'o ngu' ji'i quii'. Li' ndyatí yu ni'i chcuá, lye tsa nchcuá yu lija yu li', cha' ndyutsii tsa yu. Ndatu sti' yu slo Pablo lo'o Silas li'.

³⁰ Li' ngulo yu ji'i ngu' ne' chcuá.

—Cusu' —nacui yu ji'i Pablo lo'o Silas—, cuxi tsa ñatí laca na'. ¿Ni'ya cua'ni na' cha' cua'ni lyaá Ni jna'? —nacui nu laca loo bi'.

³¹ —Xñi nu'u cha' ji'i ycui' Jesucristo nu Xu'na na —nacui Pablo ji'i yu—, bi' nu taca ji'i cua'ni lyaá ji'ilcaa ma, lo'o jinu'u, lo'o ji'i sñi' nu'u, lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo nu'u.

³² Nu Pablo lo'o Silas ni, ngulu'u ngu' cha' ji'i Jesús ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ca slo nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi' li'.

³³ Talya tsa ngua li', pana ngui'i nu laca loo bi' ji'i su ti'i ji'i Pablo lo'o ji'i Silas, su ngujui'i yaca ngu' ji'i ngu'. Li' ntyucuatyá ngu' ji'i nu laca loo bi', lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo.

³⁴ Ndyaa lo'o yu ji'i Pablo lo'o Silas ni'i ji'i yu, cha' ta yu na cacu ngu'. Tso'o tsa tyiquee nu laca loo bi' juani, cha' cua ngusñi yu cha' ji'i ycui' Ndyosi; la cui' ti tso'o ntsu'u tyiquee lcaa ngu' nu ndi'i slo yu.

³⁵ Nguxee chaca tsá, li' ngulo bese cña ji'i policía cha' tsaa ngu' chcuá ngu' lo'o nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', cha' culáá ji'i ngu' bi'.

³⁶ Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o Pablo lo'o Silas:

—Cua ngulo bese cña jna' cha' cuá na' ji'i ma —nacui yu ji'i ngu'—, bi' cha' tso'o ti tyaa ma lacua.

³⁷ —Ná tso'o —nacui Pablo ji'i policía—. Cua na'a lcaa ngu' quichi re nu lo'o ngujui'i yaca ngu' ji'i ya, masi ngu' romano laca cuare. Bilya ca cuayá' ji'i ya lo'o ngusú'ba ngu' ji'i ya ne' chcuá re —nacui—. Lo'o juani nti' ngu' cha' culaá ngu' ji'i ya cuaana ti. Si'i jua'a nga'a cha' caca. Tso'o la caa ycui' ngu' cha' culaá ngu' ji'i ya.

³⁸ Ndyaa policía li', ndacha' ngu' ji'i bese lcaa ña'a cha' nu nchcui' Pablo lo'o ngu'. Nu lo'o ngua cuayá' ti' bese cha' ngu' romano laca Pablo lo'o Silas, ndyutsii tsa bese bi' li'.

³⁹ Hora ti ndyaa ycui' bese ca to' ni'i chcuá li':

—Cusu' —nacui bese bi' ji'i Pablo lo'o Silas—, cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i ya —nacui.

Ngulaá ngu' ji'i Pablo lo'o Silas li'.

—Cua'ni ma cha' tso'o tyaa ma chaca quichi —nacui ngu' ji'i Pablo lo'o Silas.

⁴⁰ Li' ndu'u Pablo lo'o Silas ni'i chcuá, ndyaa ngu' slo ma' Lidia chaca quiya'. Xa' nchcui' ngu' lo'o ñatí ji'i Jesucristo bi', cha' caca tlyu tyiquee ngu' xqui'ya Jesús. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

17

Ñasi' tsa ngu' Tesalónica

¹ Ndyaa Pablo lo'o Silas tyucuii nde Tesalónica. Clyo nteje tacui ngu' quichi Anfípolis, li' nteje tacui ngu' quichi Apolonia, lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichi Tesalónica. Ntucua sca laa ji'i ngu' judío quichi bi',

² bi' cha' ndyaa Pablo ne' laa bi' ñi'yá nu ndya'a yu ne' laa ji'i ngu' judío lcaa quichi. Tsá nu ndi'i cña' ngu' judío ndyu'u ti'i ngu' quichi ne' laa, lo'o jua'a ndyatí Pablo ndyaa yu ne' laa tsá bi'. Cua ndyaa sna semana nchcui' yu lo'o ngu' ca bi';

³ ngulu'u yu cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ngu', cha' nu nchcui' quityi cusu' ji'i Cristo ñi'yá nu ntsu'u cha' xcube' ngu' ji'i, lo'o li' ñi'yá tylu'ú nu Cristo

bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujuii ngu' ji'i.

—Nchcui' na' lo'o ma cha' ji'i Jesús —nacui Pablo ji'i ngu' li'—. Ni'ya nu nchcui' quityi ji'i nu Cristo bi', la cui' jua'a ngua ji'i Jesús —nacui—. La cui' Cristo laca nu Jesús bi'.

⁴ Ngusñi tucua sna ty'a ti ngu' judío cha' bi', li' ndya'a ngu' bi' lo'o Pablo lo'o Silas; jua'a ngusñi tyuu ty'a ngu' griego nu ndu'ni tlyu ji'i ycui' Ndyosi cha' bi'; jua'a tyuu ty'a a nu cuna'a tlyu nu ndi'i quichí bi', ngusñi ngu' cha' bi' li'.

⁵ Pana ñasi' tsa ngu' judío nu ná jlya ti' cha' bi'; tyaala tsa ngu' bi', bi' cha' nchcui' ngu' lo'o ñati xña'a nu xcui' ndya'a calle ti, ñati taja ti, cha' xtyucua ngu' xña'a bi' ji'i ngu'. Cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' li', lo'o jua'a ngua ñasi' lcaa ngu' quichí. Ndyaa ngu' slo Jasón li', ndyatí ngu' ni'i ji'i yu Jasón bi', cha' nclyana ngu' ji'i Pablo lo'o Silas. Xñi ngu' ji'i ngu' bi' nti' ngu', cha' tsaa lo'o ngu' ji'i Pablo lo'o Silas ca slo ngu' quichí.

⁶ Pana ná nquiye Pablo lo'o Silas ji'i ngu', bi' cha' ngusñi ngu' ji'i ycui' Jasón lo'o ji'i tya'a ndya'a yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ca slo ngu' tisiya. Cuii nchcui' ngu' lo'o ngu' tisiya li', ngusta ngu' qui'ya ji'i Jasón lo'o ji'i tya'a ndya'a yu:

—Tyaala tsa ngu' bi' —nacui nu ngu' xña'a bi'—. Lcaa quichí su ndya'a ngu' bi' nga'aa si'i ti ti ndi'i ngu' quichí bi' xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' ngu' bi' —nacui ngu'—. Lo'o juani cua ndyalaa ngu' xña'a bi' quichí tyi na,

⁷ ndi'i ngu' slo yu Jasón re. Ná ndaquiya' ngu' bi' ji'i cña nu ngulo rey tlyu ji'na nu laca na ngu' romano, cha' nchcui' ngu' cha' ntsu'u chaca rey nu tlyu la nu naa Jesús; bi' laca nu taca culo cña ji'na, nacui ngu' bi'.

⁸ Lo'o ngua cuayá' ti' ngu' tisiya qui'ya nu ngusta ngu' ji'i ngu' bi', ñasi' tsa ngu' li', ñasi' lcaa ngu' quichí;

⁹ bi' cha' ngüijña ngu' tisiya cñi ji'i Jasón lo'o ji'i tya'a ndya'a yu xqui'ya

Pablo, lo'o jua'a xqui'ya Silas. Nda ngu' cñi, lo'o ti ngutu'u ngu' laja ti li', nu Jasón lo'o tya'a ndya'a yu.

Ndyalaa Pablo lo'o Silas nde quichí Berea

¹⁰ Nu ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesús ca bi', hora ti ngua'ni cho'o ngu' tyucuiji'i Pablo lo'o Silas cha' tyaa ngu'; la cui' talya ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichí Berea. Lo'o ndyalaa ngu' nde quichí bi', li' ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío.

¹¹ Tso'o la tyiquee ngu' quichí Berea bi'; si'i na cuxi tyiquee ngu' bi' ni'ya laca tyiquee ngu' Tesalónica. Nti' tsa ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Pablo lo'o Silas lo'o ngu'. Lcaa tsaa nclyana ngu' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi';

¹² bi' cha' ngusñi tyuu ty'a ngu' quichí cha' bi', lo'o ngu' judío, lo'o jua'a ngu' griego, masi nu qui'yu, masi nu cuna'a tlyu, ngusñi ngu' cha' bi'.

¹³ Li' ngujui cha' ji'i ngu' judío nu ndi'i nde quichí Tesalónica cha' nclyu'u Pablo cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ngu' Berea. Ngua ñasi' tsa ngu' bi' li', yala ti ndyalaa ngu' ca quichí Berea bi' li'. Ndyaa ngu' nda ngu' sca cha' cuiñi lo'o ngu' quichí bi', cha' xuu ty'a ngu' lo'o Pablo.

¹⁴ Lo'o ngua tii ñati ji'i Jesucristo cha' jua'a nti' ngu' judío bi', hora ti ngusalaya' ngu' lo'o Pablo cha' tyaa yu tyucuiji'i to' tyujo'o; pana ndyanu Silas lo'o Timoteo quichí bi'.

¹⁵ Ndyaa xi ngu' Berea lo'o Pablo ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca quichí Atenas. Hora ti nguxtyuu ngu' Berea nde quichí tyi ngu' li', cha' ta ngu' cha' lo'o Silas lo'o Timoteo, cha' lo'o ngu' tsaa ngu' yala ti xi cha' tyacua ty'a ngu' lo'o Pablo ca quichí Atenas bi'.

Ca quichí Atenas

¹⁶ Ntajatya Pablo ji'i Silas lo'o Timoteo ña'a cuayá' nu tyalaa ngu' ca quichí Atenas. Xñi'ji'i tsa ti' Pablo lo'o na'a yu cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u quichí bi';

¹⁷ bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ca ne' laa ji'í ngu' judío bi', nchcui' yu lo'o ngu' judío, jua'á lo'o ngu' xa' tsu' nu ndu'ni tlyu ji'í y cui' Ndyosi cajua, lo'o jua'á nchcui' yu lo'o lcaa ngu' nu ndi'í lo caya!. Lcaa tsa_ nclyu'u yu ji'í ngu' quichí bi'.

¹⁸ Cua ntsu'u sca taju ngu' nde quichí bi', ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í cha'nu nclu'u ngu' epicúreo, lo'o jua'a ntsu'u chaca taju ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í cha' nu nclu'u ngu' estoico. Ndyacua tya'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a tyucuaa lo cha' bi' lo'o Pablo li'. Nchcui' tsa ngu' cha' ji'í yu lo'o tya'a ngu':

—¿Ni cha' nda nu qui'yu re nu nchcui' tsa lo'o na? —nacui_ ngu' ji'í tya'a ngu'.

—¿Ha si'i cha' ji'í xa' jo'ó nchcui' yu? —nacui_ tya'a ngu' li'.

Pana cua ndyuna ngu' lo'o ngulu'u Pablo cha' ji'í Jesús, cha' ngulu'u yu ji'í ngu' ñi'ya ngua cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'.

¹⁹ Li'ngusñi ngu' ya' Pablo cha' tsaa lo'o ngu' ji'í ca su ndyu'u ti'í ngu' cusu' quichí bi', sca yuu laja ti nu naa Areópago.

—Nti' ya cha' caca cuayá' ti' ya, ¿ñi'ya ndyu'u cha' nu nclyu'u nu'ú ji'í ya? —nacui_ ngu' ji'í Pablo—. Sca cha' cucui laca cha' nu nchcui' nu'ú re;

²⁰ bilya cuna ya cha' bi', tya lyiji ta ya cuentya —nacui_ ngu'—. Bi' cha' juani, ta nu'ú cha' lo'o ya ¿ñi'ya ndyu'u cha' bi?

²¹ Nu ngu' quichí Atenas ni, xcui' nti' ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' cucui nu caca chcui' ngu' lo'o tya'a ngu', sca cha' nu bilya cuna ngu'. La cui' jua'á ndu'ni lcaa ngu' xa' tsu' nu ndi'í quichí bi', xcui' ca ndiya ti' ngu' chcui' ngu' ji'í sca cha' cucui.

²² Bi' cha' ndatu Pablo cla'be laja ñatí ca Areópago bi', nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cu'ma ngu' Atenas —nacui_ Pablo ji'í ngu'—. Cua na'a na' cha' jlya tsa ti' ma ji'í jo'ó nu ntsu'u ji'í ma —nacui_ yu—.

²³ Ndyaa na'a na' xi calle quichí re, lo'o li' na'a na' lcaa jo'ó nu cuentya ji'í cu'ma. Li' na'a na' sca mesa nu ndu laja ti su nscua sca cha'cña nde sii' mesa bi' nu ndi'ya nchcui': “Nde laca mesa ji'í jo'ó nu bilya tyuloo ya ji'í”. Cha' ji'í y cui' Ndyosi nu bilya slo ma tilaca laca Ni, cha' ji'í nu y cui' Ndyosi bi' ta na' lo'o ma juani —nacui_ yu—.

²⁴ 'Cua ngüiñá y cui' Ndyosi tyucui ña'a chalyuu lo'o lcaa na nu ntsu'u chalyuu; laca y cui' Ndyosi nu Xu'na nu laca loo, masi nde cua, masi nde lo yuu chalyuu —nacui_ Pablo ji'í ngu'—. Pana ná ndi'í Ni ne' sca laa nu ndiñá ñatí ti.

²⁵ Ni sca cha' ná lyiji ji'í y cui' Ndyosi, ná nga'a cha' xñi Ni ni sca na nu nda ñatí ji'í Ni. Cua ngua'ni cu'ú Ni ji'í lcaa ñatí, cua nda Ni xtyi'ingu'cha' tyu'ú ne' cresiya ji'í scaa ngu', lo'o jua'a cua nda Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'í ñatí chalyuu.

²⁶ 'Cua ngüiñá y cui' Ndyosi ji'í lcaa ñatí chalyuu lo'o sca ti lo cuaña' ñatí. Lo'o jua'á ngusta y cui' Ndyosi ni tyempo cala scaa ngu', ndu'ni Ni mala su caca quichí tyi scaa ngu'.

²⁷ Na cua nda Ni ji'í ñatí lijyá ngu' chalyuu cha' clyana ngu' ji'í y cui' Ni, cha' quije Ni ji'í ngu'. Pana ná tyijyu' ndi'í y cui' Ndyosi ji'na, cacua ti su ndi'í lcaa na ndi'í y cui' Ni.

²⁸ Chacuayá' ji'í Ni lu'ú na, chacuayá' ji'í Ni ndya'a na, lo'o jua'á chacuayá' ji'í Ni ndyu'ni na lcaa cña. Ntsu'u sca cha' nu nguscua jyo'o ngu' tii tya'a ma lo quityi sa'ni, cha' nu ndi'ya nchcui': “Tya'a y cui' Ndyosi laca na”. Jua'á nacui_ jyo'o cusu' bi' ji'í ma.

²⁹ Si chañi cha' y cui' Ndyosi laca tya'a na —nacui_ Pablo ji'í ngu'—, ná taca chcui' na cha' laca Ni sca lcui, masi lcui_ oro, masi lcui_ plata, masi lcui_ quee ndu. Na ndiñá ti ñatí chalyuu lcui_ bi' ñi'ya nu nda'ya cha' hique ti ngu' cha' cuiñá ngu' ji'í.

³⁰ Cua ndalo tsa tyiquee y cui' Ndyosi ji'í ñatí chalyuu tyempo sa'ni lo'o bilya ca jlo ti' ngu' lcaa cha' bi', pana juani cua ngulo Ni cña ji'í lcaa

ñat_i chalyuu cha' culochu' ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'_i ngu'.

³¹ Cua ngusta Ni sca ts_a cha' cua'ni cuayá' Ni ji'_i lcaa ñat_i chalyuu, lo'o jua'_a cua ngusubi Ni sca ñat_i nu caca bese. Jesucristo laca bi!. Tso'o tsa ngua'ni Ni cha' tyanu tachaa cha' bi' ji'_i ñat_i chalyuu, nu lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú nu ñat_i bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujuui ngu' ji'_i.

³² Nu lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', cha' cua ndyu'ú sca ñat_i chaca quiya' ca su ntsiya ngujuii, li' nxtyí lo'o tsa ngu' ji'_i Pablo. Lo'o jua'_a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' lo'o yu:

—Culu'u nu'_u cha' bi' ji'_i ya chaca quiya' chaca ts_a —nacui_i ngu' bi' ji'_i yu.

³³ Li' ngutu'u Pablo ca Areópago su ntucua ngu'.

³⁴ Pana ndu'u lca'_a xi ngu' ji'_i yu li', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' bi' cha' nu cua nchcui' yu lo'o ngu'. Sca nu qui'yu nu naa Dionisio ngusñi cha' bi', masi laca Dionisio sca ngu' cusu' nu ndya'_a ca Areópago; jua'_a sca nu cuna'_a nu naa Dámaris ngusñi cha' bi', lo'o xi xa' la ñat_i ngusñi cha' bi'.

18

Ca quichi Corinto

¹ Li' ndu'u Pablo quichi Atenas ndyaa yu ca quichi Corinto.

² Quichi bi' ndyacua tya'a yu lo'o sca ngu' judío nu naa Aquila, ngu' quichi Ponto laca nu Aquila bi'. Nguti'_i ngu' nde Italia nquicha', nu Aquila bi' lo'o clyo'o nu naa Priscila; pana ndu'utsu' ngu' ndyalaa ngu' nde quichi Corinto, nu lo'o ngulo rey Claudio cña cha' culo'o ngu' ji'_i lcaa ngu' judío nu nguti'_i quichi Roma, quichi nu laca loo ji'_i loyuu su cuentya Italia bi'. Toni'_i ji'_i nu Aquila bi' ndyalaa Pablo li'.

³ Stu'ba ti ngua'ni Pablo cña lo'o ngu' bi' li', cha' cuityi ni'_i late' laca ngu'; bi' cha' ndyanu yu slo ngu' cha' cua'ni yu cña lo'o ngu'.

⁴ Ndyaa Pablo ne' laa ji'_i ngu' judío lcaa ts_a ta'a nu ndi'_i cña' ngu', cha' culu'u yu cha' ji'_i Jesús ji'_i ngu' nu

ndyu'u ti'_i li', masi ji'_i ngu' judío, masi ji'_i ngu' xa' tsu'.

⁵ Cua ndu'u Silas lo'o Timoteo ca Macedonia, li' ndyalaa ngu' slo Pablo. Lo'o cua ndyalaa ngu' bi', li' lcaa ts_a lcaa hora nclyu'u Pablo cha' ji'_i Jesús ji'_i ngu' judío. Nchcui' yu cha' laca Jesús y cui' Cristo, nu ntajatya tsa ngu' ji'_i cha' caq nde chalyuu.

⁶ Pana ngunasí' tsa ngu' judío bi' ji'_i Pablo li', suba' tsa nchcui' ngu' lo'o; bi' cha' nguscui' yu ste' yu slo ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' lo'o yu.

—Nguna' tsa ndu'ni cu'maq —nacui Pablo ji'_i ngu'—. Xqui'ya y cui' ma_a laca; ná ntsu'u qui'ya 'na, cha' xcui' cha' liñi laca nu ngulu'u na' ji'_i ma_a. Cua tya'a ti na' lacua. Juani tsa'a na' cha' ta na' cha' re lo'o ngu' xa' tsu', cha' ná nduna cu'maq, ngu' judío.

⁷ Li' ndu'u yu ne' laa bi', ndyaa yu ca slo sca ñat_i nu naa Justo; cacua ti to' laa bi' ntucua tyi yu. Sca ñat_i nu ndyu'ni tlyu ji'_i y cui' Ndyosi laca nu Justo bi'.

⁸ Lo'o jua'a yu Crispo ngusñi cha' ji'_i y cui' nu Xu'na na. Crispo laca sca nu cusu' nu laca loo ne' laa ji'_i ngu' judío. Jlya ti' nu Crispo bi' ji'_i y cui' nu Xu'na na, lo'o jua'a jlya ti' lcaa ngu' nu ndi'_i slo. Quiñia'a tya'a ngu' Corinto ngusñi ngu' cha' ji'_i Jesús, bi' cha' ntyucuatya ngu' bi' li'.

⁹ Lo'o li' cua na'a Pablo ji'_i Jesús nu Xu'na na, ñi'y_a si na nchcui' xcalá yu ngua.

—Ná cutsii nu'_u —nacui Jesús ji'_i yu—. Ná ca taja ti' nu'_u cha' culu'u nu'_u cha' jna' ji'_i ñat_i —nacui Ni—.

¹⁰ Ndi'_i na' lo'o nu'_u cha' xtyucua na' jinu'_u, bi' cha' nga'aa caca xñi ngu' jinu'_u cha' xcube' ngu' hi_a. Lo'o jua'_a ntsu'u tsa ngu' quichi re nu taca xñi ngu' cha' jna' nde loo la, si ta nu'_u cha' lo'o ngu'.

¹¹ Li' ndyanu Pablo sca yija cla'be ca quichi Corinto bi', xcui' cha' ji'_i Jesús ngulu'u yu ji'_i ngu' quichi bi'.

¹² Lo'o li' ngua Galión gobernador ji'_i loyuu su cuentya Acaya bi'; tyempo bi' ndyu'u ti'_i tyuu tya'a ngu'

judío se'i ti cha' xuu tya'a ngu' lo'o Pablo, masi tya'a ngu' judío laca yu. Li' ngusñi ngu' bi' ji'i yu cha' tsaa lo'o ngu' ji'i yu ca slo ngu' tisiya;

¹³ ngusta ngu' qui'ya ji'i yu ca slo nu gobernador bi' li':

—Ndy'a'a nu qui'yu re laja quichi tyi na, pana ná tso'o cha' nu nclu'u yu ji'i ñati —nacui ngu' ji'i nu laca loo bi'—. Nclu'u yu ji'i ngu' cha' xa' ña'a cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi, masi ná nda gobierno chacuayá' cha' cua'ni ngu' jua'a.

¹⁴ Ngua ti' Pablo xacui yu cha' ji'i ngu' li', pana clyo nchcui' nu cusu' Galión bi':

—Ná tyiquee' taquiya' na' ji'i cha' nu nchcui' cu'maq ngu' judío, si ntsu'u sca cha' nu cuxi tsa —nacui Galión bi' ji'i ngu'—. Pana si'i jua'a laca cha' re —nacui—.

¹⁵ Cua ñasi' ma xqui'ya cha' nclyu'u yu re xi xa' lo cha' ji'i ngu'. Sca cha' ji'i jo'ó cuentya ji'i cu'maq laca cha' re, cha' ná stu'ba cha' nu nchcui' yu lo'o cha' nu nchcui' cu'maq cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ma'; bi' cha' ná ndiya ti' ma cha' nclu'u yu cha' bi' ji'i ngu'. Cua'ni cuayá' ycui' ca ti ma ji'i cha' re lacua. Ná ndu'ní cha' caq lo'o cu'maq ji'i yu ca slo na'.

¹⁶ Lo'o li' ngulo gobernador cña cha' culo ngu' ji'i ngu' judío nde liya'.

¹⁷ Li' hora ti ndaya' lcaa ngu' quichi bi' ji'i nu cusu' Sóstenes, cha' laca nu cusu' bi' loo ne' laa ji'i ngu' judío. Ti'i tsa ngujui'ngu' ji'i nu cusu' bi' ca slo gobernador Galión; pana nu Galión bi' ni, ná ndube ti' bi' tsiya' ti.

Ngua sna quiya' lo'o ndyaa Pablo ca chaca tsu'

¹⁸ Tya ndyanu Pablo quichi bi' tya tyuu tsa; li' ngutu'u yu ndyaa yu lo'o Aquila lo'o Priscila bi', ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichi Cencrea. Li' tsaa ycui' Pablo ca loyuu su cuentya Siria. Ca quichi Cencrea bi' ngusi'yu ngu' quicha' hique Pablo, cha' caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' ntsu'u sca cha' nu cua ngüiñi ji'i yu lo'o ycui' Ndyosi tya tsubi' la.

¹⁹ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i, li' ndyalaa ngu' ca quichi Efeso su tyanu Aquila lo'o Priscila. Ndyatí Pablo ycui' ti ne' laa cha' chcui' yu lo'o ca ta'a ngu' judío nu ndyu'u ti'i cajua.

²⁰ Ngua ti' ngu' quichi bi' cha' tyanu Pablo nde quichi tyi ngu', pana ná ntaja'a yu.

²¹ Ngusalaya' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ntsu'u cha' tsa'a na' ca Jerusalén cha' cua ngulala ta'a —nacui Pablo ji'i ngu'—. Li' xtyuu na' chaca quiya' nde quichi re, si jua'a nti' ycui' Ndyosi —nacui yu.

Ndu'u Pablo quichi Efeso ndyatí yu ne' yaca ni'i, ndyaa yu li'.

²² Lo'o cua ndyalaa yaca ni'i bi' ca quichi Cesarea, li' ndu'u Pablo ndyaa yu ca quichi Jerusalén. Tso'o ti nchcui' yu lo'o tya'a ñati ji'i Jesucristo cajua, lo'o li' hora ti ndyaa yu ca quichi Antioquía.

²³ Ndyanu yu sca tucua co' ca quichi bi', li' ndu'u yu ndyaa yu chaca quiya' cha' tsaa yu ca slo lcaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i ca loyuu su cuentya Galacia, su cuentya Frigia. Nchcui' yu lo'o ngu' cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Jesucristo tyiquee ngu'.

Ndyalaa Apolos ca quichi Efeso

²⁴ La cui' tyempo ndyalaa sca nu qui'yu ngu' judío nde quichi Efeso. Apolos naa yu bi', lo'o Alejandría naa quichi tyi yu. Jlo tsa ti' yu lcaa cha' ji'i ycui' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' yu cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati.

²⁵ Tya tsubi' la cua ngulu'u tso'o ngu' ji'i yu lcaa cha' nu cuentya ji'i ycui' nu Xu'na na; bi' cha' yala ti ti' yu, ná taja ti' yu tsiya' ti cha' chcui' yu cha' bi'. Tso'o tsa nclyu'u yu cha' ji'i Jesús lo'o ñati li'; jua'a ntyucuatyá yu ji'i ngu' ñi'yá nu ntyucuatyá jyo'o Juan, cha' bilya ca cuayá' ti' yu lcaa cha' ji'i Jesús.

²⁶ Ná ntsii yu Apolos cha' culu'u yu ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío, pana nu lo'o ndyuna Priscila lo'o Aquila ñi'yá nu ngulu'u yu cha' ji'i ngu' ne' laa, li' nchcui' ngu' lo'o yu. Liñi la

ngulu'u ngu' ji'i Apolos ñi'yä nu xñi
ngu' tyucuiji'i y cui' Ni li'.

²⁷ Ca tiya' la ngua ti' Apolos tsaa
yu ca loyuu su cuentya Acaya. Tso'o
ntsu'u tyiquee tya'a ñati ji'i Jesucristo
cha' tsaa yu cajua, bi' cha' nguscua
ngu' sca quityi cha' tsaa slo tya'a ñati
ji'i Jesucristo cajua, cha' tso'o ti chcui'
ngu' lo'o yu nu lo'o tyalaa yu ca su
ndi'i ngu'. Ndyaa yu li', ndyalaa yu
ca loyuu su cuentya Acaya bi'. Li'
nguxtyucua tsa yu ji'i ngu' nu ntsu'u
cha' ji'i lo'o Jesucristo lcaa quichí su
ndyaa yu. Xqui'ya cha' tso'o tsa ty-
iquee y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu', bi'
cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i Ni.

²⁸ Ngulu'u nu Apolos bi' ji'i lcaa
ngu' cha' cuiñi tsa laca cha' nu nda nu
ngu' judío bi', masi ñati tya'a yu laca
ngu'; jua'a ngulu'u yu cha' ji'i y cui'
Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ní
la, nu nchcui' cha' ji'i nu Cristo nu
ntajatya tsa ngu' ji'i bi'. Cristo laca
Jesús, nacui yu. Tso'o tsa nchcui' yu,
bi' cha' ná tucui ngua ji'i tacu' cha' ji'i
yu.

19

Ndyalaa Pablo ca quichí Efeso

¹ Laja lo'o ndi'i Apolos quichí Cor-
into, la cui' tyempo bi' ndyaa Pablo
nde ca'ya, ña'a cuayá' nu ndyalaa yu
nde quichí Efeso. Ca bi' ndyacua
tya'a yu lo'o xi ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i
y cui' Ndyosi.

² —¿Ha cua ndyanu Xtyi'i y cui'
Ndyosi ne' cresiya ji'i ma' tya lo'o
ngusñi ma' cha' ji'i y cui' Ni? —nacui
Pablo ji'i ngu'.

—Ná ndyanu Ni —nacui ngu' ji'i
Pablo—. Ná jlo ti' ya na laca nu naa
Xtyi'i y cui' Ndyosi.

³ —¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' ji'i
ma' lacua? —nacui Pablo ji'i ngu' li'.

—Cua ntyucuatya ngu' ji'i ya ñi'yä
nu ngulu'u jyo'o Juan ji'i ngu' cha'
caca —nacui ngu' ji'i yu.

⁴ —Cua ntyucuatya Juan ji'i ñati
cha' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua
ngulochu' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu
ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' —nacui
Pablo ji'i ngu'—. Nchcui' Juan lo'o

ngu' cha' cua caqá ti chaca ñati nu laca
Jesucristo, lo'o jua'a ntsu'u cha' xñi
ngu' cha' ji'i yu bi' li'.

⁵ Ndyuna ngu' cha' nu ngulu'u
Pablo ji'i ngu', bi' cha' chaca quiya'
ntyucuatya ngu' cuentya ji'i y cui'
Jesús nu Xu'na na.

⁶ Li' ngusta ya' Pablo hique ngu'.
Ndyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cre-
siya ji'i ngu' li'; hora ti nchcui' ngu'
cha'cña ji'i xa' ñati, lo'o jua'a nchcui'
ngu' ña'a cha' nu nda y cui' Ni ji'i ngu'
cha' chcui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

⁷ Tii tyucuua tya'a ngu' qui'yu ngua
nu cua ntyucuatya li'.

⁸ Lo'o li' ndyaa Pablo ne' laa ji'i
ngu' judío cha' chcui' yu cha' ji'i y cui'
Ndyosi lo'o ngu', cha' culu'u yu ji'i
ngu' ñi'yä nclyo y cui' Ni cña. Ndy'a'a
sna co' nu ngua'ni yu jua'a.

⁹ Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' cuxi
ji'i cha' nu nclu'u Pablo bi', xqui'ya
cha' liye' ti' ngu'; ná ntaja'a ngu' bi'
xñi ngu' cha' ji'i Jesús. Li' ndu'u
Pablo ndyaa lo'o yu ji'i ngu' nu cua
ngusñi cha' bi', ndyaa ngu' nde ne'
ni'i scuelya ji'i sca nu cusu' nu naa
Tiranno. Li' tya ngulu'u yu ji'i ngu'
lcaa tsá.

¹⁰ Tucua yija ngua'ni yu jua'a, ña'a
cuayá' nu ndyuna lcaa ngu' loyuu su
cuentya Asia cha' ji'i Jesús. Nchcui'
yu lo'o lcaa ngu' bi', masi lo'o ngu'
judío, masi lo'o xa' la ngu'.

¹¹ Lo'o jua'a nda y cui' Ndyosi
chacuayá' ji'i Pablo cha' cua'ni yu
tyuu tya'a cña tonu ca slo ngu', bi'
cha'ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu'
quicha.

¹² Lo'o jua'a ngusñi ngu' lcaa late'
nu cua ndyala' Pablo ji'i, ndyaa lo'o
ngu' ji'i late' bi' ca slo ngu' quicha
tya'a ngu'. Ngua tso'o nu ngu' quicha
bi' li', lo'o jua'a ngu' quicha nu ngusñi
cui'i cuxi ji'i, ndu'utsu' cui'i ji'i ngu'
bi' ndyaa li'.

¹³ Quichí bi' ndi'i xi ngu' judío nu
ná ntsu'u quichí tyi, na ndya'a yu'u ti
ngu' bi'. Nchcui' ngu' cha' nchca ji'i
ngu' bi' culo ngu' cui'i cuxi nu ngusñi
ji'i ngu' quicha. Lo'o li' ngua ti' ngu'
cha' culo ngu' cui'i chacuayá' ji'i Jesús

nu Xu'na na, masi ná ngusñi ngu' cha' ji'í ycui' Jesús.

—Chacuayá' ji'í Jesús tyu'utsu' cui'í nu ngusñi ji'í ma —nacui' ngu' ji'í ngu' quicha bi'—, la cui' Jesús nu nclu'u Pablo cha' ji'í —nacui' ngu'!

14 Jua'a ngua'ni nu cati tya'a sñi' Esceva; lo'o nu cusu' Esceva ni, ngua bi' sca sti jo'ó nu laca loo cuentya ji'í ngu' judío.

15 Jua'a nchcui' sñi' Esceva bi' sca quiya', lo'o hora ti nguxacui' nu quicha bi' cha' ji'í ngu' bi' li':

—Cua nslo na' ji'í Jesús —nacui' cui'í bi'—, lo'o jua'a nslo na' ji'í Pablo, ti ñatí laca bi' —nacui'—. Pana nu cu'ma ni, ¿tilaca laca cu'ma?

16 Li' ntejeya' nu quicha bi' ji'í ca ta'a sñi' Esceva, ngua'ni lya' ti' ji'í ngu', ngujui'í tsa ji'í ngu'. Hora ti ngusna ngu' ña'q quichi' ti ngu', cha' ndye ste' ngu' ngutaa'. Ti'í tsa ngua quicha ngu' bi' li'.

17 Lo'o li' ngujui cha' bi' ji'í lcaa ngu' quichi Efeso, masi ngu' judío, masi xa' la ñatí. Ndyutsii tsa ngu' li', lo'o jua'a ngua'ni tlyu ngu' ji'í ycui' Jesús nu Xu'na na li'.

18 Lo'o li' yaa tyuu tya'a ngu' nu cua ngusñi cha' ji'í Jesús, nu ntyuju'u tsa ti' ji'í lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu';

19 jua'a ngu' nu ngua'ni cucha'a, yaa lo'o ngu' ji'í quityi cuxi bi' ji'í ngu', ndaqui'ngu' quityi cucha'a bi' li'. Ngulacua ngu' ni tsa lo nga'a quityi nu ndaqui'ngu' bi'; tu'ba tysi mil cni plata, tsa lo cua ntsu'u lo quityi nu ndaqui'ngu' bi' li'.

20 Jua'a ngua cha' quiña'a la ñati ngua cuaya' ti' cha' ji'í ycui' nu Xu'na na, ngua cuaya' ti' ngu' cha' tlyu tsa laca cha' ji'í ycui' nu Xu'na na.

21 Lo'o li' ngua ti' Pablo cha' tsaa yu ca loyuu su cuentya Macedonia, lo'o ca loyuu su cuentya Acaya, cha' tsaa yu slo lcaa taju ñatí ji'í Jesucristo nu ndi'í loyuu bi'. Nde loo la, li' tsaa yu ca Jerusalén ngua ti' yu. Lo'o jua'a nchcui' Pablo cha' lo'o ntsu'u cha' tsaa yu ca nde quichi Roma ca tiya'la.

22 Pana clyo nchcui' yu lo'o Timoteo lo'o Erasto cha' tsaa ngu' ca Macedonia nde loo la ji'í yu, tyanu la xi ycui' yu nde loyuu Asia, nti' yu.

Ñasi' tsa ngu' Efeso

23 Li' nguxana ngunasj' ngu' quichi Efeso xqui'ya ñatí nu ngusñi tyucui' ji'í ycui' nu Xu'na na.

24 Ndi'yä ngua cha': Sca ñatí nu naa Demetrio ngua suu' cha' ñasi' ngu' bi'; cuityi plata laca Demetrio bi', ndiñá yu lcuí plata ji'í ni'í su ndya'a ngu' quichi ndu'ni tlyu ngu' ji'í jo'ó xu'na quichi, nu jo'ó Diana bi'. Lo'o jua'a ndyiji tsa ngana ji'í ngu' xqui'ya cña bi'. Ntsu'u tsa msu ji'í Demetrio, cha' nxtyucua msu bi' ji'í yu lo'o cña bi' ji'í.

25 Li' ndyu'u ti'í lcaa ñatí ji'í yu, lo'o jua'a lcaa cuityi plata nu ntsu'u quichi bi', ndyu'u ti'í ngu' se'í ti.

—Cu'ma tya'a ndu'ni na cña —nacui' Demetrio ji'í ngu'—, jlo ti' ma cha' ndyiji tsa ngana ji'na lo'o cña nu ntsu'u ji'na —nacui' yu—.

26 Lo'o juani cua na'a ma cha' ndya'a nu Pablo bi' quichi tysi na re, lo'o jua'a ndya'a yu nde lcaa quichi loyuu su cuentya Asia re. Cua ndyuna ma cha' nu nclyu'u yu bi' ji'í ngu', cha' ná tso'o cua'ni tlyu ngu' ji'í jo'ó nu ndiñá ñatí ti; si'í ycui' Ndyosi laca jo'ó bi', nacui' Pablo. Lo'o nu juani ntsu'u tsa ngu' quichi re nu ngusñi cha' nu nchcui' yu bi'.

27 Cuxi tsa ndyu'u cha' bi', si nga'aa nti' ngu' cui'ya ngu' lcuí nu ndiñá na; nga'aa caja cña nu cua'ni na li'. Lo'o li' nga'aa tyaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'í xtya'a na jo'ó Diana nu laca loo tysi' ti ne' laa ji'í quichi tysi na re. Juani lcaa ñatí loyuu su cuentya Asia ndyu'ni tlyu ji'í jo'ó bi', lo'o jua'a lcaa ñatí tyucui ña'q chalyuu ndyu'ni tlyu ji'í. Ná tso'o si cua'ni tye ngu' cha' ji'í jo'ó tlyu nu ntsu'u ji'na.

28 Lo'o ndyuna ngu' nu ndiñá lcuí jo'ó cha' bi', ñasi' tsa ngu' li'. Cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'í tya'a ngu' li':

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó ji'í lcaa ngu' Efeso tya'a na —nacui'ngu'.

29 Ná jlo ti' ngu' quichi na laca ngua ji'i ngu' cha' nxi'ya tsa ngu' jua'a, pana ngusna lcaa ngu' ndyaa ngu' cha' ña'a cui'ya ngu' xi ji'i. Li' ntejeya' ngu' ji'i Gayo lo'o Aristarco xqui'ya cha' ndya'a ngu' lo'o Pablo, masi ngu' Macedonia laca ngu' bi', ndyaa lo'o ngu' bi' ji'i ngu' ca su ndyu'u ti'i ngu' quichi.

30 Li' ngua ti' Pablo tsaa su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcui' yu lo'o ngu' quichi bi', pana nu tya'a ñati ji'i Jesús bi', ngua'a ngu' ji'i yu cha' ná tsaa yu.

31 Lo'o jua'a ntsu'u xi tya'a tso'o Pablo nu laca loo ji'i loyuu su cuentya Asia bi', lo'o ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o Pablo cha' ná tsaa ycui' yu tsiya' ti ca su ndyu'u ti'i ngu' quichi.

32 Quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i se'i ti li'; pana sca cha' nchcui' tsaca ngu', xa' cha' nchcui' chaca ngu' li', cha' ná jlo ti' ngu' quichi ni cha' laca cha' ndyu'u ti'i ngu'.

33 Li' ndyojolaqui ngu' judío ji'i sca nu qui'yu cha' tyu yu ca nde loo ngu' quichi bi', Alejandro naa yu bi'. Li' ngua'ni ya'yu cha' ca t̄lcaa ngu', cha' caja ñi'ya nu chcui' yu lo'o ngu'.

34 Pana nu lo'o ngua tii ngu' cha' lo'o Alejandro laca ngu' judío, lye la nxi'ya lo'o ngu' li'. Ndye tucua hora nu xcui' ngusi'ya lo'o ti nu ngu' quiña'a bi' ji'i tya'a ngu' ndi'ya:

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó ji'i lcaa ngu' Efeso tya'a na —ndu'ni ngu'.

35 Lo'o li' ngua'ni scarana quichi bi' cha' ngua t̄i nu ngu' quiña'a bi':

—Cu'ma' ngu' Efeso —nacui scarana bi' ji'i ngu' quichi—, jlo ti' lcaa ñati chalyuu cha' ngu' tya'a na laca nu ña'asii na ji'i laa ji'i xtya'a na jo'ó Diana —nacui yu—, na ña'asii na ji'i ycui' jo'ó Diana nu ndyú nde cuā.

36 Ná tucui taca ñacui cha' si'i jua'a laca cha' bi'; bi' cha' cuaana ti ma' lacua, culacua xi ti' ma' na laca ndyu'ní ti ma' juani.

37 Cua ñaa lo'o ma' ji'i ngu' re, masi ni sca cha' cuxi ná ngua'ni ngu' ne' laa ji'i ma', ni sca quiya' ná nchcui' suba' ngu' ji'i jo'ó ji'i ma'.

38 Lo'o Demetrio ni, lo'o tya'a ndu'ni Demetrio cña bi', si ntsu'u qui'ya cha' sta ngu' ji'i ngu' re, ntsu'u cha' tsaa ngu' ca toni'i cña; ca slo bese sta ngu' qui'ya ji'i ngu', cha' ca cuayá' cha' bi' li'.

39 Si ntsu'u xa' la cha' nu nti' ma chcui' ma ji'i ngu', chcui' ma lo'o ngu' cusu' quichi re la cui' tsaq lo'o tyu'u ti'i ngu'.

40 ¿Ñi'ya caca chcui' na lo'o gobierno? Si caq̄a ngu' gobierno bi' sta ngu' qui'ya ji'i quichi re cha' lye tsa ngusuu tya'a na tsaq juani, nga'aa ntsu'u cha' nu xacui na ji'i ngu' bi' li'. Ná tyiquee'culacua ti' ngu' bi' cha' na nxuu tya'a na lo'o ycui' gobierno li'.

41 Jua'a nchcui' scarana lo'o ñati quiña'a, lo'o li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a ngua cha' ngua t̄i cha' bi', ndyaa ngu' li'.

20

Tsaa Pablo ca Macedonia lo'o ca Grecia

1 Nu lo'o cua ndye cha' ngunasi' ngu' quichi, li' ngusi'ya Pablo ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi bi', cha' tyaq̄a ngu' ca slo. Li' ngulu'u yu la xi ji'i ngu'; jua'a ngusalaya' yu lo'o ngu', ndu'u yu ndyaa yu ca loyuu su cuentya Macedonia li'.

2 Nguta'a yu ca slo lcaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i loyuu bi', lo'o jua'a tlyu ngua'ni tyiquee ngu' xqui'ya lcaa cha' nu ngulu'u yu ji'i ngu' bi'. Lo'o li' ndyaa yu chaca loyuu su cuentya Grecia;

3 loyuu bi' ndyanu yu sna co'. Li' cua tsaa ti yu ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Siria, lo'o li' ngua tii yu cha' ngua t̄i tya'a ngu' judío cua'ni cuxi lo'o yu, bi' cha' xa' tyucuii ndyaa yu li'; ndyaa yu nguxtyuu yu tyucuii ndyaa nde Macedonia.

4 Ndyaa Sópater ngu' Berea lo'o ya, lo'o jua'a Aristarco lo'o Segundo ngu' Tesalónica, lo'o jua'a Gayo ngu' Derbe, lo'o Timoteo bi', lo'o jua'a Tíquico lo'o Trófimo ngu' Asia; ca ta'a ya ndya'a ya lo'o yu li'.

5 Lo'o li' lcaa ngu' tya'a ndya'a Pablo bi', ndyaa ngu' nde loo la ca quichi Troas;

6 ndyanu Pablo lo'o na' ti (la cui' Lucas laca na' nu nscua na' quityi re). Ndyanu ya nde quichi Filipos cha' tyeje tacui ta'a lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya'. Ndu'u ya ndyaa ya li', ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsaa ya tyacua tya'a ya lo'o ngu' bi' ca quichi Troas. Ca'yu tsə nguti'i ya ne' yaca ni'i cha' tyaala ya chaca tsu' tyujo'o bi', lo'o li' cati tsə nguti'i lcaa ya quichi bi'.

Nyalaa Pablo ca quichi Troas

7 Lo'o ngua tsə domingo, li' ndyu'u ti'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesús cha' stu'ba ti cacu ngu' sii. Nclyu'u Pablo cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'i ngu' li'; hasta ca cla'be talya nclyu'u yu ji'i ngu', xqui'ya cha' chaca tsə cua tyaa ti ya li'.

8 Ndyu'u ti'i ya sca ba'a ni'i nde cua su nchca tyuna ba'a ni'i bi'. Quiña'a quii' ntsu'u ne' ni'i bi'.

9 Lo'o jua'a nga'a sca nu qui'yu cuañi' nu naa Eutico, nu ntucua nde tyuni'i ventana. Ndyu'u tsa xcalá yu cuañi' bi', cha' tyiquee' tsa nchcui' Pablo. Li' ngua'ya xcalá yu, ndyú yu lo yuu nde liya'. Ndyaa ngu' cha' xatu' ngu' ji'i yu, pana cua ngujuii yu.

10 Li' hora ti ngua'ya Pablo lo ndyiya', ndyaa ngüityi Pablo ji'i yu nu ngujuii bi', lo'o ntejeya' Pablo ji'i yu bi' li'.

—Ná ca xñi'i ti' ma, na lu'ú yu re juani —nacui Pablo ji'i ngu' li'.

11 Xa' ndyacuí Pablo ndyaa lo ndyiya', li' ngua'ni yu sii. Lo'o li' xa' nguxana ngulu'u yu ji'i ngu' ña'a cuayá' nguxee chaca tsə. Ndu'u ya ndyaa ya li'.

12 Lo'o nu yu cuañi' nu ngua tso'o ca ti ni, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ca to' tyi yu. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua ndyu'u yu chaca quiya'.

Ndu'u ngu' quichi Troas, ndyaa ngu' ca Mileto

13 Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya nde loo la, ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsaa

ya ca quichi Asón, pana ndyanu y cui' Pablo cha' tsaa yu xa' tyucuii nde lo yuu btyi.

14 Xa' ndyacua tya'a yu lo'o ya ca quichi Asón bi', ndyatí yu ne' yaca ni'i lo'o ya, ndyaa ya ca quichi Mitilene li'.

15 Xa' ndu'u ya ndyaa ya li', nteje tacui ya loyuu su cuentya Quío; ca chaca tsə li' ndyalaa ya ca quichi Samos. Nde loo la ndyanu ya xi nde quichi Trogilio, lo'o jua'a ca chaca tsə ndyalaa ya ca quichi Mileto.

16 Ná ndyaa ya ca quichi Efeso, cha' ná ntaja'a Pablo tyanu yu tyiquee' ca loyuu su cuentya Asia bi'; ngua ti' yu tsaa clya yu ca Jerusalén cha' tyi'i yu quichi bi' lo'o caca tsə ta'a Pentecostés, si caca ji'i.

Ngulu'u Pablo ji'i ngu' cusu' ji'i taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi Efeso

17 Laja lo'o ndyanu ya ca Mileto bi', nda Pablo sca cha' ndyaa slo ngu' cusu' ji'i taju ñati ji'i Jesucristo ca quichi Efeso, si tyaq̄a ngu' slo yu.

18 Nu lo'o ndyalaa ngu', li' ngulu'u Pablo xi ji'i ngu':

—Cua jlo ti' ma ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa tsə lo'o nguti'i na' ca loyuu su cuentya Asia re, su ndi'i na' quichi tyi ma —nacui Pablo ji'i ngu'—.

19 Jlo ti' ma cha' lcaa tsə ngua'ni na' cña ji'i Jesús tyucui tyiquee na'; ná ngua'ni tyucuaa ti' na' lo'o ma. Lo'o jua'a ngusil'ya tsa na' xqui'ya ñati cuxi loyuu re. Ngua quicha ti' na' nu lo'o ngua ti' nu ngu' judío tya'a na' cua'ní ma —nacui Pablo ji'i ngu'—.

20 Jlo ti' ma cha' lcaa tsə tsa cu' ti nclu'u na' lcaa cha' tso'o bi' ji'i ma, cha' taca tyi'i tso'o la cresiya ji'i ma, masi ngulu'u na' ji'i ma nu lo'o ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti, masi ngulu'u na' ji'i ma ca to' tyi scaa ti ma.

21 Sca ti cuaya' nchcui' na' lo'o lcaa ngu', masi lo'o ngu' judío tya'a na', masi lo'o xa' la ñati; sca ti cha' ngulu'u na' ji'i lcaa ma, cha' nga'a cha' culochu' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma lo'o xñi ma cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na.

22 Lo'o nu juani tsa'q̄ ca Jerusalén, cha' jua'q̄ cua ndatsaa Xtyi'l i y cui' Ni 'na cha' tsa'q̄ ca ndacua, masi ná nchca cuayá' ti' na' ñi'yq̄ nu caca jna' lo'o tyalaa na' cajua.

23 Tsa bi' ti cha' jlo ti' na' cha' lcaa quichí su ndya'q̄ na' nacui' ngu' cha' cua tejeya' ti' ngu' jna', cha' su'ba ngu' jna' ne' chcuá; nacui' ngu' cha' lye tsa ca quicha ti' na' ca quichí Jerusalén bi'. Tsa lo cua ti cha' jlo ti' na', cha' jua'q̄ laca cha' nu cua nda Xtyi'l i y cui' Ndyosi lo'o na'.

24 Pana ná ntsii na' xqui'ya cha' nu nchcui' ngu' bi', ná ndu'ni cha' jna' masi cujuui' ngu' jna'. Sca ti cha' nti' na', cha' tso'o ti tye cña nu nda y cui' Jesús jna', cha' ta na' cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi lo'o xa' ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'q̄ Ni ji'i ñati chalyuu.

25 'Cua nguta'q̄ na' lo'o cu'ma, cua ngulu'u na' ji'i ma lcaa ña'q̄ cña nu nclyo y cui' Ni; pana juani chañi cha' nu nchcui' na' re, cha' nga'aa ña'q̄ na' ji'i ma chaca quiya'.

26 Bi' cha' nchcui' na' lo'o ma juani, cha' ná ndacui na' qui'ya si chcuña' cresiya ji'i sca ñati tya'a cu'ma.

27 Cua nda na' cha' lo'o ma, lcaa cha nu' ngua ti' y cui' Ndyosi cua'ni Ni lo'o ma; ni sca cha' ná ndyu'u cuaana ti tyiquee na'.

28 Nu juani ntsu'u cha' ña'asii ma ji'i y cui' ca ma, lo'o jua'q̄ ña'asii ma ji'i ca ta'a ñati ji'i Jesucristo ca quichi tysi ma, cha' cua nda Xtyi'l i y cui' Ndyosi cña ji'i ma cha' caca ma loo ji'i taju ñati bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni y cui' nu Xu'na na cha' ca tì qui'ya nu ntsu'u ji'na tya lo'o ngujuii yu lo crusi, nu lo'o ndyalú tañi y cui' ca yu.

29 Jlo ti' na' cha' nu lo'o nga'aa ndya'q̄ na' ca nde, li' caq̄ ñati cuiñi cha' cua'ni ñu'ji'i taju ñati tya'a ma; ñi'yq̄ ndu'ni tyaala bo'o ji'i sca taju xlya', jua'q̄ cua'ni ñu'nu ngu' cuiñi bi' ji'i taju ñati tya'a ndya'q̄ ma.

30 Lo'o jua'q̄ laja y cui' ngu' tya'a ma tysi u tucua xi'ngu' cuiñi bi'; cha' cuiñi ti culu'u ngu' bi' ji'i lcaa tya'a ñati ji'i Jesucristo, cha' nga'aa tysi u ti' ngu' ni

sca cha' liñi nu cua nchcui' ma lo'o ngu'.

31 Cui'ya ma cuentya lacua. Tyi'u ti' ma cha' cua ndya'a sna yijá ngulu'u na' ji'i ma tsā lo'o talya, lo'o jua'q̄ ntsu'u quiya' ngusi'ya tsa na' xqui'ya cu'ma.

32 'Xtyanu na' ji'i cu'ma ya' y cui' Ndyosi cha' xtyucua Ni ji'i ma juani. Taquiyá' ma ji'i lcaa cha' nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o ma, la cui' cha' laca nu ndu'ni cha' caca nguula ti' cresiya ji'i ma, cha' tlyu tsa laca cha' ji'i y cui' Ndyosi. Jua'q̄ caca cuayá' ti' ma cha' quiñá'a tsa cha' tso'o tyacua ji'i ma stu'ba ti lo'o lcaa ñati nu ngusubi y cui' Ndyosi ji'i.

33 Ná ngua ti' na' xñi na' cñi ji'i ngu'; ni late' nu ta ngu' 'na, ná ntaja'q̄ na' xñi na' ji'i.

34 Jlo ti' ma cha' y cui' na' ngua'ni na' cña lo'o ya' ti na' cha' caja cñi cha' tyiji yu'u jna' chalyuu. Lo'o jua'q̄ tya nda na' xlya'be ji'i ngu' nu ndya'q̄ lo'o na'.

35 Ngua'ni na' jua'q̄ cha' culu'u na' ji'i ma ñi'yq̄ nu cua'ni ma lo'o ngu' nu ntsu'u tsa cha' nu lyiji ji'i. La cui' jua'q̄ ntsu'u cha' tyi'u ti' na ji'i cha' nu cua nchcui' y cui' Jesús nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: "Tso'o ntsu'u tyiquee ma si ta ngu' sca cha' xlya'be ji'i ma, pana tlyu la cha' tso'o laca si ta ma sca cha' xlya'be ji'i tya'a ñati ma", nacui' Jesús ji'na.

36 Lo'o cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngutu sti' ya cha' chcui' ya lo'o y cui' Ndyosi; stu'ba ti nchcui' lcaa ya lo'o y cui' Ni li'.

37 Lo'o jua'q̄ nxi'ya tsa ngu' bi' laja lo'o ngüityi ngu' ji'i Pablo, nchcuicha' ngu' ji'i yu lo'o nchcui' salya' ngu' lo'o.

38 Xñi'ji'i tsa ti' ngu' cha' nchcui' Pablo cha' nga'aa ña'q̄ ngu' bi' ji'i yu. Li' ndyaa lo'o latya ngu' bi' ji'i ya tysi cuiñi cha' tyaq̄ ya ne' yaca ni'i chaca quiya'.

1 Nguxtyanu ya ji'i ty'a ya li'. Ndu'u ya ndyaa ya ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Cos. Ca chaca tsā ndyalaa ya ca quichí Rodas, lo'o li' ndyalaa ya ca quichí Pátara.

2 La cui' quichí bi' ngujui chaca yaca ni'i ji'i ya nu cua tsaa ti nde loyuu su cuentya Fenicia. Ndyatí ya ne' yaca ni'i bi', ndu'u ya ndyaa ya li'.

3 Cua nteje tacui ya cacua ti loyuu su cuentya Chipre, la'a tsu' coca ndyanu yuu btyi bi', cha' tsaa liñi ya ca loyuu su cuentya Siria. Ntsu'u cha' tsaa yaca ni'i ca quichí Tiro cha' tyanu yu'ba ji'i ndejua. Lo'o ndyalaa ya quichí bi' ndu'u ya ne' yaca ni'i bi',

4 ndyaa ya slo taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i quichí bi'; ndyanu ya cati tsā lo'o ngu' bi' li'. Nchcui' ngu' bi' lo'o Pablo cha' ná tsaa yu ca quichí Jerusalén, cha' cua ngua'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya nu caca ji'i Pablo ca quichí bi'.

5 Lo'o ndye cati tsā, li' ndu'u ya ndyaa ya. Nguxtyucua lcaa tya'a ngu' ji'i ya tyucui su ndyaa ya to' tyujo'o; lo'o jua'a lcaa nu cuna'a lo'o nu sube ji'i ngu', ndyaa ngu' lo'o ya. Li' ngutu sti' lcaa ya ca to' tyujo'o cha' stu'ba ti chcui' ya lo'o ycui' Ndyosi.

6 Ngusalya' ngu' lo'o ya, ngüityi ngu' ji'i ya, li' ndyatí ya ne' yaca ni'i; cuati nguxtyu'ngu' yaa'ngu' nde toni'i ji'i ngu'.

7 Ndu'u ya quichí Tiro ndyaa ya ca quichí Tolemaida. Xa' ndu'u ya ne' yaca ni'i li'; nchcuicha' ya ji'i ñati ji'i Jesucristo tya'a na nu ndi'i quichí bi', jua'a ndyanu ya lo'o ngu' sca talya ti.

8 Ca chaca tsā ndu'u ya ndyaa ya tyucui ca quichí Cesarea; ndyalaa ya to' tyi Felipe li', la cui' Felipe nu nchcui' lo'o ngu' cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na. Nga'a Felipe ji'i nu cati tya'a ngu' nu laca cña ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i Jesús tya clyo. Ndyanu ya slo yu li'.

9 Ntsu'u jacua tya'a sñi' Felipe, xcui' cuna'a nu ntucua ycui' ti laca sñi' yu. Cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' ji'i nu cuna'a bi', cha' chcui' ngu' cua ña'a ca

cha'nu nda ycui' Ndyosi lo'o ngu' cha' chcui' ngu' lo'o ñati.

10 Cua nguti'i ya slo ngu' tyu' tsa, lo'o li' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Agabo; ca loyuu su cuentya Judea ndu'u yu bi'. Sca nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi laca yu bi', tii tsaa yu.

11 Lo'o ndyalaa yu ca slo ya, li' ngulo yu juata nu ndyaaca'sii' Pablo, li' ya' yu lo'o quiya' yu ngusca' yu lo'o juata bi'.

—Cua nchcui' Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o na' cha' ñi'ya nu ndyaaca' ycui' na', jua'a sca' ngu' judío tya'a na ji'i ñati nu ca ji'i juata re ca Jerusalén —nacui Agabo ji'i ya—. Tsaa lo'o ngu' ji'i ñati bi' slo ngu' xa' tsu' cha' xcube' ngu' ji'i yu —nacui.

12 Ndyuna ya cha' nu nchcui' Agabo, lo'o li' ca ta'a ya lo'o ngu' Cesarea tya'a na, tya'na nchcui' ya lo'o Pablo cha' ná tsaa yu ca Jerusalén.

13 —¿Ni cha' laca nxi'ya ma? —nacui Pablo ji'i ya li'—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma cha' ca xñi'i ti' na'? —nacui—. Cua laca cha' tsā'a ca Jerusalén; tyaja'a na' tsā'a, masi lo'o sca' ngu' jna', masi lo'o cujuii ngu' jna' cajua xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

14 Ngua cuayá' ti' ya li' cha' ná ngua ji'i ya cua'a ya ji'i yu.

—Tso'o si caca ñi'ya nu nacui' ycui' Ndyosi cha' caca lacua —nacui ya li'.

15 Lo'o ngua'ni cho'o ya ji'i ya, li' ndu'u ya ndyaa ya ca Jerusalén.

16 Tyu' tya'a ngu' tya'a na ndyaa lo'o ji'i ya cha' culu'u ngu' ji'i ya macala ndi'i chaca yu tya'a na nu naa Mnasón. Ngu' Chipre laca nu Mnasón bi'. Cua ngusñi yu cha' ji'i Jesús tya sa'ní la, lo'o nu juani ntucua tyi yu ca Jerusalén. Slo yu bi' ndyanu ya li'.

Ndyacua tya'a Pablo lo'o Jacobo

17 Tso'o ntsu'u tyiquee ñati ji'i Jesucristo tya'a na cha' cua ndyalaa ya ca Jerusalén.

18 Nguxee chaca tsā ndyaa Pablo lo'o ya ca slo Jacobo. Cajua ndyu'u ti'i

lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' ty'a'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo quichi bi'.

¹⁹ Nchcuicha' Pablo ji'i ngu' bi', li' nchcui' yu lo'o ngu', ndacha' yu lcaa ña'a cña nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o ngutil'i ya slo ngu' xa' tsu'.

²⁰ Nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' bi', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi. Nchcui' ngu' lo'o Pablo li':

—Tso'o tsa lacua —nacui' ngu' ji'i yu—. Juani ni, jlo ti' nu'u cha' cua ntsu'u tyuu mil ty'a'a ngu' judío ty'a'a na nu ngusñi cha' ji'i Jesús ty'a tsubi' la. Nacui' ngu' cha' ntsu'u cha' taquiya' lcaa na lo'o ty'a'a na cua ña'a ca cha' cusu' nu nguxtyanu jyo'o Moisés ji'na cua sa'ni la —nacui' ngu'—.

²¹ Lo'o jua'q cua nquijeloo cha' ji'i ngu' cha' ngulu'u nu'u ji'i ngu' judío ty'a'a na nu ndi'i xa' quichi, cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' ji'i cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', ni ná ntsu'u cha' xi'yu ngu' quiyi sñi' ngu' cha' culacua' ngu'; ngulu'u nu'u cha' ná nga'q cha' cua'ni ngu' bi' ñi'yä nu ndu'ni na cha' laca na ngu' judío, nacui' ngu'.

²² ¿Na laca cua'ni na lacua? Ná tyiquee' tyu'u ti'i lcaa ngu' judío ty'a'a na, lo'o caja cha' ji'i ngu' cha' cua ndyalaa nu'u quichi re.

²³ Bi' cha' ta ya sca cuij lo'o nu'u ñi'yä nu cua'ni nu'u juani. Cua ndi'i jacua ty'a'a ngu' quiyu re nu cua ngüiñi sca cha' ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi.

²⁴ Tsaa lo'o nu'u ji'i ngu' bi', cha' stu'ba ti cua'ni lyiji ma' cha' nu cua ngüiñi ji'i ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi. Nu'u cui'ya lcaa na nu nga'q cha' caca mstq ji'i ngu' ne' laa. Li' taca xi'yu ngu' quicha' hique ngu' lo'o cua ndye cha' bi'. Caca cuayá' ti' lcaa ngu' li', cha' lo'o nu'u ndaquiya' nu'u ji'i lcaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' ji'na, cha' si'i cha' liñi nu cua nchcui' ñati' jinu'u li'.

²⁵ Lo'o nu ngu' xa' tsu' nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo ni, cua nguscua ya sca quityi cha' tsaa slo ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná

ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu ntsu'u ji'i ngu' judío ty'a'a na. Nguscua ya cha' ndi'yä: ná tso'o cacu ngu' cuaña' na'ni nu cua nda ngu' cha' caca mstq ji'i jo'ó, ni ná tso'o cacu ngu' tañi, ni ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndyalú tso'o tañi ni' lo'o ndyujii ngu' ji'i, ni ná tso'o chca'a'ngu' lo'o ñati' nu si'i clyo'o ngu'.

Ngusñi ngu' ji'i Pablo preso to' laa tlyu

²⁶ Ca chaca tsä, li' ndyaa lo'o Pablo ji'i nu jacua ty'a'a ñati' bi', ngua'ni lubii ngu' ji'i ycui' ca ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi. Li' ndyaa ngu' ne' laa tlyu, cha' cacha' ngu' ji'i ngu' bi' ni tsä tye tyuco'o tsä ji'i ngu' lo'o ty'a'a ngu', cha' li' taca cäa'ngu' ne' laa jua, cäa'lo'o ngu' mstq nu ta ngu' ji'i ycui' Ndyosi li'.

²⁷ Cua ty'a'a ti cati tsä, cua tye ti cña ji'i ngu'. Pana cua ntsu'u xi'ngu' judío nu laca tysi ca Asia, lo'o jua'q cua na'ngu' bi' ji'i Pablo su ndya'a yu ne' laa tlyu bi'. Hora ti ngua'ni cuij'ngu' bi' sca cuentyu lo'o ngu' quichi, cha' caca ñasi'ngu' ji'i Pablo li'.

²⁸ Ngusi'ya ngu' judío bi' ji'i ngu' quichi li':

—Cu'mä'ngu' Israel ty'a'a na —nacui'ngu'—, xtyucua mä'ji'i ya —nacui'ngu'—. Cua ngulu'u nu quiyu re ji'i ngu' lcaa quichi su nguta'q yu cha' ná tso'o ná nu laca na ngu' judío; ná tso'o cha' cua'ni tlyu na ji'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'q ná tso'o laa tlyu re, nacui'yu re. Lo'o chaca cha' ni, cua ndyaa lo'o yu re ji'i ngu' xa' tsu' ne' laa tlyu re cha' cua'ni ñu'u'ngu'ji'i laa su ndu'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi.

²⁹ Nchcui'ngu' jua'q cha' cua na'qngu' ji'i Pablo ndya'a lquichi lo'o Trófimo, sca ngu' Efeso. Ngua ti'ngu'li', cha' cua ndyaa lo'o yu ji'i ne' laa tlyu bi'.

³⁰ Nxna lijyä lcaa ngu' quichi li', cha' tejeya'ngu' ji'i Pablo. Hora ti ngulo'o'ngu'ji'i yu ne' laa, ndacu'ngu' to' laa li'.

³¹ Nguia ti' ngu' cujuui ngu' ji'i Pablo; pana ndyaa xi xa' la ngu' slo nu xu'na sendaru ngu' romano, ndyaa cacha' ngu' ji'i cha' lye tsa nxu'u tya'a lcaa ngu' quichi.

³² Bi' cha' ngulo nu xu'na sendaru bi' cña ji'i capitán ji'i cha' tsaa lo'o ngu' ji'i ña'a latya sendaru, tsaa ngu' lo'o y cui' xu'na ngu' bi' ca su ndi'i ngu' quichi. Ngusna ngu' ndyaa ngu' su ndyu'u ti'i lcaa ngu' quichi li'. Nga'aa ngujui'i ngu' quichi ji'i Pablo lo'o na'a ngu' ji'i sendaru lo'o xu'na sendaru bi' lijya.

³³ Li' ndyaa xu'na sendaru bi' cacua ti slo nu Pablo bi'; ngulo cña cha' tejeya' sendaru ji'i yu, cha' sca' ngu' ji'i yu lo'o tucua tya'a carena chcuá. Li' nchcuane xu'na sendaru bi' ji'i ngu' quichi, cha' caca cuayá' ti' y cui' tilaca laca preso bi' ji'i, ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u ji'i yu.

³⁴ Pana nxi'ya tsa ngu' quichi ndi'i ngu' li'; nxi'ya tsaca ngu' lo'o nxi'ya chaca ngu', bi' cha' ná jlo ti' xu'na sendaru bi' na laca ngua ji'i ngu'. Li' ngulo cña cha' tsaa lo'o sendaru ji'i Pablo ca to' tyi sendaru.

³⁵ Lo'o cua ndyalaa sendaru su tyacu'i lo ndyiya' to' ni'i ji'i ngu', li' ngusñi sendaru ji'i Pablo, ngüi'ya cuä ngu' ji'i yu cha' ñasi' tsa ngu' quichi ji'i yu.

³⁶ Tlyu tsa taju ñati nu ndyaa lca'a ji'i sendaru.

—Cujuii clya ma ji'i —nacu'i ngu' bi' ji'i sendaru bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' quichi ñi'ya ngua ji'i yu

³⁷ Cua tyatí ti ngu' toni'i ji'i sendaru, li' nchcui' Pablo lo'o xu'na sendaru bi'.

—Cusu', cua'ni cha' tso'o ta nu'u chacuaya' chcui' na' xi —nacu'i Pablo ji'i.

—¿Ha nchca jinu'u chcui' cha' griego? —nacu'i xu'na sendaru ji'i Pablo li'.

—Nchca 'na —nacu'i Pablo.

³⁸ —¿Ha si'i nu'u laca nu ngu' Egipto nu ngua loo ji'i ngu' nu ngusu'u tya'a lo'o gobierno tsubi'? —nacu'i ji'i

Pablo—. ¿Ha si'i nu'u ndyaa lo'o ji'i jacua mil tya'a ñati cuxi ca lo natí' btyi?

³⁹ Si'i na' —nacu'i Pablo—. Ngu' judío laca na'. Tarso naa quichi tyi na', la cui' sca quichi tlyu xi ca looyuu su cuentya Cilicia —nacu'i—. Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuaya' jna' chcui' na' xi lo'o ngu' quichi re juani.

⁴⁰ Li' nda xu'na sendaru chacuaya' chcui' Pablo, bi' cha' ndatu yu lo ndyiya' quee bi' li', ngutacui ya' yu cha' ca tì nu ngu' quiña'q bi'. Lo'o ngua ti' ngu', li' cha' hebreo nchcui' Pablo lo'o ngu', cha' bi' laca cha'cña ji'i ngu' judío.

22

¹ —Cu'ma ngu' cusu', ngu' tya'a na' —nacu'i Pablo ji'i ngu'—, cua'q jyaca mä ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma —nacu'i—, si caca cua'ni lyaá na' ji'i y cui' ca na' lo'o chcui' na' lo'o ma.

² Ndyuna ngu' judío cha' nchcui' Pablo cha'cña ji'i ngu' lo'o ngu', bi' cha' tì ti ndi'i ngu' laja lo'o nchcui' yu:

³ —Tya'a cu'ma ngu' judío laca na' —nacu'i Pablo ji'i ngu'—. Quichi Tarso ngula na' ca looyuu su cuentya Cilicia; tiya' la ndyalaa na' quichi Jerusalén re, cha' ngua tsa'q na' slo mstru Gamaliel li'. Tso'o ngua tsa'q na' lcaa cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na nu nscua lo quityi. Tyucui tyiquee na' ngua ti' na' taquiya' na' lcaa cha' ji'i y cui' Ndyosi, la cui' ñi'ya nu ndyu'u ni ma tsä juani.

⁴ Cua sa'ni la lo'o y cui' na' lca'a cusu'u na' ji'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, cha' cujuui na' ji'i ngu'. Ntejeya' na' ji'i ngu' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'q, ngusu'ba na' ji'i ngu' ne' chcuá.

⁵ Jlo ti' xu'na sti jo'ó, lo'o jua'q ngu' cusu' quichi re ni, jlo ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' cua nda ngu' quityi jna' nu nguscua ngu' cha' tsaa slo ngu' judío tya'a na ca quichi Damasco. Ndy'a'a na' ca bi' cha' clyana la na' ji'i ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo, cha' tyaq lo'o na' ji'i ngu' bi' nde Jerusalén re, cha' xcube' ma ji'i ngu' bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' ñi'ya ngux-cutsa'a Jesús cresiya ji'i yu

⁶ 'Ndy'a^q na' tyucuiⁱⁱ, cua tyalaa ti na' ca quichiⁱ Damasco bi!. Nde hora ngua, lo'o tsi tsiya' ca ndaca^q sca xee tlyu ji'i ycui' Ndyosi nde cua; tyucui ña'^q a lo yuu su ndu na' ngujuiⁱ xee bi!.

⁷ Nclyú na' tyucuiⁱⁱ li', ndyuna na' cha' nchcui' sca ñatiⁱ lo'o na': "Saulo, Saulo", nacuiⁱⁱ yu, "¿ni cha' laca nxuu^u tya'a nu'u lo'o na'?"

⁸ "¿Tilaca laca nu'u, cusu'?" nacuiⁱⁱ na' ji'i li!. "Jesús Nazaret laca na'", nacuiⁱⁱ yu jna'. "Nxuu^u tya'a nu'u lo'o ycui' na', bi' cha' nchca quicha ti' na'."

⁹ Cua na'^q ngu' nu ndya^q lo'o na' xee bi!. Ndyutsiiⁱⁱ tsa ngu' li', masi ná ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o na'.

¹⁰ "¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na?" nacuiⁱⁱ na' ji'i Jesús li!. "Tyatü nu'u", nacuiⁱⁱ nu Xu'na na jna', "tsaa nu'u ca quichiⁱ Damasco. Nde-jua ndi'i sca ñatiⁱ nu culu'u jinu'u^u lcaaⁱⁱ ña'^q cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u."

¹¹ Ngua cuityiⁱ na' xquiⁱⁱ ya xee tlyu bi' li', bi' cha' nu ngu' tya'a ndya^q na' bi', ngusñiⁱⁱ ngu' ya' na' cha' tsaa la ya tyucuiⁱⁱ nde quichiⁱ Damasco bi!.

¹² 'Ndi'i sca nu cusu' nu naa Ananías quichiⁱ bi', nu ndaquiyaⁱⁱ tsa ji'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ní. Lcaa ngu' judío tya'a na nu ndi'i quichiⁱ Damasco ni, nchcuiⁱⁱ ngu' cha' tso'o tsa tyiquee nu Ananías bi!.

¹³ Ndyalaalaa nu cusu' bi' slo na' li!: "Saulo tya'a na", nacuiⁱⁱ yu jna', "cua'ni ycui' Ndyosi cha' tyaala cloo nu'u chaca quiya' juani". Hora ti ndyaala cloo na' chaca quiya', na'a na' ji'i ycui' Ananías li!.

¹⁴ "Ycui' Ndyosi nu ngua'ni tlyu sti na ji'i, bi' laca nu ngusubi jinu'u^u cua sa'ní la", nacuiⁱⁱ Ananías jna'. "Ngusubi ycui' Ni jinu'u^u cha' ca cuayá' ti' nu'u^u ña'^q cha' nu nti' ycui' Ni, cha' ña'^q nu'u^u ji'i ycui' nu liñi ca, cha' cuna nu'u^u cha' nu chcui' Ni lo'o nu'u^u", nacuiⁱⁱ jna'.

¹⁵ "Ntsu'u cha' tsaa nu'u^u slo lcaaⁱⁱ ñatiⁱ cha' cacha' nu'u^u ji'i ngu' lcaaⁱⁱ ña'^q

cha' nu cua na'^q nu'u^u, lcaa ña'^q cha' ji'i ycui' Ndyosi nu cua ndyuna nu'u^u.

¹⁶ Nga'aa ntsu'u cha' jatya la nu'u^u ca nde; tyatü clya nu'u^u juani; cua ngüityiⁱ ycui' Ni qui'ya nu ntsu'u^u jinu'u^u, xquiⁱⁱ ya cha' ngusñiⁱⁱ nu'u^u cha' ji'i Jesús. Lo'o li' tyucuatyaⁱⁱ ngu' jinu'u^u." Jua'^q a nchcui' Ananías lo'o na' li!.

Ndyaa Pablo slo ngu' xa' tsu'

¹⁷ 'Nu lo'o nguxtyuu^u na' nde Jerusalén, li' ndyaa na' ne' laa tlyu jua cha' chcui' na' lo'o ycui' Ndyosi. Ñi'ya nti' si nchcui' sca xcalá na,

¹⁸ jua'^q cua na'^q na' ji'i ycui' nu Xu'na na. "Tyaa clya nu'u^u", nacuiⁱⁱ nu Xu'na na jna', "tyu'u nu'u^u quichiⁱ Jerusalén re; yaa clya nu'u^u", nacuiⁱⁱ Ni, "cha' ná jlya ti' ngu' nde lo'o chcui' nu'u^u cha' jna' lo'o ngu'."

¹⁹ "Xu'na", nacuiⁱⁱ na' ji'i nu Xu'na na li!, "jlo ti' ngu' quichiⁱ re cha' nguta'a na' ne' laa lcaa quichiⁱ, cha' ngusñiⁱⁱ na' ji'i ngu' nu ntsu'u^u cha' ji'i lo'o nu'u^u, ngusu'ba na' ji'i ngu' bi' ne' chcuá, ngujuiⁱ na' ji'i ngu' bi'.

²⁰ Nu lo'o ngu' ngu' quee ji'i Esteban, ndyalú tañi yu; ndyujuuiⁱⁱ ngu' ji'i yu xquiⁱⁱ ya cha' liñi nchcui' yu cha' jinu'u^u lo'o ngu'!. Lo'o na' ni, stu'ba ti ndu na' lo'o ngu' bi' li', nguna'asiiⁱⁱ na' ste' ngu' nu ndyujuuiⁱⁱ ji'i yu. Tso'o nti' na' tyempo bi', nu lo'o na'^q na' cha' cua ngujuiⁱⁱ yu bi!." Jua'^q a nchcui' na' lo'o ycui' Ndyosi ne' laa bi!.

²¹ "Tyaa nu'u^u juani", nacuiⁱⁱ ycui' nu Xu'na na jna' li!. "Culo na' cña jinu'u^u cha' tsaa nu'u^u xa' quichiⁱ tyijyu' la, cha' culu'u nu'u^u ji'i xa' ñatiⁱ; nga'aa si'i ji'i ngu' judío tya'a nu'u^u ti culu'u nu'u^u."

Ntsu'u Pablo preso ji'i xu'na sendaru

²² Lo'o ndyuna ngu' quichiⁱ cha' bi', nga'aa nti' ngu' cuna la ngu' cha' li!. Nxí'ya lo'o tsa ngu' ji'i sendaru cha' ñasiⁱ ngu'!

—Cujui ma ji'i nu qui'yu re —nacuiⁱⁱ ngu'!—. Nga'aa tso'o cha' tyi'i yu cha-lyuu.

23 Cuií ngusi'ya lo'o ngu' ji*í* Pablo li', ngusaa' ngu' ste' ycui' ca' ngu', ngusñi' ngu' yuu' ngu' nde cua cha' ñasi' tsa' ngu'.

24 Bi' cha' ngulo xu'na sendaru cña cha' tsaa lo'o sendaru ji*í* preso ni*í*, cha' quiji*í* sendaru ji*í* yu' lo'o juata nu ntsu'u chcua laja. Cua'ni' ngu' jua'a'ngua ti' xu'na sendaru, cha' li' tyaja'a' yu' cache' yu' ña'a' cha' cuxi nu ngua'ni' yu, cha' ngusi'ya tsa' ngu' quichi xqui'ya cha' bi'.

25 Cua'ngusca' ngu' ji*í* yu' cha' quiji*í* juata'ngu' ji*í* yu, lo'o li' nchcui' Pablo lo'o nu capitán bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji*í* ma' quiji*í* ma' ji*í* sca'ngu' romano? —nacui' Pablo ji*í* capitán—. ¿Ha si'i na cu'a'ni' cuayá'ngu' tisiya ji*í* ngu' romano clyo?

26 Hora ti'ngusna capitán ndyaa'nda xi'cha'lo'o xu'na sendaru li':

—Cui'ya nu'ü cuentya ñi'ya' ña'a' cu'a'ni' nu'ü lo'o nu qui'yu jua —nacui' capitán ji*í* xu'na—. Sca'ngu' romano laca'yu.

27 Hora ti'lijya'nu xu'na sendaru bi' slo'Pablo li':

—¿Ha chañi'cha'nu'ü laca'ngu' romano? —nacui'ji*í* Pablo.

—Chañi' —nacui' Pablo ji*í*.

28 —Quiñ'a' tsa'caya'nda na'cha'laca'na'ngu'romano —nacui'xu'na sendaru li'.

—Ná lo'o caya'nda na', cha'ngu' romano laca' sti'na' —nacui' Pablo ji*í*.

29 Nu sendaru nu ndi*í* slo'yu'cha' quiji*í*ngu'ji*í* yu'ni, hora ti'ndatsu'ngu'lo'o ndyuna'ngu'cha'nu'nchcui'yu. Li'cua'ndyutsii' tsa'xu'na sendaru cha'cua'ngulo cña'ji*í*ngu', cha'ngusca'ngu'ji*í*sca'ngu'romano, masi'na'lo'o chacuayá'ji*í*ycui' bese.

Ndu' Pablo slo'ngu'nu laca'loo ji*í*ngu'judío

30 Ca'chaca'tsa'tya'nti'xu'na sendaru ca'cuayá'ti'ni qui'ya'laca'nu'ngusta'ngu'judío bi'ji*í*Pablo. Ngusatj*í*ngu'carena'chcuanu'ndyaaca'Pablo li'. Ngulo'xu'na sendaru bi'cña'ji*í*stijo'otlyu'lo'o'ji*í*lcaa'ngu'cusu'cha'tyu'u'ti'ngu'se'i

ti. Li'ndyaa'lo'o'ji*í*Pablo'caslo'ngu'bi'.

23

1 Cua'ndyu'u'ti'ílcaa'ngu'cusu'bi'. Li'ñaa'a'tsa'Pablo'ji*í*ngu'cusu'nu'cua'ni'cuayá'ji*í*yu.

—Cu'ma'ngu'cusu'tya'a'na'—nacui'Pablo'ji*í*ngu'li'—, lcaa'tsa'tso'o'ndi*í*na'. Lubii'cresiya'jna'cuentya'ji*í*ycui'Ndyosi.

2 Ananías'naa'nu'laca'xu'na'sti'jo'óbi';li'ngulo'nu'Ananías'bi'cña'ji*í*ngu'nu'ndu'cacua'ti'cha'quijsi'ya'ngu'tu'ba'Pablo.

3 —La cui'jua'a'quijsi'ycui'Ndyosi'jinu'ütu'ni'—nacui'Pablo'ji*í*xu'na'sti'jo'óbi'li'—. Cuiñi'nu'ü. ¿Ha liñi'tsa'ndu'ni'nu'ünti'? Nde'ndyu'ni'cuayá'ma'jna'cuentya'ji*í*chacuayá'nu'ntsu'u'ji'na',pana'cua'ngulo'nu'ücña'cha'quijsi'ya'ngu'tu'ba'na',masi'na'ntsu'u'chacuayá'cua'ni'nu'üjua'a.

4 Nchcui'ngu'nu'ndu'cacua'tilo'Pablo li':

—¿Ha nchcui'suba'nu'ülo'o'xu'na'sti'jo'ónu'laca'cña'ji*í*ycui'Ndyosi'? —nacui'ngu'ji*í*Pablo.

5 —Cu'ma'ngu'cusu'tya'a'na'—nacui'Pablo—, nájlo'ti'na'si'xu'na'sti'jo'ólaca'jua. Ná'tso'o'cha'nu'nchcui'na'si'jua'a,cha'cua'nscura'sca'cha'lo'quityi'ji*í*ycui'Ndyosi'ndi'ya':“Náchcui'cuximajsi'ji*í*xu'na'ma”.

6 Pana'ngua'cuayá'ti'Pablo'li'cha'nga'a'ngu'fariseo,lo'o'jua'a'ng'a'xi'ngu'saduceo'laja'ngu'cusu'bi'. Cuij*í*nchcui'Pablo'chaca'quiya'li':

—Cu'ma'ngu'cusu'tya'a'na'—nacui'yu'ji*í*ngu'—,ngu'fariseo'laca'na'—nacui'Pablo—,lo'o'jua'a'ngu'fariseo'ngua'sti'na'. Ndyu'ni'cuayá'ma'jna'xqui'ya'cha'jlyati'na'cha'ntsu'u'cha'tyu'úlcaa'jyo'o'chaca'quiya'ca'nde'loo'la.

7 Nu'lo'o'ndyuna'ngu'cha'bi',li'nguxlyú'ngu'cha'hichu'tya'a'ngu';ngu'fariseonxu'ütya'a'lo'o'ngu'saduceo'li'.

8 Nájlyati'ngu'saduceo'cha'tyataca'tyu'ú'sca'ñatj*í*chaca'quiya'lo'o'cua'ngujuii,ni'nájlyati'ngu'cha'ntsu'u'xcá'ji*í*ycui'Ndyosi,ni'nájlya

ti' ngu' cha' ntsu'u cui'i; pana ngu' fariseo ni, jlya ti' ngu' lcaa cha' bi'.

⁹ Bi' cha' lye tsa nxuu tyaa' a ngu' bi'. Lo'o li' ndyatü xi ngu' fariseo nu nslo tso'o ji'i quityi ji'i y cui' Ndyosi.

—Ná ngua'ni nu qui'yu re cha' cuxi —nacui' ngu' bi'—. Ná tso'o xuu tyaa' na lo'o y cui' Ndyosi si chañi cha' cua nchcui' sca cui'i tso'o lo'o yu re, si cua nchcui' sca xcä ji'i y cui' Ndyosi lo'o yu.

¹⁰ Lye la nxuu tyaa' a ngu' xqui'ya cha' bi' li'. Ngulacua tsa ti' xu'na sendaru si cujuii' ngu' ji'i Pablo, bi' cha' ngulo cña ji'i sendaru cha' tejeya' ngu' ji'i Pablo, cha' xa' tsaa lo'o ngu' ji'i yu ca to' tyi sendaru chaca quiya'.

¹¹ Lo'o ngua talya lye, li' ndyalaa y cui' nu Xu'na na slo Pablo.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'ü Pablo —nacui' Ni—. Ñi'ya cua nchcui' nu'ü cha' jna' nde quichí Jerusalén re, jua'q ntsu'u cha' chcui' nu'ü cha' jna' ca quichí Roma.

Ngua ti' ngu' cujuii' ngu' ji'i Pablo

¹² Lo'o cua nguxee chaca tsä, li' ngüiñi cha' ji'i ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' cujuii' ngu' ji'i Pablo. Ndi'ya ngua'ni ngu' jura li':

—Ña'q y cui' Ndyosi ji'na cha' chañi ca cha' ná cacu na ná co'o na tsiya' ti ña'q cuayá' nu cua ndyujuii na ji'i nu Pablo bi' —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

¹³ Cua ntsu'u tu'ba tya'a ñati' nu ngua ti' cua'ni cña cuxi bi'.

¹⁴ Bi' cha' ndyaa ngu', nchcui' ngu' lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' quichí bi':

—Cua ngüiñi cha' ji'i ya lo'o y cui' Ndyosi —nacui' ngu' ji'i ngu' nu laca loo—. Nchcui' ya lo'o Ni cha' ná cacu ya tsiya' ti ña'q cuayá' nu cua ndyujuii ya ji'i nu Pablo bi' —nacui' ngu'—.

¹⁵ Bi' cha' juani, lcaa cu'mä ngu' cusu' lo'o ngu' tisiya, jña mä ji'i xu'na sendaru bi' cha' cäa lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo mä chaca quiya'. Ta mä cha' lo'o ngu' cha' tya nti' mä cua'ni cuayá' mä la xi ji'i yu bi'. Li' tsaa ya chca'q cuaana ya to' tyucuii, cha' cujuui ya

ji'i yu laja lo'o tyeje tacui ngu' lo'o yu li'.

¹⁶ Laja li' cua ngujui cha' ji'i sñi' tya'a Pablo, ña'q cha' nu nchcui' ngu' bi'. Yala ti ndyaa yu cuañi' bi' to' tyi sendaru cha' ta yu cha' lo'o chi tya'a yu.

¹⁷ Li' ngusi'ya Pablo ji'i sca capitán:

—Cua'ni cha' tso'o tsaa lo'o ji'i yu cuañi' re ca slo xu'na mä —nacui' Pablo ji'i—. Ntsu'u sca cha' nu ta yu lo'o nu laca xu'na mä.

¹⁸ Ndyaa lo'o capitán ji'i yu cuañi' bi' slo xu'na ngu' li':

—Cua ngusi'ya Pablo jna' —nacui' capitán ji'i xu'na—, nu Pablo nu ntsu'u ne' chcuä —nacui' capitán—. Nacui' yu 'na cha' cäa lo'o na' ji'i yu cuañi' re slo nu'ü, cha' ntsu'u sca cha' nu nti' chcui' lo'o nu'ü.

¹⁹ Ntejeya' xu'na sendaru ya' yu cuañi' bi' li', ndyaa lo'o ji'i su ná cuna xa' ñati' cha' nu chcui':

—¿Ha ntsu'u sca cha' nu nti' nu'ü chcui' lo'o na'? —nacui' xu'na sendaru ji'i yu cuañi' bi' li'.

²⁰ —Cua ngüiñi cha' ji'i nu ngu' judío bi' lo'o tya'a ngu' cha' jña ngu' cha' clyu ti' jinu'ü, cha' cäa lo'o nu'ü ji'i Pablo ca slo ngu' tisiya bi' la quee —nacui' yu cuañi' bi' ji'i xu'na sendaru li'—. Chcui' ngu' lo'o nu'ü cha' tya nti' la ngu' cua'ni cuayá' ngu' xi ji'i Pablo slo ngu'!

²¹ Cha' cuiñi laca bi'. Cua ntsu'u masi tu'ba tya'a ñati' nu ntajatya ngu' ji'i mä cuaana ti to' tyucuii bi'; cua nchcui' ngu' bi' lo'o y cui' Ndyosi cha' ná cacu ngu' ná co'o ngu' tsiya' ti, ña'q cuayá' nu cua ndyujuii ngu' ji'i nu Pablo bi'. Lo'o jua'q cua laca ndi'i ngu' lo'o nu'ü.

²² Li' ngulo xu'na sendaru cña ji'i yu cuañi' bi', cha' ná cacha' ji'i xa' ñati' cha' nu cua nda lo'o sendaru. Li' ngusalya' yu cuañi' bi' lo'o xu'na sendaru, ndu'u ndyaa.

Nda xu'na sendaru ji'i Pablo cha' tsaa yu ca slo Félix nu laca gobernador

²³ Lo'o li' ngusi'ya xu'na sendaru ji'i tucua tya'a capitán cha' cäa ngu' slo.

Ngulo cña ji'i capitán bi', cha' cua'ni cho'o ngu' ji'i ngu' cha' tsaa ngu' lo'o quiña'a tya'a sendaru ca quichi Cesarea; nacui cha' hora cua caa nde talya tsaa ngu'. Tsaa lo'o ngu' ji'i tucua siyento tya'a sendaru nu tya'a quiya' ti, lo'o jua'a tya xna yala tyi tya'a sendaru nu tyucua hichu' cuayu ti, lo'o jua'a tya tyucuaa siyento tya'a sendaru nu tya'a lo'o clya chcuá, tsaa lo'o ngu' ji'i li'.

²⁴ Lo'o jua'a ngulo cña cha' cua'ni cho'o ngu' ji'i cuayu nu tyucua Pablo. Ntsu'u cha' cua'a tso'o sendaru ji'i Pablo tyucuii ña'a cuayá' nu tyalaa tso'o ti yu ca slo gobernador Félix.

²⁵ Li' nguscua xu'na sendaru sca quityi cha' tsaa slo nu Félix bi'; ndi'ya nchcui' quityi bi':

²⁶ "Claudio Lisias nscua quityi re cha' tsaa slo nu'ü, gobernador Félix, cha' nu'ü laca loo. Xlyo ni'i.

²⁷ Cua ntejeya' ngu' judío ji'i nu qui'yu re, cua cujuui ti ngu' ji'i yu lo'o ndyalaa na' lo'o sendaru. Ngua tii na' cha' ngu' romano laca yu re, bi' cha' ngulo na' ji'i yu ya' ngu' cuxi bi'.

²⁸ Lo'o li' ngua ti' na' ca cuayá' ti' na' ni qui'ya ntsu'u ji'i yu lo'o ngu', bi' cha' ndyaa lo'o na' ji'i yu ca slo ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío.

²⁹ Li' ngua cuayá' ti' na' cha' cua ngusta ngu' qui'ya ji'i yu cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i tya'a ngu' judío ti, pana ná ntsu'u cha' cujuui ngu' ji'i yu, ná ntsu'u cha' su'ba ngu' ji'i yu ne' chcuá.

³⁰ Li' ngua tii na' cha' cuaana ti cua ngüiñi cha' ji'i tyuu tya'a ngu' judío cha' cujuui ngu' ji'i yu re, bi' cha' nda na' ji'i yu lijya yu slo nu'ü juani. Ngulo na' cña ji'i nu ngu' judío bi', cha' caqä ngu' ca slo nu'ü cha' sta ngu' qui'ya ji'i yu re, si ntsu'u sca qui'ya ji'i yu cuentya ji'i ngu'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' juani." Jua'a nguscua nu xu'na sendaru bi' lo quityi.

³¹ Ñi'ya nu ngulo xu'na sendaru cña ji'i ngu', jua'a ngua cha' bi' li'. Lo'o ngua talya, li' ndyaa ngu' ndyaa qui'ya ngu' ji'i Pablo, ndyaa lo'o ngu'

ji'i yu ca quichi Antípatris.

³² Ca chaca tsä nguxtyüü sendaru nu ndya'a quiya' ti, ñaa ngu' nde to' tyi ngu'. Tya ndyaa la ngu' nu ntucua hichu' cuayu bi', ndyaa lo'o ngu' ji'i Pablo tyucuii.

³³ Ndyalaa ngu' ca quichi Cesarea li', nda ngu' quityi ji'i gobernador, lo'o jua'a nguxtyanu ngu'ji'i preso slo nu cusu' bi' li'.

³⁴ Nchcui' gobernador lo quityi bi', li' nchcuane ji'i Pablo ma ngu' laca. Nguxacui Pablo cha' ji'i li':

—Loyuu su cuentya Cilicia ndi'i quichi tyi na' —nacui Pablo.

³⁵ —Ña'a na' ñi'ya caca cha' jinu'ü lo'o caqä ngu' bi' slo na' cha' sta ngu' qui'ya jinu'ü —nacui gobernador ji'i Pablo.

Lo'o li' ngulo nu gobernador bi' cña ji'i sendaru cha' tyi'i ngu' sendaru cuä ji'i Pablo ca toni'i cña su ngutucua jyo'o rey Herodes cua sa'ni la.

24

Ndacha' Pablo ji'i Félix ñi'ya ngua ji'i yu

¹ Lo'o cua ndya'a ca'yu tsä, li' ndyalaa Ananías nu xu'na sti jo'ó bi'; ndyalaa yu lo'o ngu' cusu' lo'o sca ñati nu laca tu'ba nu naa Tértulo. Li' ndyaa ngu' bi' slo gobernador cha' sta ngu' qui'ya ji'i Pablo,

² bi' cha' ngulo gobernador cña ji'i sendaru cha' caqä lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo. Li' nchcui' Tértulo bi' lo'o Félix nu laca gobernador bi':

—Cha' clyu ti' tyu'u jinu'ü, cusu', chcui' ya xi lo'o nu'ü —nacui Tértulo—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' xcui' cña tso'o ndu'ni nu'ü lo'o laca nu'ü loo loyuu chalyuu re. Tso'o ti ndi'i ya, cha' tso'o tsa jlo ti' nu'ü ñi'ya culo nu'ü cña ji'i ya —nacui—.

³ Bi' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ya, nxñi ya cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'ni nu'ü lo'o ya, macala ndyu'ni nu'ü cña. Lo'o nu juani ndyu'ni chi' ya loo nu'ü, cusu' —nacui—.

⁴ Cui'ya cha' clyu ti' ji'i ya, masi sca hora ti culo laja nu'ü xi; cua'ni nu'ü

sna Ndyosi cuna xi lo'o chcui' na' sca cha' re lo'o nu'u.

⁵ Cua lijya ya ca nde cha' cacha' liñi ya jinu'u lcaa ña'a cña cuxi nu ngua'ni yu re. Nslo ya ji'i yu re cha' suba' tsa nchcui' yu, lya' tsa ti' yu. Nsu'ba yu cha' cusu' ji'i ñati lcaa quichí su ndya'a yu slo ngu' judío tya'a ya, cha' yu re laca loo ji'i taju ngu' nazareno.

⁶ Ngua ti' yu tsaa lo'o yu ji'i xi ngu' xa' tsu' ca ne' laa ji'i cuare, ca su ná ntsu'u chacuayá' cha' tsaa xa' ñati; bi' cha' ntejeya' ya ji'i yu, ndyaa lo'o ya ji'i yu cha' ca cuayá' ji'i yu lo'o ya xqui'ya cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya.

⁷ Li' ndyalaa Lisias nu xu'na sendaru quichí bi'. Tyaala tsa ngua bi' lo'o nguxlyaá ji'i nu Pablo bi' ya' ya, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'.

⁸ Ngulo Lisias cña ji'i ya cha' caq ya slo nu'u cha' sta ya qui'ya ji'i yu ca nde. Tso'o la si xcuane nu'u ji'i yu si cha' liñi nchcui' ya ji'i yu.

⁹ Lo'o jua'a nchcui' nu ngu' judío nu ndu lo'o Tértulo bi', cha' liñi tsa cha' nu nchcui' Tértulo cuentya ji'i Pablo.

¹⁰ Nda gobernador chacuayá' chcui' y cui' Pablo li':

—Tso'o ntsu'u tyiquee na' si caca cua'ni lyaá na' ji'i y cui' ca na' laja lo'o chcui' na' lo'o nu'u —nacui Pablo ji'i Félix bi'—. Cua jlo ti' na' cha' cua tyuu yija laca nu'u loo ji'i nación re —nacui—.

¹¹ Liñi cha' nu nchcui' na' re, taca ca cuayá' ti' nu'u cha' liñi tsa laca cha' bi'. Cua tii tyucuaa ti tsq ntsu'u lo'o ndyalaa na' nde quichí Jerusalén cha' cua'ni tlyu na' ji'i y cui' Ndyosi.

¹² Ná nguxlyú na' cha' hichu' ñati; ná ngua'ni cuxi na' lo'o ñati, masi ne' laa tonu, masi xa' ne' laa, masi laja quichí ti, ná nchcui' na' cha' cuxi lo'o ñati li'.

¹³ Qui'ya laja ti ngusta ngu' re 'na. Ná tucui ndu nu taca chcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re jna'.

¹⁴ Chañi laca cha' ndu'ni tlyu na' ji'i y cui' Ni, la cui' y cui' Ndyosi bi' laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'i ya ji'i Ni. Lo'o jua'a cua ngusñi na' cha' cucui nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o na

nu ngua tsubi' ti, masi nchcui' ngu' re cha' cha' cuiñi laca bi'. Pana ña'a ti tya ndaquiya' na' ji'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moises lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndaquiya' na' ji'i lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni.

¹⁵ Ñi'yä nu jlya ti' ngu' judío re, jua'a jlya ti' na'. Chañi cha' cua'ni y cui' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', masi ñati tso'o ngua jyo'o bi', masi ñati cuxi ngua ngu';

¹⁶ bi' cha' ntí' na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o laja lo'o ndi'i na' chalyuu, cha' ná caja ñi'yä nu cutsii na' ca slo y cui' Ndyosi, lo'o jua'a ná cutsii na' slo ñati ti li'.

¹⁷ 'Tyuu yija ndya'a na' xa' quichí tyijyu' la, lo'o tsubi' ti nguxtyuu na' ndyalaa na' nde loyuu su ndi'i quichí tyi ya chaca quiya', cha' ta na' sca mstq nu xtyucua xi ji'i ngu' ti'i nde jua, la cui' mstq nu cua nda ngu' tyijyu' cha' tsaa slo ngu' ti'i bi'. Lo'o jua'a na', ngua ti' na' cha' ta na' sca mstq ji'i y cui' Ndyosi.

¹⁸ Ñi'yä nu nscua cha' cua'ni ya cha' laca ya ngu' judío, jua'a ngua'ni lubii na' ji'i y cui' ca na' cha' tsa'a ne' laa. Nga'a na' ne' laa tonu li', nda na' mstq bi'; tñi ti nguti'i na' ne' laa, ná ndi'i quiñia' ñati. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' judío tya'a ya nu ca tysi loyuu su cuentya Asia, na'a ngu' bi' jna' li'.

¹⁹ ¿Ni cha' laca ná ñaa ngu' bi' ca nde cha' sta ngu' qui'ya jna' lacua, si chañi cha' ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu'?

²⁰ Masi ná ñaa ngu' bi', pana taca xcuane nu'u ji'i ngu' re ñi'yä laca qui'ya nu ntsu'u jna', nu nquijeloo ji'i ngu' tisiya nu lo'o ndu na' slo ngu' nu laca loo bi'.

²¹ Ná jlo ti' na' si chcui' ngu' cha' cuxi ngua cha' bi', nu lo'o cuij nchcui' na' lo'o ngu' ndi'yä: "Ndyu'ni cuayá' ma' jna' juani xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' chañi, cua'ni y cui' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya!", nacui na' ji'i ngu' li'.

²² Ndyuna Félix lcaa cha' nu nchcui' Pablo, lo'o li' ná ntaja'a yu cua'ni cuayá' yu ji'i Pablo la cui' tsq bi'; jlo ti'

Félix ñi'ya nu nchca ji'i ñatí nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, bi' cha' ca tiya' la ngua ti' yu.

—Tso'o la si xa' chcui' mä lo'o na' chaca quiya' lo'o tyalaa Lisias, nu xu'na sendaru bi' —nacui Félix ji'i ngu'.

23 Li' nchcui' Félix lo'o capitán ji'i sendaru nu nga'a cua ji'i Pablo, cha' ta chacuayá' ji'i yu cha' cua'ni yu ñi'ya nu nti' ti yu, masi ña'a ti tya chca'a ngu' cua ji'i yu; jua'a nda chacuayá' cha' cäa ngu' tya'a ndya'a yu ca slo yu cha' ta ngu' na laca nu lyiji xi ji'i. Ndu'u Félix ndyaa li'.

24 Lo'o nteje tacui la xi tsä, li' ndyalaa Félix quichí bi' chaca quiya'; stu'ba ti ndyalaa nu cusu' bi' lo'o clyo'o nu naa Drusila, ngu' judío laca nu cuna'a bi'. Li' ngulo Félix cña cha' cäa lo'o ngu' ji'i Pablo slo, cha' culu'u Pablo ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' si xñi ngu' cha' ji'i Jesucristo.

25 Li' ngulu'u Pablo ji'i ngu' cha' nti' ycui' Ndyosi cha' xcui' cha' liñi ti cua'ni ñatí chalyuu, cha' cua'a ngu' ji'i ycui' ca ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi, bi' laca cña nu nti' ycui' Ndyosi; jua'a ngulu'u yu cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñatí nu lo'o cua ndye chalyuu. Ndyutsii xi Félix li'.

—Tyaa nu'u juani —nacui nu cusu' bi' ji'i Pablo—. Xi'ya na' jinu'u chaca quiya' si ntsu'u sca hora nu laja xi jna'.

26 Ndi'ya ngulacua ti' Félix: si tyiquee' tyanu Pablo ne' chcuä, li' ta yu cñi cha' culaá Félix ji'i yu; bi' cha' lu'ba ti nxi'ya Félix ji'i yu cha' cäa yu ca slo.

27 Jua'a ti nteje tacui tucua yija. Li' ngutsa'a nu laca loo; nga'aa si'i Félix laca gobernador li', Porcio Festo naa gobernador cui. Pana nguxtyanu Félix ji'i Pablo ne' chcuä cha' caca tso'o tyiquee ngu' judío ña'a ngu' ji'i ycui' Félix, ngua ti' nu cusu' bi'.

25

Ndu Pablo slo Festo

1 Lo'o li' ndyalaa Festo ca quichí Cesarea cha' caca yu gobernador. Sna tsä ti nguti'i yu quichí bi', li' ndyaa clya yu ca quichí Jerusalén.

2 Nu lo'o ndyalaa yu quichí bi', li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' ji'i ngu' judío ni, nchcui' ngu' cha' ti'í ji'i Pablo ca slo Festo bi' li';

3 jua'a ndijña ngu' ji'i yu si cua'ni yu cha' tso'o cha' cäa lo'o ji'i Pablo ca Jerusalén. Ndijña ngu' jua'a cha' cuaana ti cua ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cujuii ngu' ji'i Pablo laja lo'o ñaa lo'o ngu' ji'i tyucuii.

4 Pana ná ntaja'a Festo tsiya' ti; nacui yu cha' ca quichí Cesarea ntsu'u Pablo ne' chcuä, lo'o jua'a yala ti xtyuü ycui' yu nde quichí bi'.

5 —Tso'o la si stu'ba ti tsaa ngu' nu laca loo ji'i mä lo'o na' —nacui Festo ji'i ngu'—. Tsaa mä lo'o na' ca Cesarea cha' sta mä qui'ya ji'i yu bi' cajua, si ntsu'u sca cha' cuxi nu ngua'ni yu lo'o ma.

6 Nguti'i nu cusu' Festo snu' tsa, masi tii tsä nguti'i yu ca Jerusalén, li' nguxtyuü yu ndyaa yu nde Cesarea chaca quiya'. Ca chaca tsä ntucua Festo lo yaca xlya tso'o ca su ntucua ycui' gobernador nu lo'o ndyu'u ti'i ngu' cha' ca cuayá' ji'i ngu'. Li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' cäa lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo yu.

7 Ñaa lo'o ngu' ji'i Pablo li'. Lo'o jua'a ndi'i nu ngu' nu laca loo ji'i quichí Jerusalén, cua ndyalaa ca ti ngu'. Cacua ti slo Pablo ndü ngu' bi', lo'o li' tlyu tsa qui'ya ngusta ngu' ji'i nu Pablo bi'; pana ná tucui ndü nu chcui' si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi' ji'i Pablo.

8 Nchcui' ycui' Pablo lo'o ngu' bi' cha' tyu'u lubii cha' ji'i ycui' lo'o ngu':

—Ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' —nacui Pablo—. Ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a ya, ni ná ngua'ni cuxi na' ne' laa tonu, la cui' ti ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya ji'i cña nu ngulo rey nu laca loo ji'i ngu' romano; bi' cha' nti' na' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na.

9 Pana nu Festo bi' ni, ngua ti' yu cha' cua'ni tya'a yu lo'o ngu' judío, bi' cha' nchcuane yu ji'i Pablo ndi'yä:

—¿Ha nti' nu'u tsaa ca Jerusalén? —nacui Festo ji'i Pablo—, cha' ca cuayá' jinu'u lo'o na' ca ndacua.

10 —Ca nde laca su ndu'ni cuaya' mä ji'na cuentya ji'i rey ji'i ngu' romano nu laca loo la —nacui Pablo ji'i nu cusu' bi'—, ca nde ca cuayá' jna' lo'o nu'u lacua —nacui—. Jlo tso'o ti' nu'u cha' ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' cuentya ji'i ngu' judío tya'a na'.

11 Si'i ñati xña'ä laca na'; lo'o tyalaa hora cha' cajaa na', ná cutsii na' cha' cajaä li'. Si ná laca na' ñati xña'ä, ná ntsu'u cha' ta nu'u chacuayá' tsaa na' slo ngu' bi' li'; bi' cha' jña na' chacuayá' jinu'u juani cha' tsaa'ä ca slo y cui' rey ji'i ngu' romano nu laca loo la, cha' cua'ni cuayá' yu bi' jna' cajua.

12 Nu lo'o cua ndyuna Festo cha' bi', li' nchcui' yu xi lo'o ngu' cusu' nu nxtyucua ji'i yu. Li' nchcui' yu lo'o Pablo chaca quiya':

—Tso'o —nacui Festo ji'i Pablo—. Cua ndijña nu'u cha' tsaa slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la cha' caca cuayá' jinu'u ca quichi bi', tsaa nu'u ca bi' lacua.

Ndu Pablo slo rey Agripa

13 Nu lo'o cua nteje tacui xi tsä, li' ndyalaa rey Agripa ca quichi Cesarea. Ndyalaa rey lo'o sca nu cuna'ä tya'a nu naa Berenice, cha' ta ngu' xlyo ni'lji'i nu cusu' Festo bi'.

14 Tyuu tsä ndyanu ngu' slo Festo. Laja li' nchcui' Festo cha' ji'i Pablo lo'o ngu':

—Ntsu'u sca ñati ca nde nu ngusu'ba Félix ji'i ne' chcuä —nacui Festo ji'i ngu'—.

15 Nu lo'o ngutil'i na' nde Jerusalén, li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' ji'i quichi bi' ni, nchcui' ngu' lo'o na', ngusta ngu' qui'ya ji'i yu bi'; ngua ti' ngu' cha' culo na' cña cha' cujuii ngu' ji'i yu li'.

16 Pana nguxacui na' cha' ji'i ngu' cha' si'i jua'ä ndu'ni ngu' romano; ná

taca cua'ni cuayá' ya ji'i yu, nu lo'o bilya ta ya tyempo ji'i yu cha' tyu'u lubii cha' ji'i y cui' yu lo'o ngu' su ndu'ngu' nu ngusta qui'ya ji'i.

17 Ndyalaa ngu' ca nde slo na' li'. Lo'o ngua chaca tsä, hora ti ntucua na' lo yaca xlya tso'o ca su ntucua gobernador nu lo'o ndu'ni cuayá' na' ji'i ñati. Li' ngulo na' cña cha' caä lo'o ngu' ji'i nu qui'yu bi'.

18 Ngua ti' na' cha' cua ngua'ni yu sca cha' cuxi, pana si'i jua'ä ngua qui'ya nu ngusta ngu' bi' hichü' yu;

19 cuentya ji'i cha' nu jlya tsä ti' ngu' judío ti, tsä bi' ti cha' ngua bi'. Lo'o jua'ä nchcui' ngu' cha' ji'i sca ñati nu naa Jesús nu cua ngujuii, nacui' ngu', pana nacui' nu Pablo bi' cha' xa' ndyu'u nu Jesús bi' chaca quiya'.

20 Ná jlo ti' na' ñi'ya quiñi cha' jna' lo'o ngu' bi'. Li' nchcuane na' ji'i Pablo si nti' yu tsaa yu ca Jerusalén cha' ca cuayá' ji'i yu lo'o na' cajua;

21 pana cua ndijña Pablo chacuayá' jna' cha' ca cuayá' ji'i yu ca slo rey Augusto nu laca loo la. Bi' cha' ngulo na' cña cha' tyanu yu ne' chcuä, cha' ta na' ji'i yu cha' tsaa yu slo rey nu laca loo la bi'.

22 Nchcui' rey Agripa lo'o Festo li':

—Lo'o na' nta' cuna na' cha' nu nchcui' yu bi' —nacui Agripa ji'i.

—La quee taca cuna nu'u ni cha' ta yu —nacui Festo li'.

23 Ca chaca tsä nu Agripa lo'o ma' Berenice bi', ndyacu' lcaa ste' ngu' nu tso'o tsä ña'ä cha' cua'ni chj' ngu' quichi loo. Li' ndyaa ngu' su ndyu'u ti'i ngu'; lo'o lcaa xu'na sendaru, lo'o ngu' nu laca loo ji'i quichi, ndya'ä ngu' lo'o ngu' bi'. Li' ngusi'ya Festo ji'i sendaru cha' caä lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo.

24 —Ña'ä nu'u yi'a, rey Agripa —nacui Festo—, jua'ä lcaa cu'mä nu ndyu'u ti'i mä ca nde, ña'ä tso'o mä ji'i nu qui'yu re. Cua tyuu tya'a ngu' judío nchcui' cha' ji'i yu re lo'o na', masi ca Jerusalén, masi quichi Cesarea re. Lcaa quiya' lo'o nchcui' ngu' lo'o na' nacui' ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa yu,

²⁵ pana ná nchca cuayá' ti' na' ni cha' laca cha' ntsu'u cha' cajaa yu. Li' ngüijña yu 'na cha' ca cuayá' ji'i yu lo'o rey Augusto nu laca loo la, bi' cha' ngulacua ti' na' cha' ta na' ji'i yu cha' tsaa yu ca slo rey bi'.

²⁶ Tsa bi' ti cha', ná jlo ti' na' ñi'ya nu scua na' quityi nu tsaa slo xu'ná na', nu rey nu laca loo la bi', cha' ta na' xi cha' cuentya ji'i yu re. Bi' cha' ngusi'ya na' ji'i yu cha' cäa yu tyatu yu slo lcaa cu'mä, jua'a slo ycui' nu'u, rey Agripa. Juani taca xcuane nu'u ji'i yu na laca nu ngua'ni yu, li' caja ñi'ya scua na' cha' lo quityi bi'.

²⁷ Ná taca tsaa yu preso cajua si ná lo'o quityi nu nscua ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u ji'i yu.

26

Nchcui' Pablo si caca cua'ni lyaá ji'i ycui'

¹ —Ta na' chacuayá' chcui' nu'u juani, si caca tyu'u lubii cha' jinu'u lo'o ngu' re —nacui rey Agripa ji'i Pablo li'.

Ngua'ni ya' Pablo ji'i rey, li' nguxana nchcui' yu lo'o ngu':

² —Tso'o ntsu'u tyiquee na', rey Agripa —nacui Pablo—, cha' slo nu'u ndu na' juani —nacui—, cha' ta na' sca cha' lo'o cu'mä, ñi'ya nu ngua cha' ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya bi' jna'.

³ Jlo ti' na' cha' nchca cuayá' ti' nu'u lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a na; nu lo'o lye tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu', nchca cuayá' ti' nu'u li'. Bi' cha' cua'ni nu'u cha' tso'o, talo tyiquee nu'u cua'a jyaca nu'u ji'i lcaa cha' nu chcui' na' lo'o nu'u juani.

Nu lo'o bilya culu'u loo Jesucristo ji'i Pablo

⁴ Jlo ti' lcaa ngu' judío tya'a na ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa yija lo'o nguti'i na' ca quichi tyi na', masi lo'o nguti'i na' ca quichi Jerusalén;

⁵ jlo ti' ngu' cha' bi'. Si nti' ngu', taca chcui' ngu' lo'o mä cha' ngu' fariseo laca na' tya lo'o cuañi' na', lo'o jua'a

liñi la ndaquiya' ngu' fariseo ji'i lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío.

⁶ Ñi'ya nu jlya ti' jyo'o cusu' ji'na cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu', jua'a jlya ti' na' juani; bi' cha' nchca cuayá' jna' lo'o mä juani.

⁷ Ca ta'a tii tyucuua tya'a taju ngu' Israel nu laca ngu' tya'a na ni, ntajatya ngu' ni jacua' cua'ni ycui' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'; bi' cha' ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi, lcaa tsä lo'o lcaa talya ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni. La cui' jua'a lo'o na', jlya ti' na' cha' bi', rey Agripa; bi' cha' laca ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya jna'.

⁸ ¿Ni cha' laca ntsu'u ñati cu'mä nu ná jlya ti' cha' nchca ji'i ycui' Ndyosi cua'ni Ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'?

Ngua'ni lya' ti' Pablo ji'i nu ñati ji'i Jesucristo nu ngua sa'ni la

⁹ 'Clyo ngua ti' na' cha' lye tsa xcube' na' ji'i ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Jesús Nazaret,

¹⁰ bi' cha' ngua'ni lya' ti' na' ji'i ngu' bi' ca quichi Jerusalén. Ngusñi na' ji'i tyuu tya'a ñati ji'i Jesucristo li', ngusu'ba na' ji'i ngu' ne' chcuä xqui'ya chacuayá' nu cua nda sti jo'ó nu laca loo jna'; stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' nu ndyujuii ji'i ñati ji'i Jesucristo bi'.

¹¹ Chañi cha' lye tsa ngua'ni lya' ti' na' ji'i ñati bi', ngua tsa ti' na' cha' xtyanu ngu' tsiya' ti cha' ji'i Jesús. Jua'a ngua'ni na' lcaa ne' laa ji'i ngu' judío, masi quichi loyuu re, masi quichi tyijyu' la su ngusna ngu', cha' ñasi' tsa na' ji'i ngu' bi'.

Ngusñi Pablo cha' ji'i Jesucristo

¹² 'Lo'o li' ngua sca tsä ndya'a na' tyucuij su tsaa quichi Damasco. Ntsu'u quityi chacuayá' nu nda sti jo'ó nu laca loo la jna', cha' cua'ni na' la cui' cña cuxi bi' ca quichi bi'.

¹³ Nde hora ngua, rey Agripa, li' ndaca'a sca xee tlyu ji'i ycui' Ndyosi nde cua'; lcaa su ndu cua lo'o tya'a ndya'a ya ngujui'i xee bi' lo yuu. Jo'o

la ngujui'i xee cuichaa, lye la ngujui'i xee bi'.

¹⁴ Lcaa ya nclyú ya tyucuii bi', cha' ndyutsii tsa ya. Li' nchcui' Ni xi lo'o na'; cha'cña 'na, cha'cña ji'i ngu' judío nchcui' Ni lo'o na': "Saulo, Saulo", nacui Ni jna', "¿ni cha' laca lye tsa nxuu ty'a'a nu'u lo'o na'?" nacui Ni. "La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' y cui' nu'u; ñi'yä ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u. Na ntyiji'i quiya' toro la cui' se'i su ndatu ngu' yaca cha siyu' ni'; lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i y cui' ca ti nu'u."

¹⁵ "¿Tilaca laca nu'u, Xu'na?" ni na' ji'i Ni li'. "Jesús laca na", nacui Ni. "Ji'i y cui' na' ndyu'ni nu'u cha' ca quicha ti' na'", nacui Ni.

¹⁶ "Tyatu nu'u juani. Cua ngulu'u loo na' jinu'u juani cha' cua'ni nu'u cña jna', cha' cacha' nu'u ji'i xa' ñati cha' cua na'a nu'u jna' tsä juani. Lo'o jua'a ntsu'u cha' ta nu'u cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' nu culu'u na' jinu'u nde loo la.

¹⁷ Cua'ni lyaá na' jinu'u ya' ngu' judío tya'a cusuu nu'u, lo'o ji'i ngu' xa' tsu' si cua'ni tyaala ngu'. Lo'o jua'a culo na' cña jinu'u cha' tsaa nu'u slo ngu' xa' tsu',

¹⁸ cha' ñi'yä si ndya'a ngu' cuityi', jua'a ndya'a ñati bi' chalyuu; ñi'yä si talya tsa ña'a su ndya'a ngu', jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' ntsu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' ji'i ngu' bi', cha' xñi ngu' cha' jna'. Li' nga'aa tya'a ngu' su talya ña'a, ñi'yä si cuityi' ti ngu'; taca tya'a ngu' tyucuii su xee cuentya ji'i y cui' Ndyosi, taca ña'a ngu' li'. Satanás laca nu nclyo cña ji'i ngu' bi' juani, pana ca li' caca ngu' ñati ji'i y cui' Ndyosi. Ntsu'u cha' xñi ngu' bi' cha' jna', cha' taca cui'ya y cui' Ni cha' clyu ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi'. Li' caca stu'ba cha' ji'i ngu' bi' lo'o ñati nu cua lubii cresiya ji'i xqui'ya na'", nacui y cui' Jesús 'na li'.

Ndaquiya' Pablo ji'i cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi lo'o yu

¹⁹ 'Cusu' rey Agripa, cua ngua'ni na' cña nu ngulo Jesús jna', nu lo'o ngulu'u loo Jesús jna'.

²⁰ Clyo ngulu'u na' ji'i ngu' judío tya'a na nu ndi'i ca quichi Damasco, cha' culochu' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'i tya sa'ni la, cha' xñi ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi li'; lo'o jua'a xcui' cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' li', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua nguxcutsa'a Ni cre-siya ji'i ngu' bi'. La cui' jua'a ngulu'u na' ji'i ngu' Jerusalén, lo'o ji'i ngu' lcaa quichi nu ndi'i loyuu su cuentya Judea re. Lo'o li' ngulu'u na' cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu'.

²¹ Bi' cha' ntejeya' ngu' judío tya'a na jna' to' laa tlyu, cha' ngua ti' ngu' cha' cujuu'ngu' jna'.

²² Ná sca nti' na' lo cña re, cha' nxtyucua y cui' Ndyosi jna' lcaa tsa cha' culu'u na' cha' ji'i Ni ji'i lcaa ñati, masi ji'i ngu' tlyu, masi ji'i ngu' ti'i. La cui' ti cha' nclyu'u na' ji'i ngu' juani ñi'yä nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni la; cua nguscua ngu' lcaa cha' nu caca nde loo la, lo'o la cui' cha' bi' laca nu nguscua jyo'o Moisés.

²³ Cua nguscua ngu' cha' lye tsa xcube' ñati ji'i nu Cristo bi' nde loo la; ntsu'u cha' cajaa yu, lo'o li' Cristo laca nu clyo nu tylu' chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Cua nguscua ngu' cha' tylu' yu chaca quiya' cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa na, masi ngu' judío tya'a na, masi ngu' xa' tsu'. Jua'a nclyu'u na' ji'i ñati.

Ngua tsa ti' Pablo cha' xñi rey Agripa cha' ji'i Jesús

²⁴ Nu lo'o nchcui' Pablo jua'a lo'o ngu', li' lye nchcui' Festo lo'o:

—Na loco nu'u, Pablo —nacui Festo ji'i—. Cha' lye tsa nchcui' nu'u lo quityi, bi' cha' cua ngüichi yaa hique nu'u —nacui.

²⁵ Nguxacui Pablo cha' ji'i nu cusu' bi' li':

—Si'i na loco na', cusu' —nacui Pablo ji'i Festo—. Ná nguichi cha' nu nchcui' na', xcui' cha' liñi nda na' lo'o ma.

²⁶ Cua jlo ti' rey Agripa re, xqui'ya cha' nchca cuayá' ti' nu cusu' cha' bi'; bi' cha' tlyu tyiquee na' lo'o nchcui'

na' lo'o nu cusu' re. Lo'o jua'a jlo ti' nu cusu' ñi'yä ngua cha' bi', cha' si'i na cuaana ti ngua cha' ji'i Jesús.

²⁷ Cusu' rey Agripa, ¿ha jlya ti' nu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni? Jlo ti' na' cha' lo'o nu'u jlya ti' cha' bi' —nacui Pablo ji'i rey Agripa.

²⁸ —¿Ha yala ti nti' nu'u cha' caca na' ñatü ji'i Jesucristo? —nacui rey Agripa ji'i Pablo li'.

²⁹ —Masi yala ti, masi ca tiya' la —nacui Pablo—, tso'o tsa si xñi lcaa tya'a mä cha' bi', lo'o nu'u, rey Agripa, lo'o lcaa cu'mä nu ndyuna mä cha' nu' nchcui' na' lo'o mä tsä juani; tso'o tsa si caca stu'ba cha' ji'i mä lo'o na' lo'o xñi mä cha' bi' li'. Sca ti cha' ná tso'o, si sca'ngu' ji'i mä lo'o carena chcuä ñi'yä nu ngusca'ngu' jna'.

³⁰ Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ndatu rey, ndatu gobernador lo'o ma' Berenice, lo'o jua'a ndatu lcaa ngu' nu nga'a lo'o ngu' bi' li'.

³¹ Ndu'u ngu' lijyä ngu' nde liya' li'. Nchcui' tsaca ngu' lo'o tya'a ngu':

—Ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni nu qui'yu jua —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u cha' cujuüi ngu' ji'i yu, ni ná ntsu'u cha' tyu'ü yu ne' chcuä.

³² Nchcui' Agripa lo'o Festo li':

—Taca culaá na ji'i yu re nquicha', si ná ngüijña ycui' yu cha' ca cuayá' ji'i yu ca slo rey nu laca loo la —nacui Agripa ji'i Festo.

27

Nda ngu' ji'i Pablo ndyaa ca quichi Roma

¹ Lo'o li' ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' ji'i Pablo tsaa yu ca loyuu su cuentya Italia. Lo'o na' nu nscua quityi re, nguta'a na' lo'o ngu' li'. Ngulo ngu' cña ji'i sca capitán ji'i sendaru nu naa Julio cha' tsaa lo'o ji'i Pablo lo'o xa' preso. Julio laca capitán ji'i taju sendaru nu cuentya ji'i Augusto.

² Lo'o jua'a ndyaa Aristarco ngu' Tesalónica lo'o ya. (Quichi Tesalónica

ndi'i ca loyuu su cuentya Macedonia.) Ndyaa ya ndyatí ya ne' sca yaca ni'i nu cua tsaa ti nde tyuü tya'a quichi nde loyuu su cuentya Asia. Lo'o jua'a quichi tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Adramitio.

³ Ndu'u ya ndyaa ya li', ca chaca tsä ndyalaa ya ca quichi Sidón. Tso'o tsa tyiquee nu Julio bi', nda bi' chacuayá' ji'i Pablo cha' tsaa yu slo tya'a tso'o yu nu ndi'i quichi bi', cha' xtyucua xi tya'a yu ji'i yu.

⁴ Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya chaca quiya' lo'o yaca ni'i bi'. Cacua ti tu'ba yuu Chipre nteje tacui ya li'; la'a tsu' coca ndyanu loyuu btyi bi', cha' ná nda cui'i chacuayá' tsaa ya chaca tsu' loyuu bi'.

⁵ Jua'a ngua cha' ndyaa ya tyucuii lo tyujo'o nu nteje tacui cacua ti tu'ba yuu Cilicia lo'o Panfilia, ña'a cuayá' nu ndyalaa ya quichi Mira ca loyuu su cuentya Licia.

⁶ Ca quichi bi' ngujui chaca yaca ni'i ji'i capitán ji'i sendaru bi'. Quichi tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Alejandría. Na cua tsaa ti bi' ca loyuu su cuentya Italia, bi' cha' ngulo capitán bi' cña ji'i ya cha' tyatí ya ne' yaca ni'i bi', cha' tsaa lo'o ji'i ya ndejua.

⁷ Tyuü tsa tsä nguta'a ya lo hitya li', cha' tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi'. Lqui'ya ti ndyalaa ya cacua ti quichi Gnído li', cha' lye tsa ngua'a cui'i ji'i yaca ni'i bi'. Li' nteje tacui ya cacua ti to' quichi Salmón cha' tsaa ya cacua la to' yuu nu naa Creta nu ndi'i cla'be tyujo'o, cha' nga'aa ndyaca lye cui'i nde jua, ngua ti' ngu'.

⁸ Tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi', laja lo'o nteje tacui cacua ti to' loyuu bi'; li' ndyalaa ya su naa Buenos Puertos, nu ndi'i cacua ti quichi Lasea.

⁹ Cua quiña'a tsa tsä nguna' ji'i ya xqui'ya cui'i bi', cha' lqui'ya tsa cua nteje tacui yaca ni'i lo tyujo'o tyucuii su lijyä ya ca Buenos Puertos. Cua ndyatí co' tlya' nu lye tsa ndyaca cui'i tlya' li'; bi' cha' nchcui' Pablo lo'o ngu' nu laca loo li'.

¹⁰ —Nga'aa tso'o cha' tsaa la na juani, —nacui Pablo ji'i ngu'—.

Cua ngua tii na' cha' quiñu' u yaca ni'i re, chcuna' lcaa yu'ba li' —nacui—, lo'o jua'a ntsu'u nu cajaa lo hitya li'.

11 Pana ná ndyuna capitán ji'i sendaru cha' nu nchcui' Pablo lo'o; jlo la ti' ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i lo'o nu laca loo ji'i yaca ni'i bi', ngua ti' ngu'.

12 Tyuu tyaa'ngu', ngulacua ti'ngu' cha' tso'o la si tya tsaa la yaca ni'i bi' ca quichi Fenice ca nde loo la xi; la cui' loyuu Creta bi' ndi'i quichi Fenice, pana nde loo la xi. Jlo ti'ngu' cha' nde quichi Fenice tso'o la tyanu yaca ni'i tyucui tyempo tlya', cha' ná ndyaca lye cui'i tlya' ndejua; bi' cha' ná tso'o tyanu yaca ni'i ca Buenos Puertos, ngua ti'ngu'.

Lye tsa ndyaca cui'i lo tyujo'o

13 Lo'o li' nguxana ndyaca sca cui'i tso'o, bi' cha' ngulacua ti'ngu' cha' tso'o la masi tsaa clyaa ya ca quichi Fenice bi'. Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i li'. Ndyanu ya cacua ti to' loyuu su cuentya Creta bi'.

14 pana tiya'la ngutsa'a cui'i; chaca quiya' tyaala tsa ngua bi'li', cha' nde lo yuu btyi bi' lijya' cui'i. Tyaala tsa cui'i nu naa Nordeste bi',

15 nducuni'i cui'i bi' ji'i yaca ni'i macala su nti' tsaa lo'o ji'i ya li'.

16 Nteje tacui ya cacua ti su ndi'i sca yuu clabe sube ti nu naa Claudia; jo'o la xi ngua cui'i sca hora ti li', bi' cha' sa cu'ti ntucua laqui ya ji'i canoa cha' tyu'u bi' lo hitya, cha' xco'o ya ji'i ne' yaca ni'i. Ntucua juu hique canoa bi', cha' tyucua laqui ya ji'i.

17 Nu lo'o cua ndyu'u co'o canoa bi', li' ngüixii ngu' reta tonu sii' tyi'i ca chü' yaca ni'i bi', cha' ná cula'a clyoo' ji'i yaca ni'i. Ntsii tsa ngu' si tyacua ya su lati hitya clabe tyujo'o, ca lo yusi nu naa Sirte, bi' cha' nda'ya ngu' tasá nu ngutacui lo yaca ni'i cha' nga'aa tucuni'i cui'i ji'i late' bi', cha' nga'aa xna lo'o lye cui'i ji'i yaca ni'i bi'li'.

18 Ca chaca tsä ña'a ti lye tsa ndyaca cui'i, lo'o jua'a lye tsa ntyiji'i clyoo' ji'i yaca ni'i, bi' cha' nguxana ngu'

nchcuqa ngu' yu'ba nu ntsu'u ne' yaca ni'i lo hitya tyujo'o.

19 Tsä nchca tyuna, li' nchcuqa ya lcaa ya' xña nu ntucua ji'i yaca ni'i bi', nu ndu'ni ngu' cña lo'o nquicha'; lo'o ya' ycu'i ya nguxcuqa ya ya' xña bi' lo hitya.

20 Tyuu tsä nga'aa na'a ya xee cuichaa li', nga'aa na'a ya cualya lo'o cuii nu nga'a nde cuä, hasta lo'o nga'aa tyu'ú ya xqui'ya cui'i tyaala bi', ngulacua ti'ya.

21 Cua ngua tyuu tsä nu nga'aa ndyacu ya tsiya' ti, bi' cha' ndatü Pablo cha' chcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Cu'mä ngu' tya'a ndya'a na —nacui Pablo ji'i ngu'—, tso'o la ngua si cua ngüi'ya ma cuentya ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma tya clyo, cha' tyanu na ca loyuu su cuentya Creta bi'. Juani nguna' yu'ba ji'i ma, lo'o jua'a cua ngunu'u yaca ni'i re.

22 Pana cua'ni tlyu tyiquee ma juani, taca jlya ti' ma cha' ni sca ma ná nscua cha' cajaa ma, masi chcuna' yaca ni'i re.

23 Jlo ti' ma cha' ycu'i Ndyosi laca nu Xu'na na', cha' cña ji'i ycu'i Ni ndyu'ni na'. Talya ti ngulu'u loo sca xca ji'i ycu'i Ndyosi 'na;

24 ndi'yä nchcui' nu bi' lo'o na': "Ná cutsii nu'u, Pablo", nacui xca bi' jna'. "Na cua nscua cha' tyatü nu'u slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la", nacui, "bi' cha' cua'ni lyaá ycu'i Ndyosi ji'i lcaa ngu' tya'a ndya'a nu'u ne' yaca ni'i re xqui'ya nu'u, cha' nu'u laca tu'ba ji'i Ni."

25 Cua'ni tlyu tyiquee ma lacua. Jlya ti' na' cha' nu cua nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o na'; jlo ti' na' cha' caca cha' ji'na ñi'yä nu nacui xca ji'i ycu'i Ndyosi jna',

26 masi clyo ntsu'u cha' tsaa lo'o cui'i ji'na ca sca loyuu clabe tyujo'o.

27 Cua ndye tucua semana nu ndyaa lo'o cui'i ji'i ya jua'a ti, ca li' ndyalaa ya sca tyujo'o su nchcui'ngu' ji'i, tyujo'o Adria. Ngua clabe talya nulo'o ngua tii ngu' nu nclya'ya' yaca ni'i cha' ntsu'u yuu btyi cacua ti;

²⁸ bi' cha' ngusu'ba cuayá' ngu' ji'i hitya, ni tsa lo cuayá' clyaa hitya. Li' nquije cha' ji'i ngu' cha' calaa tyii ntucua scuá metro cuayá' clyaa hitya bi'. Ca nde loo la xi ngusu'ba cuayá' ngu' ji'i hitya chaca quiya', calaa ntucua cati ti metro cuayá' clyaa hitya li'.

²⁹ Ntsii ngu' si tya'ni ca'a siyu' yaca ni'i chu' quee tlyu, bi' cha' nguxlyu'u ngu' jacua tya'a chcuá ngratu lo juu nde siyu' yaca ni'i, cha' nga'aa tya'a la. Lo'o li' ndyutsii tya ngu' ndi'i ngu', ntajatya ngu' ña'a cuayá' nu quixee chaca tsa.

³⁰ Laja li' nu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i bi' ni, cuaana ti nda'ya ngu' ji'i canoa lo hitya lo'o juu; cha' cuiñi ti nchcui' ngu' cha' cua tsaa ti ngu' xlyu'u ngu' xa' chcuá ngratu nde que yaca ni'i, cha' ngua ti' ngu' tyaa ngu' cuaana ti ne' canoa bi'.

³¹ Li' nchcui' Pablo lo'o sendaru, jua'a lo'o capitán ji'i ngu':

—Si ná tyanu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i, cajaa lcaa ma ne' hitya —nacui Pablo ji'i sendaru.

³² Hora ti ngusi'yu sendaru juu nu ndyaaca' ji'i canoa li', nguxtyú ngu' ji'i jua'a ti lo hitya, ndyaa li'; ná lo'o ñati ndyaa.

³³ Cua quixee ti chaca tsa, li' nchcui' Pablo lo'o ngu' cha' cacu ngu' xi.

—Cua ndye tucua semana juani —nacui Pablo ji'i ngu'—, lo'o ná ndyacu ma tsiya' ti, ni ná nguju'a tso'o ma —nacui—.

³⁴ Tso'o la si cacu ma xi juani cha' caja juersa ji'i ma. Ni sca cu'ma ná nscua cha' cajaa ma, ni ná ca quicha ma.

³⁵ Lo'o ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngusñi yu sca xlyá. Ndyaa yu xlyá'be ji'i y cui' Ndyosi slo lcaa ngu', ngusa'be yu xlyá bi', ndyacu yu li'.

³⁶ Tso'o la ngua tyiquee ngu' cha' na'a ngu' ñi'ya nu ngua'ni Pablo, bi' cha' ndyacu lcaa ngu' xi li';

³⁷ tucua siyento ntucua snayala tyii ntucua scuá tya'a ñati, tsa lo cua tya'a ya ntsu'u ya ne' yaca ni'i bi'.

³⁸ Lcaa ngu' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu'. Li' ngulo

ngu' yu'ba ji'i, ndye nguxcuáa ngu' ji'i lcaa si'yu trigo bi' lo hitya, cha' ca lasa la xi yaca ni'i li'.

Ndye cha' ji'i yaca ni'i

³⁹ Lo'o nguxee chaca tsa, li' na'a ya cha' cua ndyalaa ya sca to' yuu, pana ná ngüi'ya ngu' cuentya macala laca su ndyalaa ya. Na'a ngu' su nga'a xi yusi to' yuu btyi bi', lo'o jua'a ti ti nscua hitya ca bi'. Ngua ti' ngu' cha' tso'o la si xtyii yaca ni'i lo yusii bi', si caja ñi'ya nu tyeje tacui yaca ni'i cajua;

⁴⁰ bi' cha' ngusi'yu ngu' reta ji'i chcuá ngratu su ndyaaca' yaca ni'i nde siyu', ndyanu chcuá ngratu ne' hitya. Li' ngusati' ngu' ya' yaca ni'i, ngutacui ngu' tasá lo yaca cha' tucuni'i cui'i ji'i yaca ni'i tsaa ca bi'.

⁴¹ Ndyaa ya li', ndyalaa yaca ni'i sca se'i su nxna tucua tya'a ya' hitya. Lati tsa hitya jua xqui'ya yusi, bi' cha' ndyaa scua hique yaca ni'i lo yusi bi' li', nguxana ncly'a a clyoo' tonu ji'i siyu' yaca ni'i bi' li'.

⁴² Ngulacua ti' sendaru cha' si ntsu'u cha' xcuatyaa ngu' lo hitya, lo'o ti xna lcaa preso ji'i ngu'; bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la cujuii ngu' ji'i lcaa preso yala ti.

⁴³ Pana ná nda capitán chacuayá' ji'i sendaru cha' cujuii ngu' ji'i preso, cha' ná nti' capitán bi' cujuii ji'i Pablo. Li' ngulo capitán cña ji'i lcaa ngu' nu nchca ji'i ngu' xcuatyaa ngu', cha' tsaa ngu' lo hitya cha' tyu'u tso'o ti ngu' ca loyuu btyi;

⁴⁴ ngu' nu ná nchca xcuatyaa ni, ntsu'u cha' xñi ngu' ngoca', masi xñi ngu' yu'be yaca ni'i ti bi'. Lo'o jua'a tso'o ti ndyalaa lcaa ya to' yuu btyi bi' li'.

28

Ndi'i Pablo loyuu su cuentya Malta nde cla'be tyujo'o

¹ Cua ndu'u ya to' tyujo'o, lo'o li' nchcui' ngu' ca tyi lo'o ya cha' loyuu su ca tyi ngu' bi' naa Malta.

² Ngua'ni tya'na ti' ngu' ca tyi ji'i ya li'; nguxtyu'u ngu' sca quii' tlyu

to' hitya, xqui'ya cha' nda'ya tyo, lo'o jua'a tlya' tsa ndyaca, li' nchcui' ngu' lo'o ya cha' tsaa ya to' lquii' cha' ca chcatsu ya xi.

³ Ndyaa Pablo xi xaca, li' ngusta yu la xi yaca lo quii'; cha' tyique' tsa, hora ti ndyu'u tucua sca cuaña tyaala nu ndyacu ya' yu, li' ndyanu ndacui cuaña ya' yu.

⁴ Na'a ngu' ca tyi ji'i cuaña nu ndacui ya' Pablo, lo'o hora ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Ñatí nu cua ndyujujii ji'i tya'a laca nu qui'yu cua —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'. Masi cua ngulaá yu ji'i tyujo'o, pana cajaa yu juani, cha' ñati xña'a laca yu.

⁵ Li' nchquiña Pablo ya' yu cha' xtyú ji'i cuaña lo quii', ngua ti' yu. Ná sca ngua ji'i yu li'.

⁶ Ntajatya ngu' ca tyi, ña'a tsa ngua ji'i yu si tyacuí quii' ya' Pablo, si clyú yu lo yuu cha' cajaa yu, ngua ti' ngu'. Tyiquee' ntajatya ngu', li' na'a ngu' cha' ná sca ngua ji'i Pablo; xa' ngulacua ti' ngu' li', xa' cha' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Sca jo'ó laca nu qui'yu re —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

⁷ Cacua ti su ndi'i ya cua nscua xi yuu ji'i sca nu cusu' nu naa Publio. Lo'o nu Publio ni, laca bi' loo ji'i yuu cla'be nu naa Malta bi'. Li' nchcui' ycui' nu cusu' bi' lo'o ya cha' tsaa ya ca to' tyi ycui'. Ndyaa ya li'; sna tsa nguti'i ya lo'o nu cusu' bi', lo'o tso'o tsa ngua tyiquee nu cusu' bi' ña'a ji'i ya.

⁸ Ngua quicha sti Publio; ntsu'u tyique' ji'i, lo'o jua'a cutse' tañi ndyu'n'i ji'i. Ndyaa na'a Pablo ji'i sti Publio bi' li'. Nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i nu quicha bi', ngusta ya' yu chü' nu quicha; hora ti ngua tso'o nu quicha bi' li'.

⁹ Lo'o li' ngujui cha' bi' ji'i lcaa ngu' quicha nu ndi'i loyuu bi', cuati ndyalaa ngu' slo ya cha' cua'ni Pablo jo'o ji'i ngu'; ndyaca tso'o ngu' bi' li'.

¹⁰ Quiña'a tsa cha' tso'o nda ngu' ji'i ya li', lo'o jua'a lye tsa ngua'ni chi' ngu' loo ya ña'a cuayá' nu ndu'u ya

ndyaa ya. La cui' tsä bi', ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa na nu lyiji ji'i ya, ngusu'ba ngu' ji'i ne' yaca ni'i cha' tsaa ya lo'o.

Ndyalaa Pablo ca quichi Roma

¹¹ Sna co' nguti'i ya loyuu su cuentya Malta bi', li' ndyatí ya ne' sca yaca ni'i cha' tyaa ya; na cua ndyanu yaca ni'i bi' nde Malta tyucui tyempo tlya'. Alejandría naa quichi tyi xu'na yaca ni'i bi', lo'o jua'a cua ndu lcui jo'ó que yaca ni'i bi', la cui' lcui jo'ó culaca' Cástor lo'o Pólux. (Jua'a naa jo'ó bi'.) Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i bi' li'.

¹² Xti ti tsä ngua lo'o ndyalaa ya ca quichi Siracusa, lo'o li' sna tsä nguti'i ya quichi bi'.

¹³ Xa' ndu'u ya li', ndyaa yaca ni'i cacua ti to' yuu btyi cha' tyala ya ca quichi Regio. Ca chaca tsä tso'o tsa ndyaca cui'i, bi' cha' tsä nchca tyuna ndyalaa ya ca quichi Puteoli.

¹⁴ Ca bi' ndyacua tya'a ya lo'o tyuu tya'a ngu' nu laca tya'a ñati ji'i Jesucristo. Nchcui' ngu' lo'o ya cha' tyanu ya slo ngu', bi' cha' cati tsä nguti'i ya lo'o ngu' bi'. Li' ndu'u ya ndyaa ya tyucui nu ndyaa quichi Roma.

¹⁵ Cua ngujui cha' ji'i tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ca tyi nde Roma cha' cua lijya ya tyucuii, bi' cha' ndu'u ngu' to' tyi ngu' lijya ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o ya tyucuii. Ndyacua tya'a ya lo'o sca taju ngu' bi' ca quichi Foro de Apio, lo'o li' ndyacua tya'a ya lo'o chaca taju ngu' ca su naa Tres Tabernas; ndya tsa Pablo xlyá'be ji'i ycui' Ndyosi lo'o na'a yu ji'i ca ta'a ngu' bi', ngua tlyu la tyiquee yu li'.

¹⁶ Ndyalaa ya ca quichi tlyu nu naa Roma li', ndyalaa lo'o capitán ji'i lcaa preso bi' slo xu'na chaca latya sendaru nu ndi'i cuä cajua. Lo'o li' nda ngu' chacuayá' ji'i Pablo cha' tyi'i yu xa' ni'i, masi ña'a ti ndi'i sca sendaru cuä ji'i yu lcaa hora.

Ngulu'u Pablo cha' ji'i ycui' nu Xu'na na ca Roma

¹⁷ Cua ngua sna tsä tya lo'o ndyalaa ya ca quichi Roma, li' nda Pablo cha' ndyaa slo ngu' cusu' ji'i taju tya'a ngu'

judío nu ndi'i quichí bi'. Ndyu'u ti'i ngu' slo Pablo li':

—Cu'maqu' cusu'tya'a na—nacui Pablo ji'i ngu'—, ná sca cha' cuxi ngua'ni na' lo'o ngu' judío tya'a na; ná sca cha' cuxi ngua'ni na' cuentya ji'i cha' cusu' nu jlya ti' na, nu nda jyo'o cusu' ji'na lo'o na. Pana ntejeya' ngu' jna' ca Jerusalén, preso laca na' lo'o nda ngu' jna' ya' ngu' romano.

¹⁸ Ngua cuayá' jna' lo'o ngu' romano bi' li'; pana nacui ngu' bi' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na xqui'ya bi' cujuui ngu' jna'. Ngua ti' ngu' bi' cua'ni lyaá' ngu' jna' li'.

¹⁹ Ná ntaja'a nu laca loo ji'i ngu' judío tya'a na tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngüijña na' cha' ca cuayá' jna' lo'o rey ji'i ngu' romano nu laca loo la, nu ndi'i quichí re, masi ná nti' na' sta na' qui'ya ji'i ngu' tya'a quichí tyi na.

²⁰ Lo'o nu juani nti' na' ña'a na' ji'i ma cha' chcui' na' lo'o ma, bi' cha' cua nda na' cha' lijyä slo ma, cha' cua'ni ma cha' tso'o caa ma ca slo na'. Ca ta'a na laca na ngu' Israel; jua'a ntajatya tsa na ji'i ycui' Ndyosi, ni jacua' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na cua sa'ni la. Lo'o na', jlya ti' na' cha' bi' stu'ba ti lo'o cu'maq, bi' cha' ngusca' ngu' jna' lo'o carena chcuá' re.

²¹ Nguxacui' ngu' cusu' cha' ji'i Pablo li':

—Bilya tyalaa ni sca quityi slo ya nu cua nguscua ngu' nu ndi'i loyuu su cuentya Judea cha' chcui' cha' jinu'u lo'o ya—nacui ngu' ji'i Pablo—. Bilya tyalaa xa' ngu' judío tya'a na nu nti' chcui' cha' cuxi jinu'u lo'o ya—nacui ngu'—.

²² Nti' ya cuna ya tyucui ña'a cha' nu ntsu'u cha' ta nu'u lo'o ya cuentya ji'i tyucui cucui bi', cha' jlo ti' ya cha' lcaa quichí ntsu'u ngu' nu ñasi' tsa ji'i ngu' nu cua ngusñi tyucui bi'.

²³ Li' ngüiñi cha' ji'i ngu' ni tsä tyu'u ti'i lcaa ngu' slo Pablo. Tsä bi' quiña'a tsa ñati' ndyu'u ti'i slo yu. Tyucui tsä ngulu'u yu ji'i ngu'; ngulu'u yu ñi'ya nu nclyo ycui' Ndyosi cña, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya

ji'i Ni, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i Ni lo quityi lo'o nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús.

²⁴ Ntsu'u ngu' nu jlya ti' cha' nu nchcui' Pablo lo'o ngu' li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ná jlya ti' cha' bi' tsiya' ti;

²⁵ ná nchca ca stu'ba tyiquee ngu'. Li' ngua ti' ngu' tyaa ngu', pana xa' nchcui' Pablo lo'o ngu':

—Liñi tsa cha' nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' nu nchcui' bi' lo'o jyo'o cusu' ji'na. Ndi'ya ntsu'u cha' bi':

²⁶ Tsaa nu'u slo ngu' jua cha' chcui' nu'u lo'o ngu' cua ña'a ca cha' nu ta na' lo'o nu'u, nacui' ycui' Ndyosi.

Ndi'ya chcui' nu'u lo'o ngu':

Ná tyiquee' cuna ma cha' jna', pana ná ca cuayá'ti' ma ñi'ya ndyu'u cha' nu cua ndyuna ma; ná tyiquee' ña'a ma cha' jna', pana ná ta ma cuentya ni cha' nu cua na'a ma.

²⁷ Tacalya tsa cresiya ji'i ngu' tya'a ma, cha' ná nti' ngu' bi' taquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' na' tsiya' ti.

Ná nduna tso'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ntaja'a ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' jna';

ná nti' ngu' bi' ta ngu' cuentya, cha' ná nchca ji'i ngu' ña'a tso'o ngu';

ná ntaja'a ngu' bi' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'.

Bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' xqui'ya cha' cuxi bi'.

Jua'a nacui' ycui' Ndyosi ji'i ngu'.

²⁸ Taca ca cuayá' ti' ma juani cha' cua nguxana Ni nda Ni cha' ji'i ycui' Ni ndyaa ca su ndi'i ngu' xa' tsu'; tyaja'a Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi', nu lo'o xñi ngu' cha' ji'i Ni. Lo'o jua'a nga'aa caca tye cha' bi' juani, chañi cha' cuna ngu' bi' cha' ji'i ycui' Ndyosi.

²⁹ Lo'o ndye nchcui' Pablo, li' ndu'u ca ta'a ngu' judío ndyaa ngu'; pana

lye tsa nguxlyú ngu' cha' hichu' ty'a'a
ngu'.

³⁰ Tucua yija ndyanu Pablo ca
Roma ne' sca ni'i ngüijña ti. Tso'o
ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i lcaa ngu'
nu ndya'a slo yu,

³¹ ná ntsiiyu culu'u yu ji'i ngu' ñi'ya
caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i
ngu'. Lo'o jua'a ná ngua'a ngu' ji'i yu
cha' ná ta yu lcaa cha' ji'i Jesucristo
lo'o ngu'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Roma

¹ Pablo laca na' nu nscua^q quityi re cha' c^aq nde quichi Roma ca su ndi'i m^a, cu'm^a nu ngusñi m^a cha' ji'i Jesucristo. Ndyosi, cha' ycui' Ni ngusubi Ni jna' cha' tsa'a na' chcui' na' cha' tso'o ji'i Ni lo'o ñati.

² Nu lo'o tya lyiji c^aq Jesucristo nde chalyuu, tya li' cua nchcui' liñi ycui' Ndyosi ñi'y^a nu caca cha' bi' tyempo nu lijy^a nde loo la. Cua nda Ni cha' bi' lo'o xi ñati nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ni, cha' nchcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'n^a la; nguscua ngu' cha' bi' lo quityi li'.

³ Cha' tso'o ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu laca Sñi' ycui' Ndyosi, bi' laca cha' nu nscua lo quityi bi'. Ngula Jesús lo yuu ñi'y^a nu nclyia cua ña'^a ca sñi' ñati, cha' la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o David laca Jesús;

⁴ lo'o jua'^a laca Jesús nu sca ti Sñi' nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi. Ndi'y^a caca cuayá' tso'o ti' na cha' bi': chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi Sti yu ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, tlyu tsa cha' ngua'ni Ni li'. Nu lo'o nda ycui' Ndyosi Xtyi'i ycui' Ni ji'i Jesús, nda Ni cha' lo'o na cha' Sñi' ycui' ca Ni laca nu Jesús bi'.

⁵ Tso'o tsa ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o na' xqui'ya Jesucristo. Cua ngulo Ni cña jna' cha' tsa'a na' tyucui ña'^a chalyuu mala su ndi'i ñati; chacuayá' ji'i ycui' Ni tsa'a na' chcui' na' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati. Nti' Ni cha' caja ñati ji'i ycui' Ni lcu'a ti se'i, ñati nu xñi cha' ji'i ycui' Ni, ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni.

⁶ Lo'o cu'm^a ni, cua ngusubi Ni ji'i m^a cha' caca m^a ñati ji'i Jesucristo.

⁷ Nscua na' quityi re cha' c^aq nde quichi Roma ca su ndi'i m^a. Nda na' xlyo ni'i ji'i m^a cuentya ji'i ycui'

Ndyosi Sti na, cuentya ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'^a Ni ji'i m^a. Cua ngusubi Ni ji'i m^a cha' tyucui tyiquee m^a taca caca m^a ñati ji'i Ni. Ndi'y^a nti' na', cha' ña'^a tica'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o m^a, cha' cua'ni Ni cha' tⁱ ti tyi'i tyiquee m^a xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nti' tsa Pablo tsaa na'a xiji'ingu'bi'

⁸ Su nguxana ti quityi re, ndyu'ni tlyu na' ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Tso'o tsa nti' na' cha' cua ngusñi lcaa tya'a m^a cha' ji'i Jesús, ca lcaa quichi ndañi cha' jlya ti' m^a cha' bi'.

⁹ Lo'o na' ni, cua ngujui cña jna' cha' chcui' na' cha' tso'o ji'i Jesucristo Sñi' ycui' Ndyosi lo'o xa' ñati; tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña bi' cuentya ji'i Ni. Jlo ti' ycui' Ndyosi cha' lu'ba ti ndyi'u ti' na' ji'i m^a laja lo'o nchcui' na' lo'o ycui' Ni.

¹⁰ Lo'o jua'^a lcaa ts^a ndijña na' chacuayá' ji'i Ni cha' tsa'a na' slo cu'm^a, cha' tyi'i na' xi lo'o m^a, cua ña'^a ca hora nu nti' ycui' Ni.

¹¹ Nti' tsa na' tyacua tya'a na' xi lo'o cu'm^a, cha' cua nti' na' t^a sca cuiⁱ lo'o m^a; Xtyi'i ycui' Ndyosi laca nu xtyucua 'na, cha' taca jlya la ti' m^a ji'i Jesús. Li' tyatí la ti' tyiquee m^a.

¹² Tso'o si caca cua'ni na cha' caca tyatí la ti' tyiquee tya'a na, cha' stu'ba ti xñi tso'o la na cha' ji'i Jesús li'.

¹³ Cu'm^a tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nti' na' cha' caca cuayá' ti' m^a ñi'y^a nu ntsu'u tyiquee na' ña'^a na' ji'i cu'm^a. Tyu^u quiya' ngua ti' na' c^aq na' ca su ndi'i m^a, pana hasta juani bilya caja ñi'y^a caca nu c^aq na'. Ñi'y^a nu ngua'ni na' ca xa' loyuu chalyuu, jua'^a cua nti' na' cha' caca su ndi'i cu'm^a; nti' na' cha' taquiya' xa' la ñati cha' ji'i Jesús, lo'o jua'^a nti' na' cha' tya culu'u la na' cha' bi' ji'i m^a.

¹⁴ Cua ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcui' lo'o ngu' xa' tsu', masi ndi'i ngu' bi' quichi tonu, masi ndi'i ngu' tyijyu' la ca ne' quixi'; ngulo Ni cña jna' cha' sca ti cha' chcui' na' lo'o ngu', masi lo'o ngu' nu nchca tsa ji'i, masi

lo'o ngu' nu ná ndyi'ya cuentya tsiya' ti.

¹⁵ Bi' cha' nti' na' tsa'a cha' chcui' na' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o cu'maq ngu' Roma, ñi'yä lo'o cua nda na' cha' bi' lo'o xa' ñati.

Tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i cha' nu nda Jesús cha' chcui' na lo'o ñati

¹⁶ Ná ntyuju'u ti' na' tsiya' ti cha' culu'u na' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Jesús ji'i ñati. Lijyä cha' bi' lo'o lcaa chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ñati nu xñi cha' ji'i ycui' Ni. Tya clyo nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío ti, li' lo'o nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' xa' tsu'.

¹⁷ Lo'o cuna na cha' tso'o ji'i Jesús bi', li' caca cuayá' ti' na ñi'yä ndu'ni ycui' Ndyosi cha' ca tso'o cresiya ji'i ñati cuxi; xqui'ya cha' nu jlya ti' na ji'i cña nu ngua'ni Jesús, bi' cha' taca caca tso'o cresiya ji'i ñati cuxi na, sca ti si xñi na cha' ji'i ycui' Ni. Ndi'yä ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu': "Nu lo'o jlya ti' na ji'i ycui' Ni cha' taca cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na, li' caja sca chalyuu nu ná nga'ä cha' tye ji'na".

Yabe' nu ndyanu hichu' ñati chalyuu

¹⁸ Lo'o cuna na cha' ji'i Jesús bi', li' ca cuayá' ti' na cha' ñasi' tsa ycui' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua; xcube' tsa ycui' Ni ji'i cua ña'ä ca ñati cuxi. Na ñasi' Ni ji'i ngu' bi', cha' cuxi tsa ndu'ni ngu'; cuxi tsa ngu' bi', lo'o jua'ä ná nda ngu' chacuayá' cuna xa' ñati lcaa ña'ä cha' liñi nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu.

¹⁹ Nchca cuayá' ti' ngu' cuxi bi' lcaa lo cha' nu caca cuayá' ti' ñati nquicha', cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua ngulu'u ycui' Ni cha' bi' ji'i ngu'.

²⁰ Ycui' Ndyosi ni, ná nchca ji'na ña'ä na ji'i Ni ca su ntucua Ni nde cua, ni ná taca ca cuayá' ti' na ñi'yä laca cha' ná tye chca cha' tlyu nu ndu'ni Ni. Pana tya lo'o nguxana chalyuu tya clyo, tya li' taca tyuloo na ji'i ycui' Ni; tya li' ngujui ñi'yä caca cuayá' ti' na tilaca laca ycui' Ni, si clyana na ji'i

Ni. Taca tyuloo ñati ji'i Ni lo'o ña'ä ngu' ji'i lcaa lo na nu ngüiñá Ni. Bi' cha' ná ntsu'u cha' clyu ti' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati cuxi bi'.

²¹ Masi nslo ngu' cuxi bi' tilaca laca ycui' Ni, ná ntaja'ä ngu' bi' cua'ni tlyu ngu' ji'i Ni; masi ycui' Ndyosi laca Ni, ná ndya ngu' bi' xlyab'e ji'i Ni. Xcui' cha' cuxi ti ntsu'u tyiquee ngu'. Ngüichi yaa cha' hiique ngu' cha' ná ntaja'ä ngu' xñi ngu' cha' liñi bi'.

²² Nacui'ngu' cha' nchca tsa ji'i ycui' ca ngu', pana lye tsa ndyu'ní tyucuaa ti'ngu' lo'o nchcui'ngu' jua'ä; ple tsa ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

²³ Ná nti'ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi nu laca loo la, la cui' Ni laca nu ná tye chalyuu ji'i tsiya' ti; ndiya la ti'ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i lcui' ñati nu ndyijii ti. Lo'o jua'ä ndu'ni tlyu ngu' ji'i lcui' quiñi nu ndacui nde cua, lo'o ji'i lcui' na'ni nu ntucua quiya', lo'o ji'i lcui' na'ni nu nsube' ne' ni' lo yuu; bi' laca cha' nu ndu'ni tlyu ngu' ji'i.

²⁴ Bi' cha' cua ngulaya' Ni ji'i ngu' cuxi bi'; juani cua nda Ni tyempo ji'i ngu' cha' caca suba'ngu', cha' cua'ni suba'ngu' lo'o tya'a ngu', sca lo cha' cuxi nu ntyuju'u tsa ti' na cha' chcui' na ji'i.

²⁵ Cua nguxtyanu ngu' bi' lcaa cha' liñi nu ngulu'u ycui' Ndyosi ji'i ngu', ndiya la ti'ngu' cha' xñi ngu' lcua ti lo cha' cuiñi; ndu'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó cuiñi, ndaquiya'ngu' ji'i lcui' scaa na nu cua ngüiñá ti ycui' Ndyosi, nga'aa si'i ji'i ycui' Ni nu ngüiñá cha' bi' ndu'ni tlyu ngu'. La cui' ycui' Ndyosi nu ntsu'u tsa tyiquee na ña'ä na ji'i, cha' xcui'tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na laca Ni. Jua'ä laca cha' tu'ni.

²⁶ Nguxtyanu Ni ji'i ngu' cuxi lacua, cha' cua'ni suba'ngu' lo'o tya'a ngu'; sca lo cha' cuxi nu ná nti' na chcui' na ji'i lo'o ñati, bi' laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'. La cui' ti nu ngu' cuna'ä nga'aa ndi'i lo'o ngu' qui'yu ñi'yä nu ndi'i cua ña'ä ca ñati tso'o, xcui' lo'o tya'a cuna'ä ti ndu'ni ngu' cha' suba';

27 lo'o jua'q̄ nu ngu' qui'yu nga'aa ndi'i lo'o ngu' cuna'q̄ ñi'yq̄ nu ndi'i ñati, ndacui tsa ti' ngu' ji'i xa' qui'yu, ndu'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ngu'. Laja cuaña' ti ngu' nda ycui' Ndyosi cha' ti'i ji'i ngu', cha' cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

28 Jua'q̄ laca ji'i ngu', cha' ná nti' ngu' tyuloo ngu' ji'i ycui' Ndyosi; bi' cha' nguxtyanu Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' cha' cuxi bi', nda Ni xi tyempo cua'ni ngu' ñi'yq̄ nu nti' ti ngu' cua'ni ngu'.

29 Ná tso'o tsiya' ti cña nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu': xcui' cha' suba' ti ndu'ni ngu', cuxi tsa ndu'ni ngu'; ndacui tsa ti' ngu' ji'i scaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ngu', ti'i tsa ti' ngu' ña'q̄ ngu' ji'i tya'a ngu'; nti' ngu' cha' tso'o la caca ji'i ycui' ngu' que ji'i xa' la tya'a ngu', pana nxuñ tya'a ngu' bi' hasta ndujuii ngu' ji'i tya'a ngu'; ndu'ni ngu' ngana ji'i tya'a ngu'; chiya'a tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'q̄ ngu' ji'i tya'a ñati ngu', hasta nclo que ngu' cuentyu ji'i tya'a ngu',

30 hasta nchcui' ngu' cha' ti'i ji'i tya'a ngu'; liye' ti' ngu' ña'q̄ ngu' ji'i ycui' Ndyosi, cha' suba' nchcui' ngu'; tyixi ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Lo'o jua'q̄ tya' nclyana la ngu' cha' cuxi nu cua'ni ngu', ni ná ndaquiya' ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a q̄ngu'.

31 Ni sca cha' ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti; ná ndu'ni ngu' ni sca cña nu cua nacui' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná ntsu'u tyiquee ngu' ña'q̄ ngu' ji'i tya'a ngu', ñi'yq̄ ndu'ni ñati tso'o; la cui' ti ná ndu'ni tya'na ti' ngu' ji'i tya'a ngu'.

32 Nda ngu' bi' cuentya cha' nu cua nchcui' ycui' Ndyosi ji'i ngu', cha' ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Masi jlo ti' ngu' cha' bi', ná ndube ti' ngu' bi'; ña'q̄ ti ndu'ni ngu' cha' cuxi bi' ji'i ngu'. Lo'o jua'q̄ tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ña'q̄ ngu' ji'i xa' ñati nu ndyu'ni la cui' tya'a cha' cuxi bi'.

2

Liñi tsa cua'ni cuayá' ycui' Ndyosi ji'i ñati chalyuu

1 Lo'o cu'maq̄ ni, nchcui' tsa ma ji'i sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati; pana ná caja ñi'yq̄ nu cua'ni clyu ti' Ni ji'i ycui' ma, nu lo'o ncliyotu ma qui'ya nu ntsu'u ji'i xa' ñati, lo'o jua'q̄ ycui' ca ma ntsu'u qui'ya bi' ji'i ma. Ñi'yq̄ ndu'ni cuayá' bese ji'i ñati cuxi, jua'a ndu'ni ma, nu lo'o nchcui' ma jua'a ji'i ñati; pana stu'ba ntsu'u qui'ya ji'i ma lo'o nu ñati cuxi bi'.

2 Cua jlo ti' ma cha' liñi tsa ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o nchcube' Ni ji'i ngu' nu ndu'ni lcaa lo cha' cuxi.

3 ¿Ni cha' laca nti' ma cha' ná caca ji'i cu'maq̄ ñi'yq̄ nu ndyaca ji'i nu ngu' cuxi bi'? Cha' cuiñi, ná clyaa ma ji'i ycui' Ndyosi nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati; na nsta ma qui'ya ji'i ñati bi', masi ndu'ni ma la cui' tya'a cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'.

4 ¿Ni cha' laca ná ndube ti' ma cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycui' Ndyosi ña'q̄ Ni ji'na? Ntucuá Ni cña ji'na, ndalo tsa tyiquee Ni ji'na; tso'o tsa nti' ycui' Ndyosi ña'q̄ Ni ji'na, cha' caja ñi'yq̄ nu tya'qachu' na ji'i cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na ji'i.

5 Ná ntaja'q̄ ma taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ma, ná ntaja'q̄ ma ca tyuju'u ti' ma tsya' ti; bi' cha' ndyanu cha' xcube' Ni ji'i ma lo'o tyalaa tsq̄, nu lo'o ña'q̄ ngu' cha' liñi tsa cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu.

6 Tsq̄ bi' tya Ni ji'na tsa ña'q̄ nu ngua'ni na lo'o nguti'i na chalyuu;

7 sca chalyuu tso'o nu ná nga'q̄ cha' tye, bi' laca nu ta Ni ji'i ngu' tso'o, nu ná nchca taja ti' ndu'ni ngu' cña tso'o lo'o tya'a ngu'. Xcui' ndya'q̄ cha' tyiquee ngu' bi' ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ca slo ycui' Ndyosi, xcui' nti' ngu' cha' tyi'i tso'o ti ngu' cuentya ji'i Ni, xcui' ndube ti' ngu' ji'i chalyuu nu lijya nde loo la.

8 Pana nu ñati cuxi ni, nu xcui' cha' ji'i ycui' ca ngu' ntsu'u tyiquee ngu', tlyu tsa cha' ti'i ta Ni ji'i ngu' bi'; ñasi' tsa ycui' Ndyosi ji'i lcaa ngu' bi', cha'

ná ntaja'q̄ ngu' taquiya' ngu' tsiya' ti ji'lcaa cha' liñi nu nclyu'u Ni ji'i ngu', cha' ndijña tsa ti' ngu' ji'i cua ña'q̄ ca cha' cuxi nu ña'a ngu'.

9 Xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' li', tlyu tsa cha' ti'i caca ji'i lcaa ñati chalyuu, cua ña'q̄ ca ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi. Clyo tyacua cha' ti'i bi' ji'i ngu' judío, li' la cui' jua'q̄ tyacua ji'i ngu' xa' tsu', nu si'i ngu' judío laca ngu'.

10 Pana lcaa ñati nu ndu'ni cha' tso'o ni, ta ycui' Ndyosi cha' tso'o nu ntsu'u ca slo Ni ji'i ngu' bi'; cua'ni chi loo Ni ji'i ngu' bi' ca slo ycui' Ni li', cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' li'. Clyo tyacua cha' tso'o bi' ji'i ngu' judío, lo'o li' la cui' jua'q̄ tyacua ji'i ngu' xa' tsu'.

11 Si'i cua laca ti ñati nu ndu'ni tyaca'a ycui' Ndyosi ji'i, sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'q̄ ca ñati cha-lyuu.

12 Ngu' xa' tsu' ni, masi bilya cuna ngu' lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o ngu' judío, pana tye cha' ji'i ngu' jua'q̄ ti, si ntsu'u qui'ya ji'i ngu'. La cui' jua'q̄ xcube' ycui' Ndyosi ji'i ngu' judío, nu cua ndyuna cha' liñi nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu'; si ntsu'u qui'ya ji'i ngu', cua'ni cuayá' Ni ji'i ngu' cuentya ji'i cha' nu nchcui' Moisés bi' li'. Lo'o jua'q̄ sca ti cuayá' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi.

13 Ná caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi lo'o ndyuna ti na cha' liñi nu nda Ni lo'o na; sca ti si taquiya' na ji'i cha' bi', si cua'ni na lcaa ña'q̄ cña nu ngulo Ni ji'na, li' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i Ni.

14-15 Ntsu'u ngu' xa' tsu' ni, cua laca ndu'ni ngu' ñi'yä nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi, masi bilya cuna ngu' cha' bi'. Jua'q̄ jlo ti' na cha' nchca cuayá' ti' ngu' bi' ni cña laca nu nti' ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' tyucui tyiquee ngu' ndu'ni ngu' tsa ña'q̄ cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ngu' judío sa'ni la, masi bilya ta Ni cha' lo'o ngu' xa' tsu' bi'; hique ti ngu' bi' nda'ya cha' tso'o nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Lo'o jua'q̄ hora ti nda

ngu' bi' cuentya cha' qui'ya laca lo'o ndyu'ni ngu' sca cha' cuxi, pana ná ntsu'u cha' culacua ti' ngu' lo'o ndu'ni ngu' sca cha' tso'o.

16 Jua'q̄ caca lacua, nu lo'o tyu'u lubii lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ñati, tsä li' lo'o culo Ni cña ji'i Jesucristo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati; la cui' tyempo bi' culotu Ni lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya ji'i ngu'. Jua'q̄ laca cha' nu nchcui' na' lo'o ñati laja lo'o nclyu'u na' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi ji'i ngu'.

Cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i jyo'o Moisés cha' cua'ni ngu' judío

17 Pana nu cu'mä ni, nacui mä cha' ngu' judío laca mä, bi' cha' jlyá tsa ti' mä ji'i lcaa cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' mä lo'o xa' ñati, cha' nacui mä cha' sca ti cu'mä laca mä ñati ji'i ycui' Ndyosi.

18 Na cua jlo ti' mä ñi'yä laca cña nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni mä, nti' mä; cua nguscua Moisés cha' bi' lo quityi cuentya ji'i mä, bi' cha' cua nda la mä xi cuentya ñi'yä laca sca cha' tso'o, ñi'yä laca sca cha' cuxi.

19 Lo'o jua'q̄ nti' mä, cha' ycui' mä nchca ji'i mä culu'u mä tyucuiji liñi ji'i ñati nu ná jlo ti'; nti' mä cha' taca ta mä cha' lo'o ngu' nu ná ndyiji ñi'yä nu caca cuayá' ti' ngu' sca cha' liñi;

20 nti' mä cha' taca culu'u qui'i mä ji'i ñati nu ná nduna tso'o, cha' ple ti ngu' xi; nti' mä cha' caca mä mstru ji'i ñati nu bilya caca tsa'q̄ tsiya' ti. Nti' mä cha' caca mä jua'q̄, xqui'ya cha' jlyá tsa ti' mä cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi'; laja cha' bi' nscua lcaa cha' nu caca jlo ti' na, lcaa cha' liñi nu ntsu'u nde chalyuu, nti' mä.

21 Na nclyu'u mä ji'i tya'a ñati mä tu'ni, ¿ni cha' laca ná nchca culu'u mä ji'i ycui' ca ti mä? Nacui mä cha' ná tso'o cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i xa' ñati. ¿Ha ná lo'o cu'mä tya ntucuaana mä ntsu'u quiya?

22 Nacui mä cha' ná tso'o tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati. ¿Ni cha' laca cha' lo'o cu'mä ndu'ni mä cha'

cuxi bi' lacua? Si ná ndiya ti' mā tsiya' ti lo'o ndu'ni tlyu xa' ñati ji'i jo'ó nu si'i y cui' Ndyosi laca, ¿ni cha' laca ndya'a mā ntucuaana mā cha' tso'o nu ntsu'u ne' laa ji'i ngu' bi'?

23 Nacui' mā cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o mā, pana ndyu'ni tsa mā cha' cuxi lo'o y cui' Ndyosi nu lo'o ná ndaquiya' ma ji'i cha' bi'.

24 Na ndu'ni ti mā ñi'yā nu nacui' quityi cusu', quityi ji'i y cui' Ndyosi nu nchcui' ndi'yā: "Cuxi tsa nchcui' ngu' xa' tsu' ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya cu'mā". Jua'a cha' nscua lo quityi.

25 Jlya tsa ti' mā cha' nu nacui' cha' si'yu mā quiji ngu' qui'yu sñi' mā lo'o tya cuañi' ngu', cha' culacuā ngu'. Tso'o tsa si lo'o taquiya' mā lcaa cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés; pana si ná taquiya' mā lcaa cha' bi', cua laca mā ñi'yā si ná nsí'yu quiji mā tsiya' ti li'.

26 Lo'o jua'a nu ngu' xa' tsu' nu ná nsí'yu quiji ngu' ni, si taquiya' ngu' bi' cha' nu nda Moisés lo'o na, li' stu'ba ti tucuá y cui' Ndyosi cha' ji'i ngu' bi', ñi'yā ntucuá Ni cha' ji'i ngu' judío tya'a na nu cua nsí'yu quiji ngu'.

27 Chañi cha' ná ngua'a cuayá' lo quiji ngu' bi' jua'a; ná ntsu'u cha' bi' ji'i ngu', cha' ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana si ndu'ni ngu' bi' lcaa cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu', ta ngu' cha' tyuju'u ti' ji'i cu'mā ngu' judío, cha' ná ndaquiya' mā ji'i cha' bi', masi cua ndyuna mā cha' liñi ji'i y cui' Ndyosi, masi cua ngua'a cuayá' lo quiji mā.

28 Si'i na tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o tacati tsa ndyu'ni na ji'i y cui' Ni cha' ña'a ti ngu' ji'na. Ná caca cña jua'a, masi ngua'a cuayá' lo quiji na;

29 si'i jua'a laca na ngu' judío. Tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o xñi tso'o na cha' ji'i y cui' Ndyosi; liñi la tyu'u cha' ji'na lo'o Ni si chca'a cuayá' ji'i y cui' Ndyosi ca ne' cresiya ji'na. Li' taca culo Ni cña ji'na lo'o Xtyi'i y cui' Ni, si'i lo'o sca cha' nu nscua lo quityi ti. Lo'o li' tso'o tsa cua'ni y cui' Ndyosi lo'o na, nga'aa si'i ñati chalyuu ti nu

chcui' tso'o ji'na li'.

3

1 Tso'o ti xi na cha' laca na ngu' judío lacua, tso'o xi cha' nsí'yu quiji na, cha' jua'a ngulacuā na.

2 Ndi'yā laca sca cha' tso'o nu ntsu'u ji'na cha' laca na ngu' judío: Sca ti lo'o ngu' judío tya'a na cua nda y cui' Ndyosi cha' ji'i Ni tya clyo.

3 Masi ntsu'u xi ngu' judío nu nga'aa jlya ti' ji'i y cui' Ndyosi, ná culaya' Ni ji'i cua ña'a ca ngu' judío xqui'ya nu xti ti ñati bi'.

4 Ná nti' Ni cua'ni Ni jua'a. Xcui' cha' liñi ndu'ni y cui' Ndyosi lo'o ñati ji'i Ni, masi cha' cuiñi laca nu ndu'ni lcua ti lo ñati chalyuu. Cua nscua sca cha' ji'i y cui' Ndyosi lo quityi nu nchcui' ndi'yā:

Lo'o chcui' nu'u, li' caca cuayá' ti' ngu' cha' liñi tsa ndu'ni nu'u;

lo'o caca cuayá' jinu'u slo ñati, taca cua'ni lyaá nu'u ji'i y cui' ca li'.

5 Cha' nu na ni, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni na; lo'o nu cha' cuxi bi' ni, ndu'ni cha' taca ca cuayá' la ti' na cha' liñi tsa laca y cui' Ndyosi. ¿Ñi'yā ta ñacui' na li'? ¿Ha ná liñi ndu'ni Ni lo'o na? ¿Ha ná tso'o si xcube' Ni ji'na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi? Ntsu'u ñati nu nchcui' jua'a.

6 Pana liñi tsa ndu'ni Ni. Ná caca xcube' Ni ji'i ñati chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', si ná liñi ndu'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati.

7 Ná tyiquee' ñacui' ngu' cha' na cuiñi na'. Tso'o, cha' cuiñi nda na' lacua. Pana xqui'ya na', bi' cha' nchca cuayá' la ti' xa' ñati cha' liñi nu nda y cui' Ndyosi lo'o na; jua'a ndyu'ni tlyu la ngu' ji'i Ni xqui'ya na'. Ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na lacua.

8 La cui' ti ná tso'o laca cha' cua'ni la na cha' cuxi cha' caca tso'o la cha' ji'na nde loo la; pana ntsu'u ngu' nu ñilo'o ji'i tya'a ngu' lo'o nchcui' ngu' cha' jua'a laca cha' cuxi nu nchcui' ya. Liñi tsa cua'ni y cui' Ndyosi lo'o xcube' Ni ji'i ngu' nu nchcui' cha' cuiñi ji'na jua'a.

*Lcaa ñat_i ntsu'u qui'ya ji'_i ngu'
cuentya ji'_i ycu*i*' Ndyosi*

⁹ Ndi'ya ñacui na lacua: Ná caca chcui' na cha' tso'o la na cha' laca na ngu' judío, cha' si'i cha' bi' tsiya' ti; cua ngua cuayá' ca ti' na cha' stu'ba ti ntsu'u cha' cuxi ji'_i ngu' judío lo'o ji'_i ngu' xa' tsu', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu laca loo ji'_i lcaa ñat_i chalyuu.

¹⁰ La cui' cha' nscua lo quityi ji'_i ycu*i*' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya:
Ni tsaca ngu' ná ntsu'u nu xcui' cha'
tso'o ndu'ni;

¹¹ ná ntsu'u ñat_i nu nchca cuayá' ti'
cha' ji'_i ycu*i*' Ndyosi,
ná tucui nclyana ji'_i ycu*i*' Ni.

¹² Cua ndyu'utsu' lcaa ngu' ji'_i tyucui_{ii}
liñi, stu'ba ti ngua cuxi cresiya
ji'_i lcaa ngu';
ná ntsu'u ni sca ñat_i nu xcui' cha' tso'o
ndu'ni.

¹³ Ñi'ya nti' xtyi'_i tyucu nu ntsu'u to'
cuaá nu tya lyiji tyacu_{ii} lo, jua'_a
laca ngu' bi',
cha' xcui' cha' cuxi ndyu'u tu'ba ngu'.
Lye tsa ñilo'o ngu' ji'_i tya'a ngu' laja
lo'o nchcui' ti ngu'.

Ñi'ya laca hitya tyaala nu ntsu'u tu'ba
cuaña, jua'_a laca ngu',
cha' tyaala tsa nchcui' ngu'.

¹⁴ Ná nxutacui ngu' cha' nda ngu'
qui'ya ji'_i tya'a ngu';

¹⁵ cujuii clya ngu' bi' ji'_i tya'a ngu', nti'
ngu'.

¹⁶ Xcui' na cua ndu'ni ñu'_u ngu' ji'_i
tya'a ngu', ndu'ni ngu' cha'
ca xñi'_i ti' xa' ñat_i macala su
ndya'_a ngu' bi'.

¹⁷ Ná nslo ngu' ji'_i tyucui_{ii} liñi nu
cua'ni cha' ti' ti tyi'_i tyiquee
ngu'.

¹⁸ Pana ná ntsji_i ngu' tsiya' ti ña'_a ngu'
ji'_i ycu*i*' Ndyosi, nacui ngu'.
Jua'_a cha' nscua lo quityi bi'.

¹⁹ Cua jlo ti' na cha' cua nscua lcaa
cha' cusu' bi', cha' cube ti' ngu' judío
nu ntsu'u cha' ji'_i lo'o cha' bi'; jua'_a
nguscua jyo'o cusu', cha' cua nti' ycu*i*'
Ndyosi cha' caca cuayá' ti' lcaa ñat_i
tyucui ña'_a chalyuu cha' ná caja ñi'ya
nu cua'ni lyaá ngu' ji'_i ycu*i*' ca ngu'

lo'o Ni, cha' nga'_a cha' cua'ni cuayá'
Ni ji'_i ngu'.

²⁰ Masi cua'ni na lcaa ca cha' nu
nguscua ngu' lo quityi cusu' bi', ná
caca ca tso'o tyiquee na cuentya ji'_i
ycui' Ndyosi lo'o ndyu'ni ti na jua'_a;
tsa bi' ti cña ndu'ni quityi bi', cha'
caca cuayá' ti' na cha' ntsu'u tsa
qui'ya ji'na cuentya ji'_i ycu*i*' Ndyosi.

*Cua'ni lyaá ycu*i*' Ndyosi ji'_i ñat_i lo'o
xñi ngu' cha' ji'_i Jesucristo*

²¹ Lo'o juani cua ngutu'u tucua sca
cha' cucui nde chalyuu, ná stu'ba
tsiya' ti cha' bi' lo'o cha' cusu' bi'. Lo'o
nclyu'u ycu*i*' Ndyosi cha' bi' ji'na, li'
caca cuayá' ti' na ñi'ya caca ca tso'o
cresiya ji'na cuentya ji'_i ycu*i*' Ni. Cua
nscua xi cha' nu nchcui' ji'_i cha' bi'
lo quityi cusu' bi', masi lo quityi nu
nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'_i
ycui' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñat_i sa'ni.

²² Nchcui' quityi cha' cua'ni ycu*i*'
Ndyosi cha' caca tso'o cresiya ji'na
cuentya ji'_i ycu*i*' Ni, si xñi na cha' ji'_i
Jesucristo. Stu'ba ti cua'ni Ni lo'o ca
ta'a na nu laca na ngu' judío; jua'_a lo'o
lcaa ñat_i nu cua ngusñi cha' ji'_i ycu*i*'
Ndyosi ca chaca tsu' chalyuu, stu'ba
ti cua'ni Ni lo'o lcaa ñat_i.

²³ Lcaa na ntsu'u qui'ya ji'na
cuentya ji'_i ycu*i*' Ndyosi, cha' ná
ngua'ni na tsiya' ti cña nu nti' Ni cha'
cua'ni na.

²⁴ Pana cua'ni Ni cha' caca tso'o
cresiya ji'na, cha' tso'o ti ntsu'u tyi'
quee Ni ña'_a Ni ji'na; sca cha' tso'o
nu ngua'ni ti Ni cuentya ji'na laca,
cha'tlyu tsa cña nu ngua'ni ycu*i*' Jesu
cristo cha' cat_i qui'ya nu ntsu'u ji'na,
nu lo'o ngujuii yu lo crusí cha' cua'ni
lyáa yu ji'na.

²⁵ Nda ycu*i*' Ndyosi ji'_i Jesús ñaa
chalyuu cha' tyaja'_a yu cajaa yu; masi
ycui' yu chcube' yu cña loo lcaa ñat_i
chalyuu, cha' qui'ya ycu*i*' yu yabe'
nu ntsu'u ji'na. Caca cha' bi' ji'na
si tyaja'_a na xñi na cha' ji'_i Jesús.
Lo'o jua'_a nti' Ni culu'u Ni ji'na cha'
xcui' cha' liñi ndu'ni Ni lo'o na, masi
ná ngua'ni cuentya Ni ji'_i qui'ya nu
ntsu'u ji'_i jyo'o cusu' ji'na; pana ndalo
tsa tyiquee Ni ji'_i ngu' bi' li'.

26 Nu juani ngulu'u Ni ji'na cha' liñi tsa ndu'ni y cui' Ni; jua'a taca ji'í Ni cua'ni lubii cresiya ji'í scaa na, si tyaja'a na xñi na cha' ji'í Jesús.

27 Cha' cuiñi nchcui' na si ñacui na cha' nchca tsa ji'í y cui' ca na ñati chalyuu, cua'ni na cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í y cui' Ndyosi. Ná taca. Lye tsa ndyu'ni tyucuua ti' na lo'o Ni si jua'a nti' na. ¿Ni'y a jua'a? Ná nchca ji'na cua'ni na cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í y cui' Ndyosi lo'o taquiya' ti na lcaa cha' cusu', sca ti nu lo'o xñi na cha' ji'í Jesús caca tso'o cresiya ji'na. Pana nga'aa tso'o chcui' na cha' tyixi li', cha' si'i y cui' na laca nu ndu'ni cha' ca tso'o cresiya ji'í y cui' ca na.

28 Bi' cha' ni na' ji'í ma cha' ntsu'u sca ti ña'a, ñi'y a nu caca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í y cui' Ndyosi; ntsu'u cha' xñi na cha' ji'í Jesús, masi ná nchca ji'na cua'ni na lcaa lo cha' cusu' nu nguscua ngu' sa'ni.

29 Si'i sca ti ji'í ngu' judío ti laca y cui' Ndyosi loo, lo'o ji'í ngu' xa' tsu'laca Ni loo.

30 Chañi tsa laca cha' bi', cha' sca ti y cui' Ndyosi laca loo tyucui ña'a chalyuu; ná ntsu'u chaca nu laca loo la. Cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'í ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' ji'í Ni; la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'í ngu' xa' tsu', nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'í Ni.

31 Tso'o lacua. Na jlya ti ti' na ji'í cña nu ngua'ni Jesús, tsa bi' ti cha' cua'ni na cha' clyáá na ji'í lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na. ¿Ha nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' cha' cua'ni na lacua? Si'i cha' bi', masi tso'o la taquiya' na cha' cusu' bi' juani, nu lo'o ngusñi na cha' ji'í Jesús.

4

Ni'y a ngua ji'í Abraham

1 Juani ta na' sca cha' lo'o ma ñi'y a ngua ji'í Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na nu ngua tya sa'ni.

2 Y cui' ca Abraham ni, ná ngua cua'ni y u cha' ca tso'o cresiya ji'í y cui'

ca yu cuentya ji'í y cui' Ndyosi, ni ná ngua ji'í y u xacui y u cha' ji'í y cui' Ndyosi cha' ngua ji'í y cui' y u.

3 Nde laca cha' nu nscua lo quityi ji'í y cui' Ndyosi: "Ngusñi Abraham cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o y u; bi' cha' ngüiñi cha' ji'í Ni lo'o y u cha' caca tso'o cresiya ji'í y u, xqui'ya cha' jlya ti ti' y u ji'í Ni". Jua'a nscua lo quityi bi'.

4 Lo'o ndya'a na ne' xña ji'í ñati ni, nda ngu' xcaya' na li'; si'i na nda laja ti ngu' cñi ji'na, cñi nu ndacui ngu' ji'na laca, cha' ngua'ni na cña.

5 Pana nu lo'o jlya ti ti' na ji'í Jesús cha' ngulotsu' y u yabe' nu ntsu'u ji'na, li' taca xquiñi Ni cha' ji'í Ni lo'o na cha' caca tso'o cresiya ji'na, masi ná sca na ndacui Ni ji'na.

6 Tya sa'ni la nacui jyo'o David cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu cua laca ngua'ni lubii y cui' Ndyosi cresiya ji'í. Cua nacui Ni cha' lubii cresiya ji'í ngu', masi ná sca cña ngua'ni ngu' cuentya ji'í Ni cha' caca lubii y cui' ngu'.

7 Li' nacui David ndi'y a:
Tso'o ntsu'u tyiquee na lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'na ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o culotsu' Ni yabe' nu ntsu'u ji'na, nacui.

8 Tso'o ntsu'u tyiquee na si nga'aa cua'ni Ni cuentya ji'í lcaa cha' cuxi nu cua ngua'ni na.

9 Si'i xcui' ngu' judío ti nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' jua'a, taca ñacui na cha' lo'o ngu' xa' tsu' caca tso'o tyiquee ngu' jua'a. Cua nchcui' ca ti na cha' ngusñi Abraham cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o y u, bi' cha' cua nacui Ni ji'í y u cha' ca tso'o cresiya ji'í y u cuentya ji'í y cui' Ndyosi, xqui'ya cha' jlya ti ti' y u ji'í Ni.

10 ¿Ni jacua' ngua cha' bi'? ¿Ha cua laca cha' cua nsi'yu lo qui'ji y u ñi'y a nu ndu'ni ngu' judío cha' clyacua' ngu'? Si'i. Tya lyiji xi'yu ngu' qui'ji y u tyempo bi';

11 ca tiya' la, li' ngulacua y u jua'a. Sca cuayá'ti ngua bi', cha' caca cuayá'ti' ngu' cha' ngua tso'o cresiya ji'í y u cuentya ji'í y cui' Ndyosi, nul o'o jlya ti ti' y u ji'í Ni. Yala la ngua cha' ngusñi

yu cha' ji'i y cui' Ndyosi, tiya' la ngulacua y u. Bi' cha' lcaa ma nu ntsu'u ma xa' tsu' nu ngusñi ma cha' ji'i Jesús, laca ma ñi'y a laca si Abraham laca jyo'o cusu' ji'i ma nu y a chalyuu tya clyo la. Lo'o xñi cua ña'a ca na cha' ji'i Jesús, li' quiñi cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o na cha' caca lubii cresiya ji'na.

¹² La cui' jua'a laca tyiquee ngu' judío tya'a na nu stu'ba ti ngusñi cha' ji'i Jesucristo lo'o na. Chañi cha' Abraham ngua jyo'o cusu' ji'i ngu'; pana tso'o la cha' jlya ti ti' ngu' ji'i y cui' Ndyosi, ñi'y a jlya ti' nu jyo'o Abraham bi', masi tya lyiji clyacua y u.

Ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ñati xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'i cña nu ngua'ni Jesús

¹³ Lo'o jua'a ngua cha' ngüiñi cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, lo'o ñati ji'i Abraham nu ñaa chalyuu ca tiya' la; nacui Ni cha' tyucui ña'a chalyuu caca ji'i ngu' bi' ca tiya' la. Pana bilya ta Ni cha' lo'o jyo'o Moisés nu ngua li', cha' bilya cala nu Moisés bi'; bi' cha' ná ndaquiya' jyo'o Abraham ji'i cña nu ngulo Moisés, cha' tya lyiji caja cha' bi' ji'i ngu'. Ngua tso'o cresiya ji'i ngu' bi' cuentya ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'i cha' nu nchcui' Ni, bi' cha' ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ngu'.

¹⁴ Ná nti' y cui' Ndyosi cha' tsa lo cua ti ngu' caja chalyuu cucui ji'i ngu', ngu' nu taquiya' ji'i lcaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o ngu'; tya nti' Ni cha' xñi cua ña'a ca ñati cha' ji'i Jesús, cha' jua'a ti taca quiñi cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ngu' li'.

¹⁵ Xcui' na xcube' ti Ni ji'na, nu lo'o caca cuayá' ji'na slo y cui' Ndyosi cuentya ji'i cha' cusu' bi'; pana ná caja ñi'y a nu sta Ni qui'ya ji'na si ná nscua sca cha' nu ndaca'a ji'na jua'a.

¹⁶ Ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o Abraham lo'o ngusñi ti y u cha' ji'i Ni, cha' caca cuayá' ti' lcaa na cha' xcui' cha' tso'o ntsu'u tyiquee Ni; bi' cha' nda Ni cha' bi' lo'o na. Ndyanu cha' bi' ji'i lcaa ñati ji'i Abraham nu cala chalyuu ca nde loo la. Ni si'itsa lo cua ti ñati nu taquiya' ji'i cha' cusu' ti laca nu tyanu

cha' tso'o bi' ji'i, la cui' jua'a tyanu cha' bi' ji'i lcaa ñati tya'a na nu xñi na cha' ji'i y cui' Ndyosi ñi'y a ngusñi y cui' Abraham cha' ji'i Ni; jua'a nti' na lo'o nacui na cha' sti lcaa na ngua jyo'o Abraham bi' cuentya ji'i y cui' Ndyosi.

¹⁷ Ndi'y a nchcui' cha' nu nda Nilo'o Abraham, nu nscua lo quityi: "Cua nda na' chacuayá' cha' caca nu'u sti tyuu lo tya'a ñati nu catu chalyuu nde loo la", nacui Ni ji'i Abraham. Cua ngüiñi cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham sa'ní, cha' ngusñi y u cha' nu cua nchcui' y cui' Ndyosi lo'o y u, la cui' Ni nu ndyu'ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulo Ni cña cha' tyu'u tucua lcaa cha' nde loo la, cha' nu cua nacui Ni ji'i y u lo'o nchcui' Ni ñi'y a si cua laca ndi'i cha' bi' ji'i y u nu ngua li'.

¹⁸ Masi ngua ti' jyo'o Abraham cha' ná caja sñi', ná ndube ti' y u; jlya ti' y u ji'i y cui' Ndyosi, ntajatya y u ni jacua' caja sñi' y u. Bi' cha' ngua jyo'o Abraham sti tyuu tya'a ñati nu ndyatuu lo yuu ca nde loo la, ñi'y a nu cua nchcui' Ni lo'o y u: "Quiña'a tsa ñati tyu'u jinu'u tyempo nde loo la", nacui Ni ji'i y u.

¹⁹ Ná ngujlyaa ti' Abraham cha' bi'; ña'a ti jlya ti' y u cha' nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o y u, masi ndube ti' y u cha' ngusu' tsa y u, cha' cua tyalaa ti sca siyento yija ntsu'u y u. Jlo ti' y u cha' cua ngulala ti cajaa tyucuaa ngu', lo'o y cui', lo'o ma' Sara clyo'o y u; nga'aa ntsu'u tyempo cha' caja sñi' Sara, ngua ti' y u.

²⁰ Pana ná nguta'achu' y u, ná ngujlyaa ti' y u cha' nu cua nchcui' Ni lo'o y u; jlya tso'o ti' y u cha' bi'. Ngua'ni tlyu y u ji'i y cui' Ndyosi,

²¹ cha' jlo ti' y u cha' taca ji'i Ni cua'ní lyiji Ni ji'i cha' nu ngüiñi ji'i Ni lo'o y u.

²² Bi' cha' nda Ni chacuayá' cha' caca tso'o cresiya ji'i y u, xqui'ya cha' jlya tsa ti' y u ji'i Ni.

²³ Jua'a nscua lcaa cha' bi' lo quityi nu nchcui' cha' ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o nu Abraham bi', cha' ngua tso'o cresiya ji'i y u lo'o ngusñi ti y u cha' ji'i

y cui' Ni. Si'i cuentya ji'i jyo'o Abraham ti nscua cha' bi',

²⁴ masi lo'o cuentya ji'na nscua cha' caca jua'a; lo'o ji'na cua nchcui' y cui' Ndyosi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i y cui' Ni si xñi na cha' ji'i Ni, la cui' Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuii yu.

²⁵ Nda Ni chacuayá' cujuui ngu' ji'i Jesús, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na; lo'o li' ndyu'ú Jesús chaca quiya', cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i y cui' Ndyosi.

5

Ni'ya caca lo'o caca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o y cui' Ndyosi

¹ Jua'a laca lacua; xqui'ya cha' ngusñi ti na cha' ji'i Jesús, bi' cha' cua ngua tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i y cui' Ndyosi. Lo'o li' tì ti ndi'i tyiquee na, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'na lo'o y cui' Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

² Tso'o tsa ndyu'ni y cui' Ndyosi lo'o na chacuayá' ji'i Cristo, nu lo'o ngusñi na cha' ji'i nu Cristo bi'. Ngua'ni Ni cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o y cui' Ni, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' tya'achu' na ji'i Ni; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na, cha' jlo ti' na cha' ca tiya' la caja sca se'i nu tso'o tsa su tyi'i na ca su ntucua y cui' Ndyosi, cha' jua'a tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na.

³ Masi juani tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndi'i na chalyuu; masi lya'tsa ti' ngu' ji'na, jlo ti' na cha' taca talo na lo'o nchcube' na jua'a.

⁴ Lo'o ngualoo cha' ti'i bi', cua jlo ti' na cha' cua ngua'ni cuayá' ti Ni ji'na. Lo'o li' si ña'a ti ty a tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i y cui' Ndyosi, li' cua ndu' ti' na cha' caca tso'o ji'na nde loo la.

⁵ Lo'o jua'a si'i sca cha' nu nda ti ti' na laca cha' bi', sca cha' chañi laca bi'; cua'ni Ni ji'i. Cua ngua'ni Ni cha' ca tii cresiya ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'na; ngua'ni Ni jua'a nu lo'o nda Ni Xtyi'i y cui' Ni ji'na.

⁶ Jlo ti' na cha' ná caca cua'ni lyaá na ji'i y cui' ca ti na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana lo'o ndyalaa la cui' hora nu ngusta y cui' Ndyosi, li' ngujuii Jesús xqui'ya na, ñatí cuxi na.

⁷ Tlyu tsa cha' cua'ni na si tyaja'a na cajaa na cha' caja ñi'yä nu cua'ni lyaá na ji'i chaca ñatí; masi sca ñatí nu xcui' cha' tso'o ndu'ni, ná nti' na cajaa na cuentya ji'i yu. Sca ti si sca ñati nu tso'o tsa ndu'ni laca bi', tso'o tsa nchcui' lo'o tya'a, ná tyiquee' tyaja'a sca ngu' cajaa cuentya ji'i ñatí bi', si caca cua'ni lyaá ngu' ji'i nu ñatí bi' li'.

⁸ Pana jua'a ngua'ni y cui' Ndyosi lo'o na, cha' culu'u Ni ji'na cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; nda Ni ji'i Cristo cha' cajaa cuentya ji'na, masi tya ntsu'u tsa qui'ya ji'na.

⁹ Tso'o lacua. Cua laca ngua tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i y cui' Ndyosi, xqui'ya cha' ndyalú tañi y cui' Cristo lo'o ngujuii yu lo crus. La cui' jua'a cua lijyä nclyáa na juani; xqui'ya Cristo nga'aa xcube' Ni ji'na lo'o tye chalyuu.

¹⁰ Tya'a cusüü y cui' Ndyosi ngua na; pana juani ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Ni, nu lo'o ngujuii Sñi' y cui' Ni lo crus. Bi' cha' juani ngua tì cha' ji'na lo'o y cui' Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'ú nu Jesús bi' chaca quiya'.

¹¹ Ni si'i tsa lo cua ti cha', masi lo'o cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni cha' caca ca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni.

Xqui'ya sca ti ñatí ngua cuxi cha lyuu

¹² Cua ngua cha', xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni sca ti jyo'o cusu' nu naa Adán, bi' cha' nguxana cha' ntsu'u qui'ya ji'i ñatí chalyuu; bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii ñatí. Lo'o jua'a tiya' la ntsu'u cha' cajaa lcaa na, cha' ntsu'u qui'ya ji'i lcaa na.

¹³ Jua'a ntsu'u qui'ya ji'i ñatí chalyuu nu ngua tya clyo, masi bilya culo y cui' Ndyosi cña cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi tyempo bi'. Tsa bi' ti cha',

ná nacuīngu' cha' qui'ya ngua, cha' ná jlo ti' ngu' cha' ná ndiya ti' Ni cña cuxi nu ndyu'ni ngu'.

14 Tya lo'o ngutu'ú nu Adán bi' chalyuu, hasta ca lo'o nda ycui' Ndyosi cha' lo'o jyo'o Moisés, xcui' ngujuii ñatí xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'íngu', masi ná stu'ba cha' cuxi nu ngua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Adán tya clyo, nulo'o ná ndaquiya'yu sca cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'íngu'. Sca lo ti cña ngua'ni jyo'o Adán, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana nu Jesucristo nu ñaa chalyuu tiya'la ni, chaca lo cña ngua'ni yu, cña tso'o ngua'ni.

15 Nu jyo'o Adán ni, nguxtyanu yu yabe' hichu' na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ycui' ca yu; xqui'ya sca ti nu qui'yu bi' ngua cuxi chalyuu tya li', bi' cha' quiña'q̄ tsa ñatí ndyijii. Pana juani ni, xqui'ya sca ti ñatí nu naa Jesucristo, chaca lo cha' nda ycui' Ndyosi lo'o na, sca cha' tso'o tsa laca bi'; tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycui' Ndyosi cuentya ji'na li'. Nacui Ni cha' laja ti taca cua'ni lyaá Ni ji'na ji'ílcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Lo'o jua'q̄ quiña'q̄ tsa ñatí laca nu ndyu'ni Ni cha' ndyaca lubii cresiya ji'íngu'.

16 Ná stu'ba ndyu'u cha' ji'í cña nu ngua'ni jyo'o Adán lo'o cña nu ndyu'ni ycui' Ndyosi. Nu Adán bi' ni, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu su clyo, lo'o li' ndyanu yabe' hichu' yu; lo'o jua'q̄ ndyanu yabe' hichu' lcaa na lo'o tya'a na juani xqui'ya cha' cuxi bi'. Lo'o juani quiña'q̄ tsa cha' cuxi ndu'ni na lacua. Pana Jesús ni, sca cña laja ti ngua'ni cuentya ji'na nu lo'o ngua'ni lyaá ji'na ji'í nu cuxi; ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'íngu' Ndyosi li'.

17 Ntsu'u cha' cajaa na xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'í nu sca ti Adán bi', masi sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana tlyu la cña ndyu'ni ycui' Ndyosi cuentya ji'na juani, nu lo'o ndyu'ni lubii Ni cresiya ji'na. Quiña'q̄ tsa cha' xlyabe' ngua'ni Ni lo'o na; jua'q̄ caja chalyuu cucui ji'na juani xqui'ya Jesucristo, masi sca ti ñatí laca bi'.

18 Ndi'ya ngua li': lo'o ngua'ni

jyo'o Adán cha' cuxi bi', la cui' jua'q̄ ndyanu yabe' hichu' na, lo'o hichu' lcaa tya'a ñatí na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' lo'o ngua'ni Jesucristo sca cha' tso'o: li' laja ti ngua'ni Ni cha' cuityi Ni yabe' nu ntsu'u hichu' na, cha' caja chalyuu nu ná nga'q̄ cha' tye ji'na.

19 Tya clyo cua ntsu'u sca ñatí nu ná ndaquiya' ji'í cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'íngu', bi' cha' ndyanu qui'ya ji'í lcaa na lo'o tya'a na juani. Lo'o tiya'la li', yaa chaca ñatí nu ndaquiya' ji'í cña nu ngulo Ni ji'í; xqui'ya nu bi' ndyaca tso'o cresiya ji'í lcaa na cuentya ji'íngu' Ndyosi juani.

20 Nu lo'o cuna na ni cña laca nu nclyo ycui' Ndyosi ji'na, li' nchca cuayá'la ti' na ñi'ya laca qui'ya nu sta Ni ji'na. Masi ndube tsa ti' na cha' ntsu'u tsa cha' cuxi ji'na, la cui' jua'q̄ jlo ti' na cha' ntaja'q̄ Ni cua'ni lyaá Ni ji'na; jlo ti' na cha' nchca ji'í Ni, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na.

21 Nu cuxi laca loo ji'na, bi' cha' ndyijii na; pana juani nti' ycui' Ndyosi caca Ni loo ji'na, cha' tya'n tsa ti' Ni ji'na. Lo'o caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í Ni, li' ta Ni sca chalyuu nu ná nga'q̄ cha' tye ji'na xqui'ya Jesús nu Xu'na na.

6

Xqui'ya Cristo, bi' cha' taca caja chalyuu cucui ji'í ñatí

1 Ndi'ya ñacui na lacua: Ná tso'o si ña'q̄ ti tya cua'ni na cha' cuxi, cha' li' tya quiña'q̄ la cha' tso'o cua'ni ycui' Ndyosi lo'o na, nti' na.

2 Ná tso'o tsyi' ti cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni la. Juani laca na ñi'ya laca si cua ngujuii na lo'o Cristo, cha' xa' tyucuii tsaa na juani; ná tso'o si ña'q̄ ti tya cua'ni na cha' cuxi lacua.

3 Nu lo'o ntyucuatya ngu' ji'na lo'o nguxana ca ti cha' tyu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ñi'ya si na cua ngujuii na stu'ba ti lo'o Jesús, jua'q̄ ngua.

4 Lo'o ntyucuatya ngu' ji'na, ndyaa na ne' hitya li', ñi'ya laca si cua ndyaa na nguatsi' na stu'ba ti lo'o Cristo ne' cuaá. Ca bi' ntsiya jyo'o na, cha' taca tyu'ú na chaca quiya', ñi'ya lo'o

ngutu'u na nde lo hitya, cha' jua'a tlyu tsa cha' nu ngua'ni y cui' Ndyosi Sti yu nu lo'o ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Lo'o jua'a caja sca chalyuu cucui ji'na xqui'ya Cristo.

⁵ Jua'a ndyaca cha' cua laca ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'. Ngujuui yu nu lo'o ngüityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'na. Lo'o na ni, ñi'yä laca si na cua ngujuui na, jua'a laca na; pana lo'o tyu'ú na chaca quiya', li' caja chaca chalyuu cucui ji'na, ñi'yä lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'.

⁶ Cuxi tsa ñati ngua na; pana juani laca na ñi'yä laca si lo'o na ngujuui na lo sca crusi lo'o ngujuui y cui' Jesús, cha' ngüityi yu tsiya' ti cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na li'. Bi' cha' juani nga'aa caca ji'i cha' cuxi bi' caca loo ji'na chaca quiya'.

⁷ Lo'o cua ngujuui sca ñati ni, cua ndye cha' ji'i lo'o qui'ya nu ntsu'u ji'i nde chalyuu li'.

⁸ Lo'o na laca na jua'a, nu lo'o ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' laca na ñi'yä si cua ngujuui na lo'o Cristo; lo'o li' caca na ñi'yä laca si cua ndyu'ú na lo'o Cristo chaca quiya'.

⁹ Jlo ti' na cha' cua ngulo Ni ji'i Cristo ca su ntsiya nguatsi' yu; nga'aa cajaa yu chaca quiya', nga'aa caca tyatsi' yu chaca quiya'.

¹⁰ Cua ngujuui Cristo, cha' sca ti quiya' cua'ni tye Ni ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu na; lo'o li' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' tyuci tyempo tyi'i yu cuentya ji'i y cui' Ndyosi Sti yu.

¹¹ Lo'o jua'a cu'mä ni, ñi'yä si cua ngua'ni tye mä tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, jua'a culacua ti' mä; ñi'yä si cua ndyu'ú mä chaca quiya' cha' xcui' cua'ni mä cña ji'i y cui' Ndyosi stu'ba ti lo'o Jesucristo nu Xu'na na, jua'a culacua ti' ma.

¹² Bi' cha' juani nga'aa ta mä chacusayá' cha' caca loo cha' cuxi bi' ji'i mä lo'o ndi'i mä nde chalyuu. Ná tso'o cha' taquiya' na ji'i lcaa lo cha' cuxi nu jña ti' na cha' cua'ni na ji'i, cha' laca na ñati chalyuu ti.

¹³ Ni sca ti tsu' ya' mä, ni sca ti tsu' quiya' mä, ná ta mä ji'i cha' jña nu xña'a, cha' ná caca mä msu ji'i nu bi', cha' ná cua'ni mä cha' cuxi lo'o. Xa' ña'a culacua ti' mä juani; ta mä tyucui ña'a mä cha' caca mä cuentya ji'i y cui' Ndyosi, ñi'yä laca si ngujuui mä tsaca quiya', lo'o li' xa' ndyu'ú mä chaca quiya'. Bi' cha' juani nga'a cha' ta ma tyucui ña'a mä cha' cua'ni mä cña ji'i y cui' Ndyosi, laja lo'o ndu'ni mä cha' tso'o ca su ndi'i mä.

¹⁴ Nga'aa si'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu nu caca loo ji'i mä juani. Si'i xcui' cha' ntsii ti ti' ma tyi'i mä chalyuu, ñi'yä si lo'o nchcube' tsa cha' cusu' bi' ji'i mä; taca tyi'i tso'o ti mä chalyuu juani, cha' xcui' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o mä.

Nga'a cha' cui'ya ngu' cuentya tilaca laca nu laca loo ji'i ngu'

¹⁵ Ná tso'o ñacui na cha' juani nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na ji'i cha' cusu' bi', cha' ndaquiya' na ji'i cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi nu xcui' cha' xlya'be ti ndu'ni lo'o na. Ná tso'o laca si tya cua'ni la na cha' cuxi li', cha' nga'aa ntsu'u chacusayá' ji'na cha' cua'ni na jua'a.

¹⁶ Nu lo'o ndya'a na ne' xña ji'i sca ñati ni, taquiya' na sca cña nu culo ñati bi' ji'na li'; jlo ti' na cha' nu ñati bi' laca xu'na na, lo'o jua'a nga'a cha' taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' nu xu'na bi'. Lo'o nu cuxi nu ndyu'ni cha' caca na cuxi ni, si ndyu'ni cha' cuxi bi' cha' laca bi' loo ji'na, li' ntsu'u cha' cajaa na tsiya' ti; pana si y cui' Ndyosi laca loo ji'na, taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' Ni li', caca tso'o cresiya ji'na li'.

¹⁷⁻¹⁸ Tso'o tsa ntí' na' cha' tyucui tyiquee mä ndyu'ni mä cña ji'i y cui' Ndyosi, tsa ña'a cha' nu ngulu'u ngu' ji'i mä. Nu cha' cuxi, bi' laca nu ngua loo ji'i mä; pana lo'o cua ngulaá mä ji'i nu cuxi bi', li' nguxana mä ndu'ni mä cña cha' caja chaca chalyuu su caca lubii cresiya ji'i mä, cha' y cui' Ndyosi laca loo ji'i mä juani.

19 Jua'q̄ laca cha' nu nda na' lo'o cu'maq̄, cha' caca cuayá' la ti' mā tilaca laca nu laca loo ji'i mā. Tya tsubi' la cua nda mā tyucui ña'q̄ mā cha' cua'ni mā cha' suba', cha' cua'ni mā cha' cuxi, lo'o jua'q̄ lye la ndyacua cha' cuxi ji'i mā li'; bi' cha' juani ta mā tyucui ña'q̄ mā cha' xcui' cña tso'o cua'ni mā, cha' xcui' cuentya ji'i y cui' Ndyosi tyi'i mā chalyuu.

20 Cua tsubi' la lo'o tya ndu'ni mā xcui' cha' cuxi, ná ngua ji'i mā cua'ni mā cña tso'o ñi'yā nu nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na;

21 ni sca quiya' ná ngua tso'o cha' ji'i mā lo'o ngua'ni mā cha' cuxi nu ngua li'. Lo'o juani ntyuju'u tsa ti' mā xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni mā. Tsa bi' ti cña ndu'ni nu cha' cuxi bi', cha' cua'ni tye bi' ji'i ñat̄i si taquiya' ngu' ji'i; nga'aa caca tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o y cui' Ndyosi si jua'q̄ ndu'ni ngu'.

22 Pana juani ni, nga'aa caca ji'i nu cuxi bi' culo cña ji'i mā, cha' cua ndy- at̄i mā lo cña ji'i y cui' Ndyosi. Chaa ti' mā ndyu'ni mā cña ji'i Ni juani, cha' xcui' na ndi'i mā chalyuu cuentya ji'i y cui' Ni; li' ná nga'q̄ cha' tye chalyuu nu ta Ni ji'i mā lo'o cua ndye lcaa cha'.

23 Tsa bi' ti caya' caja ji'nā lo'o ndu'ni na cha' cuxi, cha' chcuna' lyiji cresiya ji'nā lo'o; pana si stu'ba ntsu'u cha' ji'nā lo'o Jesús nu Xu'na na, li' ta y cui' Ndyosi sca chalyuu nu ná nga'q̄ cha' tye ji'nā. Sca cha' xlyabe nu nda ti Ni ji'nā laca.

7

Cua nscua sca cha' nu ndaca'a ji'i ñat̄i nu ntsu'u clyo'o

1 Cu'maq̄ ngu' tya'a na, ntsu'u ngu' tya'a mā nu tso'o tsa jlo ti' lcaa cña nu ngulo y cui' Ndyosi ji'nā; cua jlo ti' mā cha' ndatsaa cha' bi' ji'nā tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti na.

2 Ñi'yā laca sca nu cuna'q̄ nu ntsu'u clyo'o ni, cuentya ji'i cña nu ngulo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'nā bi', nga'q̄ cha' tyi'i nu cuna'q̄ bi' lo'o clyo'o tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti yu; sca ti nu lo'o cua ngujuii yu, li' nga'aa cua'a cha'

bi' ji'i nu cuna'q̄ bi', nga'aa ntsu'u nu cuentya ji'i li'.

3 Ndi'yā laca cha': si tyu'u cha' ji'i nu cuna'q̄ bi' lo'o chaca nu qui'yu lo'o tya lu'ú ti clyo'o, cña cuxi laca nu cua'ni nu cuna'q̄ bi' li'. Pana si cua ngujuii clyo'o nu cuna'q̄ bi', nga'aa ndatsaa cha' bi' ji'i; taca caja clyo'o nu cuna'q̄ bi' lo'o xa' nu qui'yu, cha' si'i sca cña cuxi laca nu cua'ni li', nu lo'o nga'aa lu'ú clyo'o nu cuna'q̄ bi'.

4 Ndi'yā laca na juani cuentya ji'i cha' cusu' nu ndaquiya' tsa na ji'i tya sa'ni la: ñi'yā laca sca nu cuna'q̄ nu nga'aa ntsu'u clyo'o, jua'q̄ laca lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'nā lo'o Cristo. Na cua ngujuii Cristo lo crusi, bi' cha' juani nga'aa ntsu'u cha' ji'nā lo'o nu cha' cusu' bi'. Cua ngua stu'ba cha' ji'nā lo'o Cristo nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu, bi' cha' taca ji'nā cua'ni na cña ji'i y cui' Ndyosi laja lo'o tya ndi'i ti na nde chalyuu.

5 Nu ngua cua tsubi' la, cuxi ti ndi'i na, cha' ñat̄i chalyuu laca na; ngua ti' na cua'ni na lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' na ji'i, masi cua ndyuna na cha' cusu' nu nti' cua'a ji'nā. Bi' cha' la cui' cha' cuxi bi' ngua'ni lo'o na cha' chcuna' lyiji chalyuu ji'nā.

6 Pana juani cua ndi'i laja ti na cuentya ji'i nu cha' cusu' bi', nga'aa caca ji'i cha' bi' culo cña ji'nā. Cua ngua laja ji'nā juani cha' cua'ni na cña nu nti' y cui' Ndyosi, xqui'ya cha' cua ngujui chaca chalyuu cucui nu nda Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'nā.

Loo laca nu cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'

7 Ndi'yā ñacui na lacua: Si'i la cui' cha' cusu' nu ndu'ni cha' caca cuxi. Nu lo'o bilya cuna na' cha' bi', bilya ca cuayá' ti' na' na ca laca sca cha' cuxi; ná ngua cuayá' ti' na' nquicha', masi cuxi tsa laca cha' tyacui ti' na' ji'i sca na nu ntsu'u ji'i tya'a na'. Pana lo'o cua ndyuna na' ni cña ngulo y cui' Ndyosi ji'nā, cha' ná tyacui ti' na ji'i cha' bi' tsiya' ti, li' ngua cuayá' ti' na' cha' ná tso'o laca cha' ndacui ti' na' ji'i sca na jua'q̄.

⁸ Pana ngua'ni nu cuxi ngana 'na li'. Masi jlo ti' na' cha' cuxi tsa cha' bi', ña'q ti ndiya ti' na' cua'ni na' lcaa lo cha' cuxi; si ná lo'o nscua sca cha' nu cua'a 'na, ná ta na' cuentya cha' cuxi laca sca cña nu ndyu'ni na'.

⁹ Ngua ti' na' cha' tso'o tsa nguti'i na', nu lo'o tya lyiji ca cuayá' ti' na' ni cha' nda cha' cusu' bi'; pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na', li' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'. Na cua chcuna' ti chalyuu 'na ngua li'.

¹⁰ Ngua ti' y cui' Ndyosi cha' caja chalyuu ji'na nquicha', nu lo'o taquiya' na ji'í lcaa cña nu ngulo Ni nu ngua sa'ni. Pana si'i jua'q ngua lo'o na'; cua chcuna' ti chalyuu 'na li', cha' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya 'na li'.

¹¹ Cha' cuxi laca nu ngua'ni ngana 'na; bi' cha' tya ngua'ni la na' cha' cuxi, masi cua nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na' cha' ná cua'ni na' jua'q. Na nchcube' tsa cha' cuxi bi' na, cua laca cha' na ñi'ya laca si cua ngujui na'.

¹² Chañi cha' sca cha' tso'o ji'í y cui' Ndyosi laca cha' cusu' bi'; lcaa cña nu ngulo Ni ji'na, ca slo y cui' Ni ngutu'u cha' bi'. Liñi tsa ndu'ni y cui' Ndyosi, tso'o tsa ndyu'u cha' nu nda Ni lo'o na';

¹³ bi' cha' ná taca ñacui na' cha' cua chcuna' ti chalyuu 'na xqui'ya cha' bi'. Cha' cuxi nu ndyu'ni na', bi' laca nu ndu'ni ñu'q ji'í chalyuu 'na. Lo'o juani nchca cuayá' ti' na' ñi'ya laca sca cha' cuxi; laja lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ndyu'u cha' cusu' bi', la cui' hora li' ndu'ni nu cha' cuxi bi' ngana 'na. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na' cha' lye tsa laca nu cha' cuxi nu ndu'ni na'.

¹⁴ Jlo ti' na cha' cña nu ngulo y cui' Ndyosi laca nu cha' cusu' bi'; sca ti si lo'o Xtyi'i y cui' Ndyosi cua'ni cña ne' cresya ji'na, li' taca ji'na taquiya' na ji'í cña bi'. Pana nu na' ni, ñati chalyuu ti laca na', loo la laca nu cha' cuxi bi' ne' cresya jna'.

¹⁵ Ná nchca ca cuayá' ti' na' ni cha' laca ndu'ni na' xcui' cha' cuxi. Nti' na' cua'ni na' sca cña tso'o nquicha', pana ná nchca 'na tsyi'a' ti; cha' cuxi

nu ná ndiya ti' na' ji'í, bi' laca nu ndu'ni na'.

¹⁶ Cha' ná tso'o nti' na' lo'o ndu'ni na' cha' cuxi bi', bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o nu cha' cusu' bi', masi ná ndaquiya' na' ji'í.

¹⁷ Bi' cha' lacua, si'i y cui' na' lacä nu ndu'ni cha' cuxi bi'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' cua'ni na' ji'í li'.

¹⁸ Cua jlo ti' na' cha' ná tso'o laca cha' nu ntsu'u ne' cresya jna', cha' ñati chalyuu ti laca na'; masi nti' tsa na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o nquicha', pana ná nchca jna' tsyi'a' ti.

¹⁹ Ná nchca jna' cua'ni na' cha' tso'o nu nti' na' cua'ni; ña'q ti ndu'ni na' cha' cuxi, masi nga'aa nti' na' cua'ni na' jua'q.

²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' lacua: lo'o ndyu'ni na' sca cha' nu ná tso'o nti' na', si'i y cui' na' nu ndu'ni cha' cuxi bi'li'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' ndyu'ni na' ji'í.

²¹ Lo'o li' ndi'ya ndyaca cha' 'na lacua: Masi nti' tsa na' cua'ni na' sca cha' tso'o nquicha', nchca cuayá' ti' na' cha' xcui' cha' cuxi ntsu'u ne' cresya jna'.

²² Tyucui tyiquee na' ndiya tsa ti' na' cua'ni na' lcaa cña nu ngulo y cui' Ndyosi ji'na nu ngua sa'ni;

²³ pana nchca cuayá' ti' na' cha' ndi'í chaca nu laca loo ji'í tyucui ña'q na'. Nxuu tya'a bi' lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee na' ji'í; bi' laca cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresya jna', nu ndu'ni lo'o na' cha' cua'ni na' cña ji'í, ñi'ya nti' si cua laca na' sca preso.

²⁴ Xñi'í tsa ti' na' lacua. ¿Tilaca caca ji'í cua'ni lyaá ji'í tyucui ña'q na', cha' nga'aa cua'ni na' cha' cuxi jua'q? Cua chcuna' ti chalyuu 'na xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresya 'na.

²⁵ Sca ti y cui' Ndyosi Sti na taca ji'í Ni cua'ni lyaá Ni 'na, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesucristo nu Xu'na na. ¡Bi' cha' quiña'q tsa xlyabe tya na' ji'í y cui' Ndyosi lacua! Pana tsa bi' ti cha' jlo ti' na', cha' nga'q cha' taquiya' na' ji'í cña nu ngulo y cui' Ndyosi; ná nchca jna' cua'ni lyaá na' ji'í y cui' ca

na' cha' ñat̄i chalyuu ti laca na', lo'o jua'a ña'a ti tya ndyu'ni ñat̄i chalyuu cha' cuxi.

8

Chalyuu cucui nu ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi

¹ Pana juani ni, ndi'yä ngua'ni y cui' Ndyosi: Nga'aa ndyanu yabe' hichu' na, si stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; nga'aa taca ji'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cojolaqui ji'na juani, cha' Xtyi'i y cui' Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na nde chalyuu.

² Nu lo'o laca Xtyi'i y cui' Ndyosi loo ji'na, li' caja chalyuu cucui ji'na xqui'ya Jesucristo, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni; na cua ngulo Ni ji'na ya' nu cuxi nu ndyu'ni cha' chcuna' chalyuu ji'na.

³ Cua ngua'ni Ni sca cha' tlyu nu ná ngua cua'ni nu cha' cusu' nu nda jyo'o Moisés lo'o ñat̄i nu ngua sa'ni. Ná ngua cña cha' bi', xqui'ya cha' cuxi tsa tyiquee ñat̄i chalyuu na; pana ngua ji'i y cui' Ndyosi cua'ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni ji'i Sñi' y cui' ca Ni yäa chalyuu re cha' ngua ñat̄i. Nda Ni ji'i nu Jesús bi' yäa, cha' caca yu sca msta lu'ú; bi' laca msta nu ngua ji'i cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na. Ngua Jesús ñat̄i; stu'ba ti ngua yu ñi'yä laca cua ña'a ca ñat̄i chalyuu, cha' jua'a ngua ji'i yu cua'ni tye yu ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñat̄i cuxi na. Bi' cha' ngua Ni ñat̄i.

⁴ Lo'o nu juani taca cua'ni na cña nu ngulo Ni ji'na, la cui' cña laca nu nchcui' cha' cusu' bi' cha' cua'ni na; taca cua'ni na ji'i juani, xqui'ya cha' nga'aa caca cojolaqui nu cuxi nu ntsu'u chalyuu ji'na, cha' Xtyi'i y cui' Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na chalyuu juani.

⁵ Nu lo'o cua'ni na ñi'yä nu ndu'ni ñat̄i chalyuu ti, la cui' cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ñat̄i bi', bi' laca loo ne' cresiya ji'na li'; pana si Xtyi'i y cui' Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na chalyuu, li' taca taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi.

⁶ Chcuna' chalyuu ji'na, si xcui' cua'ni na cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti; pana caja chalyuu cucui ji'na cha' ti tyi'i tyiquee na, si taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi.

⁷ Tya'a cusu' y cui' Ndyosi laca na, si ña'a ti ndu'ni na cha' cuxi ñi'yä nu ndu'ni ñat̄i chalyuu ti; ná nchca ji'na tsiya' ti taquiya' na ji'i cha' nu nda y cui' Ni lo'o na, si ña'a ti tya nti' na cua'ni na cha' cuxi.

⁸ Bi' cha' ná taca ji'na cua'ni na cña nu nti' y cui' Ni cha' cua'ni na, si tiji' tsa ti' na ji'i cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

⁹ Nga'aa si'i jua'a ndi'i ma juani, nga'aa nchca tiji' ti' ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu; stu'ba ntsu'u cha' ji'i ma lo'o y cui' Ndyosi juani, cha' cua nda y cui' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo tsiya' ti, si bilya tyanu Xtyi'i y cui' Ni ne' cresiya ji'na, la cui' Xtyi'i nu ndyu'u ji'i Cristo.

¹⁰ Masi ngua'ni nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' chcuna' chalyuu ji'i ma, pana tya lu'ú ma juani, xqui'ya cha' lu'ú Xtyi'i y cui' Ni ne' cresiya ji'i ma si ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo. Ndyosi Xtyi'i y cui' Ni lo'o ma nu lo'o ngua tso'o cresiya ji'i ma cuentya ji'i y cui' Ndyosi chacuayá' ji'i Jesús.

¹¹ La cui' Xtyi'i y cui' Ndyosi laca bi', la cui' laca nu ngulo ji'i jyo'o Jesús ca su ntsiya nguatsi', ndyu'ú yu chaca quiya' li'. Lo'o jua'a cua nda y cui' Ndyosi Xtyi'i y cui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, cha' nu lo'o cajaa ma, li' cua'ni Ni cha' tya'lu'ú ma chaca quiya' xqui'ya Xtyi'i y cui' Ni.

¹² Cu'mängu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, juani nga'aa caca ji'i ñat̄i culo ngu' cña ji'na, cha' cua'ni na cha' cuxi ñi'yä ndu'ni ñat̄i chalyuu ti.

¹³ Chcuna' chalyuu ji'i ma si xcui' culana ma ji'i cha' cuxi lo'o ndi'i ma chalyuu; pana chacuayá' ji'i Xtyi'i y cui' Ni taca tyijiloo ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma, cha' nga'aa cua'ni la ma ji'i. Caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma li'.

14 Cua ñ'a^q ca na, cua laca na sñi' y cui' Ndyosi si ndu'ni na cua ñ'a^q ca ña nu nclyo Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'na.

15 Na cua nda y cui' Ndyosi Xtyi'i Ni ji'i ma, cha' ndu'ni Xtyi'i Ni cha' caca ma sñi' y cui' Ndyosi; ndu'ni bi' cha' ndi'y^q taca chcui' na lo'o y cui' Ndyosi: "Sti ya", ñacui na ji'i Ni. Si'i cha' cuxi ndu'ni Xtyi'i Ni nulo'o nclyo bi' cña ji'i ma, si'i cha' xcutsii ji'i ma ñi'y^q nu ntsii ma cua sa'ni la, si'i jua'a cña ndu'ni nu bi'.

16 Cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na ni, stu'ba nchcui' cha' bi' lo'o cha' nu nda Xtyi'i Ni lo'o na, cha' cua laca na sñi' y cui' Ni.

17 Nu lo'o cua laca na sñi' y cui' Ni, lo'o ji'na tyacua lcaa cha' tso'o nu ta Ni li', lcaa ñ'a^q cha' nu cua nda Ni ji'i Cristo; pana si cua nti' na cha' stu'ba ti tyi'i na lo'o Cristo ca su tlyu ca su ntucua Ni, li' ntsu'u cha' talo na lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'na nde chalyuu ti, ñi'y^q ndalo y cui' Cristo lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' ji'i y u.

18 Ntsu'u quiya' ndyiji xi cha' ti'i ji'na laja lo'o ndi'i ti na nde chalyuu; pana xca ti cha' laca cha' bi', ná stu'ba laca cha' ti'i bi' lo'o cha' tso'o nu caja ji'na ca nde loo la, nti' na'. Lo'o jua'a tya lyiji culu'u Ni lcaa cha' ji'na, ñi'y^q caca cha' tso'o bi' nde loo la.

19 Lcaa ca na lu'ú nu cua ngüiñá y cui' Ndyosi nde chalyuu ni, ntajatya tsa na bi' ji'i y cui' Ndyosi, ni jacua' culu'u Ni ji'i ñatⁱ chalyuu tilaca nu chañi cha' laca ngu' sñi' y cui' Ni.

20 Cua ngunu'u lcaa chalyuu; lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu ni, ná lcaa na bi' ngua ñi'y^q nu ngua ti' y cui' Ndyosi cha' caca cha' bi' lo'o ngüiñá Ni ji'i. Cua nguxtyanu Ni chalyuu cha' tyanu jua'a ti, masi si'i jua'a ndiya ti' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu bi'. Pana ná nga'a cha' tyanu cha' jua'a tyucui tyempo;

21 cua tyalaa ti sca ts^a nu tye lcaa cha' cuxi nu ndu'ni cha' quiñu'u chalyuu, lcaa cha' cuxi nu laca loo ji'na. Lo'o li' tso'o tsa caca lcaa lo na nu ngüiñá Ni nde chalyuu, cha' stu'ba ti cua'ni lyaá Ni ji'i nu na bi' lo'o ji'na nu

laca na sñi' y cui' Ni.

22 Tya lyiji caca cha' tlyu bi', pana jlo ti' na cha' ntsu'u tsa cha' ti'i, ntsu'u tsa cha' quicha ti' ji'i lcaa na nu ngüiñá y cui' Ndyosi nde chalyuu. Ñi'y^q lo'o lijy^q ti'i ji'i sca nu cuna'a cha' cua cala ti sñi', jua'a ntsu'u cha' ti'i chalyuu juani.

23 La cui' jua'a lo'o lcaa tya'a na nu ntsu'u Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'na, nxi'y^q na ndi'i na cha' ntsu'u tsa cha' ti'i ji'na juani. Na cua nda Ni Xtyi'i y cui' Ni ji'na lo'o ndi'i na nde chalyuu, sca cha' tso'o nu nda Ni ji'na yala la laca. Laja li' ntajatya tsa na ji'i tsa tlyu bi', cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na, cha' xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a^q na li'. Lo'o li' ta Ni su tyi'i na slo Ni, cha' cua laca na sñi' y cui' Ni.

24 Jlya ti' na cha' ngua'ni lyaá Ni ji'na, masi nga'a cha' jatya na ji'i tsa tlyu bi', cha' cua'ni tye Ni cña nu ndyu'ni Ni. Sca na nu ntajatya na ji'i ni, lo'o cua na'a^q na ji'i, cha' ndu'u tucua cha' bi', nga'aa nti' cha' jatya la na ji'i li'; si'i na tya ntajatya na ji'i, na cua na'a^q na ji'i li'.

25 Pana lo'o chañi cha' tya ntajatya na ji'i sca cha', li' ntsu'u cha' talo na ji'i, masi tya lyiji ña'a^q na ji'i, masi talo na tyiquee' ña'a^q cuayá' nu ña'a^q na ji'i cha' cua ndyu'u tucua.

26 Bi' cha' laca cha' nxtyucua Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'na, cha' ná nchca ji'na tsiya' ti. Ná jlo ti' na ñi'y^q nu tso'o la chcui' na lo'o y cui' Ndyosi, pana Xtyi'i y cui' Ni laca nu nclu'u ji'na ñi'y^q nu chcui' na lo'o Ni. Cua jlo ti' Xtyi'i y cui' Ni cha' ti'i tsa cha' nu ntsu'u tyiquee na, cha' ná ndyiji ñi'y^q caca chcui' na cha' bi' lo'o Ni; bi' cha' lo'o Xtyi'i y cui' Ndyosi nchcui' lo'o y cui' Ndyosi Sti na cuentya ji'na li'.

27 Nclyotu y cui' Ndyosi lcaa ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o jua'a^q jlo ti' Ni lcaa cha' nu nti' Xtyi'i y cui' Ni ta lo'o Ni, cha' nu lo'o ndijñá nu bi' sca cha' ji'i y cui' Ndyosi Sti na cuentya ji'na, stu'ba nti' Xtyi'i Ni lo'o lcaa cha' nu nclyacua ti' y cui' Ndyosi Sti na.

Nga'aa ntsu'u nu cuxi nu caca cua'ni cha' culaya' ycui' Ndyosi ji'i ñati ji'i Ni

²⁸ Jlo ti' na cha' cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' ñi'yä caca lcaa cha' nu ndyaca chalyuu, cha' caca tso'o chalyuu su ndi'i na si ntsu'u tyiquee na ña'ä na ji'i Ni. Na cua ngusubi Ni ji'na juani, cha' caca na ñi'yä nu ngua ti' Ni tya clyo cha' caca na.

²⁹ Masi tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' jlo ti' ycui' Ni tilaca laca nu tyaja'ä xñi cha' ji'i Ni nde loo la. Ngua ti' Ni cha' caca na ñi'yä laca Jesús, Sñi' ycui' ca Ni, ngua ti' Ni cha' caca Jesús tya'a na; quiña'ä tsa tya'a sñi' ycui' Ni caca na li', pana loo la laca Jesús.

³⁰ Jua'ä ngua ti' Ni tya clyo la cha' caca na, bi' cha' ngusubi Ni ji'na. Nu lo'o cua ngusubi Ni ji'na, li' ngua'n'i Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i Ni; nu lo'o ndye caca tso'o cresiya ji'na, li' ta Ni su tyl'i na ca su tlyu ca su ntucua ycui' Ni.

³¹ Lo'o cua ndyuna na lcaa cha' tso'o bi', li' taca ñacui na cha' ná ntsu'u nu caca xüü tya'a lo'o na, cha' ycui' Ndyosi laca nu ndi'i lo'o na.

³² Ná nda ycui' Ndyosi chacuayá' ji'i Jesús cha' tya'achu' yu ji'i cña ji'i Ni jua'ä ti, masi nu sca ti Sñi' ycui' Ni laca yu; nda Ni ji'i yu cha' cajaa lo crusi cuentya ji'i lcaa na lo'o tya'a na. Cua nda Ni lcaa cha' tso'o nu ji'i ycui' ca Ni ji'i Jesús, la cui' nu laca nu sca ti Sñi' ycui' Ni. Lo'o jua'ä sca ti cuayá' nu ta Ni cha' bi' ji'na, ñi'yä lo'o nda Ni cha' bi' ji'i Sñi' ycui' Ni.

³³ Ná tucui taca sta qui'ya ji'na lacua, cha' cua laca ngusubi ycui' Ndyosi ji'na; ycui' Ndyosi laca nu cua ngulo yabe' ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na.

³⁴ Ná ntsu'u nu caca xcube' ji'na li', cha' xqui'ya na cua ngujuii Jesús, xqui'ya na cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o juani ntucua Cristo la'a tsu' cui' ca su ntucua ycui' Ndyosi, ndijña yu cha' clyu ti' ji'i ycui' Ndyosi Sti yu cuentya ji'na.

³⁵ Ni sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu ná taca cua'ni cha' culaya' Cristo

ji'na juani, cha' ntsu'u tsa tyiquee nu Cristo bi' ña'ä Ni ji'na. Ná sca caca ji'na, masi quicha tsa na, masi ti'i ti ndi'i na chalyuu, masi xcube' tsa ngu' ji'na, masi ndyiji jbi'ña ji'na, masi tye ste' na ngusu, masi ntsu'u tsa cha' cuxi su ndi'i ti na, masi cujuui ngu' ji'na; lcaa cha' bi' ná caca cua'ni cha' culaya' Cristo ji'na.

³⁶ Ndi'yä nchcui' sca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi: Xqui'ya ycui' Ndyosi, cua ña'ä ca hora ndyujuii ngu' ji'na.
Ndyu'ni ngu' lo'o na ñi'yä si laca na xlyá', la cui' xlyá' nu ndya'a lo'o ngu' ji'i slo ñatí nu ndujuui ji'i.

³⁷ Masi jua'ä, lye tsa ntyijiloo na ji'i nu cuxi bi'; nga'aa nchca ji'i nu cuxi bi' culo cña ji'na tsiya' ti xqui'ya Jesús, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'ä Ni ji'na.

³⁸ Bi' cha' jlo ti' na' juani cha' nga'aa ntsu'u ni sca na nu caca cua'ni cha' culaya' ycui' Ndyosi ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'ä Ni ji'na; masi cua ngujuii na, masi tya lu'ú na, ná culaya' Ni ji'na. Ni xcä ji'i ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua, ni sca cui'i nu laca loo nde lo yuu, ná nchca ji'i tsiya' ti cua'ni cha' culaya' Ni ji'na. Masi chalyuu su ndi'i na juani, masi chalyuu nu caca nde loo la, ná culaya' Ni ji'na. Ná ntsu'u nu laca loo nde chalyuu nu nchca ji'i culo ji'na ya' nu Xu'na na;
³⁹ ná sca na nu ntsu'u nde cua, ná sca na nu ntsu'u nde qui'ñi ne' yuu, ná sca na tyucui ña'ä chalyuu nu ngüiñá ycui' Ndyosi, ná caja ñi'yä nu culo ji'na ya' Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'ä Ni ji'na.

9

Na cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i ngu' judío cha' caca ngu' ñati ji'i Ni

¹ Ñatí nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo laca na', bi' cha' xcui' cha' liñi ta na' lo'o cu'mä; si'i cha' cuiñi nchcui' na'. Xtyi'i ycui' Ndyosi ngua'n'i cha' ngua'ya cha' hique na', bi' cha' liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mä juani.

² Xñi'i tsa ti' na', ti'i tsa ntsu'u tyiquee na' xqui'ya ngu' judío tya'a na';

³ tyucui tyiquee na' tyaja'a na' cha' masi tyanu yabe' nu ntsu'u ji'i ngu' bi' hichu' ycui' ca' na', masi nga'aa ña'a Cristo jna' tsiya' ti ntí' na', si jua'a ti taca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' tya'a quichi tyi na' bi'.

⁴ Laca ngu' bi' la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o cusu' Israel, ñati ji'i nu yaa chalyuu nde loo la; sca ti tañi ntsu'u ji'i ngu' lo'o jyo'o bi', lo'o jua'a cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' cha' caca ngu' bi' ñati ji'i ycui' Ni. Tlyu tsa cha' nu ngua'ni Ni, cha' ntaja'a ycui' Ni tyl'i Ni lo'o ngu' bi'. Cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ndyosilo'o ngu' bi'; cua ngulo Ni cña ji'i Moisés, lcaa ña'a cña nu culo yu ji'i ngu' bi'; cua nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca lo'o cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ni; lo'o jua'a yala la nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca ji'i Cristo nu ntsu'u cha' caq nde loo la.

⁵ Sñi' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu lo'o ngula Cristo chalyuu ngua Ni ñati, la cui' tya'a ngu' Israel ngua yu li'. La cui' jua'a laca Cristo ycui' Ndyosi nu laca loo ji'i lcaa na tsiya' ti, bi' cha' lcaa tyempo ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni. Chañi tsa cha' bi'.

⁶ Si'i na ngujlyaa ti' ycui' Ndyosi cha' nu nguxquiñi Ni lo'o ngu' Israel tya sa'ni la, cha' nu cua'ni lyaá Ni ji'i ngu'; pana nu tya'a ñati ji'i jyo'o Israel nu yaa chalyuu nde loo la ni, ná lcaa ngu' bi' ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, ñi'ya ndaquiya' ycui' jyo'o Israel ji'i cha' bi' cua sa'ni la.

⁷ Lo'o jua'a si'i cua ña'a ca ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham nu chañi ca laca ngu' judío. Ná stu'ba ngua'ni jyo'o Abraham lo'o lcaa sñi' yu, cha' cua nda ycui' Ndyosi cha' lo'o yu tya tsubi' la ndi'ya: "Sca ti sñi' nu'u, nu Isaac ni, ji'i bi' tucuá na' cha' ji'i; jua'a tucuá na' cha' ji'i lcaa ñati nu tyu'ú ji'i yu tyempo nde loo la", nacui' ycui' Ndyosi ji'i Abraham.

⁸ Jua'a nchca cuayá' ti' na' cha' ná caca ngu' sñi' ycui' Ndyosi sca ti xqui'ya cha' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham lo'o ji'i jyo'o Israel laca ngu'; sca ti si tyucui tyiquee ngu' jlya ti' ngu'

cha' cua'ni Ni lcaa cña nu ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ngu' tya sa'ni la cha' cua'ni Ni, li' chañi cha' laca ngu' ñati ji'i ycui' Ni.

⁹ Nde laca cña nu cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham cua sa'ni li': "Chaca yija tyaa na", nacui Ni ji'i Abraham. "Hasta ca li' ta na' sca sñi' nu'u lo'o ma' Sara."

¹⁰ Cua nchcui' ycui' Ndyosi cha' bi' lo'o nu Isaac bi'. Clyo'o jyo'o cusu' Isaac bi' ngua naa Rebeca. Lo'o li' ngula tucua tya'a sñi' nu Rebeca bi' lo'o sca ti sti ngu'.

¹¹⁻¹³ Masi tya lyiji cala nu sube bi', tya lyiji cuna ngu' ni sca cha' tso'o, ni sca cha' cuxi, li' ndacha' ycui' Ndyosi ji'i Rebeca: "Nu cala clyo ni, bi' caca msu ji'i nu cuañi' la", nacui Ni. Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi lo'o nchcui' ycui' Ndyosi ji'i tyucuaa nu sube bi': "Tyaca'a tsa Jacob 'na", nacui Ni, "pana nga'aa ndiya ti' na' ji'i Esaú tsiya' ti". Jua'a ndyanu cha', cha' ntsu'u chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi cha' subi Ni ji'i cua ña'a ca ñati nu ntí' ycui' Ni; si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ti na caca na ñati ji'i ycui' Ndyosi lacua.

¹⁴ ¿Ha tso'o ñacui na cha' ná liñi ndu'ni ycui' Ndyosi lacua? Ná taca chcui' na jua'a.

¹⁵ Nde laca cha' nu nda Ni lo'o Moisés tya sa'ni la: "Cua ña'a ca ñati nu ntí' na' cua'ni tya'na ti' na' ji'i, bi' laca ñati nu cua'ni tya'na ti' na' ji'i", nacui Ni. "Tso'o ntí' na' ña'a na' ji'i cua ña'a ca ñati nu ntsu'u tyiquee na' ña'a qaa ji'i."

¹⁶ Bi' cha' laca cha' si'i na ndu'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'na xqui'ya cha' nu ndiya ti ti' na ji'i Ni, si'i na ndu'ni clyu ti' Ni ji'na xqui'ya cha' nguula tsa ndyu'ni na cña ji'i Ni; laca cha' tya'na ti ti' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni lyaá Ni ji'na.

¹⁷ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', la cui' cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o jyo'o rey ji'i ngu' Egipto nu ngua li': "Cua nda na' chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u rey", nacui Ni, "cha' caca cuayá' ti' nu'u cha' nguula tsa cña nu ndu'ni na' chalyuu. Lo'o jua'a

caca cuayá' ti' ñatí tyucui ña'a cha-lyuu tilaca laca na'", nacui Ni ji'i rey bl'.

¹⁸ Ca cuayá' ti' na li', cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'i cua ña'a ca ñatí nu nti' Ni cua'ni tya'na ti' Ni ji'i; jua'a ndacu' Ni cha' ji'i cua ña'a ca ñatí nu nti' ti Ni tacu' Ni cha' ji'i, cha' nga'aa cuna ngu' cha' ji'i Ni.

¹⁹ ¿Ni cha' laca nsta ycui' Ndyosi qui'ya ji'i ñatí chalyuu lacua, si jua'a ná nchca jí'na tsiya' ti cua'ni na xi xa' la cha', si jua'a cua laca ngusubi ycui' Ndyosi ji'i ña'a ñatí nu nti' ti Ni ji'i?

²⁰ Pana na nu laca na ñatí chalyuu ti, ná tso'o si xlyú na cha' jua'a hichu' ycui' Ndyosi. Ñi'ya laca sca quityu' ni, ná nchca ji'i quityu' bi' xlyú cha' hichu' ñatí nu ngüiñá ji'i lo'o yuu; ná nchca chcui' quityu' bi' ndi'ya: "¿Ni cha' laca ngüiñá nu'u jna' jua'a?"

²¹ Ntsu'u chacuayá' ji'i cuityi yuu cha' cuiñá ma' na laca nu nti' ma' cuiñá ma' lo'o yuu ji'i. Taca ji'i ma' cuiñá ma' sca quityu' tso'o nu quiña'a nga'a, lo'o jua'a taca ji'i ma' cuiñá ma' sca quityu' nu canta' ti ña'a, si jua'a nti' ma'; masi lo'o la cui' tya'a yuu ndya' nu tso'o bi', lo'o jua'a ndya' nu canta' ti bi'.

²² Ngua ti' ycui' Ndyosi culu'u Ni ji'ná ñi'ya ña'a xcube' Ni ji'i ñatí cuxi, cha' ca cuayá' ti' na cha' nguula tsa cña nu ndu'ni Ni. Ndalo tsa tyiquee Ni ji'i ñatí cuxi bi', masi cua ntsu'u tsa chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi cha' ca ñasi' Ni ji'i ngu', cha' jua'a cuityi Ni ji'i ngu' tsiya' ti.

²³ Pana ngua ti' Ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'ná. Tya tsubi' la cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'ná, cha' lo'o na caja cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi ji'ná.

²⁴ Ñatí ji'i ycui' Ndyosi laca na; stu'ba ti ngusubi Ni ji'ná, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'.

²⁵ Bi' laca cha' nu nguscua jyo'o Oseas lo quityi, nu lo'o nacui ycui' Ndyosi ndi'ya:

Cusubi na' ji'i ñatí nu caca ñati jna', masi si'i jua'a ngu' nquicha',

la cui' ñatí nu ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i nquicha', la cui' ngu' bi' tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'i ngu' juani, nacui Ni.

²⁶ Lcaa quichi su nacui ji'i ngu' bi' tya tsubi' la: "Si'i ñatí ji'i ycui' Ndyosi laca ma", ca bi' ñacui ji'i ngu' juani: "Sñi' ycui' Ndyosi nu lu'ú ca laca ma".

²⁷⁻²⁸ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' jyo'o Isaías ji'i ngu' Israel ndi'ya: "Ná ndu'ni cha' masi quiña'a tsa ñatí tyu'ú ji'i Israel nde loo la; masi ñi'ya laca yusi nu ndi'i to' tyujo'o, tsa lo cua tya'a ñatí caca na. Cua nacui ycui' Ndyosi nu Xu'na na cha' yala ti cuityi Ni ji'ná nu lo'o xcube' Ni ji'ná, pana tya tyanu xi tya ñatí tya'a na nu cua'ni lyaá Ni ji'ná."

²⁹ La cui' jua'a nchcui' Isaías chaca cha' ndi'ya:

Tya sa'ni la ndye cha' tsiya' ti ji'i ngu' quichi Sodoma lo'o ji'i ngu' quichi Gomorra;

la cui' jua'a taca cua'ni tye ycui' nu Xu'na na ji'i lcaa ngu' Israel tya'a na.

Pana cua nda Ni chacuayá' clyáá tu-cua sna tya'a ti ngu' tya'a na, xqui'ya cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'ná.

Ná ntaja'a ngu' judío xñi ngu' cha' tso'o nu nda Jesucristo lo'o ngu'

³⁰ Ndi'ya ñacui na lacua: Cua ngua tso'o cresiya ji'i ngu' xa' tsu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús, masi si'i ngu' judío laca ngu' bi'; ngua tso'o cresiya ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, si'i na ngua'ni tsa ngu' cña cha' caca tso'o cresiya ji'i ycui' ca ngu'.

³¹ Pana nu ngu' nu ngutu'ú ji'i jyo'o Israel ni, ná ngujui ñi'ya caca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi; cua ndyuna ngu' cha' nu

nda Ni lo'o ngu' nquicha', pana ná ndaquiya' ngu' lcaa cha' bi'.

³² ¿Ni cha'laca ná ngua tso'o cresiya ji'i ngu' judío lacua? Laca cha' ná jlya ti' ngu' cha' taca ji'i Jesús cua'ni cho'o ji'i cresiya ji'i ñati. Nti' nu ngu' judío bi' cha' caca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi laja lo'o ndyu'ni ti' ngu' cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'i ngu'. Ngua cuxi cha' ji'i ngu' li', ñi'ya laca si cua nclyú ti'i ngu' chu' sca quee nu ntsiya cla'be tyucui su ndya'a ngu'.

³³ Cha' ji'i quee bi' nscua sca cha' lo quityi cusu', nu nchcui' ndi'ya:

Sta na' sca quee nu xtyii tyucui su ndya'a ngu' Israel, ngu' quichi Sión bi', nacui ycui' Ndyosi. Jesús laca ñi'ya laca quee bi', lo'o jua'a ta Jesús sca cha' tyuju'u ti' ji'i ngu' bi'; tyuu tya'a ngu' bi' ca tyuju'u ti' ngu' xqui'ya Jesús bi'. Pana ná ntsu'u cha' caca taja ti' ngu' ji'i Jesús, si cua ngusñi ngu' cha' ji'i.

10

¹ Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'ná lo'o Jesús, tyucui tyiquee na' lye tsa nchcui' tya'na na' lo'o ycui' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' judío tya'a na'.

² Liñi tsa cha' nu chcui' na' ji'i ngu' bi', cha' tso'o tsa ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi nquicha', pana ná jlo tso'o ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu';

³ ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya ndu'ni Ni cha' ca tso'o cresiya ji'i ñati cuentya ji'i ycui' Ni. Xa' ña'a nti' ngu' bi'; cha' ji'i ycui' ca ngu' nclyana ngu' ñi'ya caca tso'o cresiya ji'i ngu', cha' ná ntaja'a ngu' jlya ti' ngu' ji'i cña nu ndyu'ni ycui' Ndyosi.

⁴ Pana cua ñaa Jesús chalyuu juani, cua ngusñi na cha' ji'i yu, bi' cha' taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi; nga'aa nti' cha' taquiya' tsa na cha' cusu' nu cua nda jyo'o Moisés bi', cha' si jua'a taca ca tso'o cresiya ji'na.

⁵ Ndi'ya laca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi lo'o nchcui' yu ñi'ya

caca tso'o cresiya ji'na, si taquiya' na lcaa cha' cusu' bi': "Tso'o ti tyi'i na chalyuu, si cua'ni na lcaa ca cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na". Jua'a nchcui' quityi bi'.

⁶ Pana chaca cha' nscua lo quityi ñi'ya caca ca tso'o cresiya ji'na lo'o xñi ti na cha' ji'i Jesús; ndi'ya nchcui' quityi bi': "Ná nga'a cha' tsaa na tsaana na ji'i Cristo ca su ntucua ycui' Ndyosi nde cua", nacui quityi, "cha' tyaa lo'o na ji'i Cristo nde lo yuu.

⁷ Ná nga'a cha' tsaa na tsaana na ji'i Cristo ca su ntsiya jyo'o", nacui quityi, "cha' tyaa lo'o na ji'i nde lo yuu chaca quiya'".

⁸ Ndi'ya ntsu'u cha' lo'o jlya ti' na ji'i Ni: "Cacua tsa ntsu'u cha' ji'i Jesús ji'na. Taca tyu'u cha' ji'i Cristo nde tu'ba na, taca tyu'u cha' bi' nde ne' cresiya ji'na." Bi' laca cha' tso'o nu ta na lo'o ngu', cha' taca cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i nu cuxi, si chañi cha' xñi na cha' ji'i Jesús.

⁹ Tsa bi' ti cha' nti', cha' cacha' na ji'i ngu' cha' Jesús laca nu Xu'na na, lo'o jua'a tyucui tyiquee na jlya ti' na cha' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' ca su nguatsi'. Li' taca ja'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na,

¹⁰ cha' nde ne' cresiya ji'na ntsu'u cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi na, lo'o la cui' jua'a nde tu'ba na ntsu'u cha' ji'i Jesús nu nchcui' na lo'o ñati; li' taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

¹¹ Cua nscua chaca cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya: "Ni tsaca na, tya'a ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi, ná ntsu'u cha' caca taja ti' na ji'i Ni li'". Jua'a nchcui' quityi.

¹² Sca ti cuayá' tyacua cha' bi' ji'i ngu' judío, la cui' jua'a tyacua cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu', cha' sca ti ycui' Ndyosi nu Xu'na na laca loo ji'i lcaa ñati chalyuu; sca ti cuayá' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o lcaa ñati nu jña cha' clyu ti' ji'i ycui' Ni chacuayá' ji'i Jesús.

¹³ Ndi'ya ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu': "Cua'ni lyaá Ni ji'i

lcaa ñat_i nu jña cha' clyu ti' ji'_i Ni
chacuayá' ji'_i y cui' nu Xu'na na".

¹⁴ Pana ná caca chcui' ngu' lo'o
y cui' Ndyosi chacuayá' ji'_i Jesús si
bilya xñi ngu' cha' ji'_i y u; jua'_a ná
caca xñi ngu' cha' ji'_i Jesús si bilya
cuna ngu' cha' bi'; ni ná caca cuna
ngu' cha' bi' si bilya caja ñat_i nu ta
cha' bi' lo'o ngu'.

¹⁵ Pana ná tucui caca ji'_i tsaa cha'
ta cha' bi' lo'o xa' la ngu' si ná culo Ni
cña ji'_i cha' tsaa. Ndi'ya nchcui' quityi
cusu': "Tso'o tsa nti' na lo'o tyalaa
ngu' slo na cha' ta ngu' cha' tso'o ji'_i
y cui' Ndyosi lo'o na, cha' culu'u ngu'
ñi'y_a caca cha' ti' ti tyi'_i tyiquee na".
Jua'_a nchcui' quityi.

¹⁶ Ná ndyuna tso'o lcaa ñat_i cha'
nu nda na lo'o ngu', nu lo'o ndacha'
na ji'_i ngu' ñi'y_a cua'ni lyaá Ni ji'_i
ñat_i. La cui' jua'_a ngua lo'o jyo'o Isaías
cua sa'ni. "Ndyosi Xu'na ya, ná tucui
ndu' tsiya' ti nu ngusñi cha' jinu'u nu
nchcui' ya lo'o ngu'", nacui jyo'o bi'.

¹⁷ Pana nu na ni, cua ngusñi na cha'
ji'_i Jesús nu ngua tya clyo, tya lo'o
ndyuna na cha' tso'o nu cua nchcui'
ngu' lo'o na cha' ji'_i Cristo.

¹⁸ Nti' na' xcuane na' sca cha' ji'_i
cu'm_a: ¿Ha bilya cuna ngu' judío cha'
ji'_i Cristo lacua? Cua ndyuna ngu',
cha' cua nscua sca cha' lo quityi cusu'
nu nchcui' ndi'y_a:

Tyucui ña'_a chalyuu nguañi cha' nu
nda ngu' lo'o;
lcaa se'i ndyalaa cha' nu nchcui' ngu',
masi ca su cua tyijyu' la cua
ndyalaa cha' bi'.
Jua'_a nchcui' quityi.

¹⁹ Chaca cha' xcuane na' ji'_i m_a li':
¿Ha ná nda ngu' judío cuentya ñi'y_a
ndyu'u cha' bi' lacua? Sa'ni tsa ngus-
cua jyo'o Moisés cha' ji'_i ngu' bi',
ndi'y_a nchcui' quityi bi':

Cua'ni na' cha' caca liye' ti' m_a ña'_a
m_a ji'_i xa' ñat_i nu si'i ñat_i tso'o
laca ngu' nti' m_a, nacui Ni.

Nacui m_a cha' ple tsa ngu'; ná nchca
cuayá' ti' ngu', nti' m_a.

Ta na' cha' ñasi_i ti' ji'_i m_a, xqui'ya cha'
cua ngusñi ñat_i bi' cha' jna';

masi cu'm_a ni, ná nti' m_a cuna
m_a cha' jna', nacui Ni.

²⁰ Lo'o jua'_a liñi tsa cha' nu nda jyo'o
Isaías nu ngua sa'ni cuentya ji'_i y cui'
Ndyosi:

La cui' ñat_i nu bilya clyana ngu' cha'
'na, cua ngujui cha' jna' ji'_i ngu'
juani, nacui Ni.

Masi bilya jña ngu' sca cha' tso'o jna',
cua nclyu'uloo na' ji'_i ngu' bi'
juani.

²¹ Pana xa' ña'_a nguscua jyo'o Isaías
cha' ji'_i ngu' Israel: "Tyucui ts_a
ngusi'yana na' ji'_i ngu!", nacui Ni,
"pana ná ndaquiya' ngu' bi' 'na tsiya'
ti; xcui' na nx_u tya'a ti ngu' lo'o na".
Jua'_a nchcui' quityi.

11

*Si'i lcaa ngu' judío nu nguxtyanu
ngu'ji'i y cui' Ni*

¹ Ná nti' y cui' Ndyosi tsiya' ti cu-
laya' Ni ji'_i ngu' judío, cha' laca ngu'
ñat_i ji'_i y cui' Ni. Lo'o jua'_a y cui' na'
laca na' ngu' judío, cha' sca ti lo tañi
na' lo'o jyo'o Abraham; laca na' tya'a
jyo'o cusu' Benjamín.

² Nu ngua sa'ni ngusubi y cui'
Ndyosi ji'_i ngu' Israel, cha' caca ngu'
ñat_i ji'_i Ni; juani nga'aa culaya' Ni ji'_i
ngu' bi!. ¿Ha ná ntsu'u ti' m_a cha' nu
nscua lo quityi cuentya ji'_i nu Elías
bi'? Sca jyo'o cusu' nu nda cha' ji'_i
y cui' Ndyosi lo'o ñat_i sa'ni ngua jyo'o
Elías bi'; pana nu lo'o nchcui' Elías lo'o
y cui' Ndyosi, ngusta yu qui'ya ji'_i ngu'
Israel ndi'y_a:

³ "Ndyosi Xu'na na', cua ndyujui
ngu' bi' ji'_i lcaa ñat_i nu laca tu'ba
jinu'u", nacui nu Elías bi!. "Cua
ngüityi ngu' ji'_i lcaa su tlyu su ndu'ni
tlyu ya jinu'u nquicha!. Chaca tya na'
ndyanu na' juani; lo'o jua'_a na', cujui
ngu' jna' cua nti' ngu'", nacui yu ji'_i
y cui' Ndyosi.

⁴ Li' nguxacui Ni cha' ji'_i yu bi!: "Ná
cube ti' nu'u. Tya ndu' tya chcati mil
tya'a ngu' qui'yu nu caca cña 'na, ñat_i
nu bilya tyu sti' slo lcui jo'ó Baal",
nacui Ni ji'_i Elías.

5 La cui' jua'a laca tyempo juani, si'i lcaa ngu' judío nu nguxtyanu ngu' ji'i ycui' Ndyosi; tya ndi'i xi ñati nu cua ngusubi Ni ji'i, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati bi'.

6 La cui' jua'a tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na. Si'i na clyaa na ji'i nu cuxi xqui'ya sca cña nu ngua'ni ycui' ca ti na, cha' ná ntsu'u cha' ñacui na cha' ycui' Ndyosi ngua'ni lyaá ji'na si cua ngua'ni lyaá na ji'i ycui' ca na, nti' na.

7 Ndi'ya ngua li': Ná lcaa ngu' Israel ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' cha' ca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, ñi'ya ngua ti' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ñati nu ngusubi ycui' Ndyosi ji'i ni, ngujui ñi'ya caca cha' bi' ji'i ngu'; pana nu xa' la tya'a ngu' Israel bi', tsa tyempo ti ndyacu' jyaca ngu'.

8 Ndi'ya nchcui' quityi cusu' cha' ji'i ngu' bi': "Nga'aa nda ycui' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ngu' bi'. Laca ngu' bi' ñi'ya si ntsu'u cloo ngu', pana ná sca na ña'a ngu' tsiya' ti; laca ngu' ñi'ya si ntucuá jyaca ngu', pana ná nduna ngu' tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'a ti ndu'ni ngu' bi' juani."

9 La cui' tya'a cha' nda jyo'o rey David, lo'o nacui yu ndi'ya:
Quiña'a tsa cha' tso'o ngusta ycui'
Ndyosi lo mesa ji'i ngu' Israel,
pana cua ngunu'u cresiya ji'i ngu'
xqui'ya cha' tso'o bi';
bi' cha' nchcube' Ni ji'i ngu', ñi'ya
laca si na cua ndyú ngu' ne' sca
lco'o,
ñi'ya laca si na cua ncluyú ngu' cha'
ntyucua quee quiya' ngu'.

10 Tso'o si caca cuityi' ti ngu', cha'
nga'aa caca ña'a ngu';
tso'o si caja cña ti'i ji'i ngu', cha' catsa
hichu' ngu' tsiya' ti.
Jua'a nscua lo quityi bi'.

Ni'ya cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' xa' tsu'

11 Chaca cha' ñacui na' juani: Nu lo'o ncluyú ngu' judío bi', si'i na ngua cuxi ji'i ngu' tsiya' ti; xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ngujui la xi tyempo ji'i ngu' xa' tsu' cha' clyana ngu' ji'i ycui'

Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu'. Cua nti' ycui' Ndyosi cha' ña'a ngu' judío ñi'ya ngusñi ngu' xa' tsu' cha' ji'i ycui' Ni, lo'o li' jña ngu' judío cha' clyu ti' ji'i ycui' Ni cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ycui' ca ngu'.

12 Jua'a ngua cha' tso'o la ndyuna ngu' tyucui ña'a chalyuu cha' ji'i ycui' Ndyosi, masi cha' cuxi ngua'ni ngu' judío bi'. La cui' jua'a ngua tso'o la cha' ji'i ngu' xa' tsu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, masi ngua cuxi la chalyuu ji'i ycui' ngu' judío. Bi' cha' tlyu tsa cha' tso'o caca, nu lo'o xcutsa'a Ni tyiquee cua ña'a ca ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' tso'o nu ji'i Jesús.

13 Lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' ni, nti' na' ta na' xi cha' lo'o ma. Ycui' Ndyosi laca nu ngusubi 'na, cha' tsa'a na' ta na' cha' ji'i Jesús lo'o cu'ma nu ndi'i ma xa' tsu'. Nchcui' na' lo'o cu'ma jua'a, xqui'ya cha' ndulo tsa cña nu nda Ni 'na.

14 Nti' tsa na' cha' lo'o xi ngu' judío tya'a na' jña ngu' ji'i ycui' Ndyosi, cha' ta Ni la cui' ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma ji'i ngu' judío bi', cha' caca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi'.

15 Nu lo'o ngulaya' Ni ji'i ngu' judío, li'ngua'ni Ni cha' caca stu'ba cha' ji'i ycui' Ni lo'o ngu' xa' tsu'. Tso'o la tsiya' ti caca cha' lo'o quiñi cha' ji'i Ni lo'o ngu' judío chaca quiya', cha' li' caca ji'i lcaa ñati ñi'ya laca si xa' ta Ni chalyuu ji'i ñati nu cua ngujuii.

16 Cuentya ji'i ngu' judío ni, na ji'i ycui' Ndyosi laca sca xlyá nu ndya' tya clyo, lo'o li' si cua nda ngu' tsa lo cua ji'i Ni, na ji'i ycui' Ni laca ña'a tsaca ngulu' scua xlyá bi'. La cui' jua'a laca lo'o sca yaca nu ndyataa ngu' cha' caca cuentya ji'i ycui' Ndyosi; lo'o caluu yaca bi', lo'o cuentya ji'i ycui' Ni caca lcaa sta' yaca bi'. Ndi'ya ndyu'u tyucuaa cha' bi', cha' ñi'ya ngua jyo'o Abraham ñati ji'i ycui' Ndyosi cha' ngusñi yu cha' ji'i Ni, jua'a laca lcaa ñati chalyuu ñati ji'i ycui' Ndyosi, nu lo'o xñi ngu' cha' ji'i Ni.

17 Laca ngu' judío ñi'ya si laca ngu' sca yaca cuiñii, sca yaca olivo ni. Na

cua ngusi'yu ycui' Ndyosi ji'i tyuu tya'a sta' yaca bi', ngulotsu' Ni ji'i sta' yaca bi' li'; pana juani la cui' ca su ngutucua sta' yaca bi' nquicha', ndacula ngusca' Ni tyuu tya'a sta' yaca quixi', cha' xñi ca'a sta' yaca quixi' bi' ji'i yaca cuiñii bi'. Ñi'yä laca sta' yaca quixi', jua'a laca cu'mä ngu' xa' tsu', cha' cua ngujui la cui' cha' tso'o ji'i mä, ña'a cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' judío. Laca mä ñi'yä laca si sca ti süss yaca laca mä lo'o ngu' judío, si sca ti si'ye laca mä lo'o ngu' bi'.

¹⁸ Bi' cha' ná tso'o laca si culacua ti' mä cha' tso'o la cu'mä, cuxi la ngu' judío, nu ngu' nu laca ñi'yä laca sta' ycui' yaca. Si jua'a nti' mä, tso'o la si tyi'u ti' mä cha' si'i cu'mä nu ndyu'ní cu'ú mä ji'i süss yaca bi', la cui' süss bi' laca nu nda cha' tso'o ji'i cu'mä.

¹⁹ Ná tyiquee' ñacui mä 'na: "Ca su ngusi'yu Ni ji'i sta' yaca bi', ca bi' ngujui su xñi ca'a ya ji'i yaca olivo bi'", ñacui mä.

²⁰ Chañi cha' ji'i ma. Pana ndi'ya laca cha': cua ngulotsu' ycui' Ndyosi ji'i ngu' judío ji'i yaca bi', xqui'ya cha' ná ngusñi ngu' cha' ji'i Ni; pana cu'mä ni, xqui'ya cha' ngusñi mä cha' ji'i ycui' Ni, bi' ti cha' cua ngujui chacuayá' ji'i mä cha' xñi ca'a mä ji'i yaca bi' ca su ntucua mä juani. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' mä lo'o ngu' judío bi'. Culacua tso'o ti' mä xi.

²¹ Ná ngua'ni ycui' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i ngu' judío, ngu' nu laca sta' ycui' yaca bi'; ngusi'yu cu' Ni ji'i sta' bi'. Lo'o jua'a ná cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i cu'mä, si jua'a xtyanu mä ji'i ycui' Ni.

²² Cui'ya mä cuentya lacua, cha' taca ji'i Ni cua'ni tso'o Ni lo'o ñati, lo'o jua'a xa' tyempo taca ji'i Ni cua'ni tyaala Ni ji'i ñati, si jua'a nti' Ni. Tyaala tsa ngua'ni Ni lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i ycui' Ni; lo'o jua'a tso'o ti cua'ni Ni lo'o cu'mä, si ña'a ti taquiya' mä ji'i Ni nu ndyu'ní tsa cha' tso'o lo'o mä. Si nga'aa taquiya' mä ji'i cha' nu nchcui' Ni, la cui' jua'a culaya' Ni ji'i mä li'.

²³ Pana xa' quiñi cha' ji'i ycui'

Ndyosi lo'o ngu' judío, si xcutsa'a ngu' bi' cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu', si taquiya' ngu' ji'i ycui' Ni chaca quiya'. Li' xñi ca'a ngu' ji'i süss yaca bi' chaca quiya', la cui' se'i bi' su ngutucua ngu'; taca ji'i ycui' Ndyosi sta tso'o Ni ji'i ngu' judío chaca quiya' ca la cui' su tso'o su ngutucua ngu' clyo.

²⁴ Ná stu'ba cha' ji'i mä lo'o ngu' judío cua sa'ni la. Na cua ngulotsu' ti Ni ji'i mä ca su ngutucua mä lo sca süss yaca quixi'; li' cua ngusca' Ni ji'i mä, cha' xñi ca'a mä ji'i süss yaca cuiñii bi'. Pana si'i jua'a ndyaluu yaca bi' clyo. Lo'o nu ngu' judío ni, ná tlyu cña masi xa' sca' Ni ji'i ngu' lo la cui' süss yaca su ngutucua ngu' tya clyo; yala ti xñi ca'a ngu' ji'i süss yaca bi' chaca quiya', cha' sta' ycui' yaca bi' laca ngu'.

Lo'o cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ngu' judío

²⁵ Cu'mä ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' ti' mä cha' tucui re, sca cha' ji'i ycui' Ndyosi nu ntsu'u cuatsi' ti nquicha'; lo'o caca cuayá' ti' mä cha' re, nga'aa chcui' mä cha' tyixi lo'o ngu' judío li'. Ndi'ya laca cha': Quiña'a tsa tya'a ngu' judío ntsu'u nu ndyacu' hique ngu' tsiya' ti, cha' ná caca cuna ngu' cha' ji'i Jesús; ña'a cuayá' nu tye cuna lcaa ngu' xa' tsu' nu nga'a cha' xñi cha' ji'i Jesús,

²⁶ li' cua'ni lyaá ycui' Ndyosi ji'i lcaa ngu' nu chañi ca tya'a ñati ji'i Israel. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cusu': Tyaña nu cua'ni lyaá ji'i mä, nde quichi Sión bi' tyu'u yu caa yu.

Culotsu' yu bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' Israel tya'a yu,

²⁷ lo'o li' cuityi na' lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi', nacui ycui' Ndyosi.

Li' tyu'u tucua cha' nu nguxquiñi na' lo'o ngu' bi' nu ngua sa'ni.

Jua'a nchcui' quityi.

²⁸ Tya'a cusuu ycui' Ndyosi laca ngu' judío juani, xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngua'ni

lyaá Ni ji'í ngu'; bi' cha' cua ngujui la xi tyempo ji'í cu'mä ngu' xa' tsu', cha' xñi mä cha' ji'í Jesucristo xqui'ya ngu' judío. Pana ña'a ti tyá ntsu'u tsa tyiquee y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'í ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusubi Ni ji'í jyo'o cusu' ji'í ngu' bi' tyá clyo cha' caca ngu' ñati ji'í Ni.

²⁹ Ná tyá'ächu' y cui' Ni ji'í sca cha' nu cua nda Ni lo'o na, ná culaya' Ni ji'í sca ñati nu ntsu'u cha' ji'í lo'o y cui' Ni.

³⁰ Lo'o jua'a cu'mä, ná ndaquiya' mä cha' ji'í y cui' Ndyosi cua sa'ní la; pana tyá'na ti' Ni ña'a Ni ji'í mä nu lo'o nga'aa jlyá ti' ngu' judío ji'í Ni.

³¹ Masi ná ndaquiya' ngu' judío bi' ji'í y cui' Ndyosi juani, pana la cui' jua'a cua'ní tyá'na ti' y cui' Ndyosi ji'í ngu' bi' ca nde loo la, ñi'yä nu ndu'ní tyá'na ti' Ni ji'í mä.

³² Sca ti cuayá' nguxtyanu Ni ji'í lcaa ñati chalyuu cha' ná taquiya' ngu' ji'í y cui' Ni, si jua'a nti' ngu', cha' jua'a ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' ji'í Ni tsiya' ti. Pana tiya' la li' caca ji'í y cui' Ni cua'ní tyá'na ti' Ni ji'í ngu' lo'o clyana ngu' ji'í Ni chaca quiya'.

³³ Tlyu tsa cha' tso'o ndyu'u ca slo y cui' Ndyosi; lcaa cha' nchca cuayá' ti' Ni, lcaa cha' jlo ti' y cui' Ni. Sca ti y cui' Ndyosi jlo ti' na ca laca nu lijya nde loo la, sca ti y cui' Ndyosi jlo ti' na laca nu ndu'ní y cui' Ni. Ndi'yä cha' nscua lo quityi cusu' cuentya ji'í cha' bi':

³⁴ "¿Tilaca caca cuayá' ti' ñi'yä laca cha' nu ca'ya hique y cui' Ni? ¿Ha ntsu'u ñati nu nchca ji'í ta sca cuii' lo'o y cui' Ndyosi?

³⁵ Ná caja ñi'yä nu ta na sca na nu jña y cui' Ni, cha' tiya' la tyá Ni caya' ji'í ji'na."

³⁶ Lcaa na nu ntsu'u chalyuu, na ji'í y cui' Ndyosi laca bi', cha' cua ngüiñá y cui' Ni lcaa na, cha' caca bi' cña ji'í Ni. Nga'aa caca tye cha' cua'ní tlyu na ji'í y cui' Ndyosi. Lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'.

12

Ta na tyucui ña'a na ji'í y cui' Ndyosi

cha' xcui' na tyi'í na chalyuu cuentya ji'í Ni

¹ Cu'mä ngu' tyá'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' lye tsa ndu'ni tyá'na ti' Ni ji'na, bi' cha' nchcui' na' lo'o mä juani. Ta mä tyucui ña'a mä ji'í y cui' Ndyosi, cha' cua'ní mä cua ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ní mä nde chalyuu; ta mä tyucui ña'a mä ji'í Ni cha' xcui' na tyi'í mä chalyuu cuentya ji'í y cui' Ni, cha' laca mä ñi'yä nti' sca mstä lu'ú ti. La cui' jua'a nti' y cui' Ndyosi, cha' laca mä ñati ji'í Ni. Na cua laca ntsu'u cha' cua'ní mä jua'a.

² Nga'aa ta mä tyempo cha' tatsaa ngu' ji'í mä cha' cua'ní mä cha' cuxi; xa' ña'a tyi'í mä chalyuu juani, cha' cua nchcutsa'a Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'í mä. Bi' cha' caca cuayá' ti' mä cua ña'a ca cña nu nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ní mä: ña'a cña laca nu tso'o la cha' cua'ní mä, ña'a cña nu ndiya la ti' y cui' Ndyosi ji'í, ña'a cña nu tyu'u tso'o la ji'í mä su cua ndye cha' bi'; lcaa cha' bi' caca cuayá' ti' mä li'.

³ Tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni y cui' Ndyosi lo'o na', nu lo'o nda Ni cña jna'; bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o mä juani, cha' nga'aa cua'ní tyucuaa ti' mä lo'o xa' ñati. Nga'ä cha' culacua ti' mä cha' lcaa cña nu cua nchca ji'í mä juani, Cristo ngua'ni cha' caca ji'í mä, nu lo'o ngusñi mä cha' ji'í Ni.

⁴ Tyu'u tsa tyá'a tyijyä ntsu'u laja cuaña' scaa na, pana scaa cña ntsu'u ji'í scaa tyijyä bi'.

⁵ Lo'o jua'a laca na, lcaa tyá'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' masi tyu'u tsa ngu' tyá'a na, pana sca ti taju ñati laca na lo'o tyá'a na; sca ti ñati laca tsaca na, pana lcaa na stu'ba ti ntsu'u cha' ji'na lo'o tyá'a na.

⁶ Xi xa' la cña nchca cua'ní sa scaa na, ña'a cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ní scaa na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Nu lo'o ntsu'u ngu' tyá'a mä nu nchca ji'í ngu' chcui' ngu' sca cha' nu nti' y cui' Ndyosi ta Ni lo'o mä, bi' cña cua'ní ngu' lacua. La cui' ñi'yä nduna ngu' bi' cha' nu nda

y cui' Ndyosi, ñi'yä ngusñi ngu' cha' bi', la cui' jua'a ta ngu' cha' bi' lo'o mä.

⁷ Lo'o nchca ji'i tsaca mä xtyucua ma ji'i tya'a mä, tyucui tyiquee mä xtyucua mä ji'i ngu' bi' lacua. Lo'o nchca ji'i tsaca mä culu'u mä cha' liñi ji'i tya'a mä, tyucui tyiquee mä culu'u mä cha' bi' ji'i ngu' lacua.

⁸ Nu lo'o ta mä sca cuij cuentya ji'i y cui' Ndyosi lo'o ngu', tyucui tyiquee mä ta mä cha' bi' lacua. Nu lo'o ta mä cha' xly'a'be ji'i ngu', tyucui tyiquee mä ta mä cha' tso'o ji'i ngu' lacua. Si laca mä loo ji'i ngu' tya'a mä, cui'ya mä cuentya cha' tso'o ti cua'ni mä lacua. Nu lo'o cua'ni tya'na ti' mä ji'i ngu', tso'o ti caca tyiquee mä laja lo'o cua'ni mä cña bi' cuentya ji'i ngu' li'.

Ñi'yä nu tso'o la tyi'i na chalyuu si ñati ji'i y cui' Ndyosi laca na

⁹ Cua'ni mä cha' tso'o tsa caca tyiquee mä ña'a mä ji'i xa' la ñati, cha' si'i sca cha' nu nda ti mä laca bi', nu lo'o chcui' tso'o mä lo'o ngu', masilo'o cua'ni mä cha' tso'o lo'o ngu'. Nga'aa taquiya' mä ji'i cha' cuxi, tyucui tyiquee mä clyana mä ji'i cha' tso'o.

¹⁰ Ndi'yä caca tyiquee mä ña'a mä ji'i ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i mä lo'o Cristo: caca ñi'yä si laca ngu' bi' tya'a ngula mä tsiya' ti; bi' cha' cua'ni chi mä loo tya'a mä, xti ti cha' tyu'u tyiquee y cui' ca mä li'.

¹¹ Ná cua'ni taja mä lo'o cua'ni mä cña ji'i y cui' Ndyosi; na cua ndyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi ca ne' cresiya ji'i mä, bi' cha' caca tlyu tyiquee mä cha' cua'ni la mä cña bi'.

¹² Ndu'ni cha' tso'o tsa caca tyiquee mä lo'o jatya mä ji'i y cui' Ndyosi cha' caa Ni cua'ni lyaá Ni ji'i mä. Ná xtyanu mä ji'i cha' bi', masi ti'i tsa xcube' ngu' ji'i mä su ndi'i mä chalyuu. Lcaa tsa chcui' mä lo'o y cui' Ndyosi Sti na.

¹³ Nu lo'o lyiji sca na ji'i sca ngu' tya'a ngusñi mä cha' ji'i Cristo, nga'a cha' tya'be cha' tso'o nu ntsu'u ji'i y cui' ca mä, cha' ta mä na ji'i ngu' bi', na laca nu lyiji ji'i ngu'. Lcaa tyempo

ta mä to' tyi mä cha' tyi'i ñati nu lijya ti.

¹⁴ Chcui' mä lo'o y cui' Ndyosi cuentya ji'i ñati nu ndyu'ni lya' ti' ji'i mä; pana ná jña mä cha' tyanu yabe' ji'i ngu' bi', masi xcui' cha' tso'o ti jña mä cuentya ji'i ngu' bi'.

¹⁵ Cua'ni chaa ti' mä lo'o xa' ñati, nu lo'o ña'a mä ji'i ngu' cha' chaa ti' ngu' ndi'i ngu'; lo'o jua'a tso'o si caca xñi'i ti' mä lo'o ngu', nu lo'o ña'a mä cha' xñi'i ti' ti' ngu' ndi'i ngu'. Cua'ni mä cha' caca stu'ba tyiquee mä lo'o xa' ñati.

¹⁶ Sca ti cha' chcui' mä lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i mä lo'o Jesuscristo; ná cua'ni tyucuaa ti' mä lo'o ngu' ti' tya'a mä, tso'o ti chcui' mä lo'o ngu' bi'. Stu'ba ti tya'a mä lo'o ngu' bi', ná culacua ti' mä cha' nchca la ji'i y cui' ca mä.

¹⁷ Nu lo'o cuxi ti cua'ni ngu' lo'o mä, ná tya mä cha' cuxi ji'i ngu' chaca quiya'; clyana mä sca cña tso'o nu caca cua'ni mä cuentya ji'i ngu', cha' jua'a ña'a tsa ñati ji'na.

¹⁸ Cua'ni mä cha' cajá ñi'yä tyi'i tso'o ti mä lo'o lcaa ñati, cha' ná caja tya'a cusu' mä.

¹⁹ Cu'mä tya'a tso'o na', ni sca quiya' ná xtyacui mä cha' cuxi ji'i ngu' nu cua'ni lya' ti' ji'i mä, masi ta mä tyempo ji'i y cui' Ndyosi cha' xcube' Ni ji'i ngu' bi'. Tso'o la jua'a. La cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu' ndi'yä: "Cña 'na laca cha' caca ñasi' na' ji'i ngu', cha' ta na' nu ti'i ji'i ngu', nacui Ni". Bi' laca cha' liñi nu nda y cui' nu Xu'na na lo'o na.

²⁰ Lo'o jua'a tya nda Ni xi xa' la cha': "Nu lo'o ngujui jbi'ña ji'i tya'a cusu' mä", nacui Ni, "tso'o la si ta mä na cacu ngu' bi'; nu lo'o nguityi tsa tya'a cusu' mä hitya, ta mä na co'o ngu' li'. Jua'a ta mä sca cha' tyuju'u ti' ji'i ngu'." Jua'a cha' nscua lo quityi.

²¹ Bi' cha' nga'aa ta mä tyempo ji'i nu cuxi cha' cua'ni bi' ngana ji'i mä. Juani taca tyijiloo mä ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni mä.

13

¹ Lcaa cu'maqu ngu' tya'a na, ngaa'cha' taquiya' ma ji'i ngu' nu laca cña. Ycui' Ndyosi laca nu cua nda chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo ji'na; ná ntsu'u chaca nu taca ta chacuayá' bi' ji'i ngu'!

² Bi' cha' lacua, nu lo'o xuuu tya'a na lo'o ngu' nu laca cña, laca ñi'yä si nxuuu na lo'o ycui' Ndyosi, cha' ycui' Ni ngusta Ni ji'i ngu' bi' cha' caca ngu' loo ji'na. Si jua'a xuuu tya'a na lo'o ngu', caja ñi'yä nu xcube' ngu' ji'na li'!

³ pana ná caca xcutsiiu ngu' nu laca loo ji'na si cña tso'o ti ndyu'ni na, sca ti ji'i ngu' xña'a xcutsiiu ngu' bi'. Si chañi cha' nti' ma cha' ná cutsiiu ma ji'i ngu' nu laca cña, xcui' cha' tso'o ti cua'ni ma li'. Ná tyiquee' lo'o ngu' nu laca cña bi' cua'ni chi' ngu' loo ma, si jua'a xcui' cha' tso'o ti ndu'ni ma.

⁴ Chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi laca ngu' bi' loo ji'na, cha' taca xtyucua ngu' ji'na; pana si cua'ni ma cha' cuxi, li' ntsu'u cha' cutsiiu ma, cha' ntsu'u chacuayá' xcube' ngu' bi' ji'i ma li'. Chacuayá' ji'i Ni laca ngu' bi' loo ji'na lacua, cuentya ji'i Ni nchcube' ngu' ji'i ngu' cuxi;

⁵ bi' cha' ntsu'u cha' taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' ngu' bi'. Xcube' ngu' bi' ji'na si ná taquiya' na ji'i ngu'. Lo'o jua'a jlo ti' na cha' nga'a cha' taquiya' na ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' liñi nu ntsu'u hique scaa na.

⁶ La cui' jua'a sca cha' tso'o laca si tya ma lcaa cñi cña loo nu jña ngu' bi' ji'i ma, cha' msu ji'i ycui' Ndyosi laca ngu' nu laca cña bi', cha' bi' laca cña nu nda Ni ji'i ngu' bi', cha' cua'ni ngu' nde chalyuu.

⁷ Tya ma ji'i ngu' laca cña lcaa na nu ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' cha' jña ngu' ji'i ma. Ná tyacui ma cñi cña loo, ni ná tyacui ma cñi ji'i sca cña nu cua ngua'ni ngu'; tya ma caya' bi' ji'i ngu'. Lo'o jua'a cua'ni tlyu ma ji'i ngu' bi', cua'ni chi' ma loo ngu', tucuá ma cña ji'i ngu' bi'.

⁸ Nga'aa su'ba ma tane' hichu' ma. Sca lo ti cña lyiji cha' cua'ni ma lo'o xa' ñati, cha' tso'o tsa cua'ni ma ña'a

ma ji'i ngu'; cua laca ndyu'ni ma lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na, nu lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma.

⁹ Tyuuu lo cña ngulo Ni ji'i ñati nu lo'o nda Ni cha' lo'o Moisés nu ngua sa'ni; ndi'yä nacui Ni: "Ná tya'u cha' ji'i ma lo'o clyo'o xa' ñati", nacui Ni. "Ná cujuui ma ji'i tya'a ñati ma. Ná cuaana ma na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ma. Ná tyacui ti' ma na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ma", nacui Ni. Sca ti cuayá' ndyu'u lcaa cha' bi' lo'o chaca cha' nu nchcui' quityi re: "Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i tya'a ñati ma, ñi'yä laca si ndu'ni tya'na ti' ma ji'i ycui' ca ma", nacui Ni.

¹⁰ Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na jua'a, ná taca cua'ni na cha' cuxi lo'o ngu' bi' li'. Bi' cha' na cua ndye ndyu'ni na lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na, nu lo'o cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu'.

¹¹ Cua'ni ma cha' tyi'u ti' ma lcaa cha' bi'. Cua jlo ti' ma cha' cua ndyalaa hora cha' clyana na ji'i ycui' Ndyosi; bi' cha' juani que ti' ma lacua, cha' tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu. Cua tyaa ti ycui' Jesús cha' cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' caqui'ya Ni ji'na. Nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesús tya clyo, li' ngua ti' na cha' tya lyiji tsa tyalaa tsa bi' cha' tyaa ycui' Jesús; pana juani cua ngulala ti tyalaa tsä bi'.

¹² Ñi'yä laca chalyuu talya, jua'a laca lo'o ndi'i na chalyuu, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Pana juani cua tye ti talya bi', cua tyaa ti Cristo cha' culotsu' Ni cha' cuxi bi'. Li' caca chalyuu ji'na ñi'yä si cua nguxee tso'o, cha' lubii tsa xee caca li'. Bi' cha' nga'a cha' xtyanu na ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu', cha' cuxi tsa tyiquee ngu' nu ndya'a chalyuu talya bi'. Cua'ni cho'o na tyucui ña'a na, cha' nguula tsa cua'ni na cña cuentya ji'i Cristo nde chalyuu, ñi'yä si laca na sendaru ji'i Cristo.

¹³ Clyana na ñi'yä caca tyi'i tso'o ti na lo'o ñati, ñi'yä si laca na ñati nu xcui' ndya'a ndacuä ti su caca ña'a

ñat_i ji'na. Li' ná tso'o laca si culiji na chalyuu ji'na jua'a ti lo'o ndya'a na cha' cu'bi na, masi xa' la juersa ji'na culiji na lo'o xcui' ndi'j i ti na ta'a. Ná tso'o bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cua'ni suba' na lo'o xa' ñati, ná ntsu'u cha' clyana na xa' la cha' cuxi nu cua'ni na lo'o ñati; ni nga'aa clyana na cha' cusuu lo'o ngu', nga'aa cua'ni liye' ti' na ji'j i ngu'.

¹⁴ Ta m_a chacuayá' cha' caca loo ycui' Jesucristo nu Xu'na na ji'j i tyucui ña'a m_a; nga'aa taquiya' na ji'j i lcaa lo cha' cuxi, cha' nu tiji' tsa ti' na ji'j i xqui'ya cha' laca na ñati ti.

14

Ná chcui' ngu' cha' cuxi ji'j i xa' la ñati tya'a ntsu'u cha' ji'j i ngu' lo'o Cristo

¹ Tso'o ti chcui' m_a lo'o sca ñati tya'a ngusñi na cha' ji'j i Jesús, masi tya lyiji ca cuayá' tso'o ti' cha' bi'; ná xuu tya'a m_a lo'o nu ñati bi' xqui'ya sca cha' nu ná nchca cuayá' tso'o ti'.

² Ntsu'u ñati nu jlya tsa ti' ji'j i Cristo, bi' cha' ná ntsii_ ngu' cacu ngu' lcaa lo na. Xa' la ñati nu ná jlya tso'o ti' ji'j i Cristo, ntsii_ ngu' bi' si cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya sca na cacu ngu'; bi' cha' ná ntaja'a ngu' bi' cacu ngu' cuaña!. Ndacu ngu' si'yu, ndacu ngu' cuu_, ndacu ngu' caatya, tsa bi' ti na ndacu ngu' bi'.

³ Pana nu ngu' nu ná ntsii_ ndacu cuaña' ni, ná tso'o si xtyí lo'o ngu' ji'j i xa' la tya'a ngu' nu ntsii_ cacu bi'. La cui' ti cha', nu ngu' nu ntsii_ cacu cuaña' bi', ná tso'o si chcui' cuxi ngu' bi' ji'j i ngu' nu ndacu lcaa lo na nu nda ycui' Ndyosi cha' cacu na, cha' cua nda Ni chacuayá' ji'j i ngu' cha' caca ngu' sñi' ycui' Ni.

⁴ Ná tso'o si chcui' cuxi m_a ji'j i xa' la ñati tya'a ngusñi na cha' ji'j i Ni. Ycui' Ndyosi laca Xu'na ngu', si'i cuentya ji'j i cu'm_a laca ngu' bi'; cuentya ji'j i ycui' Ndyosi laca cña nu ndyu'ni ngu', si cha' tso'o ndyu'ni ngu', si cha' cuxi ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a ná tyacua cha' cuxi ji'j i ngu' xqui'ya cha' bi', cha' lo'o ngu' bi' ngusñi ngu' cha' ji'j i ycui'

nu Xu'na na; jua'a xtyucua Ni ji'j i ngu', cha' tyi'j i tso'o ti ngu' chalyuu cuentya ji'j i ycui' Ni.

⁵ Ntsu'u ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ndu'ni tacati ji'j i sca ts_a, ná ntsu'u cha' ji'j i xa' la ts_a cuentya ji'j i ngu' bi'; xa' la ñati nchcui' cha' na ji'j i ycui' Ndyosi laca lcaa ts_a. Ta m_a chacuayá' cua'ni scaa ñati ts_a ña'a'q a nu ncliyacua ti' ycui' ca ngu'.

⁶ Si tacati tsa sca ts_a cuentya ji'j i tsaca ngu', bi' laca ts_a nu nga'a cha' cua'ni ch_i ngu' bi' loo ycui' Ndyosi lacua; lo'o jua'a taca cua'ni ch_i nu xa' la ñati loo ycui' Ndyosi, masi ná ntsu'u cha' tacati ji'j i ngu' lo'o ts_a bi'. La cui' jua'a ndyu'u cha' lo'o ñati nu ná ntsii_ cacu cuaña' bi'; xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'j i ycui' Ndyosi, bi' cha' ná ntsii_ ngu' bi'. Ndyo ngu' xlyabe ji'j i ycui' Ni lo'o ndacu ngu' ji'j i. Lo'o nu ntsii_ cacu cuaña' bi' ni, la cui' ti xqui'ya ycui' Ndyosi ntsii_ ngu' cacu ngu' ji'j i; lo'o ngu' bi' ndya ngu' xlyabe ji'j i ycui' nu Xu'na na cha' nda Ni na cacu ngu'.

⁷ Ntsu'u cha' caca na cña ji'j i Ni, masi tya lu'ú na, masi cajaa na. Si'i cha' ji'j i ycui' ti na ndi'j i na chalyuu, si'i cha' ji'j i ycui' ti na cajaa na;

⁸ cha' caca na cña ji'j i ycui' Ndyosi, bi' cha' ndi'j i na lo yuu chalyuu. Nu lo'o ntsu'u cha' cajaa na, cha' ji'j i Ni laca li', cha' na ji'j i ycui' Ni laca na, masi tya lu'ú na, masi cua ngujuii na.

⁹ Cua ngujuii Cristo, lo'o jua'a cua ndyu'ú Cristo chaca quiya', cha' ca cuayá' ti' lcaa ngu' cha' ycui' Ndyosi laca Xu'na lcaa jyo'o nu ngusñi cha' ji'j i Ni nu lo'o nguti'j i ngu' chalyuu. Lo'o jua'a ycui' Ni laca Xu'na ñati nu jlya ti' ji'j i Ni nde chalyuu juani.

¹⁰ Ñati ji'j i Cristo laca cua ña'a'q a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'j i Ni, bi' cha' ná nga'a cha' chcui' cuxi m_a ji'j i cña nu ndu'ni scaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Ná chcui' cuxi m_a ji'j i ngu' bi', ñi'y_a nu ngua'ni m_a tya tsubi' la; ntsu'u cha' tyalaa ts_a bi' lo'o tyaa lcaa tya'a na ca su ntucua

y cui' Ndyosi. Nde loo y cui' Ni tsatu na li', cha' cua'ni cuayá' Ni ji'na.

¹¹ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nacui y cui' Ndyosi ndi'ya: Y cui' Ndyosi lu'ú laca na', nacui Ni, nga'a cha' tyatu sti' lcaa ñati nde loo su ntucua na', cha' chcui' liñi ngu' lo'o tya'a ñati cha' laca na' y cui' Ndyosi Sti ngu'.

¹² Bi' cha' lacua, lcaa na lo'o tya'a na nga'a cha' xacui na cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o tyalaa tsa bi', lcaa cha' ñi'ya nu ngua'ni scaa na lo'o ñaa na chalyuu.

Ná ta ngu' tyempo ji'i tya'a ngu' cha' tya'achu' ngu' ji'i Jesús

¹³ Nga'aa chcui' cuxi ma ji'i cña nu ndyu'ni scaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús lacua. Ndi'ya cua'ni ma juani: nga'aa ta ma tyempo ji'i ngu' tya'a ma cha' cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cu'ma.

¹⁴ Cua nchcui' Cristo lo'o na', cua jlo ti' na' cha' ni sca na cuxi ná nda y cui' Ndyosi cha' cacu ñati; lcaa na nu ndacu ñati chalyuu, na tso'o laca bi'. Pana ntsu'u ñati nu ná nchca cacu sca na, xqui'ya cha' nti' ti ngu' cha' na cuxi laca bi'; cuxi tsa laca na bi' cuentya ji'i ngu' bi' si cacu ngu' ji'i li'.

¹⁵ Lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Jesús ni, si ña'ya ngu' cha' ndyacu ma sca na nu ná ntsu'u chacuayá' cacu y cui' ngu', nti' ngu', chiya'a culacua ti' ngu' bi' li'; ñi'ya laca si ná tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'ya ma ji'i ngu', bi' cha' ndyacu ma na bi' culacua ti' ngu'. Ná tso'o jua'a. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i ma cacu ma na laca nu nti' ti ma, si jua'a cua'ni ma cha' xtyanu ngu' tya'a ma cha' ji'i Cristo xqui'ya cha' ndyacu ma na bi'. Lo'o ngu' bi', laca ngu' cuentya ji'i y cui' Ndyosi; xqui'ya ngu' bi', bi' cha' ngujui Cristo.

¹⁶ Masi ndi'i tso'o ti ma, ná nga'a cha' ta ma tyempo ji'i ngu' cha' chcui' ngu' cha' cuxi ji'i cña nu ndyu'ni ma xqui'ya cha' ndyacu ma na bi'.

¹⁷ Nu lo'o laca y cui' Ndyosi loo ji'na ni, ná ndulo tsa cha' ji'na cuentya

ji'i sca na nu ndacu na, sca na nu co'o na; nu ndulo tsa ji'na laca cha' tyaa Xtyil'i y cui' Ndyosi tyanu ne' cre-siya ji'na, cha' ca tso'o cresiya ji'na xqui'ya Jesús. Bi' cha' ti taca tyl'i tyiquee na chalyuu, taca ca chaa ti' na xqui'ya y cui' Ndyosi; lcaa cha' bi' caca nu lo'o laca Ni loo ji'na.

¹⁸ Li' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'ya Ni ji'i ma, lo'o jua'a ñati chalyuu cua'ni chi'ngu' loo ma, si cua'ni ma lcaa ña'ya cña nu ngulu'u Cristo ji'na.

¹⁹ Tso'o lacua. Lcaa tya'a na nga'a cha' clyana na cua ña'ya ca cha' nu cua'ni cha' caca tyl'i tso'o na lo'o tya'a ñati na, ña'ya cha' nu cua'ni cha' xtyu-cua na ji'i tya'a ñati na, cha' tso'o ti tyl'i na cuentya ji'i Cristo;

²⁰ ná cua'ni ñu'ya ma ji'i cña nu ndyu'ni y cui' Ndyosi xqui'ya sca na nu ndacu ma. Chañi cha' tso'o tsa laca lcaa na nu nda Ni cha' cacu ñati, pana caca cuxi na bi' cuentya ji'i ma, si ntsu'u ngu' nu xtyanu cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' ndacu ma ji'i.

²¹ Tso'o la masi ná cacu ma cuaña' tsiya' ti, masi ná co'o ma lcui tsiya' ti, si nti' ma cha' cuxi laca na bi' cuentya ji'i tya'a ñati ma. Ni sca na ná cua'ni ma nu cua'ni cha' tya'achu' ngu' tya'a ma ji'i Jesús, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' quiñu'ya cresiya ji'i ngu'.

²² Nu lo'o nti' ma cha' tso'o tsa cuentya ji'i y cui' Ndyosi laca sca cña nu ndu'ni ma, masi ntsu'u ñati nu ná ndiya ti' cha' ndu'ni ma jua'a, tsiya' ti cua'ni ma cña bi' li' ca su nga'a y cui' ti ma, ca su ña'ya sca ti y cui' Ndyosi ji'i ma. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu ngui'ndu'ni jua'a, ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' ngu' bi'; cua jlo ti' ngu' bi' cha' si'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

²³ Pana ná tso'o ndyu'ni ñati lo'o ndyacu cuaña' si nti' ngu' cha' cuxi laca cha' bi' cuentya ji'i y cui' Ni; qui'ya laca ji'i ngu' bi', cha' si'i na tyu-cui tyiquee ngu' ndyacu ngu' cuaña' bi' li'. Lcaa cña nu ndyu'ni na cha' siya' ti tyiquee na, qui'ya ji'na laca bi'.

15

Si'i xcui' cña ji'i y cui' ca na nu tyu'u

tyiquee na

¹ Lcaa na nu nguula ti' tyiquee na xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo, ntsu'u cha' talo tyiquee na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo nu tya lyiji xñi tso'o cha' bi'; ntsu'u cha' xtyucua na ji'i ngu'. Si'i xcui' cña ji'i ycui' ca na nu nga'cha' tya'u tyiquee na ji'i;

² clyana na ñi'ya caca cha' caca tso'o ji'i ngu' tya'a na nu nga'cha' cacua ti slo na. Xtyucua na ji'i ngu' bi', cha' tyatíla ti' tyiquee ngu' lo'o jlya ti' ngu' ji'i Cristo;

³ ñi'ya nu ngua'ni ycui' Cristo, ni sca cña ná ngua'ni yu cha' ji'i ti yu. Cua ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', sca cha' nu nda yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu ndi'ya: "Lcaa cha' cuxi nu nchcui' ngu' jinu'ü, cua ndyanu cha' bi' hichu' na'; yabe' nu ngusta ngu' jinu'ü laca bi".

⁴ Lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' tya sa'ni la ni, nclyu'u quityi bi' ji'na ñi'ya nu caca jatya na ji'i sca cha' nu lijya nde loo la; nda quityi cha' lo'o na ñi'ya xtyucua ycui' Ndyosi ji'na cha' talo tsa tyiquee na laja lo'o ndu ti' na ji'i Ni.

⁵ Lo'o jua'a cua nti' ya cha' xtyucua Ni ji'i cu'ma, la cui' nu sca ti ycui' Ndyosi nu nxtyucua ji'i lcaa na cha' talo tyiquee na, nu ndu'ni cha' ca tlyu tyiquee na. Xtyucua Ni ji'i cu'ma, cha' jua'q talo tyiquee ma' ji'i tya'a ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o Ni, cha' caca stu'ba tyiquee ma' lo'o tya'a ma' xqui'ya Jesucristo.

⁶ Lo'o ngua stu'ba cha' ji'i ma' lo'o tya'a ma', li' sca ti cha' taca tylu'u tyiquee ma', sca ti cha' taca tylu'u tu'ba ma' lo'o cua'ni tlyu ma' ji'i ycui' Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na.

Nduna ngu' xa' tsu' cha' tso'o nu nda Jesús

⁷ Ñi'ya tso'o tsa nchcui' Cristo lo'o ma', jua'q nga'cha' chcui' tso'o ma' lo'o tya'a ñati ma', cha' caja ñi'ya cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ña'cha' tya'a ma'.

⁸ Cua ñaa Cristo cha' cua'ni lyaá yu ji'i ngu' judío, ñi'ya nu ngüiñi cha'

ji'i ycui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'i ya sa'ni la; caca cuayá' ti' na jua'cha' liñi tsa cha' nu nda Ni lo'o jyo'o cusu' bi'.

⁹ Ñaa nu Cristo bi', cha' jua'cha' caja ñi'ya nu cua'ni tlyu ngu' xa' tsu' ma' ji'i ycui' Ndyosi, cha' lo'o ji'i cu'ma cua'ni tya'na tsa ti' Ni, ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu ndi'ya nchcui':

Cua'ni tlyu na'jinu'ü laja ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ngua'ni lyaá nu'ü ji'i ngu';

cula tu'ba na' jii jinu'ü, cha' cua'ni chi' na' loo nu'ü, nacui jyo'o David.

¹⁰ Ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya: Cu'ma ngu' xa' tsu', stu'ba ti ca chaa ti' ma' lo'o lcaa ñati nu ngusubi ycui' Ndyosi ji'i, nacui jyo'o Moisés.

¹¹ Lo'o jua'cha' tya ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni tlyu lcaa ngu' xa' tsu' ji'i ycui' nu Xu'na na; lcaa ngu' cula tu'ba ngu' jii nu chcui' cha' ji'i lcaa cha' tlyu nu ngua'ni ycui' Ni, nacui jyo'o David.

¹² Lo'o jyo'o Isaías nguscua sca cha' lo quityi cusu' nu nacui ndi'ya:

Tyu'u tucua sca ñati tya'a ñati ji'i jyo'o Isaí, ca'a yu bi' lo yuu cha' caca yu loo ji'i ngu' xa' tsu'.

Ndu ti' ngu' xa' tsu' ji'i yu bi', cha' cua'ni lyaá yu ji'i ngu'.

Jua'a nchcui' quityi cusu' bi'.

¹³ Bi' cha' juani nti' na' cha' cua'ni Ni cha' xñi tso'o la ma' cha' ji'i ycui' Ni, cha' tso'o tsa caca tyiquee ma', cha' ti ti taca tyl'i tyiquee ma' li'. Nu lo'o tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'na, li' nga'aa caca taja ti' na lo'o ntajatya na ji'i ycui' Ndyosi cha' ca'a Ni.

¹⁴ Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, nslo tsa na'ji'i ma'cha'tso'otsa tyiquee ma'; tso'otsa nchca cuayá' ti' ma' cha' ji'i Cristo, lo'o jua'cha' nchca tsa ji'i ma' ta ma' cuuij lo'o ngu' tya'a ma'.

¹⁵ Cua nscua na' quityi re cha' ca'a ca su ndi'ima'; ná ntsii na' tsiya' ti cha'

chcui' na' cha' bi' lo'o mā, cha' xñi tso'o la mā cha' bi'. Ntsu'u chacuayá' cha' chcui' na' lo'o mā, cha' y cui' Ndyosi cua nda Ni cña bi' 'na, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na'.

¹⁶ Cua ngusubi y cui' Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña ji'i Jesucristo; cña bi' laca cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi lo'o ngu' xa' tsu', lcaa su ndi'i ngu'. Jua'q̄ ndyu'ni na', cha' tyucui tyiquee ngu' caca ngu' bi' ñati ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya cña nu cua'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu'. Li' tyaja'a Ni quiñi cha' ji'i Ni lo'o ngu' bi' xqui'ya na'.

¹⁷ Xqui'ya Jesucristo ntsu'u tsa cha' nu taca chcui' na' lo'o cu'mā nquicha'; taca chcui' na' ji'i cña nu cua ngua'ni na' cuentya ji'i y cui' Ndyosi, ni si'i cha' cua'ni tyucuua ti' na' lo'o mā laca si chcui' na' jua'q̄.

¹⁸ Pana tsa bi' ti cha' chcui' na' lo'o mā, cha' ji'i cña nu ngua'ni Jesús, cha' caja ñi'ya nu taquiya' ngu' xa' tsu' ji'i cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi. Si'i sca ti na' nu ngua'ni na' cña bi', pana Xtyi'i y cui' Ndyosi ngua'ni cña lo'o na' lo'o nchcui' na' lo'o ngu'.

¹⁹ Ngua'ni Ni cña tonu nu ná ca cua'ni ñati chalyuu, cha' cube ti' xa' ñati cha' y cui' Ndyosi laca nu ndyu'ni cña bi'. Jua'q̄ ngua cha' cua ndya'a na' ndi'i na' ca loyuu tyijyu' la. Nguxana na' nde quichi Jerusalén, ña'q̄ cuayá' ndyalaa na' loyuu su cuentya Ilírico. Lcaa quichi su ndya'a na', quiñ'a q̄ tsa cha' tso'o ji'i Cristo nda na' lo'o ngu' ña'q̄ cuayá' nu ngua 'na.

²⁰ Lye tsa ndyu'ni cña ti' na', cha' tsa'a na' tsaana na' lcua ti quichi su bilya cuna ngu' cha' ji'i Cristo. Bi' ti quichi ndyanu na' nclu'u na' cha' tso'o bi' ji'i ngu', cha' ná nti' na' tyatí yu'u na' lo'o cña nu ndyu'ni xa' tya'a ñati ji'i Cristo.

²¹ Nti' na' cha' tyu'u tucua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Ca quichi su bilya chcui' ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ngu', ca bi' tyuloo tso'o ñati ji'i y cui' Ndyosi;

ca su bilya cuna ngu' cha' ji'i y cui' Ni, ca bi' ca cuayá' tso'o ti' ñati cha' ji'i Ni.

Nti' tsa Pablo tsaa ca quichi Roma

²² Tyijyu' tsa ndya'a na', bi' cha' bilya caja ñi'ya nu cäa na' ca su ndi'i ma,

²³ masi cua ngua tyuu yija nu ngua ti' na' cha' cäa na' chcui' lo'o mā. Ca juani ngua laja 'na lijyaä, cha' nga'aa ntsu'u cña nu cua'ni na' ca nde;

²⁴ bi' cha' cua nti' na' cha' cäa na' tyi'i na' xi ca su ndi'i mā, tyucuii su tsa'a nde España. Li' taca ta na' xi cha' lo'o mā. Nu lo'o ngua chaa xi ti' na lo'o tya'a na, li' taca chcui' salya' mā lo'o na', cha' xtyucua mā jna' tyucuii su tsa'a nde loo la.

²⁵⁻²⁶ Pana clyo la ntsu'u cha' tsa'a na' nde quichi Jerusalén. Nu ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ndi'i nde Macedonia, nu ndi'i nde Acaya ni, tso'o tsa tyiquee ngu' ña'q̄ ngu' ji'i xa' ñati; bi' cha' cua nguxuti'i ngu' tsa ycu' cñi nu caca mstq̄, cha' cua nti' ngu' xtyucua ngu' ji'i ngu' ti'i tya'a na, nu ñati ji'i Cristo nu ndi'i nde Jerusalén. Bi' cha' tsa'a na' tsaa lo'o na' ji'i cñi bi' ca slo ngu' ti'i bi'.

²⁷ Chañi cha' tyucui tsa tyiquee ngu' bi' nda ngu' mstq̄ bi'. Taca ñiacui na cha' ñi'ya laca si na ndacui ti ngu' bi' ji'i tya'a ngu', jua'q̄ laca cña nu ndyu'ni ngu' juani. Tya clyo ngu' judío laca nu cua nda cha' ji'i Cristo lo'o ngu' xa' tsu'; xqui'ya cha' bi' ngua tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i y cui' Ndyosi, masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Bi' cha' juani lo'o ngua ti'i nu ngu' judío bi', tso'o si xtyucua ngu' xa' tsu' ji'i ngu' bi', cha' tya'a ñati ji'i Cristo laca ngu'.

²⁸ Clyo cua'ni na' cha' xcua se'i ti cña bi', ña'q̄ cuayá' nu cua nda na' cñi bi' ji'i ngu'; li' xñi na' tyucuii tsa'a nde España. Pana laja tyucuii tyeje tacui na' ca su ndi'i cu'mā.

²⁹ Nu lo'o tyalaa na', li' jlo ti' na' cha' quiñ'a q̄ tsa cha' tso'o ji'i Cristo ntsu'u cha' chcui' na' lo'o mā, cha' caja ñi'ya nu tyatí la ti' tyiquee mā li'.

³⁰ Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'i y cui' Ndyosi, tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na' xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'q mä ji'i tya'a ñati mä, xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi'i y cui' Ni ne' cresiya ji'i mä. Cua'ni mä cha' caca stu'ba tyiquee mä lo'o na', cha' lu'ba tsa chcui' mä lo'o y cui' Ndyosi cuentya jna'.

³¹ Jña mä cha' clyu ti' ji'i y cui' Ni, cha' clyáá na' ji'i nu ngu' tyaala nu ná jlya ti' tsiya' ti cha' ji'i Cristo, nu ngu' nu ndi'i nde Judea ni. Lo'o jua'a jña mä cha' ji'i Ni cuentya ji'i ñati ji'i y cui' Ndyosi nu ndi'i nde Jerusalén, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' tya'a na chcui' ngu' lo'o na', nu lo'o xñi ngu' mstä nu ta na' ji'i ngu'.

³² Lo'o jua'a jña mä cha' ji'i Ni, cha' tso'o ti caca tyiquee na' lo'o tyalaa na' ca su ndi'i mä, cha' xa' caca nguula ti' tyiquee na' nu lo'o tyi'i na' lo'o mä, si jua'a nti' Ni cha' caca.

³³ Xtyucua Ni ji'i lcaa cu'maq lacua, la cui' y cui' Ndyosi nu ndu'ni cha' ti ti tyi'i tyiquee na nde chalyuu. Chañi tsa cha' caca jua'a.

16

Nchcuicha' Pablo ji'i tyuu tya'a ñati ji'i Cristo

1-2 Lo'o tyalaa ma' Febe slo mä, chcui' tso'o mä lo'o ma' xqui'ya y cui' nu Xu'na na, ñi'yä nu nga'q cha' cua'ni mä, cha' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo laca ma' bi'. Tya'a na laca ma' Febe, ndyu'ni ma' cña cuentya ji'i taju ñati ji'i Cristo nu ndi'i quichí Cen-crea. Ta mä na nu lyiji ji'i ma' cusu' bi', cha' cua nguxtyucua tsa ma' ji'i quiña'q tsa ñati tya tsubi' la; lo'o jua'a na', cua nguxtyucua tsa ma' jna'.

³ Chcuicha' mä ji'i Priscila lo'o Aquila, tya'a ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo.

⁴ Cua tsubi' la hasta cua cajaa ti y cui' ngu' ngua cuentya jna', cha' ngua'ni lyaá ngu' jna' lo'o ntsu'u na' sca su cuxi tsa. Lo'o y cui' na' ndya na' xlyab'be ji'i ngu' bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' xa' tsu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o

Cristo nde quichí tyijyu' la, jua'a nti' ngu', cha' ta ngu' tsaa xlyab'be ji'i ngu' bi'.

⁵ Cuati chcuicha' mä ji'i lcaa ñati ji'i Cristo nu ndyu'u ti' i ca toni'i ji'i nu Aquila bi!. Lo'o jua'a chcuicha' mä ji'i Epeneto tya'a tso'o na', ngu' Asia nu clyo ngusñi cha' ji'i Cristo laca yu bi'.

⁶ Jua'a chcuicha' mä ji'i María, cha' ngua'nii tsa ma' cña cuentya ji'i mä.

⁷ Lo'o jua'a chcuicha' mä ji'i Andrónico lo'o Junias tya'a quichí tyi na', tya'a ngutu'u na' ni'i chcuia. Tyucuaa ngu' bi' laca ngu' ñati nu cua nda Cristo ji'i ndyaa, cha' ta ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ngu' nu cua tyijyu' la; nguula tsa cña nu ngua'ni ngu' cuentya ji'i nu Xu'na na. Pana yala la ngusñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús, lo'o li' tiya' la ngusñi na' cha' bi'.

⁸ Lo'o jua'a chcuicha' mä ji'i lcaa ngu' tya'a nscua xtañi ngu' lo quityire: ji'i Amplias, cha' tyaca'a tsa yu 'na xqui'ya y cui' nu Xu'na na;

⁹ lo'o jua'a ji'i Urbano, tya'a ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo; jua'a ji'i Estaquis, la cui' jua'a tyaca'a tsa yu 'na;

¹⁰ jua'a ji'i Apeles, cha' cua jlo ti' na cha' ngusñi tso'o yu cha' ji'i Cristo xqui'ya lcaa cña nu ngua ji'i yu cuentya ji'i Cristo; jua'a ji'i lcaa ngu' tya'a Aristóbulo;

¹¹ jua'a ji'i Herodión tya'a quichí tyi na'; jua'a ji'i lcaa ngu' tya'a Narciso nu jlya ti' ji'i y cui' nu Xu'na na;

¹² jua'a ji'i Trifena lo'o Trifosa, nu ndyu'ni tsa cña ji'i y cui' nu Xu'na na; jua'a ji'i Pérsida tya'a tso'o na', cha' quiña'q tsa cña tso'o ji'i y cui' nu Xu'na na ngua'ni ma' bi';

¹³ lo'o jua'a chcuicha' mä ji'i Rufo, sca ñati ji'i Cristo nu tso'o tsa cha' nchcui' ngu' ji'i; lo'o jua'a ji'i xtya'a Rufo, nu nguna'asii tsa jna' ñi'yä si laca ma' xtya'a na';

¹⁴ lo'o jua'a ji'i Asíncrito, ji'i Fle-gonte, ji'i Hermas, ji'i Patrobas, ji'i Hermes, lo'o jua'a ji'i lcaa tya'a ñati ji'i Cristo nu ndyu'u ti' i ca slo ngu' bi';

¹⁵ lo'o jua'a chcuicha' mä ji'i Filólogo, ji'i Julia, ji'i Nereo, ji'i nu cuna'q tya'a ngula yu, ji'i Olimpas;

lo'o jua'a ji'i lcaa tya'a ngu' nu stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo. Nti' na' cha' chcuicha' ma ji'i lcaa ñati bi' cuentya jna'.

16 Nu lo'o chcuicha' ma ji'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma quityi ma ji'i tya'a ma chacuayá' ji'i Cristo. Lcaa taju ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo ca nde, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma.

17 Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'nna lo'o Cristo, lye chcui' na' lo'o ma juani, cha' tii ti ti' tyi'i ma xi, cha' ná tyu'u tucua ñati nu ta cha' cusuu ji'i ma lo'o tya'a ma, cha' ná tacu'loo ngu' bi' cha' liñi ji'i Cristo nu cua ndyuna ma. Ná xñi ma cha' ji'i ngu' bi'.

18 cha' si'i cña ji'i Cristo laca bi', si xa' la cha' nchcui' ngu' lo'o ma. Ndu'ni ngu' bi'lcaa cha' cuxi nu ncly-acua ti' ycui' ngu' cha' cua'ni ngu'. Lo'o jua'a ndyu'ni ngu' cha' quichí yaa cha' hique ngu' ti'i, cha' tso'o tsa ndañi cha' nu nda ngu', cha' tajua' ti nchcui' ngu'.

19 Pana nu cu'ma ni, tso'o tsa nchcui' ñati cha' ji'i ma lcaa quichí, cha' tso'o tsa ndaquiya' ma cha' ji'i Cristo. Tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'i ma lo'o nduna na' cha' bi'; cua nti' na' cha' yala ti tyatí ti' ma cha' cua'ni ma cua ña'a ca cha' tso'o, cha' ná tyatí ti' ma tsiya' ti cha' cua'ni ma ni sca cha' cuxi.

20 Ná tyuu tsä lyiji cha' cua'ni tye ycui' Ndyosi ji'i nu xña'a, cha' nga'aa tyaca' cña cuxi nu ndu'ni nu xña'a bi' tsiya' ti. Cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma, ñi'yä ntsu'u tyiquee ycui' Ni; lo'o jua'a ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa tya'a ma.

21 Lo'o Timoteo tya'a ndya'a na' cña, lo'o Lucio, lo'o Jasón, lo'o Sosípater ngu' tya'a quichí tyi na', cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma.

22 Cuati lo'o na', scararanu ji'i Pablo laca na' lo'o nscua ya quityi re, Tercio naa na'; lo'o na', nti' na' chcuicha' na' ji'i ma chacuayá' ji'i ycui' nu Xu'na na.

23 Lo'o yu Gayo nda yu cha' lo'o na' cha' chcuicha' na' ji'i ma; la cui' to' tysi yu nda yu su tysi'i na', jua'a nda yu

toni'i ji'i yu su tyu'u ti'i ña'a taju ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo re. Cuati lo'o Erasto nu laca loo ji'i cñi quichi re, nti' yu chcuicha' yu ji'i ma; la cui' ti cha' nti' Cuarto, yu tya'a na.

24 Bi' cha' lacua, xtyucua ycui' Jesucristo nu Xu'na na ji'i lcaa ma lo'o tya'a ma, ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma; jua'a nti' na cha' caca.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

25 Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi lacua. Taca ji'i Ni ta Ni juersa ji'i ma, cha' tyi'i ma ñi'yä nu nga'a cha' tyi'i ti na chalyuu, si xñi tso'o na cha' ji'i Jesús. Cha' tso'o ji'i la cui' Jesucristo, bi' laca cha' nu nda na' lo'o ngu', masi tyuu tsa siyento yija ntsu'u cuatsi' ti cha' nu nchcui' ñi'yä nu cua'ni ycui' Ndyosi nde loo la;

26 pana juani cua ngulu'u tso'o Ni cha' bi' ji'na. Bi' cha' nga'a cha' cañi cha' ji'i Cristo tyucui ña'a lo yuu chalyuu su ndi'i ñati ña'a cuayá' cuna lcaa ngu' xa' tsu', cha' taca xñi ngu' cha' ji'i sca ti ycui' Ndyosi, cha' taquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' Ni. La cui' cha' bi' laca nu cua nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi, nu nguscua jyo'o cusu' ñi'yä caca cha' nde loo la. Ngua ti' ycui' Ndyosi cha' caca cha' bi', bi' cha' jua'a ndyaca juani; ycui' Ndyosi laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i Ni tsiya' ti.

27 Sca ti ycui' Ndyosi jlo ti'lcaa cha', bi' cha' lcaa tyempo ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ni chacuayá' ji'i Jesucristo. Jua'a nti' na cha' caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Corinto

1 Pablo laca na' nu nscua quityire, lo'o jua'a stu'ba ti ntucua na' lo'o Sóstenes tya'a ndyu'ni na' cña. Chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ñati.

2 Nscua na' quityi re cha' cña slo cu'maq, ngu' taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i ma nde quichi Corinto. Xqui'ya Jesucristo cua ngusubi Ni ji'i ma, lo'o juani laca ma ñati ji'i y cui' Ni; nga'a cha' tyi'u ti' ma ji'i Ni lcaa ti lo cña nu ndu'ni ma su ndi'i ma chalyuu. Stu'ba cha' ji'i ma lo'o cua ña'a ca ñati nu ndu'ni tlyu ji'i Jesucristo nu Xu'na na tyucui ña'a chalyuu, cha' ñi'ya laca Ni Xu'na na, jua'a laca Ni Xu'na ngu' bi'.

3 Ndi'ya nti' na': cha' ña'a ti cua'ni y cui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu caja ji'na xqui'ya Cristo

4 Lcaa tsä nda na' xlya'be ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya cu'maq, cha' cua nda Ni cha' tso'o lo'o ma xqui'ya Jesucristo.

5 Ntsu'u tsa cha' nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o ma, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Cristo; bi' laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma juani. Bi' cha' cua jlo tso'o ti' ma lcaa cha' nu ji'i Jesús, lo'o jua'a nchca ji'i ma nchcui' ma cha' bi' lo'o ñati.

6 Jua'a nchca cuayá' ti' xa' ñati cha' liñi laca cha' nu ngusñi ma ji'i Jesús, cha' cua na'a ngu' lcaa cña nu ndu'ni ma su ndi'i ma chalyuu.

7 Ná sca cha' lyiji ji'i ma ne' cresiya ji'i ma; lcaa cña nchca ji'i ma tyempo juani, xqui'ya cha' ndu' tsa ti' ma cha' cña Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya'.

8 Y cui' Jesús laca nu cua'ni cha' tyanu tachaa cha' ne' cresiya ji'i ma ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'i ma. Lo'o li' ná ntsu'u qui'ya nu sta y cui' Ndyosi hichu' ma lo'o cña Jesucristo nu Xu'na na cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu.

9 Y cui' Ndyosi ndu'ni cña, lcaa cña nu cua nacui Ni cha' cua'ni Ni; bi' laca nu ngusubi ji'i ma cha' caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na, nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi.

Tsa cla'be ti ngu' nchcui' ngu' tsaca cha'

10 Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, chcui' na' lo'o cu'maq juani chacuayá' ji'i y cui' Jesucristo nu Xu'na na, cha' caca stu'ba cha' ji'i lcaa cu'maq lo'o tya'a ma, cha' ná chcui' ma tucua lo cha'. Tso'o ti tyi'i ma lo'o tya'a ma, sca ti cha' culacua ti' ma, sca ti cha' tyu'u tyiquee ma.

11 Tsubi' ti nguji cha' jna', nu lo'o nacui' ngu' tya'a Cloé 'na cha' ntsu'u tsa cha' cusuu' ji'i ma lo'o tya'a ma, cha' ná stu'ba cha' ji'i ma lo'o tya'a ma;

12 xa' ña'a nchcui' sa scaa ma. Ntsu'u sca taju ji'i ma nu nacui: "Ji'i Pablo ngusñi ya cha"; chaca taju ji'i ma nacui: "Ñati ji'i Apolos laca ya"; jua'a tya xa' la ngu' taju ji'i ma nacui' ngu': "Ñati ji'i Pedro laca ya"; jua'a tya xa' la ngu' nacui: "Ñati ji'i Cristo laca ya".

13 ¿Ha tyu' tya'a nu laca Cristo ntsu'u chalyuu cha' cua'ni lyaá ji'i ma lacua? ¿Ha jna' nu nguji' ca'a ngu' 'na lo crusi cha' cajaa na' xqui'ya cu'maq? ¿Ha cuentya jna' cua ntyucuaty a ma?

14 Ni tsaca ma ná ntyucuaty a na' ji'i ma. Tso'o jua'a nti' na' cuentya ji'i y cui' Ndyosi cha' si'i na' lacu' nu ngua'ni ji'i, masi ntsu'u tucua tya'a ti ngu' nu cua ntyucuaty a na' ji'i, yu Crispo lo'o yu Gayo.

15 Ná ca ñacui' ngu' cha' cua ntyucuaty a ma cuentya jna' lacua.

16 Tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma, ndyi'u ti' na' cha' lo'o ji'i yu Estéfanias, lo'o

ji'í ngu' tya'a ndi'i yu, cua ntyucuatya na' ji'í ngu' bi'; pana ná ntsu'u ti' na' si cua ntyucuatya na' ji'í xa' la ngu'.

17 Si'i cha' tyucuatya na' ji'í ñatí nda y cui' Ndyosi cña 'na lijyaa; cua ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcui' cha' tso'o nu ntsu'u ji'í Jesús lo'o ñatí. Si'i na lijyaa na' lo'o quiña'a tsa cha' nu culo hique ti na', ñi'ya nchcui' ñatí chalyuu nu nchca tsa ji'í; si jua'a, ná ca cuaya' ti' ñatí ñi'ya ngua cha' tlyu nu ngua'ni Cristo lo'o ngujuii yu lo crusí.

Cristo ntucua suu lcaa cha' nu cua ntí' y cui' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na ji'í

18 Ñatí nu ngunu'u chalyuu ji'í xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu', ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti; na nxtyí lo'o ti ngu' ji'na si chcui' na lo'o ngu' ñi'ya ntsu'u cha' ji'í Cristo, cha' ngujuii yu lo crusí xqui'ya na cha' cuityí Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. Pana nu na ni, nu clyaá na ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'na xqui'ya Cristo, tlyu tsa cña ngua'ni y cui' Ndyosi, jua'a ntí' na.

19 Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' ji'í y cui' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni tye na' ji'í lcaa cha' nu nchcui' ñatí nu nchca tsa ji'í, nacui y cui' Ndyosi.

Nga'aa taquiya' na' ji'í cha' nu nclyo hique ti ñatí nu ngua tsa'a tso'o ti, nacui Ni.

20 ¿Ni cña tso'o cuentya ji'í y cui' Ndyosi ndu'ni ñatí nu nchca tsa ji'í lacua? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu ngua tsa'a tso'o ti? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu nchca tsa nchcui' lacua? Sca ti nde chalyuu cua'nijo'o cña bi' ji'í ngu'. Cua nacui y cui' Ndyosi ji'na cha' ná tso'o tsiya' ti sca cha' nu ngua tsa'a ñatí chalyuu ti, cha' tonto laca bi'.

21 Ngua'ni Ni cha' ná caja ñi'ya tyuloo ñatí chalyuu ji'í Ni cha' hique ti ngu'; jua'a tso'o la, ngua ti' y cui' Ndyosi. Pana ndu'ni lyaá Ni ji'í ñatí nu xñi cha' ji'í Ni; la cui' cha' nu ndacha' na ji'í ngu', masi cha' tonto nchcui' na, nacui ngu' li'.

22 Cua ntí' ngu' judío cha' cua'ni na sca cha' tlyu slo ngu', cha' jlya ti' ngu' cha' nu chcui' na lo'o li'; cuati nu ngu' xa' tsu' ni, cua ntí' ngu' cha' tso'o tsa jlo ti' na lcaa cha' lo'o chcui' na lo'o ngu'.

23 Pana nu na ni, ndacha' na ji'í ngu' cha' ji'í Cristo nu cua ngujuii lo crusí cha' cua'ni lyaá ji'na. Li' chiya'a ntí' ngu' judío lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' na re; lo'o jua'a ngu' xa' tsu', cha' tonto nchcui' na ntí' ngu' bi', si'i cha' bi' tsiya' ti ntí' ngu' bi'.

24 Pana xa' ña'a ntí' lcaa tya'a na nu cua ngusubi y cui' Ndyosi ji'na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'. Sca ti cha' ji'í Cristo nchcui' na, cha' ji'í y cui' Cristo ntsu'u lcaa chacuayá', lcaa cha' tso'o nu cua ntí' y cui' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na.

25 Tso'o tsa ndyu'u cua ña'a ca cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi, masi ñacui ñatí chalyuu cha' tonto tsa laca cha' bi'; pana cuxi la ndyu'u lcaa cha' tlyu nu nda ñatí chalyuu nu nchca tsa ji'í, ntí' ngu'. La cui' jua'a nguula la cña ndyaca, cua ña'a ca cña nu ndu'ni y cui' Ndyosi, masi ñacui' ngu' cha' ná nchca ji'í Ni; pana cuxi la cña ndyaca nu ndu'ni y cui' ca ñatí.

26 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo, tyl'u ti' ma juani ñi'ya ña'a ñatí ngua ma tya clyo, nu lo'o ngusubi ca ti Ni ji'í ma: sca tucua ti ma nu nchca tsa ji'í ma; si'i ñatí tlyu laca ma, si'i ñatí culiya' laca ma su ndi'i ma chalyuu, sca tucua ti cu'ma nu tso'o laca xi ji'í ma.

27 La cui' cu'ma nu nacui' ngu' cha' ná tso'o ma tsiya' ti, nu juani laca ma ñatí nu ntí' la y cui' Ndyosi ji'í. Jua'a cua ntí' y cui' Ndyosi ta cha' tyuju'u ti' ji'í ñatí nu nchca tsa chcui', ntí' y cui' ngu'; bi' cha' cua ngusubi Ni ji'í cu'ma, masi ñatí ti' laca ma. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' tyuju'u ti' ñatí nu tlyu tsa cña nchca ji'í, ntí' y cui' ngu'; bi' cha' ngusubi Ni ji'í cu'ma nu ná nchca lye ji'í ma.

28 Ndu'ni Ni cha' nga'aa nchca chcui' tsiya' ti nu ñatí nu ndulo tsa ji'í y cui' ca; bi' cha' nsubi Ni ji'í ngu' ti'í,

nsubi Ni ji'i ngu' nu nxtyí lo'o ñatí ji'i, nsubi Ni ji'i ngu' nu ná sca na ntsu'u ji'i tsiya' ti, bi' ngu' laca nu nsubi y cui' Ndyosi ji'i cha' caca ngu' ñatí ji'i.

²⁹ Jua'a ca cuayá' ti' lcaa na cha' ná tso'o si cua'ni tyucuaa ti' na ji'i tya'a ñatí na, si ndube ti' na ji'i y cui' Ndyosi.

³⁰ Ndi'ya laca cha': cua nacui y cui' Ndyosi cha' caca stu'ba cha' ji'i na lo'o Jesucristo, lo'o jua'a cua nda Ni ji'i Jesucristo ji'na. Masi ná nchca ji'na, pana nu Jesucristo ni, lcaa cha' nchca ji'i y cui'. Xqui'ya nu Jesús bi' nchca tso'o cresiya ji'na ñatí cuxi na cuentya ji'i y cui' Ndyosi; xqui'ya Jesús taca caca na ñatí ji'i y cui' Ndyosi, cha' Jesús laca nu ngua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi.

³¹ Bi' cha' cua'ni na ndi'ya, ñi'ya nu nscua lo quityi cusu': "Si nti' na chcui' na lo'o xa' ñatí cuentya ji'i sca cha' tlyu, li' tso'o la si chcui' na ji'i cha' tlyu nu ngua'ni y cui' nu Xu'na na". Jua'a nacui quityi bi'.

2

Ni cha' laca ngujui'i ca'a ngu' ji'i Cristo lo crusi

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua'ni na' tya clyo, lo'o ndyalaa na' su ndi'i ma cha' chcui' na' lo'o ma cha' tso'o nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o na, cha' ji'i Jesucristo bi'; ná quiña'a tsa cha' tucui nchcui' na' lo'o cu'ma li', si'i cha' nchca tsa na' nchcui' na' lo'o cu'ma li'.

² Laja lo'o nguti'i na' quichí tysi ma, ngüini ti' na' cha' ná ta na' xi xa' la cha' lo'o ma tsiya' ti; sca ti cha' ji'i y cui' Jesucristo, la cui' Cristo nu ngu'jui'i ca'a ngu' ji'i lo crus, tsa bi' ti cha' nchcui' na' lo'o ma li'.

³ Lo'o ndyalaa na' su ndi'i ma, nguna'a tya ti' na' ndu na' li'; nchcu'a tya na' cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' xacui ma'na li'.

⁴ Lo'o nda na' cha' bi' lo'o ma, ná ngulana na' quiña'a tsa cha' nu tyu'u tu'ba na', ná ngua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni ñatí nu nchca tsa chcui!. Pana cua nda y cui' Ndyosi juersa jna'; cua nchcui' na' lo'o ma lcaa cha' nu cua

nda Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o na', cha' caca cuayá' tso'o ti' ma.

⁵ Xqui'ya cña nu ngua'ni y cui' Ndyosi, bi' cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesús li'; si'i xqui'ya sca cha' nu ngulo hique ti na' cha' nchca tsa jna'.

Sca cha' tso'o nu nti' y cui' Ndyosi chcui' Ni lo'o ñati

⁶ Masi jua'a, cua ntsu'u cha' tso'o nu nchcui' na lo'o ñatí nu nduna tso'o cha' ji'i y cui' Ndyosi; cha' nu ngua'ya hique y cui' Ndyosi laca cha' bi', si'i sca cha' nu jlo ti' ñatí chalyuu. La cui' ti ná jlo ti' nu laca loo chalyuu cha' bi', masi cua lijya tye cha' culo ngu' bi' cña.

⁷ Cua nda y cui' Ndyosi cha' tso'o bi' lo'o na cha' chcui' na lo'o ñatí. Bilya caca cuayá' ti' ñatí chalyuu ji'i cha' bi' tya sa'ni la, cha' ná nti' Ni cha' cuna ñatí nu ngua li!. Pana tya lo'o bilya tya' chalyuu, tya li' ngulacua ti' Ni ñi'ya nu cua'ni Ni; ngua ti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni ji'na lo'o xñi na cha' ji'i Jesús. Tlyu tsa cha' tso'o caca ji'na li'.

⁸ Ni sca ñatí nu laca loo chalyuu, ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Si ngua jlo ti' ngu' cha' bi', ñi'ya nu ngua ti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni Ni, ná ngu'jui'i ca'a ngu' bi' ji'i Jesús lo crusi li', y cui' Jesús nu Xu'na na nu tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i.

⁹ Ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu', jua'a laca cha' bi'. Ndi'ya nchcui' quityi bi':
Cua ngua'ni cho'o y cui' Ndyosi cha' tso'o nu tyacua ji'i ñatí nu ntsu'u tyiquee ji'i y cui' Ni;
laca bi' cha' nu bilya ña'a ñatí chalyuu ji'i, cha' nu bilya cuna ñatí ji'i, ni ná ngulacua ti' ngu' cha' caca cha' bi'.

¹⁰ Pana nu na, ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya caca cha' tso'o bi' xqui'ya Xtyi'i y cui' Ni nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Tso'o tsa ndacha' loo Xtyi'i y cui' Ni ji'na lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee y cui' Ndyosi cha' cua'ni Ni nde chalyuu, tso'o tsa jlo ti' na cha' bi' xqui'ya Xtyi'i y cui' Ni.

11 Nu ñatⁱ chalyuu na ni, hique ti na ntsu'u co'o lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na; sca ti ycui' na lo'o ycui' Ndyosi caca jlo ti' na lcaa cha' nu nclyacua ti' na. Lo'o jua'^a laca ycui' Ndyosi, sca ti Xtyi'ⁱ ycui' Ni jlo ti' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee Ni.

12 Si'i sca cui'ⁱ cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti laca Xtyi'ⁱ nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani; na cua nda Ni Xtyi'ⁱ ycui' Ni ji'na, cha' cua ngusñi na cha' ji'ⁱ Ni. Lo'o jua'^a xqui'ya Xtyi'ⁱ ycui' Ni caca cuaya'^a ti' na lcaa cña tso'o nu ndu'ni Ni ne' cresiya ji'na.

13 Nu lo'o cacha' na cha' tso'o nu ji'ⁱ ycui' Ndyosi bi' ji'ⁱ ñati ji'ⁱ ycui' Ni, nu ngu' nu ntsu'u Xtyi'ⁱ ycui' Ni ne' cresiya ji'ⁱ, li' clyana na sca cha' nu chcui' na, sca cha' nu ta Xtyi'ⁱ ycui' Ni lo'o na; ná clyana na quiña'^a tsa cha' chcui' na ñi'y^a nu ndu'ni ñati nu nchca tsa ji'ⁱ ycui' ca ngu'.

14 Pana ñati nu ná stu'ba cha' ji'ⁱ lo'o ycui' Ndyosi ni, ná taca ca cuaya'^a ti' ngu' bi' ni sca cña nu ndu'ni ycui' Ndyosi cuentya ji'ⁱ Xtyi'ⁱ ycui' Ni; ná nchca ca cuaya'^a ti' ngu' bi' ji'ⁱ cha' bi' tsiya' ti. Sca ti si ntsu'u Xtyi'ⁱ ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'na, li' caca cuaya'^a ti' na ni cha' laca bi', bi' cha' ná sca cha' laca nti' ngu' bi'.

15 Taca ca cuaya'^a ti' na ñi'y^a ndyu'u lcaa cha' si cua ntsu'u Xtyi'ⁱ ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'na, lo'o li' ná taca xacui' ngu' xi xa' la cha' ji'na.

16 Ndi'y^a nscua lo quityi ji'ⁱ ycui' Ndyosi: “¿Tilaca nchca cuaya'^a ti' ni cha' laca nu nda'ya hique ycui' Ndyosi? ¿Ha caca ji'na ta na sca cui' lo'o Ni?” nacui' quityi. Pana nu na ni, xqui'ya Xtyi'ⁱ ycui' Ndyosi cua ngujui cha' ji'na ni cha' laca nu nclyacua ti' ycui' Cristo.

3

*Sca ti cña ji'ⁱ ycui' Ndyosi ndu'ni ca ta'a ngu' nu ngulu'u cha' ji'ⁱ Jesú*s

1 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'ⁱ ycui' Ndyosi, tyucui tyempo lo'o nguti'ⁱ na' ca slo m^a nu ngua tya li', ná ngua 'na chcui' na' lcaa cha' nu ngua

ti' na' chcui' lo'o m^a, cha' bilya xñi tso'o m^a cha' ji'ⁱ Xtyi'ⁱ ycui' Ndyosi nu nda Ni ji'na. Xti ti cha' nchcui' na' lo'o m^a li', cha' ña'^a ti cuxi ti ngulacua ti' m^a. Ñi'y^a laca nu sube cuañi', jua'^a ngua cu'm^a, cha' bilya xñi tso'o m^a cha' ji'ⁱ ycui' Ndyosi;

2 bi' cha' tiya' ti ngulu'u na' scaa cha' ji'ⁱ m^a. Ñi'y^a laca lo'o sca cubi' cuañi', styi' xtya'^a ti ntyi' cubi' bi', cha' ná nchca cacu tso'o; jua'^a ngua cu'm^a, cha' ná ngua cuna tso'o m^a scaa cha'. Masi juani tya lyiji cua'ní yala m^a cha' ca tsa'^a tso'o m^a,

3 cha' ña'^a ti tya ndiya la ti' m^a ña'^a cha' cuxi nu ndyu'ni ñati chalyuu. Nu lo'o liye' ti' m^a ji'ⁱ tya'a ñati m^a, nu lo'o lye nxuu^a tya'a m^a, tyaca' tyijyu' cha' ndiya la ti' m^a cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. Tya ndu'ni m^a ñi'y^a nu ndu'ni ñati cuxi.

4 Nu lo'o ñacui' sca ngu'tya'a m^a cha' ndi'y^a: “Ñati ji'ⁱ Pablo laca ya”, cuati ñacui' xa' la ngu' tya'a m^a cha' ndi'y^a: “Ñati ji'ⁱ Apolos laca ya”, ñi'y^a ndu'ni ñati cuxi, jua'^a ndu'ni m^a li'.

5 ¿Tilaca laca nu Apolos bi' lacua? ¿Tilaca laca na' lacua? ¿Ha si'i cña ji'ⁱ ycui' Ndyosi ndyu'ni ca ta'a ya? ¿Ha si'i xqui'ya cha' nda ya cha' lo'o m^a, bi' cha' ngusñi m^a cha' ji'ⁱ Cristo li'? Cua laca cña ndyu'ni scaa ya, la cui' cña ñi'y^a nu cua nda ycui' nu Xu'na na cha' cua'ní ya.

6 Ñi'y^a laca sca ñati nu cataa sca si'yu, lo'o li' chaca laca nu su'ba hitya suu na cuiñii bi', jua'^a laca cuare lo'o m^a; na' lac^a nu ya^a ndacha' na' cha' bi' ji'ⁱ m^a su clyo, lo'o tiya' la li' ñaa Apolos nda la cha' bi' lo'o m^a. Pana sca ti ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya ji'ⁱ m^a;

7 ná ndu'ni cha' tilaca laca nu cua nda cha' bi' lo'o m^a tya clyo la, ná ndu'ni cha' tilaca laca nu tya nda la cha' bi' lo'o m^a ca tiya' la. Sca ti ycui' Ndyosi laca nu ndulo tsa cha' ji'ⁱ, cha' ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tachaa cha' ji'ⁱ Ni ne' cresiya ji'ⁱ m^a.

8 Sca ti cuaya'^a ndu'ni ya lo'o tya'a

ya, masi nda ya cha' lo'o cu'maq su clyo, masi nclyu'u tso'o la ya cha' bi' ji'i ma ca tiya' la. Ycui' Ndyosi ni, tya ta la Ni cha' tso'o ji'i ya, tsa ña'a nu ndyu'ni tso'o ya cña ji'i Ni.

⁹ Tya'a ndyu'ni ya cña ji'i ycui' Ndyosi laca cuare; lo'o cu'maq ni, ndu'ni Ni cña ne' cresiya ji'i ma, cña ji'i ycui' Ndyosi laca bi'.

Lo'o jua'a taca ta na' chaca cuij lo'o ma juani: ñi'yq si laca ma sca ni'i tonu, jua'a laca ma cuentya ji'i ycui' Ndyosi;

¹⁰ lo'o na', ñi'yq nti' sca cuityi ni'i cuentya ji'i ycui' Ndyosi, jua'a laca na' lo'o cu'maq, laja lo'o nclyu'u na' ji'i ma cha' ji'i ycui' Ni. Ndi'ya ndyu'ni na' lo'o ma: ñi'yq nti' si cua ngusta tso'o na' quiya' sca ni'i, lo'o li' ndyalaa xa' la ngu' cuityi cha' cua'ni lyiji ngu' cha' tya' ni'i bi', bi' laca ñati nu tya'a ndya'a na' cña nu cua ngulu'u tso'o la ji'i ma. Lcaa ngu' cuityi nga'a cha' culacua ti' clyo ñi'yq ña'a xana tya' ni'i; lo'o jua'a lcaa ya tya'a ndyu'ni ya cña, nga'a cha' cui'ya tso'o ya cuentya ñi'yq nu caca culu'u tso'o la ya cha' bi' ji'i ñati.

¹¹ Jua'a laca cha' lacua: cua laca ngusta ycui' Ndyosi ji'i Jesucristo, cha' sca ti yu bi' caca suu lcaa cha' bi', cha' ycui' Jesús laca nu ntucua quiya' cha' nu cua ngusñi na ji'i ycui' Ndyosi Sti na; nga'aa ntsu'u xa' la jo'ó xa' la ñati nu laca suu cha' bi'.

¹² Ntsu'u ngu' tya'a na nu nclyu'u tso'o la ji'i lcaa tya'a na, ñi'yq nti' si cuiñá chca ngu' sca ni'i tso'o, ñi'yq laca si tya' ni'i bi' masi lo'o oro, masi lo'o plata, masi lo'o quee ndubi nu quiña'a tsa nga'a tya' ni'i bi'. Pana ntsu'u xa' la ngu' tya'a na nu cuxi la nclyu'u ji'i tya'a, ñi'yq laca si cuiñá chca ngu' sca ni'i yaca ti, nu canta' ti tya' lo'o quii lo'o quixii ti.

¹³ Tiya' la li' lo'o caa Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' ji'i ñati chalyuu, li' quijeloo cha' ji'i ycui' Ndyosi ñi'yq ña'a cña nu ngua'ni scaa ngu'. Tsä bi' tsaa cña nu ngua'ni scaa ñati lo sca quii' tlyu, cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i; si tyaquí cña bi', ná tso'o ngua

cña bi' li'; si ná tyaqui, li' caca cuayá' ti! Ni cha' tso'o tsa cña bi' li'.

¹⁴ Nu lo'o talo cña nu ngua'ni sca ñati lo'o cua ndyaa lo quii' bi', li' ta Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ñati bi'.

¹⁵ Cuati ñati nu tyaqui cña ji'i lo quii' bi', nga'aa ña'a ngu' ji'i li'; chcuna' cña bi' tsiya' ti. Pana tya culaá Ni ji'i ngu' bi', masi tya xi tya lyiji cha' tyaqui ycui' ngu'.

¹⁶⁻¹⁷ Nu laa tlyu su ndu'ni tlyu ngu' judío ji'i ycui' Ndyosi tyaca'a tsa ji'i Ni laca bi', cha' cuentya ji'i Ni ndya' ni'i bi'; tyaala tsa ycui' Ni si cua'ni ñu'ñ ñati ji'i laa bi'. Lo'o cu'maq ni, tyucui ña'a taju cu'maq nu ngusñi ma cha' ji'i Cristo, tyaca'a tsa ma cuentya ji'i ycui' Ndyosi; na cua ndyanu Xtyil'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma. Lo'o jua'a cua'ni tye ycui' Ni ji'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni ñu'ñ tyucuiji'i sca ñati nu tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús.

¹⁸ Cua ngusñi na cha' ji'i Cristo, bi' cha' tso'o la si ná cñilo'o na ji'i ycui' ca na cha' ngua tsa ji'na, ñi'yq ndu'ni ñati chalyuu nu ngua tsa ji'i ngu'. Ná tso'o si jua'a nclyacua ti' na; nga'a cha' culacua ti' na cha' ná ngua ji'na tsiya' ti, lo'o li' taca cua'ni ycui' Ndyosi cha' ca'ya sca cha' liñi hique na.

¹⁹ Masi ndu'ni ñati chalyuu cha' ngua tsa ji'i, cha' tso'o tsa nclyacua ti' ngu', si'i jua'a nti' ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu' bi'; ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñati chalyuu nti' Ni. Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'yq: "Ndu'ni ycui' Ndyosi cha' quichí yaa cha' hique ñati chalyuu, masi tso'o tsa ndu'ni ngu' nti' ngu'", nacui lo quityi.

²⁰ Lo'o ndi'yq laca cha' nu nscua chaca se'i lo quityi bi': "Cua jlo ti' ycui' Ndyosi cha' ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñati chalyuu nu nchca tsa ji'i ndu'ni".

²¹ Bi' cha' nga'aa cua'ni tyixi ma lo'o tya'a ma, nga'aa tylu' lca'a tsa ma ji'i sca ti ñati tya'a ya. Cuentya ji'i cu'maq laca cua ña'a ca tya'a ndyu'ni ya cña,

²² masi na', masi Apolos, masi Pedro; lo'o jua'q a cuentya ji'i cu'maq laca cua ña'q a cha' nu ndyaca nde chalyuu, masi lu'u na, masi cua ngujui na, masi sca cha' nu ndyaca juani, masi sca cha' nu caca tyempo nde loo la; cuentya ji'i cu'maq laca lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu lacua.

²³ Pana cu'maq ni, cuentya ji'i Cristo laca ma; lo'o nu Cristo bi', cuentya ji'i y cui' Ndyosi laca Ni.

4

Cristo laca nu nda cña bi' ji'i Pablo lo'o ji'i tya'a ndya'q a yu cña

¹ Nga'q a cha' tyi'u ti' ma cha' cña ji'i y cui' Cristo ndyu'ni ya. Na ndi'ya lo ya cña cha' culu'u ya ji'i ñatq lcaa cha' nu cua ngulu'u y cui' Ndyosi ji'i ya; sca cha' nu bilya cuna ñatq chalyuu tsiya' ti, bi' laca cha' nu culu'u ya ji'i ngu'.

² Lo'o ñatq nu cui'ya loo sca cña ni, lcaa tsa nga'q a cha' tyi'u ti' ngu' ji'i lcaa cña nu culo xu'na ngu' ji'i ngu'.

³ Cuentya jna', ná ntsii na' ji'i ma, ná ntsii na' ji'i cua ña'q a ca cha' nu chcui' ma jna'; masi chcui' cua ña'q a ca ñatq chalyuu jna', ná ntsii na' ji'i ngu' tsiya' ti. Ná sca cha' cuxi ntsu'u jna' si nti' ngu' sta ngu' qui'ya 'na, nti' na';

⁴ lo'o jua'q a cuentya ji'i y cui' Ndyosi, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni na', nti' na'. Pana ná ñacuq na' cha' ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na tsiya' ti, sca ti y cui' Ndyosi nu Xu'na na taca cua'ní cuayá' Ni jna' ca lo'o tye chalyuu.

⁵ Lo'o jua'q a cu'maq, ná yala tsa cly-acua ti' ma cha' sta ma qui'ya ji'i sca ñatq; jatya ma ña'q a cuayá' cqa y cui' nu Xu'na na, bi' laca nu cua'ni cuayá' ji'i ca ta'a na. Li' culotu Ni ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya ji'na, masi sca cha' nu ná nti' na cacha' na ji'i tya'a ñatq chalyuu na. Jua'q a cacha' Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i lcaa ñatq chalyuu, lo'o li' ta Ni nu tso'o ji'na, cua ña'q a ca cha' tso'o nu ñacuq Ni cha' tyacua ji'i scaa na.

⁶ Nchcui' na' cha' bi' lo'o cu'maq cha' taca tyi'i tso'o ti ma. Cua nchcui' tsa na' ji'i tyucuua ya, na' lo'o Apolos, cha' taca culacua xi ti' ma ñi'ya ntsu'u

cha' ji'i ya; jua'q a caca cuayá' ti' ma cha' ná tso'o xñi ma xi xa' la cha', nu si'i ñi'ya nu nscua lo quityi cha' ji'i y cui' Ndyosi. Ná tso'o cha' chcui' tso'o ma lo'o sca yu tya'a ya nu lca'q a tsa ma ji'i, lo'o li' cua'ni xña'q a ma lo'o chaca yu tya'a ya.

⁷ ¿Ni cha' laca cha' ndulo tsa cha' ji'i y cui' ma cuentya ji'i ma, pana ná ndube ti' ma ji'i xa' ñati? Y cui' Ndyosi cua nda lcaa na nu ntsu'u ji'i ma, lcaa cña nu nchca ji'i ma; bi' cha' lacua ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuua ti' ma ji'i tya'a ma. Si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni y cui' ma ngutsa'a chalyuu ji'i ma, xqui'ya y cui' Ndyosi cua laca ma ñi'ya nu laca ma juani.

⁸ Ndu'ni ma cha' ndulo tsa cha' ji'i y cui' ma, nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ma tsiya' ti, nti' ma; ndyu'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' culiya', ndi'i ma ñi'ya ndi'i nu laca loo chalyuu. Lo'o cuare ni, si'i ñatq tlyu laca ya, nti' ma. Pana si chañi cha' laca ma loo ji'i ya, ¿ha ná ta ma chacuayá' masi caca stu'ba xi cha' ji'i ya lo'o ma li', cha' lo'o ya caca ya ñatq tlyu li'?

⁹ Nti' na' cha' cua nguxtyanu y cui' Ndyosi ji'i cuare, masi clyo ngulo Ni cña ji'i ya cha' tsaa ya tyijyu' cha' chcui' ya cha' ji'i Ni; pana nu juani tyanu chu'la ya ji'i lcaa ngu' tya'a na, ñi'ya laca preso nu tyiquee' ntajatya cha' cujuui ngu' ji'i. Cua laca ya sca cuxe', masi ña'q a ñatq chalyuu ji'i ya, masi xcq a nu ntsu'u ji'i y cui' Ndyosi nde cuq ña'q a ji'i ya.

¹⁰ ¡Xqui'ya y cui' Cristo tonto tsa ya tu'ni! Lo'o cu'maq ni, nti' ma cha' tso'o tsa jlo ti' ma cha' ji'i Cristo. ¡Xti la cña nchca ji'i cuare, nguula la cña nchca ji'i cu'maq nti' ma! ¡Chiya'q a la ndu'ni ngu' lo'o cuare tu'ni; chi la ndu'ni ngu' loo cu'maq!

¹¹ Masi la cui' tyempo juani ti ntsu'u quiya' lo'o ná ndyiji na cacu ya, ná ndyiji na co'o ya, masi late' cusq lacu' ya ntsu'u quiya'; ntyiji'i ngu' ji'i ya, ni ná ntsu'u tysi cua, xcui' na ndya'q a yu'u ti ya.

¹² Ti'i tsa cña nu ndu'ni ya cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i ya chalyuu. Nu

lo'o ti'í tsa cha' nu nda ngu' lo'o ya, ná nsacui tu'ba ya ji'í ngu'; tso'o ti nchcui' ya lo'o ngu' li'. Lo'o ndu'ni lya' ti' ngu' ji'í ya, ndalo ya li'; ná nsacui ya' ya ji'í ngu' tsiya' ti.

¹³ Masi chiya'a tsa nchcui' ngu' lo'o ya, ndalo tyiquee ya ji'í ngu' li', nx-aala' ya cha' ji'í ngu'. Masi juani ña'a ti ty a ndyu'ni cuxi ñati lo'o cua, ñi'ya si laca ya nana' nu ndyanu lo hitya yuu; ñi'ya nti' sca nguti nu nchcuña ngu', jua'a laca ya cha' ná ntsu'u cuentya ya tsiya' ti, ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'.

¹⁴ Lo'o nscua na' quityi re, ná nti' na' cha' ca tyuju'u ti' ma; tsa bi' ti cha' nti' na' cha' cua'a na' ji'í ma cha' ná cua'ni tyixi ma lo'o ya. Na tyaca'a cu'ma jna' ñi'ya si laca ma sñi' na'.

¹⁵ Ntsu'u tsa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu taca xtyucua ngu' ji'í ma, pana sca ti na' ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni sti ma, cha' ndye ndacha' na' cha' tso'o nu cua nda Jesucristo lo'o na ji'í ma; xqui'ya na' ngusñi ma cha' ji'í Jesús.

¹⁶ Bi' cha' juani nchcui' tsa na' lo'o ma cha' cua'ni ma ñi'ya nu cua na'a ma cha' ndu'ni na'.

¹⁷ Juani nda na' ji'í yu Timoteo li-ja yu ca su ndi'í ma, cha' laca nu Timoteo bi' ñi'ya laca sca sñi' na', cha' tyaca'a tsa yu 'na; jua'a tso'o tsa ngusñi yu cha' ji'í Jesucristo. Lcaa se'i su ndya'a na' slo taju ñati ji'í Jesús nu ndi'í sca quichí, ca bi' nclyu'u na' ña'a cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni na chalyuu nu lo'o cua ngusñi na cha' ji'í Jesucristo; jua'a ndu'ni na' tyucui tyempo xqui'ya Jesucristo. Lo'o Timoteo cacha' yu ji'í ma cha' jua'a ndu'ni na'.

¹⁸ ¿Ni cña ndu'ni xi ngu' tya'a ma nu lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ji'í tya'a ma? Ná cña na' ca quichí Corinto slo ma, nti' ma.

¹⁹ Pana ná cube ti' ma, cña na' yala ti ca su ndi'í ma chacuayá' ji'í ycu' Ndyosi nu Xu'na na. Lo'o li' quiyeloo cha' ji'í ma jna', nu lo'o ña'a na' ñi'ya ndyu'ni nu ngu' tyixi bi'; si'i na ntua' na' ji'í ngu' xqui'ya cha' nu nda ti

ngu' bi' li'.

²⁰ Ná taca tyatí yu'u na cha' ji'í ycu' Ndyosi cha' laca Ni loo ji'na si na nchcui' ti na cha' ji'í Ni; na cua nti' Ni cha' cua'ni na cña ji'í Ni, tsa ña'a cña nu ndu'ni ycu' Ni.

²¹ Cua jlo ti' na' cha' tso'o la caca ji'í ma si tso'o ti tyu'u tyiquee na' ña'a na' ji'í ma lo'o tyalaa na' ca slo ma; tso'o la si tso'o ti chcui' na' lo'o cu'ma li'. Ná tso'o ca ti' ma si ta na' cha' cusúu lo'o ma li'.

5

Nga'a cha' culo'o ngu' ji'í tya'a ngu' nu ngua'ni cha' cuxi

¹ Cua ngujui cha' 'na, cua ndyuna na' cha' suba' tsa ngua'ni sca ñati tya'a ngusñi ma cha' ji'í Jesucristo; ngua'ni yu sca cña nu cuxi tsa. Pana ni ngu' xa' tsu', ná ndu'ni ngu' tsa lo cua cha' cuxi, masi ná ndaquiya' ngu' ji'í ycu' Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya cña ngua'ni yu: ngua'a yu lo'o xtya'a miña'a yu.

² Lo'o ña'a ti tya ndu'ni tyucuaa ti' ma ji'í tya'a ma, masi nga'a cha' ca xñi'í tsa ti' ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Nga'a tsa cha' culo'o ma ji'í ñati nu ngua'ni cha' cuxi bi', cha' nga'aa tya'a yu stu'ba ti lo'o cu'ma.

³ Sca ti cuayá' ndyu'u cha', masi ná ndi'í na' lo'o ma juani cha' cua'ni cuayá' na' ji'í yu bi'; pana cacua tsa slo cu'ma ndi'í na', nti' na', xqui'ya cha' ndyi'u tsa ti' na' ji'í ma. Cua laca ngusta na' qui'ya ji'í ñati nu ngua'ni cha' cuxi bi'.

⁴ Bi' cha' lacua tyu'u ti'í ma tsa tlyu ti ma chacuayá' ji'í Jesús nu Xu'na na, cha' cua'ni cuayá' ma ji'í yu bi' yala ti. Sca ti cha' ntsu'u tyiquee na' lo'o ma, lo'o jua'a cua nda ycu' Jesucristo chacuayá' cha' cua'ni ma jua'a.

⁵ Li' xtyanu ma ji'í yu bi' ya' nu xña'a. Masi quiñu'u ycu' yu li', quiñu'u cha' ji'í yu su ndi'í yu chalyuu, pana ca lo'o tye chalyuu, ca li' cua'ni lyaá ycu' nu Xu'na na ji'í yu, qui'ya Ni cresiya ji'í yu.

⁶ Si'i cha' tso'o ndu'ni ma cha' ndu'ni tyucuaa ti' ma ji'í tya'a ma. ¿Ha

ná jlo ti' mä ñi'yä ndu'ni scua^q tiye'? Masi xti ti scua^q tiye' tyu'u ji'i catyá xlyá, cua'ni bi' cha' tyacui quiña'a scua^q li'.

⁷ La cui' jua'a^q laca cu'mä, cha' ntsu'u qui'ya bi' chu' ma. Laca qui'ya bi' ji'i mä ñi'yä laca scua^q tiye' nu nga'aa tso'o tsiya' ti; tso'o si xcuäa^q mä ji'i, chaca quiya' quixa' cucui scua^q bi'. Lo'o jua'a^q cu'mä, nga'a^q cha' culotsu' mä qui'ya nu ntsu'u ji'i mä, cha' xcutsa'a^q Ni cha' nu ntsu'u tyiquee mä, cha' caca lubii cresiya ji'i mä. Na cua laca lubii bi' ji'i mä xqui'ya Jesús. Lo'o caca ta'a pascua ni, li' tyi'u ti' na cha' ngua'ni tye ycui' Cristo ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na. Xqui'ya lcaa na ngujui Ni lo crusi, ngua Cristo msta lu'u cuentya ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na.

⁸ Bi' cha' tso'o la si tyi'u ti' na ji'i Cristo lcaa tsa, cha' xa' ña'a^q cua'ni na li'; tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, xcui' cha' liñi chcui' na lo'o ñati. Laca na ñi'yä laca xlyá cui nu ndya' chaca quiya' li'; nga'aa ntsu'u cha' cua'ni na ñi'yä nu ngua'ni na sa'ni lo'o ntsu'u cha' cuxi ji'na, lo'o ntsu'u cha' suba' ji'na, cha' ngua na ñi'yä ngua tsa ycu' xlyá nu ná tso'o tyempo bi'.

⁹ Lo quityi nu nda na' ndyaa slo mä ty a clyo la, bi' nguscua na' cha' ná cua'ni tya'a mä lo'o ñati nu xcui' cha' suba' ndu'ni;

¹⁰ pana ná nguscua na' cha' nga'aa chcui' mä tsiya' ti lo'o ñati cuxi bi'. Ntsu'u tsa ñati chalyuu nu ná ndaquiya' ji'i ycui' Ndyosi, nu ndu'ni suba', nu ndacui ti', nu cuaana, nu ndu'ni tlyu ji'i lcui' jo'ó ti; lo'o jua'a^q ná caca tyu'utsu' na ji'i ngu' bi', sca ti si tyu'u na chalyuu tyaa na tsiya' ti.

¹¹ Pana ná tso'o cha' tyu'u cha' ji'i mä lo'o ñati nu ndu'ni jua'a, masi ndu'ni ngu' bi' lo'o mä cha' tya'a ñati ji'i Jesucristo laca ngu' bi'; bi' laca cha' nu ngua ti' na' chcui' lo'o mä. Ná caca stu'ba cha' ji'i mä lo'o ngu' si suba' ndu'ni ngu', si ndacui ti' ngu', si ndu'ni tlyu ngu' ji'i lcui' jo'ó ti, si cuxi tsa nchcui' ngu' lo'o ñati, si cu'bi ngu', si cuaana ngu'; ná caca xñi mä cha' ji'i mä ndu'ni jua'a. Masi nacui ñati

bi' cha' stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesús, ná caca tyu'u cha' ji'i mä lo'o ngu'. La cui' ti cha', ni ná tso'o chca'a mä cacu mä tyaja lo'o ñati nu ndu'ni jua'a.

¹²⁻¹³ Si'i cuentya jna' laca ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti, caca cuayá' ji'i ngu' bi' slo ycui' Ndyosi. Pana nu ngu' tya'a mä nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo, tso'o la si cua'ni cuayá' ycui' cu'mä ji'i ngu', nti' na'. Bi' cha' lacua culo'o mä ji'i nu cuxi, cha' ná cua'ni tya'a ngu' bi' lo'o mä tsiya' ti.

6

Nu lo'o ntsu'u cha' cusuu ji'na lo'o tya'a ñati na

¹ Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu lo'o ndyaca sca cha' cusuu ji'i mä lo'o tya'a ñati mä, ¿ha tso'o la cha' ndya'a mä slo bese, nti' mä? ¿Ha tso'o nti' mä cha' ndya'a mä slo ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti? ¿Ha ná tso'o la si tsaa mä slo ngu' tya'a ngusñi mä cha' ji'i Jesús? Jua'a taca ca tì cha' ji'i mä lo'o tya'a mä li'.

² Cua jlo ti' mä cha' cua nscua cha' ycui' na cua'ni cuayá' na ji'i lcaa ñati chalyuu lo'o cua tye ti cha', cha' cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi. Si jua'a caca cña nu cua'ni mä ca tiya' la, ¿ha ná caca ji'i mä cua'ni cuayá' mä ji'i sca cha' xca ti nde chalyuu juani?

³ Lo'o jua'a^q nu ngu' xcä ji'i ycui' Ndyosi ca nde cua, nda ma cuentya cha' lo'o ngu' bi' nga'a^q cha' cua'ni cuayá' na ji'i; bi' cha' ycui' ca na taca xquiñi na sca cha' nun dyaca ji'na lo'o tya'a na nde chalyuu.

⁴ Lo'o ndyaca sca cha' cusuu ji'i mä lo'o tya'a mä, ná tso'o tsaa lo'o mä ji'i tya'a mä cha' caca cuayá' ji'i mä slo xa' ñati nu ná stu'ba cha' ji'i lo'o tya'a ngusñi mä cha' ji'i Jesús.

⁵ Nscua na' cha' re cha' caca tyuju'u ti' mä slo ycui' Ndyosi. ¿Ha ná ntsu'u ni tsaca ngu' tya'a mä nu nchca cuayá' ti' ñi'yä caca xquiñi cha' ji'i mä lo'o tya'a mä?

6 Pana xa' tsa ña'q ndu'ni mä ca jua. Masi ñati ty'a ngusñi mä cha' ji'i Jesús, ndya'a lo'o mä ji'i ca slo ngu' nu ná ndaquiya' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua'ni cuayá' ngu' bi' ji'i ngu' ty'a ma.

7 Nu lo'o ntsu'u cha' cusuu ji'i mä lo'o ty'a ma, li' hora ti caca cuayá' ti' na cha' ty'a lyiji xñi tso'o mä cha' ji'i Jesús. ¿Ha ná tso'o la, masi ta ma chacuayá' cha' caca cha' cuxi bi' ji'i mä jua'q ti? ¿Ha ná tso'o la, masi cuaana ngu' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i mä jua'q ti?

8 Pana si'i na tso'o la ndu'ni mä; cha' cuxi ndyu'ni mä lo'o ycui' ngu' ty'a ngusñi mä cha' ji'i Jesús, hasta ntyucuaana mä na nu ntsu'u ji'i ty'a ma.

9 Jlo ti' na cha' ná lo'o ñati cuxi taca tsaa ca su tlyu ca su laca ycui' Ndyosi loo. Tso'o si liñi tsa caca cuayá' ti' mä cha' ná tsaa ngu' cuxi ca su tso'o bi': ñati nu suba' tsa ndu'ni lo'o ty'a, lo'o jua'q ñati nu ndu'ni tlyu ji'i lcui' jo'ó ti, lo'o jua'q ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o clyo'o xa' ñati, jua'q nu ngu' qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o ty'a qui'yu ti ngu',

10 lo'o jua'q nu cuaana, lo'o jua'q nu nxlyaa na nu ntsu'u ji'i ty'a ngu', lo'o jua'q nu cu'bi, lo'o jua'q nu nchcui' cha' cuxi ji'i ty'a ngu', lo'o jua'q nu cuxi ti ndu'ni ngana ji'i ty'a ngu', ná tsaa chca ñati cuxi bi' ca su tso'o su ntucua ycui' Ndyosi.

11 Lo'o jua'q ntsu'u xi cu'mä nu ngua'ni mä la cui' ty'a cha' cuxi bi' ty'a sa'ni la; pana cua xa' ña'q ndu'ni mä juani, cha' cua ngüityi Jesús lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i mä ty'a li', cua ndyatí mä cuentya ji'i ycui' Ndyosi li'. Cua ngüini cha' ji'i mä lo'o ycui' Ndyosi nu lo'o ngusñi mä cha' ji'i ycui' Jesucristo nu Xu'na na, lo'o li' cua nda Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i mä.

Ña'q tsaca tyucui ña'q na laca na ji'i ycui' Ndyosi

12 Ntsu'u quiya' nchcui' ñati: "Ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'q ca cha', ñi'yä nu nti' na' cha'

cua'ni na'", nacui' ngu'. Chañi cha' ji'i ngu', pana ntsu'u cha' nu cua'ni na nu ná ntsu'u su xtyucua ji'na. Lo'o na, taca ñacui' na cha' ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na ñi'yä nu nti' ti na cua'ni na; pana ná tso'o si qui'i tsa na ji'i sca cha' nu ndu'ni na ña'q cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na ji'i.

13 Ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ñati: "Taca cacu na lcua ti lo na nu nti' na cacu na", nacui' ngu', "bi' cha' ntsu'u quiji ne' na cha' cua'ni cha'q na bi' lo'o na cacu na", nacui' ngu'. Chañi cha' bi', pana sca ti cuayá' cua'ni tye ycui' Ndyosi ji'i na ndacu na lo'o jua'q ji'i cuaña' ycui' na. La cui' jua'q cua ngüiñá ycui' Ndyosi ji'i tyucui ña'q na lijyä na chalyuu, pana si'i cha' culiji ti cuaña' na lo'o ndu'ni suba' na lo'o ñati, si'i xqui'ya cha' bi' ngüiñá Ni ji'na; cha' caca na ñati ji'i ycui' Ni, cha' caca Ni nu Xu'na na, bi' cha' cua nda ycui' Ndyosi ji'i na lijyä na chalyuu.

14 Tlyu tsa cha' ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o Jesús nu Xu'na na lo'o ngua'ni Ni cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', ngulo Ni ji'i yu ca su ntsiya yu ngujuii. La cui' jua'q tlyu tsa cha' caca lo'o cua'ni Ni cha' tyu'ú na chaca quiya', qui'ya Ni ji'na tyaa lo'o Ni ji'na ca lo'o tye chalyuu.

15 Cristo ca ji'i tyucui ña'q tsaca ma lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i mä lo'o nu xa' la ñati ty'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. Lo'o laca na ñati ji'i Cristo ni, ¿ha caca sa'a na ji'i sca nu cuna'q calle ti? Ná tso'o cua'ni na jua'q tsiya' ti.

16 ¿Ha ná jlo ti' mä cha' stu'ba ti tyiquee na, sca ti tañi na lo'o ñati bi', si tyu'u cha' ji'na lo'o, masi sa'a ti na ji'i? La cui' jua'q cha' nscua lo quityi cha' jo'ó nu ndi'yä nchcui': "Laca nu tyucuaa ngu' bi' ñi'yä si laca ngu' sca ti ñati". Jua'q nchcui' quityi bi'.

17 La cui' jua'q caca ji'na lo'o tyu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na; nchca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús li', cha' ntsu'u Xtyi'i ycui' Ni ne' cresiya ji'na.

18 Bi' cha' ná cua'ni suba' mä lo'o xa' ñati. Cua ña'q ca qui'ya nu ntsu'u ji'na, ná cua'ni ñu'u bi' ji'i ycui' na;

pana lo'o cala' na ji'i xa' ñat̄i nu si'i ñat̄i ji'na, ycui' ca na cua'ni ñu'ü na ji'na li'.

¹⁹⁻²⁰ ¿Ha ná nda mä cuentya cha' tyaca'a tsa mä ji'i ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' nda Ni Xtyil'i ycui' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'i mä? Nga'aa si'i cuentya ji'i ycui' ti mä ndya'a mä, cuentya ji'i ycui' Ndyosi laca mä. Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni Ni cuentya ji'na cha' ngulaá mä ji'i nu cuxi, cha' laca mä ñat̄i ji'i ycui' Ni; bi' cha' cua'ni tlyu mä ji'i ycui' Ndyosi lcaa su ndya'a mä, tyi'u ti' mä ji'i Ni, lo'o jua'a tyucui tyiquee mä cua'ni mä lcaa cña nu culo ycui' Ni ji'i mä.

7

¿Ha tso'o la si caja clyo'o na?

¹ Juani scua na' xi cha', cha' xacui na' cha' ji'i mä cuentya ji'i quityi nu nguscua mä, nu ndyalaa slo na' tsubi' ti. Nu na ngu' qui'yu, tso'o la si ná caja clyo'o na; tyanu na jua'a ti, nti' na'.

² Pana nde chalyuu su ndi'i na, ntsu'u tsa cha' suba' nu ndu'ni ngu' lo'o ngu' cuna'a; bi' cha' ni na' ji'i mä cha' tso'o la si lcaa ñat̄i caja clyo'o ngu', caja sca nu cuna'a ji'i sca nu qui'yu, lo'o jua'a nu cuna'a caja qui'yu ji'i.

³ Nga'a cha' tyi'i tso'o nu qui'yu lo'o clyo'o yu, ñi'ya nu nga'a cha' caca; lo'o jua'a nu cuna'a ni, nga'a cha' tyi'i tso'o lo'o clyo'o ñi'ya nu nga'a cha' caca.

⁴ Bi' cha' nga'aa culo sca nu cuna'a cña ji'i ycui' ca si cua ngujui clyo'o, cha' nu qui'yu laca loo ji'i; lo'o jua'a nu qui'yu, nga'aa si'i ycui' ca yu nu culo cña ji'i yu lo'o cua ngujui clyo'o yu, cha' nu cuna'a laca loo ji'i yu li'.

⁵ Ná tso'o si tyeje tacui tyuü tsä nu ná ndi'i mä lo'o clyo'o mä; sca ti si tyu'utsu' mä xi ji'i tya'a mä cha' caja xi tyempo chcui' mä lo'o ycui' Ndyosi Sti ma. Lo'o nteje tacui cha' bi', xa' tyi'i mä lo'o clyo'o mä li', ñi'ya nu ndi'i ti mä. Si ná cua'ni mä jua'a, ná tyiquee' quiñu'ü cha' ji'i mä lo'o clyo'o mä cha' ná nchca talo mä tyuü

tsä. Lo'o li' cua'ni nu xña'a ngana ji'i mä.

⁶ Ná ñacui mä cha' nclyo na' cña ji'i mä cha' caja clyo'o mä; nde laca sca cha' nu nda ti na' lo'o mä,

⁷ cha' cuentya jna' tso'o la si tyanu ngu' ycui' ti ngu' ñi'ya nu ndi'i na', jua'a nti' na'. Pana xi xa' ca ña'a ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o scaa ñat̄i, cha' cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' ñi'ya tyi'i scaa na; tsaca lo ña'a ndi'i tsaca ñat̄i, chaca lo ña'a ndi'i chaca ñat̄i, tsa ña'a chacuayá' nu nda Ni ji'na.

⁸ Nde laca cha' nu ta na' lo'o cu'mä nu bilya caja clyo'o mä, cuati jua'a lo'o ngu' tya'a na nu ndyanu ti'i ti: tso'o la caca ji'i mä si tyi'i mä ñi'ya nu ndi'i ti na', nti' na'.

⁹ Sca ti si ná talo mä tyi'i mä jua'a ti, tso'o la si caja clyo'o mä li', cha' ná tso'o si quiñu'ü ti' na cha' xcui' ndijña tyiquee na ji'i ñat̄i nu caca clyo'o na.

¹⁰ Nu cu'mä nu ndi'i lo'o clyo'o mä ni, ndi'ya cña ntsu'u cha' cua'ni mä; ni si'i cuentya jna' ngulo na' cña re ji'i mä, ndi'ya cña nclyo ycui' Ndyosi nu Xu'na na ji'i mä: Ná xtyanu ti'i cu'mä ngu' cuna'a ji'i clyo'o mä.

¹¹ Si cua nguxtyanu mä ji'i nu qui'yu, nga'a cha' tyanu mä ycui' ti mä, sca ti si tyaja'a mä tyaa mä lo'o clyo'o mä chaca quiya'. Lo'o jua'a cu'mä ngu' qui'yu, ná ntsu'u chacuayá' ji'i mä cha' culo'o mä ji'i nu cuna'a bi' cha' tyaa ngu'. Na' lacä nu ngulo na' cña bi' ji'i mä; masi ná ndu' ycui' Ndyosi lo'o na', pana sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'.

¹² Nu juani ta na' sca cha' lo'o cu'mä ngu' qui'yu tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu ntsu'u clyo'o mä nu tya lyiji xñi cha' ji'i Jesús; si tyaja'a bi' tyi'i bi' ñi'ya nu ndi'i ti lo'o mä, tso'o li'. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i mä cha' culo'o mä ji'i nu cuna'a bi' cha' tyaa ngu'. Na' lacä nu ngulo na' cña bi' ji'i mä; masi ná ndu' ycui' Ndyosi lo'o na', pana sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'.

¹³ La cui' ti cha' ta na' lo'o cu'mä ngu' cuna'a tya'a na nu ntsu'u clyo'o mä nu bilya xñi cha' ji'i Jesús, tya'a cha' nu ngusñi mä: ná tso'o culo'o mä ji'i nu qui'yu clyo'o mä si tya ndi'i tso'o ti ngu' lo'o mä.

14 Ntucuá ycui' Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' ngu' cuna'a bi' lo'o ycui' Ni cuentya ji'i clyo'o ngu', tso'o cha' bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi cha' clyo'o laca ngu'. Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a nu tyaliji xñi cha' ji'i Jesús, tya'a cha' nu cua ngusñi clyo'o, ntucuá ycui' Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' nu qui'yu bi' lo'o ycui' Ni cuentya ji'i clyo'o ngu'; tso'o cha' bi' cuentya ji'i Ni cha' clyo'o laca ngu'. Nga'a cha' caca jua'a xqui'ya nu sube sñi' mä. Nga'aa laca ngu' sube bi' ñi'ya nu laca sñi' xa' ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ngusñi Ni cuentya ji'i nu sube bi' xqui'ya cu'mä.

15 Sca ti cha' ji'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' ji'i Jesús bi', si cua nti' ngu' xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu', si lya' ti' ngu' ji'i clyo'o ngu' cha' ngusñi clyo'o ngu' cha' ji'i Jesús, li' ta mä chacuayá' cha' tyaa ngu' nu ná ngusñi cha' ji'i Jesús bi'. Nu ngu' tya'a na nu ngusñi cha' ji'i Jesús, masi qui'yu, masi cuna'a, cua ntsu'u chacuayá' ji'i mä cha' xtyanu mä ji'i clyo'o mä, sca ti si jua'a ti taca tyi'i mä ti ti chalyuu. Cua nti' ycui' Ndyosi cha' tyi'i tso'o na chalyuu.

16 Cu'mä ngu' cuna'a, ná tyiquee' xñi clyo'o mä cha' ji'i Jesús xqui'ya cu'mä cha' jlya ti' mä ji'i Jesús; clyaaá yu bi' ji'i nu xña'a li'. La cui' jua'a cu'mä ngu' qui'yu, ná tyiquee' xñi clyo'o mä cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' jlya ti' mä ji'i Jesús; clyaaá cho' ji'i nu cuxi li'.

Ná ndulo tsa cha' ji'i ycui' Ndyosi na ca laca scaa na

17 Nu lo'o tya lyiji cusubi ycui' Ndyosi ji'na, tya li' cua laca nda Ni ji'na ñi'ya nu tyi'i scaa na chalyuu. Ycui' Ndyosi laca nu nda chalyuu ji'na tya clyo, lo'o jua'a ycui' Ni laca nu ngusubij'i na cha' xñi na cha' ji'i Ni juani. Tya la cui' chalyuu bi' laca nu ntsu'u ji'na juani, la cui' ña'a chalyuu nu nguji ji'na tya clyo; pana juani tyucui tyiquee na ndi'i na chalyuu. La cui' ti cha' nchcui' na' lo'o ngu' lcua ti quichí su ndi'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo.

18 Ñi'ya nti' ngu' judío ni, lo'o ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' ngusubi Ni ji'i ngu', ná tso'o si caca tyuju'u ti' ngu' cha' ngusñi yu ñati qui'ji ngu' cha' laca ngu' judío; ntsu'u cha' tyanu ngu' ñi'ya nu ña'a ti ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Ngu' xa' nasiyu ni, ná ntsu'u cha' ji'i ngu' cha' xi'yu qui'ji ngu' jua'a, nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío, tyanu ngu' ñi'ya nu ndi'i ti ngu' li'!

19 Ná ndu'ni cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, masi ngulacua na jua'a, masi ná ngulacua na jua'a; nu ndu'ni cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi laca cha' cua'ni na cña nu nclyo Ni ji'na.

20 Bi' cha' juani ña'a ti tya nga'a cha' tyi'i na chalyuu, ñi'ya ndi'i ti na tya lo'o ngusubi Ni ji'na cha' caca na ñati ji'i.

21 Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngüi'ya ñati laca mä nu lo'o ngusubi Ni ji'i mä, pana tso'o laca si caja nu ta caya' cha' tyu'u mä laja ti.

22 Ñati nu jua'a tya ntsu'u xu'na ngu' nu lo'o cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i ngu', juani ndi'i tso'o ti ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; masi ña'a ti tya laca ngu' ñati ji'i xu'na ngu', taca taquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi juani. Lo'o jua'a nu ngu' msu nu ndi'i tso'o ti ni, lo'o cusubi Cristo ji'i ngu' bi', la cui' jua'a caca ngu' bi' msu ji'i ycui' Ndyosi.

23 Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycui' Ndyosi cuentya ji'na, cha' ngulaá mä ji'i nu xña'a; bi' cha' ná ta mä chacuayá' ji'i ñati chalyuu ti nu nti' cua'a ji'i mä cha' ná tyi'i tso'o ti mä.

24 Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ndi'ya clyacua ti' scaa mä: nga'a cha' tyi'i mä chalyuu ñi'ya nu ndi'i ti mä nu lo'o ngusubi Jesús ji'i mä tya clyo, ña'a ti tya xñi tso'o ti mä cha' ji'i ycui' Ndyosi.

25 Bilya ta ycui' nu Xu'na na cha' lo'o na' ñi'ya cua'ni ñati nu ntucua ycui' ti, si caja clyo'o ngu', si ná caja clyo'o ngu'; bi' cha' cuentya jna' ti, ta na' xi cha' lo'o mä. Taca xñi mä

cha' jna', xqui'ya cha' lo'o na' ngua'ni ty'a'na ti' Ni 'na; bi' cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni.

²⁶ Lye tsa laca chalyuu juani, ndyacua tsa cha' ti'í ji'na; bi' cha' tso'o la si tyanu na ñi'yä nu ndi'i ti na, nti' na'.

²⁷ Si ntsu'u clyo'o ma, tyi'i tso'o ma lo'o lacua, ná culo'o ma ji'i; si ndi'i ma ycui' ti ma, ná culana ma ji'i ñi'yä nu caca clyo'o ma, nti' na'.

²⁸ Pana la cui' ti cha', si'i qui'ya laca masi caja clyo'o ma; lo'o jua'ä sca nu cuna'ä nu bilya caja clyo'o, si'i qui'ya laca masi caja clyo'o bi'. Tsa bi' ti cha' ndube ti' na' ji'i ma, lcaa ña'ä cha' ti'í nu caca ji'i ma nde loo la su ndi'i ma chalyuu. Ná nti' na' cha' quiña'ä tsa cha' ti'í tyacua ji'i ma xqui'ya cha' ntsu'u clyo'o ma, xqui'ya cha' ndi'i sñi' ma li'.

²⁹ Cu'mä ty'a' ngusñi na cha' ji'i Jesús, ndi'yä laca cha' nu ta na' lo'o ma: Tya xti ty'a tyempo ty'a lijya ji'na chalyuu. Bi' cha' cua'ni yala ma su ndi'i ma chalyuu; masi ntsu'u clyo'o ma, si'i xcui' cha' ji'i clyo'o ma tyu'u tyiquee ma;

³⁰ masi nxi'ya ma, ná ñacui ma cha' xñi'i ti' ma; masi nxtyí ma, ná ñacui ma cha' chaa tsa ti' ma; masi cui'ya ma sca yu'ba, ná culacua ti' ma cha' tsa cu' ti na ji'i ma laca bi';

³¹ masi ntsu'u tsa cha' tso'o ji'i ma nde chalyuu, ná culiji tsa ma tyempo ji'i ma xqui'ya cha' tso'o bi'. Cua lijya ti tye tyucui ña'ä chalyuu, lo'o jua'ä lcaa na nu ntsu'u chalyuu nga'ä cha' tye cha' bi'.

³² Cua nti' na' cha' ná caca xa' la cha' ji'i ma, cha' jua'ä xqui'ya cha' bi' ná caca cua'ni tso'o ma cña. Cu'mä ngu' qui'yu nu bilya caja clyo'o ma, taca cua'ni ma tsa lo ti cña ji'i ycui' Ndyosi li'; cua'ni ma ñi'yä nu nti' ycui' nu Xu'na na cha' cua'ni na li'.

³³ Pana nu cu'mä nu ntsu'u clyo'o ma, cua ntsu'u tsa cña ji'i ma cha' caja ñi'yä nu tyiji yu'u ji'i ma chalyuu, cha' cua'ni ma ñi'yä nu tso'o la nti' clyo'o ma. Tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ma li'.

³⁴ Lo'o jua'ä cu'mä ngu' cuna'ä nu ntucua ycui' ti, lo'o jua'ä nu cuañi' nu bilya caja clyo'o, taca cua'ni ma tsa lo ti cña ji'i ycui' nu Xu'na na; jua'ä caca ma ñati ji'i ycui' Ndyosi tyucui ña'ä tsaca ma, tyucui tyiquee ma. Pana nu cu'mä nu cua ntsu'u clyo'o ma, cua ntsu'u tsa cha' ndube ti' ma cha' caja ñi'yä nu tyiji yu'u ji'i ma chalyuu, cha' cua'ni ma ñi'yä nu tso'o la nti' clyo'o ma.

³⁵ Nti' tsa na' cha' xtyucua na' ji'i cu'mä, bi' cha' nda na' cha' bi' lo'o ma. Si'i na ndaca'a na' ji'i ma cha' ná caja clyo'o ma, cha' ntsu'u cha' cua'ni ma ñi'yä nu tso'o la cuentya ji'i sa scaa ma. Na cua nti' na' cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña ji'i ycui' Ndyosi, lo'o li' ná caja nu cua'ni ñu'u tyucui nu cua ngulu'u Jesús ji'i ma.

³⁶ Tso'o si ta sti nu cuna'ä cuañi' chacuayá' caja clyo'o sñi', si'i qui'ya laca bi'. Cua ndyalaa ti' cho', cua la cui' tyempo caja clyo'o. Nga'ä cha' cua'ni sti nu cuna'ä ñi'yä nu tso'o la nti' yu cuentya ji'i sñi'; ná ntsu'u qui'ya ji'i, masi caja clyo'o sñi'.

³⁷ Pana la cui' ti tso'o cua'ni xa' la ngu' ty'a' ma, nu tso'o la nti' masi ná caja clyo'o sñi' tsiya' ti. Ná tso'o si tatsaa ngu' ji'i sca ñati cha' ta ji'i sñi' cha' caja clyo'o lo'o sñi' ngu'. Ntsu'u chacuayá' ji'i sca ñati cha' cua'ni ñi'yä nu tso'o la nti' yu cuentya ji'i sñi' yu.

³⁸ Jua'ä laca cha' cuentya ji'i nu cuna'ä cuañi' ty'a' ma; tso'o si ta ma ji'i sñi' ma cha' caja clyo'o lo'o xa' ñati, lo'o jua'ä sca ti cuayá' tso'o ndu'ni ñati nu ná nda ji'i, nti' na'.

³⁹ Cu'mä ngu' cuna'ä nu cua ngujui clyo'o ma, ná ntsu'u chacuayá' caja clyo'o lo'o chaca ñati laja lo'o ty'a lu'ú clyo'o ma. Sca ti si cua ngujui nu qui'yu ji'i ma, ca li' ntsu'u chacuayá' caja clyo'o ma chaca quiya'. Taca caja clyo'o ma li' chaca quiya' lo'o cua ña'ä ca nu qui'yu nu nti' ma, sca ti si lo'o yu bi' laca ñati ty'a' ngusñi na cha' ji'i Jesús.

⁴⁰ Pana nti' na' cha' tso'o la tyu'u tyiquee ma si ná caja clyo'o ma, si

tyanu mä y cui' ti mä. Jua'a nclyacua ti' na', cha' Xty'l'i y cui' Ndyosi nacui' na cha' chcui' na' jua'a, nti' na'.

8

¿Ha cacu na sca na nu cua nscua slo jo'ó?

¹ Nde scua na' chaca cha' nu tsaa slo mä, cha' ca cuayá' ti' mä ni cha' ndyu'ni mä lo'o ndacu mä mstä nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Ntsu'u cu'mä nu ñacui mä: "Cua jlo ti' ya, cua nda ya cuentya cha' ná ntsu'u cha' tacati ji'i jo'ó jua; taca cacu ya mstä bi!", ñacui mä. Chañi tsa cha' bi'. Pana tyixi cua'ni na lo'o tya'a ñatí na nu lo'o chcui' na jua'a. Sca ti si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñatí na, si cube ti' na ji'i ngu' bi', ca li' taca xtyucua na ji'i ngu'.

² Nu lo'o ndu'ni na lo'o ngu' cha' cua jlo ti' na sca cha', cha' cua laca ngua tsa'a na sca cha', cha' tyixi nda na lo'o ngu' li'. Laca bi' ñi'yä si ná jlo ti' na tsiya' ti, si bilya ca tsa'a na tso'o ti sca cha' nu nga'a tsa cha' ca tsa'a na.

³ Pana si tso'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i y cui' Ndyosi, tyuloo Niji'na li', tyu'u cha' ji'i Ni lo'o na li'.

⁴ Tso'o lacua. Ta na cha' lo'o tya'a na si tso'o cuentya ji'i y cui' Ndyosi cha' cacu na mstä nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Cua jlo ti' na ñi'yä nu laca sca lcui' jo'ó, lcui' ti laca bi'. Ná tyaca' ña'a na sca na nu lu'ú, ñi'yä nu ña'a lcui' jo'ó bi'. Sca ti y cui' Ndyosi Sti na ntsu'u chalyuu.

⁵ Chañi cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a nde cuä ntsu'u xa' la jo'ó, ntucua bi' cuentya ji'i ñatí chalyuu. Ndu'ni ngu' ji'i jo'ó bi', cha' laca bi' jo'ó cuentya ji'i ngu'; ndu'ni ngu' cha' laca bi' xu'na ngu'.

⁶ Pana nu ñatí tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, sca ti y cui' Ndyosi Sti na jlya ti' na ji'i tsiya' ti; la cui' ti jua'a sca ti y cui' Jesucristo nu Xu'na na ngusñi na cha' ji'i. Ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu, xqui'ya Jesús ndya' lcaa lo na; cuentya ji'i y cui' Jesús laca lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xqui'ya y cui' Jesús ndi'i na chalyuu.

⁷ Pana ná lcaa ñatí nchca cuayá' ti' cha' bi'. Ntsu'u ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús nu ná nchca cacu sca na nu cua nscua slo jo'ó tya clyo. Nu ngua tya sa'ni la, cua ngui'i tsa ngu' bi' ji'i jo'ó bi'; lo'o juani ña'a ti tya ntsu'u ti' ngu' bi' cha' na cacu jo'ó laca na nu cacu ngu' bi'. Bi' cha' ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti cha' cacu ngu' cuaña' nu ngua mstä bi'; cha' cuxi laca cha' bi' cuentya ji'i ngu' bi'.

⁸ Masi jlo ti' na cha' sca na cacu na ni, si'i bi' laca nu ndu'ni cha' tso'o la na cuentya ji'i y cui' Ndyosi. Si'i na caca tso'o la na, masi cacu na ji'i; lo'o jua'a ná sca cha' caca ji'na, masi ná cacu na ji'i.

⁹ Bi' cha' cui'ya mä cuentya ñi'ya cua'ni mä slo ngu' nu tya nclyacua tsa ti' bi'. Ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cacu na cua ña'a ca na tu'ni; pana ná tyiquee' tyu'utsu' ngu' bi' ji'i tyucuii liñi si ná tso'o ti cua'ni mä slo ngu', si cacu mä mstä nu nscua slo jo'ó tya clyo.

¹⁰ Ndi'yä cha' caca lo'o ñatí nu tya quiña'a tsa nclyacua ti' ji'i na nu nscua slo jo'ó bi' li'. Nti' ngu' cha' cua jlo tso'o ti' mä lcaa cha' ji'i Jesús. Nu lo'o ña'a ngu' ji'i mä cha' nga'a mä slo jo'ó, ndacu mä na laca nu nscua slo jo'ó, lo'o ngu' cua'ni ngu' ñi'yä nu ndyu'ni mä nti' ngu' li', masi cha' cuxi laca bi' cuentya ji'i ngu'.

¹¹ Lo'o jua'a caca cuxi ji'i ngu' li', chcuna' tyucuii ji'i ngu' xqui'ya cu'mä nu cua jlo ti' mä cha' liñi ji'i y cui' Ndyosi. Tso'o la tyi'u ti' mä cha' lo'o xqui'ya ngu' bi' ngujuii Cristo.

¹² Cha' cuxi ndyu'ni mä lo'o y cui' Cristo li', xqui'ya cha' ngua'ni mä cha' cuxi bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi mä cha' ji'i Ni; na ndyu'ni ñu'ü mä ji'i y cui' ngu' li', xqui'ya cha' tya nclyacua tsa ti' ngu' bi'. Ná talo ngu' bi' si ña'a ngu' cha' ndu'ni mä jua'a.

¹³ Lo'o jua'a na', tso'o la masi ná cacu na' cuaña' nu cua nscua slo jo'ó, cha' jua'a ná cua'ni ngu' tya'a na' cha' cuxi xqui'ya na' li'. Ná nti' na' cha' tyu'utsu' ngu' tya'a na' ji'i tyucuii liñi.

9

Ntsu'u chacuayá' ji'i Pablo, cha' ycui' Ndyosi laca nu cua nda cña ji'i yu

¹ Cua ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca lo cha'. Cua ngua'a loo ycui' Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña ji'i Ni, nu lo'o na'a na' ji'i ycui' Jesús nu Xu'na na. Ngusñi mä cha' ji'i Jesús juani xqui'ya cha' ndu'ni na' cña ji'i Ni,

² masi nti' xa' ñati cha' si'i cña ji'i Ni laca na'; pana cu'mä ngu' Corinto cua nslo mä 'na, cha' cua nda na' cha' ji'i Jesús lo'o mä tya clyo. Chañi cha' bi'. Taca jlo ti' ngu' cha' jua'a laca cña nu ndyu'ni na', lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca cha' bi' lo'o mä.

³ Ndi'ya nxacui na' cha' ji'i ngu' nu lo'o nchcui' chu' ti ngu' 'na:

⁴ Ntsu'u chacuayá' 'na cha' xñi na' xi na cacu na' lo'o na co'o na' caya' lo cña nu ndyu'ni na', ni na' ji'i ngu' bi'.

⁵ Lo'o jua'a taca caja clyo'o na' lo'o sca nu cuna'a nu tya'a ngusñi na' cha' ji'i Jesús, cha' tya'a lo'o na' ji'i tyucuii lcaa su ndya'a na' tyijyu', ni na' ji'i ngu' bi'. Jua'a ndu'ni tya'a ndya'a na' cña, masi tya'a ycui' nu Xu'na na, masi Pedro, ntsu'u clyo'o ngu' bi'.

⁶ Si'i sca ti na' lo'o Bernabé nu nga'a cha' cua'ni lye ya cña cha' caja na cacu ya, laja lo'o nclyu'u ya cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ngu'.

⁷ ¿Ha ná jlo ti' mä ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu cha' tyiji yu'u ji'i ngu' chalyuu? Ñi'ya nti' ngu' sendaru ni, ná ndya'a bi' cusüü laja ti, ntsu'u nu nda caya' ji'i ngu'. Lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cña ne' quixi' ni, ndyiji na cacu ngu' lo na nu ntyaa ngu'; nu ngu' nu ndya'a lo'o scü' ñati ni, ndyi'yu ngu' styi' nu ndyu'u ji'i scü' ngu'. Bi' cha' ntsu'u chacuayá' ji'i ya cha' caja na nu tyiji yu'u ji'i ya chalyuu. Jua'a ni na' ji'i ngu' bi'.

⁸ Nchcui' na' re ñi'ya nu laca cha' ji'i ñati chalyuu, ñi'ya nu ndyiji na ndacu ngu'; pana la cui' jua'a nchcui' cha' nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi, cha' jo'ó nu nguscua Moisés tya sa'ni.

⁹ Ndi'ya nchcui' lo quityi bi': "Ná xca' mä tu'ba toro lo'o nxatá ni' nguata trigo cha' tyu'u si'yu bi''. Jua'a cha' nchcui' lo quityi bi'. Ni si'i cha' ji'i toro ti nchcui' ycui' Ndyosi, cha' tya'na ti! Ni ji'i ni' cha' caja xi tyempo cacu ni';

¹⁰ lo'o cha' ji'i ya nchcui' Ni, ji'i cuare nu ndya'a ya tyijyu' cha' chcui' ya cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati. Ñi'ya nu laca ji'i ngu' nu ncly'a'a yuu lo'o toro, ñi'ya nu laca ji'i ngu' nu ndu'ni clacua, jua'a laca ji'i ya; lo'o cuare ntsu'u chacuayá' ji'i ya cha' jña ya xi cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' nu lo'o cua ndye cña ji'i ya.

¹¹ Nu cña nu ndyu'ni ya cuentya ji'i mä ni, si'i sca cña nu taca ña'a mä ji'i laca bi', ne' cresiya ji'i mä ndyaca cña bi'; pana taca tyi'u ti' mä ji'i ya, na laca nu lyiji ji'i ya cha' tyiji yu'u ji'i ya nde chalyuu.

¹² Xa' la tya'a ndyu'ni ya cña ndyiji na laca nu lyiji ji'i ngu' nu lo'o nda mä xi xcaya' ngu' bi'. ¿Ha ná tso'o si la cui' ti cha' caja ji'i ya, ñi'ya nu ndyiji ji'i ngu' bi'?

Tsa bi' ti cha', ná ndijña ya cha' tso'o bi' ji'i mä tsiya' ti. Ndalo tsa ya ji'i cua ña'a ca cha' ti'í nu ndyacua ji'i ya, cha' ná nti' ya tsiya' ti tacu' ya ji'i cha' tso'o ji'i Cristo nu nchcui' ya lo'o mä, cha' ná cuna ñati ji'i cha' bi'.

¹³ Ná tyiquee' cua jlo ti' mä ñi'ya nu ndyaca ji'i nu laca cña ne' laa tlyu ji'i ngu' judío. ¿Ha si'i la cui' ti ne' laa bi' ndyiji na ndacu ngu' bi'? Ndyiji na cacu sti jo'ó ne' laa bi' nu tsa cu' ti nxñi mstá nu ndya'a lo'o ngu' ne' laa, cha' taqui lyiji ngu' ji'i lo mesa ji'i ycui' Ndyosi; sa yu'be ti mstá bi' caja ji'i sti jo'ó bi' cha' cacu ngu'.

¹⁴ Lo'o cuare, lo'o ncliji chalyuu ji'i ya su ndya'a ya tyijyu' cha' nchcui' ya cha' tso'o nu ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati, tso'o si ta ngu' xi na tyiji yu'u ji'i ya chalyuu.

¹⁵ Pana ná ngüijña na' na cacu na' ji'i ngu' tsiya' ti lcaa se'i su ndya'a na'. La cui' jua'a ná nscua na' quityi re cha' jña na' na cacu na' ji'i cu'mä, cha'

ná xñi na' na nu ta ngu' 'na masi caja acha' y cui' na'; tso'o la nti' na' cha' ndu'ni na' cña re jua'q̄ ti, ná lo'o caya'.

16 Ná tso'o si tyucuua ti' na' ji'i ma xqui'ya cha' ndya'q̄ na' nchcui' na' cha' tso'o nu ji'i Jesús lo'o ñati, na cua ngua'q̄ loo Ni 'na cha' cua'ni na' cña bi'. Tlyu tsa cha' ti'í caca 'na si ná chcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati.

17 Nu lo'o cua'ni na' sca cña cuentya 'na ti, ndu' ti' na' cha' caja xcaya' na' li!. Pana xa' ña'q̄ cña laca cña nu nda Ni 'na; na cua ndyanu cña bi' 'na cha' bi' ti cña cua'ni na', cha' cua ndatsaa Ni 'na cha' cua'ni na' ji'i. Bi' cha' ndyu'ni na' cña bi'.

18 ¿Ha ná caja xcaya' na' li'? Chañi cha' caja bi' 'na, pana xa' lo na laca bi' li'; laca cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' nu lo'o nchcui' na' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o ñati. Bi' cha' tso'o tsa nti' na', masi ná nda ngu' xcaya' na'. Ná nti' na' jña na' xcaya' na' ji'i ma, masi ntsu'u chacuayá' cha' jña na' cha' bi' ji'i ma, laja lo'o ndyu'ni na' cña ji'i y cui' Ni.

19 Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ni cña laca nu nti' na' cua'ni na'. Ná tucui ndatsaa 'na cha' cua'ni na' cña ji'i ngu' nquicha'; pana nti' na' cha' quiña'a la ñati xñi ngu' cha' ji'i Cristo, bi' cha' nda na' chacuayá' ji'i cua ña'a ca ngu' cha' tatsaa ngu' 'na.

20 Nu lo'o nga'q̄ na' slo ngu' judío, li' ndyu'ni na' ñi'yä nu ndu'ni lcaa ngu' judío, cha' xñi la ngu' judío cha' ji'i Cristo. Nchcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ngu' bi', bi' cha' ñi'yä nu ndu'ni ngu' judío lo'o tya'a ngu', jua'q̄ ndu'ni na' slo ngu', masi nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na' ji'i cha' cusu' ji'i ngu' bi', nu cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi cha' cua'ni ngu' bi' tya sa'ni la. Pana laca cha' cua nti' na' cha' quiña'a la ñati bi' xñi ngu' cha' ji'i Cristo.

21 Ngu' xa' tsu' ni, ná nga'q̄ cha' taquiya' ngu' ji'i cha' nu laca ji'i ngu' judío. Bi' cha' ñi'yä si laca na' ñati tya'a ngu', jua'q̄ ndi'i na' lo'o ngu' xa' tsu' li', cha' tso'o la xñi ngu' bi' cha' ji'i Cristo. Laja li' ndaquiya' na' lcaa cha'

nu nda y cui' Ndyosi Sti na lo'o na, cha' jua'q̄ nga'q̄ cha' caca si taquiya' na ji'i Cristo.

22 Lo'o li', lo'o ndi'i na' lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús nu tya lyiji jlya tso'o ti' ngu' cha' ji'i Jesús, ñi'yä si stu'ba ti cha' laca 'na lo'o ngu', jua'q̄ ndi'i na' lo'o ngu' li', cha' cuna la ngu' bi' cha' ji'i Cristo. Lcua ti lo cña cua'ni na' cha' tyaja'q̄ la ñati xñi ngu' cha' ji'i Cristo.

23 Jua'q̄ ndu'ni na' lcua ti se'i su ndya'q̄ na', cha' nchcui' na' lo'o ngu' cha' tso'o ji'i Jesús. Cua nti' na' cha' ñi'yä ndyaca tso'o ne' cresiya 'na xqui'ya cha' bi', la cui' jua'q̄ caca tso'o ne' cresiya ji'i lcaa ñati.

24 Ndi'yä laca cña nu nda Ni 'na, ñi'yä ndyaca lo'o cua'ni ngu' sca posta lo'o nxna ngu'. Tyuu tya'a ngu' xna ngu' stu'ba ti li', masi sca ti yu tyijiloo ji'i ca ta'a ngu' su tye cha' bi'. La cui' jua'q̄ caca lo'o na, nga'q̄ cha' tsa cu' ti cua'ni na cña ña'q̄ cuayá' nu tye chalyuu ji'na.

25 Lo'o cua xna ti ngu' sca posta ni, ná taquiya' ngu' ji'i sca cha' nu cua'a ji'i ngu' cha' ná xna tso'o ngu'; talo ngu' ña'q̄ cuayá' nu tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu', cha' cua'ni ngu' ngana. Su cua ndye, li' caja xi cha' tso'o ji'i ngu' nu ngua'ni ngana bi', masi xti ti tyempo talo cha' bi', pana xa' ña'q̄ cha' ndyaca lo'o na. Lye tsa ndyu'ni cña ti' na lcaa hora, ña'q̄ cuayá' ta Ni sca cha' tso'o ji'na, sca cha' nu ná nga'q̄ cha' tye tsiya' ti.

26 Lo'o na', ñi'yä laca sca ñati nu nxna posta, jua'q̄ ndu'ni na' nde chalyuu; liñi tsa nxna na' ña'q̄ cuayá' tyalaa na' su ndye tyucuii. La cui' ñi'yä laca si nxuu tya'a na' lo'o ndacu' ti na', ná nducu' na' ndacu' na' lo cui' i ti.

27 Nchcube' na' ji'i y cui' ca na', cha' talo chalyuu 'na, cha' ná xtyanu ti'i Ni 'na tsiya' ti. Quiña'a tsa cha' cua ngulu'u na' ji'i xa' ñati cuentya ji'i y cui' Ni, lo'o jua'q̄ ntsu'u cha' taquiya' y cui' na' ji'i cha' bi'.

10

Ná cua'ni tlyu na ji'i cua ña'a ca lcui jo'ó

¹ Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tya nti' na' cacha' na' ji'i ma chaca quiya' ñi'ya ngua ji'i jyo'o cusu' ji'na, nu lo'o nguta'a ngu' lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Ndacui sca coo nde cuā su nguta'a ngu' bi', cha' ná ña'a ngu' xña'a bi' ji'i ngu'. Tso'o ti nteje tacui ngu' bi' cla'be lo hitya su naa Tyujo'o Nga'a, ngutu'u ngu' chaca tsu' li'.

² Coo nu ndacui bi', lo'o jua'a hitya tyujo'o bi', bi' laca nu ngua'ni cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Moisés; bi' cha' ngutu'u lca'a ngu' ji'i, ñi'ya laca cha' lo'o tyucuatya na cuentya ji'i Jesús.

³ Ycui' Ndyosi laca nu nda na ndyacu ca ta'a ngu' bi';

⁴ la cui' jua'a ngujui na ndyi'o lcaa ngu' bi', cha' ycui' Ndyosi laca nu cua nda lcaa na bi' ji'i ngu'. Sca quee tlyu nu nga'a ca sii' cua'a, ca quiya' quee bi' ngutu'u hitya nu ndyi'o ngu'. Ycui' Ndyosi laca nu nda hitya nu ndyi'o ngu' bi', cha' masi tya li' nguta'a ycui' Cristo lo'o ngu' bi', nguna'qasii Ni ji'i ngu' su nguta'a ngu'.

⁵ Masi jua'a ngua'ni ycui' Ndyosi, ná ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu' cha' ji'i Ni tsiya' ti. Bi' cha' ngua taja ti' Ni ji'i ngu' li', nguxtyanu ti'i Ni ji'i ngu'; ca lo natil'btyi bi' ngujuii ngu' li', ndyanu tyijya ngu' bi' to' tyucuii bi'.

⁶ Lo'o jua'a na, taca tysi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni. Ná tso'o si xcui' na tyu'u tyiquee na ji'i cha' cuxi, cha' la cui' jua'a ngua'ni ngu' bi' tya li'.

⁷ La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni tlyu na ji'i lcui jo'ó, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Ndi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' ji'i ñatí bi': "Tsa cu' ti ndya'a ngu' jii. Na ndi'ji ti ngu' ndyacu ngu' ndyi'o ngu' lo'o tya'a ngu', li' ndatu ti ngu' cha' quiyya ngu' lo'o tya'a ngu'", nacui lo quityi bi'.

⁸ La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni suba' na lo'o xa' cuna'a, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' li'. ¿Ñi'ya ngua li'? Sca ti

tsa ngujuii calaa ntucua sna mil tya'a ñatí bi' xqui'ya cha' cuxi bi'.

⁹ Jua'a ná tso'o cha' xtyí lo'o ti na ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na na, cha' quiña'a tsa cha' clyu ti' ngüi'ya Ni ji'na. Jua'a ngua'ni ngu' bi' nu ngua sa'ni, li' ngusu'ba Ni cuaña lijya cha' ndyujuii ni' ji'i ngu' bi'.

¹⁰ La cui' ti cha' ná ntsu'u cha' chcui' cuxi na ji'i ycui' Ndyosi. Cua ntsu'u xi jyo'o cusu' bi' nu ngua'ni ngu' jua'a, lo'o li' ndye ngu' ndyujuii Ni ji'i ngu' bi', cha' nda Ni sca xcä lijya nu ndyujuii ji'i ngu' bi'.

¹¹ Lcaa cha' tlyu bi' ngua ji'i jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni, cha' caja ñi'ya tyi'u ti' xa' ñatí nde loo la na laca nu ngua ji'i jyo'o cusu' bi', ni cha' laca ngua ji'i ngu' bi' jua'a. Lo'o jua'a tya nscua cha' bi' lo quityi cha' cube ti' na ji'i cha' bi'. Cua ngulala ti tye chalyuu su ndi'i na juani;

¹² bi' cha' tso'o si cube ti' ma cha' ná tyl'utsu' ma ji'i tyucuii nu liñi ca, si nti' ma cha' tso'o ti tyl'i cresiya ji'i ma, cha' ná tyacua sca cha' cuxi ji'i ma tsiya' ti.

¹³ Lcaa quiya' lo'o tyacua sca cha' cuxi ji'i ma, ná cube ti' ma li', la cui' jua'a ndyaca ji'i cua ña'a ca ñatí chalyuu. Pana ná cube ti' ma, ña'a ycui' Ndyosi ji'na; lcaa cña nu nacui Ni cha' cua'ni Ni cuentya ji'na, ndu'ni Ni cña bi'. Ná ta Ni chacuayá' cha' tyijiloo sca cha' cuxi ji'i ma ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu ma ji'i; pana la cui' hora lo'o cua cñilo'o ti cha' cuxi bi' ji'i ma, li' xtyucua Ni ji'i ma cha' ná cua'ni ma ji'i, lo'o li' taca clyáá ma ji'i cha' cuxi bi'.

¹⁴ Cu'maq tya'a tso'o na, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma, bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o ma juani cha' ná cua'ni tlyu ma tsiya' ti ji'i lcui jo'ó ji'i ngu', nga'aa tsaa ma su ntucua bi'.

¹⁵ Nti' na' cha' nduna tso'o ma, cua laca ncliyacua tso'o ti' ma nti' na', bi' cha' nchcui' na' lo'o ma jua'a. Taca cui'ya ma cuentya cha' chañi laca cha' nu nda na' lo'o ma juani.

¹⁶ Lo'o ndyu'u ti'i na stu'ba ti lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús

ndyi'yu na, lo'o jua'q̄ ndacu na li'; jua'q̄ ndu'ni na xqui'ya cha' ngulacua Jesús ji'i cha' bi' tya clyo. Bi' cha' clyo nda na tsa xlyá'be ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús bi'. Lo'o ndyi'yu na vino bi', li' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o y cui' Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u ti' na cha' cua ndyalu tañi y cui' Jesús lo'o ngujuii Ni lo crusi xqui'ya na. Lo'o ndacu na xlyá bi', la cui' jua'q̄ li', stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u ti' na cha' nda Jesús ji'i tyucui ña'q̄ y cui' ca cha' ngujuii Ni lo crusi xqui'ya na.

17 Sca ti ycu' xlyá nscua lo mesa su ndacu na stu'ba ti; lo'o ndya'be xlyá bi', li' ndyiji na cacu ca ta'a na, masi tyuu tsa tya'a na. Tsa tlyu ti ndi'i na cha' stu'ba ti laca na ñati ji'i Jesús.

18 Cui'ya mä xi cuentya ñi'yä nu ndu'ni ngu' judío. Ndyä'q̄ lo'o ngu' ji'i mstq̄ cha' sta ngu' ji'i lo mesa su ndu'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ndyosi. Lo'o li' ntsu'u nu laca cña ne' laa bi', nu ndacu na nu ngua mstq̄ bi'. Ntsu'u cha' ji'i nu ndyacu mstq̄ bi' lo'o y cui' Ndyosi, cha' xqui'ya Ni ntucua mesa bi'.

19 Xa' ña'q̄ ndu'ni ngu' xa' tsu' lo'o lcui jo'ó ji'i ngu'. Lo'o ngu' bi' nsta ngu' cuaña' lo mesa cha' caca mstq̄ ji'i jo'ó ji'i ngu'. ¿Ha tso'o la chacuayá' ntsu'u ji'i lcui jo'ó bi' lacua? Ná ntsu'u cha' ji'i bi' tsiya' ti. Stu'ba ti ña'q̄ cuaña' mstq̄ bi' lo'o xa' la cuaña'.

20 Ndi'yä laca cha' lo'o ndu'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó bi': Si'i ji'i y cui' Ndyosi ndu'ni tlyu ngu' bi', ji'i tyuu lo cui'i xña'q̄ ndu'ni tlyu ngu' lo'o ndu'ni ngu' jua'a. Lo'o cu'mä ni, ná tso'o cua'ni tya'a mä lo'o cui'i xña'q̄ bi'.

21 Ná tso'o co'o mä cuentya ji'i cui'i xña'q̄ bi', lo'o li' co'o mä na nu cua nda Jesús nu Xu'na na cha' co'o na. Ná tso'o tsiya' ti cha' bi'; ni ná tso'o cacu mä cuentya ji'i cui'i xña'q̄ bi', li' nde loo la cacu mä cuentya ji'i Jesús nu Xu'na na.

22 ¿Ha nti' na cha' ca chii ti' y cui' Ndyosi nu Xu'na na ña'q̄ Ni ji'na? ¿Ha nchca la ji'na que y cui' Ndyosi lacua,

nti' na?

Cube ti' na ji'i xa' ñati, si'i xcui' cha' ji'i y cui' ca na cube ti' na

23 Chañi tsa cha' nu nchcui' ñati: "Ntsu'u chacuayá' cua'ni na cua ña'q̄ ca cha' nu nti' ti na cua'ni na", nacui ngu'. Pana ntsu'u xi cha' nu ndu'ni na nu ná taca xtyucua ji'na tsiya' ti. Chañi cha' taca cua'ni na ñi'yä nu nti' ti na, pana si'i lcaa cha' bi' ndu'ni cha' xñi tso'o na cha' ji'i y cui' Ndyosi.

24 Nga'q̄ cha' culacua ti' na ñi'yä nu caca tso'o la cha' ji'i xa' ñati, si'i xcui' na cuentya ji'na ti culacua ti' na.

25 Taca cacu mä lcaa na ndacu nu nchca caya' ni'i lcaya'; ná sca culacua ti' mä na ca laca bi', si tso'o, si ná tso'o laca bi' cuentya ji'i mä.

26 Y cui' Ndyosi Sti na ca ji'i tyucui ña'q̄ chalyuu, lo'o jua'q̄ la cui' Ni ngüiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu.

27 Ná cube ti' mä si chcui' sca ñati lo'o mä cha' cacu mä xi slo ngu', masi sca ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o y cui' Ndyosi laca bi'. Tso'o si tsaa mä slo ngu' bi' si nti' mä lacua. Lo'o li' cacu mä ji'i na laca nu ta ngu' ji'i mä; ná ntsu'u cha' cube ti' mä ji'i na bi', si tso'o, si ná tso'o laca bi' cuentya ji'i mä.

28 Sca ti si cacha' sca ñati tya'a ndyacu mä cha' mstq̄ nu nscua slo jo'ó laca nu cuaña' nu ndyacu mä bi', li' ná tso'o cha' cacu mä ji'i. Tso'o la si cui'ya ngu' bi' cuentya cha' cuxi laca na bi' cuentya ji'i mä, cha' caca jlo ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cacu mä na bi' lo'o ngusñi mä cha' ji'i Jesús.

29 Cu'mä cua jlo ti' mä cha' bi'. Chaca yu bi' tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' yu, bi' cha' ná nti' na cha' tyu'utsu' yu ji'i tyucuij liñi si ña'q̄ yu cha' ndyacu mä na bi'.

Ná tyiquee' ñacui mä 'na li': "¿Ni cha' laca xcui' cuentya ji'i xa' ñati culacua ti' na'? Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ñi'yä nu nti' na' cua'ni na'.

30 Si nda tsa na' xlyá'be ji'i y cui' Ndyosi cuentya ji'i na ndacu na', ¿ni cha' laca chcui' ñati cha' cuxi 'na lo'o ndacu na' ji'i lacua?" ñacui mä 'na.

³¹ Tso'o lacua masi cacu mā, masi co'o mā, masi cua'ni mā lcua tī lo cña nu ndyu'ni mā, pana tyi'u tī' mā jī'i y cui' Ndyosi laja lo'o cua'ni mā lcaa cña bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li' cha' tso'o tsa laca cha' jī'i y cui' Ndyosi, la cui' cha' nu cua ngusñi mā.

³² Ná ta mā chacuayá' tyu'utsu' ni tsaca ngu' jī'i tyucuij liñi jī'i Cristo; ni ngu' judío, ni ngu' xa' tsu' nu si'i ngu' judío laca, ni tsaca ñati tyaa'ngusñi mā cha' jī'i y cui' Ndyosi, ná tso'o tsiya' ti si tyú ngu' ya' nu xña'a.

³³ Lcaa su ndyu'ni na' cña ndube ti' na' jī'i xa' ñati, si caca tso'o cresiya jī'i ngu' lo'o cua'ni na' cña bi'. Si'i na tyacua cha' tso'o jī'i y cui' ca na', nti' na' cha' caca tso'o cresiya jī'i cua ña'a ca ñati, cha' caja ñi'ya clyaa' ngu' jī'i nu cuxi li'.

11

¹ Bi' cha' cui'ya tso'o mā cuentya ña'a cña nu ndu'ni na', lo'o la cui' jua'a cua'ni mā li', cha' ñi'ya laca cña nu ngua'ni Cristo, jua'a laca cña nu ndu'ni na'.

Ñi'ya cua'ni nu ngu' cuna'a lo'o ndyu'u ti'i ngu' lo'o na

² Cu'mā tyaa'ngusñi na cha' jī'i Cristo, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'qā jī'i mā, cha' xcui' ndyi'u tī' mā 'na, lo'o jua'a ndu'ni mā lcaa lo cha' nu ngulu'u na' jī'i mā.

³ Ndi'ya nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā: Y cui' Ndyosi laca loo jī'i Cristo, lo'o jua'a Cristo laca loo jī'i lcaa ñati; la cui' jua'a nu qui'yu laca loo jī'i nu cuna'a.

⁴ Bi' cha' ná tyacua smalyu scua' que ngu' qui'yu ne' laa su ndyu'u tī' mā; masi chcui' yu lo'o y cui' Ndyosi, masi cacha' yu sca cha' jī'i Ni jī'i ñati, ná tyacua smalyu hique yu. Loo laca Cristo jī'i yu, bi' cha' ná cua'ni tyacuaa ti' yu jī'i Ni ñi'ya si tyacua smalyu hique yu.

⁵⁻⁶ Pana nu ngu' cuna'a ni, tso'o si sta ngu' payu hique ngu' lo'o ndyu'u tī' i lcaa ngu' ne' laa; masi chcui' ngu' lo'o y cui' Ndyosi, masi cacha' ngu' sca cha' jī'i y cui' Ndyosi jī'i ñati, sta ngu'

payu hique ngu', cha' ná cua'ni tyacuaa ti' ngu' cuna'a jī'i clyo'o ngu' ca su ndyu'u tī' i ngu' li', cha' loo la laca nu qui'yu jī'i nu cuna'a. Nclyá cu'mā quicha' hique nu cuna'a nu ngua sa'a jī'i ngu', cha' ca tyuju'u tī'; la cui' jua'a stu'ba ti laca nu cuna'a nu ná sta payu hique ne' laa. Bi' cha' cu'mā ngu' cuna'a, si ná nti' mā cua'ni tyacuaa tī' mā jī'i nu ngu' qui'yu su ndyu'u tī' i mā lo'o ngu', tso'o la si tacu' mā hique mā li'; ná ntsu'u cha' ca tyuju'u tī' mā li'.

⁷ Ná ntsu'u cha' tacu' ngu' qui'yu hique ngu', cha' y cui' Ndyosi ngüiñá jī'i sca nu qui'yu tya clyo; ñi'ya nu ña'a y cui' Ni, jua'a ña'a ngüiñá Ni jī'i nu qui'yu bi'. Pana xa' cha' laca jī'i nu cuna'a, tso'o tsa ña'a nu cuna'a xqui'ya nu qui'yu.

⁸ Clio ngüiñá y cui' Ndyosi jī'i nu qui'yu, tiya' la li' ngüiñá Ni jī'i nu cuna'a. Tyijyā sii' nu qui'yu ngulo Ni cha' ngüiñá Ni jī'i nu cuna'a, si'i tyijyā nu cuna'a ngulo y cui' Ndyosi lo'o ndya' nu qui'yu;

⁹ bi' cha' xqui'ya nu qui'yu ndya' nu cuna'a nu ngua clyo, si'i xqui'ya nu cuna'a ndya' nu qui'yu.

¹⁰ Tso'o la tyacu' hique nu cuna'a lacua, cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u nu laca loo jī'i ngu'. Hasta nu xca jī'i y cui' Ndyosi nde cu'a nu ndya'a lo yuu su ndyu'u tī' i mā, lo'o bi' caca cuayá' ti' cha' bi' li', lo'o ña'a ngu' jī'i ngu' cuna'a.

¹¹ Pana juani stu'ba ti ngusñi na cha' jī'i Jesús, masi qui'yu na, masi cuna'a na. Ná caja ñi'ya tyi'i nu qui'yu chalyuu si ná lo'o nu cuna'a; jua'a nu cuna'a ni, ná caja ñi'ya tyi'i chalyuu si ná lo'o nu qui'yu.

¹² Chañi cha' xqui'ya nu qui'yu ndya' nu cuna'a tya clyo, pana la cui' jua'a chañi cha' nu cuna'a laca nu ndu'ni cala jī'i nu qui'yu juani; lo'o jua'a y cui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'ú tyacuaa lo ngu' bi' chalyuu.

¹³ Y cui' ca mā cacha' liñi mā 'na si tso'o nti' mā cha' chcui' sca nu cuna'a lo'o y cui' Ndyosi lo'o ntucua yaala ti hique nu cuna'a bi'.

14 Nu na ñatⁱ chalyuu na, cua jlo ti' na ñi'y^a ña'^a quicha' hique na. Jua'a laca cha' ji'na, ntyuju'u tsa ti' na si tonu tsa quicha' hique nu qui'yu.

15 Si'i jua'a ntⁱ na lo'o nu cuna'a, tso'o tsa ntⁱ na si tyucui quicha' hique nu cuna'a. Cua'nijo'o quicha' hique ngu' ji'i ngu', cha' ná ca tyuju'u ti' ngu'.

16 Si chcui' cuxi ngu' xqui'ya cha' ndyacu' hique ngu', tso'o si caca cuayá' ti' ngu' bi', cha' sca ti cuayá' ndu'ni ya ñi'y^a nu ndu'ni lcaa ñatⁱ ji'i Jesucristo lcua ti quichi tyi ngu'.

Cha' cuxi nu ndyaca nu lo'o ndyacu ngu' sii nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na

17 Chaca cha' nscua na' re, cha' caca cuayá' ti' m^a cha' ná ndiya ti' na' cña nu ndyu'ni m^a lo'o ndyu'u ti' i m^a cha' cacu m^a sii nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na. Cua nscua cha' caca tso'o cresiya ji'i m^a li', nu lo'o cacu m^a sii bi'; pana xa' ña'^a ndyu'ni bi' lo'o ma, ndyu'ni ñu'u bi' ji'i cresiya ji'i ma juani.

18 Nacui' ngu' cha' ná tso'o ndu'ni m^a su ndyu'u ti' i m^a cha' cacu m^a sii bi'. Xi xa' ca ña'^a ndu'ni sa scaa m^a, nacui' ngu'. Cua jlo ti' na' cha' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'm^a si ntⁱ.

19 Si jua'a ná stu'ba ntsu'u cha' ji'i m^a lo'o tya'a m^a, chañi tiya' la li' taca ca cuayá' ti' na tilaca nu chañi ca ndaquiya' cha' ji'i Jesús.

20 Pana ná tso'o cha' nga'aa ndu'ni m^a sii ñi'y^a tya'a sii nu ngulu'u y cui' Jesús ji'na, cha' cua'ni na nu lo'o ndyu'u ti' i m^a lo'o tya'a m^a li'.

21 Lo'o ndyalaa hora cacu m^a, li' yala ti ndacu m^a sii ji'i y cui' ti m^a, ná nda m^a tyempo tsiya' ti cacu xa' la tya'a m^a; bi' cha' ntsu'u ngu' tya'a m^a nu ná ndyiji cacu tso'o, lo'o jua'a ntsu'u xa'la ngu' nu hasta nchca cu'bⁱ ngu', cha' quiñ^a tsa na ngusñi ngu' ndyi'o ngu'.

22 Taca cacu m^a co'o m^a to' tyi m^a si ntyute' tsa m^a. Pana ñi'y^a nu ndu'ni m^a juani, na ndu'ni ñu'u m^a ji'i tya'a ndi'i m^a, tya'a ngusñi m^a cha' ji'i y cui' Ndyosi, ña'^a cuayá' nda m^a cha'

tyuju'u ti' ji'i ngu' ti'i tya'a ngusñi m^a cha' ji'i Jesús. Ná tyiquee' cua ngua cuayá' ti' m^a na laca nu ntⁱ na' chcui' lo'o m^a juani, cha' nga'aa ntsu'u cha' tso'o nu caca chcui' lo'o m^a tsiya' ti cuentya ji'i cha' bi'.

Sii nu ngulu'u Jesús nu Xu'na na cha' cacu na

23 Ndi'y^a cha' nclyu'u na' ji'i m^a, la cui' cha' nu ndyuna na' lo'o nchcui' ñatⁱ nu ngua tsa'a ji'i y cui' nu Xu'na na tya clyo: La cui' tal^ya nu lo'o ndyujui' ngu' cresiya ji'i Jesús, laja lo'o tya ndi'i ñatⁱ bi' lo'o Jesús, li' ndaya' Jesús ji'i xlyá,

24 ndya yu xlyá'be ji'i y cui' Ndyosi Sti na, lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi'; li' nacui' Jesús ji'i tya'a ndya'a yu: "Jacu m^a xlyá re; ñi'y^a ntⁱ cuaña' na', jua'a ntⁱ xlyá re. Cuentya ji'i m^a laca cha' nu chcube' na' lo crusí, bi' cha' tyi'u ti' m^a 'na lo'o cacu m^a xlyá re", nacui' Jesús ji'i ngu' bi'.

25 Tiya' la li' lo'o cua ndye ngua'ni ngu' sii, li' ndaya' Jesús ji'i vaso; ndi'y^a nacui' yu ji'i ngu' li': "Lo'o co'o m^a na nu ntsu'u ne' vaso re, li' tyi'u ti' m^a cha' tyalú tañi na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ñatⁱ, cha' jua'a quiñi cha' ji'i y cui' Ndyosi Sti na' lo'o ngu'. Lo'o co'o m^a na re, tyi'u ti' m^a 'na li'", nacui' Jesús ji'i ngu'.

26 Bi' cha' lcaa quiya' lo'o cacu m^a xlyá bi', lo'o co'o m^a na nu ntsu'u ne' vaso bi', ña'^a cuayá' nu ca^a Jesús chaca quiya', liñi culu'u m^a ji'i ñatⁱ cha' ngujuii Jesús lo crusí xqui'ya na.

Ñi'y^a nu nga'aa cha' cacu na sii bi'

27 Ndi'y^a ndyaca li': ntsu'u qui'ya ji'na lo'o y cui' Ndyosi, si ná tyucui tyiquee na cacu na co'o na sii ji'i y cui' Ni; na ndu'ni cuxi na ji'i y cui' nu Xu'na na li', cha' ná ndyi'u tso'o ti' na cha' nda Jesús ji'i tyucui ña'^a y cui' ca yu ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusí, cuati ndyalú tañi yu lo crusí lo'o ngujuii yu jua'a xqui'ya na.

28 Bi' cha' ntsu'u cha' culacua tso'o ti' na lo'o cacu na sii bi'; li' tyucui tyiquee na cacu na xlyá bi', co'o na na nu ntsu'u ne' vaso bi'.

²⁹ Si ná culacua tso'o ti' na ni cha' laca nu ndacu na ji'i, ni cha' laca nu ndyi'yu na ji'i, li' ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycui' Ndyosi, cha' ná ndyi'u ti' na ji'i ycui' Jesús, lo'o jua'a ná ntsu'u ti' na ji'i tya'a na nu stu'ba ndyu'ni tlyu na ji'i Ni.

³⁰ Bi' cha' quiña'a tsa cu'maq nchca quicha ma, lo'o jua'a nchca ñu'u ti' ma, lo'o jua'a ntsu'u cu'maq nu ndyijii tsiya' ti;

³¹ pana si culacua tso'o ti' na tya clyo lo'o cacu na sii bi', ná ntsu'u cha' ca tyaala Ni ji'na jua'a li'.

³² Nchca tyaala Ni ji'na juani, lo'o jua'a nchcube' Ni ji'na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na, cha' tiya' la lo'o cua ndye chalyuu ná tsaa na ca bilyaa lo'o ñati nu ná ndaquiya' ji'i Ni tsiya' ti.

³³ Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tyi'u ti' ma cha' bi' lo'o tyu'u ti' ma cha' cua'ni ma sii bi'; jatya ma xi ji'i tya'a ma cha' stu'ba ti xana cacu ma lo'o lcaa tya'a ma.

³⁴ Si ntsu'u ma nu ntyute' ma, jacu ma tyaja to' tyi ti ma clyo. Lo'o li' nga'aa cua'ni cuxi ma lo'o tyu'u ti' ma, li' ná ntsu'u cha' caca tyaala Ni ji'i ma. Lo'o caq na', taca quiñi nu xa' la cha' bi' ji'na lo'o cu'maq li'.

12

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' caca cua'ni sa scaa na

¹ Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ntsu'u sca cha' nu nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cuentya ji'i cña nu caca ji'i sa scaa na xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi.

² Cua jlo ti' ma ñi'yä nu ngua'ni ma tya sa'ní la, nu lo'o bilya cuna ma cha' ji'i Jesús; na nguñilo'o lcui jo'ó ji'i ma, jo'ó nu cu'u ti, cha' jlya ti' ma lcua ti lo cha' nu ntsu'u ji'i jo'ó bi'.

³ Bi' cha' nti' tsa na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' re. Si'i Xtyi'i ycui' Ndyosi ndu'ni cha' ñacui' ngu': "Cuiñaja laca nu Jesús bi!". Ná taca ñacui' ngu' jua'a xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi. Lo'o ñacui' ngu': "Xu'na na laca Jesús", Xtyi'i

y cui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' ñacui' ngu' jua'a li'.

⁴ Tyu lo cha' nda y cui' Ndyosi ji'na cha' caca cua'ni na sca cña ji'i Ni, pana sca ti Xtyi'i y cui' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi'.

⁵ Lo'o jua'a xa' ña'a cña ndyu'ni sa scaa na, pana cuentya ji'i y cui' Ndyosi ndyu'ni lcaa na cña bi'.

⁶ Masi ná stu'ba ndyu'ni lcaa na, pana sca ti y cui' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi', ca ta'a na.

⁷ Ndu'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o na cha' taca cua'ni lcaa na sca cña cuentya ji'i y cui' Ni, ca ta'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús; bi' laca sca lo cña nu xtyucua ji'i ca ta'a na, lo'o jua'a xqui'ya cha' bi' cua jlo ti' na cha' cua ntsu'u Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'na.

⁸ Ndi'yä laca cña nu taca cua'ni na xqui'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi: ntsu'u ngu' nu ndacha' liñi ñi'yä nu ngua ji'i Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa nclyu'u tyucuij cha' xñi na cha' ji'i y cui' Ndyosi;

⁹ lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa jlya ti' ji'i y cui' Ndyosi; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'i cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' ji'i Jesús;

¹⁰ lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'i ndu'ni xa' la cha' tlyu chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñati' nquicha'; cuati ntsu'u xa' la ngu' nu nchca ji'i ndacha' ji'i ñati' sca cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o ngu' bi'; cuati jua'a ntsu'u ngu' nu nchca tii ni cña ndu'ni sa scaa ngu', si cuentya ji'i Xtyi'i y cui' Ndyosi ndu'ni ngu' cña, si si'i cuentya ji'i y cui' Ndyosi ndu'ni ngu' cña; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'i nchcui' cha'cña ji'i xa' la ñati'; jua'a tya ntsu'u xa' la ngu' nu nchca ji'i xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati ni cha' nda ngu' bi' li'.

¹¹ Sca ti Xtyi'i y cui' Ndyosi ndu'ni cha' nchca ji'i ñati' cua'ni lcaa cña bi'; bi' laca nu nda sca lo cña cua'ni sa scaa na, ñi'yä nu ntsu'u tyiquee Ni cha' caca ji'na.

Sca ti ñat̄i laca na lo'o lcaa ñat̄i tyā'a ngusñi na cha' ji'i Jesús

12 Nu y cui' na ni, sca ti ñat̄i laca sca na, masi tyūu tsa tyā'a tyijyā ntsu'u laja cuaña' scaa na. La cui' jua'q̄ laca lo'o ña'q̄ taju tyā'a ngusñi na cha' ji'i Cristo; sca ti taju ñat̄i laca na, masi xa' ca ña'q̄ ndu'ni sa scaa na.

13 Ca ta'a na, masi ngu' judío, masi ngu' xa' tsu' laca na, masi msu nu ngüi'ya ñat̄i, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca na, na cua ntyucuatyā na chacuayá' ji'i Xtyi'i y cui' Ndyosi; cua ndyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi bi' ne' cre-siya ji'i sa scaa na, cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o lcu'a ti tyā'a ñat̄i nu ngusñi cha' ji'i Cristo.

14 Tyūu tsa tyā'a tyijyā ntsu'u laja cuaña' na nu nxtyucua ji'i na nu lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu, si'i sca ti tyijyā nu ndulo la ji'i na.

15 Si ndi'yā chcui' quiya' na lo'o na: "Si'i ya' nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u", ñacui' bi'. ¿Ñi'yā ñacui' ta na? Pana ná nchca xuu bi', ca ña'q̄ ngalya bi' ji'i tyucui ña'q̄ na.

16 Lo'o li' si ndi'yā ñacui' jyacā na ji'i na: "Si'i cloo nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u", ñacui' bi'. ¿Ñi'yā ñacui' ta na? Pana ná nchca xuu bi', na ca ña'q̄ ngalya bi' ji'i tyucui ña'q̄ na.

17 Ná ntsu'u su cuna na li', si xcui' cloo na laca tyucui ña'q̄ na. ¿Ñi'yā caca cui' na sca na si xcui' jyacā na laca tyucui ña'q̄ na?

18 Na cua ngusta se'i ti y cui' Ndyosi scaa tyijyā laja cuaña' na, cha' ñi'yā nu ndiya ti' Ni, jua'q̄ ngüiñá Ni ji'i na.

19 Ná laca na sca ñat̄i si sa yu'be ti na;

20 pana jua'q̄ laca cha' ji'i na cha' sca ti ñat̄i laca sca na, masi tyūu tsa tyā'a tyijyā ntsu'u laja cuaña' na.

21 Ná ca ñacui' cloo na ji'i ya' na: "Ná cua'nijo'o nu'u 'na". Lo'o jua'q̄ ná ca ñacui' scua' hique na ji'i quiya' na: "Ná ntsu'u su cua'nijo'o nu'u 'na".

22 Masi nti' na cha' xti la cña ndu'ni sca lo tyijyā na, bi' laca nulye la ndulo ji'i na;

23 lo'o jua'q̄ lacu' na ste' cha' nti' na cha' ná tso'o ña'q̄ xa' la se'i laja cuaña' na. Sca se'i su tacati ji'i na, nu ntyuju'u ti' na si ña'a ngu' ji'i, lcaa hora ndyacu' late' lo se'i bi';

24 pana xa' la se'i laja cuaña' na, nda na chacuayá' masi ná tacu' late' lo bi'. Jua'q̄ ngüiñá y cui' Ndyosi ji'i tyucui ña'a na, cha' la cui' se'i laja cuaña' na nu ná ña'a ngu' ji'i, bi' laca nu tacati la cuentya ji'i na.

25 Pana stu'ba ti ndu'ni lcaa tyijyā laja cuaña' na cña, stu'ba ti cha' ji'i sca tyijyā na su ngalya lo'o xi xa' la tyijyā na.

26 Lo'o quicha xi sca tyijyā na, tyucui ña'q̄ na ti'i li'; lo'o ndaca'a na ji'i sca tyijyā na, tyucui ña'q̄ na tso'o nti' na li'. (La cui' jua'q̄ laca mä, tyucui ña'q̄ tsaca taju cu'mä nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo).

27 Ca ta'a cu'mä lacua, stu'ba cha' ji'i mä lo'o lcaa ñat̄i tyā'a ngusñi na cha' ji'i Cristo scaa quichi; lo'o jua'q̄ a sa scaa mä laca mä ñat̄i ji'i Cristo.

28 Tso'o tsa ngusubi y cui' Ndyosi ji'i ñat̄i nu caca cña ji'i laja lcaa tyā'a ñat̄i nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo scaa quichi: clyo ngusubi Ni ji'i ñat̄i nu ndya'q̄ xa' quichi tyijyū' la cha' chcui' ngu' cha' ji'i Jesús lo'o ngu' quichi bi'; li' ngusubi Ni ji'i ñat̄i nu ndacha' ji'i tyā'a ngu' sca cha' nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o ngu'; lo'o jua'q̄ ntsu'u ñat̄i nu liñi tsa nclyu'u cha' ji'i Jesús ji'i tyā'a ngu'; lo'o jua'q̄ ntsu'u ñat̄i nu ndu'ni cha' tlyu chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñat̄i nquicha'; lo'o jua'q̄ ntsu'u ñat̄i nu nchca ji'i cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' ji'i Jesús; lo'o jua'q̄ ntsu'u ñat̄i nu nchca ji'i xtyucua ji'i tyā'a ngu' lo'o cua ña'q̄ ca lo cña; lo'o jua'q̄ ntsu'u ñat̄i nu laca cña cuentya ji'i tyā'a ngu', ntsu'u ñat̄i nu nchca chcui' cha'cña ji'i xa' la ñat̄i. Laja ñat̄i ji'i Ni, nsubi y cui' Ndyosi ji'i ngu' nu caca lcaa lo cña bi'.

29 Pana ná lcaa na ndya'q̄ na tyijyū' cha' chcui' na cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñat̄i, ni ná lcaa na nchca ji'i na cacha' na sca cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o

ñat_i; jua'_q cua laca ti na taca culu'u liñi na cha' ji'_i Jesús ji'_i ñat_i, cua laca ti na nchca cua'ni na cha' tlyu cuentya ji'_i y cui' Ndyosi;

³⁰ jua'_q ná lcaa na nda Jesús chacuayá' ji'_i cha' cua'ni na cha' tyaca tso'o nu quicha; la cui' jua'_q ná lcaa na nchcui' na cha'cña ji'_i xa' la ñat_i, ni ná lcaa na nchca xtyacui na cha' bi', cha' caca cuayá' ti' xa' ñat_i ni cha' nda ngu' tya'a na lo'o ngu' li'.

³¹ Bi' cha' nga'_a cha' jñia ma chacuayá' ji'_i y cui' Ndyosi cha' caca cua'ni la m_a cña, cha' caca xtyucua m_a ji'_i xa' la ngu' tya'a m_a. Lo'o jua'_q tya ntsu'u chaca cha' nu ndulo la ji'_i m_a, nu bilya culu'u na' ji'_i m_a; bi' laca cha' nu culu'u na' ji'_i m_a juani.

13

Tso'o si ntsu'u tsa tyiquee na ña'_a na ji'_i tya'a ñat_i na

¹ Ná ndu'ni cha' masi nchca tsa chcui' na lcaa lo cha'cña ji'_i ñat_i chalyuu, masi cha'cña ji'_i xc_a nu ntucua ca slo y cui' Ndyosi nde cua chcui' na; si ná ntsu'u tyiquee na ña'_a na ji'_i xa' la ñat_i, ná sca cha' tso'o ntsu'u tyiquee na li'. Laca na ñi'y_a nti' sca sniquiji nu ntyiji'_i na ji'_i jua'_q ti, jua'_q laca na ñi'y_a laca sca cui'chcuá nu lye tsa nclyatu'u na ji'_i; ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'_i li'.

² Ná ndu'ni cha' masi cacha' na lcaa cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o ñat_i, si ná ntsu'u tyiquee na ña'_a na ji'_i ngu'. Ná ndu'ni cha' masi jlo ti' na lcaa cha' ji'_i y cui' Ndyosi, masi tso'o tsa nchca cuayá' ti' na sca cha' nu ná ngujui ñi'y_a nu caca cuayá' ti' ñat_i nu ngua sa'ni la; ná sca na laca na cuentya ji'_i y cui' Ndyosi si ná ntsu'u tyiquee na ña'_a na ji'_i ñat_i. La cui' ti masi jlyaa tsa ti' na ji'_i y cui' Ndyosi ñi'y_a nti' si caca cuityi na ji'_i sca ca'ya cua, pana si ná ntsu'u tyiquee na ña'_a na ji'_i ñat_i, ná sca na laca na li'.

³ La cui' ti ná sca na laca na masi tacha na lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'_i na ji'_i ñat_i, si ná ntsu'u tyiquee na ña'_a na ji'_i ngu' bi' li'. Ná ndu'ni cha' masi cua'ni lya' ti' ngu' ji'_i na, masi

su'ba ngu' ji'_i na lo quii' cha' cajaa na xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'_i Jesús, si la cui' tyempo bi' ná ntsu'u tyiquee na ña'_a na ji'_i tya'a ñat_i na, ná sca cha' laca na. Si'i na tso'o la na si ná ndu'ni na jua'_q.

⁴ Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'_a na ji'_i ñat_i, talo tyiquee na ji'_i ngu' li', cua'ni tya'na ti' na ji'_i ngu' li'; si'i na tyiji'_i ti' na cha' ji'_i ngu' li', si'i na chcui' tyucuaa ti' na lo'o ngu', ni si'i na cua'ni tyixi na lo'o ngu' li'.

⁵ Si chañi cha' bi', ná cua'ni suba' na lo'o ngu', si'i xcui' cha' ji'_i na ti tya'a tyiquee na, ni ná ca ñasi' na ji'_i ngu' lu'ba ti. Ntsu'u cha' clyu ti' ji'_i na lo'o ngu', si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'_a na ji'_i ngu'.

⁶ La cui' jua'_q si'i na chaa ti' na lo'o ndyacua sca qui'ya ji'_i ngu', tso'o la nti' na si xñi ngu' bi' sca cha' liñi.

⁷ Si ntsu'u tyiquee na ña'_a na ji'_i ñat_i, talo tyiquee na ji'_i ngu', masi cua ña'_a ca cha' cuxi cua'ni ñat_i bi'; jlyaa ti' na cua ña'_a ca cha' tso'o, ndu' ti' na cha' tso'o la caca cha' nde loo la, masi ná jlo ti' na; jua'_q tyiquee' talo na lo'o cua ña'_a ca cha' nu ndyaca ji'na.

⁸ Nde loo la ná ntsu'u cha' tye cha' ntsu'u tyiquee na ña'_a na ji'_i ñat_i. Nde loo la tyalaa tyempo nu lo'o nga'aa ndu'ni cha' tya chcui' la y cui' Ndyosi lo'o na nde chalyuu, nga'aa ndu'ni cha' chcui' la na cha'cña ji'_i xa' ñat_i, ni nga'aa ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'_i y cui' Ndyosi ca lo'o caca tyempo bi'; pana ná tye chca cha' ntsu'u tyiquee na ña'_a na ji'_i ñat_i.

⁹ Juani bilya caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'_i Ni, ná caja ñi'y_a chcui' na lcaa ca cha' nu ntsu'u tyiquee Ni;

¹⁰ pana nde loo la li', lo'o cua'ni y cui' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha', li' nga'aa tyi'u ti' na nu xca ti cha' nu nchca cuayá' ti' na juani.

¹¹ Lo'o tya sube na ni, xcui' cña nu ndu'ni nu sube ngua'ni na; ñi'y_a nu nclacua ti' sca nu sube, jua'_q nchcui' na li', jua'_q ngua'ya cha' hique na, jua'_q ngulacua ti' na. Pana lo'o nguluu na, li' nga'aa nclacua ti' na ñi'y_a nu nclacua ti' nu sube.

¹² Jua'q̄ laca cha' ji'na su ndi'i na chalyuu; juani nguxa' ti ndyiji sca cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'na, si'i tsa liñi ti nduna na cha' bi'. Ñi'y q̄ nti' si ña'q̄ na ji'i y cui' ca na lo sca cuanaa, tsa lyiji ti ña'q̄ na ji'na; pana nde loo la, li' caca cuayá' tso'o ti' na lcaa cha' bi'. Cua laca ti cha' jlo ti' na juani, pana nde loo la ta na cuentya ji'i lcaa lo cha'; li' tyuloo na ji'i y cui' Ndyosi ñi'y q̄ ndyuloo Ni ji'na.

¹³ Bi' cha' lacua, lcaa tyempo ndu'ni cha' tyi'u ti' na ji'i y cui' Ndyosi, lcaa tyempo ndu'ni cha' tu ti' na cha' caca tso'o la ji'na ca nde loo la, lo'o jua'q̄ tyucui tyempo ndu'ni cha' tyu'u tyiquee na ña'q̄ na ji'i tya'a ñati na. Bi' laca cña nu ndulo la cha' cua'ni na, cha' tyu'u tyiquee na ña'q̄ na ji'i tya'a ñati na.

14

¿Ha chcui' na cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi?

¹ Cua'ni mä cha' xcui' tso'o tyu'u tyiquee mä ña'q̄ mä ji'i tya'a ñati mä lacua. Lo'o jua'q̄ jña mä chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi cha' taca cua'ni mä la cui' cña nu nda Xtyi'i y cui' Ni ji'na. Pana lo'o chaca cña ntsu'u nu ndulo tsa ji'i mä, cha' ca tsa'q̄ mä ta mä cha' lo'o ñati, lcaa ña'q̄ cha' nu cua nti' y cui' Ndyosi cha' ta Ni lo'o ngu' bi'.

² Sca ñati nu nchcui' cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'u ti'i ti mä ni, si'i lo'o cu'mä nchcui' yu, cha' ná nchca cuayá' ti' mä ni cha' nda yu; sca ti lo'o y cui' Ndyosi nchcui' yu bi', cha' Xtyi'i y cui' Ndyosi ndu'ni cha' ta yu sca cha' nu ná nga'q̄ cha' cuna ngu' tya'a mä.

³ Xa' la ñati nu ndacha' liñi sca cha' nu nda Ni lo'o ngu', lo'o cu'mä nchcui' ñati bi'. Taca xtyucua ngu' bi' ji'i mä cha' taquiya' tso'o la mä cha' ji'i Ni, taca cua'ni ngu' cha' tyatí la tyiquee ma ji'i cha' bi'; jua'q̄ taca cua'ni ngu' cha' tyi'i tì ti tyiquee mä li'.

⁴ Tso'o tsa cuentya ji'i y cui' ca ngu' nu nchca nchcui' cha'cña ji'i xa' ñati, cha' ndyatí la ti' tyiquee y cui' ca ngu' ji'i y cui' Ndyosi; pana tso'o la ndu'ni ñati nu ndacha' liñi sca cha' nu cua

nda y cui' Ndyosi lo'o ñati bi' ji'i tya'a ngu', cha' ndu'ni ngu' cha' tyatí la ti' tyiquee lcaa ngu' tya'a ndu'ni tlyu mä ji'i y cui' Ndyosi.

⁵ Jua'q̄ na', tso'o nti' na' si lcaa cu'mä caca chcui' mä cha'cña ji'i xa' ñati; pana cña nu ndulo la cha' ji'i mä laca si ta mä cha' lo'o tya'a mä, la cui' cha' nu cua nti' y cui' Ndyosi chcui' Ni lo'o mä. Tso'o la si jua'q̄ taca ta mä cha' lo'o tya'a mä; ná ntsu'u cha' chcui' mä cha'cña ji'i xa' ñati li', sca ti ca si ntsu'u chaca ngu' nu taca ji'i xtyacui cha' bi' cha' caca cuayá' ti' tya'a ndyu'u ti'i mä. Li' tso'o la tyatí ti' tyiquee ngu' tya'a mä.

⁶ Lo'o tyalaa na' su ndi'i mä, si'i na xtyucua na' ji'i mä si xcui' cha'cña ji'i xa' ñati chcui' na' lo'o mä; taca xtyucua na' ji'i mä sca ti si caja sca cha' 'na, sca cha' nu cua nti' y cui' Ndyosi ta Ni lo'o mä. Sca ti si culu'u liñi na' ji'i mä cha' ca tsa'q̄ tso'o la mä cha' ji'i Ni, jua'q̄ taca xtyucua na' ji'i mä li'.

⁷ Cua ña'q̄ ca chcuä musca, masi cui'chcuä, masi rube, nga'q̄ cha' cula'á tso'o na ji'i cha' cuna tso'o ngu' ni jii laca nu ndañi bi'.

⁸ Jua'q̄ sendaru ni, ná tsaa ngu' cusuu si ná cañi cuijj cula'á cui'chcuä nu xi'yane ji'i ngu'.

⁹ La cui' jua'q̄ laca lo'o cu'mä, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cha' nti' mä ta mä lo'o ngu' si ná liñi chcui' mä cha'cña ji'i ngu' lo'o ngu'; lo'o cui'i ti nchcui' mä si ná nchcui' mä cha'cña jua'q̄.

¹⁰ Chañi cha' quiña'q̄ tsa lo cha'cña nchcui' ñati chalyuu, lo'o jua'q̄ ntsu'u scaa lo ñati nu nduna sca lo cha'cña.

¹¹ Pana si ná nduna na sca cha' nu nchcui' sca ñati slo na, li' culacua ti' na cha' ngu' xta laca yu; ná ntsu'u cha' ji'na lo'o yu bi' li', masi tya'a quichi tyi na laca yu.

¹² Cua jlo ti' na' cha' nti' tsa mä cha' caca cua'ni mä cua ña'q̄ ca cña nu nda Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'na; bi' cha' jña la mä chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi cha' taca ji'i mä cua'ni mä lcaa lo cña tso'o, cua ña'q̄ ca cña nu xtyucua ji'i ngu'

tya'a ngusñi mä cha' ji'i Jesús ca bi', cha' tyatí la ti' tyiquee ngu'!

¹³ Tso'o lacua, si nchca chcui' na cha'cña ji'i xa' la ñati, pana tso'o la si jña na chacuaya' ji'i ycui' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na lo'o ngu'.

¹⁴ Ndi'ya ndyaca si cha'cña ji'i xa' ñati chcui' na nu lo'o ndu'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi: Chañi cha' ne' cresiya ji'na nchcui' na lo'o Ni tu'ni, pana ni ycui' na, ná nchca cuayá' ti' na ni cha' nda na.

¹⁵ Ndi'ya cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na ji'i Ni lacua: Taca chcui' na lo'o Ni cha' ji'na ti, sca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na, pana nga'ä cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na slo ngu' tya'a na; la cui' jua'ä nu lo'o cula tu'ba na jii ji'i ycui' Ndyosi, cula tu'ba na cha'ji'na ti tu'ni, pana lo'o ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' jii bi'.

¹⁶ Si ná cua'ni na jua'ä, li' ná caja ñi'ya ñacui' ngu' cha': "Jua'ä caca cha' lacua", lo'o ndye nchcui' na li'. Cua ña'ä ca ñati nu ndi'i slo na ni, si cha' ji'na ti laca cha' nu chcui' na lo'o ndu'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi, nga'aa caja ñi'ya chcui' ngu' li', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' ni cha' nda na, masi tso'o tsa ta na xlya'be ji'i ycui' Ndyosi.

¹⁷ Ná tyiquee' tso'o tsa nchcui' na lo'o Ni, pana cha' nu nchcui' na bi' ná xtyucua ji'i xa' la ngu' tya'a na tsiya' ti.

¹⁸ Tso'o tsa nti' na' ña'ä ji'i ycui' Ndyosi cha' nchca 'na nchcui' na' cha'cña ji'i xa' la ñati; nchca la jna', xti la cha' nchca ji'i cu'mä, nti' na'.

¹⁹ Pana nu lo'o ndyu'u ti'i na cha' cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi, nti' na' cha' tso'o la si chcui' na' lo'o mä sca tucua ti si'yu cha' nu nchca cuayá' ti' mä cha' ca tsa'ä la mä li'; ná ndulo cha'ji'i mä masi chcui' na' tii mil tya'a si'yu cha' nu nchcui' xa' ñati nu ná nduna mä ji'i tsiya' ti, ná sca cha' laca bi'.

²⁰ Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tso'o la si ná jlo ti' mä tsiya' ti na ca laca sca cha' cuxi; ñi'ya laca nu

sube, jua'ä caca mä cha' ná jlo ti' ngu' sube cha' bi'. Pana nga'aa culacua ti' mä ñi'ya nu nclacua ti' nu sube; juani culacua tso'o ti' mä, ñi'ya nclacua ti' ngu' cusu'.

²¹ Ndi'ya cha' nda quityi cusu': "Chcui' na' lo'o ñati re", nacui' ycui' Ndyosi, "ta na' ji'i xa' ñati ca xa' nasiyu tyijyu' la cha' caä ngu' chcui' lo'o ngu' re; pana masi cua'ni na' jua'ä, ná xñi ngu' re cha' 'na". Jua'ä nacui' ycui' Ndyosi nu Xu'na na.

²² Ntsu'u quiya' nu ndu'ni Ni cha' caca chcui' ngu' cha'cña ji'i xa' ñati cha' cube ti' ñati nu bilya xñi cha' ji'i Ni. Ná ntsu'u cha' caca jua'ä xqui'ya ngu' nu cua ngusñi cha' ji'i ycui' Ni; pana lo'o ta na sca cha' nu cua nda Ni lo'o ñati, bi' laca cuentya ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, si'i cuentya ji'i ñati nu bilya xñi cha' bi'.

²³ Ná tyiquee' tyalaa xi xa' la ñati ca su ndyu'u ti'i mä, ngu' nu bilya xñi cha' ji'i Jesús, jua'ä ngu' nu si'i tya'a ndyu'ni tlyu ma ji'i ycui' Ndyosi laca ngu'. Si tyalaa ngu' bi' su ndyu'u ti'i mä tsa tlyu ti, lo'o li' ña'ä ngu' ji'i mä cha' xcui' cha'cña ji'i xa' ñati nchcui' mä, li' ñacui' ngu' bi' cha' cua ngua loco mä.

²⁴ Xa' ña'ä caca si xcui' cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o mä laca cha' nu chcui' mä lo'o tya'a mä; nu lo'o tyalaa ngu' su ndyu'u ti'i mä, si ngu' nu bilya xñi cha' ji'i Jesús, nu si'i tya'a ndyu'ni tlyu ma ji'i ycui' Ndyosi laca ngu', li' ca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', nu lo'o cuna ngu' cha' nu nchcui' mä. Li' caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa laca ycui' ngu',

²⁵ ycui' ca ti ngu' caca cuayá' ti' lcaa cha'cuxi nu ntsu'u yacu' ti ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'ä tyatu sti' ngu' li' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi, ñacui' ngu' cha' chañi cha' ndi'i Xtyil' ycui' Ndyosi lo'o cu'mä.

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a na lo'o tyu'u ti'i na cha' cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi

²⁶ Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ndi'ya cua'ni mä nu lo'o tyu'u

ti'i mä lo'o ty'a' mä: Tyatü tsaca mä cha' cacha' ni jii caca nu cula tu'ba mä cuentya ji'i y cui' Ndyosi; cuati tyatü chaca nu culu'u cha' ji'i y cui' Ni ji'i ty'a' mä; lo'o li' chcui' tsaca ngu' sca cha' nu nti' Ni ta Ni lo'o mä; lo'o jua'ä taca ta mä xi cha' lo'o cha'cña ji'i xa' ñati, si lo'o nchca ji'i mä xtyacui ma cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati nu nga'ä ca ndacula. Lcaa ña'ä nu cua'ni mä ntsu'u cha' tyatü la ti' tyiquee lcaa ñati ty'a' ndyu'u ti'i mä.

27 Nu lo'o chcui' mä cha'cña ji'i xa' ñati ni, li' tso'o masi tucua sna ty'a' ti mä chcui' mä, sa scaa ti mä chcui' mä li'. Cuayá' tsa jua ti ngu'. Lo'o jua'ä nga'ä cha' caja sca nu xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa mä;

28 pana si ná caja sca nu xtyacui cha' bi', li' tso'o la masi ná chcui' mä cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'u ti'i mä. Sca ti tso'o si chcui' mä cha'cña bi' ca su ntucua mä y cui' ti mä. Sca ti y cui' Ndyosi caca cuayá' ti' cha' bi' li'.

29 Lo'o chcui' mä sca cha' nu cua nti' Ni ta Ni lo'o ngu' ty'a' mä ni, li' chcui' tucua sna ty'a' ti mä; nu xa' la ñati ty'a' ndi'i mä ca ndacula, culacua ti' mä si liñi ca ndyu'u cha' nu nchcui' ty'a' mä.

30 Lo'o li' si ta Ni sca cha' lo'o chaca ñati nu nga'ä lo'o mä ca ndacula, tso'o la si cua'a mä ji'i nu nchcui' clyo, cha' xutacui cha' nu nchcui' y u.

31 Lcaa ty'a' mä nu cua ngujui sca cha' ji'i mä, sca cha' nu cua nti' Ni ta Ni lo'o mä, tso'o si chcui' sa scaa mä li' lacua, cha' ca tsa'ä mä ca ta'a mä cha' bi', lo'o li' caca tlyu la tyiquee mä.

32 Cu'mä nu nchcui' lo'o ngu' sca cha' nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o mä, y cui' ca mä nga'ä cha' cua'a mä ji'i y cui' mä, cha' ná tyeje tacui mä chacuayá' ji'i scaa mä.

33 Nti' Ni cha' tso'o ti cua'ni na lo'o ty'a' na lo'o tyu'u ti'i na, ná tso'o nti' Ni si lye tsa nguixa' nu ndu'ni na.

Ndi'ya ndu'ni ca ta'a ngu' ty'a' ngusñi na cha' ji'i Jesús scaa quichí, nu lo'o ndyu'u ti'i ngu':

34 Ná nda ngu' chacuayá' chcui' ngu' cuna'ä ca su ndyu'ni tlyu ngu'

ji'i y cui' Ndyosi; nga'ä cha' tucuá nu cuna'ä cha' nu nchcui' nu qui'yu, cha' jua'ä cña ngulo Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'.

35 Ca toni'i taca xcuane nu cuna'ä ji'i clyo'o si ntsu'u sca cha' nu nti' ngu' cha' caca cuayá' ti' ngu'. Si'i cha' tso'o laca si chcui' sca nu cuna'ä laja su ndyu'u ti'i ngu'.

36 Nga'ä cha' tyi'u ti' mä cha' si'i cu'mä laca nu yaä nchcui' cha' ji'i y cui' Ndyosi nu ngua su clyo, ni si'i ngu' ty'a' quichí tyi ti mä nu cua ndyuna cha' bi' ty'a clyo.

37 ¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'i mä cha' chcui' mä cha' nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o ngu' nti' mä? ¿Ha ji'i cu'mä ti cua nda Ni Xtyi'i y cui' Ni cha' cua'ni mä cña ji'i Ni? Cua'ä jyaca mä lacua; cña nu nclyo na' ji'i mä lo'o nscua na' quityi re, chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi laca cña bi',

38 bi' cha' ná tucuá mä cha' ji'i ñati nu ná ntaja'ä taquiya' ji'i cha' re.

39 Jua'ä caca lacua, cu'mä ty'a' ngusñi na cha' ji'i Jesús, jña mä chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi cha' caca chcui' mä lcaa cha' ji'i Ni nu cua nti' Ni cha' ta Ni lo'o ñati. La cui' jua'ä tso'o laca si ná cua'a mä ji'i ñati nu nchcui' cha'cña ji'i xa' ñati.

40 Tsa bi' ti cha', xcui' tso'o ti cua'ni mä lo'o tyu'u ti'i mä lo'o ty'a' mä; liñi ti cua'ni mä, ñi'ya nu nga'ä cha' caca.

15

Cua ndyu'ú Jesucristo chaca quiya'

1 Cu'mä ty'a' ngusñi na cha' ji'i Jesús, cua nti' na' cha' tyi'u ti' mä ji'i cha' nu cua ndacha' na' ji'i mä ty'a clyo, cha' ndu'ni lyaá y cui' Jesús ji'na ji'i nu cuxi; bi' laca cha' nu cua ndyuna mä ty'a clyo, lo'o juani cua ndyanu tso'o ti cha' bi' ne' cresiya ji'i mä.

2 Xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o mä, bi' cha' ngulaá mä ji'i nu cuxi; lo'o juani ty'a nga'ä cha' taquiya' tso'o mä ji'i cha' bi', cha' ná ngusñi mä ji'i cha' bi' cha' culiji yu'u cha' bi' jua'ä ti.

3 Tya clyo cua ndacha' na' ji'i ma_q lcaa cha' ji'i Jesucristo nu cua ngulu'u ngu' 'na. Ndi'ya_q ngulu'u na' ji'i ma_q, cha' ngujuii Cristo lo crusí cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na; la cui' ñi'ya nu cua nscua lo quityi cusu' cha' caca ji'i Cristo, jua'a_q ngua.

4 Li' nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi' ne' cuaá; pana lo'o ndu'u scua sna tsa, li' ndyu'ú yu chaca quiya'. Cua ndacha' liñi quityi cusu' tya clyo la cha' jua'a_q caca ji'i nu Cristo bi'.

5 Lo'o li' ngulu'u loo Jesús ji'i Pedro, lo'o jua'a_q ji'i ca ta'a tii chaca ngu' nu ngua tsa'a_q ji'i tya clyo.

6 Tiya' la lí' ngulu'u loo Jesús ji'i tyuu_q tsa tya'a_q ñati, nteje tacui ca'yu siyento tya'a_q ñati nu ndi'i se'i ti li'. Lo'o ñia'a_q ti tya tyuu_q tya'a_q ngu' bi' tya lu'ú ngu', masi ntsu'u xi ngu' bi' nu cua ngujuii.

7 Lo'o li' ngulu'u loo Jesús ji'i Jacobo, lo'o jua'a_q ji'i lcaa tya'a_q ngu' nu ndya'a_q nchcui' cha' ji'i Jesús lo'o ñati tyijyu'la.

8 Su cua ndye li', lo'o 'na ngulu'u loo Ni 'na, masi ná ntsu'u cha' cua'ni Ni lo'o na' jua'a_q. Laca na' ñi'ya_q si lac_q sca cubi' nu ngula cuañi' ti, cha' ná lo'o na' nguta'a_q na' lo'o ñati nu ngua tsa'a_q tya clyo.

9 Ná tso'o na' tsiya' ti nti' na', masi ngusubi Ni 'na cha' sañi na' cha' ji'i Jesús ca xa' quichí tyijyu', cha' ntsu'u xa' la ngu' tya'a ya nu nchca la ji'i ngu' cua'ni ngu' cña bi'. Ná stu'ba na' lo'o ngu' bi', cha' tya tsubi' la lya' tsa ti' na' ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo.

10 Pana tya'ná ti' y cui' Ndyosi, bi' cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a_q Ni jna'; jua'a_q ngua'ni Ni cha' ndya'a_q na' cña ji'i Ni li'. Ni si'i na nguliji yu'u cha' bi' jua'a_q ti lo'o ngua'ni Ni cha' tso'o lo'o na'; masi lo'o nu xa' la ngu' tya'a ya ndyu'ni ngu' la cui' cña nu ndyu'ni na', pana tlyu la cña ntsu'u jna' que ngu' bi'. Si'i na nchca tsa 'na, pana y cui' Ndyosi laca nu ndu'ni lo'o na' cha' caca chcui' na' lo'o ñati, cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a_q Ni 'na.

11 Lo'o juani ná ndu'ni cha' jna' tilaca laca nu nchcui' lo'o ma_q, masi

nchcui' na', masi nchcui' xa' la ñati; sca ti cuayá' nchcui' lcaa ya lo'o nchcui' ya cha' bi' lo'o ñati, la cui' ti cha' nu cua ngusñi ma_q.

Tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'

12 Chañi laca cha' nu nda ya lo'o cu'ma_q, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ¿Ni cha' laca lacua nchcui' xi ñati tya'a cu'ma_q cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'?

13 Si chañi laca cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu', ni y cui' Cristo ná ndyu'ú yu lo'o cua ngujuii yu lacua.

14 Na ñilo'o ngu' ji'na si jua'a_q, ni ná caja cha' nu ta ya lo'o ma_q li', si cha' cuiñi laca cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Jua'a_q ná caja cha' ji'i Jesús nu xñi ma_q si chañi cha' nga'aa ndyu'ú yu bi'.

15 La cui' ti ngu' cuiñi laca ya cuentya ji'i y cui' Ndyosi si ná ngua jua'a_q. Cua nchcui' ya tya clyo cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi; pana ná ngua cua'ni y cui' Ndyosi jua'a_q lo'o Jesús, si nga'aa caca tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'!

16 Ná chañi cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu si nga'aa caca tyu'ú ñati chaca quiya'.

17 La cui' ti ná ntsu'u cha' xñi ma_q cha' ji'i Jesús si jua'a_q ngua, cha' ná ndyu'ú yu chaca quiya' li', ña'a_q ti tya ntsu'u qui'ya chuy' ma_q lacua.

18 Lo'o jua'a_q lcaa jyo'o cusu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo tya tsubi' la, cua nguna' cha' ji'i ngu' bi' si jua'a_q.

19 Tso'o tsa cha' si'i sca ti nde chalyuu su ndu' ti' na ji'i Cristo cha' ña'a_q na ji'i. Si nde chalyuu ti xtyucua Cristo ji'na, xñi'i tsa ti' na caca na su ndi'i na li'; xñi'i la ti' na caca na que lcaa ngu', nti' na'. Pana ná ndyaca jua'a_q lo'o na, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'.

20 Chañi tsa cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lacua. Lo'o ca tiya' la, li' tyu'ú quiña'a_q la ñati chaca quiya',

lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo; tyu'ú jyo'o su ntsiya nguatsi' nquicha', xa' tyu'ú ngu' chaca quiya', li'tsaa ngu' tyi'i ngu' lo'o Cristo. Pana juani cua yala la ndyu'ú Cristo chaca quiya' cha' ta na cuentya ñi'ya caca cha' bi'.

²¹ Xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i sca ti ñati, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na; la cui' jua'q sca ñati ngua nu ngua'ni cha' tyu'ú na chaca quiya', masi cua ngujuii na.

²² Adán naa ñati nu ngutu'u tucua chalyuu clyo, lo'o lcaa na laca na ñati nu ngutu'u ji'i jyo'o Adán tiya' la, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na nde chalyuu. Cristo laca nu ñati nu ndyu'ú chaca quiya' bi', xqui'ya bi' taca tyu'ú na chaca quiya' si ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'.

²³ Ntsu'u ñi'ya caca cha' re: tya clyo cua ndyu'ú y cui' Cristo chaca quiya'; tiya' la lo'o tyalaa tsā nu caq Cristo chaca quiya', li' tyu'ú na, lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o y cui' Ni;

²⁴ li' tye chalyuu. Cua'ni tye Cristo ji'i lcaa nu laca loo, ji'i lcaa ngu' tisiya, ji'i lcua ti ña'q ñati nu nxuū tya'a lo'o y cui' Ndyosi. Li' chaca quiya' tya Jesús lcaa chacuayá' nu cua nda y cui' Ndyosi ji'i tya clyo, cha' caca Ni loo ji'i lcua ti lo ñati li'.

²⁵ Ndi'ya ndyaca cha': Juani tya ntsu'u chacuayá' culo Jesús cña ji'i lcaa ñati, ña'q cuayá' cua'ni tye y cui' Ndyosi ji'i lcaa ñati nu nxuū tya'a lo'o Jesús.

²⁶ Lo'o cua ndye lcaa cha', li' cua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati.

²⁷ Pana juani ti cua nda y cui' Ndyosi Sti yu lcaa chacuayá' ji'i Sñi' Ni, cha' caca Cristo loo ji'i lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu. Nu lo'o nacui quityi cha' lcaa na tsiya' ti caca cuentya ji'i Cristo, cua jlo ti' na cha' ná lo'o ji'i y cui' Ndyosi Sti yu culo Cristo cña, cha' y cui' Ni laca nu cua nda chacuayá' ji'i Sñi' Ni tya clyo; ná nchcui' Ni cha' ji'i y cui' ca Ni li'.

²⁸ Tiya' la li', nu lo'o cua ndaquiya' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu ji'i Cristo, li' tsaa Jesús ca su ntucua y cui'

Ndyosi Sti yu, lo'o li' xa' tya Jesús lcaa cña cuentya ji'i y cui' Ndyosi Sti yu chaca quiya'. Bi' laca nu cua nda chacuayá' ji'i Cristo tya clyo, cha' laca yu Sñi' y cui' Ni. Lo'o li' sca ti y cui' Ndyosi caca loo ji'i lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'q lo'o lcaa ca na nu ntsu'u nde cua.

²⁹ Ntsu'u xi ngu' tya'a mā nu ntyucuatyngu', masi si'i cuentya ji'i y cui' ca ngu' ntyucuatyngu' bi', cuentya ji'i jyo'o tya'a ngu' ntyucuatyngu'. Cua jlya ti' jyo'o ngu' ji'i Jesús lo'o tya lu'ú ngu' chalyuu, pana ná ngulala ji'i jyo'o ntyucuatyngu' li'. ¿Ni cha' laca ntyucuatyngu' bi' si nga'aa tya'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'?

³⁰ Lo'o cuare, quiña'q tsa cha' cuxi ndyacua ji'i ya ca su ndya'q ya tyijyu'; ná tsaa ya tsiya' ti si ná jlo ti' ya cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'.

³¹ Lo'o na', cua ña'q ca tsā cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo; pana ná talo na' cua'ni na' cña bi' si ná ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ngusñi mā cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na, tuya tya'a cu'mā ca quichí Corinto bi'.

³² Lo'o nguta'a na' ca quichí Efeso, lye tsa ngua'ni lya' ti' ngu' quichi bi' 'na; tyaala tsa ngua'ni ngu' 'na, hasta ngusuū tya'a ngu' lo'o na' ñi'ya ndu'ni na'ni tyaala. ¿Ni cha' laca ndya'q na' cajua si ná jlo ti' na' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'? Si'i ngana ndya'q na' cajua. Ntsu'u ñati nu nchcui' ndi'ya: "Cacu na tyaja, co'o na lcui, cha' la quee ti cajaa na", ndu'ni ngu' lo'o na. Jua'q cua'ni na' si ná jlo ti' na' cha' lu'ú Jesús.

³³ Chañi tsa laca cha' nu nchcui' ñati ndi'ya: "Si xcui' lo'o ñati cuxi ndya'q na, xtyanu na ji'i cha' tso'o nu ndu'ni na li'". Ná tucuá mā cha' ji'i ñati nu ñacui' cha' ná caca cuxi tyiquee na lo'o ndu'ni na cha' cuxi.

³⁴ Nga'q cha' xtyanu mā ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni mā, xana culacua tso'o ti' mā li'; tso'o ti cua'ni mā lo'o tya'a mā. Ñti' na' cha' ntsu'u xi cu'mā nu bilya ca cuayá' tso'o ti' mā cha' ji'i

y cui' Ndyosi, bi' cha' nchcui' na' lo'o ma' jua'a cha' caca tyuju'u ti' ma.

Ñi'ya ña'a ngu' lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

35 Ná tyiquee' xcuane ma' 'na ndi'ya: "¿Ñi'ya caca tyu'ú ñatí nu cua ngujuii? ¿Ñi'ya ña'a tyucui ña'a ngu' bi', nu lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'?"

36 Ná tso'o ndyu'u cha' si chcui' ma' jua'a. Lo'o cataa na sca si'yu ni, catsu' scua' si'yu bi' ñi'ya laca si na cua ngujuii, cha' tyucua bi' li'.

37 Si'i na cua laca ntyucua si'yu lo'o ndyataa na ji'i; si'yu ti ndyataa na, masi si'yu trigo, masi xi xa' la si'yu.

38 Tiya' la li' ndu'ni y cui' Ndyosi cha' caluu na cuiñii bi' li', ndyaluu ñi'ya nu nga'a cha' caluu bi', cha' sca si'yu caca sca lo na cuiñii. Xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na cha' ntsu'u sa scaa ca ña'a sca lo na lu'ú bi',

39 ná stu'ba ña'a lcaa lo na bi': tsaca lo ña'a ñatí chalyuu, xa' lo ña'a na'ní, xi xa' lo ña'a na'ní lu'be, chaca lo ña'a cualya; ntsu'u sa scaa ca ña'a sca lo na nu ntsu'u chalyuu.

40 Ntsu'u na nu nga'a nde cuá, cuati jua'a xa' lo na ntsu'u chalyuu. Pana xa' ña'a laca sca na nu nga'a nde cuá, chaca lo ña'a na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu:

41 xa' ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a xa' ña'a xee coo', xa' ña'a xee cuii nu nga'a nde cuá. Jua'a nu cuii bi', si'i sca ti cuayá' ña'a xee bi'.

42 La cui' jua'a caca na lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Lo'o cua ndyaa jyo'o ne' yuu, catsu' bi' li'; pana lo'o tyu'ú bi' chaca quiya', nga'aa quiñu'ú bi' tsiya' ti li'.

43 Chiya'a ña'a jyo'o lo'o tyatsi', pana lubii tsa ña'a caca lo'o tyu'ú chaca quiya'; sca na nu xcui' quicha ti ti' laca jyo'o nu tyatsi', pana nguula ti' bi' lo'o tyu'ú chaca quiya';

44 cuaña' tya na laca nu tyatsi', pana xa' ña'a caca tyucui ña'a na nu lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Nde chalyuu ti cua'nijo'o cuaña' na, ñi'ya nu laca na juani; pana cha'a tyucui ña'a na cha'

caca tyi'i na lo'o y cui' Ndyosi chalyuu nde loo la.

45 Ndi'ya nscua lo quityi ji'i y cui' Ndyosi: "Ñatí lu'ú ngua Adán nu ñati nu nguti'i chalyuu clyo, lo'o jua'a y cui' Ndyosi laca nu cua nda cresiya ji'i yu". Jua'a cha' nda quityi cusu'. Tiya' la li' nda Ni ji'i chaca ñatí nu yaa chalyuu; ngua bi' ñatí, la cui' ñi'ya nu ngua Adán ñatí. Pana tso'o la ña'a ñatí ngua nu Jesús bi'; cua nda y cui' yu chaca cresiya nu tso'o la ji'i ñatí, cha' caca stu'ba cha' ji'i yu lo'o y cui' Ndyosi.

46 Lo'o ngula na chalyuu tya lyiji caca tso'o tyucui ña'a na cha' caja chalyuu cucui ji'na, cha' tya clyo ndya' na ñi'ya nu laca cuaña' ti na; tiya' la li' ntsu'u cha' caca tso'o tyucui ña'a na cha' taca tsaa tyi'i na lo'o y cui' Ndyosi.

47 Lo'o yuu ti ngüiñá Ni ji'i Adán nu nguti'i chalyuu clyo. Pana ca slo y cui' Ndyosi ngutu'u nu chaca ñatí nu yaa chalyuu ca tiya' la, la cui' Jesucristo nu Xu'na na.

48 Ñi'ya laca ñatí nu ndya' lo'o yuu ti bi', jua'a laca lcaa na cha' laca na ñatí chalyuu; ñi'ya laca Cristo nu ngutu'u yaa nde cuá, jua'a taca caca na si xñi na cha' ji'i yu.

49 Lo'o ndi'i na chalyuu, xti ti tyempo talo tyucui ña'a na; pana lo'o tsaa na tyi'i na slo y cui' Ni, li' xa' ña'a caca na. Ñi'ya nu laca y cui' Cristo, jua'a caca na li'.

50 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ntsu'u sca cha' nu nti' na' chcui' na' lo'o ma: Ñi'ya nu ña'a ti cuaña' na juani, ná caca tyu'u cha' ji'na lo'o y cui' Ndyosi lo'o culo Ni cña lo'o cua ndye chalyuu; ná caca tsaa na ñi'ya nu quicha ti ti' na ca chalyuu cucui nu caca nde loo la, su ná ntsu'u quicha tsiya' ti.

51 Nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma' sca cha' nu bilya cuna ñati: Ná lcaa na cajaa na; ntsu'u na nu ña'a lu'ú ti na caca na lo'o qui'ya Ni ji'na, nu lo'o cua tye ti chalyuu. Pana lcaa na tsi tsiya' ca cha'a tyucui ña'a na

52 laja lo'o nchquiña ti quiji cloo na. Li' cañi cula'á cui'chcuá ji'í y cui' Ndyosi. Lo'o cañi cui'chcuá bi', li' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' ji'í y cui' Ndyosi lo'o yaq̄ ngu' chalyuu; tyu'ú ngu' chaca quiya' cha' nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. Li' xcutsa'a Ni ji'í tyucui ña'a tsaca na.

53 Nde chū' la lo'o tya ndi'í na chalyuu, ná tso'o y cui' na tsiya' ti, cha' xcui' na quiñu'ú ti na; pana nde loo la, tso'o tsa caca tyucui ña'a na, nga'aa ntsu'u cha' quiñu'ú na, nga'aa ntsu'u cha' tye na tsiya' ti.

54 Lo'o cua ngua nguxcutsa'a Ni ji'í tyucui ña'a na cha' nga'aa quiñu'ú na tsiya' ti li', nga'aa caca na ñi'ya nu ngua na tyempo nu nteje tacui; xcutsa'a Ni lcaa cha' ji'na. Li' tyu'u scua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya: "Cua ngua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati chalyuu, cua ntijiloo y cui' Ndyosi ji'í lcaa tya'a ngusuu Ni;

55 nga'aa caca cua'ni nu xña'a ngana ji'na cha' cajaa na, nga'aa caca cua'ni lya' ti' cha' ti'í bi' ji'na juani", nacui quityi bi!.

56 Ti'í tsa cha' nchca ji'na lo'o ndyijii na xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'na. Jlo ti' na cha' ntsu'u qui'ya ji'na, xqui'ya cha' ná ndaquiya' na cña nu ngulo y cui' Ndyosi ji'na tya clyo cha' cua'ni na.

57 Pana cua xa' ña'a laca juani, cua nda Ni chacuayá' cha' tyijiloo na ji'í nu xña'a xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya', bi' cha' quiña'a tsa xlya'be ta na ji'í y cui' Ndyosi lacua.

58 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa ji'í cu'ma. Ndi'ya ñacui na' ji'í ma, cha' ña'a ti xña tso'o ma cha' ji'í y cui' Ndyosi, lcaa tsā jlya ti' ma ji'í Ni; xcui' lye tsa cua'ni ma cña ji'í y cui' nu Xu'na na, ná ca taja ti' ma lo'o cua'ni ma cña bi'. Cua jlo ti' ma cha' ná culiji jua'a ti sca cña nu ndyu'ni ma cuentya ji'í y cui' Ndyosi.

16

*Msta cha' xtyucua ji'í tya'a ti'i ti
ngu'ca Jerusalén*

1 Cua nda na' cha' nu ndyaa slo ca ta'a ngu' nu ndyu'u ti'í cha' cua'ni tlyu ngu' ji'í y cui' Ndyosi ca lcaa quichi ca loyuu su cuentya Galacia; cua nchcui' na' ñi'ya cua'ni ngu' lo'o xti'í ngu' msta. La cui' jua'a cua'ni cu'ma nu lo'o xti'í ma msta bi', cha' xtyucua ma ji'í ngu' ti'i tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús nu ndi'í ca loyuu su cuentya Judea.

2 Tsā clyo nu nxana sca semana, li' tso'o si lcaa ma xñi ma xi xcaya' ma, caya'nu cua ngujui ji'í ma semana nu ndye. Tyuco'o bi' li', lo'o li' ná ntsu'u cha' xti'í ma msta bi' yala ntchaa ti nu lo'o tyalaa na'.

3 Lo'o cua ngulaa na', li' ta na xi ñati nu tsaa ca quichi Jerusalén, cua ña'a ca ngu' nu cuane ma ji'í cha' tsaa ngu', ñati nu cua ndyuloo tso'o ma ji'í. Ta na xi quityi cui'ya ngu' tsaa ngu', quityi bi' cacha' ñi'ya laca cña nu ndya'a ngu'. Li' tsaa lo'o ngu' bi' ji'í msta nu ta ma ji'í ngu' ti'i tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús ca Jerusalén bi'.

4 Ca li' ñacui na' si tsa'a, si ná tsa'a lo'o ngu' bi'. Ná jlo ti' na' ñi'ya caca cña re'na, si ta chacuayá' tsa'a.

Tyucuji su tsaa Pablo

5 Ntsu'u cña tsa'a tyuu quichi ca loyuu su cuentya Macedonia; lo'o tye cña bi', li' tyalaa na' ca quichi tyi ma ca ndacua,

6 tyanu na' xi lo'o ma li'. Ná tyiquee' tyanu na' lo'o ma tyucui tyempo tlya'. Laja lo'o tyi'í na' lo'o cu'ma, li' taca xtyucua ma xi'na cha' quiñi la tyucuji 'na cha' tsa'a tyijyu' la, macala su ntsu'u cha' tsa'a.

7 Ná nti'na' cha' tyeje tacui na' jua'a ti slo ma; na cua nti' na' tyanu na' xi tyempo lo'o ma, chacuayá' ji'í y cui' nu Xu'na na.

8 Juani ti tyanu na' ca quichi Efeso re ña'a cuayá' tyalaa tsā ta'a Pentecostés.

9 Tso'o tsa ndyaca 'na su ndi'í na' quichi re, cha' ntsu'u tsa ngu' quichi

nu tso'o tsa ndaca'q̄ jyac̄ lo'o nchcui' na' lo'o ngu', masi ña'q̄ ti ntsu'u tsa ñat̄i nu nxuū tya'a lo'o na'.

10 Si tyalaa Timoteo cajua, chcui' tso'o ma lo'o yu, cha' ná ca xñi'j̄ ti' yu laja lo'o tyi'j̄ yu lo'o ma. Cuentya ji'i y cui' nu Xu'na na ndya'q̄ yu, la cui' tya'a cña nu ndya'q̄ na'.

11 Ni tsaca ma, ná cña'a ti'j̄ ma ji'i yu; tso'o la si xtyucua ma ji'i yu cha' quiñi tyucuij̄ ji'i yu cha' tyalaa yu ca slo na'. Ntajatya tsa ya ji'i yu, na' lo'o lcaa tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo ca nde.

12 Cua nchcui' tsa na' lo'o Apolos tya'a tso'o ma, cha' cña'a yu xi ji'i ma; cña'a yu lo'o xa' la ngu' tya'a na re. Pana ná ntaja'a yu cña'a yu yala ti; ca lo'o laja ji'i yu, ca li' cña'a yu su ndi'i ma.

Cha' nu nguscua Pablo su cua tye quityi

13 Tii ti ti' ma tyi'j̄ ma chalyuu. Xñi tso'o ma cha' ji'i Jesús. Cua'ni tlyu tyiquee ma, ná cutsij̄ ma.

14 Xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'q̄ ma ji'i ñat̄i lcaa ti se'i su ndyu'ni ma cña.

15 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cua jlo ti' ma cha'lcaa ngu'tya'a Estéfanas ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús clyo; clyo ca ngua ngu' bi' ji'i lcaa cu'ma ngu' quich̄i nu ndi'i cacua ti nde Acaya. Lcaa tsq̄ ntaja'a ngu' bi' xtyucua ngu' ji'i ñat̄i tya'a ngusñi na cha' ji'i y cui' Ndyosi.

16 Nti' na' cha' taquiya' ma ji'i ngu' bi'; la cui' jua'a taquiya' ma ji'i lcaa ngu' nu cua'ni cña stu'ba ti lo'o ngu' bi', lo'o jua'q̄ ji'i lcaa ñat̄i nu tso'o tsa cua'ni cña ñi'yq̄ nu ndyu'ni ngu' bi'.

17 Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa Estéfanas lo'o Fortunato lo'o Acaico slo na' ca nde. Ná ndu'ni cha' masi ná ndi'i ma lo'o na' juani, cha' nu ngu' bi' ni, nxtyucua tsa ngu' 'na;

18 cua ngua'ni ngu' bi' cha' ngu'ula la ti' tyiquee na', la cui' ñi'yq̄ nu ngua'ni ngu' bi' lo'o cu'ma. Nga'a cha' taquiya' ma ji'i lcaa ñat̄i nu ndyu'ni cña jua'a.

19 Lcaa quich̄i ca loyuu su cuentya Asia su ntsu'u ñati nu ndyu'u ti'j̄ cuentya ji'i Jesús, nda ngu' xlyo ni'j̄ ji'i ma. Lo'o jua'q̄ Aquila lo'o Priscila, cuati jua'q̄ lcaa ñati nu ndyu'u ti'j̄ to' tyi ngu' bi', nda ngu' xlyo ni'j̄ ji'i ma cuentya ji'i y cui' nu Xu'na na.

20 Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma; tyucui tyiquee ma quityi ma ji'i tya'a ma chacuayá' ji'i Cristo.

21 Lo'o y cui' na' nda na' xlyo ni'j̄ ji'i ma, nu nscua na' xtañi na' lo quityi re, Pablo.

22 Chaca tya cha' chcui' na' lo'o ma juani: Si ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti'j̄ ma nu ná liñi cha' tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'q̄ ngu' ji'i y cui' nu Xu'na na, xtyanu ti'j̄ ma ji'i ngu' li', cha' xcube' y cui' Ndyosi ji'i. ¡Tyaq̄ nu'u, Xu'na, ca su ndi'i ya!

23 Xtyucua Jesucristo nu Xu'na na ji'i ma.

24 Tyi'u ti' ma 'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'q̄ na' ji'i ma xqui'ya Jesucristo. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nchca tyucuaa nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Corinto

¹ Pablo laca na'. Se'i ti ndi'í na' cande lo'o Timoteo tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. Nscua ya quityi re cha' caa slo lcaa cu'maq ca quichi Corinto nu tsa tlyu ti ndyu'ní tlyu ma' ji'i ycui' Ndyosi, lo'o jua'q tyaa quityi re slo lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi tyucui ña'q loyuu su cuentya Acaya. Cua nda ycui' Ndyosi cña 'na cha' tsa'a na' chcui' na' lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la, lcaa cha' nu ji'i Jesucristo.

² Cua nti' tsa ya cha' ña'q ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma', cha' cua'ni Ni cha' ti' tyi'qee ma' xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nxtyucua tsa ycui' Ndyosi ji'na lo'o quiña'q tsa cha' ti'í ndyacua ji'na

³ Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'q Ni ji'na, lo'o jua'q nxtyucua tsa Ni ji'na lo'o ndyacua cua ña'q ca cha' ti'í ji'na.

⁴ Nu nxtyucua Ni ji'na ni, jua'q ndu'ni Ni cha' tiya' la taca xtyucua na ji'i xa' ñati, nu lo'o tyacua cua ña'q ca cha' ti'í ji'i ngu'; ñi'ya lo'o nguxtyucua ycui' Ndyosi ji'na, la cui' jua'q taca xtyucua na ji'i xa' ñati li'.

⁵ Ñi'ya lo'o ngua'ni lya' ti' ñati ji'i Cristo tya sa'ni la, jua'q nda ngu' quiña'q tsa cha' ti'í ji'na juani, nu lo'o nchcui' na cha' ji'i Cristo; pana ña'q ti nxtyucua tsa Cristo ji'na, la cui' hora lo'o nchcube' na.

⁶ Masi tyacua cha' ti'í ji'i ya, masi lya' ti' ngu' ji'i ya, xqui'ya cu'maq laca cha' ti'í bi', cha' taca xtyucua la ycui' Ndyosi ji'i ma' cha' caja ñi'ya clyaa ma' ji'i nu cuxi li'. Nu lo'o xtyucua Ni ji'i ya ni, xqui'ya cu'maq ndu'ni Ni jua'q li', cha' caja ñi'ya xtyucua ya ji'i

ma' jua'q ta Ni juersa ji'i ma' cha' lo'o cu'maq talo ma' ji'i cha' ti'í, la cui' ña'q cha' ti'í nu ndyaca ji'i ya.

⁷ Ndyi'u tsa ti' ya ji'i cu'maq. Jlo ti' ya cha' ñi'ya ndyu'ní lya' ti' ngu' ji'i ya, jua'q cua'ni lya' ti' ngu' ji'i ma'; pana ñi'ya nxtyucua Ni ji'i ya, jua'q xtyucua Ni ji'i cu'maq.

⁸ Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua nti' ya cha' caca cuayá' ti' ma' ñi'ya ngua lo'o ngujui cha' ti'í ji'i ya ca quichi su ndyaa ya ca loyuu su cuentya Asia, cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ndyacua ji'i ya nu ngua li'. Ná jlo ti' ya tsiya' ti ñi'ya caca cha' tyijiloo ya ji'i cha' cuxi bi' nquicha'; ngua ti' ya cha' nga'aa tyu'ú ya,

⁹ cha' cua ndyalaa tyempo nu cua cajaa ti ya. Pana jua'q ngua cha' tso'o la jlya ti' ya ji'i sca ti ycui' Ndyosi, cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni cha' tyu'ú ñati chaca quiya' masi cua ngujuii ngu'; bi' cha' nchca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na, si'i na culacua ti' na cha' ycui' ca ti na ntsu'u cha' cua'ni na cha' clyaa na laja cha' cuxi bi'.

¹⁰ Cua ngua'ni lyaá ycui' Ndyosi ji'i ya tyempo bi', cha' ná ngujuii ya, masi cuxi tsa ngua cha' ca bi'; lo'o jua'q tya cua'ni lyaá la Ni ji'i ya ca nde loo la. Cua ngusñi ya cha' ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' jlya ti' ya ji'i ycui' Ni, cha' ña'q ti tya cua'ni lyaá Ni ji'i ya.

¹¹ Lo'o jua'q taca xtyucua ma' ji'i ya nu lo'o chcui' ma' lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i cuare. Tucuá Ni cha' nu chcui' ma' lo'o Ni, cha' tyu'q tya'a ma'; li' cua'ni Ni cha' caca tso'o ji'i ya. Lo'o li' tyu'q tya'a ma' taca tya ma' xlyaa'be ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i ya, nu lo'o cua ngulaá ya ji'i nu cuxi.

Ná ngua ji'i Pablo tsaa nde Corinto

¹² Tso'o tsa nti' ya cha' xcui' ngua'ni tyucui tyiquee ya lo'o ma', xcui' nda ya cha' liñi lo'o ma', ñi'ya nu ngua'ni ya lo'o xa' ñati; jua'q nti' ya. Ngua ji'i ya cua'ni ya jua'q lo'o ma' xqui'ya cha' lye tsa ngua'ni tya'na ti' ycui' Ndyosi ji'na laja ti; si'i cha' nda'ya cha' hique ti ya, bi' cha' ndu'ni ya jua'q.

13-14 Tsa lo cua ti cha' nguscua ya lo quityi nu caq̄a slo mā, sca cha' nu taca chcui' cu'mā, sca cha' nu taca ca cuayá' ti' mā. Masi juani cua ngua cuayá' ti' mā xi, pana cua nti' ya cha' tyā caca cuayá' tso'o la ti' mā cha' bi'. Lo'o tyalaa tsā bi', nu lo'o caq̄a Jesús nu Xu'na na chaca quiya', li' caca tso'o tyiquee mā ña'a mā ji'i ya; jua'a cuare tso'o ca ti' ya ña'a ya ji'i mā ca li'.

15 Jua'a ngua ti' na', bi' cha' ngulacua ti' na' tsa'a na' slo cu'mā tyā clyo. Ná tyiquee' tsaa na'a na' ji'i cu'mā tucua quiya' ngua ti' na' nquicha', cha' ca tso'o cresiya ji'i mā.

16 Clyo ngua ti' na' tyeje tacui na' nde su ndi'i mā tyucuij lo'o ndya'a na' ca Macedonia. Nu lo'o nguxtyuu na' ndya'a na' ca Macedonia bi', tyā na' ca su ndi'i mā chaca quiya', cha' caca xtyucua cu'mā jna' tsa'a na' nde tyucuij Judea, ngua ti' na'.

17 Pana lo'o ná yāq̄a na' slo cu'mā ni, li' ngua ti' mā cha' ná ngulacua tso'o ti' na'. Ná tso'o cha' chcui' mā cha' laca na' sca ñati nu nchcui' tucua ti cha'; nu lo'o ngüiñi tyucuij 'na tya clyo, ná nñilo'o na' ji'i ni sca ñati.

18 Cua jlo ti' y cui' Ndyosi cha' ná nchcui' ya tucua cha' lo'o cu'mā, ñi'yā si nacui' ya cha' jua'a laca, lo'o li' nacui' ya cha' si'i jua'a. Ná ndu'ni ya jua'a,

19 cha' nu Jesucristo bi', nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi ni, si'i tucua cha' ntsu'u tyiquee Ni. Cua nchcui' ya cha' ji'i Ni su ndi'i cu'mā, lo'o na', lo'o Silvano, lo'o Timoteo, nchcui' cua cha' ji'i Ni. Ná chcui' Ni cha' si'i jua'a laca sca cha' si cua nchcui' Ni tsaca quiya' cha' jua'a laca cha' bi'. Sca ti Cristo laca nu chañi cha' nchcui' Ni cha' liñi,

20 sca ti nu Cristo bi' nu ndu'ni cha' chañi cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o na; bi' cha' xqui'ya Jesucristo taca chcui' na: "Amén, jua'a caca cha' lacua". Jua'a ñacui' na laja lo'o ndu'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi.

21 Y cui' Ndyosi laca nu ngua'ni lo'o ya cha' ngusñi tso'o ya cha' ji'i Cristo,

lo'o jua'a ngua'ni Ni lo'o cu'mā; na cua ngua'ni y cui' Ndyosi cha' laca na ñati ji'i Ni.

22 Ndi'yā laca ñi'yā si ngusta y cui' Ni sca cuayá' nu ji'i Ni hichu' na, nu lo'o nda Ni Xtyi'i y cui' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'na. Xtyi'i y cui' Ndyosi laca nu nda y cui' Ndyosi ji'na yala la, cha' caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na lcaa ña'a cha' nu nacui' Ni cha' cua'ni Ni.

23 Ná nguta'a na' quichi tyi ma tu'ni, cha' ná nti' na' cha' caca ñasí' na' ji'i cu'mā. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' ti, bi' cha' ná ndya'a na' ca slo mā li'. Cua jlo ti' y cui' Ndyosi cha' bi'. Qui'ya y cui' Ndyosi cresiya 'na si ná chañi cha' nu nchcui' na' re.

24 Pana tso'o la masi si'i xqui'ya cuare ti taquiya' mā cha' ji'i y cui' Ndyosi, cha' ne' tyiquee y cui' ca mā cua ngusñi tso'o mā cha' ji'i Jesús. Na cua nti' ya xtyucua ya ji'i mā cha' ca chaa la ti' mā laja lo'o ndyu'ni tlyu y cui' ca mā ji'i Jesús.

2

1 Bi' cha' ngulacua ti' na' cha' nga'a su'ba na' cha' xñi'i ti' tyiquee mā lo'o tsa'a slo mā chaca quiya'.

2 Ndi'yā laca cha': tso'o tsa nti' na' lo'o ña'a na' ñi'yā nu ndyu'ni cu'mā; cua nda na' cha' xñi'i ti' ji'i mā tsaca quiya', bi' cha' ná tso'o si jua'a cua'ni na' chaca quiya',

3 cha' jua'a ngua cha' nu nguscua na' lo quityi bi' tya tsubi' la. Ná nti' na' tsa'a na' slo cu'mā nquicha'; ná tyiquee' cua'ni mā cha' ca xñi'i ti' na', ngua ti' na'. Pana tso'o la si tso'o ti caca tyiquee na', cha' jua'a si tso'o ntsu'u tyiquee na', lo'o cu'mā tso'o ti caca tyiquee mā li', ngua ti' na'.

4 Nu lo'o nguscua na' quityi bi', quiña'a tsa ngulacua ti' na' li'; xñi'i tsa ti' na' ngua li', hasta ndyunaa na' xqui'ya cu'mā. Pana si'i cha' ca xñi'i ti' cu'mā nguscua na' quityi bi'; ngua ti' na' cha' ca cuayá' ti' cu'mā cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'mā, bi' cha' nguscua na' quityi bi'.

Tyu'u cha' clyu ti' ji'i cu'ma lo'o ngu' cuxi bi'

⁵ Cua ngua xñi'i ti' ma xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni nu ñati bi'. Lo'o ngua'ni yu jua'a ni, si'i sca ti na' ngua xñi'i ti' na' li'; lo'o lcaa cu'ma ngua xñi'i xi ti' tyiquee ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha' cuxi bi', bi' cha' nga'aa nti' na' cua'ni tyaala na' ji'i cu'ma.

⁶ Cuayá' tsa cha' nu ngua'ni cu'ma lo'o yu bi', cha' cati xqui'ya yu bi', nu lo'o ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti nu ngua li'.

⁷ Bi' cha' juani cui'ya cu'ma cha' clyu ti' ji'i yu bi', xaala' ma cresiya ji'i ma lo'o yu, cha' ná chcuna' chalyuu ji'i yu bi' xqui'ya cha' xñi'i tsa ti' yu.

⁸ Ndijña ya cha' clyu ti' ji'i ma juani cha' xtyucua ma xi ji'i yu bi', cha' ca cuayá' ti' yu cha' ña'a ti tya ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i yu.

⁹ Cua laca nguscua na' quityi bi', cha' lijya slo cu'ma, cha' ngua ti' na' quijeloo cha' 'na si chañi cha' ji'i ma cha' cua'ni cu'ma ñi'yä nu ni na' ji'i ma li'; ná jlo ti' na' nquicha', si tyaja'a cu'ma cua'ni ma jua'a.

¹⁰ Lo'o na', cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i yu bi', si cua ngua'ni clyu ti' cu'ma ji'i yu. Lo'o cu'ma cua ngua'ni yu cha' cuxi bi', pana na' ngüi'yä cha' clyu ti' ji'i yu bi' cuentya ji'i ma, masi tyijyu' ndi'i na', masi sca ti Cristo ndu lo'o na'. Bi' cha' jua'a culacua tso'o ti' ma lacua,

¹¹ cha' ná caca tyijiloo nu xña'a nu naa Satanás ji'na; cua jlo tsa ti' na cha' tajua' tsa nu xña'a bi'.

Ngulacua tsa ti' Pablo nga'a yu ca quichi Troas

¹² Ndyo'a na' ca quichi Troas tya tsubi' la, ndyaa cacha' na' cha' ji'i Jesús ji'i ngu' quichi bi'. Lo'o jua'a ngua li', cha' tso'o tsa ndyuna ngu' quichi bi' cha' ji'i ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' cua nda ycui' nu Xu'na na chacuayá' na cha' cua'ni na' cña ji'i Ni ca ndacua.

¹³ Pana ná ndalo na' ca bi', cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' laca bilya tyalaa Tito tya'a ndya'a ya cña slo na';

bi' cha' yala ti ngusalya' na' lo'o ngu' quichi bi'. Li' tya ndyaa la na' nde loyuu su cuentya Macedonia.

Ntijiloo na ji'i nu cuxi xqui'ya Cristo

¹⁴⁻¹⁵ Ndyo tsa na' xlya'be ji'i ycui' Ndyosi cha' stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo. Laca cha' ñi'yä si ndya'a lo'o ycui' Ndyosi ji'na ndya'a qui'i ti na calle, cha' ndyu'ni chi Ni loo Jesucristo cha' cua ntijiloo yu ji'i nu cuxi. Jua'a ji'na ta Ni su tya'a na laja ñati bi', cha' lo'o na nsañi na cha' ji'i ycui' Cristo ca slo lcaa ñati; ndacha' na cha' ji'i ycui' Ndyosi ca slo ñati, masi nchcui' na lo'o ñati nu nti' clyáá ji'i nu cuxi, masi nchcui' na lo'o xa' ñati nu ná nti' cuna cha' tso'o bi'. Pana ñi'yä laca sca na tyixi xtyi'i nu nda xtyi'i ntyucua lcaa se'i, jua'a laca cña nu ndu'ni na cuentya ji'i ycui' Ndyosi. Ndiya tsa ti' ycui' Ndyosi ji'i, la cui' jua'a ndiya ti' Ni cña nu ndyu'ni Cristo nde chalyuu xqui'ya na.

¹⁶ Ñati nu chiya'a tsa ndu'ni ni, ná ndiya' ti' ngu' cha' nu nchcui' na tsiya' ti; na ndacane la cha' bi' ji'i ngu' cha' cua chcuna' ti chalyuu ji'i ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'. Pana ñati nu nti' clyáá ji'i nu cuxi ni, xa' ña'a ndu'ni ngu' bi'; cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u chaca chalyuu tso'o la nu caja ji'i ngu'. Ntsu'u tsa ñati nu ná caca cua'ni cña bi'; pana cuare ni, taca cua'ni ya ji'i chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi.

¹⁷ Si'i ngana ndyu'ni ya lo'o cha' ji'i ycui' Ndyosi bi', si'i na nchcutsa'a ya ji'i lo'o xa' la cha'; tyucui ti' tyiquee ya nchcui' ya lo'o ñati ñi'yä laca si na ndi'i ycui' Ndyosi slo ya, xqui'ya cha' ycui' Ndyosi laca nu ngua'a loo ji'i ya cha' cua'ni ya cña bi' cuentya ji'i Cristo.

3

Nde laca sca cha' nu cua nguxana cati

¹ Ná nchcui' tyucuaa ti' ya lo'o cu'ma. Ná nti' ya cha' chcui' ma cha' tlyu tsa ñati laca ya. Lo'o ndya'a ya slo ma, ná ntsu'u cha' qui'ya ya sca

quityi nu ñacui cha' tso'o ti ndyu'ni ya cña; jua'a lo'o ndyaa ya chaca se'j, ná ntsu'u cha' jña ya sca quityi jua'a ji'i ma.

² Ná ntsu'u cha' tyu'ú quityi ji'i ya jua'a, cha' taca ña'a ngu' ji'i cu'ma. Cua jlo ti' ngu' cha' xqui'ya cuare tso'o tsa ndyuna ma cha' ji'i Jesús, jlo ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i cu'ma.

³ Cristo ngua'ni cña bi' ne' cresiya ji'i cu'ma, nu lo'o nda Ni ji'i cua cha' ndyaa ya ca su ndi'i ma; bi' laca sca cña ji'i Xtyi'i y cui' Ndyosi nu lu'ú ca, nu ngua'ni Ni ne' cresiya ji'i cu'ma ñati chalyuu, ni si'i cha' nscua sca cha' chu' quee cuaja' ti.

⁴ Taca chcui' na jua'a, cha' tlyu tsa ndyaca tyiquee na xqui'ya cha' jlya ti' na ji'i y cui' Ndyosi, cha' cua ngusñi na cha' ji'i Jesús.

⁵ Cuentya ji'na, ná nchca ji'na cua'ni na cña ji'i y cui' Ndyosi tsiya' ti; pana y cui' Ni ndu'ni Ni lo'o na cha' taca ji'na cua'ni na lcaa lo cña ji'i Ni nu ndyu'ni na.

⁶ Laca bi' sca cha' nu cua nguxana ca ti, sca cña nu ndyu'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi laca. Ná laca bi' ñi'ya laca sca cña nu ndacane ti quityi cusu' ji'na cha' cua'ni na. Ndyijií na xqui'ya yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cña nu nclyo quityi cusu' bi' ji'na, pana juani ndyiji chalyuu cucui ji'na xqui'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi.

⁷ Cña nu ngulo Moisés ji'i ngu' bi' cuentya ji'i y cui' Ndyosi ni, chu' quee cuaja' nscua cha' bi'; nguscua Ni letra hichu' quee cuaja' bi', cha' chcui' ngu' lo. Ndubi tsa ña'a xee ji'i y cui' Ndyosi ngua, nu lo'o nda ca ti Ni cha' cusu' bi'; hasta tyucui ña'a loo nu cusu' Moisés ndubi tsa ña'a ngua, ni nga'aa ngua ña'a ty'a ngu' Israel ji'i loo nu cusu' bi'. Pana yala ti nteje tacui cha' bi', xtyi'i ti nguliji xee bi' loo yu li'. Lo'o xee ndubi ndyalaa cha' cusu' bi' lacua, masi xcui' jua'a ndyiji ñati lo'o yabe' nu ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya cña nu nclyo cha' cusu' bi';

⁸ pana juani tlyu la cha' ndyaca nu lo'o nda na cha' ji'i Jesús lo'o ñati, lo'o

li'ndu'ni Xtyi'i y cui' Ni cña ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

⁹ Cña nu nclyo cha' cusu' ni, bi' ndu'ni cha' quijeloo qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; ntsu'u cha' chcubé' ngu' li', masi ndubi tsa ña'a xee nu ngua ca su ntucua quiya' cha' cusu' bi'. Bi' cha' juani tlyu la cha' laca cha' ji'i y cui' Jesús bi', cha' jua'a ndyaca lubii cresiya ji'na cuentya ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya Jesús bi'.

¹⁰ Juani tlyu la cha' tso'o ndyaca ca su ndi'i na, bi' cha' nga'aa ña'a na ji'i cha' tso'o nu ngua ji'i cha' cusu' bi', masi tso'o tsa ña'a ngua cha' bi' tya clyo la.

¹¹ Xti ti tyempo ndalo nu cha' cusu' bi', masi tlyu xi xee ngua lo'o tya lyiji calo cha' bi'. Pana tyucui tyempo nu lija nde loo la, ná nga'aa cha' tye cha' nu nguxana ca ti bi' juani; tlyu la cha' laca bi' tsiya' ti.

¹² Lo'o juani nga'aa ntsii na chcui' na lo'o ñati, cha' jlo ti' na cha' tso'o tsa laca cha' ji'i Jesús nu nchcui' na re.

¹³ Nga'aa nti' cha' tyacu' sca late' loo na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Moisés nu ngua sa'ni bi', cha' ná ña'a ngu' Israel loo yu lo'o nguliji xee bi' jua'a ti.

¹⁴⁻¹⁵ Ndyacu' tsa cha' hique ngu' Israel nu ngua li', cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi tsiya' ti. Masi chalyuu juani, jua'a laca lo'o quityi cha' jo'ó nu nguscua jyo'o Moisés, la cui' cña nu ngulo y cui' Ndyosi ji'i ñati nu ngua sa'ni bi'; nu lo'o chcui' ti ngu' judío lo quityi cha' jo'ó bi', ña'a ti ná nchca ca'ya cha' bi' hique ngu' bi'. Tsya' ti taca ca'ya cha' bi' hique ngu' lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; li' saala Ni hique ngu' cha' cuna tso'o ngu' cha' ji'i Ni.

¹⁶ Pana lo'o xñi na cha' ji'i y cui' nu Xu'na na, li' tye cha' nu ndyacu' hique na.

¹⁷ Lo'o nchcui' ca ti quityi re cha' ji'i nu "Xu'na na", bi' nti' ñacui cha' Xtyi'i y cui' Ndyosi laca nu bi'. Lo'o jua'a nu lo'o laca Xtyi'i y cui' Ndyosi nu Xu'na na loo ji'na, nga'aa tucui caca ji'i tatsaa ji'na cha' cua'ni na cua

ñ'a'q̄ ca cña cuxi li'.

¹⁸ Jua'q̄ laca cha' ji'na, lcaa na lo'o ty'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, tyaca' tyijyu' cha' cua nda nu Xu'na na xee nu tyu'u loo na. Pana ná nga'q̄ cha' tyacu' sca late' loo na, cha' la cui' cha' tlyu bi' laca nu ñ'a'q̄ ti ty a lye la ndyu'ni cña lo'o na cha' cha'q̄ tyucui ñ'a'q̄ na, cha' caca na ñi'yä laca y cui' Ndyosi nu Xu'na na tsiya' ti. Ca slo y cui' nu Xu'na na nu laca Xtyi'i bi', ca bi' ndyu'u nu cha' tlyu bi'.

4

¹ Bi' cha' ná nchca taja ti' ya ji'q̄ cña nu ndyu'ni ya. La cui' y cui' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' ji'q̄ ya, xqui'ya cha' ty a'na ti' Ni ña'q̄ Ni ji'q̄ ya.

² Cua nguxtyanu ya ji'q̄ lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' cuaana ti, lcaa cha' nu ntyuju'u tsa ti' ngu' cua'ni ngu' ji'q̄. Si'i na nñilo'o ya ji'q̄ ngu', la cui' jua'q̄ ná nchcupsa'q̄ ya cha' ji'q̄ y cui' Ndyosi lo'o xi xa' la cha', nu lo'o nchcui' ya cha' bi' lo'o ngu'; tso'o ti nclyu'u ya tyucui cha' ji'q̄ Jesús ji'q̄ ngu'. Lo'o jua'q̄ chañi tsa laca cha' bi', cha' jua'q̄ caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' tyucui tyiquee ya ndu'ni ya cña ji'q̄ y cui' Ndyosi; jua'q̄ nti' y cui' Ni ña'q̄ Ni ji'q̄ ya.

³ Lo'o li' si ntsu'u ñati nu ñacui' cha' tucui tsa ndyu'u cha' tso'o ji'q̄ Jesús nu nchcui' ya lo'o ngu', liñi la ñacui' na li' cha' ñati bi' laca nu nguna' ndu'ni, bi' cha' ná nchca cua'q̄ jyaca' ñati bi' ji'q̄ cha' bi'.

⁴ Ná ntaja'q̄ ngu' bi' xñi ngu' cha' bi' xqui'ya nu xña'q̄ nu nñilo'o ji'q̄ ñati chalyuu. Ndacu' nu cuxi bi' cha' ji'q̄ ngu' cha' ná cuna ngu' cha' tso'o nu cuentya ji'q̄ Cristo, bi' cha' ná nchca tyanu xee lubii ji'q̄ Cristo ne' cresia ji'q̄ ngu' bi'. Tlyu tsa cha' laca ji'q̄ Cristo; lcaa cha' nu ntsu'u ji'q̄ Ni, stu'ba ntsu'u cha' ji'q̄ Ni lo'o y cui' Ndyosi Sti Ni ca su ntucua Ni juani.

⁵ Nu cha' nu nda ya lo'o ngu' ni, si'i cha' ji'q̄ y cui' ca ya nchcui' ya. Ndi'ya laca cha' nu nchcui' ya lo'o ngu': Jesucristo laca Xu'na tyucui ña'q̄ nde cua, lo'o la cui' Ni laca Ni loo ji'q̄ tyucui ña'q̄

nde chalyuu. Bi' cha' ñacui' ya cha' xqui'ya Jesús nu Xu'na na ndyu'ni ya cña cuentya ji'q̄ ma.

⁶ La cui' y cui' Ndyosi laca nu nda xee lubii ji'q̄ Ni cha' tyanu ne' cresia ji'na; bi' cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' tlyu nu tso'o tsa nu ntsu'u ji'q̄ y cui' Ndyosi, la cui' ti cha' nu nchca tii na cha' ndyu'ni Ni cña ne' cresia ji'na nu lo'o xñi na cha' ji'q̄ Cristo. Y cui' Ni ngulo Ni cña cha' tyucua xee ca su ngua chalyuu talya nu ngua ty a sa'ni la.

Ndi'ya tyi'i na nde chalyuu lo'o ngusñi na cha' ji'q̄ y cui' Ndyosi

⁷ Masi tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresia ji'na xqui'ya Cristo, pana ñati chalyuu ti laca na, si'i na nguula tsa ti' na y cui' ca na. Ñi'yä laca sca quityu' nu ndya' lo'o yuu ti nu xtyi'i ti ncla'a, jua'a ti laca na. Tso'o la jua'a, cha' li' taca ca cuayá' ti' na cha' sca ti y cui' Ndyosi laca nu lcaa cña nchca ji'q̄ Ni; nga'aa si'i y cui' ca na nu nchca ji'na.

⁸ Lcua ti se'i su ndya'q̄ ya, tlyu tsa cña ndyacua ji'q̄ ya, pana ná nchca tyijiloo nu cuxi ji'q̄ ya. Lu'ba ti nclyacua tsa ti' ya, pana ná nchca taja ti' ya lo'o xñi'q̄ ti' ya.

⁹ Ntsu'u tsa ty a' a cusüü ya, pana la cui' ti cha' ná lyiji ty a' a tso'o ya. Masi ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cha' quicha ya, pana ná nchca cua'ni tye ngu' ji'q̄ ya.

¹⁰ Macala su ndya'q̄ ya nde chalyuu, lu'ba ti nchca quicha ya, ntsu'u tsa cha' ti' nu ndyu'ni ngu' lo'o ya, tsa ña'q̄ nu ngua ji'q̄ Cristo lo'o ya q̄a yu nde chalyuu, nu lo'o ndyujuii ngu' ji'q̄ yu. Pana li' ca jlo ti' xa' ñati cha' ña'q̄ ti ty a lu'ú y cui' Cristo, nu lo'o ña'q̄ ngu' bi' cha' ña'q̄ ti ty a lu'ú ya.

¹¹ Cua ña'q̄ ca hora lo'o ndi'q̄ ya chalyuu ntsu'u tsa cha' cuxi nu taca cujuui ji'q̄ ya, cha' quiña'q̄ tsa cha' cuxi ndyacua ji'q̄ ya lcaa se'i su ndya'q̄ ya xqui'ya Jesús. Pana jua'a taca ña'q̄ ngu' cha' ty a ndi'q̄ Jesús lo'o ya; bi' cha' laca ty a ntsu'u chalyuu ji'q̄ ya, masi quicha ti ti' ya ndya'q̄ ya.

¹² Jua'q̄a laca cha' ji'i cuare, na ncliji tyucui ña'q̄a ya xqui'ya cha' ti'í nu ndyacua ji'i ya nde chalyuu; pana cu'maq̄ni, cua ngujui chalyuu nu ná nga'q̄a cha' tye ji'i ma' xqui'ya cña nu ngua'ni ya.

¹³ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' su nchcui' ngu' ndi'ya: "Jlya ti' na' cha' chañi laca cha' bi', bi' cha' nchcui' na' cha' liñi bi' lo'o xa' ñati", nacui jyo'o cusu' bi'. Lo'o jua'q̄a cuare, nchcui' ya cha' ji'i Jesús cha' cua ndyatí tyiquee ya ji'i yu, xqui'ya cha' ngusñi ya cha' ji'i yu.

¹⁴ Chañi jlya ti' ya cha' ngulo ycui' Ndyosi ji'i Jesús nu Xu'na na ca su ntsiya yu nguatsi' yu, lo'o la cui' jua'q̄a caqui'ya Ni ji'na, cha' stu'ba ti tyalaa na ca su ntucua ycui' Ni.

¹⁵ Ndalo ya ji'i lcaa cha' ti'í nu ndyacua ji'i ya xqui'ya cu'maq̄; tiya' la li' tyatú quiña'q̄a la tya'a ñati ma' nu taca tya xlyab'e ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i ya, cha' jua'q̄a quiña'q̄a tsa tya'a ñati ma' ntsu'u nu cua ngujui xlyab'e nu ta ycui' Ndyosi ji'i ma'. Lo'o li' stu'ba ti taca cua'ni chí na loo ycui' Ndyosi.

¹⁶ Bi' cha' ná nchca taja ti' na ji'i cña nu ndyu'ni na cuentya ji'i ycui' Ndyosi, masi ncliji tyucui ña'q̄a cuaña' na jua'q̄a ti; pana ña'q̄a ti lu'ba ti ndu'ni ycui' Ndyosi cha' ca tso'o la cresiya ji'na.

¹⁷ Si'i na tlyu tsa cha' ti'í nu ndyacua ji'na chalyuu re juani, xti ti tyempo talo cha' ti'í bi'; pana tiya' la ni, tlyu tsa cha' tso'o nga'q̄a cha' tyacua ji'na ca slo ycui' Ndyosi, lo'o ná nga'q̄a cha' tye bi' tsya' ti. Ná stu'ba cha' ti'í re lo'o cha' tso'o nu nga'q̄a cha' tyacua ji'na nde loo la.

¹⁸ Ná ntsu'u tyiquee na ji'i sca na nu tso'o ña'q̄a ti, cha' ná talo lcaa na nu tso'o ña'q̄a bi' tsya' ti; na ncliana na ji'i sca cha' nu ná nchca ña'q̄a na ji'i juani ti, pana nde loo la tylu'u tucua cha' bi', ña'q̄a na ji'i li'. Bi' laca nu ná nga'q̄a cha' tye cha' ji'i.

5

¹ Jlo ti' na cha' ñi'ya nti' sca ni'i canta' ti, jua'q̄a nti' cuaña' na, cha' si

cua ngujuii na ni, cua ndye cuaña' na nguti. Pana cua ngua'ni cho'o ycui' Ndyosi chaca ni'i nu tyacua ji'na, chaca cha' laca bi'; ycui' Ndyosi xcutsa'q̄a tyucui ña'q̄a na, lo'o ná nga'q̄a cha' tye cha' ji'na tsya' ti li'. Ca su ntucua ycui' Ndyosi laca cha' bi', si'i ñati nu cuiñá ni'i bi'.

² Ná tso'o nti' na ndi'í na nde chalyuu, cha' xcui' quicha tsa ti' na. Chañi cha' cua nti' na tyu'utsu' na nde chalyuu, tyaa clya na ca slo ycui' Ndyosi, cha' yala la caja ni'i cucui bi' ji'na li'.

³ Ni'i bi' laca nu tacu' lo tyucui ña'q̄a na, cha' caja su tyl'i cresiya ji'na, cha' ná tyl'i na jua'q̄a ti.

⁴ Nchca taja ti' na su ndi'í na nde chalyuu, cha' ndyacua tsa cha' ti'í ji'na. Si'i na nti' na cha' cajaa na yala ti, pana nti' tsa na cha' caca cucui tyucui ña'q̄a na; bi' laca nu cua'ni ycui' Ndyosi lo'o tyalaa na ca su ntucua Ni. Lo'o li' tye cha' cuxi ji'na, tye tyucui ña'q̄a cuaña' na nu nscua cha' cajaa, cha' li' taca quiye chaca chalyuu nu tso'o la ji'na, nu ná nga'q̄a cha' tye tsya' ti.

⁵ Na cua ngua'ni cho'o ycui' Ndyosi cha' jua'q̄a caca ji'na ca li'; cua nda Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani. Laca bi' sca cha' nu nda Ni ji'na yala ti, cha' tyl'i u ti' na lcaa cha' nu cua'ni Ni cuentya ji'na ca nde loo la.

⁶ Bi' cha' nchca tlyu tyiquee na, cha' ndu' ti' na cha' jua'q̄a cua'ni ycui' Ndyosi. Nu lo'o tya lu'ú na chalyuu, jlo ti' na cha' tyljyu' tsa to' tyl'i na ca slo ycui' Ndyosi, cha' tya lyiji tyalaa na ca su ntucua ycui' nu Xu'na na.

⁷ Ndalo na ndi'í na chalyuu xqui'ya cha' jlya ti' na cha' nu nda Ni lo'o na, si'i na cua na'q̄a na ñi'ya caca cha' nde loo la.

⁸ Cha' nu tlyu nchca tyiquee na, bi' cha' cua nti' tsa na cha' xtyanu na ji'i chalyuu re su quicha ti ti' na ndi'í na, cha' tsaa na tyl'i na ca slo ycui' nu Xu'na na;

⁹ ndyu'ni cña ti' na cha' cua'ni na lcaa ña'q̄a cña nu ndiya' la ti' nu Xu'na

na, masi tya lu'ú na, masi cua ngujuii na.

¹⁰ Lcaa na lo'o tya'a na nga'a cha' tyalaa na ca su ntucua ycui' Cristo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'na. Lo'o li' tyacua cha' ji'i scaa na, ña'a cha' nu nga'a cha' tyacua ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni scaa na nde chalyuu, si cha' tso'o ngua'ni na, si cha' cuxi ngua'ni na.

Chcui' na sca cha', ñi'yä nu caca cati qui'ya ji'na lo'o ycui' Ndyosi

¹¹ Xqui'ya cha' ndube tsa ti' ya cha' ña'a ycui' Ndyosi ji'i ya, bi' cha' nchcui' tsa ya cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñatí. Tso'o tsa nslo ycui' Ndyosi ji'i ya, ñi'yä ndu'ni sa scaa ya. Lo'o jua'a cu'mä, nti' ya cha' liñi tsa ndyuloo mä ji'i ya,

¹² si'i cha' tyixi ti ya nchcui' tso'o ti ya cha' ji'i ycui' ca ti ya. Ndi'ya nti' ya: caja ñi'yä xtyacui mä cha' lo'o ngu' cuentya ji'i ya, si tso'o ti nti' mä ña'a mä ji'i ya. Ntsu'u ñatí ca bi' nu ná ndube ti' ñi'yä ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', pana ndube la ti' ngu' bi' ñi'yä ndu'ni chì ngu' loo ycui' ca ngu'.

¹³ Ná ndu'ni cha' masi ñacuï ngu' bi' cha' tonto tsa ya; jua'a laca ya tu'ni, xqui'ya cha' ndyu'ni ya cña ji'i ycui' Ndyosi. Masi jua'a laca ya nti' ngu' bi', pana tyucui tyiquee ya taca xtyucua ya ji'i cu'mä li'.

¹⁴ Cua jlo ti' na cha' sca ti ycui' Cristo ngujuii lo crusi cuentya ji'i lcaa ñatí chalyuu; fi'i ya nti' si cua ngujuii lcaa ñatí chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', jua'a laca cha', xqui'ya cha' ngujuii yu lo crusi bi'. Lo'o juani jlo ti' na cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'i lcaa ñatí chalyuu, bi' cha' nga'a cha' chcui' na cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñatí.

¹⁵ Xqui'ya lcaa ñatí, bi' cha' ntaja'a Cristo ngujuii yu lo crusi. Cua nti' yu cha' nga'aa tyi'i ñatí chalyuu cha' ji'i ycui' ti ngu'; tyi'i ngu' ni, pana xcui' cuentya ji'i Cristo, cha' bi' laca nu cua ngujuii cuentya ji'i ngu', bi' laca nu cua ndyu'ú chaca quiya' cuentya ji'i ngu'.

¹⁶ Bi' cha' juani nga'aa chcui' tyucuaa ti' na lo'o xa' ñatí si ná ndiya ti' na ñi'yä ndu'ni ngu' bi' nde chalyuu. Nu ngua tya sa'ni la, la cui' ti cha' ná ndiya ti' ya cña nu ngua'ni ycui' Cristo; si'i ñatí nguula, si'i ñatí tlyu laca yu ngua ti' ya tya li'. Pana juani nga'aa si'i jua'a nclyacua ti' ya ña'a ya ji'i Cristo.

¹⁷ Lo'o juani nu lo'o cua ngusñi sca ñatí cha' ji'i Cristo, li' cua nguxcutsa'a Ni cha' ji'i ñatí bi'; cua ndye cha' ji'i yu lo'o cha' cuxi nu ngua'ni yu nu ngua tya tsubi' la. Chaca chalyuu cucui, bi' laca nu cua ngujui ji'i yu juani.

¹⁸ Ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni lcaa cha' bi', cha' cua ndyaca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni xqui'ya Cristo. Lo'o juani cua nda Ni cña ji'na cha' chcui' na lo'o ngu' ñi'yä caca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o ycui' Ni.

¹⁹ Xqui'ya Cristo ndu'ni Ni cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñatí chalyuu lo'o Ni, nga'aa culotü Ni ji'i cha' cuxi nu cua ngua'ni ñatí. Lo'o li' cua ngua'a lo Ni ji'na, cha' cua'ni na cña cuentya ji'i Ni, cha' chcui' na lo'o ñatí ñi'yä taca ca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi;

²⁰ bi' cha' laca ndya'a ya ca slo mä chacuayá' ji'i ycui' Cristo. Ndi'ya laca lo'o nchcui' ya lo'o mä, ñi'yä laca si ycui' Ndyosi nchcuane Ni ji'i mä cha' cua'a jyaca mä ji'i cha' nu nchcui' Cristo. Nchcui' ya lo'o cu'mä chacuayá' ji'i Cristo lacua, cha' cua'ni mä cha' caca stu'ba cha' ji'i mä lo'o ycui' Ndyosi.

²¹ Masi ná ntsu'u qui'ya ji'i Cristo tsiya' ti, pana ycui' Ndyosi ngua'ni cha' ndyanu qui'ya nu ntsu'u ji'na hichu' Cristo. Si cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo, li' caca lubii cresiya ji'na ñi'yä nu nti' ycui' Ndyosi cha' caca na.

6

¹ Ngu' tya'a ndyu'ni na cña ji'i ycui' Ndyosi laca mä; bi' cha' nchcui' tsa ya lo'o cu'mä, cha' ná culiji mä cha' tso'o jua'a ti, cha' tso'o nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i mä. Na cua ngusñi mä cha' bi' tsaca quiya',

bi' cha' ña'q̄ ti taquiya' m̄a ji'i cha' bi' juani.

² Ndi'yq̄ nchcui' sca cha' nu nscua lo quityi ji'i y cui' Ndyosi sa'ni la:

Cua nti' tsa ña' cha' cua'ni cho'o na' cresiya ji'i m̄a, nacui y cui' Ndyosi, bi' cha' ntucuá na' cha' ji'i m̄a lo'o nchcui' m̄a lo'u.

Cua nti' na' cha' cua'ni lyaá na' ji'i m̄a, bi' cha' nguxtyucua tsa na' ji'i m̄a.

Jua'a nacui y cui' Ndyosi. Lo'o nu juani cua laca tyempo cha' cua'ni cho'o Ni cresiya ji'i m̄a, juani cua laca la cui' tyempo cha' cua'ni lyaá y cui' Ndyosi ji'i m̄a ji'i nu cuxi.

³ Ná nti' ya cha' xtyí lo'o ngu' ji'i ya xqui'ya cña nu ndyu'ni ya, cha' lo'o ji'i y cui' Ndyosi xtyí lo'o ngu' bi' li'; bi' cha' ná ta ya chacuayá' cha' tyu'u tucua sca cha' cuxi, nu xqui'ya bi' taca chcui' ngu' ji'i ya.

⁴ Tso'o la nti' ya si caca cuayá' ti' ngu' cha' ndya'q̄ ya lo cña ji'i y cui' Ndyosi, nu lo'o ña'a ngu' cña nu ndyu'ni ya cuentya ji'i Ni. Ndalo tsa ya ji'i cha' ti'i nu ndu'ni ngu' lo'o ya, masi ntsu'u tsa na nu lyiji ji'i ya, masi ntsu'u tsa cha' tucui nu ndyaca ji'i ya.

⁵ Cua ngujui'ji juata ngu' ji'i ya, jua'a cua ngusu'ba ngu' ji'i ya ne' chcua; cua ndyu'u ti'i tsa tlyu ti ñati ca slo ya cha' cua'ni lya'ti'ngu'ji'i ya; lo'o jua'a ntsu'u quiya' nteje tacui ya cuayá' cña nu ndyu'ni ya, ntsu'u quiya' ná nchca caja' ya, ntsu'u quiya' nu lye tsa ntyute' ya.

⁶ Pana ndi'yq̄ ca cuayá' ti' ngu' cha' cña ji'i y cui' Ndyosi laca nu ndya'q̄ ya lo'o: na cua ngua lubii cresiya ji'i ya cuentya ji'i y cui' Ni; liñi tsa nchca cuayá' ti' ya cha' ji'i Ni; ndalo tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i ngu', cha' ndyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ya, lo'o jua'a chañi cha'ntsu'utsa tyiquee ya ña'a ya ji'i tya'a ñati ya;

⁷ liñi tsa cha' ji'i y cui' Ndyosi nu nchcui' ya lo'o ñati, lo'o jua'a tyucui chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi nda Ni nu ndya'q̄ lo'o ya. Bi' cha' nu lo'o ña'a ngu' lcaa cha' nu ndyaca ji'i ya, li' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' cña ji'i y cui'

Ndyosi laca nu ndya'q̄ ya lo'o. Na cua ngua tso'o cresiya ji'i ya juani cuentya ji'i y cui' Ni, bi' cha' cua ngu-jui juersa ji'i ya cha' taca xuu tya'a ya lo'o nu xña'a; jua'a taca cua'a ya ji'i nu bi', cha' ná cua'ni ñu'nu bi' ji'i ya.

⁸ Ntsu'u quiya' nu ndu'ni ch̄i ngu' loo ya; xa' la tyempo, li' nchcui' ngu' cha' ti'i ji'i ya. Nchcui' ngu' cha' tso'o ji'i ya, lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' cuxi ji'i ya. Nchcui' ngu' cha' nu cuiñi tsa ya; xa' la tyempo, li' nchcui' ngu' cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ya.

⁹ Ntsu'u quiya' ndu'ni ngu' cha' ndyuloo ngu' ji'i ya; xa' la quiya', li' ndu'ni ngu' cha' ná nslo ngu' ji'i ya tsiya' ti. Ntsu'u quiya' ndya'q̄ ya su cua cajaa ti ya nchca, pana ña'a ti tya lu'u ya; nchcube' tsa ngu' ji'i ya, pana ná nchca cujuui ngu' ji'i ya.

¹⁰ Masi xñi'ji tsa ti' ya xqui'ya cha' ti'i nu ndyacua ji'i ya tu'ni, pana ña'a ti chaa ti' ya; ti'i tsa ya tu'ni, pana ndyiji juersa ji'i ya cha' xtyucua ya ji'i tyuu tya'a ñati. Masi ná sca na ntsu'u ji'i ya tsiya' ti lo'o ndi'i ya nde chalyuu; pana y cui' Ndyosi nxtyucua ji'i ya, lcaa na ntsu'u ji'i ya li'.

¹¹ Cu'm̄a ngu' tya'a na, ngu' Corinto, ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i m̄a, bi' cha' cua liñi tsa nchcui' ya lo'o cu'm̄a lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ya.

¹² Si'i na nga'aa nti' ya xtyucua ya ji'i m̄a, la cui' cu'm̄a laca nu lqui'ya tsa ntaja'a m̄a xtyucua m̄a ji'i ya;

¹³ bi' cha' juani tya'na tsa nchcui' na' lo'o cu'm̄a. Ndi'yq̄ nti' na' chcui' na' lo'o cu'm̄a, ñi'ya nchcui' ngu' lo'o sñi' ngu': Cui'ya m̄a cha' clyu ti' ji'i ya, tyucui tyiquee m̄a cua'ni cho'o m̄a tyiquee m̄a ña'a m̄a ji'i ya.

Tyaca'a tsa na ji'i y cui' Ndyosi nu lu'u ca

¹⁴ Ná clyana m̄a ñi'yq̄ caca quiñi cha' ji'i m̄a lo'o ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o y cui' Ndyosi, ná cua'ni tya'a m̄a lo'o ñati bi' tsiya' ti. Ná taca ca stu'ba cha' ji'i m̄a lo'o ngu' bi', cha' nu ñati nu cua ngua lubii cresiya ji'i cuentya ji'i y cui' Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati nu

ná ndaquiya' ji'i Ni tsiya' ti; lo'o jua'a ñatí nu ntsu'u xee ji'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i, ná taca ca stu'ba cha' ji'i ngu' bi' lo'o ñatí nu ndiya la ti' chalyuu talya.

15 Ná taca tsiya' ti ca stu'ba cha' ji'i Cristo lo'o Satanás; lo'o jua'a ñatí nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñatí nu ná ntaja'a xñi cha' bi' tsiya' ti.

16 Ñi'yä nti' cu'mä nu tyaca'a tsa ma ji'i y cui' Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a mä lo'o xa' ñatí nu ngusñi cha' ji'i cua ña'a ca jo'ó; tyaca'a tsa na ji'i y cui' Ndyosi nu lu'ú ca xqui'ya cha' ndyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'na. Ndi'yä nacui y cui' Ndyosi:
Tyi'i na' ca slo ñatí bi', lo'o jua'a tya'a na' lo'o ñatí bi';
caca na' y cui' Ndyosi cuentya ji'i ngu' bi',
bi' cha' taca caca ngu' bi' ñatí 'na.
Jua'a nacui Ni.

17 Lo'o jua'a nchcui' y cui' nu Xu'na na chaca quiya' lo'o na, nu ngusñi na cha' ji'i Ni. Ndi'yä nacui Ni:
Tyu'utsu' mä nde su ndi'i ngu' cuxi;
ná cua'ni tya'a mä lo'o nu ngu'
cuxi bi',
cha' ná tyatí cha' ji'i mä lo'o cha' cuxi
nu ndyu'ni ngu' bi'.

Li' quiñi cha' 'na lo'o ma,

18 caca na' Sti mä;

jua'a cu'mä caca mä sñi' na', masi nu
cuna'a, masi nu qui'yu.

Jua'a nacui y cui' Ndyosi nu Xu'na mä,
nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i
Ni.

7

1 Cu'mä ngu' tya'a na, nu ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i mä, jua'a laca cha' nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o na, cha' nu caca ji'na nde loo la. Bi' cha' lacua, ntsu'u cha' cua'ni tye na ji'i lcaa cha' cuxi nu nti' cua'ni ñu'u ji'i cresiya ji'na, ji'i tyucui ña'a na. Lo'o jua'a lye tsa cua'ni na cña cha' caca na ñatí ji'i y cui' Ni; na laca nu cua'ni na nde chalyuu, cua'ni na ji'i ñi'yä nti' si cua ndu y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'na.

*Nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu cua
ngua'ni ngu'*

2 Cua'ni cho'o tyiquee mä ña'a mä
ji'i ya lacua. Ni sca quiya' ná ngua'ni
ya cha' cuxi lo'o cu'mä, ni scaa cu'mä
ná ngua'ni ñu'u ya chalyuu ji'i mä; ná
ntsu'u mala su nñilo'o ya ji'i mä, ni sca
tya'a mä.

3 Ná nti' na' sta na' qui'ya hichu'
mä. Ndi'yä nti' na' chcui' na' lo'o mä,
ñi'yä nu nacui na' ji'i mä tsubi': lcaa
tyempo ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na'
ji'i cu'mä; masi cua ngujui na, masi
ñi'a ti tya tyiquee' tyi'i na chalyuu,
pana ña'a ti stu'ba ntsu'u tyiquee na'
lo'o cu'mä.

4 Tso'o tsa nti' na' lo'o ndyi'u ti' na'
ji'i cu'mä, la cui' jua'a nti' na' lo'o
nchcui' na' cha' ji'i mä lo'o xa' ñatí.
Ña'a ti ndyaca tlyu tyiquee na', ña'a
ti chaa ti ti' na' ndi'i, masi cua ngua
lcaa cha' ti'í bi' ji'i ya.

5 Tya lo'o ndyalaa ya ca loyuu su
cuentya Macedonia re, nga'aa ngujui
tyempo cha' chca'a cña' ya tsiya' ti,
cha' lcaa ti se'i tucui tsa cña ndyacua
ji'i ya. Lcaa se'i su ndya'a ya nda
tsa ngu' cha' cusu' lo'o ya, lo'o jua'a
hasta ca ne' cresiya ji'i ya ndyatí cha'
ntsii ya.

6 Pana y cui' Ndyosi ni, nda la Ni
juersa ji'i ñatí nu xñi'i ti ti' nga'a; bi'
cha' xa' juersa nda Ni ji'i ya cha' caca
nguula la tyiquee ya, xqui'ya cha' cua
ndyalaa Tito ca nde.

7 Lo'o jua'a tso'o tsa cha' nu nda
yu lo'o ya cuentya ji'i cña nu ndyu'ni
cu'mä; nacui yu cha' cua nti' tsa
cu'mä ña'a loo mä ji'i ya chaca quiya',
lo'o jua'a nacui yu cha' ntyuju'u ti
ti' mä ndi'i mä xqui'ya cha' cuxi nu
ngua ji'i mä tya li', nacui yu cha'
nga'aa ndiya ti' mä cha' cuxi nu
nchcui' ngu' 'na tsubi' la. Xqui'ya lcaa
cha' bi', chaa la ti' na' ndi'i na' juani.

8 Chañi cha' ndube ti' na' cha' ngua
xñi'i xi ti' mä xqui'ya quityi nu ngus-
cua na' tya li', pana ná ntyuju'u ti'
na'; ná tya'achu' na' ji'i cha' nu cua
nguscua na' li', masi ntsu'u tsä nu
ntyuju'u ti' na' cha' nguscua na' cha'
bi'. Jlo ti' na' cha' ngua xñi'i ti' mä

nquicha', pana xtyi'i ti ngualo cha' bi'.

⁹ Nu juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndaquiya' mā cha' bi', cha' cua ngua xñi'i xi ti' mā, lo'o li' nguxtyanu mā cha' cuxi nu ngua'ni mā tya li'. Ngua xñi'i ti' mā tu'ni, pana ngua ti' ycui' Ndyosi cha' caca tso'o ji'i ma lo'o cua ndye cha', bi' cha' si'i na cua ngunu'ü tyiquee mā juani xqui'ya cha' ngua tyaala na' ji'i mā li'.

¹⁰ Nu lo'o ndube ti' na ji'i ycui' Ndyosi laja lo'o nga'a na xñi'i ti' na, li' caja ñi'yä xtyanu na ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni na; clyáá na ji'i nu cuxi li', nga'aa ntsu'u cha' culacua tsa ti' na li'. Pana ñatí nu xñi'i xi ti', nu ná ndube ti' ji'i ycui' Ndyosi ni, ná ntaja'a ñatí bi' ca tyuju'u ti' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i; chcuna' chalyuu ji'i ngu' bi' jua'a ti li'.

¹¹ Culacua xi ti' mā ñi'yä ndyaca ji'i mā juani, tya lo'o ngua'ni na' cha' ngua xñi'i ti' mā nu ngua li': tyucui tyiquee mā nclyacua ti' mā juani, cha' cua nti' tsa mā juani cha' tyu'u lubii mā ji'i cha' bi'; tsa cla'be ngua ñasi' mā, tsa cla'be ti ndyutsii mā, pana ndyi'u tsa ti' mā jna' li', ña'a cuayá' nu lye tsa ngua ti' mā cha' ña'a loo mā 'na chaca quiya'; yala ti ngua ti' mā chcubé' mā ji'i yu nu ngua'ni cha' cuxi bi'. Jua'a nchca cuayá' ti' ya cha' nga'aa ndyanu yabe' ji'i mā xqui'ya cha' cuxi bi'.

¹² Bi' cha' laca nguscua na' nu quityi bi'; si'i na ngulacua tsa ti' na' xqui'ya yu nu ngua'ni cha' cuxi bi', ni si'i na ngulacua tsa ti' na' xqui'ya ngu' nu ngua cuxi ji'i. Ngua ti' na' cha' culacua tso'o ti' ma ji'i cha' nu cua nchcui' ya lo'o mā, ñi'yä laca si ndu ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na; bi' cha' nguscua na' quityi nu ndyaa slo mā bi'.

¹³ Lo'o nu juani tso'o la nti' ya cuentya ji'i cu'mā.

Tso'o ti nti' ycui' ya lacua; lo'o jua'a lye la chaa ti' ya juani cha' cua na'a ya ji'i Tito, cha' tso'o tsa ngua ti' yu. Ca ta'a cu'mā ngua'ni mā cha' ti' cresiya ji'i yu ndyalaa yu juani.

¹⁴ Lo'o tya ndi'i yu ca slo na', cua ni na' ji'i yu cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' ji'i Jesús, lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'. La cui' jua'a lcaa quiya' lo'o nchcui' ya, chañi tsa laca cha' ji'i Jesús nu nchcui' ya lo'o mā; lo'o jua'a chañi ngua cha' nu ni na' ji'i Tito, cha' tso'o ti nti' ycui' ya ña'a ya ji'i mā.

¹⁵ Tya cuayá' nu tso'o la ntsu'u tyiquee Tito ña'a yu ji'i mā juani, nu lo'o ndyi'u ti' yu ji'i lcaa cu'mā cha' cua ndaquiya' tsa mā ji'i lcaa cha' nu cua nacui yu ji'i mā; na'a yu cha' ndube tsa ti' mā xqui'ya cha' nu cua nda yu lo'o mā, lo'o jua'a ná nguxtyacui mā xi xa' la cha' lo'o yu li'.

¹⁶ Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' juani cha' taca tyi'u ti' na' ji'i cu'mā jua'a.

8

Nda ngu' cñi cha' caca msta cuentya ji'i Cristo

¹⁻² Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, juani ta na' sca cha' lo'o mā cuentya ji'i la cui' ngu' tya'a na, nu ñatí ji'i Cristo nu ndi'i ca loyuu Macedonia. Tso'o tsa ngua ti' ca ta'a ngu' nu ndi'i tyuu quichi su cuentya Macedonia bi'; cua tlyu tsa mstā nu nguxti'i ngu' bi', ñi'yä laca si na culiya' tsa ngu'. Masi lye tsa ngua ti' ngu' bi' xqui'ya cha' ti'i nu cua ndyacua ji'i ngu', pana ña'a ti tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'. Lo'o jua'a ngua ji'i ngu' nda ngu' mstā bi' xqui'ya cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o ngu' jua'a ti, jua'a ngulacua ti' ngu' bi'.

³ Chañi tsa cha' nu ta na' lo'o mā cuentya ji'i ngu' bi': Cha' tso'o ti tyiquee ngu' bi' ni, cua nda ngu' lcaa ña'a nu ngujui ti xi ji'i ngu'; lo'o jua'a tya quiña'a la cñi nda ngu', masi ná ndyu'u scua cñi nu ndyanu ji'i ngu'.

⁴ Hasta ngüijña ngu' chacuayá' ji'i ya cha' ta ngu' mstā bi', cha' xtyucua ngu' ji'i xa' la tya'a ñatí, ngu' nu cua ngusñi cha' ji'i Jesús ca xa' quichi su ntsu'u tsa na nu lyiji ji'i ngu'.

5 Ni ná ngulacua ti' ya cha' ta ngu' jua'a. Tya clyo ntaja'a ngu' tyucui tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'yä nu nti' ycui' Ndyosi; lo'o li' nacui ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'yä nu nti' ya cha' cua'ni ngu' chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi.

6 Bi' cha' cua nchcui' ya lo'o yu Tito bi', cha' cua'ni lyiji yu cha' xti'i yu mstq nu nda cu'mä cha' tso'o ntsu'u tyiquee mä, cha' tya tsubi' la cua nguxana nxti'i yu mstq bi'.

7 Nu cu'mä ni, tso'o tsa jlya ti' mä ji'i ycui' Ndyosi, tso'o tsa nchca ji'i mä culu'u mä cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i xa' ñati, tso'o tsa nchca cuayá' ti' mä ñi'yä ndyu'u sca cha'; na cua nti' tsa mä xtyucua mä ji'i ngu', la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee mä ña'a mä ji'i ya. Nchca tsa ji'i mä cuentya ji'i lcaa cña, nti' ya; bi' cha' nclyacua ti' ya cha' ná tyiquee' yala tsa cua'ni mä cha' xti'i mä cñi bi'.

8 Si'i na nclyo na' cña ji'i mä re; nu lo'o ña'a ma ji'i xa' la ngu' tya'a na, cha' nti' tsa ngu' xtyucua ngu' ji'i tya'a ñati ji'i Cristo, li'taca cua'ni cuayá' mä ji'i ycui' ca mä si chañi ca cha' ntsu'u tyiquee mä ña'a ma ji'i la cui' ngu' tya'a mä.

9 Cua jlo ti' mä ñi'yä ndu'ni Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o ñati. Lcaa na cua ntsu'u ji'i Ni, pana cua ntaja'a Ni ngua Ni sca ñati ti, ñi'yä nti' sca ñati ti'i nu ná sca na ntsu'u ji'i tsiya' ti. Xqui'ya cu'mä, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a, cha' tiya' la li' taca caja lcaa na nu ntsu'u ji'i ycui' Ni ji'i mä.

10 Ndi'yä nti' na', tso'o la si cua'ni mä cha' xcua se'i cña bi' lacua, cha' tya yija na ndyu'ni mä ji'i. Si'i la xña cua'ni ti mä ji'i; pana xqui'ya cha' ndiya ti' mä ndu'ni mä jua'a, bi' cha' ta mä mstq bi'.

11 La cui' jua'a cua'ni mä cña bi', ña'a cuayá' nu xcua se'i cña bi'. Tso'o tsa ngua ti' mä nu lo'o nguxana cña bi', lo'o jua'a tso'o si tyucui tyiquee mä cua'ni lyiji ma ji'i, tsa ña'a cuayá' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i scaa mä ta mä mstq bi'.

12 Si chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ta ngu' tsa ña'a nu ntsu'u xi ji'i ngu', tso'o ti xñi ycui' Ndyosi mstq bi' ji'i ngu', ñi'yä nu nchca ti ji'i ngu' li'; ná nti' Ni cha' ta ngu' mstq si ná sca na ntsu'u ji'i ngu'.

13 Ná nti' na' cha' lyiji tsa na ji'i mä laja lo'o ta mä cñi, cha' caja na nu lyiji ji'i ngu' ti'i tya'a na.

14 Laca cha' cua ngujui xi cha' tso'o ji'i mä juani ti, bi' cha' ntsu'u ñi'yä nu taca xtyucua ma ji'i xa' la ngu' tya'a na nu lyiji tsa cha' ji'i. Nde loo la li', si lyiji ñi'yä nu tyiji yu'u ji'i mä chalyuu, ná tyiquee' lo'o ngu' bi' taca xtyucua ngu' ji'i cu'mä li', cha' jua'a caca stu'ba cha' ji'i mä lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi.

15 La cui' jua'a nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi. Ndi'yä nacui: "Masi nteje tacui cuayá' nguxuti'i ngu' na cacu ngu', nga'aa ntyucua la ji'i ngu' tsiya' ti li'; lo'o nu ngu' nu nguxuti'i xti ti cha' bi', nga'aa lyiji ji'i ngu' tsiya' ti lo'o cua ndye cha' li'".

Sca cha' cuentya ji'i Tito lo'o tya'a ndya'a yu

16 Tso'o tsa nti' ya lo'o nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi, cha' nu Tito, tya'a ndya'a ya cña bi' ni, nti' tsa yu xtyucua yu ji'i mä. Stu'ba ti nti' yu lo'o na' cha' xtyucua ya ji'i cu'mä.

17 Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ngua'ni yu cña nu cua ni na' ji'i yu; lo'o juani nti' tsa yu xtyucua yu ji'i mä, bi' cha' tsaa yu tsaa na'a yu ji'i cu'mä chaca quiya', cha' ji'i ti yu.

18 Lo'o yu ta ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' cäa lo'o Tito ji'i yu ca slo mä. Cua laca ndyuloo mä ji'i yu bi', cha' tso'o tsa nchcui' ngu' ji'i yu macala su ndyu'u ti'i ngu' cuentya ji'i Cristo, cha' tso'o tsa nda yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu'.

19 La cui' jua'a nu ñati ji'i Cristo nu ndyu'u ti'i lcaa quichí cua ngusubi ngu' ji'i yu tya'a na bi', cha' tya'a yu lo'o ya, cha' xtyucua yu ji'i ya lo'o ndyu'ni ya cña cha' xti'i ya mstq nu nda ngu'. Ndyu'ni ya cña bi' cuentya ji'i nu Xu'na na, cha' jua'a taca cua'ni

chi ya loo Ni; lo'o jua'q nti' ya cha' yala ti cua'ni mä cña bi', xqui'ya cha' ndiya ti' mä ndu'ni mä jua'q.

²⁰ Li' ná taca chcui' ngu' ji'i ya xqui'ya cha' cua nxi'ti' ya cñi nu nda mä cha' xlyabe ti bi'.

²¹ Ndube ti' ya ji'i y cui' nu Xu'na na, lo'o jua'q ndube ti' ya ñi'yä nu chci' ñati; bi' cha' nti' ya cha' xcui' lubii ti cua'ni ya lcaa cña bi'.

²² Lo'o jua'q tya nda ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo cha' stu'ba ti cäa yu lo'o nu xa' ñati' ngu' tya'a na bi'. Quiña'q tsa cña cua ngua'ni yu cuentya ji'i nu Xu'na na, bi' cha' jlo ti ya cha' ndiya ti' yu cua'ni yu cña lo'o na. Masi juani tyaca' tyi' jyu' cha' ndyi'u tsa ti' yu ji'i mä.

²³ Bi' cha' juani si xcuane ngu' ji'i mä ni cña laca ndya'q Tito, ndi'ya ñacui' mä ji'i ngu': Tya'a ndya'q na cña laca yu re. Lo'o jua'q xacui' mä cha' ji'i ngu' cha' stu'ba ndyu'ni yu cña lo'o cua cuentya ji'i cu'mä. La cui' jua'q si xcuane ngu' ji'i mä, ni cña laca nu ndya'q xa' la tya'a ndya'q Tito bi', ndi'ya xacui' mä cha' ji'i ngu' li': Ndy'a qä ngu' bi' cuentya ji'i lcaa latya' ngu' xa' quichi' nu ndyu'ni tlyu ji'i Cristo, cha' ndu'ni chi' ngu' loo Cristo.

²⁴ Bi' cha' chci' tso'o mä lo'o ngu' bi' lacua, cha' ca cuayá' ti' xa' la ngu' tya'a na cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee mä ña'q mä ji'i Tito lo'o tya'a ndya'q yu. Lo'o jua'q tso'o tsa nti' ya lo'o ña'q ya ñi'yä nu ndyu'ni mä lo'o ngu' bi'. Ca tiya' la li' caja cha' bi' ji'i lcaa taju ñati' nu cuentya ji'i Cristo bi'.

9

Msta nu nda mä cha' xtyucua ji'i tya'a ñati' mä

¹ Nga'aa nti' cha' chci' la na' lo'o cu'mä cuentya ji'i msta nu nxi'ti' mä cha' xtyucua ji'i ngu' tya'a mä nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo,

² cha' cua jlo ti' na' cha' tso'o ti nti' mä ña'q mä ji'i ngu'. Lu'ba ti chci' na' lo'o ngu' ca tyi re, ca loyuu su cuentya Macedonia re, cha' tso'o tsa ndyu'ni mä, cu'mä ngu' ca tyi nde

loyuu su cuentya Acaya bi'; ni na' ji'i ngu' cha' yala tsa ti' cu'mä, cha' tya yija na ngua'ni cña ti' mä cha' xti'i mä msta bi'. Lo'o nu ngu' Macedonia re ni, cua ngua chaa la ti' tyiquee ngu' lo'o na'q ngu' cha' yala tsa ndyu'ni mä cña.

³ Masi jua'q ña'q ti tya ta na' ji'i ngu' tya'a na bi', cha' cäa ngu' ca slo mä. Li' taca cua'ni mä tsa ña'q nu cua nacui' na' ji'i ngu' cha' ndu'ni mä, si'i cha' laja ti chci' na' ji'i mä lacua. Bi' cha' cua'ni mä cha' xti'i mä msta bi', cha' cua laca tñi nguscua se'i cha' bi' nu lo'o cäa na'.

⁴ Ná jlo ti' na' si lo'o xi tya'a na nu laca ngu' Macedonia re cäa na' li'. ¿Ñi'yä cua'ni na li', si ña'q ngu' cha' ná ngua'ni yala mä? Ca tyuju'u tsa ti' ya li', cha' cua chci' ya lo'o ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni mä; jua'q cu'mä caca tyuju'u ti' mä li'.

⁵ Bi' cha' cua chci' na' lo'o ngu' tya'a na re, cha' tsaa ngu' nde loo la que na', cha' xtyucua ngu' ji'i mä cha' cua'ni cho'o mä msta, ñi'yä nu nacui' mä 'na cha' ta mä; cua laca nscua se'i ti cha' bi' lo'o cäa na' li'. Jua'q laca bi' sca cña tso'o nu ngua'ni mä xquilya cha' ndiya ti' mä ndu'ni mä ji'i, si'i sca cña nu ndatsaa tsa ya ji'i mä laca nu ngua'ni mä li'.

⁶ Tyi'u ti' mä ñi'yä ndyaca lo'o ntyaa na na cuiñii. Si xti ti si'yu na cuiñii bi' cataa na, xti ti cha' tso'o tyu'u ji'na li'; pana si quiña'q si'yu cataa na, quiña'q la cha' tso'o tyu'u li'.

⁷ La cui' jua'q lo'o ta na cñi xlyabe ti, nga'q cha' quiñi ti' na ni tsa lo ta scaa na. Ná tso'o si cha' cuiñi ti na ta na ji'i, la cui' ti ná tso'o si cha' juersa ti ta na ji'i; ndiya la ti' y cui' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee na ta na ji'i.

⁸ Taca xtyucua y cui' Ndyosi ji'i mä lo'o quiñi' a tsa cha', lo'o li' tyu'u scua ji'i mä lcaa cha' nu lyiji ji'i mä; lo'o jua'q tya caja la ñi'yä xtyucua mä ji'i xa' ñati' lo'o cua ña'q ca cña tso'o.

⁹ Ndi'ya chci' cha' nu nscua lo quityi cusu':

Sca ñati' nu ndaquiya' tso'o ji'i y cui' Ndyosi, quiña'q tsa cha'

xlyá'be nda yu ji'i ngu' ti'i tya'a
yu;
bi' cha' lcaa tyempo tyi'u ti' ngu' ji'i
cña tso'o nu ndu'ni yu.

10 Nda y cui' Ndyosi na cuiñii cataa na,
jua'a nda Ni na cacu na; la cui' jua'a ta
Ni lcaa na nu lyiji ji'i mä cha' cua'ni
mä sca cña tso'o lo'o ñati chalyuu.
Lo'o jua'a xtyucua Ni ji'i mä cha' tylu'u
scua cha' tso'o nu ndyu'ni mä, cha'
xqui'ya bi' caca tso'o tyiquee ñati.

11 Bi' cha' jua'a ndyaca, cha' cua ndy-
iji lcaa na ji'i mä, ña'a cuayá' taca ta
mä cha' xlyá'be ji'i xa' ñati. Lo'o cua
ndye, li' tso'o tsa tya ngu' xlyá'be ji'i
y cui' Ndyosi xqui'ya mstä nu cua nda
mä, nu tsaa lo'o ya ji'i cha' tyalaa ca
su ndi'i ngu' ti'i bi'.

12 Nu lo'o nda mä na nu xtyucua ji'i
ngu' tya'a na ni, li' caja na nu lyiji cha'
tyiji yu'u ji'i ngu' bi' chalyuu; jua'a
tso'o tsa caca tyiquee ngu' bi'. Lo'o
chcui' ngu' lo'o y cui' Ndyosi,

13 cua'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ndyosi li'.
Taca ña'a ngu' bi' ji'i mä, cha' chañi
cha' ndaquiya' mä ji'i cha' tso'o nu
cua nda Cristo lo'o mä; ca cuayá' ti'
ngu' cha' bi' lo'o ña'a ngu' cña nu cua
ngua'ni mä cha' caja xlyá'be ji'i ngu'
bi'. Cua'ni chj ngu' loo y cui' Ndyosi
li', xqui'ya cha' tso'o tsa nda mä mstä
ji'i ngu' bi', la cui' ñi'yä nu nda mä ji'i
lcaa ñati.

14 Li' chcui' ngu' bi' lo'o y cui' Ndyosi
cuentya ji'i mä, cha' tso'o tsa ntsu'u
tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i mä; tyi'u ti'
ngu' cha' quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni
y cui' Ndyosi lo'o ñati xqui'ya mstä nu
cua nda mä ji'i ngu' bi'.

15 Tso'o tsa laca si tya na xlyá'be ji'i
y cui' Ndyosi lacua, cha' tlyu tsa cha'
tso'o laca nu cua nda Ni ji'na, ni
nga'aa nchca ca cuayá' ti' na cha' bi'.

10

*Y cui' Ndyosi nda chacuayá' macala
su cua'ni Pablo cña*

1 Pablo laca na' nu nchcui' na' lo'o
cu'mä juani; tyu'u cha' clyu ti' ji'i mä,
masi chcui' liñi na' lo'o mä. Nacui
ngu' cha' ntsii na' lo'o nchcui' na' lo'o
mä nu lo'o ndi'i na' slo mä, pana

tyaala tsa ndu'ni na' lo'o mä nu lo'o
nga'a na' tyijyu'; jua'a cha' nda ngu'.
Tyi'u ti' mä lacua, cha' xcui' tso'o ti
nti' Cristo lo'o ña'a Ni ji'na.

2 Nu juani tya'na nchcui' na' lo'o
mä, cha' ná cua'ni lye mä lo'o na',
cha' jua'a ná cua'ni tyaala na' lo'o mä
chaca quiya' lo'o tyalaa na' ca su ndi'i
mä. Taca cua'ni tyaala na' lo'o ñati
tu'ni, ñati nu cua nñilo'o ji'i mä cha'
cuxi tsa cña ndyu'ni ya.

3 Chañi tsa cha' laca na ñati chalyuu,
pana ná ndyu'ni na ngana ji'i
ngu' ñi'yä nu ndu'ni xa' ñati;

4 si'i na nxüü tya'a na lo'o ngu' cuxi
ñi'yä nu nxüü tya'a sca ñati chalyuu.
Y cui' Ndyosi ni, nchca tsa ji'i Ni, bi'
laca nu stu'ba ti ndu'ni cña lo'o na
cha' taca tyijiloo na ji'i lcaa cha' cuxi
nu nxüü lo'o na.

5 Ntsu'u cha' tyijiloo na ji'i lcaa cha'
cuiñi nu nchcui' ngu' ji'i Cristo; jua'a
ntsu'u cha' tyijiloo na ji'i lcaa cha'
cuxi nu tiji' tsa ti' ngu' ji'i, nu ndaca'a
tsa ji'i ngu' cha' ná xñi ngu' cha' ji'i
y cui' Ndyosi. Nu lo'o cua nguxtyanu
ngu' ji'i lcaa cha' cuxi bi', li' taca
cua'ni na cha' taquiya' ngu' ji'i cha'
nu ntsu'u ji'i Cristo.

6 Bi' cha' lo'o cu'mä ni, nga'a cha'
taquiya' lyiji mä lcaa cha' nu ntsu'u
ji'i Cristo, cha' tiya' la li' taca culo'o ya
ji'i nu xa' la ñati nu ná ntaja'a taquiya'
ji'i cha' bi' tsiya' ti.

7 Na la xña nchcui' ti mä ji'i ya.
Pana tso'o la si culacua xi ti' mä ñi'yä
ndyu'u scaa cha' nu liñi ca; nu ñati nu
nti' cha' cuentya ji'i Cristo laca ngu'
bi' ni, ndu'ni cha' culacua tso'o la xi
ti' ngu' bi', cha' caca cuayá' ti' ngu'
li', cha' lo'o cuare laca ya cuentya ji'i
Cristo.

8 Cua nchcui' tsa na' lo'o mä cha'
cua nda y cui' nu Xu'na na chacuayá'
ji'i ya, nu lo'o ndya'a ya slo cu'mä;
lo'o jua'a ná nchca tyuju'u ti' na' masi
nchcui' na' jua'a lo'o mä. Cua lo'o
chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi ndya'a ya,
cha' taca tyatí la ti' tyiquee mä cha' ji'i
Ni; si'i na cua'ni ñu'u lyiji ya ji'i mä.

9 Ná nti' na' cha' ñacui mä cha' na
nchcutsii ti na' ji'i mä lo'o quityi nu

nscua na' cha' yaq slo ma.

¹⁰ Nacui ngu': Tonu tsa cha' nu nda nu Pablo bi', tyaala tsa ndu'ni yu lo'o na, nu lo'o ndi'i yu tyijyu'. Nda yu cha' nu lijyä ca slo na, nacui ngu' ji'i ma, pana ná nchca culo tso'o yu cña ji'na nu lo'o ndi'i yu slo na; ná nduna na tsiya' ti cha' nu nda yu li', nacui ngu' bi' li'.

¹¹ Tso'o si caca cuayá' ti' ngu' bi' lacua, cha' sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nscua ya lo quityi nu lo'o nga'a ya tyijyu', la cui' ñi'yä nu cua'ni ya lo'o ma nu lo'o tyi'i ya ca slo ma.

¹² Si'i na caca stu'ba cha' ji'i ya lo'o ñati bi', nti' ya; tyixi tsa ndu'ni ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tonto tsa ngu' bi'. Na ña'a cuayá' ngu' bi' ji'i yu cui' ca ngu', bi' cha' nti' ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni yu cui' ngu'.

¹³ Pana nu cuare ni, ná nti' ya cha' chcui' tso'o ti ngu' ji'i ya cuentya ji'i sca cña nu cua ngua'ni xa' ñati; tso'o masi chcui' ngu' ji'i cña nu ndyu'ni yu cui' ca ya, cha' yu cui' Ndyosi laca nu nda chacuayá' macala su nga'a cha' cua'ni scaa ya cña. Lo'o jua'a nda Ni chacuayá' cha' ndyalaa ya ca slo cu'ma, ngu' Corinto.

¹⁴ Bi' cha' lacua, cua lo'o chacuayá' ji'i yu cui' Ndyosi ndyaa ya ca slo ma tya clyo, cha' nchcui' ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Cristo lo'o ma; si'i na ntyijiloo ya ji'i chacuayá' nu nda Ni ji'i ya bi'.

¹⁵ Ná ntsu'u cha' chcui' ya ji'i cña nu ndyu'ni xa' ñati cuentya ji'i yu cui' Ndyosi, chcui' ya ji'i tsa bi' ti cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ni yu cui' ca ya ca slo ma. Na cua nti' ya cha' xñi tso'o la ma cha' ji'i yu cui' Ndyosi nde loo la, cha' li' quiña'a la cña taca cua'ni ya laja ngu' tya'a ma, ñi'yä nu cua nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ya.

¹⁶ Lo'o li' xqui'ya cu'ma caja ñi'yä chcui' ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Cristo lo'o ngu' xa' quichí nu ndi'i tyijyu' la, nde loo la ca su ndi'i cu'ma. Bi' cha' lacua, ná ndu'ni cha' chcui' ya cha' ji'i cña nu cua ngua'ni xa' ñati cuentya ji'i Cristo.

¹⁷ Si nga'a cha' chcui' na ji'i sca

cha', tso'o la chcui' na ji'i sca cña nu ndyu'ni yu cui' Ndyosi laca.

¹⁸ Si'i na taquiyá' tso'o la Ni ji'i ñati nu nchcui' tsa ji'i cña nu ndyu'ni yu cui' ca ngu'; nu lo'o tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'i ñati, li' taquiyá' Ni ji'i cña nu ndyu'ni yu cui' bi'.

11

Nu ngu' nu cuiñi ti nclyu'u cha' ji'i Jesús

¹ Lo'o juani tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na', talo tyiquee ma xi jna', masi cha' tonto ti na' nchcui' tsa na' cha' ji'i yu cui' ca ti na'.

² Na tiji' tsa ti' na' ña'a na' ji'i cu'ma. Ni tyiquee' la cui' jua'a nti' yu cui' Ndyosi ña'a Ni ji'i cu'ma. Na cua ngüiñi cha' na lo'o yu cui' Ndyosi cha' ta na' ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Cristo, ñati nu lubii tyiquee, la cui' ñi'yä laca lo'o sca nu cuna'a cuañi' nu caja clyo'o lo'o sca ti nu qui'yu ji'i;

³ Ndube tsa ti' na' si quiñu'u chca cresiya ji'i ma. Tya sa'ní ni, cua nguñilo'o nu cuaña ji'i Eva, cha' tajua' tsa nchcui' nu xña'a bi'. Pana ná nti' na' cha' quiñu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo jua'a, ná nti' na' cha' ñilo'o nu xña'a ji'i ma xqui'ya xa' ñati; juani tso'o tsa cha' tyucui tyiquee ma cua ngusñi ma cha' ji'i yu cui' Cristo.

⁴ Nguui cha' jna' cha' ndi'ya ndu'ni ma: tso'o tsa nchcui' ma lo'o cua ña'a ca ñati nu lijyä ca slo ma, masi xa' ña'a cha' nu nda ngu' cuentya ji'i Jesús, masi ná stu'ba cha' nu nda ngu' bi' lo'o cha' nu cua nda ya lo'o ma tya clyo la. La cui' jua'a nduna ma chaca cha', pana si'i cha' tso'o ji'i Jesús nu ndu'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi nu cua nchcui' ya lo'o ma laca bi'. Bi' cha' laca cha' chaca xtyi'i ndyu'ú ne' cresiya ji'i ma juani, nga'aa si'i Xtyi'i yu cui' Ndyosi laca bi'.

⁵ Ni si'i na cuxi la laca cha' nu nchcui' na', si'i na tso'o la cha' nu nchcui' nu xa' ñati bi'; nti' ma jua'a, masi cua nguñilo'o ngu' ji'i ma lo'o nchcui' ngu' cha' laca ngu' cña ji'i Cristo.

6 Masi ná nchca 'na chcui' liñi na' lo'o ñati, nti' ma, pana ndye cha' ngua tsa'a tso'o na' cha' ji'i Jesús bi'; lo'o jua'a jlo ti' ma cha' chañi tsa cha' nu nchcui' na' re, cha' tyuu quiya' cua na'a ma 'na, lcaa ca cha' nu cua ngua 'na.

7 Ná ngusñi na' caya' ji'i ma tsiya' ti nu lo'o ndi'i na' ngulu'u na' cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi ji'i ma. Cua ntaja'a na' li' cha' caca ti'í la na' xqui'ya cu'ma, cha' caja ñi'ya caca tso'o la tyiquee y cui' cu'ma. ¿Ha ná tso'o cha' ngua'ni na' jua'a, nti' cu'ma?

8 Ca ta'a taju ngu' tya'a na nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo xa' quichini, bi' laca ngu' nu nxtyucua 'na lo'o cñi tyucui tyempo lo'o ngua'ni na' cña ca su ndi'i cu'ma; ná ngusñi ti na' caya' ji'i ngu' bi', cha' jua'a ngua nxtyucua na' ji'i ma li'.

9 Tyucui tyempo nu lo'o nguti'i na' lo'o cu'ma, nu lo'o lyiji cñi 'na, li' ná ngüijña na' ji'i ma cha' xtyucua ma xi 'na; nu ngu' ca tysi Macedonia, tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua yaa yalo'o ngu' bi' lcaa na nu nguliji ti xi 'na. Jua'a ngua'ni na' nu ngua li', cha' ná ta na' quiñia' tsa cña ji'i cu'ma, ngua ti' na'. La cui' jua'a tya cua'ni la na' tyempo nde loo la, nti' na'!

10 Tso'o la nti' na' cha' ndyaca jna' jua'a. Bi' cha' juani macala su tya'a na' tyucui loyuu su cuentya Grecia, nga'aa nti' na' cha' ta ngu' caya' 'na; cua jlo ti' ma cha' chañi tsa cha' nu nchcui' na' re, xqui'ya cha' laca na' ñati ji'i Cristo.

11 Si'i xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ma, bi' cha' nchcui' na' jua'a; cua jlo ti' y cui' Ndyosi cha' tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'i cu'ma.

12 Lo'o jua'a tya cua'ni la na' ña'a nu ndu'ni ti na' juani, cha' jua'a ná caca chcui' lye nu xa' ñati bi' ji'i ya, lo'o ñacui ngu' cha' ndyu'ni ya cña ñi'ya nu ndu'ni y cui' ngu'.

13 Ná chañi cha' ndyu'ni ngu' bi' cña ji'i Cristo; na cuiñi ti ngu' bi', quiña'a tsa cha' cuiñi nda ngu' bi' lo'o ñati macala su ndya'a ngu'. Xa' ña'a xi ndu'ni loo ngu' bi', cha' ñilo'o ngu' ji'i

xa' ñati cha' laca ngu' bi' ñati tso'o, cha' ñati nu ndyu'ni cña ji'i Cristo laca ngu' bi'.

14 Ná tlyu cña laca cha' ndu'ni ngu' bi' jua'a, cha' lo'o nu xña'a nu naa Satanás taca ji'i ñilo'o ji'i ñati, nu lo'o xa' ña'a cua'ni loo yu ña'a cuayá' nu ca ti' ngu' cha' laca yu sca xcä nu ndyu'u tucua lo'o xee ji'i y cui' Ndyosi; pana ná chañi laca cha' bi'.

15 La cui' jua'a lo'o ngu' nu ndyu'ni cña cuentya ji'i nu xña'a bi'; ná tlyu cña cha' cua'ni ngu' cha' xa' ña'a loo ngu', ña'a cuayá' nu ñilo'o ngu' bi' ji'i xa' la ñati cha' cña ji'i y cui' Ndyosi laca nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana nu lo'o tyalaa hora cha' caca cuayá' ji'i ngu' lo'o y cui' Ndyosi, li' chcube' ngu' bi' ñi'ya nu nga'a cha' tyacua ji'i ngu' xqui'ya cña cuxi nu cua ngua'ni ngu' lo'o yaq̄a ngu' chalyuu.

Chati'ínu cua ngujui ji'i Pablo lcaa su nguta'ayu

16 Chaca quiya' chcui' na' lo'o ma, cha' ná nga'a cha' chcui' ma cha' nu tonto ti laca na'. Masi jua'a nti' ma, cha' tonto laca na', pana ta ma xi chacuayá' 'na chcui' na' xi ji'i lcaa cha' nu cua ngua 'na.

17 Ná ndiya ti' na' cha' nchcui' na' ji'i cha' bi', cha' si'i cha' nu cua nda y cui' Ndyosi cha' chcui' na' lo'o ñati laca cha' bi', nti' na'. Chañi cha' tonto tsa na', nti' na', si lye tsa chcui' na' cha' ji'i y cui' ca na'.

18 Pana ná ndube ti' na', chcui' na' xi juani, cha' ntsu'u tsa ngu' nu jua'a nchcui' tsa ngu' cha' caca chj la loo y cui' ca ngu', nti' ngu'; bi' cha' lo'o na' ntsu'u chacuayá' chcui' na' xi, nti' na'.

19 ¡Nu cu'ma nchca tsa ji'i ma! Bi' cha' tso'o tsa ndalo tyiquee ma ji'i ngu' nu tonto ti ndu'ni.

20 Na ndalo tsa tyiquee ma ji'i lcaa ngu' tonto bi', masi lye tsa nclyo ngu' cña ji'i ma, masi ndyu'ni ngu' ngana ji'i ma, masi ndatsaa tsa ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cha' cuxi, masi ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o ma, masi lu'ba ti ntyiji'i ngu' saca' ma; cua ndalo tsa tyiquee ma ji'i ngu' bi'.

21 Lo'o li' nacui mä cha' ná ngulo tso'o ya cña ji'i ma'. ¡Chañi cha' ná ngua'ni tyaala ya ji'i cu'mä ñi'yä nu ndyu'ni nu ñatj bi'!

Tso'o lacua, chcui' na' xi cha' ji'i y cui' ca ti na', masi cha' tonto ti ndyu'ni na' jua'q; si'i ngu' bi' ti nu ntsu'u chacuayá' chcui' ngu' ji'i y cui' ca ngu'.

22 Laca na' ngu' hebreo stu'ba ti lo'o ngu' bi'; jua'q laca na' ngu' Israel stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a ndyu'u cha' jna' lo'o jyo'o Abraham stu'ba ti lo'o ngu' bi'.

23 Nacui' ngu' bi', cha' cña ji'i Cristo ndyu'ni ngu'; la cui' cña bi' ndyu'ni na'. Masi tonto ti nchcui' na', pana tso'o la cña nu ndyu'ni na' que cña nu ndyu'ni ngu' bi'; lye la ngua'ni na' cña, lu'ba la ngusu'ba ngu' 'na ne' chcuá, tyuü tsa quiya' cua ngujui'i ngu' juata hichu' na', lu'ba ti ndyaca cha' cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo.

24 Calaa tyii ntucua caa quiya' ndya'ni ngu' cuxi cuentya ji'i ngu' judío ni, lo'o jua'q ca'yu quiya' ngujui'i ngu' judío 'na tsa lo cua quiya';

25 jua'q sna quiya' ngujui'i ngu' romano yaca hichu' na', lo'o jua'q tsaca quiya' ngu' ngu' quee 'na cha' ngua ti' ngu' cujuu'ngu' 'na. Sna quiya' ngua cuxi ji'i yaca ni'i su ndya'a na', ngüilyu'u bi' nde ne' hitya; lo'o jua'q sna quiya' ngua cha' ndyanu na' nchcuatya ti na' lo hitya sca tsä lo'o sca talya.

26 Quiñ'a q tsa se'i ndya'a na' tyucuii su caca cuxi 'na nquicha': ntsu'u hora ndyacua na' cla'be sta'a lo'o ndyaluu bi'; la cui' jua'q ntsu'u tsa ñatj cuaana tyucuii; masi ngu' judío tya'a na', masi ngu' xa' tsu', ngua ti' ngu' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'; la cui' jua'q masi ndya'a na' nde quichi tonu, masi ndya'a na' nde ne' quixi', masi ndya'a na' nde lo tyujo'o, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyacua 'na; lo'o jua'q ntsu'u ngu' nu stu'ba ndya'a lo'o ñatj ji'i Jesucristo, pana cha' cuiñi ndyu'ni ngu' bi', cuxi ti ngulacua ti' ngu' ña'q ngu' 'na.

27 Tucui tsa cña nu ndyacua 'na, ti'í tsa cña ndyacua 'na ca su ndya'a na', ña'q cuaya' tyuü tsa quiya' ná ngua caja' na'; ntsu'u quiya' ntyute' na', jua'q ntsu'u quiya' nguityi na' hitya, lo'o jua'q ntsu'u tsa nu ná ngu-juui tsiya' ti na cacu na', ntsu'u tsä lo'o lye tsa nchca tlya' na', la cui' jua'q ná nguui late' cacu' na!. Lcaa cha' bi' ndyacua 'na ca su ndya'a na'.

28 Lo'o jua'q tya ntsu'u la xi xa' la cha' 'na; lcaa tsä ndube tsa ti' na' ñi'yä ndyaca ji'i lcaa taju ñatj nu cuentya ji'i Cristo ca xa' quichi, lye tsa ncly-acua ti' na' ne' cresiya jna' lo'o ndyi'u ti' na' ji'i ngu' bi'.

29 Lo'o ná ndyiji juersa ji'i scaa ngu' bi', li' caca ñu' ti' na' cuentya ji'i ngu' bi'; lo'o ndyacua qui'ya ji'i scaa ngu' bi', la cui' jua'q na', xñi'i tsa ti' na' li'.

30 Laja lo'o nchcui' ti na', tso'o si chcui' na' ji'i lcaa cha' nu ná nda chacuayá' cha' caja juersa jna' su ntucua y cui' ti na'.

31 Y cui' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na ni, tyucui tyempo nga'a cha' cua'ni tlyu na ji'i Ni: la cui' Ni jlo ti' Ni cha' si'i cha' cuiñi laca nu nda na' lo'o cu'mä.

32 Ndi'yä cha' ngua 'na lo'o nguti'i na' ca quichi Damasco: Nu laca xu'na quichi ca jua, cuentya ji'i rey Aretas laca yu cña; lo'o jua'q ngulo yu bi' cña ji'i ngu' policia cha' tsatü ngu' to' lo'o quichi bi' cha' tejeya' ngu' 'na, cha' tyaa lo'o ngu' 'na nde ne' chcuá li'.

33 Pana xa' tyucuii ngusñi na' nguta'a na' li'; yaa lo'o ngu' tya'a na sca chcubi, cha' chca'a na' nde ne' chcubi bi', lo'o li' ngusu'ba ngu' 'na toni'i ventana cha' ngua'ya ti'i na' nde chü'lo'o quichi bi' nde liya'. Jua'q ngua, bi' cha' laca cha' ngulaá na' ji'i xu'na quichi bi'.

12

Ngulu'uloo y cui' Ndyosi ji'i Pablo laja xcalá yu

1 Tya nti' cha' chcui' na' la xi cha' ji'i y cui' ca ti na', masi ná tso'o chcui' na' jua'q lo'o xa' ñatj. Juani ta na' sca cha' lo'o mä ñi'yä nu cua nchcui'

xcalá na' tsaca quiya'. Laja xcalá ti na', li' ngulu'uloo y cui' nu Xu'na na' na', lo'o jua'a nda Ni sca cha' lo'o na' li'.

² Sca ñatí nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo laca na'; nu juani cua ntsu'u tii jlyacua yija tya lo'o ngua ti' na' cha' yaq y cui' Ndyosi yaqui'ya Ni 'na, cha' li' ndya'a ca chaca chalyuu nde cua la, ca su ntucua y cui' Ndyosi. Nga'aa jlo ti' na' si chañi cha' ndya'a na' ca ndacua, si laja xcalá ti na' ngulu'uloo ti cha' bi' 'na; sca ti y cui' Ndyosi jlo ti'.

³ Chaca quiya' chcui' na' lo'o cu'ma cha' ná jlo ti' na' si chañi cha' ndya'a lo'o lye y cui' Ndyosi 'na ca chalyuu bi' su tso'o tsa ña'a lcaa na, si na nchcuilo'o ti'na cha' ndya'a na' ca bi'; sca ti y cui' Ndyosi jlo ti'.

⁴ Ca bi' cua ndyuna na' quiña'a tsa cha'; cua ntsu'u tsa cha' nu ná nchca chcui' na' ji'i, jua'a ná caja ñi'ya chcui' ñatí chalyuu ji'i cha' bi' tsiya' ti.

⁵ Pana tso'o si chcui' na' xi lo'o ma, cha' jua'a ngua 'na tya li'; ná tso'o chcui' na' xa' la cha' cuentya ji'i y cui' ca na', sca ti si chcui' la na' xi ji'i scaa cha' nu ná nda chacuayá' 'na cha' caja juersa 'na su ntucua na' y cui' ti na'.

⁶ Ni si'i na tonto laca na' cha' nchcui' tsa na' ji'i y cui' ca ti na' jua'a, cha' liñi laca nu nda na' lo'o ma juani. Pana nga'aa nti' na' chcui' na' quiña'a la cha' lo'o ma juani, cha' ná nti' na' cha' cua'ni chí ngu' loo na' si bilya ña'a ngu' ñi'ya ndyu'ni na', si bilya cuna ngu' cha' nu nda na'; tsa ña'a cuayá' nu ndyuloo ti ngu' 'na, jua'a ti taca cua'ni chí ngu' loo na' nti' na'.

⁷ Lo'o li' nda y cui' Ndyosi chacuayá' cha' caja xi cha' chcube' na', cha' ná lye tsa caca tyucuaa ti' na' lo'o ñatí xqui'ya cha' tlyu ca nde cuá nu cua na'a na' laja xcalá; nda Ni sca lo quicha 'na nu ti'i tsa ndyu'ni lo'o na'. Lo'o jua'a laca bi' ñi'ya laca lo'o ntsu'u na ya' nu xña'a nchcube' ji'na, cha' ti'i tsa ndyu'ni quicha bi' lo'o na', cha' ná caca tyucuaa ti' na' lo'o xa' ñatí.

⁸ Cua ndya'a sna quiya' nchcui' na' lo'o y cui' Ndyosi; tya'na tsa nchcui'

na' lo'o Ni cuentya ji'i quicha bi' cha' tyu'utsu' bi' jna'.

⁹ Pana ndi'yä nacui Ni 'na li': "Tsa bi' ti cha' nga'a cha' tyl'u ti' nu'u, cha' xcui' cha' tso'o ndu'ni na' lo'o nu'u jua'a ti. Lye la caca cua'ni na' cña xqui'ya nu'u, nu lo'o ná quiña'a tsa juersa ntsu'u ji'i y cui' ca nu'u", nacui Ni jna'. Bi' cha' juani tso'o tsa nti' na' masi ná ndyiji juersa 'na, cha' li' taca tyanu juersa ji'i y cui' Cristo ne' cresiya 'na.

¹⁰ Tso'o nti' na' lacua, masi ná ntsu'u juersa 'na tsiya' ti, masi quiña'a tsa cha' ti'i nchcui' ngu' jna', masi ti'i tsa na', masi lya' tsa ti' ngu' 'na, masi tucui tsa laca cña su ndya'a na' cuentya ji'i Cristo; la cui' tyempo lo'o ná nchca 'na tsiya' ti, la cui' hora bi' tso'o tsa ndyiji juersa 'na xqui'ya Cristo.

Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya ndyaca ji'i ngu' Corinto nu ngusñi cha' ji'i Cristo

¹¹ Cu'ma ngua'ni ma lo'o na' cha' nchcui' na' cha' tonto re, pana cu'ma laca nu nga'a cha' chcui' tso'o ma 'na nquicha'. Masi ná sca cha' ndyaca 'na tsiya' ti, si'i na xti la cña nchca 'na lo'o quiña'a la cña nchca ji'i nu ngu' cuiñi bi', masi tyaca'a tsa ndyu'ni ma ji'i ngu'; si'i jua'a ndyu'u cha'.

¹² Cua ndalo tsa na' laja lcaa cha' cuxi nu ngua 'na, cha' ndyu'ni na' cña nu cua nda nu Xu'na na 'na, cha' ndu'na' nchcui' na' lo'o cu'ma. Cua jlo ti' ma cha' y cui' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na nu lo'o cua na'a ma cha' tlyu nu cua ngua'ni Ni ca slo ma xqui'ya na', cha' jua'a cube la ti' ma ji'i y cui' Ndyosi. Ná nchca cua'ni ñati chalyuu cña bi' jua'a ti.

¹³ Tsa bi' ti cha', ná ngüijña na' ji'i cu'ma cha' xtyucua ma 'na, bi' cha' nti' ma cha' chíi nti' na' ña'a na' ji'i cu'ma; tso'o la ndu'ni na' lo'o ngu' xa' quichi, nti' ma. Tyu'u xi cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na' lacua, cha' ná ndijña na' cha' bi' ji'i cu'ma.

¹⁴ Cua tyaq ti na' ca su ndi'i ma chaca quiya'. Cua tya'a ti sna quiya' cha' caa na' slo ma juani, lo'o ña'a ti ná lijyä na' cha' culo na' sca cña tlyu

ji'í cu'maq. Sca ti nti' na' cha' caca ma
ñati ji'í y cui' Ndyosi, ná nti' na' cha'
jña na' cñi ji'í ma. Ñi'ya nti' na ni, si
ntsu'u sñi' na, y cui' ti na ta na caya' lo
na laca nu lyiji ji'í sñi' na; si'i sñi' na
nu ta caya' lo y cui' na.

¹⁵ Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na'
masi culiji na' lcaa na nu ntsu'u xi
'na, masi tye juersa ji'í y cui' na' tsiya'
ti, cha' caja ñi'ya xtyucua na' xi ji'í
cu'maq. Bi' cha' ná tso'o laca si xti ti
ntsu'u tyiquee ma ña'a ma 'na, masi
tso'o la ntsu'u tyiquee na' ña'aa ji'í
cu'maq.

¹⁶ Ná quiña'a tsa cñi nguliji ma
lo na' li'; pana ña'a ti tya ntsu'u xi
ngu' tya'a ma nu nchcui' cha' cua
nguñilo'o na' ji'í ma cha' cua'ni na'
ngana ji'í ma.

¹⁷ ¿Ñi'ya jua'a? Ná nda na' ñati lijya
ca slo ma cha' cua'ni ngu' ngana ji'í
ma cuentya 'na, si'i jua'a nti' na'.

¹⁸ Chañi cha' nchcui' na' lo'o yu
Tito bi', cha' tsubi' ti tsaa yu ca su
ndi'í ma; ndyaa yu lo'o chaca yu tya'a
ngusñi na cha' ji'í Jesús bi' li'. Pana
si'i Tito laca nu ngua'ni ngana ji'í ma;
sca ti cuayá' ndyu'ni yu cña ñi'ya nu
ndyu'ni na' cña, sca ti cha' ntsu'u tyi
quee tyucua ya.

¹⁹ Ni si'i xcui' na cua nti' ya cha'
tyu'u lubii cha' ji'í ya lo'o cu'maq;
laca cha' ndube ti' ya cha' ña'a y cui'
Ndyosi ji'í ya, bi' cha' tsa lo cua ti cha'
nchcui' ya, tsa ña'a cha' nu nti' y cui'
Cristo cha' chcui' ya lo'o cu'maq. La
cui' jua'a lcaa cña nu ndyu'ni ya, na
xtyucua ya ji'í ma laca cña bi', cha'
ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'í cu'maq
tya'a tso'o na.

²⁰ Quiña'a xi ncliyacua ti' na'
xqui'ya cu'maq juani. Lo'o tyalaa na'
ca su ndi'í ma, si qui je cha' 'na lo'o
ma cha' xa' ña'a ndu'ni ma, nga'aa si'i
ñi'ya nu ngulu'u na' ji'í ma tya clyo,
¿ñi'ya cua'ni ta na' lo'o ma li'? Ca
cuayá' ti' ma cha' taca cua'ni tyaala
na' xi lo'o ma li', masi ná ndiya ti'
ma cha' cua'ni na' jua'a. Ndube ti'
na' cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a ma
nu ña'a ti nxu yta'a ngu', nu til' tsa
ti' ngu' ña'a ji'í tya'a ngu', nu ñasi'

tsa ngu' ña'a ji'í tya'a ngu', nu sca ti
ji'í y cui' ca ngu' ndube ti' ngu'; lo'o
jua'a nchcui' ca'a ti ngu' ji'í tya'a ngu',
cuentyu tsa ti' ngu' lo'o tya'a ngu',
ntyucuaa tsa ti' ngu' ndyu'ni ngu'
lo'o tya'a ngu'. Lcaa lo cha' cuxi bi'
ndyu'ni ngu' cha' ná ndube ti' ngu'
tsiya' ti.

²¹ Nu lo'o tyalaa na' chaca quiya' ca
slo ma juani ti, si qui je cha' jna' cha'
jua'a ndu'ni ma, ná tyiquee' quiña'a
tsa cha' tyuju'u ti' caca 'na cuentya
ji'í y cui' Ndyosi nu laca Xu'na na', nu
lo'o ña'a na' ji'í cu'maq. Xi'ya tsa na'
li', ña'a cuayá' xñii hitya cloo na'; xi'ya
na' xqui'ya ngu' nu ngua'ni cha' cuxi
bi' tya tsubi' la, cha' bilya ca tyuju'u ti'
ngu' bi' ji'í cha' suba' nu ngua'ni ngu',
cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni
ngu' lo'o tya'a ngu', cha' ná lubii cre
siya ji'í ngu' bi' tsiya' ti.

13

*Liñi nchcui' Pablo lo'o ngu' lo'o
ndye nguscua yu quityi*

¹ Cua tya'a ti sna quiya' juani cha'
ca'a na' na' ji'í cu'maq. Ndi'ya cua'ni
na juani: Xcui' nga'a cha' cua'ni
cuayá' na ji'í ñati cuxi lo'o tucua sna
tya'a ñati nu cua na' a ji'í cha' cuxi bi'.

² Bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o
lcaa cu'maq ngu' Corinto nu cua
ngusñi cha' ji'í Jesucristo, lo'o jua'a
nchcui' na' lo'o cu'maq ngu' taju ji'í
Jesús ca ndacua nu ngua'ni cha' cuxi
tya tsubi' la. Nu lo'o ñaa na' nu
ndyaca tyucuaa quiya' ni, cua laca
nda na' cha' re lo'o cu'maq li', pana
juani lo'o ndi'í na' tyijyu', tya chaca
quiya' chcui' na' cha' bi' lo'o ma,
cha' ni sca ñati nu ndu'ni cha' cuxi
ná nga'a cha' clýaá ngu' lo'o ca'a na'
chaca quiya'; cua'ni cuayá' na' ji'í
lcaa ngu' bi'.

³ Ca li' caca cuayá' ti' ma cha' y cui'
Cristo laca nu nda cha' nu nchcui' na';
lo'o jua'a si'i na xti ti cña nchca ji'í
Cristo lo'o xcube' Ni ji'í ma, masi lye
tsa cua'ni Ni cña cha' chcube' ma li'.

⁴ Chañi tsa cha' ndye juersa ji'í
Cristo nu lo'o ndyujuii ngu' ji'í, lo'o
ngujui'í ca'a ngu' ji'í lo crusí; pana

tlyu tsa cña ngua'ni y cui' Ndyosi cuentya ji'i y u, bi' cha' laca cha' ña'a ti tyu lu'u y u juani. Ñi'ya nti' Cristo, cha' ná nguxlyú cha' hichu' ñatj nu ndyujui ji'i, la cui' jua'a cuare, si'i na lye tsa nclyo ya cña ji'i cu'maq nquicha'; pana juani caca cuayá' ti' ma cha' ña'a ti tyu lu'u ya xi, cha' la cui' chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi ndya'a lo'o ya liyä ya, la cui' tyu'a chacuayá' nu ntsu'u ji'i Cristo.

⁵ Cua'ni cuayá' ma ji'i y cui' ca ma lacua, cha' ca cuayá' ti' ma si chañi cha' tyu ndyanu tyucui cha' ji'i Jesucristo ne' cresiya ji'i ma. Nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' ndyanu Xtyi'i Jesucristo ne' cresiya ji'i sa scaa ma; sca ti si cua ngunu'u cresiya ji'i ma lo'o y cui' Ndyosi tsya' ti, nga'aa tyanu Ni lo'o ma li'.

⁶ Lo'o jua'a nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' ji'i cuare, cha' si'i na ngunu'u cresiya ji'i ya lo'o Ni.

⁷ Lu'ba ti ndijña ya cha' ji'i y cui' Ndyosi, cha' ná ta Ni chacuayá' cha' cua'ni ma xa' la cha' cuxi; na cua nti' ya cha' xtyucua Ni ji'i ma cha' tso'o ti caca tyiquee ma. Ná ndube ti' ya, masi ñacui ngu' cha' ná nchca ji'i ya tsya' ti.

⁸ Ná ntsu'u cha' cua'ni tyaala ya lo'o ma si ña'a ti tyu ndyanu tso'o cha' ne' cresiya ji'i ma, nu cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi ma; pana si ndyu'ni ñu'u ca ma ji'i nu cha' ji'i Jesús bi', li' cua'ni tyaala ya lo'o ma.

⁹ Si tso'o tsa ndyanu tachaa cha' ji'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, tso'o tsa nti' ya li', masi xti ti cha' nchca ji'i y cui' ya; bi' cha' ndijña ya cha' ji'i y cui' Ndyosi cuentya ji'i cu'maq lacua, cha' jua'a caca tyucui la ti' tyiquee ma ña'a ma ji'i y cui' Ndyosi.

¹⁰ Lo'o jua'a nscua na' quityi re, masi tyijyu' tsa ndi'i na' cuentya ji'i cu'maq, cha' ná caca tyaala na' lo'o cu'maq nu lo'o cua ndyalaa na' ca quichi tysi ma. Chañi cha' cua nda y cui' nu Xu'na na chacuayá' na, pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': cua'ni na' cha' caja ñi'ya tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya ji'i ma; ná ntsu'u chacuayá'

'na cha' cua'ni ñu'u lyiji na' ji'i cu'maq.
¹¹ Cu'maq tyu'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, chcui' salya' na' lo'o ma juani, nu lo'o cua tye ti xcua se'i cha' nu nscua na' lo quityi re. Cua'ni lyiji ma ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ma cha' laca ma ñatj ji'i y cui' Ndyosi. Cua'ni jyacä ma ji'i lcaa cha' nu nda na' lo quityi re. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o xa' ñatj tyu'a ma. Tso'o ti tyi'i ma lo'o lcaa ñatj. Lo'o li' la cui' y cui' Ndyosi laca nu tyi'i lo'o ma lcaa tsä; ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee na.

¹² Chcuicha' ma ji'i tyu'a ma tyucui tyiquee ma, quityi ma ji'i tyu'a ma chacuayá' ji'i Cristo.

¹³ Lcaa ngu' tyu'a ngusñi na cha' ji'i y cui' Ndyosi ca nde, cua nti' ngu' ta ngu' xlyo ni'ji'i lcaa ngu' tyu'a ma nu ndi'i cajua.

¹⁴ Lo'o juani nti' tsa na' cha' ná tye cha' stu'ba cha' ji'i lcaa cu'maq cajua lo'o Jesucristo nu Xu'na na, la cui' Ni laca nu quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni lo'o na lcaa tsä. Jua'a nti' na' cha' lcaa tsä caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o y cui' Ndyosi, la cui' Ni laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Jua'a nti' na' cha' tyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, la cui' Ni laca nu ndu'ni cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni, jua'a lo'o xa' la ngu' tyu'a ngusñi na cha' ji'i y cui' Ndyosi. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde Galacia

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re. Cña 'na laca cha' tsa'a na' chcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ñati. Si'i ñati chalyuu ti laca nu cua nda cña bi' 'na, si'i ñati laca nu nguane 'na cha' cua'ni na' cña bi'; Jesucristo lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesús, bi' laca nu cua nda cña bi' 'na. Ycui' Ndyosi ni, bi' laca nu ngua'ni cha' ndyu'u Jesús chaca quiya' lo'o ngujuii yu.

² Lo'o na', lo'o lcaa tya'a ndi'i na' ca nde nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesús, nscua ya quityi re cha' tsaa lcaa quichí tyi cu'maq ngu' gálatas, lcaa quichí su ntsu'u cu'maq taju ñati ji'i Jesucristo.

³ Nti' tsa na' cha' ña'q ti tya cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' tì ti tyi'i cresiya ji'i ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

⁴ La cui' Jesús laca nu nda ji'i ycui' ca lo'o ngujuii yu cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na, cha' jua'q cua'ni lyaá Ni ji'na nde chalyuu su ngunu'u tsa tyiquee ñati xqui'ya cha' cuxi; ngulo ycui' Ndyosi Sti na cña ji'i Jesús, li'ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na.

⁵ Bi' cha' ná nga'q cha' tye tsä nu cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi. Jua'a caca cha' bi' lacua.

Nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu taca cua'ni lyaá ji'i ñati ji'i nu cuxi

⁶ Ndube tsa ti' na' cha' yala ti nguta'achu' ma ji'i ycui' Ndyosi, masi ngusubi Ni ji'i ma xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'q ji'na; ndube ti' na' cha' nduna ma chaca cha' nu si'i cha' ji'i ycui' Ndyosi laca, nu nacui' ngu' cha' taca cua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi.

⁷ Pana liñi la ñacui' na cha' nga'aa ntsu'u xa' la cha' tso'o ji'i Jesucristo nu taca cua'ni lyaá ji'na. Ndi'ya ndyaca cha': Ntsu'u xi ñati nu ndyu'ni

cha' quichí yaa cha' hique ma; cua nti' tsa ngu' bi', cha' xcutsa'a ngu' ñi'ya ntsu'u cha' ji'i Cristo.

⁸ Pana tlyu tsa qui'ya sta Ni ji'i ñati nu chcui' sca cha' cuiñi lo'o ma ñi'ya nu caca clyáa ma ji'i cha' cuxi, nu culu'u ji'i ma sca cha' nu si'i la cui' cha' liñi laca, nu si'i cha' nu cua nchcui' ya lo'o ma tya clyo. Lo'o cuare, sta ycui' Ndyosi qui'ya ji'i ya si xcutsa'a ya cha' nu cua nda ya lo'o ma; masi sca xcä nu ngutu'u ca slo ycui' Ndyosi laca nu chcui' cha' cuiñi jua'q, xcube' Ni ji'i, cha' tlyu tsa qui'ya laca bi'.

⁹ Jua'q ni na' ji'i ma tya tsubi' la, lo'o la cui' cha' laca nu ta na' lo'o ma chaca quiya' juani: Tlyu tsa cha' tì'i tyacua ji'i ñati si ta ngu'xa'la cha'lo'o ma, ñi'ya nu cua'ni ma cha' clyáa ma ji'i nu cuxi, nu si'i la cui' cha' nu cua ndyuna ma tya clyo.

¹⁰ Lo'o nacui' na' jua'q, si'i cha' ndyu'ni cña tsa ti' na' cha' caja ñati'na nu cua'ni chì loo na'. Tsa bi' ti cha' tso'o nti' na', si ycui' Ndyosi cua'ni chi Ni loo na'; si'i na cua nti' na' cha' tso'o ti chcui' ñati jna'. Nga'aa caca cua'ni na' cña ji'i Cristo, si xcui' cha' cua'ni tya'a na' lo'o ñati ntsu'u tyiquee na'.

Ñi'ya ngua cha' nguui cña ji'i Pablo

¹¹ Cua nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' ma cha' bi', cha' si'i sca cha' nu ngua'ya hique ti ñati laca cha' nu cua nda na' lo'o ma; cha' ji'i Jesús laca bi', cha' nu nchcui' ñi'ya taca clyáa ma ji'i nu cuxi.

¹² Si'i ñati laca nu nda cha' bi' lo'o na' tya clyo, ni sca ñati chalyuu ná ngulu'u cha' bi' 'na; ycui' Jesucristo ngulu'u loo yu 'na, ycui' bi' laca nu cua nda cha' bi' lo'o na' li'.

¹³ Cua jlo ti' ma ñi'ya nu ngua'ni na' nde chalyuu tya sa'ni la, ñi'ya ndaquiya' tsa na'ji'i lcaa cña tacati nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya. Cua jlo ti' ma cha' tì'i tsa nguxcube' na'ji'i lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo nu ngua li'; ngua ti' na' cua'ni tye na'ji'i ñati bi' tsiya' ti.

¹⁴ Lye la ngua'ni na' lcaa cña tacati nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya nu lo'o

ndu'ni tlyu ya ji'i y cui' Ndyosi. Xa' ngu' quichi tyi na' nu tya'a stu'ba ti na' lo'o, ná stu'ba ngua'ni ngu' ñi'ya nu ngua'ni na'; lye la ndaquiya' na' ji'i lcaa lo cha' nu ntsu'u ji'i ya, nu cua nda jyo'o cusu'lo'o ngu' judío tya'a ya tya sa'nila.

¹⁵ Pana yala la ngua'ni y cui' Ndyosi; masi bilya cala na' cua ngusubi Ni 'na cha' caca na' ñati ji'i Ni, xqui'ya cha' jua'q̄ ngua ti' y cui' Ni; na cua ngusubi Ni 'na xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'q̄ Ni 'na.

¹⁶⁻¹⁷ Lo'o jua'a ngua'ni Ni cha' ndyuloo na' ji'i Jesús, nu sca ti Sñi' y cui' Ni, cha' li' nchca 'na ta na' cha' ji'i Ni lo'o lcaa cu'ma, ñati nu ndi'i xa' tsu'. Li' ndacha' na' ji'i lcaa ma cha' xqui'ya Jesús taca clyaa ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma. Nu lo'o ngusñi ca ti na' cha' bi', li' hora ti ndu'u na' nguta'q̄ na' nde loyuu su naa Arabia; ca bi' nguti'i na' y cui' ti na'. Ná nguta'q̄ na' ndyaana na' sca cuii nu ta sca ñati lo'o na'; la cui' ti jua'q̄ ná nguta'q̄ na' nde quichi Jerusalén cha' chcui' na' lo'o ngu' tya'a ndyu'ni na' cña nu ndi'i nde jua, masi cua nda ngu' bi' cha' ji'i Jesús lo'o ñati clyo la, nu lo'o tya lyiji cuna na' cha' bi'. Pana nguta'q̄ na' nde Arabia, lo'o tiya'la li' nguxtyuu na' nguta'q̄ na' nde quichi Damasco.

¹⁸ Nga'aa ndya'a na' nde Jerusalén li'; pana ca lo'o ndu'u scua sna yija, li' nguta'q̄ na' nde jua. Lo'o li' ndyuloo na' ji'i Pedro, nguti'i na' ti'ñu tsq̄ lo'o yu li'.

¹⁹ Ná na'q̄ na' ji'i xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Cristo tya clyo ca bi'; sca ti yu Jacobo tya'a Jesús nu Xu'na na, bi' nu cua na'q̄ na' ji'i.

²⁰ Chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi, liñi tsa cha' nu nscua na' lo quityi re; ni sca cha' cuiñi ná nscua na' tsiya' ti re.

²¹ Tiya' la li' nguta'q̄ na' nde loyuu su cuentya Siria, jua'q̄ nde loyuu su cuentya Cilicia.

²² Pana nu xa' la taju ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi su cuentya Judea, tya lyiji tyu-loo ngu' bi' 'na nu ngua li'.

²³ Pana cua ndyuna ngu' cha' 'na lo'o nchcui' ñati 'na ndi'ya: "Nu ñati nu ngua ti' cua'ni tye ji'na bi', juani cua nguxcutsa'a Ni cresiya ji'i yu, cha' cua ntsu'u cha' ji'i yu lo'o Jesús", nacui_ ngu' ji'i tya'a ngu'. "Juani ndya'q̄ yu nda yu cha' lo'o xa' la ñati, cha' lo'o ñati bi' caca xñi ngu' cha' ji'i Jesús", nacui_ ngu'.

²⁴ Lo'o li' nguxana ngua'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya na'.

2

Nu xa' la tya'a ñati nde Jerusalén ntucuá ngu' cha' nu nchcui' Pablo

¹ Cua ndya'a tii jlyacua yija, li' xa' ndya'q̄ nde Jerusalén chaca quiya'; lo'o Bernabé ndya'q̄, lo'o jua'q̄ ndyaa lo'o ya ji'i Tito.

² Ndyaa ya Jerusalén, xqui'ya cha' cua ngua'ni y cui' Ndyosi cha' ngua'ya sca cha' hique na' cha' tyaa ya; bi' cha' lo'o cua ndyalaa ya quichi bi', li' ndya'q̄ ca su ntucua ngu' y cui' ti ngu', nchcui' na' lo'o ngu' nu laca loo la ji'i taju tya'a ñati ji'i Cristo quichi bi'. Li' ndacha' na' ji'i ngu' bi', nchcui' na' ni cha' nu nda na' lo'o ngu' xa' tsu' cuentya ji'i Cristo, cha' ngua'ni lyaá Cristo ji'na ji'i nu cuxi. Jua'q̄ nchcui' na' lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná nti' na' cha' culacua cuxi ti' ngu' bi' ña'q̄ ngu' jna'; ná nti' na' cha' chcui' ngu' cha' ná tso'o laca cha' nu nda na' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' tya tsubi' la, masi chcui' ngu' cha' ná tso'o ndu'ni na' juani.

³ Lo'o jua'a yu Tito tya'a ndya'q̄ na' ni, ná nchcui' ngu' lo'o yu cha' si'yu quiji yu cha' culacua yu ñi'ya ñati slo ya li', ngu' nu cuiñi ti nchcui' cha' ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo; na ndu'ni ti ngu' cha' tya'a na laca ngu' bi'. Cuaana ti nguti'i ngu' bi' laja lcaa tya'a na cha' ña'q̄ cuayá' ngu' bi' ji'i ya, si culacua ngu' nu ndya'q̄ lo'o ya, si ná culacua ngu'. Ngua ti' ngu' bi' tacu' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o na, cha' ná ndiya ti' ngu' cha' tso'o ndi'i tyiquee na chalyuu xqui'ya Jesús; ngua

ti' ngu' bi' tatsaa ngu' ji'na cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ngulo jyo'o cusu' ji'í ngu' judío tya'a ya.

⁵ Pana ná ndaquiya' ya ji'í cha' nu nchcui' ngu' bi' tsiya' ti. Ngua ti' ya cha' ná chcuna' tsiya' ti ni sca cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na, nu lo'o cua ngua'ni lyaá yu ji'na; ngua ti' ya cha' tyanu tso'o lcaa cha' bi' ne' cresiya ji'í ma.

⁶ Ná ndube ti' na' masi nacui' ngu' cha' tlyu tsa ñati laca nu ngu' nu laca loo ji'na bi'; jlo ti' na' cha' sca ti cuayá' laca lcaa na cuentya ji'í y cui' Ndyosi. Pana masi loo laca ngu' bi', ná ngulo ngu' bi' cña jna' cha' culu'u na' xa' la cha' ji'í cu'ma ngu' xa' tsu'.

⁷ Ndi'ya ngua: ngutucuá ngu' bi' ji'í cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'; cua ngüiñi cha' ji'í ngu' bi' lo'o na' li'; cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' cua nda y cui' Ndyosi cña 'na cha' tsal'a ta na' cha' ji'í Ni lo'o cu'ma ngu' xa' tsu', ñi'ya taca clyáá ma ji'í nu cuxi. Lo'o jua'a nacui' ngu' cha' cua nda Ni la cui' cña ji'í nu Pedro bi', cha' chcui' yu cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío.

⁸ La cui' y cui' Ndyosi nu nda ji'í Pedro ndyaa nclyu'u yu cha' ji'í Ni ji'í ngu' judío, la cui' y cui' Ndyosi bi' laca nu cua nda Ni 'na ndya'a na' nclyu'u na' cha' tso'o bi' ji'í ngu' xa' tsu'.

⁹ Bi' cha' ngutucuá ngu' cña 'na, nu Jacobo lo'o Pedro lo'o Juan bi', la cui' ngu' nu laca loo ji'í ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo. Stu'ba ti nchcui' ngu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni y cui' Ndyosi lo'o na' nu lo'o nda Ni cña bi' 'na. Li' ngusñi ya' tya'a ya lo'o ngu' bi', na' lo'o Bernabé, cha' caca cuayá' ti' ya cha' tso'o ti nti' ngu' ña'a ngu' ji'í ya, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'í ngu' lo'o ya, cha' tya' tsaa la ya quichí tyi ngu' xa' tsu'. Tyanu y cui' ngu' bi' ca su ndi'í tya'a ya, nu ngu' judío bi' li'.

¹⁰ Tsa bi' ti cha' nchcui' ngu' lo'o ya, nu ngüijña ngu' ji'í ya cha' lcaa tyempo tysi'u ti' na na laca nu lyiji ji'í nu ngu' ti'í tya'a na nu ndyanu nde Judea. Bi' laca nu ndyu'ni cña ti' na' cha' cua'ni na'.

Lye xi nchcui' Pablo lo'o Pedro nde quichi Antioquía

¹¹ Lo'o li' ndyalaa Pedro nde quichi Antioquía, ca su ndi'í na'. Tiya' la li' ndya'a na' slo yu, ngua'a na' ji'í yu xqui'ya cha' cua ntsu'u sca cha' cuxi nu ndyu'ni yu.

¹² Ndi'ya ngua cha' bi': Nu lo'o ndyalaa ca ti yu, ná ngua tyuju'u ti' yu; ndyacu yu lo'o ngu' tya'a na ca bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana nu lo'o ndyalaa xi xa' la tya'a ngu' judío nu nda Jacobo ji'í lijya, li' nguta'ächu' yu; nga'aa ntaja'a cacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi' li'. Cua ndyutsii yu si ña'a ngu' judío tya'a yu ji'í yu cha' ndyacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi', cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'í ngu' judío cha' cacu ngu' lo'o ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná lubii ngu' xa' tsu' tsiya' ti ngua ti' ngu' judío.

¹³ Lo'o li' la cui' jua'a ngua'ni xa' la ngu' judío tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, sca ti cuayá' siya' tyiquee ngu' lo'o Pedro; lo'o y cui' Bernabé ngua ti' yu cua'ni yu ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi', cha' siya' tsa tyiquee ngu'.

¹⁴ Pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' ná ndyu'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'u cha' tso'o nu ngulu'u Cristo ji'na cha' clyáá na ji'í nu cuxi, li' nchcui' na' lo'o Pedro slo lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'í Cristo quichi bi'. Ndi'ya ni na' ji'í yu li': "Ngu' judío laca nu'ú", nacui' na' ji'í Pedro bi'. "Tya lo'o ndyalaa nu'ú ca nde, cua ngua'ni nu'ú ñi'ya nu ndu'ni ngu' xa' tsu' re, cha' tya'a na laca ngu' cuentya ji'í Cristo; ná ngua'ni nu'ú ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío tya'a quichi tyi na. Bi' cha' lacua, ná tso'o si juani nti' nu'ú cha' tatsaa nu'ú ji'í ngu' xa' tsu' re, cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío." Jua'a nacui' na' ji'í yu.

Stu'ba cha' laca ji'í ngu' judío lo'o lcaa ñati chalyuu

¹⁵ Nu cuare ni, ngu' judío laca ya tya lo'o ngula ya chalyuu nu ndaquiya' ji'í lcaa cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o ya; si'i na ndaquiya' ya ji'í cua ña'a ca cha' cuxi ñi'ya ndu'ni ngu' xa' tsu'.

16 Pana jlo ti' ya cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'i ya cuentya ji'i y cui' Ndyosi, masi ndu'ni ti ya cua ña'a ca cña nu nda jyo'o Moisés cha' cua'ni ya; sca ti si jlya ti' ya ji'i cña nu ngua'ni Jesucristo cuentya ji'ná, li' taca ca tso'o cresiya ji'i ya. Bi' cha' lo'o cuare cua ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo, cha' taca ca tso'o cresiya ji'i ya cuentya ji'i y cui' Ni, cha' nu jlya ti ti' ya ji'i Jesús, nga'aa si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ya nu nda jyo'o Moisés ji'i ya. Ni sca na ná taca ji'ná ca tso'o cresiya ji'ná cuentya ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya cha' ndaquiya' ti na sca cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na.

17 Tso'o lacua. Masi ngu' judío laca ya, cua jlo ti' ya cha' xqui'ya cña nu cua ngua'ni Cristo cuentya ji'ná, bi' cha' taca caca lubii cresiya ji'i ya cuentya ji'i y cui' Ndyosi. La cui' ti cha', nga'a cha' chcui' ya ji'i y cui' ca ya cha' lo'o lcaa ngu' judío tya'a ya ntsu'u qui'ya ji'i ya, fi'ya lo'o nacui ya cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' xa' tsu'. Pana si'i Cristo laca nu ngua'ni cha' laca ya ñatjuxi.

18 Bi' cha' nga'aa ndaquiya' ya ji'i cha' cusu' nu jlya tsa ti' ya ji'i nquicha'; lo'o juani si xa' taquiya' ya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya, li' ntsu'u qui'ya ji'i ya lo'o y cui' Ndyosi chaca quiya' xqui'ya cha' si'i na tyucui tyiquee ya ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo.

19 Lo'o na' ni, ná nchca cua'ni na' lcaa cha' cusu' bi', bi' cha' cua ndye cha' jna' lo'o cha' bi'; juani x cui' ndi'i na' chalyuu cha' cua'ni na' lcaa ña'a cña nu nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na'.

20 Cuentya ji'i cha' cusu' bi' laca na' ñi'yä laca si cua ngujui na', ñi'yä laca si stu'ba ti nga'a na' lo crusí lo'o Jesús; juani nga'aa si'i y cui' ca ti na' laca na' loo ne' cresiya 'na, cha' Cristo laca nu laca loo ne' cresiya 'na juani. Ndi'i tso'o ti na' chalyuu juani sca ti xqui'ya cha' jlya ti' na' ji'i cña nu cua ngua'ni y cui' Jesús, nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi; bi' laca nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a jna', bi' laca nu cua nda

chacuayá' ji'i ngu' cha' cujuui ngu' ji'i y cui' yu cuentya jna'.

21 Si'i cha' ná ndube ti' na' ji'i lcaa cha' tso'o nu ngua'ni y cui' Ndyosi lo'o ngu' judío tya'a ya; laca cha' ndube tsa ti' na' cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'ná cuentya ji'i y cui' Ndyosi, masi tso'o tsa ndaquiya' na ji'i cña nu nclyo cha' cusu' bi' ji'ná. Ndube tsa ti' na' cha' ná ngujui Jesús jua'a ti; ntsu'u cña nu ngua'ni yu lo'o ngujui yu lo crusí bi', na cua ngua'ni tso'o yu ji'i cresiya ji'ná cuentya ji'i y cui' Ndyosi nu ngua li'.

3

Sca ti lo'o xñi na cha' ji'i Cristo, li' caca quiñi tso'o cha' ji'ná lo'o y cui' Ndyosi

1 Na tonto tsa mä, cu'mä ngu' gálatas, cha'nduna mä cha'nu nda nu ngu' cuiñi bi'; laca mä ñi'yä si ntsu'u nu ngua'ni cucha'ä ji'i mä. Bi' cha' juani nga'aa nti' mä xñi la mä cha'liñi nu cua nda Cristo lo'o na. Pana lo'o nda ya cha' ji'i Cristo lo'o mä tya clyo, li'ngulu'u tsa ya ji'i mä ñi'yä ngua lo'o ngujui Jesucristo lo crusí xqui'ya na; jua'a ngulu'u ya ji'i mä ña'a cuayá' nu ngua cuayá' tso'o ti' mä cha' bi'.

2 Xacui mä cha' na lacua: ¿Ha cua ndyanu Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i mä juani? ¿Ñi'yä ngua ji'i mä cha' ngujui Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'i mä lacua? ¿Ha ngujui Xtyi'i Ni ji'i mä xqui'ya cha' cua ngua'ni mä cña nu nscua lo cha' cusu' bi' cha' cua'ni mä? Si'i. Cua jlo ti' mä cha' ngujui Xtyi'i y cui' Ni ji'i mä lo'o ngusñi mä cha'liñi nu cua nda ya lo'o mä, cha' ji'i y cui' Cristo.

3 ¿Ni cha' laca tonto tsa nclyacua ti' mä juani? Xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o mä, bi' cha' nguxana ca ti mä cha' ntsu'u cha' ji'i mä lo'o y cui' Ndyosi nquicha'; pana nu juani ni, xqui'ya cha' lye tsa cua'ni cña ti' y cui' ca mä, jua'a nti' mä cha' caca ji'i y cui' ca mä quiñi tso'o cha' ji'i mä lo'o y cui' Ni.

4 Masi ngua'ni Ni quiñia'a cha' tlyu ca slo mä tya tsubi' la, ntsu'u quiya'

ncliyacua ti' na' cha' ná ngua tso'o cresiya ji'í mā tsiya' ti, nu lo'o ña'a na' ñi'yä nu ndyu'ni mā. Pana jlo ti' na' cha' ngua tso'o la xi cresiya ji'í mā xqui'ya cha' tlyu bi'.

5 Na cua nda ycui' Ndyosi Xtyil'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'í mā, lo'o xqui'ya nu bi' cua ngujui ñi'yä caca tyuu lo cha' tlyu nu ndyu'ni ycui' Ndyosi nde su ndi'í cu'mā. Lo'o ndu'ni Ni jua'a, si'i xqui'ya cha' ndaquiya' mā ji'í cha' cusu' bi'; pana ndu'ni Ni jua'a, xqui'ya cha' jlyá ti' mā lo'o ndyuna mā cha' tso'o ji'í cña nu cua ngua'ni Jesús cuentya ji'na.

6 Nu jyo'o cusu' ji'í ya, nu Abraham bi' ni, cua jlyá tsa ti' nu cusu' bi' lcaa cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o yu. Xqui'ya cha' cua jlyá ti' yu cha' bi', li' ntucuá Ni cha' ji'í yu ñi'yä si ngua yu sca ñatí nu ndu'ni xcui' cha' tso'o.

7 Lo'o jua'a nga'a cha' ca cuayá' ti' mā cha' cua ña'a ca ñatí nu ngusñi cha' ji'í Cristo, chañi cha' laca ñatí bi' ñi'yä laca ngu' judío, cha' ndyu'ni ngu' bi' la cui' ñi'yä nu ngua'ni jyo'o Abraham, masi tyempo juani.

8 Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycui' Ndyosi lo'o nu Abraham bi' nu ngua sa'ni: "Caca tso'o cresiya ji'í lcaa ñatí nu ndi'í xa' tsu' xqui'ya nu'u", nacui' Ni ji'í Abraham. Ycui' Ndyosi laca nu cua nda cha' bi' lo'o jyo'o bi' yala la, cha' jua'a lo'o cu'mā ngu' xa' tsu' caca tso'o cresiya ji'í mā cuentya ji'í ycui' Ndyosi nde loo la, nu lo'o xñi mā cha' ji'í ycui' Ni.

9 Tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'í Abraham nu ngua sa'ni, xqui'ya cha' ngusñi nu cusu' bi' cha' nu nchcui' ycui' Ni lo'o yu; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' tso'o nti' Ni ña'a Ni ji'na, cua ña'a ca na nu xñi na cha' ji'í Cristo.

10 Pana cua ña'a ca ñatí nu tsa bi' ti cña nti' cha' taquiya' ji'í cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés, tyanu yabe' hichu' ñatí bi', cha' ndi'ya nchcui' quityi ji'í ycui' Ndyosi: "Tyanu yabe' hichu' lcaa ñatí si ná taquiya' ngu' ji'í lcaa ca cha' nu nscua lo quityi bi'".

11 Bi' cha' caca jlo ti' na cha' ná nchca ca lubii cresiya ji'na cuentya ji'í ycui' Ndyosi lo'o ndaquiya' ti na ji'í cña nu nda cha' cusu' bi', cha' ná nchca tyi'u ti' na lcaa ca cha' bi'. Chaca cha' nchcui' quityi bi': "Caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycui' Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'í ycui' Ni; li' taca caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'na".

12 Pana lo'o xcui' ndaquiya' na ji'í cha' cusu' bi', li' ná ntsu'u sca cha' ji'í Cristo nu nga'a cha' xñi na hasta ca ne' cresiya ji'na, cha' ndi'ya nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na: "Sca ti si cua'ni na lcaa ca cña nu culo ycui' Ndyosi ji'na, caca tyi'í tso'o ti na chalyuu li", nacui' quityi bi'.

13 Cua ngulo Cristo ji'na ji'í yabe' nu ngusta ycui' Ndyosi hichu' na xqui'ya cha' ná ndaquiya' na ji'í lcaa cha' tsiya' ti nu nda Ni lo'o na; yabe' nu ntsu'u ji'na bi' cua ndyanu hichu' ycui' Jesús li'. Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'í ycui' Ndyosi: "Si tlyu tsa yabe' ntsu'u ji'í sca ñatí, ntsu'u cha' cujui'í ca'a ngu' ji'í ña'a lu'ú ti lo sca yaca ndu cha' cajaa yu".

14 Jua'a ngua cha' lo'o ngu' xa' tsu' caja cha' tso'o ji'í ngu' xqui'ya Jesucristo, cha' tso'o nu cua ngüiñi ji'í ycui' Ndyosi lo'o nu jyo'o Abraham bi' nu ngua sa'ni. Li' caca ji'í ngu' xa' tsu' ñi'yä nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Abraham, cha' caja Xtyil'i ycui' Ni ji'í lcaa na nu lo'o xñi na cha' ji'í Cristo.

Sa'ni la cua ngüiñi cha' ji'í ycui' Ndyosi lo'o Abraham

15 Cu'mā tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, ta na' sca cuíí lo'o mā juani cuentya ji'í sca ñatí nu nti' quiñi sca cha' ji'í yu lo'o tya'a yu. Clyo culo ngu' sca quityi. Lo'o cua ndye ngua stu'ba cha' bi' ji'í ngu', li' nga'aa caca ji'í xa' ñatí tacu' ngu' ji'í cha' bi'; nga'aa caca xcutsa'a la ngu' cha' bi'.

16 Jua'a ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o nu Abraham bi'; cua ngüiñi cha' ji'í Ni lo'o jyo'o cusu' bi', jua'a lo'o sca ñatí nu tyu'ji'í jyo'o cusu' bi' tyempo nde loo la. Ná nacui' quityi ji'í ycui'

Ndyosi cha' quiñi cha' ji'í Ni lo'o tyuu
tya'a ñatí bi'. "Na cua ngüiñi cha' ji'í
ycui' Ndyosi lo'o sca ti ñatí nu tyu'u
ji'í Abraham nde loo la", nacui quityi.
Lo'o nu sca ti ñatí bi' ni, Cristo laca bi'.

17 Ndi'ya cha' ntí na' chcui' na' lo'o
má: Cua ngua stu'ba cha' ji'í ycui'
Ndyosi lo'o Abraham nu ngua li'; cua
ndya'a jacua siyento ntucua calaa tyii
yija tya lo'o cua ngüiñi cha' ji'í ycui'
Ni lo'o nu cusu' bi', lo'o li' nda ycui'
Ndyosi cha' lo'o Moisés cha' culo yu
cña ji'í ngu' cuentya ji'í Ni. Bi' cha' ná
ngua ji'í cha' nu nda Moisés bi' tacu'
lo cha' nu cua ngüiñi ji'í ycui' Ndyosi
lo'o Abraham nu ngua sa'ní la, cha'
ná taca cua'a ngu' ji'í cha' bi' tsiya' ti.

18 Si ntsu'u cha' taquiya' na ji'í lcaa
cña nu ngulo Moisés ji'na, cha' jua'a
clyáá na ji'í nu cuxi, li' nga'aa ntí'
cha' jlya ti' na cha' nu cua ngüiñi ji'í
ycui' Ndyosi lo'o na cha' cua'ni lyaá
Ni ji'na. Pana cha' liñi laca cha' cua
ngüiñi cha' ji'í ycui' Ni lo'o Abraham,
cha' cua'ni Ni sca cha' xlyá'be lo'o na
nu lo'o cua'ni lyaá Ni ji'na.

19 ¿Ni cha' laca ngulo ycui' Ndyosi
cña ji'í nu jyo'o Moisés bi', cha' ngus-
cua yu cña bi' lo quityi cuentya ji'í
Ni lacua? Tiya' la ngua cha' nda Ni
cha' bi' lo'o Moisés, cha' caca cuayá'
ti' na ñi'ya nu nacui' ycui' Ndyosi cha'
laca scaa cha' cuxi. Pana xti ti tyempo
ndalo cha' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa
Cristo, la cui' tya'a ñatí ji'í jyo'o Abra-
ham; na cua nchcui' ycui' Ndyosi cha'
ji'í nu Cristo bi' nu lo'o cua ngüiñi cha'
ji'í ycui' Ni lo'o jyo'o cusu' Abraham
bi' tya clyo. Nu lo'o nda Ni cha' bi' lo'o
nu jyo'o Moisés bi' ni, lo'o xcä ji'í ycui'
Ni ndu lo xlyá ca'ya bi' cuentya ji'í
ycui' Ndyosi, cha' chcui' lo'o nu cusu'
Moisés bi'. Cla'be la bi' ngutu jyo'o
Moisés bi' cha' chcui' yu lo'o ñatí, cha'
tu'ba ji'í ycui' Ndyosi ngua nu cusu'
bi'.

20 Pana juani ná ndu'ni cha' caja
sca ñatí chalyuu nu caca tu'ba ji'í
ycui' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o na.
Cua ngüiñi cha' ji'í Ni lo'o na nu ngua
sa'ní si jlya ti' na ji'í cha' bi', la cui'
cha' nu cua ngua'ni Jesús cuentya

ji'na juani.

**Nde laca cña nu ngua'ni cha' cusu'
bi'**

21 Tso'o si cua'ni na cña nu nscua lo
quityi cusu' cha' cua'ni na lacua. Lo'o
jua'a ndu'ni tsa cha' xñi na lcaa cha'
nu nda ycui' Ndyosi lo'o ñatí. Pana
masi taquiya' na ji'í lcaa cha' cusu'
bi', ná taca caja chalyuu cucui bi'
ji'na jua'a ti; ná taca ca tso'o cresiya
ji'na cuentya ji'í ycui' Ni xqui'ya cha'
ndyu'ni ti na lcaa cña nu nscua lo
quityi cusu' bi' cha' cua'ni na; ná caca
jua'a tsiya' ti.

22 Cua nchcui' quityi ji'í ycui'
Ndyosi cha' nu cuxi laca loo ía ji'í lcaa
ñatí chalyuu, ñi'ya si na cua laca na
preso ji'í. Si jlo ti' na cha' nu cuxi laca
loo ji'na, li' taca ji'í Ni cua'ni lyaá Ni
ji'na; ta Ni chalyuu cucui ji'na li', nu
lo'o xñi na cha' ji'í ycui' Jesucristo. Bi'
laca nu cha' tso'o nu cua ngüiñi ji'í
ycui' Ni lo'o na.

23 Lo'o tya lyiji cäa Jesucristo ni, tya
lyiji caja ñi'ya jlya tso'o ti' na cha' ji'í
ycui' Ni; bi' cha' ngua cha' cusu' bi'
loo ji'na, ña'a cuayá' caca jlya tso'o ti'
na ji'í Ni xqui'ya Cristo.

24 Laca cha' cusu' bi' loo ji'na ñi'ya
ntí' si laca na sca nu sube; ngulu'u
cha' cusu' bi' xi cha' liñi ji'na ña'a
cuayá' nu ñaa ycui' Cristo. Pana juani
cua'ni Cristo cha' caca tso'o cresiya
ji'na cuentya ji'í ycui' Ndyosi, ñi'ya nu
ntí' ycui' Ni cha' caca na nu lo'o jlya ti'
na ji'í nu Cristo bi'.

25 Lo'o juani taca jlya tso'o ti' na
ji'í ycui' Ndyosi xqui'ya Jesucristo,
nga'aa si'i cha' cusu' nu laca loo ji'na.

26 Sñi' ycui' Ndyosi laca lcaa cu'má
juani lo'o ngusñi má cha' ji'í Jesu-
cristo, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' ji'í
má lo'o Ni.

27 Lo'o ngua stu'ba cha' ji'na lo'o
Ni, li' cua ntyucuatyá ngu' ji'í lcaa
na chacuayá' ji'í Cristo, cha' jua'a cua
ndyanu lcaa cha' ji'í Cristo ne' cresiya
ji'na, ñi'ya ntí' si cua laca cha' bi' sca
late' nu quixií chü' na.

28 Nu lo'o cua ngua stu'ba cha' ji'na
lo'o Jesucristo, la cui' tyempo bi' ngua
stu'ba cha' ji'na lo'o tya'a ñatí na; bi'

cha' nga'aa chcui' na cha' ngu' judío laca ya, cha' ngu' xa' tsu' laca mä; nga'aa chcui' na cha' msu nu ngüi'ya ñati laca ma, cha' ñati nu ndi'i tso'o ti laca na; nga'aa chcui' na cha' qui'yu laca na, cha' cuna'ä laca mä. Lcaa na, stu'ba cha' ji'na lo'o ty'a na juani.

²⁹ Nu lo'o ngusñi na cha' ji'ä y cui' Cristo, li' la cui' jua'ä laca na ñati nu ndyu'u ji'ä jyo'o Abraham, masi tiya' la ñaa na chalyuu. Su cua ndye, li' tyanu cha' ji'na, lcaa ña'ä cha' nu cua ngüiñi ji'ä y cui' Ndyosi lo'o nu Abraham bi' cua sa'ni la cha' tyacua ji'na.

4

¹ Ndi'ya cha' nti' na' ta na' lo'o mä: Sca nu sube ni, masi nguxtyanu jyo'o sti lcaa cha' tso'o ji'ä lo'o ngujuñi sti, cha' tya cuañi' nu sube bi', stu'ba nti' lo'o msu nu ngüi'ya ti sti; na ji'ä nu sube bi' laca lcaa cha' tso'o bi', pana tya lyiji casu' yu.

² Ni jacua' tyalaa tsä nu caja cha' nu nguxtyanu jyo'o sti nu sube bi' ji'ä, xa' ñati laca loo ji'ä nu sube bi', xa' ñati laca nu ndyi'ya loo cña ji'ä nu sube bi'.

³ La cui' jua'ä laca ji'na lo'o Jesús. Lo'o tya lyiji cuna na cha' ji'ä Jesús, caca ñacui' na cha' tya sube na, xqui'ya cha' tya ndu'ni na cña nu ndatsaa cua ña'ä ca jo'ó ji'na, ñi'ya nu ndu'ni ti xa' ñati.

⁴ Pana lo'o cua ndyalaa tsä nu ndu'u scua cha' nu ngüiñi ji'ä Ni lo'o na, li' cua nda y cui' Ndyosi ji'ä Sñi' y cui' ca Ni ñaa chalyuu; sñi' sca nu cuna'ä ngu' judío ngua nu Jesús bi', lo'o jua'ä ndaquiya' tsa yu ji'ä lcaa cha' cusu' nu jlya ti' ngu' judío.

⁵ Jua'ä ñaa Jesús nde chalyuu cha' cua'ni lyaá yu ji'na ji'ä yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cha' cusu' bi'. Lo'o jua'ä ta Ni chacuayá' juani cha' cua cusu' la na, cha' tyanu cha' ji'na ñi'ya nu nscua cha' tyacua ji'na, xqui'ya cha' laca na sñi' y cui' Ni.

⁶ Bi' cha' laca cua nda y cui' Ndyosi Xtyi'i y cui' Ni nu tyanu ne' cresiya ji'ä mä, cha' culu'u Ni ji'ä mä cha' cua laca mä sñi' y cui' Ni. Xtyi'i y cui' Ni ndu'ni

cha' taca chcui' na lo'o y cui' Ndyosi chañi ca: "¡Papá! ¡Sti na!" ñacui' na.

⁷ Nga'aa laca mä ñi'ya laca sca msu nu ngüi'ya ti ñati, na cua laca mä sñi' y cui' Ndyosi; bi' cha' juani ta Ni lcaa cha' nu ndyanu cha' tyacua ji'ä mä chacuayá' ji'ä Cristo, cha' laca mä sñi' y cui' Ni.

Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya nu nguñilo'ngu'ji'ängu'gálatas

⁸ Sa'ni la lo'o tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' mä cha' ji'ä y cui' Ndyosi, xa' la jo'ó ndatsaa ji'ä mä cha' cua'ni mä cña ji'ä, jo'ó nu si'li jo'ó nu chañi ca.

⁹ Lo'o juani cua nslo mä ji'ä y cui' Ndyosi; hasta tso'o la ñacui' na, cua ndyuloo y cui' Ni ji'ä mä. ¿Ni cha' laca nti' mä tya'achu' mä ji'ä cha' ji'ä y cui' Ndyosi lacua? Xa' cua'ni mä cña nu ndatsaa cua ña'ä ca jo'ó nu cuxi ti bi' ji'ä mä li', jo'ó nu ntsu'u ji'ä ñati ti; pana ná ndyu'u tso'o cha' bi' tsiya' ti, ná caca cua'ni lyaá jo'ó bi' ji'na.

¹⁰ Lo'o juani caca tso'o cresiya ji'ä mä cuentya ji'ä y cui' Ndyosi si taquiya' mä ji'ä tsä tacati ji'ä ngu' judío, nti' mä, masi ta'a nu ndacui snu' tsä, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi ta'a nu ndu'ni ngu' ndacui sca yija;

¹¹ bi' cha' quiña'ä tsa cha' nclyacua ti' na' si ná ngua'nijo'o tsiya' ti lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'ä mä, si xlyabe' ti ngulu'u na' cha' bi' ji'ä mä.

¹² Cu'mä tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, tya'na chcui' na' lo'o mä juani, cha' cua nti' na' cha' caca ma ñi'ya nu laca na' tsiya' ti. Nga'aa nchca tatsaa ngu' 'na juani lo'o cha' cusu' bi', masi ngu' judío laca na'; stu'ba ti laca na' lo'o cu'mä juani, cha' cua ngulaá na' ji'ä nu cha' cusu' nu ndatsaa tsa 'na. Tya lo'o ñaa na' ca slo mä tya clyo, ná sca cha' cuxi ngua'ni mä lo'o na'.

¹³ Cua jlo ti' mä ñi'ya ngua 'na nu lo'o nda na' cha' lo'o mä tya clyo, cha' taca cua'ni lyaá Cristo ji'na; quicha tsa na' nu ngua li', bi' cha' ngua laja 'na cha' ta na' cha' bi' lo'o ma.

¹⁴ Lo'o jua'ä ná nchcui' cuxi mä 'na li', ná ngulo'o mä 'na, masi tya xi tyá

ndalo mā 'na cha' quicha tsa na'; xa' ña'a ngua'ni mā lo'o na' li', ntucuá mā cha' jna' ñi'yā si cua laca na' sca xca ji'j y cui' Ndyosi, ñi'yā si cua laca na' y cui' Jesucristo.

¹⁵ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā 'na nu ngua tyempo bi'; hasta culo mā la cui' ca si'yu cloo mā cha' ta mā 'na ngua ti' mā nquicha', cha' cua nti' tsu mā xtyucua mā jna'. Lo'o juani ni, ¿na laca ngua ji'j mā juani?

¹⁶ ¿Ha nti' mā cha' tya'a cusuu mā laca na' xqui'ya cha' liñi nu nda na' lo'o mā?

¹⁷ Chañi cha' nti' tsa nu ngu' cuiñi bi', cha' taquiya' mā ji'j cha' nu nchcui' ngu' bi' lo'o mā. Pana si'i cha' tso'o tyiquee ngu' ndyu'ni ngu' jua'a; na cua nti' ngu' bi', cha' nga'aa taquiya' mā ji'j cha' nu nchcui' ya lo'o mā, cha' taquiya' la mā ji'j y cui' ca ngu' bi'.

¹⁸ Tso'o tsa si lo'o xa' la ñati culu'u ngu' la xi cha' liñi ji'j mā, si ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'j mā. Tso'o si jua'a caca tyucui tyempo, masi ndi'i na' lo'o mā, masi ná ndi'i na'.

¹⁹ Chaca quiya' ti'í tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'j mā, cha' ñi'yā laca sñi' na', jua'a laca mā; ña'a na' ji'j mā ñi'yā si laca na' sca nu cuna'a nu ti'í tsa nchcube' ji'j cha' cua cala ti sñi!. Talo cha' ti'í bi' na ña'a cuayá' nu tyu'u xcui' cha' ji'j Cristo tyiquee mā.

²⁰ Pana ná jlo ti' na' tsiya' ti ñi'yā scua na' quityi re nu tsaa slo mā juani; tso'o la si caja ñi'yā nu tsa'a na' slo mā cha' chcui' na' xi lo'o mā, cha' ná tyiquee' xa' ña'a cha' chcui' na li'.

Ñi'yā ngua cha' ji'j Agar lo'o ji'j Sara

²¹ Cu'mā, cua nti' mā taquiya' mā ji'j cha' cusu' bi' ti. Tso'o lacua. ¿Ha bilya cuna mā cha' re, nu nchcui' cha' ji'j Abraham?

²² Nacui' quityi cha' ngula tucua tya'a sñi' jyo'o Abraham bi': nu clyo ngua sñi' nu cuna'a cua', sca nu cuna'a nu cua ngüi'ya yu cha' cua'ní cña ji'j yu; nu chaca bi' ngua sñi' y cui' clyo'o yu, sca nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti.

²³ Sñi' nu cuna'a cua' bi' ni, ngula bi' jua'a ti, ñi'yā nu nclya lcaa nu sube chalyuu; pana sñi' y cui' clyo'o yu ni, ngula bi' xqui'ya sca cha' nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o sti, xtya'a sa'nī la, nu lo'o nacui Ni cha' cala sñi' ngu'.

²⁴ Sca cuii nu nda na' lo'o mā laca cha' bi': tucua tya'a ngu' cuna'a ngua bi', nu jua'a nti' ñacui cha' ntsu'u tucua lo cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu. Lo xlya ca'ya Sinaí nu nscua nde Arabia, ca bi' nguxana tsaca cha'; stu'ba nti' cha' bi' lo'o Agar, nu cuna'a nu ngüi'ya ti jyo'o Abraham. Ñati nu jlya tsa ti' ji'j cha' bi', laca ngu' ñi'yā laca sca msu nu ngüi'ya ti ñati.

²⁵ Stu'ba ña'a naa Agar bi' lo'o ca'ya Sinaí bi', cha' jua'a ndyu'u cha' bi' cha'cña ji'j ngu' Arabia; la cui' ca'ya bi' laca su nda y cui' Ndyosi cha' lo'o ngu' judío tya clyo. Hasta juani tlyu tsa cña nga'a cha' cua'ni lcaa ngu' judío cuentya ji'j cha' cusu' bi', tsa lo cña ñi'yā nu ngua'ni jyo'o Agar cuentya ji'j jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la. Lo'o nu ngu' judío nu ndi'i quichi Jerusalén ni, cua nti' ngu' bi' tatsaa ngu' ji'na juani cha' taquiya' na ji'j lcaa cña bi'.

²⁶ Pana cua ngujui chaca cha' ji'na, xqui'ya chaca nu cuna'a bi' nu ngua clyo'o Abraham, nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti bi'. Chaca lo Jerusalén cucui laca loo ji'na, bi' laca ñi'yā si laca quichi tya lcaa na nu jlya ti' na ji'j Jesucristo; taca tyl'i tso'o ti na ca bi'.

²⁷ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'i yā:

Cua'ni chaa ti' nu'ū, ma' cusu' nu ná ndyiji sñi', masi ná tucui ntsu'u jinu'ū.

Chaa ti' xi'ya nu'ū, ma' cusu', masi bilya jlo ti' nu'ū ñi'yā ndyaa cha' nclya nu sube.

Ntsu'u quiña'a la sñi' nu cuna'a nu ná ngujui sñi' tya clyo; ndi'i xti la sñi' nu cuna'a nu ntsu'u qui'yu ji'j.

Jua'a nscua lo quityi ji'j y cui' Ndyosi.

²⁸ Isaac sñi' y cui' clyo'o Abraham ngula xqui'ya sca cha' nu cua nda

y cui' Ndyosi lo'o ngu' cusu' ji'i, cha' caca jua'a. Lo'o cu'ma, tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús ni, lo'o cu'ma lo'o na' laca na sñi' y cui' Ndyosi juani, xqui'ya sca cha' nu cua nda Ni lo'o na.

29 Nu lo'o ngutii' jyo'o Abraham bi' chalyuu, nu sñi' nu ngula jua'a ti ni, bi' laca nu ngua'ni lya'ti' ji'i Isaac, sñi' y cui' clyo'o yu, masi ngula nu Isaac bi' xqui'ya sca cha' nu nda Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o ngu'. La cui' jua'a laca juani, cha' nxuu tyaa'ngu' bi' lo'o na, cha' si'i sñi' y cui' Ndyosi laca ngu' bi'.

30 Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' quityi cusu' bi', cha' ndi'ya nacui' clyo'o Abraham bi': "Culo'o ji'i nu cuna'a nu ngüi'ya ti nu'u cha' tyaa cho', tyaalo'o ji'i sñi' bi'. Ná taca tyanu cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u lo'o tyucuaa sñi' nu'u. Ná nchca ca stu'ba cha' ji'i sñi' nu cuna'a cua' bi' lo'o sñi' na', cha' sca nu cuna'a nu ndi'j tso'o ti laca na!", nacui' clyo'o Abraham bi'.

31 Lo'o lcaa na tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo ni, si'i sñi' nu cuna'a nu ndi'j ndyu'ni cña msu ti laca na; na ndi'j tso'o ti na ñi'yä ngutii'j Isaac, sñi' nu cuna'a nu ndi'j tso'o ti bi'.

5

Ña'a ti tya tyi'i tso'o ti na chalyuu lacua

1 Cua ngua'ni lyaá Cristo ji'na, cha' taca tyi'i tso'o ti na chalyuu. Bi' cha' ña'a ti tya tyi'i tso'o ti ma chalyuu lacua; nga'aa ta ma tyempo cha' caca loo xa' ñati ji'i ma, ñi'yä si cua ngüi'ya ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cña ji'i ngu'.

2 Cua'q jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma. Pablo laca na' nu nda na' cha' re lo'o ma. Ndi'ya nacui' na' ji'i ma: Nga'aa caca xtyucua Cristo ji'i ma si ta ma chacuayá' cha' si'yu ngu' qui'ji ma ñi'yä nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu'.

3 Tya chcui' na' cha' bi' lo'o ma chaca quiya': Lo'o ngulacua ma ñi'yä si laca ma sca ngu' judío, li' ntsu'u cha' cua'ni ma lcaa ña'a cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya ji'i ngu' judío bi'.

4 Nu cu'ma nu jlya tsa ti' ma cha' caca tso'o cresiya ji'i ma cuentya ji'i y cui' Ndyosi si ndu'ni tacati ma ji'i cha' cusu' bi', na cua ngulochu' ma ji'i Cristo; nga'aa ndube ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma si jua'a ndu'ni ma.

5 Pana nu na ni, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ndu' ti' na cha' cua'ni Ni cha' ca tso'o liji Cresiya ji'na cuentya ji'i y cui' Ni, nu lo'o tsaa na tsaa tyi'i na lo'o Ni. Bi' laca cña nu ndu'ni Xtyi'i y cui' Ni ne' cresiya ji'na, xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo.

6 Lo'o jua'a si chañi cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ná ndu'ni cha' masi ngulacua na, masi ná ngulacua na. Sca ti cha' ndulo tsa ji'na cha' cua'ni na, cha' xñi tso'o la na cha' ji'i y cui' Ni; lo'o li' caca cua'ni na cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na.

7 Tso'o tsa ndyu'ni ma nquicha'. ¿Tilaca laca nu ndacu' cha' ji'i ma, cha' nga'aa taquia' la ma ji'i cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o ma?

8 Y cui' Ndyosi ngusubi ji'i ma tya clyo, pana si'i y cui' Ni laca nu ngua'ni cha' nñilo'o ngu' ji'i ma juani.

9 Culacua xi ti' ma ni cña cua'ni xi ca ti scua tiye', nu lo'o su'ba ngu' ji'i lo quiña'a catyá xlyá; la cui' jua'a cña nu cua'ni cha' cuxi nu nda ngu' bi' lo'o ma.

10 Cuentya jna', ndyi'u tsa ti' na' ji'i ma xqui'ya y cui' nu Xu'na na, cha' jlya ti' na' cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee ma lo'o cha' nu cua nchcui' ca na'. Ná ndu'ni cha' tilaca laca nu ndya'a nchcui' cha' cuiñi lo'o ma cha' xcusii ji'i ma, xcube' tsa y cui' Ndyosi ji'i ñati bi'.

11 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, jlo ti' ma cha' nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' judío 'na si cacha' na' ji'i ma cha' culacua ma ñi'yä ndu'ni ngu' bi'; pana ña'a ti ti'í ti' ngu' bi' jna', xqui'ya cha' ná nda na' cha' bi' lo'o ma, cha' sca ti nchcui' na' lo'o cu'ma ñi'yä ndyu'u cha' lo'o ngujuii Jesús lo crusi.

12 Nu ngu' nu ndya'a ndatsaa ji'i ma cha' culacua ma cuentya ji'i ngu',

tso'o la masi tye cuña' y cui' ca ngu' si'yu ngu', si jua'a nti' ngu'.

¹³ Cua ngusubi y cui' Ndyosi ji'i ma cha' caca tyi'i tso'o ti ma chalyuu. Tsa bi' ti cha', tii ti' ma tyi'i ma chalyuu; ná clyana ma cha' cuxi nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i tso'o ti ma, cha' si'i na ndi'i tso'o ti na cha' culiji na na ntu'su'ji'na jua'a ti. Ntsu'u cha' xtyu-cua na ji'i tya'a ñati na xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'q na ji'i ngu', bi' cha' ndi'i tso'o ti na.

¹⁴ Lí' taca cua'ni na lcaa cña nu nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na, si taquiya' na ji'i sca ti cha'cña nu nchcui' ndi'ya: "Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'q na ji'i xa'la ñati, ñi'yq nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'q na ji'i y cui' ca ti na".

¹⁵ Pana si xcui' cha' cusuu ntsu'u ji'i ma lo'o tya'a ma, si xcui' na cua'ni ñu'q ma ji'i tya'a ma nti' ma, ná tyiquee' tye cha' ji'i ma lo'o tya'a ma tsiya' ti. Nga'a cha' cui'ya ma cuentya cha' ná cua'ni ma jua'a.

Tso'o la si cube ti' na ji'i cha' nnda Xtyi'i y cui' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'na

¹⁶ Ndi'ya cha' ta na' lo'o ma: Ta ma chacuayá' cha' caca Xtyi'i y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ma ca su ndi'i ma; li' nga'aa jña ti' tyiquee ma cha' cua'ni ma cua ña'q ca cha' cuxi nu ndiya ti' ma, cha' laca ma ñati chalyuu.

¹⁷ Nu cha' cuxi nu ndiya ti' na ni, nxuu tya'a cha' bi' lo'o cha' nu nnda Xtyi'i y cui' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Lo'o jua'a Xtyi'i y cui' Ndyosi ni, bi' laca nu nxuu tya'a lo'o cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, cha' laca na ñati chalyuu. Ná stu'ba cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' nga'aa caca cua'ni ma cua ña'q ca cha' cuxi nu ndiya ti' ma, nu ngua'ni ma cua tsubi' la.

¹⁸ Lo'o taquiya' ma ji'i cha' nu nnda Xtyi'i y cui' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, li' nga'aa si'i cha' cusu' nu nnda ñati ti nu caca loo ji'i ma li'.

¹⁹ Ndi'ya laca cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu, si ná ta ngu' chacuayá'

cha' caca Xtyi'i y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu': xcui' na nñilo'o ti ngu' ji'i nu cuna'a, xcui' na ndu'ni suba' ngu' lo'o ñati, cuxi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu';

²⁰ jua'a ndu'ni tlyu ngu' ji'i lcui jo'ó; jua'a ndu'ni cucha'a ngu' bi' ji'i tya'a ñati ngu', lo'o jua'a liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati ngu', lye tsa nxuu tya'a ngu'; jua'a ndacui tsa ti' ngu' ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ngu', cha' xi ndaca tsa nchca ñasi' ngu'; ná ntaja'a ngu' tsiya'ti tya'a tyiquee ngu' cha' ji'i tya'a ñati ngu', tsa cu'ti ndya'a tyiquee ngu' cha' ji'i y cui' ca ngu'; jua'a ncliana tsa ngu' cha' cusuu lo'o tya'a ñati ngu', ndatsaa ngu' ji'i tya'a ñati ngu' cha' ná cua'ni stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o xa'la tya'a ngu';

²¹ la cui' jua'a xcui' na nxlyáá ti ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ngu', ndujuii ngu' ji'i tya'a ngu'; xcui' na cu'bi ti ngu', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu chcu' tsa ndacu, cha' quiña'a tsa na nti' ngu' bi' cacu ngu'; lo'o jua'a tya ntsu'u xa'la cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani ñi'yq nu ni na' ji'i ma tya tsubi' la, cha' ná caca tyu'u cha' ji'na lo'o y cui' Ndyosi nu lo'o caca y cui' Ni loo ca nde loo la, si tsa cu'ti cua'ni na cha' cuxi jua'a.

²² Xa' ña'a cña ndu'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'na: ndu'ni Ni cha' tyu'u tyiquee na ña'q na ji'i tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' chaa ti' na cuentya ji'i Ni, cha' ti ti tyi'i tyiquee na, cha' talo tyiquee na ji'i tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' ca tya'na ti' na ña'q na ji'i ñati, cha' xcui' tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, cha' liñi ti cua'ni na lo'o ñati;

²³ jua'a ndu'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o na cha' ná quiña'a cha' ntsu'u tyiquee na cuentya ji'i y cui' ca na, ndu'ni Ni cha' taca ji'na cua'a na ji'i y cui' ca na li'. Nga'aa ntsu'u cha' sta y cui' Ndyosi qui'ya ji'na, si cua'ni na jua'a.

²⁴ Cua ngujuii Cristo lo crusi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na; bi' cha' cua ngua'ni tye na ji'i lcaa cha' cuxi nu

nts'u' u ne' cresiya ji'na tya tsubi' la, lcaa na nu ndacui ti' na ji' i nquicha', ngua'ni tye na ji' i xqui'ya cha' nts'u' u cha' ji'na lo'o y cui' Cristo. Lo'o jua' q̄ lcaa cha' nu tiji' ti' na ji' i, cua nguxtyanu na ji' i cha' cuxi bi' juani.

²⁵ Tya lo'o ngusñi na cha' bi' clyo, li' ngujui chalyuu tso'o ji'na xqui'ya Xtyi' i y cui' Ndyosi. Juani tso'o la si taquia' na cha' nu nda Xtyi' i y cui' Ndyosi lo'o na cha' tyuanu ne' cresiya ji'na lcaa se' i su ndi' i na.

²⁶ La cui' ti ná tso'o si chcui' tycuaa ti' na lo'o ñati, cha' jua' q̄ caja quiña' q̄ tsa cha' cusq̄u ji'na lo'o tya' a ñati na li', cha' tyixi tyiquee na. Lo'o jua' q̄ ná tso'o si ña' q̄ ti' i na ji' i tya' a na.

6

Xtyucua na ji' i ñati tya' a nts'u' u cha' ji'na lo'o Cristo

¹ Cu'm̄a ngu' tya' a na, ndi' y q̄ nga' a cha' cua' ni m̄a lo'o ña' q̄ m̄a cha' ngua cuxi cresiya ji' i sca ngu' tya' a ngusñi m̄a cha' ji' i y cui' Ndyosi, xqui'ya cha' ngua'ni yu sca cha' cuxi: nga' q̄ cha' xtyucua m̄a xi ji' i yu bi', cha' cati qui'ya nu nts'u' u ji' i yu, cha' tucuá yu cña ji' i Cristo chaca quiya', cha' tya' a nts'u' u cha' ji' i m̄a lo'o Xtyi' i y cui' Ndyosi laca yu. Tsa tso'o ti chcui' m̄a lo'o yu bi'. Lo'o jua' q̄ tii ti ti' m̄a tyi' i y cui' ca m̄a cha' ná cua' ni m̄a la cui' cha' cuxi ñi' y q̄ nu ngua' ni yu bi'.

² Cua' ni m̄a cha' stu' ba ti caca tyiquee m̄a lo'o tya' a m̄a, cha' caca xtyucua m̄a ji' i ngu' lo'o sca cha' nu nts'u' u ji' i ngu', cha' ná cua' ni ngu' sca cha' cuxi. Jua' q̄ taca taquia' tso'o na lcaa cña nu nda Cristo cha' cua' ni na.

³ Na ñilo' o ti na ji' i y cui' ca na si culacua ti' na cha' tso'o tsa laca na cuentya ji' i y cui' Ndyosi; tso'o la si ta na cuentya cha' ná sca na laca na cuentya ji' i y cui' Ni.

⁴ Nts'u' u cha' cui' ya na cuentya ñi' y q̄ nu ndi' i scaa na chalyuu. Si chañi cha' tso'o tsa ndu' ni na, cha' ji' i y cui' na laca cha' bi'; ná nts'u' u cha' cua' ni tyucuaa ti' na lo'o xa' la ñati.

⁵ Nga' q̄ cha' talo na ji' i cña ji' na, lcaa cha' nu ndyacua ji' na chalyuu.

⁶ Lcaa tya' a na nu ndyaca tsa' q̄ na cha' tso'o nu cua nda Cristo bi', nts'u' u cha' ta na xi cha' tso'o nu nts'u' u ji'na cha' caja cua ña' q̄ ca na nu tyiji yu' u ji' i mstru nu ngulu' u cha' tso'o bi' ji'na.

⁷ Ná culacua ti' m̄a cha' caca cñilo' o na ji' i y cui' Ndyosi. Ná tucui caca ji' i cua' ni jua' q̄, cha' ñi' y q̄ nu ndyu' ni sa scaa na chalyuu, jua' q̄ tyacua cha' ji'na tiya' la nde slo y cui' Ndyosi. Ñi' y q̄ nti' lo'o cataa na sca si' yu ni, cha' la cui' si' yu nu ndyataa na, nde loo la la cui' bi' tycu' u lo na nu ndyataa na, si' i xa' lo si' yu;

⁸ jua' q̄ laca ñati na lo'o ndi' i na chalyuu, cha' lo'o cua' ni na cua ña' q̄ ca cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua' ni na, ná sca cha' tso'o tyacua ji'na nu lo'o cua ndye chalyuu. Tsa lo cua ti cha', nts'u' u cha' cajaa na, lo'o jua' q̄ ti culiji yu' u ti lcaa cha' tso'o nu nts'u' u ji'na. Pana si cua' ni na lcaa ña' q̄ cña nu nti' Xtyi' i y cui' Ndyosi cha' cua' ni na, tso'o tsa tycu' u cha' ji'na li'; caja chalyuu nu ná nga' q̄ cha' tye ji'na. Talo y cui' ca na li', ná tye cña ji'na jua' q̄ ti.

⁹ Bi' cha' ná tso'o si ca taja ti' na cha' cua' ni na cha' tso'o laja lo'o ndi' i na chalyuu. Lo'o tyalaa hora bi', li' tycu' u tucua cha' tso'o nu nacu' Ni cha' tyacua ji'na nde loo la, la cui' cha' nu tyiquee' tsa ngujuatya na ji' i; pana nts'u' u cha' talo na, cha' ná ca taja ti' na ndu' ni na cña tso' o.

¹⁰ Bi' cha' tso'o si lcaa quiya' lo'o ña' q̄ na ñi' y q̄ caca xtyucua na ji' i cua ña' q̄ ca ñati, li' cua' ni clya na cha' xtyucua na ji' i ngu' bi'. Clyo ndu' ni cha' xtyucua na ji' i tya' a na, nu ngu' nu nts'u' u cha' ji' i lo'o Cristo.

Cha' nu nscua Pablo su cua tye ti quityi

¹¹ Lo'o juani scua y cui' ca ti na' tucua sna tya si' yu cha' lo quityi re. Tyaca' cha' tonu letra nscua na'.

¹² Nu ñati nu ndatsaa tsa ji' i m̄a cha' si' yu quiji m̄a ñi' y q̄ nu ndu' ni ngu' judío cha' culacua' ngu' ni, ndu' ni ngu' jua' q̄ cha' nti' ngu' cha' caca

stu'ba cha' ji'i ycui' ngu' lo'o tya'a
ngu' judío; li' ná cua'ni lya' ti' tya'a
ngu' judío ji'i ngu' bi' si ngusñi ngu'
cha' ji'i Jesucristo nu ngujuii lo crusi,
nti' ngu'.

¹³ Lo'o ycui' ngu' nu cua ngulacua
ngu' jua'q ni, ná ndaquiya' ngu' ji'i
lcaa ca cña nu nscua lo cha' cusu'cha'
cua'ni na bi'. Tsa bi' ti cha' nti' ngu',
cha' caja ñi'yq nu chcui' ngu' cha'
tyixi lo'o tya'a ngu': Cua ngulacua
ngu' jua xqui'ya ycui' ya, ñacui' ngu'
ji'i tya'a ngu' li'.

¹⁴ Pana nu na' ni, sca ti cha' tso'o
ntsu'u chalyuu nti' na', cha' nu ngu-
juuii ycui' Jesucristo nu Xu'na na lo
crusi cuentya ji'na; bi' cha' nga'aa nti'
na' ta na' xa' la cha' lo'o ñati. Lo'o
jua'q xqui'ya cha' ngujuii ycui' Cristo,
nga'aa caca tatsaa nu cuxi nu ntsu'u
chalyuu jna', cha' nga'aa ntsu'u cha'
jna' lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu
juani.

¹⁵ Nu lo'o stu'ba ntsu'u cha' ji'na
lo'o Jesucristo, ná ndu'ni cha' masi
ngulacua na, masi ná ngulacua na,
sca ti cuayá' laca na. Sca ti cha' nu
ndulo la ji'na juani, cha' xcutsa'q Ni
tsiya' ti lcaa cha' nu ndu'ni na lo'o
ndi'i na chalyuu, cha' xcui' cha' tso'o
cua'ni na li'.

¹⁶ Lcaa ñati nu ndu'ni jua'q xqui'ya
Jesús laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu, taca
tyi'i tyiquee ngu' ti ti li', lo'o jua'q
cua'ni tya'na ti' ycui' Ndyosi ji'i ngu'
bi' li'; jua'q cua'ni Ni lo'o lcaa na nu
chañi cha' laca na ñati ji'i Ni.

¹⁷ Tya tsubi' la, tlyu tsa cña nda
mä 'na, cha' ná ndaquiya' mä ji'i cha'
nu nchcui' na' lo'o mä; bi' cha' juani
nga'aa cua'ni mä cha' cusu'lo'o na'
chaca quiya!. Cua ntsu'u cuayá' nu
nscua lo cuaña' na', bi' laca cuayá'
su nguxcube' ngu' 'na xqui'ya cha'
ndyu'ni na' cña ji'i Jesús.

¹⁸ Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i
ycui' Ndyosi, lcaa hora tyi'u ti' mä
ji'i ycui' Jesucristo nu Xu'na na, cha'
xcui' tso'o ti ndu'ni Ni lo'o mä. Lo'o
jua'q chañi tsa cha' caca cha' bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Efeso

¹ Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ngulo ycui' Ndyosi cña 'na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi tyijyu' la. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' cąa ca slo cu'ma' ngu' Efeso, cha' laca ma' ñati ji'i ycui' Ndyosi, cha' tso'o tsa ngusñi ma' cha' ji'i Jesucristo.

² Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma', cha' cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' ti' ti tyiquee ma' si xñi ma' cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'na xqui'ya Cristo

³ Lye tsa tya na xlya'be ji'i ycui' Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Cua ndyaca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo; bi' cha' lo'o ycui' Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni ji'na. Lcaa lo cha' tso'o nu tyacua ji'na cha' ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, cua ngua'ni Ni cha' bi' lo'o na xqui'ya Cristo.

⁴ Lo'o tya lyiji tya' chalyuu, tya li' cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'na cha' caca na ñati ji'i ycui' Ni, nu lo'o caca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo. Ngua ti' Ni cha' tyu'utsu' na ji'i lcaa lo cha' cuxi, cha' jua'a nga'aa nti' cha' sta Ni qui'ya ji'na tsiya' ti.

⁵ Ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na, bi' cha' tya li', ngua ti' Ni cha' tyatí cha' ji'na lo'o Ni, ñi'ya silaca na sñi' Ni xqui'ya Jesucristo.

⁶ Lo'o juani ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi, cha' jua'a tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni Ni lo'o na. Xlya'be tsa nti' Ni ña'a Ni ji'na, cha' cua nda Ni ji'i Sñi' ycui' ca Ni lijya, nu tyaca'a tsa ji'i Ni, cha' jua'a caca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni.

⁷ Cua ngulaá na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' cua ngujui Sñi' ycui' Ni lo crusí cuentya ji'na, cha' cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na li'; tlyu tsa cha' tso'o nu cua ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o na laca bi'.

⁸ Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a. Ndu'ni Ni cha' ca jlo ti' na lcaa cha' ji'i Ni, cha' ca cuayá' ti' na ñi'ya caca cha' bi'.

⁹ Ñi'ya nu ngua'ya cha' hique Ni tya sa'ni, jua'a ngua'ni Ni li'; masi ná ndacha' Ni ji'i ñati chalyuu nu ngua sa'ni ñi'ya caca cha' bi', tya li' ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni cha' cala Cristo nde chalyuu. Hasta juani cua ngua cuayá' tso'o ti' na ñi'ya ngua ti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni Ni xqui'ya Cristo;

¹⁰ ngua ti' Ni cha' caca stu'ba lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o sca ti Cristo nu Xu'na na caca loo la li'. Lo'o tyalaa tyempo bi', li' xuti'i Ni lcaa na nu ntsu'u loyuu chalyuu, lo'o jua'a lcaa na nu ntsu'u nde cua; li' sca ti Cristo caca loo ji'i lcaa na bi'.

¹¹ Lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu, ndyaca bi' xqui'ya cha' nti' Ni cha' caca jua'a. Lo'o jua'a na ni, tya clyo cua ngusubi Ni ji'na cha' caca na ñati ji'i Ni, cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' jua'a nti' ycui' Ndyosi cha' caca.

¹² Jua'a ngua cha' nu ngua'ni Ni, cha' taca chcui' ñati cha' tlyu tsa laca Ni, nu lo'o ña'a ngu' ji'i ya laja lo'o ndi'i ya nde chalyuu; cha' nu cuare ni, cua ngusñi ya cha' ji'i Cristo nde loo la ji'i xa' ñati.

¹³ Lo'o li' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'ma'. Clyo ndyuna ma' cha' liñi bi' ji'i Cristo; tso'o tsa ngua ti' ma' lo'o ndacha' ngu' cha' bi' ji'i ma', cha' cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma' ya' nu cuxi. Ngusñi ma' cha' ji'i Cristo li', lo'o li' nda Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma', ñi'ya si na cua ngusta Ni cuayá' nu ji'i ycui' ca Ni hichu' ma' cha' laca ma' ñati ji'i Ni; la cui' cña nu nacui Ni cha' cua'ni Ni, cua laca ngua'ni Ni li'.

¹⁴ Xtyi'i ycui' Ndyosi ni, bi' laca nu

nda Ni ji'na yala la, cha' caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na ñi'ya nu nacui Ni cha' cua'ni Ni lo'o lcaa ñatí ji'í Ni; ndyu'ni Xtyi'i ycui' Ni cha' taca ca cuayá' ti' na cha' tye cua'ni lyaá lyiji Ni ji'í lcaa na nu ngusñi na cha' ji'í Ni. Bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'í ycui' Ni, cha' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na!

Cua nti' Pablo cha' tso'o la caca cuayá' ti' ngu' cha' ji'í Cristo

15 Cua ndyuna na' ñi'ya nu ndyu'ni ma' tyo lo'o ngusñi tso'o ma' cha' ji'í Jesús nu Xu'na na; nacui' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma' ña'q ma' ji'í ñatí tyo'a ngusñi ma' cha' ji'í ycui' Ndyosi.

16 Bi' cha' juani, tsa cu' ti' ndya na' xlya'be ji'í ycui' Ndyosi xqui'ya cu'ma'; ndyi'u ti' na' ji'í ma' laja lo'o nga'q na' ndyu'ni tlyu na' ji'í ycui' Ndyosi.

17 Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'í ycui' Ndyosi Sti na, la cui' ycui' Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Nchcui' na' lo'o Ni cha' ta Ni Xtyi'i ycui' Ni ji'í ma', cha' jua'q ca cuayá' ti' ma' lcaa cha' li'; culu'u Xtyi'i ycui' Ni ji'í ma' ñi'ya laca ycui' Ni, lo'o li' taca tyuloo tso'o la ma' ji'í ycui' Ndyosi.

18 Lo'o jua'q nchcui' na' lo'o Ni cha' saala Ni hique ma', cha' ca cuayá' tso'o ti' ma' ña'q cha' tso'o nu tyacula ji'í ma' juani, cha' cua ngusubi Ni ji'í ma'; tlyu tsa cha' tso'o cua nacui' Ni cha' tyacula ji'í ma, lo'o ji'í lcaa ñatí nu ngusñi cha' ji'í Ni.

19 Nchcui' na' lo'o Ni cha' ca cuayá' tso'o ti' ma' lcaa cha' nu nchcui' na' re, cha' ndu'ni tsa Ni cña ne' cresiya ji'na, lcaa na nu ngusñi na cha' ji'í Ni. Cña nu ndu'ni Ni lo'o na cha' caca na ñatí ji'í Ni,

20 la cui' tya'a cña tonu laca, ñi'ya nu ngua'ni Ni nu lo'o nda Ni xtyi'i ñaa ne' cresiya ji'í Cristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujuii yu; tiya' la li' ndyalo'o Ni ji'í yu cha' ndyaa tucua yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycui' Ndyosi, ca chaca chalyuu tso'o la hasta ca nde cua.

21 Ca bi' laca Cristo loo la ji'í lcaa ñati; nga'aa ntsu'u nu tlyu la que Cristo ca bi', nga'aa ntsu'u nu culo cña ji'í yu. Ná ntsu'u chaca xu'na ñatí nde chalyuu nu taca tyijloo ji'í Cristo; la cui' ti ca chaca chalyuu ca nde cua ni, ná ntsu'u cui'í cuxi, ni ná ntsu'u ñatí cuentya ji'í ycui' Ndyosi nu taca tyijloo ji'í Cristo.

22 Cua nda Ni lcaa na tsiya' ti ji'í Cristo cha' culo yu cña ji'í. Lo'o li' xqui'ya cha' laca yu Xu'na lcaa ca chalyuu, bi' cha' ngusta Ni ji'í Cristo cha' caca yu loo ji'í lcaa taju ñatí nu ngusñi cha' ji'í Cristo cua ña'q ca quichi su ndi'í ngu'.

23 Ca ta'a na nu ngusñi na cha' ji'í Cristo scaa quichi, tsa tlyu ti na ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Ndi'ya laca na cuentya ji'í Cristo: ñi'ya nti' si laca na sca tsu' ya' Cristo, cha' cua'ni na cña nu ntsu'u ji'í Ni chalyuu. La cui' jua'q, lcaa ca na nu ña'q na nu ntsu'u nde chalyuu ni, cua ntsu'u bi' xqui'ya Cristo.

2

Ngua'ni lyaá Cristo ji'na jua'q ti, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'q Ni ji'na

1 Cua nda ycui' Ndyosi chalyuu ji'í ma' chaca quiya' xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Nu ngua tsubi' la, ñi'ya laca si na cua ndye chalyuu ji'í ma', jua'q ngua ma' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'í ma' lo'o ycui' Ndyosi, cha' ná ndaquiya' ma' tsiya' ti ji'í cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi.

2 Nu ngua tyempo bi', ndya'q tsa ma' ndu'ni ma' cua ña'q ca cha' cuxi nu ndu'ni ñatí chalyuu; ndaquiya' tsa ma' ji'í nu xña'q nu laca loo ji'í lcaa cui'í cuxi nu ndya'q nde chalyuu, la cui' nu cuxi bi' laca nu ndatsaa ji'í ñatí chalyuu cha' ná taquiya' ngu' ji'í ycui' Ndyosi.

3 Ca ta'a na ni, chañi cha' ñi'ya nu ndaquiya' ngu' bi' ji'í nu cuxi, jua'q ngua'ni na tya tsubi' la; ngua'ni na cua ña'q ca cha' cuxi nu ndijña ti' cresiya ji'na. Na laca nu ngua ti' ycui' ca na cha' cua'ni na, ngua'ni na ji'í li'; cua ña'q ca cha' cuxi nu ngua'ya

hique ti na, ngua'ni na cha' bi'. Bi' cha' ndyanu cha' xcube' y cui' Ndyosi ji'na, cha' ñasi' tsa Ni xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o Ni; stu'ba ti xcube' Ni ji'na lo'o cua ña'q ca ñati chalyuu li'.

⁴ Pana ndyi'ya tsa y cui' Ndyosi cha' clyu ti' ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'q Ni ji'na;

⁵ bi' cha' nda y cui' Ndyosi chalyuu ji'na chaca quiya', xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Cua ndye chalyuu ji'na ngua ti' na nquicha', xqui'ya cha' ná ndaquiya' na ji'í cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi; pana xqui'ya cha' xcui' tya'na tsa ti' Ni ña'q Ni ji'na, bi' cha' cua ngulaá na ji'í nu cuxi, cha' cua ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na.

⁶ Cua chcuna' ti cresiya ji'na nquicha', lo'o li' cua ngua'ni lyaá Ni ji'na, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús. Ñi'ya lo'o nda Ni xtyi'i ñiaa ne' cresiya ji'í Jesucristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujuii yu, jua'q ngua'ni Ni lo'o na, cha' clyaa na ji'í nu cuxi. Cua nti' Ni cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús, masi chalyuu juani, masi ca chaca chalyuu tso'o la nde cuá ca su laca y cui' Ni loo.

⁷ Sca ti quiya' ngua'ni Ni lcaa cha' bi', cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati nu caa chalyuu nde loo la cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'q Ni ji'í ñati chalyuu. Xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'q Ni ji'na, bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' ná ntsu'u su tye cha' ndu'ni tso'o y cui' Ndyosi lo'o na;

⁸ na cua ngulaá na ji'í nu cuxi, xqui'ya cha' jua'q ti ndu'ni Ni cha' tso'o lo'o na lo'o ngusñi na cha' ji'í Cristo. Ni si'i sca cña nu ngua'ni y cui' ca na laca bi', sca cha' tso'o nu ngua'ni y cui' Ndyosi cuentya ji'na jua'q ti laca bi'.

⁹ Ná caca chcui' tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati lacua, cha' si'i cu'ma nu ngua'ni cha' tlyu bi', cha' jua'q ndyaca ji'í ma juani.

¹⁰ Na cua ngüiñá Ni ji'í ca ta'a na, cua ngua'ni stu'ba Ni cha' ji'na lo'o Jesucristo; juani cua nti' Ni cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni na lo'o ndi'í na cha-

lyuu, cha' cua laca nda Ni cña tso'o nu taca cua'ni sa scaa na nde chalyuu.

Ngua'ni Jesús cha' sca ti ñati laca na

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo, tyl'u ti' ma ñi'ya ngua ji'í ma tya tsubi' la; xa' lo ñati laca ma tyempo bi', xa' quichi tyijyu' la ngula ma, ná stu'ba tsiya' ti cha' ji'í ma lo'o ngu' judío tya'a na' nu ngua li'. Ndu'ni ngu' judío ji'í ma cha' laca ma ñati nu ná ngulacua Ni ji'í; pana y cui' ngu' judío ni, cua ngulacua Ni ji'í ngu', nacui'ngu'. Nu ngulacua ngu'bi' ni, bi' laca sca cuayá' su nsí'yu ngu' judío quiji'ngu' qui'yu sñi'ngu'.

¹² Ñati nu ndi'í xa' chalyuu laca cu'ma, bi' cha' ná stu'ba cha' ji'í ma lo'o ngu' judío, nu ngu' nu cua ngusubi y cui' Ndyosi ji'í nu ngua sa'ni, cha' caca ngu' bi' ñati ji'í Ni. Ni sca quiya' sa'ni la ná nda Ni cha' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu'; ná ntsu'u cha' tso'o nu caca ji'í ma nde loo la, cha' ná jlo ti' ma ni sca cha' ji'í y cui' Ndyosi tsiya' ti chalyuu bi' ca su ndi'í ma. Ná ntsu'u cha' ji'í cu'ma lo'o Cristo tsiya' ti nu ngua tsubi'.

¹³ Pana juani xa' ña'q cha' ndyaca ji'í ma, tya lo'o ngua stu'ba cha' ji'í ma lo'o Jesucristo. Nu ngua sa'ni la, ná nslo ma ji'í y cui' Ndyosi tsiya' ti; tyijyu' tsa ntucua y cui' Ndyosi ca su ndi'í ma, ngua ti' ma. Pana juani cacua tsa ntucua y cui' Ndyosi ji'í ma; cua nguije Ni ji'í ma, xqui'ya cha' ngujuii nu Cristo bi' lo crusi.

¹⁴ Cristo laca nu ngua'ni cha' ngua ti cha' ji'na lo'o y cui' Ndyosi, lo'o jua'q ngua'ni Cristo cha' nguaala' cha' ji'í ngu' judío tya'a na' lo'o ngu' xa' tsu' tya'a ma; bi' cha' juani cua ndyaca na sca ti ñati. Sa'ni la cua ntsu'u sca cha' nu ndaca'a ji'na; ndatsaa tsa cha' bi' ji'na cha' ná cua'ni tya'a ngu' judío tya'a na' lo'o xa' ñati tsiya' ti, cha' ná nchca tyaala' cha' ji'í ya lo'o ngu' xa' tsu'.

¹⁵ La cui' cha' cusu' nu jlya tsa ti' nu ngu' judío tya'a na' ji'í, bi' laca nu nñilo'o ji'í ya cha' ná ca tì cha', cha' ntsu'u tsa su ndatsaa cha' bi' ji'í ya. Pana cua ngua'ni tye Jesús ji'í cha'

cusu' bi', nu lo'o ngujuii yu lo crusi; bi' cha' tyucuaa lo ñati na, cua ndyaca na chaca tya ñati juani, xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o y cui' Ndyosi. Lo'o jua'q̄ ndu'ni Ni cha' caja ñi'yq̄ caca tyi'i ti na lo'o Ni, jua'q̄ lo'o tya'a ñati na.

16 Lo'o jua'q̄ ngua cha' ngua'ni tye Cristo ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya lo'o cu'maq̄ ngu' xa' tsu', nu lo'o ngujuii yu lo crusi; juani ngua ti cha' ji'i tyucuaa lo ñati na lo'o y cui' Ndyosi xqui'ya Cristo, cha' ngua'ni Cristo cha' ndyaca na sca ti ñati.

17 Cua ñaa Cristo ni, nda yu sca cuii nu tso'o tsa lo'o ngu' tya'a na, cha' ti ti tyi'i na lo'o y cui' Ndyosi, jua'q̄ lo'o tya'a ñati na; cua nchcui' Cristo lo'o cu'maq̄ ngu' nu ndi'i tyijyu', lo'o jua'q̄ cua nchcui' yu lo'o ngu' judío tya'a na' nu ndi'i cacua ti.

18 Lo'o juani ná ndu'ni cha' masi ngu' judío laca ya, masi xa' ñati laca ma, sca ti lo ñati laca na lo'o lcaa tya'a na xqui'ya Cristo, sca ti Xtyi'i y cui' Ndyosi ndu'ni cha' tyuloo na ji'i Ni;

19 bi' cha' juani nga'aa tyijyu' y cui' Ndyosi ji'i cu'maq̄. Cuentya ji'i y cui' Ndyosi ni, ná laca ma ñi'yq̄ si laca ma ngu' xta nu ndi'i sca chalyuu tyijyu' nu si'i quichi tyi ma; lcaa chacuayá' nu ntsu'u ji'i y cui' Ni cua nda y cui' Ndyosi ji'i ma juani, cha' laca ma ñati ji'i Ni. Stu'ba ntsu'u cha' ji'i ma lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i y cui' Ndyosi xa' quichi, bi' cha' laca ma ñi'yq̄ nti' si stu'ba ti ndi'i ma lo'o y cui' Ndyosi.

20-21 Lcaa cu'maq̄ nu ngusñi ma cha' ji'i Cristo, cua laca ma tya'a na; sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' ji'i cuentya ji'na. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ndyanu tso'o cha' ji'i ma lo'o y cui' Ndyosi; xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ngujui cña nu cua'ni scaa ma, cha' caca ma cña ji'i Ni, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Ni. Ñi'yq̄ nti' sca ni'i nu tso'o tsa ndya', jua'q̄ nti' ma. Tachaa tsa ntsu'u quiya' ni'i bi', cha' ntsu'u sca quee tlyu nu cui'ya ji'i, nu ta juersa ji'i ni'i bi'; chu' bi' lijyä ndya' ña'q̄ tsaca ni'i li'. Nu ngu' nu ngua

tsa'q̄ ji'i Jesús tya clyo, lo'o jua'q̄ jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la, ngu' bi' laca nu ngusta suu' cha', cha' ngusñi ma cha' ji'i y cui' Ndyosi; pana sca ti Cristo laca nu ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ma.

22 Cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Cristo; bi' cha' juani lo'o cu'maq̄, lo'o lcaa xa' ñati nu ngusñi cha' ji'i y cui' Ndyosi, stu'ba ti taca ca stu'ba cha' ji'i ma lo'o y cui' Ndyosi. Lo'o li' taca tyi'i y cui' Ndyosi lo'o ma, xqui'ya Xtyi'i y cui' Ni nu cua nda Ni ji'i ma.

3

Tyijyu' ndya'a Pablo, cha' nchcui' yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu' xa' tsu'

1 Xqui'ya cha' nu cua nchcui' ca na', bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o Cristo cuentya ji'i cu'maq̄. La cui' Pablo laca na'; ntsu'u na' ne' chcuq̄ juani xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ñati, cha' nguxtyucua na' ji'i cu'maq̄ nu si'i ngu' judío laca ma.

2 Cua ngua cuayá' ti' ma cha' y cui' Ndyosi laca nu nda cña bi' 'na, cha' xtyucua na' ji'i ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'q̄ Ni ji'na.

3 Cua ndacha' Ni jna' ñi'yq̄ nu nti' Ni cua'ni Ni nde chalyuu. Masi ná ndacha' Ni ji'i ñati sa'ni la ñi'yq̄ cua'ni Ni nde chalyuu, hasta juani ndacha' Ni cha' bi' jna', la cui' ti cha' nu cua nscua tya sa'ni nu caca tyempo juani; cua laca nscua na' xi' cha' bi' lo quityi re nu cua caq̄ ti slo cu'maq̄.

4 Lo'o chcui' ma lo quityi re, li' caca cuayá' ti' ma cha' nu nda na' lo'o ma cuentya ji'i cña nu nti' Cristo cua'ni nde chalyuu;

5 ni sca ñati ná ngujui ñi'yq̄ caca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tyempo nu cua nteje tacui. Pana juani xqui'ya Xtyi'i y cui' Ni cua ngulu'u Ni cha' bi' ji'i ngu' nu laca cña ji'i y cui' Ndyosi, nu ngu' nu ngua tsa'q̄ ji'i Jesús tya clyo bi'. La cui' jua'q̄ ngulu'u Ni cha' bi' ji'i ngu' nu tya nda la cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ñati juani.

6 Bilya cuna ñatí chalyuu cha' nu ndacha' Ni 'na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': Ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' ni, caca ngu' bi' la cui' ñi'ya laca ngu' judío nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi, nu lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' ji'i Cristo; si xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesucristo, lo'o ngu' bi' caca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi li'. Caca stu'ba cha' ji'i tyucuaa lo ngu' li', cha' tsa tlyu ti tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Cristo caca ngu'. Lo'o ji'i ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' bi', tyacua lcaa cha' nu cua nacuì Ni cha' tyacua ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

7 Cua nda ycui' Ndyosi cña bi' jna' cha' tsa'q chcui' na' lo'o ñati, masi tyijyu' ntsu'u ngu', xqui'ya cha' tso'o ti nti'ycui' Ndyosi ña'q Ni 'na. Tlyu tsa cña ngua'ni Ni lo'o na' cha' caca na' cña bi'.

8 Ná tso'o la na' tsiya' ti que cua ña'q ca ñatí nu ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi, tso'o la ngu' bi' que na'; pana nda Ni chacuayá' cha' tsa'q slo ñatí nu ndi'i xa' tsu'. Tso'o tsa cña nda Ni 'na, cha' cacha' na' cha' tso'o bi' ji'i ngu', masi tya lyiji tsa cha' tye ca cuayá' ti' ycui' na' lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Cristo lo'o ñati.

9 Cua nchcui' Ni lo'o na' lacua. Ycui' Ndyosi nu ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u chalyuu, nti' Ni cha' culu'u na' cha' bi' ji'i lcaa ñati, cha' li' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu'. Nu ngua tya sa'ni la, bilya cuna ñatí cha' nu ngua ti' ycui' Ndyosi cua'ni Ni xqui'ya Cristo;

10 pana juani caca cuayá' ti' lcaa cui'i nu laca loo nde cuä, nu lo'o ña'q cui'i bi' ji'i ñatí chalyuu nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ji'i Cristo. Lo'o jua'q cui'i nu ngua ti' tyijiloo ji'i ycui' Ndyosi sa'ni la ni, caca cuayá' ti' cui'i bi' cha' nchca la ji'i ycui' Ndyosi que cua ña'q ca na nu ngüiñá ycui' Ni.

11 Ngua'ni Ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni ji'i Jesucristo nu Xu'na na ñaa chalyuu, ñi'ya nu ngua ti' Ni cua'ni Ni tya lo'o bilya tya' chalyuu.

12 Lo'o juani cua ntsu'u chacuayá' ji'na cha' tya'u cha' ji'na lo'o ycui'

Ndyosi xqui'ya la cui' Jesucristo bi'; tyucui tyiquee na taca chcui' na lo'o ycui' Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Jesucristo Sñi' ycui' Ni. Lo'o jua'q nga'aa ntsu'u cha' cutsii na lo'o chcui' na lo'o ycui' Ndyosi.

13 Bi' cha' juani chcui' na' lo'o ma cha'ná ca taja ti' ma, cha'ná tya'achu' ma ji'i ycui' Ndyosi, masi nchcube' na' xi ca su ndi'i na' re cuentya ji'i cu'ma; sca cha' tso'o cuentya ji'i cu'ma laca cha' bi'.

Ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'q yu ji'i ñati

14 Ndyu sti' na' lo'o nchcui' na' lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na lacua.

15 Lcaa na lo'o tya'a na ndyu'u tsa na ji'i ycui' Ndyosi ni, cha' ngüiñá Ni lcaa lo ñati, masi nde cuä, masi nde loyuu chalyuu. Lo'o jua'q nda Ni xtañi lcaa na.

16 Juani chcui' na' lo'o ycui' Ndyosi Sti na cuentya ji'i cu'ma; quiña'q tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i Ni, bi' cha' taca xtyucua Ni ji'i ma. Ndijña na' ji'i Ni cha' ta Ni juersa nu tyanu ne' cresiya ji'i ma, cha' caca tlyu tyiquee ma nu lo'o ta Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyi'i bi' lo'o ma;

17 ndijña na' ji'i Ni cha' ca cuayá' ti' ma cha' ngual'ni Ni cha' cua ndyanu Xtyi'i ycui' Jesús ne' cresiya ji'i ma, nu lo'o ngusñi tso'o ma cha' ji'i ycui' Ndyosi; ndijña na' ji'i Ni cha' tsa cu' ti tlyu'u tyiquee ma ña'q ma ji'i tya'a ñati ma, xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi suu cha' bi' ne' cresiya ji'i ma;

18 ndijña na' ji'i Ni cha' taca ca cuayá' ti' ma ñi'ya nu ndu'ni ycui' Cristo lo'o na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'q Ni ji'na. Nu ntsu'u tyiquee Cristo ña'q Ni ji'i ñatí ni, jyacua Ni ji'i cua ña'q ca ñatí, ta Ni cha' bi' lo'o ngu', masi ñatí tlyu laca ngu', masi laca ngu' ñatí jua'q ti.

19 Bi' cha' nti' tsa na' cha' ca cuayá' tso'o ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'q Ni ji'na, masi sca cha' tlyu tsa nu ná nchca ca cuayá' tso'o ti' na ji'i laca cha' bi'. Lo'o jua'q nti' na' cha' tyi'i ycui' Ndyosi lo'o lcaa ma, cha' ná

tyu'u tyiquee mä ji'i xa' la cha' tsiya' ti.

²⁰ Tso'o lacua. Chcui' na cha' tlyu tsa laca ycui' Ndyosi. Nchca tsa ji'i Ni, hasta nde loo la ndu'ni Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu ndijña na ji'i Ni; ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'yä ndu'ni Ni lcaa cha' bi'. La cui' ycui' Ndyosi ndu'ni cña laja na, hasta nde ne' cre-siya ji'na, cha' cua'ni Ni cña nu nti' Ni cua'ni Ni lo'o na.

²¹ Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi, lcaa na nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu na ji'i Ni; la cui' ti tlyu tsa laca Ni cuentya ji'i Jesucristo. Jua'a caca ji'i Ni tyucui tyempo nde chalyuu, la cui' ti ná ntsu'u tsä nu tye cha' ji'i Ni tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

4

Sca ti cha' ntsu'u ji'i ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' ji'i Cristo

¹ Preso laca na' juani xqui'ya cha' nda na' cha' ji'i nu Xu'na na lo'o ñati. Pana nchcui' na' lo'o mä cha' tso'o ti cua'ni mä lo'o xa' ñati; ñi'yä nu nchcui' cha' ji'i ycui' Ndyosi nu ngua tsa'a mä tya lo'o ngusubi Ni ji'i mä tya clyo, la cui' jua'a cua'ni mä lo'o xa' ñati.

² Ná cua'ni tyucuaa ti' mä lo'o tya'a ñati mä, tso'o ti chcui' mä lo'o lcaa ngu', talo tyiquee mä ji'i ngu'; jua'a xtyucua mä ji'i ngu' cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee mä ña'a mä ji'i tya'a ñati mä.

³ Cua'ni cña ti' mä lacua, lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i mä, cha' sca ti cha' taca tylu'u tyiquee mä lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i mä lo'o Cristo lcaa tsä. Lo'o jua'a cua'ni stu'ba cha' ji'i mä lo'o tya'a mä cha' taca tyl'i tso'o ti mä lo'o ngu'.

⁴ Lcaa na nu ngusñi na cha' ji'i Cristo, sca ti ñati laca na, sca ti Xtyi'i ycui' Ndyosi ndi'i lo'o na; ndu' ti' na cha' stu'ba ti tyacua cha' ji'na chalyuu ca nde loo la, bi' cha' cua'ngusubi Ni ji'na.

⁵ Sca ti Xu'na na ntsu'u ji'i ca ta'a na, sca ti cha' jlya ti' na cuentya ji'i Cristo,

sca ti cuayá' ntyucuatya na cuentya ji'i Cristo,

⁶ cha' sca ti ycui' Ndyosi ntsu'u; la cui' Stilcaa na laca bi', lo'o jua'a la cui' bi' laca loo ji'i lcaa na. Ndu'ni Ni cña laja lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Ni, lo'o jua'a ndi'i Ni lo'o lcaa ñati ji'i Ni.

⁷ Pana cua nda Ni sca cña cha' cua'ni scaa na cuentya ji'i Ni; tsa ña'a juersa nu nda Cristo ji'i scaa na, jua'a taca cua'ni na cña bi'.

⁸ Ndi'yä nscua lo quityi cusu' bi': Nu lo'o ngutu'u Ni ndyacuí Ni ndyaa Ni nde cuä, ndyalo'o Ni ji'i quiña'a tsa ñati nu ngua preso nde chalyuu.

Lo'o li' nda tsa Ni tyuú lo cha' tso'o ji'i ñati chalyuu nu ngusñi cha' ji'i Ni.

Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁹ ¿Ni cha' laca nacui quityi cha' cua ndyaa Ni nde cuä? Na cua ngua'ya ti'i Ni clyo, ñaa Ni loyuu chalyuu ca su ndi'i ñati cuxi tya'a na.

¹⁰ La cui' Jesús nu ngua'ya nde loyuu ni, bi' laca nu ndyacuí ndyaa ca su tlyu la, ca su ntucua ycui' Ni ca nde cuä. Lo'o juani cua ntsu'u Xtyi'i ycui' Jesús tyucui ña'a loyuu chalyuu, lo'o jua'a ntsu'u Xtyi'i ycui' Jesús lcaa se'i nde cua.

¹¹ Xqui'ya cha' tyuú lo cha' tso'o nda Jesús lo'o ñati chalyuu, bi' cha' taca cua'ni ñati cña nu nda Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu': clyo cua ngua'alo Cristo cña ji'i la cui' ñati nu ngua tsa'a ji'i yu; lo'o jua'a cua nda Ni cña ji'i ngu' cha' caca chcui' ngu' na laca nu cua cua'ni ti ycui' Ndyosi chalyuu; lo'o xa' la ñati ji'i Ni ntsu'u cña ji'i cha' cachalini ji'i ñati ñi'yä caca clyaaä ngu' ji'i nu cuxi; lo'o jua'a ngua'alo Ni cña ji'i ñati nu caca loo ji'i tya'a, cha' caca ngu' bi' mstru, cha' culu'u ngu' bi' cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i tya'a ngu'.

¹² Jua'a ndu'ni cho'o Ni ji'na, ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Ni, cha' taca cua'ni na cña ji'i Ni, cha' tachaa la tyanu cha' ne' cresiya ji'na nu tsa tlyu ti ngusñi na cha' ji'i Cristo.

¹³ Lo'o jua'a lcaa na lo'o tya'a na, sca ti cuayá' taca xñi na cha' ji'i Cristo,

sca ti cuayá' taca tyuloo na ji'i Jesús nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi. Li' caca na ñatí tyucui tyiquee, taca caca na ñi'ya nu nti' Cristo cha' caca na.

14 Li' nga'aa cua'ni na ñi'ya ndu'ni nu sube nu lu'ba ti ncha' a cña ji'i, cha' nu ndijya ngu'; ni ná ta na chacuayá' cojolaqui ngu' ji'na xa' tyucuii, nu lo'o chcui' ngu' lo'o na cua ña' a ca cha' nu bilya cuna na ji'i. Ntsu'u tsa cha' cuiñi nu nda ñatí nu tajua' tsa nchcui' lo'o na, ñatí nu nti' tsa cha' tsalo'o ji'na nde tyucuii cuxi.

15 Pana xa' ña' a cua'ni na. Chcui' na lo'o ngu' ji'i lcaa cha' liñi nu ntsu'u ji'i y cui' Ndyosi; culu'u na ji'i ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña' a na ji'i lcaa tya'a ñatí na, cha' nga' a cha' xñi tso'o na lcaa cha' ji'i Cristo cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o y cui' Ni. Nu Cristo bi' ni, la cui' bi' laca loo ji'i lcaa tya'a na nu tsa tlyu ti ngusñi na cha' ji'i Ni;

16 xqui'ya Cristo, bi' cha' ndyaca na sca ti ñatí cuentya ji'i y cui' Ndyosi. Ntsu'u cña cha' cua'ni sa scaa na lo'o tya'a na; nga' a cha' cua'a na ji'i tya'a na cha' ná xñi na tyucuii cuxi, cha' jua' a stu'ba ti ntsu'u tyiquee na lo'o tya'a na. Si tso'o ti ndi'i na lo'o tya'a na, li' tsa tlyu ti xtyucua na ji'i tya'a na, cha' tachaa la tyanu cha' ji'i Jesús ne' cresiya ji'i scaa na, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña' a na ji'i tya'a na.

Chalyuu cucui nu ngujui ji'na xqui'ya Cristo

17 Chacuayá' ji'i y cui' nu Xu'na na chcui' na' xi lo'o cu'ma juani: Nti' tsa na' culo na' cña ji'i cu'ma cha' nga'aa cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná nslo ji'i y cui' Ndyosi tsiya' ti; cua ña' a ca cha' cuxi nu nda'ya hique ngu', xcui' jua' a ndu'ni ngu' bi' chalyuu. Sca cha' tonto tsa ndu'ni ngu' bi',

18 talya tsiya' ti chalyuu nu ntsu'u ji'i ngu' bi'; bi' cha' ná nchca ca cuayá' ti' ngu' tsiya' ti. Ná ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o chalyuu cucui nu cua nda y cui' Ndyosi ji'na cha' tyi'i tso'o ti na, xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntaja' a ngu' bi' xñi tyiquee ngu' sca cha' liñi.

19 Nga'aa nchca ca tyuju'u ti' ngu' bi', bi' cha' quiñ'a la cha' cuxi ndyu'ni ngu', ña' a cuayá' nda ngu' chacuayá' ji'i cua ña' a ca cha' cuxi cha' caca bi' loo ji'i ngu'. Ná tucui caca cua'a ji'i ngu' bi' lo'o ndu'ni ngu' cua ña' a ca cha' suba' lo'o tya'a ngu'.

20 Pana nu cu'ma ni, si'i na ngua tsa' a ma ji'i Cristo cha' cua'ni ma cha' cuxi bi'.

21 Chañi cha' cua ndyuna ma cha' ji'i Cristo, cua ngua tsa' a tso'o ma cha' liñi ji'i Jesús nu ngulu'u ngu' ji'i ma;

22 bi' cha' cua'ni tye ma ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ma tya sa'ní la. Quiñ'a a tsa cha' ndatsaa cha' cuxi bi' ji'i ma nu ngua li', ndacui tsa ti' ma ji'i cha' cuxi bi', ña' a cuayá' nu chcuna' tsiya' ti chalyuu ji'i ma xqui'ya cha' cuxi bi'.

23 Juani nga' a cha' cua'ni cucui ma ji'i lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, jua' a lcaa cha' nu ca'ya hique ma;

24 nga' a cha' xñi tso'o ma cha' ji'i y cui' Ndyosi cha' xa' ña' a cua'ni ma su ndi'i ma chalyuu, cha' taca cua'ni ma ñi'ya nu nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni ma. Bi' cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ma chalyuu, xcui' cha' lubii cua'ni ma, si chañi cha' laca ma ñatí ji'i y cui' Ndyosi.

25 Juani nga'aa chcui' ma cha' cuiñi lo'o tya'a ñatí ma lacua; xcui' cha' liñi chcui' scaa ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti ñatí laca na, sca ti cha' ntsu'u ji'na lo'o tya'a na.

26 Lo'o ntsu'u quiya' ñasi' ma xi, cui'ya ma cuentya cha' ná tyanu qui'ya ji'i ma li'; ná tso'o si caca ñasi' ti' ma tyucui tsa, tsa tyeje tacui ti cha' cua'ni ma ji'i.

27 Ná ta ma tyempo tsiya' ti ji'i nu xña' a cha' caca bi' loo ji'i ma.

28 Cu'ma nu nguaana ma na nu ntsu'u ji'i ñatí tya tsubi' la, nga' a cha' xtyanu ma cña bi' ji'i ma, clyana ma cña tso'o la nu cua'ni y cui' ma; tso'o la si cua'ni ma cña lo'o ya' y cui' ma, cha' jua' a caja xi ñi'ya nu xtyucua ma ji'i tya'a ma nu lyiji tsa ji'i.

29 Ná chcui' ma cha' ti' lo'o tya'a ñatí ma; clyana ma cha' tso'o nu chcui' ma lo'o tya'a ma; clyana ma

ñi'yä nu caca xtyucua mä ji'í ngu' cha' tyatí la ti' ngu' ji'í y cui' Ndyosi, cha' tyanu sca cha' tso'o ne' cresiya ji'í ngu' nu lo'o cuna ngu' cha' nu chcui' ma.

³⁰ Ná cua'ni mä cha' ca xñi'í ti' Xtyi'i y cui' Ndyosi; nu Xtyi'i y cui' Ndyosi ni, ñi'yä laca si cua ngusta Ni cuayá' nu ji'í y cui' ca Ni hichu' na, cha' laca na ñati'ji'í Ni, jua'qä laca bi'. Tyanu bi' lo'o na ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na, ña'a cuayá' nu tyalaa tsä nu cua'ni lyaá Ni ji'na.

³¹ Cua'ni tye mä ji'í lcaa cha' su chii nti' mä ña'a ma ji'í tya'a ñati' mä lacua; jua'qä cha' liye' ti' mä, jua'qä cha' ñasi' ti' mä, cua'ni tye mä ji'í lcaa cha' bi'. Nga'aa xi'ya cuii mä cha' suba' ji'í tya'a ma, nga'aa chcui' mä cuentyu ji'í tya'a mä, nga'aa ntsu'u cha' chcui' cuxi ma ji'í tya'a mä tsiya' ti.

³² Xa! ña'a cua'ni mä juani. Xcui' tso'o ti cua'ni mä lo'o tya'a ñati' mä, tyu'u tsa cha' clyu ti' ji'í mä lo'o tya'a mä; cua'ni clyu ti' ma ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu', cha' jua'qä cua'ngua'ni clyu ti' y cui' Ndyosi ji'na xqui'ya Cristo.

5

Nga'a cha' cua'ni na cha' tso'o lo'o ndi'í na chalyuu, si laca na sñi' y cui' Ndyosi

¹ Ntsu'u tsa tyiquee y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'í mä, xqui'ya cha' laca mä sñi' y cui' Ni; bi' cha' cua'ni mä cha' caca mä ñi'yä nu laca y cui' Ndyosi tsiya' ti.

² Tso'o ti tyu'u tyiquee mä ña'a mä ji'í ñati', cha' la cui' jua'qä ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'na. Nu lo'o ñaa Jesús chalyuu ni, cua ntaja'qä Jesús nda yu tyucui ña'a y cui' ca yu cha' caca sca msta ji'í y cui' Ndyosi cuentya ji'na. Tso'o tsa ngua ti' y cui' Ndyosi li'.

³ Nu juani cha' laca mä ñati'ji'í y cui' Ndyosi, ná tso'o si xcui' cha' ji'í nu cuna'qä ntsu'u tyiquee mä; ná cua'ni mä cha' suba'lo'o ñati', ni ná chcui' mä tsiya' ti ji'í lcaa cha' bi' lo'o tya'a ñati'

mä; ná tyacui ti' mä ji'í cha' tso'o nu ntsu'u ji'í ñati'.

⁴ Nga'aa ntsu'u cha' tyu'u cha' suba' tu'ba mä. La cui' ti ná chcui' mä cha' tonto, ná chcui' mä sca cha' nguna' ti lo'o tya'a ñati' mä. Tso'o la si tya mä xlya'be ji'í y cui' Ndyosi.

⁵ Sca cha' chañi tsa laca re: Ñati' nu jua'qä xcui' cha' cuxi ndu'ni ni, ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua y cui' Ndyosi lo'o Cristo ca tiya' la, nu lo'o caca Ni loo; ñati' nu xcui' cha' ji'í nu cuna'qä ntsu'u tyiquee ngu', ñati' nu ndu'ni suba', ñati' nu ndacui ti', ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua Ni. Nu ndacui ti' na ji'í sca cha' ni, laca cha' ntsu'u tsa tyiquee na ji'í cha' bi', ñi'yä lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í sca jo'ó.

⁶ Ná ta mä chacuayá' cha' ñilo'o ngu' ji'í mä lo'o sca cha' tonto ti. Xqui'ya cha' cuxi bi' ñasi' tsa y cui' Ndyosi ji'í ñati' chalyuu nu ná ndaquiya' ji'í cha' nu nchcui' Ni; xcube' tsa Ni ji'í ngu' bi' lo'o tye chalyuu.

⁷ Bi' cha' nchcui' na'lo'o mä, cha' ná tyu'u cha' ji'í mä lo'o ñati' nü ndu'ni jua'qä.

⁸ Nu ngua sa'ni la, talya tsiya' ti chalyuu ji'í mä; pana juani cua ngua xee chalyuu ji'í mä, tya lo'o ngusñi mä cha' ji'í y cui' nu Xu'na na. Ñi'yä ndu'ni ñati' nu cua ntsu'u lo xee ji'í Cristo, jua'qä nga'qä cha' cua'ni mä su ndi'í mä chalyuu juani.

⁹ Na cua ntsu'u nu xee lubii ji'í y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'í mä, bi' laca nu ndu'ni lo'o mä cha' cua'ni mä cha' tso'o; ndu'ni bi' cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mä ña'a mä ji'í xa' ñati', cha' xcui' cha' liñi chcui' mä.

¹⁰ Clyana mä cua ña'a ca cha' tso'o nu nti' y cui' nu Xu'na na cha' cua'ni mä, lo'o li' cua'ni cha'qä mä cha' tso'o bi'.

¹¹ Ná tyu'u cha' ji'í mä lo'o ñati' nu xcui' cha' cuijya ti, nu xcui' cha' tonto ti ndu'ni ngu', xqui'ya cha' talya chalyuu nu ntsu'u ji'í ngu'; ta mä sca cuii lo'o ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi ti ndyu'ni ngu'.

¹² Pana ntsu'u cha' cuxi nu ndu'ni ngu' cuaana ti, nu tyuju'u tsa ti' na si chcui' na ji'i cha' bi'.

¹³ Nu lo'o quijeloo cha' ji'i tya'a quichí tyi ngu' ñi'ya ngua cha' cuxi bi', li' ca cuayá' liñi ti' lcaa ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni ngu'. Liñi tsa sca cha' nu cua ndu'u lubii.

¹⁴ Bi' cha' ndi'ya nchcui' quityi cusu':

Quee ti' cu'ma, cha' ñi'ya laca si na laja' ma, si na ngujuii ma, jua'a laca ma xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ma.

Nga'aa tyu'u cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi, cha' li' taca ta Cristo xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ma.

Jua'a nscua lo quityi.

¹⁵ Tso'o lacua, culacua tso'o ti' ma ñi'ya nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu; ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati nu ná nduna tsiya' ti, cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nclyacua tso'o ti'.

¹⁶ Clyana ma cha' tso'o nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu, cha' ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi nu ndyu'ni xa' ñati tyempo juani;

¹⁷ ná caca ma tonto lacua, cua'ni cha'a ma lcaa ña'a cha' nu nt'i y cui' nu Xu'na na cha' cua'ni ma chalyuu.

¹⁸ Ná ca cu'bi ma; ndu'ni ñu'u tsa nu xña'a ji'i ñati cha' chcuna' chalyuu ji'i ngu', xqui'ya cha' cu'bi ngu'. Xa' ña'a cua'ni ma, cha' xtyucua Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'i ma lo'o cua ña'a ca cña nu cua'ni ma chalyuu.

¹⁹ Cula tu'ba ma lcaa lo jii ji'i y cui' Ndyosi nu lo'o tyu'u ti'i ma lo'o tya'a ma cha' cua'ni tlyu ma ji'i Ni, masi jii salmo nu nscua lo quityi tya sa'ni, masi cua ña'a ca jii nu nchcui' cha' ji'i y cui' Ndyosi nu ca'ya hique ma; tyucui tyiquee ma cua'ni tlyu ma ji'i y cui' Ndyosi lo'o jii bi'.

²⁰ Lo'o jua'a cua ña'a ca hora tso'o tya ma xlyab'e ji'i y cui' Ndyosi Sti na chacuayá' ji'i Jesucristo nu Xu'na na; tya ma xlyab'e ji'i Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu ndyaca ji'i ma, masi tso'o cha' bi', masi ná tso'o cha' bi'.

*Nu lo'o tyucuaa ngu' lo'o clyo'o
ngu' ngusñi ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi*

²¹ Taquiya' tso'o ma ji'i clyo'o ma xqui'ya y cui' Ndyosi.

²² Cu'ma ngu' cuna'a ni, taquiya' ma cha' nu nchcui' clyo'o ma ñi'ya lo'o ndaquiya' na cha' nu nchcui' y cui' nu Xu'na na.

²³ Loo laca sca nu qui'yu ji'i clyo'o yu. La cui' jua'a Cristo laca loo ji'i lcaa ñati nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ji'i y cui' Ni; Cristo laca nu ndaca'a ji'i lcaa ñati ji'i yu, cha' ná cua'ni ñu'u nu cuxi ji'i ngu' lo'o tya'a ngu'.

²⁴ Cu'ma ngu' cuna'a tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nga'a cha' cua'ni chí ma loo clyo'o ma; tucuá ma lcaa cña nu culo clyo'o ma ji'i ma, ñi'ya nu ndyaca lo'o lcaa ngu' tya'a ma nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ma ji'i Cristo, ntucuá ma cña ji'i Cristo.

²⁵ Nu cu'ma ngu' qui'yu ni, tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i clyo'o ma, cha' la cui' jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee Cristo ña'a yu ji'i ñati ji'i yu nde chalyuu; bi' cha' ntaja'a yu ngua'a yu lo crusi xqui'ya ñati nu xñi cha' ji'i yu ca tiya' la.

²⁶ Ngujuii yu cha' caja ñi'ya cua'ni lubii yu ji'i ñati nu xñi cha' ji'i yu; ngua ti' Jesús cha' cuna ngu' lcaa cha' ji'i y cui' yu, cha' taca cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', cha' ta Ni chalyuu cucui ji'i ngu'. Jua'a ngua'ni Ni cha' sca ti quiya' laca ngu' bi' ñati ji'i Ni. Lo'o li' taca tyucuatyá ngu' ji'i ngu' bi' cuentya ji'i Jesús.

²⁷ Ngua ti' Cristo cha' tyi'i ñati ji'i yu ca slo y cui' Ndyosi lo'o tye chalyuu; tlyu tsa cha' tso'o caca nu lo'o tyi'i na ñati ji'i Ni ca slo Ni tsa tlyu ti, nu lo'o lubii tyiquee na, nu lo'o nga'aa ntsu'u qui'ya ji'na, nu ná lo'o yabe' ji'na, nu ná lo'o chaca cha' cuxi, cha' ná talo y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ni sca cha' cuxi.

²⁸ Cu'ma ngu' qui'yu nu ntsu'u clyo'o ma ni, nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma ji'i clyo'o ma, ñi'ya ndu'ni tyaca'a ma ji'i y cui' ca ma. Si tyaca'a clyo'o na ji'na, laca cha' ndu'ni na sca cha' tso'o ji'i y cui' ca na,

²⁹ cha' ni sca na, ni sca quiya' ná nchca cuxi tyiquee na ña'q na ji'i y cui' ca na. Na ndacu tso'o na, na ña'asii tso'o na ji'i y cui' ca na; la cui' jua'a ndu'ni tyaca'a Cristo ji'i ñatí ji'i,

³⁰ cha' sca ti taju laca ca ta'a na cuentya ji'i Cristo, cha' ntsu'u cña nu ndu'ni sc aa na cuentya ji'i Ni.

³¹ Ndi'ya laca cha' nu nscua lo quityi cusu': "Xtyanu sca nu qui'yu ji'i sti yu ji'i xtya'q yu su ndi'ya ngu', cha' tsaa tyi'i yu lo'o clyo'o yu; lo'o li' nu tyucuaa ngu' bi' caca ngu' sca ti ñatí tsiya' ti cuentya ji'i y cui' Ndyosi", nacui' quityi bi'.

³² Tlyu tsa cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nti' na' cha' cuentya ji'i Cristo nchcui' quityi bi', lo'o jua'a cuentya ji'i ca ta'a na nu ndu'ni tlyu na ji'i Ni tsa tlyu ti, bi' laca cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi lo quityi bi'.

³³ Pana la cui' jua'a nchcui' quityi bi' cuentya ji'i lcaa cu'ma, cha' cua'ni tyaca'a cu'ma ngu' qui'yu ma ji'i clyo'o ma ñi'ya nu ndu'ni tyaca'a ma ji'i y cui' ca ma. La cui' jua'a nga'q cha' cua'ni chì ngu' cuna'a ma loo clyo'o ma.

6

¹ Cu'ma ngu' cuañi' ni, tucuá ma cña nu culo ngu' cusu' ji'i ma, cha' cua ntí tsa y cui' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ma jua'a.

² Sca cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o ñati tya clyo, ndi'ya nscua cha' bi': "Cua'ni chì ma loo sti ma, loo xtya'q ma". Lo'o li' nda y cui' Ndyosi chaca cha' lo'o na si cua'ni na jua'a:

³ "Cha' jua'a caca tso'o tyiquee ma; lo'o li' quiña'a yija talo ma tyi'i ma chalyuu", nacui' y cui' Ndyosi.

⁴ Cu'ma nu laca ma sti nu sube ni, ná su'ba ñasi' ma ji'i sñi' ma. Laja lo'o ndyu'ni cu'ú ma ji'i sñi' ma, tya'ni ngu' xi si chañi cha' cuxi ndyu'ni ngu'; culu'u tso'o ma ji'i ngu' cha' taca taquiya' ngu' cha' ji'i y cui' nu Xu'na na.

⁵ Cu'ma ngu' msu nu ngüi'ya ñatí ji'i ma cha' cua'ni ma cña ji'i ngu' laja ti, cua'ni ma lcaa cña nu culo xu'na ma ji'i ma nde loyuu chalyuu. Cube xi

ti' ma ñi'ya nu cua'ni ma cña ji'i ngu', cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi'; cua'ni ma cña bi' ñi'ya laca si cña ji'i Cristo laca cña nu ndyu'ni ma.

⁶ Cua'ni ma cña ji'i ngu' lacua; si'i na cua'ni ti ma jua'a cha' tyanu tso'o ma lo'o ngu', nu lo'o ndu ti ngu' ndyi'ya ngu' cuentya ji'i ma si ndyu'ni ma cña. Tso'o la si tyi'u ti' ma cha' la cui' msu ji'i Cristo laca ma, bi' cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma lcaa ña'a cña nu ntí' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na.

⁷ Tso'o ti cua'ni ma lcaa cña lacua, tyi'u ti' ma cha' cña ji'i y cui' nu Xu'na na laca nu ndyu'ni ma, si'i cña ji'i ñatí chalyuu ti.

⁸ Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngüi'ya ti ñatí laca ma, masi msu nu ndi'ya tso'o ti laca ma; cua jlo ti' na cha' y cui' nu Xu'na na tya cha' tso'o ji'i lcaa ñatí nu ndu'ni cña tso'o cuentya ji'i Ni.

⁹ Nu cu'ma ngu' xu'na msu bi' ni, la cui' jua'a nga'a cha' cña'asii tso'o ma ji'i msu ji'i ma. Ná xcutsii ma ji'i ngu', ná cua'ni tyaala ma lo'o ngu' bi'; tyi'u ti' ma cha' sca ti nu Xu'na na laca loo ji'i cu'ma lo'o ji'i ngu' bi', lo'o jua'a sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'a ca ñatí.

Ya' xña nu cua'nijo'o ji'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo, cha' xuú tya'a ngu' lo'o nu xña'a

¹⁰ Juani ni, cua'ni ma cha' caca nguula ti' tyiquee ma, cha' stu'ba ti ndu'ni ma cña lo'o y cui' nu Xu'na na, lo'o jua'a nguula tsa juersa ntsu'u ji'i y cui' Ni.

¹¹ Lcaa tyempo tyi'u ti' ma lcaa cha' nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o ma, cha' taca cua'a ma ji'i y cui' ca ma, cha' ná cñilo'o nu xña'a ji'i ma.

¹² Si'i na nxuu tya'a na lo'o ñati chalyuu ti, siya' la juersa ntsu'u ji'i ngu' bi'; tya'a cusuu na laca lcaa cui'i cuxi nu ntsu'u nde cua. Nguula tsa nu bi', hasta ngua ti' bi' tyijiloo ji'i y cui' Ndyosi; pana ná ngua ji'i. La cui' laca nu ngua ti' caca xu'na chalyuu, lo'o jua'a nclyo bi' cña ji'i ñatí cha' cua'ni

ngu' lcaa lo cha' cuxi nde chalyuu juani.

13 Pana cha' nu cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o na ni, ñi'yä laca ste' sendaru nu ndya'a cusüü, jua'a laca cha' bi'; xcui' chcuä laca ste' sendaru cha' cua'a ji'i ycui' ca ngu'. Taquiya' mä ji'i cha' bi', xñi tso'o mä ji'i cha' bi' juani; lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca talo mä cha' xüü tya'a mä lo'o nu xña'a, cha' ngusñi mä cha' tso'o bi', masi tya'a cusüü na laca nu xña'a bi'. Si jua'a cua'ni mä, nu lo'o tye cha' cusüü bi', li' tya tyü mä ñi'yä nu ndu ti mä.

14 Bi' cha' cua'ni tajua' mä lacua; ñi'yä lo'o ndyaacä' ne' sendaru lo'o juata cha' xñi ca'a tso'o ste' ngu', jua'a cu'mä, xñi tso'o mä cha' nu nchcui' Ni bi'. Xcui' cha' liñi chcui' mä, cha' li' taca xüü tya'a mä lo'o nu cuxi. Sca sendaru ni, ndyacu' chcuä lo tyiquee yu lo'o nde chu' yu, cha' cua'a yu ji'i tyiquee yu. Lo'o jua'a cu'mä, nä taca sta ngu' qui'ya ji'i mä si xcui' cha' liñi ndu'ni mä.

15 Ndyu'u xapatu quiya' sendaru. Lo'o jua'a cu'mä ni, quiñi ti' mä cha' tsaa chcui' mä cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati; chcui' mä cha' taca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi' cha' taca cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee ngu'.

16 Lo'o jua'a ndacui sca chcuä cuaja' ya' sendaru; nu lo'o cu tya'a cusüü yu clya nu nga'a quii' lo ji'i yu, li' cua'a yu ji'i ycui' ca yu lo'o chcuä cuaja' bi'. Jua'a caca ji'i mä si chañi cha' ngusñi mä cha' ji'i ycui' Ndyosi, taca cua'a mä ji'i ycui' ca mä lcaa hora cha' nä cua'ni lya' ti' nu cuxi ji'i mä.

17 Smalyu chcuä ntucua hique ngu' sendaru cha' cua'a ji'i hique ngu'. Lo'o jua'a cu'mä, cua ngua'ni lyaá Ni ji'i mä, bi' cha' ntsu'u nu ña'asii ji'i mä li'. Xñi mä lcaa cha' nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosilo'o mä cha' caja ñi'yä nu chcui' mä lo'o sca ñati, ñi'yä laca si cua ngusñi mä sca maxtyi cusüü ji'i sendaru.

18 Chcui' mä lo'o ycui' Ndyosi nu lo'o nxüü tya'a mä lo'o nu cuxi, cha' jña mä chacuayá' ji'i Ni; lcaa tyempo

xtycua Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i mä cha' taca chcui' mä lo'o Ni. Lo'o jua'a chcui' mä lo'o Ni cuentya ji'i lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Ni. Bi' cha' lacua, tii ti ti' mä chcui' mä lo'o Ni, cha' nä ca taja ti' mä.

19 La cui' jua'a tso'o si chcui' mä lo'o ycui' Ndyosi Sti na cuentya jna', cha' tya ta la Ni cha' nu chcui' na' lo'o ñati, cha' caca tlyu la tyiquee na' chcui' na' lo'o ñati ña'a cuayá' nu ca cuayá' ti' ngu' cha' taca cua'ni lyaá Cristo ji'i ngu' ya' nu cuxi; sca cha' nu bilya cuna ngu' laca bi'.

20 Cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a tyijyu', cha' ta na' cha' bi' lo'o ñati; bi' cha' laca na' preso juani. Chcui' mä lo'o ycui' Ndyosi cuentya jna' lacua, cha' taca chcui' liñi na' cha' bi' lo'o ñati, ñi'yä nu nga'a cha' chcui' na'.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

21 Cua nda na' ji'i yu Tíquico cha' caa slo mä. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' stu'ba tsa ndu'ni ya cña ji'i ycui' nu Xu'na na lo'o yu. Cacha' lyiji yu ji'i mä lcaa cha' ñi'yä nu ndyaca 'na ca nde, ñi'yä cña nu ndyu'ni na'.

22 Bi' cha' cua nda na' ji'i yu lijya yu slo cu'mä, cha' tso'o la tyanu tyiquee mä lo'o cuna mä ñi'yä nu ndyaca cha' ji'i cuare.

23 Chcui' na' lo'o ycui' Ndyosi Sti na, lo'o jua'a lo'o Jesucristo nu Xu'na na cuentya ji'i cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo; cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee mä, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mä ña'a mä ji'i tya'a na, cha' lcaa tyempo jlya ti' mä ji'i ycui' Ndyosi.

24 Lo'o jua'a nti' na' cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o lcaa cu'mä nu ntsu'u tyiquee mä ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cu'mä nu nga'aa nti' tya'achu' mä ji'i Cristo. Chañi cha' jua'a caca cha' bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa slo ñati_{ji'i} Jesucristo nde quichi Filipos

¹ Pablo lo'o Timoteo laca cuare. Tyucuua ya ndyu'ni ya cña ji'i Jesucristo, bi' cha' nscua ya quityi re cha' caa ca slo cu'ma, cha' tya'a ñati ji'i ycui' Ndyosi laca na. Cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, bi' cha' laca na ñati ji'i ycui' Ndyosi. La cui' jua'a lo'o quityi re chcui' ya xi lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo ji'i ña'a taju cu'ma, jua'a chcui' ya xi lo'o xa' la ngu' nu laca cña, nu ntsu'u cha' xtyucua ji'i ma.

² Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nchcui' Pablo lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i ngu' Filipos bi'

³ Lcaa quiya' lo'o ndyi'u ti' na' ji'i cu'ma, li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'; ndya na' xlyabe ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ma li'.

⁴ Lo'o nchcui' na' lo'o Ni cuentya ji'i ma, chaa ti ti' na' nchcui' na' lo'o Ni li'.

⁵ Tya lo'o ndyuna ma cha' tso'o ji'i Cristo tya clyo, ña'a ti tsa cu' ti nxtyucua ma'na cha' chcui' na' cha' bi' lo'o xa' la ñati;

⁶ bi' cha' cua jlo ti' na' juani cha' ña'a ti tya cua'ni ycui' Ndyosi cña ne' cresiya ji'i ma, ña'a cuayá' nu tyu'u scua cña bi', nu lo'o tyaq Jesucristo chaca quiya', cha' la cui' ycui' Ni laca nu nguxana ngua'ni cña ne' cresiya ji'i ma tya clyo.

⁷ Tso'o si culacua xi ti' na' jua'a cuentya ji'i cu'ma, xqui'ya cha' lcaa tsä ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma; stu'ba ti ndyaca cha' ji'i cu'ma lo'o na', tso'o tsa ndyu'ni Ni lo'o na cha' ndyu'ni na cña ji'i Jesucristo. Nguxtyucua ma jna' tsubi' lo'o nguta'a na' slo ngu' nu laca loo cha' nxacui' na' cha' ji'i ngu' bi'; nacui' na'

ji'i ngu' cha' tso'o tsa laca cha' nu cua'nda ycui' Ndyosi lo'o na, lo'o jua'a ndacha'liñi na' ji'i ngu' ñi'ya laca cha'liñi bi'. Lo'o juani tya nxtyucua ma'na, masi ntsu'u na' ne' chcuä xqui'ya cha' nchcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati.

⁸ Cua jlo ti' ycui' Ndyosi cha' ñi'ya ntsu'u tyiquee ycui' Jesucristo ña'a Ni ji'i lcaa cu'ma, la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma.

⁹ Ndi'ya laca cha' nu nchcui' na' lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i ma: ndijña na' chacuayá' ji'i Ni cha' ña'a ti tso'o la tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, cha' jua'a taca ca cuayá' la ti' ma lcaa cha', cha' jua'a taca culacua tso'o la ti' ma;

¹⁰ ndijña na' cha' lcaa tyempo taca ca'ya cha' hiique ma ñi'ya nu tso'o la cha' cua'ni ma. Jua'a nga'aa tyaja'a ma cua'ni la ma cha' cuxi, nga'aa tyanu yabe' hichu' ma nu lo'o tyalaa tsä cha' caa Cristo chaca quiya'.

¹¹ Quiña'a tsa cha' tso'o taca cua'ni ma lcaa su ndi'i ma chalyuu xqui'ya Jesucristo, cha' ndyu'ni Cristo cña ne' cresiya ji'i ma; bi' cha' taca cua'ni tlyu ma ji'i ycui' Ndyosi, taca cua'ni chi ma loo Ni.

Sca ti cha' nti' Pablo nde chalyuu, cha' caca yu cña ji'i Cristo

¹² Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' ma cha' cua lijya ngañi la cha' tso'o ji'i Jesús laja ngu' quichi re, xqui'ya cha' cuxi nu ndyaca 'na re.

¹³ Nga'a na' ne' chcuä juani, bi' cha' jlo ti' lcaa ñati nu ndi'i ni'i tlyu ji'i gobierno re, cha' cua ngusu'ba ngu' 'na ne' chcuä xqui'ya cha' ndya'a na' lo cña ji'i Cristo; masi lcaa sendaru nu ndi'i ca nde, masi xa' la ñati, cua jlo ti' ngu'.

¹⁴ Lo'o jua'a cua ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tsa ndu cua tso'o la jlya ti' ngu' cha' ji'i nu Xu'na na juani, cua tlyu la xi tyiquee ngu' juani; nga'aa ntsii ngu' chcui' ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o xa' ñati, xqui'ya cha' ná ntsii na' lo'o ntsu'u na' ne' chcuä re.

15 Chañi cha' ntsu'u ñati nu nchcui' cha' ji'i Cristo lo'o tya'a xqui'ya cha' chii ti nti' ñati bi', na cua nti' tsa ñati bi' xuu tya'a lo'o ya; pana tya ntsu'u la xi xa' la ngu' nu nchcui' cha' bi' xqui'ya cha' tso'o ti tyiquee ngu'.

16-17 Ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' ña'a ngu' ji'i y cui' Ndyosi, lo'o jua'a jlo ti' ngu' cha' cua nda Ni cña 'na cha' xacui' na' cha' ji'i ñati nu xuu tya'a lo'o na xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo. Nu ñati nu chii nti' ni, si'i na tyucui tyiquee ñati bi' nchcui' ngu' cha' ji'i Cristo; laca cha' cua nti' ngu' tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu'. Lo'o jua'a cua nti' tsa ngu' cha' ta la ngu' cha' ti'í 'na laja lo'o ndi'i na' ne' chcuá.

18 Ná ndube ti' na' ñi'yä ndyu'ni ngu' bi', masi tyucui tyiquee chcuá' ngu' cha' ji'i Cristo lo'o ñati, masi cha' cuiñi ti ntsu'u tyiquee ngu' nu lo'o nchcui' ngu' cha' bi'; pana tso'o tsa nti' na' si ña'a ti tya cañi la cha' ji'i Cristo bi'.

Lo'o jua'a tya caca chaa la ti' na' tyempo nde loo la.

19 Ndu ti' na' cha' yala ti caca tso'o la cha' jna' re, cha' cua jlo ti' na' ñi'yä ndijña tsa mä ji'i y cui' Ndyosi cha' tyu'u na' ne' chcuá re, cha' tyu'u na' nde liya'; jlo ti' na' cha' nxtyucua tsa la cui' Xtyi'i y cui' Jesucristo 'na.

20 Ndi'yä nti' na' cua'ni na': nti' tsa na' cha' ná caca tyuju'u ti' na' lo'o chcuí' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati; masi tyempo nu lijyä nde loo la, masi tyempo juani, tlyu caca tyiquee na' lo'o chcuí' na' cha' ji'i Jesús. Jua'a nti' na' cua'ni na', cha' ña'a ti cua'ni tlyu na' ji'i Cristo, masi tya lu'ú ti na', masi cua'ngujui na'.

21 Sca ti cha' nti' na' cua'ni na' nde chalyuu, cha' caca na' cña ji'i Cristo. Tso'o la masi cajaa na', nti' na', cha' li' taca ña'a na' ji'i y cui' Ni;

22 pana ná jlo ti' na' na laca nu tso'o la cha' cua'ni na', cha' ná tyiquee' tya taca cua'ni na' tya quiña'a la xi cña ji'i nu Xu'na na, si tya tyi'i la na' xi chalyuu.

23 Tyucuaa lo cha' nti' na' cha' caca 'na lacua: Nti' tsa na' cha' xtyanu na'

ji'i chalyuu re, cha' li' taca tysi'i na' lo'o Cristo, cha' bi' nu tso'o la nti' na';

24 pana juani ni, ndulo la cha' ji'i cu'mä si tya tysi'i la na' xi chalyuu.

25 Nda ti' na' cha' jua'a caca 'na, cha' tya tysi'i la na' xi chalyuu. Li' taca xtyucua la na' ji'i lcaa cu'mä, cha' xñi tso'o la mä cha' ji'i Cristo; jua'a caca chaa la ti' mä lo'o jlyu tso'o ti' mä ji'i Ni.

26 Lo'o caa na' cha' tysi'i na' slo ma chaca quiya', li' tso'o tsa caca tyiquee mä cuentya ji'i Jesucristo xqui'ya na'.

27 Bi' cha' juani, cui'ya mä cuentya ñi'yä nga'a cha' cua'ni mä chalyuu cuentya ji'i cha' ji'i Cristo nu cua ngusñi mä. Si jua'a ndu'ni mä, li' ná ndu'ni cha' masi caa na' ca quichä tysi mä, masi ná caca caa na'. Ná tyiquee' caja cha' 'na cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee mä lo'o tya'a mä, cha' ndalo tsa tyiquee mä ji'i tya'a cusuu mä ca bi'; ná tyiquee' stu'ba ti culacua ti' mä lo'o tya'a mä laja lo'o tyiquee' tsa nchcui' mä lo'o ngu' cha' xñi ngu' cha' tso'o bi' ji'i Cristo.

28 Lo'o ndu'ni mä jua'a, li' nga'aa ntsu'u cha' cutsii mä ji'i ngu' tya'a cusuu mä, cha' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nscua cha' cuityi y cui' Ndyosi ji'i lcaa ñati cuxi. Pana cu'mä ni, cua ngulaá mä ji'i nu cuxi bi'; y cui' Ndyosi ndu'ni cha' taca tyijiloo mä ji'i ñati cuxi bi'.

29 Tso'o tsa laca cha' nda y cui' Ndyosi chacuayá' cha' ngusñi mä cha' ji'i Cristo; pana cua nscua cha' caja xi cha' ti'í ji'i mä, nu lo'o cua ngusñi mä cha' ji'i Cristo bi'.

30 Stu'ba ti ndyaca cha' ji'i cu'mä lo'o na', ti' i tsa cña nu cua ngujui ji'na. Pana cua na'a mä ñi'yä ngua'ni na' cña tya tsubi' la, cha' lye tsa nxuu tya'a na' lo'o nu cuxi; lo'o ña'a ti taca ca cuayá' ti' mä cha' lye tsa ndyu'ni na' cña juani.

2

*Ngua Jesús sca ngu' ti'i lo'o yaa
yu chalyuu, cha' tiya' la li' tlyu tsa
chacuayá' nda y cui' Ndyosi ji'i yu*

1 Ná tyiquee' cua nguula la ti' tyiquee mä juani, xqui'ya cha' cua ngusñi mä cha' ji'i Cristo; cua tso'o la nti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i mä. La cui' ti cha' xqui'ya nu Xtyi'i ycui' Ndyosi stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i mä lo'o tya'a mä, jua'a lo'o ycui' Ni, ña'a cuayá' nu nchca tya'ná ta ti' mä ña'a mä ji'i tya'a mä, ña'a cuayá' nu tso'o ntsu'u tyiquee mä ña'a mä ji'i tya'a mä.

2 Bi' cha' lacua, si chañi cha' jua'a nti' mä, li' cua'ni mä cha' caca tso'o tyiquee na'; jua'a caca nu lo'o ña'a na' cha' stu'ba tsa ntsu'u cha' ji'i ma lo'o tya'a mä, cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee mä, cha' sca ti cha' nclyacua ti' mä, cha' sca ti cuayá' tso'o ti nti' mä ña'a mä ji'i tya'a mä.

3 Cua'ni mä cha' ná quiña'a cha' tyu'u tyiquee mä lo'o cua'ni mä sca cña; si'i xcui' cha' ji'i ycui' ca mä culacua ti' mä, ni si'i na cua'ni tyucuua ti' mä lo'o tya'a mä. Tso'o la si culacua ti' mä cha' tso'o la laca nu xa' la ngu' tya'a mä, pana ná tso'o ycui' ca mä;

4 cube la ti' mä ñi'ya caca cha' ca tso'o cha' ji'i xa' la ngu' tya'a mä, si'i xcui' cha' ji'i ycui' ca mä nu nga'a cha' cube ti' mä.

5 Tso'o si culacua ti' mä ñi'ya nclyacua ti' ycui' Jesucristo. Ndil'ya ngua cha' ji'i yu:

6 Tyucui tyempo ycui' Ndyosi tsiya' ti laca Jesucristo, ná ntsu'u tyempo nu ná laca yu ycui' Ndyosi; pana lo'o yaä yu lo yuu chalyuu, ná ngulacua ti' Jesús cha' calo'o yu lcaa chazuayá' ji'i ycui' Ndyosi, masi ntsu'u tsa chazuayá' ji'i yu slo Ni nquicha', cha' stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu.

7 Pana nguxtyanu yu chazuayá' nu ntsu'u ji'i yu ca slo ycui' Ndyosi Sti yu, cha' tso'o la ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu jua'a. Lo'o li' ntaja'a yu ngua yu ñati, cha' caja ñi'ya xtyucua yu ji'na; ñi'ya nclyia lcaa ñati, jua'a ngula yu nde chalyuu, ñati tsiya' ti ngua yu.

8 Ngua yu sca ñati ti'i, lo'o jua'a tso'o tsa ndaquiya' yu cña nu cua nda ycui' Ndyosi Sti yu ji'i yu; ngujuii yu, hasta

ngujuii yu lo crusi, masi jua'a ndujuii ngu' ji'i ngu' nu xña'a tsa nu ngua li'.

9 Bi' cha' juani cua ndyaa lo'o Ni ji'i yu cha' stu'ba ti tyi'i yu ca su tlyu la ca su ntucua ycui' Ni; juani tlyu tsa chazuayá' cua nda Ni ji'i Jesús. Tyucui ña'a chalyuu nga'aa ntsu'u la xa' chazuayá' nu tlyu la,

10 cha' jua'a tyu sti' lcaa na lu'únde loo Jesús, masi ñati, masi cui'i. Ná ntsu'u su tye cha' cua'ni chí ngu' loo yu xqui'ya chazuayá' nu cua nda Ni ji'i yu, masi nu ndi'i ca nde cua, masi nu ndi'i nde lo yuu chalyuu, masi ngu' nu cua nguatsi', lo'o jyo'o bi' cua'ni chí ngu' loo yu.

11 Cuii tsa chcu'i lcaa ñati cha' Jesucristo laca Xu'na lcaa ca chalyuu, jua'a tso'o tsa cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi Sti na.

*Ñi'ya nu ntyiji'i xee cuii nde talya,
jua'a cua'ni na lo'o ndi'i na chalyuu*

12 Cu'mä ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa mä 'na, cua ndaquiya' tsa mä ji'i cha' nu nchcui' na' lcaa tsä lo'o nguti'i na' lo'o mä; ña'a ti tya ndulo tsa cha' ji'i mä cha' taquiya' la mä ji'i cha' nu nchcui' na', masi tyijyu' tsa nga'a na' ca su ndi'i mä juani. Ña'a ti cua'ni cña ti' mä cha' caca lyiji lcaa cha' nu ngua ti' ycui' Ndyosi cua'ni Ni ne' cresiya ji'i mä lo'o ngua'ni lyaá Jesucristo ji'i mä. Xti ti cha' tyu'u tyiquee mä cuentya ji'i ycui' mä, pana cube la ti' mä ji'i ycui' Ndyosi.

13 Tyi'u ti' mä cha' lcaa tsä ndu'ni ycui' Ndyosi cña laja ne' cresiya ji'i mä, cha' taca cua'ni mä cña ji'i Ni; jua'a ndu'ni Ni cha' tyaja'a mä cua'ni mä lcaa ña'a nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni mä.

14 Lcaa lo cña nu cua'ni mä ni, ná caca chii nti' mä ña'a mä ji'i ngu' lo'o ndyu'ni mä cña bi', ná xlyú mä cha' hichu' ngu',

15 cha' ná caca ñacui' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i mä li', lo'o jua'a ná caja su lyiji cua'ni mä sca cha' li'. Tso'o la si caca cuayá' ti' ngu' cha' chañi cha' laca mä sñi' ycui' Ndyosi tyucui tyiquee mä, masi xcui' ndi'i

ti mā chalyuu laja ñat̄i cuxi, laja ñat̄i nu chii nti' ngu' ña'q̄ ji'i tya'a ngu'. Xqui'ya cu'mā nga'q̄ cha' cañi cha' ji'i Jesús lcaa su ndi'i ñat̄i bi'; ñi'yā nu ntyiji'i xee cuii nde talya, jua'q̄ caca ma xee nde chalyuu,

16 nu lo'o ta mā cha' lo'o ngu', si chcui' mā cha' tso'o ji'i Cristo nu taca ta chalyuu nu ná nga'q̄ cha' tye ji'i ngu'. Si jua'q̄ cua'ni mā, tso'o tsa caca tyiquee na' ña'q̄ na' ji'i mā lo'o tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' Cristo ji'i lcaa ñat̄i. Li' taca ca cuayá' ti' na' cha' tso'o ti ngutu'u scua cñā bi' na, si'i na nguliji yu'u cñā bi' jua'q̄ ti.

17-18 Jlo ti' na' cha' si'i cha' xca ti laca nu ngua'ni mā lo'o ngusñi mā cha' ji'i y cui' Ndyosi; quiña'q̄ tsa na nguxtyanu mā, tyuū quiya' cua nda mā tyucui ña'q̄ mā cha' caca mā cñā ji'i Cristo, xqui'ya cha' cua ngusñi mā cha' ji'i Ni. Lo'o juani lo'o na' ni, cujuui ngu' na, nti' na'; chcuna' chalyuu 'na jua'q̄ ti cuentya ji'i cu'mā. Pana ná ntsii na'; masi jua'q̄ caca 'na, chaa tsa ti' na' ndi'ji. Lo'o jua'q̄ nti' na' cha' ca chaa ti' cu'mā, cha' stu'ba ti ca chaa ti' na' lo'o cu'mā.

Nchcui' Pablo cha' ji'i Timoteo lo'o ji'i Epafroditō

19 Chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na, ná tyiquee' ta na' ji'i yu Timoteo cha' tsaa yu ca su ndi'i mā yala ti, cha' quiye xi cha' 'na ñi'yā nu ndi'i ca mā; tso'o tsa caca tyiquee na' lo'o cuna na' cha' bi'.

20 Sca ti yu bi' laca nu chañi cha' stu'ba ti nti' yu lo'o na', nu chañi cha' ntsu'u tyiquee yu ña'q̄ yu ji'i cu'mā;

21 ná ndi'i xa' la ngu' tya'a na ca nde nu ndube ti' ñi'yā ndyaca cñā ji'i Jesucristo ca su ndi'i mā, xcui' na ntsu'u la tyiquee ngu' ji'i cñā ji'i y cui' ca ngu'.

22 Lo'o cu'mā, cua jlo ti' mā cha' lubii tsa cñā nu ndyu'ni yu Timoteo bi'. Stu'ba ti ndyu'ni yu cñā lo'o na' ñi'yā nti' si cua laca yu sñi' na', stu'ba ti ndya'q̄ ya nchcui' ya cha' tso'o ji'i Jesús lo'o xa' ñat̄i.

23 Lo'o tye caca cuayá' jna', li' ta na' ji'i yu cha' hora ti tsaa yu ca su ndi'i mā,

24 masi nda ti' na' cha' lo'o y cui' na' taca cāq̄ na' yala ti ca su ndi'i ma chacuayá' ji'i y cui' nu Xu'na na.

25 Lo'o jua'q̄ ndu'ni tsa cha' cāq̄ chaca yu ca slo mā, nti' na'; Epafroditō laca yu bi'. La cui' yu tya'a ndya'q̄ ya cñā laca yu, lo'o jua'q̄ nguula tsa cñā ngua'ni yu lo'o ya lo'o nguxacuī ya cha' ji'i ngu' cuxi. La cui' yu bi' laca nu nda mā yāq̄ ca slo na' tya tsubi' la, cha' xtyucua yu 'na lo'o na laca nu lyiji xi 'na cha' tyiji yu'u 'na chalyuu.

26 Tiji' tsa ti' yu ji'i cu'mā, bi' cha' nti' yu cāq̄ na'q̄ yu ji'i mā chaca quiya'; ngulacua tsa ti' yu lo'o ngujui cha' ji'i yu cha' cua ndyuna mā cha' quicha tsa yu.

27 Chañi tsa cha' quicha tsa yu nu ngua li', cua cajaa ti yu ngua; pana y cui' Ndyosi ngua'ni tya'na ti' Ni ji'i yu. La cui' jua'q̄ ngua tya'na ti' Ni ña'q̄ Ni 'na, cha' cua laca ngujui tsa cha' xñi'i ti' 'na ca nde; lo'o li' lye la ngua xñi'i ti' na' si cua ngujui yu, pana ndyaca tso'o yu li'.

28 Bi' cha' tso'o tsa nti' na' juani si yala ti cāq̄ yu ca slo cu'mā, cha' lo'o cu'mā caca chaa tsa ti' mā, nu lo'o ña'q̄ mā ji'i yu chaca quiya'. Nga'aa culacua tsa ti' na' cuentya ji'i cu'mā li'.

29 Caca chaa ti' mā lo'o yu lacua; tso'o tsa chcui' mā lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo mā, cha' laca yu tya'a ngusñi mā cha' ji'i nu Xu'na na. Lo'o jua'q̄ cua'ni chī mā loo cua ña'q̄ ca ñat̄i nu cua'ni ñi'yā nu ngua'ni yu bi';

30 ná ndyutsii yu, masi cua cajaa ti yu laja lo'o nguxtyucua yu ji'i ya lo'o cñā ji'i Cristo re tya tsubi'. Masi ná ngua cāq̄ cu'mā ca nde, pana cua nda mā ji'i y cui' yu lijyā yu cha' cua'ni yu la cui' cñā nu ná ngua cua'ni cu'mā, nu nxtyucua tsa ji'i ya li'.

3

Ñi'yā nu chañi ca cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u ji'na cuentya ji'i y cui' Ndyosi

¹ Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, juani cua nti' tsa na' cha' ca chaa ti' mä xqui'ya y cui' nu Xu'na na. Ná ndu'ni cha' 'na, masi tya chaca quiya' chcui' na' la cui' tya'a cha' nu nguscua na' tya clyo; ná tyiquee' xtyucua na' xi ji'i mä, si chcui' na' chaca quiya'.

² Tii ti ti' mä, cui'ya tso'o ma cuentya ji'i nu ngu' cuxi bi', cha' ñi'ya ndu'ni xne' taja, jua'qä ndyu'ni ngu' bi'. Xqui'ya cha' cusu' nu jlya tsa ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' ndatsaa ngu' ji'i xa' ñati cha' xi'yu ngu' quiijngu', masi sca cña nu cua'ni ñu'u ji'i ngu' laca; si'i sca cha' tso'o laca bi'.

³ Pana nu na ni, chañi laca cha' ngulacuä y cui' Ndyosi ji'na, masi xa' ña'qä nchcui' nu ngu' bi'. Cua ndu'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya Xtyi'i y cui' Ni; chaa tsa ti' na ndi'i na chalyuu nu lo'o cua ngujui chalyuu ji'na xqui'ya Jesucristo, cha' nga'aa jlya ti' na ji'i sca cha' nu ndatsaa ñati chalyuu ji'na cha' cua'ni na ji'i.

⁴ Lo'o na', jlya tsa ti' na' ji'i nu cha' cusu' bi'. Tya tsubi' la ni, ná nnyacua xa' la ñati 'na, lye la ndaquiya' na' lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a ya.

⁵ Cua snu' ti tsä ntsu'u na' lo'o ngusi'yu ngu' quiijna' cha' ngulacuä ngu' 'na; ngu' judío laca na' tya lo'o ngula na', tañi ngu' hebreo laca tañi na'. Jua'qä la cui' tya'a ñati ji'i ngu' Benjamín ngua ngu' cusu' 'na. Ngu' fariseo laca na', bi' cha' ndaquiya' tsa na' lcaa ca cña nu ntsu'u cha' cua'ni ya cuentya ji'i cha' cusu' ji'i ngu' judío;

⁶ cha' jlya tsa ti' na' ji'i nu cha' cusu' bi', bi' cha' nguxcube' tsa na' ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo, lya' tsa ti' na' ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'qä ná ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu' judío cuentya ji'i cha' cusu' bi', cha' cua ndaquiya' tsa na' lcaa nu cha' cusu' bi'; tya sa'ni cua ngua lubii cresiya jna', si chañi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i y cui' Ndyosi jua'qä ti.

⁷ Sa'ni la ngua ti' na' cha' tso'o tsa ñati laca na' xqui'ya cha' cusu' bi',

pana juani nga'aa nclyacua ti' na' ji'i cha' bi' xqui'ya Cristo.

⁸ Lo'o jua'qä, masi tucuna' na' lcaa cha' nu ndiya tsa ti' na' nde chalyuu, ná cube ti' na'; tlyu la tsiya' ti laca cha' tso'o nu cua ngujui 'na juani, laja lo'o ndyuloo na' ji'i Jesucristo nu Xu'na na'. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua nguxtyanu na' ji'i lcaa cha' cusu' bi'; nga'aa tso'o cha' cusu' bi' tsiya' ti, nti' na', hasta xcuä na' ji'i, nti' na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' xñi tso'o na' cha' ji'i Cristo,

⁹ cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee na' lo'o Ni. Ná ngüityi y cui' Ndyosi qui'ya 'na nu lo'o ndaquiya' tsa na' ji'i nu cha' cusu' bi'; laca cha' cua ngüityi y cui' Ni qui'ya 'na lo'o jlya ti ti' na' ji'i cña nu ngua'ni Cristo, tsa bi' ti cha'. Bi' cha' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jna'.

¹⁰ Lo'o juani ni, tsa bi' ti cha' nti' na', cha' tyuloo lyiji na' ji'i Cristo, cha' ca tii na' cha' tya ndyu'ni y cui' Ndyosi cña lo'o na' lo'o la cui' tya'a juersa nu cua ntsu'u ji'i Ni lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ná ndu'ni cha' masi jua'qä chcubé' na' ñi'ya nu cua nchcube' y cui' Jesús, masi chcuna' chalyuu 'na tsiya' ti ñi'ya lo'o cua ngujui y cui' Cristo lo crudi.

¹¹ Lo'o juani ndu ti' na' cha' caja chaca chalyuu 'na tiya' la, sca chalyuu nu ná nga'aa cha' tye, masi cua ngujui na'.

*Cua'ni cña ti' na cha' jyacua na ji'i
cha' tlyu nu caja ji'na nde loo la*

¹² Ná nacui na' cha' cua ndye ngua tso'o cresiya jna' cuentya ji'i y cui' Ndyosi sca ti quiya', lo'o juani nga'aa ntsu'u qui'ya 'na; ná ni na' jua'qä. Na cua laca nacui Jesucristo cha' laca na' ñati ji'i y cui' Ni, bi' cha' lye tsa ndyu'ni cña ti' na' cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na.

¹³ Cu'maq ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua jlo ti' na' cha' tya lyiji caca jua'qä lo'o na'. Tsa bi' ti cha' ndulo tsa cuentya 'na, cha' cua'ni yala na' juani cha' jyacua na' ji'i cha' tlyu nu cua lijyä nde loo la, cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na lo'o y cui' Ndyosi, masi

nga'aa tyi'u ti' na' lcaa ña'a cha' nu ngua 'na nu ngua tya sa'ni la.

¹⁴ Bi' cha' lacua, liñi tyucuij nxñi na' cha' jyacua na' ji'i nu cha' tlyu bi', cha' bi' laca nu cua ngua'ni cho'o ycui' Ndyosi cuentya ji'na ca su ntucua ycui' Ni. Taca caja cha' bi' ji'na ca li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo.

¹⁵ Tso'o tsa si la cui' jua'a culacua ti' ca ta'a na nu cua ngusñi tso'o na cha' ji'i Jesús; ycui' Ndyosi laca nu culu'u liñi la ji'i mä li', si ntsu'u ngu'tya'a mä nu nclyacua ti' xi xa' la cha'.

¹⁶ Tso'o lacua, tya cua'ni la na la cui' tya'a cha', ñi'ya nu ngua cuayá' tso'o ti' na tya clyo.

¹⁷ Cu'mä ngu'tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tso'o si cua'ni mä tsa ña'a cha' nu cua na'a mä 'na cha' ndu'ni na'. La cui' jua'a cui'ya tso'o mä cuentya ñi'ya nu ndyu'ni xa' la ngu'tya'a na, nu ndu'ni ñi'ya nu ndu'ni ti cuare, cha' jua'a cua'ni ma.

¹⁸ Cua tyuu tsa quiya' cua nda ya la cui' cha' re lo'o cu'mä, lo'o juani chcui' na' chaca quiya' lo'o mä, masi xñi'l tsa ti' na' chcui' na' ndi'ya: Ntsu'u tsa ngu'tya'a cusuu Cristo, masi cua ngujui yu lo crusi cuentya ji'i ngu'; tya'a cusuu Cristo laca ngu' bi', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ngu'lcaa se'i su ndya'a ngu'.

¹⁹ Nga'a cha' tyaa ngu' bi' ca chalyuu talya nu lo'o cajaa ngu', xqui'ya cha' sca ndyosi cuiñi ntsu'u ji'i ngu' bi'; cua ña'a ca na nu ndacui tsa ti' ngu'ji'i cha' caja ji'i ngu' nde chalyuu, bi' laca ndyosi ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a tyixi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', masi nga'a cha' ca tyuju'u tsa ti' ngu'; xcui' ntsu'u tyiquee ngu' ji'i cua ña'a ca na nu ntsu'u nde chalyuu.

²⁰ Pana nu na ni, ca su ntucua ycui' Ndyosi tsiya' ti, ca ndacua ntsu'u quichí tyi na nu chañi ca. Lo'o juani chaa tsa ti' na ntajatya na ji'i Jesucristo nu Xu'na na, ni jacua' tyu'u Ni nde cua su ntsu'u quichí nu ca tyi na, cha' cäqui'ya Ni ji'na nde chalyuu, cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na.

²¹ Xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na li', cha' caca na ñi'ya laca ycui' Ni. Quicha ti ti' tyucui ña'a na juani, pana ycui' Ndyosi ni, tso'o tsa ña'a tyucui ña'a Ni; la cui' jua'a caca tyucui ña'a na nde loo la li'. Taca ji'i Ni culo Ni cña ji'i lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a taca ji'i Ni xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na tsiya' ti.

4

Lcaa tsa caca chaa ti' na xqui'ya ycui' nu Xu'na na

¹ Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tyaca'a tsa cu'mä 'na; ñati nu cua nda ycui' Ndyosi jna' laca cu'mä, xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' xqui'ya cu'mä, lo'o jua'a xñi'l xi ti' na' lo'o ná ndi'i na' ca slo cu'mä. Nga'a cha' cua'ni mä cha' tyanu tso'o cha' ji'i ycui' nu Xu'na na ne' cresiya ji'i mä.

² Lo'o cu'mä ma' Evodia lo'o ma' Síntique ni, cui'ya mä cha' clyu ti' 'na, cua'ni mä cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee mä lo'o tya'a mä. Ngu'tya'a na laca mä xqui'ya nu Xu'na na, bi' cha' cua'ni mä cha' cati cha' cusuu nu ntsu'u ji'i mä lo'o tya'a mä.

³ Lo'o nu'u nu tso'o tsa tya'a ndya'a na cña, cua nti' na' cha' xtyucua nu'u ji'i tyucuaa ma' cusu' bi', cha' taca ca tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Tyucuaa ma' cusu' bi' cua ngua'ni tsa ngu' cña cha' cañi la cha' tso'o ji'i Jesús nquicha'; stu'ba ti ngua'ni ngu' bi' cña lo'o na', lo'o Clemente, lo'o xa' la ngu'tya'a ndya'a ya cña. Cua nscua xtañi lcaa ngu' bi' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi, nu nscua xtañi ñati nu caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i.

⁴ Nti' na' cha' lcaa tsä caca chaa ti' mä xqui'ya ycui' nu Xu'na na; masi tucua quiya' chcui' na' cha' bi' lo'o mä: Nti' na' cha' caca chaa ti' mä.

⁵ Xcui' cua'ni tya'na tsa ti' mä lo'o lcaa ñati, cha' ca cuayá' ti' ñati cha' jua'a ndu'ni mä. Cua ngulala ti cäa ycui' nu Xu'na na chaca quiya'.

⁶ Ni sca cha' ná culacua tsa ti' mä ji'i, pana jña mä cha' ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i cua ña'a ca cha' nu tyacua

xi ji'í ma. Lo'o jua'a ta ma xlya'be ji'í y cui' Ndyosi cha' jua'a ndyaca cha' ji'í ma, nu lo'o chcui' ma lo'o y cui' Ni.

⁷ Lo'o li' cua'ni Ni cha' t̄i ti tyi'í tyiquee ma, masi ná caca cuayá' ti' ñati chalyuu ni cha' laca ma jua'a. Nga'aa ca'ya cha' cuxi hique ma li', nga'aa caca cuxi cresiya ji'í ma li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'í ma lo'o Jesucristo.

Tyu'u tyiquee na ji'í cua ña'a ca cha' nu tso'o laca

⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo, ndi'yä ti culacua ti' ma tyucui tyempo nu ndi'í ma chalyuu: Cua ña'a ca cha' nu chañi tsa cha' jua'a laca, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee ma ji'í; jua'a lcaa cha' nu cua'ni chi'ngu'loo, lcaa cha' nu liñi ca, lcaa cha' su lubii ntsu'u tyiquee na, lcaa cha' nu tso'o tsa ña'a, lcaa cha' nu tso'o tsa nti'ngu' ña'a ngu' ji'í, masi lcaa cha' tso'o bi', nu jua'a tso'o tsa nchcui'ngu' ji'í, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee ma ji'í.

⁹ Cua'ni ma cha' tyi'u ti' ma ji'í lcaa cha' nu cua ngua tsa'a ma 'na, masi sca cha' nu cua ndyuna ma tya lo'o nda na' cha' lo'o ma, masi sca cha' nu cua na'a ma cha' ndyu'ni na'; bi' laca cha' nu nga'a cha' cua'ni ma, lo'o li' cua'ni y cui' Ndyosi cha' t̄i ti tyi'í tyiquee ma.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Pablo cha' cua yaq lo'o ngu' mstq cha' xtyucua ji'í

¹⁰ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o na'a na' cha' cua ndyalaa mstq nu nda cu'ma lijyä slo na'. Tso'o nti' na' cha' cua ndyi'u ti' ma 'na chaca quiya', lo'o jua'a tso'o tsa nti' na' cha' cua nda ma mstq bi' 'na xqui'ya y cui' nu Xu'na na. Jlo ti' na' cha' si'i na ngujlyaa ti' ma 'na, laca cha' nga'aa ngujui ñi'yä nu xtyucua ma 'na tya tsubi'la.

¹¹ Ná nacui na' cha' lyiji tsa cha' tso'o 'na, cha' tso'o tsa ndyaala' ti' na' lo'o na laca nu ndyiji ti xi 'na.

¹² Ntsu'u quiya' lyiji tsa cha' 'na, lo'o jua'a ntsu'u quiya' quiña'a tsa cha' tso'o ndyiji 'na; jua'a ti ngui'í

na', cha' cua ngui'í na' cha' tyaala' ti' na' lcaa su tya'a na' lo cña re. Ná ndu'ni cha' masi tso'o tsa ndyiji na cacu, masi ntyute' ti na'; masi quiña'a tsa na ntsu'u 'na, masi xti ti cha', ná ndulo cha' bi' 'na.

¹³ Cua nda y cui' Cristo juersa 'na cha' talo na' ji'í cua ña'a ca cha', na laca nu tyacua ti xi 'na.

¹⁴ Masi jua'a, tso'o tsa nti' na' cha' cua nguxtyucua ma 'na laja lo'o ndyacua cha' cuxi 'na ca nde.

¹⁵ Cu'ma ngu' Filipos, cua jlo ti' ma ñi'yä ngua lo'o ngutu'u na' nde loyuu su cuentya Macedonia, ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'í Jesús lo'o ngu' bi'; li' sca ti taju cu'ma nu ndyu'ni tlyu ma ji'í y cui' Ndyosi ca jua, cua ndya ma mstq cha' caca sca xlya'be 'na, xqui'ya cha' tso'o tsa ngua tsa'a ma cha' ji'í Jesús laja lo'o nguti'í na' lo'o ma.

¹⁶ Lo'o jua'a tyuu quiya' cua nda ma sca xlya'be 'na nu lo'o nguliji xi cha' tyiji yu'u 'na ca quichí Tesalónica.

¹⁷ Ni si'i cha' caja sca cha' xlya'be ti 'na nclyacua ti' na', tso'o la nti' na' si tyanu tso'o cha' ji'í y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'í ma.

¹⁸ Ndi'yä xacui na' cha' ji'í ma juani: Cua quiña'a tsa na nda ma 'na, bi' cha' cua nti' tsa na' tya na' tsa xlya'be ji'í ma; nga'aa ntsu'u chaca na nu lyiji 'na tsiya' ti juani, tya lo'o ya'a yu Epafroditó, yalo'o yu lcaa cha' tso'o nu cua nda ma 'na. Ñi'yä laca sca mstq nu ndiya tsa ti' y cui' Ndyosi ji'í, cha' tyixi tsa xtyi'í nda bi' nu ndacui lcua ti se'í, jua'a laca cha' tso'o nu nda ma 'na cuentya ji'í y cui' Ndyosi.

¹⁹ Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'í y cui' Ni, bi' cha' ta Ni lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'í ma chalyuu; cua jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni y cui' nu Xu'na na' lo'o ñati xqui'ya Jesucristo.

²⁰ Tso'o si tyucui tyempo cua'ni tlyu na ji'í y cui' Ndyosi Sti na lacua. Jua'a caca tu'ni.

Ngusalaya' yu lo'o ngu'

²¹ Chacuayá' ji'í Jesucristo nda na' xlyo ni'í ji'í lcaa tya'a ma, ñati ji'í y cui'

Ndyosi cajua; la cui' jua'q nti' lcaa
ngu' tya'a ndya'a ya ca nde.

²² Lo'o lcaa ngu' nu ngusñi cha'
ji'i y cui' Ndyosi ca quichí re, jua'q
ngu' nu ndi'i ndyu'ni cña ca ni'i tlyu
cuentya ji'i nu xu'na tlyu nu laca em-
perador, cua nti' tsa ngu' chcuicha'
ngu' ji'i ma.

²³ Cua nti' tsa na' cha' ña'q ti tya
cua'ni la Jesucristo nu Xu'na na cha'
tso'o lo'o mä tyucui tyempo nu lijya
nde loo la. Jua'q caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Colosas

¹ Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ycui' Ndyosi ngulo cña 'na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la. Stu'ba ti ndi'i na' ca nde lo'o yu Timoteo tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo.

² Nda na' quityi re cha' cña ca slo cu'ma ca quichi Colosas juá, cu'ma ngu' nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi, cu'ma nu laca ma ngu' tya'a na xqui'ya cha' cua ngusñi tso'o ma cha' ji'i Cristo.

Ndi'yá nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma, ca su ndi'i ma ca juá.

Nchcui' Pablo lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i ngu' bi'

³ Nu lo'o nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na cuentya ji'i cu'ma, lu'ba ti ndya ya xlya'be ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya cu'ma.

⁴ Cua ngujui cha' ji'i ya cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a nacui' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i lcaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi.

⁵ Tya clyo lo'o ndyuna ma cha' tso'o bi', cha' nu nchcui' ji'i ycui' Ndyosi nu chañi ca, li' ngua cuayá' ti' ma cha' tya ntsu'u chaca cha' nu cua tlyu la nu nga'a cha' tyacua ji'na tyempo nde loo la lo'o tyalaa na ca su ntucua ycui' Ndyosi. Ca bi' ntsu'u co'o cha' bi' cuentya ji'i ma; bi' laca cha' nu tyacua ji'i ma ca tiya' la xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la tya'a ñati ma.

⁶ Cua lijyá ngañi la cha' tso'o ji'i Jesús bi' tyucui ña'a chalyuu, lo'o

jua'a lijyá ndyaca tso'o la cresiya ji'i ñati macala su nduna ngu' cha' bi'. La cui' jua'a ndyaca tya lo'o ndyuna ma cha' bi' tya clyo; tya li' cua ndyuna ma cha' ndu'ni tsa ycui' Ndyosi cha' xlya'be lo'o ñati, li' ngua cuayá' ti' ma cha' chañi tsa laca cha' bi'.

⁷ Cua ngujui cha' bi' ji'i ma lo'o ngulu'u yu Epafras ji'i ma; tso'o tsa tya'a ndya'a ya cña laca yu bi'. Jlo ti' ya cha' tso'o tsa nchcui' yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu' lcaa su ndya'a yu cuentya ji'i ya.

⁸ La cui' yu bi' laca nu nacui' ji'i ya cha' ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la ñati.

⁹ Bi' cha' juani lu'ba ti nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i cu'ma; tya lo'o ngujui cha' ji'i ya cha' cua ngusñi ma cha' bi', ndijña ya cha' ji'i ycui' Ndyosi cha' ta Ni chacuayá' cha' caca cuayá' lyiji ti' ma lcaa cha' ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni ma, cha' jua'a taca culacua tso'o ti' ma, taca ca'ya cha' tso'o hique ma xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi li'.

¹⁰ Lo'o li' lcaa tsá lo'o ndya'a ma chalyuu taca cua'ni ma cña, cua ña'a ca cña nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni ma; taca cua'ni ma lcaa lo cña tso'o cuentya ji'i ycui' Ndyosi li', lo'o jua'a taca ca cuayá' la ti' ma ñi'ya ndyu'u lcaa cha' ji'i Ni.

¹¹ Nguula tsa cña ndu'ni ycui' Ndyosi ca su tlyu ca su ntucua ycui' Ni; bi' cha' cua ndijña na' ji'i Ni cha' ta Ni la cui' juersa bi' ji'i ma, cha' caca tso'o ti tyiquee ma talo ma ji'i cua ña'a ca cha' cuxi nu tyacua ji'i ma.

¹² Lo'o jua'a tya ma xlya'be ji'i ycui' Ndyosi Sti ma nu cua nda chacuayá' cha' tyacua cha' tso'o ji'i ma, la cui' ti cha' nu cua nchco'o Ni cha' tyacua ji'i ñati ji'i ycui' Ni, nu lo'o tyalaa ngu' ca su xee tsa ca su ntucua ycui' Ni.

¹³ Na cua ngua'ni lyaá Ni ji'ná, cua ngua'ni tye Ni ji'i chalyuu talya su nguta'a na, lo'o jua'a cua ngulu'u Ni chaca tyucuiji'na nu tsaa ca chalyuu tso'o su laca Cristo loo ji'ná. Sñi' ycui' Ndyosi laca Cristo, lo'o jua'a tyaca'a

tsa yu ji'i y cui' Ni;

¹⁴ xqui'ya Cristo cua ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya Cristo cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o Ni.

Cua nguaala' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ñatí chalyuu

¹⁵ Ná nchca ña'a na ji'i y cui' Ndyosi tsiya' ti; pana nu lo'o yaa Cristo Sñi' y cui' Ni chalyuu, li' ngujui ñi'ya nu ña'a na ji'i y cui' Ni. La cui' yu bi' laca nu nguti'i tya clyo la lo'o y cui' Ndyosi, la cui' jua'a laca yu loo ji'i lcaa lo na nu ngüiñá Ni chalyuu.

¹⁶ Stu'ba ti ndu yu bi' lo'o y cui' Ndyosi Sti yu lo'o ntucua quiya' ndya' chalyuu, masi lo'o ndya' tyucui ña'a nde cuá, masi lo'o ndya' tyucui ña'a nde lo yuu. Cua ngüiñá Ni lcaa na nu nchca ña'a na ji'i nde lo yuu chalyuu; lo'o jua'a cua ngüiñá Ni lcaa na nu ná nchca ña'a na ji'i, ñi'ya nti' lcaa cui'i nu laca loo nde cuá; jua'a cua ngüiñá Ni lcaa lo xu'na nu culo cña ji'i ngu', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cuá. Stu'ba ti ndu Cristo lo'o y cui' Ndyosi Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu; la cui' jua'a xqui'ya yu bi', bi' cha' ndya' lcaa lo na.

¹⁷ Cua laca ntucua yu bi' lo'o tya lyiji tya' chalyuu, lo'o jua'a lcaa tsa ndu'ni yu cña cha' tyi'i tso'o ti lcaa na nu ntsu'u lo yuu chalyuu.

¹⁸ Y cui' yu laca yu loo ji'i lcaa taju ñatí nu ndyu'ni tlyu ji'i y cui' Ndyosi tsa tlyu ti, y cui' laca nu nda chalyuu ji'i ngu' bi'. Tya clyo la cua ndyu'ú y cui' yu chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, cha' li' taca ji'i yu tyucua yu ca su laca yu loo ji'i lcaa lo cha'.

¹⁹ Cua nacui y cui' Ndyosi cha' caca Sñi' Ni ñi'ya laca y cui' Ni tsiya' ti,

²⁰ cha' jua'a ngua ti' Ni cua'ni Ni, cha' chaca quiya' caca Ni loo ji'i tyu cui' ña'a chalyuu xqui'ya yu bi'. Cua nguaala' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ñatí chalyuu lo'o ngujui Cristo lo crusí xqui'ya na; jua'a ngua'ni yu cha' xa' caca tyucui ña'a chalyuu cuentya ji'i y cui' Ndyosi chaca quiya', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cuá.

²¹ Nu ngua cua tsubi' la, tyijyu' tsa nguta'q mä ji'i y cui' Ndyosi; tya'a cusuu' mä ji'i y cui' Ndyosi ngua mä tyempo bi' xqui'ya cha' cuxi nu cua ngulacua ti' mä, xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni mä. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' taca catí qui'ya nu ntsu'u ji'i mä lo'o y cui' Ni,

²² xqui'ya cha' tyucui ña'a y cui' Cristo Sñi' Ni, nchcube' tsa yu lo'o ndyujuii ngu' ji'i lo crusí. Jua'a ngua'ni Ni tya li' cha' taca caca mä ñatí ji'i y cui' Ni, ñatí nu nga'aa ntsu'u yabe' hichu' mä tsiya' ti, cha' nga'aa caca sta ngu' qui'ya ji'i mä lo'o Ni, nu lo'o cäa Ni cäqui'ya Ni ji'na cha' tsalo'o Ni ji'na ca su ntucua Ni.

²³ Pana juani ña'a ti ndulo tsa cha' ji'i mä cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Cristo ne' cresiya ji'i mä, cha' y cui' yu bi' laca suu' lcaa cha' bi'. Ná ta mä chacuayá' cha' cñilo'o ngu' ji'i mä, cha' si jua'a, nga'aa culacua ti' mä ji'i cha' tso'o nu tyacua ji'i mä nde loo la, la cui' cha' nu cua ndyuna mä ji'i tya clyo. Xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo bi', bi' cha' ndya'q mä tyucui ña'a chalyuu nchcui' ngu' cha' bi' lo'o ñatí. Lo'o jua'a na', Pablo, ndya'a tsa na' lo cña bi'.

Ndyu'ni Pablo cña cuentya ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i y cui' Ni ca lcaa quichi

²⁴ Tso'o nti' na' masi cua ngujui xi cha' ti'í 'na cuentya ji'i cu'mä; tso'o nti' na' cha' cuentya ji'i ca ta'a taju ñatí nu ngusñi cha' ji'i Cristo lcaa quichi, bi' cha' ndyacua cha' ti'í bi' 'na. Nchcube' tsa Cristo nde chalyuu xqui'ya na, cha' laca na ñatí ji'i y cui' yu; jua'a ndyacua cha' ti'í 'na, cha' cua lijya caca stu'ba la cha' ji'na lo'o y cui' Cristo lo'o cha' ti'í nu ndyaca ji'na nde chalyuu cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo.

²⁵ Y cui' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na, cha' caca na' cña ji'i ca ta'a ñatí nu ngusñi cha' ji'i Ni lcaa quichi, cha' nguula la caca tyiquee mä. Nga'a cha' ña'a ti tya ta la na' cha' ji'i Cristo lo'o

xa' ñat_i ña'_q cuayá' nu tye cuna ngu' cha' bi'.

²⁶ Tyucui tyempo nu ngua sa'ni la, ná ngujui ñi'_q nu caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; cua ntsu'u yacu' ti cha'. Pana juani cua ngulu'u y cui' Ndyosi cha' bi' ji'_i lcaa ñat_i nu ntsu'u cuentya ji'_i Ni.

²⁷ Sca cha' tlyu nu tso'o tsa laca cha' bi', sca cha' nu caja ji'_i lcaa lo ñat_i chalyuu laca cha' ji'_i y cui' Ndyosi bi'; pana ná ngujui chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ñat_i ji'_i y cui' Ndyosi cha' bi' nu ngua cua sa'ni la. Ndi'_q ndyu'u cha' bi', cha' nu bilya cuna ngu': Taca tyi'_i Cristo lo'o na nde chalyuu, masi juani ti; lo'o jua'_q tiya' la li' taca tyu'u cha' ji'na lo'o y cui' Ndyosi ca su tlyu su xee tsa ca su ntucua y cui' Ni.

²⁸ Bi' cha' lye tsa nchcui' ya cha' ji'_i Cristo lo'o lcaa ñat_i; tso'o ti, qui'i ti nclyu'u ya cha' bi' ji'_i ngu', ndacane ya ji'_i ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi. Cua nti' tsa ya cha' tso'o tsa caca tyucui ti' tyiquee scaa ngu' cuentya ji'_i Cristo nu lo'o tyalaa ngu' ca slo y cui' Ni.

²⁹ Bi' cha' lye tsa ndyu'ni na' cña cuentya ji'_i cha' bi'; nguula tsa cña ndyu'ni na', lo'o jua'_q tlyu tsa juersa nda y cui' Cristo 'na cha' tyu'ú ne' cre-siya 'na, cha' talo na' cua'ni na' cña bi'.

2

¹ Ta na' sca cha' lo'o m_a, cha' caca cuayá' ti' m_a cha' lye tsa ngua'ni na' cña cuentya ji'_i m_a, lo'o jua'_q cuentya ji'_i ngu' quichi Laodicea, lo'o jua'_q cuentya ji'_i tyu_q tya'a ngu', masi tya lyiji tyuloo ngu' 'na.

² Jua'_q ndyu'ni na' cña, cha' caca tyucui ti' tyiquee ngu', cha' stu'ba ti caca tyiquee ngu' lo'o xa' la tya'a ngu'. Nga'aa cutsii ngu' nu lo'o chcui' ngu' cha' ji'_i Cristo li', xqui'ya cha' tso'o tsa nchca cuayá' ti' ngu' ji'_i cha' bi'. Jua'_q li' quijeloo cha' ji'_i ngu', cha' y cui' Cristo laca cha' bi', la cui' cha' ji'_i y cui' Ndyosi nu bilya caca cuayá' ti' ngu' ji'_i cua sa'ni la.

³ Xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'_i Cristo, bi' cha' taca quijeloo cha' ji'na macala su ntucua quiya' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee y cui' Ndyosi, masi lcaa cha' nu nda'ya hique Ni cha' cua'ni Ni nde chalyuu.

⁴ Cua nti' tsa na' cha' ná tucui cñilo'o ji'_i m_a, masi nti' m_a cha' tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; bi' cha' laca nchcui' na' lo'o cu'm_a jua'_q.

⁵ Masi juani ti ná ndi'_i na' ca su ndi'_i m_a, pana lu'ba ti ndyi'u ti' na' ji'_i cu'm_a. Tso'o tsa nti' na' lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ngusñi m_a cha' ji'_i Cristo. Lo'o jua'_q tso'o tsa nti' na' cha' tso'o ti ndi'_i m_a lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi m_a cha' ji'_i y cui' Ndyosi.

⁶ Na cua ngüiñi ti' m_a lo'o Jesucristo cha' caca Ni nu Xu'na m_a, bi' cha' cui'ya m_a cuentya cha' stu'ba ti caca tyiquee m_a lo'o Ni lcaa ts_a lo'o tyi'_i m_a chalyuu.

⁷ Jua'_q xñi tso'o m_a cha' ji'_i Jesús, cha' ca cuayá' ti' m_a lcaa cha' nu laca su_u cha' bi'; cha' nu Jesús ni, bi' laca su_u lcaa cha' nu cua ngusñi na, la cui' ti cha' nu cua ngulu'u ngu' ji'_i m_a tya tsubi' la. Lo'o jua'_q lcaa ts_a tya m_a xlya'be ji'_i nu Cristo bi' li'.

Xqui'ya Cristo cua ngulacua ngu'

⁸ Cui'ya tso'o m_a cuentya lacua, cha' ná tucui taca cñilo'o ji'_i m_a lo'o cua ña'_q ca cha' cuiñi nu chcui' ngu' lo'o m_a, masi tajua' tsa chcui' ngu' bi'. Si'i y cui' Cristo nu ntucua quiya' cha' ji'_i ngu' lo'o nchcui' ngu' jua'_q; bi' laca cña cua ti, bi' laca cha' cuiñi nu nchcui' ñat_i chalyuu ti, masi nchcui' ngu' cha' ji'_i sca jo'ó, masi nchcui' ngu' cha' ji'_i sca cui'_i nu ntsu'u nde chalyuu ti.

⁹ Pana nu Cristo bi' ni, ñi'_q laca tyucui ña'_q y cui' Ndyosi, jua'_q laca yu lo'o y_a yu nde chalyuu.

¹⁰ Y cui' Cristo laca loo ji'_i lcaa nu laca xu'na na, jua'_q ji'_i lcaa cui'_i nu laca loo; lo'o cu'm_a ni, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' ji'_i m_a lo'o Cristo, bi' cha' cua ngua tyucui ti' tyiquee m_a, cua ngujui tyucui chalyuu ji'_i m_a.

11 La cui' jua'a xqui'ya Cristo cua ngulacua Ni ji'i ma; ni si'i na ngusiyu lo qui'ji ma lo'o ngulacua ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o sñi' ngu', ycui' Cristo ngulacua ji'i ma lo'o cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma nde chalyuu.

12 Lo'o cua ntyucuatyá ma ni, ñi'ya laca si cua nguatsi' ma ne' cuaá lo'o Cristo, jua'a laca ma lo'o Cristo; lo'o li' ñi'ya si cua ndyu'ú ma stu'ba ti lo'o Cristo chaca quiya', jua'a laca cha' bi' li'. Ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'ú ma, xqui'ya cha' ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni.

13 Ñi'ya laca si cua ngujuii ma, jua'a ngua cu'ma, xqui'ya cha' cua ntsu'u tsa qui'ya ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi. Lo'o jua'a ná ngujui ñi'ya nu culacua ycui' Ndyosi ji'i ma li', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' ji'i ma tsiya' ti lo'o Ni nu ngua tyempo bi!. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' tyu'ú ma chaca quiya' ñi'ya nu ndyu'ú ycui' Cristo. Cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' ji'na ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o Ni.

14 Cua ngua'ni tye Ni cha' ji'i quityi bi' su nscua lcaa cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji'i ycui' Ndyosi. Na cua ndyanu yabe' chü' na xqui'ya quityi bi'; pana tya lo'o ngujui'i ca'a ngu' ji'i Cristo lo crusí, tya li' cua ngüityi Ni qui'ya bi' ji'na tsiya' ti.

15 La cui' ti lo crusí bi' cua ntijiloo Cristo ji'i lcaa nu laca xu'na na, jua'a ji'i lcaa cui'ji nu laca loo ji'na. Lo'o ngua'ni chü Ni loo Cristo xqui'ya cha' cua ntijiloo yu ji'i lcaa xu'na na bi', li' ndyaloo' Cristo ji'i xu'na bi' laja ñati nu lijya qui'i ti, cha' ña'a cui'ya lcaa ñati cha' cua ntijiloo Cristo ji'i lcaa xu'na bi'.

Tso'o tsa laca cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u ca slo ycui' Ndyosi

16 Nga'aa ta ma chacuayá' cha' culo xa' ñati cña ji'i ma lacua, na laca nu cacu ma, na laca nu co'o ma cha' cua'ni tacati ma lo'o ycui' Ndyosi. La cui' jua'a ná tso'o laca si ñacui' ngu' ji'i ma ni tsä laca nu cua'ni ma ta'a; masi ta'a lo'o ndi'i cña' na nu ndacui snu' tsä ti, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi

chaca ta'a nu ndu'ni ngu' nu ndacui yija ti, ná ntsu'u cha' cua'a jyaca ma ji'i ngu' bi' tsiya' ti, nti' na'.

17 Sa'ni la xcui' ntsu'u ta'a bi' nde chalyuu, cha' taca ca cuayá' ti' ngu' scaa cha' nu ngua ti' ycui' Ndyosi chcui' lo'o ngu' nu ngua tya li'; pana juani ni, cua ñaa ycui' Cristo chalyuu, bi' cha' nga'aa nti' na cha' cusu' bi'. Cua na'a na ji'i ycui' Cristo, bi' laca nu chañi ca.

18 Ná cube ti' ma ji'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni tyucuua ti' lo'o ma, ngu' nu tacati la ndu'ni ycui' ngu', nti' ngu', cha' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i sca xcä nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi ca nde cua; si'i ji'i ycui' Ndyosi ndyu'ni tlyu ngu' bi'. Ñati nu ndu'ni jua'a ni, nti' ngu' cha' xa' la cha' ji'i ycui' Ndyosi cua ngulu'uloo ji'i ngu'. Lye tsa ndu'ni tyucuua ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', masi ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' jua'a, cha' ña'a ti tya ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi';

19 nga'aa ndaquiya' ngu' bi' ji'i Cristo nu laca loo la ji'na. Cristo laca loo ji'i lcaa taju ñati nu ndu'ni tlyu ji'i ycui' Ndyosi tsa tlyu ti; bi' cha' tso'o tsa stu'ba cha' ji'na lo'o xa' la tya'a ñati na, bi' cha' tso'o la ndyanu tachaa cha' ji'na lo'o Ni, cha' quiña'a la cña ndyu'ni Cristo ne' cresiya ji'i ñati ji'i Ni, tsa ña'a nu nti' ycui' Ndyosi cha' caca.

20 Pana cu'ma ni, cua nguxtyanu ma ji'i xa' la jo'ó nu ngua xu'na ma cua tsubi' la, cua nguxtyanu ma ji'i lcaa cha' nu jlya tsa ti' ñati chalyuu ji'i. Tya lo'o ngujuii Cristo lo crusí cha' cua'ni tye ji'i cha' bi', tya li' cua nguxtyanu ma ji'i cha' bi'. Nga'aa nti' cha' tya cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni xa' la ñati chalyuu; nga'aa nti' cha' taquiya' ma ji'i lcaa xa' la cña nu nclyo ngu' ji'i ma,

21 nu lo'o ñacui' ngu' ndi'ya: "Tacati tsa nu cua. Ná cala' ma ji'i, ná cacu ma ji'i", nacui' ngu'.

22 Lcaa na bi' ni, na culiji ti laca na bi'; ya' nu cua nguliji bi', nga'aa ña'a na ji'i li'. Nu lo'o nchcui' ngu' jua'a, sca cña nu ndyu'ni ñati chalyuu ti laca

bi'.

²³ Chañi laca cha' tso'o tsa ndyu'u cha' bi' ngua ti' na nquicha', ndatsaa tsa cha' bi' ji'na cha' cua'ni tlyu na ji'jo'ó bi'; lo'o jua'q̄ bi' laca nu ndu'ni tsa cha' caca tacati na, cha' xcube' na ji' tyucui ña'a na. Jua'q̄ ndu'ni cha' bi' tu'ni; pana si'i jua'q̄ nga'q̄ cha' caca, nu cati cha' cua'ni na cha' cuxi nu tiji' tsa ti' na ji'.

3

¹ Pana cu'ma ni, cua ngujui chaca chalyuu cucui ji' ma xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji' ma lo'o Cristo; bi' cha' lacua, xcui' na tylu'u tyiquee ma ji' cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u ji' Cristo lijyā, cha' ntucua Cristo nde la'a tsu' cui' su tlyu su ntucua y cui' Ndyosi.

² Cua'ni cha' tyanu tachaa cha' bi' tyiquee ma, nga'aa tyaala' ti' ma lo'o cua ña'a ca cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

³ Nu juani ni, nga'aa ntsu'u cha' ji' ma lo'o cha' cuxi nu ndyaca nde chalyuu; cua ndyanu tso'o cha' ji' ma lo'o y cui' Ndyosi xqui'ya Cristo.

⁴ Nu chaca chalyuu cucui nu ngujui ji' ma xqui'ya Cristo, bi' laca cha' nu ndulo la cha' ji' ma juani. Stu'ba ti tyatu na lo'o Cristo tsə bi', nu lo'o tylu'u tucua yu lijyā yu chaca quiya'; li' taca caca stu'ba cha' ji' ma lo'o nu Cristo bi' ca su caca tlyu la y cui' yu, ca su ntucua y cui' Ndyosi.

Cua nguxtyanu ngu' chalyuu cusu' ji'ngu' cha' jua'q̄ ngujui chaca chalyuu cucui ji'ngu'

⁵ Cua'ni tye ma lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma ji' lacua: nga'aa cua'ni cuxi ma lo'o clyo'o xa' ñati, nga'aa cua'ni ma cha' suba' lo'o tya'a ñati ma, nga'aa tyacui' ti' ma ña'a ma ji' tya'a ñati ma, cua'ni tye ma ji' lcaa lo cha' cuxi nu ndijña tsa ti' tyiquee ma cha' cua'ni ma ji', nga'aa tyacui' ti' ma ji' scaa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu. Sca na nu ndacui ti' na ji' ni, stu'ba ti cuxi laca cha' bi' ñi'yā nti' si cua'ni tlyu na ji' sca lcaa jo'ó ti;

⁶ nchca ñasi' tsa y cui' Ndyosi lo'o ñati nu ndu'ni cha' cuxi jua'a.

⁷ La cui' tya'a cha' cuxi bi' cua ngua'ni ma lcaa su ndya'q̄ ma nu ngua cua tsubi' la,

⁸ pana juani nga'q̄ cha' xtyanu ma ji' lcaa cha' cuxi bi'; masi nchca ñasi' tsa ma cua sa'ni la, masi lu'ba ti nxu'ba ñasi' ma ji' y cui' ca ma tya li', masi liye' ti' ma ji' tya'a ñati ma tya tsubi' la, pana nga'aa cua'ni ma jua'q̄ juani. La cui' jua'q̄ nga'aa chcui' ma cuentyu ji' tya'a ñati ma, nga'aa chcui' suba' ma lo'o ngu',

⁹ nga'aa ta ma cha' cuiñi lo'o tya'a ma; na cua nguxtyanu ma ji' chalyuu cusu' ji' ma, jua'q̄ cua nguxtyanu ma ji' lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma tya tsubi' la,

¹⁰ cha' juani cua ngujui chaca chalyuu cucui ji' ma. Chaca lo ñati cua laca ma juani; cua nguxcutsa'q̄ y cui' Ndyosi lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji' ma juani, cha' jua'q̄ caca ma ñi'yā nu laca y cui' Ni, nu lo'o ndyaca tsa'q̄ lyiji ma lcaa cha' nu ntsu'u ji' y cui' Ni.

¹¹ Bi' cha' juani nga'aa ndulo tsa cha' ji'na lo'o tya'a na, masi la cui' ngu' judío laca na, masi si'i ngu' judío laca ma; nga'aa ndu'ni cha' masi cua ngulacua na, masi ná ngulacua na; nga'aa ndu'ni cha' si ngu' xa' tsu' laca na, masi ngu' tyaala laca na, masi ngu' nu ndi'ji' tso'o ti laca na, masi msu nu ngüi'ya ti ñati laca ma cha' cua'ni ma cña ji' ñati laja ti. Nga'aa ndulo tsa cha' bi' ji'na juani, cha' sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' ji' cuentya ji'na. Ndi'ji' Cristo lo'o lcaa ñati ji' Ni, ñi'yā nu laca ngu', macala su ndi'ji' ngu'.

¹² Ñati ji' y cui' Ndyosi laca cu'ma lacua; na cua ngusubi Ni ji' ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji' ma. Bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' ma ji' xa' ñati; tso'o ti cua'ni ma lo'o ngu', ni ná cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o ngu', masi tiya' ti chcui' ma lo'o ngu', jua'q̄ talo tsa tyiquee ma ji'ngu'.

¹³ Talo tyiquee ma ji' xa' la tya'a

ñat̄i m̄a lacua, ña'q̄ cuayá' nu cui'ya m̄a cha' clyu ti' ji'i ngu' lo'o ntsu'u qui'ya ji'i ngu' lo'o m̄a. Tsa ña'q̄ nu ndyi'ya nu Xu'na na cha' clyu ti' ji'i m̄a, jua'q̄ nga'q̄ cha' cua'ni clyu ti' ma ji'i tya'a ñat̄i m̄a.

14 La cui' jua'q̄ tso'o tsa caca tyiquee m̄a ña'q̄ ma ji'i xa' la tya'a ñat̄i m̄a, cha' jua'q̄ stu'ba tsa caca cha' ji'i ma lo'o ngu' li'.

15 Ti ti tyil̄i tyiquee m̄a lacua, xqui'ya cha' ycui' Ndyosi laca loo ji'i m̄a; cua ngusubi Ni ji'i m̄a, jua'q̄ ji'i xa' la tya'a ñat̄i m̄a, cha' caca m̄a sca ti taju ñat̄i cuentya ji'i ycui' Ni. Tso'o si lcaa hora tya m̄a xlya'be ji'i ycui' Ni xqui'ya lcaa lo cha'.

16 Nga'q̄ cha' tyanu tyucui cha' ji'i Cristo ca ne' cresiya ji'i m̄a. Tso'o tsa ndyu'u cha' bi', bi' cha' tso'o ti culu'u m̄a cha' bi' ji'i tya'a m̄a ña'q̄ cuayá' nu cuna tso'o lcaa ngu'. La cui' jua'q̄ cula tu'ba m̄a lcaa lo jii nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi, masi jii salmo nu nscua lo quityi nu ngua sa'ní, masi cua ña'q̄ ca jii nu ca'ya hique m̄a nu nchcui' cha' ji'i ycui' Ndyosi; cula tu'ba m̄a jii cha' cuna ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee m̄a ña'q̄ ma ji'i ycui' Ni.

17 Lcaa ña'q̄ cña nu ntí' ma cha' cua'ni m̄a, lcaa ña'q̄ cha' nu ntí' ma chcui' m̄a lo'o ñat̄i, chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na cua'ni m̄a ji'i lacua. Lo'o jua'q̄ la cui' hora bi' tya m̄a xlya'be ji'i ycui' Ndyosi Sti na xqui'ya Jesús.

Cha' tso'o nu cua'ni na lo'o laca Cristo loo ji'na

18 Cu'm̄a ngu' cuna'q̄ ni, taquiyá' m̄a ji'i clyo'o m̄a. Ndulo tsa cha' ji'i m̄a cha' cua'ni m̄a jua'q̄, cha' cua ntsu'u cha' ji'i m̄a lo'o Cristo nu Xu'na na.

19 Cu'm̄a ngu' qui'yu ni, caca tso'o tyiquee m̄a ña'q̄ ma ji'i clyo'o m̄a; ná cua'ni tyaala m̄a ji'i clyo'o m̄a.

20 Cu'm̄a ngu' cuañi' ni, nga'q̄ cha' taquiyá' m̄a cña nu culo ngu' cusu' ji'i m̄a, cha' tso'o tsa ntí' nu Xu'na na lo'o ndu'ni m̄a jua'q̄.

21 Cu'm̄a ngu' cusu' nu ntsu'u sñi' m̄a ni, ná su'ba ñasi' m̄a ji'i sñi' m̄a,

cha' ná tso'o si caca taja ti' ngu' bi' xqui'ya m̄a.

22 Cu'm̄a ngu' msu nu ndyu'ni cña ji'i ngu' laja ti, taquiyá' m̄a lcaa cña nu culo ñat̄i nu laca loo ji'i m̄a nde chalyuu. Si'i na cua'ni ti ma jua'q̄ cha' tyanu tso'o cha' ji'i m̄a lo'o ngu' lo'o ndu' ti ngu' slo m̄a, cha' ndyi'ya ngu' cuentya ji'i m̄a si ndu'ni m̄a cña; pana tyucui tyiquee m̄a cua'ni m̄a cña bi', xqui'ya cha' lcaa hora ndube ti' m̄a ji'i ycui' nu Xu'na na.

23 Cua ña'q̄ ca cña nu cua'ni m̄a, lubii tsa cña cua'ni m̄a li'. Ndi'yä culacua ti' m̄a: ñi'yä laca si cña ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na na laca nu ndyu'ni m̄a, nga'aa si'i cña ji'i ñat̄i chalyuu ti.

24 Cua jlo ti' m̄a cha' ycui' nu Xu'na na laca nu nguxco'o cha' tso'o nu tyacua ji'i scaa m̄a lo'o cua tye ti cha'. Cristo laca nu Xu'na m̄a nu chañi ca; cuentya ji'i ycui' Cristo bi', bi' cha' ndyu'ni m̄a cña.

25 Pana xcube' ycui' Ndyosi ji'i cua ña'q̄ ca ñat̄i nu ndu'ni cha' cuxi; stu'ba ti ndu'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ti ña'q̄ ñat̄i, masi ñat̄i tonu, masi ñat̄i sube.

4

1 Cu'm̄a ngu' xu'na msu, lcaa cha' nu ndyaca ji'i m̄a lo'o ngu' msu ji'i m̄a, cua'ni liñi m̄a cha' bi'; tso'o ti cua'ni m̄a lo'o ngu' bi'. Tyi'u ti' m̄a cha' lo'o cu'm̄a, ntsu'u nu laca loo la ji'i m̄a, ntucua nu bi' ca su tlyu ca su ntucua ycui' Ndyosi.

2 Lcaa cu'm̄a, ná ca taja ti' m̄a, lcaa tsä chcui' m̄a lo'o ycui' Ndyosi. Lo'o jua'q̄ tii ti m̄a tyi'i m̄a lo'o chcui' m̄a lo'o Ni, jua'q̄ ta m̄a xlya'be ji'i Ni lo'o chcui' m̄a lo'o Ni.

3 La cui' tyempo bi' jña m̄a cha' clyu ti' ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i ya cha' caja la juersa ji'i ya, cha' chcui' ya cha' tso'o ji'i Cristo lo'o xa' la ñat̄i, cha' cuna ngu' cha' bi' masi bilya caja ñi'yä nu cuna ngu' cha' bi' yala la; xqui'ya cha' cua nchcui' tsa na' lo'o ngu' jua'q̄, bi' cha' ntsu'u na' ne' chcuq̄ juani.

4 Pana chcui' m̄a lo'o ycui' Ndyosi lacua, cha' xtyucua Ni 'na cha' tya

chcui' liñi na' ji'i lcaa cha' bi', ñi'yä nu nga'a cha' chcui' na' ji'i.

⁵ Tii ti ti' ma tyi'i ma slo xa' ñati nu bilya xñi cha' ji'i Jesucristo; ná cua'ní ni ma cha' tonto slo ngu' bi', cha' jua'a lcaa quiya' lo'o ta ngu' tyempo cha' chcui' ma lo'o ngu', li' tso'o tsa ta ma cha' ji'i Jesús lo'o ngu'.

⁶ Laja lo'o nchcui' ma lo'o ngu' ni, tso'o ti chcui' ma ña'a cuayá' nu cua'a jyaca' ngu' ji'i cha' nu nchcui' ma; tso'o si caja ñi'yä nu xacui' ma cha' ji'i lcaa ngu'.

Cha' nu nchcui' Pablo su cua tye ti quityi re

⁷ Yu Tíquico tya'a na ni, ta yu cha' lo'o ma, lcaa cha' ñi'yä nu ndyaca jna' ca nde. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i yu bi', lo'o la cui' jua'a tya'a ndyu'ni ya cña ji'i nu Xu'na na laca yu; lcaa tsä ndyu'ni yu cña bi', ná nchca taja ti' yu ji'i.

⁸ Bi' cha' nda na' ji'i yu cha' caa yu ca su ndi'i ma, cha' ca chaa ti' ma chaca quiya' lo'o ña'a ma ji'i yu; nti' na' cha' cacha' yu ji'i ma ñi'yä nu ndyaca ji'i lcaa tya'a ya su ndi'i ya ca nde.

⁹ Stu'ba ti caa yu lo'o Onésimo tya'a quichi tyi ma; na tyaca'a tsa nu Onésimo bi' ji'i ya, xqui'ya cha' ná nchca taja ti' yu nchcui' yu cha' ji'i nu Xu'na na. Tyucuaa ngu' bi', ta ngu' cha' lo'o ma ñi'yä nu ndyaca lcaa cha' ca su ndi'i ya ca nde.

¹⁰ Aristarco tya'a ntsu'u na' ne' chcuä, lo'o yu nda yu xlyo ni'i ji'i ma; la cui' jua'a cha' nda Marcos tya'a Bernabé. (Tya tsubi' la cua nda na' sca cha' nu ndyaa ca slo cu'ma cuentya ji'i nu Marcos bi', cha' tso'o ti chcui' ma lo'o yu nu lo'o tyalaa yu slo ma).

¹¹ Lo'o jua'a Jesús nu laca xtañi Justo, cua nti' yu chcuicha' yu ji'i ma. Tyuu tya'a ngu' judío cua ngusñi cha' ji'i Cristo nquicha'; pana nu sna tya'a ti ngu' bi' ni, Aristarco lo'o Marcos lo'o Justo, tsa bi' ti ngu' ntaja'a tya'a lo'o na' ca su ndya'a na' nchcui' na' lo'o xa' la ñati ñi'yä caca cha' lo'o caca

y cui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o jua'a cua nxtyucua tsa ngu' bi' 'na.

¹² Lo'o yu Epafras tya'a quichi tyi ma, nda yu xlyo ni'i ji'i ma; stu'ba ti ndya'a yu lo cña ji'i Jesucristo lo'o ya. Lcaa tsä ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'i y cui' Ndyosi cuentya ji'i cu'ma, ndijña yu chacuayá' ji'i y cui' Ni cha' ná tya'achu' ma tsiya' ti cha' ji'i Ni. Ndi'yä nti' yu, cha' tyucui tyiquee ma tsiya' ti cua'ní ma na laca nu nti' Ni cha' cua'ní ma nde lo yuu chalyuu.

¹³ Jlo ti' na' cha' lye tsa ngua'ni yu cña cha' xtyucua yu ji'i cu'ma, jua'a ji'i ngu' quichi Laodicea, jua'a ji'i ngu' quichi Hierápolis tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo.

¹⁴ Lo'o Lucas tya'a tso'o na nu ndyu'ni jo'o ji'i ngu', lo'o jua'a Demas, nda ngu' xlyo ni'i ji'i ma.

¹⁵ Lo'o jua'a ta ma xlyo ni'i ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo nde quichi Laodicea, lo'o jua'a ji'i ma' Ninfas lo'o lcaa ngu' tya'a na nu ndyu'u ti'i ca slo ma' cusu' bi'.

¹⁶ Chcui' ma lo quityi re clyo, lo'o li' tya ta ma quityi re tsaa ca slo ngu' Laodicea tya'a ndu'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi. La cui' jua'a ndulo tsa cha' ji'i ma cha' chcui' ma lo chaca quityi nu nda na' cha' ndyalaa slo ngu' Laodicea bi'.

¹⁷ Ndi'yä chcui' ma lo'o yu Arquipo tya'a na: "Cua ngua'a lo y cui' nu Xu'na na jinu'u cha' cua'ní nu'u cña bi' cuentya ji'i y cui' Ni", ñacui' ma ji'i yu, "bi' cha' juani cua'ní cña ti' nu'u cha' caca tso'o cña bi".

¹⁸ Su cua ndye quityi re, nde laca sca cha' nu cua nscua na' lo'o ya' y cui' ti na': Pablo laca na', nda na' xlyo ni'i ji'i ma; tyi'u ti' ma jna' cha' ntsu'u na' ne' chcuä juani. Lo'o jua'a tya cua'ní la y cui' Ndyosi cha' xlyabe lo'o ma tyucui tyempo nu lijya nde loo la. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Tesalónica

¹ Pablo laca na'. Lo'o Silvano lo'o Timoteo ndi'i ngu' ca nde lo'o na'. Nscua ya quityi recha' tsaa slo cu'maq, ña'a taju ti maq ngu' quichi Tesalónica nu ntsu'u cha' ji'i maq lo'o ycui' Ndyosi Sti na, jua'a ntsu'u cha' ji'i maq lo'o Jesucristo nu Xu'na na. Nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi cha' tso'o lo'o maq, cha' cua'ni Ni cha' ti tyi'i tyiquee maq.

Tso'o tsa ngusñi ngu' bi' cha' ji'i ycui' Ndyosi

² Lcaa quiya' lo'o nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i cu'maq, ndya ya xlyabe ji'i ycui' Ni li'.

³ Ntsu'u ti' ya cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'ni maq, cha' ntsu'u tsa tyiquee maq ña'a maq ji'i tya'a maq, xqui'ya cha' ngusñi maq cha' ji'i Jesucristo. Ndalo tsa tyiquee maq xqui'ya cha' jlo ti' maq cha' ntucua Jesucristo nu Xu'na na ca slo ycui' Ndyosi Sti na; bi' cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni maq, masi tlyu tsa cña.

⁴ Lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'i maq. Cu'maq ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jlo ti' ya cha' cua ngusubi Ni ji'i maq,

⁵ xqui'ya cha' ngusñi maq cha' tso'o nu cua nchcui' ya lo'o maq, la cui' cha' tlyu nu nda Xtyi'i ycui' Ni cha' chcui' ya lo'o maq; Xtyi'i ycui' Ndyosi ngua'ni cña laja lo'o nchcui' ya lo'o maq, bi' cha' ngusñi maq cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' maq ñi'yä ngua cña nu ngua'ni ya lo'o nguti'i ya ca slo cu'maq.

⁶ Bi' cha' juani ndyu'ni maq cña nu ndyu'ni ya, la cui' tya'a cña nu ndyu'ni ycui' nu Xu'na na. Cua ngusñi maq cha' ji'i ycui' Ni, masi ti' tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i maq; pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee maq xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi.

⁷ Lo'o li' na'a xa' la ñati ji'i Jesucristo ñi'yä ndyu'ni maq; bi' cha' juani ndyu'ni ngu' ñi'yä nu ndyu'ni cu'maq, masi ca ta'a ngu' Macedonia nu ngusñi cha' ji'i ycui' nu Xu'na na, masi ca ta'a ngu' Acaya nu ngusñi cha' bi'.

⁸ Cua ngañi cha' ji'i ycui' nu Xu'na na nde lcaa quichi xqui'ya cu'maq. Si'i ngu' Macedonia ti, ni si'i ngu' Acaya ti, masi ca ta'a ñati ji'i Jesucristo, cua ndyuna ngu' cha' bi' tyucui ña'a chalyuu; nga'aa ntsu'u cha' ta ya cha' lo'o ngu' bi' cuentya ji'i maq, cha' ngusñi maq cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua jlo ti' ngu' cha' bi'.

⁹ La cui' ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o ya ñi'yä ngua lo'o ndyalaa ya slo ma tya clyo, cha' li' nguxtyanu maq ji'i lcua tilo jo'ó nu ntsu'u ji'i maq tya sa'ni la, cha' cua'ni maq cña ji'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca, nu sca ti Ndyosi nu chañi ca.

¹⁰ Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' juani ndu ti' maq ni jacua' tyaq Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi, nu cua tyu'u ca su ntucua ycui' Ndyosi cha' caq nde chalyuu chaca quiya'. La cui' Jesús nu ngujui, lo'o li' ngua'ni ycui' Ndyosi Sti yu cha' ndyu'ú yu chaca quiya', bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na cha' nga'aa xcube' ycui' Ndyosi ji'na, nga'aa caca ñasi' Ni ji'na lo'o tyalaas tsä bi'.

2

Cña nu ngua'ni Pablo lo'o nguti'i yu quichi Tesalónica

¹ Cu'maq ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jlo ti' maq cha' ná nguna' cña nu ngua'ni ya lo'o nguti'i ya slo cu'maq.

² Cua ngua'ni ycui' Ndyosi cha' tlyu tyiquee ya, cha' ngulu'u ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi ji'i maq lo'o ngulaa ya slo cu'maq, masi lya' tsa ti' ngu' ji'i ya tya tsubi' la ca quichi Filipos. Jlo ti' maq cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' lo'o ya li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' quichi tyi maq nu cuxi nti' ña'a ngu' ji'i ya.

³ Si'i cha' cuiñi ngulu'u ya ji'i maq nu ngua li', si'i na cuxi tyiquee ya ña'a ya ji'i maq, ni si'i na nñilo'o ya ji'i maq.

⁴ Cua nda y cui' Ni cha' bi' lo'o ya cha' culu'u ya ji'i ñati, bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ngu' nde lcaa quichi. Si'i ñati chalyuu laca nu Xu'na na, y cui' Ndyosi laca nu Xu'na na; bi' cha' cuentya ji'i y cui' Ni nclu'u ya cha' tso'o bi' ji'i Ni ji'i lcaa mä, cha' jlo ti' Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ya.

⁵ Si'i na tso'o tsa ndyu'n i ya lo'o mä cha' cua'ni ya ngana ji'i mä, ni si'i na tso'o tsa nchcui' ya lo'o mä cha' caja cha' tso'o nu ntsu'u ji'i mä ji'i ya. Jlo ti' y cui' Ndyosi cha' xcui' cha' liñi nchcui' ya; lo'o jua'a cu'mä, cua'ndyuna mä cha' bi'.

⁶ Ná nti' ya cha' cua'ni chi mä loo ya, masi chacuayá' ji'i y cui' Jesucristo ndyalaa ya slo cu'mä; si'i na nchcui' tyucuaa ti' ya lo'o mä, cha' loo laca ya ji'i mä, ni si'i na tyixi ya cha' loo laca ya ji'i xa' ñati.

⁷ Pana ñi'yä nu ña'asii sca nu cuna'a ji'i sñi', jua'a nguna'asii ya ji'i mä, nu lo'o nguti'i ya ca slo mä nu ngua li'.

⁸ Ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i mä, cha' cua nda ya cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi lo'o mä; lye tsa nclyacua ti' ya cuentya ji'i mä, hasta tso'o ntsu'u tyiquee ya masi cujuii ngu' ji'i ya xqui'ya cu'mä.

⁹ Cu'mä ngu' tya'a na, tyi'u ti' mä cha' lye tsa ngua'ni ya cña cha' caja ñi'yä tyiji yu'u ya chalyuu; tsä lo'o talya ngua'ni ya cña lo'o ya' ti ya, cha' ná culiji mä cñi ji'i mä lo ya laja lo'o ngulu'u ya cha' tso'o bi' ji'i mä.

¹⁰ Cua na'a mä, lo'o jua'a cua na'a y cui' Ndyosi, cha' tso'o ti nguti'i ya slo cu'mä nu ntsu'u cha' ji'i mä lo'o Ni. Ñati lubii laca ya, ná ntsu'u cha' jña ngu' qui'ya ji'i ya li'.

¹¹ Ñi'yä ndu'ni sca ñati lo'o sñi', jua'a ngulu'u ya ji'i mä li': nu lo'o ngua'ni mä cha' tso'o, li' nguxtyucua ya ji'i mä; nu lo'o ngua'ni mä cha' cuxi, li' nda ya sca cuii lo'o ma.

¹² Nguxtyucua ya ji'i mä cha' tyucui tyiquee mä cua'ni mä ña'a cha' tso'o nu nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu, cha' jua'a xñi mä cha' ji'i

y cui' Ndyosi cha' tsaa mä ca su tlyu su xee tsa su laca Ni loo.

¹³ Lo'o jua'a lcaa hora ndya ya xlyabe ji'i y cui' Ndyosi cuentya ji'i mä, xqui'ya cha' nu lo'o ndyuna mä cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi, la cui' cha' nu cua nda ya lo'o mä, li' jlyya ti' mä cha' bi'. Ngua cuayá' ti' mä cha' laca cha' bi' nu cha' liñi ji'i y cui' Ndyosi, si'i cha' ngua'ya hique sca ñati ti; ngusñi mä cha' bi' li', bi' cha' ndyu'n i y cui' Ndyosi cña ne' cresiya ji'i mä.

¹⁴ Ñi'yä nu ngua tya tsubi' la, cha' ngua'ni lya' ti' ngu' judío ji'i ña'a taju ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo ca loyuu su cuentya Judea, jua'a ngua'ni lya' ti' ngu' tya'a quichi tyi mä ji'i cu'mä li'. Cu'mä ngu' tya'a na, la cui' tya'a cha' ti'ngua ji'i mä ñi'yä nu ngua ji'i ngu' judío tya'a na bi'.

¹⁵ Ñi'yä lo'o ndyujuui ngu' judío cuxi nu nguti'i nu ngua sa'ni la ji'i jyo'o nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi, la cui' jua'a cua ndyujuui nu ngu' judío cuxi bi' ji'i y cui' Jesú nu Xu'na na cua tsubi'. Ca tiya' la li' lo'o ji'i cuare ngulo'o nu ngu' judío bi'. Ná ndiya ti' y cui' Ndyosi cha' ndyu'n i ngu' bi' jua'a, cha' nxuü tya'a ngu' bi' lo'o lcaa ñati.

¹⁶ Ná nda ngu' judío cuxi bi' chacuayá' ji'i ya cha' chcui' ya cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' tsu', cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' xa' tsu' bi' li'; bi' cha' jua'a nchca tlyu la qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' judío cuxi bi', ña'a cuayá' nchca ñasi' tsa y cui' Ndyosi ji'i ngu' bi'. Ntsu'u cha' xcuba' tsa Ni ji'i ngu' bi' nde loo la.

Nti' tsa Pablo tsaa na'a ji'i ngu' chaca quiya'

¹⁷ Masi xa' quichi ndi'i ya juani, nti' ya xtyuu ya slo cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesú; ndyi'u tsa ti' ya ji'i mä, masi ná nchca ña'a ya ji'i mä, bi' cha' nti' ya tya'a ya tya'a na'a ya ji'i mä chaca quiya'.

¹⁸ Tyuu quiya' ngua ti' ya caa ya nquicha'. Lo'o na' ni, la cui' Pablo laca na', nti' tsa na' caa na'; pana lcaa

quiya' ngua'a Satanás cha' ji'i ya cha' ná cña ya.

¹⁹ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'maq, cha' lo'o cu'maq nscua cha' tyatú mä lo'o ya slo Jesucristo nu Xu'na na lo'o tyaa Jesús nde chalyuu chaca quiya'. Li' tso'o tsa caca tyiquee Ni ña'q Ni ji'i ya, xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi mä cha' ji'i Ni nu cua nchcui' ya lo'o mä.

²⁰ Nchcui' tsa ya lo'o xa' ñati cha' tso'o tsa ndu'ni ma, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'maq.

3

¹⁻² Lo'o li' nga'aa ndalo ya, xñi'i tsa ti' ya cha' tyijyu' tsa ndi'i mä; bi' cha' nda na' ji'i Timoteo ndyaa yu slo mä. Tso'o la tyanu na' quichí Atenas ngua ti' na', masi ná lo'o tya'a ndya'a na'. Tya'a na laca nu Timoteo bi' ni, la cui' cña ji'i y cui' Ndyosi ndyu'ni ya; tya'a ndyu'ni ya cña laca yu lo'o nda ya cha' tso'o ji'i Jesucristo lo'o ñati. Li' ndyaa nu Timoteo bi' nde slo mä cha' xñi la ti' tyiquee mä, cha' caca tlyu la tyiquee mä lo'o ngusñi mä cha' tso'o bi'.

³ Ná nti' ya cha' ca taja ti' ni tsaca ngu' tya'a mä, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i mä; jlo ti' mä cha' jua'q ndyu'ni ngu' lo'o ñati ji'i Jesucristo lcua ti lo quichí.

⁴ Lo'o tya nguti'i ya slo mä, li' tyuu quiya' nda ya cha' lo'o mä ndi'ya: "Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na", nacui' ya. Lo'o chañi lya' tsa ti' ngu' ji'i mä juani.

⁵ Lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' bi', nga'aa ndalo na' li'; xñi'i tsa ti' na' cha' ná jlo ta' ñi'ya ndyaca cha' ji'i mä. Bi' cha' nda na' ji'i yu tya'a na ñaa yu slo mä, cha' ca cuayá' ta' si ña'q ti nxñi tso'o mä cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi, si tyijiloo mä ji'i nu xña'a nu nti' cha' cua'ni mä cha' cuxi. Cua nguna' cña ji'i ya lo'o mä si ná caca tyijiloo mä ji'i nu xña'q bi'.

⁶ Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'maq. Cua ndyalaa Timoteo ca nde chaca quiya'; cua ndacha' yu ji'i ya ñi'ya ndyu'ni mä, cha' tya ngusñi mä cha' tso'o ji'i y cui' Ni, cha'

ntsu'u tsa tyiquee mä ña'q mä ji'i tya'a mä xqui'ya y cui' nu Xu'na na. Nacui' yu cha' ndube tsa ti' mä ji'i ya, ndu' tsa ti' mä ni jacua' tyacua tya'a na chaca quiya'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee na, ¿ni jacua' tyacua tya'a na lacua?

⁷ Lo'o cua ndyuna ya cha' jua'q ndyaca cha' bi' ji'i mä, ngua chaa la ti' ya li', masi lya' tsa ti' ngu' ji'i ya ca nde, masi ndyiji tsa cha' ti'í ji'i ya. Ngusñi tso'o mä cha' bi',

⁸ bi' cha' chaa la ti' ya; nguula la ti' ya xqui'ya cu'maq, cha' tlyu tyiquee mä cuentya ji'i y cui' nu Xu'na na.

⁹ Ná nchca tye cha' tya ya xlya'be ji'i y cui' Ndyosi Sti na xqui'ya cu'maq, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'maq.

¹⁰ Nchcui' ya lo'o y cui' Ndyosi nde tsä lo'o nde talya. Tya'na tsa nchcui' ya lo'o Ni cha' ta Ni chacuayá' ji'i ya cha' tyacua tya'a na chaca quiya', cha' bilya tye culu'u ya ji'i mä lcaa cha' tso'o nu nga'q cha' caca cuayá' ti' ma, cha' jua'q xñi tso'o mä cha' ji'i Jesús.

¹¹ Ntajatya ya ji'i y cui' Ndyosi Sti na lo'o ji'i Jesús nu Xu'na na ni jacua' ta Ni chacuayá' tsaa ya ca slo cu'maq.

¹² Lo'o jua'q ndijña ya ji'i nu Xu'na na cha' cua'ni Ni cha' tso'o la tyu'u tyiquee mä ña'q mä ji'i tya'a mä, lo'o jua'q ji'i lcaa ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'q ya ji'i cu'maq xqui'ya y cui' Ndyosi;

¹³ ndijña ya cha' cua'ni Ni cha' caca lubii cresiya ji'i mä, cha' tyanu tso'o cha' ji'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'i mä. Li' nga'aa ntsu'u cha' sta y cui' Ndyosi Sti na qui'ya ji'i mä tsä bi', nu lo'o cña Jesús nu Xu'na na nde chalyuu chaca quiya'. Cña y cui' nu Xu'na na lo'o lcaa ñati ji'i Ni tsä bi'.

4

Cha' tso'o nu nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu

¹ Cu'mä ngu' tya'a na, juani ndijña ya ji'i mä chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na, cha' ña'q ti cua'ni mä lcaa ña'q cha' tso'o nu nti' y cui' Ndyosi cha'

cua'ni mä laja lo'o tyi'j i mä chalyuu. Li' tso'o la caca cua'ni mä cña jil'i y cui' Ndyosi. Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni mä, pana cua nti' ya cha' ña'a ti ty a cua'ni la mä la cui' cña nu cua ngulu'u ya jil'i mä tya tsubi' la cuentya jil'i y cui' Ndyosi.

² Tyi'u ti' mä jil'i cña nu ngulo ya jil'i mä cuentya jil'i Jesús nu Xu'na na,

³ cha' ndi'yä nti' y cui' Ndyosi: caca lubii cresiya jil'i mä, ná cua'ni suba' mä lo'o ñati;

⁴ lcaa cu'mä, tso'o caja clyo'o mä, pana nga'aa ña'a mä jil'i xa' nu cuna'a li!. Lo'o jua'ä tso'o ti tyi'j i mä lo'o clyo'o mä; tyu'u tyiquee mä ña'a ma jil'i clyo'o mä,

⁵ cha' ná nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni suba' mä lo'o clyo'o mä, ñi'yä nu ndu'ni ngu' nu ná ndaquiya' jil'i y cui' Ni tsiya' ti.

⁶ Nga'aa xlyaa mä jil'i nu cuna'a jil'i ngu' ty a mä, masi jil'i clyo'o ngu', masi jil'i sñi' ngu'. Cua nchcui' tsa ya lo'o mä cha' lcaa cha' ña'a y cui' nu Xu'na na; jlo ti' y cui' Ndyosi, lo'o jua'ä ntsu'u cha' xcube' Ni jil'i lcaa ñati' nu ná taquiya' jil'i cha' bi',

⁷ cha' cua ngusubi y cui' Ndyosi jil'i na cha' caca na ñati' nu lubii cresiya jil'i, si'i cha' caca na ñati' nu ndyu'ni suba'.

⁸ Si'i sca cha' nu nchcui' ñati' chalyuu ti laca cha' nu nchcui' na' lo'o mä juani, cha' liñi nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o na laca cha' bi'; bi' cha' si ná taquiya' mä jil'i cha' bi', na cua nguxtyanu mä jil'i y cui' Ndyosi nu nda Xtyi'j i y cui' Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya jil'n a.

⁹ Ná nga'ä cha' scua la na' lo quityi re cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mä ña'a mä jil'i ñati' tya' a ngusñi mä cha' jil'i y cui' Ni; cua laca ntsu'u tsa tyiquee mä ña'a mä jil'i ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngulu'u y cui' Ndyosi jil'i mä ñi'yä nu cua'ni mä lo'o tya' a mä.

¹⁰ Ni si'i sca ti jil'i ngu' tya' a quichi tyi ti mä ntsu'u tyiquee mä, lo'o jua'ä ntsu'u tsa tyiquee mä ña'a mä jil'i lcaa ngu' tya' a ntsu'u cha' jil'i mä lo'o y cui' Ndyosi nde lcaa lo quichi loyuu su

cuentya Macedonia. Tya' a na laca ngu' bi', bi' cha' nchcui' ya lo'o mä cha' tya cua'ni la mä cha' tso'o bi'.

¹¹ Tso'o ti cua'ni mä lo'o tya' a mä cha' ti tyi'j i tyiquee mä li!. Ná tso'o si culo mä cña jil'i taju ñati' tya' a mä, lo'o li' taja y cui' mä; cua'ni mä cña cha' caja xi na cacu mä ñi'yä nu cua nchcui' ya lo'o mä,

¹² cha' caca chcui' ngu' jil'i mä cha' tso'o tsa ndyu'ni mä cña. Ná ntsu'u na laca nu lyiji jil'i mä li!.

Tya caa Jesús nu Xu'na na chaca quiya'

¹³ Cu'mä tya' a ngusñi na cha' jil'i Jesús, juani ta ya xi cha' lo'o mä cuentya jil'i ngu' tya' a na nu cua ngujuii, cha' ca cuayá' ti' mä cha' ñi'yä laca si na laja' ti ngu', jua'ä laca jyo'o bi!. Ná ca xñi'j i ti' mä cuentya jil'i jyo'o tya' a mä lacua, cha' ná stu'ba laca na lo'o ñati' nu bilya xñi cha' jil'i Jesucristo.

¹⁴ Jlo ti' na cha' ngujuii Jesús, lo'o li' ndyu'ú yu chaca quiya'; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' lo'o caa y cui' Jesús nde chalyuu chaca quiya', li' cua'ni y cui' Ndyosi cha' chaca quiya' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo tya clyo la, cha' stu'ba ti caa ngu' lo'o Jesús li'!

¹⁵ Cua nchcui' y cui' nu Xu'na na ñi'yä caca jil'i lcaa na tsä bi', nu lo'o caa y cui' nu Xu'na na chaca quiya': Lcaa na nu tya lu'ú na ni, ná tyijiloo na jil'i ngu' tya' a na nu cua ngujuii.

¹⁶ Ndi'yä caca cha' lo'o tyalaa tsä bi': Nde cuä caa y cui' nu Xu'na na, ca'ya Ni lo yuu; li' stu'ba ti cañi Xtyi'j i y cui' Ni lo'o xtyi'j i xca jil'i Ni nu laca loo, jua'ä cañi cui'chcuä jil'i y cui' Ndyosi li!. Clio tyacuä lcaa jyo'o ñati' jil'i Jesucristo tyaa ngu' nde cuä;

¹⁷ li' tyacuä lcaa ngu' tya' a na ña'a lu'ú ti na, cha' tyalo'o y cui' Ni jil'n a. Ca laja coo nde cuä tyacua tya' a na lo'o jyo'o tya' a na li', cha' lcaa na, stu'ba ti tyacua tya' a na lo'o y cui' nu Xu'na na ca bi!. Tsa cu' ti tyi'j i na lo'o y cui' Ndyosi li'.

18 Bi' cha' lacua, ta mä cha' bi' lo'o ngu' tya'a mä, cha' tso'o ti caca tyiquee lcaa mä.

5

1 Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ná ntsu'u cha' scua ya sca quityi cha' cacha' ya ji'i mä ni jacua' tyalaa tsä lo'o cäa Jesúsc chaca quiya', ni jacua' tyalaa tyempo bi';

2 cua laca ngua cuayá' ti' mä cha' ni sca ñati chalyuu, ná jlo ti' ngu' ni tsa cäa ycui' nu Xu'na na. Ñi'yä ndyalaa sca nu cuaana to' ni'i ji'i ngu' talya, jua'a cuaana ti cäa Jesúsc.

3 "Tí ti ndi'i chalyuu, tso'o ti ndi'i na", ñacui' ngu'; pana la cui' hora bi' tye cha' ji'i lcaa ñati chalyuu, nga'aa caja mala xna ngu' li'. Ñi'yä laca sca nu cuna'a tana, cha' ná jlo ti' ni hora caca nu cala sñi', ni hora cäa nu ti'ji'i; jua'a caca lo'o cua tyalaa ti hora bi' li', cha' ná jlo ti' na ni tsä caca.

4 Pana nu cu'mä ni, ná ntsu'u cha' xcutsii tsä bi' ji'i mä, masi jlo ti' ma cha' cuaana ca ti tyalaa tsä bi'; si'i na ndya'a mä su talya ña'a xqui'ya cha' cuxi, ñi'yä ndya'a xa' la ñati.

5 Cua ntsu'u xee nu nda ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i mä; bi' cha' ñati nu ndya'a su xee laca mä, ñati nu lubii cresiya ji'i laca mä. Ná laca na ñati nu ndya'a su talya ña'a, cha' si'i ñati nu nguna' chalyuu ji'i xqui'ya cha' cuxi laca na.

6 Bi' cha' tii ti ti' na tyi'i na chalyuu; si'i ñi'yä nti' si xcui' na laja' ti na tyi'i na chalyuu, masi jua'a ndu'ni xa' la ñati nu ná ndaquiya' ji'i Jesucristo tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'asii na ji'i ycui' ca na cha' ná caca cu'bi na.

7 Xcui' na ndyija' ti ñati ñi'yä si talya laca, xqui'ya cha' ná ndube ti' ngu'; xcui' na cu'bi ti ngu' bi', cha' ná ndube ti' ngu' tsiya' ti.

8 Pana nu na ni, ntsu'u xee ji'i ycui' Ndyosi ne' cresiya' ji'na, bi' cha' tii ti ti' na tyi'i na chalyuu; cua ngusñi na cha' ji'i ycui' Ni, na cua ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na xqui'ya Ni, lo'o jua'a nga'a cha' cua'a na ji'i ycui' ca na cha' ná cua'ní na cha' cuxi nu

nti' cua'ní ñu'u ji'i cresiya ji'na. Na ndu' ti' na ji'i ycui' Ndyosi, ni jacua' tye cuityi Ni ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na, bi' cha' nga'a cha' ña'asii na ji'i ycui' ca na.

9 Ná ngusubi ycui' Ni ji'na cha' xcube' Ni ji'na; cua ngusubi Ni ji'na cha' cua'ní lyaá Ni ji'na xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na,

10 la cui' nu ngujuii cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na. Bi' cha' taca tyi'i na slo ycui' Ndyosi li', masi ña'a ti tya lu'ú na chalyuu lo'o cäa Jesúsc, masi cua ngujuii na li'; stu'ba ti tyi'i na ca slo Ni li'.

11 Laja lo'o ndu' ti' na ji'i Jesúsc, tya culu'u mä cha' bi' ji'i nu xa' la ngu' tya'a mä, cha' caca tlyu la tyiquee mä li'. Jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni mä tu'ni.

Xa' la cuii nu nda Pablo lo'o ngu'

12 Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ndijña ya ji'i mä cha' cui'ya mä cuentya ji'i lcaa ña'a cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' nu laca cña ji'i mä. Cua nda ycui' nu Xu'na na cña ji'i ngu' bi' cha' caca ngu'loo, cha' culu'u ngu' bi' ji'i mä cua ña'a ca cha' tso'o nu caca cua'ní mä cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

13 Tso'o ti cua'ní mä lo'o ngu' bi' lacua, cha' tso'o tsa cña ndyu'ni ngu' bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi; tso'o ti tylu'u tyiquee mä ña'a mä ji'i ngu' bi'. La cui' jua'a tso'o ti tylu'u tyiquee mä ña'a mä ji'i lcaa tya'a mä, cha' nga'aa tylu'u cha' cusuu ji'i mä lo'o tya'a mä li'.

14 Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ndi'yä chcui' ya lo'o mä: Culo mä cña ji'i ngu' tya'a mä nu ná nti' cua'ní cña, nu xcui' na taja ti nti' ngu'; cua'ní mä cha' caca tlyu la tyiquee ngu' tya'a mä nu xñi'ji ti ti', cha' xñi' tso'o la ngu'cha' ji'i Jesúsc; xtyucua mä ji'i ngu' tya'a mä nu ná ndyiji juersa ji'i cha' xüü tya'a ngu' lo'o nu cuxi, jua'a talo tyiquee mä ji'i cua ña'a ca ngu' tya'a mä.

15 Si cua'ní xña'a ñati lo'o mä, ná chcui' mä cha' ti'ji'i ngu' bi' li'; xtyucua mä ji'i ngu' tya'a mä cha' talo mä ji'i ngu' xña'a, cha' xcui' tso'o ti cua'ní

mä lo'o lcaa ñati, masi lo'o tya'a mä,
masi lo'o xa' ñati.

¹⁶ Tso'o ti caca tyiquee mä lcaa tsä.

¹⁷ Tyucui tyempo chcui' mä lo'o
ycui' Ndyosi.

¹⁸ Lo'o jua'a tya mä xlya'be ji'i ycui'
Ndyosi cuentya ji'i cua ña'a ca cha' nu
ndyaca ji'i mä. Nti' Ni cha' cua'ni mä
jua'a si chañi cha' ngusñi mä cha' ji'i
Jesucristo.

¹⁹ Ñi'yä nti' sca xee, jua'a laca Xtyi'i
ycui' Ndyosi; ná xubi' mä ji'i xee bi'.

²⁰ Ná xtyí lo'o mä ji'i tya'a mä lo'o
chcui' ngu' sca cha' ji'i ycui' Ndyosi
lo'o mä;

²¹ pana cua'ni cuayá' mä ji'i cua
ñ'a ca cha' nu nchcui' ngu' bi', si tso'o
ndyu'u cha', si ná tso'o. Li' xñi mä
cha' tso'o bi',

²² pana culochu' mä ji'i lcaa cha'
cuxi li'.

²³ Ndu'ni ycui' Ndyosi cha' ti ti tyi'i
tyiquee na. Bi' cha' juani cua'ni Ni
cha' caca mä ñati liñi tsiya' ti; caca
tso'o tyiquee mä, caca lubii cresiya ji'i
mä, caca mä ñati nu tyucui tyiquee
tsiya' ti. Si lubii cresiya ji'i mä lo'o cäa
ycui' Jesucristo nu Xu'na na chaca
quiya', li' nga'aa ntsu'u cha' sta Ni
qui'ya ji'i mä;

²⁴ cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i mä
cha' caca mä ñati ji'i Ni tsiya' ti. Si'i
sca cha' cuiñi nu nda Ni lo'o nchcui'
Ni lo'o mä jua'a, chañi cha' cua'ni Ni
cha' caca mä ñati nu lubii cresiya ji'i
cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²⁵ Cu'mä ngu' tya'a na, ña'a ti tya
chcui' mä lo'o ycui' Ndyosi cuentya
ji'i ya.

²⁶ Xlyo ni'i ji'i lcaa cu'mä ngu' tya'a
na.

²⁷ Nde cña nu culo na' ji'i mä cha'
cua'ni mä cuentya ji'i ycui' nu Xu'na
na, cha' chcui' mä lcaa cha' nu nscua
lo quityi re ña'a cuayá' cuna lcaa ngu'
tya'a na.

²⁸ Ndi'yä nti' ya cha' ña'a ti cua'ni
ycui' Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o
lo'o mä. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Tesalónica

1 Pablo, Silvano, Timoteo naa ya. Nscua ya quityi re cha' tsaa ca slo ña'q taju cu'maq ngu' quichi Tesalónica nu ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi Sti na, cu'maq nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na.

2 Ndi'ya nti' ya, cha' ña'q ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na laja lo'o ndi'i ma chalyuu.

Xcube' ycui' Ndyosi ji'i ñati nu ná nti' taquiya'ji'i cha'nu nchcui' Ni

3 Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ntsu'u cha' tya ya xlya'be ji'i ycui' Ndyosi lcaa quiya' lo'o chcui' ya lo'o Ni cuentya ji'i cu'maq; ndu'ni tsa cha' cua'ni ya jua'q, xqui'ya cha' lcaa tsaq tachaa la ndyanu cha' ji'i Jesús ne' cresiya ji'i ma, lcaa tsaq ntsu'u la tyiquee ma ña'q ma ji'i tya'a ñati ma.

4 Tso'o tsa li'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'maq, bi' cha' nda ya cha' ji'i ma lo'o lcaa taju ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'nna lo'o ycui' Ndyosi. Nacui ya ji'i ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, cha' tlyu tsa tyiquee ma xqui'ya ycui' Ndyosi, masi ndyiji tsa cha' ti'i ji'i ma, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i ma. Tso'o tsa cha' ndalo tyiquee ma ji'i ngu', masi cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi' lo'o ma jua'q.

5 Liñi tsa ndu'ni cuayá'ycui' Ndyosi ji'i ñati; bi' cha' caja su tyi'i ma ca su laca ycui' Ndyosi loo ca nde loo la, masi xña'q tsa ngu' lo'o ma juani xqui'ya cha' ji'i ycui' Ndyosi nu cua ngusñi ma.

6 Liñi tsa ndu'ni ycui' Ndyosi, lo'o jua'q chañi cha' ca tiya' la xcube' Ni ji'i lcaa ñati nu nchcube' ji'i cu'maq juani.

7 Nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' ji'nna tsiya' ti lo'o tylu'u tucua ycui' Jesús nu Xu'na na nde cua. Laja xee tlyu tyaa Jesús li'; stu'ba ti caa Ni lo'o quiña'q tsa ngu' xca ji'i Ni, cha' tlyu tsa cña nchca ji'i xca bi' nu ndu'ni ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

8 Li' xcube' ycui' Ndyosi ji'i cua ña'q ca ñati nu ná ntaja'q taquiya' ji'i Ni, lo'o jua'q xcube' Ni ji'i ñati nu ná ntaja'q xñi cha' tso'o ji'i ycui' Jesús nu Xu'na na.

9 Chañi cha' xcube' Ni ji'i ngu' bi'; nga'aa ña'q ngu' bi' ji'i ycui' nu Xu'na na tsiya' ti, nga'a cha' tsaa ngu' ca su ná nga'q cha' tye cha' chcube' ngu'. Nga'aa ña'q ngu' bi' xee ndubi ji'i ycui' Ni li', nga'aa ña'q ngu' ji'i ycui' Ndyosi nu nchca ji'i ndu'ni lcaa cña tsiya' ti.

10 Jua'q xcube' Ni ji'i ngu' bi' tsaq lo'o tyaa Jesús chaca quiya'. Pana si ntsu'u cha' ji'nna lo'o Ni, li' cua'ni tlyu na ji'i Ni tsaq bi'; la cui' jua'q cua'ni chi na loo ycui' Ndyosi lo'o tya'a na lo'o tyalaas tsa bi', si cua ngusñi na cha' ji'i Ni. Lo'o cu'maq, stu'ba ti tylu'u ti'i ma lo'o ya slo Jesús tsaq bi', cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesús lo'o ngulu'u ya cha' bi' ji'i ma nu ngua tya clyo la.

11 Bi' cha' lcaa tsaq nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi Sti na cha' cua'ni Ni cña ne' cresiya ji'i ma, cha' tso'o ti cua'ni ma cña nu nda Ni ji'i ma tya lo'o ngusubi Ni ji'i ma. Nchcui' ya lo'o Ni cha' xtyucua Ni ji'i ma, cha' jua'q cua'ni lyiji ma lcaa cha' tso'o nu ncly-acua ti' ma cha' cua'ni ma cuentya ji'i ycui' Ni, lcaa lo cha' tso'o nu ndyu'ni ma xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi.

12 Jua'q ndu'ni tlyu ma ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu lo'o ndu'ni ma cña ji'i Ni; jua'q ca cuayá' ti' ngu' li' cha' ndyanu Xtyil'i ycui' Ni ne' cresiya ji'i ma. Lo'o li' caca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o ma, cha' stu'ba ti ndu'ni ycui' Ndyosi Sti na cña lo'o Jesucristo nu Xu'na na.

1 Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jlo ti' na cha' tya caq Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', cha' tsalo'o Ni ji'na cha' tyacua tya'a na lo'o Ni ca bi'; bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ma juani,

2 cha' ná tya'achu' mä ji'i cha' tso'o bi'. Ná cutsii mä si nti' ngu' xcutsii ngu' ji'i mä: masi chcui' ngu' cuentya ji'i Xtyi'i y cui' Ndyosi, nacui' ngu'; masi culu'u ngu' cha' liñi ji'i mä, nacui' ngu'; masi chcui' ngu' lo quityi nu nda ya lijyä slo mä, nacui' ngu'. Cha' cuiñi laca si ñacui' ngu' cha' nde tsä laca nu caq y cui' nu Xu'na na, cha' ná jlo ti' ngu' tsiya' ti.

3 Ná taquiya' mä ji'i ngu' cuiñi nu chcui' jua'a. Nu lo'o tya lyiji tyalaa tsä bi', lye tsa xuu tya'a ñatí chalyuu lo'o y cui' Ndyosi; li' caq sca ñatí nu ndu'ni cña ji'i nu xña'a nde chalyuu, nu ntsu'u cha' tsaa ca bilyaa lo'o tye chalyuu.

4 Bi' laca nu nti' cua'a ji'i lcaa lo jo'ó cha' ná cua'ni tlyu ngu' ji'i; ni ná cua'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ndyosi, nti' yu, cha' nti' nu yu xña'a bi' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i y cui' ca yu. Tyatí yu ne' laa tonu, tsaa tucua yu ca bi'; li' chcui' yu lo'o lcaa ñatí cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i y cui' ca yu, cha' y cui' Ndyosi laca y cui' yu, ñacui' yu.

5 Cua jlo ti' mä cha' tyuu quiya' ngulu'u na' la cui' ti cha' ji'i yu xña'a bi' ji'i mä, nu lo'o tya ndi'i na' lo'o cu'mä;

6 jlo ti' mä ñi'ya ndaca'a Ni ji'i yu xña'a bi' juani, cha' ná caca bi' loo ña'a cuayá'tyu'u tucua tsä ji'i yu bi' ca nde loo la.

7 Na cua nguxana cña cuxi bi' laja ñatí chalyuu, masi juani ti tya ndaca'a Ni ji'i yu xña'a bi'; pana lo'o nga'aa ndaca'a Ni ji'i yu bi', cha' cua ndyaa Ni,

8 li' caca yu xña'a bi' loo. Ca tiya' la caq Jesús nu Xu'na na, lo'o li' cujuui Jesús ji'i yu xña'a bi' nu lo'o culutu'u ti Jesús ji'i yu bi' lo'o cui'i nu ntsu'u tu'ba Ni; tye cha' ji'i yu xña'a bi' lo'o caq Jesús, cha' ná talo yu ña'a yu ji'i xee ndubi ji'i y cui' nu Xu'na na.

9 Pana lo'o caq yu xña'a bi', caq yu lo'o chacuayá' ji'i y cui' Satanás bi', bi' cha' nchca tsa ji'i yu bi' cua'ni yu cha' tlyu cha' cñilo'o ti yu ji'i ñatí chalyuu, cha' culacua ti' ngu' cha' tlyu tsa laca y cui' yu xña'a bi'.

10 Tucua cha' ntsu'u tyiquee yu bi', pana ca jlya ti' ñatí chalyuu ji'i lcaa cha' cuiñi nu chcui' yu bi', jlya ti' ngu' xqui'ya cha' cua tsaa ti ngu' ca bilyaa; ná nti' ngu' bi' xñi ngu' cha' tso'o nu caca cua'ni lyaá ji'i ngu',

11 bi' cha' culaya' y cui' Ndyosi ji'i ngu', xqui'ya cha' jlya la ti' ngu' ji'i nu cha' cuiñi bi'.

12 Chañi cha' tsaa ngu' bi' ca su ná nga'a cha' tye chcube' ngu', lcaa ngu' nu ná jlya ti' cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi, ngu' nu ndiya la ti' cua'ni cua ña'a ca lo cha' cuxi.

Ngusubi Niji'na cha' clyaa naji'i nu cuxi

13 Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee y cui' nu Xu'na na ña'a Ni ji'i mä. Lo'o jua'a ntsu'u cha' tya ya xlyabe ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya cu'mä, cha' ngusubi Ni ji'i mä tya lo'o nguxana ti chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni ji'i mä; bi' cha' ngua'ni Xtyi'i y cui' Ni cha' ngua lubii cresiya ji'i mä lo'o ngusñi mä cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi.

14 Cua ngusubi Ni ji'i mä, bi' cha' ndyuna mä cha'tso'o ji'i Jesucristo nu ngulu'u ya ji'i mä; nti' Ni cha' stu'ba ti tyi'i mä lo'o Jesucristo nu Xu'na na ca su tlyu su xee tsa su ndi'i y cui'.

15 Cu'maq ngu' tya'a na, juani tyi'u tso'o ti' mä lcaa cha' nu ngulu'u ya ji'i mä; cua'ni mä cha' caca cuayá'tso'o ti' mä lcaa cha' nu cua nchcui' ya lo'o mä, lcaa cha' nu cua nguscua ya lo quityi cha' caq ca slo mä.

16-17 Ndi'yä nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o mä, masi Jesucristo nu Xu'na na, masi y cui' Ndyosi Sti na: cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee mä, cha' caja juersa ji'i mä, cha' taca cua'ni mä cua ña'a ca cha' tso'o, cha' xcui' cha' tso'o chcui' mä lo'o tya'a mä. Ntsu'u tsa tyiquee y cui' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na, cha'

t̄i ti tyi'i tyiquee na lcaa hora laja lo'o ntajatya na ji'i y cui' Jesús cha' c̄a Ni.

3

Chcui' m̄a lo'o y cui' Ndyosi cuentya ji'i ya

¹ Cu'm̄a tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, chcui' m̄a lo'o y cui' Ndyosi cuentya ji'i ya, cha' xtyucua Ni ji'i ya laja lo'o nclyu'u ya cha' ji'i y cui' nu Xu'na na ji'i ngu', cha' ná tacu' ngu' lo cua ña'a ca cha' nu nclyu'u ya ji'i ngu'. Ñi'ya lo'o ngusñi m̄a cha' bi' juani, jua'a nti' ya cha' yala ti xñi tya quiña'a la ñati cha' bi', nde lcaa quichi su nchcui' ya cha' bi'.

² Chcui' m̄a lo'o y cui' Ndyosi cha' cua'a Ni ji'i ya cha' ná tyijiloo ngu' cuxi ji'i ya, masi ngu' nu cuxi tsa tyiquee ngu'; ntsu'u tsa ñati chalyuu nu ná jlya tso'o ti' ji'i y cui' Ndyosi.

³ Chañi cha' ndu'ní nu Xu'na na lcaa cha' nu ñacui Ni ji'ná, cua'ní Ni cha' caca tlyu tyiquee m̄a, cua'a Ni ji'i m̄a cha' ná cala' nu xñia'a ji'i ma.

⁴ Jlo ti' y cui' nu Xu'na na cha' ndyu'ní m̄a cña nu ngulo ya ji'i ma, cha' tya cua'ní la m̄a cña bi'.

⁵ Lo'o jua'a cua'ní y cui' nu Xu'na na cña ne' cresiya ji'i m̄a, cha' tyi'u ti' m̄a cha' ntsu'u tsa tyiquee y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'i m̄a; li' talo tyiquee m̄a ñi'ya lo'o ndalo tyiquee y cui' Cristo lo'o nguta'a yu lo'o ñati tya clyo.

Nga'a cha' cua'ní na cña

⁶ Cu'm̄a tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, chaca quiya' culo ya cña ji'i ma chacuayá' ji'i Jesucristo nu Xu'na na: ná tya'a m̄a stu'ba ti lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi m̄a cha' bi' nu ná ntaja'a cua'ní cña, la cui' ngu' tya'a m̄a nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cha' nu cua nda ya lo'o ma.

⁷ Si'i na taja ya lo'o nguti'i ya lo'o cu'm̄a nu ngua li', bi' cha' tso'o si tyaja'a m̄a cua'ní m̄a cña ñi'ya ngua'ní ya lo'o ya' ti ya.

⁸ Ná ndyacu laja ti ya slo cu'm̄a nu ngua li'; nda ya caya' cha' nguxacu m̄a ji'i ya, cha' ngua'ní ya cña cha' cajá ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i ya. Tsa

lo'o talya ngua'ní ya cña lo'o ya' ti ya, cha' si'i cu'm̄a nu ngüi'ya m̄a na nu ndyacu ya li'.

⁹ Pana tso'o si ta m̄a xi caya' ji'i ngu' nu culu'u ji'i m̄a; masi cuare ni, taca xtyucua m̄a xi ji'i ya si nti' m̄a. Pana ná ngusñi ya caya' nu ngua li', xqui'ya cha' ngua ti' ya culu'u ya ji'i m̄a cha' ná ca taja m̄a, cha' cua'ní m̄a cña cha' caja na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'i ma chalyuu.

¹⁰ Lo'o tya ndi'i ya slo cu'm̄a, tya li' ngulo ya cña ji'i m̄a ndi'ya: ná ta ma na cacu ñati nu ná nti' cua'ní cña.

¹¹ Pana juani cua ngujui cha' ji'i ya cha' ntsu'u xi ngu' tya'a m̄a nu ná tso'o ndu'ní; nga'aa ndyu'ní ngu' bi' cña, ndya'a ngu' nchcui' ngu' cha' cuiñi ti lo'o tya'a ngu', xqui'ya cha' taja ngu'.

¹² Bi' cha' juani nclyo ya cña ji'i ngu' bi' chacuayá' ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u cha' cua'ní ngu' bi' cña; jua'a caja ñi'ya cacu ngu' cuentya ji'i scaa ngu'.

¹³ Cu'm̄a ngu' tya'a na, ná ca taja ti' m̄a cha' cua'ní m̄a cha' tso'o lo'o ñati.

¹⁴ Ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i lcaa cha' nu nscua ya lo quityi re ni, cui'ya m̄a cuentya tilaca laca ngu' bi'; li' nga'aa tya'a m̄a stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a caca tyuju'u ti' ngu'.

¹⁵ Pana si'i tya'a cusuu m̄a laca ngu' bi', tya'a m̄a laca ngu'; bi' cha' ntsu'u cha' ta m̄a sca cuji lo'o ngu', ñi'ya laca lo'o nchcui' m̄a lo'o sca ngu' tya'a ma.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

¹⁶ Cua'ní y cui' nu Xu'na na lo'o ma cha' t̄i ti tyi'i tyiquee m̄a lcaa ts̄a, masi ts̄a tso'o ji'i m̄a, masi ts̄a cuxi ji'i m̄a, xqui'ya cha' lcaa hora t̄i ti ndi'i tyiquee y cui' Ni. Lo'o jua'a tyanu y cui' nu Xu'na na lo'o m̄a li'.

¹⁷ Xlyo ni'i ji'i m̄a. Pablo laca na' lo'o y cui' na' nscua na' letra juani, cha' caca cuayá' ti' m̄a cha' chañi cha' quityi nu nguscua na' lijȳa slo m̄a laca quityi re.

¹⁸ Nti' ya cha' ña'a ti cua'ní Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'm̄a. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo tyo clyo cha' ndyaa ca slo Timoteo

1 Pablo laca na'. Sca ñat̄i nu ndya'a nchcui' cha' ji'i Jesucristo nde xa' quich̄i laca na', cha' ycui' Ndyosi nu ndu'ni lyaá ji'i ñat̄i ngulo cña jna' cha' cua'ni na' cña bi'; ngulo Jesucristo cña jna', la cui' nu Cristo nu ndu ti' na ji'i cha' tyaq̄ Ni chaca quiya'.

2 Nscua na' quityi re cha' caq̄ slo nu'u, Timoteo, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u, cha' ngusñi nu'u cha' ji'i Jesucristo tya lo'o ngulu'u na' cha' bi' jinu'u. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i cresiya jinu'u xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Ná tso'o cha' jlya ti' ngu' cuentyu ti

3 Lo'o cua tsa'a ti na' ca Macedonia, li' cua nchcui' na' lo'o nu'u cha' tyanu nu'u nde quich̄i Efeso; chaca quiya' chcui' na' lo'o nu'u juani, cha' tyanu nu'u ca quich̄i bi'. Ntsu'u ngu' quich̄i Efeso nu nclu'u xa' lo cha' ji'i ngu' tya'a na; nga'a cha' culo nu'u cña ji'i ngu' bi', cha' nga'aa culu'u tsa ngu' xa' la cha' ji'i tya'a ngu'.

4 Lo'o jua'a culo nu'u cña cha' nga'aa ca tsa'a ngu' cuentyu cusu', nga'aa cua'a jyacä ngu' ji'i cña cuä nu ndyanu ji'i jyo'o cusu' ji'i ngu' sa'ní. Nguichi tsa cha' bi', lo'o jua'a ná tye chca cha' bi' tsiya' ti. Ná xtyucua cha' bi' ji'na cha' cua'ni na cña ji'i ycui' Ndyosi; sca ti si xñi na cha' ji'i ycui' Jesús, li' caca cua'ni na cña ji'i Ni.

5 Culo nu'u cña ji'i ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu', cha' bi' laca cña nu ndu'ni ñat̄i nu ngua lubii cresiya ji'i cuentya ji'i ycui' Ndyosi; jlo ti' ñat̄i bi' ñi'ya laca cña tso'o, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' bi' cña tso'o bi' li'. Chañi cha' ngusñi ngu' bi' cha' ji'i ycui' Ndyosi si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu'.

6 Pana ntsu'u xi xa' la ñat̄i nu ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' bi'; xa' tyucuii ngusñi ngu' bi', cha' nchcui' tsa ngu' cuentyu.

7 MSTRU caca ngu' bi', nti' ngu', ngu' nu nclu'u ñi'ya cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i ñat̄i, nu nguscua jyo'o Moisés; pana ná nda ngu' bi' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycui' ca ngu', ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cha' cusu' bi', masi lye tsa nclu'u ngu' cha' bi' ji'i tya'a ñat̄i ngu'.

8 Jlo ti' na cha' tso'o tsa cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', si taquiya' na ji'i.

9 Pana si'i xqui'ya ñat̄i nu tso'o tyiquee nda ycui' Ndyosi cha' cusu' bi'; na cua nda Ni cha' bi' xqui'ya ñat̄i nu ná nti' cua'ni cha' tso'o, xqui'ya ñat̄i nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cha' bi', xqui'ya ñat̄i nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi, xqui'ya ñat̄i nu ntsu'u qui'ya ji'i, xqui'ya ñat̄i nu cuxi tyiquee, xqui'ya ñat̄i nu nchcui' suba' ji'i ycui' Ndyosi, xqui'ya ñat̄i nu ndujuii ji'i tya'a ñat̄i,

10 xqui'ya ñat̄i nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, xqui'ya nu cuna'a nu ndu'ni suba' lo'o nu qui'yu, xqui'ya nu qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o tya'a qui'yu ti, xqui'ya ñat̄i nu ntucuaana ji'i tya'a ñat̄i cha' tsalo'o ji'i ngu' jua'a ti, xqui'ya nu cuiñi, xqui'ya ñat̄i nu nchcui' cha' cuiñi slo ngu' tisiya. Nda ycui' Ndyosi cha' cusu' bi', cha' jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñat̄i nu ná nti' taquiya' ji'i cua ña'a ca cha' nu liñi ca nu nclu'u na cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

11 La cui' cha' tso'o bi' nclu'u na' chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi juani, lo'o nclu'u na' cha' tlyu tsa laca ycui' Ndyosi, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

Tso'o tsa ndu'niycui' Ndyosi lo'o na

12 Ndyosi tsa na' xlyab'be ji'i Jesucristo nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' caca cua'ni na' cña ji'i Ni; ndya na' xlyab'be ji'i Ni cha' ngusubi Ni jna' cha' cua'ni na' cña ji'i Ni, cha' jlo ti' Ni cha' ndaquiya' na' ji'i Ni.

13 Ngusubi Ni jna', masi suba' tsa nchcui' na' ji'i Ni cua sa'ni la, tyempo lo'o nguxcube' na' ji'i ñati ji'i Jesucristo; tyaala tsa na' nu ngua li'. Pana ná jlo ti' na' tyempo bi', cha' bilya xñi na' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ngua tya'na tsa ti' Ni jna'.

14 Ntsu'u tsa tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni 'na, bi' cha' ngusñi na' cha' ji'i ycui' Jesucristo li'; lo'o nu juani ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i Jesús, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i tya'a ñati na'.

15 Taca xñi tso'o ngu' cha' nu nchcui' ndi'ya: Cua yaña Jesucristo nde chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ñati chalyuu nu ntsu'u qui'ya ji'i. Lo'o na', tlyu la xqui'ya na' que xa' la ñati, cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni na' lo'o ñati ji'i Jesucristo nu ngua sa'ni la.

16 Ngüi'ya tsa Jesucristo cha' clyu ti' na lo'o ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u 'na, cha' culu'u ycui' Ndyosi ji'i xa' la ñati ñi'ya caca xñi ngu' cha' ji'i Ni. Ñi'ya lo'o tya'na ti' Jesús jna' tya clyo, jua'a ca tya'na ti' Ni ji'i lcaa ñati nu xñi cha' ji'i Jesús ca nde loo la, cha' si jlya ti' ngu' ji'i Ni, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' li'.

17 Bi' cha' cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi juani, cua'ni chí na loo Ni, cha' ná tye tsä nu laca Ni loo tyucui ña'a chalyuu; ná tye cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' ná ntsu'u cha' cajaa Ni. Ná nchca ji'na ña'a na ji'i Ni cha' laca na ñati chalyuu ti, pana sca ti ycui' Ni laca ycui' Ndyosi. Jua'a laca cha' ji'i Ni tu'ni.

18 Culo na' cña jinu'ü juani, Timoteo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' ji'i sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'ü: Tya cua'ni la nu'ü cña ji'i ycui' Ndyosi ñi'ya nu cua nacuï ngu' nu laca tu'ba ji'i ycui' Ni cha' cua'ni nu'ü; tyi'u ti' nu'ü cha' nu cua nchcui' ngu' bi' jinu'ü tya tsubi'la, cha' caca nguula la ti' tyiquee nu'ü. Li' ñi'ya caca ji'i sca sendaru tso'o, jua'a taca jinu'ü xüü tya'la lo'o nu cuxi nu ntsu'u chalyuu;

19 taca xüü tya'a nu'ü lo'o nu cuxi bi' si xñi tso'o nu'ü cha' ji'i Jesucristo, si xcui' cha' tso'o cua'ni nu'ü

lo'o ñati. Ntsu'u ngu' nu ngua jlo ti' ñi'ya laca sca cha' liñi, pana nga'aa ndyu'ni ngu' cha' liñi bi' juani; cua ndya'achu' ngu' bi' ji'i ycui' Ndyosi, cha' nguxtyanu ngu' cha' tso'o bi'.

20 Ñi'ya nti' yu Himeneo lo'o yu Alejandro ni, nga'aa ndaquiya' ngu' ji'i cha' liñi, bi' cha' cua nguxtyanu na' ji'i ngu' bi' ya' nu xña'a, cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha' cuxi laca lo'o nchcui' ngu' cha' suba' ji'i ycui' Ndyosi.

2

Ndi'ya cua'ni na lo'o chcui' na lo'o ycui' Ndyosi

1 Nga'a cha' chcui' na lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ñati chalyuu, nu lo'o jña na cha' ji'i Ni, lcaa cha' nu lyiji ji'i ñati; chcui' na cuentya ji'i xa' ñati lo'o nchcui' na lo'o ycui' nu Xu'na na, jua'a lo'o tya na xlyá'be ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i ñati.

2 Nga'a cha' chcui' na lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ngu' nu laca loo, cuentya ji'i lcaa ngu' nu laca cña; jña ma cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee na, cha' ná xüü tya'a ngu' laca loo bi' lo'o na, cha' ta ngu' bi' chacuayá' cha' cua'ni na lcaa lo cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na.

3 Jua'a nti' ycui' Ndyosi nu ndu'ni lyaá ji'na; tso'o nti' Ni si jua'a chcui' na lo'o Ni,

4 cha' nti' Ni cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, nti' Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati ñi'ya nu ntsu'u cha' liñi ji'i ycui' Ndyosi.

5 Sca ti ycui' Ndyosi ntsu'u tsiya' ti, lo'o jua'a ntsu'u sca ti ñati nu ndi'i slo ycui' Ni nu nchcui' lo'o Ni cuentya ji'i ñati chalyuu; la cui' Jesucristo laca nu ñati bi'.

6 Nda Jesucristo chacuayá' cha' ndyujuii ngu' ji'i yu cua tsubi'la; jua'a nda yu caya' lo qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu, nu lo'o ngujuii yu lo crusi. Ngua'ni ycui' Ndyosi cña bi' la cui' hora lo'o ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni ji'i.

⁷ Ngusubi Ni 'na cha' ndya'a na' nda na' cha' tso'o bi' lo'o ñati cuentya ji'i y cui' Ni, cha' lo'o ngu' xa' tsu' ndyuna ngu' cha' tso'o bi' li'; ndya'a na' ngulu'u na' ji'i ngu' ñi'yä caca xñi ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi. Cha' liñi nscua na' nde, si'i cha' cuiñi nchcui' na'.

⁸ Bi' cha' lacua, lcaa se'i su ndyu'u ti'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo tsa tlyu ti, nti' na' cha' chcui' ngu' lo'o y cui' Ndyosi. Tso'o ti tyiquee ngu' ta ngu' cha' lo'o y cui' Ndyosi li', cha' ná tso'o chcui' ngu' lo'o Ni si ñasi' ngu', ni ná tso'o chcui' ngu' lo'o Ni laja lo'o nxuu tyaa'ngu'.

⁹ Lo'o nu ngu' cuna'q ni, cacu'ngu' ste' tso'o ti, si'i late' nu quiña'q tsa nga'q; ná talya'lye ngu' quicha'hique ngu', ná cacu'lye ngu' oro ni quee ndubi nu quiña'q tsa nga'q, cha' ná tso'o cha' cua'ni tyixi tsa ngu' ji'i y cui' ca ngu' cha' xña'q xa' nu qui'yu ji'i ngu'li';

¹⁰ tso'o la ña'a nu cuna'q nu xcui' cha' tso'o ndu'ni cuentya ji'i y cui' Ndyosi.

¹¹ Nga'q cha' tyi'i tì ti ngu' cuna'q lo'o culu'u ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi laja lo'o ndyu'u ti'i ngu', cha'lo'o ngu' cuna'q bi' ca tsa'q lo'o ngu', cha'lo'o ngu' cuna'q taquiya'ji'i cha' bi'.

¹² Ná ta na' chacuayá'ji'i sca nu cuna'q cha' culu'u cha'ji'i y cui' Ndyosi ji'i tya'a ngu' lo'o ndyu'u ti'i ngu' tsa tlyu ti, cha' ná tso'o si culo nu cuna'q cña ji'i nu qui'yu jua'q. Ti ti tyi'i ngu' cuna'q tso'o la.

¹³ Nu ngua tya clyo ni, ngüiñá y cui' Ndyosi ji'i nu qui'yu Adán; tiya'la xi, li'ngüiñá Ni ji'i sca nu cuna'q nu ngua naa Eva.

¹⁴ Lo'o jua'q si'i ji'i jyo'o Adán bi' ngua'ni nu xña'q ngana tyempo bi'; ji'i nu cuna'q ji'i yu ngua'ni bi' ngana, nu lo'o ngua'ni jyo'o Eva bi'cha'cuxi.

¹⁵ Bi' cha' tlyu tsa cña ntsu'u ji'i ngu' cuna'q lo'o cala sñi'ngu' juani; pana cua'ni lyaá y cui' Ndyosi ji'i ngu' cuna'q si xñi tso'o ngu' cha'ji'i Ni, si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu'ji'i tya'a ngu'. Cua'ni Ni cha'ca lubii cresiya

ji'i ngu' cuna'q bi', si talo ngu' cua'ni ngu' cha' tso'o bi', si nchcua ji'i ngu' cuna'q bi' cua'a ji'i y cui' ca ngu' cha' ná ca tyucuaa ti'ngu'ji'i ñati.

3

Ñati nu caca loo ji'i tya'a ngusñi na cha'ji'i Jesús

¹ Nga'q cha'jlya tso'o ti' mä cha'liñi nu nchcui'ndi'ya: Tso'o tsa si tyaja'q sca ngu' tya'a mä caca loo ji'i ña'a taju ti mä nu ngusñi mä cha'ji'i y cui' Ndyosi, cha'tso'otsa cuentya ji'i y cui' Ndyosi si nti'sca ñati cua'ni cña bi'.

² Si laca sca ñati loo ji'i ña'a taju tya'a ñati ji'i Jesucristo, li'ntsu'u cha'cua'ni yu xcui'cha'tso'olo'o ñati, cha'ná caja ñi'yä jña ngu' qui'ya ji'i yu li'. Caja clyo'oyu bi'lo'o sca ti nu cuna'q; jua'q ntsu'u cha'culacua tso'otyu, cha'cua'ayu ji'i cha'cuxi nu ntsu'u tyiquee y cui'ca yu, cha'tso'oti tyi'i yu lo'o tya'a ñati. Ntsu'u cha'ta yu ni'i ji'i yu lo'o jña ñati nu lijya tyijyu', jua'q ntsu'u cha'ta yu na cacu ngu'bi'. Ntsu'u cha'culu'uyu cha'ji'i y cui' Ndyosi ji'i ñati, bi'cha'ná tso'o si ná nchcua ji'i yu.

³ Ná caca yu cña bi' si cu'bi yu, si xuu tya'a yu lo'o ñati; nga'q cha'talo tyiquee yu ji'i tya'a ñati yu, cha'ná caja tya'acusu yu. Ná tso'o cha'jña yu cñi ji'i tya'a ñati, cha'caca culiya'tsa y cui'ca yu.

⁴ Ntsu'u cha'culo tso'oyu bi'cña ji'i ngu' tya'a ndi'i ti yu, cha'jua'qtaquiya'sñi' yu cña nu nclyo yu ji'i ngu', cha'cua'ni chì sñi' yu loo yu.

⁵ Ná caca ji'i sca ñati caca loo ji'i taju tya'a ñati ji'i y cui' Ndyosi si ná lo'o culo tso'oyu bi'cña to'tyi yu;

⁶ bi'cha'ná tso'o caca loo sca ñati nu ngusñi ca ti cha'ji'i y cui' Ndyosi, cha'tya lyiji ca tsa'q tso'oyu. Ná tyiquee'lye tsa cua'ni tyucuaa ti'yu ji'i tya'ayu, lo'o li'ntsu'u cha'xcube' y cui' Ndyosi ji'i yu ñi'yä lo'o xcube' Ni ji'i nu xña'q.

⁷ Nu ñati nu caca loo bi'ni, tso'o si caca yu sca ñati nu nchcui'ngu'quichi ji'i yu cha'tso'oti ndu'ni yu,

masi ngu' nu ná ndaquiya' cha' ji'i Jesucristo tsiya' ti chcui' ngu' jua'a ji'i yu. Lo'o li' ná caca chcui' ngu' cuentyu ji'i yu bi', ná caca cojolaqui nu xña'a ji'i yu bi', cha' cua'ni yu cha' cuxi.

Ñatí nu laca cña ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús

8 Lo'o jua'a ñatí nu laca cña ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús ni, lo'o ngu' bi' ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o. Ná tso'o si tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ndu'ni ngu' cña bi'; ná tso'o si cu'bi ngu' bi', ni ná tso'o si jña ngu' bi' cñi ji'i tya'a ñatí cha' caca culiya' tsa ycui' ca ngu'.

9 Ntsu'u cha' xñi tso'o ngu' bi' lcaa cha' liñi ji'i ycui' Ndyosi, tya'a cha' nu ngusñi lcaa na, cha' jua'a tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o.

10 Lo'o jua'a ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ma ji'i ñatí bi', cha' ña'a ma si xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'. Ñatí nu ndu'ni tso'o ni, taca caca ngu' cña ji'i tya'a ngu' cha' xtyucua ngu' ji'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús, cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi cua'ni ngu' bi' cña li'.

11 Lo'o nu ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o nu lo'o caca ngu' cña cha' xtyucua ngu' ji'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús; ná tso'o cha' chcui' nu cuna'a bi' cuentyu ji'i tya'a ngu' lo'o xa' ñatí. Nga'a cha' culacua tso'o ti' nu cuna'a bi', cha' talo ji'i cña nu nda ngu' ji'i.

12 Ñatí nu laca cña ji'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús ni, caja clyo'o ñatí bi' lo'o sca ti nu cuna'a; nga'a cha' culo tso'o ñatí bi' cña ji'i sñi' ngu', cha' taquiya' tso'o lcaa ñatí nu ndi'i to' tyi ngu' cha' nu chcui' ngu' bi'.

13 Lo'o jua'a tso'o tsa chcui' cua ña'a ca ñatí ji'i ngu' bi' si tso'o ndu'ni ngu' cha' laca ngu' cña, cha' nxtyucua ngu' ji'i ngu' tya'a na; li' tyatí la ti' ngu' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a caca tlyu tyiquee ngu' cha' culu'u ngu' cha' liñi ji'i xa' ñatí.

Ñi'ya laca cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi na

14-15 Yala ti caq na' slo nu'u, nti' na'. Jua'a ntä', pana ná jlo ti' na' ni jacua' caca 'na, si ntsu'u nu tacu' tyucuiji jna'; bi' cha' juani nscua na' quityi re cha' caca cuayá' la ti' nu'u ñi'ya nga'a cha' cua'ni ñatí ji'i Jesucristo lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' lo'o ndyu'u ti' i ngu' tsa tlyu ti. Ndu'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca, lcaa taju na lo'o tya'a na, lo'o jua'a nclu'u lcaa ngu' tya'a na cha' liñi ji'i ycui' nu Xu'na na ji'i xa' ñatí. Ná tye cha' liñi bi' tsiya' ti nde chalyuu xqui'ya lcaa taju ngu' tya'a na li'.

16 Chañi cha' tlyu tsa cha' tso'o ji'i Jesucristo nu ngusñi na. Ndi'ya nchcui' cha' bi':

Nu ngua sa'ní la ni, ni sca ñatí ná ngua cuayá' ti' ñi'ya cua'ni lyaá ycui' Ndyosi ji'i ngu'; pana nu juani jlo ti' na, xqui'ya cha' ngula Jesucristo chalyuu, cha' ngua ycui' Ni sca ñatí.

Lo'o jua'a nchcui' Xtyi'i ycui' Ni cha' ji'i yu, cha' sca ñatí nu lubii tsa laca yu;

cua na'a xcá ji'i ycui' Ndyosi ji'i Jesús, nu ñatí lubii bi'.

Li' nclyu'u ngu' cha' ji'i Jesucristo bi' ji'i ñatí ca quiña'a tsa quichi tyucui ña'a chalyuu; ngusñi ñatí lcaa quichi cha' nu nchcui' ngu' ji'i Ni li'.

Cua ndyaa Jesús ca slo ycui' Ndyosi Sti na nde cua, lo'o juani tlyu tsa laca Jesús cajua.

4

Tya'achu' ngu' ji'i cha' liñi ji'i ycui' Ndyosi ca tiya'la

1 Xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi nchca cuayá' ti' na ñi'ya caca tyempo nde loo la, cha' ntsu'u ñatí nu cua ngusñi tyucuiji ji'i Jesucristo nquicha', lo'o li' tyu'utsu' ngu' bi' tyucuiji ji'i ycui' nu Xu'na na. Xtyanu ñatí bi' ji'i Ni li', cha' cñilo'o cui'i cuxi nu ndu'ni cña cuentya ji'i nu xña'a ji'i ngu'; tyijloo cui'i cuxi bi' ji'i ngu' bi' li'.

² Ntsu'u ngu' nu nchcui' tucua lo cha', nu nga'aa ntyuju'u ti' cha' ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nchcui' nu xñ'a; ji'i ngu' cuiñi bi' cuna xi ngu' ty'a na, tyu'utsu' ngu' ji'i tyucuii tso'o li'.

³ Nclu'u ngu' cuiñi bi' cha' ná tso'o caja clyo'o na; nclu'u ngu' cha' ntsu'u tsa na ndacu na nu ná tso'o cacu na, nacui_ ngu' bi'. Tlyu tsa cha' cuiñi nu nda ngu' bi'. Pana ngüiñá y cui' Ndyosi lcaa na nu ndacu na cha'tso'o ti cacu na ji'i, lcaa ty'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' ty'a na xlya'be ji'i y cui' Ndyosi lo'o cua cacu ti na, cha' jlo ti' na cha' tso'o ji'i y cui' Ni.

⁴ Tso'o tsa cña ngua'ni Ni, tso'o ngüiñá Ni lcaa lo na; bi' cha' ná tso'o si xcuqa na sca cha' tso'o nu ngüiñá Ni. Xñi na lcaa cha' tso'o bi', lo'o li' ndi'yä chcui' na lo'o y cui' Ndyosi: "Tsaa xlya'be jinu'u, Ndyosi Sti ya", ñacui na.

⁵ Jua'a chcui' na lo'o y cui' Ndyosi cha' nda Ni lcaa na nu tso'o cha' cacu na; culacuä Ni ji'i lcaa na nu ndacu na li', cha' chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi ndacu na ji'i.

Ña'a ti cua'ni tso'o nu'u cña ji'i y cui' Ndyosi

⁶ Culu'u nu'u lcaa cha' nu nscua na' lo quityi re ji'i ca ta'a ñati_ ji'i Jesucristo cajua, cha' caca nu'u sca ñati nu tso'o tsa ndu'ni cña ji'i Jesucristo, Timoteo. Tyi'u tso'o ti' nu'u lcaa cha' liñi nu cua ngusñi nu'u, cha' ji'i y cui' Ni; ña'a ti xñi tso'o nu'u tyucuii ji'i y cui' nu Xu'na na li', ñi'yä nu ndyu'ni ti nu'u.

⁷ Ná taquiya' nu'u ji'i cuentyu nu ná nchcui' cha' liñi ji'i y cui' Ndyosi, cha' cuxi tsa laca cha' bi'. Pana nu'u ni, ntsu'u cha' qui'i nu'u cha' cua'ni nu'u xcui' cña nu ndiya ti' y cui' Ndyosi.

⁸ Tso'o xi cha' ngui'i quiya' na cha' ty'a na, ngui'i ya' na cha' cua'ni na cña; pana tso'o la si qui'i tyiquee na cha' taquiya' na ji'i y cui' Ndyosi lcaa tyempo. Tso'o ti tyi'i na nde chalyuu, nu lo'o cua'ni na cua ña'a ca cña nu nti' nu Xu'na na cha' cua'ni na; la cui'

tso'o ti tyi'i na ca slo y cui' Ndyosi, si cua'ni na ñi'yä nu nti' Ni cha' cua'ni na.

⁹ Chañi tsa cha' nu nscua na' nde, jua'a ntsu'u cha' xñi tso'o na cha' bi'.

¹⁰ Jlyu ti' na ji'i y cui' Ndyosi nu lu'ú ca; bi' cha' lye cua'ni na cña ji'i Ni, masi lya' tsa ti' ngu' ji'na. Lo'o y cui' Ndyosi ni, cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ñati si taquiya'ngu' ji'i Ni. Lo'o xñi na cha' ji'i Ni, li' ca cuayá' tso'o la ti' na cha' bi'.

¹¹ Culo nu'u cña nu nguscua na' re ji'i lcaa ngu' ty'a ma, culu'u tso'o nu'u cha' bi' ji'i ngu'.

¹² Ná ta nu'u chacuayá' xtyí lo'o ngu' jinu'u cha' ty'a cuañi' nu'u, nti' ngu'. Cua'ni nu'u xcui' cña tso'o cha' ña'a lcaa ty'a ñati_ ji'i Jesucristo; xcui' cha' tso'o chcui' nu'u, xcui' cha' tso'o cua'ni nu'u, lo'o jua'a tso'o tsa tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i xa' la ñati_. Li' ca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i Jesucristo, xqui'ya cha' xcui' lubii ti cre-siya jinu'u ndyu'ni nu'u cña.

¹³ Laja lo'o ty'a lyiji ti tyalaa na' slo nu'u, ña'a ti ty'a chcui' nu'u lcaa cha' nu nscua lo quityi ji'i y cui' Ndyosi lo'o ngu'; ty'a chcui' la nu'u ñi'yä laca cha' liñi bi', ty'a culu'u la nu'u cha' tso'o bi' ji'i ngu' tsa tlyu ti lo'o tyu'u ti'ji'i ngu'.

¹⁴ Na cua nda y cui' Ndyosi tyucui chacuayá' ji'i Ni jinu'u lo'o ngusta ya' ngu' cusu' hique nu'u, cha' cua'ni nu'u cña cuentya ji'i y cui' nu Xu'na na. Cua nchcui' ngu' cuentya ji'i Xtyi'i y cui' Ndyosi cha' cua'ni nu'u cña bi'; bi' cha' cui'ya tso'o nu'u cuentya ji'i cha' tso'o nu cua nda y cui' Ndyosi jinu'u tsä bi', cha' talo nu'u ji'i cña nu ntsu'u jinu'u.

¹⁵ Lo'o y cui' nu'u ni, cui'ya tso'o nu'u cuentya ji'i lcaa cha' nu nguscua na' nde; li' ña'a ngu' cha' cua ndyaca tsa'a tso'o nu'u cha' caca nu'u loo ji'i ngu'.

¹⁶ Talo nu'u ji'i cña bi'. Cua'a nu'u ji'i y cui' ca cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni nu'u. Tso'o ti culu'u nu'u ji'i ngu' ty'a na, cha' jua'a cuna tso'o ngu' cha' nu nclu'u nu'u ji'i ngu', cha'

cua'ni lyaá ycui' Ndyosi ji'í ngu' bi' li'. Lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni jinu'u li'.

5

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ngusñi na cha'ji'í Jesús

¹ Ná cua'ni tyala nu'u ji'í sca ngu' cusu' si ngua'ni cuxi yu; ta nu'u sca cuij lo'o yu ñi'yä lo'o nchcui' na lo'o sti na. La cui' ti cha' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' ni, ta sca cuij lo'o ngu' ñi'yä lo'o nclu'u na ji'í tya'a na.

² Lo'o sca ma' cusu' ni, ta sca cuij lo'o ma' ñi'yä lo'o nchcui' na lo'o xtya'a na; la cui' ti cha' lo'o nu ngu' cuna'a cuañi' ni, ta sca cuij lo'o ngu' ñi'yä lo'o nclu'u na ji'í sca nu cuna'a tya'a na. Pana xcui' lubii ti cresiya jinu'u ña'q nu'u ji'í ngu' bi'.

³ Ntsu'u cha' ña'asij ngu' ji'í lcaa ngu' cuna'a ti'i si cua ngujuii nu laca clyo'o ngu', si ndyanu ycui' ti ngu'.

⁴ Si ntsu'u sñi' nu cuna'a ti'i, masi sca sñi' ste', ntsu'u cha' ña'asij ngu' bi' ji'í xtya'a ngu' li'; nga'a cha' ca tsa'a sñi' ngu' cha' ña'asij ngu' ji'í ngu' cusu' ji'í, ñi'yä lo'o nguna'asij ngu' cusu' bi' ji'í sñi' ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Bi' laca cña nu ndacui ji'í ngu' cuañi' cha' cua'ni ngu' cuentya ji'í ngu' cusu' ji'í, cha' tso'o ntsu'u tyiquee ycui' Ndyosi lo'o ña'q Ni ji'í ngu' cuañi' nu ña'asij tso'o ji'í ngu' cusu' ji'í.

⁵ Sca ti ji'í ycui' Ndyosi ndu ti' ngu' cuna'a ti'i nu chañi cha' ndyanu ycui' ti ngu'; sca ti ycui' Ni xtyucua Ni ji'í ngu' nti' ngu', bi' cha' nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi tsä lo'o talya, ndijña ngu' ji'í Ni na ca nu lyiji ji'í ngu'.

⁶ Si'i jua'a ndu'ni nu cuna'a ti'i nu ndyu'ni cua ña'q ca cha', ñi'yä nu nti' ti cresiya ji'í ycui' ngu'; nti' ngu' cha' tso'o ti ndi'í ngu' chalyuu, pana cua tye ti cha' ji'í ngu' bi' cuentya ji'í ycui' Ndyosi.

⁷ Ntsu'u cha' culo nu'u cña ji'í lcaa ngu' bi', cha' ná caca sta xa' la ñati qui'ya ji'í cu'mä ñati ji'í Jesucristo xqui'ya ngu' cuna'a ti'i bi'.

⁸ Ná tso'o ndu'ni ñati nu ná ndube ti' ji'í tya'a, masi ji'í sti ngu', masi ji'í

xtya'a ngu', masi ji'í sñi' ngu'; cha' cuiñi nchcui' ngu' lo'o nacui' ngu' cha' ngusñi ngu' cha' ji'í Jesucristo si ná ña'asij ngu' ji'í tya'a ngu', cha' tso'o la ndyu'ni xa' ñati nu ná ndaquiya' cha' ji'í Jesucristo tsiya' ti.

⁹ Tso'o la scua ngu' cusu' xtañi lcaa nu cuna'a ti'i nu cua ndye snayala yija ji'í, ma' cusu' nu sca ti quiya' ngujui clyo'o, nu sca ti lo'o clyo'o ma' nguti'í ma' chalyuu.

¹⁰ Scua ngu' xtañi ma' cusu' nu nchcui' ngu' ji'í cha' tso'o tsa cña ndu'ni ma' cusu' bi': si cua ngua'ni cu'ú tso'o ma' ji'í nu sube; si cua nda ma' su tyi'í ñati nu lijyä tyijyu'; si cua nguxtyucua ma' ji'í tya'a ñati ji'í Jesucristo, masi tlyu cña ntsu'u cha' cua'ni ma'; si ngua tya'na ti' ma' ji'í ñati nu quicha ti'. Si jua'a xcui' cña tso'o ndu'ni ma' cusu' bi', scua ngu' xtañi ma' lo quityi bi' lacua.

¹¹⁻¹² Ná scua ngu' xtañi nu cuna'a cuañi' la nu ndyanu ti'i, cha' ntsu'u quiya' ná talo nu ngu' cuañi' bi'. Pana nu cuna'a nu nscua xtañi lo quityi ni, sca ti cua'ni ngu' cña ji'í Jesucristo nti' ngu', bi' cha' ngüiñi cha' ji'í ngu' lo'o ycui' Ndyosi li'. Ñi'yä caca si tiya' la xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' bi', lo'o li' nga'aa cua'ni ngu' ñi'yä nu nacui' ngu' cha' cua'ni ngu' cuentya ji'í Jesucristo li', jua'a ntsu'u qui'ya ji'í nu cuna'a bi' li'.

¹³ Bi' cha' tso'o la si ná scua ngu' tsiya' ti xtañi nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i. Ná tyiquee' xcui' paseya ti tya'a ngu' cuañi' bi' slo ñati; pana si jua'a cua'ni ngu', caca taja ngu' cuna'a bi', chcui' tsa ngu' cuentyu ji'í xa' ñati li', masi ji'í tya'a ngu', masi ji'í xa' la ñati. Ni si'i sca ti cha' taja nu cuna'a ti'i nu ndu'ni jua'a, masi lo'o chcui' tsa ngu' cuna'a bi' lo'o tya'a ngu' lcua ti lo cha' nu ná tso'o cha' chcui' na.

¹⁴ Bi' cha' tso'o la si xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i, nti' na'; caja sñi' ngu' li', ña'asij ngu' to' tyi' ycui' ngu', cha' ná caja ñi'yä nu sta ngu' qui'ya ji'na xqui'ya nu cuna'a bi'.

¹⁵ Jua'q̄ ntq̄ cha' cua'ni m̄a, cha' cua ntsu'u xi ngu' cuna'q̄ cuañi' nu ndyanu ti'i nu cua ngulochu' ji'i cha' ji'i y cui' Ndyosi, cha' cua ngusñi ngu' tyucui ji'i Satanás nu xñ'a'q̄ li'.

¹⁶ Culo nu'u cña ji'i ca ta'a ñat̄i ji'i Jesucristo jua, masi ji'i ngu' qui'yu, masi ji'i ngu' cuna'q̄, cha' ña'asii'ngu' ji'i nu cuna'q̄ ti'i tya'a ngu'; ná xtyanu ngu' ji'i nu cuna'q̄ ti'i tya'a ngu' cha' caca bi' cuentya ji'i taju ñat̄i ji'i Jesucristo. Li' caca xtyucua tyucui taju ngu' bi' ji'i nu cuna'q̄ nu chañi cha' ti'i ngu', nu ngu' cuna'q̄ ti'i nu ná ntsu'u ni sca ñat̄i ji'i cha' xtyucua ji'i.

¹⁷ Cua'ni ch̄i m̄a loo ngu' cusu' nu laca loo ji'i taju ji'i m̄a si tso'o ti nclu'ni ngu' lo'o m̄a. Lye la cua'ni ch̄i m̄a loo ngu' cusu' nu nchcui' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o m̄a, ngu' cusu' nu nclu'nu cha' bi' ji'i m̄a. Ta m̄a caya' ji'i ngu' cusu' bi'.

¹⁸ La cui' ti cha' nscua lo quityi ji'i y cui' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya: "Ná sca' m̄a tu'ba toro laja lo'o nxatá ni' ji'i trigo cha' tyu'u si'yu; cacu ni' xi, tso'o la li'", nacui' quityi. Xa' nchcui' lo quityi bi' ndi'ya: "Liñi ndyu'u cha' xñi ngu' caya' lo cña nu ngua'ni ngu'", nacui' quityi.

¹⁹ Ná tucuá nu'u cha' ji'i ngu' si sta sca ñat̄i qui'ya ji'i sca ngu' cusu' bi'; sca ti si stu'ba ti sta tucua sna tya'a ñat̄i qui'ya bi' ji'i ngu' cusu' bi', li' nga'a cha' tucuá nu'u cha' ji'i ngu'.

²⁰ Si chañi cha' ndyu'ni ngu' cusu' bi' cha' cuxi, li' chcui' nu'u lo'o nu cusu' bi' slo tyucui taju ñat̄i ji'i Jesucristo bi', cha' cube ti' lcaa'ngu', cha' ná cua'ni cuxi ngu' jua'a.

²¹ Nclyo na' cña bi' jinu'u, Timoteo, cha' cua'ni nu'u lcaa' cña nu nguscua na' lo quityi re; lo'o jua'a jlo ti' y cui' Ndyosi cha' nu nguscua na' re, jlo ti' Jesucristo, jlo ti' xcä' nu ngusubi y cui' Ndyosi ji'i. Nu lo'o ntsu'u cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i sca ngu' tya'a m̄a ni, jatya nu'u xi cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'u lcaa' lo cha' ji'i ngu' bi', cha' sca ti cuayá' liñi tyu'u cha' ji'i ngu' bi', masi tya'a tso'o nu'u, masi chaca tya'a ngu'.

²² Ná yala tsa cua'ni nu'u cha' sta ya' nu'u hichu' sca ñat̄i, cha' caca yu loo ji'i sca taju ñat̄i ji'i Jesucristo; jatya xi cha' ña'q̄ si chañi cha' ñat̄i nu xcui' nclu'ni cha' tso'o laca yu, si chañi cha' tso'o tsa cña ndyu'ni yu, cha' ná tyanu qui'ya yu hichu' nu'u si ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i yu bi'. Lo'o nu'u ni, xcui' lubii ti cresiya jinu'u cua'ni nu'u cña.

²³ Jlo ti' na' cha' quicha xi ti' nu'u; bi' cha' nga'aa co'o nu'u xcui' hitya ti, tso'o co'o nu'u xi vino nu ndyu'u lo si'yu losu' cha' caca jo'o ne' nu'u.

²⁴ Ntsu'u ñat̄i nu ntsu'u qui'ya ji'i, pana jlo ti' xa' ñat̄i ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi', masi bilya caca cuayá' ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ntsu'u ñat̄i nu cuxi tyiquee ngu', pana ná jlo ti' xa' ñat̄i ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi'; lo'o caca cuayá' ji'i ngu' bi', hasta li' ca cuayá' ti' xa' ñat̄i ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi'.

²⁵ La cui' jua'a lo'o ñat̄i nu tso'o tsa tyiquee, jlo ti' xa' ñat̄i ni cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana si ntsu'u ñat̄i nu tso'o tyiquee, nu ná jlo ti' xa' ñat̄i ji'i, ca nde loo la tyu'u tucua cha', ca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' tso'o nu ngua'ni ngu' bi' li'.

6

¹ Lcaa ñat̄i ji'i Jesucristo nu laca msu nu ngüi'ya ñat̄i ntsu'u cha' cua'ni ch̄i ngu' loo xu'na ngu', masi ti'i tsa cña nu nda xu'na ji'i. Li' ná caca chcui' cuxi ngu' ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya msu bi', ni ná caca chcui' cuxi ngu' ji'i cha' ji'i Jesucristo nu nclu'na.

² Ñat̄i nu laca msu nu cua ngüi'ya tya'a ñat̄i ji'i Jesucristo sa'ni la ni, ná tso'o si cua'ni tyixi msu bi' lo'o xu'na ngu', cha' stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' lo'o Jesucristo; ntsu'u cha' lye la cua'ni ch̄i msu bi' loo xu'na ngu', tso'o la cua'ni msu bi' cña ji'i xu'na ngu', cha' nu tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Jesú laca ngu' juani, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee ngu' ña'q̄ ngu' ji'i tya'a ngu'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo, bi' cha' culu'u nu'u cha' bi'

ji'í ngu', lo'o jua'a culo nu'u cña ji'í
ngu' cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu
nscua lo quityi re.

Ná culacua tsa ti' na cha' ji'í cñi

³ Liñi tsa cha' ji'í ycui' Jesucristo nu Xu'na na; cua ña'a ca ñati nu nclu'u xi xa' la cha' ji'í ma, ná liñi ndyu'ni nu ñati bi', ná ntaja'a ngu' tsiya' ti taquiy'a ngu' ji'í cha' liñi bi'.

⁴ Na nclu'u ngu' bi' xa' la cha' xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná tso'o tyiquee ngu' bi', cha' xcui' na ndiya tsa ti' ngu' xuu tya'a ngu' cuentya ji'í scaa cha' nu nchcui' ngu'; ná tso'o cña nu ndu'ni ngu' bi', cha' jua'a caca liye' ti' ngu' ji'í tya'a ngu', lo'o jua'a xuu tya'a ngu' bi' li', cha' xcui' cuentyu chcui' ngu' ji'í tya'a ngu', lo'o jua'a sta ngu' qui'ya laja ti ji'í tya'a ngu' li'.

⁵ Lye tsa nchcui' ngu' bi', xqui'ya cha' ná ngusñi tso'o ngu' cha' liñi ji'í ycui' Ndyosi, jua'a nga'aa nclyacua tso'o ti' ngu' bi'; cha' cuiñi ti ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'í ycui' Ndyosi cha' caja cñi ji'í ngu', nti' ngu'. Ná tya'a nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'.

⁶ Chañi cha' ntsu'u xi cha' tso'o nu tyacua ji'na xqui'ya ycui' Ndyosi, si cua'ni tlyu na ji'í Ni tyucui tyiquee na; pana sca ti si nguaala' ti' na lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na nde chalyuu.

⁷ Ná sca na lo'o ji'na nu lo'o ngula na chalyuu, lo'o jua'a ná sca na tyalo'o na lo'o cajaa na.

⁸ Cuayá' ji'na nde chalyuu si ntsu'u na cacu na, si ntsu'u ste' na;

⁹ pana ntsu'u ñati nu nti' tsa cha' caca culiya' ngu'. Ná tso'o cha' bi', cha' li' cua'ni cuayá' nu xña'a ji'í ngu' si caca tylu'cha' cuxi tyiquee ngu'; tye chalyuu ji'í ngu' li', chcuna' cre-siya ji'í ngu'.

¹⁰ Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ñati ji'í cñi, bi' laca suu quiña'a tsa cha' cuxi. Ntsu'u ñati nu tijí tsa ti' ji'í cñi, bi' cha' cua ngulochu' ngu' cha' ji'í nu Xu'na na, cha' nga'aa taquiy'a ngu' bi' cha' ji'í Ni. Xñilí tsa ti' ndi'í ngu' bi' li', cha' nchcube' ngu' ji'í ycui' ca ngu'.

Tya nda Pablo xi cha' lo'o yu Timoteo

¹¹ Lo'o nu'u Timoteo, ñati ji'í ycui' Ndyosi laca nu'u, bi' cha' xtyanu nu'u ji'í lcaa cha' cuxi bi'; xcui' cha' liñi cua'ni nu'u, cua ña'a ca lo cha' tso'o nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na. Tya nxñi tso'o nu'u cha' ji'í ycui' Ndyosi, jua'a cua'ni nu'u cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'í lcaa ñati; talo nu'u masi xcube' ngu' jinu'u, jua'a cua'ni tya'na ti' nu'u ji'í ñati.

¹² Tyucui tyiquee nu'u cua'ni nu'u cña ji'í ycui' nu Xu'na na, xqui'ya cha' ngusñi tso'o nu'u cha' ji'í Ni. Cua jlo ti' nu'u cha' ná nga'a cha' tye chalyuu jinu'u, cha' ngusubi ycui' Ndyosi jinu'u, lo'o li' cua nda nu'u cha' lo'o tyuu tya'a ñati ñi'ya ngua lo'o ngusñi nu'u cha' ji'í Jesucristo; si'i sca cha' cuaana ti ngua bi'.

¹³ Culo na' cña jinu'u juani chacuayá' ji'í ycui' Ndyosi nu ndu'ni cu'ú ji'í lcaa na lu'ú nu ntsu'u chalyuu; la cui' jua'a culo na' cña jinu'u chacuayá' ji'í Jesucristo nu tso'o tsa nguxacui' cha' ji'í Poncio Pilato nu laca loo nu lo'o ngua cuayá' ji'í Jesús. Ná ntsii yu nguxacui' yu cha' cuentya ji'í cña nu ndyaca ji'í yu cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca yu.

¹⁴ Culo na' cña jinu'u cha' xcui' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' cua'ni lyiji nu'u lcaa cha' nu nguscua na' lo quityi re, lo'o jua'a ná ta nu'u tyempo nu caja ñi'ya sta ngu' qui'ya jinu'u. Na ntajatya na ji'í Jesucristo nu Xu'na na ña'a cuayá' tyaa Ni chaca quiya',

¹⁵ cha' tsä nu nti' ycui' Ndyosi cha' caa Jesús, li' tylu' tucua Ni chaca quiya'. Nu ycui' Ndyosi ni, tso'o ntsu'u tyiquee Ni tyucui tyempo, lo'o jua'a ycui' Ni laca loo tsiya' ti; laca Ni rey nu tlyu la, nu Xu'na nu laca loo la.

¹⁶ Ná ntsu'u cha' cajaa ycui' Ndyosi tsiya' ti, ná tye cha' ji'í Ni. Ndubi tsa ña'a xee ca su ntucua ycui' Ndyosi, ni ná ntsu'u ñati nu caca tsaa ca slo Ni jua'a ti xqui'ya xee tlyu bi'. La cui' jua'a ná ntsu'u ñati nu cua na'a ji'í ycui' Ndyosi, cha' ná nchca ña'a ñati

ji'í Ni nde chalyuu. Bi' cha' cua'ni chí na loo ycui' Ndyosi lacua, cha' laca Ni nu tlyu la. Jua'a laca cha' tu'ni.

¹⁷ Lo'o jua'a ntsu'u cha' culo nu'u cña ji'í ngu' culiya' tya'a ngusñi ma cha' ji'í Jesús, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Ná tso'o si xcui' culacua tsa ti' ngu' bi' ji'í cñi ji'í ngu'; la cui' ti ná culacua tsa ti' ngu' ji'í lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'í ngu', cha' yala ti ndye cñi ji'na. Tso'o la si cube ti' ngu' bi' ji'í ycui' Ndyosi nu lu'ú ca, cha' cua nda Ni lcaa lo na nu ntsu'u ji'na cha' caca tso'o tyiquee na nde chalyuu.

¹⁸ Culo nu'u cña ji'í ngu' culiya' bi' ndi'ya: Xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'; cua'ni tya'na ti' ngu' ji'í xa' ñati, lo'o jua'a tyi'u ti' ngu' ji'í ngu' ti'i, cha' ta ngu' na nu lyiji ji'í ngu' ti'i bi'.

¹⁹ Jua'a ti caca culiya' ngu' slo ycui' Ndyosi xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ngu' ca nde, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' tso'o ji'í ycui' Ni. Ná nga'a cha' tye chalyuu ji'í ngu' bi' li'.

Chaca tya cña nclyo Pablo ji'í yu

²⁰ Lo'o nu'u Timoteo, cua'ni tyaca'a nu'u ji'í cha' nu ntsu'u cha' culu'u nu'u ji'í ñati cuentya ji'í ycui' Ndyosi. Ná taquiya' nu'u tsiya' ti ji'í cha' cuxi nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Jlo tsa ti' ycui' ca ngu', jua'a nti' nu ngu' cuiñi bi'; pana ná nda ngu' bi' cuentya tsiya' ti ñi'yä laca sca cha' liñi.

²¹ Ntsu'u ngu' nu jlya ti' cha' cuiñi nu nchcui' ngu' cuiñi bi', pana juani nga'aa ndya'a stu'ba ngu' bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'í ycui' Ndyosi.

Ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi nu ndyaa ca slo Timoteo

1 Pablo laca na'. Cua nda ycui' Ndyosi cña 'na cha' lijyä na' tyijyu' cande quichí tyi mä, cha' ta na' cha' ji'i Jesucristo lo'o mä. Nacui' Ni cha' nánga'a cha' tye chalyuu ji'i ñatí nu xñi cha' ji'i Jesucristo.

2 Nscua na' quityi re cha' cäa slo nu'u, Timoteo, cha' sñi' na' laca nu'u nti' na', jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u. Ndi'yä nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i cresiya jinu'u xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nchcui' Pablo ji'i cha' tlyu nu ndyu'ni ycui' Ndyosi lo'o ñati

3 Ñi'yä nu tyucui tyiquee jyo'o cusu' ji'na ngua'ni ngu' cña ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ní la, jua'a tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña ji'i ycui' Ndyosi juani. Ndyo na' xlya'be ji'i ycui' Ni lo'o nchcui' na' lo'o Ni cuentya jinu'u, cha' tsä lo'o talya nchcui' na' lo'o Ni.

4 Ntsu'u ti' na' cha' ngusi'ya nu'u lo'o ndu'u na' ndyaa na', bi' cha' nti' tsa na' ña'a na' jinu'u chaca quiya' cha' ca chaa ti' na.

5 Ntsu'u ti' na' cha' chañi cha' ngusñi nu'u cha' ji'i Jesús. Xtya'a cusu' nu'u, nu ma' Loida ni, bi' laca nu cua ngusñi cha' bi' tya clyo; lo'o li' ma' Eunice xtya'a nu'u cua ngusñi cha' bi'; la cui' jua'a nu'u, tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i Jesús.

6 Ta na' sca cuji lo'o nu'u juani: Cua'ni tyaca'a nu'u ji'i cha' tso'o nu cua nda ycui' Ndyosi jinu'u tya lo'o ngusta ya' na' hique nu'u, cha' taca cua'ni nu'u cña cuentya ji'i ycui' nu Xu'na na.

7 Ná nti' ycui' Ndyosi cha' cutsii na; bi' cha' nda Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' ca tlyu tyiquee na, cha' tso'o ti tylu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, cha' taca

cua'ni na ñi'yä nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na lcaa tsä.

8 Ná ca tyuju'u ti' nu'u; ta nu'u cha' lo'o ngu', ñi'yä nu ngusñi nu'u cha' ji'i ycui' nu Xu'na na. La cui' ti ná ca tyuju'u ti' nu'u cha' ntsu'u na' ne' chcuä. Nchcube' ngu' jna' xqui'ya cha' nchcui' na' cha' ji'i ycui' nu Xu'na na, bi' cha' ná quiña'a tsa culacua ti' nu'u si lo'o jinu'u xcube' ngu' cha' nchcui' nu'u cha' tso'o ji'i Jesucristo lo'o ngu'. Ta ycui' Ndyosi juersa ji'na cha' talo na,

9 cha' ycui' Ndyosi laca nu ngua'ni lyaá ji'na; cua ngusubi Ni ji'na cha' cua'ni na cña nu nti' Ni cha' cua'ni na. Ntaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na cha' tso'o tyiquee ti Ni, masi si'i xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ycui' ca na. Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; jua'a laca cha' nu ngulu'u Jesucristo ji'na, cha' ngua ti' ycui' Ndyosi cua'ni Ni cha' tso'o lo'o na nu lo'o tya lyiji cuiñá Ni chalyuu.

10 Cua nchca cuayá' ti' na cha' bi' juani, xqui'ya cha' cua ya'a Jesucristo chalyuu, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na; ntijiloo Jesús tsiya' ti ji'i nu xña'a nu lo'o ndyu'u yu chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu, bi' cha' ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i lcaa na nu xñi na cha' ji'i Ni, cha' ngua'ni lyaá Jesús ji'na.

11 Cha' ji'i Jesucristo, bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ñati. Cua ngusubi ycui' Ndyosi 'na cha' ndya'a na' nclyu'u na' cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu' cuentya ji'i ycui' Ni,

12 bi' cha' ndyiji cha' ti' 'na juani. Pana ná tyuju'u ti' na', cha' cua jlo ti' na' tilaca laca nu ngusñi na' cha' ji'i Ni. Jlo ti' na' cha' nchca ji'i Ni ña'asii Ni 'na; nchca ji'i Ni xtyucua Ni 'na lo'o ndyu'ni na' cña nu nda Ni 'na, cha' taca tylu'u tso'o cña 'na tsä bi' lo'o tya'a Jesús nde chalyuu chaca quiya'.

13 Ña'a ti tya tylu'u ti' nu'u lcaa cha' nu cua ngulu'u na' jinu'u lacua. Cha' liñi laca bi', jua'a tso'o tsa si xñi tso'o nu'u cha' bi'. Tso'o ti tylu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i ñati, xqui'ya cha' ntsu'u cha' jinu'u lo'o Jesucristo.

¹⁴ Cua'ni tyaca'a nu'u ji'i cha' tso'o nu nda ycui' Ndyosi lo'o na; xtyucua Xtyi'i ycui' Ni jinu'u cha' cua'ni nu'u cña bi', bi' cha' ndyanu Xtyi'i ycui' Ni ne' cresiya ji'na.

¹⁵ Jlo ti' nu'u cha' quiñ'a ñati ji'i Jesucristo cua nguxtyanu ngu' 'na; masi cua ña'q ca ngu' nde loyuu su cuentya Asia, lo'o yu Figelo, lo'o yu Hermógenes, cua nguxtyanu ngu' bi' 'na.

¹⁶ Sca ti yu Onesíforo ni, nguxtyu-cua tsa yu bi' 'na; ná ngua tyuju'u ti' yu cha' ntsu'u na' ne' chcuq, pana ndyaa yu ndyaa na'a yu 'na ca bi'. Bi' cha' nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycui' Ndyosi ji'i yu, lo'o jua'a ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo yu bi'.

¹⁷ Nu lo'o ndyalaa yu nde quichi Roma re, li' ngulana tsa yu 'na cha' caa yu ca slo na'.

¹⁸ Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycui' nu Xu'na na ji'i yu bi', nu lo'o tyalaa tsq nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati. Lo'o jua'a cua jlo tso'o ti' nu'u lcaa ña'a cña tso'o nu ngua'ni yu lo'o na ca quichi Efeso.

2

Tlyu cua'ni tyiquee Timoteo, nti' Pablo

¹ Sñi' na', nti' na' cha' ta na' chaca cuij lo'o nu'u juani: Caca tlyu tyiquee nu'u xqui'ya Jesucristo nu xcui' cha' tso'o ndu'ni lo'o na.

² Cua ndyuna nu'u lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i tyuu tya'a ñati; nu juani la cui' ñi'yä nu ngulu'u na', jua'a culu'u nu'u ji'i ñati nu tyucui tyiquee nti' ngu' culu'u ngu' cha' bi' ji'i xi xa' la ñati, cha' ca tsa'a tso'o nu xa' la ngu' bi' cha' ji'i ycui' Ndyosi.

³ Ñi'yä ndalo sca sendaru lo'o ndya'a yu cusuu, jua'a talo nu'u si cajá cha' ti'i jinu'u lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' jinu'u, cha' sendaru ji'i Jesucristo laca nu'u juani.

⁴ Sca ti cña sendaru caca cua'ni sendaru; ná caca cua'ni yu xi xa' lo cña, si nti' yu cha' ca tso'o tyiquee xu'na yu lo'o yu, cha' bi' laca nu cua ngusubi ji'i yu cha' caca yu sendaru.

⁵ Jua'a si ntsu'u sca cha' cuijya ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' ni, cua laca nscua cha' ñi'yä nu tso'o la quijya ngu', cha' taca cua'ni tsaca yu ngana ji'i tya'a yu. Si ná taquiy'a' ngu' ji'i cha' nu cua nscua bi', li' ná caja cha' xlya'be ji'i ñati nu cua ngua'ni ngana ji'i tya'a yu lo'o cua ndye cha' cuijya ji'i ngu' li'.

⁶ Chaca cha' ni, sca ñati nu tlyu tsa cña ngua'ni lo xtyä ji'i yu, clyo cacu ycui' yu na nu ndyu'u lo xtyä bi'.

⁷ Culacua xi ti' nu'u ji'i cha' nu ngulu'u ca ti na' jinu'u, lo'o jua'a xtyucua ycui' nu Xu'na na jinu'u cha' ca cuayá' ti' nu'u lcaa cha' bi'.

⁸ Tyi'u ti' nu'u ji'i Jesucristo, cha' ycui' laca nu ndyu'ú chaca quiya' lo'o ngujui yu. Tya'a ñati ji'i jyo'o David laca yu bi'. La cui' cha' tso'o ji'i Jesús nu lu'ú ca nda na' lo'o ñati,

⁹ bi' cha' ndu'ni lya' ti' ngu' 'na juani. Ñi'yä nu nchcube' ngu' ji'i sca ñati cuxi, jua'a ngusca' ngu' jna' ne' chcuq juani. Ngusu'ba ngu' jna' ne' chcuq tu'ni, pana ná nchca ji'i ngu' su'ba yacu' ngu' ji'i cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi jua'a;

¹⁰ bi' cha' talo tyiquee na' ji'i ngu', masi nchcube' tsa ngu' jna'. Talo na' ji'i cha' cuxi bi' cuentya ji'i ca ta'a ñati nu ngusubi ycui' Ndyosi ji'i, cha' lo'o ñati bi' ngua'ni lyaá Jesucristo ji'i, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ñati bi'. Caca tyi'i ngu' bi' ca slo ycui' Ndyosi su tso'o tsa ña'a lcaa cha'.

¹¹ Nga'a cha' xñi tso'o ma cha' liñi nu ndi'yä nchcui':

Si cajaa na cha' laca na ñati ji'i Jesucristo, lo'o ti tyaa na tyi'i na lo'o ycui' Ndyosi li'.

¹² Si talo na lo'o xcube' ngu' ji'na xqui'ya cha' ji'i Ni, li' caja su tyi'i na lo'o ycui' Jesús ca su laca Ni loo ca bi'.

Si ñacui na cha' ná ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, jua'a ycui' Ni, ñacui Ni cha' ná ntsu'u cha' ji'i Ni lo'o na.

¹³ Masi tya'achu' na ji'i ycui' Ni, ña'a ti tya tso'o tsa ndu'ni Jesucristo lo'o na;

ná ncha'q̄ cha' ji'i Jesús, ña'q̄ ti tyā
cua'ni Ni ñi'yā nu cua nacui
y cui' Ni cha' cua'ni Ni.

Ñati nu tso'o tsa cña ndyu'ni

14 Lu'ba ti chcui' nu'u lo'o ngu' cha'
taquiya' ngu' lcaa cha' nu nscua na'
re. Cua jlo ti' y cui' nu Xu'na na lcaa
ñā'q̄ nu ndyu'ni scaa ngu', bi' cha'
culo nu'u cña cha' nga'aa xtyacui ngu'
cha' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i cua
ñā'q̄ ca cuentyu nu nchcui' ñati. Ná
tso'o tsiya' ti jua'q̄, cha' lye tsa quichi
cha' hique ngu' nu ndyuna cha' bi'.

15 Lye tsa cua'ni nu'u cña nu cua
nda y cui' Ndyosi jinu'u, cha' ná ca
tyuju'u ti' nu'u xqui'ya cña nu ngua'ni
nu'u nu lo'o tsaa nu'u tyi'i ca slo Ni.
Chañi tsa laca cha' ji'i y cui' Ndyosi,
bi' cha' tya culu'u la nu'u cha' liñi bi'
ji'i ngu' lacua; tso'o ti caca tyiquee Ni
ñā'q̄ Ni jinu'u li'.

16 Ná cua'q̄ jyacä nu'u tsiya' ti ji'i
cha' cuxi nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi',
cha' tyijyu' tsa ndya'achu' ngu' bi' ji'i
y cui' Ndyosi; nga'aa ndya'q̄ ngu' bi'
tyucuiji'i y cui' Ndyosi tsiya' ti.

17 Cha' cuxi laca nu nclu'u ngu'
bi', lo'o jua'q̄ tlyu la caca cha' cuxi
bi' nde loo la. Ñi'yā ndyaluu sca
quichu' tyaala nu nga'q̄ lo cuaña' na,
ñā'q̄ cuayá' cua'ni ñu'u ji'i ña'q̄ tsaca
cuaña' na, la cui' jua'q̄ laca cha' cuiñi
nu nclyu'u yu Himeneo lo'o yu Fileto
bi'.

18 Nguxtyanu ngu' bi' cha' liñi ji'i
y cui' Ndyosi, lo'o nu juani nacui ngu'
bi' cha' nga'aa tyu'u na chaca quiya':
"Na cua ndyu'u ngu' chaca quiya',
lcaa ngu' nu ntsu'u cha' tyu'u", nacui
ngu' cuiñi bi'. Pana ntsu'u xi ngu'
tya'a na nu cua ngusñi cha' nu
nchcui' ngu' bi', lo'o juani nga'aa jlo
tso'o ti' ngu' ni cha' nu jlya ti' ngu' tya
cloyo.

19 Liñi tsa laca cha' nu nchcui' y cui'
Ndyosi; cua'ni Ni cha' ná xtyanu na
cha' bi', si jlya ti' na cha' nu nchcui'
y cui' Ndyosi ndi'yā: "Cua nslo y cui'
nu Xu'na na tilaca laca ñati ji'i Ni".
Lo'o chaca cha' nchcui' ndi'yā: "Cua
ñā'q̄ ca ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o

Cristo ni, ntsu'u cha' xtyanu ngu' bi'
lcaa cha' cuxi". Jua'q̄ nacui quityi ji'i
y cui' Ndyosi.

20 Ntsu'u tsa ya' xña ne' cosiña ji'i
sca ni'i tlyu: ntsu'u na oro, jua'q̄
ntsu'u na plata, jua'q̄ ntsu'u na yaca,
lo'o jua'q̄ ntsu'u na yuu. Xcui' cña
tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ca'ñña oro, lo'o
ca'ñña plata; pana ná ndube ti' ngu' ji'i
ca'ñña yaca, ji'i ca'ñña yuu, cha' tsa'ñña ti
nga'q̄ bi'.

21 Ñi'yā ntí' ya' xña nu ntsu'u ne'
cosiña, jua'q̄ laca ñati ji'i Jesucristo;
ntí' na cha' cua'ni y cui' nu Xu'na na
cha' tso'o lo'o na, cha' cube ti' Ni ji'ná
ñi'yā lo'o ndube ti' xu'na ni'i ji'i ca'ñña
ji'i, nu quiña'q̄ tsa nga'q̄. Ná caca
cua'ni na cha' tso'o bi' si ná lubii cre-
siya ji'ná; bi' cha' ndu'ni cha' xtyanu
na lcaa cha' cuxi cha' caca lubii cre-
siya ji'ná, cha' sca ti cña nu nda y cui'
Ndyosi ji'ná cua'ni na li'.

22 Ngu' cuañi' laca nu'u, lo'o jua'q̄
ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndiya ti' ngu'
cuañi'; pana nga'aa cua'ni nu'u cha'
bi'. Ña'q̄ ti tyā cua'ni nu'u cha' tso'o
ndi'yā: xñi tso'o nu'u cha' liñi bi',
tso'o ti tyu'u tyiquee nu'u ña'q̄ nu'u ji'i
ñati; tso'o ti tyi'i nu'u lo'o tya'a mā nu
cua ngua lubii cresiya ji'i ngu', la cui'
tya'a ntsu'u cha' ji'i mā lo'o y cui' nu
Xu'na na.

23 Nga'aa xacui nu'u cha' ji'i ñati nu
ná jlo ti' tsiya' ti ñi'yā laca sca cha' liñi;
ná sca cha' jlo ti' ngu' bi', pana ntí'
ngu' xu'u tya'a ngu' lo'o nu'u xqui'ya
sca cha' laja ti.

24 Nu ñati nu ndyu'ni cña ji'i y cui'
nu Xu'na na ni, ná tso'o si xcui' nxu'u
ti ngu' ndi'i ngu' lo'o tya'a ngu'; ntsu'u
cha' chcui' tso'o ti ngu' bi' lo'o lcaa
ñati. Tso'o si nchca ji'i ngu' bi' culu'u
ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'i xa' ñati;
jua'q̄ ntsu'u cha' talo tyiquee ngu' bi'
ji'i ñati nu cua'ni lya' ti' ji'i ngu',

25 jua'q̄ ji'i ñati nu ñasi' ji'i ngu'.
Tso'o ti chcui' ngu' bi' lo'o ñati nu
ñasi', cha' jua'q̄ taca cua'ni y cui' nu
Xu'na na cña ne' cresiya ji'i ñati nu
ñasi' bi', cha' taca culu'u Ni ji'i ngu'
ñi'yā laca lo'o cha' liñi bi'. Tso'o tsa si

culochu' ñat_i nu ñasi' bi' lcaa cha' cuxi
nu ndyu'ni ngu',

²⁶ cha' li' taca culo Ni ji'_i ngu' ya'
nu xñ'a'. Na cua ngusñi nu xñ'a' ji'_i
ñat_i nu ñasi' bi' tya tsubi' la cha' cua'ni
ngu' cña cuxi cuentya ji'_i.

3

Tyempo cuxi nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

¹ Culacua tso'o xi ti' nu'_u, Timoteo;
nu lo'o cua tye ti chalyuu, li' lye tsa
caca cha' ji'_i ngu' xqui'ya quiña'q a tsa
cha' cuxi.

² Tyempo nde loo la, li' tyi'_i tsa
ngu' cuxi: masi ngu' nu sca ti cña
ji'_i y cui' ca ngu' cube ti', masi ngu'
nu tyaca'a tsa cñi ji'_i, masi ngu' nu
tyixi tsa cua'ni lo'o tya'a ngu', masi
ngu' nu nt_i cha' tlyu tsa y cui' ca ngu',
masi ngu' nu suba' tsa chcui' ji'_i y cui'
Ndyosi, masi ngu' nu ná taquiya' ji'_i
sti ngu', ni ji'_i xtya'q a ngu', masi ngu'
nu ná tya xlyab'e ji'_i y cui' Ndyosi,
ni ji'_i tya'a ñat_i ngu', masi ngu' nu
ná tyaja'q a cua'ni ch_i ngu' loo y cui'
Ndyosi tsiya' ti,

³ masi ngu' nu ná ntsu'u tyiquee
ñ_a'q a ngu' ji'_i tya'a ngu', masi ngu' nu
ná cui'ya cha' clyu ti' ji'_i tya'a ngu',
masi ngu' nu lye tsa chcui' cuentyu ji'_i
tya'a ngu' lo'o xa' ñat_i, masi ngu' nu
ná tyaja'q a cua'ni ji'_i y cui' ca ngu' cha'
nt_i ngu' cua'ni ngu' lcaa cha' cuxi nu
ndiya ti' ngu' cua'ni ngu', masi ngu'
nu tyaala tsa cua'ni, masi ngu' nu ná
ndiya ti' tsiya' ti ni sca cha' tso'o,

⁴ masi ngu' nu nñilo'o ji'_i tya'a tso'o
ti ngu', masi ngu' nu ná cube ti' tsiya'
ti' si lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' ji'_i
tya'a ngu'; cua'ni ngu' cua ña'q a ca cha'
cuxi nu jña cresiya ji'_i y cui' ca ngu',
cha' nga'aa nt_i ngu' bi' taquiya' ngu'
ji'_i y cui' Ndyosi.

⁵ Na cuiñi ti lcaa ngu' bi' lo'o cua'ni
tlyu ngu' ji'_i y cui' Ndyosi, cha' ná
ndaquiya' ngu' bi' ji'_i cha' ji'_i Ni tsiya'
ti.

Xtyanu nu'_u ji'_i lcaa ngu' bi'.

⁶ Lo'o jua'q a ntsu'u xi ngu' cuxi bi'
nu nñilo'o ji'_i ñat_i, nu ndya'q a ne' ni'_i
ji'_i ñat_i cha' culu'u ngu' cha' cuiñi ti

ji'_i ngu' cuna'q a nu ná nclyacua tso'o
ti'. Na tonto tsa ngu' cuna'q a bi', cha'
ntsu'u tsa qui'ya ji'_i ngu', cha' nt_i tsa
ngu' xñi ngu' ji'_i cua ña'ca ca cha' cuxi.

⁷ Nt_i tsa nu ngu' cuna'q a bi' ca tsa'q a
ngu' sca cha', pana ná nchca ca cuayá'
ti' ngu' ni sca cha' liñi.

⁸ Ñi'y_a ngua ti' jyo'o Janes lo'o jyo'o
Jambres, nu ngu' cucha'q a nu ngusuú
tya'a lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni,
jua'q a nt_i nu ngu' cuxi bi'; bi' cha'
nxuu ty'a'a ngu' lo'o lcaa cha' liñi.
Nga'aa nchca culacua tso'o ti' ngu',
cha' ná jlya ti' ngu' bi' ji'_i Jesús tsiya'
ti.

⁹ Pana ná talo tyiquee ñat_i tyuú tsa
ji'_i cha' cuxi nu ndyu'ni nu ngu' cuxi
bi'. Ñi'y_a lo'o ngua cuayá'ti' ngu' sa'ni
cha' cuiñi tsa jyo'o Janes lo'o jyo'o
Jambres nu ngua li', la cui' jua'q a ca
cuayá'ti' lcaa ñat_i cha' xcui' na nñilo'o
ti' ngu' cuxi bi' ji'_i ñat_i chalyuu juani.

Chaca quiya' nclyo Pablo cña ji'i Timoteo

¹⁰ Lo'o nu'_u ni, Timoteo, jlo ti' na'
cha' ná ndu'ni nu'_u ñi'y_a nu ndu'ni
nu ngu' cuxi bi'. Stu'ba ti nt_i nu'_u
lo'o na', bi' cha' ndu'ni nu'_u ñi'y_a nu
ngulu'u na' jinu'_u; ndyu'ni nu'_u cña
ñi'y_a nu ndyu'ni na' cña, cha' jlya ti'
nu'_u cha' ji'_i Jesús ñi'y_a jlya ti' na' ji'_i.
Cua na'q a nu'_u cha' ndalo tyiquee na'
ji'_i ñat_i, cha' ntsu'u tyiquee na' ña'a
na' ji'_i ñat_i, cha' ndalo na',

¹¹ masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu'
'na, masi quicha ti' na'. Cua jlo ti' nu'_u
ñi'y_a ndalo na' ca quichi Antioquia,
ca quichi Iconio, ca quichi Listra, nu
lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' 'na ca bi';
pana cua ngulo y cui' nu Xu'na na 'na
ji'_i lcaa cha' cuxi bi'.

¹² Chañi cha' xcube' ñat_i ji'_i lcaa
tya'a na nu nt_i na cha' caca lubii
cresiya ji'na cuentya ji'_i Jesucristo.

¹³ Pana ngu' nu ndu'ni cha' cuxi ni,
cua nscua cha' tya cuxi la cua'ni ngu'
bi'; ngu' cuiñi ni, cua nscua cha' tya
cuiñi la cua'ni ngu', jua'q a ña'q a ti tya
jlya la ti' y cui' ca ngu' cha' cuiñi li'.

¹⁴ Pana nu'_u ni, ña'q a ti xñi tso'o nu'_u
lcaa cha' nu ngua tsa'q a nu'_u; na cua

ngua cuayá' ti' nu'ü ji'i cha' bi', cha' liñi laca bi'. Cua jlo ti' nu'ü tilaca laca nu ngulu'u cha' bi' jinu'ü tya clyo.

¹⁵ Tya cuañi'l tsa nu'ü lo'o nguxana nu'ü ndyaca tsa'a qü nu'ü lo quityi ji'i ycui' Ndyosi; quityi bi' laca nu culu'u liñi ji'na ñi'yä taca clyaa na ji'i nu cuxi, si xñi tso'o na cha' ji'i Jesucristo.

¹⁶ Ycui' Ndyosi ngua'ní cha' ngua'ya cha' hique ñatj chalyuu, cha' xcua ngu' tyucui cha' ji'i Ni lo quityi bi', bi' cha' tso'o tsa si tya culu'u la na cha' nu nscua lo quityi bi' ji'i ñatj, cha' ca cuayá' ti' ngu' tyucui cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua'a ji'i ngu' lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi. Culu'u quityi bi' ji'na ñi'yä caca xñi tso'o na cha' ji'i Ni chaca quiya', ñi'yä caca ca tsa'a na cha' cua'ní na xcui' cha' tso'o.

¹⁷ La cui' quityi bi' laca nu culu'u ji'i lcaa tya'a na nu laca na ñatj ji'i ycui' Ndyosi, ñi'yä taca cua'ní tso'o na lcaa cña nu nda Ni ji'na cha' cua'ní na nde chalyuu.

4

Cua ngulala ti tye chalyuu ji'i Pablo

¹ Culo na' cña jinu'ü chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi, jua'a qü chacuayá' ji'i Jesucristo nu cua'ní cuayá' ji'i lcaa ñatj lu'ü lo'o ji'i lcaa ñatj nu cua ngujui. Caq Jesucristo chaca quiya' cha' caca Ni loo ji'i lcaa ñatj.

² Culo na' cña jinu'ü cha' culu'u nu'ü cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ñatj; ña'a ti tya culu'u nu'ü cha' bi' ji'i lcaa ñatj, masi nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', masi ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi'. Tyucui tyiquee nu'ü culu'u nu'ü ji'i ngu', cha' ta ngu' cuentya ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; jua'a xtyucua nu'ü ji'i ngu' cha' culochu' ngu' cha' cuxi bi'. Talo tyiquee nu'ü ji'i ngu' cha' tso'o ti culu'u nu'ü cha' tso'o bi' ji'i ngu',

³ cha' ca nde loo la nga'aa tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' tso'o bi' li'; culana ngu' ji'i quiña'a xa' la ñatj nu culu'u ji'i ngu' lcaa ti cha' cuxi nu ndiya la ti' ngu' bi' cuna ngu'.

⁴ Li' culochu' ngu' ji'i lcaa cha' liñi nu cua ndyuna ngu' nquicha', cha'

nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' liñi bi'; pana xñi tso'o ngu' cua ña'a ca cha' cuiñi, lcaa cuentyu li'.

⁵ Lo'o nu'ü ni, culacua xi ti' nu'ü na laca nu tso'o la cha' cua'ní nu'ü, cha' talo tyiquee nu'ü lo'o lya' tsa ti' ngu' jinu'ü, cha' ña'a ti chcui' nu'ü cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñatj, cha' tya cua'ní la nu'ü lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ní nu'ü cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

⁶ Lo'o na' ni, cua tye ti cña jna' nde chalyuu cuentya ji'i cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi; cua ngulala ti cajaa na', nti' na'.

⁷ Cua ngusüü tya'a na' lo'o nu cuxi; cua ndye nguta'a na' tyucuiji'i Jesucristo, bi' cha' cua tyalaa ti na' ca slo ycui' Ndyosi. Nu cha' tso'o nu cua ngusñi na' ni, cua ndyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya 'na,

⁸ bi' cha' jlo ti' na' cha' ntsu'u sca cha' tso'o nu tyacua 'na; ta ycui' nu Xu'na na cha' tso'o bi' jna' nu lo'o tyalaa tsä lo'o cua'ní cuayá' Ni ji'ilcaa ñatj, cha' liñi tsa ndu'ni cuayá' ycui' Ndyosi. Ta Ni cha' tso'o bi' ji'ilcaa ñatj nu ntajatya tsa ji'i Cristo ni jacua' caa Ni chaca quiya', xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a qü ngu' ji'i Ni; si'i jna' ti ta Ni cha' bi'.

Cha' nu nda Pablo lo'o ndye quityi

⁹ Quiñi clya tyucuiji'i jinu'ü cha' caa ca nde slo na' yala ti.

¹⁰ Cua nguxtyanu Demas 'na xqui'ya cha' ndiya la ti' yu ji'i cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ndyaa yu ca quichi Tesalónica. Nda na' ji'i Crescente ndyaa ca Galacia, jua'a nda na' ji'i Tito ndyaa ca Dalmacia;

¹¹ sca ti Lucas tya ndi'i ca nde lo'o na'. Tsaana nu'ü ji'i Marcos cha' calo'o ji'i yu ca nde, cha' nchca ji'i yu xtyucua yu xi 'na lo'o cña re.

¹² Ngulo na' cña ji'i Tíquico cha' tsaa yu ca quichi Efeso.

¹³ Nu lo'o caa nu'ü ca nde, calo'o ji'i capa jna' nu nguxtyanu na' to' tyi Carpo ca quichi Troas, lo'o jua'a lcaa quityi 'na calo'o nu'ü ji'i, cha' tiji' tsa ti' na' ji'i quityi nu nguscua na' lo.

¹⁴ Alejandro, nu cuityi chcuä bi' ni, lye tsa ngua'ní lya' ti' yu 'na; cuxi tsa

cña ngua'ni yu lo'o na'. Cua jlo ti' ycui'
nu Xu'na na lcaa cha' bi', jua'a tya ta
Ni cha' cuxi ji'i yu bi'.

¹⁵ Pana tii ti' nu'u cha' ná tacu' nu
Alejandro bi' cha' jinu'u, nu lo'o ta
nu'u cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o
ñati.

¹⁶ Lo'o nguta'a na' slo ngu' tisiya
clyo, ni sca ñati ná nguxtyucua ngu'
'na li', cha' ngusna ngu'; bi' cha'
ndijña na' ji'i ycui' Ndyosi cha' cui'ya
Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi'.

¹⁷ Nguxtyucua ycui' nu Xu'na na
jna' li', cua nda Ni juersa 'na cha' tya
ngulu'u la na' cha' tso'o ji'i Jesucristo
ñia'a cuayá' ndyuna lcaa ñati xa' tsu'
nu ndi'i ca nde. Cua ngua'a ycui' Ni
'na ji'i cuichi tyaala bi'.

¹⁸ Lo'o jua'a tya cua'a Ni jna' ji'i
lcaa lo cha' cuxi nu tyacua na' ji'i; jlo
ti' na' cha' ña'a ti tya ña'asii Ni jna',
cha' tso'o ti tyalaa na' su nclyo ycui'
Ndyosi cña. Nga'aa tye tsq cha' cua'ni
tlyu na ji'i ycui' Ndyosi ca bi'. Jua'a
caca cha' tu'ni.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

¹⁹ Ta nu'u xlyo ni'i ji'i Prisca, lo'o
ji'i Aquila, lo'o ji'i lcaa ngu' ca to' tyi
Onesíforo cuentya jna'.

²⁰ Ndyanu Erasto ca quichí Cor-
into, lo'o jua'a cua nguxtyanu na' ji'i
Trófimo ca quichí Mileto cha' quicha
ti' yu.

²¹ Quiñi clya tyucuii jinu'u cha'
tyalaa nu'u ca nde lo'o bilya xana
tyempo tlya'. Lcaa ngu' re nda ngu'
xlyo ni'i jinu'u, lo'o Eubulo, lo'o Pu-
dente, lo'o Lino, lo'o Claudia, lo'o lcaa
tya'a ñati ji'i Jesucristo quichí re.

²² Tyanu Xtyi'i ycui' Jesucristo lo'o
nu'u, cha' taca caca nguula la ti' ty-
iquee nu'u. Ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi
cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca
cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Tito

¹ Pablo laca na'. Ndyaa'q a na' lo cña ji'i y cui' Ndyosi, lo'o jua'q a ngua'q a lo Jesucristo cña 'na cha' tsa'q a chcui' na' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o xa' ñati; nga'a cha' chcui' na' lo'o ñati nu cua laca ngusubi y cui' Ndyosi ji'i cha' caca ngu' ñati ji'i y cui' Ni, cha' jlya tso'o la ti' ngu' bi' ji'i Ni li'. Cua nda Jesucristo 'na lijyaa cha' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' liñi ji'i Ni, cha' taca cua'ni tlyu lcaa na ji'i y cui' Ndyosi,

² lo'o jua'q a taca jatya na ji'i chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na li'. Ná cuiñi y cui' Ndyosi. Sa'ni tsa nchcui' Ni cha' caja chalyuu bi' ji'na, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu; tya li' nda Ni cha' lo'o ñati ji'i Ni nde chalyuu cha' taca tyi'i ngu' slo Ni.

³ Lo'o juani cua nti' Ni cha' tso'o tsa tyempo cha' cañi tyijyu' cha' ji'i y cui' Ndyosi nu ndyu'ni lyaá ji'na, lo'o jua'q a cua ngulo Ni cña jna' cha' culu'u na' cha' tso'o bi' ji'i xa' ñati.

⁴ Nscua na' quityi re cha' cña slo nu'u, Tito, cha' ñi'yä si laca nu'u sñi' na', jua'q a nti' na' ña'a na' jinu'u, cha' stu'ba ti ngusñi na cha' ji'i y cui' Ndyosi. Ndi'yä nti' na' cha' ña'a ti cua'ni y cui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, jua'q a Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na; cua'ni Ni cha' ti tyi'i tyiquee nu'u li'.

Cña nu ndyu'ni Tito ca loyuu Creta

⁵ Nguxtyanu na' jinu'u ca loyuu Creta bi', cha' cua'ni lyiji nu'u cña nu nga'a cha' cua'ni nu'u, cha' subi nu'u ji'i ngu' cusu' nu caca loo ji'i taju ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús lcaa quichí cajua; subi nu'u ji'i ngu' cusu' bi' ñi'yä nu nacui na' jinu'u tya tsubi la.

⁶ Xcui' tso'o ti nga'a cha' cua'ni ngu' cusu' bi', cha' ná taca sta ñati qui'ya ji'i ngu'. Caja clyo'o ngu' bi' lo'o sca ti nu cuna'q a, ni ná tso'o tyu'u cha' ji'i

ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'q a. Ntsu'u cha' xñi sñi' ngu' cusu' bi' cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'q a ná cua'ni suba' sñi' ngu' lo'o xa' ñati; ntsu'u cha' taquiya' sñi' ngu' ji'i cha' nu nchcui' ngu' cusu'.

⁷ Lo'o jua'q a ngu' nu caca loo ji'i taju ñati tya'a na ni, ná tso'o si ntsu'u cha' sta ñati qui'ya ji'i ngu' bi', cha' cña ji'i y cui' Ndyosi ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' clyana nu'u ji'i ngu' nu ná ndu'ni tyucuaa ti' ji'i tya'a ngu', ngu' nu ná ñasi', ngu' nu ná cu'bi, ngu' nu ná ntsu'u cha' cusu' lo'o tya'a ñati, ngu' nu ná ndacui tsa ti' ji'i cñi;

⁸ clyana nu'u ji'i ngu' nu nda su tyi'i ñati nu lijyä tyijyu', ngu' nu ndiya ti' cua'ni xcui' cha' tso'o, ngu' nu tso'o ti nchcui' lo'o ñati, ngu' nu sca ti cha' ji'i Jesús ntsu'u tyiquee ngu', nu ndu'ni cua ña'a ca cha' nu nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na, ngu' nu nchca ji'i cua'a ji'i y cui' ca ngu'.

⁹ Tso'o tsa ñati nu cua ngui'i tsa ji'i cha' liñi nu ngulu'u na ji'i, ñati nu nchca ji'i culu'u cha' liñi bi' ji'i tya'a ñati, ñati nu nchca ji'i tacu' tsiya' ti cha' ji'i ngu' cuiñi.

¹⁰ Cua ntsu'u tyu' tya'a ngu' nu ná ntaja'a taquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' ngu' nu laca loo, ntsu'u quiña'a tsa ngu' judío nu ndyu'ni jua'a; cuiñi tsa cha' nu nchcui' ngu' bi', cha' jua'q a cñilo'o ngu' ji'i tya'a ngu'.

¹¹ Nga'a cha' tacu' mä tu'ba ngu' cuiñi bi', cha' ná tacu' ngu' cha' ji'i quiña'a ñati, ña'a tya'a nga'a nii ti ngu' nu cua ngusñi cha' liñi bi'. Nclyu'u ngu' cuiñi bi' cha' ji'i tya'a na; pana na cuiñi ngu' bi', cha' cua nti' ngu' caja cñi ji'i ngu'.

¹² Cha' liñi nchcui' sca jyo'o cusu' tya'a quichí tya'ngu' Creta su ndil'i nu'u, nu ngua tu'ba ji'i jo'ó ji'i ngu' cua sa'ni. Ndi'yä nchcui' bi': "Cuiñi tsa lcaa ngu' Creta tya'a na', xña'a q a tsa ngu'. Lo'o jua'q a ndacu tsa ngu', pana ná ntaja'a q a cua'ni ngu' cña tsiya' ti", nacui jyo'o cusu' bi'.

¹³ Chañi cha' nu nchcui' jyo'o bi'; bi' cha' lye chcui' nu'u lo'o ngu' bi', cha'

tso'o ti xñi ngu' lcaa cha' ji'i Jesús nu nchcui' na lo'o ngu',

¹⁴ cha' nga'aa cua'a jyaca ngu' ji'i cuentyu nu nchcui' ngu' judío, cha' nga'aa taquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' ñati chalyuu ti nu cua ngulochu' ji'i lcaa cha' liñi.

¹⁵ Lubii tsa laca lcaa lo na, jua'a nti' sca ngu' nu lubii cresiya ji'i cuentya ji'i y cui' Ndyosi; pana ná ntsu'u na lubii tsiya' ti nti' ngu' nu cuxi tyiquee, cha' ná jlya ti' ngu' bi' ji'i cha' liñi. Lo'o cua'ni ngu' nu cuxi tyiquee cha' cuxi, li' nga'aa nda ngu' bi' cuentya cha' xcui' cha' cuxi laca nu ndu'ni ngu'.

¹⁶ Ñati ji'i y cui' Ndyosi laca ngu' bi', nacu'i y cui' ngu', pana ná ndyu'ni ngu' tsiya' ti ñi'ya nu nti' y cui' Ndyosi; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' cuiñi ngu' bi'. Cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' ji'i cha' nu liñi ca; ni sca cha' tso'o ná ca cua'ni ngu' bi' tsiya' ti.

2

Cha' liñi culu'u Tito ji'i ñati cha' caca tso'o tyiquee ngu' lo'o tya'a ngu'

¹ Lo'o nu'u ni, Tito, xcui' cha' liñi culu'u nu'u ji'i ñati.

² Culu'u nu'u ji'i ngu' nu cusu' la cha' ná caca cu'bi ngu', cha' xcui' cha' liñi jlya ti' ngu', cha' cua'a ngu' ji'i y cui' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu' li'; culu'u nu'u ji'i ngu' bi' cha' jlya tso'o ti' ngu' lcaa cha' liñi, cha' tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati ngu', cha' talo tyiquee ngu' lo'o ndyu'ni lya' ti' ñati ji'i ngu'.

³ Lo'o jua'a culu'u nu'u ji'i ma' cusu' ñi'ya nu nga'a cha' tyi'i ma' cha' cua'ni chì ma' loo y cui' Ndyosi, cha' ná chcui' ma' cuentyu ji'i ñati, cha' ná ca cu'bi ma', cha' culu'u ma' xcui' cha' tso'o ji'i tya'a ñati ma'.

⁴ Li' lo'o ña'a nu cuna'a cuañi' la ji'i ma' cusu', jua'a ca tsa'a ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i clyo'o ngu', ña'a ngu' ji'i sñi' ngu';

⁵ ca tsa'a nu cuna'a cuañi' la cha' cua'a ngu' ji'i y cui' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu', ñi'ya nu nga'a

cha' cua'ni ngu' nu cua ngua lubii cresiya ji'i cuentya ji'i y cui' Ndyosi; ca tsa'a ngu' ñi'ya nu tso'o ti cua'ni ngu' cña to' tya'a ñati ngu', ñi'ya caca tya'a ti' ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ñi'ya nu taquiya' ngu' ji'i clyo'o ngu'. Si xcui' tso'o ti ndu'ni nu cuna'a cuañi' ni, li' ná ntsu'u cha' chcui' cuxi xa' ñati ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya ngu' bi' li'.

⁶ La cui' jua'a, ta nu'u cuij lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' cha' cua'a ngu' ji'i y cui' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'.

⁷ Xcui' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' jua'a ca tsa'a nu ngu' cuañi' bi' lcaa cha' tso'o lo'o ña'a ngu' cua ña'a ca cha' nu ndyu'ni nu'u; lcaa cha' liñi culu'u tso'o nu'u ji'i ngu' bi', si'i cha' laja ti chcui' nu'u lo'o ngu'.

⁸ Xcui' cha' liñi culu'u nu'u ji'i ngu', cha' ná tucui taca ñacu'i cha' cuiñi nu'u. Ca tyuju'u ti' ngu' nu cuxi tyiquee li', cha' ná caja ñi'ya chcui' ngu' cha' cuxi ji'na li'.

⁹ Chcui' nu'u lo'o ngu' nu laca msu nu ngüi'ya ñati cha' taquiya' ngu' ji'i lcaa cha' nu nchcui' xu'na ngu', cha' tso'o ti cua'ni ngu' lcaa cña ji'i ngu', cha' ná xlyú ngu' cha' hichu' nu laca xu'na ngu'.

¹⁰ Ná tso'o si cuaana ngu' msu na nu ntsu'u ji'i xu'na ngu', masi xtyi ti cha'; xcui' cha' liñi cua'ni ngu' msu lacua. Cua'ni chì ngu' loo xu'na ngu', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' tso'o tsa laca cha' ji'i y cui' Ndyosi nu ndyu'ni lyaá ji'na.

¹¹ Tso'o tsa ndu'ni y cui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu cha' cua nti' Ni cha' clyaa' ngu' ji'i nu cuxi;

¹² jua'a cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya taca tyi'i tso'o ti na nde chalyuu. Nti' Ni cha' cua'a na ji'i y cui' ca na, cha' tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ñati na. Taca cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi nu lo'o cua ngulochu' na ji'i lcaa cha' cuxi nu ná ndiya ti' Ni ji'i, nu lo'o nga'aa ndu'ni na lcaa cha' suba' nu ndiya ti' ñati chalyuu ti.

¹³ Jua'a ti ngulu'u Ni ji'na, cha' taca ca tso'o tyiquee na laja lo'o ntajatya na ji'i y cui' Ndyosi nu tlyu tsa cha' nu

ntsu'u ji'i Ni, ni jacua' c̄aq Ni chaca quiya'. Ndubi tsa xee ntsu'u ji'i Ni li', nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na.

¹⁴ Nu lo'o nda Jesús chacuayá' cha' ndyujuii ngu' ji'i, nda yu tyucui ña'a ycui' ca yu cha' taca clyáá na ji'i nu cuxi. Ngua'ni lubii Ni ji'i cresiya ji'na li' cha' caca na ñati ji'i Ni, cha' tyaja'a na cua'ni na xcui' cha' tso'o li'.

¹⁵ Jua'a laca cha' nu nga'a cha' ta nu'u lo'o ngu', pana lye chcui' nu'u lcaa cha' bi' lo'o ngu'. Culo nu'u cña ji'i ngu', lcaa lo cha' tso'o nu cua'ni ngu', lcaa lo cha' nu ná tso'o cha' cua'ni ngu', cha' nu'u laca loo; ná ta nu'u chacuayá' ji'i ngu' cha' chcui' ngu' cha' cuxi jinu'u.

3

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni na si laca na ñati ji'i Jesús

¹ Culu'u nu'u ji'i ngu' cha' taquiya' ngu' ji'i lcaa ngu' nu laca loo, ji'i lcaa ngu' tisiya; nga'a cha' cua'ni ngu' lcaa lo cña tso'o nu culo ngu' bi' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'.

² Ná tso'o chcui' ngu' cuentyu ji'i xa' ñati, ni ná tso'o xuu tyá'a ngu' lo'o ñati; ntsu'u cha' cube ti' ngu' ji'i xa' ñati, cha' tso'o ti chcui' ngu' lo'o lcaa ñati.

³ Cua sa'ni la ná nda na cuentya tsiya' ti ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi; ná ndaquiya' na ji'i Ni li', cha' cua ngüiñilo'o nu xña'a ji'na cha' cua'ni na lcaa cha' cuxi nu ndijña cresiya ji'na cha' cua'ni na. Ngua chaa ti' na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi bi' li', masi ngua'ni lya' ti' na ji'i ñati, masi ngua liye' ti' na ña'a na ji'i ngu', masi ngua ti'i ti' na ña'a na ji'i tyá'a na; lo'o jua'a ngu' tyá'a na, ngua ti'i ti' ngu' ña'a ngu' ji'na.

⁴ Lo'o li' ngua tsa'a na cha' nti' tsa ycui' Ndyosi cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, ñati chalyuu na.

⁵ Lo'o li' ngua'ni lyaá Ni ji'na cha' tyá'a na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na; pana si'i cha' ngua'ni na sca cha' tso'o, sca cña tacati, lo'o li' xqui'ya bi' ngua'ni

tya'na ti' Ni ji'na. Si'i jua'a. Na cua ngua'ni lubii Ni ji'i cresiya ji'na, bi' cha' caca chcui' na cha' cua ngula na chaca quiya'; cua ngua cucui cresiya ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o na.

⁶ Tso'o tsa nda Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na chacuayá' ji'i Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na;

⁷ tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o na jua'a, cha' caca na ñi'ya si laca na sñi' ycui' Ni, nu ndu ti' na cha' caja chalyuu cucui nu nánga'a cha' tye ji'na.

⁸ Nga'a cha' jlya tso'o ti' m̄a cha' liñi nu nscua na' re, bi' cha' lye chcui' nu'u cha' bi' lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi ca bi', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni m̄a li'. Tso'o tsa laca cha' liñi, taca xtyucua cha' bi' ji'i cua ña'a ca ñati;

⁹ pana ná tso'o chcui' m̄a cha' laja ti, jua'a ná tso'o si xlyú m̄a cha' hichu' tya'a m̄a xqui'ya jyo'o cusu' ji'na, masi xqui'ya sca cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni la. Ná sca cha' tso'o ná taca cua'ni m̄a jua'a. Chcuna' tyempo ji'i m̄a jua'a, cha' xcui' cha' nu ndacui lo cui' i ti nchcui' m̄a li'.

¹⁰ Tucua quiya' chcui' nu'u lo'o ngu' cha' cua'a nu'u ji'i ngu' nu nti' xu'ba cha' cusuu laja cu'm̄a nu laca m̄a ñati ji'i Jesucristo. Si ná cuna ngu' bi', li' xtyanu m̄a ji'i ngu' bi'.

¹¹ Cua ngunu'u tsiya' ti cha' nu ntsu'u hique ngu', lo'o jua'a ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi'; hasta ycui' ngu' bi' jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu'.

Ngusalaya' Pablo lo'o Tito

¹² Nu lo'o tyalaa ti masi Artemas, masi Tíquico, nu cua nda na' ji'i cha' caa slo nu'u, li' yala ti tsaa nu'u ca quichi Nicópolis si caca jinu'u; tyacua tyá'a na cajua li', cha' tyl'i na' ca quichi bi' tyempo tlyá'a nta'.

¹³ Xtyucua nu'u ji'i Zenas, nu yu nu laca tu'ba bi', lo'o ji'i Apolos. Li' cui'ya nu'u cuentya cha' nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu' lo'o tya tsaa la ngu' tyucuui.

¹⁴ Ntsu'u cha' ca tsa'q̄ ca ta'a ñati ji'i Jesucristo tya'a na cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' tso'o, cha' taca xtyucua ngu' ji'i tya'a ñat̄i ngu' nu lyiji xi ji'i; ná tso'o si taja ti ndi'i ngu' chalyuu.

¹⁵ Lcaa ngu' ca nde lo'o na' nchcui' ya xlyo ni'i jinu'u. Tso'o ti chcui' nu'u lo'o lcaa ngu' nu tso'o ti ntsu'u tyiquee ña'q̄ ngu' ji'i cua cha' laca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. Ña'q̄ ti cua'ni ycui' Ndyosi cha' tso'o lo'o lcaa cu'maq̄. Jua'q̄ caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Filemón

¹ Pablo laca na', lo'o juani ntsu'u na' ne' chcuq cuentya ji'i Jesucristo. Nscua na' quityi re lo'o Timoteo tya'a na, cha' ta ya cha' lo'o nu'u, Filemón, cha' tso'o tsa tya'a tso'o na laca nu'u, cha' la cui' tya'a cña ndyu'ni na.

² Lo'o jua'a nscua ya quityi re cha'taca cuna lcaa ngu' nu ndyu'u ti'i ca slo nu'u cha' nu nchcui' ya re, lo'o ma' Apia tya'a na, lo'o Arquipo nu stu'ba ti lo'o cuare nxuu tya'a lo'o nu cuxi cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

³ Ndi'ya nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma', cha' cua'ni Ni cha' ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

*Ña'a ti ntsu'u tsa cha' ji'i Filemón
lo'o Jesucristo, cha' ngusñi tso'o yu
cha'ji'iycui' Ndyosi*

⁴ Ndyaa na' xlya'be ji'i ycui' Ndyosi cuentya jinu'u, Filemón, lcaa quiya' lo'o nchcui' na' lo'o ycui' Ndyosi.

⁵ Hasta ca su ndi'i na' re, cua ndañi cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i Jesús nu Xu'na na, jua'a ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i Jesús lo'o ji'i lcaa ñati ji'i Cristo cajua. Lcaa cha' bi' cua ndyuna na' ji'i;

⁶ bi' cha' ndijña na' cha' clyu ti' ji'i ycui' Ndyosi, cha' ca cuayá' tso'o ti' lcaa ngu' nu ndyuna cha' nu nchcui' nu'u lo'o ngu' cuentya ji'i Jesucristo, cha' lo'o ña'a ngu' jinu'u, li' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' xcui' tso'o tsa ndyu'ni Cristo lo'o na.

⁷ Tso'o tsa tyiquee na' juani, tlyu tyiquee na' xqui'ya nu'u, lo'o ngujui cha' 'na cha' ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i ngu' tya'a na, cha' nxtyucua tsa nu'u ji'i ngu' tya'a na cha' talo tyiquee ngu'. Chañi cha' tya'a na cuentya ji'i Jesucristo laca nu'u.

*Ndijña Pablo sca cha' tso'o cuentya
ji'i Onésimo*

⁸⁻⁹ Lo'o juani ndijña na' sca cha' clyu ti' jinu'u. Jlo ti' na' ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i ñati, bi' cha' si'i sca cña nu culo na' jinu'u laca re, masi ntsu'u chacuayá' jna' cha' chcui' na' jua'a. Pablo laca na', cua ngusu' na' juani, lo'o jua'a ntsu'u na' ne' chcuq juani xqui'ya cha' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ñati.

¹⁰ Pana chcui' na' sca cha' lo'o nu'u cuentya ji'i yu Onésimo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' ji'i sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' ji'i yu bi' juani, cha' ne' chcuq re ngusñi yu cha' ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya na'.

¹¹ Nu Onésimo bi' ni, ná tso'o ca ngua'nijo'o yu jinu'u nu ngua tya sa'ni la. Pana juani xa' ña'a cua'ni yu; masi cuentya jinu'u, masi cuentya jna', tso'o tsa ndu'ni yu cña juani.

¹² Cua ngulo na' cña ji'i yu cha' xtyuu yu tyaa yu ca slo nu'u chaca quiya', masi ñi'ya laca si la cui' cre-siya 'na cua nda na' ndyaa ca slo nu'u.

¹³ Jlo ti' nu'u cha' ntsu'u na' ne' chcuq nde xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' tso'o ji'i Jesucristo lo'o ñati, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' si ndyanu yu ca nde lo'o na', cha' xtyucua yu jna' ñi'ya laca si na cua ndi'i ycui' nu'u ca nde.

¹⁴ Pana nti' na' quiñi cha' 'na lo'o nu'u clyo, Filemón. Tso'o tsa tyiquee nu'u, lo'o nti' na' cha' cua'ni nu'u lo'o yu ñi'ya nu nti' ycui' nu'u; ná nti' na' culo na' cña jinu'u cha' tyanu yu lo'o na'.

¹⁵ Ná tyiquee' ngusna yu xi jinu'u cha' tya ta la ycui' Ndyosi ji'i yu cha' tyalaa yu ca slo nu'u chaca quiya', cha' juani tyanu yu slo nu'u tyucui tyempo nu tyi'i yu chalyuu.

¹⁶ Nga'aa si'i msu jua'a ti caca yu juani, tya'a na laca yu; tya'a na' laca yu nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i. Lo'o jua'a tya'a nu'u nu tso'o la laca yu juani; msu tso'o jinu'u caca yu juani, cha' la cui' tya'a ñati ji'i Jesucristo laca ma.

¹⁷ Bi' cha' chcui' tso'o nu'u lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo nu'u, ñi'ya nchcui' tso'o nu'u lo'o na' lo'o

ndyalaa na' ca slo nu'u, xqui'ya cha'
stu'ba ti ngusñi na cha' ji'i ycui'
Ndyosi.

¹⁸ Si ntsu'u cuentya nu ndacui yu
jinu'u xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni yu
cua sa'ni la, sta nu'u tane' bi' cuentya
'na;

¹⁹ tya na' cñi bi' jinu'u, bi' cha'
nscua na' xtañi na' ca nde ndi'ya:
Pablo. Ná chcui' na ji'i cha' nu ndacui
nu'u jna', masi sca tane' tlyu laca bi',
cha' ngujui chalyuu nu ná nga'q cha'
tye jinu'u xqui'ya na'!

²⁰ Tya'a na laca yu chacuayá' ji'i
Jesucristo, bi' cha' ñi'y nu ngüijña
na' jinu'u tsq cha' tso'o ti chcui' nu'u
lo'o yu, jua'q cua'ni nu'u lo'o yu, cha'
jua'q taca xtyucua nu'u 'na cha' talo
na' ca nde.

²¹ Jlo ti' na' cha' taquiya' nu'u ji'i
cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u, bi' cha'
nscua na' quityi re cha' cqa slo nu'u;
jlo ti' na' cha' tya quiña'q la cha' tso'o
tya cua'ni la nu'u.

²² Lo'o chaca cha' ni, nduna ycui'
Ndyosi cha'lu'ba ti ndijña mq sca cha'
cuentya jna', bi' cha' tso'o si cua'ni
cho'o mq sca se'i su tyi'i na'; ndu ti'
na' cha' laja ti tyu'u na' ne' chcuq nde,
cqa na' ca slo cu'mq li'.

Nchcui' salya' lo'o ngu'

²³ Lo'o yu Epafras tya'a ntsu'u na'
ne' chcuq re xqui'ya Jesucristo, lo'o
yu bi' nda yu xlyo ni'i ji'i mq.

²⁴ Lo'o jua'q Marcos, lo'o Aristarco,
lo'o Demas, lo'o Lucas, ca ta'a ngu'
ndyi'u ti' ngu' jinu'u. Nxtyucua tsa
ngu' bi' 'na lo'o cña ji'i ycui' Ndyosi ca
nde.

²⁵ Ña'q ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na
na cha' tso'o lo'o lcaa cu'mq lacua.
Jua'q caca cha' lacua.

Quityi nu ndyaa ca slo ngu' judío tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo

*Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua nchcui'
ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu*

¹ Nu ngua tya sa'ni la, tyuu tsa quiya' cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, quiña'a xi cha' nda Ni lo'o jyo'o bi'; cua nda ycui' Ndyosi cha' lo'o jyo'o bi', cha' chcui' ngu' lo'o lcaa tya'a quichi tyi ngu'.

² Pana nu juani lo'o cua tye ti chalyuu, cua nchcui' Ni lo'o na, xqui'ya cha' cua ñaa Jesús nde chalyuu ca su ndi'i na, la cui' Jesús nu laca sca ti Sñi' ycui' Ni. Cua nguti'i nu Jesús bi' lo'o ycui' Ndyosi Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni chalyuu tya clyo; tya lo'o ngüiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua lo'o lcaa lo na nu ntsu'u lo yuu chalyuu, cua laca ndu Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesús li'. Lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá' ji'i cha' caca ycui' Jesús loo ji'i lcaa na bi'.

³ Lcaa xee lubii nu ntsu'u ca slo ycui' Ndyosi, cua ndyanu xee bi' lo Jesús Sñi' Ni lo'o ñaa Jesús nguti'i yu chalyuu. Ñi'yä nu laca ycui' Ndyosi, la cui' jua'a laca nu Jesús bi'; liñi tsa nclyo Jesús cña ji'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu tsiya' ti, bi' cha' laca ndi'i tso'o ti lcaa na bi'. Nu lo'o ndye ngua'ni Jesús cña nu ntsu'u ji'i yu nde chalyuu, cha' ngüityi yu yabe' nu ntsu'u ji'i ñati, li' nguxtyuu yu ndyaa yu ca slo ycui' Ndyosi Sti yu, ndyaa tucua yu nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycui' Ni.

*Ná caca stu'ba cha' ji'i xca ji'i ycui'
Ni lo'o Jesús*

⁴ Tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'i Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi que xca ji'i ycui' Ni nu ntsu'u nde cua, xqui'ya cña nu cua ngua'ni yu cuentya ji'i Sti yu; quiña'a tsa chacuayá' nguxtyanu Ni ji'i Jesús, xqui'ya cha' stu'ba cha' ji'i yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu.

⁵ Nde laca sca cha' nu cua nchcui' ycui' Ndyosi cuentya ji'i Jesús nu laca Sñi' ycui' ca Ni:

Sñi' na' laca nu'u; cua nda na' chalyuu jinu'u cha' laca nu'u Sñi' na'.

Lo'o jua'a cua nchcui' ycui' Ndyosi chaca cha' cuentya ji'i Jesús:

Na' cacä Sti yu; caca yu Sñi' na' lacua. Si'i cha' ji'i sca xcä nu ntsu'u nde cua nchcui' Ni cha' bi', cuentya ji'i Jesús nda Ni cha' bi'.

⁶ Tya clyo lo'o cua ta ti ycui' Ndyosi ji'i Sñi' ycui' ca Ni cha' caä yu chalyuu, li' nacui' Ni:

Lcaa xcä nu ntsu'u cuentya jna' nde cua, nga'a cha' cua'ni tlyu ngu' xcä bi' ji'i Sñi' na'.

⁷ Jua'a nchcui' ycui' Ndyosi ji'i Sñi' Ni; pana nu laca xcä ji'i ycui' Ndyosi bi' ni, ndi'ya nchcui' Ni cuentya ji'i xcä bi':

Laca bi' ñi'yä laca cui'i ti, masi cui'i nu tso'o tsa ndu'ni.

Ñi'yä ndyatu sca quii' tlyu, cha' tyijyu' tsa ntyiji'i xee, jua'a laca xcä bi' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ndu'ni bi' cña.

⁸ Xa' ña'a nchcui' ycui' Ndyosi cuentya ji'i Jesús nu laca Sñi' ycui' ca: Ná nga'a cha' tye cha' caca nu'u loo, cha' ycui' Ndyosi laca nu'u, nacui' Ni, liñi ti ndu'ni nu'u lo'o ñati ca su laca nu'u loo.

⁹ Ndiya tsa ti' nu'u lcaa cha' liñi nu ndu'ni ñati; ñasi' tsa nu'u lo'o ndyu'ni ñati cha' cuxi lo'o ycui' Ndyosi Sti nu'u.

Bi' cha' ngusubi na' jinu'u cha' tya'a nu'u lo cña jna', nacui' ycui' Ndyosi.

Jua'a tso'o tsa nti' nu'u juani, cha' tlyu la chacuayá' cua nda na' jinu'u que ji'i xa' la ñati, nacui' ycui' Ndyosi.

¹⁰ Tya chaca cha' cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Jesús nu laca Sñi' ycui' ca Ni:

Nu'u laca Xu'na tyucui ña'a chalyuu, nacui' ycui' Ndyosi.

Tya clyo ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a

ngüiñá nu'ü lcaa na nu ntsu'u
nde cuá.

11 Tiya' la li' culiji lcaa cha' bi' jua'a ti;
pana ná sca caca jinu'ü tsiya'ti,
masi casu chalyuu, masi casu lcaa na
nu ntsu'u nde cuá ñi'yä laca
lo'o ndyasu sca ste' na.

12 Xco'o nu'ü cha' bi', ñi'yä laca lo'o
nchco'o na sca late' nu nga'aa
cua'nijo'o ji'na;
nchcutsa'ä na ji'ü cha' caja xa' nu cu-
cui.
Pana ña'a ti tyá ndi'ü y cui' nu'ü;
ná ntsu'u cha' casu' nu'ü tsiya' ti,
nacui y cui' Ndyosi ji'ü Jesús Sñi'
y cui' ca Ni.

13 Nde ntsu'u chaca cha' nu nscua lo
quityi cusu' cuentya ji'ü Jesús:
Cuäa clya nu'ü ca nde, tyucua nu'ü ca
su ntucua na' re;
ñ'a'a cuayá' tyijiloo na' ji'ü lcaa tya'a
cusu'ü nu'ü tyucua nu'ü, cha'
caca nu'ü loo ji'ü ngu' bi' tsiya'
ti.
Ni sca quiya' bilya chcui' y cui' Ndyosi
jua'a cuentya ji'ü xcä ji'ü Ni nde cuá,
sca ti lo'o Jesús cua nchcui' Ni jua'a.

14 Lcaa nu laca xcä ji'ü y cui' Ndyosi
nde cuä ni, lcaa tsä ndu'ni bi' cña nu
nclyo y cui' Ndyosi ji'ü; cui'ü nu tso'o
tsa laca nu ngu' xcä bi'. Nda Ni ji'ü
ngu' xcä bi' cäa nde chalyuu, cha'
xtyucua ngu' ji'ü ca ta'a ñatí nu cua
clyáa ti ji'ü nu cuxi xqui'ya Jesús, cha'
cua ngulala ti tye chalyuu.

2

Tlyu tsa cha' laca cha' cua ngulaá na ji'ü nu cuxi

1 Tlyu tsa cha' laca ji'ü Jesús juani
lacua, bi' cha' nga'a cha' xñi tso'o na
lcaa cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o na,
cha' ná tyu'utsu' na ji'ü tyucui liñi nu
ngusñi na.

2 Tyempo sa'ni la nchcui' xcä bi'
lo'o ñatí cuentya ji'ü y cui' Ndyosi. Liñi
tsa nchcui' xcä bi' lo'o ngu', cha'
tyempo bi' lye tsa nguxcube' Ni ji'ü
lcaa ñatí nu ngua'ni cha' cuxi; la cui'
jua'a nguxcube' Ni ji'ü ñatí nu nga'aa
ndaquiya' ji'ü cha' nu nchcui' Ni.

3 La cui' ti cha' caca ji'na juani, si ná
taquiya' na ji'ü cha' nu cua ndyuna na
bi', cha' clyaá na ji'ü nu cuxi; ná caja
ñi'yä clyaá na ji'ü y cui' Ndyosi lo'o cua
ndye chalyuu, nu lo'o cua'ni cuayá'
Ni ji'ü lcaa ñatí. Clyo ndacha' y cui'
Jesús nu Xu'na na cha' bi' ji'ü ñatí nu
ngua tsa'a ji'ü yu, jua'a ndyuna ngu'
bi' cha' nu nchcui' yu; tiya' la li', lo'o
ji'na ndacha' ngu' bi' cha' bi'. Bi' cha'
jlo ti' na cha' chañi laca cha' bi'.

4 Lo'o jua'a ngua'ni y cui' Ndyosi
cña cha' ca cuayá' ti' na cha' chañi tsa
laca cha' nu nchcui' ngu', ngua'ni Ni
quiña'a tsa cha' tlyu slo na cha' ña'a
na ji'ü. Tyuü tsa cha' nu ná nchca
cua'ni ñatí chalyuu ngua'ni Ni, cha'
cube tsa ti' na ji'ü y cui' Ni lo'o ña'a na
cha' tlyu bi'. Lo'o li' cua nda Ni Xtyi'i
y cui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'ü ñatí
chalyuu, tsa ña'a nu ntsu'u tyiquee
y cui' Ni nda Ni ji'ü ngu'; bi' cha' nchca
ji'na cua'ni na tyuü lo cña cuentya
ji'ü y cui' Ndyosi, nu ná nchca ji'ü ñatí
cua'ni y cui' ca ngu'.

Tya'a na laca Jesús xqui'ya cha' ngua Ni ñatí

5 Cha' ji'ü chalyuu cucui bi' nchcui'
na juani, pana si'i nu ngu' xcä ji'ü y cui'
Ndyosi laca nu cua ngujui chacuayá'
ji'ü cha' caca ngu' loo ji'ü chalyuu cu-
cui; sca ti y cui' Ndyosi culo cña li'.

6 Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi
cusu'; ndi'ü yä nchcui' cha' bi'.
Ndyosi Xu'na ya, ná sca na tsiya' ti
laca ñatí chalyuu, ná nga'a cha'
cube ti' nu'ü ji'ü ngu';
ná nga'a cha' cua'ni tya'na ti' nu'ü
ji'ü ngu', cha' laca ngu' ñatí ti,
nacui jyo'o cusu'.

7 Masi sube tsa ñatí laca ngu' cuentya
jinu'ü, pana cua nda nu'ü sca
ñatí nu lijya chalyuu;
jua'a cua laca ti tyempo nda nu'ü
chacuayá' cha' caca xcä jinu'ü
loo ji'ü yu bi'.
Ca tiya' la, li' ta nu'ü sca su tso'o tsa su
tyucua yu lo'o nu'ü, ñi'yä laca
su ntucua tlyu sca xu'na ñatí,
sca se'ü su caca chí loo.

8 Lo'o jua'q̄ cua nda nu'q̄ chacuayá' cha' caca yu loo ji'i lcaa na. Jua'q̄ nacui quityi bi'. Cuentya ji'i lcaa ca na tsiya' ti nchcui' quityi bi', nu lo'o nacui quityi cha' cua nda Ni chacuayá' cha' caca yu loo ji'i lcaa na, masi juani ti bilya ña'q̄ na cha'laca yu loo ji'i lcaa na bi'.

9 Pana cua jlo ti' na ñi'yä ngua ji'i Jesús nu ngua li', cha' xti ti tyempo ngua lcaa xcä ji'i y cui' Ndyosi loo la ji'i y cui' Jesús. Ngujuii yu lo crusi cuentya ji'i lcaa ñati chalyuu, xqui'ya cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni y cui' Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'q̄ ndube tsa ti' na ñi'yä ndyaca ji'i yu juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni chj' ngu' loo yu; ndyu'ni tlyu ngu' ji'i yu xqui'ya cha' cua nguiii yu, xqui'ya cha' ti'i tsa ngua ti' yu cuentya ji'na.

10 Clyo ngüiñá y cui' Ndyosi lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'q̄ tya ña'q̄sii Ni lcaa na; lo'o jua'q̄ nti' Ni cha' tyalaa ca ta'a na nu laca na sñi' Ni ca su tso'o tsa ca su ntucua y cui' Ni. Bi' cha' clyo ndulo tsa cha' ji'i Ni cha' tye lcaa cña nu ngua'ni Jesucristo; lo'o nu juani cua ngulaá na ji'i nu cuxi xqui'ya Jesús, masi ti'i tsa ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu cña bi'.

11 Na cua ngua'ni lubii Jesús ji'i cre-siya ji'i ñati chalyuu, bi' cha' juani laca y cui' Ndyosi Sti na; lcaa na nu cua ngua lubii cresiya ji'na xqui'ya Jesús ni, ntsu'u sca ti Sti na lo'o y cui' Jesús, cha' laca y cui' Ndyosi Sti na juani. Lo'o jua'q̄ ná ndube ti' Jesús, nchcui' yu cha' tya'a y cui' yu laca na.

12 Cua nscua tsaca cha' nu cua nacui yu ndi'ya:

Ndyosi Sti na', tso'o ti chcui' na' cha' jinu'q̄ su ndi'i na' lo'o ngu' tya'a na';

cula tu'ba na' jii lo'o cua'ni tlyu na' jinu'q̄ ca su ndyu'u ti'i lcaa ñati.

13 Lo'o jua'q̄ chaca cha' nacui yu ndi'ya:

Lo'o na' xñi na' cha' ji'i y cui' Ndyosi Sti na', nacui.

Lo'o li' nchcui' yu chaca quiya' ndi'ya:

Nde ti ndi'i ya, cha' stu'ba ti ndi'i na' lo'o sñi' na' nu cua nda y cui' Ndyosi'na.

Jua'q̄ nchcui' cha' nu cua nscua lo quityi cusu' bi'.

14 Nu na, ñati chalyuu na ni, sca ti cuaña'na, sca ti tañi na lo'o ngu' cusu' ji'na, jua'q̄ lo'o ngu' tya'a na. Ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' ji'i Jesús laca na ñati chalyuu; bi' cha' lo'o nu Jesús bi' ngua yu ñati, cha' li' ngua ji'i yu ngujuii yu cuentya ji'na. Sca ti jua'a ngujui ñi'yä tyijiloo yu ji'i nu xña'q̄ nu nclyo cña nde ca bilyaa, su nti' nu xña'q̄ bi' cha' tsaa cresiya ji'i lcaa ñati.

15 Lo'o jua'q̄ ngua'ni lyaá yu ji'i ñati nu ntsii tsa cha' cajaa ngu'; lcaa tsä lo'o ñaa ngu' bi' chalyuu, cuxi ti ndi'i ngu' bi', ti'i tsa cña nti' ngu', xqui'ya cha' xcui' na ntsii tsa ngu' si cajaa ngu'. Ngua'ni tye Jesús cha' ntsii ngu' jua'q̄, ndu'ni yu cha' tso'o ti tyi'i ngu' bi' juani.

16 Ná yaa Jesús chalyuu cha' xtyu-cua yu ji'i ngu' xcä ji'i Ni nde cua; cuentya ji'na ñati chalyuu na yaa Jesús, cha' xtyucua yu ji'na ngua ti' yu, cha' ca ta'a na laca na tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham, masi cua lijyä na chalyuu tiya'la xi.

17 Bi' cha' lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i Jesús lo'o ñati ji'i y cui' nde chalyuu. Ngujuii yu lo crusi cuentya ji'na, lo'o juani ntucua yu ca slo y cui' Ndyosi cha' chcui' yu lo'o Ni, cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. Juani laca Jesús ñi'yä laca sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndyiu' tsa ti' ji'na, nu jua'a tso'o tsa ndu'ni tya'na ti' ji'na.

18 Juani taca cua'ni lyaá Jesús ji'i ñati lo'o ndyojolaqui nu cuxi ji'i; nchca ji'i yu cua'ni jua'q̄, xqui'ya cha' lo'o ji'i y cui' yu ngua ti' nu cuxi cua'ni ngana ji'i, cha' lo'o y cui' yu ngua tii yu ji'i cha' ti'i lo'o yaa yu nde chalyuu.

3

Ná stu'ba Moisés lo'o Jesús

1 Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cu'mä nu cua ngusubi y cui' Ndyosi ji'i ma, culacua tso'o ti' ma

tilaca laca Jesucristo. Cua nda ycui' Ndyosi Sti yu ji'i yu cha' yaq̄a yu nde chalyuu, lo'o nu juani laca yu ñi'ya laca sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, cha' ngusñi na cha' ji'i ycui'.

² Ndaquiya' Jesús lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi Sti yu ji'i yu, ndyi'u ti' yu ji'i ycui' Ni nu nguane ji'i yu cha' caa yu nde chalyuu tya clyo. La cui' jua'a ndaquiya' jyo'o Moisés ji'i cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i nu ngua sa'ni bi'.

³ Pana juani lye la ndu'ni tlyu na ji'i Jesús, cha' ná stu'ba jyo'o Moisés lo'o yu bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndya' sca ni'i ni, tso'o tsa nchcui' ngu' cha' ji'i cuityi nu ngüiñá ji'i ni'i bi', masi ná nchcui' lye ngu' cha' ji'i ycui' ni'i; la cui' jua'a laca lo'o Jesús ni, lye la ndyi'u ti' ngu' ji'i ycui' Jesús, masi nga'aa lye ndyi'u ti' ngu' ji'i nu Moisés bi'.

⁴ Cua ña'a ca ni'i nu ndiñá ñatí ni, cua ntsu'u xu'na ni'i bi'; pana ycui' Ndyosi ngüiñá lcaa ca na, lo'o lcaa ca chalyuu, lo'o lcaa ñatí nu ndi'i cha- lyuu.

⁵ Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu Moisés bi'lo'o ngua yu cña sa'ni, cha' cuentya ji'i ñatí ji'i ycui' Ndyosi nde chalyuu ngua yu cña; nchcui' tsa jyo'o bi' lcaa cha' nu ngua ti' ycui' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o ngu' bi'.

⁶ Pana nu Cristo bi' ni, tso'o la cña ndu'ni yu, xqui'ya cha' laca yu Sñi' ycui' Ndyosi, lo'o jua'a laca yu loo ji'i lcaa ñatí nu ntsu'u cuentya ji'i Ni. La cui' ñatí ji'i ycui' Ni laca na, si ña'a ti ná ntsii na ña'a cuayá' tye chalyuu ji'na, si ña'a ti tya tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndu ti' na ji'i Cristo cha' cua'ni lyaá lyiji yu ji'na.

Caja ñi'ya nu tso'o ti tyi'i tyiquee na, si taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi

⁷ Lo quityi cua nscua sca cha' nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o ñatí sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni lo'o ngu' tya li': Juani ti cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nda na' lo'o ma:

⁸ Nga'aa tyu'u cha' cuxi tyiquee ma ña'a ma 'na chaca quiya',

ni nga'aa cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ma tsaca quiya' nu ngua sa'ni la.

Nu ngua li' lye tsa ngusñu tya'a ngu' lo'o na' ca ne' quixi su nguta'a yu'u ti ngu', nacui Ni.

Nu ngua li' ngua ti' ngu' cua'ni cuayá' ngu' 'na, si cua'ni tyaala na' ji'i ngu'.

⁹ Ngua ti' jyo'o cusu' ji'i ma cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na' nu ngua li'; cua nxtyí lo'o ti ngu' 'na tyucui tu'ba yija, masi na'a ngu' lcaa cha' tlyu nu cua ngua'ni na' cuentya ji'i ngu' lcaa yija bi', nacui Ni.

¹⁰ Bi' cha' ngua ñasi' tsa na' ji'i ngu' bi' li'.

Ni na' li': "Xcui' cuxi ti ncliyacua ti' ngu' bi', ná ntaja'a ngu' tsiya' ti cha' tyanu cha' jna' ne' cresiya ji'i ngu';

ná ntaja'a ngu' cua'ni ngu' ñi'ya nu ni na' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'", nacui na' li'.

¹¹ Ngua ñasi' tsa na' ji'i ngu' bi' li', ña'a cuayá' lye tsa nchcui' na' lo'o ngu' bi' li':

"Nga'aa tyalaa ma ca slo na' cha' tyi'i tso'o ti ma lo'o na".

Jua'a ntsu'u cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ngu' tya li'.

¹² Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ña'asii ma ji'i ycui' ca ma, cha' ni tsaca ma ná tya'achu' ma ji'i cha' ji'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca, cha' ná caca cuxi cresiya ji'i ma, ñi'ya si nga'aa taquiya' ma cha' ji'i Ni.

¹³ Ná tso'o si cñilo'o nu cuxi ji'i ma, lo'o li' xana caca cuxi cresiya ji'i ma. Bi' cha'lcaa tsä nga'a cha' xtyucua ma ji'i tya'a ma, cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Jesús ne' cresiya ji'i ngu' tya'a ma, cha' ná cñilo'o nu cuxi ji'i ma tyucui lo'o tya ndi'i ti ma chalyuu.

¹⁴ Lcaa na lo'o tya'a na, tya ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo si ña'a ti xñi na cha' ji'i Ni ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na, la cui' ñi'ya lo'o jlya ti' na ji'i yu nu ngua tya clyo.

¹⁵ Ndi'ya nchcui' ycui' Ndyosi cha' nu nscua lo quityi bi':

Juani ti cua'a jyacə mə ji'i cha' nu ta na' lo'o ma:
 Nga'aa tyu'u cha' cuxi tyiquee ma ña'a mə 'na chaca quiya',
 nga'aa cua'ní mə ñi'yə ngua'ni jyo'o cusu' ji'i mə tsaca quiya' tya sa'ní la;
 nu ngua li' lye tsa ngusuu tya'a ngu' lo'o na'.
16 Lcaa ñatí nu cua ndyalo'o Moisés ji'i nu lo'o ngutu'u ngu' ca loyuu Egipto ni, bi' ñatí ngua nu cua ndyuna cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' nu ngua li', pana lye tsa ngusuu tya'a ngu' lo'o Ni li';
17 bi' cha' ngua ñasi' tsa ycui' Ndyosi ji'i ñatí bi' tyucui tyempo lo'o ngutu'u scua tu'ba yija, bi' cha' ndyanu tyijyə jyo'o bi' jua'a ti to' tyucuii ca ne' quixi' ca su nguta'a yu'u ti ngu'.
18 Cua lye tsa nchcui' Ni cha' ji'i ngu' nu ngusuu tya'a lo'o Ni: "Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca slo na', cha' tyi'i tso'o ti ngu' ca nde", nacui Ni li'.
19 Nchca cuayá' ti' na lacua, cha' nga'aa ndyalaa ngu' bi' ca su nacui Ni ji'i ngu' cha' tsaa ngu', xqui'ya cha' nga'aa ndaquiya' ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi.

4

1 Cha' nu laca juani, cua nguxtyanu Ni sca cha' lo'o na, cha' taca tyalaa na ca slo Ni, cha' tyi'i tso'o ti na ca bi'. Tso'o si cube ti' na ji'i lcaa ngu' tya'a na, cha' ná tyu'utsu' ni tsaca ngu' ji'i tyucuii liñi nu tsaa ca su tyi'i na lo'o ycui' Ndyosi.

2 Ñi'yə lo'o ndyuna jyo'o cusu' bi' cha' tso'o nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' cha' clyáá ngu', la cui' jua'a cua ndyuna na cha' tso'o nu nchcui' Jesú. Pana nu jyo'o bi' ni, ná ngua tso'o cre-siya ji'i ngu', masi cua ndyuna ngu' cha' bi', xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' cha' bi', ná ngusñi tso'o ngu' cha' bi'.

3 Nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Ni, li' taca tyalaa na slo ycui' Ndyosi cha' tyi'i tso'o ti na ca bi'. Pana ñi'yə nu nscua lo quityi re, jua'a ngua cha' ji'i jyo'o bi', cha' nchcui' ycui' Ndyosi ndi'yə:

Ngua ñasi' na' li', nacui Ni. Lye nchcui' na' ji'i ngu' bi', cha' ná tyalaa ngu' bi' ca slo na', cha' ná tyi'i tso'o ti ngu' ca nde. Nacui ycui' Ndyosi jua'a, masi cua ndye lcaa cña ji'i ycui' Ni tya lo'o ndya' chalyuu.
4 Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' cha' ji'i tsə nchca cati, tsə ndi'i cña' ti na. Ndi'yə nacui quityi: Ngutí'i cña' ycui' Ni tsə nu nchca cati li', cha' ná ngua'ni Ni cña tsə bi' li'.
5 Pana ndi'yə nchcui' lo quityi nu nscua jyo'o bi': Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca slo na' cha' tyi'i tso'o ti ngu' ca nde.
6 Bi' ñatí laca nu clyo ndyuna cha' tso'o nu cua nchcui' Ni lo'o ngu', cha' clyáá ngu' ji'i nu cuxi, lo'o li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca slo ycui' Ndyosi, ná ngua tyi'i tso'o ti ngu' ca su nacui Ni cha' tyi'i ngu', xqui'ya cha' ná ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu' cha' bi'. Pana tya lyiji xi cha' tyu'u ti'i lcaa ñatí nu nscua cha' tyi'i tso'o ti ca slo ycui' Ndyosi;
7 tya nda la Ni xi tyempo ji'na, cha' juani ti tya taca cuna na cha' bi'. Cua ngua tyu'u yija tya lo'o ngujuii jyo'o Moisés bi', nu lo'o nchcui' ycui' Ndyosi lo'o David. Ndi'yə nacui Ni: Juani ti cua'a jyacə mə ji'i cha' nu nda na' lo'o ma, ná tyu'u cha' cuxi tyiquee mə ña'a mə jna'.
8 Nu ngua cua sa'ni bi', ná ngua ji'i jyo'o Josué tyalo'o yu ji'i ñatí bi' sca ti quiya' ca su ndi'i ycui' Ndyosi; bi' cha' tiya' la tya nda la Ni xi tyempo cha' cuna na cha' bi'.
9 Lo'o juani ni, si ña'a ti tya xñi tso'o na cha' ji'i ycui' Ndyosi, tya taca tyi'i tso'o ti na lo'o Ni li', ñi'yə lo'o ngua'a cña' ycui' Ni tsə nchca cati bi'.
10 Masi tye cña ji'na nde chalyuu, tsaa na ca slo ycui' Ndyosi, li' taca tyi'i tso'o ti na lo'o Ni ca bi', ñi'yə nu nguti'i ycui' Ndyosi lo'o ngua'ni tye Ni cña ji'i Ni lo'o ngua tsə nchca cati bi'.
11 Lcaa tsə cua'ni cña ti' na lacua, cha' ña'a ti tyu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ni,

cha' taca tyi'í tso'o ti na. Ná cua'ni na ñi'yá nu ngua'ni jyo'o cusu' bi', nu ná ndaquiya' tsiya' ti ji'í y cui' Ndyosi, cha' li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca su nacu'í Ni cha' tsaa ngu'.

¹² Lcaa cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi lo'o ñati ni, ñi'yá nti' sca na lu'ú, jua'á laca cha' bi'. Lcaa tyempo ndu'ni bi' cña ne' cresiya ji'í ñati nu cuna cha' bi'. Laca cha' bi' ñi'yá si laca sca xlyu nu cha tsa tu'ba tyucuaa chü'; ndu'ni bi' cha' saala cuaña' na ña'á cuayá' nu tyalaa ca su ntsu'u tyijyá na, ña'á cuayá' tyaca' y cua nu ntsu'u ne' tyijyá na. La cui' jua'á laca lo'o cuna na cha' ji'í y cui' Ndyosi bi', na nchcui' ca'á ti cha' bi' ji'í tyucui ña'á na, jua'á lo'o cresiya ji'na. Lo'o nduna na sca cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi lo'o ñati, liñi tsa quijeloo cha' ji'í Ni, lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na cha' caja ji'na, lcaa cha' nu nclyacua ti' scaa na.

¹³ Ná taca tyu'u cuaana ti cha' tyiquee na, ni tsaca cha' nu ntsu'u ji'na, cha' ná ca cuayá' ti' y cui' Ndyosi ji'í cha' bi'. Ná taca. Ña'a Ni ji'í lcaa ñati nu cua ngüiñá Ni, nu cua ngusta Ni chalyuu; nchca tii Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'na. Ná taca cua'ni na ni sca cña ca slo y cui' Ndyosi cha' tyu'u cuatsi' ti sca cha', cha' nga'á cha' xacui na cha' ji'í y cui' Ni cuentya ji'í lcaa cña nu ngua'ni scaa na nde chalyuu, nu lo'o tye chalyuu ji'na.

Sti jo'ó cuentya ji'na ca slo y cui' Ndyosi laca Jesús

¹⁴ Lo'o cua ngusñi na cha' ji'í Jesús, li' nga'á cha' cua'ni na cha' tso'o ti tyanu cha' bi' ne' cresiya ji'na. Cua laca ntsu'u sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndu cuentya ji'na; Jesús laca bi', nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi laca yu. Cua ndyaa Jesús ca su ndi'í y cui' Ndyosi Sti yu; juani ndu Jesús slo Ni, nchcui' cha' ji'na lo'o Ni.

¹⁵ Laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, lo'o jua'á tya'na tsa ti' Jesús ña'á yu ji'na. Cua jlo ti' yu cha' ntsu'u tsa quiya' lo'o cua cua'ni ti nu cuxi ngana ji'na, cha' nu lo'o tya ndi'í Jesús lo yuu chalyuu, la cui' jua'á lye

tsa ngua'ni cuayá' nu xña'á ji'í yu, si cua'ni yu cha' cuxi. Pana nu Jesús bi' ni, ni sca cha' cuxi ná ngua'ni yu, bi' cha' taca caca yu sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, cha' jlo ti' Jesús ñi'yá nñilo'otsa nu xña'á ji'na.

¹⁶ Ná cutsii na tsiya' ti lacua, tyucui tyiquee na jña na sca cha' ji'í y cui' Ndyosi ca su tlyu ca su laca Ni loo; chcui' na lo'o y cui' Ndyosi nu xcui' tso'o tsa ndu'ni lo'o ñati, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na, cha' xtyucua Ni ji'na, masi la cui' ca hora nu lyiji tsa cha' ji'na.

5

¹ Xa' la xu'na sti jo'ó nu ndi'í nde chalyuu ni, nsubi ngu' ji'í tya'a ngu' tilaca caca xu'na sti jo'ó, cha' caca yu bi' cña ji'í y cui' Ndyosi cuentya ji'í ñati. Nsta sti jo'ó bi' mstá nu lijyá lo'o xa' ñati ji'í lo mesa ji'í y cui' Ndyosi, jua'á ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'í Ni xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'í ñati bi' li'.

² Ñati chalyuu ti laca sti jo'ó bi'; lo'o y cui' yu ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ni yu, bi' cha' tso'o ti nchcui' yu lo'o ñati nu ná nduna tsiya' ti, nu ndyu'ni tsa cha' cuxi.

³ La cui' tyempo lo'o ndyu'ni yu bi' cña cuentya ji'í xa' ñati, la cui' jua'á cuentya ji'í y cui' ca yu nga'á cha' jña yu cha' clyu ti' ji'í y cui' Ndyosi, xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'í y cui' yu.

⁴ Ni sca ñati ná ntsu'u chacuayá' cha' caca yu xu'na sti jo'ó hora nu nti' ti yu cha' caca yu cña bi'; y cui' Ndyosi laca nu nsubi tilaca nu tso'o cha' caca xu'na sti jo'ó cuentya ji'í Ni, ñi'yá ngusubi Ni ji'í jyo'o Aarón cha' ngua yu xu'na sti jo'ó.

⁵ Lo'o Cristo ni, laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na; si'i cha' ji'í y cui' ti Ni ndu'ni Ni jua'á, cha' ná ngüiñá Ni cha' ji'í y cui' Ndyosi Sti Ni cha' caca tlyu la Ni. Y cui' Ndyosi laca nu cua nchcui' lo'o Sñi' Ni tya clyo: Sñi' na' laca nu'u; y cui' na' cua nda na' chalyuu jinu'u, cha' laca nu'u Sñi' na'. Jua'á cha' nda Ni lo'o Cristo.

6 Lo'o li' cua nchcui' ycui' Ni chaca cha' ndi'ya:

Lcaa ca tyempo caca nu'ū sti jo'ó; la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'ō
Melquisedec nu ngua cua sa'ni la, jua'a cua'ni nu'ū cuentya ji'i
ñati juani.

7 Nu lo'o tya ndi'ji Jesús lo yuu chalyuu, tyuu tsa quiya' ngusi'ya tsa yu lo'o nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu; lye tsa ngua ti' cresiya ji'i yu lo'o ngüijña yu cha' ji'i Ni, cha' nchca tsa ji'i ycui' Ndyosi. Ngua ji'i Ni cua'a ji'i ñati cha' ná cujuii ngu' ji'i Jesús nquicha'; pana ndyuna Ni cha' nu nchcui' Jesús lo'o Ni, cha' ntaja'a yu cua'ni yu lcaa cña nu nti' ycui' Ndyosi Sti yu.

8 Bi' cha' ndaquiya' Jesús lcaa cña nu nti' ycui' Ni cha' cua'ni yu. Nchcube' tsa yu lo'o nguti'i yu nde chalyuu; masi nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca yu, pana tya ngua tsa'a la yu cua ña'a ca cña nu cua'ni yu cuentya ji'i Ni.

9 Tiya' la li', lo'o cua ngua lcaa cha' ji'i Jesús cha' cua ngua'ni yu cña nu cua nda ycui' Ndyosi ji'i yu cha' cua'ni yu, tya li' ntucua quiya' cha' cua'ni lyaá Jesús ji'i cua ña'a ca ñati chalyuu nu tyaja'a cua'a jyaca ji'i cha' nu cua nchcui' yu lo'o; ná tye tsiya' ti cha' cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'na.

10 Bi' cha' cua nacui Ni cha' laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la; la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'ō Melquisedec nu ngua cua sa'ni la, jua'a cua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

Caca cuxi cha' ji'na si tya'achu' na ji'i Jesús

11 Cua quiña'a tsa cha' nti' ya chcui' ya lo'o mā cha' ji'i Cristo, cha' quiña'a tsa cha' tya lyiji ca cuayá' ti' mā. Pana ná nchca culu'u tso'o ya lcaa cha' bi' ji'i mā; tlyu tsa cña caca, xqui'ya cha' ycui' cu'mā ná ndyu'ni yala mā cha' ca cuayá' ti' mā cha' bi'.

12 Tya sa'ni tsa ngua lo'o ndyuna mā cha' ji'i Cristo tya clyo; cua nteje tacui tyuu tsa tyempo, ña'a cuayá' taca caca mā mstru cuentya ji'i Cristo

nquicha', pana ña'a ti ndi'ji mā juani. Tya nti' cha' culu'u la ngu' ji'i mā tya chaca quiya' ñi'ya ntucua quiya' cha' ji'i ycui' Ndyosi, la cui' cha' nu ngua ti' Ni cha' cacha' Ni ji'i ñati chalyuu. Ñi'ya ndu'ni sca cubi' nu tya ntyi', cha' bilya cacu bi' tyaja, jua'a ndyu'ni mā, cha' ná nchca ca cuayá' ti' mā cha' ji'i ycui' Ndyosi bi'.

13 Tya cuañi' tsa ngu' nu tya ntyi'; la cui' jua'a laca cu'mā, cha' ná jlo ti' mā tsiya' ti ñi'ya nga'a cha' cua'ni mā lo'o ngua tso'o cresiya ji'i mā cuentya ji'i Jesús, masi ntsu'u cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni mā juani.

14 Ñati nu cua nguluu xi laca nu ndacu tyaja; lo'o cu'mā caca jua'a, si qui'i mā cha' culacua tso'o ti' mā ñi'ya laca sca cha', si cha' tso'o laca, si cha' cuxi laca.

6

1 Cua'ni yala na lacua, cha' cuna tso'o na lcaa cha' nu ntsu'u ji'i Cristo; cua'ni na cha' caca na ñati nu ncly-acua tso'o ti ti', cha' ná tso'o si xcui' na nchcui' na ji'i cha' nu ngua tsa'a na tya clyo ti. Juani cua jlo tso'o ti' na macala ntucua quiya' cha' ji'i Cristo: cua nchcui' na ñi'ya caca tyu'utsu' na ji'i cha' cuxi nu ngua'ni na tya sa'nila, ñi'ya caca xñi na cha' ji'i Cristo;

2 jua'a cua nchcui' na ñi'ya caca tyucuatyá na chacuayá' ji'i Cristo, ñi'ya caca sta ya' ngu' hique na chacuayá' ji'i Cristo; cua nchcui' na cha' tya tyu'ú na chaca quiya' nde loo la, masi cua ngujuii na, cha' li' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa na lo'o tya'a na.

3 Lo'o nu juani ni, nga'a cha' cua'ni yala ti na cha' taquiya' na lcaa cha' ji'i Jesús nu tya lyiji xñi tso'o na; jua'a cua'ni na lacua, si tya ta la ycui' Ndyosi xi chalyuu ji'na.

4 Ná caja ñi'ya cua'ni na lo'o ñati nu nguxtyanu tsiya' ti ji'i cha' bi'. Cua jlo ti' ngu' ñi'ya laca lo'o cua ndyaala hique ngu' cha' ngulacua tso'o ti' ngu', jua'a cua jlo ti' ngu' cha' tso'o tsa cua ña'a ca cha' nu nda ycui' Ndyosi yaa slo ngu'. Lo'o ngu' bi', cua ngua'ni

Xtyi'i y cui' Ndyosi cña ne' cresiya ji'i ngu' xqui'ya Jesús nquicha'.

⁵ Cua jlo ti' ngu' bi', cha' cua na'a ngu' cha' tso'o tsa lcaa cha' nu nacui Ni ji'na cha' cua'ni Ni lo'o na; cua na'a ngu' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ndyaca lo'o cua nguxana tyalaa chalyuu cui' ji'i y cui' Ndyosi ca su ndi'i ngu'.

⁶ Lo'o li' cua ndya'achu' ngu' bi' ji'i Jesús. Nga'aa caca cua'ni na cha' chaca quiya' xñi tso'o ngu' bi' cha' ji'i Jesús; xcui' na nda ngu' bi' cha' ti'i ji'i Jesús nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi, cha' ndyu'ni ngu' ñi'ya laca si ntyiji'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusí chaca quiya', cha' xa' xtyí lo'o ti ñati chalyuu ji'i yu.

⁷ Ñi'ya nti' sca yuu tso'o su ndyu'ni ngu' cña ni, lu'ba ti nda'ya tyo ndyalú lo yuu bi'; ndyi'yu yuu hitya tyo bi' li', cha' jua'a nxyucua y cui' Ndyosi ji'i yuu cha' tyucua na cuiñii nu cua ndyataa lo yuu, cha' cua'nijo'o ji'i ngu' nu ndyu'ni cña bi'.

⁸ Pana ná tso'o yuu tsiya' ti si tyu-cua xcui' quixi', xcui' yaca quiche'; xtyanu ngu' ji'i yuu nu ndu'ni jua'a, cha' ñi'ya laca si cua ngusta y cui' Ndyosi yabe' ji'i yuu bi', jua'a ndyu'u cha'. Nga'a cha' cua'a ngu' qui'i' lo yuu bi', cha' tye tyaquí lcaa na cuxi nu ntsu'u ca ndacua. Ñi'ya nu caca ji'i yuu nu ná tso'o tsiya' ti bi', jua'a caca cuxi ji'na si xtyanu na cha' ji'i Jesús.

Ña'a ti tya xñi tso'o na cha' ji'i y cui' Ndyosi, cha' ná xtyanu chca Ni ji'na

⁹ Cu'ma tya'a tso'o na, nu ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i ma, nga'aa ntsu'u cha' culacua ti' ya cha' ji'i ma jua'a, masi nchcui' ya ñi'ya nu cua nchcui' ca ti ya. Cua jlo ti' ya cha' tso'o ti ndyaca ji'i ma juani, tya lo'o ngua'ni lyaá Jesús ji'i ma ji'i nu cuxi.

¹⁰ Lo'o jua'a liñi tsa ndu'ni y cui' Ndyosi lo'o na. Ná cjlyaa ti' Ni lcaa cha' tso'o nu cua ndyu'ni ma, nu lo'o nxyucua ma ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cha' cua quiña'a xi cña ndyu'ni ma cuentya ji'i ngu' bi'. Xqui'ya cha' ndyu'ni ma jua'a, bi' cha' jlo ti' xa' ñati cha' ntsu'u tsa tyiquee

ma ji'i Jesús, cha' ña'a ti tya ndyu'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' juani.

¹¹ Tso'o si ña'a ti tya cua'ni ma tyu-cui tyempo nde loo la nti' ya, cha' ndu ti' ma ji'i y cui' Ndyosi ña'a cuayá' tylu'u tucua lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ma.

¹² Ná nti' ya cha' caca taja ma; na cua nti' ya cha' cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni xa' la tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús tya clyo la, nu cua ndalo tsa tyiquee cha' ndu ti' ngu' ji'i y cui' Ndyosi. Bi' cha' cua ngujui lcaa cha' ji'i ngu', ñi'ya nu nacui Ni cha' tyacua ji'i ngu'.

¹³ Nu ngua sa'ni la lo'o ngüiñi cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, li' ngulotu Ni xtañi y cui' Ni lo'o nacui Ni ndi'ya ji'i nu cusu' bi': "Chacuayá' ji'i y cui' ca ti na' cua'ni na' cña bi' cuentya jinu'u", nacui Ni. Nga'aa ntsu'u la xa' ñati nu tlyu la cha' ji'i que y cui' Ndyosi, bi' cha' ngulotu Ni xtañi y cui' Ni, cha' quiñi cha' ji'i Ni lo'o Abraham bi'.

¹⁴ Xa' nchcui' Ni lo'o jyo'o bi' li': "Chañi cha' nu chcui' na' lo'o nu'u, cha' tso'o tsa cua'ni na' lo'o nu'u, cha' quiña'a tsa ñati jinu'u tyatü nde lo yuu tyempo ca nde loo la". Jua'a nacui Ni nu ngua li'.

¹⁵ Ndalo tsa tyiquee Abraham bi' li', cha' ndu ti' yu ji'i cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngutu'u tucua lcaa cha' ji'i yu, ñi'ya nu cua nacui Ni ji'i yu cha' caca ji'i.

¹⁶ Ndi'ya ndu'ni ñati chalyuu: Si nti' ngu' cha' tyanu tachaa sca cha' nu cua quiñi ti ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', li' nclyotu ngu' tañi sca jo'ó, masi xtañi sca ñati tlyu laja lo'o nda ngu' cha'; ná caja ñi'ya xuu tya'a ngu' cuentya ji'i cha' bi' li'.

¹⁷ La cui' jua'a ngua'ni y cui' Ndyosi. Ngua ti' Ni cacha' liñi Ni ji'i ngu' ñi'ya nu caca cha' bi' ji'i ngu' bi' ca nde loo la, cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' nga'aa tya'achu' Ni tsiya' ti ji'i sca cha' nu cua nacui Ni tsaca quiya'; bi' cha' xtañi y cui' Ni ngulotu Ni clyo, cha' jua'a ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o bi'.

¹⁸ Xqui'ya lcaa cha' bi' cua jlo ti' na

cha' ná nga'a cha' cha'a tsiya' ti sca cha' nu cua nacui y cui' Ndyosi cha' caca, cha' ná ntí' Ni cñilo'o Ni ji'na tsiya' ti. Tso'o ti ndi'i tyiquee na juani, cha' ni sca cha' cuxi ná taca xcutsii ji'na, xqui'ya cha' jlya ti' na cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o na; cua ngua'ni Ni cha' ndyaca tlyu la tyiquee na, cha' xñi tso'o na lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o na ña'a cuayá' nu tyu'u tucua cha' bi'.

¹⁹ Ni'yä ntí' chcuä ngratu nu nsalú ngu' nde siyu' yaca ni'i, cha' tachaa ti xñi ca'a chcuä bi' ji'i quee nde siyu' hitya, cha' tyacui se'i ti yaca ni'i bi' lo hitya, cha' ná caca tylu'utsu' yaca ni'i bi' tsiya' ti li'; la cui' jua'a ndu'ni Jesús lo'o na, cha' ndu'ni yu cha' tyanu tachaa cha' ji'i y cui' Ni ne' cresia ji'na, cha' ná tya'ächu' na ji'i Ni tsiya' ti. Cua ndyalaa Jesús nde cua, ñi'yä laca si cua nteje tacui yu tasá tlyu nu ndacui cla'be ne' laa tonu; juani cua ndyaa tucua yu la cui' ca su ntucua y cui' Ndyosi.

²⁰ Cuentya ji'na, cua ndyaa Jesús ca bi' nde loo la, cha' taca xtyucua yu ji'na. Ná nga'a cha' tye cha' laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na; la cui' ñi'yä nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, jua'a cua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

7

Ni'yä ngua Melquisedec sti jo'ó, jua'a laca Jesús cuentya ji'na juani

¹ Nu jyo'o Melquisedec bi' ni, xu'na quichi Salem ngua nu cusu' bi'; cuentya ji'i y cui' Ndyosi nu laca loo la ngua'ni yu cña cha' ngua yu sti jo'ó. Nu ngua tyempo bi' cua ndyaa lca'a jyo'o Abraham ji'i tyuu tya'a rey xña'a, cha' ngusuu tya'a yu lo'o ngu' bi', ndyujuui yu ji'i nu ngu' xña'a bi' li'. Tyucuij lo'o ñaa yu, li' ngutu'u nu Melquisedec bi' ndyaa to' tyucuij cha' tyacua tya'a lo'o nu Abraham bi'; ngulacua ji'i yu chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi li'.

² Bi' cha' ngusa'be Abraham lcaa yu'ba nu nquije ji'i yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'; tii

tya'a yu'be ngusa'be yu lcaa cha' bi', lo'o li' nda yu ña'a tsaca yu'be ji'i nu cusu' Melquisedec bi'. Ndil'yä ndyu'u xtañi nu cusu' bi': "xu'na quichi nu liñi ca ndu'ni", jua'a ndyu'u cha' bi' cha'cña ji'na; lo'o jua'a cha' xu'na quichi Salem ngua nu cusu' bi', bi' cha' taca chcuä na: "ti ti ndi'i cresia ji'i ngu' xqui'ya nu xu'na ngu'", cha' jua'a ndyu'u xquicha' Salem cha'cña ji'na.

³ Ná nchcui' quityi ñi'yä naa sti xtya'a nu Melquisedec bi', jua'a ni sca cha' ná nscua lo quityi cuentya ji'i jyo'o cusu' ji'i nu cusu' bi'; ná nchcui' ni jacua'ngula, ni jacua'ngujuui. Ni'yä ngua Melquisedec, jua'a laca Jesús, cha'lcaa tyempo laca yu sti jo'ó cuentya ji'na; pana Jesús ni, laca yu nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi.

⁴ Culacua xi ti' mä lacua, ni cha' ngua nu cusu' bi' tlyu la que Abraham. Ji'i nu cusu' Melquisedec bi' cua nda jyo'o cusu' ji'na ña'a tsaca yu'be yu'ba, la cui' yu'ba nu cua nquije ji'i yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'.

⁵ Chalyuu nu ngua sa'ni bi', sca ti nu ñati tyaa ji'i jyo'o Leví laca sti jo'ó; bi' ti ngu' nu nda y cui' Ndyosi chacuayá' ji'i cha' xñi ngu' mstq nu nda cua ña'a ca ngu' Israel ji'i y cui' Ndyosi. Mstq bi' laca sa yu'be lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu'. Lo'o jua'a laca sti jo'ó bi' la cui' tya'a ñati lo'o tya'a quichi tysi ngu' nu cuentya ji'i Abraham.

⁶ Pana nu cusu' Melquisedec bi' ni, si'i tya'a ngu' Leví ngua Melquisedec bi' tsiya' ti, masi ngusñi yu mstq nu cua nda Abraham ji'i y cui' Ndyosi; li' ngulacua nu cusu' bi' ji'i Abraham, xqui'ya cha' cua ngüini cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o Abraham tya clyo la.

⁷ Bi' cha' cua jlo ti' na cha' tlyu la ngua jyo'o Melquisedec bi' que jyo'o Abraham; na cua ngulacua nu cusu' bi' ji'i jyo'o Abraham nu ngua li', bi' cha' tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'i y cui' nu cusu' bi' que Abraham.

⁸ Xcui' na ndyijii sti jo'ó nu nxñi mstq nu nda ñati chalyuu ti ji'i y cui' Ndyosi, tsa yu'be ti cha' tso'o nu

nts'u'u ji'í scaa ngu' nda ngu' bi'; pana ná nscua lo quityi cusu' ni jacua' ngujui nu Melquisedec bi', la cui' nu cusu' nu cua ngusñi mstq nu nda Abraham nu ngua li'.

⁹ Taca ñacui na cha' lo'o ycui' jyo'o Leví cua nda mstq ji'í nu Melquisedec bi' nu ngua tsq bi', masi tiya' la yaq nu Leví bi' chalyuu; la cui' jyo'o Leví nu ngua jyo'o cusu' ji'í lcaa tya'a ngu' Leví nu ngua'ni ngu' cña sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' mstq nu nda ñati chalyuu ji'í ycui' Ndyosi.

¹⁰ Nu lo'o ndyacua tya'a Melquisedec lo'o Abraham, ñi'ya laca si lo'o Leví nda mstq, jua'a ngua li', masi tya lyiji cala Leví chalyuu, xqui'ya cha' Abraham ngua jyo'o cusu' ji'í yu, cha' sñi' ste' Abraham ngua sti Leví bi'.

¹¹ Nu sti jo'ó nu yaq chalyuu tiya' la bi', la cui' jua'a tya'a ñati ji'í jyo'o Leví, nclyu'u qui'í ngu' bi' ji'í ngu' Israel cha' cua'ni ngu' lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'í ngu'. Pana ná ndalo sti jo'ó bi' cua'ni tyucui cña bi', bi' cha' juani ngutu'u tucua chaca nu laca sti jo'ó nu cuentya ji'na. Ná laca yu sti jo'ó ñi'ya ngua Aarón lo'o tya'a Aarón sti jo'ó, masi laca yu sca sti jo'ó nu ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni la, la cui' jua'a cua'ni yu cuentya ji'na juani.

¹² Nu lo'o ncha'a cha' ji'í sti jo'ó ni, la cui' jua'a ncha'a cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji'í ycui' Ndyosi.

¹³ Cha' ji'í Jesús nu Xu'na na nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'; pana ycui' Jesús ni, xa' ñati laca bi', si'i tya'a ñati ji'í Leví laca yu. Ni sca ñati tya'a xtañi Jesús ná ngua ngu' sti jo'ó nde chu' la.

¹⁴ Cua jlo ti' ngu' cha' Judá ngua xtañi Jesús tya lo'o ngula yu; pana nu lo'o nchcui' jyo'o Moisés tilaca nu caca sti jo'ó, ná nchcui' tsiya' ti ji'í ngu' tya'a xtañi Judá bi'.

¹⁵ Lo'o nu juani laca Jesús sti jo'ó nu xa' ña'a cua'ni; ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec, jua'a cua'ni Ni cña ji'í sti jo'ó. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na juani cha' cua ntyeje tacui cha' ji'í

cha' cusu' bi', cha' cua ngutu'u tucua Jesús nu sti jo'ó cucui ji'na.

¹⁶ Cua nda ycui' Ndyosi cña ji'í Jesús cha' caca Ni sti jo'ó, xqui'ya cha' ná ngua ji'í ñati chalyuu cujuii ngu' ji'í yu sca ti quiya'; cua ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Juani ná naga'a cha' tye chalyuu ji'í Ni; bi' cha' laca Jesús sti jo'ó cuentya ji'na juani, si'i cha' cua'ni Ni lcaa cña nu ndyu'ni ngu' tya'a Leví nu laca ñati chalyuu ti.

¹⁷ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Ni: Lcaa ca tyempo caca nu'ú sti jo'ó; ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'ú cuentya ji'í ñati juani.

¹⁸ Bi' cha' cua ngulotsu' ycui' Ndyosi ji'í cha' cusu' nu lye tsa ngulo cña ji'na, cha' ná caca xtyucua cha' cusu' bi' ji'na; ná nchca cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycui' Ndyosi jua'a.

¹⁹ Tya lyiji tsa cha' ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycui' Ndyosi, masi cua ngua'ni na lcaa cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'í ngu' tya'a na nu ngua li', cha' ná ngua cua'ni lyaá cha' cusu' bi' ji'na ji'í nu cuxi; pana juani taca xñi na cha' ji'í ycui' Ndyosi. Cacua tsa laca ycui' Ni ji'na juani xqui'ya Jesús, cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu yalo'o Jesús cha' chcui' Ni lo'o na.

²⁰ Tso'o la laca Jesús, xqui'ya cha' cua ngüiñi tso'o cha' ji'í ycui' Ndyosi lo'o Sñi' ndi'ya: "Chacuayá' ji'í ycui' ca na' caca nu'ú sti jo'ó", nacui ycui' Ndyosi ji'í Jesús.

²¹ Ná nchcui' Ni jua'a lo'o sti jo'ó tya'a ngu' Leví. Pana ndi'ya nchcui' ycui' Ni lo'o Jesús tya lo'o nguxana cha' caca Jesús sti jo'ó:

Liñi tsa nda na' cha' cuentya jinu'ú, nacui ycui' Ndyosi, nga'aa tya'achu' na' tsiya' ti ji'í cha' nu cua nacui na' bi':

"Lcaa ca tyempo caca nu'ú sti jo'ó.

Ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'ú cuentya ji'í ñati juani."

22 Bi' cha' cua tso'o la ngüiñi cha' ji'i y cui' Ni lo'o na juani, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús cuentya ji'na.

23 Pana nu sti jo'ó tya'a ngu' Leví bi' ni, xcui' na ndyijii ngu' bi', lo'o li' xa' la tya'a ngu' ndyatí lo cña sti jo'ó bi'; bi' cha' ngua quiña'q tsa sti jo'ó chü' tyüu yija li'.

24 Lo'o nu Jesús bi' ni, ña'a ti lu'ú yu; ná nscua cha' cajaa Ni, bi' cha' ná nga'a cha' tye cha' caca Ni sti jo'ó cuentya ji'na, cha' ná ntsu'u cha' cua'ni xa' ñati cña ji'i.

25 Lcaa ca tyempo, masi juani, masi nde loo la, taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'i cua ña'a ca ñati nu xñi cha' ji'i y cui' Ndyosi xqui'ya Jesús. Tyucui tyempo ndi'i Jesús ca slo y cui' Ndyosi, cha' chcui' Ni lo'o y cui' Sti Ni cuentya ji'na.

26 Xñi na cha' ji'i Jesús lacua; bi' laca sti jo'ó nu laca loo la, nu chañi cha' taca xtyucua ji'na. Ñati lubii tsiya' ti laca Ni, cha' ná ntsu'u cha' cuxi, ná ntsu'u qui'ya ji'i Ni. Xa' ña'a laca Jesús, nu ná nda y cui' Ndyosi chacuayá' cha' tyanu yu slo ñati chalyuu nu ndu'ni tsa cha' cuxi; cua nda Sti yu su tyucua yu la cui' su tlyu ca su ntucua y cui' Ndyosi Sti yu.

27 Ndulo la tsiya' ti cha' nu ntsu'u ji'i Jesús que cha' nu ntsu'u ji'i xa' la sti jo'ó nu ndi'i chalyuu. Lcaa tsä nsta ngu' bi' mstā lo mesa tacati, cha' jua'a catí la qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o y cui' Ndyosi; clyo ndu'ni ngu' cha' catí qui'ya ji'i y cui' ca' ngu', lo'o li' ndu'ni ngu' cha' catí qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ngu' quichí bi'. Pana nu Jesús bi' ni, sca ti quiya' ngusta yu mstā lo'o nguti'i yu chalyuu cha' catí qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; tyucui ña'a y cui' yu ngua mstā bi', nu lo'o ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusí.

28 Ñati chalyuu ti laca sti jo'ó nu ndu'ni cña nu cua nacui jyo'o Moisés cha' caca, ñati nu tya ntsu'u qui'ya ji'i laca ngu' bi'; pana nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi ni, lubii tsiya' ti cresiya ji'i Ni. Cua tyeje tacui ti tyempo cusu' lo'o ndaquiya' tsa ngu' ji'i cña nu ngulo jyo'o Moisés. Bi' cha' nguane y cui'

Ndyosi ji'i Sñi' y cui' ca, nu Jesús bi' ni, cha' caca Ni sti jo'ó cuentya ji'na. Cua nchcui' Sti Ni lo'o Ni: "Chacuayá' ji'i y cui' ca na' caca nu'ü sti jo'ó", nacui y cui' Ndyosi ji'i Jesús.

8

Jesús laca nu ndi'i ca slo y cui' Ndyosi, cha' chcui' lo'o Ni cuentya ji'na

1 Ndi'yä ndyu'u cha' nu nti' na' chcui' lo'o ma juani: Ca cua ntucua Jesús, nde la'a tsu' cui' ca su ntucua y cui' Ndyosi, cha' nclyo Ni cña tyucui ña'a chalyuu; ca bi' ntucua Jesús cha' laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na.

2 Ndu'ni Ni cña ca sca se'i su tacati tsa nu ngüiñá y cui' Ndyosi; si'i ñati chalyuu ti nu ngüiñá ji'i, cha' laca bi' ñi'yä nu ngua ti' y cui' Ndyosi cha' caca.

3 Lcaa xu'na sti jo'ó nde chalyuu ni, ntsu'u cha' sta ngu' mstā ca slo y cui' Ndyosi, ntsu'u cha' taquí ngu' xa' la mstā lo mesa quii', cha' bi' laca cña ji'i ngu'; lo'o jua'a Jesús ni, ntsu'u mstā nu nda Ni ca slo y cui' Ndyosi cuentya ji'na,

4 masi ná ngua Jesús sti jo'ó lo'o nguti'i yu nde chalyuu. Ná nda ngu' cña bi' ji'i, cha' cua laca ndi'i xa' la sti jo'ó nu nsta mstā nu ntsu'u cha' ta ngu' quichí chacuayá' ji'i jyo'o Moisés.

5 Pana nu xa' la sti jo'ó bi' ni, ñati nu cajaa ti laca ngu' bi'; cua laca ti cña ndu'ni ngu'. Xqui'ya ngu' bi' nchca cuayá' ti' na cha' tso'o la tsiya' ti sti jo'ó laca Jesús, nu ntucua ca slo y cui' Ndyosi. Lo'o jua'a nu chcua'ya late' nu ngüiñá jyo'o Moisés su ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'na ji'i y cui' Ndyosi nu ngua li', ndi'yä nchcui' Ni lo'o nu cusu' bi' cuentya ji'i chcua'ya bi': "Cui'ya nu'ü cuentya cha' cuiñá ma ni'i bi' ñi'yä nu ngulu'u na' ji'i ma cha' cuiñá ma ji'i, nu lo'o ngutu nu'ü nchcui' nu'ü lo'o na' lo xlyá ca'ya cuá bi'", nacui Ni. Pana sca na nu culiji yu'u ti ngua bi', tso'o la tsiya' ti su ntucua Ni nde cua.

6 Bi' cha' cua nchca cuayá' ti' na cha' tso'o la tsiya' ti cña nu ndu'ni Jesús cuentya ji'na, siya' la cña nu ndyu'ni nu xa' la sti jo'ó nde chalyuu. Lo'o juani ndulo tsa cha' ji'na, la cui' cha' nu cua ngüiñi ji'í y cui' Ndyosi lo'o na xqui'ya Jesús, cha' xcui' cha' liñi tsiya' ti nchcui' y cui' Ndyosi lo'o na.

7 Ntsu'u tsa cha' nu lyiji ji'í cha' cusu' nu ngua tya clyo, nu cua ngüiñi ji'í Ni lo'o ñati tyempo bi', bi' cha' nda y cui' Ndyosi chaca cha' lo'o ñati. Ná ndyu'u scua cha' cusu' bi', cha' taca ca tso'o cresiya ji'í ñati cuentya ji'í y cui' Ndyosi,

8 cha' ná tso'o ngua'ni ñati bi' li'. Ndi'ya nscua lo quityi ji'í y cui' Ndyosi cuentya ji'í cha' bi':

Cua ngulala ti tyalaa tsá cha' quiñi cha' 'na lo'o tya'a ngu' Israel chaca quiya', la cui' jua'a lo'o tya'a ngu' Judá, nacui y cui' Ndyosi nu Xu'na na.

9 Si'i la cui' cha' ñi'ya nu cua ngüiñi 'na lo'o jyo'o cusu' ji'í ngu' bi' nu ngua sa'ni, nacui Ni.

Nu ngua li' ntejeya' na' ji'í ngu' cha' ngutu'u ngu' ca quichí tyi ngu' Egipto, ndyaa ngu'.

Pana ná ndaquiya' ngu' ji'í cha' nu cua ngüiñi 'na lo'o ngu'; ña'a ti ngua'ni tsa ngu' cha' cuxi, bi' cha' nga'aa ntucuá na' cha' ji'í ngu', nacui y cui' Ndyosi nu Xu'na na.

10 Lo'o juani nde laca cha' cucui nu cua quiñi ti 'na lo'o ngu' Israel juani, nacui Ni.

Nu lo'o tyalaa tyempo, li' cua'ni na' cha' tyanu tso'o lcaa cha' ne' cresiya ji'í ngu', ñi'ya nu chcui' na' lo'o ngu' li'.

Tyucui ti' tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña 'na li';

caca na' y cui' Ndyosi nu Xu'na ngu' li', lo'o jua'a caca ngu' bi' ñati jna'.

11 Taca jlo ti' ngu' tilaca laca na' li', lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', masi nu sube, masi ñati cusu'.

Lo'o li' nga'aa ntsu'u cha' cacha' ngu' ji'í tya'a ngu' tilaca laca na'; nga'aa ntí' cha' culu'u ngu' ji'í tya'a quichí tyi ngu' cha' laca na' y cui' Ndyosi nu Xu'na ngu' li'.

12 Cua'ni clyu ti' na' ji'í ngu' ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu' li'; nga'aa culotu na' qui'ya ji'í ngu' li'.

Jua'a nchcui' quityi ji'í y cui' Ndyosi bi'.

13 Na cua culiji yu'u ti cha' cusu' nu ngua tya clyo; jua'a ndyu'u cha' bi' li', nu lo'o nchcui' y cui' Ndyosi ji'í chaca cha' cucui nu cua quiñi ti ji'í Ni lo'o na. Sa'ni tsa nguxana cha' cusu' bi'; cua jyo'o ti cha' bi' juani, cua culiji ti cha' jua'a ti.

9

Cristo laca nu cua ngusaala tyucuii ji'na cha' caa na slo y cui' Ndyosi

1 Nu cha' cusu' nu cua nda Ni lo'o ngu' Israel nu ngua li', nchcui' bi' ñi'ya cua'ni ngu' lo'o ngua'ni tlyu ngu' ji'í y cui' Ndyosi. Lo'o jua'a cua ntsu'u sca ni'í nu tacati ji'í ngu', su ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'í Ni, masi ñati ti ngua ngu' nu ngüiñá ni'í bi';

2 sca chcua'ya late' ngüiñá ngu' bi' nu nscua cla'be ne' lo'o su ndya'a sti jo'ó ti. Nde ne' chcua'ya bi' cua ntucua candyeru chcuá su ndyaqui quii' lcaa hora; jua'a ntucua sca mesa su nscua xlyá lo, nu caca msta ji'í y cui' Ndyosi. Lcaa tsá ngusta sti jo'ó msta bi'.

3 Ca ne' tasá nu ndacui cla'be ne' chcua'ya bi', ca bi' ntsu'u chaca cuarto nu tacati tsa ji'í ngu'.

4 Nde ne' cuarto bi' ntucua mesa oro su ndaqui sti jo'ó yana jo'ó lo; la cui' ca bi' ntucua cña' tacati, nu ngüixií tyl'i ca chü' yaca lo'o chcuá oro. Ne' cña' bi' cua ntsu'u co'o tsa yu'be ti na nu ñi'ya ña'a scua ña'a, nu nda y cui' Ndyosi cha' ndyacu ngu' Israel ca lo natí btyi su nguta'a yu'u ngu' nu ngua sa'ni; ne' sca caatyá oro ntsu'u co'o na nu ndyacu ngu' bi'. Lo'o jua'a ca ne' cña' bi' ntsu'u co'o yaca xcá ji'í jyo'o Aarón, yaca nu ntyucua satí chü' jua'a ti; jua'a ntsu'u tyucuaa quee cuaja', nu nscua nu tii

tya'a cha' bi' lo, nu ndacha' ni cña nu cua ngulo ycui' Ndyosi ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Ca ta'a na bi' ntsu'u co'o ne' cñá' tacati bi'.

⁵ Chu' cñá' bi' ntucua lcui ji'i tucua tya'a xca ji'i ycui' Ndyosi nu ndubi tsa ña'a; ngatya'a ti lo lu'be xca ndubi bi' chü' cñá', cha' tyi'u ti' ñati cha' ca bi' lijya ycui' Ndyosi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'. Xca ndubi bi' cua ntucua cha' ca cuayá' ti' ngu' Israel cha' lcaa tsä nga'a ycui' Ndyosi laja su ndi'i ngu'. Pana ná caja tyempo chcui' na ji'i lcaa cha' bi' juani.

⁶ Jua'a ngua cha' ntucua lcaa yaca bi' ne' chcua'ya late' bi' su ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi, cha' lcaa tsä ndyatí sti jo'ó ndyaa ne' chcua'ya bi', ngua'ni cña ji'i ycui' Ndyosi ca jua;

⁷ pana sca ti sti jo'ó nu laca loo nguta'a ca ne' cuarto nu tacati tsa bi' ji'i ngu', sca ti quiya' nguta'a nu cusu' bi' sca yija. Lo'o tañi na'ni ndyaa nu cusu' bi' li', cha' scui ji'i slo ycui' Ndyosi ca ne' cuarto tacati bi', cha' jua'a cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ycui' nu cusu' bi', lo'o jua'a cuityi Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ngu' quichi, masi qui'ya nu ná nda ngu' cuentya si cha' cuxi ngua'ni ngu' nquicha', cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi ngua'ni nu cusu' cña bi'.

⁸ Laja lo'o nchcui' na ji'i chcua'ya late' bi' ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' ca cuayá' ti' na, cha' tya lyiji xñi tso'o na tyucuii cha' cäa na slo ycui' Ndyosi si ña'a ti tya ndu' ni'i cusu' bi', si tya ndu'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi ñi'ya nu ngua'ni ngu' tya sa'ni bi'; tya lyiji caja ñi'ya nu cäa na slo ycui' Ndyosi nu lubii tsiya' ti cha' ji'i Ni li', si jua'a.

⁹ Xqui'ya lcaa cha' bi' tso'o la ca cuayá' ti' na cha' nu ndyaca juani; ná caja ñi'ya nu ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi laja lo'o ndyu'ni tlyu ti na ji'i Ni ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi', masi quiña'a tsa mstq ta na ji'i Ni, masi taqui' tsa na na'ni lo mesa cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na.

¹⁰ Xcui' cha' nu nchcui' ñati chalyuu ti laca, masi ñacui' ngu' cha' ná

tso'o cacu na co'o na sca lo na, masi ñacui' ngu' ñi'ya cua'ni na cha' caca lubii cresiya ji'na; cña nu ndatsaa ti ñati chalyuu ji'na cha' cua'ni na, jua'a laca cha' bi'. Xti ti tyempo talo cha' bi' ña'a cuayá' xcutsa'a ycui' Ndyosi lcaa cha'.

¹¹ Lo'o juani cua yaa Cristo, nu laca chaca lo sti jo'ó nu laca loo; cua laca nguxana ndyaca tso'o chalyuu xqui'ya Ni. Ná ndyaa Ni ngua'ni Ni cña ne' sca ni'i tlyu nu ngüiná ñati ti, cha' ná ndu'ni cha' tyu'u cha' ji'i Ni lo'o sca cha' nu ntsu'u nde chalyuu.

¹² Ndi'ya ña'a cña nu ngua'ni Cristo cuentya ji'na, nu lo'o ndyaa Ni la cui' ca su tacati tsa ca su ntucua ycui' Ndyosi: ná nguta'a Ni lo'o tañi chivo lo'o tañi chqueru, cha' scui Ni tañi bi' nde slo ycui' Ndyosi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana ngujuii Cristo lo crus, ndye tañi ycui' yu ndyalú cuentya ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na. Bi' cha' sca ti quiya' tsiya' ti ngua'ni lyaá Cristo ji'na, lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha'ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya cña nu ngua'ni Ni cuentya ji'na.

¹³ Nu ngua sa'ni la ni, si ntsu'u sca cha' nu ngua'ni cha' nga'aa lubii sca ñati, li' nguscui sti jo'ó tañi chivo tañi toro lo ngu', cha' caca lubii ngu' hichu' ti ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi; jua'a nguscui sti jo'ó jii lo ngu', jii ji'i chqueru mstq nu cua ndyaqui cuentya ji'i ngu'.

¹⁴ Masi jua'a ngua'ni ngu' cña nu ngua li', pana tlyu la cña nu ngua'ni Cristo juani, cha' ndyalú tañi ycui' yu lo'o ngujuii yu lo crus cuentya ji'na. Xqui'ya Xtyi'i ycui' Ni, bi' cha' ngua ji'i Cristo ta yu tyucui ña'a ycui' ca yu, cha' sca ti quiya' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycui' Ndyosi; nu ycui' Cristo ni, ná ntsu'u qui'ya ji'i yu tsiya' ti, bi' cha' taca cua'ni lubii Ni cresiya ji'na, nu lo'o tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni Ni lo'o ndyalú tañi ycui' Ni. Li' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ñu'u tsa ji'na, jua'a taca ji'na cua'ni na cña ji'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca nde chalyuu li'.

¹⁵ Bi' cha' lacua, Cristo laca nu

ngüiñi sca cha' cucui ji'i y cui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu, masi lo'o cua ña'a ca ñati nu cua ngusubi y cui' Ndyosi ji'i. Jua'a ngua'ni Cristo, nu lo'o ngujuijii y u, cha' jua'a ngulaá na ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o tya ndaquiya' tsa na ji'i cha' cusu' bi'. Nu juani taca tyacua lcaa cha' nu cua nacui y cui' Ndyosi Sti na ji'na cha' tyacua ji'i lcaa ngu' nu ngusubi Ni ji'i; ná nga'a cha' culiji yu'u cha' bi' ji'na tsiya' ti.

¹⁶ Sca quityi nu nclyo ñati cha' tyanu xi cha' tso'o ji'i tya'a ngu' lo'o cua ngujuijii ngu' ni, ndi'yä ndyaca cha' ji'i quityi bi': ná caja cha' tso'o bi' ji'i tya'a ngu', si bilya cajaa nu ca ji'i cha' tso'o bi';

¹⁷ ná cua'nijo'o quityi bi', si tya lu'ú nu ca ji'i cha' tso'o bi'. Sca ti si cua ngujuijii yu bi', li' cua'nijo'o quityi bi' ji'i ngu'.

¹⁸ Lo'o jua'a nu cha' cusu' nu ngua clyo bi' ni, ngua'ni cha' bi' cña cuentya ji'i ngu', xqui'ya cha' ndyujuijii ngu' sca na'ni nu ngua msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

¹⁹ Nu ngua tya clyo ndacha' jyo'o Moisés lcaa cha' cusu' bi' ji'i lcaa ngu' quichi, ndacha' yu lcaa cña nu cua ngulo y cui' Ndyosi ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Li' ngusñi yu xi tañi chqueru lo'o tañi chivo nu ndyujuijii ca ngu', nguxiya' yu tañi bi' lo'o xi hitya lubii. Li' ntejeya' yu ji'i sca sta' yaca nu ntsu'u quicha' xlya' nu nga'a ña'a chu'; lo'o quicha' xlya' bi' nguscuijii yu tañi bi' lo ngu' quichi bi', jua'a lo cha' cusu' bi' nu nscua lo quee cuaja'.

²⁰ Lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' bi': "Lo'o tañi re ndatsaa y cui' Ndyosi ji'i ma, cha' cua'ni ma lcaa lo cña nu cua ngulo Ni ji'i ma cha' cua'ni ma, nu lo'o ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ma", nacui Moisés ji'i ngu' bi' li'.

²¹ La cui' jua'a nguscuijii Moisés tañi lo chcuaya' bi', jua'a lo lcaa na nu ntucua ca su ndu'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ndyosi.

²² Cuentya ji'i cha' cusu' bi', xcui' lo'o tañi sca na'ni nu cua ndyujuijii ngu', jua'a ngua lubii lcaa na; lo'o jua'a juani, sca ti ndyiji cha' clyu ti'

ji'na lo'o y cui' Ndyosi, cha' nu cua ngujuijii Cristo cuentya ji'na.

Ngüityi Cristo qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati nu lo'o ngujuijii yu lo crusí

²³ Ngua'ni jyo'o cusu' ji'na jua'a lo'o ngua'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ndyosi ne' laa nu ngua li', cha' caca lubii lcaa na nu cua'nijo'o ji'i ngu'; nde chalyuu ti ntucua lcaa na bi', masi ndi'i bi' cuentya ji'i y cui' Ndyosi. Pana tlyu la cña laca cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu ca slo y cui' Ndyosi, tso'o la cña laca nu cua'ni lyaá Ni ji'i ñati ji'i cha' cuxi bi'.

²⁴ Bi' cha' nga'aa ndyaa Cristo nde ne' laa nu ngüiñá ñati nde chalyuu ti, masi ntucua bi' cuentya ji'i y cui' Ndyosi; na cua ndyaa liñi Ni ca slo y cui' Ndyosi ca nde cuá. Ca bi' ntucua Ni juani, cha' chcui' lo'o y cui' Ndyosi cuentya ji'na.

²⁵ Cuentya ji'i cha' cusu' ni, sca ti quiya' sca yija ndya'a sti jo'ó nu laca loo ji'i tya'a ngu' judío ne' cuarto nu tacati tsa cuentya ji'i ngu' bi'; ndya'a lo'o nu cusu' ji'i tañi na'ni nu cua ndyujuijii ca ti ngu' ji'i cha' caca msta, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' quichi. Pana si'i tyuu quiya' ndyaa Cristo ca slo y cui' Ndyosi nde cuá.

²⁶ Si jua'a ngua, ná tyiquee' cua tyuu tsa quiya' cua ngujuijii ca'a ngu' ji'i Cristo lo crusí tya lo'o ndya' chalyuu; pana si'i jua'a ngua cha' bi', sca ti quiya' cua yaqá yu chalyuu nu ngua sa'ni xi lo'o cua tye ti chalyuu cusu', cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ñati lo'o ngujuijii yu lo crusí.

²⁷ Cua ña'a ca na ndyijii na sca ti quiya', lo'o li' ndu'ni cuayá' y cui' Ndyosi ji'na;

²⁸ lo'o jua'a Cristo, sca ti quiya' ngujuijii yu lo crusí, cha' jua'a ngüityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i quiña'a tsa ñati. Tya cäa Cristo chaca quiya' ca tiya'la; pana nga'aa si'i cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati cäa Ni li', cha' cua ndye ngua'ni Ni cña bi'. Li' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'i lcaa ñati nu ntajatya tsa ji'i Ni, ña'a cuayá' nu cäa Ni chaca quiya'.

10

¹ Nu lo'o nduna na xcui' cha' cusu' nu nda jyo'o Moisés lo'o jyo'o cusu' ji'na, ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'ya ty-acua cha'tso'o ji'na nde loo la xqui'ya Jesús, cha' ná nchcui' cha' cusu' bi' ji'na ñi'ya caca lcaa cha' bi'; xti tsa cha' ndacha' cha' cusu' bi' ji'na, ñi'ya nti' sca cuityi nu sta cuayá' ti ñi'ya caca sca cña lo yuu. Nu ngu' judío ty'a na, lcaa yijá ndu'ni ngu' la cui' ca ti cha'; lcaa yijá ndya'q lo'o ngu' ji'la cui' ca mstā cha' cati' qui'ya nu ntsu'u ji'ngu' lo'o ycui' Ndyosi chaca quiya', xqui'ya cha' ná ntsu'u su tye cña tacati nu ndyu'ni ngu', cha' ná nchca cua'ni lubii mstā nu ndya'q lo'o ngu' ne' laa ji'i cresiya ji'i ñatí bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

² Ná ndyiji ñi'ya nu cua'ni lubii cha' cusu' bi' ji'i cresiya ji'i ngu' bi', nu lo'o ndya'q lo'o ntsu'u ji'i tlyu ngu' ji'i Ni. Si ngua lubii cresiya ji'i ngu', nga'aa ngua tii ngu' yabe' nu ntsu'u ji'i ngu' li'; nga'aa nti' cha' tyalo'o ngu' ji'i mstā ji'i ngu' chaca quiya' li'.

³ Pana tsa bi' ti cña ndu'ni mstā bi' cuentya ji'i ngu': lcaa yijá tsiya' ti ndu'ni cha' ndyi'u ti' ngu' cha' tya ntsu'u qui'ya ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi;

⁴ ná nchca cati' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñatí, masi nscui' sti jo'ó tañi toro, masi nscui' tañi chivo lo ngu'.

⁵⁻⁶ Nu lo'o tya lyiji caa Cristo lo yuu chalyuu, li' nchcui' Ni lo'o ycui' Ndyosi Sti Ni. Ndi'ya nacui' Ni:

Nga'aa nti' nu'q cha' calo'o ngu' ji'i na'ni nu tyaqui' cha' caca mstā, nacui' Cristo ji'i ycui' Ndyosi.

Ná tso'o nti' nu'q ña'q nu'q ji'i ngu' su ndaqui' ngu' na'ni lo mesa qui', cha' caca bi' mstā; masi xa' ña'q mstā sta ngu' cha' cu-ityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', nga'aa ndiya ti' nu'q cha' bi'.

Pana cua ta ti nu'q cuaña' 'na, cha' caja ñi'ya caa na' nde lo yuu chalyuu, nacui' Cristo.

⁷ Bi' cha' cua lijyá na' ca nde juani, Ndyosi Sti na',

cha' cua'ni na' cua ña'q ca cña nu nti' nu'q cha' cua'ni na', ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya jna'.

Jua'q ngua cha' nu nda Cristo nu ngua li'.

⁸ Lo quityi bi' ni, clyo nacui' Cristo cha' ná nti' ycui' Ndyosi mstā; la cui' jua'q nacui' Ni cha' ná ndiya ti' ycui' Ndyosi cha' xcui' ndya'q lo'o ngu' ji'i mstā, masi mstā jua'q ti, masi na'ni lu'ú nu caca mstā nu tyaqui' lo mesa quii' cha' cati' qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi. Jua'q nacui' Ni, pana cuentya ji'i cha' cusu' ji'i ngu' nga'q cha' cua'ni ngu' bi' jua'q.

⁹ Lo'o li' nacui' Ni: "Cua lijyá na' ca nde, Ndyosi Sti na', cha' cua'ni na' cua ña'q ca cña nu nti' nu'q cha' cua'ni na'". Jua'q ngua cha' nguxtyanu ycui' Ndyosi cha' cusu' bi', cha' nu nscua ñi'ya caca mstā nu tsalo'o ngu' scaa quiya'; li' chaca cha' cucui ngua'ni ycui' Ndyosi, nu lo'o nda Ni ji'i Cristo lijyá nde chalyuu cuentya ji'na.

¹⁰ Ngua'ni Jesucristo lcaa cña nu ngua ti' ycui' Ndyosi Sti yu cha' cua'ni yu, cha' nda yu ji'i tyucui ña'q yu cha' ngujui'i ca'q ngu' ji'i lo crusi; sca ti quiya' tsiya' ti ngua ycui' ca yu mstā, la cui' mstā nu ngua ti' ycui' Ndyosi Sti yu ngua bi!. Bi' cha' cua ngua lubii cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi juani, cua ndye yabe' nu ntsu'u ji'na.

¹¹ Nu ngu' sti jo'ó ji'i ngu' judío ni, lcaa tsa ndu'ni ntsu'u ji'i ñatí, lo'o ña'q ti tya ndyu'u scua cña nu ngua'ni yu masi chalyuu juani. Li' ngutu'u Jesús ndyaa Ni, ndyaa tucua Ni nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycui' Ndyosi.

¹² Pana nu Jesucristo bi' ni, sca ti quiya' ngujui' yu lo crusi cha' cati' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñatí, lo'o ña'q ti tya ndyu'u scua cña nu ngua'ni yu masi chalyuu juani. Li' ngutu'u Jesús ndyaa Ni, ndyaa tucua Ni nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycui' Ndyosi.

¹³ Ca bi' ntucua Ni juani, ntajatya Ni ña'q cuayá' nu tyijiloo lyiji ycui' Ndyosi ji'i lcaa tya'a cusu' Ni.

¹⁴ Sca ti quiya' cua ndyaa Jesús lo

crusi lacua, ngua'ni lubii yu ji'i cre-siya ji'i ñati cuentya ji'i y cui' Ndyosi; jua'a ngua tyucui ti' tyiquee ñati chaca quiya'.

15 Sca ti xqui'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi nchca cuayá' ti' na ni cña laca nu ngua'ni Cristo nu ngua li', bi' cha' ngua'ni Xtyi'i y cui' Ni cha' nscua cha' lo quityi nu nchcui' ndi'ya:

16 Nde laca cha' cucui nu cua quiñi ti 'na lo'o ngu' chaca quiya', nacui nu Xu'na na:

Lo'o tyalaa tyempo bi', li' cua'ni na' cha' tyanu tso'o cha' ne' cre-siya ji'i ñati 'na, lcaa cha' ñi'ya nu chcui' na' lo'o ngu' li';

tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña 'na li'.

17 Chaca cha' nacui Ni li':

Li' nga'aa tyi'u ti' na' cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu',

nga'aa culotu na' qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o na'.

Jua'a nchcui' y cui' Ndyosi.

18 Bi' cha' juani, nga'aa ntsu'u cha' tsalo'o ngu' ji'i mstā cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', cha' cua laca ngua'ni clyu ti' y cui' Ndyosi ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na.

Cua'ni na cha' caca stu'ba cha' ji'i lo'o y cui' Ndyosi

19 Cu'maq ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tyucui chacuayá' ji'i Ni cua ntsu'u ji'na juani, cha' caq na slo y cui' Ndyosi nu lubii tsiya' ti cha' ji'i Ni. Jesús laca nu nda chacuayá' bi' ji'na, xqui'ya cha' ndyalú tañi y cui' yu lo'o ngujuii yu lo crusi, cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na.

20 Nu lo'o nda yu tyucui ña'q yu cha' ngujuii yu xqui'ya na, cua ngusaala yu chaca tyucuii cucui cuentya ji'na li', cha' caja ñi'ya caq na cacua ti slo y cui' Ndyosi; xqui'ya y cui' Jesús, bi' cha' taca xñi na tyucuii nu lijyä ca slo y cui' Ndyosi juani.

21 Cua ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Jesús bi', nu sti jo'ó nu laca loo la, cha' y cui' laca nu ndi'ya cña loo ji'i lcaa na cuentya ji'i y cui' Ndyosi Sti yu.

22 Tyaq na ca slo y cui' Ndyosi lacua; tyucui tyiquee na cua'ni na cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o y cui' Ndyosi Sti na, cha' taca xñi tso'o na cha' ji'i Ni li'. Cua ngüityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni cha' ngua tyuju'u ti' na tya tsubi' la; cua ngua lubii cresiya ji'na juani, ñi'ya laca lo'o cua ndyaata na chcu lo'o hitya lubii ti.

23 Cua'ni na cha' jlya tso'o ti' na cha' nu cua ngusñi na tya clyo lacua, ná tya'achu' na ji'i cha' bi' tsiya' ti. Taca jlya ti' na ji'i y cui' Ndyosi, cha' chañi cha' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nacui Ni ji'na.

24 Culacua tso'o ti' na, cha' caja ñi'ya xtyucua na ji'i xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús; xtyucua na ji'i ngu' bi', cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu', cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' ña'q ngu' ji'i tya'a ngu'.

25 Ntsu'u ngu' tya'a na nu nga'aa ndya'q slo ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu nga'aa ndyu'u ti'i lo'o tya'a na. Pana ná tso'o cua'ni na jua'a; tso'o la ña'q ti tsaa na tyu'u ti'i na lo'o tya'a na, cha' tyanu tachaa la cha' ji'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'na, lcaa na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni. Nti' na cha' cua tyaq ti nu Xu'na na chaca quiya', bi' cha' lu'ba ti tyu'u ti'i na juani lo'o ngu' tya'a na.

26 Nga'aa ntsu'u xa' la mstā nu ta na, nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu cua'ni na, cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na, si ña'q ti tya cua'ni na cha' cuxi li'; cua ngua cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' ji'i Jesús bi', lo'o jua'a nga'aa cui'ya y cui' Ndyosi cha' clyu ti' ji'na si xtyanu na ji'i cha' bi'.

27 Jua'a ti caca na li', cutsii tsa na ji'i y cui' Ndyosi lo'o tyalaa hora nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati tya'a ngusqu lo'o Ni. Lo'o li' cua'ni tye Ni ji'i lcaa ngu' bi', tsaa ngu' nde lo quii' tlyu nu ná nga'q cha' tye tyaqui.

28 Nu ngua sa'ni ni, lo'o ntsu'u ñati nu ná ndaquiya' tsiya' ti ji'i cña nu ngulo y cui' Ndyosi, ndyujuii ngu' ji'i ñati bi' li'. Ngua'ni cuayá' ngu' ji'i ñati bi' clyo cuentya ji'i jyo'o Moisés lo'o

tucua sna tya'a xa' ñatí nu ndacha' liñi ñi'yá ngua cha' bi'; li' ngusta ngu' yabe' hichu' ñatí bi', ndyujujii ngu' ji'i li', cha' nga'aa ngujui ñi'yá jña ngu' cha' clyu ti' ji'i y cui' Ndyosi cuentya ji'i nu cuxi bi' li'. Jua'a ngua tya sa'ni la.

²⁹ Lo'o juani ni, tlyu la cha' ti'í tyacua ji'i tya'a ñatí na nu chii tsa nti' ña'a ngu' ji'i Jesús, nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi bi', ngu' nu lye tsa chcui' lo ji'i cña nu ngua'ni nu Jesús bi'; sca ti xqui'ya cha' ngujui yu lo crusi, bi' cha' cua ndyaca lubii cresiya ji'na. Lo'o jua'a si chcui' suba' na ji'i Xtyi'i y cui' Ndyosi, li' lye la cha' nchcube' tyacua ji'na, cha' xcui'tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na xqui'ya Xtyi'i y cui' Ni.

³⁰ Cua jlo ti' na cha' ndi'yá nchcui' y cui' Ndyosi tya sa'ni la: "Na' lacá nu xcubí' ji'i ñatí chalyuu", nacui Ni. "Ta na' cha' ti'í ji'i ñatí, nu lo'o ntsu'u cha' chcubé' ngu'." Lo'o jua'a cua nchcui' Ni chaca cha' lo'o ngu' li': "Cua'ni cuayá' na' ji'i ñatí 'na, cha' na' laca Xu'na ngu'", nacui Ni.

³¹ Tlyu tsa cha' laca, si taya' y cui' Ndyosi nu lu'ú ca ji'na cha' xcube' Ni ji'na.

³² Tyi'u ti' mä lacua, ñi'yá nu ndyaca ji'i cu'mä nu ngua tya tsubi' la, cua ndyaala hique mä cha' ndyuna tso'o mä cha' ji'i y cui' Ndyosi, lo'o li' cua quiña'a tsa cha' nchcube' cua ndyacua ji'i mä nde chalyuu. Pana ndalo tsa tyiquee mä li'; ná ngua ji'i nu ngu' xña'a bi' tyijloo ji'i mä,

³³ masi tyuu quiya' nchcui' tsa ngu' cha' ti'í ji'i mä, masi ngua'ni lya' ti' ngu' ji'i mä su ndü mä laja ñatí nu ngua li'. Lo'o jua'a cua ntaja'a mä tyanu mä slo ngu' tya'a mä laja lo'o ngua'ni ti'í ti' ngu' ji'i ngu' bi', masi si'i ji'i y cui' ca mä ndyu'ni lya' ti' ngu' tyempo bi'.

³⁴ Lo'o jua'a ndyaa na'a mä ji'i ngu' tya'a mä nu lo'o ntsu'u ngu' bi' ne' chcuá, nguxtyucua mä ji'i ngu' bi' li'; masi nguaana xa' ñatí lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i mä, ndalo tsa tyiquee mä li'. Tso'o ntsu'u tyiquee mä, cha' cua jlo ti' mä cha' tso'o la tsiya' ti laca

nu cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi mä bi'; jlo ti' mä cha' ná tye chca cha' bi', cha' nu cua ndyuna mä cuentya ji'i Jesús.

³⁵ Ná tya'achu' mä ji'i cha' ji'i Jesús lacua. Ña'a ti tya cua'ni tlyu tyiquee mä, cha' tso'o tsa cha' nu tyacua ji'i mä ca tiya'la cuentya ji'i y cui' Ndyosi, si ña'a ti xñi tso'o mä cha' bi'.

³⁶ Nga'a cha' talo tyiquee mä masi tyiquee', si tya nti' mä cua'ni mä lcaa ña'a cña nu nti' y cui' Ndyosi, si tya nti' mä ña'a mä cha' nu cua nacui Ni cha' caca nde loo la.

³⁷ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'yá nchcui' y cui' Ndyosi: Tya xi tya tyempo tya lyiji cha' tyalaa y cui' yu nu nga'a cha' tyaa chaca quiya'; nga'aa tiya' lye cha' caa yu bi', nacui Ni.

³⁸ Lo'o ñatí nu caca lubii cresiya ji'i xqui'ya na' ni, nu lo'o xñi ngu' bi' cha' 'na, li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi', nacui Ni.

Pana ná tso'o nti' na' ña'a na' ji'i ñatí nu tya'achu' ji'i cha' 'na.

³⁹ Nu na ni, ná taca tya'achu' na ji'i cha' ji'i Jesús; si tya'achu' na ji'i yu, chcuna' na tyucui ña'a na, ña'a lo'o cresiya ji'na li'. Pana laca na ñatí nu tsa cu' ti xñi na cha' ji'i Ni, bi' cha' ndu'ni lyaá Ni ji'na ji'i nu cuxi.

11

Ñati nu tyucui tyiquee ngu' jlya ti' ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi

¹ Na jlya ti' na ji'i sca cha' lo'o ndu ti' na cha' caca cha' bi', nu lo'o jlo ti' na cha' caca cha' bi' ji'na, masi bilya ña'a na ji'i.

² Jlya ti' jyo'o cusu' ji'na nu ngua'ni tlyu ji'i y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni la, bi' cha' ñatí tso'o ngua ngu', lo'o jua'a ntucuá Ni cha' ji'i ngu' bi'.

³ Jlya ti' na ji'i y cui' Ndyosi, bi' cha' cua ngua cuayá' ti' na cha' clyo nda y cui' Ndyosi cha', lo'o li' ndya' chalyuu nu ña'a na juani; ná na'a na ñi'yá ngua cha' ndya' bi', tsa bi' ti cha' jlya ti' na cha' ngüiñá Ni lcaa cha' nu ña'a na lo yuu chalyuu juani.

⁴ Jlya ti' jyo'o Abel ji'i y cui' Ndyosi, bi' cha' tso'o la ngua'ni y u que jyo'o Caín ty'a y u, nu lo'o ngusta ngu' mstā slo y cui' Ndyosi. Ntucuá Ni cha' nu nchcui' nu Abel bi', xqui'ya cha' jlya ti' y u; lubii tsa cresiya ji'i y u ngua ti' y cui' Ndyosi, nu lo'o na'a Ni ji'i y u lo'o ngusta y u mstā. Lo'o jua'a juani ty a nchca cuayá' ti' na cha' ngusñi jyo'o Abel cha' ji'i y cui' Ndyosi, masi sa'ni tsa ngujuii y u.

⁵ Jlya ti' jyo'o Enoc ji'i y cui' Ndyosi, bi' cha' ná ngujuii y u. Jua'a ti ndyalo'o y cui' Ndyosi ji'i y u ca slo y cui' Ni; ná nquije y u ji'i ñati li', xqui'ya cha' cua yaa Ni yaqui'ya Ni ji'i y u. Pana nchcui' quityi cha' cua ndiya ti' Ni ñi'yaa nu ngua'ni nu Enoc bi' laja lo'o nguti'i y u chalyuu.

⁶ Ni sca na, ná taca cua'ni na cha' caca tyaala' ti' tyiquee y cui' Ndyosi, si ná chañi cha' jlya ti' na ji'i Ni. Si nti'na cha' jyacua na ji'i Ni cha' chcui' na lo'o Ni, li' nga'a cha' jlya ti' na cha' lu'u y cui' Ndyosi; nga'a cha' jlya ti' na cha' taca xtyucua Ni ji'na lo'o jña na sca cha' ji'i Ni.

⁷ Jlya ti' jyo'o Noé ji'i y cui' Ndyosi, bi' cha' ndyuna y u cha' nu nchcui' Ni lo'o y u, nu lo'o nacui Ni ñi'yaa ña'a cha' cuxi nu liyaa caca nde loo la, masi y cui' y u ná ngua tii y u ñi'yaa caca cha' bi'. Ngusñi y u cha' ji'i y cui' Ndyosi, li' ngüiñá y u sca yaca ni'i su tyi'i y u lo'o lcaa tya'a ndil'i y u; jua'a ngua cha' ngulaá ngu' ji'i tyo clyaa bi'. Jlo ti' na juani cha' cuxi tsa ngua chalyuu cusu' bi', cha' sca ti Noé jlya ti' y u cha' nu nchcui' Ni lo'o; ngua'ni y cui' Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya ji'i y u li'.

⁸ Jlya ti' jyo'o Abraham ji'i y cui' Ndyosi, bi' cha' ngusñi y u cha' ji'i Ni, nu lo'o nguane Ni ji'i y u cha' tsaa y u sca loyuu tyijyu' tsa, su nacui Ni ji'i y u cha' cajua caca quichí tyi y u. Ngutu'u y u loyuu su nguti'i y u tya clyo, ndyaa y u li', masi ná jlo ti' y u macala su tsaa y u.

⁹ Xqui'ya cha' jlya ti' y u ji'i Ni, bi' cha' ndyanu y u ca loyuu su nacui Ni ji'i y u cha' cajua caca quichí tyi

y u. Ca bi' nguti'i y u ñi'yaa ndu'ni ñati nu ndya'a xtyi'i ti; chcua'ya late' ti ngüiñá y u cha' nguti'i y u, lo'o la cui' jua'a ngua'ni jyo'o Isaac sñi' y u lo'o jyo'o Jacob sñi' ste' y u nde loo la. Tyucuua jyo'o cusu' bi' jlya ti' ji'i la cui' ty a cha' nu cua nacui Ni ji'i jyo'o Abraham sti ngu' bi'.

¹⁰ Jlya ti' Abraham cha' nde loo la cua'ni cho'o y cui' Ndyosi chaca se'i su tso'o la tyi'i y u, nu ná culiji tsiya' ti; cuiñá y cui' Ndyosi ña'a tsaca quichi bi'.

¹¹ Lo'o y cui' Sara clyo'o y u ni, jlya ti' ma' ji'i y cui' Ndyosi, bi' cha' ngua tana ma', masi cusu' tsa ma', masi bilya caja sñi' ma' tsiya' ti. Ngujui sñi' ma' lacua, xqui'ya cha' jlya ti' ma' ji'i y cui' Ndyosi, cha' chañi cua'ni Ni lcaa ña'a cha' nu cua nacui Ni ji'i ma'.

¹² Lo'o jua'a ngua cha' quiña'a tsa ñati ndyatu ji'i sca ti nu cusu' Abraham nde loo la, masi cua tye ti cha' ji'i y u cha' cusu' tsa y u; tsa ña'a cuii nu ntsu'u nde cuá, tsa lo cua tya'a ñati ndyatu ji'i nde loo la. Lo'o juani ná caca culacua na ji'i ngu' bi', ñi'yaa laca cha' ná caca culacua na ni tsa lo tya'a satya yusi ndil'i to' tyujo'o.

¹³ Ña'a ti jlya ti' lcaa jyo'o bi' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ngujuii ngu', masi nga'aa na'a ngu' lo'o ndyu'u tucua lcaa cha' nu nacui Ni cha' caca; pana tso'o tsa ngua tyiquee ngu' bi', cha' nu jlo ti' ngu' cha' cua ngulala ti caca cha' bi', ñi'yaa si tsa lyiji ti na'a ngu' ji'i. Jlo ti' ngu' cha' tyijyu' ngutu'u y cui' ca ngu' liyaa ngu', lo'o ná ntsu'u tyi ngu' lo yuu bi'.

¹⁴ Jlya ti' ngu' cha' ntsu'u sca se'i tso'o la su tyalaa ngu' ca nde loo la, bi' cha' ngua ti' ngu' jua'a.

¹⁵ Nga'aa ndyi'u tsa ti' Abraham lo'o tya'a y u ji'i quichi tyi ngu' ca loyuu tyijyu' su ngutu'u ngu'; cua nguxtyuu ngu' ca bi' hora ti, si jua'a ngulacua ti' ngu'.

¹⁶ Pana si'i jua'a ngua ti' ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' ta y cui' Ndyosi sca se'i su tso'o la tsiya' ti su tyi'i ngu'; ngua ti' ngu' tyalaa ngu' la cui' ca su ntucua y cui' Ni. Bi' cha' ná

tyuju'u ti' Ni lo'o nacui ngu' cha' ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu' laca Ni; na cua ngua'ni cho'o Ni sca se'i su tyi'i ngu' ca slo ycui' Ni.

17-18 Jlya ti' jyo'o Abraham cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o, bi' cha' ndyalo'o yu ji'i Isaac sñi' yu, cha' ycui' nu piti caca msta cha' xcua lo mesa quee ji'i ycui' Ndyosi li'; jua'a ngua cha' ngua'ni cuayá' Ni ji'i yu. Na cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ni lo'o nu Abraham bi' tya sa'ní la cha' cala sñi' clyo'o yu; tya li' cua nacui Ni ji'i yu: "Xqui'ya Isaac catu quiña'a tsa ñatí jinu'u nde loo la". Pana ña'a ti ntaja'a Abraham ndyalo'o yu ji'i nu piti Isaac bi', nu sca ti sñi' yu lo'o clyo'o yu, cha' caca nu piti bi' msta.

19 Taca ji'i ycui' Ndyosi cua'ni cha' tyu'u Isaac chaca quiya' si cua ngujui, ngua ti' Abraham; bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu jua'a lo'o sñi' yu. Pana nu lo'o cua nscua Isaac lo mesa cha' cajaa, li' xa' ndya Ni ji'i nu piti bi' ji'i Abraham sti yu chaca quiya'; ná ngujui nu piti bi'.

20 Jlya ti' jyo'o Isaac cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o, bi' cha' nchcui' nu cusu' bi' lo'o tyucuaa sñi' yu, nu Jacob lo'o Esaú bi', cha' tso'o tsa caca ji'i ñatí nu catu ji'i ngu' tyempo nde loo la.

21 Jlya ti' jyo'o Jacob cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o, bi' cha' ngusta ya' nu cusu' bi' hiique tyucuaa sñi' ste' yu nu ngua sñi' José bi', nu lo'o cua cajaa ti nu cusu' bi'; nchcuicha' nu cusu' ji'i nu ngu' cuañi' bi' li'. Lo'o li' ngua'ni tlyu yu ji'i ycui' Ndyosi, laja lo'o ndu yu nguatu yu yaca xcä ji'i yu lyuu.

22 Jlya ti' jyo'o José ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' lo'o cua cajaa ti yu, li' nda yu sca cha' lo'o ngu' tya'a yu, cha' chañi cha' tyu'u lcaa tya'a ngu' Israel loyuu Egipto bi' ca tiya' la, tyaa ngu' laja ti li'. Lo'o jua'a nacui nu cusu' macala tyatsi' jyo'o ycui' yu chaca quiya' ca tiya' la, nu lo'o cua ngutu'u ngu' ndyaa ngu'.

23 Jlya ti' sti xtya'a jyo'o Moisés ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' lo'o ngula sñi' ngu', ngusu'ba cuatsi' ngu' ji'i yu ni'i sna co', cha' na'a ngu' cha'

tso'o tsa ña'a cubi' cuañi' bi'. Nga'aa ndyutsii ngu' bi' ji'i rey xña'a, masi ná ndaquiya' ngu' ji'i cña cuxi nu ngulo rey bi'.

24 Lo'o ngua tlyu la nu Moisés bi' li', ná ndiya ti' yu cha' ñacui ngu' ji'i cha' laca yu sñi' nu cuna'a sñi' rey nu laca loo ji'i ngu' Egipto, xqui'ya cha' jlya ti' yu ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu' Israel;

25 tso'o la cha' stu'ba ti caja cha' ti'lí ji'i yu lo'o lcaa tya'a ñati ji'i ycui' Ndyosi, ngua ti' yu. Ná ngua ti' yu tya'a yu xcui' cha' paseya ti, ni ná ngua ti' yu cua'ni yu xi cha' cuxi cha' sca hora ti ca chaa ti' ycui' ti yu;

26 tso'o la stu'ba ti tyi'i yu lo'o ngu' tya'a yu, masi chii nti' xa' ñati ña'a ji'i yu, ngua ti' yu. Ñi'ya nchcube' ycui' Cristo nde loo la, jua'a nchcube' Moisés nu ngua li'; pana ná ndube ti' yu cha' culiya' ngu', nguxtyanu yu lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' Egipto, cha' jlya ti' yu cha' tso'o la caca ji'i ñati ji'i yu nde loo la xqui'ya ycui' Ndyosi.

27 Jlya ti' jyo'o Moisés bi' ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ngutu'u yu loyuu Egipto bi'; ná ndyutsii yu masi ngunasi' tsa rey xña'a bi' li', ni ná nguta'achu' Moisés tsiya' ti. Ndyalo'o yu ji'i ngu' Israel tyucuii tyijyu', ñi'ya si ndyaa lca'a yu ji'i ycui' Ndyosi, masi ná nchca ña'a na ji'i ycui' Ni.

28 Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o, bi' cha' nacui yu cha' clyo cua'ni ngu' ta'a pascua la cui' talya lo'o cua tyeje tacui ti sca xcä tyaala su ndi'i ngu'; cuentya ji'i ycui' Ndyosi cäa xcä tyaala bi', cha' xcube' ji'i ngu' Egipto. Li' ngulo Moisés cña cha' ta'a ngu' tañi na'ni chü' yaca nu ndu to' tyuu ni'i ji'i lcaa ngu', cha' nu lo'o ña'a xcä tyaala bi' tañi, ná cujuui ji'i sñi' ngu' Israel li'; pana cua ndyujuii xcä bi' ji'i sñi' nu ngula clyo ji'i lcaa ngu' ca tyi.

29 Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ndyaaala sca tyucuii btyi ti cla'be laja Tyujo'o Nga'a, cha' tyu'u ngu' chaca tsu'. Pana nu

lo'o ngua ti' ngu' Egipto tyu'u lca'a ji'i
ngu' Israel, nga'aa ngua ji'i ngu' li',
cha' ndyanu ngu' ne' hitya bi'; ndye
ngu' Egipto, ngujuii ngu' bi' li'.

³⁰ Jlya ti' ngu' Israel cha' ji'i ycui'
Ndyosi, bi' cha' nguta'a ngu' nguxtyi'i
ngu' tyi'i ca chu' lo'o quee nu ndu' to'
quichi Jericó. Cati tsa nguta'a ngu' tsa
cu' ti, lo'o li' ndye lo'o bi' nguti.

³¹ Pana jyo'o Rahab, sca nu cuna'a
calle nu nguti'i ca quichi bi', jlya ti'
cho' ji'i ycui' Ndyosi; bi' cha' nchcui'
tso'o cho' lo'o nu tucua tya'a ngu' Is-
rael nu cuaana ti ndyaa, ndyaa na'a
ngu' lo quichi bi' clyo. Nda cho'
su tyi'i ngu', bi' cha' na' ngujuii cho'
lo'o ngujuii xa' la ñati tya'a quichi tyi
cho' nu na' ndaquiya' ji'i ycui' Ndyosi
tsiya' ti.

³² Tya ntsu'u quiña'a tsa cha' nu
taca chcui' na' lo'o ma cuentya ji'i
cha' tlyu nu ngua'ni jyo'o cusu' ji'na,
ngu' nu chañi cha' jlya ti' ji'i ycui'
Ndyosi: taca chcui' na' ji'i Gedeón,
lo'o ji'i Barac, lo'o ji'i Sansón, lo'o ji'i
Jefté, lo'o ji'i David, lo'o ji'i Samuel,
lo'o ji'i ca ta'a jyo'o cusu' nu ngua
tu'ba ji'i ycui' Ndyosi tya sa'ni la.

³³ Jlya ti' lcaa ngu' bi' ji'i ycui'
Ndyosi, bi' cha' ngusu' tya'a ngu'
lo'o ñati cuxi nde xa' chalyuu, ntijiloo
ngu' ji'i lcaa ñati nu nguti'i ca bi' li';
tso'o tsa cña ngua'ni ngu' bi', bi' cha'
ngua'ni Ni cua ña'a ca cha' nu nacui
Ni cha' cua'ni Ni cuentya ji'i ngu'
bi'. Ngua ji'i ngu' bi' cua'a ji'i cuichi
tyaala cha' na' ndyacu ji'i ngu';

³⁴ jua'a cua ndalo ngu' bi', masi
ngusu'ba ngu' xña'a ji'i ngu' lo qui'
tonu cha' tyaqui ngu'; na' sca ngua ji'i
ngu' bi', masi ngulo ñati chcuq cha'
cujui ji'i ngu'. Ná ndalo ngu' bi' tsiya'
ti tya clyo, cha' xti ti juersa ntsu'u ji'i
ngu'; pana ca tiya' la, li' nguula tsa
ti' ngu' bi', cha' tlyu tsa juersa ngujui
ji'i ngu', nu lo'o nxuu tya'a ngu' lo'o
ñati xa' chalyuu nu tsa tlyu ti ñaa cha'
tyijiloo ji'i ngu'.

³⁵ Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a ni, xa'
ndyalaa nu qui'yu ji'i ngu' ña'a lu'ú
ti ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha'
caca ji'i ycui' Ndyosi cua'ni lyaá Ni

ji'i ngu', masi cua ngujuii ngu' tsaca
quiya'.

Ti'i tsa ngujui'i ngu' cuxi ji'i xa' la
tya'a ngu' bi'. Si cua nguta'a chu' ngu'
bi' ji'i ycui' Ndyosi, cua ngulaá ngu'
ji'i ngu' cuxi bi' li', cha' nga'aa ngu-
jui'i ngu' cuxi ji'i ngu' bi'; pana ná
ntaja'a ngu' bi' tya'a chu' ngu' ji'i Ni,
cha' tya'u laja ti ngu' jua'a. Ndu' ti'
ngu' bi' ni jacua' caq Ni caqui'ya Ni ji'i
ngu', cha' ta chaca chalyuu tso'o la ji'i
ngu'.

³⁶ Xa' la tya'a ngu' bi' ni, ti'i tsa
nchcui' ngu' ji'i ngu' bi' laja lo'o
ngujui'i ngu' cuxi ji'i ngu' bi', masi
ngusca' ngu' cuxi ji'i ngu' bi' lo'o
carena, masi ngusu'ba ngu' ji'i ngu'
bi' ne' chcuq.

³⁷ Ntsu'u ngu' bi' nu ngujuii li',
cha' ti'i tsa ngujui'i quee hichu' ngu'
lo'o ngu' ngu' quee ji'i ngu' bi', hasta
ngusa'be ngu' ji'i xa' la ngu' bi' lo'o
chcuq; jua'a xa' la ngu' bi' ngujuii
xqui'ya maxtyi ji'i ngu' cuxi. Lo'o
jua'a ntsu'u ngu' bi' nu na' ngujui late'
ji'i, bi' cha' lacu' ngu' qui'ji xly'a' ti
li', masi qui'ji chivo; ntsu'u ngu' ti'i,
ntsu'u ngu' quicha, cha' lya' tsa ti'
ngu' cuxi ji'i ngu' bi', cha' ti'i ti' ngu'
cuxi ña'a ngu' ji'i ngu' bi'.

³⁸ Cuxi tsa chalyuu re lo'o ngua
jua'a. Ná jlo ti' ñati chalyuu cha' tso'o
la nu ngu' bi' que ycui' ngu', masi
xcui' nguta'a yu'u ti ngu' bi', masi
ndyu'u cuatsi' ngu' ca ne' quixi', ca
nde sii' ca'ya, xqui'ya cha' lya' tsa ti'
ñati chalyuu ji'i ngu'; nguti'i ngu' bi'
tyuquee, lo'o jua'a hasta ngulu ngu'
tyuu su nguti'i ngu'.

³⁹ Lo'o nu juani tya ndyi'u ti' na ji'i
ngu' bi', ñati nu jua'a jlya tsa ti' ji'i
ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni; pana ná
na'a ngu' bi' lcaa cha' nu cua nacui Ni
cha' caca nde loo la,

⁴⁰ xqui'ya cha' tso'o la cha' nu
ngua'ya hique ycui' Ni ñi'yä cua'ni
Ni lo'o lcaa tya'a na juani, cha' lo'o
cuentya ji'na ngulacua ti' Ni. Ngua ti'
Ni cha' caca na ñati nu tyucui tyiquee
na stu'ba ti lo'o ngu' bi', lcaa na lo'o
jyo'o cusu' bi' caca na ñi'yä nu ngua
ti' Ni cha' caca na li'.

12

*Culacua ti' na ñi'ya nu ngua'ni Jesús
cha' ntijiloo yu ji'i tya'a cusuu yu*

¹ Lo'o juani, ¿ñi'ya cua'ni na lacua? Ndi'ya cua'ni na nde chalyuu: Ñi'ya si tya ndi'i jyo'o cusu' bi' tsa tlyu ti lo'o na, jua'a cua'ni na, cha' jua'a tyi'u tso'o ti' na lcaa ña'q cha' tlyu nu ngua'ni ngu' bi' tya sa'ni la, xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'i y cui' Ndyosi. Ndu'ni cha' xtyanu na lcaa cha' nu ndaca'a ji'na cha' ná xñi tso'o na cha' ji'i Jesús; xtyanu na lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa ti' na ji'i, culochu' na cha' bi'. Lo'o li' nguula ti' tyiquee na cua'ni na cha' tso'o nde chalyuu, tsa lo cua tyempo nu tya ta ti Ni ji'na.

² Xcui' culacua ti' na ñi'ya ngua'ni Jesús; lcaa cha' nu jlya ti' na ni, Jesús laca suu lcaa cha' bi'; si jua'a, taca jlya ti' na ji'i Ni ña'q cuayá' nu tye chalyuu. Nu y cui' Jesús ni, ná nguta'achu' yu ji'i cña nu nga'q cha' cua'ni yu, masi cua jlo ti' yu cha' cua cajaa ti yu lo crusi. Pana tiya' la li', nu lo'o cua ntijiloo yu ji'i nu cuxi, tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu li'; bi' cha' ná ngua tyuju'u ti' yu tsiya'ti, masi ngux-cube' ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o juani cua ndyaa tucua Jesús nde la'a tsu'cui su tlyu ca su ntucua y cui' Ndyosi Sti na.

³ Culacua tso'o ti' ma' ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua ji'i Jesús tyempo bi'. Ndalo tsa tyiquee yu ji'i cha' cuxi bi' li', masi liye' tsa ti' ngu' cuxi ña'q ngu' ji'i yu. Bi' cha' lo'o cu'ma ni, ná ntsu'u cha' ca taja ti' ma' ji'i Ni.

⁴ Masi lye tsa nxuu tya'a ma' lo'o lcaa cha' cuxi, ni tsaca ma' bilya cujuii ngu' ji'i ma' xqui'ya Jesús.

⁵ Ná nga'q cha' cjlyaa ti' ma' cha' bi', cha' tso'o tsa nchcui' y cui' Ndyosi lo'o ma' ñi'ya si laca ma' sñi' y cui' Ni. Ndi'ya nacui Ni:

Sñi', nacui y cui' Ndyosi, taquiyaa tso'o ma' na, masi xcube' na' ji'i ma'; ná ca taja ti' ma' na, masi cua'a na' ji'i ma' cha' ná cua'ni ma' sca cha' cuxi.

⁶ Cha' na' lacu nu Xu'na ma, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'q na' ji'i cu'ma, bi' cha' xcube' na' xi ji'i ma, nacui y cui' Ndyosi.

Ntsu'u quiya' nda na' xi cha' ti'i ji'i ñati' na, cha' sñi' na' laca ngu'. Jua'a nchcui' y cui' Ndyosi lo'o na, ⁷ bi' cha' talo ma' tyiquee' lo'o chcube' ma' chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi Sti ma lacua. Cua nchcube' ma' xi juani, bi' cha' caca cuayá' ti' ma' cha' laca ma' sñi' y cui' Ni, si jua'a ndu'ni y cui' Ni lo'o ma. Lcaa ñati' nu ntsu'u sñi', ntsu'u quiya' ndyu'ni tyaala ji'i sñi'; lo'o ná ndaquiya' nu sube bi' ji'i cha' nu nchcui' sti ngu', nchcube' sti ji'i sñi' li'. La cui' jua'a ndu'ni Ni lo'o na.

⁸ Nga'q cha' xcube' Ni ji'i ma' ñi'ya nchcube' Ni ji'i cua ña'a ca sñi' Ni, cha' taca ca cuayá' ti' ma' cha' chañi cha' cua laca ma' sñi' y cui' Ndyosi li'; ná laca ma' sñi' nu ngujui ji'i ñati' nde calle ti.

⁹ Nde chalyuu nchcube' sti na ji'na, bi' cha' ndaquiya' na ji'i cha' nu nchcui' ngu' cusu' ji'na lo'o na. ¿Ha ná tso'o si ta na chacuayá' cha' xcube' y cui' Ndyosi Sti na ji'na, cha' tso'o la tyi'i tyiquee na nde loo la lacua?

¹⁰ Cua laca ti tyempo nu nchcube' sti na ji'na nde chalyuu, tsa ña'q nu tso'o cuentya ji'na ndu'ni ngu', cha' ca tsa'q na nti' ngu'; la cui' ti cha' nti' y cui' Ndyosi cha' caca tso'o ji'na, bi' cha' nchcube' Ni ji'na jua'a. Nu lo'o cati' qui'ya nu ntsu'u ji'na, li' taca ca stu'ba cha' ji'na lo'o y cui' Ndyosi Sti na, ná ntsu'u cha' cuxi ji'i Ni tsiya' ti.

¹¹ Ca xñi'ji ti' na hora bi' lo'o nchcube' na, si'i na chaa ti' na li'; pana tiya' la li' taca cua'ni la na cha' tso'o, cha' ti ti taca tyi'i tyiquee na nde chalyuu li', xqui'ya cha' cua ngusñi tso'o la na cha' ji'i y cui' Ndyosi nu lo'o cua nchcube' na.

*Tlyu tsa cha' laca si tya'achu' na ji'i
y cui' Ndyosi*

¹² Xa' ta ma' juersa ji'i tyucui ña'q ma' lacua, masi ngua cña' tsa ma'; xa' cua'ni cha' nguula ti' tyiquee ma', masi ngua taja ti' ma' tsubi'.

13 Clyana la mā tyucuij liñi su tsaa mā, cha' ná quiñu'ū la tyucuij ji'i xa' la ñatí tya'a mā nu siya' la tyiquee ngu'; cua'ni mā cha' tyatí la ti' tyiquee ñatí bi', cha' si'i na caca ñu'ū la ti' ngu'.

14 Cua'ni cña ti' mā cha' tso'o ti tyi'li mā lo'o lcaa ñati, cua'ni mā cha' caca lubii cresiya ji'i mā; ni tsaca na, ná caca ña'a na ji'i ycui' Ndyosi si tya lyiji caca lubii cresiya ji'na.

15 Cui'ya mā cuentya cha' ni tsaca ngu' tya'a mā ná xtyanu jua'a ti lcaa cha' tso'o nu ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a cui'ya mā cuentya cha' ná cua'ni ñu'ū mā ji'i tyiquee xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. Ñi'yā laca sca quixi' tyaala nu cua'ni ñu'ū ji'i ñatí lo'o co'o ngu' hitya bi', jua'a caca na ji'i tya'a na lo'o ntsu'u sca cha' cuxi ji'na.

16 Cui'ya mā cuentya cha' ni tsaca mā ná caca mā ñi'yā ngua jyo'o Esaú; ngua'ni lya' ti' yu bi' ji'i ñatí ji'i yu, lo'o jua'a ná ndube ti' yu ji'i ycui' Ndyosi. Sñi' clyo ngua yu, pana ndye ndyujui' yu lcaa chacuayá' nu caja ji'i yu nquicha', xqui'ya cha' ngua ti' yu cacu yu masi sca ti ca'ña scuua; nguñilo'o tya'a ngula yu ji'i yu li'.

17 Cua jlo ti' mā ñi'yā ngua ca tiya' la: nu lo'o ngua ti' yu cha' culacuā sti yu ji'i yu, li' nga'aa ndaquiya' sti yu ji'i cha' nu nda yu lo'o; nga'aa ngujui ñi'yā nu tya'achu' yu ji'i cha' nu cua ngua'ni yu, masi ngusi'ya tsa yu lo'o ngüijña yu cha' bi' ji'i sti yu.

18 Lo'o ndyuna ma cha' ji'i ycui' Ndyosi juani, ná ndyaca ji'i mā ñi'yā nu ngua ji'i ngu' Israel nu ngua sa'ni la, nu lo'o ngutu ngu' bi' quiya' ca'ya Sinaí. Ná nchca tii mā juani, ñi'yā nu ngua ti' ngu' bi' lo'o lye tsa ndyaqui sii' ca'ya Sinaí bi' nu ngua li'; talya tsa ña'a ngua li', ná ngua ña'a ngu' tsiya' ti, jua'a lye tsa ngua cui'i.

19 La cui' jua'a ná ndyuna mā lo'o cuui tsa nguañi ngula'á cui'chcuā ji'i ycui' Ndyosi li', nguañi nchcui' Ni lo'o ñatí bi' li'. Nu lo'o ndyuna ngu' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu', li' lye tsa ngüijña ngu' ji'i Ni, cha' nga'aa

chcui' ycui' Ni lo'o ngu' bi' tsiya' ti.

20 Ndyutsii tsa ngu' li', cha' nga'aa ndalo jyacā ngu' cuna ngu' cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi; ndi'yā nacui Ni: "Ná caa mā nde sii' ca'ya re tsiya' ti; masi caa sca na'ní ji'i mā nde sii' ca'ya re, nga'ā cha' cujuui clya mā ji'i lo'o quee".

21 Lye tsa ña'a ngua cha' bi', hasta ycui' Moisés nacui ndi'yā: "Lye tsa nchcuā na' cha' ndyutsii na"".

22 Pana nga'aa si'i jua'a ndyaca ji'i mā juani, cha' chaca chalyuu tsaa mā juani; la cui' ca su ntucua tyi ycui' Ndyosi ca nde cuā, ndacula tsaa mā juani. Ca bi' ndi'i ycui' Ndyosi lo'o tyuū tsa mil tya'a xcā ji'i Ni. Tso'o tsa ña'a ca bi'; ñi'yā si cua nscua chaca ca'ya Sión nde cuā, ñi'yā si ca bi' ntucua chaca quichí Jerusalén nu tso'o la ña'a, jua'a laca bi'.

23 Lo'o jua'a ntsu'u cha' tsaa ma slo lcaa tya'a sñi' ycui' Ndyosi nu cua ndyalo'o Ni ji'i ndejua tya sa'ni la, cha' cua nscua xtañi jyo'o bi' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi nde cuā. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi' ca su ndyu'u ti'i ngu'. Na cua tsaa ti mā la cui' slo ycui' Ndyosi nu ndu'ni cuayá' ji'i lcaa ñatí, ca su ndi'i lcaa ñatí jyo'o nu lubii cresiya ji'i xqui'ya Jesús, cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a ngu'.

24 Lo'o jua'a ca bi' ndi'i Jesús, nu ngüiñi chaca cha' nu tso'o la ji'i ycui' Ni lo'o na; tso'o tsa ngua cha' ndyalú tañi ycui' Jesús, cha' xqui'ya nu Jesús bi' ni, bi' cha' cua ngutj cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Pana nu lo'o ndyalú tañi jyo'o Abel nu ngua sa'ni, li' ntsu'u cha' cajaa chaca yu nu cua ndyujui ji'i tya'a; xcui' cha' cuxi ndyu'u ji'i cha' bi' li'.

25 Cui'ya mā cuentya lacua, cha' cua'a jyacā ma ji'i lcaa cha' nu cua nda Cristo lo'o mā. Nguxcube' tsa ycui' Ndyosi ji'i jyo'o cusu' ji'na, nu lo'o ná ntaja'a ngu' cua'a jyacā ngu' ji'i cha' nu nchcui' jyo'o Moisés lo'o ngu' nde chalyuu chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi; ná ngua xna ngu' bi' ji'i ycui' Ndyosi. La cui' jua'a tlyu la cha' caca ji'na juani, si ná taquiya' na ji'i Cristo

nu ngutu'u ca slo y cui' Ndyosi ya^qa nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'a cua xa' ndyaa tucua Ni ca slo y cui' Ndyosi chaca quiya' juani.

²⁶ Laja lo'o nchcui' y cui' Ndyosi lo'o ñati sa'ni, la cui' hora bi' ngulacui chalyuu; pana juani cua nchcui' Ni chaca quiya' ndi'ya: "Chaca tya quiya' cua'ni na' cha' quiña lcaa lo yuu chalyuu, la cui' hora nu quiña lcaa chalyuu nu ntsu'u nde cua", nacui Ni.

²⁷ Lo'o nacui Ni: "chaca tya quiya'", jua'a ca cuaya' ti' na cha' ntsu'u cha' xquiña Ni tyucui ña'a lcaa chalyuu nu cua ngüiñá Ni, culotsu' Ni ji'i cha' bi' li'. Tsa ña'a ti na nu ntsu'u ji'i y cui' Ndyosi, bi' ti na nu tyanu li', xqui'ya cha' ná nchca clyiji na bi' tsiya' ti.

²⁸ Lo'o jua'a ná taca cha'q chalyuu cucui nu ngujui ji'na xqui'ya Cristo, ná clyiji tsiya' ti bi'; bi' cha' tso'o tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i y cui' Ndyosi lacua. Cua'ni chi' na loo y cui' Ndyosi, cha' jua'a nti' Ni cha' cua'ni na; tyi'u ti' na cha' lcaa ts^qa cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ni, cha' cube tsa ti' na ji'i Ni.

²⁹ La cui' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i Ni, chañi cha' taca ji'i Ni cuityi Ni ji'na tsi tsiya' ca lo'o sca quii' tlyu, si jua'a nti' Ni.

13

Cña nu ndiya ti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu

¹ Ña'a ti tyu'u tso'o tyiquee m^qa ña'a m^qa ji'i ngu' tya'a ngusñi m^qa cha' ji'i Cristo, cua'ni m^qa cha' tso'o lo'o ngu' bi'.

² Tyi'u ti' m^qa cha' chcui' tso'o m^qa lo'o cua ña'a ca ngu' xta, ngu' xa' quichi, si tyalaa ngu' toni'i ji'i m^qa; ta m^qa su tyi'i ngu' bi', cha' jua'a ngua'ni xi jyo'o cusu' ji'i m^qa nu ngua sa'ni la, lo'o tiya' la li' nquijeloo ji'i ngu' cha' xca ji'i y cui' Ndyosi nu ntsu'u nde cua laca ñati nu ngulaa toni'i ji'i ngu' bi'.

³ Culacua ti' m^qa ñi'ya caca xtyucua m^qa ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i y cui' Ndyosi, nu lo'o cua ngusu'ba ngu' ji'i tya'a na bi' ne' chcua. Lo'o jua'a xtyucua m^qa ji'i ngu' tya'a na nu

quicha ti', xqui'ya cha' lya' ti' ngu' ji'i ngu' bi'. Tyi'u ti' m^qa cha' xtyucua m^qa ji'i ngu' bi', ñi'ya si y cui' ca m^qa nchcube' m^qa lo'o ngu'.

⁴ Lcaa m^qa lo'o tya'a m^qa nga'a cha' cua'ni tyaca'a m^qa ji'i clyo'o m^qa; ná cua'ni cuxi m^qa lo'o clyo'o m^qa, ñi'ya ntí si tyu'u cha' ji'i m^qa lo'o xa' ñati laja ti. Xcube' y cui' Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni cha' suba' jua'a, jua'a xcube' Ni ji'i ñati nu tyatí yu'u lo'o clyo'o xa' ñati.

⁵ Ná tyu'u tyiquee m^qa xcui' cha' ji'i cñi, pana tso'o si tyaala' ji'i m^qa lo'o tsa ña'a nu ndyiji ti xi ji'i m^qa. Na cua nchcui' Ni lo'o na ndi'ya: "Ná culati'i na' ji'i m^qa", nacui Ni, "ná xtyanu na' ji'i m^qa jua'a ti".

⁶ Bi' cha' ndi'ya culacua ti' na cha' nguula ti' tyiquee na:

Y cui' nu Xu'na na laca nu nxtyucua 'na.

Ná ntsu'u cha' cutsii na' lacua, cha' ná caca cua'ni cuxi ñati lo'o na'.

⁷ Tyi'u ti' m^qa ji'i ngu' jyo'o tya'a m^qa nu ngua loo ji'i m^qa chacuayá' ji'i Jesucristo; ngu' bi' laca nu cua nchcui' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o m^qa tya clyo, bi' cha' culacua tso'o ti' m^qa ji'i cñia tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu. Cua'ni m^qa ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'o ngusñi ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi.

⁸ Ná ncha'a Jesucristo: ñi'ya ngua Ni tyempo sa'ni, la cui' jua'a laca Ni juani, lo'o la cui' jua'a caca Ni tyempo nde loo la.

⁹ Ná ta m^qa chacuayá' culu'u ñati xi xa'la cha' ji'i m^qa, sca cha' nu ná stu'ba nchcui' lo'o cha' bi', cha' ná xtyanu m^qa jua'a ji'i tyucui liñi. Tso'o la si tyanu tso'o lcaa cha' ji'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'na, si cube ti' na ji'i lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Ni lo'o na lcaa hora; pana ná taca tyanu tso'o cha' ji'i y cui' Ndyosi ne' cresiya ji'na lo'o taquia' na ji'i cua ña'a ca cña nu tatsaa ngu' ji'na, ñi'ya nti' si nacui ngu' cha' ná tso'o cacu na sca lo na nu ndacu ngu'. Masi cua ndaquiya' tsa na ji'i cña bi' tya tsubi' la, si'na tso'o la ngua ti' na lo'o ngua'ni na jua'a.

10 Xa' ña'q cña ngua'ni Cristo lo'o ndyaa yu lo crusi, cha' ngua yu mstā cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycui' Ndyosi. Pana lcaa ñatj nu tyā ndyi'u tsa ti' ji'i mstā nu nsta sti jo'ó cuentya ji'i ngu', ná caca tyi'i tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o Cristo.

11 Masi xu'na sti jo'ó nu cuentya ji'i ngu' judío ni, xcui' lo'o tañi na'ní ti ñalo'o sti jo'ó bi' nde cuarto su tacati tsa ne' laa bi', cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o bi'. Nu lo'o ndye ngua cña bi', li' ndyal'o ngu' ji'i ña'q tsaca cuaña' na'ní nu laca mstā bi' ca to' quichj; ca bi' ndaqui ngu' cuaña' bi'.

12 La cui' ti ca to' quichj nchcube' Jesús, cha' caja ñi'yä nu cati cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ñatj, nu lo'o ndyalú tañi ycui' ca yu lo'o ngujuii yu lo crusi ca bi'.

13 Lo'o jua'q na, tso'o si ná cutsii na, masi tsalo'o ngu' ji'na cha' xcube' ngu' ji'na cuentya ji'i Jesús; stu'ba ti caca ji'na nde chalyuu, ñi'yä nu ngua ji'i Jesús lo'o lya' tsa ti' ngu' ji'i yu.

14 Nde lo yuu chalyuu ná ntsu'u se'i tso'o su tyanu na; xcui' na ndu ti' na cha' tyalaa na chaca se'i su tso'o la tsiya' ti, su tsaa na lo'o cua ndye chalyuu re.

15 Bi' cha' lcaa tsä cua'ni chi na loo ycui' Ndyosi xqui'ya Jesús, cha' ñi'yä laca si ta na mstā ji'i Ni, jua'q laca nu lo'o tyucui tyiquee na cua'ni tlyu na ji'i Ni. Lo'o jua'q tso'o tsa si lcaa tsä chcui' na cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i ycui' Ni.

16 La cui' jua'q ná ca taja ti' ma cua'ni ma lcaa cha' tso'o, jua'q xtyu- cua ma ji'i tya'a ñatj ma; bi' laca cña nu ndiya ti' Ni cha' cua'ni na cuentya ji'i ycui' Ni.

17 Taquiya' ma ji'i ñatj nu laca cña cuentya ji'i ña'q taju ngu' tya'a ma; cua'ni ma lcaa cña nu ndijña ngu' bi' ji'i ma cha' cua'ni ma. Tlyu tsa cña nu ntsu'u ji'i ngu' bi', cha' xcui' ndube ti' ngu' ñi'yä nu ndyu'ni sa scaa ma; nga'q cha' xacui ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi si chañi cha' ña'q ti tya tso'o ndyu'ni ma, xqui'ya cha' ngusñi ma

cha' ji'i Ni. Pana tso'o la nti' ngu' bi', si ña'q ti tso'o ntsu'u tyiquee ma cua'ni ma ñi'yä nu nacui ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma. Si ná cua'ni ma jua'q, caca xñi'i ti' ngu' bi' li', cha' nga'aa caca xtyucua ngu' ji'i ma li'.

18 Ña'q ti chcui' ma lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i cuare. Tyucui tyiquee ya jlo ti' ya cha' ni sca cha' cuxi ná ntsu'u ji'i ya nu caca tyuju'u ti' ya ji'i. Lcaa tyempo nti' ya cua'ni ya cua ña'q ca cha' nu tso'o la cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

19 Bi' cha' xa' ndijña tsa na' ji'i ma, cha' lu'ba ti chcui' ma lo'o ycui' Ndyosi cuentya jna'. Ná tyiquee' cua'ni Ni cha' xtyu' na' caq na' yala la ca su ndi'i ma.

Ngusalya'yu lo'o ngu'

20 Ycui' Ndyosi laca nu ngua'ni cña cha' ndyu'ú Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuii. Lo'o juani laca Jesús loo, cha' ña'asii Ni ji'na nu laca na ñatj ji'i Ni, xqui'ya cha' ngujuii Ni cuentya ji'na. Nulo'o ngujuii Jesús, li' ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o lcaa ñatj ji'i Ni, sca cha' cucui nu ná nga'q cha' tye tsiya' ti.

21 Ycui' Ndyosi ndu'ni cha' ti tyi'i tyiquee na, lo'o juani nti' na' cha' xtyucua Ni ji'i ma lo'o cua ña'q ca cha' nu lyiji ji'i ma, cha' taca cua'ni ma lcaa cña, ñi'yä nu nti' Ni cha' cua'ni ma; nti' na' cha' cuentya ji'i ma cua'ni Ni na laca nu tso'o la nti' Ni, chacuayá'ji'i Jesucristo. Lo'o jua'q ná nga'q cha' tye cha' cua'ni tlyu Ni ji'i Cristo. Jua'q caca cha' lacua!

22 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua'ni clyu ti' ma 'na, talo tyiquee ma xi 'na cha' cuna ma cha' nu nchcui' na' re. Ná quiña'q tsa cha' nscua na' lo quityi re, pana cua nti' na' cha' tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya ji'i ma.

23 Chaca cha' nti' na' chcui' lo'o ma: Cua ngulaá ngu' ji'i Timoteo, tya'a ndya'q na cña, ca su ngutu'ú yu ne' chcuá; nu lo'o caq na', calo'o na' ji'i yu li', si yala ti tyalaa yu slo na'.

²⁴ Chcuicha' na' ji'i lcaa ngu' nu laca
loo cuentya ji'i ma, jua'a chcuicha'
na' ji'i lcua ti ty'a'a ma nu ngusñi ma
cha' ji'i ycui' Ndyosi. Ca ta'a ngu' nu
ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi, nu
ndi'i nde Italia re, lo'o lcaa ngu' bi' nti'
ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma.

²⁵ Cua nti' na' cha' tyi'u ti' ma lcaa
tyempo cha' xcui' tso'o ti ndu'ni ycui'
Ndyosi lo'o lcaa na.

Quityi nu nguscua Santiago

¹ Santiago laca na' nu nscua quityi re cha' caq̄a ca su ndi'i cu'maq̄, ñati ji'i ycui' Ndyosi nu ndyaa mā tyucui ña'q̄ chalyuu. Cña laca na' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, la cui' jua'q̄ laca na' cña ji'i Jesucristo nu Xu'na na. Cua nti' na'chcui' na' xlyo ni'i lo'o lcaa mā lo'o tya'a mā.

Nu lo'o ta ycui' Ndyosi sca cha' nu ca'ya tso'o hique scaa na

² Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, si lye tsa nti' mā xqui'ya cua ña'q̄ ca lo cha' ti'i nu ndyacua ji'i ma, ná xñi'i tsa culacua ti' mā li'; pana tso'o tsa caca tyiquee mā li',

³ cha' nu lo'o ngualo cha' ti'i bi' ji'i mā xqui'ya cha' ngusñi tso'o mā cha' ji'i Jesús, li' taca jlo ti' mā cha' cua nchca la ji'i mā talo mā nde chalyuu.

⁴ Pana cui'ya mā cuentya cha' talo mā tyucui tyempo lo'o ndi'i mā chalyuu, ña'q̄ cuayá' nu tye cha' ti'i ji'i mā, cha' caca mā ñati nu tyucui tyiquee, ñati nu ná sca na lyiji ji'i cha' ngusñi mā cha' ji'i Jesús.

⁵ Si ntsu'u quiya' nu lo'o ná jlo ti' mā tsiya' ti ñi'ya nu cua'ni mā, li' tso'o chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi, cha' ta Ni sca cha' nu ca'ya hique mā ñi'ya nu cua'ni mā li'. Tso'o tsa cha' xlyab'e nda Ni ji'i lcaa ñati, cuati ná ndu'ni tyaala Ni ji'na lo'o nda Ni sca cha' tso'o ji'na.

⁶ Tsa bi' ti cha', nu lo'o jña mā sca cha' ji'i ycui' Ndyosi, li' nga'q̄ cha' jlyá ti' mā cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a; ná tso'o si tya'ächu' mā ji'i cha' bi', ñi'ya si ñacui mā cha' ná nchca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a. Ñati nu jua'a ñacui cha' ná nchca ji'i ycui' Ni, laca ngu' bi' ñi'ya laca sca clyoo' nu ndya'a lo tyujo'o; ndyatü clyoo' ndyaa macala su nducuni'i cui'i ji'i cha' tsaa.

⁷ Ná ca tu' ti' ngu' bi' ji'i ni sca na, cha' ta ycui' nu Xu'na na ji'i ngu' li',

⁸ cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; ná sca cha' caja ji'i ngu' cha' xcui' na ncha'q̄ ti tyiquee ngu'. Sca ti cha' chcui' ngu' sca tsā, chaca tsā xa' cha' chcui' ngu' bi' li'.

⁹ Tso'o ti caca tyiquee ngu' ti'i tya'a ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi; xtyucua Ni ji'i ngu' bi', cha' tso'o la tyi'i ngu' nde loo la, masi nchcube' tsa ngu' su ndi'i ngu' juani ti.

¹⁰ Lo'o jua'q̄ ndu'ni cha' tso'o ti caca tyiquee ngu' culiya' tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni, masi tye cha' culiya' ngu'; culiji yu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i cua ña'q̄ ca ngu' culiya', ñi'ya ndye cha' ji'i sca queé nu tso'o ña'q̄ nu ntsu'u ca ne' quixi'.

¹¹ Lo'o ndyaa cuichaa nde cuā, ca tyique' tsa cuā li', ndyanaa yaca queé, ndyalú lcaa cucu' queé, ndye cha' tso'o ña'q̄ ji'i li'. La cui' jua'q̄ tye cha' ji'i ngu' culiya'; laja lo'o ndyu'ni cña ti' ngu' cha' tya caja la cha' tso'o ji'i ngu', tye cha' tso'o bi' ji'i ngu' li'.

Nu lo'o ndojolaqui nu xña'q̄ ji'na cha' cua'ni na cha' cuxi

¹² Tso'o caca tyiquee ñati nu ña'q̄ ti nxñi cha' ji'i Jesús, masi tyacua cua ña'q̄ ca cha' ti'i ji'i ngu'. Tso'o si talo ngu' tyiquee', ña'q̄ cuayá' tye cha' ti'i bi' ji'i ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'q̄ cha' tye ji'i ngu' bi' li'; bi' laca cha' tso'o nu cua ñacui Ni cha' ta Ni ji'i ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'q̄ ji'i ycui' Ni.

¹³ Nu lo'o cojolaqui sca cha' cuxi ji'na ni, ná tso'o si ñacui na ndi'ya: "Ycui' Ndyosi ndyu'ni cha' nñilo'o cha' cuxi re 'na". Ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti nu caca ji'i cñilo'o ji'i ycui' Ndyosi, lo'o jua'q̄ ná nñilo'o Ni ji'i ñati lo'o sca cha' cuxi.

¹⁴ Nu lo'o ndojolaqui cha' cuxi ji'na, bi' hora laca nu ná ndaquiya' na ji'i sca cha' ji'i ycui' Ni; li' la cui' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ycui' ca na, bi' laca nu ndatsaa ji'na cha' tya cua'ni la na cha' cuxi.

¹⁵ Tso'o la nti' na cha' cua'ni na cha' cuxi bi', masi caca tlyu la qui'ya ji'na; nu lo'o ngui'i na ji'i qui'ya bi' ji'na ña'q̄ cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na

ji'í, li' xana na xtyanu na chalyuu tso'o nu cua nguui ji'na.

¹⁶ Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'í y cui' Ndyosi, tyaca'a tsa ma' 'na; ná ta mä chacuayá' cha' cñilo'o nu xña'q ji'í ma'.

¹⁷ Lcaa cha' xlya'be nu ndyiji ji'na ni, lcaa cha' nu chañi cha' xcui' cha' tso'o laca bi', ca su ntucua y cui' Ndyosi tsiya' ti, ca bi' ngutu'u lcaa cha' bi', la cui' y cui' Ndyosi nu ngüiñá lcaa xee tlyu nu nga'q nde cua. Sca ti cuayá' ña'q loo y cui' Ndyosi ña'q Ni ji'na; ná xcutsa'q Ni cha' nu ntsu'u tyiquee Ni ña'q Ni ji'na, cha' ná ntsu'u cha' tya'achu' Ni ji'í scaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ñati.

¹⁸ Lcaa cha' nu liñi ca cuentya ji'í y cui' Ndyosi, cua ngulu'u Ni cha' bi' ji'na cha' caca na ñati ji'í y cui' Ni, cha' jua'q nti' Ni cha' caca; cua nti' Ni cha' caca na loo ji'í lcaa ca lo na nu cua ngüiñá y cui' Ni, jua'q nti' Ni.

Cha' tacati nu nga'q cha' cua'ni na cuentya ji'í y cui' Ndyosi

¹⁹ Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'í y cui' Ndyosi, nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'q q j i'í ma', tso'o si cui' ya ma' cuentya ji'í cha' nu chcui' na' re. Ntsu'u cñaji'í lcaa na cha' yala ti cua'q jyacä na ji'í cha' nu chcui' ñati lo'o na; pana tiya' ti xacuï na cha' ji'í ngu', jua'q tiya' tsa caca ñasi' na ji'í ngu'.

²⁰ Nu lo'o nchca ñasi' na ni, ná taca cua'ni na cha' liñi nu nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu.

²¹ Lo'o jua'q nga'q cha' culochu' na lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu tya ntsu'u ne' cresiya ji'na; tucuá na cha' ji'í y cui' Ndyosi lacua, xñi tso'o na lcaa cha' nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' bi' laca cha' nu taca cua'ni lyaá ji'na ji'í nu cuxi nu ntsu'u ji'na.

²² Tsa bi' ti cha', nga'q cha' taquiya' na lcaa cha' nu nclyu'u Ni ji'na, si'í na cua'q jyacä ti na ji'í cha' bi'; na cñilo'o ti na ji'í y cui' ca na, si xcui' na cua'q jyacä ti na ji'í cha' bi', lo'o ná ndaquiya' na cha' bi'.

²³ Cua ña'q ca ñati nu nti' cuna ti cha' nu nda Ni lo'o na, lo'o li' ná

ntaja'q cua'ni cha' bi', laca ñati bi' ñi'ya laca ñati nu ña'q cui'ya xi ji'í y cui' ca lo sca cuanaa;

²⁴ yala ntchaa ti ña'q ngu' ji'í y cui' ca ngu' lo cuanaa, pana lo'o cua ndyaa ngu', li' hora ti cjlyaa ti' ngu' ñi'ya ña'q y cui' ca ngu'.

²⁵ Xtyucua y cui' Ndyosi ji'í cua ña'a ca ñati nu chañi cha' cua'q jyacä ji'í cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na; bi' laca cha' nu xtyucua ji'na cha' taca tyi'í tyiquee na tso'o ti. Si tso'o ti cua'ni na nde chalyuu, si cua'ni na lcaa cña nu nclyu'u y cui' Ndyosi ji'na lcaa tsä lo'o tyi'í na chalyuu, tso'o tsa caca ji'na li'. Si'i na nduna ti na cha' bi', lo'o li' xtyanu na ji'í.

²⁶ Ná tyiquee' ntsu'u xi ngu' tya'a ma' nu nti' cha' tacati tsa ndu'ni y cui' ca ngu'. Pana laja ti ndu'ni ngu' cha' tacati ngu', si ná ndube ti' ngu' ñi'ya nchcui' ngu' lo'o ñati; na ñilo'o ngu' ji'í y cui' ca ngu' cha' tacati ngu' li'.

²⁷ Si tyucui tyiquee na tsiya' ti ndu'ni na cha' tacati cuentya ji'í Ni, si si'i na tucua cha' ntsu'u tyiquee na, ndi'ya nti' y cui' Ndyosi Sti na cha' cua'ni na li': nga'q cha' xtyucua na ji'í nu sube ti'i, jua'q nga'q cha' xtyucua na ji'í nu cuna'q nu ndyanu ti'i ti, nu lo'o nchcube' tsa ngu' ndi'í ngu' chalyuu; pana ná tso'o tyatí yu'u na lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

2

Sca ti cuayá' cua'ni tso'o na lo'o cua ña'q ca ñati nu lijya' slo na

¹ Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesucristo nu Xu'na na, nu ntucua Ni ca su tso'o tsa ña'q nde cua, ná tso'o si xa' ña'q ntsu'u tyiquee ma' ña'q ma' ji'í xi scaa ñati; stu'ba ti cua'ni ma' lo'o cua ña'q ca ñati, tso'o la.

² Ná tyiquee' caq tyuu lo ñati ca su ndyu'u ti'í ma', masi ngu' culiya' nu ntsu'u cui' oro sne ya' ngu', cuati tso'o tsa ña'q ste' ngu', masi ngu' ti'i nu ngusü tsa ste' ngu'.

³ Ná tso'o si lye tsa cua'ni chí ma loo sca ñati nu nchcu' late' nu tso'o tsa ña'q. Ná tso'o ñacuï ma' ji'í nu

culiya' bi': "Tyucua xi lo yaca xlya tso'o re, cusu'", si ñacui mä ji'i sca ngu' ti'i ndi'ya: "Ndacua ti tyu nu'u. Cua'a xi, masi lo yuu ti cua".

⁴ Ntsu'u qui'ya ji'i mä li', xqui'ya cha' xa' ña'a ntsu'u tyiquee mä ña'a mä ji'i xi scaa ñati, lo'o jua'a cuxi ti ntsu'u tyiquee mä ña'a mä ji'i nu xa' ñati bi' li'.

⁵ Cu'mä ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa mä 'na, cui'ya mä cuentya ji'i cha' re: Cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i ñati ti'i cha' taca xñi tso'o ngu' cha' ji'i ycui' Ni; ta Ni chalyuu tso'o ji'i ngu' bi' li', la cui' chalyuu nu nacui Ni cha' caja ji'i ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'i ycui' Ni. Masi ti'i tsa ñati bi' nde chalyuu, pana culiya' ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

⁶ Ná tso'o ndyu'ni cu'mä, cha' ti'i ti' ma ña'a mä ji'i ngu' ti'i. Xcuane na' sca cha' ji'i mä lacua: ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ti'i ti' ji'i ma? ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ndya'alo'o ji'i mä ca slo ngu' tisiya?

⁷ La cui' ngu' bi' laca nu nchcui' tsa cha' cuxi ji'i ycui' Jesús nu ntsu'u tsa cha' ji'nna lo'o.

⁸ Tso'o tsa si chañi cha' ndaquiya' mä cha' cusu' nu nscua tya clyo la; ndi'ya nchcui' cha' bi': "Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' na ji'i ycui' ca na", nacui quityi.

⁹ Si xa' ca ña'a ndu'ni mä lo'o xi scaa ñati, cuxi ndu'ni mä li', ntsu'u qui'ya ji'i mä cuentya ji'i ycui' Ndyosi li'; la cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'.

¹⁰ Ñati nu ndaquiya' lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'nna cha' cua'ni na, lo'o li' ntsu'u masi sca ti cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' bi', sca ti cuayá' ntsu'u qui'ya ji'i ngu', ñi'ya laca si ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti ji'i lcaa cña nu cua ngulo ycui' Ni ji'nna.

¹¹ Ycui' Ndyosi laca nu cua nacui tyucuaa lo cha' ndilya: "Ná tyu'u cha' ji'i mä lo'o clyo'o xa' ñati", nacui Ni; lo'o jua'a: "Ná cujuui mä ji'i tya'a ñati mä", nacui Ni. Si cujuui mä ji'i tya'a ñati mä, ntsu'u qui'ya ji'i ma

lacua, masi ná ntsu'u cha' ji'i mä lo'o clyo'o xa' ñati; sca ti cuayá' cua ndya'achu' mä ji'i cha' nu cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o na li'.

¹² Cua nda Jesús sca cha' tso'o cha' tyanu ne' cresiya ji'nna, cha' xtyucua ji'nna cha' taca tyi'i tyiquee na tso'o ti. Nga'a cha' chcui' tso'o na, jua'a ntsu'u cha' cua'ni na cha' tso'o lo'o ndi'i na chalyuu, cha' cua tyalaa ti tsä nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu.

¹³ Lo'o li' si ná ngua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ná taca cua'ni tya'na ti' Ni ji'nna lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'nna; pana ñati nu ngua'ni tya'na ti' ji'i tya'a ñati ni, bi' ñati laca nu tso'o la caca cha' ji'i hora lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati.

Ntsu'u cña tso'o cha' cua'ni na lo'o ngusñi na cha' ji'i ycui' Ni

¹⁴ Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ná taca ñacui na cha' ntsu'u cha' ji'nna lo'o Jesús, si ná lo'o ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua ji'i tya'a ñati na. Sca ti ngusñi tso'o na cha' ji'i Jesús, si cua'ni na cha' tso'o jua'a; li' tyaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'nna.

¹⁵ Ná tyiquee' ntsu'u ngu' tya'a ndyu'ni ti'i mä nu lyiji tsa ste' ngu', nu lyiji tsa na cacu ngu', masi qui'yu, masi cuna'a.

¹⁶ Si chcui' mä lo'o ngu' bi' ndi'ya: "Xtyucua Ni ji'i mä", ñacui mä ji'i ngu', "cacu' mä ste' mä cha' caca chcatsu mä, cacu tso'o mä tyaja", ñacui mä ji'i ngu', pana ná nda mä na nu lyiji ji'i ngu' bi' li', ¿ha tso'o nti' mä cha' nchcui' mä lo'o ngu' jua'a? Ná tso'o chcui' mä jua'a, cha' cua ngujlyaa ti' mä cha' ji'i ycui' Ndyosi si chcui' mä jua'a;

¹⁷ ná taca ñacui na ji'i ngu' cha' cua ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi, si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o nu xtyucua ji'i tya'a ñati na.

¹⁸ Ná tyiquee' ñacui sca ñati ji'nna: "Tso'o tsa ngusñi mä cha' ji'i ycui' Ndyosi tu'ni. Pana nu na' ni, nti' na' cha' cuayá' tsa cuentya ji'i ycui' Ndyosi masi cua'ni na' xi cha' tso'o lo'o ñati", ñacui ngu'. Tso'o lacua.

Ndi'ya chcui' na' lo'o ngu' bi' li': "Cacha' mā 'na lacua cha' cua ngusñi mā cha' ji'i y cui' Ni, masi ndyu'ni mā cha' tso'o lo'o ñati; pana laja lo'o ndyu'ni tso'o na' lo'o ñati, li' ca cuayá' ti' mā cha' chañi cha' ngusñi na' cha' ji'i y cui' Ni", ñacui' na' ji'i ngu' bi'.

¹⁹ Jlya ti' mā cha' sca ti y cui' Ndyosi ntsu'u chalyuu. Tso'o tsa, pana cua ña'q ca cui'ji xña'a jlya ti' cha' bi'; lo'o jua'a lye tsa nchcuā cui'ji xña'a bi', cha' ntsii cui'ji ji'i y cui' Ni.

²⁰ Nga'q cha' ca cuayá' ti' mā, cha' ná chañi cha' ngusñi na cha' ji'i y cui' Ndyosi si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na ji'i tya'a ñati na.

²¹ Ndi'ya ngua cha' ngua cuayá' ti' y cui' Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya ji'i Abraham, jyo'o cusu' ji'na: na'a Ni cha' ntaja'a nu cusu' ta ji'i sñi' y cui' ca, nu Isaac bi', cha' caca yu sca mstā.

²² Ntsu'u sca cña nu ngua'ni Abraham lacua. Xqui'ya bi' ngua cuayá' ti' y cui' Ndyosi cha' cua ngusñi Abraham cha' nu nchcui' Ni lo'o; jlya tsa ti' nu cusu' cha' bi', bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu cña bi'.

²³ Bi' laca cha' nu nscua lo quityi cusu' ndi'ya: "Ngusñi Abraham cha' ji'i y cui' Ndyosi, bi' cha' ntucuá Ni cha' ji'i Abraham cha' caca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya ji'i". Tya'a tso'o y cui' Ndyosi ngua Abraham li', nacui quityi.

²⁴ Jua'a ca cuayá' ti' cu'mā lacua, cha' ntaja'a y cui' Ndyosi tucuá Ni cha' ji'i ñati lo'o ndyu'ni ngu' cha' tso'o, si'i xqui'ya cha' nacui' ti ngu' cha' jlya ti' ngu' ji'i Ni.

²⁵ La cui' jua'a ntucuá Ni cha' ji'i nu cuna'a calle nu ngua naa Rahab; ntucuá Ni cha' nu nchcui' ma' bi', ñi'ya laca si ngua ma' sca ñati tso'o, xqui'ya cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ma' cuentya ji'i y cui' Ndyosi. Cua nda ma' su nguti'ji'ngu' nu ndyaa na'a ji'i quichí tyi ma' cuaana ti; li' ngulu'u ma' chaca tyucui'ji'i ngu' su tyaa tso'o ti ngu' bi', cha' xna ngu' ji'i ngu' xña'a li'.

²⁶ Lo'o jua'a nu na ni, si ñacui' na cha' cua ngusñi na cha' ji'i y cui'

Ndyosi, pana ná ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua ji'i tya'a ñati na, li' laca na ñi'ya laca ñati nu ndyaa cresiya ji'i cha' cua ngujui'ngu'.

3

Cua'a na xi ji'i cha' nu chcui' na

¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ná tso'o si tyuu tsa tya'a mā culu'u mā ji'i tya'a ñati mā; cuayá' xti ti na caca na mstru nu culu'u cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'i ngu' tya'a na. Cua jlo ti' mā cha' lye tsa ndi'i loo ngu' ña'a ngu' ji'na, bi' cha' yala tsa chcui'ngu' ji'na si xñi na cña cha' culu'u na ji'i ngu' tya'a na.

² Chañi laca cha' ntsu'u quiya' lcaa na ndyu'u tsaa tu'ba na lo'o nchcui' na lo'o tya'a ñati na; ná ntsu'u ni sca ñati nu bilya tyu'u tsaa tu'ba tsiya' ti, nu lo'o nchcui'ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Si ntsu'u ñati nu nchcui' ji'i cua'a ji'i cha' nu nchcui' y cui' ca ngu', ñati nu tyucui tyiquee tsiya' ti laca ngu' bi'. Ná tyiquee' taca cua'a ngu' bi' ji'i ña'a tsaca ngu', si jua'a; pana tucui tsa laca cha' cua'a na ji'i y cui' ca na, cha' ná chcui' na cha' cuxi.

³ Ndi'ya ndu'ni na lo'o sca cuayu: nsta na chcuā tyu tu'ba ni', cha' li' taca culo na cña ji'i ni', cha' tsaa ni' lo'o na macala su nti' na cha' tsaa na.

⁴ Xa' ña'a ndu'ni ngu' lo'o nclya'ngu' sca yaca ni'i: nu ñati nu laca loo ji'i yaca ni'i ni, lo'o cala'ngu' sca ya' piti nu ntucua nde siyu' yaca ni'i bi', taca ji'i ngu' tsalo'o ngu' ji'i macala su nti'ngu' cha' tsaa ngu' lo'o. Masi tonu tsa yaca ni'i bi', masi lye tsa ndyaca cui'ji'nu ndyalo'o ji'i, taca ji'i ngu' tsalo'o ngu' ji'i macala su nti'ngu' tsaa ngu'.

⁵ La cui' jua'a laca lo'o sca cha' nu nchcui' na; masi xca ti cha' laca bi' nti' na, pana quiña'a tsa cha' tlyu nchcui' na ntsu'u quiya'. Tucui tsa laca cha' cua'a na ji'i tu'ba na, cha' ná chcui' na cha' cuxi jua'a. Lo'o jua'a quiña'a tsa cha' cuxi taca cua'ni sca cha' nu chcui' na; ñi'ya laca cha' xti ti qui'i nti' cha' chca'a quii'ji'i quixi' tonu, quiña'a tsa su tyaqui quixi'li'.

6 Ñi'yä laca sca quii', jua'ä laca sca cha' nu chcui' na; xqui'ya bi' taca xana chaca chalyuu nu cuxi tsa ji'na, nu lo'o cua ndyatí nu cha' cuxi bi' ndyaa nde ne' cresiya ji'na. Xana cañi cha' cuxi bi' tyucui ña'a na li'. Xqui'ya sca cha' nu chcui' ti na, ndyaca'ä quii' li'; lo'o nu quii' bi' ni, nde ca bilyaa tsiya' ti ndyu'u bi' lijyä cañi lcaa su ndi'i na.

7 Taca ji'i ñati chalyuu cua'ni masu ji'i lcaa lo na'ni tyaala, masi na'ni nu ndya'ä quiya' ti, masi na'ni nu ndyacui cuä, masi na'ni nu sube' ne' ni' lo yuu, masi na'ni nu ntsu'u lo tyujo'o; na cua ndyu'ni masu ñati ji'i lcaa lo na'ni bi'.

8 Pana cha' nu nchcui' na ni, ná caja ñi'yä nu cua'ni masu na ji'i, cha' nga'aa chcui' na cha' cuxi lo'o ñati. Cuxi tsa laca tu'ba na, ná nchca ji'na cua'a na ji'i y cui' ca na. Ñi'yä laca hitya tyaala nu ntsu'u tu'ba cuaña tyaala, jua'ä nti' tu'ba na, cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu nchcui' na.

9 Tucua lo cha' nchcui' na, cha' ndyu'ni tlyu na ji'i y cui' nu Xu'na na, la cui' Ndyosi Sti na; lo'o jua'ä nsta na qui'ya ji'i tya'a ñati na, masi ngüiñá y cui' Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu na cha' laca na ñi'yä ña'a y cui' Ni.

10 La cui' tyuu tu'ba na ndyu'u lcaa cha' nu nchcui' na, masi cha' tso'o nu nchcui' na lo'o y cui' Ndyosi, masi cha' cuxi nu nchcui' na lo'o tya'a ñati na. Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ná tso'o cha' ndyaca jua'a.

11 Si'i sca ti tyuu pilya ntyucua hitya tso'o stu'ba ti lo'o ntyucua hitya cñi'.

12 Jua'ä lo'o yaca si'yu ni; ná taca tyu'u ntsatí ji'i yaca quixuu, ni ná taca tyu'u quixuu ji'i yaca ja'ba, cha' ná ca quixa' cha'. Ná caja hitya nu tso'o co'o na ca su ntyucua hitya cñi'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o tsa nchca cuayá' ti' na scaa cha'

13 Nu lo'o nti' mä cha' tso'o tsa nchca ji'i mä nchcui' mä, cha' tso'o tsa nduna mä scaa cha' nu nda ñati lo'o mä, li' xcui' cha' tso'o ti cua'ni mä laja lo'o ndi'i mä chalyuu, cha' taca cui'ya xa' la ñati cuentya ji'i mä cha'

ñati tso'o laca mä. Ná quiña'ä cha' tyu'u tyiquee mä ña'a mä ji'i ngu', pana tso'o ti chcui' mä lo'o ngu'.

14 Ná taca ña'a ngu' cha' ñati tso'o laca mä si liye' ti' mä, si chiya'ä tsa ntsu'u tyiquee mä ña'a mä ji'i ñati, si xcui' cña ji'i y cui' ca mä ntsu'u tyiquee mä; na nñilo'o mä ji'i tya'a mä si jua'ä ndu'ni mä, hasta ndacu' mä cha' liñi nu cua nda y cui' Ndyosi lijyä chalyuu.

15 Si'i nde su ntucua y cui' Ndyosi ndyu'u cha' cuxi nu nchcui' mä, sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu laca bi'; sca cha' nu cua nda y cui' nu xña'a laca cha' nu nchcui' mä bi'.

16 Si liye' ti' na ji'i tya'a na, si xcui' cña ji'i y cui' ca na ntsu'u tyiquee na, ná caca stu'ba cha' ji'na lo'o tya'a na li'; lcaa lo cha' cuxi caca cua'ni na li'.

17 Pana lcaa cha' nu nda y cui' Ndyosi cha' chcui' na lo'o ñati, xcui' cha'tso'o laca bi'; ná nguxa'cha'tso'o bi' lo'o cha' cuxi, ná ntsu'u cha' xüy tya'a na lo'o tya'a ñati na. Cha' tso'o ti laca nu nda Ni cha' chcui' na lo'o ñati, cha' xcui' na tso'o ti cua'ni na lo'o ñati li'. Lo'o jua'ä ndu'ni cha' bi', cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i ñati, ña'a cuayá' nu cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na ji'i ngu'; ndu'ni cha' sca ti cha' liñi chcui' na lo'o ñati, si'i cha' cuiñi chcui' na lo'o ngu'.

18 Tso'o tsa ndyu'ni ñati nu ná nclyana cha' cusüü lo'o tya'a ñati, ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee nchcui' lo'o tya'a ñati. Tiya' la li' tyu'u tucua quiña'ä la cha' tso'o nu cua nti' y cui' Ndyosi cha' caca nde chalyuu, xqui'ya cha' nclyacua tso'o ti' ngu' bi'.

4

Ná cua'ni tya'a na lo'o ñati cuxi nu ntsu'u chalyuu

1 ¿Ni cha' laca lye tsa nxüü tya'a mä? ¿Ni cha' laca lya' tsa ti' mä ji'i tya'a ñati mä? ¿Ha si'i na ndacui tsa ti' mä ji'i scaa na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati mä? Ná nchca ji'i mä cha' ti ti tyi'i tyiquee mä lo'o tya'a mä xqui'ya lcaa lo cha' cuxi nu ndiya tsa ti' mä ji'i.

² Si ntsu'u sca cha' nu tiji' tsa ti' mä ji'i, lo'o ná ntsu'u chacuayá' cha' caja cha' bi' ji'i mä, li' nti' mä cujuu mä ji'i ñati, cha' jua'ä taca caja cha' bi' ji'i mä, nti' mä. La cui' jua'ä si ndacui tsa ti' mä ji'i sca na nu ná nchca caja ji'i mä, li' nchcui' mä cha' ti'í ji'i nu ca ji'i na bi', nxuu ty'a mä lo'o ngu' bi' li'. Pana ná ndyiji na nu nti' mä caja ji'i mä, xqui'ya cha' ná ndijña mä cha' bi' ji'i y cui' Ndyosi su clyo;

³ masi ndijña mä sca cha' ji'i y cui' Ndyosi, pana cuxi tsa tyiquee mä, bi' cha' ná ndyiji cha' bi' ji'i mä li'. Tsa nde ti cha' ntsu'u tyiquee mä: cua nti' mä cha' caja ji'i mä cua ña'ä ca cha' nu tyala' tyiquee y cui' ca mä, pana ná tso'o cha' ndyu'ni mä jua'ä;

⁴ cua nguxtyanu mä ji'i y cui' Ndyosi, cua ntsu'u cha' ji'i mä lo'o sca cha' nu cuxi tsa, si jua'ä ndyu'ni mä. ¿Ha ná nchca cuayá' ti' mä cha' ty'a a cusuu y cui' Ndyosi laca na, si xcui' cha' ji'i y cui' ca ti na ntsu'u tyiquee na? Na nxuu ty'a a na lo'o y cui' Ndyosi, si cua'ni ty'a a na lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

⁵ Ndi'yä nscua cha' lo quityi ji'i y cui' Ndyosi, lo'o jua'ä si'i cha' laja ti nda Ni: "Nu Xtyi'i y cui' Ndyosi nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'ä Ni ji'na; pana yala tsa caca chii' ti' Ni ji'na, si lo'o ntsu'u sca cha' cuxi loo". Jua'ä nacui quityi.

⁶ Tlyu la tsiya' ti cha' tso'o nu ndu'ni y cui' Ndyosi lo'o na, cha' xtyucua Ni ji'na. Ndi'yä nscua chaca cha' lo quityi ji'i y cui' Ndyosi: "Ná sca na ta y cui' Ni ji'i ñati nu xcui' tyijloo ji'i ty'a a ñati ngu', nti' ngu'; pana quiña'ä tsa cha' tso'o ndu'ni Ni lo'o ñati nu tso'o ti ndi'i chalyuu, nu ná ndyu'ni tyucuaa ti' lo'o xa' ñati", nacui quityi bi'.

⁷ Taquiyá' mä cha' ji'i y cui' Ndyosi lacua. Xuu ty'a mä lo'o nu xña'ä, lo'o li' xna nu cuxi bi', tyu'u clya bi' su ndi'i mä li'.

⁸ Tso'o tsa xñi mä cha' ji'i y cui' Ndyosi, lo'o li' tucuá Ni cha' ji'i mä. Si ntsu'u tsa qui'ya ji'i mä, nga'ä cha' xtyanu mä lcaa cha' cuxi nu ntsu'u

cha' ji'i mä lo'o; jua'ä cua'ni tye mä ji'i lcaa cha' cuiñi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i mä.

⁹ Ntsu'u cha' ca xñi'í ti' mä xqui'ya nu quiña'ä tsa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i mä, bi' cha' ndu'ni cha' xi'ya mä, ndu'ni cha' cunaa mä xqui'ya cha' cuxi bi'. Xi'ya ca ma juani, masi nxtyí tsa mä nquicha'; ca xñi'í tsa ti' mä juani, masi chaa tsa ti' mä nquicha'.

¹⁰ Cua'ni mä cha' ca tyuju'u ti' ma nde loo y cui' Ndyosi ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i mä, lo'o li' ta Ni sca se'i tso'o la su tyi'i mä ca su ntucua y cui' Ni.

Ná chcui' na cha' ti'í ji'i ngu' ty'a a na

¹¹ Cu'mä ty'a a ngusñi mä cha' ji'i Cristo, ná chcui' mä ji'i ngu' ty'a a mä. Si chcui' cuxi na ji'i ngu' ty'a a na ni, si sta na qui'ya ji'i ngu' bi', laca cha' nchcui' cuxi na ji'i lcaa cha' nu nda y cui' Ndyosi Sti na lo'o ñati ty'a clyo la; na ndacu' na ji'i cha' bi'. Jua'ä ndyu'u cha' si chcui' na cha' ti'í ji'i ngu' ty'a a na. Si ná ndaquiya' na ji'i lcaa cha' nu cua nda y cui' Ndyosi lo'o na, si chcui' cuxi na ji'i cha' bi', na ndacu' na ji'i cha' nu cua nda Ni lo'o na; jua'ä ndyu'u cha' li'.

¹² Lo'o y cui' Ndyosi ni, sca ti y cui' Ni laca nu cua nda cha' bi' lo'o ñati ty'a clyo; sca ti y cui' Ni cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati cuentya ji'i cha' bi' nde loo la; sca ti y cui' Ni taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'i ñati, nu lo'o cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'; jua'ä y cui' Ndyosi laca nu taca cua'ni tye Ni ji'i ñati tsiya' ti, nu lo'o nti' ti Ni. Ná stu'ba laca mä lo'o y cui' Ndyosi, bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i mä cha' cua'ni cuayá' mä ji'i ty'a a ñati mä.

Ná chcui' na quiña'ä tsa cha' tonu lo'o ty'a a ñati na

¹³ Nga'ä cha' chcui' na' sca cha' lo'o cu'mä, cha' ntsu'u cu'mä nu nchcui' mä ndi'yä: "La quee, ca bcha la tsaa ya ca quichí tyijyu' bi'", nacui mä. "Ca bi' tyanu ya tyucui sca yija, cha' quiña'ä tsa ngana cua'ni ya ca bi'", nacui mä.

¹⁴ Pana ná sca cha' jlo ti' mä tsiya' ti ñi'yä ña'ä chalyuu nu caja ji'ä mä quee bcha la. Chalyuu su ndi'ä na juani, ñi'yä laca sca cuichi coo, jua'ä laca bi'; tsiya' ca ndyu'u tucua cuichi coo, lo'o jua'ä yala ti ncliji yu'u bi'.

¹⁵ Tso'o la si ndi'yä ti cha' ta mä lo'o ñati: "Nde ti tyi'ä ya", ñacui mä, "nde cña cua'ni ya; masi cña bi' cua'ni ya, sca ti si ta y cui' Ndyosi chacuayá' cua'ni ya jua'ä", ñacui mä.

¹⁶ Pana si'i jua'ä nchcui' mä juani, cha' tyixi tsa ndyu'ni mä lo'o tya'a ñati mä; lye tsa nchcui' tyucuua ti' mä lo'o ngu' tya'a mä. Lcaa quiya' lo'o nchcui' mä jua'ä, cha' cuxi laca bi'.

¹⁷ Lo'o li' ntsu'u qui'ya ji'ä mä, cha' ná ntaja'ä mä cua'ni mä sca cña tso'o nu ngulo y cui' Ni ji'ä mä cha' cua'ni mä.

5

Sca cha' nu nchcui' yu lo'o ngu' culiya'

¹ Juani ni, cua'ä jyacä mä xi 'na laja lo'o ta na' sca cha' lo'o cu'mä, nu laca mä ngu' culiya'. Tso'o la si xi'ya mä juani, cunaa mä li' xqui'ya cha' ti'í nu cua lijyä cha' tyacua ji'ä mä,

² cha' cua nguliji yu'u cha' culiya' ji'ä mä jua'ä ti. Cua ngunu'ü lyiji lcaa late' tso'o ji'ä mä, cha' cua ndyacu cuixu'ji'ä.

³ Lo'o jua'ä cua ntyucua cuayaa' chü'lcaa chcuä oro ji'ä mä, lcaa chcuä plata ji'ä mä. Nu lo'o ña'ä ngu' ñi'yä ndyaca ji'ä yu'ba bi' ji'ä mä, li' ca cuayá' ti'ä ngu' cha' ñi'yä lo'o ngunu'ü chcuä oro chcuä plata nu ntsu'u ji'ä mä, jua'ä cua ndye cha' ji'ä lcaa mä; ñi'yä laca si ndyaquï lyiji mä lo quii', cua ndye cha' ji'ä mä li'. Quiña'ä tsa cha' tso'o cua nguxco'o mä nquicha', cha' cua'nijo'o ji'ä mä nde chalyuu, pana cua ngulala ti tye lcaa cha' nde lo yuu chalyuu.

⁴ Lo'o jua'ä ná nda mä xcaya' msu nu ndyaa ne' xña ji'ä mä, bi' cha' juani cua'ä jyacä mä xi ji'ä cha' nu nxlyú msu bi' hichü' mä; ca su ntucua y cui' Ndyosi nu laca Xu'na lcaa chalyuu, ca

bi' ndañi nchcui' nu ngu' nu ngua'ni clacua ji'ä mä.

⁵ Xcui' tso'o tsa laca su ndi'ä mä chalyuu; pana bata chcuä laca cu'mä, cha' xcui' ncliana mä lcaa ña'ä cha' tso'o nu caca tyaala' tyiquee mä. Lo'o nu juani cua ngulala ti tyalaa tsä cha' cajaa mä, cha' li' cua'ni cuayá' y cui' Ni ji'ä mä.

⁶ Laja lo'o tya ndi'ä mä nde chalyuu nsta mä qui'ya ji'ä ngu' ti'í nu ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni bi'; ndyujui mä ji'ä ngu' bi', masi ná nchca ji'ä ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' ji'ä y cui' ca ngu'.

Talo na tyiquee' cha' xacui' y cui' Ni sca cha' ji'na nu ngüijña na ji'ä

⁷ Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús, talo mä tyiquee' cha' ntajatya mä ji'ä y cui' nu Xu'na na, ni jacua' cña Ni chaca quiya' nde chalyuu. Ñati nu cua ndyataa xtyä ji'ä ni, ndalo tsa tyiquee ngu' ntajatya ngu' ni jacua' tyu'u si'yu nu ndulo tsa cha' caja ji'ä ngu'; ndü ti'ä ngu' bi' cha' ca'ya tyo, masi tyo nu ca'ya yala la, masi tyo nu ca'ya tiya' la.

⁸ Lo'o jua'ä cu'mä ni, nga'ä cha' talo mä tyiquee'; cua'ni nguula ti' tyiquee mä, cha' ná tya'ächu' mä ji'ä y cui' Ndyosi, cha' cua ngulala ti cña y cui' nu Xu'na na chaca quiya' nde chalyuu.

⁹ Cu'mä tya'a ngusñi na cha' ji'í y cui' Ni, ná chcui' mä cha' ti'í ji'ä ngu' tya'a mä, cha' ná sta Ni qui'ya ji'ä mä li'. Cua ngulala ti tyalaa y cui' nu Bese nu laca loo ca su ndi'ä na.

¹⁰ Cu'mä ngu' tya'a na, tyi'u ti' mä ñi'yä ngua ji'ä jyo'o cusu' ji'ä mä nu ngua tu'ba ji'ä y cui' Ndyosi cua sa'ni la; tyiquee' tsa ndalo ñati bi', masi lye tsa nchcube' y cui' ngu'.

¹¹ Nacui na cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee jyo'o bi', cha' cua ndalo tsa tyiquee ngu' lo'o nguxcube' ñati ji'ä ngu' tyempo bi'. Cua ndyuna mä ñi'yä ngua cha' tyiquee' tsa ndalo jyo'o Job, nu lo'o quiña'ä tsa cha' cuxi ngua ji'ä yu. Lo'o li' su cua ndye cha', xa' ndya Ni lcaa cha' tso'o ji'ä yu chaca quiya'.

La cui' jua'q_a, xcui' na tya'na ti' Ni ji'na, xcui' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a_q Ni ji'na.

¹² Nde laca sca cña nu ná nga'a cha' cu'a ni na tsiya' ti, cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi: Ná cu'a ni m_a jura laja ti lo'o xtañi ycui' Ni lo'o cu'a quiñi ti sca cha' ji'i m_a lo'o xa' ñat_i; ná ñacui' m_a: "Chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi nu ntucua nde cu_a", ni ná ñacui' m_a: "Chacuayá' ji'i ndyosi nde lo yuu". Ná culotu m_a ni sca xtañi Ni tsiya' ti, cha' caja ñi'y_a nu tyanu tachaa cha' ji'i m_a lo'o ñat_i. Tsa bi' ti cha' ñacui' m_a ji'i ñat_i: "Cua'ni na!", ñacui' m_a, si taca cu'a ni m_a ji'i; lo'o jua'q_a "Ná cua'ni na!", ñacui' m_a, si ná nchca cua'ni m_a ji'i. Ná caja ñi'y_a sta Ni qui'ya ji'i m_a li'.

¹³ Nu lo'o lye tsa nchcube' scaa m_a, xqui'ya cha' ngusñi m_a cha' ji'i Jesús, tso'o si chcui' m_a lo'o ycui' Ndyosi la cui' hora bi'. Lo'o jua'q_a si ntsu'u scaa m_a nu chaa tsa ti' m_a, tso'o tsa si cula tu'ba m_a sca jii' ji'i ycui' Ndyosi li'.

¹⁴ Lo'o ntsiya sca ngu' tya'a m_a nu quicha, li' tso'o cuane m_a ji'i ngu' cusu' tya'a ngusñi m_a cha' ji'i ycui' Ni, cha' caq_a ngu' cua'ni ngu' jo'o ji'i nu quicha bi'. Lo'o li' jña ngu' bi' cha' clyu ti' ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua'ni Ni cha' tyaca tso'o nu quicha bi'; cuati salú ngu' setye nu ntsu'u taná lo hichu_q yu quicha bi' chacuayá' ji'i ycui' nu Xu'na na.

¹⁵ Tyaca tso'o nu ñat_i quicha bi' li', xqui'ya cha' jlya ti' m_a cha' nu cua nchcui' m_a lo'o ycui' Ndyosi; tya ta Ni chalyuu ji'i nu quicha bi' chaca quiya', lo'o jua'q_a cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i yu ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i yu.

¹⁶ Bi' cha' lacua, ñii m_a ji'i ngu' tya'a m_a si ntsu'u qui'ya ji'i m_a, cuati jña m_a cha' clyu ti' ji'i ngu' tya'a m_a lo'o ycui' Ndyosi, cha' ca tso'o tyucui ña'a_q m_a chaca quiya'. Quiña'a_q tsa cña caca ji'i sca ñat_i nu lubii cresiya ji'i cuentya ji'i ycui' Ndyosi, nu lo'o jña yu sca cha' ji'i Ni.

¹⁷ Ñati chalyuu ti ngua jyo'o Elías; ñi'y_a laca na ñati chalyuu, la cui' jua'q_a ngua yu ñat_i. Pana ngua sca quiya' nu

tya'na tsa nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi cha' ná ca'ya tyo chalyuu bi'; lo'o li' ch_u' sna yij_a cla'be ná ngua'ya tyo tsiya' ti.

¹⁸ Ña'a cuayá' nu nchcui' yu lo'o Ni chaca quiya', li' xa' ngua'ya tyo tso'o ti; lo'o li' ngua tso'o lcaa na cuiñii ji'i ngu'.

¹⁹ Cu'm_a tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu lo'o ntsu'u sca ngu' tya'a ma nu cua tya'achu_q ti ji'i cha' tso'o ji'i Jesús bi', tso'o tsa caca cha' si caca ji'i scaa m_a chcui' tso'o m_a lo'o yu, cha' xñi yu cha' ji'i ycui' Ndyosi chaca quiya'.

²⁰ Si ntsu'u cu'm_a nu caca ji'i ma cua'a m_a ji'i tya'a ñat_i m_a cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' culu'u m_a cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ngu' bi' chaca quiya', tso'o tsa cña cua'ni m_a li'; taca cua'ni lyaá m_a ji'i ngu' bi' li', cha' ná chcuna' chalyuu ji'i ngu'. Lo'o jua'q_a caja ñi'y_a nu cui'ya ycui' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi'.

Quityi nu nguscua San Pedro ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

¹ Pedro laca na' nu nscua na' quityi re cha' c̄aq slo lcaa cu'maq nu ngusñi mā cha' ji'i Jesús, cu'maq ngu' nu ndi'i tyijyu'. Ntsu'u cu'maq nu ndyalaa mānde loyuu su cuentya Ponto; xi xa' la tya'a cu'ma ndyalaa mānde loyuu su cuentya Galacia, jua'a loyuu su cuentya Capadocia, jua'a loyuu su cuentya Asia, jua'a loyuu su cuentya Bitinia cua lye tsa ngañi mā. Cña nu nda y cui' Jesucristo 'na, bi' laca cha' tsa'a na' chcui' na' cha' ji'i Ni lo'o xa' la ñati.

² Tya clyo la cua jlo ti' y cui' Ndyosi Sti na lcaa ña'a cha' nu caca nde loo la, bi' cha' ngusubi y cui' Ni ji'i mā. Lo'o juani ndyu'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi cña cha' tyanu lubii cresiya ji'i mā, cha' taquiya' mā ji'i y cui' Jesucristo; na cua ngujuii yu lo crusi xqui'ya cu'maq, ndyalú tañi yu cha' caja ñi'ya caca lubii cresiya ji'i mā. Lo'o juani nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni y cui' Ndyosi cha' tso'o lo'o mā, cha' jua'a t̄i ti tyi'i tyiquee mā lcaa hora.

Ndu ti' na cha' caja chalyuu nu nánga'a cha' tye ji'na

³ Cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi, la cui' bi' laca nu ndu'ni tlyu Jesucristo nu Xu'na na ji'i, la cui' Sti Jesucristo nu Xu'na na laca bi'. Tya'na tsa ti' y cui' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni cucui Ni cresiya ji'na; ntsu'u chalyuu cucui ji'na juani, xqui'ya cha' ndyu'ú y cui' Jesucristo chaca quiya' nu lo'o ngujuii yu. Lo'o nu juani cua ndu' ti' na cha' caja chalyuu nu nánga'a cha' tye ji'na,

⁴ xqui'ya cha' cua ngua'ni lyaá Jesús ji'na. Ná ntsu'u ni sca cha', ni sca ñati nu taca cua'ni ñu'ú ji'i cha' nu cua ngujui ji'na; ni sca na tsiya' ti, ná ca cua'ni tye na bi' ji'i cha' tso'o

nu tyacua ji'na ca slo y cui' Ndyosi lo'o cua tye ti cha', ná ntsu'u na nu taca cua'ni cuxi ji'i cha' bi'.

⁵ Cua ngusñi mā cha' ji'i y cui' Ndyosi, bi' cha' ndu Ni cua ji'i mā juani cha' ña'asii Ni ji'i mā. Ná ntsu'u ni sca na nu nguula la juersa ji'i, nu taca ji'i tyijloo ji'i y cui' Ndyosi; cua'a Ni ji'i mā ji'i nu cuxi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i mā lo'o tye chalyuu re, cha' cua ndyaa Ni ngua'ni cho'o Ni su tyi'i mā ca slo y cui' Ndyosi.

⁶ Bi' cha' caca chaa ti' mā juani, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā, masi ntsu'u quiya' xñi'i ti' mā xqui'ya lcaa lo cha' ti'i nu ndyacua ji'i mā; pana xti ti tyempo nu ca xñi'i ti' mā.

⁷ Ndyacua cha' ti'i ji'i mā jua'a, cha' taca cua'ni cuayá' Ni ji'i mā, si chañi cha' ngusñi mā cha' ji'i y cui' Ni. Jlo ti' mā cha' quiña'a tsa nga'a chcuá oro; pana hora ti ndu'ni cuayá' ngu' ji'i oro bi' lo'o qui' cha' tyalá bi', cha' ña'a ngu' si chañi cha' xcui' oro laca bi'. Nde loo la quiñu'ú chcuá oro, tye cha' ji'i, masi quiña'a tsa cña ngua'ni ngu' cha' tyubii oro bi' tya clyo; pana nu cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi māni, ndulo tsa cha' bi' cuentya ji'i y cui' Ndyosi. Masi quiña'a tsa chcuá oro caja ji'na, ná stu'ba tsiya' ti cha' ji'i bi' lo'o y cui' Jesús. Lo'o ndye ndalo mā ji'i lcaa cha' ti'i nu ndyacua ji'i mā xqui'ya cha' ngusñi mā cha' ji'i Ni, li' tso'o tsa cha' nu caja ji'i mā lo'o tyu'u tucua y cui' Jesucristo c̄aq chaca quiya'; ta Ni sca su tso'o cha' tyi'i mā slo y cui' Ni laja xee nu ndubi tsa ca su ntucua y cui' Ni.

⁸ Ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā ji'i Jesús, masi bilya ña'a mā ji'i Ni; hasta juani tya lyiji ña'a mā ji'i, pana jlya ti' mā cha' lu'ú Ni. Chañi cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā juani xqui'ya Jesús, ni ná tye chca cha' chcui' mā lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee mā cuentya ji'i y cui' Jesús lo'o xa' ñati.

⁹ Cua ngusñi mā cha' ji'i Ni, bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' chañi laca cha' cua'ni lyaá Ni ji'i mā lo'o cua ndye chalyuu.

10 Nu jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi sa'ni la ni, nchcui' tsa jyo'o cusu' bi' ji'i cha' tso'o nu cua'ni y cui' Ndyosi nde loo la, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ñati tya'a ndi'i na chalyuu; xcui' cuentya ji'i y cui' Ndyosi nchcui' ngu' cha' bi', pana ná ngua cuayá' tso'o ti' y cui' ca ngu' bi' ñi'y a nu cua'ni y cui' Ndyosi cha' caca nde loo la, ni jacua' cua'ni Ni cha' bi'.

11 Xtyi'i y cui' Cristo ngulu'u lcaa cha' ji'i ngu' bi', ñi'y a nu caca ji'i y cui' Cristo nde loo la, ñi'y a nu chcube' yu nde loyuu chalyuu, ñi'y a nu tlyu tsa cha' tso'o nu caca ji'i yu lo'o tyaa yu ca slo y cui' Ndyosi chaca quiya'. Lo'o li' ngulana tsa nu ngu' jyo'o bi', cha' quiye cha' ji'i ngu' tilaca caca nu Cristo bi', ni ts a tyu'u tucua yu nde chalyuu.

12 Pana ná nquiye cha' bi' ji'i ngu' bi' li'; sca ti cha' nchcui' y cui' Ni lo'o ngu' bi', cha' si'i y cui' ngu' bi' laca nu ca cuayá' tso'o ti' ñi'y a caca cha' bi' tyempo nde loo la. Pana cu'ma ni, nu lijy a chalyuu nde loo la ji'i ngu' jyo'o bi', nchca cuayá' ti' ma juani, xqui'ya cha' cua ndyuna ma lcaa cha' tlyu nu ngua'ni Jesucristo. Cua ndacha' liñ ya cha' bi' ji'i ma; chacuayá' ji'i Xtyi'i y cui' Ndyosi ngulu'u ya cha' bi' ji'i ma, cha' cua nda y cui' Ndyosi Xtyi'i y cui' Ni lijy a lo ya nde chalyuu. Lo'o jua'q lcaa xc a ji'i y cui' Ni nu ndi'i slo Ni, lcaa ngu' bi' nti' tsa ngu' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' nu ngua ji'i Cristo lo'o ñaa yu nde chalyuu.

Nti'y cui' Ndyosi cha' caca lubii cre-siya ji'na lcaa ts a lo'o tya ndi'i na chalyuu

13 Bi' cha' culacua xi ti' ma, tii ti' ma tyi'i ma chalyuu, cha' lcaa ts a jatya ma ji'i cha' tso'o nu cua tlyu xi, nu cua'ni Ni lo'o ma lo'o cua'ni lyaá lyiji Ni ji'i ma; jua'q caca nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo chaca quiya'.

14 Taquiya' tso'o ma ji'i cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi cha' caca ma sñi' Ni nu tso'o tsa ndu'ni; nga'aa cua'ni ma cua ña'q ca cha' cuxi nu ndiya ti' ma ñi'y a nu ngua'ni ma tya sa'ni la,

nu lo'o bilya ca cuayá' ti' ma cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi.

15 Xcui' na lubii tsiya' ti laca y cui' Ndyosi, xcui' liñi tsa cha' nu ndu'ni Ni, lo'o jua'q laca Ni nu Xu'na na juani. Bi' cha' nti' Ni cha' xcui' lubii tsa caca cresiya ji'i ma, xcui' cha' liñi cua'ni ma.

16 Ndi'y a nscua cha' lo quityi ji'i y cui' Ndyosi: "Cua'ni ma cha' caca lubii cresiya ji'i ma lcaa hora, cha' xcui' lubii tsa laca na' tsiya' ti", nacui y cui' Ndyosi.

17 Xcui' liñi ti ndu'ni cuayá' Ni ji'i ñati, ñi'y a laca cha' tso'o nu ngua'ni scaa ngu', ñi'y a laca cha' cuxi nu ngua'ni scaa ngu' laja lo'o ndi'i ma ngu' chalyuu. Bi' cha' ntsu'u cha' cutsii ma xi lo'o chcui' ma lo'o y cui' Ndyosi ndi'y a: "Sti ya", ñacui ma ji'i Ni. Ntsu'u cha' taquiya' ma ji'i y cui' Ndyosi Sti na lcaa ts a lo'o tyi'i ma chalyuu, cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ma cuentya ji'i Ni.

18 Cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cube ti' ma ji'i lcaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' ji'na cha' cua'ni na. Nda jyo'o cusu' bi' cha' bi' lo'o na, masi jlo ti' ngu' bi' cha' ná caja ñi'y a nu clyaa na ji'i quiya nu ntsu'u ji'na lo'o cha' bi'. Pana cua nda y cui' Ndyosi caya' cha' tyu'ú na su lubii juani; si'i cñi plata laca cha' bi', ni si'i cñi oro laca nu nda Ni, cha' si cñi laca bi' ni, quiñu'q bi' masi chalyuu juani ti.

19 Nu lo'o ngujuii Cristo lo crusi lo'o ndyalú tañi y cui', li' nda Ni caya' loo quiya nu ntsu'u ji'na, cha' ngua Cristo ñi'y a nti' sca mst a lu'ú nu xcui' na tso'o, nu xcui' na lubii; lo'o nu tañi y cui' Cristo bi' ni, bi' laca caya' nu ngua'ni lyaá ji'na.

20 Tya clyo lo'o bilya cuiñá Ni chalyuu, cua jlo ti' y cui' Ndyosi cha' ntsu'u cha' cua'ni Cristo cña tonu bi'; pana ngujuatya y cui' Ni ni jacua' nu tyalaa tyempo bi'. Li' ñaa Cristo, ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na, cha' tyacua cha' tso'o bi' ji'na.

²¹ Xqui'ya Cristo, bi' cha' jlya ti' ma ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua ngua'ni ycui' Ni cha' ndyu'u Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuiyu. Lo'o li' nda ycui' Ndyosi sca su tso'o su tyi'i Cristo, ca su tlyu su ntucua ycui' Ni. Ngua'ni Cristo cña tonu bi', cha' taca xñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi, lo'o li' taca tyu'u ti' ma cha' caca lcaa ña'a cha' nu nacui Ni cha' caca.

²² Xqui'ya cha' nxtyucua Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i ma, na cua ndaquiya' ma ji'i cha' liñi nu nda ycui' Ndyosi lo'o na, bi' cha' ngua lubii cresiya ji'i ma; juani taca caca tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. Pana tyucui tyiquee ma ntsu'u cha' caca tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, si'i ñi'yä ndu'ni ngu' nu ntsu'u tucua cha' tyiquee ngu' cua'ni cu'ma.

²³ Laca ma ñi'yä si cua ngula ma chaca quiya', pana si'i ñi'yä nu ngula ti ma ji'i xtya'a ma; cua ngua cucui cresiya ji'i ma xqui'ya cha' nduna ma cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi nu lu'ú ca, ycui' Ndyosi nu ná nscua cha' jaa Ni tsiya' ti.

²⁴ Ndi'yä nscua cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi:
Ñi'yä laca quixi', jua'a laca ñati chalyuu.
Lcaa na nu tso'o ña'a nu ntsu'u ji'i ñati laca ñi'yä nti' sca queé nu ndyu'u ne' quixi' ti;
ndyanaa quixi' bi', li' ndye queé bi', ngüityi tsiya' ti.
Lo'o jua'a laca lo'o ñati lo'o lcaa cha'
tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' nde chalyuu,
tye cha' tso'o bi' ji'i ngu' stu'ba ti lo'o ycui' ngu'.

²⁵ Pana scaa cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi ni, tyanu cha' bi';
ná quiñu'u cha' bi' tsiya' ti.
Jua'a nacui quityi bi'. Lo'o jua'a nu cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi nu ngulu'u ya ji'i ma, la cui' cha' bi' laca nu ná quiñu'u tsiya' ti.

2

¹ Lo'o cu'ma ni, nga'a cha' xtyanu ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u

tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma: nga'aa cñilo'o ma ji'i tya'a ma, nga'aa si'i tucua cha' tyu'u tyiquee ma, nga'aa tyacui ti' ma ji'i sca na nntsu'u ji'i tya'a ñati ma, nga'aa chcui' ma cuentyu ji'i tya'a ñati ma.

² Ñi'yä laca sca cubi' cuañi' nu ngula ca ti, jua'a laca cu'ma cuentya ji'i ycui' Ndyosi, cha' tsubi' ti ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ni. Lu'ba ti ntyi' cubi' cuañi' cha' ntyute' tsa; si ná cati' lu'ba ti, ná caluu cubi' tsiya' ti. Lo'o jua'a cu'ma ni, tso'o la si cua'ni cña ti' ma cha' ca tsa'la ma cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' ñi'yä nti' styi', jua'a laca cha' ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i ma. Cua'ni bi' cha' caca nguula la ti' tyiquee ma cuentya ji'i ycui' Ndyosi, cha' taca clyaa ma ji'i cha' cuxi.

³ Cua ndyo'o cuayá' ma xi styi' bi', bi' cha' ngua cuayá' ti' ma cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni ji'na.

Laca Cristo ñi'yä nti' sca quee nu ntucua quiya' ni'i

⁴ Ycui' Cristo nu Xu'na na ni, ñi'yä nti' sca quee nu ntucua quiya' ni'i, jua'a laca yu, masi na lu'ú ycui'. Nacui ñati chalyuu nu nti' cuiñá ni'i cha' ná tso'o quee bi'; ná ca cua'ni ngu' cña tso'o lo'o bi', nacui' ngu'. Pana la cui' Jesús laca nu cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i cha' caca cña ji'i Ni, cha' tyucua yu ca su ntucua quiya' cha', lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi.

Bi' cha' nga'a cha' tyatí tso'o tyiquee ma cha' ji'i Cristo bi',

⁵ cha' lo'o cu'ma caca ma ñi'yä si laca ma tyuu cha' tya' sca ni'i ji'i ycui' Ndyosi, masi ña'a lu'ú ti ma. Li' xñi ycui' Ni tyuu bi', cha' cuiñá Ni sca ni'i nu tacati tsa cuentya ji'i ycui' Ni. Chaca cha' ni, ñi'yä nti' sti jo'ó nu lubii cresiya ji'i tsiya' ti, jua'a caca lcaa cu'ma, cha' taca ji'i ma sta ma msta slo ycui' Ndyosi juani xquiyá Jesucristo; nu mstá bi' laca ycui' ca ma, si chañi cha' tyucui tyiquee ma nti' ma taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi.

6 Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i y cui' Ndyosi:

Na'a ma yi'a. Cua ngusubi na' ji'i sca ñatí nu ndulo tsa cha' ji'i, ñi'ya nti' sca quee tonu nu quiña'a tsa nga'a, nacui y cui' Ndyosi.

Sta na' ji'i ñatí bi' cha' caca quee nu nscua quiya' ni'i na nde quichi Sión.

Lcaa ngu' nu xñi cha' nu nchcui' nu ñatí bi', caca tso'o tyiquee ngu' li';

cha' liñi tsiya' ti laca cha' nu nchcui' ñatí bi'.

Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'.

7 Lo'o cu'ma ni, ndulo tsa cha' ji'i quee bi' cuentya ji'i ma, cu'ma nu ngusñi ma cha' ji'i y cui' Ndyosi; pana cuxi tsa cha' caca ji'i ñatí nu ná jlya ti' ji'i y cui' Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cha' ji'i quee bi':

Cua nguxcuaa cuityi ni'i quee tonu bi' clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' ngu' ti' ngu';

pana juani cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i y cui' Ndyosi.

8 Ndi'ya nscua chaca cha' nu nchcui' ji'i quee bi' chaca se'i lo quityi:

Tyeje sna quiya' ngu' chü' quee bi', clyú ngu' tyucuii su lijya ngu' lo'o tyucua quee bi' quiya' ngu'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'; na nclyú ngu' tyucuii cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi. Ngua'ni y cui' Ndyosi jua'a cha' ná taca tya'a ngu' tyucuii ji'i Ni si ná xñi ngu' cha' ji'i y cui' Ni.

Ñatí nu ntsu'u cha' ji'i lo'o y cui' Ndyosi

9 Pana cu'ma ni, cua ngusubi y cui' Ndyosi ji'i cu'ma cha' caca ma ña'a tsaca taju ñatí nu ndyu'ni tlyu ji'i y cui' Ni. Laca ma ñi'ya laca sca latya sti jo'ó nu cuentya ji'i y cui' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti; ñi'ya tsaca taju ñatí lubii laca ma cha' cua'ni tlyu ma ji'i y cui' Ndyosi lcaa tsa. Ndu'ni Ni lo'o ma: "Ñatí 'na laca ma", nacui Ni. Bi' cha'

nti' tsa Ni cha' chcui' ma lo'o lcaa ñati lcaa ña'a cha' tso'o nu ngua'ni y cui' Ndyosi lo'o ma; cua ngulo Ni ji'i ma ji'i chalyuu cuxi su talya tsa ña'a, cha' tya'a ma ca su ndubi tsa xee ji'i y cui' Ni.

10 Nu juani laca ma ñatí ji'i y cui' Ndyosi, masi nu ngua tya tsubi' la ná ntsu'u cha' ji'i ma lo'o y cui' Ndyosi tsiya' ti. Lo'o jua'a cua nchca cuayá' ti' ma juani cha' ndyu'ni tya'na tsa ti' Ni ji'i ma, masi tya tsubi' la ná nchca cuayá' ti' ma cha' ji'i y cui' Ndyosi tsiya' ti.

Ndi'i na chalyuu cha' cua'ni na cua ña'a ca cña ñi'ya nu nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na

11 Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, cua nscua cha' tyi'i na ca slo y cui' Ni tyempo ca nde loo la, bi' cha' nga'a cha' tyi'i na chalyuu juani ñi'ya si laca na ngu' tyijyu' nu ná ntsu'u tyi ngu'. Lye tsa chcui' na' lo'o ma juani cha' nga'aa cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndijña tyiquee ma cha' cua'ni ma; nga'aa taquiya' ma ji'i cha' cuxi bi', cha' jua'a nga'aa caca ji'i nu cha' cuxi bi' cua'ni ñu'u ji'i ma.

12 Xcui' cha' liñi cua'ni ma lacua; xcui' cha' tso'o cua'ni ma, xqui'ya nu ñatí nu ná jlya ti' ji'i y cui' Ndyosi tsiya' ti, cha' lo'o ngu' bi' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' ñatí tso'o laca ma. Nu juani nti' ngu' bi' cha' cuxi tsa ñatí laca ma, bi' cha tso'o la si cua'ni ma xcui' cha' tso'o ti cha' ña'a ñatí bi' ji'i ma; li' ta ngu' bi' cuentya cha' chañi cha' ñatí tso'o laca ma. Lo'o ñatí bi' cua'ni tlyu ji'i y cui' Ndyosi tsä nu cua'ni cuayá' Ni ji'i ñatí li'.

13 Xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na tucuá ma cha' ji'i lcaa ngu' nu laca loo, masi rey nu laca loo tsiya' ti ji'i nasiyu re,

14 masi ngu' gobernador nu laca cña cuentya ji'i rey bi'. Ngu' nu laca gobernador ni, nchcube' ngu' ji'i ñatí nu ndyu'ni cha' cuxi, lo'o jua'a ndu'ni chi ngu' loo cua ña'a ca ñatí nu ndyu'ni cña tso'o.

15 Pana nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni ma xcui' cña tso'o, nga'aa caca chcui'

ngu' cha' cuxi ji'í mä li'; masi nu ngu' nu ná ntí' ca cuayá' ti', masi nu ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti, ni sca quiya' ná ntsu'u cha' sta ngu' bi' qui'ya ji'í ma li'.

¹⁶ Ñati nu ndi'í tso'o ti laca mä juani, pana ná tso'o si ná taquiya' mä ji'í ngu' nu laca loo lo yuu chalyuu; msu ji'í ycui' Ndyosi laca mä juani, bi' cha' tso'o la si cua'ni mä cña nu cuentya ji'í ycui' Ni lacua, cha' ña'a xa' ñati cha' ntsu'u cha' ji'í mä lo'o Ni.

¹⁷ Tso'o si tucuá ma cha' nu nchcui' lcaa ñati. Lo'o jua'a cua'ni mä cha' tso'o ti caca tyiquee mä ña'a mä ji'í lcaa ñati ji'í Cristo, cha' tya'a mä laca ngu' bi'. Ndu'ni cha' cutsii mä xi ji'í ycui' Ndyosi, lo'o jua'a ndu'ni cha' cua'ni chä loo rey nu laca loo tsiya' ti chalyuu.

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ngu' msu lo'o xu'na ngu'

¹⁸ Cu'mä nu laca mä msu ji'í ñati ni, taquiya' tso'o mä cña ji'í xu'na mä, masi ndube ti' xu'na mä ji'í mä xqui'ya cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a mä ji'í mä, masi xña'a tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'í mä.

¹⁹ Tso'o tsa ndyu'ni sca msu nu laca ñati ji'í ycui' Ndyosi, nu lo'o ndalo tyiquee msu bi' ji'í xu'na yu, masi xña'a tsa xu'na yu, masi cha' laja ti xcube' xu'na yu ji'í yu.

²⁰ Si quiji'í xu'na msu ji'í sca msu ji'í xqui'ya cha' ngua'ni msu bi' sca cha' cuxi, ná sca cha' laca li'; nga'a cha' chcube' msu bi'. Pana cuentya ji'í ycui' Ndyosi, tso'o tsa ndu'ni sca msu si talo tyiquee msu bi' lo'o xcube' xu'na yu ji'í yu laja ti, nu lo'o tso'o tsa ndaquiya' msu bi' ji'í cña ji'í xu'na yu.

²¹ Tya lo'o ngusubi Ni ji'í mä, tya li' jlo ti' Ni cha' jua'a xcube' ngu' ji'í mä, cha' la cui' jua'a nguxcube' ngu' ji'í ycui' Cristo tya clyo la cuentya ji'í cu'mä. Jua'a ngua cha' ngulu'u Cristo ji'í mä ñi'ya caca talo tyiquee mä lo'o xcube' ngu' ji'í mä.

²² Ná ntsu'u ni sca qui'ya ji'í nu Cristo bi', ni sca cha' cuiñi ná nchcui' yu;

²³ masi nchcui' ngu' cha' suba' lo'o yu, ni sca cha' tyaala ná nguxacui yu ji'í ngu'; nguxcube' tsa ngu' ji'í yu, pana ná ngua ñasi' yu ji'í ngu' li'. Sca ti lo'o ycui' Ndyosi Sti yu nchcui' yu ji'í cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o, cha' sca ti ycui' Ni laca nu xcui' liñi ndu'ni cuaya' ji'í ñati.

²⁴ Ycui' Cristo laca nu sca ti quiya' ngujui'í ca'a ngu' ji'í lo crusí cha' taca cuityí Ni qui'ya nu ntsu'u ji'í lcaa na, cha' clyaa na ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'na; bi' cha' cuentya ji'í Cristo taca tyi'í na chalyuu juani, cha' jua'a tyaja'a na cua'ni na xcui' cha' tso'o nu ntí' ycui' nu Xu'na na cha' cua'ni na. Xqui'ya cha' nchcube' ycui' Cristo, bi' cha' ngua tì cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee na, ñi'ya ntí' lo'o ngua tì cha' quicha na lo'o ndyaca tso'o na.

²⁵ Lo'o juani nga'aa ndya'a yu'u ti mä, ñi'ya ndya'a yu'u xlya'; na cua nguxtyuú mä ñaa mä ca su nga'a ycui' nu Xu'na mä nu ña'asii ji'í cresiya ji'í mä.

3

Ñi'ya ntsu'u cha' tyi'í ñati lo'o clyo'o

¹ Lo'o jua'a cu'mä ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' taquiya' mä ji'í cha' nu nchcui' clyo'o mä, cha' nu qui'yu laca loo ji'í nu cuna'a, masi tya lyiji taquiya' nu qui'yu bi' ji'í ycui' Ni. Pana lo'o ña'a nu ngu' qui'yu clyo'o mä lcaa cha' tso'o nu ndu'ni mä, li' xñi ngu' cha' ji'í ycui' Ni, masi bilya chcui' mä lo'o ngu' ji'í cha' bi';

² lo'o ña'a clyo'o mä cha' nduna mä cha' nu nchcui' ycui' ngu' lo'o mä, cha' lubii cresiya ji'í mä, ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' ji'í cha' liñi ji'í ycui' Ndyosi li'.

³ Lcaa cu'mä ngu' cuna'a ni, tso'o si ña'asii mä ji'í quicha' hique mä; pana ná ntí' cha' culiji quiña'a tsa hora ji'í mä, ni ná ntí' cha' culiji quiña'a tsa cñi ji'í mä, cha' cua'ni cho'o mä quicha' hique mä. Ná ntsu'u cha' tyacui chcuä jyacä mä nu quiña'a tsa ntsu'u loo, ni ná ntsu'u cha' cacu' mä late' nu quiña'a tsa nga'a. Si'i na cacu'

nu cuna'q̄ nu cua'ni cha' ndiya la ti'
ngu' ji'i.

⁴ Pana y cui' Ndyosi ndiya la ti' ji'i
nu cuna'q̄ nu tso'o tsa cha' ntsu'u
tyiquee ngu'; si ná liye' ti' ngu', si
ná tyaala ngu', bi' laca ngu' cuna'q̄
nu ndiya ti' y cui' Ndyosi ña'q̄ Ni ji'i.
Ñi'ya laca sca na nu tso'o tsa ña'a,
nu quiña'a tsa nga'a, jua'a laca ngu'
cuna'q̄ nu ná cuxi tyiquee tsiya' ti
cuentya ji'i y cui' Ni.

⁵ Ná cuxi tyiquee tsiya' ti jyo'o ma'
cusu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o y cui'
Ndyosi nu ngua cua sa'ni. Tso'o tsa
ñ'a'q̄ ma' cusu' bi', cha' ngua'ni tlyu
ma' ji'i y cui' Ni, lo'o jua'a ndaquiya'
ma' ji'i cha' nu nchcui' clyo'o ma'.

⁶ Jyo'o ma' Sara ngua'ni ma' jua'a,
cha' ndaquiya' ma' bi' ji'i jyo'o Abraham
nu ngua clyo'o ma'; "xu'na na",
nacui' ma' bi' ji'i. Lo'o cu'maq̄ ni, ñi'ya
si laca ma' sñi' ma' Sara bi', jua'a laca
cu'maq̄ ngu' cuna'q̄ juani, si xcui' cha'
tso'o ndu'ni ma'. Nga'aa ntsu'u cha'
cutsii' ma', nga'aa ntsu'u cha' culacua
tsa ti' ma' li'.

⁷ Lo'o jua'a cu'maq̄ ngu' qui'yu ni,
tso'o ti tyi'i ma' lo'o clyo'o ma', cua'ni
tyaca'a ma' ji'i clyo'o ma'; masi xtyi
la juersa ntsu'u ji'i nu cuna'q̄, pana
stu'ba ti laca tyucuua ma' cuentya ji'i
y cui' Ndyosi, cha' cua nda Ni chalyuu
nu ná nga'q̄ cha' tye ji'i tyucuua ma'.
Si cua'ni ma' tso'o jua'a, tso'o ti tyi'i
ma' to' tyi ma'; li' ná caja sca cha' cuxi
nu cua'a ji'i ma', nu cua'ni cha' ná
chcui' ma' lo'o y cui' Ndyosi.

Ñi'ya nu chcube' ngu', masi xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'

⁸ Lcaa cu'maq̄ ni, nga'q̄ cha' caca
stu'ba tyiquee ma' lo'o tya'a ma', cha'
tya'a ngusñi ma' cha' ji'i Cristo laca
ma'; nga'q̄ cha' cube ti' ma' ji'i tya'a
ma', nga'q̄ cha' cua'ni tyaca'a ma' ji'i
lcaa tya'a ma. Lo'o jua'a cua'ni tya'na
ti' ma' ji'i tya'a ma', ná cua'ni liye' ti'
ma' ña'q̄ ma' ji'i ngu' bi'.

⁹ Ná cua'ni cuxi ma' lo'o tya'a ñati
ma', masi ngua'ni cuxi ngu' lo'o ma';
lo'o jua'a ná chcui' tyaala ma' lo'o
tya'a ñati ma', masi tyaala tsa nchcui'

ngu' lo'o ma'. Na cua ngusubi y cui'
Ni ji'i ma' cha' xtyucua Ni ji'i cu'ma,
bi' cha' tso'o la si chcui' ma' lo'o y cui'
Ndyosi cha' xtyucua Ni ji'i ngu' tyaala
bi'.

¹⁰ Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i
y cui' Ndyosi:
Lcaa ngu' nu ntí' caja chalyuu tso'o ji'i
ngu', cha' ca chaa ti' ngu',
nga'a cha' cua'a ngu' bi' ji'i y cui' ca
ngu' cha' ná chcui' ngu' cha'
cuxi;

la cui' jua'a ná tso'o si tyu'u cha' cuiñi
tu'ba ngu' bi'.

¹¹ Ntsu'u cha' tyaatsu' ngu' bi' ji'i lcaa
cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu',
cha' nga'aa cua'ni ngu' cha'
cuxi bi'.

Xcui' cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu'
bi'.

Lo'o li' ntsu'u cha' xtyucua ngu' bi' ji'i
tya'a ñati ngu' lcaa tsa,
xqui'ya cha' tso'o ntsu'u tyiquee ngu'
bi' ña'q̄ ngu' ji'i tya'a ñati ngu';
jua'a nga'aa xuu tya'a ngu' bi'
li'.

¹² Tso'o la si jua'a cua'ni ngu'; cua'ni
tyaca'a y cui' nu Xu'na na ji'i nu
ñati nu tso'o tyiquee bi' li',
cuna Ni lo'o chcui' ngu' bi' lo'o Ni.
Pana lye tyi'i loo Ni ña'q̄ Ni ji'i ñati nu
xñia'a tyiquee.

Jua'a nchcui' lo quityi bi'.

¹³ Ná ntsu'u cha' cua'ni cuxi ngu'
lo'o ma, si xcui' cha' tso'o ti cua'ni ma.

¹⁴ Pana si ntsu'u quiya' nu cua'ni
lyá' ti' ngu' ji'i ma' xqui'ya sca cha'
tso'o nu ndyu'ni ma', tso'o la si ná caca
xñi'i ti' tyiquee ma' li'; ná cube ti' ma',
ná cutsii' ma' ji'i ngu' bi'.

¹⁵ Tyucui tyiquee ma' cua'ni tlyu ma
ji'i Cristo, cha' chañi cha' laca Ni nu
Xu'na na. Lo'o jua'a culacua xi ti' ma'
ñi'ya caca xacui' ma' cha' ji'i ngu' lo'o
xcuane ngu' ji'i ma' ndi'ya: ¿Ni cha'
laca ndu' ti' ma' ji'i nu Cristo bi'? Tso'o
ti xacui' ma' cha' ji'i ngu' bi', ná cua'ni
tyixi ma' lo'o ngu' bi'.

¹⁶ Xcui' cha' tso'o cua'ni ma' lo'o
ngu' lacua, cha' taca tyanu lubii cre-
siya ji'i ma'; li' caca tyuju'u ti' nu ngu'
cuiñi bi', ngu' nu nchcui' cuentyu ji'i

mä xqui'ya cha' tso'o nu ndyu'ni mä cuentya ji'í Cristo.

¹⁷ Si ntsu'u cha' chcube' na, tso'o la xcube' ngu' ji'na xqui'ya sca cha' tso'o nu ndyu'ni na, si ta y cui' Ndyosi chacuayá' ji'í ngu'; pana si ngua'ni na sca cha' cuxi, liñi tsa ndyu'u cha' si xcube' ngu' ji'na li'.

¹⁸ Y cui' Cristo ngujuii xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na, masi lubii tsiya' ti cresiya ji'í y u; nchcube' y u cuentya ji'na, cha' cuxi tsa tyiquee na. Lo'o juani taca tyalaa na slo y cui' Ndyosi xqui'ya nu Cristo bi'. Sca ti quiya' ngua cha' ti'í bi' ji'í Cristo, ndye cña ji'í y u nde loyuu chalyuu li'. Ndyujuii ngu' ji'í nu ñati nu naa Jesucristo bi', pana ngua'ni Xtyi'i y cui' Ndyosi cha' ndyu'ú y u chaca quiya'.

¹⁹ Xtyi'i y cui' Cristo ngua nu ndyaa ne' ni'í chcuá su ntsu'u ngu' jyo'o ca bilyaa, cha' chcui' Ni lo'o ngu' jyo'o bi'.

²⁰ Ná ntaja'a ngu', ná ndaquiya' ngu' jyo'o bi' ji'í y cui' Ndyosi cua sa'ni la lo'o nguti'í ngu' chalyuu. Ntsu'u xi ngu' jyo'o bi' nu nguti'í tyempo lo'o ngüiñá jyo'o Noé yaca ni'í bi'. Nguju- atya y cui' Ndyosi ji'í ngu' bi', ngua ti' Ni cha' taquiya' ngu' bi' ji'í Ni, lo'o ná ntaja'a ngu' bi' tsiya' ti; bi' cha' snu' ty'a ti ñati ngulaá ne' yaca ni'í bi' lo'o ngua'ya tyo clyaa tyempo bi'.

²¹ Ñi'ya nu ngua'ni lyaá Ni ji'í ngu' nu nguta'a ne' yaca ni'í bi' lo hitya nu ngua sa'ni la, cha' ndaquiya' ngu' bi' ji'í cha' nu nchcui' y cui' Ni; jua'a clyaa mä juani, cha' cua ndaquiya' mä ji'í cha' nu nchcui' Ni. Cua ndyaa mä lo hitya cha' tyucuaty a mä li'. Si'i na caata ti na chcu laca cha' bi', si'i cha' cuu' cuaña' na, bi' cha' tyucu- atya na li'; ndi'ya laca cha': na cua ndijña na ji'í y cui' Ndyosi cha' cua'ni lubii Ni ji'í cresiya ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'ú Jesucristo chaca quiya', bi' cha' ntyucuaty a na.

²² Na cua ndyaa Jesucristo nde cua, lo'o juani ndi'í y u la'a tsu' cui' ca su ntucua y cui' Ndyosi. Nu Jesucristo bi' ni, laca y u loo ji'í lcaa xcá ji'í y cui'

Ndyosi, ji'í lcaa ngu' nu laca cña, ji'í lcaa cui'í tso'o nu nchca xi ji'í; laca y u loo tsiya' ti.

4

*Cua'ni na cua ña'a ca cña ji'í y cui'
Ndyosi nu nchca ji'na*

¹ Lo'o ndyi'u ti' mä cha' nchcube' Cristo nde chalyuu, li' caca nguula la ti' mä cha' talo tyiquee mä lo'o chcube' cu'mä; ñi'ya nu ndalo tyiquee y cui' Cristo, jua'a taca talo tyiquee mä lo'o chcube' mä li'. Nga'aa caca cua'ni cha' cuxi ngana ji'í mä si lo'o cu'mä chcube' mä jua'a.

² Lo'o li' nu cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu ni, nga'aa si'i cha' bi' nu caca loo ji'í mä lcaa tsä lo'o ndi'í mä chalyuu; xcui' cña nu ndiya ti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni mä, bi' laca cña nu cua'ni mä, cha' sca ti y cui' Ndyosi caca loo ji'í mä li'.

³ Tyempo nu nteje tacui, cua ngua'ni mä lcaa cha' cuxi ñi'ya nu ndiya ti' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'í lo'o y cui' Ndyosi tsiya' ti. Cuayá' tsa lo cua ti cha' cuxi: bi' cha' nga'aa cua'ni suba' mä lo'o tya'a ñati mä juani, nga'aa cua'ni mä lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' mä cua sa'ni la; nga'aa caca cu'bi mä, nga'aa tyeje tacui mä cuayá' cacu mä, co'o mä, ñi'ya nu ndyu'ni ngu' nu ná ndube ti' lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a; nga'aa cua'ni tlyu mä ji'í lcui' jo'ó, cha' suba' tsa cha' bi' cuentya ji'í y cui' Ndyosi.

⁴ Ngua'ni mä cha' cuxi jua'a cua tsubi' la; lo'o juani nu ñati nu ngua tya'a tso'o mä nquicha', ndube tsa ti' ngu'cha' nga'aa ntí'mä cua'ni mä cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni mä cua tsubi' la. Ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca nga'aa ndu'ni mä jua'a, bi' cha' nchcui' ngu' bi' cuentya ji'í mä juani.

⁵ Pana ná cube ti' mä, ntsu'u cha' xacui' ngu' bi' cha' ji'í y cui' Ndyosi cuentya ji'í cha' cuxi nu ndu'ni ngu' chalyuu. Cua ngulala ti tyalaa tsä nu cua'ni cuayá' Ni ji'í lcaa ñati, masi ngu' jyo'o, masi ngu' nu tya ndi'í cha- lyuu.

6 Lo'o jua'q̄ ngu' nu cua ngujuii, nu cua ndyuna cha' tso'o ji'i Jesucristo, ñati chalyuu ti ngua ngu' bi', bi' cha' ngujuii ngu', ñi'ya nu nscua cha' cajaa lcaa ñati; pana cua'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi', cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús.

7 Cua tye ti cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu; bi' cha' tso'o la si cua'a mä ji'i ycui' ca mä, tii ti ti' mä tyl'i mä chalyuu cha' taca cua'ni mä cña tso'o, cha' lu'ba ti taca chcui' mä lo'o ycui' Ndyosi.

8 Nu cha' nu ndulo tsa cha' cua'ni mä ni, bi' laca cha' xcui' tso'o caca tyiquee mä ña'a mä ji'i tya'a ñati mä. Lo'o si jua'q̄ nti' na ña'a na ji'i tya'a na, ndyu'ni clyu ti' na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i tya'a na li'.

9 Ta mä xi to' tyl'i mä su tyl'i tya'a mä, lo'o jua'q̄ ta mä na cacu ngu' lo'o tyalaa ngu' bi' slo mä; ná chcui' mä cha' ti'i ji'i tya'a mä xqui'ya cha' ndyalaa ngu' slo ma.

10 Nda xlya'be ti ycui' Ndyosi ñi'ya taca cua'ni scaa mä sca cña tso'o, lcaa mä nu ngusñi mä cha' ji'i Jesús. Ñi'ya lo'o nxtyucua ycui' Ndyosi ji'na cha' caca tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, la cui' jua'q̄ nga'a cha' xtyucua na ji'i ngu' lo'o cua'ni na cña nu nda Ni cha' cua'ni sa scaa na.

11 Culu'u mä cha' ji'i ñati, si bi' laca cña nu cua nda Ni ji'i mä cha' cua'ni mä; culu'u mä tsa ña'a cha' nu nti' ycui' Ndyosi chcui' Ni lo'o ngu'. Lo'o jua'q̄ xtyucua mä ji'i tya'a ñati mä lo'o tyucui juersa nu nda ycui' Ndyosi ji'i mä, si bi' laca cña nu cua nda Ni ji'i mä cha' cua'ni mä. Nu lo'o ña'a ngu' cña tso'o nu ndyu'ni mä bi', li' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Lo'o li' ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i Cristo bi', cha' laca Cristo loo tsiya' ti. Jua'q̄ caca cha' tu'ni.

Ntsu'u cha' tyacua cha' ti'i ji'i ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo

12 Cu'mä tya'a tso'o na, masi lye tsa cua'ni lya' ti' ñati ji'i mä, ñi'ya nti'

si ntsu'u mä ndyaquí mä lo quii', ná ntsu'u cha' cube tsa ti' mä; ná tso'o si culacua tsa ti' mä li', ñi'ya si ná tso'o tyacua cha' cuxi ji'i mä, nti' mä. Jua'q̄ li' nchca cuayá' ti' Ni si chañi cha' ntsu'u cha' ji'i mä lo'o Ni, si ná chañi cha' bi'.

13 Nga'q̄ cha' caca tso'o tyiquee mä lo'o tyl'i mä cha' ñi'ya ngua lya' ti' ngu' ji'i ycui' Cristo, jua'q̄ ca lya' ti' ngu' ji'i cu'mä juani. Tlyu tsa laca Cristo cuentya ji'i ycui' Ndyosi, lye tsa quiji'i xee ji'i Ni lo'o caa ycui' Cristo chaca quiya' nde loo la; li' ca chaa la ti' mä, ca tso'o la tyiquee mä.

14 Nu lo'o nchcui' ngu' cha' ti'i ji'i mä xqui'ya Cristo, ca tso'o tyiquee mä cha' ndi'i Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o mä, lo'o jua'q̄ tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i ycui' Ni. Nchcui' ngu' bi' cha' cuxi ji'i ycui' Ndyosi; pana cu'mä ni, tso'o tsa si tya cua'ni tlyu mä ji'i Ni.

15 Ná tso'o tsiya' ti si cua'ni mä cha' cuxi. Liñi tsa laca si chcubé' ngu' nu lo'o cua'ni ngu' cha' cuxi; masi cujuíi ngu' ji'i tya'a ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati, masi cua'ni ngu' xa' lo cha' cuxi nu ná ntsu'u chacuayá' cua'ni ngu', masi xuu' tya'a ngu' lo'o ngu' nu laca loo, liñi tsa si chcubé' ngu' bi'.

16 Pana ná ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' mä si xcube' ngu' ji'i mä cha' laca mä ñati ji'i Jesucristo; cua'ni tlyu mä ji'i ycui' Ndyosi cha' jua'q̄ ndyaca ji'i mä li'.

17 Cua ndyalaa hora cha' xana cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, pana clyo nguxana Ni lo'o ñati nu ji'i ycui' Ni; bi' cha' laca si ntsu'u xi cha' ti'i ji'na juani lo'o nguxana ca ti Ni ndyu'ni cuayá' Ni ji'i ñati, caca cuayá' ti' na cha' tlyu la cha' caca lo'o chcubé' ngu' cuxi nde loo la. Li' chcubé' ñati nu ná ntaja'q̄ taquiya' ji'i cha' tso'o nu ji'i ycui' Ndyosi.

18 Tucui tsa cha' laca cha' clyáá ñati nu ndu'ni cha' tso'o ti; pana nu ñati xña'a, lo'o jua'q̄ ñati nu ntsu'u cha' cuxi ji'i ni, tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

19 Ndyiji xi cha' ti'i ji'i mä juani

chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi. Cua jlo ti' Ni cha' bi', pana ná culati' Ni ji'na si jua'a. Ntsu'u cha' tya cua'ni na xcui' cha' tso'o, cha' ña'a ti xñi na cha' ji'i y cui' Ni nu ngüiñá lcaa lo na, masi nchcube' na; chañi cha' cña'asii Ni ji'na li'.

5

Cuii nu nda Pedro lo'o ñati tya'a ngusñi cha' ji'i Jesucristo

¹ Sca ngu' cusu' nu laca loo laca na', lo'o juani nti' na' ta na' sca cuii lo'o cu'ma ty'a' cusu' na. Lo'o na', cua na'a na' ji'i Cristo lo'o nguxcube' ngu' ji'i yu, bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ti tyi'i lcaa tya'a na ca slo y cui' Ndyosi; ña'a na cha' tlyu nu caca li'.

² Ntsu'u cha' ña'asii tso'o ma ji'i lcaa ngu' ty'a' ma, ña'a taju ngu' ty'a' ma ca su laca ma loo ji'i ngu'. Ñi'yä nti' xlya', jua'a laca ngu' bi'; ñi'yä nti' ñati nu ña'asii ji'i xlya', jua'a laca na, ngu' cusu' ty'a' na. Nga'a cha' xtyucua na ji'i ngu' ty'a' na cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Cristo tyiquee ngu'. Tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi', cha' jua'a nti' y cui' Ndyosi cha' cua'ni na; ná tso'o si ntsu'u cha' tatsaa ngu' ty'a' ma ji'i ma cha' cua'ni ma cña bi'. Lo'o jua'a ná tso'o si quiña'a tsa caya' xñi ma ji'i ngu' cha' cua'ni ma cña bi', pana tso'o la si tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi' cuentya ji'i y cui' Ndyosi.

³ Ná laca ma xu'na ngu' ty'a' ma, bi' cha' tso'o ti cua'ni ma slo ngu', cha' taca ca cuayá' ti' xa' la ngu' ty'a' ma ñi'yä nu ntsu'u cha' cua'ni ngu'.

⁴ Nu lo'o tyu'u tucua y cui' nu Xu'na na, li' ta Ni na tso'o nu tyacua ji'i ma. Ná nga'a cha' tye tsya' ti na nu ta Ni ji'i lcaa na nu ntsu'u cña ji'na cha' ña'asii na ji'i taju ñati ji'i Ni; si'i ñi'yä nti' ngana nu caja ji'na lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu nu yala ti tye bi'.

⁵ Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuañi' ni, ta na' sca cuii lo'o ma. Taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' ngu' cusu' nu laca loo ji'i ma. Lo'o jua'a ntsu'u cha' xtyucua ma ji'i tya'a ñati ma, cha' ná

tso'o cua'ni tyucuaa ti' ma ji'i ngu' bi'. Ndi'yä nscua cha' lo quityi ji'i y cui' Ndyosi:

Xuu tya'a y cui' Ndyosi lo'o ñati nu ndu'ni tyucuaa ti' ji'i tya'a ñati, pana xtyucua tsa Ni ji'i ñati nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ngu' cuentya ji'i y cui' ca ngu'.

⁶ Bi' cha' taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ma ji'i tya'a ñati ma; cua jlo ti' y cui' Ni ni tsa laca nu lo'o cua'ni Ni cha' caca ma ñati tlyu la.

⁷ Cacha' ma ji'i y cui' Ni lcaa cha' nu nclyacua tsa ti' ma ji'i, lo'o li' cua'ni Ni cha' nga'aa cube ti' ma ji'i cha' bi'. Chañi cha' ndube ti' y cui' Ni ña'a Ni ji'i cu'ma.

⁸ Tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu! Ná caja' ma, cha' tya'a cusu' ma laca y cui' nu xña'a, lo'o jua'a cacua tsa ndu' bi' slo ma. Ñi'yä nti' sca cuichi nu tyala tsa nu nclyana ji'i sca ñati cha' cacu ni', jua'a nti' ndya'a yu'u nu xña'a bi' chalyuu.

⁹ Xñi tso'o ma cha' ji'i y cui' Ndyosi cha' caca nguula ti' tyiquee ma; li' ná ta ma chacusayá' tyijiloo nu xña'a bi' ji'i ma. Jlo ti' na cha' sca ti cuayá' ndyacua cha' ti'ji'i lcaa tya'a na tyucui ña'a chalyuu.

¹⁰ Pana xti ti tsä tyacua cha' ti'ji'i ma. Lo'o tye tsä nu nchcube' ma, li' cua'ni y cui' Ndyosi cha' caca tso'o ma, cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee ma chaca quiya'; ta Ni juersa ji'i ma, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni y cui' Ni lo'o na. Xqui'ya Cristo cua ngusubi Ni ji'na cha' taca tyi'i na ca su tlyu su ntucua y cui' Ni.

¹¹ Ná nga'a cha' tye tsä nu cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi li', cha' laca Ni loo tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Nchcui' salya' Pedro lo'o ngu'

¹² Jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi Silvano tya'a na cha' ji'i y cui' nu Xu'na na; yu bi' laca nu nguxtyucua tsa 'na lo'o nguscua ya quityi sube re cha' caa slo cu'ma. Nti' na' cha' caca nguula ti' tyiquee ma, cha' chañi cha' tlyu

tsa cha' tso'o ndu'ni ycui' Ni lo'o na.
 Jlo ti' na' cha' bi', lo'o ju'aq tso'o tsa
 si lo'o cu'maq tyi'u ti' maq cha' bi', ni'ya
 laca lo'o nxtyucua tsa ycui' Ni ji'na
 lcaa tsq.

¹³ Ña'q tsaca taju ñati ji'i Jesucristo
 nde Babilonia re nda ngu' xlyo ni'i
 ji'i ma. Ngu' ty'a'a na laca ngu' bi',
 cha' lo'o tyucui taju ngu' bi', ngusubi
 ycui' Ndyosi ji'i ngu' cha' caca ngu'
 ñati ji'i Ni. "Xlyo ni'i", nacui Marcos
 ji'i cu'maq, nu Marcos nu laca ni'yaq nti'
 sca sñi' na'.

¹⁴ Chcuicha' ma ji'i lcaa ngu' ty'a'a
 ma; quityi ma ji'i ty'a'a ma cuentya
 jna', cha' chañi cha' tso'o ntsu'u ty-
 iquee na ña'q na ji'i ty'a'a na.

Cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i cresiya ji'i
 lcaa cu'maq nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o
 Cristo.

Chaca quityi nu nguscua San Pedro, nu ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

¹ Simón Pedro laca na'; ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo, cha' cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o ji'i Cristo lo'o ngu' xa' quichi. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' tsaa slo lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi ñi'yä nu ngusñi na ji'i. Xcui' cha' liñi ndu'ni ycui' Ndyosi nu Xu'na na, la cui' Jesucristo nu ndyu'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi laca bi'; bi' cha' stu'ba ti laca lcaa na cuentya ji'i ycui' Ndyosi, tso'o tsa ndyaca ji'i lcaa na cuentya ji'i Ni.

² Cua nchca cuayá' tso'o ti' ma cha' ji'i ycui' Ndyosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' ma cha' ji'i Jesús nu Xu'na na; bi' cha' ndi'yä nti' na': ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma lcaa tsä, lo'o jua'a cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma lcaa hora.

Ñi'yä ntsu'u cha' caca sca ñati ji'i Jesucristo

³ Cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na, jua'a cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' tyi'i na chalyuu ñi'yä nu nti' Ni cha' tyi'i ñati ji'i Ni; bi' cha' nchca ji'na, cha' nxtyucua Ni ji'na. Cua ngusubi Ni ji'na, cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' tyuloo na ji'i ycui' Ni; lo'o jua'a cua ngua cuayá' ti' na cha' nga'aa ntsu'u chaca nu tlyu la, nga'aa ntsu'u chaca nu nchca la ji'i.

⁴ Tlyu tsa ycui' Ndyosi, lo'o jua'a nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña; jua'a nchca cuayá' ti' na cha' xcui' cha' liñi laca nu nchcui' ycui' Ndyosi. Lo'o jua'a ndü ti' na cha' caja cha' tlyu bi' ji'na nu cua nchcui' Ni lo'o na cha' tyacua ji'na. Cua ngua'ni lyaá Ni ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na, cha' nga'aa caca cua'ni cha' cuxi bi' ngana

ji'na; lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na ji'i, bi' laca nu ndu'ni ñu'u ji'na nde chalyuu. Pana juani ndu'ni Ni cha' tyaja'a tyiquee na cua'ni na lcaa cha' tso'o, ñi'yä nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na.

⁵ Bi' cha' tyucui tyiquee ma, lo'o tyucui juersa ji'i ma, cua'ni ma xcui' cha' tso'o bi', cha' culu'u ma ji'i xa' ñati cha' chañi cha' cua ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo. Lo'o jua'a ntsu'u cha' caca cuayá' la ti' ma lcaa cha', ña'a cha' nu ndiya la ti' ycui' Ni.

⁶ Ntsu'u cha' ca cuayá' la ti' ma ñi'yä ntsu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi; li' taca cua'a tso'o ma ji'i ycui' ca ma, cha' nga'aa cua'ni nu cuxi ngana ji'i ma. Si taca cua'a tso'o ma ji'i ycui' ca ma, li' talo tsa ma ji'i nu cuxi. Nu lo'o taca talo ma ji'i lcaa cha' cuxi, li' taca tyi'i ma ñi'yä nti' ycui' Ni cha' tyi'i ma nde chalyuu.

⁷ Si jua'a nti' ma cha' tyi'i ma chalyuu, li' nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma ji'i tya'a ñati ma; ntsu'u cha' tso'o ti caca tyiquee ma ña'a ma ji'i lcaa ñati.

⁸ Si ndu'ni ma lcaa lo cña bi', si jua'a ti ndu'ni ma lo'o ndi'i ma chalyuu, li' caca cuayá' la ti' ma ñi'yä ntsu'u lcaa cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na. Ná ca taja ti' ma, cha' tso'o tsa cua'nijo'o ma ji'i ycui' Ndyosi li'.

⁹ Pana si ná ndu'ni ma lcaa lo cha' bi', si ná ndi'i tso'o ma jua'a, laca ma ñi'yä laca sca nu cuityi' nu ndacu' ycui' ca ti yu cloo yu. Nga'aa nti' yu cuityi' bi' tyi'u ti' yu ñi'yä ngua'ni lubii ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i yu, nu lo'o ngüityi Ni cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i yu.

¹⁰ Bi' cha' ña'a ti tya cua'ni la ma lcaa cha' tso'o bi', ñi'yä nu nguscua na' tya clyo; jua'a tyi'u la ti' ma cha' cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i ma, cha' caca ma ñati ji'i ycui' Ni. Lo'o li' ná nga'a cha' chcuna' ma, si jua'a cua'ni ma lcaa lo cha' tso'o bi';

¹¹ ndya'a ma lo tyucui ji'i ycui' Ndyosi li'. Jua'a caca ycui' Jesucristo nu Xu'na na loo ji'i ma, bi' laca nu ndyu'ni lyaá ji'na; ná nga'a cha' tye tsä cha' laca ycui' Ni loo, lo'o li' tso'o

ti tyatí na ca su ntucua ycui' Ni.

¹² Tya tyuu quiya' nti' na' chcui' na' lo'o mä cuentya ji'i lcaa cha' liñi ji'i ycui' Ndyosi, masi cua jlo ti' mä cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ngusñi tso'o mä lcaa cha' nu nscua na' bi';

¹³ pana laja lo'o tya lu'u na', cua'ni na' cha' ná cjlyaa ti' mä ji'i cha' liñi bi'. Tso'o la si cua'ni na' jua'a, nti' na',

¹⁴ cha' cua jlo ti' na' cha' cua tye ti cha' jna' nde chalyuu; cua ndacha' Jesucristo nu Xu'na na 'na cha' cua ngulala ti cajaa na'.

¹⁵ Pana cua'ni na' cha' tyanu cha' bi' lo'o mä, cha' taca tyi'u ti' mä cha' tso'o ji'i Jesucristo bi' lcaa tsä, masi cua ngujuii na'.

Nu ngu' nu cua na'a cha' tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i ycui' Jesucristo

¹⁶ Si'i cña cua nu ngua'ya hique ti ya ngua cha' nu nchcui' ya lo'o mä, nu lo'o ndacha' ya ji'i mä cha' tlyu tsa cha' caca ji'i ycui' Jesucristo nu Xu'na na nu lo'o caq ya chaca quiya'. Ycui' cuare cua na'a ya ji'i Jesús lo'o tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i yu;

¹⁷ ngua'ni tlyu ycui' Ndyosi Sti Jesús ji'i yu, ndubi tsa ña'a ngua tyucui ña'a loo Jesús lo'o xee ji'i ycui' Ni li'. Masi ná na'a ya ji'i ycui' Ndyosi nu laca loo ji'i lcaa xu'na chalyuu, pana jlo ti' ya cha' nguti'ji Ni cacua ti tsä bi', cha' li' ndyuna ya lo'o nchcui' Ni lo'o ngu'. Ndi'ya nacui Ni: "Nu nde laca Sñi' na' nu tyaca'a tsa 'na. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu", nacui Ni.

¹⁸ Ycui' cuare cua ndyuna ya cha' nu nchcui' Xtyi'i Ni nu ntucua nde cuä, cha' lo'o cuare nguti'ji ya lo xlya ca'ya bi' nu ngua tsä bi'.

¹⁹ Jua'a ngua cha' taca ca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca lcaa cha' nu cua nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. Tso'o si taquiya' na ji'i cha' bi', cha' ñi'ya laca sca xee ndubi nu tso'o tsa ntyiji'i xee su talya ña'a, jua'a laca cha' ji'i Jesús bi'. Culu'u bi' tyucuii tso'o su nga'a cha' tsaa na ña'a cuayá' nu quixee tsä bi'. Li' tyu'u tucua sca cuii tlyu nu ntyucua nde nguxee; bi' laca ñi'ya

laca Cristo, cha' nda yu xee nu tyu'u ne' cresiya ji'na.

²⁰ Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mä cha' ná tucui caca culu'u ji'i ñatí ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' ji'na lo quityi ji'i ycui' Ndyosi sa'ni la. Sca ti si xtyucua Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i ngu' cha' caca cuayá' tso'o ti' ngu', li' taca culu'u ngu' cha' bi' ji'i xa' ñatí cuentya ji'i ycui' Ni.

²¹ Lcaa ñatí nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi sa'ni la ni, ná nchcui' ngu' cua ña'a ca cha' nu ndiya ti ti' ngu', nu lo'o nchcui' ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi; xcui' cha' nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi', bi' laca cha' nu nchcui' ngu' cuentya ji'i ycui' Ni.

2

Ñatí nu nclu'u cha' cuiñi ji'i ngu'

¹ Cua ntsu'u xi ngu' cuiñi nu nguti'ji laja ngu' Israel sa'ni la; tu'ba ji'i ycui' Ndyosi ngua ngu', nacui ycui' ngu' cuiñi bi'. La cui' jua'a tylu'u tucua ñatí cuiñi laja cu'mä nde loo la; li' culu'u ngu' cuiñi bi' ji'i mä, culu'u ngu' cua ña'a ca cha' nu ca'ya hique ycui' ca ngu'. Lo'o li' ñacui ngu' bi' cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi nchcui' ngu'. Si cuna mä cha' nu chcui' ngu' bi', li' xana cha' cusu' ji'i mä lo'o tya'a mä ña'a cuayá' nu tya'be tya'a mä. Li' caca mä tucua latya mä xqui'ya cha' cuiñi bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycui' nu Xu'na na cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa na lo'o ji'i ngu' bi', pana ná nti' nu ngu' cuiñi bi' cha' caca ycui' Ndyosi Xu'na ngu' bi' tsiya' ti; ná ntsu'u cha' tsiya' ti ji'i ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi, bi' cha' yala ti tye cha' ji'i nu ngu' cuiñi bi'.

² Lo'o jua'a cua nscua cha' taquiya' tyuu tya'a ngu' tya'a na ji'i cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'; lo'o ngu' tya'a na bi' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o tya'a ngu' li', ñi'ya nu culu'u ngu' cuiñi bi' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná tso'o jua'a. Nu ngu' nu ná ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti ni, quiña'a tsa cha' cuxi chcui' ngu' bi' ji'na li'.

³ Lo'o jua'a ndacui tsa ti' ngu' cuiñi bi' ji'i na nu ntsu'u ji'i mä; nti' tsa

ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i mä, bi' cha' tajua' ti chcui' ngu' cha' cuiñi ti lo'o mä. Pana ntsu'u cha' xcube' Ni ji'i ngu' cuiñi bi', cha' cua sa'ni cua nchcui' Ni cha' ná tso'o cua'ni ngu' cha' cuxi jua'a. Si'i na laja' ycui' Ni; jlo ti' Ni ñi'yä ndu'ni ngu' cuiñi bi', lo'o jua'a cua'ni tye Ni ji'i ngu' bi' yala ti.

⁴ Nu cua sa'ni ni, ná ngua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'i nu ngu' xca ji'i Ni nu ntsu'u qui'ya ji'i; nguxcuäa Ni ji'i ngu' xca nu xña'a bi', ndyaa ngu' nde ca bilyaa, ca su talya ña'a tsiya' ti. Ndyaaaca' ngu' xca bi' lo'o juu chcuä, cha' ca bi' tyanu ngu' ña'a cuayá' nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, lo'o ji'i ngu' xca bi'.

⁵ Lcaa ñati chalyuu nu ngua tya sa'ni la nu ná ndaquiya' ji'i ycui' Ndyosi ni, ná ngua'ni clyu ti' Ni ji'i ngu' bi'; ngua'ni Ni cha' ngua'ya tyo clyaa, ñi'yä ndacha' Ni ji'i ngu' bi' cha' caca. Cua nchcui' jyo'o Noé cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o lcaa ñati, pana ná nduna ngu' bi'. Ngujuui lcaa ngu' bi' li'; sca ti nu Noé bi' lo'o cati tya'a ñati ji'i, ngua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi', cha' ngua'a jyacäa ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu'.

⁶ La cui' ti cha' ngua cuxi ji'i ngu' quichä Sodoma lo'o ji'i ngu' quichä Gomorra, cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi'; ngua'ni ñu'u Ni tsiya' ti ji'i tycuua quichä bi'. Lo'o ndye ndyaqui quichä bi', jii lo'o nchcubi' tya ndyanu su nscua quichä bi' nquicha'. Jua'a ngua'ni ycui' Ndyosi nu ngua li', cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati nu ndiya ti' ndu'ni lcaa lo cha' cuxi, masi juani ti, masi nde loo la; xcube' Ni ji'i ngu' bi' ña'a cuayá' nu tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

⁷ Sca ti jyo'o Lot, ngulo Ni ji'i yu cha' ngutu'u yu quichä Sodoma bi'; bi' cha' sca ti nu cusu' Lot bi' ná ngujuui yu lo'o ndye cha' ji'i quichä Sodoma bi'. Ñati tso'o ngua Lot; bi' cha' ngulacua tsa ti' yu, lye tsa ngua xñi'i ti' yu, xqui'ya lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu ngua'ni lcaa ñati quichä bi'.

⁸ Tso'o tyiquee ycui' Lot bi', lcaa tsa lye tsa ndube ti' yu lo'o na'a yu lcaa

cha' cuxi bi'; quiña'a tsa ngulacua ti' yu lo'o ndyuna yu lcaa cha' suba' nu nchcui' ngu' quichä bi'.

⁹ Jua'a caca cuayá' ti' na cha' nchca ji'i ycui' nu Xu'na na cua'ni lyaá Ni ji'i ñati nu tso'o cresiya ji'i, cha' ná tyijiloo nu cuxi ji'i ngu' bi'. Nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati ni, jlo ti' Ni ti ji'i xcube' Ni. Cua jlo ti' Ni tilaca laca nu ntsu'u cha' cuxi tyiquee.

¹⁰ Lo'o ñati nu xcui' cha' suba' ndu'ni ni, lye la xcube' Ni ji'i ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'i ngu' nu laca loo ji'i ngu'; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná ntsii' ngu' bi', masi chcui' ca'a ngu' ji'i ngu' xca ji'i ycui' Ndyosi.

¹¹ Pana nu ngu' xca ji'i ycui' Ndyosi ni, nguula la ngu' xca bi', nchca la ji'i ngu' xca que ñati chalyuu ti; ni ná nchcui' ngu' xca cha' suba' ji'i ñati chalyuu, ná nsta bi' qui'ya hichü' nu ngu' cuxi slo ycui' nu Xu'na na.

¹² Ñi'yä laca na'ni quixi' nu ná nchca culacua ti', jua'a laca nu ñati cuxi bi', cha' xcui' cha' suba' nchcui' ngu' bi' ji'i lcaa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ngu' ji'i. Nxñi na ji'i na'ni tyaala nu ntsu'u ne' quixi', ndyujuii na ji'i ni'li'. Lo'o jua'a nu ngu' cuxi bi', tyaala ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ñu'u ngu' ji'i lcaa lo na tso'o; pana tye cha' ji'i ngu' bi' tsya' ti nde loo la,

¹³ chcube' ngu' bi' ñi'yä nu nguxcube' ycui' ngu' ji'i xa' ñati. Tsa lo'o talya ndu'ni suba' ngu' cuxi bi', cha' ná nchca taja ti' ngu' bi' ndu'ni ngu' cha' cuxi bi'; ná nchca tyuju'u ti' ngu' bi' tsya' ti, masi cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a stu'ba ti ndyu'u ti' yu' bi' lo'o mä lo'o ndyu'ni mä ta'a, ñi'yä si chañi cha' tya'a na laca ngu' bi'.

¹⁴ Xcui' cha' suba' nda'ya hique ngu' cuxi bi' lo'o ña'a ngu' ji'i sca nu cuna'a, cha' ná tye cha' nti' ngu' bi' cua'ni suba' ngu' lo'o. Lo'o jua'a hora ti culu'u ngu' bi' cha' cuxi ji'i xa' ñati nu bilya ca cuayá' tso'o ti' cha' ji'i Jesucristo. Lye tsa ngua tsa'a ngu' cuiñi bi' ji'i lcaa lo cha' cuxi, bi' cha' lye tsa ndacui ti' ngu' bi'; ná nga'a

cha' tyaala' ji'i ngu' bi' tsiya' ti. Pana cua nda y cui' Ndyosi yabe' ji'i ngu' cuiñi bi';

¹⁵ cua nguxtyanu ngu' bi' tyucui su tsaa na ca slo y cui' Ndyosi, xa' tyucui ngusñi ngu' bi'. Lo'o jua'a nguna' tsa ndya'a ngu' bi' juani, cha' la cui' tyucui su nguta'a jyo'o cusu' Balaam sñi' Beor ndya'a ngu' bi' juani. Nu Balaam bi' ngua tiji' tsa ti' ji'i cñi, bi' cha' ngua'ni yu cña cuxi, cha' caja la cñi ji'i yu ngua ti' yu.

¹⁶ Tu'ba ji'i y cui' Ndyosi ngua nu Balaam bi' nquicha'; bi' cha' ngua'ni y cui' Ni cha' nchcui' huru ji'i yu lo'o yu bi', cha' xcutsii ni' ji'i yu bi', cha' nga'aa cua'ni la yu cña cuxi bi'.

¹⁷ Taca chcui' na cha' laca nu ngu' cuiñi bi' ñi'yä laca sca pilya nu ngüityi tsiya' ti, nu nga'aa ntsu'u hitya ne'. La cui' jua'a laca ngu' bi' ñi'yä laca sca coo ngatí ti, nu nxna tsa xqui'ya cui'i, pana ná ndu'ni bi' cha' ca'ya tyo; na ndya'a ti bi' nde cuä. Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ná ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' tsiya' ti, bi' cha' ntsu'u cha' tsaa ngu' bi' ca su talya tsa ña'ä; ca jua cua ngüiñá y cui' Ndyosi sca se'i nu cuxi tsa ña'ä, su tsaa ngu' nu ndu'ni jua'ä.

¹⁸ Jlo tsa ti' nu ngu' cuiñi bi' ñi'yä chcui' ngu' sca cha' tso'o, pana tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; na cñilo'o ngu' bi' ji'i ngu' nu ngusñi ca ti cha' tso'o ji'i Jesucristo, cha' lo'o ngu' cua'ni suba' ngu' chaca quiya' nti' nu ngu' cuiñi bi'. Ñi'yä ngua'ni ngu' cha' cuxi tya tsubi' la, nu lo'o bilya cuna ngu' cha' tso'o ji'i y cui' Ndyosi, jua'ä nti' ngu' cuiñi bi' cha' cua'ni ngu' chaca quiya'.

¹⁹ Nchcui' nu ngu' cuiñi bi' lo'o xa' la ngu' cha' ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'i lcua ti cña nu culo y cui' Ndyosi ji'i ngu', cha' cua ngulaá ngu' ji'i cha' bi', nacui' ngu' cuiñi bi'; pana bilya ca cuayá' ti' nu ngu' cuiñi bi', cha' y cui' ca ngu' laca ngu' msu ji'i lcua cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Cua ña'ä ca ñatí nu ta chacuayá' ji'i nu cuxi cha' tyijiloo ji'i, la cui' hora bi' laca nu cuxi xu'na ñatí bi' li'.

²⁰ Cuxi la caca ji'i ñatí nu cua nguxtyanu ji'i cha' cuxi tsaca quiya', lo'o li' ta chacuayá' ji'i nu cuxi cha' tyijiloo ji'i chaca quiya'; na cua ngulaá ñatí bi' ji'i lcua cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu nquicha', na cua ngua tsa'ä ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na.

²¹ Tso'o la si ná ngua tsa'ä ngu' tsiya' ti ji'i tyucui liñi su tsaa na ca slo y cui' Ndyosi; ná tso'o si ngua cuayá' ti' ngu', lo'o li' nguxtyanu ngu' tyucui liñi su tsaa na ca slo Ni. Nga'aa ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu cua nda Cristo lo'o na li'.

²² Lo'o ña'ä na ji'i ñatí nu cua nguxtyanu cha' ji'i Cristo, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa ndyu'u cha' nu nchcui' ngu' ndi'ya: "Sca xne' nu ndyacui' na nu ndyacu ni', hora ti tsaa ni' cacu ni' na nu ndyacui' ni' chaca quiya'. Lo'o jua'a sca cube' tana ni, lo'o cua ndyaata ni' chcu, hora ti xtyuu ni' ca su ntsu'u nana' cha' xtyii ni' chaca quiya'."

3

Ndi'ya caca lo'o caa y cui' nu Xu'na na

¹ Cu'mä ngu' tya'a tso'o na, cua nguscua na' sca quityi ndyaa slo cu'mä tya tsubi' la. Nu juani nde nscua na' chaca quityi, cha' ca tysi'u ti' mä lcua cha' nu ji'i Cristo, cha' jua'a caca culacua tso'o ti' mä lcua hora.

² Ntsu'u cha' tysi'u ti' mä cha' nu cua nchcui' ngu' nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ndyosi cua sa'ni la; tso'o si tysi'u ti' mä cha' bi' lu'ba ti, lo'o jua'a ji'i cha' nu cua nchcui' y cui' nu Xu'na na nu ngua'ni lyaá ji'na. Cua ngusubi y cui' nu Xu'na na ji'i ya cha' culu'u ya cha' ji'i y cui' Ni ji'i cu'mä, bi' cha' tso'o si taquiya' mä ji'i lcua cha' nu cua ndyuna mä lo'o ngulu'u ya ji'i ma.

³ Tya clyo ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mä cha' lo'o cua tyalaa ti tsä nu tye chalyuu, li' tyu'u tucua ngu' nu xtyilo'o tsa ji'i cha' ji'i y cui' Ndyosi. Cua'ni ngu' bi' cua ña'ä ca cha' cuxi nu ndiya ti' y cui' ca ngu' cha' cua'ni ngu'.

4 Li' ndi'yä ñacui ngu' bi' ji'i mä: "¿Ni hora caä Cristo lacua? ¿Ni cha' laca tya ndü ti' mä ji'i yu cha' caä yu? Cua nteje tacui tsa tyempo bi', cha' cua ngujuii lcaa ngu' cusu' ji'na, lo'o jua'ä cua ngusu' na juani. Ñä'ä ti ndyaca chalyuu re, ñi'yä nu ndyaca tya lo'o nguxana chalyuu clyo."

5 Jua'ä ñacui ngu' cuiñi bi', cha' ná nti' ngu' tyi'u ti' ngu' ji'i cña nu cua ngua'ni ycui' Ndyosi. Nu ngua clyo ná ntsu'u chalyuu tsiya' ti, lo'o li' nchcui' ycui' Ndyosi; cuati ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u nde cua. Lo'o hitya ti ngüiñá Ni tyucui ñä'ä chalyuu, lo'o jua'ä cla'be la lo hitya nscua yuu chalyuu tya clyo.

6 Pana ca tiya' la xi ndye ngüityi Ni ji'i chalyuu bi' lo'o hitya, nu lo'o ngua'ya tyo clyaa.

7 Ca tiya'la li' xa'ngulo ycui' Ndyosi cña cha' ñä'ä ti tyanu lcaa na nu ntsu'u nde cua, ñä'ä ti tyanu lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, ñä'ä cuayá' tyalaa tsä nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa na. Li' tye tyaquí lcaa na bi', lo'o jua'ä tye cha' ji'i lcaa ñatí nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi.

8 Cu'mä ngu' tya'a tso'o na, tso'o la si culacua ti' mä cha' ñi'yä nti' sca tsä ti, jua'ä laca sca mil yija cuentya ji'i ycui' Ndyosi; ntsu'u quiya' cha' ñi'yä nti' sca mil yija, jua'ä laca sca tsä ti cuentya ji'i ycui' Ni.

9 Si'i na tiya' tsa ti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni Ni cña nu nacui Ni cha' cua'ni ycui' Ni nde loo la; pana na ntajatya tsa Ni ji'na ñatí chalyuu na, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' ni sca ñatí ji'i ycui' Ni. Nti' tsa Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñatí cha' ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu'; lo'o li' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi bi', culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'. Jua'ä caca ji'i ngu' nti' ycui' Ndyosi.

10 Chañi cha' tyalaa tsä bi' lo'o caä ycui' nu Xu'na na chaca quiya', pana ná jlo ti' na ni tsä caca bi'. Ñi'yä laca si cua caä ti sca nu cuaana to' tyi na lo'o ná jlo ti' na, jua'ä caca tsä bi'. Catí jua'ä tilcaa na nu ntsu'u nde cua, lye tsa cañi cha' bi'; lo'o li' tye tsiya'

ti tyaquí lcaa na nu ntsu'u nde cua. Jua'ä tyucui ñä'ä chalyuu ni, tye tsiya' ti li'.

11 Cua nscua cha' tye lcaa na lo'o tyalaa tsä bi', bi' cha' ntsu'u cha' caca mä ñatí nu lubii cresiya ji'i, cha' caca mä ñatí nu ngua tso'o tyiquee ma cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

12 Jua'ä nga'ä cha' caca mä laja lo'o tya lyiji caca tsä bi' nu lo'o caä ycui' Ndyosi, cha' jua'ä taca xtyucua mä ji'i ycui' Ni lo'o cña ji'i Ni nde chalyuu. Tsä bi' tyaquí tyucui ñä'ä nde cua, ñä'ä cuayá' nu tye tyalá lcaa na nu ntsu'u nde cua; tye tsiya' ti lcaa cha' bi' li'. Cuii lo'o cualya, lo'o cuichaa, lo'o co', lo'o lcaa na ni, tye bi' tyalá.

13 Pana xa' cuiñá Ni chaca chalyuu cucui, lo'o jua'ä cuiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua; cuiñá Ni sca chalyuu nu tso'o tsa ñä'ä, su xcui' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu' li'. Jua'ä nacui Ni cha' caca; jlo ti' na cha' jua'ä caca bi', xqui'ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' ycui' Ni. Bi' cha' ndü ti' na ji'i cha' bi' lacua.

14 Cu'mä tya'a tso'o na, na ndü ti' mä ji'i cha' bi', bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni mä xcui' cha' tso'o ti, xcui' cha' lubii ti lo'o tya'a ñatí mä, cha' ti tyi'i tyiquee mä cuentya ji'i ycui' Ni.

15 Tyi'u ti' mä cha' ndalo tsa tyiquee ycui' Ndyosi ñä'ä Ni ji'na, cua nda tsa Ni tyempo ji'na cha' clyáá na ji'i nu cuxi. Jua'ä Pablo tya'a na ni, la cui' tya'a cha' nguscua yu lo quityi; ñatí tya'a tso'o na laca yu bi', lo'o jua'ä tso'o tsa nchcui' quityi nu nguscua yu nu cua ndyalaa slo mä. Ycui' Ndyosi laca nu ngulu'u ji'i yu lcaa ñä'ä cha' tso'o nu nguscua yu lo quityi bi'.

16 Tyuu tya'a quityi nguscua Pablo bi', pana sca ti cuayá' nchcui' ca ta'a quityi bi' ji'i cha' ji'i ycui' Ndyosi nu cua nchcui' na ji'i juani. Ntsu'u xi cha' nu nguscua nu Pablo bi' nu tucui xi cha' caca cuayá' tso'o ti' na ji'i; lo'o jua'ä ntsu'u ngu' nu lye tsa nclyu'u cha' cuiñi xqui'ya quityi bi', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' bi' tsiya' ti. Ná ngua tsa'ä tso'o ngu' bi', cha' bilya ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' bi';

bi' cha' ni sca quityi ji'í ycui' Ndyosi
ná liñi nclu'u ngu' bi' ji'í. Pana tye
cha' ji'í ngu' bi' tsiya' ti xqui'ya cha'
cuiñi nu nclu'u ngu' ji'í tya'a ñatíngu'.

¹⁷ Cu'maq ngu' tya'a tso'o na ni, cua
nguscua na' lcaa cha' bi' cha' ca tii ti'
maq, cha' ná ta maq chacuayá' ji'í nu
ngu' cuiñi bi' cha' culu'u ngu' ji'í maq.
Cha' liñi laca nu ngua tsa'q maq clyo,
lo'o juani ná tso'o si taquiya' maq ji'í
cha' cuiñi nu nclyu'u ngu' bi'; ná tso'o
tya'achu' maq ji'í cha' liñi bi' li'.

¹⁸ Pana tso'o la ca tsa'q la maq cha'
tso'o ji'í Jesucristo nu Xu'na na, nu
cua ngua'ni lyaá ji'na; li' taca tyi'í
tso'o la tyiquee maq cuentya ji'í ycui'
nu Xu'na na. Cua'ni tlyu na ji'í ycui'
Ni nde chalyuu, lo'o jua'q ná nga'q
cha' tye tsaq nu cua'ni tlyu na ji'í Ni ca
slo ycui' Ni. Jua'q caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan clyo, nu ndyaa ca slo lcaa ñati ji'i Jesucristo

Jesucristo laca nu nda chaca chalyuu cucui ji'i ñati

¹ Cua laca ntucua Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu nu lo'o nguxana chalyuu tya clyo; la cui' yu laca nu nchcui' ya ji'i, nu lo'o nscua ya tilaca laca Jesucristo. Cua jlo tso'o ti' ya cha' bi', cha' cua na'a tso'o ya ji'i yu lo'o cloo ya, cha' stu'ba ti nguta'a ya lo'o yu; cua ndyuloo ya ji'i yu lo'o cua ngua'ni ca'a ya' ya ji'i ycui' yu. Cua nchcui' ya lo'o cu'maq cha' Jesucristo laca nu nda chaca chalyuu cucui ji'i ñati.

² Ngula Jesucristo nde lo yuu chalyuu su ndi'i ya, lo'o jua'a cua na'a ya ji'i ycui' yu; bi' laca cha' nu ndacha' ya ji'i ma juani, cha' chañi tsa laca cha' bi'. Nclyu'u ya ji'i ma ñi'yq laca cha' tyucui tyempo lu'u Jesucristo, cha' ntucua yu ca slo ycui' Ndyosi Sti na clyo; jua'a nclyu'u ya ñi'yq ngua cha' na'a ya ji'i yu nde chalyuu re.

³ Juani culu'u ya ji'i ma cua ña'a ca cha' nu cua na'a ya, culu'u ya cua ña'a ca cha' nu cua ndyuna ya. Chañi laca cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycui' Ndyosi Sti na, jua'a lo'o Jesucristo nu sca ti Sñi' ycui' Ni. Lo'o juani cua nti' ya cha' stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o ya;

⁴ bi' cha' nscua ya quityi re, cha' lcaa tsq tso'o ti tyi'i tyiquee na.

Xcui' lubii tsa cresiya ji'i ycui' Ndyosi

⁵ Nde culu'u ya ji'i ma cha' nu cua nda Jesucristo lo'o ya: Ñi'yq nti' sca xee nu ndubi tsa ña'a, jua'a nti' ycui' Ndyosi si tyu'u tucua Ni slo na; xcui' lubii tsa cresiya ji'i Ni, cha' ne' cresiya ji'i ycui' Ni ná ntsu'u su talya ña'a, ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti.

⁶ Cha' cuiñi laca nu nda na si ñacui na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycui' Ndyosi, lo'o li' ña'a ti tya ndiya ti' na cha' cuxi; ndi'i na chalyuu ñi'yq laca si talya tsa ña'a su ndi'i na li', cha' ná tso'o ndu'ni na.

⁷ Pana si lubii cresiya ji'na ñi'yq lo'o lubii cresiya ji'i ycui' Ni, ndu'ni na cha' tso'o li'; stu'ba ti caca tyiquee na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús li'. Lo'o jua'a cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' cua ndyalú tañi Jesús Sñi' ycui' Ni lo'o ngujuii yu lo crusi.

⁸ Si ñacui na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na tsiya' ti, na ñilo'o na ji'i ycui' ca ti na li', cha' ná nchca chcui' na cha' liñi.

⁹ Pana taca jlya ti' na ji'i ycui' Ndyosi cha' cua'ni clyu ti' Ni ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, nu lo'o ñii na ji'i Ni cha' ntsu'u qui'ya ji'na. Tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na li', hasta cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na, xqui'ya cha' ngujuii Jesús lo crusi.

¹⁰ Ñi'yq si cua nacui na cha' na cuiñi ycui' Ndyosi, jua'a ndyu'u cha' si ñacui na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na tsiya' ti; ná ngusñi súu cha' ji'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'na, si tya ñacui na jua'a.

2

Cristo nu laca tu'ba ji'na cha' chcui' lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'na

¹ Ñi'yq nti' na' ña'a ji'i sñi' na', jua'a nti' na' ña'a ji'i cu'maq, cha' tyaca'a tsa ma' na; bi' cha' nscua na' quityi re cha' ca'a ca slo cu'maq, cha' ná nti' na' cha' sta ycui' Ndyosi qui'ya ji'i ma. Pana si ntsu'u cha' sta Ni qui'ya ji'na lo'o cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, la cui' Jesucristo laca nu cua nchcube' yu cña loo na. Sca ñati nu lubii tsa laca nu Jesucristo bi'.

² Ngua cuxi tyiquee na cuentya ji'i ycui' Ndyosi Sti na, xqui'ya cha' ngua'ni na cha' cuxi; bi' cha' nchcube' Jesucristo cña loo na, cha' qui'ya ycui' yu yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na. La

cui' jua'a qui'ya Jesucristo yabe' nu ntsu'u ji'i lcaa ñati chalyuu nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a ji'i ycui' Ni.

³ Nu lo'o nti' na taquiya' na cua ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ni na, li' taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo.

⁴ Cuiñi tsa ñati nu nacui cha' ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesucristo, si ná ndaquiya' ngu' ji'i cña nu nclyo Ni ji'i ngu'; ná liñi cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

⁵ Si chañi laca cha' ntucuá na lcaa cha' nu nda Jesucristo lo'o na, li' chañi laca cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycui' Ndyosi Sti yu; jua'a caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' laca na ñati ji'i Jesucristo masi tya ndi'i na chalyuu.

⁶ Ñati nu nchcui' lo'o xa' la ngu' cha' ñati ji'i Jesucristo laca ycui', ntsu'u cha' cua'ni ñati bi' cña, cua ña'a ca cña nu ngua'ni ycui' Jesucristo.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

⁷ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cua nscua cha' lo quityi re cha' tyaja'a ma tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. Si'i sca cha' nu bilya cuna ma laca cha' bi'; cua ndyuna ma cha' bi' tya lo'o ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo tya clyo la, cha' la cui' ti cha' bi' laca nu cua nscua cua sa'ni.

⁸ Pana si'i jua'a ndyu'ni ñati, bi' cha' nacui na cha' sca cña cucui laca bi'. Tsubi' ti nguxana Jesucristo ngulu'u yu ji'na ñi'yä ntsu'u cha' tyu'u tso'o tyiquee na ña'a na ji'i xa' la tya'a ñati na, ngua'ni Jesús cha' taca cua'ni na jua'a. Sca cha' cucui laca bi', cha' cua tye ti cha' talya ña'a ne' cresiya ji'na; juani tyanu nu cha' tso'o ji'i Jesucristo ne' cresiya ji'na, ñi'yä nti' si ntyiji'i sca xee nu ndubi tsa ña'a su ndi'i na.

⁹ Ñati nu ñacui: "Cua ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo, lubii tsa cresiya ji'i ya juani", ñacui ngu', pana tya til'i ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ña'a ti tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi', ñi'yä laca sca se'i su talya tsa ña'a.

¹⁰ Ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, bi' laca ñati nu ntsu'u xee ji'i Jesucristo ne' cresiya ji'i. Ni sca cha' cuxi ná cua'ni ngu' bi', nu cua'ni cha' tya'ächü' xa' la ñati ji'i cha' ji'i Jesucristo.

¹¹ Ñati nu ti'í ti' ji'i tya'a ñati ni, tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi'; ñi'yä nti' ngu' lo'o ndi'i ngu' su talya ña'a, jua'a ti nti' ngu' bi' ndi'i ngu' chalyuu, cha' ná nchca quije tyucuii liñi su tsaa ngu', cha' lye tsa ndacu'talya xee nu ña'a ngu' bi' li'.

¹² Cu'ma sñi' na', nscua na' quityi re cha' caq slo ma, xqui'ya cha' ngua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'i ma; xqui'ya Jesucristo cua ngüütyi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ma.

¹³ Nscua na' quityi re cha' caq slo cu'ma ngu' cusu', cha' cua ngujui ñi'yä nu tyu'u cha' ji'i ma lo'o Jesucristo nu stu'ba ti ntucua lo'o ycui' Ndyosi Sti yu tya lo'o nguxana chalyuu. Lo'o jua'a nscua na' quityi re cha' caq slo cu'ma ngu' cuañi', cha' cua ntijiloo ma ji'i nu xña'a.

Cu'ma sñi' na', cua ngujui ñi'yä nu tyu'u cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi Sti na, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caq slo ma.

¹⁴ Cu'ma ngu' cusu', cua ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo, la cui' Cristo nu cua lu'ú lo'o ycui' Ndyosi Sti yu tya clyo, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caq ca slo ma. Cu'ma ngu' cuañi', nguula ti ti' ma ndi'i ma, cha' cua ndyanu tso'o cha' ji'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma; cua ntijiloo ma ji'i nu xña'a, bi' cha' laca nscua na' quityi re cha' caq slo ma.

¹⁵ Ná tyu'u tyiquee ma ña'a ma cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ni ná ca tiji' tsa ti' ma ji'i cua ña'a ca cha' culiya' nu ndyiji ji'i ñati cha' ndiya la ti' ngu' ji'i. Si ndiya la ti' na nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, ná caca ji'na tsiya' ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycui' Ndyosi Sti na.

¹⁶ Lcaa cha' cuxi nu ndaca'a ji'i ñati cha' ná xñi tso'o ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi, si'i ca su ntucua ycui' Ndyosi Sti na ndyu'u cha' bi'. Lcaa cha' cuxi

nu ndiya ti' ñati ji'i, cha' tyaala' xi tyiquee ngu'; jua'a lcaa cha' cuxi nu nt'i ngu' cua'ni ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i; jua'a lcaa na nu nt'i ngu' cha' caja ji'i ngu', cha' jua'a cua'ni tyixi ti ngu' lo'o tya'a ngu', nde chalyuu ti ndyu'u lcaa cha' cuxi bi'.

¹⁷ Yala ti tye chalyuu re, culiji jua'a ti lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu; pana ñati nu taquiyá' ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi ni, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi'.

Ntsu'u cha' liñi lo'o ntsu'u cha' cuiñi

¹⁸ Cu'ma sñi' na', cua ndyalaa hora cha' tye lcaa cha' nu ntsu'u chalyuu. Cua jlo ti' ma cha' cua lijyä sca ñati tlyu nu cñilo'o ji'i tya'a ñati na cha' Cristo laca ycui' yu; xuu tya'a yu bi' lo'o lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Masi tyempo juani, quiña'a tsa ngu' cuiñi ntsu'u chalyuu, nu nt'i xuu tya'a lo'o ñati ji'i Cristo; bi' cha' cua ngua cuayá' ti' na cha' cua ngulala ti tye lcaa cha'.

¹⁹ Tya clyo ndyu'u ti'ji nu ngu' cuiñi bi' lo'o na, lo'o li' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu'; si'i ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo laca ngu' bi'. Si chañi cha' tya'a ndya'a na laca ngu' bi', cua ndyanu ngu' lo'o na nquicha'; pana ngutu'u ngu' bi', cha' taca ca cuayá' ti' na cha' si'i lcaa ñati nu ndyu'u ti'lo'o na laca tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo.

²⁰ Cua nda Cristo Xty'i'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Ni, bi' cha' cua ngua cuayá' tso'o ti'lcaa tya'a ma lcaa cha' nu nclyu'u ycui' Ndyosi ji'na.

²¹ Cua nscua na' quityi re, xqui'ya cha' nchca cuayá' ti' ma ña'a cha' liñi nu ntsu'u ji'i Cristo. Si'i cha' ná jlo ti' ma cha' liñi bi'; cua jlo ti' ma ña'a cha' liñi nu nchcui' na, cha' si'i cha' cuiñi ti laca cha' bi'.

²² ¿Tilaca laca nu cuiñi lacua? Ñati cuiñi bi' laca nu ñacui cha' si'i Cristo laca Jesús, la cui' Cristo nu cua nda ycui' Ndyosi ji'i cha' yaq yu chalyuu. Nxuu tya'a ngu' bi' lo'o ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo, cha' ñacui ngu' bi' cha' si'i nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca

Jesucristo, cha' si'i ycui' Ndyosi laca Sti Jesucristo.

²³ Si ñacui na ji'i ñati cha' si'i Sñi' ycui' Ndyosi laca Jesucristo, ná ntsu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesucristo, jua'a ndyu'u cha' bi' li'; pana lo'o xñi na cha' ji'i Sñi' ycui' Ni, cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi Sti yu, jua'a ndyu'u cha' bi' li'.

²⁴ Bi' cha' nga'a cha' tyanu tachaa cha' bi' ne' cresiya ji'i ma, cha' nu cua ndyuna ma ji'i Jesús tya lo'o ngusñi ma cha' ji'i yu tya clyo. Si tya ndyanu cha' bi' ne' cresiya ji'i ma, stu'ba tsa ntsu'u tyiquee ma lo'o Jesucristo masi tya ndi'i ma chalyuu, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ma lo'o ycui' Ndyosi Sti na li'.

²⁵ Bi' laca cha' nu ngüiñi ji'i Jesucristo lo'o na, cha' taca caja chaca chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye ji'na.

²⁶ Tsa bi' ti cha' nchcui' na' cuentya ji'i ñati nu nñilo'o ji'i ma jua'a.

²⁷ Nu cu'ma ni, cua ndyanu Xty'i'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, bi' cha' nga'aa nt'i cha' culu'u xa' ñati ji'i ma; Xty'i'i ycui' Ndyosi ni, bi' laca nu culu'u ji'i ma lcaa cha' nu lyiji cha' ca tsa'a ma ji'i. Nu lo'o nclyu'u Xty'i'i ycui' Ndyosi ji'i ma ni, liñi tsa laca cha' bi'; si'i cha' cuiñi nda nu bi'. Bi' cha' lacua, ñi'ya nu nclyu'u Xty'i'i ycui' Ni ji'i ma, la cui' jua'a nga'a cha' xñi ma cha' ji'i Jesús.

²⁸ Nu juani ti, cu'ma sñi' na', xñi tso'o ma cha' ji'i Jesucristo. Lo'o li', lo'o caa Jesucristo chalyuu chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' na lo'o ña'a na ji'i Ni cha' caa Ni; tyucui tyiquee na tyacua tya'a na lo'o Ni li'.

²⁹ Cua nchca cuayá' ti' ma cha' lubii tsa cresiya ji'i Jesucristo, bi' cha' tso'o si ca cuayá' ti' ma cha' cua ña'a ca ñati nu ndu'ni cha' tso'o ñi'ya ndyu'ni ycui' Jesús, caca ngu' bi' sñi' ycui' Ndyosi.

1 Tlyu tsa cha' tso'o laca cha' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi Sti na ña'q Ni ji'i ca ta'a ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' laca cha' nchcui' ycui' Ndyosi ji'na cha' sñi' ycui' Ni laca na, lo'o jua'a chañi laca cha' bi'. Ná ntaja'q ñatí chalyuu tuyloo ji'na cha' sñi' Ni laca na; la cui' jua'a lo'o nguti'i Jesucristo chalyuu, ná ntaja'q ngu' tuyloo ngu' ji'i yu li'.

2 Cu'maq ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma' 'na, nu juani ti laca na sñi' ycui' Ndyosi; pana bilya caja cha' ji'na ñi'yq nu tso'o la ña'q na, nu lo'o tyi'i na lo'o ycui' Ni nde loo la. Ñi'yq laca ycui' Jesucristo, jua'a caca na lo'o culu'u loo Jesucristo ji'na lo'o cua ndye chalyuu re; li' taca ña'q na ji'i Jesucristo ñi'yq nu laca ycui'. Tsa bi' ti cha' nchca cuayá' ti' na juani.

3 Lcaa ñatí nu nti' ña'q ji'i Ni ca li', nga'a cha' cua'ni lubii ngu' ji'i cresiya ji'i ngu', ñi'yq nu lubii cresiya ji'i ycui' Jesucristo.

4 Si ndu'ni na cha' cuxi, laca cha' ná ntaja'q na cua'ni na cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na; ntsu'u qui'ya ji'na xqui'ya cha' ná ntaja'q na taquiy'a na ji'i cha' nu nchcui' Ni lo'o na.

5 Cua jlo ti' ma' cha' cua yaq Jesucristo chalyuu cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñatí; pana ycui' Cristo ni, ná ntsu'u qui'ya ji'i yu tsiya' ti.

6 Ni sca ñatí nu nxñi tso'o cha' ji'i Jesucristo lcaa tsá, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' bi' cha' cuxi. Nu ñatí nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsá, ndu'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cha' bilya tuyu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o Jesucristo, bilya xñi ngu' cha' ji'i Ni.

7 Cu'maq sñi' na', ná nti' na' cha' cñilo'o xa' ñatí ji'i ma'. Xcui' tso'o ti ngua'ni Jesucristo nde chalyuu; bi' cha' lacua, lcaa ñatí nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, cua nscua cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni ngu' bi' laja lo'o tyi'i ngu' chalyuu.

8 Lcaa ñatí nu ndu'ni xcui' cha' cuxi, cua laca ngu' bi' sñi' ycui' nu xña'q nu laca xu'na cuiñaja; tya lyiji tye cha' cua'ni nu xña'q bi' cha' cuxi. Sca ti Jesús nu Sñi' ycui' Ndyosi, cua yaq Ni

chalyuu cha' cua'ni tye Ni ji'i lcaa cña nu ndyu'ni nu xña'q bi'.

9 Ñatí nu laca sñi' ycui' Ndyosi ni, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' cua nda ycui' Ndyosi chaca cha' tso'o la nu tyanu ne' cresiya ji'i ngu' bi' xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi. Nga'aa tyaja'q ngu' bi' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' sñi' ycui' Ndyosi laca ngu' bi'.

10 Bi' cha' nchca cuayá' ti' ma' juani ñi'yq laca ñatí nu laca sñi' ycui' Nydosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' ma' ñi'yq ndu'ni ñatí nu laca sñi' ycui' nu xña'q. Si'i sñi' ycui' Ndyosi laca ñatí nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsá, ni si'i sñi' ycui' Ndyosi laca ñatí nu ná ntsu'u tyiquee ña'q ji'i tya'a ñatí.

Nga'q cha' tuyu'u tyiquee na ña'q na ji'i tya'a ñatí na

11 Nde nscua la cui' cha' nu cua ndyuna ma' lo'o ngusñi ma' cha' ji'i Jesús tya clyo: nga'a cha' tuyu'u tyiquee na ña'q na ji'i tya'a ñatí na.

12 Ná cua'ni na ñi'yq nu ngua'ni jyo'o Caín; sñi' ycui' nu xña'q ngua yu bi', cha' ndyujuuii yu ji'i tya'a yu. ¿Ni cha' laca ngua'ni yu jua'a? Ndyujuuii yu ji'i tya'a yu xqui'ya cha' xcui' cha' cuxi ngua'ni jyo'o Caín bi', bi' cha' ná ndiya ti' yu cha' xcui' cha' tso'o ngua'ni yu tya'a yu bi'.

13 Cu'maq tya'a ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi, ná quiña'q tsa cha' culacua ti' ma' si liye' tsa ti' ñatí chalyuu ña'q ngu' ji'i ma'.

14 Xcui' nguna' tya ndi'i na chalyuu cua tsubi' la xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana juani, cua nda ycui' Ndyosi chaca chalyuu cucui ji'na, cha' tso'o ti ndi'i tyiquee na juani. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'q na ji'i xa' la tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' taca jlo ti' na cha' cua ntsu'u chaca chalyuu cucui ji'na juani, cha' ñatí nu ná ntsu'u tyiquee ña'q ji'i tya'a ñatí, nguna' tya ndi'i ngu' chalyuu.

15 Ñi'yq laca ñatí nu ndyujuuii ji'i tya'a ñatí, jua'a q laca na si liye' ti' na ña'q na ji'i tya'a ñatí na. Jlo ti' ma' cha' nga'aa caja chalyuu cucui bi' ji'i

ñat̄i si ndyujuii ngu' ji'i tya'a ñat̄i ngu', pana la cui' tya'a cha' laca si liye' tsa ti' na ña'q̄ na ji'i tya'a ñat̄i na.

16 Nu lo'o cube ti' na cha' cuentya ji'na ntaja'q̄ Cristo ngujuii yu lo crusi, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'q̄ Ni ji'na, li' ca cuayá' ti' na ña'q̄ cha' nu tso'o la cua'ni na, si ntsu'u tyiquee na ña'q̄ na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni. Tso'o si tyaja'q̄ na xtyucua na ji'i tya'a na jua'q̄, masi hasta cajaa ycui' na cuentya ji'i ngu' tya'a na.

17 Ntsu'u ngu' tya'a na nu nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu' tsiya' ti cha' tyiji yu'u ji'i ngu' chalyuu. Si jua'a tso'o ti ndi'i na, lo'o li' ña'q̄ na ji'i tya'a na nu ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu', pana ná ntaja'q̄ na cua'ni tya'ná ti' na ji'i tya'a na, li' ná taca ji'na ñacui na cha' ntsu'u tyiquee na ña'q̄ na ji'i ycui' Ndyosi, cha' nu ycui' Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'q̄ Ni ji'na.

18 Cu'maq̄ sñi' na', nu lo'o ntsu'u tsa tyiquee na ña'q̄ na ji'i ycui' Ndyosi lo'o ji'i tya'a ñat̄i na, si'i sca cuij̄ ti laca nu chcui' na lo'o ngu', si'i sca cha' nu nda ti na lo'o ngu' caca bi'; tyucui tyiquee na nga'q̄ cha' xtyucua na ji'i nu ngu' tya'a na bi'.

Taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi

19 Si jua'a ndu'ni na, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o na, cha' nu jlyá ti' na ji'i; ca tii na cha' cua ngüiñi tso'o cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi.

20 Nu lo'o jlo ti' cresiya ji'na cha' ntsu'u qui'ya ji'na, li' taca ca cuayá' ti' na cha' lo'o ycui' Ni jlo ti' Ni cha' bi'. Lo'o jua'a tlyu la laca ycui' Ni, taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i cha' cuxi bi'.

21 Cu'maq̄ ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma'na, si jlo ti' na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na, tyucui tyiquee na taca chcui' na lo'o ycui' Ndyosi li';

22 nu lo'o jña na cha' ji'i ycui' Ni, caja cua ña'q̄ ca cha' ji'na si taquiyá' na ji'i cña nu cua nda ycui' Ni ji'na, si cua'ni na cña nu ndiya la ti' ycui' Ni.

23 Nde laca cña nu cua nda ycui' Ndyosi cha' cua'ni sa scaa na: nga'a

cha' xñi tso'o na cha' ji'i Jesucristo Sñi' ycui' Ni; la cui' jua'a tso'o ti tylu'u tyiquee na ña'q̄ na ji'i tya'a ñat̄i na, ñi'ya nu cua nacui ycui' Ni ji'na.

24 Nu lo'o taquiyá' na ji'i cña nu cua ngulo ycui' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na, li' cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi, lo'o jua'a ntsu'u cha' ji'i Ni lo'o na li'. Jlo ti' na cha' bi', xqui'ya cha' cua nda ycui' Ndyosi Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na.

4

Cua'ni cuayá' na ñi'ya nu ntsu'u ne' cresiya ji'i scaa ñat̄i

1 Cu'maq̄ tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo nu tyaca'a tsa ma'na, ná xñi ma cha' ji'i cua ña'q̄ ca ñat̄i nu ñacui cha' cua nda ycui' Ndyosi Xtyi'i ycui' Ni ji'i ngu' bi'. Cua'ni cuayá' ma ji'i ngu' bi' clyo, cha' quijeloo cha' ji'i ma lo'o ngu' si chañi cha' cua ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi', si cha' cuiñi ti laca nu chcui' ngu' bi'. Cua ndu'u tucua tyu'u tsa tya'a ngu' cuiñi chalyuu juani, nu nñilo'o ji'i ñat̄i cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi chcui' ngu'.

2 Ndi'ya ca cuayá' ti' na ñi'ya laca ñat̄i nu cua ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i: lcaa ñat̄i nu chcui' cha' chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca Jesucristo lo'o ngula yu chalyuu cha' ngua yu ñat̄i, lcaa ñat̄i bi' cua ntsu'u Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu'.

3 pana ñat̄i nu nacui cha' si'i Sñi' ycui' Ndyosi laca Jesucristo lo'o ngula yu chalyuu ñi'ya nu nclyá ñat̄i, ná ntsu'u Xtyi'i ycui' Ni ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Cha' ji'i nu cuiñi nu nti' tyijiloo ji'i Jesucristo laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'; jua'a cua ngua cuayá' ti' ma cha' cua lijyá ti nu cuiñi bi', cha' masi juani cua laca ndi'i bi' chalyuu.

4 Cu'maq̄ sñi' na', cua ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi, jua'a cua ngua nguula la ti' tyiquee ma xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi nu ndyanu ne' cresiya ji'i ma li'; bi' cha' nchca ji'i ma tyijiloo

mä ji'i ngu' cuiñi nu cua ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' nu xña'a. La cui' nu xña'a laca nu nclyo cña ji'i ñati cuxi nde chalyuu.

5 Cua ntsu'u cha' ji'i nu ngu' cuiñi bi' lo'o nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xcui' cha' ji'i nu xña'a laca cha' nu nchcui' ngu' bi'; bi' cha' ndiya tsa ti' ñati chalyuu cuna ngu' cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi', lcaa ñati nu ná ndaquiya' ji'i Jesucristo tsiya' ti.

6 Pana ñati ji'i ycui' Ndyosi laca na. Nu lo'o ntsu'u cha' ji'i ñati lo'o ycui' Ndyosi, cuna ngu' lcaa cha' nu chcui' na lo'o ngu' li'; ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, bi' ñati laca nu ná nduna cha' nu nchcui' na. Jua'a taca quijeloo cha' ji'na tilaca laca nu ntsu'u cha' liñi ji'i, tilaca laca nu ntsu'u cha' cuiñi ji'i.

Xcui' ntsu'u tyiquee ycui' Ndyosi ñ'aq Ni ji'i ñati

7 Cu'mä ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa mä 'na, nga'a cha' tyu'u tso'o tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na; ycui' Ndyosi laca nu nclyo cña cha' xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Lcaa ñati nu ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, sñi' ycui' Ndyosi laca ngu' bi', lo'o jua'a tyu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycui' Ni.

8 Pana ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, ná caja ñi'yä nu tyu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, cha' ycui' Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati.

9 Ngulu'u Ni ji'na ñi'yä ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, nu lo'o cua nda Ni ji'i nu sca ti Sñi' ycui' ca Ni yaä chalyuu, cha' jua'a taca caja chalyuu cucui ji'na.

10 Nde laca cha' nu nchcui' na' lo'o mä: Si'i cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycui' Ndyosi, masi ycui' Ndyosi laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na tya clyo, bi' cha' nda Ni ji'i Sñi' ycui' ca Ni yaä chalyuu cha' ngujuii yu lo crusí, cha' cua ngua cuxi tyiquee na lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na; pana Jesucristo nu sca ti Sñi' ycui' Ni,

bi' laca nu cua nchcube' cña loo na, ngüi'ya Ni yabe' nu ntsu'u ji'na.

11 Cu'mä ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa mä 'na, nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na.

12 Ni sca ñati chalyuu, bilya ña'a ngu' ji'i ycui' Ndyosi; pana taca ca cuayá' ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Ni juani, nu lo'o ña'a na ji'i lcaa na lo'o tya'a na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Ñi'yä ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'a yu ji'i ñati chalyuu, jua'a nga'a cha' cua'ni na lo'o tya'a ñati na li'.

13 Cua nda ycui' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, bi' cha' cua ngua jlo ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycui' Ndyosi, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee Ni lo'o na.

14 Cua na'a ycui' ya ji'i Jesús. Chañi laca cha' nu nchcui' ya lo'o mä juani, cha' cua nda ycui' Ndyosi Sti Jesús chacuayá' ji'i Sñi' ycui' ca Ni cha' cua'ni lyaá ji'i cua ña'a ca ñati ji'i nu cuxi.

15 Ñati nu tyaja'a cacha' ji'i tya'a ñati cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca Jesucristo, stu'ba ntsu'u tyiquee ycui' Ni lo'o ngu' bi' li'; jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycui' Ni.

16 Ngua cuayá' ti' na li', cha' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na; jua'a jlya ti' na li', cha' xcui' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ni ña'a Ni ji'i ñati chalyuu. Lo'o ñati nu jua'a tso'o nti' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati, nu xcui' jua'a ndu'ni ngu' laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu, cua stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi; la cui' jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi' li'.

17 Tso'o ti ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycui' Ndyosi, cha' nu lo'o tyalaas tsä lo'o tyäa Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, li' tyucui tyiquee na taca tyacua tya'a na lo'o ycui' Ni. Ndyä'a Ni lo'o na laja lo'o ndi'i na chalyuu, ñi'yä nguta'a Ni lo'o Jesucristo lo'o ngutii' yu nde chalyuu, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cutsii na.

18 Ná ntsu'u cha' cutsii na cha' xcube' y cui' Ndyosi ji'na, si'chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i y cui' Ni; pana tya lyiji cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i y cui' Ndyosi, si ña'a ti tya ntsii na cha' xcube' Ni ji'na. Ñati nu ntsii tsa ji'i y cui' Ndyosi ni, cua nda ti' ngu' cha' xcube' Ni ji'i ngu'.

19 Ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i y cui' Ni, xqui'ya cha' tya clyo ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

20 Ngu' nu ñacui ndi'ya: "Ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i y cui' Ndyosi", lo'o li' ña'a ti tya liye' ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu', cha' cuiñi ti laca nu nchcui' ngu' bi'. Ndi'ya ndyu'u cha' bi': taca ña'a na ji'i tya'a ñati na, pana y cui' Ndyosi ni, bilya ña'a na ji'i Ni tsiya' ti; bi' cha' lacua, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, li' ná taca ñacui' na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i y cui' Ndyosi Sti na.

21 Cua ngulo Ni cña bi' ji'na ndi'ya: Tso'o ti tyu'u tyiquee ma' ña'a ma' ji'i y cui' Ndyosi, lo'o jua'a xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee ma' ña'a ma' ji'i tya'a ñati ma'.

5

Ntijiloo na ji'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu

1 Lcaa ñati nu jlya ti' ji'i Jesús, cha' laca yu Cristo nu cua nda y cui' Ndyosi ji'i yaa chalyuu, chañi cha' laca ngu' bi' sñi' y cui' Ndyosi. Y cui' Ndyosi laca Sti na, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i Ni, bi' cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la sñi' y cui' Ni, tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús.

2 Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i y cui' Ndyosi Sti na, lo'o jua'a taquiya' na ji'i lcaa cña nu nda Ni lo'o na, li' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la sñi' y cui' Ni.

3 Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i Ni, taquiya' na ji'i cha' nu chcui' Ni lo'o na li', cha' si'i sca cña nu tucui tsa laca cha' taquiya' na ji'i scaa cha' nu nchcui' Ni.

4 Cua ña'a ca sñi' y cui' Ndyosi taca tyijiloo ji'i lcaa nu cuxi nu ntsu'u

chalyuu; taca tyijiloo na ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo.

5 Pana ñati nu jlya ti' cha' Jesús laca nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi, bi' ti ñati nu caca ji'i tyijiloo ji'i lcaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu.

Ndi'ya ntsu'u cha' ji'i Jesús nu laca Sñi' y cui' ca Ndyosi

6 Nu sca ti Sñi' y cui' ca Ndyosi laca Jesucristo, nu yaa chalyuu. Ntyucuaty a ngu' ji'i yu li'. Ngujuui yu lo crusi, ndyalú tañi y cui' yu li'. Si'i xqui'ya cha' nu cua ntyucuaty a ti yu, masi lo'o xqui'ya cha' cua ngujuui yu lo crusi ndyalú tañi yu, bi' cha' nchca cuayá' ti' na juani cha' nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi laca Jesucristo. Bi' laca cha' nu ndacha' Xtyi'i y cui' Ndyosi ji'na, lo'o jua'a chañi tsa laca cha' bi'.

7 Nde cuä ntucua sna tya'a ngu' nu nchcui' cha' chañi laca cha' ji'i Jesús bi': y cui' Ndyosi Sti yu laca tsaca ngu' bi'; jua'a Jesucristo nu ntsu'u tyucui cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'i, bi' laca chaca; lo'o jua'a Xtyi'i y cui' Ni, chaca laca bi'. Stu'ba ti nchcui' nu ca ta'a sna bi', cha' chañi laca cha' bi'.

8 Lo'o jua'a nde lo yuu cua ngua sna quiya' lo'o nchcui' y cui' Ndyosi cha' chañi laca cha' Jesucristo laca nu sca ti Sñi' y cui' Ni: tsaca laca cha' nu nchcui' Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o na; jua'a chaca laca cha' nu nchcui' Ni laja lo'o ntyucuaty a Jesucristo; lo'o jua'a chaca laca cha' nu cua nchcui' Ni laja lo'o ngujuui Jesucristo lo crusi, ndyalú tañi yu li'. Sca ti cha' nchcui' Ni ca ta'a sna quiya' bi'.

9 Ntucua na ji'i cha' nu nchcui' ñati chalyuu lo'o na, pana juani ndulo la cha' nu nda y cui' Ndyosi lo'o na. Ca ta'a sna cha' nu nda y cui' Ndyosi, lcaa cha' bi' nchcui' cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' y cui' Ndyosi.

10 Ñati nu jlya ti' ji'i yu cha' laca yu nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi, y cui' ca ngu' jlo ti' ngu' ne' cresiya ji'i ngu' cha' chañi tsa laca cha' bi'; ñati nu ná ntaja'a tucua cha' ji'i Ni, cha' laca Jesucristo Sñi' y cui' ca Ni, bi' ngu' laca

nu ná jlya ti' tsiya' ti cha' cua nchcui' ycui' Ndyosi cha' ji'i Sñi' ycui' ca Ni. Ñati cuiñi laca ycui' Ndyosi ntí' ngu' bi'.

¹¹ Nde laca cha' liñi nu tso'o tsa cha' xñi na ji'i, cha' cua nda ycui' Ndyosi chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na; Jesucristo laca nu ngulu'u ji'na ñi'ya caca chalyuu bi'.

¹² Cua ña'q ca ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesús nu laca Sñi' ycui' ca Ni, bi' ñati laca nu ntsu'u chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i; ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi, ná ntsu'u cha' ta Ni chalyuu bi' ji'i ngu'.

Cua tye ti cha' nu nguscua Juan

¹³ Cua nscua na' quityi re lacua, cha' cäq ca slo mä, lcaa tya'a ngusñi mä cha' ji'i Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi; xqui'ya cha' re taca ca cuayá' ti' mä cha' cua ngujui chalyuu cucui ji'i mä, nu cua nda ycui' Ndyosi ji'na.

¹⁴ Tyucui tyiquee na taca chcui' na lo'o ycui' Ndyosi lacua. Lo'o jña na sca cha' ji'i ycui' Ndyosi nu stu'ba nti' lo'o sca cha' nu nti' ycui' Ni, li' taca jlo ti' na cha' taquiya' Ni ji'i cha' nu chcui' na lo'o Ni.

¹⁵ Si jlo ti' na cha' nduna ycui' Ndyosi lo'o jña na sca cha' ji'i Ni, la cui' jua'q taca jlo ti' na cha' cua caja ti cha' bi' ji'na li'.

¹⁶ Lo'o ña'q na ji'i sca ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo cha' ndyu'ni yu sca cha' cuxi, pana nda na cuentya cha' ná nscua cha' chcuna' chalyuu ji'i yu xqui'ya cha' cuxi bi', li' tso'o la si jña na cha' clyu ti' ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i yu tya'a na bi', cha' ná ta Ni chacuayá' cha' chcuna' chalyuu ji'i yu tya'a na bi'. Pana ntsu'u qui'ya tlyu nu ná taca cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'i; ná ñacui' na' cha' jña na cha' clyu ti' ji'i Ni li', si jua'q ntsu'u qui'ya ji'i ngu'.

¹⁷ Chañi cha' sta ycui' Ndyosi qui'ya ji'i lcaa na lo'o tya'a na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na. Pana ntsu'u sca lo qui'ya nu ná taca cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i tsiya' ti.

¹⁸ Jlo ti' na cha' nga'aa ndu'ni ñati ji'i Jesucristo cha' cuxi. Jesucristo nu laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi, bi'laca nu ndaca'a ji'i ngu', cha' ná taca cala' nu xña'q ji'i ngu' bi' li'.

¹⁹ Jlo ti' na cha' ñati ji'i ycui' Ndyosi laca na, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo; pana xa' la ñati chalyuu nu ná ndaquiya' ji'i Ni tsiya' ti, ña'q ti tya laca nu xña'q loo ji'i ñati bi'.

²⁰ Cua jlo ti' na cha' cua yaq nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'q cua nda bi' chacuayá' cha' caca tylu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi. Chañi cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycui' Ndyosi juani, xqui'ya cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Jesucristo nu laca Sñi' ycui' ca Ni. Chañi cha' ycui' Ndyosi tsiya' ti laca nu Jesús bi', lo'o jua'q chañi cha' ná nga'a cha' tye chalyuu cucui nu ta Ni ji'na.

²¹ Cu'mä sñi' na', tii ti ti' mä tyi'i mä chalyuu, cha' ná tyatí yu'u mä lo'o xa' jo'ó. Jua'q laca cha' bi' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyucuua

*Nu lo'o chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee
na ña'q na ji'i tya'a ñati na*

¹ La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' sca quityi re, ma' cusu', jua'a sñi' nu'u, cha' caa quityi re ca slo cu'maq ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cha' cua ngusubi ycui' Ni ji'i ma' cha' caca ma' ñati ji'i Ni. Chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'q na' ji'i ma; ni si'i sca ti na', lo'o lcua ti ña'q ñati lcaa quichí nu nduna cha' liñi ji'i Jesús, lo'o lcua ñati bi', ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'q ngu' ji'i ma.

² Cua ndyanu tso'o cha' liñi bi' ne' cresiya ji'na, jua'a ná nga'a cha' tye cha' nu cua ndyuna na bi'; bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'q na' ji'i ma.

³ Ycui' Ndyosi nu laca Sti na, lo'o jua'a Jesucristo nu sca ti Sñi' ycui' Ni, xtyucua Ni ji'i ma. Lo'o jua'a cua nti' na' cha' ña'q ti tya cua'ni Ni quiña'a tsa cha' tso'o lo'o ma, cha' ña'q ti tya cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ma, cha' ña'q ti cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma; jua'a nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'q Ni ji'na, cha' chañi tsa cha' nu ngulu'u Ni ji'na.

⁴ Tso'o tsa ngua ti' na' lo'o ngujui cha' 'na cha' ña'q ti tya ndaquiya' tso'o xi ngu' tya'a ma lcaa cha' liñi nu cua nda ycui' Ndyosi Sti na lo'o na;

⁵ bi' cha' chcuí' na' lo'o nu'u, ma' cusu', jua'a lo'o lcaa ngu' tya'a ma, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na' ña'q na' ji'i tya'a ñati na. Si'i sca cha' nu bilya ta Ni lo'o na laca cha' bi', sca cha' nu ndyuna na lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesucristo tya clyo laca cha' bi'.

⁶ Lo'o nu ni na' ji'i ma' cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na' ña'q na' ji'i tya'a ñati na, la cui' jua'a ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cña nu nclyo ycui' Ndyosi ji'na. Nu lo'o ngusñi ma' cha' bi'

tya clyo, cua ndyuna ma' lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ni ma' cha' tso'o ti tyu'u tyiquee lcaa ma' ña'q ma' ji'i tya'a ñati ma.

*Nu ngu' cuiñi nu tya'a cusuu ji'i
Cristo*

⁷ Ntsu'u tsa ñati cuiñi nu nchcui' cha' ná chañi cha' ngua Jesús ñati lo'o ya'a yu chalyuu. Tyucui ña'q lo yuu chalyuu ndya'a ñati nu nchcui' cha' cuiñi bi'; na nñilo'o ngu' bi' ji'i tya'a ñati na, jua'a tya'a cusuu ji'i Cristo laca ngu' bi'.

⁸ Bi' cha' tii ti ti' ma' tyi'i ma' chalyuu, cha' ná culiji yu'u jua'a ti lcaa cha' nu cua ndyuna ma' lo'o nguti'i ya ca slo ma. Li' caja lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycui' Ndyosi ta Ni ji'i ma' lo'o tye chalyuu.

⁹ Lcaa ñati nu tyatí yu'u lo'o xa' la cha', ná ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, cha' ná cuayá' cha' ji'na lo'o jlya ti' na ji'i Cristo, nti' ngu' bi'; pana lo'o cua ngusñi na cha' ji'i Cristo ca ne' cresiya ji'na, li' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi, jua'a lo'o ycui' nu sca ti Sñi' ycui' Ni.

¹⁰ Bi' cha' juani si tyalaa ñati slo ma nu ná nda la cui' cha' ji'i Jesús bi' lo'o ma, nga'aa ta ma su tyi'i ngu' bi', ni ná ta ma xlyo ni'i ji'i ngu' bi'.

¹¹ Nu lo'o chcuí' na lo'o ñati bi', ñi'ya laca si ndyu'ni tya'a na lo'o ngu' bi', lo'o cña cuxi nu ndyu'ni ngu', jua'a ndyu'u cha' bi'.

*Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti
quityi*

¹² Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcuí' lo'o ma, pana tso'o la masi ná lo'o cha' bi' scua na' lo quityi re. Tiya' la nti' na' caa na' ca su ndi'i cu'ma, lo'o li' ycui' ca na' taca ta na' cha' bi' lo'o ma; li' chañi cha' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na' ña'q na' ji'i tya'a na.

¹³ Lo'o jua'a nu ñati tya'a ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o Cristo ca nde, nu ngu' nu cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i, lo'o ngu' bi' cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyuna

Tso'o tsa nchcui' Juan ji'i Gayo

1 La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' quityi re cha' c̄aq̄ ca slo nu'u, Gayo; jlyá ti' nu'u lcaa cha' nu laca ji'i Jesucristo, bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' chcui' na' lo'o nu'u.

2 Tso'o tsa ñati laca nu'u, cusu'. Nchcui' na' lo'o ycui' Ndyosi cuentya jinu'u cha' tso'o ti taca tyilí tyiquee nu'u, cha' taca ca lye ti' nu'u. Cua jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi.

3 Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa xi ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'nalo'o Cristo nu ngutu'u ca su ndi'i ma yaa' ngu' ca nde. Nacui' ngu' cha' ña'q̄ ti ndaquiya' tso'o ma ji'i cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' jua'q̄ ndu'ni ma lcaa tsā.

4 Sca ti cha' ncliyacua ti' na' cuentya ji'i cu'ma, si chañi cha' ndaquiya' ma ji'i cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' cuañi' la cu'ma cuentya jna'; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o ndyuna na' cha' jua'q̄ ndu'ni ma.

5 Cusu', ndube tsa ti' na' cha' lcaa tyempo tso'o tsa nxtyucua nu'u ji'i ngu' tya'a na, masi ná nslo nu'u ji'i ngu', cha' ngu' xa' quichí laca ngu' ntsu'u quiya'.

6 Cua nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nde quichí re, ndacha' ngu' ji'i ya ñi'yaa nu tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'q̄ ma ji'i ycui' ca ngu'. Lo'o jua'q̄ cua'ni ma cha' tso'o tya xtyucua la ma ji'i ngu' bi' tyucui su tsaa ngu', cua'ni ma ñi'yaa laca si na nxtyucua ma ji'i ycui' Ndyosi laca;

7 cña ji'i Cristo ndya'q̄ ngu', bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tyijyu'. Ná ntaja'q̄ ngu' xñi ngu' ni sca centavo ji'i xa' ñati nu ná ndaquiya' ji'i

Cristo tsiya' ti, cha' xtyucua ji'i ngu' tyucui;

8 bi' cha' nu na ni, tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nga'q̄ cha' xtyucua na ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'q̄ taca ca stu'ba cha' ji'na lo'o ngu' bi' lo'o sañi na cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na ca tyijyu' la.

Cuxi tsa cña nu ndyu'ni Diótrefes

9 Cua nscua na' sca quityi tya tsubi' la nu ndyaa ca su ndi'i ña'q̄ taju ti ma ñati ji'i Jesucristo, cu'ma nu ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti ca bi'; pana ná ntaja'q̄ Diótrefes taquiya' ji'i cha' nu nacui' na' ji'i ma, cha' nti' yu bi' cha' xu'na ma laca yu.

10 Nu lo'o tyalaa na' ca slo ma, li' chcui' na' lo'o ma cuentya ji'i lcaa cña nu ndyu'ni yu bi', cha' chiya'q̄ tsa nchcui' yu ji'i cuare; nchcui' yu bi' cua ña'q̄ ca lo cha' cuiñi lo'o ñati. Masi ndyu'ni yu jua'a, ná cuayá' ji'i yu nti' yu, cha' juani ná ntaja'q̄ yu ta yu su tyilí ngu' tya'a ndya'q̄ ya cña lo'o ndyaa ngu' quichí tyi ma; ña'a cuayá' ndaca'a yu chacuayá' ji'i tya'a ma cha' lo'o cu'ma ná ta ma su tyilí ngu', masi ngua ti' ma ta ma su tyilí ngu' nquicha'. Lo'o jua'a ngua ti' yu culo'o yu ji'i tya'a ndya'q̄ ya cña bi', cha' ná tyu'u ti'i ngu' lo'o ma.

11 Cusu', ná tyatí yu'u ma lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, tso'o la si tyi'u ti' ma ji'i lcaa cha' nu tso'o ti. Lcaa ñati nu xcui' clyana cha' tso'o nu cua'ni ngu' cha' xtyucua ngu' ji'i xa' la tya'a ñati ngu', cua ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi; lcaa ñati nu xcui' clyana cha' cuxi cha' cua'ni ngu', bilya tyu'u cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti lo'o ycui' Ndyosi.

Tso'o la ndyu'ni Demetrio

12 Tso'o tsa nchcui' lcaa ñati ji'i Demetrio; masi ycui' ca na, lo'o ña'a na ji'i yu nchca cuayá' ti' na cha' tso'o tsa ndyu'ni yu lo'o lcaa ñati. Jua'a cuare, nchcui' ya lo'o ma juani cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu' ji'i yu cha' tso'o tsa tyiquee yu. Cua jlo tso'o ti' ma cha' nchcui' ya cha' liñi lo'o ma.

*Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti
quityi*

¹³ Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na'
chcui' lo'o nu'u, pana tso'o la masi ná
scua na' cha' bi' lo quityi re juani;

¹⁴ tso'o la yala ti caa na' ca su ndi'i
nu'u cha' ycui' ca na' ta na' xi cha' lo'o
nu'u.

¹⁵ Ti ti tyi'i tyiquee ma lacua, cha'
ycui' Ndyosi xtyucua ji'i ma. Lcaa
ngu' tya'a tso'o ma nu ndi'i ca su ndi'i
cuare, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i
ma, xqui'ya cha' nu scua na' lo quityi
re; jua'a cu'ma, chcuicha' ma ji'i lcaa
ngu' tya'a tso'o ya nu ndi'i ca ndacua.

Quityi nu nguscua San Judas

¹ Judas naa na', la cui' tya'a Jacobo; cña laca na' cuentya ji'i Jesucristo. Nscua na' quityi re cha' tsaa ca slo lcaa cu'maq nu ndaquiya' maq ji'i y cui' Ndyosi Sti na, cha' cua ngusubi Ni ji'i maq. Y cui' Ndyosi laca nu ngua'ni lubii ji'i cresiya ji'i ma, lo'o ña'a ti tya cña'asii Ni ji'i maq juani xqui'ya Jesucristo.

² Tya'na tsa ti' y cui' Ndyosi ña'a Ni ji'i maq, bi' cha' ti' ti taca tysi'ji tyiquee maq, xqui'ya cha' cua jlo ti' maq cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma. Jua'a nti' na' cha' caca ji'i maq lcaa tsä.

Ntsu'u xi ñati nu nclyu'u cha' cuiñi ji'i ngu'

³ Cu'maq ngu' tya'a tso'o na nu tycaca'a tsa maq 'na, nti' tsa na' scua na' quityi cha' tsaa ca slo maq, sca quityi nu chcui' ji'i cha' tlyu nu ngua'ni Jesús cha' taca clyaa na ji'i nu cuxi; pana ná ngua scua na' ji'i yala ti. Lo'o nu juani nga'a cha' scua na' quityi re cha' tsaa ca slo maq, cha' ta na' sca cuij lo'o ma; nga'a cha' cua'a maq ji'i cua ña'a ca ngu' cuiñi, xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' ji'i cha' liñi nu cua nda y cui' Ndyosi nu Xu'na na lo'o na, lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo. Ná cua'a jyacä maq tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' ngu' cuiñi bi'.

⁴ Ndu'ni cha' ca cuayá' ti' maq cha' cua ndyatí xi ñati cuiñi bi' laja cu'maq, masi ná stu'ba cha' nu jlya ti' maq lo'o ngu'. Cua sa'ni tsa nscua cha' lo quityi ji'i y cui' Ndyosi cha' xcube' Ni ji'i nu ngu' cuxi bi'; pana ná ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' y cui' Ndyosi tsiya' ti, ni ná ndube ti' ngu' bi' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati chalyuu. Nacui' ngu' bi', cha' ná ndu'ni cha' masi cua'ní ngu' cha' suba', masi cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi, cha' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, ná xcube' Ni ji'na li', nti' ngu'. Cuiñi tsa ngu' bi', si'i y cui' Jesucristo

laca xu'na ngu' bi'. Pana nu na ni, sca ti y cui' Jesucristo laca nu Xu'na na, sca ti y cui' Ni laca nu chañi cha' laca Ni loo ji'na.

⁵ Cua jlo ti' maq lcaa cha' nu nscua lo quityi ji'i y cui' Ndyosi nu ngua sa'ni la, pana xa' cacha' na' xi cha' bi' ji'i maq juani: Ngua'ni lyaá y cui' nu Xu'na na ji'i jyo'o cusu' ji'i ngu' Israel, nu lo'o nguti'ji' ngu' preso ca loyuu su cuentya Egipto; pana ca tiya' la ndyujui y cui' Ni ji'i lcaa jyo'o cusu' nu ná ndaquiya' ji'i cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ngu' bi'.

⁶ Lo'o jua'a tysi' u ti' maq ji'i xcä ji'i y cui' Ndyosi nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cña nu nda Ni ji'i ngu' nu ngua sa'ni, bi' cha' nguxtyanu xcä bi' tysi' ngu' ca slo y cui' Ndyosi. Pana juani cua ndu xcä cuxi bi' ndyaaca' lo'o carena; ca su talya ña'a tsiya' ti ndu xcä cuxi bi', cha' preso ji'i y cui' Ndyosi laca ngu' juani. Jua'a ntsu'u cha' jatya xcä bi' ni jacua' tyalaa tsä nu cua'ni cuayá' y cui' Ni ji'i lcaa ñati.

⁷ Lo'o jua'a tysi' u ti' maq ji'i quichi Sodoma lo'o quichi Gomorra lo'o xa' la quichi nu ndi'ji' cacua ti; ñi'ya ngua'ni ngu' xcä bi' cha' cuxi, jua'a lye tsa ngua'ni cuxi nu jyo'o cusu' nu nguti'ji' quichi bi', hasta nu ngua'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ti ngu'. Cua ndyujui y cui' Ndyosi ji'i lcaa ngu' quichi bi' lo'o quii' tlyu ji'i Ni li'. Jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati ña'a cha' tlyu nu nchca ji'i y cui' Ndyosi ndu'ni Ni; la cui' lo'o sca qui' tlyu nu ná nga'a cha' tyubi' tsiya' ti, jua'a xcube' Ni ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi.

⁸ Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ñi'ya nu ngua'ni cuxi jyo'o cusu' bi', jua'a ndu'ni ngu'; ñi'ya si nchcui' xcalá ti ngu' bi', jua'a laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Xña'a tsa tyiquee ngu' bi', ndu'ni tsa ngu' cha' suba'; jua'a ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' cua ña'a ca ngu' nu laca loo. Lo'o li' hasta nchcui' suba' ngu' bi' ji'i xcä ji'i y cui' Ndyosi nu ntucua nde cuä.

⁹ Pana si'i jua'a ngua'ni Miguel nu laca loo ji'i xcä ji'i y cui' Ndyosi; nu

lo'o ngusu tya'a nu Miguel bi'lo'o nu xña'a xqui'ya jyo'o Moisés, ná nchcui' ni sca cha' cuxi lo'o nu xña'a bi'. Ndi'ya ti nchcui' lo'o: "Ycui' nu Xu'na na' ntsu'u cha' cua'a jinu'u", nacui Miguel ji'i nu xña'a bi' li'.

10 Pana juani nchcui' nu ngu' cuiñi bi' cha' cuxi ji'i cua ña'a ca cha' ji'i Jesús, masi ná nchca cuayá'ti' ngu' ji'i cha' bi' tsiya' ti; ndyu'ni ñu'u ngu' bi' ji'i ycui' ca ngu', xqui'ya cha' ndu'ni ngu' ñi'ya ndu'ni na'ni nu ná nchca culacua ti'.

11 Tya'na tsa nu ngu' cuiñi bi'. Cua ngusñi ngu' tyucuiii cuxi nu ngulu'u jyo'o Caín ji'i ñati; cua ndu'utsu' ngu' ji'i tyucuiii tso'o cha' caja cñi ji'i ngu' ñi'ya ngua'ni jyo'o Balaam, nu lo'o ngusñi yu caya' cuentya ji'i cña cuxi nu cua cua'ni ti yu nu ngua sa'ni. Ntsu'u cha' cajaa nu ngu' cuiñi bi' tsiya' ti, ñi'ya cua ngujui jyo'o Coré nu lo'o lye tsa ngusu tya'a yu lo'o ycui' nu Xu'na na.

12 Masi cuxi tsa ndu'ni nu ngu' cuiñi bi', ná ntyuju'u ti' ngu' tsiya' ti cha' ndi'i ngu' lo'o mä nu lo'o ndyu'u ti'i mä cha' cacu mä sii lo'o tya'a mä, xqui'ya cha' ngusñi mä cha' ji'i Jesucristo. Quiña'a tsa ndacu ngu' bi' li', quiña'a tsa ndyi'yu ngu', cha' tsa bi' ti cha' ntí' ngu' ndya'a ngu' slo mä; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti. Ñi'ya laca sca xu'na xlya' nu ná ña'asii tso'o ji'i xlya' ji'i, jua'a laca ngu' bi'; ñi'ya ntí' coo btyi nu nxna lijyä lo'o cui'i ti masi ná ca'ya tyo, jua'a ntí' nu ngu' cuiñi bi'; ñi'ya laca sca yaca si'yu nu ná nda si'yu, jua'a laca ngu' bi'. Pana sca yaca nu cua ngüityi, ntsu'u cha' xcuaqa na ji'i, cha' nga'aa ntsu'u juersa ji'i cha' cu'ú la li'; cua ndye ngujui yaca bi'.

13 Ñi'ya nxasu clyoo' tyujo'o, nchcuaqa clyoo' ngo' cuu' ca to' hitya, jua'a laca cña cuxi nu ndyu'ni ngu' bi'; ñi'ya laca sca cuii nde cuaq nu ngusna ndyaa xa' tyucuiii cha' nga'aa ta xee nde talya, jua'a laca ngu' cuiñi bi'. Pana cua ngua'ni cho'o ycui' Ndyosi sca se'i su ná ntsu'u xee tsiya' ti su tyaa nu ngu' cuiñi bi'.

14 Cua sa'ni tsa nchcui' jyo'o Enoc ñi'ya nu caca ji'i ngu' cuiñi nu ndu'ni jua'a. Cua ndya'a ca'yu latya sñi' ste' jyo'o Adán, lo'o li' ngula nu Enoc nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Enoc bi': "Cua na'a na' ji'i ycui' nu Xu'na na, cha' lijyä Ni lo'o tyuu tsa tya'a mil xca ji'i ycui' Ni,

15 cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati. Li' xcube' Ni ji'i lcaa ñati cuxi xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu', xqui'ya cha' suba' nu cua nchcui' ngu' ji'i ycui' Ndyosi." Jua'a nacui jyo'o Enoc bi'.

16 Nu ngu' cuiñi bi' ni, xcui' na chii nti' ngu' bi' ndi'i ngu' chalyuu; ná sca na ná ndiya ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' chiya'a ti nchcui' ngu' ji'i lcaa ti cha'. Xcui' ndiya la ti' ngu' bi' lcaa lo cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' ji'i. Lye tsa nchcui' tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', pana xcui' tso'o tsa nchcui' ngu' bi' ji'i ñati si xtyucua ngu' ji'i ngu' bi' lo'o sca cña cuxi.

Cña nu nga'a cha' cua'ni ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo

17 Cu'mä ngu' tya'a tso'o na nu tyaca'a tsa mä'na, nga'a cha' tyl'u ti' ma cha' nu nchcui' ñati lo'o na, nu ñati nu cua ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu Xu'na na tya clyo.

18 "Tyu'u tucua xi ñati cuiñi lo'o cua tye ti chalyuu", nacui' ngu' bi' ji'na. "Xtyí lo'o ngu' cuiñi bi' ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi, jua'a cua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' bi'ji'i", nacui' ngu' bi' ji'na.

19 Cua'ni nu ngu' cuiñi bi' cha' nga'aa stu'ba cha' nu culacua ti' mä lo'o tya'a mä. Ndiya tsa ti' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, cha' ná ndyanu Xtyí'i ycui' Ndyosi ne' cre-siya ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

20 Pana nu cu'mä ngu' tya'a tso'o na ni, xa' ña'a cua'ni mä; nga'a cha' xtyucua mä ji'i ngu' tya'a mä cha'lcaa mä talo mä cua'ni mä cña ji'i ycui' Ndyosi. Taca talo mä xqui'ya cha' ngusñi tso'o mä cha' ji'i ycui' Ni. Lo'o jua'a ta Xtyí'i ycui' Ndyosi juersa ji'i mä cha' taca chcui' mä lo'o Ni.

²¹ Bi' cha' lacua, cua'a mā ji'i ycui' ca mā; cui'ya mā cuentya ñi'ya nu cua'ní mā nde chalyuu, cha' jlo ti' mā cha' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'q Ni ji'i mā. Jatya mā ni jacua' tyalaa tsā lo'o ta ycui' Jesucristo nu Xu'na na chalyuu nu ná nga'q cha' tye tsiya' ti ji'na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'q Ni ji'na.

²² Cua'ni tya'na ti' mā ji'i lcaa ngu' tya'a mā nu bilya xñi tso'o cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'q culu'u tso'o la mā ji'i ngu' bi'.

²³ Cua'ni lyaá mā ji'i ngu' nu cua tyumi' ti lo quii' ji'i nu xña'a, culo mā ji'i ngu' bi' ya' nu xña'a. Ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' mā ji'i ngu' nu xcui' cha' cuxi ndu'ni; ña'q ti xtyucua mā ji'i ngu' bi', cha' taca ca cuayá' tso'o la ti' ngu' cha' liñi ji'i ycui' Ni, masi cutsii mā xi ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu', ñi'ya si cojolaqui nu cha' cuxi bi' ji'i mā.

Ndyu'ni tlyu Judas ji'i ycui' Ndyosi

²⁴⁻²⁵ Sca ti ycui' Ndyosi ntsu'u chalyuu. Taca cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na; sca ti ycui' Ni nchca ji'i Ni ña'qsií Ni ji'na, laja lo'o ndya'q na tyucuií tso'o nu ngulu'u Ni ji'na. Xtyucua Ni ji'na cha' ná tyeje sna quiya' na, cha' ná tyu'utsu' na ji'i tyucuií bi', ña'q cuayá' nu tyalaa na tso'o ti ca su ndubi tsa ña'a xee, ca su ntucua ycui' Ndyosi. Lubii tsiya' ti caca cresiya ji'na lo'o cua ndyalaa na ca slo Ni, lo'o jua'q caca chaa tsa ti' na li'. Bi' cha' juani cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi nu ntucua ca su tlyu nde cuq, cha' sca ti ycui' Ndyosi ntsu'u nu tlyu tsa laca Ni; sca ti ycui' Ni laca Ni loo ji'i lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, jua'q sca ti ycui' Ni nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tonu tsiya' ti. Lu'ú ycui' Ndyosi tya lo'o bilya tya' chalyuu, lo'o jua'q lu'ú Ni juani; ná nga'q cha' tye tyempo cha' lu'ú Ni ca nde loo la. Jua'q laca cha' lacua.

Lo'o cua tye ti chalyuu re

Ngulu'u Jesucristo ji'i Juan sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la

¹ Nde nscua na' cha' nu ngulu'u Jesucristo 'na. Juan laca na', lo'o nde nscua na' sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la. Tya clyo la cua nda y cui' Ndyosi cha' bi' lo'o Jesús cha' culu'u ji'i ñati ji'i y cui' lcaa ña'q cha' nu cua lijyä ti cha' caca nde chalyuu. Li' nda Jesús cha' bi' lo'o na', nu lo'o nda Ni sca xcä ji'i Ni nu ngutu'u nde cuä yaa ca slo na', cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni.

² Nde nscua na' lcaa cha' nu cua na'q y cui' na'; jua'a nchcui' liñi na' lo'o ñati ji'i Ni lcaa cha' nu cua nda y cui' Ndyosilo'ngu', la cui' cha'tso'o nu nchcui' tsa Jesús ji'i lo'o ñati.

³ Tso'o tsa caca tyiquee ma, ñati nu chcui' lo quityi re, jua'a cu'mä lo'o cuna mä cha' nu nchcui' quityi re, lcaa ña'q cha' nu cua lijyä ti cha' caca nde chalyuu; nu lo'o taquia' na ji'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o tsa caca tyiquee na li'. Lo'o jua'a cua ngulala ti caca cha' nu nscua re.

Nscua Juan cha' nu ndyaa slo ñati ji'i Jesucristo nde cati tya'a quichi

⁴ Juan laca na' nu ndä quityi re tsaa nde cati tya'a quichi loyuu su cuentya Asia, ca su ndil'i taju ñati nu ngusñi cha'ji'i Jesucristo. Nda na' xlyo ni'ji'i mä chacuayá' ji'i y cui' Ndyosi Sti na, jua'a chacuayá' ji'i Xtyi'i y cui' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Jesucristo. Cua nti' na' cha' ña'q ti cua'ni y cui' Ndyosi cha'tso'o lo'o mä, ña'q ti cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee mä. Nu ngua tya clyo lu'ú y cui' Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'q ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la. Ntucua Xtyi'i y cui' Ni nde loo su tlyu su ntucua y cui' Ni, la cui' cati tya'a cui'i lubii nu nda Xtyi'i Ni laca bi'.

⁵ Tso'o tsa nchcui' liñi Jesucristo ji'i y cui' Ndyosi Sti yu ña'q cuayá' ndyujui ngu' ji'i yu. Pana lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujuii yu, li' na'q ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i

yu. Lo'o juani laca Jesucristo loo ji'i tyucui ña'q chalyuu, xqui'ya cha' laca yu loo ji'i lcaa nu laca xu'ha chalyuu. Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'q yu ji'na, bi' cha' ngujuii yu lo crusí; cua ndyalú tañi yu, cha' ngua'ni lyaá yu ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na.

⁶ Cua ngua'ni Jesús cha' laca na sca lo ñati nu ndulo tsa cuentya ji'i y cui' Ndyosi, nu ndyu'ni cña nu nti' y cui' Ndyosi Sti Jesús cha' cua'ni na. Cua nti' na cha' lcaa yija nu lijyä nde loo la ná tye cha' cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi, cha' nchcua ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti. Jua'a caca cha' lacua.

⁷ Cui'ya mä cuentya, cha' tya tyaa Jesús nde chalyuu chaca quiya' laja coo. Ña'q lcaa ñati ji'i yu li'; jua'a nu ñati nu liye' tsa ti' ña'q ji'i yu nu ngua tsubi', jua'a nu ñati nu cua ndyoojo' chcuä ji'i yu, lo'o ngu' bi' ña'q ngu' ji'i yu chaca quiya' li'. Xi'ya ñati tyucui ña'q chalyuu cha' xñi'i ti' ngu' lo'o tyaa Jesús chaca quiya', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu'. Jua'a caca cha' bi' lacua.

⁸ "Ñi'yä nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'yä nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na'", nacui y cui' nu Xu'na na nu lcaa cña nchcua ji'i Ni. Nu ngua tya clyo lu'ú y cui' Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'q ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Na'a Juan ji'i Cristo ca su tlyu su ntucua y cui' Ni

⁹ Juan laca na', tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús laca na'. Ñi'yä nu ndyaca ji'i cu'mä, la cui' jua'a ndyaca jna', cha' stu'ba ti ndyiji cha' ti'i ji'na cuentya ji'i Jesús; pana jlya ti' na cha' Cristo laca loo ji'na juani, bi' cha' ndalo na ji'i cha' ti'i nu tyacua ji'na. Nde cha' nu ngua 'na lo'o ndil'i na' loyuu su naa Patmos, sca yuu piti ti nu nscua cla'be hitya. Ca bi' ntsu'u na' ne' chcuä, xqui'ya cha' ná ntsi'i na' nchcui' na' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ñati; nchcui' na' lcaa cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o na.

10 Tsa clyo ji'i semana ngua, tsa ji'i y cui' nu Xu'na na, li' tyucui ña'a na' ngua tii na' cha' ngua'y a Xtyi'i y cui' Ndyosi lo na' tsiya' ti; nga'aa ngua cua'ni na' xa' la cha'. Li' ndyuna na' cha' nchcui' tsaca ñati nde chu' su ndu' na'; cuii ngusi'y a bi' lo'o nchcui', ñi'y a ndañi nclya'a ngu' sca cui'chcua.

11 Ndi'y a nchcui' nu bi' lo'o na':

—Ñi'y a nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'y a nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacui nu nchcui' bi'—. Scua clyya nu'u lcaa cha' nu cacha' na' jinu'u juani; lcaa cha' nu ña'a nu'u juani, scua clyya nu'u ji'i lo quityi. Li'ta nu'u quityi re cha' tsaa slo nu cati tya'a taju ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo ca quichi tyi ngu', ca loyuu su cuentya Asia nu ñacui na're: quichi Efeso, jua'a quichi Esmirna, jua'a quichi Pérgamo, jua'a quichi Tiatira, jua'a quichi Sardis, jua'a quichi Filadelfia, jua'a quichi Laodicea.

12 Li'nguxtyacui na'su ndu' na' cha' ña'a na' tilaca laca nu nda cha' lo'o na'. Li' na'a na' ndu' cati tya'a candyeru nu cua ndya'lo'o chcua oro.

13 Laja candyeru bi' ndu' sca nu ñi'y a ña'a ñati ña'a, jua'a ña'a nu cusu' bi' ngua ti' na'. Tyucui tsa late' lacu' Ni, nu ndyalaa ca yane quiya' Ni tsiya' ti, lo'o jua'a cua ndyaaca tyiquee Ni lo'o sca sintya oro.

14 Ngati tsa ña'a quicha' hique Ni, ñi'y a ngati ña'a quicha' xly'a', masi yelu tly'a' nu ngati ña'a. Tso'o tsa ngulane xee cloo Ni ñi'y a laca lo'o lye tsa ndyatu quii' su talya ña'a.

15 Ndubi tsa ña'a quiya' Ni, ñi'y a laca lo'o ndubi ña'a chcua ngatsi nu cua ndyaa lo quii', lo'o li' ngusubii ngu'ji'i. Nu lo'o nchcui' Ni, ñi'y a laca lo'o ndyalu' sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalu' hitya, jua'a nguañi xtyi'i li'.

16 Ya' tsu' cuii Ni ndacui cati tya'a cuii, ñi'y a laca cuii nu ntsu'u nde cua; tu'ba Ni ntucua sca xlyu cusu nu cha tsa tyucuaa chu' bi'. Ndubi tsa

ñ'a loo Ni, ñi'y a laca lo'o ntyiji'i xee cuichaa nde hora.

17 Lo'o cua na'a na' ji'i Ni, tsiya' canlyu na' nde quiya' Ni; cua culiji ti ti' na' ngua, xqui'y a cha' ndyutsii tsa na'. Li' ya' tsu' cuii Ni ngusta Ni hichu' na', ndi'y a nchcui' Ni lo'o na':

—Ná cutsii nu'u —nacui Ni—. Na' ntucua lo'o nguxana chalyuu, lo'o jua'a la cui' na' tyucua lo'o tye chalyuu.

18 Y cui' Ni nu lu'u ca laca na' —nacui Ni—. Cua ngujuii na'nu ngua li', pana xa' ndyu'u na' chaca quiya', lo'o juani nga'aa tye cha' lu'u na'. Na' nclyu cña lo'o ndyijii ñati, jua'a la cui' na' nclyu cña macala su tyaa cresiya ji'i ngu'.

19 Scua nu'u cha' nu ndyaca re juani, cha' nu ña'a nu'u ca nde, jua'a cha'nu caca nde chalyuu tyempo nde loo la, cha' tsaa quityi slo taju ñati'na nde quichi tyi ngu' bi'.

20 Ndi'y a ndyu'u cha' nu na'a nu'u tsa, cha' ji'i nu cati tya'a cuii nu ntsu'u nde cua nu na'a nu'u cha' ndacui ya' na' la'a tsu' cuii, jua'a nu cati tya'a candyeru oro bi', cha' na'ngua cuayá'ti' nu'u nquicha': nu cati tya'a cuii bi', bi' laca nu cati tya'a ñati'nu ndu' cuentya ji'i y cui' Ndyosi cha' chcui' ngu' lo'o nu cati tya'a taju ñati'ji'i Jesucristo, sca taju ñati'bi' scaa quichi; lo'o jua'a nu cati tya'a candyeru oro, bi' laca nu cati tya'a taju ñati'bi'.

2

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha'ji'i Ni nde quichi Efeso

1 Li' nacui Jesús:

—Nde cha' nu scua nu'u cha' tsaa slo nu ñati'nu ndu' cuentya jna' nde quichi Efeso, cha' culu'u cha'ji'i y cui' Ndyosi ji'i ngu' bi': “Ndi'y a nchcui' na' lo'o ma, la cui' na' nu ndacui nu cati tya'a cuii bi' ya' na', nu ndu' na' clabe laja nu cati tya'a candyeru oro bi'”:

2 Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Jesús. Jlo ti' na' cha' ndalo tsa tyiquee ma, masi ndyiji tsa cha' ti'i ji'i ma cha' ndacu' ma cha' ji'i

ngu' xña'a, nacui Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná ndalo mä tsiya' ti ji'i ñati cuxi. Cua ngua'ni cuayá' mä ji'i ñati nu nacui cha' cua nda na' ji'i y cui' ngu' liyä slo mä, masi ná nda na' ji'i ngu' bi' liyä; cua nquijeloo cha' ji'i mä cha' cuiñi ngu' bi', nacui Ni.

³ Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná nchca taja ti' mä; masi ndyiji tsa cha' ti'i ji'i mä, ná ndya'achu' mä cha' jna'.

⁴ Pana nde qui'ya ntsu'u cha' sta na' hichu' mä, cha' ná ntsu'u tyiquee mä ña'a mä 'na ñi'yä nu ngua'ni mä tya clyo la, nacui Jesús.

⁵ Bi' cha' juani cua'ni clya mä cha' tyi'u ti' mä ñi'yä nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee mä ña'a mä jna', nu lo'o ngusñi mä cha' 'na tya clyo; lo'o juani ña'a ti nga'a cha' cua'ni mä la cui' cha' tso'o bi' chaca quiya'. Si ná tyaja'a mä cua'ni mä jua'a, li' cäq na' cäqui'ya ji'i candyeru ji'i mä ca su ntucua bi', tyalo'o na' ji'i, nacui Ni.

⁶ Pana nde cña ngua'ni mä nu tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'i, nacui Ni, cha' stu'ba nti' mä lo'o na' cuentya ji'i ngu' nicolaítas; tso'o cha' ná ndiya ti' mä tsiya' ti lcaa ña'a nu ndyu'ni ngu' bi'.

⁷ Cua'a jyacä mä xi ji'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca mä cuna mä: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo ji'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu ji'i ngu'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi', lo'o jua'a ta na' chacuayá' cacu ngu' si'yu yaca tso'o nu ndü ca clai'be yuu tso'o su ndi'i y cui' Ni, nacui Jesús."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichi Esmirna

⁸ 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaa slo nu ñati nu ndü cuentya jna' nde quichi Esmirna, cha' culu'u cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o mä, na' nu ntucua lo'o nguxana lcaa cha', la cui' na' nu tya tyucua lo'o tye lcaa cha': Chañi cha' ngujui na', pana cua ndyu'ú na' chaca quiya'.

⁹ Jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni cu'mä, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' lye tsa ndyu'ni lyä ti' ngu' ji'i mä, cha' ti'i tsa mä cuentya ji'i ngu' bi', masi liñi la ñacui na cha' ntsu'u tsa cha' tso'o ji'i cu'mä cuentya jna', nacui Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' ji'i mä. Nacui ngu' cha' sñi' y cui' Ndyosi laca y cui' ngu'; pana sca cha' ndu'ni ti ngu' laca cha' bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o Satanás, nacui Ni.

¹⁰ Ná cutsii mä ji'i cha' ti'i nu caca ji'i mä nde loo la, masi cua'ni nu xña'a cha' tyuu tya'a ma tsaa mä xi ne' chcuä. Cua nti' yu cua'ni cuayá' yu ji'i mä si ña'a ti tya nxñi mä cha' jna'. Pana tii ti tsä xcube' yu ji'i mä, nacui Ni. Ña'a ti tyucui tyiquee mä xñi mä cha' ji'i y cui' Ndyosi Sti na', masi cajaa mä, cha' ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' ji'i mä nde loo la li'.

¹¹ Cua'a jyacä mä ji'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca mä cuna mä xi: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo ji'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu ji'i ngu'; ná sca caca ji'i ngu' bi' tsiya' ti tsä bi', nu lo'o culo y cui' Ndyosi cña ji'i ñati cuxi nu ntsu'u ca bilyaa cha' tyaa ngu' nde chalyuu talya, nacui Jesús."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichi Pérgamo

¹² 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaa slo nu ñati nu ndü cuentya jna' nde quichi Pérgamo, cha' culu'u cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o mä, nacui Jesús, na' nu ntsu'u xlyu cusuü 'na nu cha tsa tyucuaa chu' xlyu bi'.

¹³ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni mä, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' laca Satanás loo ca su ndi'i cu'mä; pana masi jua'a laca cha', tya tso'o tsa nxñi mä cha' 'na, nacui Ni. Bilya tya'achu' mä ji'i cha' jna'; ña'a ti jlyä ti' ma 'na, masi tyempo cuxi nu ngua li', nu lo'o ndyujuii ngu' ji'i jyo'o Antipas. Ná

ndyutsii yu bi', nchcui' yu cha' 'na ca quichí tyi mā su ntucua Satanás loo.

¹⁴ Pana tya ntsu'u xi qui'ya nu sta na' hichu' mā, nacui Jesús, cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndyu'u ti'i mā ca quichí Pérgamo bi', nu ná nti' xtyanu ji'i cha' cuxi, la cui' cha' cuxi nu ngulu'u jyo'o Balaam ji'i ñatí nu ngua sa'ni. Cua nchcui' jyo'o bi' lo'o jyo'o Balac nu ngua li', cha' culu'u yu cha' cuxi bi' ji'i ngu' Israel, cha' cacu ngu' mstā nu nscua slo lcui jo'ó ji'i xa' ñatí nu ná ndaquiya' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti, lo'o jua'a cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' nu cuna'a.

¹⁵ Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' tya'a ndyu'u ti'i mā nu ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' ji'i xa' cha' cuxi nu ngulu'u ngu' nicolaítas bi'. Ná ndiya ti' na' cha' cuxi bi' tsiya' ti, nacui Ni.

¹⁶ Bi' cha' juani culochu' mā lcaa cha' cuxi bi', nacui Ni. Si ná tyaja'a mā cua'ni mā jua'a, yala ti cāna' ca su ndi'i mā cha' x̄uū tya'a na' lo'o mā lo'o xlyu cusūu nu ntucua tu'ba na', nacui Ni.

¹⁷ Cua'a jyaca mā xi ji'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o taju ñatí nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichí, si tyaja'a ca mā cuna mā: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñatí nu tyijiloo ji'i nu xñia'a ña'a cuayá' tye chalyuu ji'i ngu'; caca tyaala' ti' tyiquee ngu' bi', cacu ngu' cha' tso'o nu cua nguxco'o na' cha' caja ji'i ngu'. Lo'o jua'a ta na' sca quee sube ti nu ngatí ña'a, nu nscua xtañi scaa ngu' chū', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi', cha' tso'o ti nti' na' ña'a na' ji'i ngu'; chaca xtañi nu tso'o la laca nu nscua chū' quee bi'. Ná caja chacuayá' ji'i xa' ñatí tyuloo xtañi bi'; cua laca ti ñatí nu caja xtañi bi' ji'i, bi' laca nu caja chacuayá' cha' tyuloo ji'i, nacui Ni."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñatí nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichí Tiatira

¹⁸ 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaa slo nu ñatí nu ndu' cuentya jna' nde quichí Tiatira, cha' culu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' lo'o mā, na' nu lacā nu sca

ti Sñi' ycui' Ndyosi, na' nu ngulane tsa xee cloo na' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyatú quii' su talya ña'a, na' nu ndubi tsa ña'a quiya' na' ñi'ya laca sca chcuā ngatsi nu scui chū'.

¹⁹ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni mā, nacui Ni. Ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a mā nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' 'na; nxtyucua mā ji'i ñatí nu lyiji tsa cha' tso'o ji'i, jua'a ndalo tsa tyiquee mā lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i mā. Lo'o juani tso'o la xi ndyu'ni mā, nga'aa si'i ñi'ya nu ngua'ni mā tya sa'ni la, nacui Jesús.

²⁰ Pana nde qui'ya nu ntsu'u cha' sta na' hichu' mā, nacui Ni, laca cha' tya nda mā chacuayá' ji'i nu cuna'a Jezabel bi', cha' culu'u cha' cuxi ji'i ngu' tya'a mā. Ycui' ma' nacui ma' cha' laca ma' tu'ba ji'i ycui' Ndyosi, pana ndatsaa tsa ma' bi' ji'i ñatí nu ntsu'u cuentya jna'; nclu'u qui'i ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' cuna'a, jua'a nclu'u ma' ji'i ngu' cha' cacu ngu' mstā nu nscua slo lcui jo'ó ji'i ngu', nacui Ni.

²¹ Cua ntajatyá tsa na' ji'i nu cuna'a bi', ni jacua' culochu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i; pana ná ntaja'a ma' bi' xtyanu ma' cha' suba' nu ndu'ni ma'.

²² Bi' cha' juani ta na' cha' ti'i ji'i ma' bi', nacui Ni. Stu'ba ti caca quicha nu cuna'a bi' lo'o nu ñatí nu suba' tsa ndyu'ni lo'o, lye tsa caca quicha ngu'. Jua'a cua'ni na' lo'o ngu' bi', si ná ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi';

²³ hasta cujuui na' ji'i ñatí nu ngusñi cha' ji'i nu cuna'a bi', nacui Ni. Lo'o li' lcaa taju ñatí ji'i Jesucristo lcua ti quichí, caja cha' ji'i ngu' cha' cua ngua'ni tye na' ji'i cha' cuxi bi'; li' taca jlyá tso'o ti' ngu' cha' cua jlo ti' na' lcaa ña'a cha' nu nclyacua ti' ñatí chalyuu. Lo'o li' ca cuayá' ti' lcaa mā cha' la cui' ñi'ya ngua'ni mā cha' cuxi tya lo'o yaq mā chalyuu, jua'a xcube' na' ji'i mā, nacui Jesús.

²⁴ Juani chcui' na' xi lo'o cu'ma tya'a ngusñi mā cha' jna', nu ndyanu

mä nde Tiatira, cu'mä nu ná ngusñi mä cha' cuxi nu nclyu'u nu cuna'a cuxi bi': ná jlo ti' mä cua'ni mä cha' cuxi nu nacui ngu' bi' cha' sca cha' nu tucui tsa nu ntsu'u ji'i Satanás laca, lo'o jua'a laca cha' cuxi bi'. Tso'o ndu'ni mä lacua. Ná ta na' xa' cña nu cua'ni mä, nacui Ni,

²⁵ masi sca ti cha' chcui' na' lo'o mä, cha' ña'a ti ty a tyanu tso'o cha' ne' cresiya ji'i mä, lcaa cha' nu cua ndyuna mä tya tsubi' la; tyanu cha' bi' ña'a cuaya' nu cäa na', nacui Jesús.

²⁶ Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñatí nu tyijiloo ji'i nu xña'a, ñatí nu ndalo, cha' ndu'ni ngu' cua ña'a ca cña nu nti' na' cha' cua'ni ngu' ña'a cuaya' tye chalyuu, nacui Ni. Stu'ba ti tyucua ngu' bi' lo'o na', cha' caca ya loo ji'i lcaa ñatí chalyuu ca li',

²⁷ cha' cua nda y cui' Ndyosi Sti na' chacuayá' cha' caca na' loo; jua'a tlyu tsa chacuayá' ta y cui' Ndyosi ji'i ngu' bi' lo'o caca ngu' loo ji'i ñatí. Li' xcube' tsa ngu' ji'i ñatí nu ná tyaja'a taquiya' ji'i cha' ji'i y cui' Ndyosi.

²⁸ Lo'o jua'a ta na' sca xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' ñi'yä laca sca cuii tlyu nu ntyucua nde nguxee, nacui Ni.

²⁹ Cua'a jyacä mä xi ji'i ña'a cha' nu nda na' lo'o taju ñatí nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca mä cuna mä, nacui Jesús."

3

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñatí nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichi Sardis

¹ 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaa slo nu ñatí nu ndu' cuentya jna' nde quichi Sardis, cha' culu'u cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'i ngu' bi': "Ndi'yä nchcui' na' lo'o mä: Ndi'i Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o na', bi' laca cati tya'a cui'i lubii nu nda Ni ndyaa tyucui ña'a chalyuu. La cui' jua'a ya' na' ndacui nu cati tya'a cuii ndubi bi!. Cua nda na' cuentya ji'i lcaa ña'a nu ndu'ni mä, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' ngunu'u cresiya ji'i mä, masi nacui ngu' quichi cha' lubii tsa ndu'ni mä, nacui Ni.

² Quee ti' mä juani, cha' ndi'i mä ñi'yä si laja' ti mä. Cua'ni clya mä nu tya xi ca cha' tso'o nu tya jlo ti' mä cha' cua'ni mä, cha' ná chcuna' cña bi' tsiya' ti; bilya ña'a na' si cua ndu'u scua cña bi' ji'i mä, nacui Ni.

³ Tyi'u ti' mä cha' tso'o tsa ngusñi mä cha' 'na nu lo'o ngulu'u ngu' cha' ji'i mä tya clyo; taquiya' mä ji'i cha' bi' chaca quiya', pana culochü' mä cha' cuxi nu ndyu'ni mä juani, nacui Jesús. Si ná tyaja'a mä taquiya' mä cha' 'na, li' tsiya' ca tya'u tucua na' cäa na' slo cu'mä, ñi'yä nti' lijyä sca nu cuaana; cäa na' cha' xcube' na' ji'i mä lo'o ná ca tii mä ni hora laca nu cäa na', nacui Ni.

⁴ Masi jua'a jlo ti' na' cha' tya ntsu'u xi ñatí nu tso'o tsa ngusñi cha' jna' nde Sardis bi', nu lubii cresiya ji'i ngu'. Nu xa' la ngu' tya'a ndyu'u ti'i mä ni, cua ngui'i tsa ngu' ndyu'ni ngu' cha' cuxi; pana ngati tsa late' caja ji'i ñatí nu tya nxñi cha' jna', tya'a ngu' bi' lo'o na', nacui Ni. Ndacui cha' caca jua'a ji'i ngu' bi',

⁵ cha' xcui' ngati tsa late' cacu' ñatí nu cua ntijiloo ji'i nu xña'a, nacui Ni. Nga'aa cuityi na' xtañi ngu' bi' ji'i quityi ca su nscua xtañi ñatí nu ngujui chalyuu cucui ji'i jua'a. Lo'o tyalaa na' ca su ntucua y cui' Sti na' lo'o ngu' xcä ji'i Ni, li' ñacui na' ji'i Ni cha' ñatí 'na laca ngu' bi', nacui Ni.

⁶ Cua'a jyacä mä xi ji'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o taju ñatí nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca mä cuna mä, nacui Jesús."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñatí nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichi Filadelfia

⁷ 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaa slo nu ñatí nu ndu' cuentya jna' nde quichi Filadelfia, cha' culu'u cha' ji'i y cui' Ndyosi ji'i ngu' bi': "Ndi'yä nchcui' lo'o mä, na' nu laca nu sca ti Sñi' y cui' Ndyosi: Xcui' lubii tsa cresiya 'na, xcui' cha' liñi ndu'ni na'. Juani laca na' loo ji'i ñatí 'na ñi'yä ngua jyo'o David loo ji'i ngu' tya sa'ni la. Nu lo'o ta na' chacuayá' cha' cua'ni ñatí sca cña, ná tucui taca ji'i tacu' cha'

ji'í ngu' bi' li'; nu lo'o tacu' na' cha' ji'í ñati cha' ná cua'ni ngu' sca cña, ná tucui taca ji'í cua'ni cña bi' li'.

⁸ Nda na' cuentya ji'í lcaa ña'q nu ndu'ni mä, nacui Ni. Cua nda na' sca cña tso'o cha' cua'ni mä, lo'o ná tucui taca tacu' cha' ji'í mä li', masi jlo ti' na' cha' ná caca ji'í mä chcui' lye mä lo'o ñati cuentya jna', cha' ná nguula ti' tyiquee mä tsiya' ti; pana ña'q ti tyadaquiya' mä ji'í lcaa cha' nu nclyu'u na' ji'í mä, bilya xtyanu mä 'na.

⁹ Ntsu'u xi taju ñati nu cuiñi ti nda cha' lo'o tya'a ngu' cha' ñati jna' laca ngu'; liñi la ñacui na cha' ntsu'u cha' ji'í ngu' bi' lo'o Satanás. Ca tiya' la xi cuane na' ji'í ngu' bi', cha' tyaaq ngu' ca slo cu'mä, tyu sti' ngu' slo mä cha' cua'ni tlyu ngu' ji'í mä li', caca cuayá' ti' ngu' jua'q cha' tyaca'a tsa cu'mä 'na.

¹⁰ Cua ndyi'u ti' mä cha' nu nacui na' ji'í mä tsubi', cha' talo tyiquee mä cha' tu ti' mä 'na ni tsä tyaaq na' chaca quiya'; bi' cha' juani cua'ni na' cha' ná sca caca ji'í mä lo'o tyalaa tyempo cuxi nde chalyuu. Cua lijya caca cha' cuxi bi', nu cua'ni cuayá' ji'í lcaa ñati chalyuu.

¹¹ Cua tyaaq ti na'. Ná ta mä chacuayá' cha' culiji yu'u jua'q ti cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'í mä, tya cua'ni mä ñi'yä nu ngua'ni mä tya sa'ni la. Tii ti ti' tyi'í mä cha' caja chalyuu tso'o nu ta ycui' Ndyosi ji'í mä lo'o tye chalyuu re.

¹² Cua ña'q ca ñati nu tyijiloo ji'í nu xña'q ni, tlyu tsa caca ñati bi' laja ñati 'na lo'o cua ndyee chalyuu; tso'o tsa tyi'í ngu' bi' ca su ndi'í na'. Scua na' xtañi ycui' Ndyosi Sti na' loo ngu' bi', lo'o jua'q scua na' ni naa quichi tlyu nu ca ji'í ycui' Ni; Jerusalén cucui naa quichi bi'. Tyu'u bi' nde su ntucua ycui' Ndyosi, caaq ca'ya bi' lo yuu. Jua'q scua na' xtañi ycui' na' loo ngu' bi', cha' laca ngu' ñati 'na.

¹³ Cua'q jyaca mä xi ji'í ña'q cha' nu nda Xtyi'í ycui' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'í Ni scaa quichi, si tyaja'q ca mä cuna mä, nacui Jesú.

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'í Ni nde quichi Laodicea

¹⁴ 'Lo'o jua'q scua nu'q cha' re cha' tsaa slo nu ñati nu ndu' cuentya jna' nde quichi Laodicea, cha' culu'u cha' ji'í ycui' Ndyosi ji'í ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o mä: Chañi cha' ndyu'u tucua cha', lcaa cha' nu nda na' lo'o ñati; liñi tsa nchcui' na' cha' ji'í ycui' Ndyosi Sti na' lo'o ñati, cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni na' cña ji'í ycui' Ni. Nu lo'o nguxana ndya' lcaa na nu ntsu'u chalyuu, stu'ba ti ndu' na' lo'o ycui' Ni nu ngua li', nacui Jesú.

¹⁵ Cua jlo ti' na' lcaa ña'q nu ndu'ni cu'mä; jlo ti' na' cha' ni si'i na ngusñi tso'o mä cha' 'na, lo'o jua'q ni si'i na ndya'ächu' mä cha' 'na. Tso'o la masi tyucui tyiquee mä xñi mä cha' 'na, masi xtyanu mä cha' 'na tsiya' ti.

¹⁶ Ñi'ya laca si co'o na hitya nu conu' ti chcatsu, ni si'i na tyique', ni si'i na tyacala', na conu' ti chcatsu' bi'; ná tso'o ndyi'yu bi', salú na ji'í nde lo yuu, nga'aa co'o na ji'í. Jua'q laca cu'mä cuentya jna', cha' sa cla'be ti ná ngusñi mä cha' 'na.

¹⁷ Quiña'a tsa cha' ntsu'u ji'í ya, nacui mä. Cua ngujui sca chalyuu tso'o ji'í ya, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' nu lyiji ji'í ya, nacui mä. Pana ná nda mä cuentya cha' tya'na tsa mä nti' na' ña'q na'ji'í mä. Tso'o la si ca tyuju'u ti' mä, nti' na', cha' nga'aa ntsu'u cha' ji'í mä tsiya' ti; ntsu'u tsa cha' nu lyiji ji'í mä nti' na' ña'q na'ji'í mä, bi' cha' ná nchca culacua tso'o ti' mä tsiya' ti.

¹⁸ Ta na' sca cuui lo'o mä lacua, bi' cha' cua'a jyaca mä ji'í cha' nu chcui' na' lo'o mä, cha' chañi taca culu'u cha' bi' ji'í mä ñi'yä caca xutacui cha' cuxi nu ntsu'u ji'í mä: Nga'q cha' cua'ni mä cha' caja sca chalyuu cucui ji'í mä su nga'aa cua'ni mä cha' cuxi, cha' nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u la ti' mä li'. Cua'ni mä cha' culacua tso'o xi ti' mä lacua, cha' ca cuayá' ti' mä scaa cha'.

¹⁹ Lcaa ñati nu tyaca'a tsa 'na, ndaca'a na' xi ji'í ngu', nchcube' na' xi ji'í ngu'. Cua'ni clya mä lacua, cha'

culochu' mä cha' cuxi nu ndyu'ni mä.

²⁰ Cua'ä jyaca mä: Cua ndyalaa na'nde slo cu'mä; ndü ti na' nchcui' na'lo'o mä juani, cha' cua ña'ä ca ñatü nu tucuá cha' 'na, tyanu na' slo ngu' bi'li'; tyi'i na' slo ngu' bi', tso'o tsa tyu'u cha' jna' lo'o ngu' bi' li'.

²¹ Cua ña'ä ca ñatü nu tyijiloo ji'i nu xña'ä ña'ä cuayá' tye chalyuu, ta na'su tyucua ñatü bi' ca su ntucua na'cha'laca na loo; cha' jua'ä na', cua ntijiloo na' ji'i nu xña'ä bi', lo'o juani nga'ä na'slo y cui' Sti na' su laca Ni loo.

²² Cua'ä jyaca mä xi ji'i ña'ä cha' nu nda Xtyi'i y cui' Ndyosi lo'o taju ñatü nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichi, si tyaja'ä ca mä cuna mä."

Cua ndye cha' nu nda Jesús ndyaa slo taju ñatü ji'i Ni scaa quichi.

4

Ndyu'ni tlyu ngu'ji'i y cui' Ndyosi ca su ntucua Ni

¹ Li' nguxña'ä na' nde cua, na'na' cha' ntucua yaala sca toni'i ca bi'. Li' xa' nguañi nchcui' nu ñatü nu cua nchcui' lo'o na' tsaca quiya' nu ngua tya tsä la; ñi'yä ndañi nclyä'ä cui'chcuä, jua'ä nxí'ya nu bi' nchcui' lo'o na'. Ndi'yä nchcui' nu bi' lo'o na'li':

—Tyacuí clya nu'u ca nde, culu'u na'jinu'u lcaa cha' nu nga'ä cha' caca tyempo nde loo la.

² Hora ti ngua'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi lo na' li'. Cla'be nde cua bi' na'na' cha' ntucua sca yaca xlya tlyu nu tso'o tsa ña'ä. Nde bi' ntucua sca ñatü.

³ Ndubi tsa ña'ä loo y cui' nu Cusu'nu ntucua ca bi', lo'o tyüü tya'a color ntsu'u loo Ni, ñi'yä laca quee ndubi nu ngatsi ña'ä, ñi'yä laca quee nu nga'a tsa ña'ä. Tyi'i ca chü' su ntucua bi' ndü cuaña taa nu nga'aa ña'ä nclyu'u xee.

⁴ Nde chü' la ntucua xa' la yaca xlya; lo yaca bi' ntyucua calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu', tsa lo scuii ti ntucua ngu' tyi'i ca chü' su ntucua Ni. Lacu' ngu' bi' late' ngati, jua'ä ntucua sne' oro hique scaa ngu'.

⁵ Lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu li', lye tsa ndyubii ca su ntucua y cui' Ndyosi li'. Nde loo su tlyu su ntucua Ni ndu cati tya'a quityee ya' ndyaquí, bi'laca nu cati tya'a cui'i lubii nu laca Xtyi'i y cui' Ndyosi nu ndu'u ndyaa tyucui ña'ä chalyuu.

⁶ Nde cla'be su ntucua ñatü bi', ngua ti' na' cha' na'ä na' sca tayu'; ñi'yä ndubi ña'ä sca caatyä, jua'ä ndubi ña'ä bi'.

Tyi'i ca chü' su ndü yaca xlya tlyu bi', ca bi' ndü jacua tya'a na lu'ú nu ñi'yä ña'ä na'ní, jua'ä ña'ä; ndü ni' cua. Tyucui ña'ä ni' ntucua cloo ni'; masi nde sii' ni', masi nde chü' ni' ntucua cloo ni'.

⁷ Na'ni nu nchca clyo bi', ñi'yä ña'ä cuichi ña'ä ni'; na'ni nu nchca tyucuaa bi', ñi'yä ña'ä toro cuañi' ña'ä ni'; na'ni nu nchca tyuna bi', ñi'yä ña'ä saca' ñatü, jua'ä ña'ä saca' ni'; na'ni nu nchca jacua bi', ñi'yä ña'ä cua'ya ndyacui, jua'ä ña'ä ni'.

⁸ Scuá tya'a lu'be ntsu'u ji'i scaa na'ni bi', pana ntucua cloo ni' tyucui ña'ä hichü' lu'be ni'; lo'o nde ne' lu'be ni', la cui' jua'ä ntucua cloo ni'. Nga'aa nchca ti' cha' ndula tu'ba ni' tsä lo'o talya:

Xcui' na lubii tsa cresiya ji'i y cui' Ndyosi nu nchca ji'i ndu'ni lcaa cña, nacuï ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

Nu ngua tya clyo lu'ú y cui' Ni, la cui' jua'ä na lu'ú Ni juani, lo'o ña'ä ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Jua'ä nacuï ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

⁹ Lu'ba ti ndyula tu'ba nu ca ta'a jacua na'ni tacati bi' li'. Ndu'ni tlyu ni' ji'i Ni, ndu'ni chi' ni' loo y cui' Ni; ndya tsa ni' xlya'be ji'i y cui' Ni nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi', cha' lcaa yija lu'ú y cui' Ndyosi.

¹⁰ Lcaa quiya' lo'o ndyula tu'ba na'ni bi', li' ndyatü sti' nu ngu' cusu' bi' nde loo su ntucua y cui' Ni lo yaca xlya tlyu bi'; ndu'ni tlyu ngu' cusu' bi' ji'i y cui' Ni cha' lcaa yija lu'ú Ni. Li' nda'ya ngu' sne' oro nu ntucua hique ngu', nsta ngu' ji'i nde loo su tlyu su

ntucua ycui' Ni. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

¹¹ Ndyosi Xu'na ya, nga'a cha' cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' cua'ni chi ya loo nu'u, nacui' ngu'.

Nchca jinu'u cua'ni nu'u lcaa lo cña tsiya' ti nu nti' nu'u cua'ni nde chalyuu.

Na cua nguiñá nu'u lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu;

chacuayá' jinu'u lu'u lcaa na, cha' nda nu'u chacuayá' cha' ndya'a lcaa na lu'u.

Jua'a nacui' ngu' lo'o ndyula tu'ba ngu' li'.

5

Nu ñatí nu tacají' ichcui' lo quityi ntsu'u ya' ycui' Ndyosi

¹ Li' na'a na' cha' ntsu'u quityi ya' tsu' cui' nu cusu' laca loo nu ntucua lo yaca xlya bi'. Sca quityi nchcui', nu ngutu ti ña'a laca bi'; jua'a tyucuaa chu' quityi bi' cua nscua cha'. Cati se'i nga'a nguiña' tu'ba quityi su ndyacu' bi'.

² Li' na'a na' cha' ndu sca ñatí ngu-ula, sca xcä jí' i' ycui' Ndyosi. Cuii' tsangusi'ya xcä bi':

—¿Tilaca laca nu ntsu'u chacuayá' jí' i' cha' suu nguiña' nu nga'a tu'ba quityi nchcui' bi', cha' chcana quityi bi'? —nacui'.

³ Li' masi tyucui ña'a su ntucua ycui' Ndyosi bi', masi tyucui ña'a lo yuu chalyuu, masi tyucui ña'a chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñatí nu cua ngujui, ná ngujui nu scana jí' i' quityi cha' chcui' ngu' lo.

⁴ Ti'i tsa ngusi'ya na' li', cha' nga'aa ngujui nu scana jí' i' quityi cha' chcui' ngu' lo.

⁵ Li' nguxana nchcui' sca nu cusu' lo'o na':

—Nga'aa xi'ya nu'u juani —nacui—. Cua ngujui nu scana jí' i' quityi bi', nu taca jí' i' suu nguiña' bi', masi nu cati tya'a nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ycui' yu bi' laca loo jí' i' ngu' Judá, cha' la cui' tya'a ñatí jí' i' jyo'o David laca yu bi'. Cua ntijiloo yu jí' i' nu xña'a, bi'

cha' juani taca jí' i' yu scana yu quityi bi'.

⁶ Li' na'a na' ndu sca ñatí; ñi'ya ña'a sca xlya' cuañi', jua'a ña'a ñatí bi'. Ndu yu bi' nde loo su tlyu su ntucua ycui' Ndyosi, laja su ndu nu ngu' cusu' bi', laja nu na'ni tacati bi'. Tya tyaca' nscua cuayá' hichu' yu tya lo'o ndyujuui ngu' jí' i' yu tsaca quiya', jua'a ña'a yu bi'. Cati tya'a sata ntucua hique nu ñi'ya ña'a xlya' nu ndu cuentya jí' i' Jesús. La cui' jua'a ntucua cati tya'a cloo Ni; nu cloo Ni ni, bi' laca cati tya'a cui' i' lubii nu laca Xtyi' i' ycui' Ndyosi nu ndu'u ndyaa tyucui ña'a chalyuu.

⁷ Li' ndyaa nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndyiqui'ya Ni jí' i' quityi nchcui' nu ntsu'u ya' tsu' cui' nu cusu' laca loo nu ntucua su tlyu bi'.

⁸ Lo'o ngusñi Ni quityi bi', li' ngutu sti' ca ta'a jacua na'ni tacati bi'; lo'o jua'a nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', ndu sti' ngu' nde loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Ntsu'u sañi ya' ngu' cusu' bi', lo'o jua'a ntucua cuu oro ya' lcaa ngu' cusu' bi'; ntsu'u yana jo'ó nu ndyaqui' ne' cuu bi'. Ñi'ya lo'o ntyucua xtyi' i' yana jo'ó ndyaqui' bi', jua'a ndyaa cha' nu nchcui' ngu' ca slo ycui' Ni lo'o nchcui' ñatí jí' i' ycui' Ndyosi lo'o Ni.

⁹ Li' ndyula tu'ba ngu' bi' sca jii' cha' cua'ni chi' ngu' loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bilya cuna na' jii' nu ndyula tu'ba ngu' bi':

Cua nda ycui' Ni chacuayá' jinu'u cha' xñi nu'u quityi nchcui' bi', nacui' ngu',

cha' suu nu'u nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'.

Na cua ndyujuui ñatí jinu'u tsaca quiya';

pana lo'o ngujui nu'u ni, li' ngua'ni nu'u cña cuentya jí' i' ya cha' caca ya ñatí jí' i' ycui' Ndyosi.

Ñatí nu cua ndyu'u cua ña'a ca quichi tyi' ngu', ñatí nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñatí chalyuu,

ñat_i nu ndyu'u tyucui ña'q chalyuu
mala su ndi'j ñat_i, bi' ñat_i nu
ngusubi nu'u j*j*'i.

10 Cua ngua'ni nu'u cha' caca ngu' bi'
sca lo ñat_i nu ndulo tsa cuentya
j*j*'i y cui' nu'u,
cha' taca cua'ni ngu' cña nu nti' y cui'
Ndyosi Sti na.
Lo'o jua'q caca ngu' bi' loo nde cha-
lyuu.

11 Lo'o ndye ndañi j*j*'i bi', chaca
quiya' na'a na' ca bi'. Li' ndyuna na'
ndyula tu'ba tyutsa mil tya'a xc_a j*j*'i
y cui' Ndyosi; nde chu' su ntucua yaca
xlya, nde chu' su ndu na'ni tacati bi',
nde chu' su ndu ngu' cusu' bi', ca bi'
ndu quiña'a tsa ngu' xc_a bi' li'.

12 Cu*j*'i tsa ndyula tu'ba ngu' li':
Cua ndyujuii ngu' j*j*'i nu ñi'y_a ña'q
xlya' bi' tsaca quiya', nacui
ngu'.
Xqui'ya ñat_i chalyuu, bi' cha' ngujuii
Ni.
Lo'o juani ng'a cha' chcui' na j*j*'i Ni,
cha' lcaa lo cña tsiya' ti nchca
j*j*'i Ni cua'ni Ni;
jua'q na j*j*'i Ni laca lcaa lo na tsiya' ti.
Lcaa cha' jlo ti' Ni, lcaa cña nchca j*j*'i
Ni;
bi' cha' ndyu'ni chi' na loo Ni, ndyu'ni
tlyu na j*j*'i Ni, lo'o jua'q tso'o tsa
chcui' na j*j*'i Ni lo'o ñat_i.
Jua'q nacui xc_a j*j*'i y cui' Ndyosi lo'o
ndyula tu'ba ngu'.

13 Li' nguañi ndyula tu'ba lcaa ñat_i
tyucui ña'q chalyuu, lcaa ngu' nu cua
nda y cui' Ndyosi j*j*'i lijy_a nde cha-
lyuu; masi nde cu_a su ntucua y cui'
Ni, masi nde lo yuu chalyuu, masi
chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñat_i nu
ngujuii, masi lo tyujo'o, lcaa ñat_i bi'
ndyu'ni tlyu ngu' j*j*'i y cui' Ndyosi.
Ndi'y_a nchcui' ngu':
Cua'ni tlyu na j*j*'i y cui' nu Cusu' nu
ntucua ca su tlyu, nacui ngu',
cua'ni chi' na loo Ni.
Jua'q nu ñi'y_a ña'q xlya' bi', cua'ni
tlyu na j*j*'i Ni.
Sca ti y cui' Ndyosi ntsu'u chacuayá'
j*j*'i Ni cha' cua'ni Ni lcaa lo cña
tsiya' ti;

lo'o jua'q ná nga'a cha' tye cha' j*j*'i
y cui' Ni tsiya' ti, nacui ngu'.

14 Nu ca ta'a jacua na'ni tacati bi' ni,
nguxacu*j* ni' cha' j*j*'i ngu' li':
—Jua'q caca cha' lacua —nacui ni'.
Li' ndu st*j*'i nu calaa ntucua jacua
tya'a ngu' cusu' bi', ngua'ni tlyu ngu'
j*j*'i y cui' Ndyosi, cha' ná nga'a cha' tye
yija j*j*'i Ni.

6

*Nu lo'o ndyaala quityi j*j*'i y cui' Ndyosi*

1 Li' na'a na' cha' ngusuu nu ñi'y_a
ñ'a'q xlya' bi' sca nguiña' nu nga'a
tu'ba quityi bi'. Ndyuna na' nchcui'
sca na'ni tacati bi' li'. Lye tsa nguañi
nchcui' ni' ñi'y_a lo'o ndañi nchcui'
tyi'yu:

—Cu_a q clya nu'u ca nde —nacui.

2 Li' nguxña'a na' j*j*'i nu ñat_i nu
nchcui' na'ni tacati bi' lo'o, na'a na'
ndu sca cuayu ngati; yu nu ntucua
hichu' cuayu bi' ni, na'a na' ntucua
sca cuatyi ya' yu, lo'o jua'q cua nda
ngu' sca sne' chcu_a cha' tyucua hique
yu. Li' ngutu'u yu ndyaa yu cusuu;
ntijiloo yu li', lo'o ña'a ti tya tyijiloo la
yu xi j*j*'i tya'a cusuu yu.

3 Lo'o li' ngusuu nu ñi'y_a ña'q xlya'
bi' chaca nguiña' nu nga'a to' quityi
bi'. Ndyuna na' nchcui' na'ni tacati
nu nchca tyucuaa li':

—Cu_a q clya nu'u ca nde —nacui.

4 Li' ngutu'u tucua chaca cuayu
nu nga'a ña'q color j*j*'i. Yu nu ntucua
hichu' ni' bi' ntsu'u chacuayá' j*j*'i
cua'ni cha' cusuu lo yuu chalyuu, cha'
jua'q cujuui ñat_i chalyuu j*j*'i tya'a ñat_i
ngu'. Tonu tsa xlyu cusuu ngujui j*j*'i
yu bi'.

5 Lo'o li' nu nchca tyuna quiya'
ngusuu nu ñi'y_a ña'q xlya' bi' nguiña'
nu nga'a to' quityi. Ndyuna na'
cha' nu nchcui' na'ni tacati nu nchca
tyuna li':

—Cu_a q clya nu'u ca nde —nacui.

Li' na'a na' ndu sca cuayú nu ngata
ñ'a'; sca' cuayá' ndacui ya' ñat_i nu
ntucua hichu' cuayu bi'.

6 Li' ngua ti' na' cha' nguañi nchcui' sca ñati nu nda xtyi'i laja su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi':

—Sa sca' ti nscua' caja ji'i ngu' cua'ni ngu' cña sca tsä —nacui—, lo'o jua'ä sca milya ti si'yu nscua' jo'o caja ji'i ngu' sca tsä; pana ña'ä ti quiña'ä nga'ä caca setye, lo'o jua'ä quiña'ä caca vino nu ndyi'yu ngu' —nacui yu bi'.

7 Lo'o li' nu nchca jacua quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'ä xlyá' bi' nguiña' nu nga'ä tu'ba quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' na'ni tacati nu nchca jacua li':

—Cuaä clyá nu'u ca nde —nacui ni'.

8 Li' na'ä na' cha' ndu sca cuayu nu ngatsi ña'ä. La Muerte naa nu ntucua hichu' cuayu bi', cha' bi' laca nu ndyaa ndyujuui ji'i ñati; nde chuy' bi' ngutu'u lca'ä tsa tlyu ti cresiya ji'i ngu' jyo'o. Ntsu'u chacuayá' ji'i yu bi', cha' cujuui yu ji'i ña'ä tsaca yu'be ñati nu ndi'i chalyuu; lcaa ni'i su ndi'i jacua tya'a ñati ni, cujuui yu ji'i tsaca tya'a ngu' li', masi lo'o caca cha' cusuu ji'i ngu', masi lo'o caca jbi'ñä ji'i ngu', masi lo'o quicha ngu', masi lo'o cua'ni xña'ä na'ni tyala lo'o ngu'.

9 Lo'o li' nu nchca ca'yu quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'ä xlyá' bi' nguiña' nu nga'ä tu'ba quityi bi'. Li' na'ä na' sca mesa tlyu nde loo su ntucua ycui' Ndyosi, mesa bi' laca nu tyucua mstä lo. Nde ne' mesa bi' ntsiya tyuu tya'a ngu' nu ngujuui; cua ndyujuui ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi', cha' ná ntsii ngu' bi' nchcui' ngu' cha' bi' lo'o tya'a ñati ngu' li'.

10 Cuii ngusi'ya jyo'o bi':

—Ndyosi Xu'na ya —nacui ngu'—, xcui' lubii tsa cresiya jinu'u; xcui' cha' liñi ndu'ni nu'u —nacui jyo'o bi'—. ¿Ha tya tiya' tsa cua'ni cuayá' nu'u ji'i ñati chalyuu? ¿Ha tya tiya' tsa xcube' nu'u ji'i ngu' xqui'ya cha' cua ndyujuui ngu' ji'i ya? —nacui jyo'o bi'.

11 Lo'o ti ngujui late' ngati cacu' lcaa jyo'o bi', li' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Xa' xtyii cña' mä tya xi ca, ña'ä cuayá' tyala tya'a jyo'o ngu'

tya'a mä, tya'a ngusñi mä cha' ji'i Jesú, tya'a ndyu'ni mä cña ji'i Ni; tya cujuui ñati chalyuu ji'i ngu' bi' ñi'ya lo'o cua ndyujuui ngu' ji'i cu'mä —nacui Ni.

12 Lo'o li' na'ä na' ji'i nu ñi'ya ña'ä xlyá' bi', cha' nu nchca scuá quiya' ngusuu Ni nguiña' nu nga'ä to' quityi bi'; lye tsa ngulacui chalyuu li'. Li' ndyacu cuichaa, ngua talya xee; ñi'ya laca sca late' ngata nu nchcu' ñati su nscua jyo'o, jua'ä ña'ä ngua bi'. Lo'o jua'ä co' ni, ngua nga'a ña'ä bi'; ñi'ya ña'ä tañi, jua'ä ña'ä bi'.

13 Li' ndyalú cuii nu ntsu'u nde cua; ñi'ya ntí' ndyalú mancu' ye'e lo'o lye tsa nchca cui'ji'i nchquiña ji'i sta' yaca, jua'ä ndyalú cuii nde lo yuu li'.

14 Nga'aa chcana ña'ä ngu' nde cua li'; cua nguliji yu'u bi', cha' ngulatsu' ycui' Ndyosi ji'i. La cui' jua'ä ngulatsu' Ni ji'i lcaa ca'ya cua; jua'ä lcaa yuu cla'be nu nscua cla'be hitya, ngulatsu' Ni ji'i.

15 Li' ngutu'u cuatsi' ti lcaa ñati, masi tyuquee, masi quiya' cua'ä, masi sii' ca'ya; lcaa ngu' nu laca loo, cuati nu laca loo ji'i ñati cusuu, masi culiya' ngu', masi tlyu tsa ñati laca ngu', masi msu nu ngüi'ya ti ñati, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca ngu' bi', lcaa ngu' lo'o tya'a ngu' ngutu'u cuatsi' ngu'.

16 Li' ngusi'ya ngu' ji'i ca'ya lo'o ji'i quee tlyu:

—Cuaä clyá mä xasu mä hichu' ya, cha' ná ña'ä ycui' nu Cusu' nu ntucua su tlyu ji'i ya; ñasi' tsa nu ñi'ya ña'ä xlyá' bi' ña'ä Ni ji'i ya —nacui ngu'.

17 Cua ndyalala tsä cha' xcube' Ni ji'i ñati, lo'o ná ndalo ngu' tsiya' ti ji'i cha' bi'.

7

Ni tsa lo tya'a ngu' Israel nu cua nga'ä cuayá' ji'i ycui' Ndyosi nde tyacaa ngu'

1 Tiya' la li' na'ä na' ji'i jacua tya'a xca ji'i ycui' Ndyosi; na'ä na' nde quiya' chalyuu, nde jacua se'i su ndu nu jacua tya'a ngu' xca bi'. Ndaca'a

xca bi' ji'i ca ta'a jacua cui'i nu ncly-atu'u lo chalyuu; nga'aa nda ngu' xca bi' chacuayá' culatu'u cui'i bi', masi nde lo yuu, masi nde tyujo'o, ni sca chu' yaca ná culatu'u cui'i.

2 Li' na'a na' ndu'u tucua chaca yu xca, nu ndu'u tucua liyqá nde su ntucua cuichaa. Ndyosi'ya yu cuayá' nu cua nda ycui' Ndyosi ji'i yu, cha' cua'a yu hichu' ñati ji'i ycui' Ndyosi; la cui' Ni nu nda chalyuu ji'na laca bi!. Cuii nchcui' yu lo'o nu jacua tya'a xca nu ntsu'u chacuayá' ji'i cha' cua'ni ñu'u ji'i chalyuu lo'o ji'i tyujo'o.

3 Ndi'yá nchcui' yu lo'o ngu' xca bi' li':

—Ná cala' mä chalyuu, ná cala' mä tyujo'o, ná cala' mä yaca; tya lyiji cua'a ycui' Ndyosi cuayá' nde tyacaa ñati nu ndyu'ni cña ji'i ycui' Ni.

4 Li' ngulu'u ngu' 'na ni tsa lo tya'a ñati nu cua ngua'a ycui' Ndyosi cuayá' nde tyacaa'ngu'; sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati laca bi!. Tyu'u ngu' bi' ji'i nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel, nu sca xtañi laca ji'i sca taju ngu':

5 Tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Judá nu ngua'a ycui' Ndyosi cuayá' ji'i, cuati tyu'u chaca tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Rubén, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Gad,

6 cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Aser, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Neftalí, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Manasés;

7 la cui' jua'a tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Simeón,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Leví,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Isacar,

8 cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Zabulón,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi José,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Benjamín. Tsa lo cua ti tya'a ngu' Israel ngua'a ycui' Ndyosi cuayá' ji'i.

Nuxa' la ñati tyucui ña'a chalyuu nu taycui' Ndyosi late' ngatí ji'i

9 Tiya' la li' na'a na' ndu tsa tlyu ti ñati nu cua ngua'ni lyaá Jesús ji'i; quiña'a tsa ñati nga'a, bi' cha' ná tucui ngua ji'i culacua ji'i ñati bi!. Tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati ngutu'u ngu' yaa'ngu'; lcaa lo ñati chalyuu yaa', cha' cua ña'a ca quichi tya'ngu' ngutu'u ngu', cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu nchcui'ngu' bi!. Ndyatü'ngu' nde loo su ntucua yaca xlya tlyu, nde loo su ndu nu ñi'yá ña'a xlya' bi!. Late' ngati lacu'ngu', ntucua laca'nguiña ya'ngu'ndu'ngu'.

10 Cuii nchcui'ngu' li':

Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na na nu ntucua lo yaca xlya tlyu, la cui' bi' laca nu ndu'ni lyaá ji'na, nacui'ngu'ji'i tya'a ngu'; jua'a nu ñi'yá ña'a xlya' bi' ndu'ni lyaá ji'na, nacui'ngu'.

11 Lo'o jua'a lcaa xca ji'i ycui' Ndyosi, lo'o ngu' bi' ndu'ngu' nde chu'su ntucua yaca xlya bi'; nde chu'su ndu'na'ni tacati bi', nde chu'su ndu'ngu' cusu', ca bi'ndi'i ngu'. Ndyaa stii'ngu' nde loo ngu'lo yuu li', cha' cua'ni tlyu ngu'ji'i ycui' Ndyosi.

12 Li' nacui'nu ngu' xca bi':

Jua'a caca cha' lacua; cua'ni tlyu na ji'i Ni, cua'ni chi'na loo Ni, tya na xlya'be ji'i ycui' Ni.

Chcui'na cha' lcaa cha' jlo ti' Ni, na ji'i Ni laca lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu;

lcaa lo cña tsiya' ti nchca ji'i Ni cua'ni Ni, sca ti ycui' Ni ntsu'u chacuayá'ji'i Ni cua'ni Ni lcaa cña.

Lcaa yijá nánga'a cha' tye cha' jua'a caca ji'i ycui' Ndyosi Sti na.

Chañi cha' jua'a caca.

Jua'a nacui'ngu' xca ji'i tya'a ngu'.

13 Li' nchcuane sca ngu' cusu' jna': —¿Tilaca laca ñati nu nchcu' late' ngati, nti' nu'q? —nacui—. ¿Macala ndu'u ñati bi' lijya?

14 —Ná jlo ti' na', Cusu'. Culu'u nu'u xi jna' —ni na' ji'i.

Nchcui' nu cusu' lo'o na' li':

—Cua nteje tacui ca ti cha' lye tsa nchcube' ñati bi', xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús —nacui nu cusu' jna'—. Cua laca lacu' ngu' late' ngati; cua ngua lubii ne' cresiya ji'i ngu' laca cha' bi', xqui'ya cha' cua ngujuii nu ñi'yä ña'a xlya' bi' lo crusi cuentya ji'i ngu'.

15 Bi' cha' ndu' ngu' nde loo su tlyu su ntucua y cui' Ndyosi juani —nacui nu cusu' bi'—, cha' tsä lo'o talya ndyu'ni ngu' bi' cña ji'i Ni ca su ndi'i Ni. Y cui' Ni nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi' tyanu cacua ti su ndi'i ngu', cha' cua'a ji'i ngu' cha' ná tyacua cha' cuxi ji'i ngu'.

16 Nga'aa tyucua cha' ntyute' ngu' bi' chaca quiya', ni nga'aa tyucua cha' nguityi ngu' hitya; nga'aa tsumi' xee cuä ji'i ngu', ni nga'aa ca chiya'a ti' ngu' lo'o tyique' cuä.

17 Ña'asii nu ñi'yä ña'a xlya' bi' ji'i ngu', cha' ndi'i Ni la cui' ca su ntucua y cui' Ndyosi loo; bi' laca nu tsalo'o ji'i ngu' su caja hitya co'o ngu' cha' caja chalyuu cucui ji'i ngu' li'. Lo'o jua'a xquityi Ni hitya cloo ngu' cha' nga'aa cunaa ngu' li'.

8

Nu cuu oro nu nguxcuaq chaca xca ji'i y cui' Ndyosi lo yuu

1 Lo'o li' nu nchca cati quiya' ngusuu nu ñi'yä ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a to' quityi ngutu bi'. Lo'o ngua jua'a, tì ti ndi'i lcaa na su ntucua y cui' Ndyosi li'.

2 Cuati na'a na' ji'i tya tyacati tya'a xca nu ndu' cña nde loo y cui' Ndyosi; cua nda ngu' cati tya'a cui'chcuä ji'i ngu' xca bi' cha' cula'a ngu'.

3 Li' yaä chaca yu xca nu ndyi'ya cuu oro lijya. Yaä bi' ngutu to' mesa su ntucua msta, la cui' mesa nu ndu' nde loo su ntucua yaca xlya tlyu.

Cua ngujui quiña'a yana jo'ó ji'i yu cha' taqui yu lo mesa su ntucua msta bi'. La cui' tyempo nu lo'o nchcui' ngu' lo'o y cui' Ndyosi, lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o y cui' Ndyosi ni, bi' tyempo laca nu ndyaqui yana jo'ó bi'.

4 Lo ya' xca nu ndu' slo y cui' Ndyosi, ca bi' ndatu sñii yana jo'ó nu ndyaqui ne' cuu bi'; stu'ba ti ndyatu sñii bi' ndyaloo' cha' nu nchcui' ñati bi' lo'o Ni. Jua'a ndyu'ni tlyu ngu' bi' ji'i y cui' Ndyosi.

5 Li' ndyaloo' xca ji'i cuu bi', ngusu'ba yu quii' nchcubi' ne', ngu' yu ji'i cuu ndyaa cha' tyú nde lo yuu chalyuu. Li' lye tsa nguañi nde chalyuu, lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu, lye tsa ndyubii, lye tsa ngulacui chalyuu.

Nu cati tya'a cui'chcuä

6 Nu cati tya'a xca nu cua na'a na' tsä ni, nguxana ngula'a ngu' lo'o cui'chcuä nu ntsu'u ya' ngu' li'.

7 Li' ngula'a xca nu nchca clyo lo'o cui'chcuä ji'i yu; hora ti ndyalú tyo quee lo'o quii' nde lo yuu li'. Lo'o ndyalú bi' hichu' ñati, li' ndyalú tañi ngu'. Sa cla'be chalyuu ndye ndyaqui li', jua'a ndyaqui sa cla'be yaca ndu, ndye ndyaqui sa cla'be su quii ji'i ngu'.

8 Li' ngula'a xca nu nchca tyucuaa lo'o cui'chcuä ji'i; hora ti ndyacua sca ca'ya cua, ña'a tsaca chu' ca'ya ndyaqui ngua'ya nde lo tyujo'o. Li' sa cla'be ti hitya tyujo'o ngua tañi,

9 sa cla'be ti na lu'ú nu ntsu'u lo hitya tyujo'o ngujuii, sa cla'be lcaa yaca ni'i nu ntsu'u chalyuu ndye nguti li'.

10 Li' ngula'a xca nu nchca tyuna lo'o cui'chcuä ji'i; hora ti ndyalú sca cuii tlyu nu ntsu'u nde cua, nu ndyaqui ñi'yä ndyaqui quityee. Ndyú cuii bi' ngua'ya nde lo hitya sta'a, nde su ntyucua hitya tyucui ña'a chalyuu. Li' ngunu'u sa cla'be hitya tso'o nu ntsu'u chalyuu.

11 Cuii Quixi' Clyaa' naa cuii tlyu bi', cha' nda clyaa' nu ngua'ya sa cla'be ti hitya nu ndyi'yu ngu'. Quiña'a ñati

ngujuii xqui'ya cha' cua ndyi'o ngu'hitya bi!, cha' clyaa' tsa hitya bi!.

¹² Li' ngula'á xcä nu nchca jacua lo'o cui'chcuä ji'i. Li' ngunu'u lcaa xee tlyu nu ntsu'u nde cuä, cha' sa cla'be ti xee ndyubi' li'; lo'o xee cuichaa, lo'o xee co', lo'o xee cuii, sa cla'be ti xee ndyubi!. Sa cla'be ti nde cuä, sa cla'be ti nde talya, nga'aa nda bi' xee.

¹³ Li' na'a na' su ndacui sca xcä cla'be cuä nu ñi'ya ña'a cua'ya ña'a bi!. Ndyuna na' cha' cuii tsa ngusi'ya yu:

—Tya'na tsa cu'mä lo'o cula'á tya xna tya'a xcä bi' lo'o cui'chcuä ji'i ngu' ca tiya' la xi; tya'na tsa caca lcaa ñatä nu tya ndyanu chalyuu lo'o cañi bi' li'.

9

¹ Li' ngula'á xcä nu nchca ca'yu lo'o cui'chcuä ji'i; hora ti na'a na' ngua'ya sca nu cuxi nde chalyuu. Masi cua ngua yu sca nu laca loo nde cuä nquicha', pana ndyú yu lo yuu li', ñi'ya ndyú sca cuii. Cua ngujui ya' ji'i yu cha' saala yu to' tyuquee su ndi'i lcaa nu cuiñaja.

² Ngusaala yu to' tyuu, quiña'a tsa sñii ntyucua li'; ñi'ya nti' sca horno tonu, jua'a ntyucua sñii bi!. Ngua talya xee cuä li', ndacu' ji'i xee xqui'ya sñii nu ntyucua to' tyuu bi!.

³ Laja sñii bi' ntyucua sca taju tlyu tscu', ngua'ya ni' lo yuu. Ntsu'u chacuayá' ji'i ni' caca ni' tyaala, ñi'ya laca chuni'i tyaala.

⁴ Nga'aa ngujui chacuayá' ji'i ni' cua'ni ñu'ü ji'i su quii, ji'i yaca ndu. Ni sca na nu ndyataa ngu', ná ca cua'ni ñu'ü ni' ji'i; sca ti chacuayá' ngujui ji'i ni' cha' ta xi nu ti'í ji'i nu ngu' cuxi bi!, ñatä nu ná nscua cuayá' ji'i y cui' Ndyosi nde tyacaä ngu'.

⁵ Ná ngua ji'i ni' cujuui ni' ji'i ñatä, sca ti cha' ti'í tsa xcube' ni' ji'i ngu' sa ca'yu co' ti; ñi'ya lo'o ndacu chuni'i ji'na, jua'a ti'í tsa xcube' tscu' bi' ji'i ngu'.

⁶ Cuayá' ca'yu co', li' culana ngu' ñi'ya caca cha' cajaa ngu', pana ná nquijeloo cha' bi' ji'i ngu'; ca ti' ngu'

cajaa ngu', pana tya lyiji tsa cha' cajaa ngu'.

⁷ Nu tscu' bi' ni, cua laca ngua'ni cho'o ni' ji'i ni' cha' xüü tya'a ni' lo'o ñati, ñi'ya laca cuayu nu ndu tajua' ti cha' cusüü. Sca sne' ntucua scua' que ni' nu ñi'ya sne' oro ña'a; pana cloo ni' ni, ñi'ya ña'a cloo ñatä ña'a cloo ni' bi'.

⁸ Ñi'ya ña'a quicha' hique sca nu cuna'a, jua'a ña'a quicha' hique ni'; ñi'ya ña'a la'ya cuichi, jua'a ña'a la'ya ni'.

⁹ Lo'o jua'a cua ndyacu' tyiquee ni' ñi'ya si lo'o sca lata chcuä. Lye ndañi lu'be ni' ndacui ni', ñi'ya lo'o ndañi cuayu nu ntojolaqui carreta ndya'a cusüü.

¹⁰ Lo'o jua'a ntucua xtyi'i ni' ñi'ya ntucua xtyi'i chuni'i; la cui' jua'a ntucua ltsu' xtyi'i ni', cha' lo'o xtyi'i ni' xcube' ni' ji'i ñatä chalyuu ña'a cuayá' tye ca'yu co'.

¹¹ Ntsu'u nu laca loo ji'i ni', la cui' nu ntucua tlyu ca ne' tyuquee bi'; Abadón naa nu bi' cha'cña ji'i ngu' judío, lo'o jua'a Apolión naa nu bi' cha'cña ji'i ngu' griego, nu nti' ñacui cha'cña ji'na: y cui' nu ndu'ni ñu'ü ji'i chalyuu.

¹² Cua ndye tsaca cha' nu chiya'a tsa ndañi. Tya lyiji tylu'u tucua tya tyucuaa tya'a cha' nu chiya'a tsa ndañi.

¹³ Li' ngula'á xcä nu nchca scuá lo'o cui'chcuä ji'i yu. Lo'o ndyuna na', li' nchcui' ñatä ca su ndu mesa tlyu oro nu nscua nde loo su ntucua y cui' Ndyosi. Ca ta'a jacua jyaca mesa nguañi nchcui' ñatä bi',

¹⁴ nchcui' bi' lo'o xcä nu nchca scuá nu ntsu'u cui'chcuä ya' yu:

—Clyáá mäji'i nu jacua tya'a xcä nu ndi'i ndyaaca' ca to' sta'a tlyu, sta'a Eufrates bi'.

¹⁵ Lo'o jua'a ngua li!. Nu lo'o ngulaá nu jacua tya'a ngu' xcä bi', hora ti ngutu'u ndyaa xcä bi', cha' cujuui ji'i sa cla'be ñatä tyucui ña'a chalyuu. Cua laca ndu yala xcä bi' cha' cujuui ji'i ngu' lo'o caca la cui' hora, masi la cui' tsä, masi la cui' co', masi la cui' yija cha' cua'ni Ni cña bi'.

16 Lo'o jua'q̄a cua laca ngujui cha'na, ni tsa lo tya'a sendaru nu ntuyucua hichu' cuayu ndya'q̄a cusq̄u tya'a lo'o nu jacua tya'a xc̄a bi'; tucua siyento miyon tya'a sendaru caca bi'.

17 La cui' laja lo'o nchcui' xcalá na', li'na'q̄a na'nu tyuq̄u tya'a cuayu bi', lo'o jua'q̄a na'q̄a na'ji'iñat̄i nu ntucua hichu' ni'. Ni'ȳa ña'a quii', cha' ngatsi nga'a ti ña'a, jua'q̄a ña'a chcuq̄a ndyacu' lo tyiquee ngu'; jua'q̄a lo'o chcuq̄a cuaa ña'a nga'a tyiquee ngu' bi'. Ni'ȳa scua' que cuichi, jua'q̄a ña'a scua' que cuayu bi'. Lo'o jua'q̄a nde tyuu tu'ba ni' ndyu'u quii' lo'o sñii jua'q̄a ti, lo'o sñii ngatsi nu chiya'q̄a tsa xtyi'i ndyu'u.

18 Sa cla'be ti ñat̄i chalyuu nguijui xqui'ya quicha nu nguxtyanu quii' bi', nu nguxtyanu sñii bi', nu nguxtyanu sñii ngatsi nu chiya'q̄a tsa xtyi'i bi'; la cui' quicha nu ndu'u tyuu tu'ba cuayu laca bi'.

19 Nde tyuu tu'ba ni', lo'o jua'q̄a nde lo xtyi'i ni', ndacula ndyiji juersa ji'i ni' cha' cua'ni ni' cha' cuxi; taca ji'i ni' ta cha' ti'i ji'i ñat̄i lo'o xtyi'i ti ni' cha' ntucua ltsu' lo xtyi'i ni', ni'ȳa nu ntsu'u ji'i cuaña.

20 Pana ña'a ti tya ngua'ni ngu' cha' cuxi, nu ñat̄i nu ná ngujuii lo'o quicha bi'; ná nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Ña'a ti tya ndyu'ni tlyu ngu' ji'i cui'i cuxi, jua'q̄a ji'i lcui' jo'ó nu ndya' lo'o oro, masi jo'ó ndya' lo'o plata, masi jo'ó ndya' lo'o chcuq̄a ngatsi, masi jo'ó ndya' lo'o quee, masi jo'ó ndya' lo'o yaca ti; ña'a ti ndyu'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó nu ná nchca ji'i ña'a ji'na, ni ná nduna cha' nu nchcui' na, ni ná nchca ji'i jo'ó bi' tya'a.

21 Lo'o jua'q̄a ná ntaja'q̄a ngu' cua'ni tye ngu' cha' ndujuuii ngu' ji'i tya'a ñat̄i ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni cucha'q̄a ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni suba'ngu' lo'o xa' nu cuna'q̄a, ni ná ndye cha' ntyucuaana ngu'.

10

Nu xc̄a ji'i ycui' Ndyosi nu ndyi'ya sca quityi piti

1 Li' laja coo ti na'q̄a na' chaca xc̄a nu ngutu'u ca slo ycui' Ndyosi, nu ya'a nde cuq̄a ngua'ya nde lo yuu li'; lcaa cña nchca ji'i xc̄a bi'. Ndū cuaña taa lo xlya hique xc̄a bi', jua'q̄a ndubi tsa ña'a cloo xc̄a bi' ni'ȳa ndubi ña'a loo cuichaa; lo'o jua'q̄a tyijya quiya' yu, jua'q̄a tyijya nda yu, lye ndyu'u xee ni'ȳa laca lo'o ndyat̄u quii'.

2 Ya' yu ntucua sca quityi piti ti nu cua nchcana. Li' quiya' yu tsu' cui' ngusta yu nde lo tyujo'o, quiya' yu tsu' coca ngusta yu nde lo yuu btyi.

3 Lo'o li' cui' ngusil'ya xc̄a bi', ni'ȳa nti' nxi'ya cuichi; lo'o ngusil'ya nu xc̄a bi', lye nguañi nchcui' tyi'yu li', cha' stu'ba ti nchcui' nu cati tya'a tyi'yu nu ntsu'u chalyuu.

4 Lo'o ndye nchcui' tyi'yu bi', li' cua scua ti na' cha' nu nda tyi'yu bi', pana ndyuna na' nchcui' sca nu ntucua ca slo ycui' Ndyosi li':

—Xu'ba cuatsi' nu'q̄ cha' nu nda nu cati tya'a tyi'yu bi' —nacui' Ni jna'—. Nga'aa scua nu'q̄ cha' bi' lo quityi.

5 Li' ngusicuq̄a xc̄a bi' ya' tsu' cui' nde cuq̄a, la cui' xc̄a nu cua na'q̄a na'ndū lo tyujo'o, nu ndū lo yuu btyi.

6 Li' nchcui' xc̄a bi':

—Chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi nu ná tye tsiya' ti yija ji'i Ni, bi' laca cha' nu nchcui' na' re —nacui' xc̄a bi'—. Ycui' Ni laca nu ngüiñá lcaa na nu ntsu'u nde cuq̄a, jua'q̄a ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu, jua'q̄a ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u lo tyujo'o. Ndi'ȳa nchcui' cha' nu nda Ni: Nga'aa tiya'tsa nacui' ycui' Ndyosi cha' cña Ni cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ñat̄i chalyuu;

7 lo'o xana cula'á xc̄a nu nchca cati lo'o cui'chcuq̄a ji'i, li' xana cua'ni Ni cña nu cua ndacha' Ni ji'i jyo'o cusu' nu nda cha' ji'i Ni lo'o ñat̄i tya sa'ni la. Ntsu'u yacu' ti cha' bi' cua sa'ni, pana juani cua ndañi liñi cha' bi'.

8 Li' chaca quiya' nguañi nchcui' nu ntucua ca slo ycui' Ndyosi bi', nchcui' lo'o na':

—Yaa xñi nu'q̄ quityi piti ti nu cua nchcana ntucua ya' xc̄a nu ndū lo tyujo'o nu ndū lo yuu chalyuu bi'.

⁹ Ndy'a'q na' su ndu xcä bi' li', ni na' ji'i cha' ta quityi piti ti bi' 'na.

—Yalo'o nu'u ji'i quityi re —nacui—. Chcui' lyiji nu'u lo quityi re, cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'u ji'i; caca xñi'i ti' nu'u li', masi tso'o ti ngua ti' nu'u lo'o na'q nu'u ji'i tya clyo.

¹⁰ Li' ngusñi na' quityi piti ti ntucaa ya'yu, nchcui' na'lo quityi bi'. Lo'o na'a na' ji'i, li' tso'o tsa ngua ti' na', ñi'yä laca lo'o ndyacu na cuiñaa' cuityu cha' tyixi tsa; pana nu lo'o cua ngua cuayá' ti' na' ni cha' nda, xñi'i tsa ngua ti' na'.

¹¹ Li' nchcui' Ni lo'o na':

—Tya chaca quiya' ntsu'u cha' chcui' nu'u cha' lo'o ñati, lcaa cha' nu cua nti' y cui' Ndyosi ta Ni lo'o lcaa lo ñati chalyuu, masi lo'o ngu' nu laca loo, masi lo'o ñati tyucui ña'q chalyuu mala su ndi'i ñati; masi lo'o ñati nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu chcui' nu'u.

11

Tucua tya'a ñati nu ndu nde chalyuu nchcui' cuentya ji'i y cui' Ndyosi

¹ Li' nda y cui' Ndyosi sca yaca cua yaa 'na; lyaa tsa yaca bi', cha' tya'u cuayá' lo'o. Nchcui' Ni lo'o na' li':

—Su'ba cuayá' cly a nu'u nde ni'i tlyu ji'i y cui' Ndyosi, cha' caca ni'i bi' cuentya jna' cha' ña'asii na' ji'i; jua'a su'ba cuayá' nu'u loo mesa su ntucaa mstq nu nsta ngu cuentya jna'. Cly-acua nu'u ni lcaa tya'a ñati nu ndi'i ca bi' nu ndy u'ni tlyu jna' nu laca y cui' Ndyosi li'.

² Nga'aa su'ba cuayá' nu'u nde liya' toni'i tlyu bi', cha' cuentya ji'i xa' ñati nu ná ndaquiya' jna' nu laca y cui' Ndyosi tsiya' ti laca bi'. Chiya'a tsa cua'ni ngu' bi' lo'o tyl'i ngu' quichi bi', la cui' quichi tlyu nu laca quichi nu cuentya jna' laca bi'. Tu'ba ntucaa tucua co' tyl'i ngu' bi',

³ li' ta na' tucua tya'a ñati nu caa chalyuu cha' chcui' ngu' lcaa cha' nu nti' na' ta na' lo'o ñati. Tyucuaa ngu' bi' tsatu ngu' cla'be quichi bi' tyempo li' —nacui Ni 'na—, ña'q cuayá' tya'a

tii tyucuaa siyento ntucua snayala tsä tyu ngu' bi'. Tyucui tyempo cacu' ngu' bi' late' ngata, cha' tonu tsa cha' nu ta ngu' lo'o ñati, ñi'yä nu cua'ni na' nde loo la.

⁴ Lo'o ndu tyucuaa ñati bi' chalyuu, ndu ngu' cuentya ji'i y cui' Ndyosi nu laca loo tyucui ña'q chalyuu; nxtyucua tsa y cui' Ndyosi ji'i ngu' bi', cha' chcui' ngu' lcaa cha' nu nti' y cui' Ni ta Ni lo'o ñati. Caca ngu' ñi'yä laca tucua tya'a yaca si'yu olivo, lo'o jua'a caca ngu' ñi'yä laca tucua tya'a candyeru. (Tso'o tsa setye ndyu'u ji'i si'yu olivo bi', cha' tyaqui ne' candyeru.)

⁵ Lo'o cua nti' ñati chalyuu cua'ni lya' ti' ji'i ngu' bi', li' tyalú quii' tu'ba ngu' nu ndu bi', cha' tsumi' ji'i ñati cuxi; tye cua'ni ñu'u ji'i ñati bi' li'. Jua'a cajaa lcaa ñati nu cua'ni lya' ti' ji'i ngu' bi'.

⁶ Cua ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' nu ndu bi', cha' cua'a ngu' ji'i coo, cha' ná ca'ya tyo tsiya' ti tyucui tyempo lo'o ta ngu' cha' ji'i y cui' Ndyosi lo'o ñati; jua'a ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' cha' cua'ni ñu'u ngu' ji'i lcaa suu hitya cha' caca tañi; jua'a taca ji'i ngu' ta ngu' lcaa lo quicha cha' quiji' ji'i ñati chalyuu, ni jacua' nti' ngu' cha' caca quicha ñati.

⁷ Lo'o tye cña nu cua'ni tyucuaa ñati bi' nde chalyuu, li' xana nu na'ní xña'q nu ntsu'u ca tyuquee bi', xuu tya'a ni' lo'o tyucuaa ñati nu ndu bi' li'; tyijiloo nu bi' ji'i ngu' bi' li', cuati cuuiji ji'i ngu'.

⁸ Li' tyanu tyucuaa jyo'o bi' ca su ntsiya ngujui to' calle quichi tlyu bi', la cui' quichi su ngujui' ca'a ngu' ji'i y cui' nu Xu'na na lo crusí. Xña'a tsa ngu' quichi bi', bi' cha' ntsu'u sca cha' nu nchcui' ñati ji'i, cha' ñi'yä ngua ngu' quichi Sodoma cua sa'ni, la cui' ñi'yä ngua ngu' quichi Egipto cua sa'ni, jua'a laca ngu' quichi tlyu bi' juani.

⁹ Lo'o li' tyaa ñati tyucui ña'q chalyuu mala su ndi'i ñati, lcaa lo ñati chalyuu, masi ñati nu ngutu'u cua ña'q ca quichi tyi ngu', masi ñati nu nchcui' cua ña'q ca lo cha'cña nu

nchcui' ñat_i chalyuu; tyu'u scua sna ts_a cla'be nu ty_aq_a ngu' ty_aq_a na'q_a ngu' ji'_i jyo'o bi' ca su nscua ngu'. Ná ta ngu' chacuayá' cha' tyatsi' jyo'o bi'.

¹⁰ Chaa tsa ti' caca ñat_i chalyuu cha' cua ngujui tyucuaa ñat_i nu ngutu bi', bi' cha' cua'ni ngu' ta'a; lu'ba ti ta ngu' xlya'be tyaa su ndi'_i ty_a'a ngu', cha' chaa tsa ti'ngu'. Xqui'ya tyucuaa jyo'o bi' quiña'a tsa cha' nchcube' ngujui ji'_i ñat_i chalyuu, nacui'ngu'.

¹¹ Pana nu lo'o cua ndu'u scua sna ts_a cla'be bi', li' chaca quiya' nda ycui' Ndyosi xtyi'i ndyalaa ne' cresiya ji'_i tyucuaa ngu' jyo'o bi'; xa'ndatu'ngu'li'. Ndyutsii tsa lcaa ñat_i nu na'q_a ji'_ingu' bi', cha' cua ndyu'úngu' chaca quiya'.

¹² Li' ndyuna tyucuaa ñat_i bi' lo'o ngusi'ya ycui' Ndyosi ji'_ingu' ca su ntucua Ni nde cu_a:

—Tyacu_i clya m_a ca nde cu_a re —nacui' Ni.

Laja lo'o ña'q_a tya'a cus_uq_a ngu' ji'_ingu', li'ngutu'u ngu' ndyaa ngu' nde cu_a; laja coo ti ndyaa ngu'.

¹³ La cui' hora bi' ly_e tsa ngulacui chalyuu; su nchca tii tya'a bariyu quich_ibi', tyucui ña'q_a sca bariyu ndye ngut_ili'. Cati mil tya'a ñat_ingujui li', xqui'ya cha' ngulacui chalyuu. Lye tsa ndyutsii nu xa'la ñat_i nu ndyanu li', ndyutsii tsa ngu' ji'_iycui' Ndyosi nu ndi'_i nde cu_a cha' nchca ji'_i Ni cua'ni Ni cña nu jua'q_a tonu tsa; ndube tsa ti'ngu' cha'ngua'ni Ni jua'q_a.

¹⁴ Cua tucua quiya' ndye cha'cuxi nu yaa lo chalyuu, pana cua lijya ti cha' caca chaca cha'cuxi nde chalyuu.

Chaca tya quiya' ngula'á cui'chcua

¹⁵ Li' cua ndya'a cati quiya'nguañi ngula'á xc_a lo'o cui'chcua ji'_i. Nguañi nda xtyi'i ty_au tya'a ñat_i nde cu_a li', nu ndi'y_a nchcui':

Ca juani ndyanu tachaa cha'ji'_iycui' nu Xu'na na, jua'q_a ji'_i Cristo, cha' caca Ni loo ji'_ityucui ña'q_a chalyuu, nacui'ngu'.

Lo'o juani nánga'q_acha' tye cha'culo Ni cña chalyuu.

¹⁶ Li'ngua'ni tlyu nu ngu' cusu' bi'ji'_iycui' Ndyosi, nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu'nu ntyucua lo yaca xlya ca su ntucua ycui' Ndyosi; ndyaa stii ngu' nde loo ngu' lo yuu cha'cua'ni tlyu ngu'ji'_iNi.

¹⁷ Ndi'y_a nchcui'ngu'li': Ndyosi Xu'na ya, nacui'ngu', cua nchca jinu'ú cua'ni lcaa cña. Na lu'ú nu'ú juani, lo'o la cui' ti lu'ú nu'ú nu ngua tya clyo la, jua'q_a tya lu'ú nu'ú nde loo la.

Tsa xlya'be jinu'ú cha' cua nguxana nu'úndyu'ni nu'ú quiña'a tsa cña tlyu nde chalyuu.

Ndube tsa ti'ya cha' cua nguxana nu'úlaca nu'úloo,

¹⁸ masi ti'ítsa nchca ñasi'xa'la ñat_inu nándaquiya'jinu'ú.

Cua ngulala ti tyempo cha' ta nu'ú cha' ti'íji'_ingu'bi',

cha'cua'ni cuayá'nu'úji'_ilcaa jyo'o.

La cui' tyempo tya nu'úxlya'beji'_i ñat_inu ngua'ni cña jinu'ú,

cha'cua ngua'aloonu'úcña ji'_ingu'cha'chcui'ngu'cha'jinu'únde chalyuu;

jua'q_atya nu'úxlya'beji'_i ñat_inu ndaquiya'jinu'ú, masi ñat_icuañi', masi ñat_icusu'.

Cua ndyalaa tyempo cha'cua'ni ñu'únu'úji'_i ñat_inu ngua'ni ñu'úji'_i ñat_ichalyuu.

¹⁹ Li'na'q_ana'su ntucua laa tlyuji'_iycui' Ndyosi nde cua, na'q_ana'ca ne'laa su nscua cña'tacati, su ngutucua ycui' Ndyosi laja ñat_iji'_i Ni nu ngua tya sa'ni la. Lo'o li'lye tsa nguañi nde chalyuu, lye tsa ndyubii, cuati lye tsa ndañi nchcui'tyi'y_e; li'ngulacui chalyuu, jua'q_aclyaa tsa tyo quee ngua'ya.

12

Ndyu'ni tyaala cuañatonuji'_isca nu cuna'q_a

¹ Li' nde cu_andyu'u tucua sca cuayá'nu nda ycui' Ndyosi cha'culu'u Ni ji'na, sca cha'nu ndyaca chalyuu laca bi'; bi'laca sca nu cuna'q_anu ntsu'u ste'ndubi ña'q_a. Ni'y_andubi ña'q_axee cuichaa, jua'q_añaa'q_alate' lacu'nu cuna'q_abi'. Li'ngusta quiya'nu

cuna'q chū' co'. Tii tyucuaa tya'a cuii nscua lo xlyá hique nu cuna'q bi'; ñi'yá nscua sca sne' ti, jua'q nscua bi'.

2 Cua ntsu'u sñi' nu cuna'q bi'; nchcube' tsa nu cuna'q, ngusi'ya tsa cha' cua ngulala ti cala sñi'.

3 Yala ti ndyu'u tucua chaca cuayá' nde cua li'; sca cuaña tlyu nu nga'a ña'q laca bi', nu cati tya'a scua' que ni' ntucua. Jua'q sca sne' oro ntucua ca ta'a scua' que ni' bi', lo'o jua'q ntucua tii tya'a sata ni'.

4 Ngujui' xtyi'ji' ni' cuii nu ntsu'u nde cua; ngusalú ni' ña'q tsaca cla'be lcaa cuii bi', ndyalú cuii nde lo yuu chalyuu. Li' ndatú nu cuaña bi' nde loo su ndú nu cuna'q nu cua cala ti sñi'; lo'o cala bi', hora ti cacu cuaña ji'li', ngua ti' ni'.

5 Ngula sca sñi' qui'yu ji'li' nu cuna'q bi' li'. Cua lijyá bi' chalyuu, cha' liñi ti culo bi' cña ji'li' lcaa ñati chalyuu; pana hora ti ngüi'ya ycul' Ndyosi ji'li' sñi' nu cuna'q bi', ndyalo'o Ni ji'li' yu nde su tlyu su ntucua ycul' Ni.

6 Li' ngusna nu cuna'q ndyaa ne' quixi' ca su tyl'i ycul' ti ma'; cua laca ngua'ni cho'o ycul' Ndyosi sca su tyl'i ma', su ña'qasii Ni ji'li' ma', ca bi' tyanu ma' tii tyucuaa siyento ntucua snayala tsá li'.

7 Li' nguxana cha' cusúu ca su ntucua ycul' Ndyosi. Ndú Miguel nu laca xu'na xcá ji'li' ycul' Ndyosi, ndú lo'o xcá nu cuentya ji'li' Ni; jua'q cua ndú nu cuaña tonu lo'o xcá ji'li'. Ti'í tsa ngusúu tya'a ngua'li'.

8 Pana cua ntijiloo Miguel ji'li' nu cuaña bi', nga'aa ngua ji'li' nu cuaña bi' tyanu ca slo ycul' Ndyosi lo'o xcá ji'li' Ni li'.

9 cua ngulo'o Ni ji'li' ngua' nu ndú cuentya ji'li' nu cuaña bi' li'. Sa'ni ndya'q nu cuaña bi', ycul' nu xña'q naa bi'; la cui' bi' laca nu naa Satanás. Xcui' na ñilo'o bi' ji'li' ñati tyucui ña'q chalyuu. Pana cua ngulo'o ycul' Ni ji'li' nu xña'q lo'o xcá ji'li', ndyaa ngua' nde lo yuu chalyuu li'.

10 Lo'o li' cuii tsa nguañi nchcui' sca ñati nde cua:

—Juani taca ña'q na ñi'yá ngua'ni lyaá ycul' Ndyosi ji'li' ñati chalyuu ya' nu xña'q —nacui' ngu'—. Nguula tsa cña ndu'ni Ni chalyuu, bi' cha' laca Ni loo juani, lo'o jua'q cua ndyalaa tyempo cha' caca Cristo loo tyucui ña'q chalyuu. Nu ngua tya tsubi' la ndú nu xña'q bi' ca slo ycul' Ndyosi, cha' tsá lo'o talya ngusta bi' qui'ya hichu' ñati tya'a ngusñi na cha' ji'li' Jesús; pana juani cua ngulo'o Ni ji'li' ca su ntucua ycul' Ni, cua ndyu'u laja ngu' bi' li'.

11 Nu ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'li' Jesús ni, cua ntijiloo ngu' ji'li' nu xña'q bi', xqui'ya cha' ngujuii Jesús nu ñi'yá ña'q xlyá' bi'. Ná ntsi'ngu' bi' ta ngu' cha' tso'o ji'li' Jesús lo'o xa' ñati; ntaja'q ngu' bi' chcui' ngu' cha' bi', masi cujuuii ñati ji'li' ngu' bi' xqui'ya cha' ñasi' tsa ñati ji'li' Jesús.

12 Bi' cha' juani —nacui' nu ntucua nde cua bi'—, ca chaa ti' cu'má nu ndi'li' mā nde su ntucua ycul' Ndyosi; pana tya'na tsa caca cu'má nu ndi'li' mā nde chalyuu, nu ndi'li' mā nde lo tyujo'o. Cua ngua'ya ycul' nu xña'q nde su ndi'li' mā, lo'o juani ñasi' tsa bi' ndya'q; cua jlo ti' bi' cha' tya xi tya tsá ndyanu ji'li' cha' cua'ni lya' ti' ji'li' ñati chalyuu.

13 Nu lo'o ngua cuayá' ti' nu cuaña tonu bi' cha' cua ngulo'o ycul' Ndyosi ji'li' lijyá nde lo yuu chalyuu, li' ngutu'u lca'q ni' ji'li' nu cuna'q nu ntsu'u sñi' qui'yu bi', cha' lye tsa cua'ni lya' ti' ji'li' ma' ngua ti' ni'.

14 Li' nda ycul' Ndyosi sca latya lu'be ji'li' nu cuna'q bi', ñi'yá ña'q lu'be sca cua'ya tlyu, cha' taca ji'li' ma' tyacui ma' tsaa ma' ca su tyanu tso'o ti ma' ne' quixi', su tyijyu' tsa ji'li' ca su ndya'q cuaña bi'. Ca bi' ña'qasii Ni ji'li' ma', ña'q cuayá' nu tyu'u scua sna yija clabe.

15 Li' ngusalú nu cuaña bi' hitya tu'ba ni' ndyaa chū' nu cuna'q bi'; ñi'yá sca sta'q clyaa, jua'q ndyalú hitya tu'ba ni' cha' clyaa'ba lyiji cho' ngua ti' ni'.

16 Li' nguxtyucua yuu ji'li' nu cuna'q bi', bi' cha' sii' nchcana tu'ba yuu,

ndye hitya ngutu'u tu'ba cuaña ndyo'o yuu li'.

¹⁷ Ngunasi' tsa nu cuaña bi' ji'i nu cuna'a bi' li', ndyaa ndyaana ni' cha' cusuu lo'o lcaa ñati nu tyu'u ji'i nu cuna'a ca tiya' la; nxuu tya'a ni' lo'o lcaa ñati nu taquiya' ji'i cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na, nu ña'a ti ná ntsii ngu' cha' cach'a liñi ngu' cha' ji'i Jesús ji'i xa' ñati.

13

Nu tucua tya'a na'ni nu chiya'a ña'a

¹ Ndyaa na' ndyatü na' to' tyujo'o li'. Na'a na' nde to' hitya tyujo'o lijya ndu'u tucua sca na'ni nu chiya'a tsa ña'a; ntucua tii tya'a sata ni', cuati ntsu'u cati tya'a hique ni'. Ca ta'a sata ni' bi' cua ntucua sne' nu ndubi tsa ña'a, cha' laca ni' loo nde chalyuu. Ca ta'a scua' que ni' cua nscua xtañi cuiñaja, xtañi bi' nchcui' cha' ti'i ji'i ycui' Ndyosi.

² Ñi'yä cuichi jo'ó, jua'a ña'a ni', ngua ti' na'; pana tyaala ña'a quiya' ni', tyucui tsa xcatya' ni' ñi'yä ña'a xcatya' oso. Lo'o tu'ba ni' ni, ñi'yä ña'a tu'ba cuichi sa'a cuiña', jua'a ña'a tu'ba ni'. Nda nu cuaña bi' cña loo ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha' caca ni' loo ji'i ñati chalyuu, ñi'yä laca ycui' loo. Lo'o jua'a nu cuaña bi' ni, nda ni' chacuayá ji'i na'ni chiya'a ña'a bi', cha' caca cua'ni ni' cña, cha' tyanu tlyu ni' macala su nti' ycui' ni'.

³ Cua ndyanu cuayá' lo sca scua' que ni' su ngua quicha ni'; cua cajaa ti ni' tyempo bi', ngua ti' na', pana ngua tso'o su lye tsa quicha ni'. Ndube tsa ti' ñati chalyuu ña'a ji'i ni'; ngusñi ngua' cha' ji'i ni' li', xqui'ya cha' ngua tso'o chaca quiya' su lye quicha ni'.

⁴ Ngua'ni tlyu lcaa ñati ji'i nu cuaña bi' li', cha' cua nda bi' chacuayá' cha' caca tlyu nu na'ni chiya'a ña'a bi'; jua'a ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' na'ni chiya'a ña'a. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Ná tucui ndi'i chalyuu nu stu'ba lo'o nu na'nijua. Nga'aa nchca ji'i ñati xuu tya'a lo'o ni'.

⁵ Cua ngujui chacuayá' ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha' chcui' cua ña'a ca ti cha', masi lye tsa cua'ni tyucuaa ti' ni', masi chcui' cuxi ni' ji'i ycui' Ndyosi. Tu'ba ntucua tucua co' ntsu'u chacuayá' ji'i ni' cha' caca ni' loo nde chalyuu.

⁶ Li' nguxana na'ni chiya'a ña'a bi' nda ni' qui'ya ji'i ycui' Ndyosi: nchcui' cuxi na'ni bi' ji'i lcaa cña nu ndu'ni Ni; jua'a nchcui' cuxi ni' ji'i su tlyu nde cuä ca su ntucua ycui' Ni; jua'a cuxi tsa nchcui' ni' ji'i lcaa ñati ji'i ycui' Ni.

⁷ Ngujui chacuayá' ji'i ni' cha' xuu tya'a ni' lo'o ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi, cha' tyijiloo ni' ji'i ngu' bi!. Lo'o li' ngujui chacuayá' ji'i ni' cha' caca ni' loo ji'i tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, masi lcaa lo ñati chalyuu nu ngutu'u cua ña'a ca quichi' tyi ngu', nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu;

⁸ Lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu cua'ni tlyu ngu' ji'i na'ni bi' li', si ná nscua xtañi ngu' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi. Nu ngua tya clyo la lo'o tya lyiji cuiñá Ni chalyuu, tya li' nguscua Ni xtañi ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i. Cua ndyanu quityi bi' cuentya ji'i nu ñi'yä ña'a xlya' nu cua ndyujuji ñati ji'i tsaca quiya'.

⁹ Bi' cha' cua'a jyacä mä juani, si tyaja'a mä cuna mä xi.

¹⁰ Si lo'o nscua cha' tsalo'o ngu' ji'i tsaca mä ne' chcuä, jua'a caca lacua. Ná cutsii mä li'. Si lo'o nscua cha' cujuui ñati ji'i tsaca mä, masi lo'o maxtyi, jua'a caca lacua. Ná cutsii mä li'. Ndu'ni cha' talo tsaa tyiquee na ji'i cha' cuxi; ndu'ni cha' lcaa tsä taquiya' na ji'i ycui' Ndyosi si ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni nde chalyuu.

¹¹ Li' na'a na' chaca na'ni chiya'a ña'a lijya ndyu'u tucua nde lo yuu chalyuu. Ntucua tucua tya'a sata ni'; ñi'yä ña'a sata xlya' cuañi', jua'a ña'a sata ni', pana nchcui' ni' ñi'yä nu nchcui' nu cuaña tonu bi'.

¹² Ñi'yä nchca ji'i na'ni chiya'a ña'a nu yaä tya clyo la nclyo ni' cña, la cui' jua'a nchca ji'i nu chaca na'ni bi' culo

ni' cña ji'í ñati; cha' juersa ndatsaa ni' ji'í lcaa ñati chalyuu cha' cu'a'ni tlyu ngu' ji'í na'ni nu yaq clyo, nu ngua tso'o su ti'í tsa ngula'a hique ni'.

¹³ Lo'o nu chaca na'ni chiya'q ña'q bi', lo'o bi' ngua'ni quiñ'a cha' tlyu; ngua'ni bi' cha' ndyalú quii' nu ntsu'u nde cuq nde lo yuu cha' ña'q lcaa ñati ji'í.

¹⁴ Lo'o jua'a nguñilo'o ni' ji'í lcaa ñati tyucui ña'q chalyuu xqui'ya cha' tlyu nu ndyu'ni ni' lo'o ndi'í ni' slo nu na'ni nu yaq tya clyo bi'. Li' nchcui' ni' lo'o lcaa ñati chalyuu cha' cuiñá ngu' sca lcui tyu, cha' cu'a'ni tlyu ngu' ji'í lcui bi'; ngüiñá ngu' lcui ji'í nu na'ni nu yaq tya clyo bi' li', na'ni nu ngua tso'o masi ti'í tsa ngula'a hique ni'.

¹⁵ Lo'o li' ngujui chacuayá' ji'í nu chaca na'ni bi', cha' culatu'u cui'í cha' tyaa xtyi'i lo lcui ji'í na'ni nu yaa clyo bi'; ngua ji'í lcui chcui' lo'o ñati li', ngua ji'í cujui' ji'í lcaa ñati nu ná ntaja'a cu'a'ni tlyu ji'í.

¹⁶ Ngulo ni' cña ji'í lcaa ñati cha' chca'a cuayá' ya' ngu' la'a tsu' cui, masi chca'a cuayá' nde tyacqängu'; masi ñati tlyu, masi ñati jua'a ti, masi culiya' ngu', masi ti'í ngu', masi msu nu cua ngüi'ya ñati ji'í, masi msu nu ndi'í tso'o ti, chca'a cuayá' ji'í lcaa ñati cuentya ji'í nu xña'a.

¹⁷ Ni sca ñati nga'aa ntsu'u chacuayá' ji'í cha' cui'ya yu'ba, ni cha' cujui' yu'ba, si ná ngua'a cuayá' ji'í ni' loo ngu'. Lo'o nu cuayá' bi' ni, xtañi na'ni nu chiya'q ña'q bi' laca, cha' número nu ca ji'í xtañi ni' laca cuayá' bi'.

¹⁸ Cui'ya na cuentya ni cha' ndyaca re. Si culacua tso'o ti' na, quiye cha' ji'na ñi'ya ndyu'u cha' ji'í número ji'í na'ni bi'; número ji'í ni' ni, ñi'ya laca xtañi ñati, jua'a laca bi'. Nde laca número bi': scuá siyento ntucua snayala ntucua scuá.

14

Sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati lubii

¹ Lo'o li' na'q na' chaca quiya' ca ndacua su ndu nu ñi'ya ña'q xlya' bi' lo xlya ca'ya Sión; stu'ba ti ndu bi' lo'o sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati. Nde tyacqä ñati bi', ndacua nscua xtañi nu ñi'ya ña'q xlya' bi', lo'o la cui' bi' nscua xtañi ycui' Ndyosi Sti Ni.

² Cui' nguañi nde su ntucua ycui' Ndyosi li'; ñi'ya ndañi ndyalú hitya sca sta'q clyaa to' quee jaa' su cuq tsa ndyalú hitya, ñi'ya ndañi lo'o lye tsa nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi bi', ngua ti' na'. Ndacua ndu tyu tya'a ñati nu tso'o tsa ntyiji'í ya' ngu' lo sañi, ngua ti' na';

³ nde loo su ndu yaca xlya tlyu su ntucua ycui' Ndyosi, ca su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi', ca su ndu nu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu ñati nu ndyula lo'o sañi bi!. Sca ti nu ñati quiñ'a bi' ngua ji'í cula tu'ba jii bi'; ná ngua ji'í xa' ñati chalyuu ca tsa'q ngu' jii bi', cha' sca jii nu bilya cuna ñati chalyuu laca bi!. Sca ti nu sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati nu ngua'ni lyaá Ni ji'í nde chalyuu, bi' ñati laca nu ngua ji'í cula tu'ba jii bi'.

⁴ Ñati lubii tsiya' ti laca nu ngu' quiñ'a bi'. Ná ngutu'u cha' ji'í ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'q nu lo'o nguti'í ngu' chalyuu, ná ngua'ni ngu' bi' cha' suba' tsiya' ti; nguta'q ngu' lo'o nu ñi'ya ña'q xlya' bi' macala su ndya'a. Cua ngua'ni lyaá Ni ji'í ngu' bi', cha' bi' laca ñati nu tso'o nti' ycui' Ndyosi ña'q Ni ji'í tya lo'o nguxana cha' ji'í nu ñi'ya ña'q xlya' bi'. Tya clyo ngusubi Ni ji'í ngu' bi', cha' cu'a'ni ngu' cña ji'í Ni.

⁵ Ná ntucua cha' cuiñi tu'ba ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntsu'u cha' cuxi ji'í ngu' bi' tsiya' ti.

Tya xna tya'a xcq ji'í ycui' Ndyosi

⁶ Na'q na' ndyaa chaca xcq ji'í ycui' Ndyosi li', nu cua tsa ndacui ndyaa; ndyalo'o bi' ji'í sca cha' tso'o nu ngua ti' ycui' Ndyosi chcui' lo'o lcaa ñati chalyuu, sca cha' nu ndulo tsa ji'í ñati cha' cuna ngu'. Lcaa tyempo

ná tye chca cha' bi'. Slo lcaa lo ñati chalyuu tyucui ña'q chalyuu mala su ndi'i ñati, cua ña'q ca quichí tyi ngu', ñati nu nchcui' cua ña'q ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu, ca bi' ndyaa xca bi', cha' chcui' lo'o lcaa ñati.

7 Cuii nchcui' xcä bi' lo'o ngu' li':

—Cutsii cu'mä ji'i ycui' Ndyosi, cube ti' mä ji'i Ni cha' tlyu tsa cña ndu'ni Ni chalyuu —nacui xcä bi'—. Cua ndyalaa tyempo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu. Cua'ni tlyu mä ji'i ycui' Ndyosi cha' cua ngüiñá Ni nde cua, jua'a ngüiñá Ni chalyuu, jua'a ngüiñá Ni tyujo'o, jua'a ngüiñá Ni lcaa su ntyucua hitya —nacui xca.

8 Lo'o ndyaa xcä bi', li' ndyalaa chaca xcä cha' chcui' lo'o ñati:

—Cua ngutí quichí —nacui nu chaca xcä bi'—. Cua ngutí quichí tlyu nu naa Babilonia, xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ngu' quichí bi' ji'i lcaa ñati chalyuu. Cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' quichí bi', xqui'ya cha' ndu'ni tlyu ngu' ji'i lcui jo'ó; jua'a ngulu'u qui'i ngu' ji'i xa' ñati cha' cua'ni ngu' la cui' ti cha' cuxi slo jo'ó —nacui xcä nu nchca tyucuaa bi'.

9 Nchca sna quiya' juani yaä chaca xca. Cuii nchcui' lo'o ñati li':

—Xcube' ycui' Ndyosi ji'i cua ña'q ca ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i nu na'ni chiya'a ña'q bi', masi ji'i ycui' ni', masi ji'i lcui ji'i ni!. Lo'o jua'a xcube' Ni ji'i lcaa ñati nu nga'a cuayá' ji'i ni' nde tyacaaä ngu', jua'a si nga'a cuayá' ji'i ni' chu' ya' ngu';

10 Xcube' Ni ji'i ngu' bi', cha' lye tsa ngunasi' Ni. Tyaquí ngu' bi' lo'o sca quii' tlyu nu nguxa' lo'o yuu sufri su ña'q nu ñi'ya ña'q xlya' bi' ji'i ngu'; jua'a lcaa xcä nu cuentya ji'i Ni ña'q ji'i ngu' bi' li'.

11 Tyucui tyempo ná tye cha' tyatu sñii quii' su nchcube' ñati bi'; ná caja ñi'ya clyaá ngu' bi' ji'i ycui' Ndyosi, lcaa ñati nu cua ngua'ni tlyu ji'i na'ni bi', masi ji'i lcui ti ngua'ni tlyu ngu'; masi nga'a cuayá' ti ji'i ni' nde tyacaaä ngu' lo'o chu' ya' ngu', nga'aa clyaá ngu' bi'.

12 Lo'o nu na ni, talo na ji'i cha' cuxi sca ti si ntsu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi, sca ti si taquiya' na cña nu ngulo Ni ji'na, sca ti si xñi tso'o na cha' ji'i Jesú; sca ti jua'a taca ji'na talo na ji'i nu cha' cuxi bi'.

13 Li' ndañi xtyi'i ca su ntucua ycui' Ndyosi, nchcui' sca ñati lo'o na':

—Scua clya nu'u cha' re: "Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu ndyijii laja lo'o ndyu'ni ngu' cña ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na na tyempo nde loo la". La cui' jua'a laca cha' nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o mä. Nacui cha' ca bi' tyi'i cña' ñati bi' li', cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaä ngu' chalyuu; ndiya ti' Ni cña nu ngua'ni ngu', bi' cha' tyi'u ti' ycui' Ndyosi ji'i cña nu cua ngua'ni ngu' bi' li' —nacui Ni jna'.

Nchca clacula nde chalyuu

14 Li' na'a na' su ndacui sca coo ngati, chu' coo bi' ntucua sca nu ñi'ya ña'q ñati ña'q; ntucua sca sne' oro hique Ni, lo'o ya' Ni ndacui sca maxtyi cha tu'ba.

15 Li' ngutu'u sca xcä ne' laa ji'i ycui' Ndyosi nde cua, nu cuii ngusi'ya ji'i ñati nu ntucua chu' coo bi':

—Xu'ba clya nu'u maxtyi jinu'u, xuti'i nu'u ji'i quixi' trigo, cha' bi' laca ñati ji'i ycui' Ni nu ndi'i chalyuu. Cua ndyalaa la cui' hora cha' caca clacula chalyuu, cua laca nguscua se'i cha' caca bi'.

16 Ngua'ya nu ntucua chu' coo bi' nde lo yuu li', nguscui maxtyi ji'i cha' si'yu quixi' li'; jua'a ngua clacula nde chalyuu.

17 Li' na'a na' chaca xcä nu ngutu'u ne' laa ji'i ycui' Ndyosi nde cua, nu ndacui maxtyi cha tu'ba ya' yu.

18 Jua'a ngutu'u tyá chaca xcä nu ndu'to' mesa su ndyaqui msta, yaä li'; bi' laca nu laca loo ji'i quii' bi'. Li' cuii ngusi'ya bi' lo'o xcä nu ndacui maxtyi cha tu'ba ya':

—Xu'ba clya nu'u maxtyi jinu'u, xi'yu jyacua' si'yu losu' tyixi nu ntsu'u chalyuu, cha' ngumi tsa ña'q si'yu bi'.

19 Ngua'ya xcä bi' li', nguscui yu maxtyi ji'i yu nde lo yuu chalyuu,

ngusi'yu yu ji'i jyacua' si'yu losu' bi', ngu ji'i ndyaa ne' sca pilya quee nu tlyu xi cha' satá ngu' ji'i; la cui' sua' xcube' tsa ycui' Ndyosi ji'i ñatí chalyuu, xqui'ya cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu'.

20 To' quichi nscua su ngusi silyu bi', la cui' su ngujuii ñatí cha' nchcube' Ni ji'i ngu'. Clyaa tsa tañi ndyalú lijyá lo yuu li'; tsa ña'q cuayá' nu ndyalaa tu'ba cuayu, tsa lo cua clyaa tañi ndyalú bi'. Sna siyento kilómetro cuayá' tyijyu' ngusna tañi bi' ndyaa.

15

Yalo'o xcä ji'i quicha nu cua'ni tye ji'i chalyuu

1 Ngutu'u tucua chaca cuayá' tlyu nde cuä li'. Ndube tsa ti' na' lo'o na'a na' ji'i, cha' ndu cati tya'a xcä ji'i ycui' Ndyosi nu ndu lo'o cati tya'a quicha nu caca su cua tye ti chalyuu. Lo'o cua ndye ngua quicha bi' chalyuu, li' cati cha' ñasi' ycui' Ni.

2 Li' na'a na' sca tayu' nu ñi'yä ndubi caatyä, jua'a ndubi ña'a lo tayu' bi'; ñi'yä ndyatü sca quii' ndyaquii, jua'a ña'a tayu' bi', ngua ti' na'. To' tayu' caatyä bi' na'a na' ndu lcaa ñatí nu cua ntijiloo ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi'; masi cua ngujuii ngu' bi' xqui'ya cha' bi', ná ntaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i lcui ji'i na'ni bi', ni ná ntaja'a ngu' chca'a cuayá' ji'i ni' hichu' ya' ngu' lo'o número nu cuentya ji'i xtañi ni'. Ndú ngu' bi' ndyula ngu' lo'o sañi nu cua nda ycui' Ndyosi ji'i ngu'.

3 Ndyula tu'ba ngu' sca jii nu cua ndyula tu'ba jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, la cui' Moisés nu ngua'ni cña ji'i ycui' Ndyosi; lo'o nu ñi'yä ña'a xlyá' bi' ndyula tu'ba la cui' jii bi'. Ndi'ya nchcui' jii bi':

Ndyosi Xu'na ya, lcaa cña nchca jinu'u; tlyu tsa cña ndu'ni nu'u, hasta ndube tsa ti' lcaa ñatí ji'i cña bi'.

Xcui' ndu'ni liñi nu'u lo'o ñatí chalyuu, chañi tsa laca lcaa cha' nu nchcui' nu'u lo'o ñatí.

Sca ti nu'u laca Xu'na lcaa ñatí tyucui ña'a chalyuu.

4 ¿Ha ná ntsii ngu' jinu'u? ¿Ha ná tyaja'q ngu' ñacui ngu' cha' tlyu tsa cña nu ndu'ni nu'u?

Sca ti ycui' nu'u nu lubii tsa cresiya jinu'u.

Cua na'a ngu' lcaa su ndyu'ni cuayá' nu'u ji'i ñatí cha' liñi tsa ndyu'u cha';

bi' cha' tyaqä lcaa ñatí tyucui ña'a cha' chalyuu ca su ntucua nu'u, cha' cua'ni tlyu ngu' jinu'u.

Ndye jii nu ndyula tu'ba ngu' li'.

5 Tiya' la li' na'a na' ne' laa tlyu ji'i ycui' Ndyosi nu ntucua nde cuä. Ca cla'be bi' ndu ni'i nu tacati tsa su ntsu'u co'o quee cuaja' nu nscua cha' lo; la cui' cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o ñatí tya clyo la laca bi'.

6 Li' ngutu'u nu cati tya'a xcä bi' ne' laa, ndyalo'o ngu' ji'i ca ta'a cati quicha nu caca lo'o cua tye ti chalyuu. Xcui' late' ngatí lacu' xcä bi', late' nu lubii tsa ña'a; jua'a cua ndyaaca' sintya oro tyiquee ngu'.

7 Lo'o li' ndatü sca na'ni tacati bi', lo'o jua'a cati tya'a ca'ña oro ntucua ya' ni'; ne' ca'ña bi' ntsu'u cha' ti'í nu ta ycui' Ndyosi ji'i ñatí chalyuu, cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu', ycui' Ndyosi nu ná nga'a cha' tye yija ji'i Ni. Nda ni' ca'ña bi' ji'i nu cati tya'a xcä bi' li'.

8 Ngutsa'á ne' laa ntsu'u sñii cha' xcutsii ji'na, cha' tacati tsa cha' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi. Ná tucui ngua ji'i tsaa ne' laa bi' ña'a cuayá' tye ca ta'a cati quicha nu ta nu cati tya'a xcä bi' lijyá nde chalyuu.

16

Ca'ña nu ntsu'u cha' ti'í nu ta ycui' Ndyosi ji'i ñatí

1 Lo'o li' ndyuna na' cha' nchcui' sca ñatí ne' laa tlyu bi', cuij nchcui' lo'o nu cati tya'a xcä ji'i ycui' Ndyosi bi':

—Yaa clya mä salú mä na nu ntsu'u ne' ca'ña bi' nde lo yuu chalyuu, nu cati tya'a ca'ña nu ntsu'u cha' ti'í ne', nu ta Ni ji'i ñatí.

2 Li' ndyaa xcä nu nchca clyo, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'í nde lo yuu chalyuu. Li' tonu tsa quichu' ntyucua tyucui ña'ä hichu' ñatí; ti'í tsa nti' ngu' li', lcaa ñatí nu cua nga'ä cuayá' ji'í na'ni nu chiya'a ña'ä bi', lcaa ñatí nu cua ndyu'ni tlyu ji'í ni'.

3 Lo'o li' ndyaa xcä nu nchca tyucuaa, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'í ca lo tyujo'o; ngutsa'ä hitya li', ngua tyucu ñi'ya nti' tañi sca jyo'o. Ngujuii lcaa na lu'ú nu ntsu'u lo tyujo'o li'.

4 Lo'o li' ndyaa xcä nu nchca tyuna, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'í tyucui ña'ä to' sta'ä, lcaa su ntyucua hitya tyucui ña'ä chalyuu; ngutsa'ä hitya bi' li', ngua tañi.

5 Li' ndyuna na' nchcui' xcä nu laca loo ji'í hitya:

—Liñi tsa cña ndyu'ni nu'ü cha' nchcube' nu'ü ji'í ñatí cuxi bi', Xu'na —nacui ji'í ycui' Ndyosi—, cha' lubii tsa cresiya ji'í ycui' nu'u. Lu'ú nu'u juani, jua'ä nu ngua tya clyo lu'ú nu'u.

6 Tya ndyi'u ti' nu'ü ñi'ya ngua lo yuu tya sa'ni la, nu lo'o cua ndyujuji ngu' ji'í ñatí jinu'ü; cua ndyujuji ngu' bi' ji'í tyuü tya'a ñatí nu ngua tu'ba jinu'ü cha' nchcui' nu'ü lo'o ñatí. Lo'o juani la cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu' tya li', la cui' jua'ä nda nu'ü cha' ti'í ji'í ngu', cha' tyi'u ti' ngu' ji'í jyo'o nu cua ndyujuji ngu' ji'í tya sa'ni la.

7 Li' ndyuna na' cha' nu nchcui' ñatí nde su ntucua mesa su ndyaqui msta:

—Ndyosi Xu'na ya —nacui ngu'—, ycui' nu'ü ni, lcaa cña nchca jinu'ü —nacui ngu'—. Liñi tsa ndyu'ni nu'ü lo'o nchcube' nu'ü ji'í ñatí bi' jua'ä; chañi tsa cha' nu nchcui' nu'ü ji'í ñatí bi', cha' cuxi tsa cña ndu'ni ngu' bi'.

8 Lo'o li' ndyaa xcä nu nchca jacua, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'í lo cuichaa; tyique' tsa ndyaca li', cha' cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' ji'í cuichaa cha' chumí' hichu' ñatí.

9 Tyuü tya'a ñatí ngua quicha li', cha' nguula tsa tyique' nda bi'. Li' nguxana ngu', lye tsa nxlyú ngu'

cha' hichu' ycui' Ndyosi, cha' ycui' Ni laca nu ngulo cña cha' yaä quicha bi'; pana ná ntaja'ä ngu' tsiya' ti culochu' ngu' ji'í cha' cuxi nu ntsu'u ji'í ngu', cha' li' cua'ni tlyu ngu' ji'í ycui' Ndyosi.

10 Lo'o li' ndyaa xcä nu nchca ca'yu, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'í nde loo su ntucua tlyu na'ni nu chiya'ä ña'ä bi'; ngua talya yata tyucui ña'ä su laca ni' loo li'. Ti'í tsa nti' ñatí chalyuu, cua laca ñi'ya si na cua nguliji ti' ngu'.

11 Ña'ä ti tya nda ngu' qui'ya ji'í ycui' Ndyosi nu laca loo nde cua, cha' nda Ni cha' ti'í bi' ji'í ngu', nda Ni quichu' bi' ntyucua hichu' ngu'; pana ná ntaja'ä ngu' xtyanu ngu' ji'í cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

12 Lo'o li' ndyaa xcä nu nchca scuá, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'í nde to' sta'ä tlyu nu naa Eufrates; ndye sta'ä bi' ngüityi li', ndyanu sca tyucuii nu cua laca ngua tso'o ti cha' cäa tyuü tya'a nu laca loo cha' cusuü. Tyijyu' tsa tyu'u ngu' cäa ngu', ca su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' bi'.

13 Li' na'ä na' cha' ngutu'u tucua sna tya'a cuiñaja; ñi'ya ña'ä cuityi', jua'ä ña'ä cuiñaja bi'. Ngutu'u bi' nde tyuu tu'ba cuaña tonu bi', cuati nde tyuu tu'ba na'ni chiya'ä ña'ä bi', cuati nde tyuu tu'ba nu ñatí nu cuiñi ti nchcui' cha' ji'í ycui' Ndyosi; ca bi' ngutu'u cuiñaja bi' lijya.

14 Msu ji'í nu xña'ä laca cuiñaja bi'; nchcutsii bi' ji'í ñatí, cha' nchca ji'í cua'ni cha' tlyu. Ndyosi cuiñaja bi' nxuti'í ji'í lcaa nu laca loo chalyuu, cha' tyaa ngu' cha' cusuü tsä tlyu lo'o cua tye ti chalyuu. Cua ntsu'u cña nu cua'ni ycui' Ndyosi nu Xu'na na lo'o ndyaca cha' cusuü bi'.

15 “Cua'ä jyacä maä”, nacui Jesús, “tsiya' ca tyu'u tucua na' tyaa na' ñi'ya nti' sca nu cuaana. Tso'o caca tyiquee ñatí nu tii ti ti' tyi'í chalyuu, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jna'; nga'aa ca tyuju'u ti' ngu' bi' slo ñatí lo'o tyalaa hora nu tyaa na' li'.” Jua'ä nacui Jesús ji'í ñatí ji'í Ni.

16 Li' nxuti'i cuiñaja bi' ji'i ngu' laca loo, cha' tyaq̄a ngu' nde sca nat̄i', su naa Armagedón cha'cña ji'i ngu' judío.

17 Lo'o li' ndyaa xc̄a nu nchca cati, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ñā ji'i lo cui'i ti. Li' cuii nchcui' nu ntucua lo yaca xlyā tlyu nde ne' laa tlyu ji'i y cui' Ndyosi nde cuā:

—Cua ngua bi' juani —nacui Ni.

18 Li' lye tsa ndyubi, lye tsa nguañi tyucui ña'a lo tyujo'o, lye tsa nchcui' tyi'yu, lye tsa ngulacui chalyuu; bilya clyacui chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá Ni ji'i ñat̄i chalyuu. Tlyu tsa cha'ngua.

19 Ti'i tsa ngutsu yuu su nscua quich̄i tlyu, nu quich̄i Babilonia bi'; sna yu'be ngua quich̄i bi' li'. Lo'o jua'a ngut̄i lcaa quich̄i tonu nu ndi'i xa' chalyuu, cha' ndyi'u ti' Ni nchcube' Ni ji'i ngu' quich̄i tlyu bi'; tlyu tsa cha' ti'i ngua'ni y cui' Ndyosi lo'o ngu' bi', cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu'.

20 Ndye nguliji yu'u lcaa yuu nu ntsu'u cla'be hitya, nguliji yu'u lcaa ca'ya cuā jua'a ti; nga'aa na'a ngu' ji'i li'.

21 Cuati nde cuā ndyalú tyo quee tonu ngua'ya lo yuu. Ti'i tsa bi'; ña'a cuayá' tu'ba kilo, tsa lo cua cuayá' ti'i ntsu'u sca ti yu'be tyo quee nu ndyalú hique ñat̄i chalyuu li'. Lo'o jua'a tlyu tsa cha' cuxi nchcui' ngu' ji'i y cui' Ndyosi li'; lye tsa nguxlyú ngu' cha' hich̄u' Ni xqui'ya tyo quee bi', cha' tlyu tsa cña ndyu'ni Ni nde chalyuu.

17

Ndu'ni ñu'u tsa ngu' quich̄i tlyu ji'i lcaa ñat̄i chalyuu

1 Li' yaq̄a sca xc̄a ca slo na', sca ngu' tya'a nu cati tya'a xc̄a nu ntucua ca'ñā oro ya' bi'. Nchcui' lo'o na' li':

—Cuā nu'u ca nde cha' culu'u na' jinu'u ñi'yq̄a xcube' Ni ji'i ngu' quich̄i tlyu nu lye tsa ndyu'ni ñu'u ji'i ñat̄i chalyuu; la cui' quich̄i tlyu laca su ntsu'u tyuu tya'a sta'a cacua ti to' quich̄i.

2 Quiña'a tsa cha' suba' ndyu'ni ngu' nu laca loo nde chalyuu, cha' tyuu tsa tya'a jo'ó ntsu'u ji'i ngu'

xqui'ya ngu' quich̄i tlyu bi'; jua'a ngunu'u tyiquee ñat̄i tyucui ña'a cha lyuu xqui'ya cha' suba' nu ndyu'ni ngu' bi'.

3 Li' ndyaloo Xtyi'i y cui' Ndyosi 'na, ndyaa na' lo'o sca xc̄a ji'i y cui' Ni ca ne' quixj'i su na' ndi'i ñat̄i. Ca bi' na'a na' su ntucua sca nu cuna'a hich̄u' sca na'ni nga'a, nu chiya'a tsa ña'a; hich̄u' ni' nscua quiña'a tsa cha' cuxi, nu ti'i tsa nchcui' ji'i y cui' Ndyosi. Ntucua cati tya'a hique ni', cuati ntucua tii tya'a sata ni'.

4 Late' cuaa ña'a, late' nga'a catsi ña'a lacu' nu cuna'a bi'; ch̄u' late' bi' ndacui quiña'a tsa ch̄cuq̄ tso'o lo'o quee ndubilo'o xa'la quee nu quiña'a tsa nga'a. Ntucua sca tasa oro ya' nu cuna'a bi'; ne' bi' ntsu'u lcaa lo cha' cuxi, lcaa lo cha' suba' nu cua ngua'ni nu cuna'a bi' yaq̄a nde chalyuu.

5 Nde tyacaa nscua sca xtañi nu cuna'a bi', pana ná ca cuayá' ti' na ji'i si ná nslo na xtañi bi': "Babilonia tonu laca re, cha' nde laca quich̄i tyi lcaa ñat̄i nu ndyu'ni cha' suba' tyu cui' ña'a chalyuu". Jua'a nscua nde tyacaa nu cuna'a bi'.

6 Li' na'a na' cha' lye tsa ndyu'ni nu cuna'a bi'; ñi'yq̄a ndu'ni sca nu cu'bi, jua'a ndyu'ni nu cuna'a bi', xqui'ya cha' cua ndyujuui bi' ji'i ñat̄i ji'i y cui' Ndyosi, ndyujuui ji'i ñat̄i nu ná ntsiij nchcui' liñi cha'ji'i Jesús nde chalyuu. Lo'o cua na'a na' ji'i nu cuna'a bi', quiña'a tsa cha' ngulacua ti' na' li'.

7 Lo'o li' ndacha' nu xc̄a ji'i y cui' Ndyosi bi' na:

—¿Ni cha' laca ndube tsa ti' nu'u? —nacui—. Culu'u na' jinu'u cua ña'a ca cha' tucui nu ntsu'u ji'i nu cuna'a nu ntucua ch̄u' na'ni chiya'a ña'a jua, nu na'ni nu ntucua cati tya'a hique ni' lo'o tii tya'a sata ni'; culu'u na' jinu'u sca cha' nu ná nchca cuayá' ti' ñat̄i ji'i —nacui—.

8 Na'ni nu cua na'a nu'u jua, ngutu'u bi' nu ngua tya sa'ni la, nga'aa lu'ú bi' juani; pana cua ngulala ti tyu'u ni' chaca quiya', masi nscua nde tyuquee qui'ñi bi', cha' tyaa ni' ca chalyuu talya su tye ni'

cati ni' tsiya' ti —nacui—. Cua ña'a ca ñati nu na nscua xtañi lo quityi ji'i y cui' Ndyosi, quiña'a tsa cha' culacua ti' ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i na'nib'; pana tya clyo lo'o tya lyiji xana chalyuu re, cua nscua xtañi ñati nu cua nda y cui' Ndyosi chalyuu nu na nga'a cha' tye ji'i. Ngutu'u na'ni bi' nu ngua tya sa'ni la, masi nga'aa lu'ú bi' juani; pana ña'a ti tya tyu'ú bi', masi chaca tya quiya'.

⁹ 'Ndi'ya ndyu'u cha' bi' si ca cuayá' ti' ma ji'i —nacui xcä 'na—. Nu cati tya'a hique na'ni bi' ni, bi' laca cati tya'a lo cuatii su nscua quichi tlyu nu lye tsa ndyu'ni ñu'ú ji'i chalyuu. Lo'o jua'a ndi'i cati tya'a rey nu laca loo chalyuu.

¹⁰ Cua ndye cha' ji'i ca'yu tya'a rey nu laca loo bi', jua'a ña'a ti tya ntucua chaca rey tya'a nu laca loo bi', lo'o jua'a tya lyiji tyu'u tucua chaca tya'a rey nu caca loo bi' nde loo la; pana xti ti tyempo tyi'i bi' lo'o tyaa bi' chalyuu.

¹¹ Lo'o nu na'ni nu ngutu'u nu ngua sa'ni bi', pana nga'aa lu'ú bi' juani, bi' laca tya chaca tya'a rey nu laca loo; ñi'ya laca loo nu cati tya'a rey bi' nde chalyuu, jua'a caca loo nu chaca rey bi' nde lo yuu chalyuu, cha' la cui' bi' laca nu cua tyaa ti ca bilyaa —nacui xcä jna!—.

¹² 'Lo'o na'a nu'u na'ni bi', cha' tii tya'a sata ni' ntucua hique ni', bi' laca tya tii tya'a rey nu tya lyiji caca loo chalyuu. Cua ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo masi chaca hora tya; stu'ba ti caca tlyu ngu' bi' lo'o nu na'ni chiya'a ña'a bi' li'.

¹³ Sca ti cha' nda'ya hique nu tii tya'a rey bi', cha' xtyucua ngu' ji'i na'ni bi', cha' ta ngu' chacuayá' ji'i ni'.

¹⁴ Xcui' xuu tya'a ngu' lo'o y cui' Ni, nu ñi'ya ña'a xlyá' bi'; pana tyijiloo nu ñi'ya ña'a xlyá' bi' ji'i na'ni bi', lo'o jua'a tyijiloo ñati nu ndya'a lo'o Ni ji'i ni', xqui'ya cha' laca y cui' Ni Xu'na lcaa ñati chalyuu, laca y cui' Ni loo la ji'i lcaa ngu' nu laca loo nde chalyuu. Lo'o jua'a nu ñati ji'i y cui' Ni ni, cua ngusubi Ni ji'i ngu' bi'; na cua nguane Ni ji'i ngu' bi', lo'o jua'a

tso'o tsa ngusñi ngu' cha' ji'i y cui' Ni —nacui xcä 'na.

¹⁵ Tya nchcui' la nu xcä ji'i y cui' Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Ñi'ya laca sta'a nu nscua cacua ti to' quichi tlyu bi', jua'a laca ñati chalyuu, cha' tsa tlyu ti lijyä lcaa lo ñati chalyuu ca quichi bi'; ngutu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, nchcui' ngu' lcaa lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu.

¹⁶ Lo'o lcaa rey nu laca nu tii tya'a sata na'ni chiya'a ña'a nu na'a ca ti nu'u, lo'o jua'a y cui' na'ni bi', lo'o ngu' bi' ca ti'i ti' ngu' ña'a ngu' ji'i quichi tlyu bi'; xlyáa ngu' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' quichi bi', tyanu ngu' quichi jua'a ti li'. Taqui rey quichi bi' li', cua'ni tye ngu' ji'i ngu' quichi bi'.

¹⁷ Cua ngua'ni y cui' Ndyosi cha' ca'ya cha' hique rey, bi' cha' cua'ni ngu' jua'a, cha' ta ngu' chacuayá' caca nu na'ni chiya'a ña'a loo, ña'a cuayá' tyu'u scua lcaa cha' nu nacui Ni cha' caca.

¹⁸ Nu cuna'a nu na'a nu'u ni, ñi'ya nti' nu quichi tlyu nu laca loo bi', jua'a laca nu cuna'a bi'; nclyo bi' cña ji'i lcaa ngu' nu laca loo chalyuu.

18

Nguti quichi Babilonia

¹ Tiya' la li' na'a na' ji'i chaca xcä ji'i y cui' Ndyosi lijyä ca'ya nde lo yuu chalyuu; tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i xcä bi', lo'o jua'a ndubi tsa ña'a tyucui ña'a yu, ña'a cuayá' nda yu xee tyucui ña'a chalyuu.

² Cuii tsa nchcui' xcä bi':

—Cua ndye cha' ji'i quichi Babilonia bi' —nacui—, ndye quichi tlyu bi' nguti. Ca su nguti'li quichi bi' cua tsubi'la, ca bi' laca to' tyi cuxee juani, masi tyi cuiñaja laca bi' juani. Ca bi' ntucua to' tyi lcaa lo cui'i cuxi, lcaa lo na'ni cuityi nu ntucua lu'be nu chiya'a ña'a.

³ Tya sa'ni ngulu'u ngu' quichi bi' ji'i lcaa ñati chalyuu cha' cua'ni ngu' cha' suba', cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i xa' jo'ó; lye ndatsaa ngu' bi' ji'i ñati,

cha' lo'o ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o tya'a ñati. Suba' tsa ngua'ni lcaa nu laca loo chalyuu lo'o nguta'q̄ ngu' nde quichi bi'. Ná tye chca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' ca quichi bi', bi' cha' ngua ji'i ngu' culiya' ngua'ni tsa ngu' ngana.

⁴ Li' xa' nguañi nchcui' sca ñati ca su ntucua ycui' Ndyosi, nchcui' lo'o ñati ji'i ycui' Ni:

—Tyu'u clya cu'maq̄ ñati 'na juani, tyu'utsu' maq̄ nde quichi tlyu bi' —nacui Ni—. Ná ntsu'u cha' cua'ni stu'ba maq̄ cha' lo'o ngu' bi', nu lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi, cha' ná xcube' ycui' Ndyosi ji'i maq̄ stu'ba ti lo'o nu ngu' cuxi bi'.

⁵ Quiña'a tsa cha' cuxi ndyu'ni ngu' quichi bi'; hasta cua jlo ti' ycui' Ndyosi cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'i ngu', lo'o jua'a ndyi'u ti' Ni ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

⁶ Xcube' Ni ji'i ngu' bi' li'; la cui' ñi'ya lo'o cua nguxcube' ngu' ji'i maq̄, jua'a xcube' Ni ji'i ngu' bi', masi tucua quiya' ta Ni cha' ti'í ji'i ngu' quichi bi'. Lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' bi' ji'i xa' ñati, bi' cha' cua'ni yala Ni cha' tucua quiya' xcube' Ni ji'i ngu'.

⁷ Tso'o si chcube' ñati bi', tso'o si caca xñi'i ti' ngu', cha' lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ngu' xqui'ya cha' culiya' nu ntsu'u ji'i ngu'. Xcui' ndi'ya ntsu'u tyiquee ngu' bi': "Ñi'ya nti' ntucua rey, jua'a ntucua na", nacui'ngu' ji'i tya'a ngu'. "Si'i ngu' ti'laca na, ná nga'a cha' caca xñi'i ti'na", nacui'ngu'.

⁸ Xqui'ya cha' jua'a ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' cua'ni Ni cha' sca ti tsaxñi lcaa quicha ji'i ngu', lcaa quicha nu nga'a cha' tyacua ji'i ngu' bi'. Cajaña ngu' xqui'ya quicha tlyu, xi'ya tsa ngu' cha' xñi'i ti' ngu', caca jbi'ñia ji'i ngu', cuati jua'a tye quichi tyi'ngu' tyaqui. Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycui' Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca Ni nu ndyu'ni cuayá'ji'i ngu' quichi tlyu bi'.

⁹ Cunaa tsa lcaa ngu' nu laca loo chalyuu; xi'ya tsa ngu' lo'o ña'a q̄ ngu' tyatü sñii cha' ndyaqui quichi tlyu bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o

ngu' quichi bi'. Ndu'ni lya' ti' ngu' ji'i tya'a ñati ngu', lo'o jua'a suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o ngu'.

¹⁰ Tyijyu' ti tsatü ngu' cha' tyutsii tsa ngu' lo'o ña'a q̄ ngu' cha' cati quichi bi':

—Ti'i tsa cu'maq̄ juani, ngu' quichi Babilonia —nacui'ngu' li'—. Tlyu tsa quichi tyi maq̄ nquicha', sii tsa loo chalyuu su ngua loo quichi tyi maq̄; pana juani ni, sca hora ti ndye nchcube' ma.

¹¹ Lo'o jua'a lcaa ngu' culiya' nu ndi'i chalyuu, tya'na tsa cua'ni ngu'; xñi'i tsa caca tyiquee ngu' cha' nga'aa caja ñati nu cui'ya yu'ba ji'i ngu':

¹² nga'aa cui'ya ngu' oro ji'i ngu', masi plata, masi quee ndubi, masi tyaaca' quee ngati; nga'aa cui'ya ngu' late' ngati ji'i ngu', nu quiña'a tsa nga'a, masi late' cuaa ña'a, masi late' sera, masi late' nu ntsu'u tyuu tya'a color ji'i; jua'a lcaa lo yaca nu ñaa tyijyu', lcaa na ndya' lo'o tyijya' sata ngati, masi na ndya' lo'o yaca nu quiña'a nga'a, masi na ndya' lo'o chcuq̄ ngatsi, masi na ndya' lo'o chcuq̄ ti, masi na ndya' lo'o quee tacalya ti, nga'aa cui'ya ngu' ji'i tsiya' ti;

¹³ jua'a canelya, lo'o lcaa lo xtyi'i nu tyu'u lo na cacu na, masi yana jo'ó nguxa' ti, masi yana jo'ó ycui' nu ngati ti, masi taná ji'i yaca mirra nu tyixi xtyi'i, nga'aa cui'ya ngu' ji'i; lo'o jua'a lcaa lo xa' la yu'ba nu ndujui' ñati, masi vino, masi setye nu tyu'u lo na cacu na, masi catyá xlyá, masi nscua', masi bata, masi xlyá', masi cuayu, jua'a carreta nu ntyojolaqui cuayu, masi msu nu ndyi'ya ñati, masi tyucui ña'a q̄ tsaca ñati chalyuu na, nga'aa caca caya' bi'.

¹⁴ Chcui'ngu' nu ndujui' yu'ba bi' lo'o ngu' quichi bi' li':

—Cua ndye nguliji lcaa cha' tso'o nu ndacui tsa ti' maq̄ ji'i; jua'a cua ndye cha' culiya' ji'na, cua ndye lcaa lo na nu tso'o ña'a ji'na —ñacui'ngu'—. Nga'aa quije cha' tso'o bi' ji'na juani.

¹⁵ Lo'o jua'a nu ngu' culiya' bi' ni, ngu' nu ngujui cha' culiya' ji'i lo'o

ndyu'ni ngu' ngana nde lquich_i bi', tyijyu' ti tsatu_u ngu', cha' tyutsii_i tsa ngu' ña'a_q ngu' lo'o cat_i quich_i bi'; tya'na tsa cua'ni ngu', cha' xñi'l_i tsa ti' ngu' caca.

16 Lo'o li' ndi'ya chcui' ngu' bi':

—Ti'i tsa ma_q, cu'm_q ngu' quich_i re juani; tlyu tsa quich_i tyi ma_q nquicha' —ñacui_i ngu' culiya' li'—. Tya sa'ni la xcui' late' ngati_i ña'a_q, lo'o late' cuaa ña'a_q, lo'o late' nu ntsu'u tyuu_i tya'a color nchcu' ngu' quich_i tyi ma_q; xcui' chcu_a oro, lo'o quee ndubi, lo'o tyaaca' quee ngati_i ndacui yane ngu', yane ya'ngu'.

17 Juani ni, sca hora ti nguna' lcaa cha' culiya' bi' ji'na —ñacui_i ngu'.

Lo'o jua'a tyu_i lcaa nu nclya' yaca ni'i_i, lo'o ngu' nu ndyu'ni cña ne' yaca ni'i_i, lo'o ngu' nu nda caya' cha' tsaa tyijyu' lo'o yaca ni'i_i bi', lo'o jua'a_i xa' ñati_i nu ndyiji ngana ji'i_i tyijyu' lo'o yaca ni'i_i bi'; tyijyu' ti tsatu_u ngu' bi',

18 xi'ya tsa ngu' lo'o ña'a_q ngu' tyatu_i sñii cha' ndyaqui quich_i tlyu bi':

—Bilya ña'a_q na chaca quich_i nu culiya' la, ñi'y_a ngua culiya' tsa quich_i re —ñacui_i ngu' ji'i_i tya'a_i ngu'.

19 Li' cu_i ngu' sñii yuu nde hique_i ngu', ñi'y_a nu ndu'ni_i ngu' bi' lo'o xñi'l_i tsa ti' ngu'. Xi'ya tsa ngu' li':

—Ti'i tsa ma_q, cu'm_q ngu' tya'a_i quich_i tyi na juani, cha' tlyu tsa quich_i tyi na nquicha' —ñacui_i ngu' bi'—. Tya sa'ni la culiya' tsa ngua lcaa na nu laca na xu'na yaca ni'i_i, nu ndya'a_q na lo'o yu'ba ji'i_i quich_i bi' tyijyu'. ¿Ma caja cha' bi' juani? Sca hora ti nguna' lcaa cha' tso'o_i ji'na —ñacui_i nu ndya'a_q lo'o yaca ni'i_i bi'.

20 Pana cachea' na' ji'i_i ma_q juani, cu'm_q nu ndi'i_i ca su ntucua y cui' Ndyosi nde cua, cua'ni ma_q cha' ca chaa tsa ti' ma_q lo'o tyalaa hora cat_i quich_i bi'; lo'o jua'a_i cu'm_q ñati_i chalyuu nu ntsu'u cha' ji'i_i ma_q lo'o y cui' Ndyosi, lo'o cu'm_q ñati_i nu ngua'alo Ni ji'i_i ma_q cha' cua'ni ma_q cña ji'i_i Ni, lo'o cu'm_q nu laca ma_q tu'ba ji'i_i y cui' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati_i, cua'ni ma_q cha' ca chaa tsa ti' ma_q cha' liñi tsa ndu'ni Ni lo'o xcube' Ni ji'i_i

ngu' quich_i bi', xqui'ya cha' xña'a_q tsa ngua'ni_i ngu' bi' lo'o ma_q.

21 Lo'o li' yaq_a sca xcä ji'i_i y cui' Ndyosi nu tlyu tsa cña ngua ji'i_i cua'ni_i. Ngusicuä xcä bi' sca quee tonu nu lo scuii ti ña'a_q; ñi'y_a ña'a_q sca quee ji'i_i molino, jua'a_i ña'a_q quee bi'. Ngu ji'i_i ndyaa nde lo hitya tyujo'o li'.

—La cui' jua'a_i caca ji'i_i quich_i Babilonia, quich_i tlyu bi' —nacui_i xcä bi'—, cha' xlyú_i ngu' ji'i_i quich_i bi' ca lo yuu tsiya' ti; nga'aa ña'a_q ngu' ji'i_i quich_i bi' chaca quiya' li'.

22 Nga'aa cañi cula'á_i ngu' musca lquich_i bi' li'; masi sañi, masi yaca quii, masi cui'chcuä, nga'aa cañi tsiya' ti cula'á_i ngu' ji'i_i chaca quiya'. Nga'aa caja tsiya' ti ngu' cuityi nu cuiñá ni'i_i ji'i_i ma_q, nu cuiñá yaca ji'i_i ma_q, ni nga'aa cañi tsiya' ti coo molino ca su nguti'i_i ma_q;

23 nga'aa tyaca' tsiya' ti tyu'u xee toni'i_i ji'i_i ngu' quich_i, nga'aa cañi chcui' ngu' cuañi' lo'o tya'a_i ngujui clyo'o ca ti_i ngu'. Tya sa'ni la ná ntsu'u_i ngu' culiya' tyucui ña'a_q chalyuu ñi'y_a nu culiya' cu'm_q quich_i bi'; pana cua nñilo'o ma_q ji'i_i quiñia_i tya'a_i ñati_i chalyuu, xqui'ya cha' tlyu tsa cha' cucha'a_i nchca ji'i_i ma_q.

24 Bi' cha' cua nchcube' y cui' Ndyosi ji'i_i ngu' quich_i Babilonia bi', xqui'ya cha' cua nquijeloo ji'i_i Ni qui'ya nu ntsu'u_i ji'i_i ngu' bi'; tyucui ña'a_q chalyuu cua ndyujuii_i ngu' bi' ji'i_i jyo'o_i cusu' nu ngua tu'ba ji'i_i y cui' Ndyosi, lo'o jua'a_i cua ndyujuii_i ngu' bi' ji'i_i xa' la ñati_i chalyuu nu ntsu'u_i cha' ji'i_i lo'o Ni.

19

1 Tiya' la xi ndyuna na' nchcui' ñati_i nu ndi'i_i tsa tlyu ti ca su ntucua y cui' Ndyosi. Ndi'y_a nchcui' ngu' li': Cua'ni tlyu na ji'i_i y cui' Ndyosi, cha' nchca ji'i_i Ni cua'ni lyaá Ni ji'i_i ñati_i. Cua'ni ch_i na loo y cui' Ndyosi, cha' nchca ji'i_i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti.

2 Chañi tsa laca lcaa cha' nu nchcui' y cui' Ni lo'o ñati_i, liñi tsa

ndyu'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu.

Cua nchcube' Ni ji'i ngu' quichí tlyu nu lye tsa ngua'ni ñu'ü ji'i chalyuu, xqui'ya cha' suba' nu ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'; jua'a nchcube' Ni ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' cua ndyujuii ngu' ji'i ñati nu ndyu'ni cña ji'i y cui' Ni.

³ Tya chaca quiya' cuii nchcui' ngu' li':
—Cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi. Nga'aa tye cha' tyatu sñii ca su ndyaqui quichí tlyu bi'.

⁴ Li' nguxana nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', la cui' jua'a nguxana nu jacua tya'a na'ni tacati, ndyaa stii ngu' lo yuu nde loo su tlyu su ntucua y cui' Ndyosi; ngua'ni tlyu ngu' ji'i y cui' Ni. Ndi'ya nchcui' ngu' bi':
—Jua'a caca cha' lacua. Cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ni —nacui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

⁵ Li' nguañi nchcui' sca ñati ca su ntucua yaca xlya tlyu:
Lcaa tya'a na nu ndu'ni na cña ji'i y cui' Ni, cua'ni tlyu na ji'i Ni juani;
lcaa na lo'o tya'a na nu ndube tsa ti' na ji'i Ni,
masi cuañi' na, masi ngusu' na, cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ni.

Ta'a ngujui clyo'o y cui' yu nu ngujui lo crusí xqui'ya na

⁶ Quiña'q tsa ñati nguañi nchcui' tsa tlyu ti li'. Ñi'ya ndañi ndyalú sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalú hitya, ñi'ya ndañi lo'o cuii tsa nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi lo'o nchcui' ñati quiña'q bi', ngua ti' na'. Ndi'ya nchcui' ngu' li':
Cua'ni tlyu na ji'i y cui' Ndyosi nu Xu'na na, nu lcaa lo cña nchca ji'i Ni ndu'ni Ni, nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

Cua nguxana Ni, laca Ni loo ji'na juani;

⁷ bi' cha' tso'o tsa caca tyiquee na, ca chaa ti' na juani, cua'ni chi' na loo y cui' Ni.

Cua ndyalaa tsä cha' caja clyo'o y cui' yu nu ngujuii lo crusí cuentya ji'na.
Lo'o lcaa na, ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde chalyuu, laca na ñi'ya si laca na cuxii ji'i yu, masi tsa tlyu ti na sca tyempo ti.

Cua ngua'ni cho'o na ñi'ya si caja clyo'o na lo'o y cui' yu, nacui' ngu'.

⁸ Cua nda Ni late' lubii nu ngati tsa ña'a, nu tso'o tsa ña'a cha' cacu' na.
Lcaa cña tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i y cui' Ni, bi' laca ñi'ya ña'a ste' ngu' nu tso'o tsa ña'a bi'.

⁹ Nchcui' nu xcä ji'i y cui' Ndyosi bi' lo'o na' li':
—Scua clyaa nu'ü cha' re lo quityi —nacui—: "Tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu nguane na' ji'i cha' tsaa su caja clyo'o lo'o yu nu ngujuii lo crusí cuentya ji'i ngu'", nacui Ni. La cui' cha' liñi nu nda y cui' Ndyosi lo'o ñati laca cha' bi' —nacui xcä bi' jna'.

¹⁰ Li' ngutu sti' na' ngustii na' nde loo su ndu' xcä bi', cha' cua'ni tlyu na' ji'i ngua ti' na', pana nga'aa nda bi' chacuayá' na:
—Nga'aa cua'ni nu'ü jua'a lo'o na' —nacui nu xcä bi' 'na—. La cui' tya'a ndyu'ni na cña ji'i y cui' Ni laca na. La cui' tya'a na' laca lcaa cu'mä nu ngusñi tso'o mä cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o mä. Ji'i y cui' Ndyosi cua'ni tlyu nu'ü tso'o la —nacui xcä jna'.

Nu cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ñati, la cui' cha' laca nu nda y cui' Ndyosi lo'o ñati nu laca tu'ba ji'i Ni.

Nu ntucua chü' sca cuayu ngati

¹¹ Lo'o li' na'q na' cha' ntucua yaala to' tyuu ni'ü ca su ntucua y cui' Ndyosi; ca bi' ndu' sca cuayu ngati, jua'a ntucua sca ñati hichü' ni'. Nacui lcaa ngu' ca su ntucua y cui' Ndyosi cha' ñati tso'o laca nu bi', cha' chañi tsa laca cha' nu nchcui' Ni lo'o ñati. Liñi tsa cha' nu nda Ni lo'o ndyu'ni cuayá' Ni ji'i ñati. Liñi tsa ndu'ni Ni lo'o ñati lo'o ndya'a Ni cusuu.

12 Nu xee cloo Ni ni, tso'o tsa ngulane xee ñi'ya laca lo'o cua tsa ndyatuu quii'. Lo'o jua'a tyuu tya'a sne' oro ntucua lo xlya hique Ni. Cua nscua sca xtañi Ni hichu' Ni nu ndacha' ñi'ya laca cña nu ndu'ni Ni. Ná taca ji'xa' ñati ñacui ngu' ñi'ya ndyu'u cha' ji'xtañi bi', cha' sca ti y cui' Ni nslo Ni ñi'ya ndyu'u xtañi bi'.

13 Ndi'ya nchcui' ngu' ji'i Ni: "La cui' nde laca cha' nu cua nda Ni lo'o ñati". Tyucui ña'a lo ste' Ni ndu'u tañi.

14 Lo'o lcaa ñati nu ndi'i ca su ntucua y cui' Ndyosi, tsa tlyu ti ndya'a ngu' lo'o Ni macala su tsaa Ni cha' cusuu; ntucua ngu' hichu' cuayu ngati, jua'a lacu' ngu' late' ngati nu lubii tsa ña'a.

15 Liñi tsa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni lo'o nda Ni cha' lo'o ñati chalyuu. Lo'o jua'a tatsaa Ni ji' ñati tyucui ña'a chalyuu cha' taquiya' ngu' cha' ji'i Ni. Lye tsa culo Ni cña ji'ngu', jua'a xcube' Ni ji' ñati cuxi; ñi'ya laca lo'o satá ngu' si'yu losu' tyixi ne' sca pilya quee nu tlyu xi cha' tyu'u hitya si'yu bi', la cui' jua'a xcube' Ni ji' ñati bi', xqui'ya cha' ñasi' tsa y cui' Ndyosi ji'ngu', y cui' Ni nu nchca ji'ndu'ni Ni lcaa lo cña.

16 Tsaca xtañi Ni nscua lo late' lo tyiquee Ni, lo'o jua'a la cui' ti cha' nscua lo late' nde chu' Ni: "Nu nde laca Rey nu chañi ca, nu nde laca Xu'na ñati nu chañi ca". Jua'a nchcui' cha' nu cua nscua lo late' ji'i Ni.

17 Lo'o li' na'a na' su ndu sca xca ji'ngu' Ndyosi nde cua, nu cuii tsa nxi'ya ji' i lcaa na'ni lu'be nu ndyacui' cla'be nde cua jua:

—Cua clya ma cha' tyu'u ti'j ma ca su ndyu'ni y cui' Ndyosi sca ta'a nu tlyu tsa.

18 Cua clya ma cha' cacu ma cuaña' lcaa jyo'o ñati, masi rey, masi capitán, masi sendaru, masi cuaña' cuayu, masi cuaña' ñati nu cua ntyucua hichu' ni' bi'; lo'o jua'a cuaña' lcaa lo ñati, masi msu nu ngüi'ya ñati ti, masi msu nu nguti'j tso'o ti, masi ngu' cusu', masi ngu' cuañi', cua clya ma cha' cacu ma ji'j.

19 Lo'o li' na'a na' cha' ndyu'u ti'j

nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o lcaa ngu' nu laca loo nde chalyuu, lo'o jua'a taju ñati cusuu ji'ngu'; cua ndyu'u ti'ngu' lo'o tya'a ngu'cha' cua'ni ngu' cusuu lo'o nu ntucua hichu' cuayu ngati bi', jua'a lo'o taju ñati ji'ngu' Ni.

20 Nxuu tya'a ngu', lo'o li' ngua nu na'ni chiya'a ña'a bi' preso; lo'o jua'a nu cuiñi nu ndu'ni cha' tu'ba ji'ngu' Ndyosi laca, lo'o bi' ngua preso. La cui' nu cuiñi bi' ngua'ni cha' tlyu ca slo na'ni bi' tya tsubi' la, cha' xcutsii ji'ngu' ñati; cua ngüiñilo'o bi' ji'ngu' lcaa ñati, bi' cha' nda ngu' chacuayá' chca'a cuayá' ji'ngu' jua'a ngua'ni tlyu ngu'ji'ngu' lciu'ji'ngu' ni'li'. Lo'o li' nchcua y cui' Ndyosi ji'ngu' nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o nu cuiñi bi', ndyaa ngu' ña'a lu'ú ti ngu' nde lo tayu' su ntsu'u quii' tlyu nu ti'í tsa ndyumi' ngu' cha' lo'o yuu sufri ndyaqu.

21 Nu ntucua hichu' cuayu ngati bi' ni, ndyujui Ni ji'ngu' lcaa taju ñati cusuu ji'ngu' nu xña'a bi'; jua'a ndyujui Ni ji'ngu' nu ngua'ni cusuu lo'o lcaa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni. Nguaala' tsa ti' na'ni nu ndyacui nde cua bi', cha' cua ndyacui ni' cuaña' ñati ngujui bi' li'.

20

Ndi'j nu xña'a ndyaaca' preso sca mil yija

1 Lo'o li' na'a na' cha' lijua ca'ya chaca xca nu ngutu'u yaa nde cua ca su ntucua y cui' Ndyosi. Ya' xca ndacui ya' ji'ngu' to' tyuquee ca su ndi'ngu' nu cuiñaja, jua'a ndyi'ya yu sca carena tyucui cu'lijua yu.

2 Li' ndaya' xca bi' ji'ngu' nu cuaña tlyu, la cui' cuaña laca nu ndi'ngu' chalyuu tya sa'ni, la cui' nu xña'a nu naa Satanás laca bi'. Tachaa ngusca' xca bi' ji'ngu' nu xña'a bi' lo'o carena ña'a cuayá' talo sca mil yija' ndyaaca'.

3 Ntucua ya' xca bi' ji'ngu' nu cuaña bi' ndyaa nde ne' tyuquee; li' ngua'ya xca ya' to' tyuquee, cuati ngua'ya sello nguiñia' to' tyuquee, cha' nga'aa tyu'u nu cuaña bi', cha' ná taca ñilo'o bi' ji'ngu' chalyuu ña'a cuayá' tye tyu'u scua sca

mil yija. Pana lo'o cua ndye yija bi', li' nscua cha' tyu'u bi' tya xi tya tyempo cha' tya cua'ni la cha' cuxi.

4 Lo'o li' na'a na' su ntucua tyuu tya'a yaca xlya tlyu. Ndyuloo na' ji'i ngu' nu ntucua lo yaca xlya bi', cha' laca ngu' nu ntsu'u chacuayá' ji'i cua'ni cuayá' ji'i ñatí chalyuu. Laja ngu' nu ntucua bi' na'a na' ji'i ñatí chalyuu nu cua ndyujuui tya'a ñatí ji'i, xqui'ya cha' ná ntsii ngu' cacha' liñi ngu' cha' tso'o ji'i tya'a ñatí, cha' nu cua nda Jesús lo'o na cuentya ji'i y cui' Ndyosi Sti yu. Ná ngua'ni tlyu jyo'o bi' ji'i na'ní chiya'a ña'a bi', la cui' ti ná ngua'ni tlyu ngu' ji'i lcui' ji'i na'ní bi', jua'a ná ngua'a cuayá' na'ní bi' nde tyacaqá ngu', nde chu' ya' ngu'; cua ndyu'u ngu' bi' chaca quiya', lo'o juani laca ngu' cña lo'o Cristo ca su ntucua y cui' Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u scua sca mil yija.

5 Jyo'o nu cua na'a na' ni, bi' jyo'o laca nu cua ndyu'u chaca quiya' yala la, cha' xa' la jyo'o ñatí chalyuu, tya lyiji tyu'u ngu'; ña'a cuayá' tya'a sca mil yija, ca li' tyu'u nu xa' la ngu' bi' chaca quiya'.

6 Tso'o tsa caca tyiquee ñatí nu yala la tyu'u chaca quiya', cha' ñatí ji'i y cui' Ndyosi laca ngu' bi'; ná ntsu'u cha' chcube' ngu' bi' tsiya' ti lo'o tyaa lcaa ñatí cuxi nde chalyuu talya, nu lo'o cua ndye lcaa cha'. Cua'ni ngu' bi' cña ji'i y cui' Ndyosi; la cui' jua'a cua'ni ngu' cña ji'i Cristo, cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o Cristo ña'a cuayá' tyu'u scua sca mil yija.

7 Lo'o tye nu sca mil yija bi', li' tyu'u Satanás ne' chcuá su ngutu'u yu nchcube' yu,

8 tsaa laja ti nu Satanás bi' xi cha' cñilo'o yu xi ji'i lcaa ñatí tyucui ña'a chalyuu, lcaa tya'a cusúu y cui' Ndyosi; ngu' Gog lo'o ngu' Magog laca ñatí bi'. Ñi'yá nu ná caca ji'na culacua na ni lcua tya'a satya yusi ndi'i to' tyujo'o, jua'a ná caca culacua na ni tsa lo cua tya'a ñatí nu xuti'i Satanás ji'i cha' xúu tya'a ngu' lo'o y cui' Ndyosi.

9 Li' tyu'u ñatí ji'i Satanás tyaa ngu' tyucui ña'a lo yuu chalyuu. Tyanu ngu' tyi'i ca chu' su ndi'i taju ñatí ji'i y cui' Ndyosi li'; lo'o jua'a quixii ngu' tyi'i ca to' quichí tlyu nu tyaca'a tsa ji'i y cui' Ni, cha' cua'ni tye ngu' ji'i ñatí ji'i y cui' Ndyosi, nti' ngu'. Li' tyalú slu quii' nu ngutu'u ca nde cua, tyalú su ndi'i ngu' bi', tye ngu' tyaquí ngu'.

10 Lo'o li' tyucua ya' Ni ji'i nu xña'a nu ngüiñilo'o ji'i ngu' tya clyo, tyalo'o Ni ji'i lo tayu' su ntsu'u quii' ndyaqui lo'o yuu sufri; la cui' se'i laca su cua nchcuáa Ni ji'i nu na'ní chiya'a ña'a bi', su cua nchcuáa Ni ji'i nu cuiñi nu nacui' cha' tu'ba ji'i y cui' Ndyosi laca. Tsá lo'o talya ná tye cha' ti'i tsa chcube' ngu' ca bi'.

Nu lo'o ndyu'ni cuayá' Nijí ñatí lo'o cua ndye chalyuu

11 Lo'o li' na'a na' cha' ntucua sca ñatí tlyu lo sca yaca xlya tlyu nu ndubi tsa ña'a. Li' ngutí lcaa chalyuu, jua'a ngutí lcaa ca na nu ntsu'u nde cua, nu lo'o ndu'u tucua y cui' Ni; nga'aa tyaca' tsiya' ti ma nde su nguliji yu'u chalyuu bi'.

12 Lo'o li' na'a na' cha' ca bi' ndi'i lcaa ñatí nu cua ngujuii, masi ngu' cusu', masi ngu' cuañi', ndi'i ngu' nde loo yaca xlya su ntucua tlyu y cui' Ni. Cua nchcana quityi li', lo'o jua'a cua nchcana nu chaca quityi bi'; lo quityi bi' cua nscua xtañi ñatí, lcaa ñatí nu cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i, cha' cua ndyu'u ngu' chaca quiya'. Li' cuentya ji'i quityi nu nguscua y cui' Ni, ngua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñatí nu cua ngujuii bi', cha' lo quityi bi' cua laca nscua lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yáa ngu' chalyuu.

13 Li' chaca quiya' ndyu'u ñatí nu cua ngujuii lo hitya tyujo'o, jua'a chaca quiya' ndyu'u ñatí nu ndyalo'o La Muerte ji'i, jua'a chaca quiya' ndyu'u xa' la jyo'o ca su nga'a cha' tsaa ngu' lo'o ndyijii ngu'; lcaa ngu' bi' ndu'u ngu' lijyá ngu'. Li' ngua cuayá' ji'i lcaa ngu' cuentya ji'i lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yáa ngu' chalyuu.

14 Li' nguxcu^qa Ni ji'ⁱ La Muerte, lo'o jua'a nguxcu^qa Ni chalyuu su nguti'i jyo'o bi', ndyaa bi' nde lo tayu' su ntsu'u quii' tlyu ndyaqui. Lcaa nu ndyaa ca lo tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' chalyuu talya, cua ndye cha' ngujuii ngu' bi'; nga'aa tyu'ú ngu' bi' tsiya' ti.

15 Lo'o li' xcu^qa Ni ji'ⁱ cua ña'a^q ca ñati nu ná nscua xtañi lo quityi ji'ⁱ ycui' Ni, tyaa ngu' nde lo tayu' ca su ntsu'u quii' bi', cha' ndacha' quityi bi' tilaca laca ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'ⁱ.

21

Cua ndye ndya' chalyuu cucui

1 Lo'o li' na'a na' cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a^q nde cu^q, cua ndye ndya' chaca ba'a chalyuu cucui. Nguliji yu'u lcaa na nu ntsu'u nde cu^q tya tsubi' la; jua'a chalyuu cusu' re, jua'a tyucui ña'a^q tyujo'o, nguliji yu'u bi', nga'aa ña'a^q na' ji'ⁱ tsiya' ti.

2 La cui' Juan laca na', lo'o li' na'a na' cha' cua nscua chaca quichi Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a^q quichi bi' juani; nde su ntucua ycui' Ndyosi ngutu'u quichi bi', ngua'ya nde lo yuu cucui. Tyucui ña'a^q quichi cua ngalya' tso'o; tso'o tsa ña'a^q bi', ndubi tsa ña'a^q bi'. Ñi'y^q ña'a^q sca cuxii ji'ⁱ ñati, nu tso'o tsa ña'a^q ste', jua'a tso'o tsa ña'a^q quichi cucui bi'.

3 Cuii tsa nchcui' sca nu ndu cacua ti su tlyu ca su ntucua ycui' Ndyosi li':

—Ca juani ntucua tysi ycui' Ndyosi la cui' ca su ndi'ⁱ ñati nu ngusñi cha' ji'ⁱ Ni nde chalyuu. Tyi'ⁱ ycui' Ni ca su ndi'ⁱ ñati ji'ⁱ Ni li'; jua'a caca ngu' bi' ñati ji'ⁱ ycui' Ni, caca ycui' Ni loo ji'ⁱ ngu' bi' li'.

4 Lo'o li' cua'ni ycui' Ndyosi cha' nga'aa xi'ya ngu' nu ndyunaas tsa tya tsubi' la —nacui nu nchcui' bi'—. Nga'aa ntsu'u cha' cajaa ñati li', nga'aa ntsu'u cha' ca xñi'ⁱ ti' ngu', nga'aa xi'ya ngu', ni nga'aa tyacua cha' ti'ⁱ ji'ⁱ ngu' li'; cua ndye lcaa cha' nu ngua ji'ⁱ ngu' lo'o nguti'i ngu' chalyuu cusu' —nacui nu nchcui' bi'.

5 Nchcui' ycui' nu ntucua lo yaca xlyu tlyu bi' li':

—Ña'a^q ma ya'a^q ñi'y^q nu caca juani. Xa' cuiñá cui na' lcaa na nu tyu'u nde chalyuu cucui —nacui Ni.

Chaca cha' nchcui' Ni lo'o na' li':

—Scua clya nu'ú cha' nu nchcui' na' lo quityi; chañi tsa laca cha' bi', taca jlya ti' ma ji'ⁱ.

6 Li' nchcui' Nilo'o na' chaca quiya':

—Jua'a^q caca lacua. Ñi'y^q nti' letra A —nacui Ni—, jua'a^q nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'y^q nti' letra Z, jua'a^q tye lcaa cha' lo'o na' —nacui Ni—. Xlyabe ti ta na' na co'o ñati nu jña tsa cha' bi' 'na; nu na co'o ngu' bi', tyu'u bi' ca su tyu'u lcaa cha' tso'o nu ta na' ji'ⁱ ngu' cha' cua'ni cu'ú cresiya ji'ⁱ ngu'.

7 Ndi'y^q caca ji'ⁱ ñati nu tyijiloo ji'ⁱ nu xña'a^q ña'a^q cuayá' tye chalyuu; cua'ni tlyu ngu' bi' 'na cha' na' laca ycui' Ndyosi cuentya ji'ⁱ ngu', lo'o jua'a^q caca ngu' bi' sñi' na'.

8 Pana lcaa ñati nu ntsii tsa cha' tyu'u cha' ji'ⁱ lo'o na', jua'a^q ñati nu ná ndaquiya' jna' tsiya' ti, jua'a^q nu chiya'a tsa ndu'ni, jua'a^q nu ndujuiji'ⁱ tya'a ñati, jua'a^q nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a^q, jua'a^q nu cucha'a^q, jua'a^q ñati nu ndu'ni tlyu ji'ⁱ lcui jo'ó, jua'a^q nu cuiñi, lcaa ngu' bi' tyaa ngu' ca lo tayu' tlyu ca su ntsu'u quii' nu ndyaqui lo'o yuu sufri. Lcaa ngu' nu cua ndyaa nde tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' nde chalyuu talya; cua ndye cha' ngujuii ngu' tsiya' ti li'.

Quichi Jerusalén cucui

9 Ndyalaa sca xc^q ji'ⁱ ycui' Ndyosi ca slo na' li'; la cui' tya'a yu laca lo'o nu tya tyacati tya'a xc^q bi', ngu' nu ntucua ca'ña oro ya', nu ntsu'u cati tya'a quicha bi'. Bi' quicha caca lo'o cua tye ti chalyuu. Nchcui' xc^q bi' lo'o na' li':

—Cu^qa clya nu'ú ca nde cha' culu'ú hí ñi'y^q ña'a^q quichi tlyu ca su tyaa ma, lcaa cu'ma nu ntsu'u cha' ji'ⁱ ma lo'o nu ñi'y^q ña'a^q xlyu bi'. Tso'o tsa ña'a^q quichi bi'.

10 Li' ngua tii na' cha' ngua'ya Xtyi'i y cui' Ndyosi tyucui ña'a loo na'. Ndyalo'o xcä bi' 'na ca lo sca ca'ya nu cua tsa, ca lo xlyá ca'ya tsiya' ti; ca bi' ngulu'u yu 'na ñi'yä ña'a quichi Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichi bi', cha' nde su ntucua y cui' Ndyosi ngutu'u quichi bi', ngua'ya nde lo yuu.

11 Tso'o tsa ña'a xee nu ntucua lo quichi bi', cha' xee ji'i y cui' Ndyosi laca bi'. Ndubi tsa ña'a tyucui ña'a quichi bi'; ñi'yä ña'a sca quee ndubi, ñi'yä laca quee jaspe, jua'a ña'a xee nu ntucua lo quichi bi'.

12 Cua tsa lo'o nu ntsu'u ca to' quichi bi', pana cua laca ntucua yaala ti tii tyucuaa tya'a tolo'o; sca xcä ji'i y cui' Ndyosi ndu cuä scaa tolo'o bi'. Chu' quee nu ntucua nde que tolo'o bi' nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a taju ñati ngu' Israel, cha' bi' ñati laca nu cua ngusubi y cui' Ndyosi ji'i tya clyo lo'o nguxana cha' ji'i y cui' Ni; scaa xtañi ngu' nscua nde que scaa tolo'o.

13 Sna tya'a tolo'o ntucua sca la'a to' quichi: nde la'a su ntyucua cuichaa ntucua sna tya'a tolo'o bi', nde la'a su ndyaa cuichaa ntucua tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a ntucua chaca tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a nde sii', la cui' jua'a ntucua tya xna tya'a tolo'o.

14 Tii tyucuaa tya'a quee tonu ntsiya quiya' lo'o; jua'a hichu' quee bi' cua nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua'alo nu ñi'yä ña'a xlyá' bi' cña ji'i ngu', nu cua'ni ngu' cuentya ji'i y cui' Ni.

15 Ya' xcä nu cua nchcui' lo'o na' ntucua sca chcuä oro, cha' xñi yu cuayá' ji'i quichi tlyu bi', jua'a ji'i tolo'o bi', jua'a ji'i lo'o nu ntsu'u to' quichi.

16 Stu'ba tsa ña'a quichi bi'; jacua jyaca ntsu'u ji'i tsiya' ti, jua'a stu'ba cuayá' cu' lo'o cuayá' loo. Li' ngusñi xca cuayá' ji'i y cui' quichi tlyu bi' lo'o cuayá' oro ji'i; tucua mil ntucua tucua siyento kilómetro cuayá' tyucui sca la'a, la cui' jua'a cuayá' loo, la cui' jua'a cuayá' cuä quichi tlyu bi'.

17 Li' ngusñi xcä bi' cuayá' ji'i lo'o ji'i quichi, cha' snayala ntucua jacua metro cuayá' cuä bi'. Ñi'yä laca cuayá' chcuä nu cua'nijo'o ji'na nde chalyuu, la cui' jua'a ña'a cuayá' chcuä nu ngua'nijo'o ji'i xcä bi', nu lo'o ngusñi yu cuayá' ji'i quichi.

18 Cua ndya' lo'o ji'i quichi bi' lo'o quee jaspe, sca quee nga'a nu ndubi tsa ña'a, pana lo'o xcui' oro tsiya' ti ndya' y cui' quichi bi', nu ndubi ña'a ñi'yä ndubi caatyä.

19 Cua ngalya' lcaa lo quee ndubi nu ntsu'u chalyuu chu' quee tonu nu ntsu'u quiya' lo'o ji'i quichi: cua ngalya' quee nu ntucua clyo nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jaspe; cuati ngalya' quee nu nchca tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee zafiro, sca quee azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tyuna nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ágata; cuati ngalya' quee nu nchca jacua nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee esmeralda, sca quee nga'a ña'a;

20 cuati ngalya' quee nu nchca ca'yu nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ónica; cuati ngalya' quee nu nchca scuá nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee cornalina, sca quee nga'a ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca cati nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisólito, sca quee ngatsi ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca snu' nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee berilo, sca quee nga'a tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca caa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee topacio, sca quee ngatsi tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisoprasa; cuati ngalya' quee nu nchca tii chaca nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jacinto, chaca nu azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee amatista. Bi' laca lcaa quee ndubi nu cua ngalya' quiya' lo'o ji'i quichi.

21 Cua ndya' ca ta'a tii tyucuaa tolo'o ji'i quichi lo'o quee ndubi nu ngati ña'a, nu naa quee perla; tii tyucuaa tya'a quee ngati laca bi', sca ti quee ngati bi' ngua'nijo'o ndya'

sca tolo'o. Xcui' oro tsiya' ti nscua laja calle quichi bi'; ñi'yä ña'a ndubi caatyä, jua'a ña'a ndubi calle bi'.

²² Ná ntucua laa ca quichi bi', ná na'a na' cha' ntucua bi' tsiya' ti. Tso'o cha' ntucua ycui' Ndyosi nu Xu'na na quichi bi', ycui' Ni nu nchca ji'i ndu'ni Ni lcaa lo cña; la cui' jua'a ntucua nu ñi'yä ña'a xlya' bi'. Bi' cha' ni sca laa nga'aa nti' quichi bi'.

²³ Nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa cuentya ji'i quichi bi', la cui' jua'a nga'aa nti' cha' quiyi' xee co'lo. Tso'o tsa ña'a xee quichi bi', xqui'ya cha' lubii tsa xee nu nda ycui' Ndyosi, jua'a lubii tsa xee su ntucua nu ñi'yä ña'a xlya' bi';

²⁴ bi' laca nu ta xee su tya'a ñati tyucui ña'a chalyuu cucui. Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu laca loo chalyuu nu tyalaa ca quichi tlyu bi', tyalo'o ngu' ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' ca bi'.

²⁵ Lcaa tsä tsiya' ti tyucua yaala tolo'o ji'i quichi bi'; ná tyacä chca bi', cha' ná caca talya ca bi'.

²⁶ Lcaa cha' culiya', lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ñati, tyäa cha' bi' nde quichi tlyu bi';

²⁷ pana ni sca cha' cuxi ná taca tyatí quichi bi'. Lcaa ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, jua'a ngu' cuiñi, ná caja chacuayá' tyatí ngu' ca quichi bi'; ñati nu ntsu'u xtañi lo quityi nu ntucua ya' nu ñi'yä ña'a xlya' bi', nu ndacha' tilaca laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i, bi' ti ñati laca nu caja chacuayá' ji'i tyalaa ca quichi bi'.

22

¹ Lo'o li' ngulu'u xcä 'na mala nxna sta'a ji'i ycui' Ndyosi, sta'a bi' laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Lubii tsa ña'a su nxna hitya sta'a bi'. Nde su tlyu su ntucua ycui' Ndyosi, nde su ntucua nu ñi'yä ña'a xlya' bi', ca bi' ntsu'u sūu sta'a bi';

² nxna lijyä sta'a nde calle tlyu nu nscua cla'be quichi bi'. Tyucuaa tsu' sta'a bi' ndu' sca yaca; lo'o si'yu nu nda yaca bi' ni, bi' laca nu ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Tii tyucuaa

quiya' nda yaca bi' si'yu chü' sca yija, sca quiya' ndyu'u si'yu yaca bi' sca co'. Tso'o tsa jo'o ndu'ni laca' yaca si'yu bi', ná ca quicha na lo'o cacu na ji'i.

³ Pana lquichi bi' nga'aa caja cha' ti'i ji'i ngu' tsiya' ti, ñi'yä nu ntsu'u nde chalyuu xqui'ya yabe' nu ntsu'u ji'i ñati. Ca quichi bi' stu'ba ti caca loo ycui' Ndyosi lo'o nu ñi'yä ña'a xlya' bi'; ndacula ntucua yaca xlya tlyu ji'i Ni, cha' cua'ni tlyu lcaa ñati nu ndyu'ni cña ji'i Ni ji'i ycui' Ni nu ntucua ca ndacula.

⁴ Tyuloo tso'o ngu' ji'i ycui' Ndyosi li', cha' ca bi' tyalaa lcaa ngu' nu nscua xtañi Ni nde tyacaäa ngu'.

⁵ Nga'aa caca talya su ndi'i ngu' ca bi'; bi' cha' nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa ji'i ngu', nga'aa nti' cha' cua'a ngu' xee nde ni'i. Ycui' Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca nu ta xee ji'i ngu', ni ná tye tyempo cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o ycui' Ni.

Yala ti tyaa Jesús chaca quiya'

⁶ Lo'o li' xa' nchcui' nu xcä ji'i ycui' Ndyosi bi' lo'o na':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'ü juani, taca jlya tso'o ti' nu'ü cha' bi'; na' ndacha' ji'i ñati cuentya ji'i ycui' Ni lcaa ña'a cha' nu cua lijyä cha' caca nde lo yuu chalyuu. Laca na' sca xcä ji'i Ni, bi' cha' cua nda ycui' nu Xu'na na Xtyi'i ycui' Ni jna'; la cui' jua'a cua nda Ni Xtyi'i ycui' Ni ji'i lcaa ñati nu laca tu'ba ji'i Ni nde chalyuu.

⁷ —Yala ti tyaa na' chaca quiya' —nacui Jesús.

Tso'o tsa caca tyiquee lcaa ñati nu taquia' ji'i cha' nu cua nda Ni lo'o na', nu cua nscua na' lo quityi re; cha' bi' laca nu ndacha' ji'na ñi'yä caca chalyuu nde loo la.

⁸ Cua na'a na' cha' bi', cua ndyuna na' lcaa cha' nu nscua lo quityi re. Juan laca na'. Lo'o cua ndye na'a na' cha' bi', li' ndyaa stii na' lo yuu nde loo su ndu' xcä nu ngulu'u cha' bi' 'na, cha' ngua ti' na' cua'ni tlyu na' ji'i xcä bi'.

⁹ Hora ti nchcui' yu lo'o na' li':

—Ná cua'ni nu'ü jua'q. Lo'o na', ty'a ndyu'ni na cña ji'i y cui' Ni laca na'; stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o jyo'o ñati ty'a ma nu ngua tu'ba ji'i y cui' Ni nde chalyuu, jua'q ty'a na' lo'o cua ña'ca ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nscua lo quityi re. Sca ti y cui' Ndyosi laca nu nga'cha' cua'ni tlyu na ji'i.

10 Li' nchcui' xcä lo'o na' chaca quiya':

—Cua nchcui' Ni ñi'yä caca cha' nde loo la, bi' cha' na' xco'o nu'ü quityi re; nga'cha' cuna ñati chalyuu lcaa cha' bi', xqui'ya cha' cua ngulala ti caca lcaa cha' nu nscua lo quityi re.

11 Nu lo'o bilya tye chalyuu tya cua'ni cuxi lcaa ñati nu nt'i cua'ni cha' cuxi, lo'o jua'q nga'aa caja tyempo ji'i ngu' cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'; lcaa nu ndu'ni suba' juani, nga'aa caja tyempo cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'. Lcaa ñati nu tso'o ndu'ni juani, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cña tso'o ña'q cuayá' nu tye chalyuu; lcaa ngu' nu lubii ndi'i chalyuu, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cha' tso'o —nacui xcä bi'.

12 —Cua'q jyacä ma ji'i cha' nu chcui' na' re —nacui y cui' Jesús li'—. Yala ti cäa na' chaca quiya'. Lo'o cäa na', li' tyi'u ti' na' cha' cua'ni na' lo'o lcaa ñati ñi'yä nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu; tso'o tsa caca ji'i ngu' nu ngua'ni cha' tso'o, lo'o jua'q cha' ti'i caja ji'i ngu' nu ngua'ni cha' cuxi.

13 Ñi'yä nt'i letra A nt'i na', cha' na' ntucuä su nguxana lcaa cha'; ñi'yä nt'i letra Z, jua'q nt'i na', cha' la cui' na' ntucuä ca su tye lcaa cha'.

14 Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu cua ngua lubii cresiya ji'i, cha' bi' ñati laca nu ntsu'u chacuayá' cacu si'yu yaca nu caja ji'na nde chalyuu cucui. Jua'q li' taca tyatí ngu' tolo'o ji'i quichi tlyu bi'.

15 To' lo'o nde liya' tyanu lcaa ñati nu chiya'q tsa ndu'ni, lo'o jua'q ñati nu jlya tsa ti' ji'i cha' cucha'a, lo'o ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, lo'o nu ndujui ji'i ñati; la cui' jua'q lcaa ñati nu ndu'ni tlyu ji'i lcui' jo'ó ti, lo'o ñati nu ndiya ti' ndu'ni ngu' cha' cuiñi, lcaa ñati bi' tyanu nde chu' lo'o

ji'i quichi bi'. Ni sca ñati bi' ná ntsu'u chacuayá' tyatí ngu' ne' lo'o quichi bi'.

16 Xa' nchcui' Jesús li':

—Cua nda na' xcä 'na cha' caä ca su ndi'i taju ñati cu'mä macala laca su ntsu'u quichi tyi ma. Na' lacä nu ty'a ñati ji'i jyo'o David, nu ñati tlyu nu cua yaa chalyuu nu ngua sa'ni. Ñi'yä laca xee nu nda cua tlyu nu ntyucua nde cuxee, jua'q laca xee nu ta na' cha' tyu'u ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús.

17 —Tyäa mä ca nde —nacui nu laca Xtyi'i y cui' Ni.

La cui' jua'q laca cha' nu nda lcaa na nu ngusñi na cha' ji'i y cui' Ndyosi, tyucui ña'q taju ñati ty'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o nu ñi'yä ña'q xlya' bi'. Lo'o li' la cui' jua'q nga'q cha' chcui' lcaa na nu ndyuna na cha' re:

—Tyäa cu'mä lo'o cua —ñacui na li'.

Lcaa ñati nu lyiji tsa cha' ji'i, tyaa ngu' cha' co'o ngu' hitya nu ta y cui' Ndyosi ji'i ngu' xlya'be ti; caja chalyuu cucui nu ta y cui' Ndyosi ji'i ngu' li', lcaa ñati nu nt'i tsa cha' caja cha' bi' ji'i.

18-19 Tsa lo cua ti cha' nda y cui' Ndyosi cha' scua na' lo quityi re, bi' cha' nga'aa scua mä xi xa' la cha' lo quityi re. Si tya scua la ngu' xi xa' la cha', li' ta Ni cha' ti'í ji'i ngu' bi', la cui' ña'q cha' ti'í nu nscua lo quityi re. La cui' jua'q, ná cuityi mä ni tsaca cha' nu nscua re; nu lo'o cuityi ngu' sca cha', li' xlyáá Ni chalyuu nu nga'q cha' caja ji'i ngu' bi'. Li' nga'aa caja chacuayá' cacu ngu' bi' si'yu nu ntsu'u lo yaca bi', nga'aa tyalaa ngu' bi' ca quichi tlyu nu lubii tsa ña'q, ñi'yä nu nchcui' quityi re. Jua'q nchcui' na' lo'o lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nscua lo quityi re, la cui' cha' nu caca nde loo la laca bi'.

20 Y cui' Jesús nchcui' cha' liñi tsa nscua lcaa cha' re:

—Chañi cha' bi!. Yala ti cäa na' chaca quiya' —nacui Ni.

Jua'q caca tu'ni. Cäa nu'ü lacua, La Jesús.

21 Ña'q ti cua'ni Jesús nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'mä lacua. Tsa lo cua ti cha' chcui' na.